This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

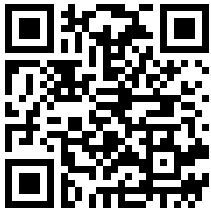

KAIS.KÖN.HOF- BIBLIOTHEK
105.175-B
Neu-

I. 8°. 399.

Digitized by Google

105175-B.

Österreichische Nationalbibliothek
+Z225869701

Digitized by Google

Digitized by Google

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

Uredili ga:

Skender Fabković i Ljudevit Modec.

Tečaj četrnajesti.

U Zagrebu 1873.

Izdao „Hrvatski pedagogijsko-književni Sbor“.

Digitized by Google

Tiskom Dragutina Albrechta u Zagrebu.

Digitized by Google

Sadržaj.

Tko je tomu kriv? Matica Viktora Huga, prikrojio na hrvatsku S. Fabković. Strana 1.

Zajednica slovinskih pedagoga. Š. Fabković. 3.

Pomanjkanje učitelja. S. Basariček. 7, 18. 52.

Okružni učiteljski sastanci u vojn. Hrvatskoj i Slavoniji 11. i 28.

Stanje pučkoga školstva u Ugarskoj po L. za n. u. S. B. 13.

Dvie udovice (dvajuh učitelja hrvatskih). S. Fabković. 17.

Cithara octochorda. S. Fabković 20.

Modus optativus. S. Fabković 24.

Nauk o kućanstvu u pučkoj školi. Gj. R. 27.

Neboj me se! S. Fabković. 33.

Moje putovanje i hamburžka učiteljska skupština: IV. Kako se je uzdiglo i unapredilo prusko školstvo 34. — V. Nutarnje uredjenje pruskih škola 66 i 82. — VI. Neka razjašnjenja. 98. — VII. Školska organizacija. 180. — VIII. Učiteljska obrazovališta u Pruskoj. 217 i 263. — IX Hamburžka skupština. 295, 317, 328, 393 i 406. — X. Osvrt na razprave hamburžke skupštine. 425, 459 i 546. XI. Zaglavak. 562.

Karolina Světlá. Od M. Fabkovićke 37., 61, 139, 236 i 437.

Potres. D. H. 40, 59, 78 i 127.

Infinitiv vjeran je priskok imperativu. Sk. Fabković 42.

Kako se krči put do prosvjete naroda? Lj. Klopović. 46.

Realna obuka u pučkoj učioni. Piše Fr. Šćepanek 49, 102,

Hrvatski pisci: Prvi dio. (Uvod). 55. — Razredba stare hrvatske literature. 90, 168, 188, 203. 217, 241, 326. 342, 361, 376. 387 i 410. Crkvena književnost kod Hrvata od konca XV. do XVIII. vieka. 412, 423, 445 i 485. — Crkvena književnost pomenutedobe kod Srba 486. — Druga doba XVIII. i XIX. vieka kod Hrvata 487. — Druga doba XVIII i XIX. vieka kod Srbalja 488. — Pjesnici. 499, 518, 535, 519 i 565.

Nešto ob Obradoviću i duhu njegovih djela. Antun Pechan. 57, 87.

Razpis književnih nagrada. 65

Imperativ nježan je priskok pogodbenoj budućnosti S. Fabković 70.

Disciplinarni zakon za c. k. učiteljište u Petrinji. 74, 91.

Tumačić S. Fabković 76.

Pitanje ob učiteljskoj plaći u zagreb. županijskoj skupštini. T. 93.

Kako se može razpoznati vlakno laneno, pamučno, vuneno i svileno. V. Z. Mařík 104.

Poslanice stare odgojiteljice. M. Fabkovićka. 106 i 155.

Prvi uvjet uzgoja J. B. Šah 113.

Nikola Kopernik. J. Torbar. 115.

Naputak za učitelje u kaznionah u hrv.-slav. krajini. 119.

Pogled u lučbu. Po A. Bernsteinu preveo Gj. Ester: Pripomenak 122. — Kisik s-ugljenom i sa sumporom 123. — Kisik sa kostikom i sa željezom 124. — Kako se dobiva kisik 136. — Gorenje 150. — Još nešto o gorenju 151. — Lučba sve i svuda 152. — Kisik prolazi našim tielom 171. — Lučbena toplina 174. — Svi se splohomice bavimo lučbom 185. — Pokusi sa žigicom 186. — Jedan lučbeni zakon 187 — Novo odkriće u lučbi 205. Nešto o vodiku 220. — Dalji pokusi s-vodikom i kako se pravi od ognja voda 222. — Što je voda i što se može od čaše vode načiniti 235 i 250. — Dušik 285, 289 i 298. — Dušikove slučenine 300. — Ugljik 341. — Osobita svojstva ugljikova 380. — Nekoliko pokusa s-ugljičnom kiselinom 390. — Kako jedemo i pijemo ugljik i kako se u živoj prirodi slučuju tvari 427. — Razlika lučbenih slučenina u živoj i mrtvoj prirodi 429 i 441. — Nešto organičke lučbe 443. — Važne zadaće organičke lučbe 444. — Poljodjelstvena lučba, klica, plod i nekoliki pokusi 452. — Lučbena djelaonica bilja 453. — Hrana bilju 552. — Hranitba bilja kroz korjenje 554. — Čim i kako treba da se bilje hrani 568. — Gnojenje zemljišta 569. — Znanstveno iztraživanje gnoja 571.

Rad hrv. pedag.-knjiž. Sbora 126 i 159.

Neke misli o tjelesnoj kazni u pučkoj školi. Napisao J. Klobučar. 129.

Naredba o izpitih zrelosti na c. k. učiteljištu u Petrinji 142, 153.

Ustavnost i prosvjeta. Natječajna radnja. 145.

Digitized by Google

Sveobća peticija svijuh hrv. učitelja, krajišnika i provincijalaca hrv. saboru u Zagrebu. Od učitelja karlovačkih. 161.
U čem se sastoji uzgoj? Piše Mijat Stojanović. 164, 178, 199.
Novo svjetlo. Ulomak iz Mařikove Pouke u kućanstvu 175.
Obrazovanje volje s-obzirom na ćuti ćudoredne, pravne i religiozne. Natječajna radnja. 193.
Sbirke našega sbora. S. Basariček. 196.
Dvie viesti radostnice I. F. 201.
Newton i zakon o gravitaciji. Lj. M. 209.
Skupština slavenskih pedagoga. Piše I. F. 215, 230, 267.
Ponavljam: neuzgajajmo si, neplemenimo si mladež tjelesnom kaznom. S. Fabković. 225, 241, 258, 293 i 309.
Obrana. S. Basariček. 251.
Peticija hrvatskoga i slavonskoga učiteljstva na visoki sabor. 273.
Djetinjemu uzgoju smjer i pravila. Piše Stjepan Buzolić. 275 i 313.
Početna obuka u pučkoj učioni. —r— 278.
Poviest u pučkoj školi. Napisala Marija Jambrišakova. 281.
Izvanredna skupština hrv. ped.-književnoga sbora 289 i 353.
Pozdravi skupštini, držanoj 29. Lipnja 1873. 301.
Josip Jungmann. Marija Fabkovićka. 305.
Naobraženje učiteljica i višja djevojačka učiona u Zagrebu. Stjepan Basariček. 321.
Učitelj da je vješt materijalno naobražavati duh svojih učenika. Piše Mijat Stojanović 337 i 354.
Djedova aritmetika. Iz franc. M. Fabkovićka. 339.
Za razjasnjenje. Ivan Filipović. 347, 363.
Poziv na skupštinu slavenskih pedagoga. 353.
Tumačenje oka na temelju zrienja. Marijan Vuković 357.
Je li upitnik žašto = čemu? S. Fabković 370.
Rajska ptica. Pokus razlaganja pjesničkoga umotvora. —a— 374.
Prva skupština slavenskih pedagoga. 385, 401 i 418.
Uzgojivanje žene. Natječajna radnja. 434. 449.
Obrana. Nikola Kopsa. 445.
Pomanjkanje učitelja — pogibelj za naš narodni život. M. St. 465.
Osnova čitanke za produžne sceoske škole Od B. Francelja. 466.
Okamine (petrefakti). D. Hirc. 471.
Poslanica. Petar Tomić. 474.
Školstvo na svjet. izložbi u Beču. Uzorna austrijska škola. V. Včk. — 487, 482, 497.
Kolektivna izložba austrijskoga ministarstva. Janko Tomić 529.
Druga glavna skupština hrv. pedag.-književnoga sbora. 488. 503, 524, 539.
Osječko sirotište. Ferdo Ulses. 493.
Narodna škola prema narodnosti. Josip Klobučar 513.
Hrvatski pedagogijski muzej u Zagrebu. Petar Tomić. 517.
Slika dobre kćeri. Pismena radnja u VIII. razredu višje djev. škole. 522.
„Školski nadzornik“ na našem nar. kazalištu. L. V. 541.
Slavenskomu učiteljstvu (Poziv na predplatu „Slaven. Pedagoga“). 555.
Gosp. dru. Josipu Riegeru, crkvenomu učitelju u Zagrebu. Petar Tomić. 556.
Molba na sve prijatelje slavenske uzajemnosti. 571.
Još jedna o tjelesnoj kazni. 573.
Dopisi: Kotarska skupština učiteljstva ogulinske pukovnije. U. P. 30. — Iz Beča. P. O. 109. — Iz Ljubljane. S. 110. Iz Broda. Filip Gjoić. 190 i 238. — Iz Pokuplja. Josip Andraković. 270. — Iz Petrinje. 271. Iz Karlovca. —m— 320. — Iz Fužinah S. B. 349. — Iz Tuhlja. J. Jambrešić. 381. — Izpod gore Plešivice. R. 382. — Iz Petrinje. —o— 543. — Iz Kraljevice. Š. Vudy. 558. — Iz Garčina. Jakov Kalajdžić. 574.

Digitized by Google

Br. 1. U ZAGREBU, 1. SIEČNJA 1873. **Tečaj XIV.**

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka, novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora“. Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Tko je tomu kriv?*

(Matica Viktora Huga.)

I.

Ti li spali čuvalište,
sbornih knjiga ognjilište?
pak još veliš: „da“!
„Tamo vrgoh plâm gorući,
da ga vidim je l' mogući,
srušiti ga — nà“.

Žalostnjače toga svieta!
zar li neznaš, da to smeta
tebi samu sad?
Zlo ga stvori, nesretniče;
jer iz knjige sreća niče,
köj je svaki rad.

Tračak svjetla tim si činom
uništio svom krivinom,
tračak duše svê;
ti utrnu žarilište,
pak još svoje plemenište:
tim poruši sve.

Što bjesnoća tva popali,
što li ludost tva umalí,
ovo ti je sud:
svoj si ures potratio,
baštinu si uništio,
a sad neznaš kud.

Stokrat knjiga tvorcu hudi,
rieč je barem mudrih ljudi,
a i ti ju znaš;
tebe knjiga branijaše,
tebe ona štitijaše
mnokrat, a ne dvâš.

Knjižnica je temelj vjeri
u podpunoj uviek mjeri
omladini svoj;
ona u gluhoj, pustoj tami
zoru kaže svimi plami:
o tom pak nedvoj.

Što li, ako boga znadeš,
a kažu te da nelažeš;
je l' moguće to?
Ti li dirnu u gomilu
punu istina, svakom milu:
reci, što je to?

Ti li djela toli sjajna,
djela divna, djela bajna
runiš bezbožno?
niti znadeš štovat groba
prošlih pavnih jurve doba:
blago položno.

* Veliki duh Viktora Huga, poznatoga cielomu svietu, porodio je ove godine 12 pjesama, kojim je obće ime: »L'année terrible« t. j. užasna godina. Pojedine pjesme nose imena mjeseca; ova se zove Lipanj. Prva je Kolovoz g. 1870., zadnja pako Srpanj 1871. Pjesma dokazuje, da je pomanjkanje pravoga uzgoja i oskudica čiste i zdrave obuke krivo, svakomu zlu, svakoj nesreći. „Neznam čitat“ čisto i jasno sbori, da sva djeca moraju u školu. U školu pod moraš, podvikuje danas i sam starac M. Guizot, kojino je g. 1833. svom žestinom branio u tom slobodnu volju roditelja. Ured.

Digitized by Google

Ti vjekove, drevne ljude,
i povjestne knjige mudre,
ti obuku nam,
kâ budućnost krasnu sluti,
kojoj kraja ništ nemuti:
sruši, neznaš kam?

Ti goruću baklju suknu,
s koje vatra hitro buknu
na pjesnike, znaj!
u biblîja jošte ždrelo,
gdje je luči divno vrelo?
Baš si ljuti zmaj.

Na zreniku tamo gori,
gdje se bogom samo dvori,
Eschylom* si kriv;
žacnuo si tamo Joba
i Omira sve do groba:
to je veći div.

Kukavice, nesretniče!
sav sviet na te danas viče,
što ga stvori plâm,
koj je Kanta, Moliera
sažegao i Voltaira,
pak i razum sam!

Što je ploda ljudskog duha,
to je tvoja kleta sduha
ùdimila sve;
i nepoznaš, božje stvore!
knjige, svoje dobrotvore:
svoje dobro sve?“ —

II.

Eno knjige gori na visinah,
gdjeno svieti, sjaje pak i žari;
s-toga ruši lomače užasne,
uništuje ratove i glâdi.
Knjiga viknu: nestalo je roblja;
knjiga dahnu: nestade sužanjstva.

* * *

Daj otvori onu tamo knjigu!
tamo su ti Milton, Plato, Beccaria;**
a ćitaj mi i proroke ove:
Cornelia, Danta i Shakespeara.
Nije šala; gorostasna duša,
kojano je u njih nekoč bila,
zaisto se u tebi probudja,
pak zapanjen s-čuda i divota,
čovjekom se ćutiš istim biti,
kojim i oni nazivahu sebe.
Bog i duša, kad jih staneš učit,
eno te nà dumnim, sbiljnim, blagim;
pak nehoteć ćutiš u svom duhu,
kak duhovni gorostasi rastu.

Knjiga te je kadra podučiti
poput zore rumene i râne,
koja žari tihe samne stane:
čim ti više prodre u srdašce,
tim te većma topli njezin tračak
svega blaži, svega oživljuje,
pak ti je duša vazda mahom spremna,
da joj blago, vjerno odgovara.
Iznenadce postati ćeš dobar,
a za malo eto te i boljim;
a povuci i potegni dalje: —
kako li se tvoja naprasitost,
i kako se zloća i bjesnoća,
samodržci i vrteži razni —
migom tale u nutrini tvojoj
poput biela na prisoju sniega!

* * *

Puklo lievo ali pako desno:
na pročelju u čovjeku sjede
prije svega znanje i umienje,
pak sloboda, kćerka višnjeg roda.

---

* Misle se divna djela Aeschila, koj se je rodio u Eleutiji blizu Athena prije 2397 godina. Osobito se odlikovao u bojevih kod Maratona (490 g. za Miltiada), Salamine, Platee. Uzimlje se, da je stvoritelj tragediji, da je osnovao glumu. On je uveo glumištno odielo, dekoracije, gudbu; on je zamislio gradjevinu za dramaturgiju i savršeniju deklamaciju. Pod starost povukao se je u Siciliju, da nemora vlastitima očima gledati uspjehe svoga mladoga takmaca Sophokla. Ured.

** Beccaria Caesare Bonesano, rodio se u Milanu 1735. Uzor čovjekoljubca; spisao djelo o zločinih i kaznah; bio je proti kazni smrti; unj se zamisliše i Voltaire i Diderod. Ured.

Digitized by Google

Razumi me, ako boga znadeš!
sva je ona tam svjetloća tvoja,
sva je tvoja, i ničija druga;
pak te pitam: je l' moguće,
ti li sam ju da utireš, jadan?
Što je snôva i snutaka raznih,
štono si jih ikad zamislio, —
svi se oni postigoše knjigom;
čim je knjiga jednom zasjednula,
te se u duhu udomila tvome:
netom stade razvezivat veze,
kojeno je zloća i grozota
pouplela istini i pravdi.
Što je splêta i uzala čvrstih:
samosviest je alem medju njimi.
Al se hoće da i ovo znadeš:
knjiga ti je vidarica svjestna,
tvoj je vodja, tvoj je čuvar vjerni;
ona lieči svaku mržnju tvoju
i malnitost ruši pouzdano.
Nuto, nuto, čuda golemoga!
zar nevidiš, bolan, što li gubiš,
a još k-tomu čistom krivnjom svojom?
Knjiga ti je vlastito bogatstvo,
Ona je tvoje znanje i umienje!
Pravo, pokrok, težnja za vrlinom:
to su oni triesi svemogući,
blud i ludost stalno ganjajući. —
Pak sve ovo ti da sada rušiš,
ti da ovo hotomice gušiš?

* * *

Ti li? osbiljno te moram pitat: —
— — — **„Neznam čitat.“**

Prikrojio na hrvatsku
Skender Fabković.

Zajednica slovinskih pedagoga.

Ja vidim obći zadatak pedagogije u tom, da ova podkrepljuje, da uzdržava narode u što čišćoj nabožnosti, da štuje svakoga naroda, ili možda pojedine česti istoga — drugo nabožno uvjerenje, da odhranjuje što moralnije povjerene si gojence, da od mladosti počam pripravlja sve duševne i tjelesne sposobnosti i naklonosti mladeži na poslenost, na radnju, da brižljivo prati i duševno hrani naroda svojega i odrasliju, zrelu čest, konačno da probudja ponos narodnji, pak da si bira sva moguća pripomagala narodnja, kojimi se isti ponos što nježnije i što stalnije probudjuje i učvršćuje. Čista i zdrava nabožnost, prava moralnost, želja za poslom i rådom, poznavanje sila svojih kano naroda — sve to čini, da se isti narod uzsvaja, da se prepoznava kano svoj, čim prestaje biti malodobnim, čim javno protestuje proti svakomu skrbničtvu iliti tutorstvu. A u tom je sreća, pravo zadovoljstvo; u tom duševno uživanje, u tom blaženost zemaljska.

Na temelju poznate hrvatske: „bližja je košulja nego haljina“, naravnim se čustvom većma dozivlju i paze rodjena si braća jednòkrvna, nego li inokrvna. Prosvjetljeno učiteljstvo, pak još tako probudjeno, da umije većma cieniti svete idee, kojimi se narodi primiču k-pravomu poznavanju dostojanstva svoga narodnjega, nego mrtvu zemaljskih darova grudu, kojom se narodi utapljaju u loju čistoga materialisma, podpunoma je uvjereno, da ono jedino pobudjuje narod svoj, da ono jedino ruši sve polagahno sva pùta i sve hladne spone, u kojih još i danas manje više narodi čame.

Slovinsko učiteljstvo dosada râdi u istinu skoro posve osamljeno; — ono si obično traži razne pripomoći u tudjinstvu, a tomu je razlog prvo, što se

*

Digitized by Google

nalazi Slovinstvo u skupu raznih država, kojim su razni politički naumi; drugo, što se je znao tudjinac veoma dobro i po sebe mudro pobrinut za to, da poznamo njegove vještine, njegove umotvorine, a mi smo toli nebrižni, da niti samih sebe valjano nepoznamo. Žalibože, to je jasno i očito dokazana istina; jer eno, svakim se danom tudjinac seli u zemlje Slovinske, naročito sada u kraljevinu Hrvatsku, pak se -- buduć naobražen i prevejan — okorišćuje preobilno zemljom našom, trudom i mukom našom, žuljevi našimi, kojih si u obće neumimo dovoljno ocieniti.

Preveliko poznavanje knjige neslovinske, pak svih umnih plodova neslovinskih, naročito njemačkih, nosi nam svim ogromnu materialnu škodu, jer podupiranjem knjige tudje, umjetnina tudjih, silne tisuće novaca izlaze iz naših domovina, čim biva, da se pisci i obrtnici tudjinci na očigled obogaćuju i podupiru na što veći râd, naši se pako osiromašuju i otegoćuju u radu. Tomu treba svakako što bržje pomoći, a tomu je u istinu kadro znatno pripomoći: sjedinjeno učiteljstvo velikoga Slovinstva.

Poraba literature pedagogijske u obće, poraba preraznih školskih učila dandanas je u istinu ogromna, a ista raste znamenito svakim danom.

Zajazit uvoz i porabu robe — tudjih, neslovinskih producenta, pak stvorit da sve grâdi duh i ruka tvoja, ruka domaćica, da svoje produkte prije svega kupujemo i svietu preporučujemo, — stvorit, velju, to: stvorio si spasonosnu zajednicu radnîka slovinskih, ojačao si Slovinstvo većma, nego li su ga kadri svi drugi faktori u današnjem vrtlogu političnoga svieta.

Da se što bržje i što bolje upoznamo s-literaturom, mislim osobito s-pedagogijsko-didaktičnom slovinskoga svieta, držim za nuždno:

1. Neka bi se pozvali svi glavni pedagogijski sborovi slovinski, da popišu sva znamenitija djela svoje pedagogično-didaktične literature; taj popis neka se uzajamno pošalje pojedinim glavnim pedagogijskim sborom, kojim bi opet bila dužnost uznastojati, da se isti pregled putem školskih glasila obielodani.

2. Isti glavni pedagogijski sborovi pojedinih grana neka si preuzmu zadatak, da svako novo djelo u svojih novinah savjestno ocione, a tim će se uvidjeti i znati, je li ovo ili ono djelo vriedno i dostojno, da se prevede u druge slovinske jezike, bilo to za porabu učitèlja, bilo za porabu mladeži.

3. Valjalo bi pozvati sve redakcije slovinskih pedagogijskih novina, da si, bez razlike veličine lista, novine uzajmično u zamjenu pošiljaju. Tim ćemo si svi kao u zrcalu vidjeti ukupni svoj râd; tim ćemo si sile upoznavati; tim ćemo vidjeti, da u istinu nismo nemoćni i slabahni, već silni i radnjom i slogom i ljubavlju, košto smo silni i jaki brojem. Svake pedagogijske novine imale bi onda svako djelo pojedinih grana slovinskih horno i savjestno obielodanjivati i ujedno bratinskom ljubavlju preporučivati.

4. Kad bi se dakle ovim načinom putem školskih glasila pojedinih grana sva djela navješćivala, to bi se sve polagahno probudjivala volja u pojedincih,

Digitized by Google

u pojedinih sborovih za čitanjem istih knjiga; — a kad bi se tako znalo, gdje i pod koju cienu mogu se dobiti rečene znamenitije knjige slovinske, to će si jih onda veoma lasno nabaviti svaki putem svoje najbližje knjižare. A samo se opet kaže, da je to i najlaglji način, kojim se može i odraslija mladež upoznati s-knjigom svih grana slovinskih, jer bi se ujedno imalo prihvatiti stalno načelo, — da se na svaku ruku sva takova znamenitija djela prevadjaju u pojedine jezike, a tu osebitu brigu imali bi opet nositi glavni pedagogijski sborovi pojedinih grana slovinskih.

5. Ja sam podpunoma uvjeren ob ovoj nepobitnoj istini, da knjiga t. j. literatura slovinska može da bude samo onda silna, čvrsta i izdašna, ako pojedine grane što složnije i što plodnije uzrade. Ako smo pojedinci marljivi i produktivni, eno ti onda na svakoj grani starostavne lipe slovinske u obilju plemenita i cvieća i sočna ploda. Ako li se dakle bude uzajmično, pak k-tomu i sbiljno pratiti u pojedinih školskih organih ukupno djelovanje pedagôga pojedinih nam grana, tim ćemo svi mahomice i saznati i znati: što rade Rusi, Poljaci, Čeho-Slovenci, Srbi, Hrvati, Slovenci i Bugari; tim, po mom sudu i podpunu uvjerenju, netreba nam kakova obćega glasila, pisana u svih jezicih slovinskih, kojim svim u istinu preriedko koji mogu razumjeti. U jednom takovom listu, pisanom u svih slovinskih jezicih, vidim ja samo suvišan trošak, koristi pako najmanje. Svaki redaktor prati djelovanje pojedinih grana, pak savjestno priobćuj u jezgri ono, što vriedi da se u istinu znade.

6. Ako spasiteljna načela zdrave pedagogije neprodiru ujedno i u neškolski sviet, u faktore najme gospodujuće, ovršujuće; onda sve savjestno naše djelovanje zapinje s-razloga jasnoga, što nas obćinari i drugi politični faktori nepoznaju, što nas neshvaćaju, jer nejmaju prilike, da čuju, da prouče djelovanje naše. U koliko pratim novinarstvo politično svih grana slovinstva, vidim, na žalost svieta pedagogijskoga, da svi slovinski politični listovi veoma nebrižno, veoma hladno prate djelovanje školarstva slovinskoga. U tom se veoma grieši, niti znadem tomu razloga prem ga naslućujem; kano da se učiteljstvo trudi jedino za sebe ili za svoju samo djecu; kano da učiteljstvo pozivlje i sebe i druge na važnost javnoga narodnjega uzgoja zato, što je tobože danas moda vikati i klicati: pedagogija, škola, prosvjeta!

Držim dakle za nuždno, zamislit se u to: kako da se podtaknu i politični žurnali na to, da prate djelovanje učiteljstva, da narodu nečitajućemu školskih novina, objelodanjuju plodove radnika na mučnu polju pedagogijskom.

I ovdje nevidim drugoga, koj bi bio kadar u tom nam pripomoći, van opet „pedagogijske sborove“. Ovim budi, po mom uvjerenju, svetim zadatkom: svom muževnošću, svim svojim dostojanstvom i razborom obratit se na pojedinih svojih grana politične redakcije, pak jih pozvati u ime napredka narodnjega, u ime što bržjega uživotvorenja mislij, načela i predloga svieta pedagogijskoga, neka bi pozorno i savjestno pratili školstvo, sva napredna i spasonosna pedagogijska načela u svojih listovih branili, pak narodu, višjim vlastim

Digitized by Google

saborom narodnjim osebito i što sdušnije preporučivali. Mislim i to, revnost takovih političnih organa treba da prate i školski listovi, da se znade, gdje je školstvu manja ili veća podpora. Treba da znademo uvažiti i ocieniti sile svoje i upliv sila svojih.

7. S-razloga, što je literatura pedadogijska inostrana, naročito njemačka, inglezka i francezka i istinu preznamenita, pak i talijanska se od ovo nekoliko godina krasno razvija, svakako se hoće, da se s-njom i slovinsko učiteljstvo što bolje upozna na korist svoju; hoće se, da barem saznademo temeljna novlja njihova načela, da vidimo, kuda udaraju, kamo li smieraju i drugi radnici u istom svetom vinogradu gospodnjem.

Pojedinci nemožemo savladati ogromnu literaturu rečenih naroda; s-toga mislim, da bi savjestan pregled pedagogijskoga napredka rečenih naroda imali preuzeti glavniji representanti pojedinih grana slovinskih, a plodove svojih opažanja saobćivati u dotičnih svojih novinah.

Mislim pako, da bi ponajbolje mogli pratiti djelovanje njemačkoga pedagogijskoga svieta: Prag Brno, Vratislava; djelovanje Švedske, Norvegije, Danije, Ingleza i Amerikanaca; Riga, Petrograd i Moskva; djelovanje Franceza: Varšava, Lavov, Krakov i Beograd; Talijana da prate: Cetinje, Dubrovnik, Spljet, Šibenik, Zadar, Trst, Gorica, Ljubljana i Zagreb; Magjara pako: Budim-Pešta, Vršac, Zombor, Novisad i Pančevo. Stupe li pako cent. odbor ili pojedini glavni sborovi u mahomični savez s-pedag. sborovi drugih kulturnih inokrvnih nam naroda, sva je prilika, da će nam i oni priobćivati znatnije duševne plodine svoje za uvaženje ili porabu našu, i uzvratice.

To držim tako za nuždno, da mi se pričinja: ovo je jedini način, kojim ćemo moći imati u kurentnu pregledu pedagogijski râd toli naprednih, toli kulturnih naroda. Kada se pako ovim putem uvjerimo o velikoj važnosti kojega nojezičnoga p e d a g o g i j s k o - d i d a k t i č n o g a djela, — da opet za ista, inače veoma znamenita djela nešaljemo svojih krvavo zasluženih novaca u tudjinstvo, budi nam onda prvom brigom, — mislim opet glavne pedag. sborove, — da ise mahomice takova prevedu u jezike pojedinih nam književnostij.

8. Školska učila ponajviše pozoblju nam novaca, a ovi upravo lete u veliko u tudjinstvo. Učiteljstvo slovinsko moralo bi se savjestno zabrinuti u to, da nam se sva učila grade vještačkom rukom obrtnika i umjetnika Slovinca, ne pako tudjinca. S-toga mislim, da se hoće prije svega saznati, gdje i što danas već imaju pojedini slovinski obrtnici, a česa nejmaju, bi li kadri bili isto stvoriti? U koliko se pako poznamo, stalno je, uz dobru samo volju, da smo si sve kadri nesamo posagraditi, već i drugim u pomoć priteći.

A da se i to sazna, nejma po mojem sudu opet druge, van da se u to zamisle glavni pedagogijski sborovi pojedinih grana, pak da ovi pozovu svojim putem sve poznate si obrtnike i umjetnike, neka bi popisali sve tvorine svoje pak popis predali dotičnim sborovom, kojih bi opet dužnost bila iste objelodanjivati u svojih novinah, iz kojih bi opet izvadjale rečene oglase druge i škol-

Digitized by Google

ske i političke novine; uza to pako svim bi bila dužnost savjestno upućivati učitelje, ravnateljstva, školska mjestna i županijska vieća na onoga producenta, koj je kadar ovu ili onu robu, ako ne cjenije prodavati i razašiljati nego to čine tudjinci, a ono barem uz istu cienu, uz koju takovu razpačuju tudjinci, inokrvnici.

Tim se postizava, da si pružamo svojim vještakom priliku, da mogu realisovati vještine svoje, tim podupiremo narodnje gospodarstvo, pridržavajuć svoj novac u kući slovinskoj, tim se ujedno dično uzsvajavamo, t. j. emancipujemo od navale i pretege bez toga neprijateljskoga nam tudjinstva.

Školarstvo slovinskih naroda sjedi na raznovrstnih stolicah; representante slobodnoga slovinskoga školarstva veoma pozorno prate nevidljive nam i oči i ruke; zato velim, osnujmo si pak i sapletimo ponajprije vienac cvieća nesamo milodušna, već i okrepljujućega, pozorni uza to buduć, da si u taj vienac neuvijemo ómama opojna, ómama glavobolca. Uzradimo li barem to, što ovdje predlažem, uvjeren sam, da smo se tako liepo približili kano pedagogi velikoga Slovinstva, pak da nebude, sile, koja bi bila kadra duševno razciepati tako složne grane jednoga cvieta i sličnoga si ploda.

Skender Fabković.

Pomanjkanje učitelja.

I.

Kako se je u posljednje doba više nego ikad naglašivala osobita važnošt i potreba pučke prosvjete, nadali smo se posve pravo i dosljedno, da će se na temelju toga spoznanja pučko školstvo, kao najglavniji faktor pučke prosvjete sve više njegovati i sve bolje razvijati. Nu kao sto smo se u mnogom, tako smo se i u tom prevarili, jer eto pojavljaju se raznovrstni znaci, koji odviše očito dokazuju, da naše školstvo više nazaduje, nego li napreduje.

Medju drugimi razlozi, kojim se ima taj žalostni pojav pripisati, nose veliku krivnju razvraćeni naši politički odnošaji, nejasno i neuredjeno domaće stanje kao što i nesloga medjusobno borećih se stranaka, najviše pako neko malouvažavanje, ako ne gotovo preziranje pučke škole i pučkoga učiteljstva.

S-toga nije ni najmanje čudo, ako se je uslied takovih odnošaja k ostalomu zlu pridružilo još i „pomanjkanje učitelja“; jer može li se pravedno i očekivati, da se nadobudna mladež posvećuje ovomu gorkomu zvanju, koje uz sve zlo i nevolju u svom krilu još i obće nepoštovanje, preziranje, da i samo progonstvo donosi.

Pomanjkanje učitelja je veoma važan i odlačan pojav za naše narodno školstvo, te bi se iz njega mogle roditi najpogubnije i najnesretnije posljedice, s toga mislim, da je sveta dužnost svakoga, komu je iole stalo do pravoga razvitka naše narodne prosvjete, osbiljno promišljati o načinih i sredstvih, ko-

Digitized by Google

jimi bi se dalo spomenuto zlo nesamo ublažiti i za vrieme ukloniti, već posve i do temelja izkoreniti.

Razmišljavanje o tom predmetu nije ni najmanje suvišnim postalo uslied najnovije želje preč. duh. stola, po kojoj bi se učiteljice, kao neki „surogat“ mogle namještćivati i na dječačkih školah, pače ja sam uvjeren upravo u protivnom, da najme to razmišljanje nije bilo nikad nuždnije, nikad umjestnije, nego što je sada; i to upravo s-toga, što se je ta želja pojavila i što se o njoj ima odlučiti kod vis. vlade i kod sabora. Što više, ja mislim, da bi bila neoprostiva grehota, kad se nebi o toj želji izrazili, već nemarno i ravnodušno očekivali najvišju odluku, pa se nebrinuli, da li će se shodnim ili prividno shodnim načinom pogibelji na put stati.

Predlog preč. duh. stola, po kom bi se učiteljice mogle namještćivati i na dječačkih školah čini mi se toliko nepraktičnim, koliko neshodnim. Nepraktičnim, jer u istinu i nije pravo sredstvo, kojim bi se dalo zlu za uviek i korenito doskočiti, već jedino nesretno odabran „surogat“, koji će jedva i u najprećoj nuždi tek za prvi mah zadovoljiti. Neshodnim pako, jer po izkustvu najvećih pedagogijskih autoriteta žena već po svojoj osebnoj naravi i ćudi nije vrstna uspješno i svrsi shodno rukovoditi uzgoj i obuku odraslih dječaka.

Iztaknuto pitanje razpravljalo se je doduše već i kod nas, pa prem ga je većina domaćih naših pedagoga, k tomu i one pedagogijske stranke, ka kojoj se i ja pribrojiti usmjelujem, riešila na korist učiteljica, to ipak mislim, da neće biti s-gorjega, ako malo dulje zagledamo u stvar, ako malo potanje izpitamo duh i osebnosti dječaka, ko što i zahtjeve njihova uzgoja s-jedne strane, a opet osebnost, narav i ćud žena, dotično učiteljica s druge strane, te ako i podvojimo ob onom, što su inače posve naobraženi i štovani muževi usvojili, ponešto na temelju golih teoretičkih razloga, ponešto možda iz samoga smiljenje i uslužnosti prema ženskomu spolu.

I u mene je spram žena toliko štovanja, toliko priznanja i pravednosti, da im neodričem svaku sposobnost na školskom polju, da nedvojim na njihovoj marljivosti i revnosti, te jih neželim iztisnuti odanle, gdje jim je mjesto, nu upravo s-toga mislim, da mogu uspješno djelovati samo u zabavištu i u djevojačkih školah.

Žena je po svojoj osebnoj ćudi i naravi pozvana, da bude uzgojiteljicom ženske djece. U nje je tako nježno čustvo, tako ljubak i prijazan postupak, da ju u tom nijedan mužkarac nadomjestiti nemože. Pošto pako takova ćud i takov postupak posve odgovara i naravi i svrsi ženskoga uzgoja, i pošto uspjeh istoga uzgoja ponajviše zavisi od ljubkoga i nježnoga postupka, to samo po sebi sliedi, da je jedino žena u dječačkoj školi na svomu mjestu.

Nu posve su drugi zahtjevi djevojačkoga uzgoja. U njem treba da prevladjuje postojanost, osbiljnost i značajnost, koja mužkarca isto tako resi, kao što ženu prava čustvenost i nježnost. Istina bog čustvenost ima i kod djevojačkoga uzgoja svoju vriednost, jer ćuteće je srdce blagoslov za svakoga čo-

Digitized by Google

vjeka, nu kod muževa samo onda, kad se nepretjera, a punim pravom reče naš starina Stojanović, da pretjerana čustvenost može biti izvorom najvećoj biedi i nevolji.*

Ako igdje, a to treba u našoj domovini upravo sada više, nego ikad muževa čeličnih i značajnih, muževa, koji se nebudu dali nabiti na svaki kalup, koji nebudu danas med, sutra jed, danas liek, sutra otrov, danas dielili, sutra otimali, jednom riečju, koji nebudu svaki čas mienjali svojih načela, koji nebudu danas angjeli, sutra opet vragovi svojoj vlastitoj domovini.

Takove pako muževe mogu nam jedino značajni, čelični i dosljedni muževi uzgojiti; — žene nikad i u nijednom slučaju. Ne možda s toga, kao da one nebi imale ljubavi spram mile naše domovine; o, imaju je one često i više nego muževi, a stranom i po uzgoju nejmaju onih vlastij, koje su u tu svrhu neobhodno potrebne; — one nejmaju doveljno samostalnosti, postojanosti i dosljednosti. Vanjski utisci ju mnogo više privlače nego li vriednost same stvari, a neriedko mienjaju ciljeve i načela za volju autoriteta, kojim je podano, da se mogu titrati vanjskom spoljašnošću i sjajnošću fraza.

Naći će se doduše i hvalevriednih iznimaka, nu veoma riedko. Često su pako takove iznimke i toli extremne, da se izmetnu u tako nazvane „mužkare“. Nu takovim upravo s-toga, što niti su mužko, niti žensko, već prave nakaze, lišene svoga pravoga ženskoga karaktera, nebi valjalo predati nikakova uzgoja. O njih reče posve umjestno glasovati Herder, da jim nebi povjerio ni svoga te*leta*, a kamo li diete.

Uspjeh školskoga uzgoja zavisi u mnogom pogledu od stroga i dosledna zapta. U tom se pako pogledu može od učiteljica veoma malo očekivati. Jer ako valjan zapt i zavisi u mnogom od ljubkosti i nježnosti, to je u mnogom slučaju potrebna strogost te osbiljnost. Glas pako strogosti i osbiljnosti uviek je značajniji sa usana mužkih, nego li sa ženskih, jer s-posljednih je često, osobito „vis à vis“ dječaka“ upravo smješan. Nesposobnost ženskih u tom poglodu vidi se najbolje u roditeljskoj kući, jer tko nije jur opazio, kako se mati u najtežjih zaptnih slučajevih mora pozivati na autoritet otčev, pa ga često i upotrebljavati. — To će dakle svatko priznati, da su mužkarci postojanijega i čvršćega karaktera, osbiljniji i u tegotnoj borbi mnogo odlučniji, te da jim mnogo laglje uzdržati mladež u zaptu, nego li slabašnim ženskam.** U obće se može kazati, da one veoma težko uzdržavaju zapt i kod odraslije ženske mladeži, neznam dakle, kako bi jim se mogle povjeriti višerazredne dječačke škole, pa i opetovnice, koje polaze 15—16 godišnji mladići? — Da se uzdrži poredak i zapt u takovoj školi, potrebno je mnogo više energije i autorifeta, nego što će ga moći pružati djevojče, nota bene, kako mnogi hoće neoženjeno!! —

---

* „Napredak“ teč. I. br. 6. „Pedagogički odlomci.“

** A gdje je tomu razlog i uzrok? Zar ne u tom, jer su tako sretni, te se mogu čvršće, pouzdanije, bolje i obširnije uzgojit i naobrazit. Ured.

Digitized by Google

Eisenlohn veli: „Učiteljice se imadu izključiti iz dječačkih škola, jerbo nam izkustvo svjedoči. da ženska narav i snaga neodgovara onomu tjelesnomu i duševnomu naporu, koji treba uložiti u takovoj školi.“*

Da dokažem nesposobnost žena za školski uzgoj dječaka, mogao bi se pozvati na mnoge auktoritete i to svih tako konservativnih, kako liberalnih stranaka n. p. Disterwega, Palmera itd., nu mislim, da nije potrebno, te ću svoje tvrdnje nastojati razjasniti jošte samo izkustvom životnim i naravlju same stvari.

Sama narav je opredielila uzgojnu ulogu otca i matere. Materina uloga pada u prvo doba, najme od poroda do sedme godine, otčevlja ponajvećim dielom u drugo doba. Iznad sedme godine ima glavnu ulogu mati samo kod djevojaka, dokle se neudome. Što se tiče uzgoja dječaka, to isti pripada otcu. Pod izključivom brigom matere izpao bi svakako nesavršen i nepodpun, te u sto slučajeva jedva ako se dogodi jedanput, da materi podje za rukom s-uspjehom uzgojiti svoga sina. Mati može uzgojiti sina skromna, čedna i dobrosrdčana, nu nikad čovjeka neodvisna, samostalna, čvrsta i nepokoljebiva, koji bi se mogao i znao pokoriti svim protivštinam i nepogodam životnih odnošaja.

Pošto najveći upliv uzgojni vrši i vršiti može otac na sina, a mati na kćer, to je posve naravski, da karakter, osebine i ciela narav od otca prelazi na sina, dotično od matere na kćer. Po tom pako nije sasvim bez razloga naš narod izmudrio onu toliko puta dokazanu istinu: „Kakova mati, takova kći, kakov otac, takov sin.

Uslied svega, dade se posve jasno izvesti, da je uzgojiteljska uloga žena ograničena na prvo dječje doba i na uzgoj djevojaka, i po tom, da će se veoma umjestno i mudro uraditi, ako se djelovanje učiteljica ograniči na zabavište i na razrede djevojačkih škola.

Da se naša izvadjanja što bolje razjasne, protegnut ćemo svoje razmatranje na neke države i njihove ustanove u tom pogledu. — Nu nam je dovoljno prispodobiti Ameriku i Njemačku. Uz najslobodnije zakone i uredbe, uz najbolju materijalnu i moralnu podporu nemože se amerikansko školstvo uzporediti s-njemačkim. Vještaci, koji su Ameriku proputovali, kažu, da je tomu ponajvećim dielom krivo to, što je djelovanje učiteljica u Ameriki odviše razširenо. Do 25% učiteljica služi u dječačkih škola; — dočim je u njemačkoj njihovo djelovanje izključivo na višje razrede djevojačkih škola ograničeno.

Prije nego li se odvažimo predati uzgoj naše mužke mladeži u ženske ruke, treba osbiljno premisliti posljedice, koje bi s-tim korakom mogle biti u savezu, treba promotriti najnoviju historiju, te izpitati razloge onim dogodjajem, koji su germanski element toliko uzdigli, romanski pako skoro sasvim ponizili. — Liepu nam je u tom pogledu sliku pružio „Vidovdan“ u svom čtanku „Latinizam i germanizam“, dokazav,** da je napredak germanski uzdigla nje-

* Gutachten st. 27.

** Vidi „Narodne Novine« br. 254.

Digitized by Google

mačka postojanost, samostalnost i značajnost, latinski pako uništila romanska nestalnost i površnost. — Mudru i jedno oko dosta!

Pomanjkanju učitelja nemože doskočiti namještivanje učiteljica. I kao što u uvodu već spomenusmo, opetujemo i opet, da to nije ništa drugo, već zlo odabran „surogat", koji samoj stvari može više škoditi, nego hasniti. Hoćemo li kojemu zlu doskočiti, moramo ponajprije izpitati uzroke, koji su ga izazvali, pa jedino kad uzroke u njihovu počelu uništimo, možemo se nadati, da će se zlo ukloniti.

O tom drugi put.

Stjepan Basariček.

Okružni učiteljski sastanci u vojn. Hrvatskoj i Slavoniji.

C. kr. vojn. zapovjedničtvo izdalo je za okružne učiteljske sastanke ovu naredbu:

O b o k r u ž n i h u č i t e l j s k i h k o n f e r e n c i j a h.

§. 1. U svakom školskom okružju imade se redovito svake godine jedna učiteljska konferencija držati.

(§. 25. all. 1. propis za naobrazbu učiteljah.)

§. 2. Ukružne konferencije imadu u obće tu zadaću, da se sporazumljenje *poluči*; što se nutrnjega školstva u okružju tiče, o sredstvih kako bi se laglje boljak školstva pospješio, kakovi bi se u tu svrhu predlozi školskim oblastim podnieti imali o pitanjih školskih, koja školske oblasti stavljaju svoje mnienje izreći.

Napose pako imadu:

a) Ob opažanjih, koja se tiču naukovne osnove i za svaki razred odredjenih naukovnika kao takodjer o razdjeljenju školske godine u odsjeke i razrede i što bi se o razredjenju urah opazilo, dogovarati se i o potrebitom može biti preinačenju predloge činiti;

b) savjetovati se o shodnosti uporabe ženskih učevnih sila na djevojačkih pučkih školah;

c) pretresati članke i učevne knjige, koje se u školi rabe, kao takodjer i ostala učevna pomagala i nastavna promicala, te činiti predloge, kako da se ona bolje usavrše i odnosno nova učila i učevna sredstva uvedu;

d) theoriom i praksom za shodne priznane metode pretresivati, pa bi li se njih imalo držati, i o načelih školskoga zapta svoj sud izreći;

e) osobitu pozornost svraćati na obrtne škole (ženska ručna djela) učeničke i učiteljske knjižnice, pokusne vrtove, gombališta, kao takodjer na sva ostala preinačenja, koja se na zdravstvenu njegu školske mladeži protežu;

f) zaprieke, koje javnoj nastavi i školskom okružju na putu stoje, uvažiti i i predložiti kako bi se uklonile;

Digitized by Google

g) dogovarati se o sredstvih, koja bi se imala upotriebiti, da se po mogućnosti sporazumak poluči izmedju domaćeg i školskog odgojivanja te kako da djeca marljivo školu polaze;

h) posavjetovati se kako bi se školarstvo u okružju razgranilo, osobito pako kako bi se produžni tečaji i niže strukovne škole po potrebоći kojega okružja uvele.;

i) razmišljati kako bi se učitelji u svom zvanju nadalje naobražavali, najme kako bi se svrsi shodno imale okružne učiteljske knjižnice urediti i rukovoditi.

U tu svrhu neka u učiteljskih okružnih konferencijah drže predavanja znanstvenoga ili pedagogičkoga sadržaja, praktična predavanja stanovitih učevnih predmeta, napokon razgledavanje pri ruci imajućih učevnih sredstva iliti učila.

§. 3. Redovite okružne učiteljske konferencije sazivlje na predlog okružnog školskog nadzornika i savjetnika politička upravna oblast, ona odredjuje mjesto gdje, vrieme kada i kako dugo skupština trajati ima. Takova konferencija nesmije ipak preko 3 dana trajati.

Na predlog okružnog školskog savjetnika može politička upravna oblast u slučaju potrebe takodjer izvanrednu konferenciju sazvati; zato mora ipak prije dozvolu od vrhovnog vojnog zapovjedničtva tražiti.

§. 4. Članovi okružne učiteljske konferencije, koji su dužni na nju doći (§. 25. al. 3 der Lehrerbildungsvorschrift) jesu svi ravnatelji, učitelji. učiteljice sa učiteljskom svjedočbom providjeni privremeni učitelji, podučitelji i poduciteljice javnih pučkih i gradjanskih škola, definitivno namješteni samostalni vjeroučitelji, zatim ravnatelj i učitelji učiteljišta, kao i učitelji vježbaonica. Svim ovim članovom konferencije pripada odlučan glas. Članovi okružnog školskog savjeta imaju pravo u predkonferencijah sa savjetujućim glasom prisustvovati.

Predsjednik ima pravo vještake sa savjetujućim glasom u konferenciju pozvati.

Sa svjedočbom zrelosti providjenim privremenim učiteljem i podučiteljem, namjestnim učiteljem, uzgrednim učiteljem, obrtnim učiteljicam, nedefinitivno namješćenim kateketom javnih pučkih škola, kao i učiteljem i učiteljicam privatnih škola slobodno je tim konferencijam sa savjetujućim glasom prisustvovati.

§. 5. Predsjednik i upravitelj okružne učiteljske konferencije jest dotični školski nadzornik. On odredjuje za svaku konferenciju svoga namjestnika. Konferencija izabira si izmedju svojih članova dva perovodje dok traje skupština. Oni se moraju izboru podvrgavati, ako nisu prijašnje godine tu službu obnašali.

§. 6. Dnevni red svake konferencije ima se svim njezinim članovom najmanje 4 tjedna prije sastanka obznaniti. Po zaključku konferencije može se ipak dnevni red u ogranicah ovoga djelokruga (§. 3.) razširiti.

Digitized by Google

§. 7. Konferencija si izabire stalan odbor izmedju svojih članova, koji će za buduću škupštinu prirediti predmete, o kojih će se razprava voditi.

Okružni školski nadzornik predsjednik je u tom odboru.

Za predbježno savjetovanje ili izvedenje pojedinih predmeta, mogu se povrh toga posebni odbori izabrati.

(Dalje.)

Stanje pučkoga školstva u Ugarskoj.

U Ugarskoj je zakonom odlučeno i ustanovljeno, da ministarstvo za bogoštovje i nastavu svake godine podnaša državnomu saboru potanko izvješće o stanju pučke nastave. Prvo izvješće je dao pokojni ministar barun Etveš godine 1870. Isto izvješće poznato je našim čitateljem iz raznovrstnih naših domaćih listova, pa i iz samih listova, pa i iz samoga „Napredka“ u kom je ponešto obširnije priobćeno bilo ; — drugo izvješće o godinah 1870. i 1871. izradio je bivši minister Pauler, te izlazi upravo sada na javnost.

Naše čitateljstvo osobito moža zanimati prvi odsjek, govoreći o pučkih i gradjanskih školah. Nije nam moguće ovom sgodom isto poglavje svestrano razmotriti, te ćemo se morati zadovoljiti razmatranjem numeričkoga stanja, nu i to će biti dovoljno, jer brojevi govore dosta jasno i njihova je logika doista neoboriva.

U Ugarskoj obstoji „obvezni polazak“ škole. Nu pošto i tamo ima stalnih zaprieka, koje istomu stoje na putu, to se nije ni tamo izvršivao po svuda onako, kako bi trebalo u interesu sveobćega narodnoga napredka.

Ipak je dosta povoljan znak, da broj učenika svake godine raste, te je i godinah 1870 i 1871 narastao za 144.343 učenika, jer

g. 1869 bijaše za školu sposobne mladeži 2,291.887, a polazilo je 1,492.977,
„ 1870 „ „ „ „ „ 2,215.610, „ „ „ 1,154.936,
„ 1871 „ „ „ „ „ 2,185,225, „ „ „ 1,237.320.

Po tom je god. 1869 od mladeži za školu sposobne istu u istinu polazilo 47·88%, g. 1870. 52·20%, g. 1871. 56·62%. Od g. 1871 naraslo je dakle 8·74%, pa kad bi se tako postepeno i nadalje napredovalo, to bi se postiglo, da bi još prije nego li za deset godina sva sposobna djeca školu polazila. Nu tomu stoje još dvie veoma velike zaprieke na putu i to pomanjkanje potrebnih školskih prostorija i valjanih učiteljskih sila.

Da se ukloni prva zaprieka učinio je grad Pešta veoma velike žrtve, jer g. 1869. imao je samo 87 školskih sgrada, sada pako ima 121. Potrošeno je u tu svrhu do 519.100 fr. U čitavoj državi pomnožao se je broj škola kroz posljednje 2 godine za 1002 škole, a te škole sastoje iz 1937 razreda. Bijaše dakle koncem 1871. godine 14.550 pučkih škola sa 18.875 razreda.

Pošto obuka bez potrebnih školskih sredstva nemože napredovati, s-toga se je ugarska vlada brinula i za to, da siromašnije obćine obskrbi potrebnimi

Digitized by Google

školskimi sredstvi. U svem obskrbljene su 3922 škole s učili. — Osim toga dobilo je 259 škola 369.199 for. državne pomoći, neračunajuć ovdje, da je iz zaklade Szečenji-Kolonićeve 223 kat. učitelja, a iz zaklade Marije Valerije bez razlike vjere i narodnosti 6 učitelja i 2 učiteljske sirote, pomoć dobile.

Broj učitelja narasao je do g. 1871. za 1528, tako da u cieloj Ugarskoj ća 19.297 učitelja ima. S obzirom na to da broj za školu sposobne djece iznosi 2,185.225, a po zakonu na jednoga učitelja pada samo 80 učenika to je nuždno još 8018 učitelja.

Ako bi sličan progresivan napredak ostao, to bi za deset godina i pomanjkanje učitelja prestalo, nu tomu se ministarsko izvješće nenada, jer su učitelji odviše slabo plaćeni, a ponajviše i ta mala plaća, ili jim se težko plaća, ili jim se i neplaća; napokon kad ostare i oslabe nejmaju osigurane mirovine, a u slučaju smrti udovice i sirote nikakove podpore.

Da se toj nevolji što prije doskoči, pobrinulo se je već nastavno ministarstvo prema zahtjevom zakona od g. 1868.

-Za obrazovanje učitelja i učiteljica osnovano je dosele 12 drž. učiteljišta za mužke i 7 za ženske. U svem dakle 19, Ovdje spominje izvješće osobito uredjenje tih učiteljišta, veleć, da nadilazi i ista njemačka i švajcarska učiteljišta. O čemu mi medjutim veoma dvojimo! —

Ista drž. učiteljišta sastoje s 37 tečaja, u kojih je 118 učitelja predavalo. Broj slušatelja iznašao je 864, od kojih 742 uživahu državne štipendije u ukupnoj svoli od 90160 fr. Osim drž. učiteljišta ima u Ugarskoj 30 konfesionalnih i to 35 mužkih i 5 ženskih.

U državnih i konfesionalnih učiteljištih mužkih i ženskih bijaše koncem god. 1870/1. svega skupa 368 učitelja i 1786 pripravnika.

Do sada je u drž. učiteljištih izpitano 115 učitelja i 10 učiteljica, dakle 125 osoba. Od tih za višje narodne i gradjanske učione samo 9 mužkih i 2 ženske, dakle 11.

Za dalnje obrazovanje učitelja osnovani su naknadjujući učiteljski tečaji, razne skupštine i zadruge, koje sami učitelji podižu G. 1871 osnovano je 30 novih učiteljskih zadruga.

U najnovije vrieme izdala je vlada u smislu zakona od g. 1868. naredbom o držanju kotarskih i zemaljske skupštine.

Osobitu pozornost obratila je vlada tjelovježbi. U učiteljištih se ista disciplina obligatno predaje, a g. 1870. učestvovaše 210 učitelja tjelovježbenomu tečaju.

Za olakšicu predavanja u narodnih školah izdalo je ministarstvo naukovne i učevne knjige.

Strukovne škole, kao obrtne, gospodarske i trgovačke spadahu dosele ministarstvu za gospodarstvo i trgovinu. Posljednji je sabor iste miuistarstvu za javnu nastavu povjerio, te je predaja jur u tečaju.

Digitized by Google

U posljednje vrieme uvedena je i obuka za odrasle, te je g. 1870. toj obuci učestvovalo 23.500 osoba.

Ovo su glavni podatci izvješća, a pošto su dovoljno jasni, držimo, da nije potrebno rieči trošiti i napredovanje Ugarske i u tom pogledu nadalje dokazivati. — Zakonarstvo ugarsko prihvatilo se je uz najveće žrtve reforme narodnoga uzgoja i obuke, a i ministarstvo je učinilo, što je u sadašnjih ugarskih okolnostih moguće bilo.

Istinabog nije ni ugarsko školstvo na ovom stepenu, na kojem bi trebalo i moglo biti, nu tomu nije ugarska vlada kriva, već okrutni i nesretni politički oportunitet, koji je još pokojnoga neumrloga Etveša zapriečivao onako raditi, kako bi to njegov veliki duh htjeo i mogao. — Nu prije nego li se narugamo ugarskomu školstvu, treba nam se obazrieti na naše, pak ćemo se prestrašiti nad ogromnim svojim nazadkom.

Ako je istina, da budućnost naše domovine zavisi od našega kulturnoga napredka, to nebi smjelo biti čestita sina domovine, koji nebi nastojao o razvitku narodne naše škole.

Po „L. za narod. učitelje.“ S. B.

Raznice.

— „Družtvo sv. Jeronima“ izdalo je dvie nove knjige, i to 1. „Danicu“ za g. 1873; 2. „Životinje našozemske i neke tudjozemske.“ Napisao Mijo Kišpatić. Ovo djelo osobito preporučamo, jer su životinje opisane živimi slikami a krasnim i pravilnim jezikom.

— Knjižara „Jovanovića i Pavlovića“ u Pančevu javlja, da su gotove „Pjesmarice“, koje se mogu dobiti po 1 fr. 80 nč. Štice biti će naskoro gotove.

— Poznati nam slovenski pisac Matija Majar razaslao je u sviet na ogled „Slavjana“, časopis najme, koj bi imao 10 putij na godinu izajti, bude li predbrojnika. List je „slovstven i uzajemen za Slavjane književne i prosvjetljene.“ Ciena mu na godinu 3 for.; izlaziti će u Celovcu. Prava mu je namjena, da se znanstvenija djela pišu novim, sveslovinskim jezikom, koj je on i prikrojio i kojim već i odulje piše. Jedni na to podvikuju: to bi išlo, kad bi se htjelo; drugi opet: to bi bilo liepo, kad bi se moglo. Al naženi Čeha, Poljaka, Rusa; pak okreni i Hrvata, Srba, Slovenca alpinskoga i onoga tatranskoga, pak i Bugara, da nepišu svojim sladkim jezikom. Narodi bez svoje knjige lačaju se jezika i tudjega, a to s-nužde. S-toga bijaše zagrlio sviet jezik grčki, talijanski; kašnje franceczki, englezki, talijanski a bormeš i njemački; s-toga se upravo stvoriše migom i sami moćni Bugari: čistom granom slovinskom. A narod, koj se već vidi, koj se već pozna, koj se čita u svojoj knjizi, neće da se od nje odalečuje, ako ne prevagom, silom moćnijega si druga. Nadvladaj nas svojim umom, svojom snagom duševnom Čeh: pisat ćemo češki; ako li Poljak, Rus, Hrvat: pisat ćemo svi istim bud kojim živim jezikom. Pak onda, za tri mjeseca svaki nas može razumjeti sve jezike slovinske; a sretnih li nas, ako nam projde u narod i ono znanjića, što ga stvaraju pojedini narodi slovinski! Ceterum: štujmo trud g. Majara, pak ga i podupirajmo.

— Nesreća. Na Jesenju, u Zagorju, ovih nam dana pogorio učitelj August Šuflaj tako, da je ostao gol kao prst. Priskočimo zadobce i njemu u pomoć!

— Občina brodska, uz Kupu, nagradila je svoga učitelja Matu Bolfa svotom od 15 fr.

— Nastojanjem g. Gj. Kranjčića, žup. kot. sudca zagrebačkoga, zaključiše sve občine istoga kotara povisiti učiteljem si platu svotom u 80 for. Živili svjestni poglavari i občinari!

— Urednik „Bunjevačkih i šokačkih novina“ javlja, da je, omjeriv najsbilnije snage svoje, dospio do one po sebe veoma žalostne odluke, da najme nije kadar od nove godine uredjivat i izdavati dva lista, već da će samo „Bunjevačku i šokaku Vilu“, koja će svaka dva ćedna izlaziti uz godišnju cienu 1 fr.

Digitized by Google

Naš hrvatski pjesnik g. Danilo Medić kitio je istu Vilu ove godine veoma marljivo; njegovimi pjesmami novimi: Napoleonu, Alexander, Hanibal, Hrvatskoj, Ruga, Kob, Odbijenik, štimati se može Vila tako, kano što se danica medju zviezdami. Preporučujemo rečenu vilu.

— G. Ivan Antunović, kanonik kolački i urednik Bunj novina napisao je „Poučne iskrice“, namienjene poučnoj zabavi. Opisuje znamenitije gradove Italije, u kojih se sjeća i roda svoga hrvatskoga.

— „Školnik“, časopis katoličkog učiteljstva, izlazi u Pragu dvaputa čednom; ciena mu 2 for.

— „Posel z-Budče“, tydennik vychovatelsky, izlazi u Pragu; ciena mu 4 for. 10 nč.: uredjuje ga Václav Kredba.

— „Škola a život“ s.prilogom „Štěpnice“ izlazi u Pragu svakoga mjeseca u tri arka jakih svezcih. Ciena na godinu 4 for.; urednik: Jan Šćastny.

— „Szkola“, organ towarzystwa pedagogicznego izlazi u poljačkom jeziku u Lavovu. Ciena mu 3 for. 60 nč.; uredjuje ga Stanislav Sobieski.

— Novi zemljovidi za škole. Već smo u lanjskom godišnjaku objavili, da dvie zagrebačke knjižare priredjuju školske zemljovide s hrvatskim nazivljem i to: knjižara Županova (Albrecht i Fiedlera) zemljovide Handtke-ove a knjižara Hartmanova zemljovide Kozenove. Izjavismo ujedno, i svoju radost nad tim, što se domaće naše knjižare natječu, da nam što valjanijih učila pribave. A to je i sve, što se je moglo reći, jerbo jedno je i drugo djelo preporuke vriedno, a za nabavu preporuča se naravno bolje ono, koje je uz istu vrstnoću cjenije. Nu čudom se začudismo, kad se s neke strane navjestio očit rat zemljovidom Handtkeovim; s-koje namjere, nije nam ovdje iztraživati, nu istini za volju dužni smo svomu čitateljstvu objaviti, da si je Handtke svojimi kartografskimi djeli stekao ne samo priznanje, autoriteta, kaošto su: Fridrik Karl princip pruski, gjeneral Moltke i učeni geograf A. Petermann, nego da su njegovi zemljovidi uvedeni skoro u svih pruskih škola.

Zaista više je nego smjelost, kada se djela takova kartografa napriečac osudjuju, dočim su se nedavno od istih ljudij preporučivala i za škole naručivala. Ništetne fraze kao: „djelo je zastarelo, može samo onoga zasliepiti, koj niti pojma nejma, da se u velikih geografskih zavodih, kao što je Flemingov, zemljovidi neprestance izpravljaju i dopunjuju; tuj dakle o zastarenju nejma niti govora.

Pa da novije izdanje Handtkeovih zemljovida sbiljam svim zahtjevom odgovara, t. j. da su zemljovidi točni, valjano obojadisani, da su pregledani, a što najviše za pucku školu valja, da nisu prepuni; imadosmo priliku osvjedočit se, na izložbi učila u Ljubljani, nu vidjesmo i nekoliko komada najnovijega izdanja, štono se priredjuju za becku izložbu, te se uvjerismo, da će se glede točnosti i ljepote u izvedenju natjecati moći s najboljimi proizvodi ote vrsti.

Budimo dakle pravedni, te recimo opetovno: nabavljajmo ono, što je uz istu vrstnoću cjenije. x+y.

Svoj p. n. gospodi čitateljem.

Evo šaljemo Vam prvi broj „Napredka“ koj tim stupa u XIV svoju godinu. Molimo Vas za ljubav uspješnijega uzgoja mladeži naše, podupirajte nastojanje naše što sdušnije i činom i savjetom. Gospodi pako kotarskim nadzornikom, ravnateljem i drugim rodoljubivim družtvom naročito preporučamo list, da si ga nabave za učione, dotično knjižnice. Poradi laglje uprave, molimo, da se svaki požuri s-predplatom, naznačenom na čelu lica. Bez predplate nešalje se list nikomu. Koj nekani pridržat lista, pošalji ga s-istim ovitkom prvom već poštom natrag.

Uredničtvo.

Izdaje ga „**Hrv. ped.-knjiž. Sbor**“. Uredjuje ga **Skender Fabković**. Tiska ga **Drag. Albrecht.**

Digitized by Google

Br. 2. U Zagrebu, 10. siečnja 1873. Tečaj XIV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka, novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora“. Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Dvie udovice.

(Dvajuh učitelja hrvatskih.)

I.

„A što ti je majko sladjahna?
uza te je kćerka mladjahna.“
„Visoko je, kažu, gori,
dolinom se mučno bori:
nejma pomoći.“

„A što ti se oko smlédilo,
što li lišce tako sblédilo?“ —
„Nejma ruke pomoćnice,
niti vile priskočnice:
sviet se sledio.“

Na to li te vrglo, majčice,
da ti nejma blage ručice? —
se imaš porod srdca svoga,
imaš kćerku vienca svoga,
mladu udovu!

Kunem ti se bogom volikim,
i sunašcem tamo dalekim,
i prvienca svoga sjenom,
svakim žitka svoga trenom:
bit će pomoći.

II.

Težke ti je mladoj udovici
bez čovjeka, bez poroda svoga;
al je težje kćerci očutnici
uza siru udovicu majku.
a tako mi svega na tom svietu,
i najsladjeg svoga spominjanja:
stvoriti ću čuda nečuvena, —
velji bože! sve se s-tobom može.

* * *

Biela slieza pričuvala majka,
i još malo cvieta bazgovine,
to bi moglo okriepiti majku;
ali nejma ni kapljice vode,
sve jih težka posrkala suša!
A tako mi srdca djetinjega,
i tako mi materinske snage:
nabrizgat ću svoga biela mlieka,
štono mi ga čedo zasisnulo,

pak ću varit tebi, majko, lieka.
Ali nejma trieske ni prutášca,
ni òblike, kam' li cjepanice,
niti živa raznitila plámu:
čim obvarit miloduha cvieta? —
I tuj sam ti jedinica, majko!
Evo ti nà zlatne kose moje,
svu ću migom sada počupati,
svu poprieko porazsjeckat divnu,
i plamenak razpuhati njome,
da ti skuham tielu okrepice.
Kad se tako, majko, pookriepiš
i života posabereš malko;
mliekom ću te onda dojit svojim,
da se znade, koga si dojila! —
Kad se sunce za oblake skrije:
naperit ću žarke svoje oči,
da ti sjaju, da ti daju moći;

Digitized by Google

kad pripeče prežestokô sunce,
svojim' traci da ti nenahudi:
tanke svoje razpružit ću vedje,
da te krîle moje trepavice,
kê nedavno momci opjevaše,
živa da su krila lastavice.
Ti ćeš i usnut mila moja majko;
znaš li onda, tko će te probudjat? —
Vruće svoje namaknut ću srdce,
da te budka, dok te neprobudi.

A onda ću poput košutice
proliećati brda i doline,
poskočiti od sela do grada,
podvikujuć, što mi grlo nosi:
ljudi božji: podajte mi râda,
živa u grob da nepadem mlada,
da prehranim i sebe i majku!

* * *

Nek se znade: kćerku si rodila!
Nek se priča: majku sam ljubila!

Skender Fabković.

Pomanjkanje učitelja.

II.

Oprezan i sdušan lječnik mora prije, nego li će se upustiti u liečenje koje bolesti, izpitati sve moguće uzroke dotične bolesti, te nastojati, da jih čim prije ukloni; — pa kad je tomu zadovoljio, kako treba, može se s podpunim pouzdanjem osloniti na dalji tečaj i razvitak rekonvalescencije.

Tako mora i reformator školstva, koji se je upustio u liečenje raznovrstnih mana i nedostataka današnje školske organizacije, ponajprije valjano i temeljito proučiti sve uzroke i povode, koji su iste mane i nedostatke proizveli i izazvali, te proti njim upotriebiti shodna i radikalna sredstva, a ne kojekakove paliative, koje mogu zlo samo pogoršati, podnipošto popraviti, ili pače izkoreniti.

Po preč. duh. stolu preporučeno sredstvo proti pomanjkanju učitelja, koje smo u prijašnjem članku svestrano razmotrili i prosudili, nemože se nazvati inače, van pustim paliativnim sredstvom, kojim se pomanjkanje učitelja, te veoma znamenita i pogibeljna rana današnjega školskoga organizma neće ni zaličiti, kamo li korenito izliečiti.

Da se uzmognu druga shodnija radikalnija sredstva pronaći, treba, kao što prije rekosmo, pronaći i proučiti povode, koji su grozeću pogibelj izazvali ili izazvati mogli.

Pomanjkanje učitelja bez svake je sumnje prvi i najglavniji povod: nedovoljna i nepravedna plaća. O tom se je već toliko govorilo i pisalo, da mi se upravo neće ponavljati tih nemilih jadikovka. Komu se ipak hoće obširnije obaviesti o tom, nek prolista naše strukovne, pak i političke časopise, napokon i ono, što sam ja sam pisao u 5. i 6. broju „Prosvjete“. U najnovije vrieme uvažila se na nekih stranah posve umjestna i pravedna tužba, jer su neke občine stranom dragovoljno, stranom na ponukovanje višjih oblastij pristale na poboljšicu učiteljske plaće. Nu i tu se mora priznati, da to poboljšanje, u istinu nije nikakovo poboljšanje. pače niti pravedno izravnanje s-današnjom prekorednom skupoćom. Da se o tom uvjerimo,' netreba nam ino, van omjeriti današnju skupoću kruha i ostaloga živeža sa skupoćom od god. 1851., kad su današnje naše plaće prema tadašnjoj cieni živeža u novac eruirane, ili da budemo kraći, jednostavniji i

Digitized by Google

jasniji, prispodobimo vriednost današnjega novčanoga kapitala s vriednošću istoga u godini 1851. Onda je prva hrvatska štedionica plaćala za uložke 4%, a danas plaća 6%. Prema tomu je tadašnja učiteljska plaća od 300 for. odgovarala glavnici od 7500. Da današnja plaća odgovori istoj glavnici, trebalo bi ju uzdići na 450 for. To se neda pobiti, jer to je tako jasno, kao što je jasno, da su dva puta 2=4. Dočim je pako većina občina, pak i križevačka županija učiteljsku plaću podigla tek na 400 for. mora se uztvrditi, da to nije nikakovo poboljšanje ni povišenje, pače ni pravedno izravnanje učiteljske plaće.*

I samu formu povišenja učiteljske plaće, kako je na mnogih mjestih proizvedena, valja osuditi. Mnogim bo su učiteljem posredovanjem ovoga ili onoga podieljene kojekakove milostinje ili podpore ad personam, mjesto da je zakladnica s nova stvorena. Pak se je k tomu o tom govorilo, kao o bog zna kakovoj blagodati. Dobra je doduše svaka pripomoć, nu neznam zašto da se ta pripomoć dieli kao milostinja, dok je u pravom smislu tak mršava (!) pravda? Zašto, da se gorka učiteljska čaša još i formom ogorčava?

Neki se čude, što se baš od učiteljstva čuju ponajveće tužbe, dočim da ima nižjih činovnika, koji mnogo uztrpljivije podnose svoju nuždu. To je moguće, ali i posve naravski, jer takav činovnik, ako i podnosi nuždu danas, zna ipak, da se za njegovu starost i za njegovu obitelj briga vodi, t. j. takav se činovnik mora boriti samo sa sadašnjošću, dočim mu je budućnost posve osigurana. I mnogi bi učitelj svoju sadanju materijalnu oskudicu dragovoljno podnašao, kad ga nebi mučila briga za budućnost, koja mu je mnogo tamnija i žalostnija od sadašnjosti.

Slušajuć ove tegobe mnogi će reći, to je sve pravo, nu od kuda nam novci za poboljšanje tih odnošaja. To su sve prazni i pusti izgovori, koji dobro dolaze onim, koji nastoje da ostane kako je, i da se učiteljsko stanje nepopravi i nepodigne. Reklo se je uviek, da nejma novaca, pa ipak, kad je preustrojilo občine, našlo jih se dovoljno i preobilno za ustanovljenje novih načelničkih plaća, kao što i za poboljšanje mnogih bilježničkih, isto jih se je tako našlo i za obskrbu novo ustrojenih blagajnika. Za birokratizam jih dakle ima uviek dovoljno, nu za narodnu prosvjetu, bez koje je uzalud svako preustrojstvo občina i županija, uprave i sudstva, nejma jih nikada; — možda zato, što je to kod nekih stvar posve izlišna! — Neka bi i bilo, kad bi ta nova birokratička makina više vriedila od stare, nu načelnik sa 400—600 for. plaće radi isto onako, kao što i nekadašnji knez sa 50 -100 fr. plaće.

Da se vrstni talenti predobe za učiteljsko zvanje , nije dovoljno ni samo poboljšanje materijelnoga stanja, nego treba nastojati, da se s učiteljskim znanjem skopča više časti i priznanja, da mu se i socijalno stanje popravi. — Kruh je sladak, nu priznavanje valjanosti i sposobnosti poštovanjem i promak-

* Da nam se nezamjeri i nereče, da smo nezadovoljnici, kojim nebude nikada pravo, valja nam opaziti, da s iskrenom zahvalnošću priznajemo zaključak sl. županije križevačke, koji je onda jedino u interesu svom i svoj.h občina učinila; — nu zato da je bilo ipak posve nuždno gornje podatke priobćiti, da nebude nesporazumjenja, te da se nereče možda, da je takovo povišenje dovoljno, ili pače obilato. S. B.

*

Digitized by Google

nućem još sladje. Idealnost je nektar duši, jest užitak, prema komu su svi ostali užitci premali i ništetni, veli poznati njemački pedagog dr. Lange, a da se neživi samo ob kruhu, veli i sv. pismo. — Nejma s-toga ni najmanje dvojbe, da mnogoga mladića učiteljsko zvanje samo radi toga od sebe odbija, što je u neuredjenom stanju, a navlastito u posve odvisnom i podredjenom odnošaju spram svećenstva. Kad sam odlučio bio postati učiteljem, te u tu svrhu prešao na preparandiju, pisao mi je najstariji brat: Okani se toga, te se vrati opet na gimnaziju, jer što te čeka: Bit ćeš učiteljem gdjegod na selu vječno „„tuti i tutilo““. Nikad nećeš viditi naobražena čovjeka, van ako bude proštenje u selu, pak i onda će te zapasti ta častna zadaća, da dvoriš i vrednije i nevrednije od sebe.“ — Mene doduše nije nikada stigla takova doisto nepovoljna zadaća, jer sam dolazio u doticaj samo s razboritimi i svjestnimi ljudmi, niti ja to navadjam zato, kao da hoću tim komu štogod predbacivati, van samo radi toga, da se vidi, kako javna publika sudi o položaju učitelja i njegovu odnošaju prama svećenstvu. — S-toga bi najbolje i najshodnije bilo, kad bi se tomu što prije doskočilo onakovim uredjenjem, kakovo je u našoj vojničkoj domovini i drugih boljih i naprednijih zemljah, a to je potrebno s više razloga, i to prvo s-moralnoga, jer će se tim ugled učiteljstva uzdići; drugo s-tehničkoga, jer će školstvo u rukuh strukovnjaka bolje napredovati, a treće s gledišta političkoga, jer će nestati onda nesporazumljenja, koje uslied današnjih okolnostij obstoji medju svećenstvom i učiteljstvom. A napokon što je u ovom slučaju najglavnije, pridobiti će se tim darovitija mladež za učiteljstvo, jer govorio tko, koliko mu drago, ipak je nepobitno, da čovjek već po svojoj naravi teži za priznanjem i odlikovanjem, pa kad toga nebi bilo, kad i idealna čustva nebi prevladjivala materijalistička, to bi bolje bilo, da budemo svi krčmari ili pijavičari.

U istinu ja nerazumijem, kako se i može nastojati o tom, da se stare forme jedino u školi uzdrže, dok je već u sve ostale družtvene i gradjanske odnošaje prodro drugi zdraviji i napredniji duh. A pri tom se ni nepomišlja, da se tim mnogi i mnogi učitelji vriedjaju, pa da jih ima veoma mnogo, koji se već sada javno kaju, što su se posvetili tako malo uvažavanomu zvanju i jedva čekaju priliku, da mogu uteći te postati načelnici, bilježnici, blagajnici, a bogme i krčmari.

(Konac.)

Cithara octochorda.

A što je to, pitat će nas štovani štilac. To vam je knjižurina 115 godina stara, koja se nemalo u svakoj crkvi hrvatskoj nalazi, ali za koju dandanas nitko već nemari s-dva veoma važna razloga. Prvi je taj, što je pisana uz latinski jezik hrvatštinom kajkavskom, pak tobož s-toga već nejma ciene; drugi je opet u tom, što ju danas skoro već nitko neumije čitat.

Jest vam to, mili učitelji i svećenici, prava crkvena pjesmarica, jesu to gusle osmostrune, sastavljene nepoznatim nam umnim mužem i vrućim rodoljubom

Digitized by Google

hrvatskim a izdane g. 1757. troškom „Almae et vetustissimae cathedralis ecclesiae Zagrabiensis“, tiskane pako u Zagrebu rečene godine slovi Antuna Reinera, inclyti Regni Croatiae typographi.

Na ovo važno djelo, koje se danas prezirnim okom motri kano da je pepeljuga, ne pako dična i zakonita kćerka slavne stolne crkve zagrebačke, na djelo, u kom je nesamo pravo obilje nabožnih pjesama, uglašenih stilom choralnim, stilom, prilagodjenim naravi pjesme hrvatske, već ti je razredjeno za sve razne potreboće, obraćam ovimi redci pozornost i učitelja i svećenika hrvatskih, u nadi, da budemo u buduće počitanjem pristupati k-toj cithari osmostrunoj, pak ju nekom slašću prizivati, da nam pripomogne veličati stvoritelja svieta i zavjetnike naše.

U velikom istoga djela uvodu, prikazanu pastiru i narodu, zrcali se u istinu i veliki duh nepoznatoga nam autora, a da je bio u istinu muž obsežna znanja, da je bio oduševljen za muziku i pjevanje, da je shvaćao, koli moćno ista djeluju na srdce, na ćud ljudsku, to ćemo dokazat ovdje nekojimi crticami istoga predgovora, pisana latinski.

Tko pjeva, taj nemisli zlo. Toga se držeć, veli dični pisac nadalje svećenikom ovako:

„Prem da vam je narod, što se ipak može vjerovati, podučan u nauci vjere i ćudorednosti, a to propoviedanjem slova božjega, čim nastojite narod prirediti tako, da služi bogu: to ipak ima pjevanje t. j. vocalna muzika onu silu i moć, da kod službe božje, pak i svagdje, gdje se bogu služi i dvori, duše vjernih k-sebi privlači, boga k-sebi približuje a zle duhove i sve hudobe vjerno i pouzdano od sebe ganja. Što li da je nadahnulo Eliseja, da proriče uspjeh budućega rata, ako ne mili glas pjesme? Koja je sila razagnala zloduhe iz Saula, ako ne skladni zvuci Davidovi i njegove harfe?

Silno i moćno djeluju skladni zvuci na svu narav ljudsku; oni čovjeka nepreobražuju, neplemene zapovjedajućim načinom, već proniču svu dušu ljudsku jedinim i čistim miljem, čistom ljubkošću. Tomu nam dokaz u Alexandru velikom, košto piše Himerias. Tako je Timotheus, vještak u svirci i pjevanju, umio sve požude, sve strasti i sve zle naume istoga Aleksandra posve pouzdano utaložiti i ublažiti, jedino svojom osmostrunom citarom i svojim milim pjevanjem. Nitko dakle nedvoj niti o tom, da nebi bila kadra i ova naša pjesmarica ublažiti i razveseliti srdce i dušu naroda; niti o tom nesumnjaj, da slavospjevi negode i samomu bogu. Pjesma uzhićuje, pjesma milotno uzljula dušu ljudsku, jer što nam drugo dokazuju Calcedonius, Plato, Aristoteles, Chrysostomus i drugi, ako ne, da je pjevanje naravi ljudskoj tako prirodjeno, da bez njega nemožemo niti biti; pak i samo čedo podojče, plačuće uz majčinu sisu, što li drugo čini, ako se netješi svojim zvukom, koj ti naviešćuje buduće skladnije pjevanje? Premnogi traži si utjehu i duševnu okriepu nesamo prigodom radostnih i uspješnih, već i prigodom težjih i dosadnih posala i čina — opet i opet u pjevanju. Pjevanje je ono, što mnoga i mnoga razudjena u prekrasni spaja i staplje sklad, koj se svojim načinom nalazi u svih stvarih, koj je obće svojstvo svietu i ne-

Digitized by Google

besom, a to se vidi u tom, što se sve razno tvorstvo, težeće raznimi doduše pravci k-jednomu cilju, u istoj ovoj razudešenosti ipak najljepše slaže i sklada, pak stvara neku naravnu, neku preugodnu harmoniju. Milozvučno pjevanje blaži razne brige i starosti; ono pouzoano umiruje strasti, gasi bjesnoću i svaku žestinu, što potvrdjuje Empedokles, kojno je svojim pjevanjem migom ukrotio i osviestio nekoga mladića, koj mu bijaše uljegao u dvor, da mu ubije miloga gostá. Poviest nam povieda i ovu: Lacedemonci ratovahu često medju sobom. Najednom ti svjetovao orakul načelnikom države, neka nagovore nekoga Perpandra Methymnea, da udre narodu pjevati uz javorove gusle, ili uz njihovu citharu, nebi li svojimi zvuci začarao narod, te ga ublažio. I nuto! pjesma i pjevanje toli ganuše razdražena srdca, te se začele protivne stranke grliti i cjelivati, vesele roneć suzice. Pak onda, slavni lječnik Theophrasto očito veli, da zvučna muzika, t. j. pjevanje, stanovito blaži i lieči tjelesne i duševne bolezni; jer da se liepi sklad riečij mogućno prelieva iz duše na tielo, da tajnom nekom cestom djeluje na tielo, u kom kroti i blaži bolesti, kojimi se duh veoma uzbunjuje.

Blagi čitatelju, mili prijatelju! hoćeš li i više toga, s-česa bi se mogao diviti pjevanju, s-česa bi mogao ocieniti silu zvučne muzike? Eno ti zato istih pogana, koji su se služili muzikom ili pjevanjem samo zato, da neuzgrieše. Slušaj, što ga učinio Agamemnon! Bilo mu odijti u sviet; nu znajuć, da duh treba zabave, povjeri ženu si pjevaču Klitemnestru, da joj ovaj svojimi pjesmami i pjevanjem raztjera razne nevaljale i bludne možda misli, pripjevajuć joj djela i čine valjanih i čestitih žena. — — (Mili bože! Što bi danas rekao naobražen tobože sviet onomu komu bi se uzračilo, ili, koj bi se morao lučiti sa ženom si na koje doba, — uz ovako duševno — moralne pogodbe?! Takova muža proglasio bi gospodujući, i moralnimi zakoni zaokrećući sviet, najnemoralnijom osobom. Pak ipak vidimo u mužu, koj je prije 115 godina isti ovaj predgovor pisao svomu djelu, izdanu troškom „Almae cathedralis ecclesiae Zagrabiensis“, u mužu stanovito stališem popu bud kojega reda, — vidimo čovjeka, koj, da danas živi, zaisto bi podviknuo: „o tempora, o mores!“ — A koja nam nauka s-toga? Ova: objeručice prihvaćamo nenaravne tudje zloće i hmanjice, a stidimo se, dà i proklinjemo čistu, zdravu i bogom nam danu naravnost hrvatsku, zaisto u mnogom inokovnu, nego li ju imaju mnogi drugi narodi, na svoju odgojeni. (Uredničtvo.)

Ali, sladki spjev neobuzimlje jedino čustva i duha ljudskoga, već ujedno i njemuštinu zemaljsku; ona ugadja pticam nebeskim i ribam morskim, a svi ga znamo, da i pčelice sabirkuju slastan med zujkujuć, pjevajuć. Pak, nije li istina, da se milo žuborkanje ptica, da se dražestno njihovo pjevanje razleže od zorice rane počam cielim uzduhom? pak se, sirotice nevine, tako znadu omamiti pjevanjem, da jih sladjahni tudji zújak i fičuk neriedko namami u opasno jim pruglo, prema onomu staromu: „fistula dulce canit, volucrem dum decipit auceps; decipiuntur aves per cantus saepe suaves“. Reče ju Cato. (Hrvatski: sladko ti fučka čuvik, kad lovac ptičicu varka; ptice se varkaju često milotno-

Digitized by Google

sladjahnim spievom.) Pak onda, Martialis nam dokazuje, da pjevanje očara zmije; Plutark, da isto umiri i ublaži jelena; Strabo pako, da preokrene divlju ćud slona, a stalnih imamo dokaza, da svirka i pjevanje osobito gode dupinom i nekojim drugim ribam." (O krotkoći dupina piše zanimivo C. Plinius Caecilius secundus u 33. svojoj poslanici. Onoga dupina valjda je mamilo k-obali pjevanje dječáka, zvučni sbor ljudski. Ista je poslanica pohrvaćena u Danici zagrebačkoj g 1841. na strani 46. Uredničtvo.)

Kad se umni taj naš pisac na široko užio raznih dokaza, da je muzika, da je pjevanje u istinu divotvorne sile i snage, da kroti i blaži nesamo razložno božje stvore, već i njemuštinu, onda pozivlje puk, pozivlje vlastelu i velikaše, da marljivo pohadjaju službu božju, pak da u sredini naroda svoga, u župnoj si najme crkvi, nepako u domaćih svojih kapelicah, slave boga i djela njegova pjesmami, kojih je on prekrasnu i raznoliku sbirku sapleo u svoj vienac, u svoju, „citharu osmostrunu", koju sam nazivlje u predgovoru: renovatum utillissimum opusculum, što će reći: „obnovljeno najkoristnije dielce".

Kad sam već odgalio jezgru predgovora, što ga je napisao dični naš starac pjesnik, pravi to mudrac i čvrsti poznavalac duha ljudskoga, (za vladikovanja Franje Tauci-a, — valjda Tuci-a —) dužnost mi je ovom sgodom i još koju izreći. Pak velim:

1. Gdjegod se ista ova pjesmarica nalazi možda zasada još u kojem kutu, u ropotarnici, pridigni si ju i svećenik i učitelj, pak si ju zahvalna srdca prema njezinu osnovatelju i izdavatelju ponesi kući, da ju proučiš, da se njom poslužiš u hramu gospodnjem.

2. Jezik ti nesmetaj nimalo. Lošje gramatikalne forme zamieni si pravilnimi, pak bude pjesma mahom okruglija a smisao ostane isti. Pri tom znaj, da ima u pjesmah ujedno i mnogo znamenitostij.

3. Tamo su dva musikalna ključa, C najme i F, a samo 4 linije, pak četvorci znače note. Gjegod, t. j. na kojojgod liniji vidiš dva kosa četvorca, spojena s-lieve strane potezom, tamo ti dolazi u sredini četvorca linija, a na toj liniji jest uviek C. Znaš li to, onda si uzmi u vis dalje škalu: d, e, f, itd.: pak u niz: h (dotično b), a, g, f, itd. Gdje pako vidiš isti onaj znak, a pred njim na lievo na liniji četvorac, naličan običnoj današnjoj četvrtini note, onda uzmi tu liniju za F, pak si onda biraj naravnu škalu u vis ili u niz. Vidiš li gdje u prostoru s-početka, ključu na desno b, onda znaj, da ono nije h, već b. Gdje se vidi znak, naličan današnjemu križiću, onu notu povisi za pol glasa- U tom ti je sva tajna.

Druga je s-taktom, pak s-tonom. Takt ti mora najti poznavanje versa, poznavanje mjerila mu, pak duljine slovaka. Ton ćeš najsti, ako si zaigraš cielu pjesma. pak sa zaključka lasno prosudiš, košto i s-ciele škale, koji je ton. Tako n. p. pjesmam na strani 65 i 66, „Doletel je s-neba, posel", ovaj je biljeg: prvoj je takt $^2/_4$ a glas joj C-dur; drugoj takt opet $^2/_4$, ali glas F-dur. S-toga upravo stoji uz ključ znamenje b, koje već naznačuje narav F-dura. 4. S-razloga, što imamo u toj Cithari prekrasnih pjesama choralne žice;

Digitized by Google

s-razloga, što nam se je pobrinuti, da se splohom opet razliegaju u hramovih božjih i kod svake službe božje; s-razloga, što će nam i knjiga ponestati, ako se što prije nezauzmemo njih; mislim, da vršim svoju rodoljubivu dužnost, izreknem li ovu: „Citharam octochordam“ predala je narodu hrvatskomu „Alma et vetustissima cathedralis ecclesia zagrabiensis“ prije 115 godina: da bi u istinu bilo i pravedno i dostojno, kad bi istu Citharu u novljem liku, savjestno pregledanu, prema današnjoj potrebоći što skraćenu, što razširenu i dopunjenu, darovao što prije narodu hrvatskomu: „Almae et vetustissimae cathedralis, nunc archiepiscopalis, ecclesiae praesul cum suo venerabili Capitulo,

Neka se i danas obistine rieči istoga našega pjesnika, napisavšega u istoj svojoj cithari:

„Benigna et zelosa matre, divi Stephani regis, basilica zagrabiensi, — merito totum gloriatur regnum, clarificatur patria, et perenniter natio Croatica floret.“ Što bi rekao Hrvat:

„Darežljivoj i brižljivoj majci sv. Stjepana kralja, prvostolnici zagrebačkoj hvala, što se punim pravom ciela proslavljuje kraljevina, uzvisuje domovina, te hrvatski narod neprestance cvate“. Ali, ovako čvrsto, pouzdano i svjestno osjećanje, temeljeno na uvjerenju, neizriču se lje bez razloga! I u tom je mnogo nauke. Skender Fabković.

Modus optativus.

(Željni način.)

Što je slovinskih jezika, hrvatski zaisto sve druge nadmašuje i nadkriljuje svojimi raznimi načini, kojimi si izražuje čustva i misli. S-toga se radujemo toj narodnjoj skladnji; al se ujedno žalostiti moramo, znajuć, da mnogih ovih tančina neznamo mi, kojim nam godi, kad nas krstè imeni: učitelji, pisci, učenjaci, inteligentija, prosvjetitelji narodnji itd.

Ovdje kanim obielodaniti štoy. čitateljstvu i drugi način, kojim si izriče narod hrvatski želju, da se što čini ili nečini, način, koj podpunoma odgovara i onomu, što ga nose današnje slovnice, to pako samo zato, da si uzmognemo u buduće razložiti, što je to? kada ga gdje uzčitamo, ili uzčujemo. Nu, prije ću samo još nešto.

1. Velimo li n. p.: želim, da se prehitiš, svaki ga vidi, da su tu izražene dvie misli. Jer se tu nešto želi, oli u drugom slučaju neželi, to obedvije izreke nose željni smisao. Te iste misli mogle bi se doduše izreći i jednom, razširenom izrekom, najme ovako: želim tvoj prehit. Ali, ta izreka bila bi samostavničkoga kova, a ne glagolnoga, kojega je u obće hrvatski jezik, pak s-toga niti negovorimo onako.

Ali, narod si rado skraćuje misli, rado si takove kao koncentruje, pak s-toga najvolji i iste one gori dvie izreke izustiti jednom, što biva, ako zašuti glagole želim, neželim. S-toga se prekrasno izriče želja: prevalio se! prehitio se! Živio! Propao! Ovakov željni način ima se zvati: prostim.

Digitized by Google

Što je školskih slovnica, sve nas uče, da se željni način tvori ovako, t. j. pomoćju glagolnoga pridavnoga imena srednjega na: o, la, lo; li, le, la.

II. Ali, ja isti taj željni način već odulje pozorno pratim, pak sam, hvala bogu i živoj riznica naroda hrvatskoga, sabrao nekoliko živih primera, koji dopunjuju obstojeće dodanas pravilo željnoga načina; ali ovaj se netvori glagolnim rečenim pridavnikom, već liepo i krasno infinitivom bud cielim, bud krnjim, nemanje pomoćju veznika da, zaimena osobna u 3. padežu, pak glagola biti. S-toga mogli bismo ovaj željni način krstiti: opisnim željnim načinom. Pripomozite nam primeri!

Veli se: želim, da bi se prehitili, kad me neće da povezu kući. Ovo se krasno i najljepše izriče i ovako: „prehitili se," kad itd. To je prosti, jednostavni željni način. Ali, narod nam govori i ovako: „da bi jim se prehititi, kad itd.

S-čega nam svim nauka ova:

a) glagolj dopunjujuće izreke rabi se u infinitivu;

b) podmet iste izreke meće se u treći padež;

c) rabi se vazda da ili e, što odgovara često i onim: ma, makar;

č) uz glagole povratne rabi se glagol biti, u svojoj moćnoj formi bi.

Sada pako predajem štov. obćinstvu sve primere, što sam jih vjerno, pravo reći, ukrao s-ustiju naroda, koj me je dodanas najviše i najbolje učio i naučio hrvatski govoriti, pak i ovako pisati.

1. E bi mu se potucati od nemila do nedraga! (Potucao se!)

2. Da ti je živu i zdravu dočekati ove godine dvoje svatove! (Dočekao!)

3. Da ti je otcu doživjeti i sto godina, sinko! (Doživio!)

4. E nam je doživjeti na godinu bolju ljetinu! (Doživjeli!)

5. Brate, bog ti kući; e da joj je dočekivat što više milih prijatelja! (Dočekivala!)

6. E mi je nebiti što sam, ako ga nisam sâm uhvatio, sâm svezao i predao sudu! (Nebio!)

7. Da mi se je neustati. niti ikada vidjeti žarkoga sunca, ako me nije moj susjed nekriva i nedužna dojavio sudu! (Neustao se, niti ikada vidjeo!)

8. Da ti je neokusiti paklenskih muka, a vjekoma uživati slastij nebeskih (Neokusio, vjekoma uživao.

9. E da jim sretno savladati dušmana, pak si timi osvjetlati lice! (Savladali, pak si osvjetlali!)

19. Da jim je srećno sprovesti božić, pak se i mene sjećati! (Sproveli, mene se sjećali!)

11. E ti je što prije sagraditi kuću, pak i mene u nju nastaniti! (Sagradio pak i mene nastanio!)

12. E mu krenuti lievo ili desno, svakako će on (sin mu) prije kući, nego ja od kuće. (Krenuo on lievo ili desno!)

13. Da ti se je stoputij zakleti, da ti je liepo sjesti i na žeravicu, ja ti nevjerujem. (Zakleo se ti, sjeo ti!)

Digitized by Google

14. Da vam je svim u plač briznuti, ganuti ga nemožete; tako je tvrda srdca. (Briznuli vi svi u plač!)

15. Da ti je biti tvrdim Niemcem, dobiti ćeš pravdu; inače ne. (Bio Niemcem! Pripominjem: biti tvrdim Hrvatom, Talianom itd. nosi podpunu i jedinu misao onu: Erz-Krobot itd. Tako nam govori narod, tako ju uživa i „Cithara octochorda", jer se u njoj čita: „Paval je učinjen iz trda židova doktor cirkve i svega kršćanstva. Naravno, da se tuj misli: stalan, postojan, čeličan, nepomičan. Da bi nam se već jednom stvoriti tvrdimi Hrvati!)

16. E ti se prenavljati, koliko te volja; ja ti nevjerujem. (Prenavljao se!)

17. Il (e, ma) mu dojti il nedojti; čekat ću ga do pol noći. (Došao ili nedošao!)

18. E. ti kukat i lelekat; matere si neprobudiš. (Kukao i lelekao!)

19. Pak, da nam je pisati i na sva usta dokazivati: proučismo si jezik; ja ipak velim, vajme, istom smo k-njemu prinjušili. (Pisali mi i na sva usta dokazivali itd. Ja.)

Reći mi je, zašto nisam i prije ovih primera oglasio. Zato, jer sam jih želio gdje i čitati, da se uvjerim: znade li za taj način i učenjak? Priznajem, da mi je sve dosada oko veznulo jedino na jednom, a to nedavno u našoj „Cithari osmostrunoj." U njoj jedinoj, i to u pjesmi, na strani 255 čita se za ovaj slučaj primer, koj nam budi dvadeseti, prem mu je mjesto medju prvljimi. Tamo je pisano:

20. Da bi mu se neroditi, kî će svietu ugoditi. A što se kani tim izreći, ako ne: nerodio se, ki će svietu ugoditi! Mnogo li je u toj starici jezičnih draguljića! Al jih svaki nepozna.

Završujem. Jer se s-ovih primera učimo, kako nam još rabi narod željni način; to molim uztrpljive čitatelje, da si svu ovu uputu uzrače uvrstiti u glavu XXXVIII., §. 154, nove slovnice Vebera, gdje je nauka ob optativu; naročito pako popunjuju se njimi točke: **a, c.**

Nadalje, jer g. Veberu nije bio poznat i ovaj optativ, naravski je, da mu je i u tom manjkava nauka i o porabi infinitiva"; s-toga opet molimo svakoga, nadoglavi si u istoj novoj slovnici §-a 156. pismeno B, pod kojim se uči, kada se sve rabi infinitiv. Tamo se može za brojem 2 umetnuti i to: infinitiv se rabi u željnom načinu, kada liepo zamienjuje istoga načina glagolni pridavnik srednji na: o, la, lo.

I opet mi je laglje pri duši, što sam mogao ovršiti čcsticu dužnostij svojih, što sam mogao mnogim, ako i ne svim, odgaliti krasne jezične variante sladkoga nam prebogatoga jezika hrvatskoga. Proučajmo ga već zato, što nam je toli mio, toli ljubak i spretan za sva znanja i umienja!

Na Badnjak g. 1872.

Skender Fabković.

Digitized by Google

Nauk o kućanstvu u pučkoj školi.

U prijašnje vrieme reklo se, da žene nejmaju duše, ili se tvrdilo, da je imaju samo pol. Ali u novije doba došli su ljudi do osvjedočenja: da su žene važan faktor u družtvu čovječanskom, jer jim je u rukuh budućnost naroda, najme djeca. budući narod.

Po odredjenju naravnom, ima žena, da bude nježna supruga, dobra gospodarica i valjana mati. Ovo malo riečij, krije goleme dužnosti!

Nu svrnimo malo okom na to, koliko se u nas čini, da se ženska mladež, uzmimo na selih, gdje i je većina naroda, usposobi za vršenje toli ogromne, težke nu častne zadaće. Tuj polaze djevojčice školu zajedno s-dječaci (ali i to ne svagdje), uči iste predmete, i tako škole svrše. Uzalud se toliko putij već reklo; naobrazba ženskoga spola najpreča je potreba naroda našega. Kod nas se brinu, istina, ponešto za narodnje naobraženje, ali pri tom ostaje ipak uviek polovina naroda u tmini i nazadku. Kako će žene pojmiti svoju zadaću, kad jim se nedaje prilika, naučiti ju? — Školski zakon od god. 1845. „Syst. schol. elem.“ jasno svjedoči, da su onda mnogo više marili za naobrazbu ženskoga spola, nego danas. Mi imamo doduše nekoliko djevojačkih škola i po selih, ali ove, istinu govoreć, nejmaju nikakove skoro svrhe; jer tuj se djeca u svem obučavaju, samo ne ni za liek, o kućanstvu, a ovo je upravo uvjet sreće naroda našega, mnogo više nego mekanično sklanjanje i sprezanje, pak svakojake ispitne papuče. Budući suprug zahtievati će od svoje žene, da mu skroji i sašije pristojnu košulju, gaće, i t. d., — pak da mu speče rahal, smočan i ukusan kruh, pak skuha krepku juhu, i da mu dječicu valjano uzgaja i podučava u samu dobru i liepu, jer nam je svim poznato, da je našemu seljaku obična dužnost po vasdan izvan kuće raditi. Upravo zato, što se o kućanstvu ženska mladež u školi skoro ništa neuči, veli naš seljak; „kaj hasni ženskoj djeci škola! A to mu samo zdrav razum nosi. Stoga su glede toga vrlo razborito radili oni, koji su učevnu osnovu za obće pučke škole u Krajini snovali, pa zato ondje i nálazimo pod
„Gospodarstvo“ ove redke:

„Ženske ručne radnje i nauk o kućanstvu za djevojke. Ovi predmeti pripadaju učiteljici obrtnosti, te je imadu učiti, obzirajuć se jedino na obiteljske i mjestne okolnosti mladeži, te povjeriti, gdje je moguće, učiteljevoj supruzi, ako se na to pripravnom izjavi.“

To je sasvim pravo, jer samo pametna žena zna gospodariti, kućevni i družtveni život voditi i djecu uzgajati, a to se sve neda naučiti bez nauke.

Tako je u Krajini, ali ne u banovini našoj. Ali, buduć svi znamo, da je naobrazba ženske mladeži veoma znamenita za čitavo ljudstvo, a napose za naš narod, i bnduć kanimo i mi jednom dojti do škol. zakona, zato mislim, da bi naši zakonodavci gornji paragraf čisto lasno usvojiti i uzakoniti mogli, čim bi si vrlo veliku zaslugu za naš, žalibože, zapušteni puk stekli.

Ovo spomenuh zato, što me na to prinukao jedan naš seljak riečmi: dok

Digitized by Google

se nebudu učili ženska djeca u školi ni šivat, ni kuhat, tak dugo nejmaju ni vrle hasne od nje. a drugo, napisah to zato, da se sjete oni, kojim je dužnost, na ovu vrlo važnu točku. Pri tom uvjeravam svakoga, da me nevodi ovdje nikakovo koristoljubje, pošto unapred znadem, da u slučaju, ako se ova idea i oživotvori, nejmaju nam se supruge nadati nikakovoj sjajnoj za to nagradi, već mučno zasluženoj plaćici. To navadjam ovdje iz poznatih mi razloga, kao i ovo, da ima još ljudij, tvrdećih, da je učitelju dosta 315 f. na godinu, a zaboravljaju, da će sada i gospoda panduri županîjski imati plaće 300 f.

Zdravo „prosjetitelji naroda“ sad ćeš biti s-panduri „glih“!

Što se pako tiče onih, koji vele: buduć učitelj s-familijom s-godišnjim 315 f. živiti nemože, neka se neženi, — ovi neka se obrate na naše zakonodavce s-predlogom: dočim se pučki učitelj uz ovakovu pandursku plaću ženiti nemože, zato se neka odsele na preparandiji učit. pripravniko predaje još i nauk o kuhanju i švelu!

Ovakove trice natražnjačke nebi marile, da smo za ovu plaću, nesamo svetkom i petkom učitelji i orguljaši, nego još i zvonari i Bog zna što sve ne! Čovjek bi sbilja već morao vjerovati u onu: na koga su bogovi zarežali, onoga stvoriše pedagogom. U svakoj šali pol istine! Gj. R.

Okružni učiteljski sastanci u vojn. Hrvatskoj i Slavoniji.

(Konac.)

§. 8. Pravo glasa imajući članovi okružnih učiteljskih konferencija izabiru si u smislu §. 13. Propisa školskog nadzorstva iz svoje sredine, koji će zastupati učitelje u okružnom školskom vieću, komisija, kojoj se povjerava uprava okružnih učiteljskih knjižnica (§. 24. propis za naobrazbu učitelja) i izaslanike u zemaljske učiteljske konferencije (§. 37. propis za nastavu).

Za okružno školsko vieće pukovnijskog okružja izabiraju i mogu izabranî biti samo oni učitelji, koji su u okružju one pukovnije namješteni, za okružno učiteljsko vieće i gradsko samo oni. koji su u gradskom okružju namješteni.

§. 9. U svakoj sjednici ima se zapisnik voditi, u kojem se imadu predmeti razprave, predlozi i zaključci navesti. Taj zapisnik imade najdulje osam dana poslie konferencije predsjednik putem političke upravne oblasti sa svojimi opazkami i predlozi, ako jih kakovih činiti imade, vrhovnom vojnom zapovjedničtvu podnieti.

§. 10. Redovitim članovom okružnih učiteljskih konferencija (§. 14. al 1.) pripada izvan putnih troškova na dan 1 forint uz račun (§. 73. propis za nastavu).

§. 11. Za poslovni red u okružnih učiteljskih konferencija imadu služiti konačne ustanove ove naredbe.

C. O zemaljskih učiteljskih konferencijah.

§. 1. Svake treće godine drži se redovito zemaljska učiteljska konferencija.

Digitized by Google

§. 2. Zadaća zemaljske učiteljske konferencije jest za tim težiti, da se potrebno suglasje nutarnjega ustrojstva školarstva u hrvatskoj i slavonskoj vojnoj krajini poluči. U njoj se ima dogovarati o sredstvih, kako bi se školarstvu pomoglo i o odnošajih pučkih učitelja, i na pitanja po vrhovnom zapovjedničtvu predložena svoje mnienje izreći; njoj stoji nadalje pravo samostalne predloge činiti. Što se tiče sredstva za promaknuće pučkog školarstva, ima zemaljska učiteljska konferencija isti djelokrug za cielu zemlju, koji i okružna učiteljska konferencija odnosno pojedinih školskih okružja.

§. 3. Zemaljsku učiteljsku konferenciju sazivlje na predlog zemaljskoga školskoga nadzornika za vojnu krajinu i na povod zemaljskoga školskoga vieća vrhovno vojno zapovjedničtvo.

Ova se sazivlje tečajem jesenskih praznika na jedno za to odredjeno mjesto i nesmije preko pet dana trajati. Zemaljsko školsko vieće imade pravo takodjer izvanredne konferencije tražiti.

§. 4. Članove za zemaljsku učiteljsku konferenciju izabiraju okružne učiteljske konferencije, ali nijedno školsko okružje nesmije sa više od 3 člana zastupano biti.

Izbor valja za tri godine. Izabrani je dužan izbor primiti i na konferencije ići, — Okružnim školskim nadzornikom kao takovim slobodno je u zemaljskih konferencijah udioničtvovati, gdje takodjer i glas imadu. Isto tako i ravnatelji učiteljišta i gradjanskih škola, ako nebi slučajno u okružnih školskih konferencija izabrani bili. Predsjedniku stoji od volje, vještake sa savjetujućim glasom u konferencije pozvati.

Članovi zemaljskog školskog vieća imadu pravo razpravam zemaljske učiteljske konferencije sa savjetujućim glasom prisustvovati.

§. 5. Predsjednik i upravitelj zem. učiteljske konferencije jest zemaljski školski nadzornik. On si izabira na svaku konferenciju svoga namjestnika.

§. 6. Konferencija izabire iz svoje sredine dva perovodje na tri godine. Izabrani moraju izbor primiti.

§. 7. Dnevni red svake skupštine imade se najmanje dva mjeseca prije sastanka obznaniti.

Konferencija može taj dnevni red razširiti.

§. 8. Da se uspješi predbježno dogovaranje i izvješće raznih predmeta dnevnoga reda, može se konferencija u odsjeke razdieliti.

Konferencija izabira iz svoje sredine odbor, komu se povjeravaju svi poslovi, koji bi na razpravu dojti imali, da sa o njih unapred posavjetuje.

Zemaljski školski nadzornik je predstojnikom u tom odboru.

Taj odbor imade takodjer poslovni red za zemaljsku učiteljsku konferenciju sastaviti.

Pravilno nesmije se nijedan predmet za razpravljanje uzeti, ako nije prije po odboru odobren. Samo u onom slučaju, ako zemaljska učiteljska konferencija zaključi sa većinom od dviuh trećina, da je predmet prešan, može se tako u pretresivanje uzeti.

Digitized by Google

§. 9. O svakoj skupštini ima se zapisnik staviti u kom se imadu razpravljani predmeti, predlozi i zaključci navesti.

Taj zapisnik imade predsjednik sa svojim izvješćem na vrhovno vojno zapovjedničtvo poslati.

§. 10. Izabrani članovi zemaljske učiteljske konferencije (§. 25. al. 1.) vuku osim putnih troškova još po 2 for. na 'dan od kojih imadu račun položiti.

Konačne ustanove

za poslovni red u okružnih učiteljskih konferencijah

1. Kod razpravljanja kojega predmeta mogu samo oni članovi govoriti, koji su se zato ili prije ili za vrieme same skupštine predsjedniku najavili, i to onim redom, kojim su se najavili, a negovori nijedan preko 15 časova.

2. Nitko nesmije govorniku rieč prekidati, ako se govornik udalji od razpravnoga predmeta pozivlje ga predsjednik „na stvar", ako nesluša na red". Nemari li govornik ni na drugu opomenu, oduzimlje mu predsjednik rieč.

3. Ako se tko nepozove po redu, kako se prijavio za govor ili ako se komu rieč oduzme, slobodno mu stoji obratit se na skupštinu.

4. Svakomu je govorniku o jednom te istom predmetu slobodno samo dvaput govoriti.

Samo ako ima stvar razjasniti ili na osobu koju učinjene opazke opravdati, može predsjednik govornika još jedanput do rieči pustiti.

5. O predlozih, kada se debata zaključi, dade predsjednik taki glasovati. Ako je takov predlog primljen, mogu samo još dvojica od onih, koji su još za rieč zabilježeni, govoriti. Ova dvojica izabiraju se izmedju onih, koji su za govor zabilježeni, a pred tim izborom može se sjednica na pet časova odgoditi.

6. Onaj, koji predlog stavlja, dobiva uviek zaključno rieč.

7. Predsjednik iznaša pismeno podnešene predloge na koncu debate za glasovanje i dokazuje njihovu valjanost.

8. Predsjednik ima pravo sjednicu zaključiti, ako se nebi mogao, radi neprekidnog uznemirivanja ili dogovaranja predmeta koji na dogovaranje nespadaju, ustanovljeni poslovni red obdržavati.

Dopis.

Kotarska skupština učitelja ogulinske pukovnije.

Piše U. P.

Na temelju §, 25. propisa ob obrazovanju pučkih učitelja sazvao je g. školski kot. nadzornik A. Lisac svu gg. učitelje na dan 29. 30. i 31. Kolovoza t. g. u Ogulin.

Kadno se je većina učitelja već 28. i. m. sakupila, u predskupštini se ustanovio dnevni red, po kojem su se pojedine razpre vršiti imale. — Dne 29. jutrom u 9 satij otvori zakoniti predsjednik g. Lisac jezgrovitim govorom skup-

Digitized by Google

štinu, naglašujuć osobito vriednost i svrhu iste; po tom se predje na razpravu pojedinih u stvorenom dnevnom redu točaka, kao sliedi:

a. Ob ustrojstvu školstva kotarskoga izvješćuje g. Lisac, Pošto je svoj govor dovoljno obrazložio, predlaže: neka se zaključi da jedan učitelj nemože sa 4 razreda uspješno raditi, pak preporuča za svaka 2 razreda po jednoga učitelja, onda da se na svakoj učioni, gdje broj učenika 40 prekorači, pomagač namjesti. Primljeno uz malu debatu jednoglasno. O školskom zaptu izvjestitelj g. Petras. Upozoruje na važnost školskog zapta, bez istoga da nemože učitelj u učioni svrhe svoje postići; velim: učiona, u kojoj dobro uredjena zapta nejma, naliči ptici bez krila. Opominje, da se sva malena zaptna sredstva upotriebe, prije nego li bi tjelesno kazniti počeo.

Predlaže: učitelj samo u najgorjih slučajevih smije se služiti šibom, i to samo kod tvrdih nepokornjaka, nipošto pako. da se djetinja nepromišljenost kazni. Uz živahno pretresivanje primljeno.

c. Izjava mnienja ob učevnoj osnovi za pučke obće i gradjanske učione obzirom na razredbe školskih satij, izvješćuje g. Kolak. U izvoru se ciela učevna osnova progledala. a g. izvjestltelj, uz nekoje male preinake učevnih satij kaže, da se sa svim slaže s-osnovom izradjenom po vis. vojn. zapovjedničtvu.

d. Bi li mogle učiteljice na mješovitih učionah učiteljevati? Izviestitelj g. Magdić.

Na ovu se točku uz burno se prepiranje na predlog g. Petrasa zaključilo, da i učiteljice usposobljene, samo u pomanjkanju učitelja mogu na mješovitih učionah učiteljevati.

e. Koje bi se knjige imale nabaviti za posebne razrede za buduću školsku godinu i odgovaraju li naše čitanke svojoj svrsi?

Izvjestitelj g. Sontag drži obširnu razpravu vrhu svih knjiga u obće, a napose govori o danas jošte rabljenoj čitanci, koja, kaže, svojoj svrsi nikako neodgovara; naslovni list (Tittelblatt) budi „Čitanka za obće pučke učione“ — a ne kako je sada katolička, srbska čitanka; a u smies ćirilicom i latinicom bi se nova tiskati imala.

Predlaže uz podulji govor, da se za sada, dokle bolje knjige izradjene nebudu, ostane kod starih. Skupština uzela na znanje.

f. Predlog za nabavljanje raznih učila stavlja g. Magdić, obznanuje sve knjižare i izdavatelje, gdje se takova nabaviti mogu.

g. Zaprieke pravom razvitku pučkih učiona nabraja g. Brixy. Kao najglavniju zaprieku ňaglašuje malene plaće učitelja, s-toga veli, trpi poglavito ugled učitelja, a dotle, dok učitelj u narodu nejma ugleda svojim položajem, nemože ni učiona, kojoj je on bitni faktor, narodu omiljeti. Predlaže, da se učitelji pučki u dva razreda podiele i to I. sa plaćom od 600 for. a II. 500 for. godišnjih. — Primljeno uz živahnu debatu. — Pošto se je dakle učiteljstvo složilo u nabrojenih resolucijah, sliedila su praktična predavanja; medjutim imao je odbor od tri lica i to: od gg. učitelja Sontaga, Petrasa i Brakusa izraditi, kako bi se imali nekoji službeni zapisnici voditi.

Digitized by Google

Izvjestitelj odborov bio je g. Petras, koj rišuć obrazce na velikoj školskoj tablji, preporuči, da se ovi zapisnici u hrvatskom jeziku vode (dosad se je njemački) poimence: podnesovnik, našastar, imenik, izpitnik dopisni zapisnik. Zaključilo se je, da se imadu svi obrazci od pojedinih zapisnika litografirati i svakoj učioni po jedan otisak dostaviti, što je već učinjeno. G. predsjednik javi, da će se tri zastupnika na zemalj. učiteljsku konferenciju birati i odgoditi sjednicu na 10 časova. Po izmaku toga vremena glasovalo se tajno; izabrani su većinom glasova gg. učitelji Z. Sontag. M. Petras, i M. Kolak, a u odbor za buduću kot. skupštinu g. učitelji Sontag, Kolak, Brakus, Petras i Kostelić; u u uprav. odbor za knjižnicu g. ravnatelj Božičević, Mandić i Kolak.

Učitelj Petras iz Jezerana javlja skupštini, aa će hrv. ped. književni sbor prvu svoju skupštinu u Zagrebu držati, predlaže:

1. da se brzojavnim putem u ruke g. predsjednika Filipovića pozdravi u ime skupštinara, što je umah i učinjeno;

2. da svaki učitelj bude podupirajućim bar članom istoga družtva; primljeno jednoglnsno.

3. da se od prve dobiti se imajuće plaće 1 stot. svakomu učitelju uztegne i blagajniku istoga družtva odpravi. Primljeno srdačno.

4. Zajedno se je zahvalio u ime skupštinara predsjedniku na strpljivosti i pregnuću koje je imao sa članovi prigodom veoma važnih razpra, moleć iste, da mu u znak zahvalnosti trokratni „živio“ viknu, — što se i učinilo.

G. je predsjednik još jednom sve resolucije shvatio u kratku jezgru, upozoravajuć skupštinare, da se jih točno drže. Svaki bo učitelj budi radin i strpljiv kao sitan mrav, koj nemiruje, pa makar više puta i pao, dokle vrhunac nepostigne, jer samo tim načinom prodrieti ćemo prosvjetom u najnižje čovječje slojeve te postići naobražaj naroda svojega, koj je najpouzdanijom polugom za slobodoumnije kretanje. Time se skupštiua zaključila.

Raznice.

Natječaj. Za očiteljicu na glavnoj djevojačkoj učioni u Belovaru. Plata: 300; stanarine 100 for. Molbenice, namienjene vis. kr. zem. vladnom odielu za bogoštovje i obuku, šalju se do 15. Siečnja kot. šk. nadziratelju u Belovar.

Za ravnanje.

Vis. kr. hrv.-slav.-dalmatinska zemaljska vlada uvažila je djelo „Dogadjaji zalogaja hljeba“, što ga je iz francezke matice pohrvatila Marija Fabkovićka, te je isto svojom odlukom od 27. Rujna pr. godine br. 3743 izvoljela preporučiti za nagrade u višjih djevojačkih učionah, preparandijah, nemanje i gradskih opetovnicah.

To javljamo, da uvaže učiteljski sborovi, ravnatelji, šk. nadzornici i občinska poglavarstva.

Izdaje ga „Hrv. ped.-književ. Sbor“. Uredjuje ga Skender Fabković. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 3. U Zagrebu, 20. siečnja 1873. Tečaj XIV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo
„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka, novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora“. Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Neboj me se!

Neboj me se vojno dragi! —
Ako li sam i vremešna,
al sam zato i horešna:
prigledati, poskočiti,
ak i treba preskočiti
znade tvoja Mara
bez svakoga kara.

Neboj me se vojno dragi! —
Ako neznam nemški tukat,
to hrvatski znadem gukat:
svojim zvukom zorju budit,
njime tebi sreću nudit
znade tvoja Mara
bez svakoga kara.

Neboj me se vojno dragi! —
Ako neznam tudje knjige,
zato poznam svoje brige:
svoju knjigu Hrvaticu,
svoju Vilu krilaticu
znade tvoja Mara
bez svakoga kara.

Neboj me se vojno dragi! —
Ako l' nisam bahačica,
to sam skromna ljubičica:
dobro tvorit, nikom hudit,
čedo redit, tebe bljudit
znat će tvoja Mara
bez svakoga kara.

Neboj me se vojno dragi! —
Majka mi je dala zapis,
u kom čitam ovaj napis:
„danke cienit a ne gubit,
boga slavit, rod si ljubit
mora moja Mara
bez svakoga kara!“

Skender Fabković.

Digitized by Google

Moje putovanje i hamburžka učiteljska skupština.

(Piše Stjepan Basariček.)

IV.

Kako se je uzdiglo i unapredilo prusko školstvo?

Pošto smo razmatrali vanjske odnošaje pruskoga školstva, trebalo bi, da predjemo na razmatranje nutarnjega uredjenja. Isto se temelji na tri regulativa od 1. 2. i 3. Listopada 1854., koja su jur toliki znameniti pedagogijski autoriteti osudili i zabacili. Nu prije nego li se upustimo u razsudjivanje istih, valja nam protumačiti još neke osobito važne momente iz novije historije pruskoga školstva, bez kojih se tako rekuć, nebi moglo valjano razumjevati ni ovo, što smo do sada spomenuli, ni ono, što još imamo i hoćemo reći

Kao što se je pruska vlada revno brinula za vanjski razvitak svoga školstva, tako je isto savjestno podupirala i unutarnji. — Već Fridrik Vilim I. uveo je „obvezni polazak“ škola. Nu blagotvorni upliv te toli svrsishodne i mudre ustanove nije se u prvi mah opažao u onoj mjeri, u kojoj se je to želilo i želiti moglo. Ponajviše su tomu krivi bili suprotni interesi pojedinih osoba i korporacija. Tako se je neki konsistorijalni nadsavjetnik Sak usudio proti uvedenju iste ustanove ovako po prilici vojevati: „Liep je doduše onaj idejal, po kom bi se seoske obitelji za vrieme dugih zimskih večerij mogle sakupljati oko svoga domaćega ognjišta, te slušati, kako otac ili sin čita iz obće koristne kakove knjige; nu to je i ostaje puki idejal, koji se dade posve liepo izvesti u kakovugod romanu, nu u realnom životu podnipošto i nikada.“

I feudalno stanje tadanje Pruske priečilo je izvedenje te ustanove, i to dvostrukim načinom. Ponajprije, što se uslied istoga seoska mladež nije mogla posvećivati učiteljskomu zvanju bez naročite dozvole vlastelinove, te što su uslied toga u školah djelovali odpušteni vojnici, djaci i preceptori, nemarni brice, podvornici i famulusi kojega konsistorijalca*. Zatim što prusko seljačtvo uslied fizične i moralne potištenosti nije ni najmanje marilo za duševno naobraženje svoje mladeži, sudeć skoro pravedno, da znanje i umienje malo hasni onomu, koji je odsudjen, da od poroda do smrti kao pusta i neosvjestna makina vrši najprostije poslove svoga gospodara.

Toj biedi doskoči napokon tolikoput jur slavljeni vladar Fridrik Vilim III. naredbom od 9. Listopada 1807. Istom je dokinuo groznu kmetiju, te svoje podaničtvo posve slobodnim i jedino od državne vlasti zavisnim proglasio. Sada se je narodni život u svih granah državne organizacije probudio, a tim i samo školstvo novim životom procvalo tako po selih, kako i po gradovih, kojim posljednjim isti vladalac svojim novim „redom za gradove“ mnoge slobodoumne i autonomne povlasti poda.

Prava sreća bijaše za Prusku, što je upravo u to doba svoga duševnoga preporoda na čelu školske vlade imala muževe svjestne, naobražene, slobodoumne

* Krünütz „die Landschulen“. Berlin g. 1794. str. 179.

Digitized by Google

i za obći napredak zauzete, kao Süverna, Bekedorfa i Dreista. Veliki ti muževi nisu svoj upliv vršili kojekakovimi propisi ili naredbami, niti uniformiranjem ili centraliziranjem školske organizacije. Bivši oduševljeni pravim i naprednim duhom znali su prusko školstvo duševno podizati i unapredjivati, stranom sgodnim izborom valjanih i naprednih muževa za najvažnija mjesta, stranom osobnim uticanjem na pojedine pedagoge, kao i na cjelokupno učiteljstvo.

Dva osobito važna dokumenta preostala su nam iz upravne dobe tih velikih muževa. Jedan od njih je zakonska osnova za pučke škole, izradjena po Süvernu. Ta osnova temelji se na najnaprednijih i najslobodnijih principih, i prem nije sanktionirana, to se je po njoj ipak sve do regulativskih vremena udešavalo nutarnje uredjenje pruskoga školstva. Drugi dokumenat tadašnje slobodoumne uprave jesu takozvani: „Jahrbücher des preusischen Volksschulwesens“, što jih je od g. 1825—29 uredjivao sam Bekedorf ne kao načelnik nastavnoga ministarstva, već kao muž, želeći napredak narodnjoj školi i narodnomu učiteljstvu. Spomenuti Bekedorfov godišnjak svjedoči ujedno za bezograničenu slobodoumnost njegovu, a pokazuje nam takodjer onaj fini takt, kojim su ti muževi umjeli promicati svoju svrhu, te medju učiteljstvo širiti one napredne ideje, koje su njihovu dušu podpunoma ogrievale. Znajuć, da je mala ciena i važnost abstraktnih i obćih načela, ako se s njimi nespoji potanka i specijalna uputa, nisu svoje mnenje i osvjedočenje širili imperativno putem zakona i naredba, već u obliku savjeta i upute. Slovo ubija a duh oživljuje, tako i napredak školstva nestoji u zakonih i naredbah, već u ljubavi i požrtvovanju za veliku ideju sveobće narodne prosvjete. Ljubav pako i požrtvovanje za koju stvar ili ideju može se probuditi samo ljubavlju, nipošto krutim i mrtvim slovom zakona.

Uz vladu prusku ima najveću zaslugu za razvitak njemačkoga školstva u obće, pruskoga napose, veliki pedagogijski duh Henrika Pestalozzia. On je nutarnjost pruskih škola tako rekuć posve preobrazio. — Prihvativ načela Komenskoga stvorio je u Iverdonu zavod, u kom je na temelju stroge humanitarnosti iztaknuo načelo zornosti i tako utvrdio osnov posve novoj pedagogiji. — Švajcarska i Njemačka imadu današnju visinu svojih škola najvećim dielom njemu zahvaliti, jer ako se i nemože reći, da je on to sve sam stvorio i proizveo, te se ipak može uztvrditi, da je on pokrenuo današnji razvitak, da je udario temelj, na kojem se danas pouzdano graditi može, da je pokazao pravac kojim valja ići, ako se hoće postići svrha obće narodne prosvjete.

Njegova metoda uvadjala se je doduše i po ostalih stranah Evrope, nu nigdje tako dosljedno, kao u Pruskoj, gdje su ono doba bili čvrsto uvjereni, da će se jedino u Pestalozziovu duhu preobraziti buduća generacija, i odkuda su uslied toga uvjerenja slali silne učitelje u Iverdon; — a ovi proučivši tamo praktički i teoretički duh i načela Pestalozzijeve metode bijahu kašnje revni apoštoli istih, te najvažniji promicatelji škole i pedagogijske knjige. — Kroz njih se je s vana i s nutra podiglo cielo prusko školstvo, jedino kroz njih je došlo u pruske škole ono blagotvorno sjeme, koje danas nosi toli obilan plod po razvitak i napredak tako Pruske, kako i ciele Njemačke.

Digitized by Google

Iz svega toga možemo se na novo osvjedočiti ob onoj neoborivoj istini, koja no ja već i kod nas izrečena, da školstvo neobnavljaju i neunapredjuju samo osnove i zakoni, već ponajviše učitelji sami. — Ob istinitosti te tvrdnje osvjedočit ćemo se i u budućih člancih, u kojih budemo govoriti o nutarnjoj organizaciji pruskih škola. Tom sgodom ćemo ujedno pokazati, kako se je samosvješću pruskih učitelja duh Pestalozzijev i uzprkos ubijajućih regulativa u pruskih škola sve do danas uzdržao. —

Komu je dakle do napredka narodnih škola i narodne prosvjete, taj će nastojati, da se naše narodno učiteljstvo duševno i moralno uzdigne i oplemeni, te za uzvišenu svoju zadaću što dostojnije pripravi. On ga neće zametavati i zapostavljati, već uzpirati i podupirati u svih njegovih poduzećih, te nastojati, da mu pred narodom izvojuje ono počitanje, koje mu je svakako potrebno, ako hoće svoju zadaću vršiti valjano i uspješno.

Nu ako s-te strane razmotrimo držanje mnogih odlučujućih faktora u našoj domovini, to ćemo sa žalošću morat priznati, da su neki politički i družtveni elementi upravo protivni i neprijazni onomu duševnomu pokretu, koj se je medju narodnim našim učiteljstvom u najnovije vrieme pokazao. Uz mnoge druge znakove jamči nam za to i onaj način, kojim se je napalo na lanjsku našu skupštinu i na one zaslužne učiteljske veterane, koji od preporoda naše narodne knjige neumorno i neustrašivo djeluju na književnom i školskom polju, samo zato, što su si proti volji stanovitih ljudij preduzeli buditi medju učiteljstvom duh sloge i napredka. — U drugih čisto moralnih odnošajih stekli bi si takovi muževi obću pohvalu, nu danas kako stvari stoje, moraju biti pripravni na svakojake navale.

Taj pojav je na svaki način dosta žalostan, nu nije nov ni čudnovat. Tužno nasljedstvo sriednjega vieka pritiskuje mnoge odnošaje u našoj domovini, kao težko olovo, i prema tomu daleko je još ono stanje, koje zaslužujemo, i koje bi punim pravom mogli zahtievati. Nu zato netreba klonuti duhom; — svaka bo nova težnja sudara se s-postojećom suprotnom, ali uza sve to vazda pobjedjuje ona, koja je novlja i naprednija. Sudbina naše domovine nezavisi od odluke pojedinih faktora političkoga i družtvenoga života, već od duha vremena i onoga naprednoga smjera svekolikoga čovječanstva, koji zahtieva, da se napredak i sveobća pučka prosvjeta širi po svih krajevih svieta.

Nejma dvojbe, da će se malo po malo srušiti sve zaprieke, koje stoje na putu sveobćemu napredovanju, te da će nadoći vrieme, kad prosvjeta nebude povlastica pojedinoga stališa, već pravi zahtjev cieloga družtva. Pa to vrieme nemože biti daleko, — jer eno i za amerikanske je robove prestala svaka zaprieka u tom pogledu. — Što više budemo napredovati u razvijanju svakovrstne slobode, to će tim prije nadoći onaj čas, kad se bude moralo uviditi, da nam nejma spasa bez pučke prosvjete, i da je upravo pomanjkanje prave pučke prosvjete glavni izvor našoj moralnoj i materijalnoj biedi i nevolji.

Dotle će pako pučko učiteljstvo uzprkos svemu napastovanju i navaljivanju odlučno i složno raditi o svom usavršenju i strukovnom naobraženju.

Digitized by Google

Karolina Světlá.

Kad Vas tako često motrim, ljubazne gospodje, liepe. mlade, pune života i nade, to me svježošću svojom i milinom sjećate na krasne zelene. nebotične, djevičanske planine, krijuće u svojih njedrih i u krilu svom bogatstvo neslutljivo, neizcrpivo. Mnoga krasna velika idea počiva u vas kao nevidjena u utrobi zemlje, a u nejednoj tinja iskra duha moćnoga, koja bi uzplamtila u sjajući i ogriev jući plamen, da ju nepovoljne okolnosti neduše, negaze, nesatiru. Ona vjera, da tako kod vas biva, pak ljubav k vam, oprostite mi ju — kojom bi vas rada upozorila na vas same, na vaše vlastite duševne moći, ponukala me je, da vam predam ovu crticu, u kojoj daleko nećete naći učenih definicija — — nu zato mnogokoju sličnost iz vlastitoga života. Predajem vam tim ujedno i historiju o probudjivanju se ženskoga veleduha, vanredne umjetnice. poete, koja je do onoga častnoga vrhunca, na kojem stoji, doprla vlastitom radnjom bez svake tudje pripomoći.

Učenim razglabanjem g C, upoznala ste se sa velikimi Francezkinjami G. S. i St. nu jednostavnim mojim pripoviedanjem želim vas upozoriti na veliku kćerku bratinskoga vam naroda českoga. „Svaka ptica svomu jatu leti.“ Zašto nebiste mogle i vi tražiti si uzora medju svojimi . . . . . .

* * *

Umoren, umučen, na tisućah lomača živ upaljen, naumično ubijen, pao je konačno junački taj bojovnik za prosvjetu i slobodu čovječanstva, pao je narod češki u golemi, duboki svoj grob na „Bilé Hoře“ (Bieloj Gori).

Na zemlju česku, iz koje je moćno zasjala luč nebeskoga svjetla, budeć u tisućljetnoj tmini driemajuću jošte Europu, navali nesreća: crna, mrka, gluha noć pokrila ju svu mrtvačkim svojim pokrovom, utrnu luč prosvjete krvlju českom, pak udušila svaku narodnju i čovječju samosviest. Velikimi misli plodna domovina češka pretvori se u pustaru, punu dračja i korova, po kojoj je puzao i gramzio odurni, otrovni gmaz. Genius nar. č. sakrio si lice rukama i proplakao gorke suze umrtnice, prhnuo. Dvie sto dugih godina spavala je majka, spavao je vjerni joj sin sanak duboki više smrti, nego li snu spodobni.

Prastari neprijatelj českomu narodu i prosvjeti radovao se je, kako crno mu dielo uspjelo, te rukom pouzdanom, usmjehom diaboličkim sbrisao ime Čeh iz broja živućih naroda. I svojimi humanitnimi ideami proslavljeni Josip II. pomagao mu je, lupiv kladivcem na pokrov toga orijaškoga liesa. Što je od naroda českoga preostalo osakačena, palo je s-najvišjega vrhunca slobode u najdublje ponizujuće robstvo, u glupost i duhovnu tminu, a to tako duboko, da je hodalo na isti grob svoje domovine, svojih slavnih praotaca, na grob svoje vlastite slobode „na Bilou Horu hodočastiti, bogu zahvaljivati za p o b j e d u“. Grozne užasne li ironije! Negda prosvjetom toli proslavljeno ime česko bilo je sada samo jošte nišanom poruge i prezira. Skoro u istom broju kao prije boritelje za prosvjetu slobodu, producirala je nesretna zemlja čuvatelje i branitelje neznanstva i podlosti. Representanti robstva i tmine slavili su sjajnu svoju pobjedu.

Digitized by Google

Al gle! neizpitljivim tajnim divom prirode ganulo se sjeme na pol već truhlo, i blag je zaduhnuo lahorić izprženom pustarom českom, rosa nebeska zavlaži to sjeme, koje stade nicati, klicati — i vabnimi cvieti netom se pokrivale njive: Hněvkovsky, Puchmajer, Kramerius, Kamaryt i njihovi vršnjaci pojavili su se na opustošenoj, osireloj njivi češke literature. Za njimi vilovnjak Erben u tu njivu pričarao miris, sjaj, spiev, proljeće, a slavulj Čelakovsky podao je narodu svomu na uzdanje prve ruže stolistnice.

Rubeš sa sudruzi, šaljivo zamahnuvši bodljikavimi prutići svježega si humora, pružali su, smijuć se, okriepljujuće voće istoga humora.

Pak u vlastitu krv umakao Tyl pero svoje; istinske to — „Kusy svého srdce“ položio je na oltar otačbine svoje. Ljubav, prišteća iz toga velikoga velikoga srdca, razzvučila je nieme jošte lugove, oživjela je jezik i pjesmu česku, pak zazujala gromko u svakom varošu, gradiću i selu, tako da se moćno začelo udarati na sva zvona. navješćujuć uskrsnuće.

Zadumio se Mácha, leskla mu suza kanula na lice pak se pretvorila u zviezdu veliku, punu sjetna sjaja.

A sve malo po malo začeo se u sried toga cvieća u vis dizati ponositi, zlatni grad, riznica to naroda českoga; gradiše ju Jungmann i prijatelji mu. Zaštitom i uresom ujedno bijaše toj riznici lipova šuma, što ju Šafařik usadio. Iz nje se uznese orao, koj je divnim šumom krila svojih izazvao drevnu otačbine slavu, koja joj se spustila na glavu poput krune. Kolar je orao, budivši slavu, a njegovi su sonetti ona kruna.

U kruni zaplamtio dragulj, ciene nečuvene, ljepote bajne, sjaja oslieplujućega. Hanka ga je našao te umetnuo u krunu otačbine.

Alem kamen taj je: „Rukopis kralodvorský.“

Preporodjena Češka u kraljevskom svom uresu nesmiono gledaše sa cvjetnastoga svojega prestolja na nîz ostalih naroda, neuhvajuć se udružiti s-njimi da sudjeluje kod uznositoga njihovoga djela: napredka čovječanstva.

Tu je iznenadce iztežala ruka pouzdana iz prašine škure drevnosti pregršticu razvalîna; ona je riešila ove podrtine paučinja stogodišnjih predsuda, sbrisala s njih prah neznanstva, pak sgotovivši s njih zrcalo, brusila ga je veleumom dubokim, mudrošću ravnodušnom kroz sav dugi čovječji viek, te ga poklonila otačbini.

Ova pako, gledajuć u sjajnu gladčinu zrcala, ugleda u njoj zaboravljenu svoju prošlost, potamnjelu jalom i nastorom, poškropljenu krvlju i sve svoje drevne junačke čine, pravedne svoje bojeve, težnje svoje uznosite. Osviestila se je otačbina, a prepoznavši se konačno, uzdigla se ponosito i koracajuć krokom važnim, približila se k narodom ostalim, te zauzela drevno znamenito svoje mjesto u redu njihovom. Palacký ju je nadario onim zrcalom; on je probudio u njoj samosviest uspomenom na drevnu njezinu slavu; on je prvi pokazao put i svrhu nesmjelim njezinim korakom. Zato ga zove otačbina zahvalno prvim sinom svojim, a narod si ga zove otcem.

Digitized by Google

Ovo bi tak po prilici bili načelnici, vodje sboru onih muževa, kojim pripada ime neumrljive slave, ime uzkrisitelja naroda. Za njimi je ciela slavna četa, njim ravna što se tiče marljivosti i težnje. Sliedila je ciela vojska vitezova duha svetoga, koji su branili oštrinom bistra si uma i štitom srdca alemkamen narodnosti, iznovice zadobivene, pred navalom rugajućih se neprijatelja. Havlíček Karel bijaše prvim medju njimi junakom, bijaše pravîm vojvodom.

Da, preporodjenje naroda českoga nazvati će jednom poviestnica svieta divom, a list onaj biti će jedan od najjasnijih u krvavoj, tamnoj njezinoj knjizi. Čovjekoljub zaustaviti će se kod njega okom suznim, srdcem ganutim.

Nu četa revnih tih muževa nije ostala dugo osamljena; vjerno nu smjerno druži se k-njoj dugi red žena: Pedálová, Tukařova, Oubkovà, Čacká, Pluchořová, Zdena Šantelova, Olivová, Tichá, Němečková, Sàzavká, Růžičkova, Neolfová, Zapová, Rettigová i druge, koje su plodove srdca svoga podavale javnosti: tuj driemovac, jaguduc, ondje ljubičica, narcis, hiacinth, materinja dušica, ružmarin itd. napunjivali su zrak svojim oživljućimju miloduhom. Nu Božena Niemcova bila je prva, koja se iz pukoga diletantizma uznesla na visinu umjetničku. Njezina znamenita „Babička“ ovjenča ju lovor viencem umjetnîka; nejma kolibice, gdje nebi vidio Němcovu; nenadješ djeteta u Českoj, koje ju nebi znalo; nu nejma ni učenjaka, koji je nebi bio s-miljem pročitao, pak uza to i sdušno proučio.

Kao da bi vilinskom rukom, savila je ona u prekrasnu kiticu, živu poeziju naroda českoga što nose ime: „Národní pohádky“; al istom rukom pouzdanom kao da je širom raztvorila vrata vodeća duševnomu râdu žena českih. Pojavio se tu cieli roj ženskih marljivih duševnih radilica, zajamčujuć ovako utješljivi i napredni razvoj svojemu narodu. Podlipská, koje djelovanje, osobito s gledišta pedagožkoga, obielodaniti ću čim skorije; Krasnohorskà Mràčkova, Mühlsteinova, Lužická i ostale. Nu svim njim kao zviezdam danica, prednjači Karolina Světlá. (Ivana Mužaková) Nesamo da spada medju najbolje češke romanopisce, već se dostojno u red stavlja, dapače u mnogom nadkriljuje spisateljice inostranske. Djela njezina odlikuju se majstorskim opisivanjem, da rečem utjelovljenjem krasnih, neporočivih karaktera; osobe su joj tako plastične i vjerne, toli zamamljive i neodoljive, da ti zauzmu svojom krasotom svu dušu, te se s njimi stapljaš ujedno, s-njimi postaješ boljim, plemenitijim. Světlá posjeduje prebogatu, bujnu, moćnu maštu, koja te uhvaćuje poput silna veletoka pak pronosi dogodjaji najsmjelijimi. Toli moćno i neodoljivo uzraste njezin čin u strast, da ti dušu svu zauzme te postane tvojim gospodarom. Osim toga pokazuje toliku psychologičku dubljinu, upravo poetičku, da svu tu uzburkanu strast ganljivo dovodi na prisoj svečovječje istine, gdje se slavno miri s-našim sućustvom. Ženski njezini karakteri nastoje osim toga, da se dočepaju valjanosti kao vrle suradnice čovjeka u obće.

Roman: „Kříž u potoka“, podaje zamamno izvedenu ideu; moćnost najme i požrtvovanje plemenite ljubavi ženine. Osobe su vjerni karakteri puka českoga. U Karolini Světli našao je narod češki historiografa svoje duše i srdca

Digitized by Google

svoga, dogadjaja svojih duhovnih; s-bezpredsudnom pravednošću pravoga historika stavlja mu zrcalo njegove duše pred oči a pouzdanom rukom učenjaka zadubi mu anatomički nožić duboko u srdce te s-nevarljivom čvrstoćom nadje sielo bolesti, al ujedno i kaže vrelo blaženstva, pomoći. Iz same jezgre puka, iz toga zdravoga, čistoga vrela poezije i života crpi ona latke za svoje romane i novele: najsretniji to smier, što si ga je mogla odabrati.

Mnogovrstno nadarenje Světle, u prekrasnu harmoničku cjelinu spojeni talenti: poete, slikara, učitelja, prirodoznanca, majstorskoga, upravo chakespearskoga poznavanja duše ljudske, pojavili su se najsjajnije u njezinom: „Vesnickém romanu“, (seoskom romanu) kojim, kako kritika veli, stoji samostalno na stanovištu svjetskom; ovaj roman, veli se nadalje, možemo smjelo nazvati nemožda samo najdražestnijom pripoviedkom literature češke, već jednu iz najkrasnijih diela novelističke literature u obće. Temperamenti njezini penju se tuj tja na bojište idea obćenito valjanih, na bojište principa vjerozakonskih i družtvenih; perspectiva je velekrasna a uzato utanačenost ćudnosti tako plastična, recimo specifično češka, da možemo „Vesnický roman“ smjelo poslati u sviet kao „svoju novelu česku“.

(Dalje.)

Potres.

Mili čitatelju! Tutnjava, štono se čula u zagrebačkoj okolici 30. Listopada noćju, pak sutradan jutrom, dala mi povoda, da ovu razpravicu napišem i ob ovom velevažnom pojavu prosborim, u koliko je to sada poznato i kako se danas uči.

Potres, tries ili trešnja onaj je siloviti pojav na zemlji, kada se ista većom ili manjom silom drma, kad se ljulja ili u viru vrti; potres je onaj pojav, koj upravo migom od cvatućih gradova ruševinu načini. pak stotine, dà hiljade ljudij utamani.

Potres možemo prispodobiti silnoj njemuštini, sapetoj u hiljade konopa, koja se svom silom osloboditi želi, te joj i sretno podje da jedan ili više konopa pretrgne. Svaka ogromna tutnjava topa, svaki lagum u rudniku, svaka težko natovarena kola prave pod našima nogama tries.

Potresi i sopke (vuikani) toli su nalični, da bi ih čovjek za jedno te isto držati mogao; nu ipak se u svom djelovanju znatno razlikuju.

Da su sopke i potresi u uzkom savezu, zato imamo više dokaza. A. Humboldt povieda, da se je iz vulkana Pasta, sjeverno od Quita, god. 1797. uzdizao stup crna dima, ali da se je 1. Veljače pritajio a to upravo istodobce, kadno se bio na 60 milja prama jugu pojavio strašan potres Riobombe (Ecuador.) gdje je do 10.000 Indijanaca stranom zemlja progutala, a stranom se jih potopilo u novo postalih jezerih. Malo za tim bilo, i stanovnici Antila osjetiše strašnih udaraca, koji su trajali 8 mjesecij, dok se neotvori vulkan u Guadaloupe. Vulkan Jorullo postao je god. 1759. uz pratnju potresa u

Digitized by Google

Mejiku, visina mu je 1580'. God. 1538. patila je obala Napulja mnogo s-potresa, koj je bjesnio neprestance kroz dvie godine, a osobito bijahu onaj dan žestoki, kad se podigao bio vulkan Monte Nuovo.

Kod velikoga potresa u Chiliju god. 1835. bjesnile su osobito sopke Anda. Humbold veli: „Die Gefahr der Erdbeben wächst, wenn die Oeffnungen der Vulkane verstopft, ohne freien Verkehr mit der Atmosphäre sind. Nu zato nije stalno, da se potresi samo u onih zemljah pojavljaju, gdje su sopke, već i u takovih, gdje jih na daleko nejma. Simo možemo pribrojiti potres Cumane, Jamaike i Carocasa, pak onda one sirske riedske i misirske, potres u nizinah Misisipia 1811. itd. itd. U južnoj Afriki riedki su potresi, pače i nepoznati kako Liwingstone opaža, a uzrok tomu, veli on, po svoj prilici biti će sastav zemnih slojeva.

Budući da su vulkani ili po otocih ili u morju ili primorju, to se i samo kaže, da se potresi ovdje veoma često pojavljuju. Zato nisu potresi na Siciliji, zapadnoj obali Italije, po jonskom ostrvlju, na Islandiji, diljem zapadne obale južne Amerike, na otocih molučkih, bandijskih itd, nikakovo čudo. U obće moglo bi se reći; nejma potres bez erupcije, a nijedne erupcije bez potresa. Neodvisno od vulkana nejma prediela, na zemlji, koj bi bio prost od potresa, tako nejma stanovito nijednoga dana, u kom se nebi zemlja na bud kojem mjestu stresla.

Velikan Humboldt veli: Venn man Nachrichten von dem täglichen Zustande der gesammten Erdoberfläche haben könnte, so würde man sich sehr davon überzeigen, dass fast immerdar an irgend einem Punkte, diese Oberfläche erbebt; dass sie ununterbrochen der Reaction des Innern gegen das Aeussere unterworfen ist.

Djelovanje i sila potresa kadšto je takova, da se jedva osjeti, a kadšto neizmjerno jaka, da se osjeća po velikoj strani zemaljskoga površja. Potres god. 1755., koj je prestolnicu Portugalske skorom migom u ruševinu pretvorio, zakopavši do 30.000 ljudij, osjećao se po velikoj česti Europe, primetilo ga švedsko primorje, a zapadom se širio sve do Kanade i do atlantskih ostrva; obsjeg mu proračunalo na 700.000 četvornih milja ili 13. dio zemaljske površine, isto tako bijaše obsjeg potresa velikoga oceana od 7. studenoga 1837.

Za potresa, kako napomenuh, zemlja se drma, ljulja ili vrti. Za valovito gibanje potresa daje nam liep primer njiva na kojoj je posijana bud koja strn, recimo raž, te gdje vjetar vlaćem ljulja. Ondje nam je razlikovati dvovrstno gibanje, najme gibanje svega klasja i svakoga vlata napose; prvo je gibanje bržje od drugoga. Isto takovo je gibanje kod valovita potresa, dočim se udarac naglo giblje n. pr. brzinom topna taneta, giblje se tielo, kojim val prolazi (Erdwelle) mnogo laganije. Valovito ili undulantno gibanje potresa jest najobičnije, te biva valjda po istih fizikalnih zakonih, kao i talasanje vode. Čim su višji takovi valovi, tim su i pogibelniji; šume polegnu više putij migomice, kano i strni uslied nagle oluje i plohe.

Digitized by Google

Kod osovnoga ili vertikalnoga gibanja potresa zemlja se diže i pada, Za ovu vrst imamo liep primjer kod potresa Riobombe (Ecuador) gdje je po Humboldtu više osobah osovce preko rečine Likan na više stotina stopa bilo bačena na vrhunac La Collca. Kod potresa 1837. u Čiliju trgnut je dub 30′ visok i s-dubokim korenom bačen u vis. Sluti se, da je valovito i osnovno gibanje potresa modificacija iste stvari, jer dočim se je zemljište kod Riobombe nadiglo, to se je val razširio u raznih pravcih na površju dalje.*

Kod velikih potresa opazilo se je još i vrtuljasto gibanje; nu može se uzeti po zemljoslovu Malletu, to je i ovo samo modifikacija iste trešnje. Val potresa prelazi i na vode. Dne 7. Studenoga 1837. bijaše kod otoka Čhiloc (j. Amerika) toliki udarac na morju, da se je nekomu kitolovcu pričinilo, da je nasio, premda je bio nad priličnom dubljinom. Pravac potresa može ostati za zemljište isti. ako se ovo nepromieni. Val prolazi i uzduž gorja, te se od njega odbije, čim postane potres još strašniji; taj slučaj bijaše kod potresa u Calabriji god. 1783.

Ako je potres žestok, to neuništi samo sgrade, već i površje zemljišta znatno promieni. U tom nam daje grdni primer Calabrija od 1783.

U toj nesretnoj zemlji sve se bilo poremetilo, tok se rieka ili zapriečio ili poremetio, sgrade se bijahu razjarile, nekoje se znatno podigoše a druge ulegoše. Zemlja se na nekojih mjestih na 150 metera širom razjazila, mnoga jâz bijaše trakasta, mnoga nalik razlupanu staklu, mnoge se jazi otvoriše i opet naglo zaklopiše, čim se uništilo mnogo gradova sela i ljudij. Središte potresu bijaše Cagiano, od ovuda protezao se sve do Mesine a polovica se grada razorila; morsko dno dizalo se i padalo, obala bijaše sva razpucana a kod Mesine osobito se nagnula.**

Grimaldi vidio je kod San Filipa gdje se je zemlja na pol milje duljine 2 i pol širine i 25′ dubljine razjazila, gora Zefinio razpuknula se na dvoje. Iz ovih jazij probije često masa šljunka, to bijaše kod Laurana u Calabriji, gdje se je rieka vapnena šljunka n dubljinu jedne talijanske milje razlila; često ti sukne iz onih jazij i vatra, što se vidjelo kod potresa lisabonskoga.

(Dalje.)

Infinitiv vjeran je priskok imperativu.

Dobro je nešto znati, bolje je razumjeti, a najbolje sa znanja i umienju nešto valjana stvoriti. Narod nejma niti šk. znanja, niti umienja jezičnoga: ali zato on stvara i to onako, da nemože bolje da bude. Pisci su podosta puni, često i prepuni znanjem i umienjem jezičnim: ali su ponajviše, barem u nas, loši stvaratelji, jer ga navadno zlo pišu. I samo se kaže, da narod i nemože zlo govoriti, jer mu nije ni srdce ni mozag opaučen tudjimi besjedami, tudjimi načini miš-

*Vorschule d. Geologie von Dr. Ernst Dieffenbach aus dem englischen von Sir Henry T. De La Beche, str. 364.

** Geologie v5n F. S. Bendant aus dem franeözischen von Ludwig Carl.

Digitized by Google

ljenja, već na svoju obadvoje nasadjeno, Pismen naš sviet misli ponajviše tudjimi možgjani, osjeća tudjim srdcem; čuda li onda, ako govori, ako piše svimi načini, samo ne svojimi.

U skladu hrvatskoga jezika dva su nam draguljića osobite, nedohitne ciene. Jednomu je ciena u krasnom zamienjivanju se vreména, drugomu pako u prekrasnom uzajmičnom pripomaganju si kod porabe načina, kojimi si odgaljujemo i čustva i misli. Ako je onaj prvlji regulator naših sbornih čina u času, to je ovaj pravi didaktik, pravi moderator, ravnatelj naših čustva i mislij — uživotvorenih, t. j. izušćenih, oli napisanih. Što je raznih grančica, hvojčica, što li mladica i svega svržja na debeloj grani slovničkoga debla, grani, poznatoj nam imenom: „skladnja djelovanja“, najznamenitija, najzanimivija i najsočnija svim se pravom više ona „o porabi, o zamjeni načina.“ Prouči valjano ovu; shvati joj čudotvornu moć njezinih žilica; umij si njimi sprovadjat slovo sborno, slovo pisano: prosborio si ju čisto, naravno, razložno i sgoljno hrvatski. Idem i dalje, kad sam već u peru, a ovoj nauci nikada prelíška.

Naloži, recimo stotini prvih besjednika da ti u glas redomice mole „Otče naš!“; to znaj unapried, samo ćeš jednomu podviknuti: tako se moli! A to bis učinio, da si jih priredíš i drugu i treću stotinu. Način odlučuje.

Ja sam lani dokazao, da se zapovjedni način prekrasno rabi za podmet; onomadne pako u br. 2. ovoga lista, da se želja izriče liepo i infinitivom. Sada mi je pako uvjeriti svakoga, da je imperativu u narodnjoj besjedi vjernim priskokom opet infinitiv, naročito, kada je u skladu opisnoga, t. j. infinitivalnoga optativa. Ali upravo svemu ovomu za volju treba i ovu znati.

Svaka nam se stvar drugač prikazuje raznim svojim položajem, sua positione. S-toga upravo i moralne nam nauke: „honores mutant mores“; s-toga i one stare: „si fueris Romae, romano vivito more.“ Hoću da reknem: glagol n. p. u infinitivu oli u formi imperativa, ako se položi drugamo, ako mu je pripomoći drugomu kojemu načinu, prem je u svom vlastitom ruhu, u svojoj vlastitoj formi, to se ipak mora izgovarati posve drugim glasom, glasom najme poćudnim onomu načinu, što ga zastupa, komu pripomaže svojim položajem, positione sua u družtvu onom, kamo si ga metnusmo.

Pak upravo s-toga valja znati, da se n. p. imperativ: nespavaj, prema raznom svom položaju u istinu mora i raznovito izustiti, naglasiti, koj naglasak zovemo: stavačnim. Tako se

a) drugač naglasi u izreci: Nespavaj tako dugo!

b) drugač onda, kada zastupa podmet: nespavaj već dvie noći upravo me oslabi.

c) drugač opet, reknemo li: nespavaj jošte dojduće noći, to ću posve oslabiti. (Ovdje zastupa imperativ pogodbenu budućnost; t. j. ako nebudem spavao itd.

Evo i infinitiva u raznih si položajih!

Digitized by Google

1. Danas nemogu pisati.
2. Pisanje je veoma koristno. (Pisanje.)
3. E ti je dugo pisati, pak živu i zdravu biti! (Pisao!)
4. Da ti je sada pisati, a ne računati! (Piši!)
5. Tebi je pisati, a bratu ti računati! (Piši!)
6. Ti ćeš sada pisati, a ne računati! (Piši!)
7. Pisat, a ne se igrat! (Piši! Pišite)
8. Pisati?! (Zar da pišem, pišemo?) Da, — pisati.

E nam je sada malo zavirit i u samu narav imperativa, pak nam se onda doviti nauke, da je on optativu, ako ne brat, a ono stanovito pravo bratučedo.

Imperativ, kada je u svom pravom položaju, načinu najme tako zvanom imperativnom, nepako, kada zastupa prošlost, nosi uviek misao u budućnosti.

Ovim se načinom nesamo zapovieda, već se ujedno i opominje, svjetuje, draži, pecka, husti (podostnjuje), dopušća, moli, prosi, dà — ujedno i želi. Naravi je i jestne i niječne.

Ako se dakle pravom formom imperativa u istinu često izražuje i čista želja, to se onda posve lasno shvaća, da nejma u tom nikakova čuda, ako se izriče imperativ pomoćju infinitiva bilo to gerundialnoga, bilo optativnoga. Samo nam je uviek nastojati, da uviek uzmognemo cielim čustvom kao uljegnuti u jezgru izreke, koja je znanstvenim zakonom prenešena u imperativ, ali se neizriče poznatimi nam formami imperativa, već evo i drugimi. Kad sam već napomenuo gerundijum, evo još nešto o njem.

Latinski jezik ima osebitu formu, tako zvani gerundium (naravi tvorne i trpne), komu je tvorka ndum, pak i: ndus, nda, ndum, n. p. moriendum est nobis; virtutes amandae sunt itd.

Taj latinski gerundium uviek nosi misao nekakova moraša, neke nužde, potreboće; s-toga je upravo i on neki zamjenik imperativu. Isti taj gerundij rabi Hrvat pomoćju infinitiva uz 3. padež pravoga podmeta; ali isti taj gerundij možemo liepo rabiti i načinom imperativnim. A to mi je dokazat. (Probandum est! Zar ne?)

Neki gorljivi učitelj, ujedno i svećenik, (pr. 200. g.) mlati i šiba nemarno svećenstvo zato, što neće da naviešća u crkvi rieč božju i čisti moral, toga pako da se nelaća svećenstvo s-razloga, što je tobož narod tako već pokvaren, tako izopačen, da ga nisu kadre niti najumnije i naizvrstnije propoviedi poboljšati. Predbaciv mu sve njegove jalove prigovore, temeljeće se jedino na udobnosti, lienosti, sladkojlastici i dangubici. podvikuje ovako:

„Angusti nimis es animi, quisquis ita philosopharis! Non abjicienda sunt arma ante praelium! adhibenda sunt vulneri emplastra, etiamsi insanabile videatur! — purgandus est ager a lolio, etiamsi eradicatus, millies recrescat; — ita contra vitia laborandum, clamandum, de cathedra detonandum est, etiamsi fructus labori ac clamori nondum correspondeat.“ Mislim, da bi se sve ovo moglo ovako hrvatski izreći.

Digitized by Google

Tko vas god ovako mudraje, odviše je mlohava srdca. Nije nam odbacivati oružja prije bitke! (Da nam je neodbacivat! = oružje se neodbacuje = neodbacujmo!) Metat nam je ličila na ranu, pak ti se i pričinjala neizljecivom! (Ličila se meću = da nam je metat! = mećimo!) Riešit nam se na njivi kukolja, prem će ti, izčupan jurve, i tisućinom opet niknuti; tako nam je i proti pogrieškam radit, podvikivat, s-prodikaonice orit, premda sâm plod jošte neodgovara trudu i vapaju.

Kolika je sila upravo u raznu, naravi izreke prilagodjenom naglasu, možemo se opet krasno i jasno uvjeriti i s-ovih latinskih primera. Reci si onako hladno i mirno: Charissimi! contra vitia laborandum et clamandum est. Ovdje nije sile, nije moraša, već kao savjet, uputa, pak zato bismo mi ovo izrekli i ovako: Premili! treba da radimo, ili, moramo raditi i vikati proti pogrieškam. To je sada sve u pokaznom načinu. Isto tako odlučuje naglasak način izreke u ovom primeru: omnibus est moriendum. Što znači, hladno li ju izrekosmo: umrieti nam je, svi moramo umrieti. Ali reci ju oštro: tibi est hoc momento moriendum! To ćeš ju hrvatski: da ti je ovim migom umrieti! Umri! — Orandum et laborandum est! Molit nam je i radit! Molimo, ali i radimo!

Evo sada i više primera, koji dokazuju, da je infinitiv vjeran priskok imperativu.

1. Stvorit to, (stvori!) da sve stvara ruka i duh slovinski, stvorio si spasonosnu zajednicu radnîka slovinskih.

2. Dvojinom više trošiti nego primati (troši!) mahomice si propao.

3. Neprigledat si blaga (neprigledaj si!), neće ti ga, vjeruj mi, niti crni cigan kupiti.

4. Žrtvovat se (žrtvuj se!) miloj si domovini, pak ćeš vjekoma živjeti.

5. Izpit barem do dna (izpij!), kad ga već nisi platio.

6. Čestitat si roditeljem (čestitaj!), pak si jih barem nekako ublažio.

7. Oduzet uzniku svjetlo (oduzmi!), život si mu presjeko.

8. Dobro gojit (goj!) kravice muzarice. eno ti uviek punih podojnjača.

9. Dvorit (dvori!) konja kano brata, pak ga onda ćerat kano alu-vilovnjaka.

10. Prhnut ti (prhnno! prhni!) makar u oblake, i tamo te najde prst božji.

11. Danas ti je cieli dan kosit (kosi!), pak onda dobiš još i groš povrh forinte.

12. Bormeš ti je danas podsukat rukave, pak pljunut u šake (podsukaj! pljuni!), ako kaniš preživit i sebe i svoje.

13, Umriet ti je (da ti je umrieti! Umri!), kad se već sramiš raditi.

14. Kolikoput dojdete kući, toliko vam putij pozdraviti roditelje si, pak jim poljubiti ruke! (pozdravite! poljubite!)

15. Sav ti je moj vinograd obrati (oberi!) pak zaisto nenabereš preko pet akova.

Digitized by Google

16. Pak mu se lepo i do gola s v u ć i, (neka se svuče!) nećeš kod njega najti ni pišive pare.

17. Prije ti je u m r i e t i! nego da kradeš. (Da ti je umrieti! Umro, nesrećo! U m r i prije!)

18. Nikada ti se nije u z n e s t i dobrinjami svojimi! (Neuznesi se! Da ti se je neuznesti! Neuznio se!)

19. Da ti je n e o d g a l j i v a t i svakomu srdca svoga! (Neodgaljuj!)

20. S-onim ti se vazda d r u ž i t, koj je u svem dobar. (Druži se s-onim!)

21. Nije nam se uviek p o u z d a v a t u svoju pamet! (Nepouzdavajmo se!)

22. Bogu ti je p o m i l o v a t i tebe i mene! (Bože, pomiluj!)

23. Već vidim, nije druge: i meni je u m r i e t i! (I ja moram umrieti; umri bormeš i ja!)

24. Zato nam je k o z n o v a t i i bogu se m o l i t i. (Stope Hristove.) Što će reći: zato koznujmo (bdijmo) i bogu se molimo!

Sve nas ovo jasno uči:

a) da se čisti infinitiv rabi za imperativ;

b) da se i opisnim optativom izražuje način imperativa;

c) da i latinsku gerundialnu formu nosi hrvatska misal u imperativu;

č) da, kada se ovimi načini izražuje imperativ, da u tom odlučuje osebiti naglasak, koj se mora proučiti slušajuć one, koji dobro govore, pak

d) da nam se nije čuditi, što je optativ priskok imperativu; jer je i ovaj prečesto naravi optativne, t. j. željne.

Koj pozna obstojeću skladnju g. Vebera, on će si sve ovo umjet uložiti u §§. 154, 155 i 156 iste skladnje, tiskane g. 1871.

S k e n d e r F a b k o v i ć.

Kako se krči put do prosvjete naroda?

Ljudi srdca pusta i prazna, srdca bezćutna — živući u slasti i obilju svim i svačim, a neimajući sami poroda, riedko je da vjeruju, što je ljubav i brižljiva skrb roditelja za svoje — bogom mu darovano čedo, pak često zaboravljaju, da su zemaljska — smrtolomna bića; s-toga i nemare — hoće li posle smrti u rodu jim ostati glas sladke ili gorke uspomene. Tu mislim u obće samce bez razlike stališa, mislim one, koji u istinu neće da budu roditelji; prem, dopuštam, ima i medju njimi častnih iznimaka. Toj osnovi prilagodjujem sliedeći slučaj. Prije dva mjeseca obratih se molbom na vis. kr. zemaljsku vladu — obrazloživ ju temeljitimi dokazi: kako mi težko uz sadanju upravo golu učiteljsku plaću uzdržavat sebe i obitelj. Da svojoj obćini Cvjetkovićkoj nebudem i opet na veći trh — navedoh u toj svojoj molbi, kako bi koristno bilo, da se mladež sela Domagović pridieli školskoj obćini cvietkovićkoj barem dotle, dok odnošaji naše domovine krenu na bolje, i dok se materijalno stanje učitelja prema njegovu trudu i zakonu nezajamči. Ovim imao sam pred očima dvoje: obćini, kakova je domagogićka i onako siromašna — dobro bi došao svakako povoljniji uvjet nego da si grade vlastitu učionu, a učitelj, nejmajući ga odkle plaćati, da kuburi. S-druge opet strane pomislih: svaka primjerena plaća, u to ime pružana — olakšala bi mi živovanje. Želja visoke oblasti, kojoj je vjerno bditi i podizati gdje samo moguće učione — izražena je visokom odlukom, da se to odmah oživotvori. I sbilja, u tu svrhu sastane se školsko povjerenstvo dne 12. prosinca pr. godine u obćinskoj školskoj i zajedno magistratskoj kući cvietkovićkoj. G. žup. kot. politički povjerenik

Digitized by Google

procita stiglu višju odluku u prisuću zastupstva cvjetkovićke i domagovićke obćine. Al jaoh si ga i naopako! — jedan gospodin ustade, pak u svojem govoru — potegni simo, povuci onamo — osujeti i učini konac čitavoj stvari, navadjajuć svakojake razloge nemogućnosti. Odustalo se dakle od svega te zaključilo: ustrojiti do buduće jeseni god. 1873. vlastitu učionu, i na ovo stavilo zastupstvo domagovićko svoje križe kao i prije 8 godina, kadno je u tu svrhu već školska zakladnica sastavljena bila. Jadni Domagovići! da ustane vaš slavni Martin Borković, nekadanji vladika zagrebački, koj je već za života svoga zapovjedio bio, da se u svakom selu zavede učiona; što bi velju rekao — kad po smrti proteklo mu 185 godina, pak upravo rodno mjesto jedva po imenu poznaje rieč „škola". Da će se moći i morat na tu školu čekati koje desetak godine — o tom nejma dvojbe; jer je siromaštvo te obćine u obće poznato. Što je potaknulo hvaljenoga gospodina na odpor u pogledu obće koristne i plemenite svrhe — neznam; nu svakako išlo se na to· nepriušćiti učitelju bolji zalogajac hljeba, već mu očito dokazati: Učitelju! udes je tvoje u rukuh mojih; kad nije volje moje, zaludu ti sve molbe i prošnje! Jeli biste Vi preštimani gospodine po tom snižen bio u svojoj časti — stališu? možda bi Vam se umalila vlast i korist od toga sela. Zar sam tako ružno sagriešio ovom svojom molbom, da zaslužujem mjesto podpore — Vašu osvjetu? To doista ne. Cemu onda jadikovanje. Taj puk je neugladjen, u gospodarstvu natražan i tvrdokoran? Neprieči li mu se upravo ovim postupkom, da ugleda barem tračak svjetla? Jošte jednu — upravo karakterističnu priečku pripominjem, koja, kako iz pouzdana izvora doznajem, na putu stajaše, da se vrata škole cvjetkovićke otvore mladeži Domagovićkoj. U sjednici, držanoj dne 13. studenoga izm. god. zaključi mjestno poglavarstvo cvjetkovićko primiti mladež istoga sela u svoju učionu — opredieliv i godišnji prinos, što bi ga imala obćina Domagovićka od škole plaćati. Al našla se i tu crna duša, pak što misliš napredni svjete: na što jih upozori? Uzgredno napominjem: u sgradi škole cvjetkovićke smiešćena je i sudnica. Nebi li — čujte cvjetkovići! učitelj prenapunio školu tudjom djecom, pak utražio i pomoćnicu ruku — učiteljicu; eto vam onda i djevojačke učione, a vi se selite tada iz sudnice! Nismo li na čistu? Djevojačke se učione u devetnaestom vieku imadu smatrati za kazan i strašilo obćinam?! Dični vi Cvietkovići; od toga vam nebudi straha. Napredni svjet podiže — što više može djevojačkih učiona. U vas, hvala svemožnomu Bogu, ima imetka a bit će i volje, pak ćete i vi to učiniti i bit će vam u slavu Iz ovoga postupka opet se uvjerit možemo, da upravo vlastitom krivnjom i tvrdokornošću — zapinje nam domaće školstvo svakim danom na gorje.

Lj. Klopović,
učitelj cvjetkovićki.

Raznice.

Razne novine. „Slavjanski pedagog." Izlazi u Pragu u svezcih šestputij na godinu. Prima članke u svakom jeziku slovinskom. Ciena mu na godinu 3 for. 60 nč.

— „Slovinski Učitelj" začeo izlaziti u Mariboru. Vlastnik mu je I. Lajajne, urednik F. Breier. Izlazi triputa na mjesec; ciena mu 3 forinta.

— „Zagrebački kat. list" izlazi svakoga Četvrtka na arku. Ciena mu je na godinu 6 for. Uredjuje ga dr. Juraj Posilović.

— „Vienac zabavi i pouci" izlazi u Zagrebu svake Subote. Ciena mu poštom 7 for. Uredjuje ga dr. Fr. Marković.

— „Orol zove se tatransko-slovanski časopis „pre zábavu i poučenie," koj izlazi u T. sv. Martinu. Jest mjesečnjak. jak na 4—5 avaka; ciena mu 4 for. Piše skoro hrvatski.

— U Pragu izlazi mjesečnjak na 5—6 araka „Osvěta", listy pro rozhled v-umění, vědě a politice. Uredjuje ju V. Vlček; ciena joj na godinu 6 for. Osvěta donaša uam prekrasna znanja, crpljena iz čistih i zdravih vrutaka.

— „Ženske Listy" izlazi u Pragu svakoga mjeseca jednom. Ciena jim na godinu 2 for. 80 nč., urednik je Fr. A. Urbánek, glavna suradnica pako V. Lužička.

— „Gospodarski list" u Zagrebu izlazi na pol arka svakoga ćedna; ciena mu za nečlane gosp. družtva 4 for.; urednik mu Petar Zoričić.

— „Težak", ilustrovani list za poljsku privredu, izlazi u Beogradu dvaput na mjesec na čitavu arku. Ciena mu 40. čar. groša = 4 for. a. vr. Uredjuje ga Milovan Špasić. Sadržaj mu uviek raznolik i zanimiv.

— Knjižara braće Jovanovića u Pančevu razaslala je I. spisak svojih knjiga. U njoj vidimo, da se knjižara odlikuje liepom raznolikošću naše knjige, naročito zabavna je struka obilata. Koj se obrati na knjižaru, dobiti će mahom popis diela, što jih ima.

Digitized by Google

„Metrični sustav.“ Priprava za praktičnu porabu u školah i uredih. Raztumačio Skender Fabković; izdao: „Hrvatski ped. književni sbor“, već je tiskan prije mjesec dana. Za koj dan biti će gotove i sve slike u naravnoj veličini.

Knjižicam ciena 10 novč., ciena slikam obznanit će se u dojdućem listu.

Nakladom tiskarne Drag. Pretnera u Dubrovniku, izašla je ovih dana nova Tragedija u pet razdjela, imenom: „Marta Posadnica“ ili „Pâd Velikoga Novgoroda“. Napisao ju poznati nam pjesnik Matija Ban. Ovaj umni plod našega pjesnika prosudit je strukovnjakom; nu mi naslućujemo, da mu je sudjeno proći kroz živu vatru, a to poradi jezika i poradi samih stihova.

Imenovanja.

Gdčna. Ana Ludvigova postala je učiteljicom u Generalskom stolu, gdčna. Justa Šojatova učiteljicom u Brinju, gdčna Ljubica Gojšićeva učiteljicom u Jezerani. — Dosadanji učitelj u Mrkopolju g. And. Petranović imenovan je učiteljem u Ledenicah, a g. Josip Keser, dosadanji učitelj u Crnomlugu, učiteljem u Begovom nuzdolju. — Učiteljice ručnoga djela i kućanstva imenovane su u Ledenicah gdja. Julka Petranovićeva, a u Begovom nuzdolju gdja. Ruža Keserovka. — Gosp. Aurel Sonntag, gradjanski učitelj u Ogulinu, pridieljen je maloj realci u Petrinji, a g. Josip Brušać postao je gradjanskim učiteljem u Ogulinu. — U Svibovcu izabran je za učitelja g. Šuveljak.

Štovanomu čitateljstvu.

Molimo, da se svaki požuri s-predplatom, o kojoj visi količina naklade. Koj nije povratio prva dva broja, taj se smatra predbrojnikom. Reklamuj svaki mahom otvorenim i neplaćenim listom. Listi se šalju najsgodnije putem doznačnica. Nepodpisani listi neprimaju se.

Uredničtvo.

Gospodi učiteljem.

Podpisani s-nekih uzroka želi svoje mjesto drugim sličnim zamieniti; s-toga evo i dohodaka mojih: u gotovu 400 for. a. v., za nedjelnje predavanje 31 for. 50 novč., školarine 30—40 for. a. vr., za poslužnika 37 for. 80 nč. U naravi: 3 i pol rali oranice, 3 rali livade na 8—10 voz. siena, 20 hv. drva, nov i udoban stan, sastojeći s-tri sobe, kuhinje uz štednik i izbu; gospodarska zdanja nova. — Želeći se mienjati, neka se pismeno na mene frankiranimi listovi obrati.

Vrbovac, 15. Siečnja 1873.

Josip Šestak,
učitelj.

Natječaji.

Za učitelja i orguljaša na Hlebinah. Plata 126 for., 15 for, u ime križeca, za pogrebe 14 for., za pjevanje zadušnice po 20 nč., od kuće četvrt vagana žita, 6 hv. drva, stan uz pol rali vrta, ral oranice, livadarine od kuće po 25 funtij siena.

Za učitelja u Otrovancu, područnici župe pitomačke. Plata 126 for., 12 hv. drva, stan s-prirednim gospodarskim stanjem, vrta 1 i pol rali, livade ral, 17 i pol vagana žita. Za obadva mjesta šalju se molbenice do konca Siečnja veleč. g. Ignacu Klemančiću, podj. i župniku u Novomgradu. (Virje.)

Za učitelje na četverorazrednih učionah u Ponikvah, ogulinskom kotaru; u Plaškom, Kunić-Zbiegu, Toboliću i Tržiću, kot. plaštanskom; u Grabovi i Kršlju Vodo'eču, Prokiki i Krivu putu, kot. brinjskom.

Sa svakim ovih miesta spojena je god. plata 300 for.; uz pravo na 10% kvinkvenija, stan ili stanarinu u 100 for., šest hv. drva, 6 for. pisarine, uživanje vrta, pak uživanje mirovine i obskrbu po smrti zaostalih.

Molbenice šalju se rečenim uprav. kotarskim uredom putem svojih političkih vlastij do 10. veljače. Dotičnih molitelja supruge mogu se na nekojih ovih mjestih mahom smjestiti, ako su 'usposobljene za kućanstvo i ručni posao, kano industrijalne učiteljice uz platu 200 for.

Izdaje ga „Hrv. ped.-književ. Sbor“. Uredjuje ga Skender Fabković. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 4. U Zagrebu, 1. veljače 1873. Tečaj XIV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka, novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora“. Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Realna obuka u pučkoj učioni.

(Piše Fr. Šćepanek.)

„Što je čisto, to prisvajaj zbilja,
Što je glotno, to nastavljaj vješto;
Što nevalja, to odbacuj smjelo;
Što je nizko, to uzvisuj pomno;
Što je mračno, to razjašnjuj umno;
Što sám neznaš, vještijega pitaj!

Sundečić.

I.

Kako su uslied novih školskih zakona u Austriji pak Ugarskoj, samo ne u Hrvatskoj uredjene učione, tako je i obuka nekih predmeta prema općoj potrebi ili potrebitim okolnostim stegnuta ili raztirena. Danas se ponajviše gleda, pripraviti gojencu u svakom obziru dostojno mjesto u čovječanskom družtvu svestranom naobrazbom, koju Jean Paul imenuje suncem državnim, što svaku gorčinu sladi; — slavni pak Villon svjedoči, da čovjek samo odhranjenjem i naobraženjem biva čovjekom; svestrana bo naobrazba otvara izvore blagostanju, razvija umjetnosti, čini da cvjetaju znanosti, da se uzvišuje blagoslov radinosti. Zato je prepletena obuka u pučkoj učioni realnimi predmeti, koji uspješnomu djelovanju u odgoju i učbi osobitu uslugu čine. A niti si možemo iz daleka pomisliti valjanu školsku osnovu, u kojoj se nebi u punoj mjeri uzimao obzir na ovu vrst poučavanja. Obći napredak u usavršivanju čovječanstva, udruživanje pojedinaca u družtva itd. dovode mislećega čovjeka u potrebu, kada mu treba od ove ili one grane naravoslovja štogod znati, kaošto i upoznati se sa raznimi proizvodi. Mladost i školsko doba najbolju mu priliku pružaju. Da i koliko veselja i zabave može diete u prirodi si naći; učitelj — odgojitelj ima pako najbolju priliku „obrazovati u gojencu krasoćut, učeć ga poznavati pravu krasotu prirode, stezati oholost i nadutost s učenosti, pokazivati sveudilj nedostatnost i krnjavost čovječjega znanja, priučavati na pomnju i red, točnost i sustavnošt, trpljivest i postojanost; odkrivati divno ustrojstvo svakoga stvora, te tako upo-

Digitized by Google

zoravati mladež na divni sklad u toliku raznoličju prirode.“ Ta ona uam najbolje oglašuje nepostižnu premudrost u odredbi svakoga i najmanjega stvora, a ovako nas vodi pod okrilje zviezde predhodnice čovječanstva, u naručaj poznavanja zakona božjih. (A što je narav? pita i odgovara prije 103 god. kat. prodikator I. Cl. Veli: narav i sve što se na njoj vidi, jest škola čiste istine. P. 122. Ur.) Jerbo, kad bi se čovjek htjeo poput drugih stvorova u naravi nasladjivati, uživajuć samo njene blagodati, ostalo bi čovječanstvo ipak samo surov čopor; zato će odgojitelj usadjena čustva i sposobnosti u srdcu čovječjem postupno do višje savršenosti voditi, upoznati gojenca s odnošaji njegovimi prama drugim narodom, s kojimi mu je u bratinstvu živjeti, njegovu slobodu u činu podvrgavati će obćim ćudorednim zakonom, učiti će ga dužnosti svoje savjestno vršiti kaošto u naravi posvuda vidi i kako Komenski veli: „I način podučavanja (ako hoćemo da duh ljudski sve, što mu se pruža, lahko, čvrsto i hitro pojmi,) mora da se uzimlje iz naravi, a biti će onda pouzdan, te neće promašiti.“ Vjera i narav stvaraju sveobći moral za cielo čovječanstvo;* nemogu se bo ni pomisliti za svakoga pojedinoga čovjeku ili narod ilî pleme posebna pravila morala. Moral mora za sve ljude, sva vremena i sva mjesta isti biti.** Znanost nam ga dandanas prekrasno predstavlja, prateć stvoritelja u stvaranju; navadja nam sastavine raznih tvorina; pokazuje nam skrivene sile, te nas uči njimi se služiti; ona je prodrla u najveće nizine i visine, da se o svakom u naravi procesu točno osvjedoči; iz samih oblaka pritegnula si munju, da njom po volji vlada; ona neumorno traži skriveno, odkriva nepoznato, riešava dvojbeno.*** A naš M. H. veli: „Znanosti podaju okušati unapried vjekovite radosti; njihova prelievajuća se milina i dražest ostaje uviek nova; one su vječno cvjetno proljeće, one odvlače čovjeka od kala i blata prostačine, upućivaju ga, da se trsi postignuti ljepši, plemenitiji cilj i tako ga vode ka krieposti, k Bogu natrag“. Hvala ovomu prosvjetlenomu vieku, što je svakomu pojedincu pristupan svaki novi izum, koj je mahom i svojina pojedinca, da može postati obćim imetkom. Svuda se ori rieč „prosvjeta“, „napredak“. Svaki nam dan nova iznašašća i i odkrića naviešća iz božje naravi. Jutro svane, a s njim nove nade, da se obogati ljudska znanost a u očekivanju večer, nadu podvostručuje. Zvjedljiv, osobitim čeznućem stupa čovjek, pruži ruku na onu knjigu. u koju je Gospod svu svoju „mudrost, dobrotu i slavu“ upisao. A tko nebi htjeo u njoj čitati. Ta gdjegod stojimo, kudgod hodamo, u poslu, na počinku, dà u istom snu osjećamo trak čarobnih krasota naravi. I malo diete, piše Kammerer, imade čitav sviet u malom pred sobom; ono se u najnižjoj mladosti vidi okruženo stvarmi. Tako mu kolievka, sobica, dvor, vrt, polje bude — zemljopisom; domaće živine, ptice, cviećе, dublje, prirodopisom; munja, grmljavina, svjetlo, toplina — siloslovjem;

* Lagano! Koliko li je viera?! Mislimo si tuj krćansku. Pojam o vrlinah, krieposti nije svagdje isti. Krieposti su sredstva, kojimi se postizuje sreća, blaženost. Razne li naravi sredstva, razni su proizvodi, razan moral dakako u praksi. Ured.

** Dodanas nije bio, a biti će onda, kada bude sav sviet jedne vjere, u jednoj klimi, jednoga naobraženja, potreboća itd. itd. itd. Ured.

*** Kammerer: Realien.

Digitized by Google

molitva, pripoviedke roditelja i prijatelja — povjestnicom, ako i baš nije u pravom smislu rieči.* Nečudimo se, ako sviet obožava stvor mjesto stvoritelja; toga nečini ni diete drugčije, njemu je nada sve mio onaj predmet, kojim se zabavlja, kojega je obljubilo.

Nedodje dakle diete u školu a da nebi štogod već znalo i vidilo. Na školi je sada razne predstave poredati da sačinjavaju neku cjelinu, te boljim upoznavanjem se s predmeti već poznatimi umnožavati znanje, bistriti ruzum, te djelovati na ćud.

II.

Spomenuv važnost prirodoslovnih znanostij za svakoga čovjeka te pokazav da i diete s timi znanostmi u školu dolazi, pristupiti mi je k načinu predavanja i izboru gradiva. Realna obuka predavala se već pred 20 i 30 godina u pučkih školah t. j. navadjala su djeca brojeve i imena, izpripoviadala na izust čitave odsjeke, nu srdce bijaše pusto, dočim su i um i razum spavali.

Ali kako nam zakonom nije izrično ustanovljeno gradivo (a obširna sustavna obuka se ni pomisliti nemože), već nekoja štiva imaju služiti za podlog toj obuci, naravski na nekojih se učionah pretjerano svašta predaje, što nije niti potrebno; a na nekojih se tumače štiva suhoparno, tako da se slušatelj prigodom izpita i nehotice i dandanas onih suhih i jalovih vremena sjeća. Recimo: realne predmete preduzeti može učitelj u koliko mu služe za izoštrenje razuma, obrazovanje duha i srdca. Izbor gradiva mora pravcu iztaknutomu biti prikladan, tako da ostaje koristan po cieli život djetetu. Smatrati nam je dakle prirodopis i zemljopis kao gradju pojedinim predmetom.

Nu itako prije nego ćemo progovoriti, kako valja prirodoslovne nauke predavati, pogledajmo u školu. Imade tamo učenika od 7 do 12 godina starih; u nedjelnoj od 12 do 16 i 17 god. U svakdanjoj učioni može predavati realne predmete dvaputa na tjedan; u nedjelnoj, kako mu okolnosti dopuste. Iztaknimo najprije svrhu tim predavanjem: *a*) imadu diete oplemeniti; *b*) upoznati ga sa stvarmi mu koristnimi i škodljivimi; *c*) izoštriti mu razum, uvježbati dosjetljivost, učiti ga, da pojam s pojmom tako uzporedi, da iz odnošaja, kakav medju njimi biva, pravi sud si stvara; jer samo jasni i pravi pojmovi, stvarajuć pravi sud, djeluju plodonosno na srdce i značaj.

Buduć je toli razgranjena znanost prirodoslovna a opet u raznih okolnostih razne se grane potrebitijimi i koristnijimi od drugih ukazuju, izključuje se naravski svako strogo sistematično predavanje. Ne riedko grieše učitelji, koji su pretjerano zauzeti za ovu obuku, kad velikom revnošću nabrajaju čitave pojmove, razdieljenja, vrsti prirodnina i tamo, gdje niti zornom obukom nemogu slabahnu čedu jasnu predstavu pribaviti. Tada prestaje predmet djelovati na ćut, a to je prvi uvjet toj obuci.

Znanje samo nije školi odgojiteljici dosti; nedužna radost u naravi, na koju ni u starijem vieku gojenac nezaboravlja, mora biti posliedica svakomu razmatranju.

* A zašto ne u pravom smislu? Diete donese u školu liepih pojmića o raznih znanjih u pravom smislu. Nevarajmo se! Ured.

Digitized by Google

Navedenoj svrsi pod *a*) i *e*) mogu služiti sve grane prirodoslovja jednakom mjerom; ali izabiruć gradivo gledati nam je najviše na drugu točku pod *b*), te u osnovu uvrstiti sve, što učenikom znati valja, jer jih najviše iz pučke škole u život stupi, da jim bude znanje na korist, ili barem da se uzmognu štetnu i zlu ukloniti.

Poredajmo realne predmete za pučku učionu ovako:

1. Ustroj tiela, orudja duše, zdravoslovje.
2. Naravske sile (siloslovje i lučba).
3. poznavanje svieta i zemlje.
4. Nauk o životinjah, bilju i rudah.

Sada će mi možda tko prigovoriti, da je obseg prirodoslovne učbe ovako nacrtan ovelik — pretjeran —. Nu tko znade, kako su sve ove grane u tiesnu savezu, i kako i mladomu gojencu pristupne, toga lje uztvrditi neće. Dakako mora se uzeti obzir *a*) na dobu i spol u pojedinih razredih; *b*) na darovitost i predtečne priprave učenika; *c*) na znanje, koje će učenici, izišli iz škole. možda prigrliti. Nauk sam će biti i razmjerno porazdieljen u kakvoći i kolikoći i postupno predavan. Recimo si još i ovo u kratko:

1. učitelj se mora i za ovu obuku pripraviti, da mu pojmovi budu čisti, djetinjoj dobi i okolnostim primjereni, da jih razumljivo uzmogne predavati. Inače mu je posao u zalud, gubitak vremena nenaknadiv ako i nerečemo, da si je djecu mučio bez ikakove koristi.

2. Obćine imadu sva potrebita sredstva, da se ova obuka izvede, da jih učitelj vazda pri rnci čuva.

3. Prigodom tumačenja kojega pojava, svrati učitelj pozornost učenika na štivo u čitanci se nalazeće, dade ga pročitati, razjasni po potrebi još jedanput nejasne pojmove itd. Štivom će dakle obuku podkriepiti. naûk učiniti zanimivijim,* te tako „medjusobno sve spajati, vezati, jednim činom dvoj, troj li posao ovršiti". (Komenski.)

4. Gledati će još učitelj, da svako predavanje sačinjava neku cjelinu, da se kao takova u pamet učenika uturi (znanje) i srdca se ozbiljno primi (odgoj).

(Dalje.)

Pomanjkanje učitelja.

(Konac.)

Zvanje učiteljsko olahkotilo bi se veoma i tim, kad bi se učiteljstvu priznala bar ona prava u gradjanskom životu, koja uživaju mnogi drugi puno nedostojniji od njega. Nu ni to se nečini, prem da ništa nekošta; što više, upravo oni, koji najviše teže za raznovrstnimi „tituluši" najmanje nastoje, da se bar zastareli nazivi „meštar" i „školnik"** zamiene novljimi i odličnijimi, kao

* Time nisam kazao, da se čitava realna obuka osnivati ima na stvarih u čitankah.

** Doduše, danas nam se to dava s porugljivosti; nu pravo reći: meštar je magister, maestro, maître, a školnik odgovara zvanju školskomu. Ured.

Digitized by Google

da se učiteljsko dostojanstvo upravo namjerice gaziti mora. I držanje nekojih naših političkih dnevnika spram učiteljstva krivo je dosti pomanjkanju učitelja. Eno i sam „Šk. prijatelj“ piše,* da pojedinci o našem učiteljstvu s takovim preziranjem u javnih listovih pišu, kao da bi pred očima imali same parije, kao da bi hrv. učitelji bili najgorja kasta svega čovječanstva.

I u istinu tko se nesjeća, kako su neki naši listovi, osobito pako zádarski „Narodni list“, koji pravo rekuć ni nepozna naših odnošaja, navalili na učiteljsku skupštinu, na njezino djelovanje i one zaslužne muževe, koji su ju pokrenuli i rukovodili. Tu se nije bezpristrano i objektivno govorilo o samoj stvari, nisu se osudjivali govori i zaključci, već pojedinci, pače učitelji u obće, ikao neznalice, koji su jedva po koj srkucaj gojitbe okusili, i koji bi u obće mali šutiti, ili pako samo onako govoriti, kako bi to veći i mudriji htjeli. — (Taj narodni list udahnuše liberalci hrvatski iz Zagreba. Ured.)

Gdje se tako ob učiteljih govori i govoriti može, tamo naravski nejma ni govora o tom, da bi se darovitija mladež htjela tomu zvanju posvetiti. I kao što je takovo postupanje odličnijih potitičkih dnevnika, koji su mnogomu više nego sveto pismo, uvriedilo svakoga učitelja, pa bio on neznam koje mu drago stranke, tako je jamačno smutilo i mnogoga vriednoga mladića, koji bi se inače htio posvetiti učiteljskomu zvanju; — jer koga da nemine volja biti hrvatskim učiteljem, dok javna, tobož liberalna glasila onako snižuju i povredjuju onaj uzvišeni stališ, koji bi prema važnosti svoga djelovanja imao biti prvim i najodličnijim u domovini. — Nije li možda s tim u savezn i to, što se je odmah iza toga u preparandiju upisalo jedva oko 12 pitomaca, dočim jih je u moje vrieme bivalo do 30 u prvom tečaju.

Medju ostalim uzrok je slabomu polazku preparandije i ono preziranje, kojim se učiteljski pripravnici susriću. Pripravnik nepristaje po svom nesretnom položaju u nijednu vrst djaka, od njega se tudje isti njegovi negdašnji sudruzi i suučenici s gimnazije ili realke, pak ako ga i nepreziru, a to ga sažaljuju. Tomu su krive veoma mnoge okolnosti, nu ponajviše nesretne predsude, pa ako ćemo pravo, i samo zakonodavstvo. Jer eto po novom obranbenom zakonu dopitano je pitomcem svih srednjih zavoda pravo jednogodišnjega dobrovoljnoga službovanja. Od istoga je prava izključeno jedino učiteljište, uz sve to, što ga uživa gospodarska škola, prem se od njegovih pitomaca netraži više pretečnoga znanja, neg što i od učiteljskih pripravnika.

Ugled učiteljskih pripravnika snizuje osim toga i neshodni disciplinarni postupak, koji je možda bio potreban za njegdašnje pripravnike, koji su dolazili neposredno iz pučkih škola, nu koji je danas više pogibeljan, nego hasnovit. Nebi rado nikomu predbacivati, nu ima ljudij, koji su još i danas tvrdo o tom osvjedočeni, da se mladež može za **svìet** najbolje uzgojiti tim, ako se **izolira** od **svìeta**, pa uslied toga pedantno zabranjuju prèparandom, mladićem jur odraslijim, nošenje batine, pušenje, polazak kazališta, kavana, odličnijih gostiona

* Vidi br. 29. tečaj V.

Digitized by Google

u obće onih miesta, koje polaze slobodno mladići drugih višjih škola. Tim nesamo, da se učiteljski pripravnik znižuje pred pripravnikom juridičkim, ekonomičkim itd., nego se upravo sile mnogi i mnogi, da svojoj želji zadovoljuje potajno po kojekakovih zakutcih i krčmah najprostije vrsti. Kad napokon takav, zadobiv slobodu, stupi u sviet, nezna se ponašati, već po svojoj staroj preparandijalnoj navadi hoda po seoskih birtijah, tamo pijančuje, viče, psuje itd. — Da je od početka priučen na bolja mjesta i odličnija družtva, stidio bi se dolaziti u takove proste krčme, ponašao bi se čestito i pristojno, te nebi bio na sprdnju ostalim družtvenim klasam, i time kvario cienu i ugled cielomu svomu zvanju. —

Uza sve to govori se mnogo o tom, da se u učiteljištu više, nego u ikojem drugom zavodu njeguje tako zvano uhodarstvo. Moguće, da je to sredstvo odabrano s najbolje namjere, nu zato ipak nevodi k svrsi, pače mislim, da je najsgodnije sredstvo za mistifikaciju, jer se za uhodarstvo nemogu predobiti čestiti, značajni i valjani mladići, već izrod i izmet, koji u svojoj izopačenosti i zlobi izmišljaju kojekakove klevete jedino o najćudorednijih i najvaljanijih mladićih, da jih tim ponize i ozloglase, sebe pako i svoje privrženike pokriju i uzvise.

K tomu izvodi se tim strašna demoralizacija, koja se kroz takove nevaljalce, kao buduće nazovi — učitelje puka, može razprostraniti po cieloj domovini, te tako izopačiti sav narod, koji je hvala bogu bar u tom pogledu do sele prilično sačuvan i nepokvaren.

Naravski, da se mladići takova postupka, najpače navedenoga uhodarenja, kraj kojega može i najnedužniji postradati, jako boje, te da najviše radi toga nejdu rado u preparandiju. A ja se sjećam, kako su i mene moji suučenici i prijatelji odgovarali od preparandije, i kako jim je to bio najglavniji argumenat proti njoj.

Tim sam želio na taj veoma važni predmet svratiti pozornost onih domoljuba, kojim je u rukuh sreća domovine i napredak narodne škole. — Dao Bog, neostale moje rieči proste i prazne rieči!

Stjepan Basariček.

Ovaj članak osobito preporučamo dopisniku „Obzora“, onomu najme, koj se nije stidio bez ikakvih razloga, nenavadjajuć niti zlih čina, niti griešnih učitelja izrikom imenova, ocrniti i ruglu izložiti sve narodnje učiteljstvo. Mi znamo i to, da i on zna pravoga krivca, radi kojega je bacio ljagu na čitavo učiteljstvo. Pak mu zasada velimo samo: kad već znate krivca: van s-njim! Nećete-li to učiniti, a vi onda čistite i metite pred kućom svojom i svoje družine, nepako pred našom, koju bez toga nastojite i ovakvu kakova je, još bolje porušiti, a ne ju pridignuti, košto to zaslužuje. Domorodci! Vele: doma ste se radjali! Uredničtvo.

Digitized by Google

Hrvatski pisci.*

(Priobćuje Janko Tomić.)

Dika i ponos slovinske knjige, naš Fr. Kurelac, akademik veli: „Kad bolestnika nemili jesti: onda ljudi zlo gataju; a kad narod knjige nejma ili ga svoja nesladi, nego je prihvatio tudju: onda gataj i gorje, jer iza otca bolnâ i umirućâ ostà sin, obnovitelj i razploditelj krvi i plemena; nu iza naroda na srdcu suhâ i k svojemu nevoljnâ, ode otčinstvo u tudje ruke.“ Uprav i baš za to, ponukan mnogimi pratelji, nakanio sam priobćivati u našem organu život i djelovanje hrvatskih pisaca na književnom polju u kratkom pregledu, ne bi li tim pobudio u domoljubnih srdcih ljubav k hrvatskoj knjizi. Htio sam u prvom dielu n kratko nacrtati estetiku, kao što čine talijanski i drugi pisci, nu odustao sam od toga s više razloga, te ću to priobćiti u II. dielu. Za volju onim, koji priekim okom moj rad gledaju i kojim je moje djelovanje trn u oku, pripominjem: „Ovi članci nisu moje djelo; jer ja nisam imao pri tom drugoga posla, van potražili, izabrati članke i djelo urediti i priugotoviti.“ D. M. U pripomenku spomenut ću poimence, kojimi sam se knjigami služio i odakle sam što uzeo. Toliko zasada.

Prvi dio.

(Uvod.)

1. Književnost iliti literatura zove se skup svega, što je umna radnja naobraženih naroda učinila za nauke i besedne umjetnosti (rečitost i poeziju).

Književnost po prostranstvu može biti dvojaka: obća — kad obuhvaća književnost svih, i osebna — kad obuhvaća književnost pojedinih književnih naroda. — Književnost po sebi može biti narodna i naučna. U narodnu književnost ide sve, što je više posao besjedne umjetnosti (poezije i rečitosti), u čem se pokazuje duh i pravac mišljenja ili slika, karakter narodni. Ta je književnost važna za svakoga, koji se broji medju naobražene ljude. U naučnu književnost ide književnost pojedine nauke, i kao što svaka nauka ima svoju historiju književnosti, ona je poglavito važna za one, koji se tom naukom osobito, stručno bave:

2. Kad se svi književni poslovi (bilo svih ili jednoga naobraženoga naroda) i sve, što je smetalo ili pomagalo njihovu razvijanju predstave u historijskom redu i cjelini, postaje nauka; historija književnosti iliti literatura, od latinskoga: litera = pisme. -

Historija književnosti sastavni je dio narodne historije; ona je nacrt, iz kojega se vidi, kako se pokazao umni razvitak narodni; kako mu je tekao život, kakve su mu misli i kakva su osjećanja ponikla u tom životu.

3. Iz ovoga već vidimo koli je koristno znati historiju književnosti svoga naroda. To je prva dužnost svakoga rodoljuba i rodoljubkinje, prva potreba

* Od stare hrv. literature ima mnogo knjiga pisanih cirilskimi slovi. kao: Petra Kanasija „Kratka azbukvica, i kratak kèrstjanski i katoličanski uauk u Trnavi 1697.“ pak onda tako tiskane knjige fratara bosanskih, n. pr. Divkovića, Posilovića, Margitića itd. rukopisne, život Aleksandra Macedonskoga itd.

Digitized by Google

obrazovanosti u narodnom duhu. Narodna historija kazuje zam život državni u svih granah razvitka njegova; a u historiji književnosti vidimo umne junake i borce; iz nje se učimo, što su kad učinili za umni razvitak narodni najprosvećeniji ljudi svih vremena. A budućoj materi, kojoj je sveta dužnost njegovati rodoljubje i ponos narodni materinskom brigom, historija književnosti spada medju prve brige i potrebe, jer je književnost uviek izvor i nosilac rodoljublja i ponosa narodnjeg.

Literatura Hrváta dvovrstva je: jedna je glagolska iliti crkvenoslovinska, a druga strogo narodna iliti upravo hrvatska.

Početak glagolske literature nije točno upoznat: nu sasvim je istini spodobno, da je ona, ako ne prije, a ono barem već s prvim početkom kršćanstva nastala u hrvatskom narodu. Knjige crkvene na slovinsku službu božju Hrvata po rimskom obredu spadajuće, bijahu već od najstarijih vremena pisane ovim jezikom, a takve su još i danas osobito u onih mjestih, gdje se je čista slovinska služba božja sačuvala. Jezik pako glagolski jest u svojem temelju, bez ikoje nutarnje iliti slovnične razluke onaj isti, koji se rabi u Hrvata istočne crkve, van što s cirilskim pismom. ter je poznat pod imenom sad slavjanskoga sad staroslavjanskoga, a sad opet crkveno-slavjanskoga jezika: mora se ništa ne manje priznati, da je u raznih izdanjih crkvenih knjiga više manje pomiešan s pučkim hrvatskim, dapače trudom Karamana i s ruskim jezikom onako, kaošto se to opažuje u knjigah istočne crkve.

Uzporeda uz glagolicu obstoji već od davnih vremena i sasvim narodna hrvatska literatura, i to ili glagolskimi ili cirilskimi,* íli pak latinskimi pismeni: ali početak ovoj još je mučnije opredieliti, nego li gori napomenutoj glagolskoj. Poznato je ravno, da su Hrvati već u davnoj starini za svoje najviše državne i crkvene poslove bili primili ili tudji jezik latinski, ili pako tudje narieèje glagolsko: nu sasvim se tim dade misliti, da nesamo prije, nego još ni poslje toga nisu mogli biti bez pismene porabe svoga pučkoga jezika: ali se iz one najstarije dobe do danas ništa još nije našlo. Najstariji dakle spomenici jezika hrvatskoga, koji su se dosada iznašli, jesu: 1) Kronika hrvatska iz XII. stoljetja; 2) Zakon vinodolski od 1270 godine; 3) Razvod istrijanski od 1325; 4) Razvod medja od Mošćenica i Kožlaka od god. 1395. K tomu se još iz ove dobe, t. j. iz XII. do XV. s toljetja nahodi podobar broj listina, zakona, statuta, povelja, ugovora, darovnih pisama, nadpisa na grobovih, crkvah i drugih, osobito javnih sgradah — itd. — Poznato je pako, da već od starih vremena obstoji običaj, da se osobito u onih crkvah, gdje je latinska služba božja uvedena, čita evangjelje pučkim jezikom: ali se ni tomu nezna početak.

Kašić napominje (1640), da je prvi takov narodnì evangjelistar izdao neki Andriulić, ali ne veli kada. Za tim izdao je evangjelje i epistole za sve nedjelje i svetkovine franciškan Bernardin Splitjanin (de Spalato), u Mljetcih, gotskimi slovi 1495.

(Dalje.)

* Za 2. broj prekasno stiglo, Ured.

Digitized by Google

Nešto ob Obradoviću i duhu njegovih diela.

Razmatranje života i ideja ovoga srbskoga Anacharsa, može uzajamnomu školskomu i književnomu djelovanju Hrvata i Srba samo koristiti.

Od malenih nogu išao je naš Dositej (rodj. 1739 u Oprvu) uviek za odredjenom si svrhom. Da postavljenu si svrhu postigne, znao je on veoma dosljedno postupati, ništa mu priečiti nemogaše. Takovih svrha razlikujemo po dobi i stupnju njegove naobraženosti tri.

Prva mu, još u najranijem djetinstvu začeta, misao bijaše postati svetcem. S tom se je željom počeo odmah posle smrti roditelja svojih od prilike u 9 ili 10 ljetu svoga života nositi.

Ovu svrhu misljaše kalugjerstvom postignuti. Na prvom ga biegu u manastir uhvatilo, a njegov ga rodjak dao u Tamišgrad pod strogu pazku jednoga zanatnika. Ovdje slušaše nekom sgodom, kako sam vladika Popović bezženstvo svećenika, a osobito stališ kalugjera, u zviezde kuje. Ovo okriepi našega D. u prijašnjoj namjeri i ponovljeni bieg (1753) u manastir, podje mu za rukom. Ako je Obradović već prije najradje čitao knjige crkvena sadržaja i životopise svetaca, to je sada do mile volje uz to prianjati mogao, osim toga je strogo postio i neprestano se bogu molio. Ali s vremenom se iznevjeri svojemu načelu; jedno uslied zrelije svoje dobe i razvijajuće se duševne sile, a drugo igumanovimi riečmi u Opovu potaknut, da ide na svaki način u Kiev na dalnje bogoslovske nauke. I sada poče svrha, da postane svetcem, malo po malo izčezavati, a na njezino mjesto stupi želja za naukom.

Naobraženje duha jest dakle druga svrha; radi nje je Obradović, posle premještenja poštenoga igumana, treći bieg poduzeo; ali ne u manastir, nego u sviet. I ovaj treći bieg prispodobi V. Jagić s biegom Mnhameda iz Meke u Medinu. Što je bieg ovoga potonjega za tursku vjeru, to je Obradovićev bieg za literaturu hrvatsko-srbsku ili srbsko-hrvatsku, kako već to komu bolje godi.

Ovu drugu svrhu znao je D. strogim požrtvovanjem postignuti, a može svakomu mladomu čovjeku za uzor služiti.

U njegovoj naučnoj periodi vidimo ga sad ovdje sad ondje, gdje crpi iz raznih studenaca naobraženosti. Sve mogaše njegova odlučna volja nadvladati, U Zagrebu, Dalmaciji, Smirni, Krfu, Beču, Carigradu, Hali i Londonu, svagdje ga vidimo većinom kano revnoga učitelja i učenika zajedno. On se je baš po svojoj volji nauke naužival.

Pokraj ove pomenute želje pojavljuje se malo po malo treća, a ta jest: pisati za narod i raditi o njegovu napredku. I ovdje si ga mogu oni mladi ljudi za uzor uzeti, koji misle, da su, svršiv učiteljište, gimnaziju ili realku, već pozvani pisati knjige.

Ova treća želja probudila se u Obradoviću na tri mjesta, ali vazda većom jakošću i koristnijim uspjehom.

Digitized by Google

Prvu knjigu napisa, ni nemisleć ikada postati književnikom. To bijaše prevod jedne Homilije Ivana zlatoustoga, u prostonarodni srbski jezik.* Ovdje je najprije ćutio, kakova je slast pisati za narod.

Drugi put mu se pojavi želja ta na sveučilištu u Hali g. 1783. Sada napisa opet dvije knjige, najme: Priključenija Dmitra Obradovića i Sovjete zdravago razuma. Ova zadnja želja bijaše mu, povrativ se iz Inglezke, jedina te ga oduševljavaše do njegove smrti. Povrativ se iz Inglezke dade štampati Basne, kojim je dodao nastavak svoga životopisa i to u listovih, zatim: Sobranija nravoučitelnih vešćej. U Mljetcih izdade pod njegovim ravnanjem Solarić Geografiju 1804. Sva djela Obradovićeva dišu izkrenom ljubavlju roda svoga, uviek mu bijaše obći napredak naroda pred očima.

Obradovićeva djela nejmaju samo lokalni iliti provincijalni značaj, kao gotovo sva ostala naša književna djela prije njega. Na svojem putu po Hrvatskoj, Dalmaciji, Albaniji, Grčkoj, Njemačkoj, Francezkoj, Inglezkoj, Ruskoj i Italiji stekao si izkustva te uhvatio slobodno i uzvišeno stanovište.

Rekavši ovako nekoliko riečij ob ovom velikanu u obće, mislim u dalnjoj razpravici najprije govoriti nešto o njegovih nazorih glede naše narodnosti i narodnoga nam jezika, a onda napose o njegovih pojedinih idejah s obzirom na pedagogiju.

Šta se narodnoga imena i narodnosti (u užjem smislu) tiče, tim se Obradović nije ni najmanje bavio. On se već onda u svojoj duši osvjedočio bio, da ime iliti naziv neupliva ni u književnost ni u narodno naobraženje, nego da jezik o narodu i o jedinstvu narodnom svjedoči. On dakle nije pitao, ni razpitkivao, tko je Hrvat, tko li Srbin, Šokac ili Bunjevac, nego je u plemenitom duhu svom pitao: „Tko govori mojim jezikom“.**

S toga je njegovo veliko srdce sve raznoimene narode, koji su jednoga s-njim jezika, istom ljubavlju obuzimalo. Svim, koji su njegova jezika, posvetio je sav svoj trud, svoj život. Obradović bijaše čovjek sasvim čist od predsuda.

Kaošto mu nisu razna imena istoga naroda, istoga jezika smetala, da si sav narod u jednoj cjelini predstavlja, tako se nije ni najmanje na vjersku razliku obazirao. On je znao, da vjera s jezikom narodnim u nikakovu potrebnom savezu nestoji; znao je, da konfesija ni najmanje neupliva na bitnost jezika.

Svoje amo spadajuće nazore izpovieda Obradović u jednom pismu sliedećimi riečmi:

„Tko nezna, da žitelji crnogorski, dalmatinski, hercegovski, bosanski, srbijanski, hrvatski, slavonski, sremski, bački i banatski, osim Vlâha, jednim istim jezikom govore? — razumievam, koliko grčke crkve toliko i latinske sliedovatelje, neizključavajuć ni samih Muhamedovaca, jer su većinom naše krvi; zakon i vjera mogu se promieniti ali rod i jezik nikada, oli barem težko.

* Zato je na sva usta graknulo nanj; jer se za onda s plohom pisalo nagrdjenim staroslovinskim jezikom, ne živim, koj se grdio imenom: čobanski jezik. Gdje li smo danas? Ur.

** S-Vukom je bilo liepo, kadno je putovao Hrvatskom i Dalmacijom. Tko bi mu rekao, da govori hrvatski, on bi dodavao: tà to je srbski; komu bi on rekao, ja govorim srbski, tomu bi odgovarali: tà to je pravi hrvatski jezik. A tako i jest. Ured.

Digitized by Google

Kad bi Hrvati i Srbi danas više takovih Obradovića imali, kad bi svaki naših pisaca i domoljuba, prije nego se lati posla, Obradovićeve rieči na pamet uzeo, manje bi bilo cjepkanja medju narodom i knjigom, manje pravde ob imenu Hrvat i Srb, ali tim više obće koristnih i jezgrovitih knjiga, koje cielomu svietu o jedinstvenosti jezika svih gore pomenutih stanovnika propoviedaju. Kanimo li se okoristiti Obradovićevom idejom, tada se ostavimo borbe medjusobne za ime Hrvat ili Srb, nepravdajmo se zato, hoće li se reći hrvatski, srbski, hrvatsko-srbski ili srbsko-hrvatski jezik, već složnimi silami radimo oko naobraženja naroda liepim književnim jezikom, koj je u istinu jedan. Ljubav naša, trud naš obuhvaćaj sav naš narod negledeć na razliku imena, na razliku vjere! (Konac.)

Potres.

(Dalje.)

Za zem. triesova stvaraju se često i zemni lievci, kojim je rub trakast, a promjer jim je na nekoliko palaca pak do 4—90′ a dubljina 20′.* Kada val potresa prodje na vodu. to pomaže strašno haranje, s toga bijaše i potres lisabonski toli strašan. Sat poslе prvoga udarca digla se voda u Taju na 40′ razlija se po gradu i strašno ga opustošila; to se opetovalo 3, 4 puta, i tekar se onda slegla. Isti val morskoga udarca osjetio se je uz cielu obalu Španije.** Višeputij digne se val s morja na 60′, te velikom silom udari ob obalu. Taj slučaj bijaše kod Lime, luci Calao, gdje je od 23 broda 19 jih propalo, a 4 baci talas sat daleko na kopno. God. 1692 za potresa na Jamaiki digne val oklopnjaču „Swan“ kod Port Royala te ga baci preko kuća. Kod potresa lisabonskoga bijaše udarac toli jak, te su brodari mislili, da su naseli; 120 milja od Sv. Vincenta baci val brodare s krova ladje $1^1/_2$′ osovno u zrak. Obala Chilija mnogo je trpila s-takovih valova, stari grad Conception bude takovim načinom uništen.*** Tamo, gdje se plinovi i plamen pojave, mora se zemlja veoma duboko razjaziti, gdje je već prilična toplina. Kod potresa Cumame (Venezuela j. Amerika) god. 1828. voda je upravo kipila okolo nekoga broda, a kad su mornari sidro izvukli, opaziše, da se je lanac na jednom mjestu, gdje mu je bio promjer 2″, na 3″ produljio, što je dokaz, da je bila komunikacija u veoma dubokom jazju.[1] Na mjestih, gdje su slojevi veliki uglevici, kao u nekojih stranah Evrope i sjeverne Amerike, moglo bi se veliko opustošenje u onih predjelih dogoditi da se zemlja duboko razjazi, te bi se nesamo uglični plinovi, koji izlaze upalili, već cieli slojevi. Kad se potresi u nekom predjelu pojave, to se i dulje vremena zadržavaju, a neke predjele osobito rado pohadjaju. To se dogadja i u našoj domovini, gdje skoro svake godine udarce osjećamo.

---

* Kod potresa u nizinah Misisipa stroriše se takovi. Rosmäßler Geschichte der Erde.
** Nauman Geognosie I. dio.
*** Vorschule der Geologie von Ernst Dieffenbach aus dem Engl.
[1] Isto djelo.

Digitized by Google

U kroniki, tiskanoj 1762 u Zagrebu, čita se na strani 14 ovo: 1502 Velik potres v Horvatskom orsagu je bil, od koga se jesu vnoge hiže porušile, a i v Zagrebu turen svetoga Marka. Taj bijaše sigurno najjači, što su ga ljudi u našoj domovini zapamtili. Akoprem se veli, da nejma nikakvih vjestnika potresom, to ipak veli Domeico o potresu peruanskom od g. 1868, da je 13. i 14. Rujna u svom Chiliju toplomjer znatno pao a 15. naglo se podigao, na što veli on, nije niti najmanje imalo upliva godište. God. 1835 bio je Domeico u Valdiviji (Chile), gdje je to isto opazio, nu to je pripisao južnoj žari; pak eno, nekoliko dana kašnje pojavio se je strašan potres, koj je osobito bjesnio u Ariki (Peru).* Prije svakoga potresa čuje se pod zemljom tutnjava, nalična zvekutu i štropotu lanaca, grmljavini, pucanju pločnika pod teretom težkih kola ili pako zvuči kao da tko u podrumu stalko ili porcelan tare; nu potres može biti i bez tutnje. Tako nam pripovieda Humboldt za veliki potros Riobombe (1799), da se bio pojavio bez tutnjave. Za primer velike udaljenosti, do koje se može tutnjava bez potresa razprostraniti, spominje on, grmljavini slični zvuk, koj se je čuo u prostoru od više □ milja u Caracasu kod erupcije St. Vincenta 1812, na što veli Humboldt, da je to isto, kao da se čuje u sjevernoj Francezkoj erupcija Vesuva.** Da se tutnja na daleko razleći može, to visi o zemnih slojevih, kroz koje prolazi. Tako prelazi tutnja kroz ilovaču 10—12 putij bržje, nego li zrakom. Za tutnjavu bez potresa, daje nam Humboldt liep primer kod Guanoxuata, gdje je trajala cieli mjesec god. 1784. Stanovnikom se tamo pričinjalo, kano da stoje na burnih oblacih, u kojih se grmljavina trieskom striela izmjenjuje; ista tutnjava nije se na deleko osjetila, a bijaše bez svake triešnje. Isti taj slučaj bijaše prijašnjega mjeseca okolo Kalnika, Sv. Petra i Gruščerovca, gdje se je tutnjava čula u 9 satij na večer i 6 satij u jutro.***

Trajanje i pojavljivanje potresa veoma je razno. Posle prvoga udarca sliedi nakon nekoliko hipova ili časaka drugi, ali ipak često je i jedan već udarac dovoljan, da uništi gradove i silno pučanstvo.

Potres g. 1693 razori mahomice Cataniju i 49 drugih mjesta, kojom je sgodom do 60.000 ljudij zaglavilo. Grada Caracasa u 6 je hipova nestalo godine 1812. Strašni bijahu udarci u nizinah Misisipa (1812). U jednom danu bilo jih 27, a osobito jaki bijahu s-jutra; čovjeku se pričinjalo, da je cieloj naravi propasti. Ciele su šume polegle bile; selo Novi Madrid, koj je bio središte pojavu, sav se razorio; od 30 ladja ostala je jedna, al je i ova na više mjestih popucala. Zemljište se na nekojih sleglo, pak se pojavila ovelika jezera, kojih znatan broj još dan danas obstoji, kao i napomenuti lievci 90′ promjera a 20′ dubljine. Akoprem je tomu 61 godina, to ima još i dan danas jazij od 20—70′ širine i 1—4″ dubljine. U dva se dana nabrojilo 67 udaraca (16—18 prosinca). Za 14 mjesecij nije bilo dana bez triesa a prošla je i godina, dok se nije sve utaložilo.[1]

* Das Erdbeben in Peru 1868. Ausland 1869 br. 34.
** Vorschule der Geolo„ie von Dieffenbach itd.
*** Sudsl. Correspondenz 22. stud. o. g.
[1] Das Erdbeben von Neu-Madrid in Missisipithale 1812. Ausland 1869. br. 50.

Digitized by Google

Mislilo se je prije i na periodičnu dobu potresa. Tako se za Canadu uzelo 25, za okolicu od Copiapa u Chiliju 23 godine, buduć da se je ovdje potres u godinah 1773, 1796 i 1819 pojavio.

U mnogih slučajevih zanimivo je istodobje (synchronismus) potresa, što je tim zanimivije, ako se u isti čas u daleko raztavljenih zemljah pojavi; tako je bilo s potresom u Columbiji 16. studena 1827 i istodobno u Sibiriji* 1900 milja daleko.

Val potresa ide riedko preko gora, već se od njih odbija, on se laglje po gustoj i elastičkoj masi širi, nego li po pukotinah i jamurinah. Već starim grčkim i rimskim piscem bijaše poznato, da su sgrade nad špiljami, rudnici slobodnije, nego na tlu bez šupljina. U Napulju stoji obelisk Januara nad studencem. Čim je tlo rahlije kojim se val provlači, to je i potres pogibelniji, a često se događja, da sgrade po pećinah ostaju u cielosti, dočim je okolo njih sve razoreno. Drvene sgrade prije će odoljeti sili; buduć da se prsnice i grede lahko raztegnu, dočim je to kod zidanica nemoguće. Potresu je posljedica dizanje i padanje zemljišta.

Kod potresa u Chiliju podiglo se je zemljište po Gratamu, Darwinu po nekoliko stopa. Zemljoslov Lyell tvrdi, da se je obala kod Valparaisa na 3—4' podigla; ali poznato nam je, iz lista Pissisa iz Santjaga, poslana parižkoj akademiji 9. Svibnja 1868, da se je zemljište steglo. Na više mjestih obale kod zaljeva Reloucavije i po mnogih otocih archipelaga, naći je ostanaka šumskih, što jih morje pokriva; isti ovi ostanci danas imadu pravac obstojećih šuma. Korenje stoji posve u naravnom položaju a débla su malo promienjena.** Po tom dogadja se ovdje isto, i to u Skandinaviji, koja se sve polagahno uzdiže. Lyell uzimlje, da u vieku za 2'.*** Isti Lyell našao je, da na istočnoj strani pada, i to odonda, odkada je čovjeku željezo i brodarstvo poznato, što nam potvrdjuju ostanci kolibe, sidara i čavala, nadjenih kod Sordetelje u dubljini od 64'. Isto padanje opaža se i u Danskoj, Inglezkoj, Dalmaciji itd.

(Konac.)

Karolina Světlá.

(Dalje.)

Njezini: „Frantina“, „Kanturčice“, „Mladši bratr“, „Ten Národ“, to su dragulji ciene neizrecive, kojih sjaj neće nikada potamniti. Mladji brat Vavřinec (Lovro) koncentrira u sebi tihu onu hasnovitu radinost, neprekidnu marljivost, spojenu s-bezkonačnom dobrotom, s prepečenim poštenjem, niti mišlju okaljanom, kojimi se vlastitostmi odlikuje jezgra naroda českoga. Uhvaćen upravo magičkom silom čina i tim divnim načinom pripoviedanja pisateljice, i čitatelj poklekne ujedno sa žuhko plačućom upraviteljicom kod lješine

* Rosmässler Geschichte d. Erde.
** Hebungen und Senkungen der Oberfläche von Chile. Ausland 1868. br. 42.
*** U svom novom djelu veli: da se može manje uzeti.

Digitized by Google

Vavřinčeve, zahvaljujućemu nesamo što je mladiću život spasio, već i za vrline njegove krasne, velike čiste duše.

Novela: „Ten národ“ podaje Šimona, junaka (nu ne na bojnom krvavom polju, već junaka u borbi sa svojim srdcem sa svejimi strastmi a to će mnogo više reći,) koji si u službi naroda — da se služim vlastitimi izrazi Světlè, živo izčupao srdce iz njedara ....

Gànljivo, zamamno, majstorsko opisanje, podanje duševnoga velikaša Šimona završuje se ovimi riečmi: — — „Samo to razpelo nad vrati moglo bi svietu pripoviedati, što je kadar učiniti českí seljanin, posvjetivši se misli, seljanin, kojega ime neće se nikada spominjati, kada se bude ponosio narod čini svoje djece, kojega grob neće uresiti lovorviencem, komu neće postaviti sjajna spomenika i koji mu je ipak žrtvovao više jošte nego život — cielo blaženstvo i zadovoljnost srdca svojega.

Kad bi mi bilo spomenuti svako njezino izvrstno djelo ma i nekolicinom samo riečij, to bi morala napisati oveće djelo, za što se hoće pera vješta, ruke spretne. Pa imajuć pred sobom hrpu pravih dragulja, sjajnih alemkamena, kojimi je tu vrla kćerka svojega naroda uresila krunu prosvjete, sjajuću se na častnoj mu glavi, težko ti je birati medju njimi. Čitajuć umjetnička, majstorska djela Světlé, migom si se stvorio u svietu za te dosele novom, čarobnom, nu ipak toli srodnom, da ti se čini ... ne, ... već ga čvrsto ćutiš, da si rasto te se odgajao s istimi osobami, da si već mliekom materinjim usisao uznositi one, humanitne ideje, samo su ti njezinimi osobami postale sad žive, tvoreće, misleće: jesu utjelovljene.

U današnje naobraženo doba uzimlju se novele i romani za popularnu psychologiju, anthropologiju i etnograffju, te nisu podnipošto, kako to mnogi mniju, bez svakoga saveza sa smjerom, što ga imaju zauzeti „škole“. Sažalit se mora narod, kojega je školam koracati putem, odredjenim jim izvan ovoga pravca. S toga su gledišta djela Světlé ciene neginuće, nesgubljive. U najnovljem svojem djelu „Zvonečková kràlovna“ opisuje tajno, potmajno nu uspješno djelovanje jezuita; akoprem jim je bilo podsječeno deblo života javnoga, ediktom Josefa II. pak i s Francezke silno hlidila na nje bridka bura; to su ipak umjeli ti vještaci u zlu tim pouzdanije djelovati tajno, nespetljivo, osobito pako na srdce i ćud žena, raznimi, dobro već izkušanimi sredstvi, medju koje u prvom redu bijahu tobož prijateljski savjeti, a jer su ovi smjerali na svako i na najveće zlo, to jim nije smetalo po temeljnom pravilu njihova reda: „Svrhom se posvećuju sredstva.“ Neboga Xavera (Zvonečková Královna) plati njihovu nauku gubitkom uma a uzletni, plemeniti, slobodoumni Klement pade jim u parklje, medju kojima ga i nestalo. Izvrstni taj roman temelji se na čisto historičnih dogadjajih. (Dalje.)

Digitized by Google

Raznice.

— (Sve ti je u glavi samo izumi!) Već smo javili na dva maha, da se svagdje pojavila velika oskudica učitelja, naročito u Pruskoj, Austriji itd. Zamislio se u to neki Niemac, valjda sam urednik berlinskih ped. novina, koj to i javlja, pak evo što predlaže: pod moraš mora da učiteljuju momci od 17. do 20., djevojke pako od 16. do 19. godine; dakle da se uvede i šulmajsterajpflicht. Naravski, oni se izuzimlju, koji su u istih godinah vojnici, ali opet, čujte ju samo, — svaka ženska glava da mora sve do smrti učiteljevati, ako se nije do 30. godine udala, niti si našla stalna krušca. A što s-onimi, koji su odlučili neženiti se, t. j. s-vječnimi jungseli? Ovi da mogu učiteljevati dobrovoljno godinu dana, kašnje pako da moraju učiteljevati u učiteljištih sve do smrti. Rok za učiteljsku pripravu traje četvrt godine, kano i za novake kod vojničtva, a plata je takodjer vojnička.

Bez šale, protegni svagdje, a to što prije taj ukaz, doista će današnja družtvenost mahom dobit drugo lice; jer bi onim migom nestalo samaca, t. j. i starijih mladenaca i djevica, pak bi se požurili popoženiti i popoudavati, samo da jih nepozaklenu u sladko jarmo, u kom se danas nalazi pučko učiteljstvo.

— Na mnogih mjestih u Českoj i Moravskoj uče u 3 razreda po dva i po jedan učitelj, a občinari moraju plaćat porez sveudilj za tri učitelja. U nas nejma negdje i već evo 5 mjesecij učitelja; čujemo da jih nejma niti u Senju kamo to vuče, gdje li je tomu uzrok? Domorodci: Samo udarajte i nadalje po učitelstvu, da Vam bude još sjajniji obraz. Prosto vam bilo šibati zle čine pojedinaca, nipošto pako cieli stališ, koj danas napredni narod, štuju, koj uzdižu upravo zato, jer su uvjereni: pravi uzgoj, zdrava i izdašna obuka da su najpouzdaniji temelj i sredstvo za postignuće moguće samo sreće i velićanstva pojedinih naroda, pak onda i čovječanstva.

— (U Danskoj korenite reforme.) »Pesel z-Budče piše, da je ministar obuke predložio zakon o preustrojenju narodnjega školstva. Tom osnovom ima se oduzeti vladikam pravo nadziranja škola, nu uza to jim se ostavlja pravo, kojim mogu bditi i nastojati, da se religija u školah uči i tumači na temelju njihove narodnje crkve. Nemanje oduzimlje se vladikam pravo namješćivati učitelje. U buduće nadzirati će i ravnati školstvo osam županijskih nadziratelja, koje će imenovati kralj. Jedan učitelj nesmi imati preko 60 učenika. — (A kod nas jih mora i na 150.) Školu mora polaziti svaki od navršene 7. godine do 15. — U nas ćeš najti djece u javnih školah, neimajućih niti 6 godina.

— (Zvonarstvo ili mežnarstvo.) U d. Austriji poslalo je zemaljsko školsko vieće strog nalog kotarskim kapetanom, da pronadju one učitelje, koji se i danas još bave zvonarijom, posljedice svojih iztraga pako da mahom pošalju istomu šk. vieću. U kotaru semilskom da ima 56 škola, u kojih bormeš bilduju mladež dnevničari, žandari i tjelesni mjerači, t. j. šnajdari. Nu ima i takovih miesta u kojih obučavaju mladež vriedne čestite duše bezplatno, a to su nekoji župnici, pak i drugi umniji gradjani. To su sve sam žalostni pojavi; tomu svemu moglo bi se pomoći, kad bi se samo htjelo.

— Časopis mlade stranke slovenske „Slovenski Narod“, koj je do sad tri put na tjedan izlazio, počet će od nove godine izlaziti kao dnevnik. U listku donosi izvorni roman iz slovenske poviesti: „Ivan Erazmo Tatenbach“ iz doba XVII. vieka. Ova pripoviedka spletena je sa dogodjaji posliednjih Zrinski i Frankopana, pa će s toga i naše občinstvo vanredno zanimati.

— Popečitelj republike francezke predao je statistični pregled školstva ovako. Od 1,384.006 sposobne za školu djece, polazi školu šest mjesecij 30%; drugi pako samo po 4 ili samo po 1 mjesec. Pronašlo se nadalje, da u 594.770 izašle iz škole mladeži, samo jih znalo 114.075 čitati i pisati; 80.905 znalo je samo čitati; druge pako tako je zlo uvježbalo u školi, da su za dvie godine za knjigu upravo sliepi, da nemogu niti molitvenjaka rabiti. U vojsci se opazilo, da medju novaci jedva znade polovina čitati, druga pako nije niti vidjela škole. Godine 1870 bila je tamo 13.206 škola, a 1,610.000 učenika, koji su bili u rukuh duhovnih družtva.

Strašna, užasna li pojaba; kano da se htjelo taj plemeniti narod hotimice moralno dotući, kano da se upravo naumilo ostaviti ga u gluposti u nakani, da ga takova što prije uzmogne najbližji mu umniji susjed sbrisati s-lica zemlje. Taj pojav prikazat će nam se još grozovitiji, ako stanje francezkih škola, pobilježenih g. 1870 omjerimo zasada samo sa stanjem Turske g. 1861, pak samo s-jednom državom Sjeverno-amerikanskih država.

Turska imala je god. 1861 muhamedovskih škola 10.897, kršćanskih 2.249; dakle svih: 13.146. Naravski, da nejma tamo toliko učenika prema školam, jer su Turci došli na misao, da jedan učitelj može podučavati 25 do 50 samo učenika. To valjda čine zato; što su nepraktični.

Čujmo sada i drugu! — Država u sjev. Americi, kojoj je ime »Illinois«, brojila je g. 1870 samo 2,539,891 dušu.

Digitized by Google

Ista ova slobodna država, prema Francezkoj jedna županija, imala je što javnih, što privatnih škola 11.541. Učenika bilo je 693.716. Uzmi pak i ovo, da je imala iste godine ova država:

1.	Izpitanih učitelja bez službe	17.233
2.	„ „ u službi	13.420
3.	Učitelja pravih u službi	8.764
4.	Učiteljica pravih u službi	11 320

Dakle radnika u vinogradu gospodnjem . . . . . 30,737; to nam se onda valja pokloniti do crne zemlje takovu narodu, pak se ujedno i zamisliti u to. Ista ova država ima imetka školskoga u negibivosti, školskih učilih itd. na 16,859.300 dolara; škol. glavnice u gotovu 6,348.538; a trošila je iste godine 6,881.537 dolara, ne naših forintaća.

Omjerimo li pako stanje svoga školstva, i to samo nadvladičiju zagrebačku. koja je brojila 1870 duša rimo-katol. 894.792 s-cielom Francezkom, to ćemo uvjediti, da smo ovu nadmašili; jer u istoj nadvladičiji bilo je onda 35.358 učenika r.-kat. zakona u javnih školah, a 303 narodne škole.

— Kneževina Srbija imala lani školskih sgrada 523; svim ovim udarila se ciena 194.049 dukata; nu, veli „Škola“, vriede zaisto i mnogo više, jer su mnoge obćine ocienjujuć si sgrade, računale samo gotov novac, nemisleć, koliko je novćane vriednosti u gradji, trudu i dangubi njihovoj.

— Kopernikovo slavno djelo: „de revolutionibus orbium coelestium“ čudnovatim se je slučajem u svom izverniku sačuvalo, te je prvobitni rukopis proslavljenoga astronoma nedavno u knjižnici grofa Nostica nadjen. Kad se je ova knjižnica prije više godina procienjivala, naznačili su „strukovnjaci“ vriednost rukopisa na 30 novčića.

Natječaji.

Za učitelje na četverorazrednih učionah u Ponikvah, ogulinskom kotaru; u Plaškom, Kunić-Zbiegu, Toboliću i Tržiću, kot. plaštanskom; u Grabovi i Kršlju Vodoteču, Prokiki i Krivu putu, kot. brinjskom.

Sa svakim ovih miesta spojena je god. plata 300 for.; uz pravo na 10% kvinkvenija, stan ili stanarinu u 100 for., šest hv. drva, 6 for. pisarine, uživanje vrta, pak uživanje mirovine i obskrbu po smrti zaostalih.

Molbenice šalju se rečenim uprav. kotarskim uredom putem svojih političkih vlastij do 10. veljače. Dotičnih molitelja supruge mogu se na nekojih ovih mjestih mahom smjestiti, ako su usposobljene za kućanstvo i ručni posao, kano industrijalne učiteljice uz platu 200 for.

— Za dvorazrednu učionu u Gorah, kot. glinskom. Plata: 300 for., stanarine 100 for., pisarine 6 for., drva 6 hvatij. Molbenice šalju se do 10. Veljače slavnoj c. k. I. banovačkoj pukovniji u Glini.

— Za učitelja i orguljaša u Komoru. Plata: 315 for.; stan, vrtić, 2 rali pašnjaka, 6 hv. drva. Molbenice šalju se do 15. Veljače veleč. gosp. Eduardu Finku, podj. i župniku u Radoboju. (Krapina.)

— Za učitelja i orguljaša u Trgu. Plata: 315 for.: paušala 26 for., stan. Molbenice šalju se do 15. Veljače veleč. g. Milošu Markoviću, namjestnomu podj. i župniku u Trgu. (Ozalj).

— Za učitelja i orguljaša u Mihovljanih. Plata: 315 for; paušala 30 for.; vrta četvrt rali, drva 12 hv.; stan, uz znatnu školarinu. Molbenice šalju se veleč. g. Tomi Čapku, podj. i župniku u Orehovici (Mihovljani do 15. Veljače.)

— Uslied dozvole preč. duh. stola od 26. Svibnja g. 1871. br. 168. može se primiti za puč. učionu na Bednji pomoćni učitelj. Isti ima biti vješt orguljaš, a dobivat će kod podpisanoga hranu i stan, a mjesečnu plaću, kako se već liepo naredimo. Prijavit se valja podpisanomu do 15. Veljače o. g.

Na Bednji, 19. Siečnja 1873.

M. Cugšvrt,
učitelj bednjanski.

Za ravnanje.

Ponavljamo, što smo izrekli u I. već broju. Svaki se požuri s-predplatom. Koj se nepredplati bud na pol ili cielu godinu, tomu se nebude list pošiljati.

Stari dug neka se šalje pravcem uredničtvu.

Uredničtvo.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“. Uredjuje ga Skender Fabković. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 5. U Zagrebu, 10. veljače 1873. Tečaj XIV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka, novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora“. Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

P. n. čitateljstvu na ubaviest.

Pošto je urednika ovomu listu g. Skendra Fabkovića žalibože prikvačila ljuta bolest, trebalo mu dok ozdravi zamjenika, a upravljajući odbor hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora povjerio tu zadaću podpisanomu.

Mnijem, da mi netreba tek spominjati, da će „Napredak“ kao *glasilo* pomenutoga sbora i nadalje zastupati najsvetije interese hrvatskoga narodnjega školstva, a navlastito da će u bližnjoj nam prihodnosti, kad se bude napokon rješavati hrvatsko školsko pitanje, biti zatočnikom za onakove ustanove, koje su jur prihvatili drugi kulturni narodi, a djelomice se već udomile i u našoj domovini, u junačkoj nam krajini, te kojih se svakako valja prihvatiti i drugoj poli naroda, ako neće zaostati za drugimi obrazovanimi narodi.

U tom pako nastojanju nada se „Napredak“ i nadalje podpori svih dosadanjih svojih prijatelja.

U Zagrebu, 10. Veljače 1873.

Ljudevit Modec,
urednik.

Razpis književnih nagrada.

Da se nešto više radinosti u našoj pedagogijskoj književnosti probudi, a radnikom na tom polju da se prilike pruži pribaviti si ma i neznatna priznanja svomu trudu, razpisuje upravljajući odbor hrv. ped.-književnog sbora sjedničkim zaključkom od 2. Ve-

Digitized by Google

ljače t. g. pet nagrada za pet najboljih pedagogijskih članaka, koji će do konca ove godine tiskani biti u njegovu glasilu „Napredku.“ Prva nagrada od šest carskih dukata zapast će prvi najbolji članak, druga od pet dukata drugi članak, treća od četiri dukata treći članak, četvrta od tri dukata zapasti će četvrti članak, a peta nagrada od dva dukata zapasti će peti najbolji članak. — Piscem se ostavlja posve na volju, o čem da pišu; nu članci im nesmiju iznositi preko jednog niti izpod četvrt tiskanoga arka istoga „Napredka“. Nadalje mora svaki članak, kojim se pisac za ove nagrade natjecati želi, pod naslovom svojim imati rieči: „Natječajna radnja“, i providjen ima biti kakovom poslovicom ili drugom sgodnom izrekom; ime pako pisca nema se niti podpisati niti u obće ovomu odboru ili uredničtvu priobćiti, nego se ima napisati i zapečatiti u poseban list, komu na naslov neka se stavi ista ona poslovica ili izreka, što će se nalaziti na čelu članka. Kada tekuća godina iztekne, glasovati će o tom, koji su članci najbolji, svi predplatnici „Napredka“; a u tu svrhu dobit će s-posljednim brojem blankete, koje će imati samo popuniti i ovomu odboru dostaviti. Od pet članaka, koji budu imali najviše glasova za nagradu, otvorit će se onda zapečaćeni listovi, a od nenagradjenih uništit će se.

Upravljajući odbor nada se što življemu natjecanju, i moli sve hrvatske, srbske i slovenske listove, da mu što dalje razglase ovaj razpis.

U Zagrebu, 4. Veljače 1873.

Odbor hrvatskoga ped.-književnoga sbora.

Ivan Filipović.

Moje putovanje i hamburžka učiteljska skupština.

(Piše Stjepan Basariček.)

V.

Nutarnje uredjenje pruskih škola.

Prusko školstvo napredovalo je zdravim duhom samo tako dugo, dok su u njem u podpunom obsegu vladala načela neumrloga Pestalozzija, te dok je uz njih revno i vjerno prianjalo i učiteljstvo i vrhovna školska uprava. Nu to netrajaše dugo, jer kao što ima prirodni i fizični život svojih promjena, tako ima duševni. I u nutarnjem životu naroda redaju se, kraj liepih i ugodnih dana, nemirni i burni, nepovoljni i žalostni.

Digitized by Google

Ono oduševljenje, koje je nastalo iza strahovitih napoleonskih pobjeda, te koje je narodni život u Pruskoj probudilo i najljepše rezultate na polju znanosti i umjetnosti izazvalo, postalo je naskoro. Čim se je Pruska umirila, te oporavila, počelo se s feudalne i hierarhičke strane silno reagirati proti tomu tobož preliberalnomu i po družtvene i državne odnošaje pogibeljnomu napredku.

Posljedak toga bijahu i školske regulative, što jih je poznati već Raumer podpisao, a Stiehl, natražnjak prvoga reda, sastavio. — Izdane su 1. 2. i 3. Listopada 1854., te se njimi ustanovljuju nutarnji odnošaji ukupnoga pučkoga školstva, i to prvom i drugom obuka preparandijalna i sjemeništna, a trećom početna. — Prve dvie razpravljati ćemo kašnje, kad budemo govorili ob učiteljištih, zasada ćemo trećoj svu svoju pozornost svratiti, koja govori o početnoj obuci, te u kojoj i stoji pravo principielno težište.

Pošto smo u prijašnjem članku upoznali i kako valja ocienili i odobrili način i postupak Altensteinove školske uprave, prispodobimo ga s načeli regulativskimi, i mi ćemo se začuditi nad ogromnim natražnjačtvom; — jer u koliko su napredni muževi Altensteinova ministarstva nastojali, da se učitelj u svom djelovanju slobodno kreće, toliko su Raumerove regulative radile o protivnom, da ga najme što više stegnu, pa zato pripisivale svaku i najmanju malenkost.

Altenstein veli u svojoj okružnici od 13. Svibnja 1826. „Proizlazi iz same stvari, a i izkustvom je dovoljno dokazano, da su za unapredjenje školstva prisilne mjere, kao razni propisi, naredbe i uredbe, koliko nepotrebne, toliko škodljive; regulative pako: Vrieme je, da se službeno nalože i propišu izkustva onih muževa, koji su potrebu i vriednost prave kršćanske naobrazbe spoznali.“ —

Pod prijašnjom upravom bijaše svrha školskoga uzgoja, „obće čovječje naobraženje“, t. j. razvitak čovječjih sposobnosti i darova k samodjelatnosti te pravoj ćudorednoj slobodi i samostalnosti. — Tako reče ministar Stein: „Nije dovoljno, da upravljamo i rukovodimo mnenje samo sadašnjega naraštaja, važnije je, ako uplivamo i na budući, razvijajuć njegovu snagu. To ćemo pako osobitim uspjehom postići, ako budemo rabili jedino spasonosnu metodu Pestalozzijevu, kojom se duševna samodjelatnost uzdiže, religiozna i ostala plemenita čuvstva probudjuju, idejalni život pospješuje, materijalistične pako težnje prieče zagušuju.“

Proti tomu vojuju regulative veleć: „Misao obćega čovječjega naobraženja formalnim razvitkom duševnih sposobnosti, pomoćju abstraktnoga sadržaja(?) pokazala se je tečajem vremena ne samo neshodnom, već upravo pogibeljnom.“

Da je formalni razvitak duševnih sposobnosti pogibeljan, to mogu samo takovi natražnjaci uztvrditi, kakovi su pruski regulativci, koji se žacaju pred svakim svjestnijim i slobodnijim pokretom puka. Drugo je posve, ako se taj razvitak hoće postići na temelju abstraktnoga sadržaja. Nu u tom pogledu čine regulative Pestalozzijevoj školi veoma veliku nepravdu. Svaki, koj se i najmanje u pedagogiju razumije, zna, da je upravo Pestalozzi abstraktnost izkorjenivao, te svu svoju obuku jedino na zorovih temeljio i tim prvi usvojio nauku velikoga

*

Digitized by Google

njemačkoga filozofa Kanta, po kojoj su svi pojmovi, nepotičući s vlastita izkustva i razmišljavanja, prazni i ništetni. — Ta upravo je Pestalozzi prvi praktično izveo onu veliku misao našega Komenskoga, koja veli, da uspjeh obuke nesastoji n tom, da si mladež pribavi množinu nerazumljiva gradiva, već u tom, da valjano razloženim i shvaćenim gradivom duševne svoje sile kriepi i usavršuje. — Tim je pako Pestalozzi proizveo onaj veliki napredak, kojim se ponosi današnja moderna škola; — i upravo ta misao formalnoga naobraženja u oprieci spram pustoga mehaničkoga materijalizma, — u savezu s-načelom zornosti, proizvela je novu školu, te izkorjenila mekanizam starih školnika, izsluženih podčastnika, zanatlija i čordaša.

Tvrdnja dakle da je Pestalozzijeva škola njegovala abstraktnost nije van prosto sumničenje, koje može zasliepiti jedino nevještaka.

Dočim je Pestalozzijeva škola svrhu uzgoja tražila u čovjeku, prenose ju regulative izvan njega. Po njihovu treba čovjeku uzgajati za državu, crkvu, obitelj i njegovo buduće zvanje. — Takov uzgoj nazivlju njemački pedagogi uzgojem „ad hoc“, koji potrebi čovječanstva podnipošto zadovoljiti nemože, glasoviti pako pedagog Švarc barbarskim, t. j. vanjskoj svrsi služećim. I naš pokojni Ivan Perkovac osudio je takovo shvaćanje uzgojne svrhe, veleć, da je tim svekoliko zvanje ljudi iliti čovječanstva stisnuto u dosta uzke, a kadšto i nenaravne granice državnoga života. Ovakova ustanova zadatka učione, da je uzko svezana s onimi misli, po kojih se svekoliko čovječanstvo dieli u dvoje: u izvršitelje državne vlasti i u pokorne i poslušne podanike. Što je državi dodana crkva ima se smatrati nenaravnim kompromisom. Zahtjevom čovječanstva nemože se nikako zadovoljiti samimi državnimi inštitucijami, ma da se one i sasvim priljube crkvenomu životu. Čovječanstvo ima i osim toga zadataka, kojim valja zadovoljiti posebnim načinom.

Regulative se osobito tim hvastaju, da promiču kršćanski uzgoj, te da će na temelju kršćanstva obnoviti život pruskoga naroda, kao da je pruski narod pod Fridrikom Vilimom III. bio nekršćanski uzgojen i kao da su načela Pestalozzijeva sbilja antikršćanska, dočim je sam sadanji car njemački njegovu religioznost u nekom pismu na utemeljitelje njemačkoga Pestalozzijevoga zavoda ovako zasvjedočio: „Duh, u kom je Pestalozzi živio i djelovao, bijaše duh ćudoredne ozbiljnosti, skromnosti i samozatajne ljubavi, a to su sigurno najljepše kršćanske krieposti, koje je on, nekom višjom silom nagonjen cieloga svoga života dosljedno vršio. — Iz njegovih vlastitih ustijuh sam razumio, da on jedino u kršćanstvu svoj mir i utjehu nalazi.“ Seyfferth piše o njem: Napadali su na Pestalozzija radi neuvažavanja kršćanske dogmatike, nu posve nepravedno. On je svu svoju obuku temeljio na osnovu religioznom; u obće je on bio kršćanin u podpunom smislu, tako da je Lavater punim pravom mogao o njem uztvrditi, da je bio tako gorljiv apoštol kršćanstva, da gorljivijega nije imao ni sam spasitelj u svoje vrieme. — Njegovu religioznu gorljivost zasvjedočava i njegova učenica plemenita grofica Terezija Brunšvik, kojoj su zahvalni Magjari radi njezinih pedagogijskih zasluga podigli spomenik, pripovjedajuć,

Digitized by Google

kako je Pestalozzi s djecom molio na klečeć i to takovom pobožnošću, da su djeca suze ronila, a strani gosti i nehotice ganuti bili. — Pestalozzi je štovao i iste konfesije, nemože se dakle reći, da je uvadjao kakovu obću religiju bez svakoga pozitivnoga temelja. U njegovu zavodu u Burgdorfu predavao je n. p. neki svećenik iz solothurnskoga kantona katoličkoj djeci katoličku vjerouku, i on mu je pri tom svojim uplivom pripomagao.* Tim mu je zasvjedočio, kako je čvrsto o tom uvjeren bio, da je snaga religiozno moralnoga osjećanja najmoćnije uzgojno sredstvo. A u tom se s njim svi praktični i dobro misleći pedagogi podpuno slažu.

U koliko se je pod Altensteinom nastojalo, da se čovječja snaga nutrašnjim načinom razvija, u toliko regulative pospješuju taj razvitak vanjskimi sredstvi. Pa zato, kao što je po onom shvaćanju u svakom pogledu glavnom stvari bio učenik sam, tako je po ovom takovom bila materija. S-toga se i jest za Altensteina odobravala duševno razvijajuća metoda, a za regulativâ mekaničko tovarenje pameti raznovrstnim gradivom.

To su najglavnije crte Raumerovih regulativa, njihova duha, smjera i načela. Da njihovu neshodnost i pogubnost što jasnije predočimo, preći ćemo još na neke pojedinosti.

Zadaća regulativâ je, kako se same hvastaju, ta, da obuku mladeži osnuju na crkveno-kršćanskom temelju. Da vidimo, kako one tu svoju zadaću postići *misle*. Ponajprije preporučaju biblijske pripoviedke, kojih po propisanom Zahnovom djelu ima 170. Te pripoviedke imadu djeca učiti ne na izust, već slobodno t. j. svojimi riečmi, nu ipak biblijskim jezikom, te u duhu Lutherova prevoda. Dakle slobodno t. j. svojimi riečmi, a ipak biblijskim jezikom i u duhu Lutherova prevoda nije li to nedosljedno, nelogično i absolutno nemoguće. Takovi nalozi dolaze u prilog jedino zlobnim revisorom, da kriepošću „višje naredbe“ mogu siromašne učitelje sekirati. Pošto se dadu na svaku natezati, može revizor kad nadje, da djeca govore bibliju svojimi riečmi, pitat učitelja, zašto negovore biblijskim jezikom i u duhu Lutherova prevoda, kad opet nadje, da govore na izust t, j. biblijskim jezikom, zašto neznadu svojimi riečmi itd. I tako il kamenom o lonac, il loncem o kamen, jao si ga loncu! — Valjan zakon treba da bude jasan. U njem nesmije da bude protuslovja, a treba da bude razumljiv i nesumljiv, reče naš Perkovac o poznatoj Vukovićevoj osnovi, a to valja i o regulativah u svakom pogledu.

Osim biblijskih pripoviesti, nalažu regulative još i učenje poslovica, ujedno njihov broj ustanovljuju na 180. Netvrdimo, da je to previše, nu nerazumijemo čemu se upravo ustanovljujuje 180. Zašto ne 280, 380 ili samo 80. Čemu takove tričarije u reglementu, koji bi se imao baviti jedino općimi načeli. Napokon posve je nemoguće, da bi takova specijalna naukovna osnova mogla zadovoljavati svim školam Pruske, jer druge su okolnosti i potrebe u Poznanju, druge u Brandenburgu, a druge opet u Šlezwig-Holsteinu. Na to se pako valjan

* Morf. 302.

Digitized by Google

zakon svakako obzirati mora. — K tomu probudjuje se takovim propisivanjem nepouzdanje medju čestitimi učitelji, lienost pako medju nevaljanimi, jer kao što je u svakom duševnom poslu detailirani propis veoma pogibeljna stvar, tako je i u školstvu. Slobodnim ljudem smetaju propisi, neslobodnim podaju najljepšu sgodu za vršenje „puste“ dužnosti i ubitačni mekanizam.

Nuz biblijske pripoviesti i poslovice imadu djeca učiti katekizam, sva evangjelja i najmanje 30 crkvenih pjesama po starom tekstu iz 16. i 17. stoljeća s-istimi herrnhuterskimi i sentimentalizarujućimi neukusnostmi, te u jeziku, koji bi mogao zanimati kakova Jak. Grimma, a ne djecu pučkih škola.

To ogromno gradivo imadu naučiti sva djeca i to tako čvrsto, da ga nezaborave cieloga svoga života. Regulative nepoznaju dakle ni onoga najjednostavnijega pedagogijskoga zakona, koji nas uči, da se jednaka mjera nemože tražiti od sve mladeži i da tko hoće štogod čvrsto zapamtiti i dugo u pameti zadržati, nesmije nagliti, već pomalo i polahko učiti.

(Konac.)

Imperativ nježan je priskok pogodbenoj-uvjetnoj budućnosti.

Prije nekoliko godina uhvatismo se ja i pokojni Vinko Pacel, upravo u koštac, a to poradi neke na oko neznatne jezične stvari, al u sebi preznamenite. Povuci ga na svoju, zamahni opet na svoju, — e ti me bormeš Vinko baš junački smlavio, i to tako, da si ju još i danas živo pamtim. U naravi je ljudskoj, kada te tko savlada, ako mu se već nemožeš nikako osvetiti, to si željan barem kakove doskočice. Uzkipila i u meni hrvatska krvca, pak ću mu, još na vruću, upravo ovu: Brate Vinko! nuder mi poniemči, oli ti porimljani ovu, ali samo ovim načinom, kojim ću ti ju ja izreći! Nuder! Evo je: „**Nekúpi mi sutra konja po mojoj ćudi, vjere mi, ti ćeš ga onda i platiti i hraniti.**“

Bog mu duši tamo gdje je! — brzo ju shvatio, pak i priznao, da ovdje neosjeća srdce, a niti duh nemisli nikakova zapovjednoga načina, već da je čista **pogodbena budućnost** u prvoj izreci, prem je glagol u ruhu imperativa. Pak da se pomirimo, priznao je, da i ja nešto mislim o jeziku, da mu nastojim razglobiti barem jedan njegovih milodušnih mnogih listića. Živa čuda, da je nejma u njegovih spisih.

Pak u istinu, da nam se je napinjati koliko nam milo i drago, stalno je, onaj gori primer neda se razložiti drugač, ako ne ovako: „**ako** mi sutra **nekupiš** konja po mojoj ćudi itd.“ — S-toga sam sretan, što mogu odkrit i dokazat, da nam ima mili naš jezik i više skromnih ljubičica, kojih se mirisom svi kriepimo doduše, ali cvietku neznamo ni imena, kamo li tajne naravi njegove. I velim:

„**Imperativ u istinu je nježan i vjeran priskok pogodbeno, budućnosti.**“

Digitized by Google

Prije svega dokazat mi je, da je to i posve naravno; jer da nije toga, onda bismo se morali zabezeknjeni pitati: a kako to?

Imperativom, košto se znade, nezapovieda se samo, da se ovo ili ono ima učiniti ili neučiniti, već se ujedno i moli, svjetuje, želi, dà i grozi.

Zamisli se sada svaki u narav pogodbenih izreka, bile one bud u kojem vremenu, ja kriv, ako u njih nenadješ čistih i jasnih slieda želji. Reknemo li: ja ću si kupiti kuću: što ga znamo? Samo to, da ću nješto učiniti. Propratim li pako ovu glavnu misao drugom, recimo ovom: „ako dobim novaca“; ako pogodim ternu itd.“ svaki ju vidi, da je upravo u ovoj pogodbi sakrivena ujedno i željica. Zašto dakle da nepriskoči u pomoć imperativ pogodbenoj budućnosti. koja nosi u sebi narav želje isto tako, kao i imperativ? To bi se razumjelo.

Upravo ovaj naš primer očitim je dokazom, koli savjestno, koli vješto, recimo majstorski moramo i naglasivati izreke, cieli nîz izreka. Jer, recimo si sada ovu: „Nekupi mi konja po mojoj ćudi! jer ćeš si ga onda sam platiti i hraniti“, pak naglasimo što najžešće rieč „Nekupi“, druge pako izrecimo si brzo, to će svaki uviditi, da je prva izreka imperativnoga duha; ali onda joj posve druga misao, a ta bi bila ova: ja hoću da mi nekupiš konja; gdjeno onaj temeljni naš primer upravo nosi protivnu misao, a ova je u istinu: „ja hoću, ja želim da mi kupiš konja po mojoj ćudi; učiniš li to, jaću ga platiti *i* hraniti; neučiniš li toga, ti si ga i plati i hrani. Ali ovdje se prelieva svojim već načinom naglas, koj se nemože opisati perom, već samo živim žuborsborom hrvatskim, kroz rieči: nekúpi po mójoj ćûdi itd. osjetiti, shvatiti i valjano razumjeti.

Evo sada i više primera, koje sam domalo sve, prihvatio iz živoga vrela, iz ustijuh naroda.

1. Povuci nam još koj dan ovo daždjevlje, to će nam skapat polovina blaga. (Ako nam povuče.)

2. Pusti kokoš na jarak, i sloga će se primiti. (Ako pustiš.)

3. Kako ti je? Ej, bormeš zlo. Legni spavat mahom po večeri, spavam ti ga do rane zore; legni ga u pol noći, to ga hrčem liepo i sladko sve do poldne sutradan. (Ako legnem.)

4. Šinko! nezavrni se putem k-ujaku, biti će zlo cielomu domu, Ta znaš, što nam mora dati. (Ako se nezavrneš.)

5. Nebudi nam sutra prije sunca na Kekinoj humci ti, koj si lovac od oka, — ode nam srnjak u daruvarštinu. (Ako nebude tebe.)

6. Nereci istine ti, làži k-tomu i ja, bog i duša! tamnovat ćemo i preko božića. (Ako nerekneš ti, ako budem lagati ja.)

7. Ja vam ipak velim: ganjajte si konje još tako samo mjesec dana, pocrkaše vam u hamovih uz rudo. (Ako budete tako ganjati. Uvjeren sam, svaki znade, da onaj „ode“ u petom primeru, pak u ovom „pocrkaše“ — kano forma aurista zastupaju ovdje budućnost.)

Digitized by Google

8. Nepuštaj si djeteta u školu, to će ti ostat pravi zacopanac i bukveš. (Ako nebudeš puštao.)

9. Ta to je bar stara rieč, dragi susjede: nemisli ništa, netrudi se i nemuči, — ha — pak se višeput nepokloni i gorjemu od sebe, — nikada nećeš imati onoga, česa trebaš — uz toliki dieli, pak davaj. (Rekao ju — Krašićanac S—c. Inače: ako nebudeš mislio, ako se nebudeš trudio, mučio; ako se nepokloniš itd.)

10. Dâ, — i vi ste već strašivice. Nepodvikni kad uztreba; nezagrmi i nezatutnji: kako da ti se prihvati besjeda današnjih srdâc, toli već hladnih, pravo reći studenih. — (Ako nepodvikneš, nezagrmiš i nezatutniš itd. Izustio upravo ovako Fran Karelac.)

11. Dojdi mi samo liepo u horu k-momu obroku, znaj da ću te počastiti, tkano pravoga si prijatelja. (Ako mi samo dojdeš.)

12. Neoduži mi se do Miholja, pozvat će te liepo pred sud, pak mi bio i triputa brat. (Ako mi se neodužiš.)

13. Izpij vas svaki na dušak po ovu čašu žganice, ja sam onda platac. (Ako vas svaki izpije.)

14. Popusti mu samo još časkom, vjeruj mi, on će te nadlagati, prem si i ti ukrao làgala (to su inštrumenti, kojimi da se uči lagati) od cigana. (Misli se: ako popustiš.)

15. Nedonesi mi hladne vode, nedobiš jabuke; — znaj! (Ako mi nedoneseš.)

16. Poišti u njih utjehe, (misle se ljudi, koje sudiš samo s oblika) poišti dobitka: u kvaru ogrezneš. (Inače: ako poišteš, to će ogreznuti, ili: to ogrezneš. Stope Hristove, glavizna VII.)

17. Vaša milost, gospodine sudče! Najdite vi u mojem dvorištu samo ražak konjskoj podkovi, — a vi me onda vješajte. (Ako najdete.)

18. Budi samo uviek dobre i mirne sviesti, onda znaj, da nisi krivac. (Samo ako budeš.)

19. Neuzdaj se u svoga, pak još u najvjernijega si prijatelja, onda si u svietu propao. (Ako li se neuzdaš.)

20. Nenavijaj grančica zadobce, to će se one brčiti na svoju, a ne na tvoju. (Ako nebudeš navijao.)

21. Nereci si djeci: mir! to će ti se sva kuća razpuznut u šir. (Ako nerekneš.)

22. A ova ti pak nelaže: imaj punu kesu novaca, imati ćeš uviek dosta prosaca. (Ako budeš imao.)

23. A dojdi mi još i stoputij šekucija (plenitelji), ja ću ju tolikoput proćerati, jer znam da nisam kriv. (Ako mi dojdete.)

24. Uzdahni tako sladko samo još triputa, onda si me uvjerila, da me ljubiš. (Ako uzdahneš.)

25. Već su ti danas i prosjaci svoje glave: nedaj mu ništa, on će ti pootrovat makar i pse; pruži mu prst, — on će ti i ruku. (Ako mu nedaš, ako mu pružiš.)

Digitized by Google

26. Dojdi mi samo Gjurgjevo: s-bogem dolino! zdravo planino! (Kad mi samo dojde.)

27. Pojdi mi samo još jednom na pašu bez biča i torbe, onda ćeš znati, što je bič. (Ako samo još jednom pojdeš.)

A toga bi već bilo dosta, je li da? I bilo tako; nu pripomenut mi je i to, da se ovom pogodbenom budućnošću prekrasno može poslužiti i pjesnik, pak zato evo i pjesmice:

Imam dragoga, al mu uejma glasa.
Nebudi mi od milića
do zorice mila glasa:
poslat ću mu golubića
s-pramom rusih mojih vlâsa;
nebudi mi pak ni tada
kroz golubka mile viesti:
srknuti ću žuhka jada,
pak umrieti — mirne sviesti.

Nereci samo nitko, da navadjam odviše primera! Primeri su najvjerniji i najjasniji tumači, nepako suhoparne definicije, s-kojih ti se može i smučiti, ako nisu zdravo i razložno pisane. Exempla trahunt! Neumorni naš Daničić, duboki to poznavalac jezika našega, pak onda Jagić, Kurelac, nežale nikada papira za primere. Tko je proučio Daničića Sintaksu, u kojoj umno tumači narav predloga, taj se je zaisto uvjerio, da je u njoj na tisuće, doduše primera, pak ju nikada neznaš: koj je od kojega bolji i umjestniji. Ali, i samo se kaže, da pisac piše za one, koji su i voljni i skloni njegovu trudu žrtvovati barem koj sat, dan li, kadno je bio on i voljan i sklon mjesece, i godine pregoreti, u nas ponajviše drugim na korist, a sebi, ako baš ne na očitu štetu, a ono barem na nemilost. — Experto credas Ruperto! —

Braćo i sudrugovi! Primimo svom silom i srdca i duše svoje uz što sbilnija proučenja jezika svoga, uza to nastojeći, da nam se mladež kroz nas u školi nesamo obogati suhimi slovničkimi regulami, već da pomoćju našega živoga, u pravom smislu hrvatskoga sbora, ponese sa sobom u sviet osobito štovanje, osobito nagnuće k-svomu jeziku, kojim će moći, u vrtlogu svieta ovoga, bez ikakova napora, bez ikoje zabune razlagati i sebi i drugim nesamo najnuždnije svakdanje potrebоće svoje, već ujedno sborno i zvučno bez svake neprilike tumačiti znanja, stečena u školi, košto i ona, koja će si na temelju školskih stečevina, i u životu nabaviti.

Konačno, na pitanje: a kako to, da se u naših školskih knjigah ne nalazi ovo liepo zamienjivanje načina i vremena? Odgovaram: tako, jer su sva skoro štiva čisti i vjerni prevodi iz njemačkoga jezika, koj je opet svoje naravi i svoje glave. S-toga treba da se najskorije prireditelji novih čitanaka trostrukim prije opašu pojasom, nego li nam začnu iste pisati. U svem se hoće bolji napredak, da nebude nazadka.

Digitized by Google

Jer i ove nauke nejma u g. Vebera Skladnji, tiskanoj godine 1871., molim svakoga, da si ju uloži u §a 155-ga literu B, koja uči: kako služi imperativ po značenju.

Skender Fabković.

Disciplinarni zakon za c. kr. učiteljište u Petrinji.

§. 1. Svrha učiteljišta jest, da obrazuje za svoje zvanje oduševljene, u svom radu okretne, marljive i čovjekoljubljem nadahnjene učitelje, koji će imati svojim temeljitim znanjem i svojim uzornim vladanjem sebi povjerenu mladež uzgajati za samoradinost, prisvojevanje znanja, naravstveno i plemenito osjećanje i u obće za prosvjetljene ljude.

Da se ta svrha uzmogne postići, držan je svaki pitomac za učiteljstvo, da se od onoga časa, kad stupi u učiteljište, voljno i pouzdano pokorava njegovim odredbam.

§. 2. Tko želi, da bude primljen u učiteljište, ima se kod ravnateljstva prijaviti prije početka školske godine, koja se počimlje i svršuje kao i na gimnazijah i realkah c. kr. krajine, i izpuniti one uvjete, koji su ustanovljeni u §. 6. al. 2. „propisa o obrazovanju učiteljâ za pučke škole u vojnoj krajini“.

Svaki, koji moli za pripust ima da dokaže svoju dobu krstnim listom, fizično zdravlje i da je prost od mana tjelesnih, koje bi priečile izvršavanje zvaničnih dužnosti, lječničkom svjedočbom, neporočno vladanje školskimi i drugimi poglavarstvenimi sjedočbami.

§. 3. Svaki novi prosilac ima se podvrći izpitu, a od njegova dovoljna uspjeha odvisi, da li će biti primljen u učiteljište. Kod toga primateljnoga izpita mora izpitnik iz hrvatskoga i njemačkoga jezika, iz zemljopisa i poviesti, računstva i geometrije, naravoslovja i prirodopisa dokazati toliko znanja, koliko ga svojim pitomcem dati može doljna gimnazija, mala realka ili gradjanska škola. (§. 6. al. 3. propisa o obrazovanju učiteljâ).

§. 4. Svi pitomci učiteljstva, koji zavod polaziti namjeravaju, imaju pravilno već u prvî razred stupiti. Iznimaka od toga dopustiti može glavno zapovjedničtvo samo u slučajih, koje §. 7. „propisa o obrazovanju učiteljâ za pučke škole u vojnoj krajini“ navodi i pod uvjeti, što se tamo odredjuju.

§. 5. Primanje novih ili iz drugih učiteljišta prelazećih pitomaca nedozvoljava se pravilno za vremena školske godine, osim ako to glavno zapovjedničtvo dozvoli. (§. 6. al. 1. propisa o obrazovanju učiteljâ).

§. 6. Izvanredni slušaoci, koji neslušaju svega nauka, mogu se samo onda primiti, ako se tim neprekoračuje zakonom propisani najviši broj (40) za svaki pojedini razred (§. 8. propisa o obrazovanju učiteljâ).

O primanju takovih slušalaca odlučuje učiteljski sbor.

§. 7. Rimo-katoličkoj crkvi pripadajući redoviti i izvanredni slušaoci držani su, da savjestno i dostojno prisustvuju u nedjelju i svetke kod svete mise i tumačenja evangjelja, zatim kod obhoda na uskrsnuće (vel. subota), Tjelovo, Mar-

Digitized by Google

kovo i o Križevu, a svetotajstvo pokore i pričesti da primaju početkom i koncem svake školske godine, te o uzkrsu.

Grčko nesjedinjeni pitomci obvezani su pomnjivo polaziti službu božju u svojoj crkvi. Toga radi imaju se od polazka predavanja riešiti tri božićna dana, na novu godinu, na bogojavljenje, na uzkrs i duhove i to prije i poslie podne, tri zadnja dana velikog tjedna prije podne, a na ostale svetkovine od 10 do 12 sati prije podne. Ravnodušno, nemarno i nepristojno držanje naprama službi božjoj i propisanim vjerozakonskim vježbam, ako nebi koristila pouka i ljubezan nagovor, moralo bi se kazniti zločestom bilježkom iz vladanja, kojom se svaki put gubi štipendija ili druga kakova podpora (beneficij); ili se pako kazni i izključenjem iz učitetjišta.

§. 8. Naprama ravnatelju i svim učiteljem učiteljišta ima se pitomac vladati pristojno i biti im pokoran. Pomanjkanje dužnoga štovanja prama ravnatelju i učiteljem i neposluh, ako nebi ništa koristila opomena i ukor, morao bi se kazniti izključenjem sa učiteljišta.

§. 9. Izmedju sebe imaju pitomci da budu prijazni, snosljivi i popustljivi. Neprijazno, bezobzirno ili možebit zločesto ponašanje jednoga pitomca naprama drugomu ima se ukorom kazniti.

§. 10. Redoviti slušaoci učiteljišta imaju se sve zakonom odredjene predmete (§. 4. propisa o obrazovanju učitelja za pučke škole) učiti, te na to odredjene naukovne i vježbovne ure uredno polaziti. To isto dužni su i izvanredni slušaoci glede predmetâ, koje su si izabrali.

§. 11. Tko želi, da se iz osobito važnih razloga oslobodi od polazka jedne ili više naukovnih i vježbovnih ura, ima se toga radi obratiti na ravnatelja, koji može do tri dana oprost podieliti. Dulji izostatak od nauka podieljuje učiteljski sbor.

Svaki nepredvidjeni izostatak ima se naknadno izpričati.

Neizpričano zanemarenje, ako se češće puta opetuje, upliva na bilježku, iz vladanja, te se po okolnostih kazne i izključenjem dotičnoga pitomca.

Dvonedjeljni izostatak od učiteljišta bez ustmene ili pismene prijave smatra se kano izstup, te se kao takov u zapisnik zabilježi. Dotični učiteljski pitomac nemože se više u učiteljište pripuštati bez posebne dozvole glavnoga zapovjedničtva.

§. 12. Oni učiteljski pitomci, koji učiteljište namjeravaju ostaviti prije nego li sav obrazovni tečaj navrše, imaju ravnatelju ako samostalni nisu uručiti odpustnu molbenicu svojih roditelja ili njihovih zamjenika, a ako su samostalni svoju vlastitu, pa kako ovi isto tako imaju i izključeni (§. 39. ovoga propisa) povratiti iznosak možebit uživane štipendije, ako im glavno zapovjedničtvo taj povratak nepokloni.

§. 13. U školsku sobu dolazi pitomac gologlav, prije nauka neka se na svom mjestu pripravlja i pristojno vlada, a pod naukom neka svu pozornost obraća na učitelja; neka neraztresuje ni sebe ni druge, i neka točno vrši sve, što učitelj potrebnim nalazi da naredi za svoju naukovnu uru.

Digitized by Google

§. 14. Napolje izlaziti, izuzam silne potrebe, slobodno je samo poslje naukovne ure. Izazivanje po drugih pitomcih za vrieme nauka nedozvoljava se.

§. 15. Štapove nositi u školu ili crkvu zabranjeno je učiteljskim pitomcem.

§. 16. Pušenje duhana ili smotaka u školskoj sgradi ili pred njom zabranjuje se najstrožije učiteljskim pripravnikom.

§. 17. Ako se šta ošteti na školskoj sgradi, na pokućtvu ili učilih školskih, to ima onda nadoknaditi i nadomjestiti oštetitelj, a ako se on nemože pronaći, — cieli razred. Hotomično oštećenje ima se izim toga i kazniti.

§. 18. Kad se nauk dovrši, smije se s ravnateljevom dozvolom duže u školi ostati samo radi porabe učilâ.

§. 19. Školsku obuku ima pripravnik promicati stalnom domaćom pomnjom. Ima se najme valjano pripravljati i opetovati, pismene zadaće marljivo i točno izradjivati, te u jednom i drugom biti samotvoran i iztrajan. (Konac.)

Tumačić.

Razumio sam ovih dana, a to još u posteli nemoćan, da su nekoja tankoćutna gospoda u veliku b l u d u poradi jedne rieči, što sam ju ja napisao u pjesmi: „N e b o j m e s e!“ nahodećoj se u br. 3. „Napredka“, kitici 4toj, redku 5tom, a ta bi bila ona: b l j u d i t, koja dolazi tamo uz misli: „d o b r o t v o r i t, n i k o m h u d i t, čedo redit, tebe **bljúdit** znat će tvoja Mara itd“.

Ja uviek i govorim i pišem iskreno, što će reći, ja nikada nelažem, (a to je na zemlji nepraktično) toga pako nečinim zato, što se laž protivi dostojanstvu naravi, t. j. čovjeku, u koliko je on s t v o r n a r a v i (opus naturae); što se protivi čovjeku kano s t v o r u u m n u, koj, kad bi lagao, nebi bio vriedan, da živi u družtvu čovječanskom, jer bi lažuć radio proti razumu; pak što se to protivi i d o s t o j a n s t v u n a š e m k a n o k r š ć a n o m, koji, kolikoput lagnemo, toliko putij prestajemo se zvati učenici Isusovi, već onoga, koj je lažju obludio, zamutio koljeno ljudsko, te komu je nečastivo ime: hudić, hudoba, vrag.

Velim dakle iskreno: ja onu gospodu, koja vide u onoj rieči „b l j u d i“ kakav blud, kakovu zamamu u zlo bud koje, iz dna duše svoje i s a ž a l j u j e m i n e s a ž a l j u j e m.

A kako da ju nesažaljujem, gdjeno vidim, da se laćaju čitanja, pak još k-tomu i pedagogijskih listova, za koje se hoće i srdca, i razuma i znanja jezičnoga; a oni uza sve to još neznaju smisla onoj rieči.

Kako opet da ju i sažaljujem, gdjeno vidim, da nešto čitaju, da bi se rada nešto naučiti, pak su tako nehajna, tako nemarna, da radje tâpaju i butucaju tminom, da radje blûde, nego da se uztrude drugoga koga, o kom misle da više razumi nego oni, zapitati posve prijateljski, — a to nije sramota, — što znači ova ili ona rieč, koji li je dohit cieloj misli itd. itd.

Sv. Chrysostomns veli: „lažljivac nevjeruje nikomu, niti samomu bogu.“ Ja ga pako velim; Nečovjek nepozna niti svoje vlastite prilike, pred čistim zrcalom stojeć; on će ti se zakleti, da to nije njegova ni slika ni prilika.

Digitized by Google

Čujte dakle, pak se barem naučite razumjet rieč bljúditi!

Drugo je kralj Matijaš, drugo pak: Krajnc Matic. Drugu misao nosi glagol bljúditi = bludjeti = bljudsti, drugu opet bluditi.

Staroslovinski: „**blond**“ odgovara današnjemu blud = mendatium, error, grieh itd.

Od ovoga blond = blud i: bluditi, što znači, teste Belostonec, lotrovati, praznovati; zahajati pametjum itd.

Ali isti ovaj duboki poznavalac jezika veli, da bluditi znači i blandiri. Tu treba znati, da kajkavci težko razaznavaju *l* od *lj*. A što je opet blandiri? medju ostalimi i ovo: militi se, dragim se činiti, radovati se, maziti se, omiljavati se itd.

Blanditia znači; dragomiljenje, dragovanje, njegovanje itd.

Blunditiae pako: razbludu, razmazu itd.

Ali osim korena blond, imamo i bljud. Od ovoga u starom nam jeziku:

1. bljustel, bljustitel, što znači: custos, čuvar, pazitelj.

2. Glagol: bljusti, što opet znači: paziti, pozor davati na koga = custodire.

Ovaj isti glagol prekrasno rabi i drevnjak naš Mavro Vetranić u svojem: „Posvetilište Abramovo“, Skazanju I., govoru II., sboreć jednomu svoje družine, kad se je bio spremao na goru, da si sina Izaka bogu žrtvuje ovako:

„a jedan se poteži, i hrlo potrudi,
Izaka gdje leži ter tiho probudi. —
Tiho ga probudi, da s-nami putuje:
nu se čuvaj, — i **bljúdi**, da Sara nečuje!“

A što znači ovdje glagol bljudi? Zar ne u istinu ovo: pazi, daj pozor, čnvaj se, čuvaj ga, pazi ga, štedi ga itd.?

A što vidi u onoj mojoj pjesmi pošteno srdce i zdrav um u redcih: „čedo redit, tebe bjudit znat će tvoja Mara? ako ne: tvoja će Mara jurve znat, neboj se toga, i čedo redit, pak po naravnu i positivnu zakonu i tebe pazit, čuvat, štedit, njegovat, ljubit itd. Velika li grieha, opasne li i pogubne u tom nauke!!!

Dopunjujem ovaj tumačić još i tim, da je koren blond = blud = lat: bland-us = njem: blend-en = blind. A samo sliepci nevide razluke u riečima: bluditi, pak bjuditi = bljudsti.

Pak onda, gospoda škrupulište morali bi imati ipak barem toliko zdrave uvidjavnosti, i toliko vjerovati piscu, koj niže najmoralnije misli, da nije toli opak, i toli neuman, te bi najplemenitija svoja čustva i misli završio i okrunio bud kakovim bludom ili praznošću. To čine samo pravi hliputci, razputnjaci, koji se klanjaju jedino svojoj materiji, nepako duhu.

Želim, da u buduće nebludite, već što savjestnije i što nježnije bljudite svakoga savjestnoga i poštenoga radnika hrvatskoga. U Zagrebu, 2. Veljače 1873.

Skender Fabković.

Digitized by Google

Potres.

(Dalje.)

Da se pako za potresa tlo i u istinu uzdizuje, evo dokaza: Za potresa dne 23. Siečnja 1855, koj se bio protezao cestom Coocka, u priličnoj dubljini Nove Selandije, nadiglo se je zemljište u prostoru od 4600 četvornih milja (engleskih) na 1—9'. Tako glasi izvješće kraljevskoga mjernika Edwarda Roberta:*

Više je kod potresah padanjâ nego li dizanjâ. Kod potresa lisabonskoga propade luka svimi brodovi, a na istom mjestu nadjeno je dno u dubljini od 600'. God. 1783. bilo je u Calabriji 949 udaraca a 1784. 151 i tom sgodom stvorilo se je 215 jezera i močvara. Kod potresa u Siriji, Chini i Cumani stvorile su se velike močvare. Kod potresa Afrike propao je grad Cutacacti a na njegovu mjestu postalo je veliko jezero.** Da je zemljište za potresa u Calabriji padalo dokazom su nam tri stupa hrama Serapisova od 40' visine kod Pozuolija tik mora. 15' nad površjem ima svaki stup kolobar od 3' širine, kojega su svega navrtale morske školjke (Pholas dactylus. L.), koja vrst još dandanas tamo u moru živi. Nekoje su se zavrtale na 6" duboko. To nam je dokazom, da su ti stupovi bar 18' morali biti pod vodom i to barem tako dugo dok su se te životinje uvrtale.***

Mladji neptunisti kao Vogler, Mohr a na čelu im Bischof (umro 29. Studenoga 1870. u Bonu u 78. god.) tumače potres kao urušivanje šupljina zemaljskih.

U tom je imao i Aristoteles pravo, koj je rekao, da se potresi osobito u takovih krajevih rado pojavljaju, gdje je zemljište puno šupljina. Podzemna voda podruje slojeve vapnenca, soli i ilovače, a na taj način ruše se slojevi te prouzroče tries i tutnjavu.

Nenadodju li ljudi često na velike šupljine kod vrtanja artezićkih zdenacah? Sruše li se na takovom mjestu slojevi, to se pojavi tries a postane jezero ili močvara.[1].

Napemeuuti mi valja i theoriju vulkanistâ. Poznato je, da dubljinom zemlje i njezina toplina raste i da mora ista u dubljini od $5^2/_{10}$—6 geografičkih milja tolika biti, da su sve rude i kamine raztaljene, a to je debljina zemaljske kore. Zemlja gubi po lavi, zatim izstupom raznih plinova i para, te vrućimi vreli mnogo topline, koje nedobije više natrag, a na taj način se kora našega planeta sve malo po malo deblja. Vanjska se kora zemlje gubitkom topline steže i prouzroči tlak na goruću masu zemlje. Kod vulkana izlučuju se razni plinovi a osobito vodene pare, koje dižu lavu u krateru, vodene pare uzrok su električkim pojavom, vodene pare izlazeće dimom čine nad vrhuncem sopke guste, crne oblake, vodene pare uzrok su silnim ploham, koje se izlievaju itd.

---

* Ueber das gegenwärtige Wissen von den Erdbeben. Ausland 1869. Broj 47.
** Isto.
*** Rossmäsler Geschichte der Erde.
[1] Ueber das gegenwärtige Wissen von den Erdbeben. Ausland 1869. Br. 47.

Digitized by Google

Voda, koja se je u dubljini uz visoku temperaturu u paru pretvorila, mogla je ovamo samo s površja zemlje prispjeti. Pare, koje imaju veliku razpružívost, šire se u uzkom prostoru na sve strane, moguće je da prouzroće dizanje zemljišta a potom i tries.

Vulkanisti kako vidimo traže uzrok potresa u vulkanih. Nu ta pomisao nemože da se uzdrži, osobito pako za one predjele koji nisu vulkanički.* Za potres Calabrije dobro je pristati uz zemljoslova Maletta, koj veli, da mu uzrok bijaše, što se je zemlja u dubljini $1^3/_4$ njemačke milje razjazila bila. Ista ova jaz protezala se je uzbrdice i to ne ravno, već vijugasto; para razširila je stiene velikom silom i potres razlegao se kano val, dok se je zemlja razpucala, trebalo je $7^1/_2$, najviše 32 hipa. To je mnienje zemljoslova Ingleza Maletta, koj si je velikih zasluga za iztraživanje potresa stekao.**

Dokazano je i to, da se potresi češće pojavljuju u vrieme mladja i uštapa (sycigiah), nego li u vrieme prvoga i zadnjega četvrta (quadritaturah), nadalje češće kad je zemlja bliže mjesecu (perige) nego kad je dalje. Dokazana je stvar, da se potresi češće pojavljaju u zimi ili jeseni nego li u proljeće ili ljeti.*** Već prijašnjega vieka zabavljali su se mnogi učenjaci pomišlju, da bi sunce i mjesec mogli djelovati na tekuću masu zemlje. Alexis Perrey, koj si je velihih zasluga stekao pogledom na iztraživanje pojava kod potresa, spominje što su opazili Palmieri i Guarini kod erupcije Vesuva 1868; da je najme jednoga dana lava uz detonaciju protekla i nakon 7 satij izlila se po drugi put nu u najvećoj tišini. Takova istodobnost, koja je nalična plimi i osjeki vode, opažala se je kod Vesuva 1855. Drugom nekom sgodom opazili su Guarini i Palmieri, da se lava dva put na dan diže i to s-jutra i s večera; to trajalo kroz 12 dana, nu od dana do dana pomalo zakasnjivalo u teku. A. Perrey priznaje istodobnost (Periodicitet), koja naliči plimi i osjeki morja.[1]

Zemljoslov Malett proračunao je dubljinu potresnoga udarca u Calabriji i našao kao najveću dubljinu 49.359′ a najmanju 34.930′. Udarci izlaze u formi elipse ili okruga, slično, kad čovjek kamen u vodu baci.. Promjer tih okruga iznaša 3—35 milja. Može se i središte naći odkud udarac izlazi. Malett veli: mislimo si u okrug postavljene obeliske, to će uslied trešnje pasti i to glavom doli, treba slieditи njihov pravac, i tamo gdje se crte na površju zemlje sieku, tamo izlazi prividno tries. Isto treba raditi kod ruševinah.[2] Akoprem je sila potresa neizmjerna, to se je ipak našlo sredstvo, da ista i pravac potresa mjeri. Kao što toplinu mjerimo, thermometrom, tlak zraka barometrom, tako mjerimo potres seismometrom, strojem, koj je izumio Italac Caciatore god. 1818. u Palermu.[3] (Konac.)

---

* Ta hypoteza nije valjana za potres u ravnici Misisipija 1812., za potres Calabrije 1837

** Jasnijih dokaza proti valjanosti teorije vulkanista vidi napomenuti Ausland 1869 Broj 47.

*** Dokazao Inglez Milne na svojih krajobrazcih od 139 škotskih i 116 englezkih trešnja.

[1] Ebbe und Fluth in der Erde bei vulkanischen Eruptionen und Erdbeben. Ausland.

[2] Ueber das gegenwärtige Wissen von den Erdbeben. Ausland 1869. Broj 47.

[3] Vidi Rossmäsler Geschichte d. Erde str. 147.

Digitized by Google

Raznice.

— Od „Novoga rječnika hrvatskoga i njemačkoga jezika“ što nakladom knjižare Lav. Hartmana izlazi, započeo je izlaziti II. t. j. hrvatsko-njemački dio, te je izašao 1. svezak, i ide od *A* do *C*. Kako se iz prvog ovog svezka viditi može, bit će ovaj dio mnogo podpuniji od prvoga diela, te s-toga upozoravamo nanj prijatelje naše knjige. Cielo djelo iznosit će jamačno preko 20 svezaka, a ciena je svakomu pojedinomu svezku 35 novč.

— U državnom proračunu cislajtanskih zemalja za god. 1873. čitamo dvie znamenite stavke, i to: za zemaljska i okružna školska vieća predloženo je 462.000 for., a za učiteljišta u ordinariju 946.000 for., u extraordinariju: pako 170.000 for. Prigodom viećanja o tom proračunu zaključi financijalni odbor sliedeću rezoluciju: Da se doskoči oskudici na učiteljskih sila, neka se učiteljski pripravnici rieše vojničke dužnosti, a vlada se pozivlje, da čim prije u tom smislu shodna odredi. Nadalje: neka se štipendije za učiteljske pripravnike umnože, da se tako čim više mladića potakne na polazak učiteljišta.

— Prigodom svečanosti zlatnoga pira kralja saksonskoga utemeljio je zemaljski sabor dvie zaklade, svaku sa 100.000 talira, i to: jednu za obće obrazovne svrhe, a drugu navlastito za promicanje obrazovanja ženskinja.

— Car ruski darovao je petrogradskoj lječničkoj školi 50.000 rubalja s tim nalogom, da se kamate od te glavnice upotriebe za obrazovanje i odgajanje lječnika-ženskinja.

Natječaji.

— Za učitelja i orguljaša u Radovanu župe belske. Plata: 400 for. a. vr., 12 hv. drva, 1 i četvrt rali oranice, slobodan stan i štolarni pripadci. Molbenice šalju se do konca Veljače t. g. preč. g. Josipu Zadravcu, kanoniku, namjestnomu podarcidjakonu i župniku u Varašdinu.

— Za učitelja i orguljaša u Kraljevvrhu. Plata: 315 for. a. vr., slobodan stan, 15 hvatij drva za učitelja i školu, zatim pol rali zemljišta. Molbenice šalju se do konca Veljače t. g. veleč. g. Jakovu Cerovskomu, podarcidjakonu i župniku na Bistri.

— Razpisuje se na novo natječaj za učitelja i orguljaša u Farkašiću, Plata: 158 fr. 46 novč.; iz zaklade pučkih učiona 84 for.; za poslužitelja 30 for.; iz Krajine za orguljanje 21 for.; zatim bašća od četvrt rali i 4 rali zemljišta, 15 hvatij drva za učitelja i učionu.

Molbenice se šalju do 10. ožujka veleč. g. Lavoslavu Crnkoviću, podarcidjakonu i župniku u Martinskojvesi.

— Za mjesto učitelja i orguljaša u Mrkopalju, županiji riečkoj. Plata: 365 for. 5 nč.; paušal 27 for. 10 nč. od svake pjevane mrtvačke mise 33 nč. vrh toga imade učitelj mrkopaljski: vrt uz kuću od 248 četvornih hvatij, livade 14 rali, drva za porabu svoju i učione; slobodan stan u novosazidanoj sgradi.

Molbenice se šalju do 15. ožujka veleč. g. Ferdinandu Pleše, podarcidjakonu i župniku u Fužini.

Za ravnanje.

Štovano čitateljstvo razumilo je s-prve već strane ovoga broja, da sam prisiljen na neizvjestno vrieme odtrgnuti se od svakoga napornijega rada poradi veoma porušena mi zdravlja, i da medjutim preuzimlje uredničtvo „Napredka“ g. Modec, upravu pako „Hrv. književnoga sbora“ g. Filipović.

Ovim dužnost mi je javiti i to: dok odbor „Hrv. ped. knjiž. sbora“ nepodnese svakomu mojemu dužniku za „Napredak“ računa, dotle može svaki svoj dug poslati na ime moje supruge Marije; kašnje pako iza primljena računa pravcem upravljajućemu odboru rečenoga Sbora. Preporučajuć vam savjestno podupiranje našega glasila, jesam uz pozdrav

u Zagrebu 5. Veljače 1873.

Vaš
Skender Fabković.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 6. U Zagrebu, 20. veljače 1873. Tečaj XIV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora".

„Napredak" izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka, novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora". Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Moje putovanje i hamburžka učiteljska skupština.

(Piše Stjepan Basariček.)

V.

Nutarnje uredjenje pruskih škola.

(Konac.)

Regulative propisuju katekizam heidelberžki; a to je jedna najabstraktnijih knjiga. I po tom se može viditi, koli je pusto hvastanje regulativa, da je njihova zadaća iztisnuti abstraktnost iz pruskih škola. Ovoj je knjizi sadržaj prepun same intolerantnosti, čemu se nečudi nitko, jer je vjeran plod XIII. vieka, te je posve suglasan s-tadašnjimi odnošaji medjusobne mržnje i borbe.

Protestanti znadu svakom mogućom sgodom napadati na katolike radi intolerantnosti i fanatizma, pa ipak nejma većih fanatika od protestantskih ortodoksa. To dokazuje i njihovo milenče spomenuti heidelberžki katekizam, u kojem se čita na pitanje: „Što je katolička misa?" „Katolička misa jest prokleto krivovjerstvo?" Dakle i u naobraženoj pruskoj moraju djeca po odredbi regulativâ takove nepodobštine i prostote učiti?* Treba li veće sramote? Ili se možda takovim načinom i takovimi sredstvi širi ljubav i sloga medju narodom jedne zemlje i jednoga plemena. — Naši Deharbeovi katekizmi, ako i nisu s-gledišta didaktičkoga mnogo shodniji i napredniji od heidelberžkoga, to su barem skroz tolerantni, i prosti takovih prostačkih i sredovječnih izraza. — Svoje čuvaj, tudje štuj, to je onaj uzvišeni zakon, koji bi imao vezati sveukupno čovječanstvo bez razlike vjere i plemena.

Broj učevnih satij ustanovljuju regulative na 26. 6 satij izpunjuje religija, ostale čitanje, slovnica, računanje, pisanje i pjevanje. Za stvarnu obuku, najme za zemljopis, prirodopis, fiziku i gospodarstvo nepreostaje po tom ništa. Ipak se u izvanrednih okolnostih dopušća, da se u tu svrhu mogu upotrebiti još po tri sata.

* Mora se ovdje primjetiti, da se taj inhumani i intolerantni katekizam nije rabio za vrieme Altensteinova ministarstva.

Digitized by Google

Nu pošto ta tri sata nisu strogo obvezna, to se često dogadja, da jih neki osobito lieni učitelji niti nedrže. Reakcionarni revizori zato nemare, pače mnogim je to i povoljno. — Osim toga odlučuje se, da se stvarna obuka može učiti jedino na temelju čitanka. Kakovo je pako učenje, koje se preduzimlje na temelju čitanaka, može svaki od vas najbolje prosuditi. N. p. Prirodu, tu veličanstvenu palaču božju nemože ni svaki učitelj naučiti iz knjige, kamo li pako nezrelo diete.

Uzroci, s-kojih reakcionarci proganjaju obuku stvarnih znanostij, dobro su poznati. Ovi se najme ničesa tako neboje, kao prave i svestrane prosvjete. Po njihovih načelih ima se nastojati o tom, da se naobraženje svakoga pojedinoga individua, kao što i cielih stališa i korporacija prikroji prema tomu, kako bi od njih vladajuća manjina najveće koristi vući mogla. U tu svrhu treba da bude većina službujuća t. j. puk što ludji, jer čim je tko ludji, tim je potišteniji, čim su mu nejasniji pojmovi, tim se dragovoljnije pokorava tudjemu nazoru, tim ga je laglje predobiti za svoje sebične svrhe itd.

Kao što smo se iz navedenoga dovoljno osvjedočiti mogli, propisuju regulative učevno gradivo na dram i do najmanje tričarije; nu one nisu tim samo zadovoljne, već protežu svoje propise tja i na način, t. j. metodu, kojom se ima učitelj služiti u svom predavanju. Zabacujuć genetično-heurističnu, kao jedino obrazujuću metodu, nalažu tako zvanu dogmatično-didaktičnu ili doktrinarnu, kojom se umna dječja snaga više ubija, nego li vježba i razvija.

O disciplini, prem je ista veoma važna i odlučna kod uzgoja i obuke, nepodaju nikakovih jasnih i opredieljenih naputaka. Govori se doduše nešto o nekakovu duševnu zaptu. Nu upravo iz toga, kao što i iz ciele njihove tendencije dade se zaključiti, da žele tako zvanu methodistično-pietističnu disciplinu, kojom se religiozno-moralno čuvstvo mladeži više otupljuje, nego oživljava, više potlačuje, nego uzdiže i jači. — Takovom će se disciplinom uzgojiti neke vrsti farizeji, a ne pravi, iskreni i otvoreni kršćani.

Time bismo bili gotovi s Raumerovimi regulativami, koje su toliko godina prusko školstvo stezale u slobodnijem razvitku i napredku. Kroz punih 17 godina vojevali su pruski učitelji i napredniji rodoljubi proti njim, nu bez svakoga uspjeha. Uživale su odviše moćnu zaštitu, te jim se nije moglo odoljeti niti najsjajnijimi razlozi izkustva i znanosti. Nu u čem nije mogla uspjeti moć dokaza i znanosti, uspjela je promjena okolnosti. — Ministar Falk odpjevao jim je nadgrobnicu, te u najnovije vrieme izdao nove, osnovane na posve drugih, naprednijih i slobodnijih načelih.

Iste su izašle u posebnoj knjižici pod naslovom „naredbe za škole početne, preparandijalne i sjemeništne.“ Diele se na pet odsjeka.

U prvom se odsjeku govori o početnih školah. Trorazredna škola je temelj početnoj nastavi. Jednorazredna škola dopušća se samo po selih, nu i tu mora biti podieljena na tri stupnja. Gdje ima više možda konfesionalnih jednorazrednih škola ima se nastojati, da se spoje u jednu višerazrednu. Isto tako preporučuju regulative razdieljenje po stupnju starosti, a ne po spolu, u mužku i žensku školu. Za religiju odlučuju se 4 sata, dočim je prije bilo 6. Učenje na izust

Digitized by Google

perikopa, katekizma, biblije i crkvenih pjesama ima prestati. Za stvarnu obuku odredjuje se 6 satij, te ujedno naredjuje, da se nemora odsele jedino na čitanku vezati. Osobiti obzir ima se podati poviesti i zemljopisu, te se isti nejmaju kao dosele jedino na domoslovje ograničiti.

Drugi odsjek obuhvaća odredbe o srednjih školah, te donaša naukovnu osnovu za sve škole, koje su poznate pod imenom gradjanskih, srednjih, varoških, rektorskih itd.

Treći, četvrti i peti govore o preparandijah i sjemeništih, s-toga ćemo o njih u svoje vrieme progovoriti.

Prem su ove regulative, kao što smo već napomenuli i kao što su čitatelji i sami opaziti mogli, osnovane na mnogo naprednijem i slobodoumnijem temelju od Stiehlovih, to jih ipak napredni pedagogi njemački neodobravaju, i to jedino s-toga, što ostaju vjerni onomu davno priznatomu načelu, da je svako uniformisanje regulativami, koje svoju valjanost protežu na pojedinosti i na sve škole bez razlike na njihove posebne potrebe i odnošaje, veoma pogibeljno i škodljivo — Da imadu pravo, dokazuje nam, kao što smo se osvjedočili, Altensteinova doba, u koje se je bez svakoga detailiranoga propisa prusko školstvo liepo razvijalo i napredovalo.

I mi Hrvati moramo se žalibože ponositi regulativom za pučke škole, a to su dne 19. Rujna 1866. br. 14269/2963 izdane „opazke“ vis. kr. hrv.-slav. namjestničkoga vieća na „nastavnu osnovu“, propisanu za pučke učione od 2. Rujna 1855. — Iste opazke trebale bi obširnije i vještije posebne kritike. Ovdje budi samo toliko rečeno, da su posve suvišne. Učitelja treba vezati, da postigne stanovitu svrhu, nu kako, kojim načinom i kojimi sredstvi, to nije potrebno propisivati. U tom mu treba dati podpunu slobodu, ako ga nećemo sniziti do puke makine. Napokon metoda se ni neda propisati, ili barem ne po propisu dosljedno vršiti, jer u mnogom pogledu zavisi od učiteljeve individualnosti. Nu spomenutimi se opazkami hrvatskomu učiteljstvu propisuje ne samo učbeni put, kojega se imadu u svom obučavanju držati, već i metodične knjige, kojimi se mora služiti, pa napokon i ista štiva, na temelju kojih može pojedine predmete preduzimati i predavati.

U Cislajtaniji se nemoraju učitelji držati niti stanovitih knjiga, a mi smo vezani i na ista štiva, kao da smo tako tupi i nenaobraženi, te nebi znali odabrati za pojedine predmete shodnih i potrebnih štiva. Dopušćamo to propisivanje još nekako kod stvarne obuke, premda nemislimo, da će se u cieloj Hrvatskoj naći ikoj učitelj, koji bi hotio predavati n. p. zemljopisnu obuku na temelju 45. štiva, koje govori o konju; — nu kod jezikoslovne je obuke to propisivanje posve suvišno i nepotrebno. Jezik se može na temelju svakoga štiva učiti jednakim uspjehom i jednakim načinom.

Nu veoma bi zlo vršio svoju zadaću onaj, koji bi se tih „opazaka“ na vlas držao, te koji nebi privatnom marljivošću nadoknadjivao ono, što prema njihovu zahtjevu, postići nije u stanju. Tako n. p. za zemljopisnu obuku odlučuje se samo pol sata na tjedan. Na godinu to čini 42 pol sata, na poljeće 21.

Digitized by Google

Ako k tomu uzmemo razne svetke i ine sgode, koje slučajno zaprieče predavanje, spasti će taj broj i na 16 pol satij ili 8 cielih. U ovih osam satij ima učitelj četvrtoga razreda preduzeti cieli matematički i fizički zemljopis uz opis austro-ugarske carevine i to na temelju štiva 61., 62., 63., 64., 65. i 70. Na svaki mu sat dakle pada skoro po jedno štivo, od kojih 70. ima 9 listova. Pitam svakoga, da li je u jednom satu moguće s djecom i pročitati samo štivo od 9 listova, a kamo li protumačiti i čvrsto proučiti. Naravski, da onda nije čudo, ako djeca imadu slabe i nejasne pojmove! Nu tko je tomu kriv?! — Isto je tako, ako ne i gorje s poviešću i ostalimi predmeti.

Ovoliko smo htjeli ovom sgodom o toj po narodnu našu školu velevažnoj stvari spomenuti. Nadamo se, da će vis. naša vlada uvažiti naše opazke i prema tomu, u koliko jih pronadje osnovanimi, shodne promjene što prije preduzeti.

Vratimo se sada natrag u našu Prusku. Do sada smo promatrali službene propise, po kojoj se ravna i ravnati mora pruska škola. Nu i sami smo kazali, da mrtva slova neodlučuju duh škole, te da isti često, pače skoro uviek odlučuje sam u č i t e l j. Potrebno je dakle, da se svratimo u samu školu, ter da promatramo njezin savkoliki nutarnji život.

Nisam tako smjel, te bi se upuščao prosudjivati metodički postupak onih učitelja, koje sam prigodom svoga putovanja tamo i natrag imao sgodu posjetiti. Ja sam se odviše kratko vrieme bavio u svakoj školi, pa s-toga mislim, da nebi moj sud mogao biti ni podpuno pravednim ni posve temeljitim. Što se u obće može reći o pruskih učiteljih jest, da su s-malom iznimkom ljudi naobraženi i u svojoj struci veoma izkusni. Nu to nejmaju zahvaliti niti svojoj vladi, ni svojim regulativskim sjemeništom već prebogatoj njemačkoj pedagogijskoj književnosti, koja jim u svakoj mogućoj sgodi pruža preobilatu pripomoć. — Pruski su učitelji, kao što u obće i sav njihov narod, veoma marljivi, pa s-toga jih i nismo nikada zatekli nepripravne. Poznavajuć dobro predmet što ga imadu obučavati, stoje pred svojimi učenici bez svake pomoćne knjige. Uslied toga biva posve naravski njihova obuka ugodna i zanimiva, što uzdržaje djecu u neprekidnoj i napetoj pozornosti.

Veli se, da se valjanost učitelja odsieva u njegovih učenicih. Pa ako je to istina, onda ćemo učitelja, koga prvi put vidimo u njegovoj školi, najbolje prosuditi po ponašanju njegove djece.

U tom obziru sam opazio, da u pruskoj školi, kao što i u pruskoj vojsci veoma stroga disciplina vlada. Pruski učitelji paze oštro ćak i na neke vanjske formalnosti, kao na zakasnenje, sjedanje i ustajanje prigodom odlazka i dolazka stranih gosti itd. Nijedna pogrješka proti pristojnosti i moralu nepropušća se bez kazne, pa ni šiba, prem se, kako mi kazivahu, riedko kada rabi, nije posve izbačena iz škole. Ja mislim, da je to posve pravo i umjestno.

U pruskih školah predavaju se skoro isti predmeti, koji i kod nas. Premda kako već spomenusmo, po glasu regulativa realija nespadaju strogo u školu, to smo jih ipak posvud, gdje smo bili, našli. Metodički postupak s pojedinimi predmeti je isti, koji i u nas. Nastojanje regulativa, da propišu za sve škole

Digitized by Google

jednu metodu, ostalo osujećeno, što je posve naravski, jer većina učitelja potiče još iz Altensteinovih sjemeništa, ter se neće tako brzo okaniti nauka velikih njemačkih pedagoga Diesterwega, Harniša i ostalih, koji su tadanjimi sjemeništi ravnali, pa ni mladji se učitelji nemogu oteti uplivu, što jih na njih čini s-jedne strane napredujuća pedagogijska znanost, s druge pako njihovi stariji drugovi.

Tri predmeta moramo ipak navlastito spomenuti, u kojih nam pruske škole osobito prednjače, a to su poviest, pjevanje i tjelovježba.

Historičku obuku, osobito pako domaću, temelje na karakterizirajućih životopisih pojedinih velikih muževa. Nu te karakteristike nepripoviedaju i nepredaju sustavno ni kronologički, već stanovitimi sgodami n. p. na dan smrti dotičnika, pa takovimi sgodami prirede ciele dječje svečanosti. — Upliv takove svečanosti je osobito snažan, navlastito onda, ako učitelj znade liepo, živahno i oduševljeno pripoviedati prigodnu historiju. — Na koncu zapjevaju se veselo i oduševljeno poznate pruske davorije: „Ich bin ein Preusse", „Heil dir im Siegeskranz" itd. Nekoje takove svečanosti odlučuje sama vlada, kao n. p. rodjen dan kralja i kraljice.

U ženskih školah postupaju Prusi posve drugčije kod historičke obuke, nego li u mužkih. Dočim se najme dječakom prije svega predstavljaju slavni vladari, mudri zakonodavci i ostali znameniti i odlučni muževi, koji su se proslavili na polju politike, trgovine, obrta itd., upoznavaju se djevojčice ponajviše *životom* slavnih i velikih gospoja.

U obće naglašuju se takovi historični momenti, koji su u stanju u ženskoj duši pobuditi i okriepiti ne samo rodoljublje, već i druge ženske vrline i krieposti.

Osobitom ljubavju njeguju Prusi pjevanje u svojih školah. U svakoj se školi nadje violina, te se po njoj djeca priučavaju na fino, ugodno i pravilno pjevanje. U višjih razredih uče se po notah jedno- i dvoglasne pjesme, te se u tu svrhu nalaze po mnogih školah tako zvane notne tablice. Ove su s-papira, te se objese za vrieme obuke na veliku školsku tablu, od kuda jih svaki učenik dobro vidi. S-tih tablica nauče djeca uz pratnju violine dur i moll-škale gore i dole, razne znakove itd. Vještaci još nisu složni o vriednosti takove obuke. Pošto sam ja nevještak u toj struci, neću se uplitati u njihovu prepirku.

Tjelovježba je posve nepoznata disciplina u našoj pučkoj učioni, nu u Pruskoj je tako obljubljena, da se svaka ura s-njom okončava, što cielu obuku veoma prijatnom i ugodnom čini. — Posebnom naredbom od 4. lipnja 1862. postala je tjelovježba obligatnim predmetom u pruskih školah. Obučava se polag posebne knjige, što ju je izdala sama vlada još god. 1862.

Ova tjelesna vježbanja sastoje se više u trčanju, koracanju i skakanju, nego li penjanju po motkah.

Preostaje nam još nešto reći o polazku škole, ob uredjenju školskih sgrada i dvorana, o vjetranju, loženju itd.

Školska obuka počima u 7. godini i traje za one, koji neprelaze u višja učilišta do 14. Pošto je zakonom ustanovljeno „obvezno polaženje" biva polazak veoma redovit, izuzev onu mladež, koja je od škole jako udaljena, i koja osku-

Digitized by Google

dieva na ruhu i obući. Nu vlada i drugi rodoljubi nastoje, da se posljednjemu uzroku doskoči novčanimi podporami.

Učevno vrieme traje na dan 5, na cielu nedjelju 26 satij. Sriedom i subotom popodne je odmor, te se većinom točno obdržava. U velikih gradovih i većih i trgovačkih tvorničkih mjestih obučava se često samo prije podne. Takovu iznimku može dozvoliti s obzirom na osobite mjestne okolnosti jedino kraljevska vlada.

Obuka je u ljetu prije podne od 7—10 satij, u zimi od 8—11, poslje podne i zimi i ljeti od 1—3.

Možda će koga zanimati, da sazna, kakovi se sve protokoli vode u pruskih školah, s-toga ću jih poimence navesti i to: 1. zapisnik o polazku škole, u kojem se bilježe imena onih, koji izostaju, — kao što i kod nas, nu bez napredka u ćudorednosti i ostalih predmetih; 2. razredni zapisnik, u kojem je kvalifikacija učenikâ; 3. razredna knjiga, u koju učitelj svake nedjelje zabilježi predavane predmete; 4. knjiga naredaba u koju se bilježe sve naredbe i dopisi školskoga i političkoga poglavarstva; 5. našastar svih učila i ostale školske imovine; 6. ljetopis učione; 7. zapisnik o utemeljenju i uzdržavanju učione; 8. zapisnik učenikâ opetovne učione. Sve ove spise vodi i čuva učitelj, gdje je sam, stariji gdje su dva, a ravnatelj, gdje jih je više.

Na školske se sgrade u Pruskoj velika pozornost uzima, i s toga se tamo riedko kada nadje neshodno školsko stanje. Nu na zahode ni tamo nepaze mnogo; nekoliko sam jih našao u veoma hrdjavom i nepristojnom stanju. Školske su sobe većinom svrsishodne, prostrane, svjetle i čiste. Onakove školske sgrade, kao što je kaptolska u Zagrebu, nisam na svom putu našao, nu ona zaostaje i za mnogimi, pače za većinom naših seoskih škola. U obće se veoma mnogo pazi na to, da su školske sobe čiste i uredne, a to je veoma važno s-gledišta uzgojnoga i zdravstvenoga, osim toga veoma povoljan utisak čini na stranca.

Na nutarnje razredjenje i opremu školske sobe gleda se takodjer. Školske table nadju se svuda po dvie. Jedna stoji na običnom naslonu, a druga visi o zidu.

Zla uredba klupa, kao što i onaj štetni upliv, koji odtud nastaje po dječji razvitak i zdravlje postao je u novije doba predmetom obćenite razprave. Stvar još nije riešena, a tim manje u život uvedena s-raznovrstnih razloga, koje lokalnih, koje financijalnih. Najveće zasluge za to velevažno pitanje imadu dr. Cohn, Bock, Tahrner, Frei, Parov itd. Njihove savjete bi trebalo što prije, u koliko je samo moguće prema današnjim okolnostim uvažiti i izvesti.

U pruskih školah ima još dosta običnih starih i posve neshodnih klupa. Nu u povećih mjestih začeli su uvadjati sasvim nove liepo uredjene pa i ulaštene klupe, koje sasma odgovaraju svojoj svrsi i potrebi tjelesnoga zdravlja djece.

One škole, što sam jih ja posjetio, većinom su obskrbljene potrebnimi učili. Mnoge imadu i velike sbirke, kakovimi bi se mogle i naše sriednje škole ponositi. — Nisam nijedne škole našao bez slika za zornu obuku i potrebnih zemljovida.

Digitized by Google

U tom se pogledu nastoji, da svaka učiona imade svoju blagajnu, iz koje se nadopunjuju potrebna učila.

Ventilacija sastoji se većinom u tom, da se poslje svake ure otvore prozori. Prem ovaj način ventilacije nije posve savršen, to je ipak bolji nego ništa, kad se samo savjestno vrši. — U gradovih se vjetranje proizvadja posebnimi ventilatori, kao što je to uvedeno jur i u našem Zagrebu.

Toliko o nutarnjem uredjenju pruskih škola. Priznajem, da mi opis nije posve savršen ni podpun, — nu koliko znam, toliko dam, a bolje išta, nego ništa.

Nešto ob Obradoviću i duhu njegovih diela.

(Konac.)

Ime „Hrvat“ ime „Srb“ neće nikada prestati, dok bude svieta i vieka. Uviek će se svaki svojim posebnim narodnim imenom ponositi: niti će ikada htjeti Hrvat svoje ime zamieniti Srbom, niti Srb Hrvatom. Napadaj na ova imena, razdraživat ćeš uviek i uvriediti čuvstvo narodnosti, što nikada dobrim uroditi nemože. Što jakost domoljubne volje pojedinih učiniti nemože, to će s-vremenom sveta i silna moć naobraženosti odlučiti. Radimo dakle u smislu ideje o narodnoj jedinstvenosti svijuh Hrvata i Srba za naobraženje cjelokupnoga naroda; i tako će naobraženost bilježiti onaj stieg, pod kojim će se sav narod jednim imenom ukazati.

Isto tako bezuspješna je borba ćirilice s-latinicom; ja upozorujem ovdje na 9. rezoluciju učiteljske skupštine petrinjskoga kotara od god. 1872. „Napredak“ broj 14. str. 110.

Učimo i vježbajmo oboje; ono više, što je u nas običnije. I tako će i ovdje odlučiti obraženost.

Predsude moraju najprije pasti, pak onda će se ono odabrati, što je praktičnije.* Tako si ja tumačim Obradovićevu ideju: S-njom se on pojavio na pozorištu narodnje književnosti i narodnje naobrazbe. Svojih knjiga nije on namienio učenjakom, nego narodu u obće a neučenu napose.

Obradović je na iztočnoj našoj strani prvi, koji je narodnje naobraženje pravo shvatio i pravo sredstvo odabrao (narodnji jezik.)

Kano narodnji obrazovatelj stoji on po vremenu u redu s-prvimi ljudmi Evrope. Naobraženje narodnje, škole za narod, to mu bijaše geslo; zato se svojim životopisom trudio dokazati suvišnost manastira i krvavu potrebu škola narodnjih. On sam bijaše, kako već rekoh, za cieloga si života marljiv učitelj i učenik. Žalibože, što za onda okolnosti našega naroda priličnije bile nisu. Suvremenici Obradovićevi nebijahu dorasli njegovim idejam, osim toga nebijahu politični odnošaji književnomu poslu prilični i prilagodni.

* O tom je rekao svoju „Napredak“ u 3. br. 1872. Ured.

Digitized by Google

Jedva što je Obradović u Biograd prispio, položi temelj velikoj školi u Biogradu 1808., u kojoj jo takodjer podučavao, i Vuk mu učenikom bio. Tu umre kano popečitelj prosvjete 1811.

A sada ćemo u kratko uvažiti pedagogijsku stranu njegovih diela. Prvo načelo, koje je razložio u svom životopisu, jest, da je najprvlja knjiga, kojom se mladež upoznavati ima, sama narav; u dalnjem razmatranju hoće, da se u početku mnogo više njeguje čuvstvena nego intelektualna strana djeteta. Plemenito čustvo otvara vrata, kojimi se ulazi u liepe dvorove odlučne volje i njom u dvorove stroge inteligencije. Prva obuka treba da sastòji više u čuvstvovanju, razmatranju i uživanju prirode, nego li u priobćivanju znanja.

Rieči su njegove:

„O roditelji, učitelji i upravitelji bezzlobne mladeži"; ovu vječnu knjigu (narav) otvarajte svako vrieme svojoj djeci i učenikom, privikavajte jih iz rana, da osjećaju, da poznavaju i da čuvstvuju premudrost, blagodat i bogate darove svoga stvoritelja u stvorovih. Ovu knjigu čitajuć, i nikakovu drugu, postade Melkisedek svećenikom višnjega boga; ovo je knjiga Abramova, Jakovljeva i svijuh proroka; kada još nije bilo nikakove druge, nju čitajuć, postigoše visoku mudrost i poznanje boga; ovo je živa i djelujuća knjiga, iz koje svako doba, svaki čas, svaki trenutak očima, ušima, svim čuvstvom a navlastito našemu srdcu bog govori."

Svojom knjigom: „Sobranija raznih naravvučiteljnih veščej" trudio se Obradović primeri pokazati, kako dobar i pošten čovjek u obće a prama rodu i domovini napose misli i radi.

Takodjer radi u toj knjizi, da se narod ostavi predsuda, dočim opet primeri praznovjerne i predsudne ljude obćemu smiehu izvrgava.

U istoj knjizi iztaknu takodjer da se kod mladeži ima osobito njegovati razumna ljubav časti i liepa imena.

Kano jedan najslavnijih predmeta naznačio je povjestnicu, koja je za odgajanje karaktêra od veoma važna i najbolje ogledalo poštenu i plemenitu životu. Njegove basne i njim pridodani više put dosta obširni nauk, diše liepim i plemenitim duhom čovjekoljublja i željom, da se narod iz tmine podiže na svjetlo naobraženosti.

Sva njegova djela svjedoče o njegovoj neizmjernoj ljubavi čovječanskoga dostojanstva u obće a naroda svoga napose; za Obradovića mora svaki učitelj i ljubitelj naroda uzplamtiti, ćitajuć mu život i djela. Njegova ljubav prama narodu, njegova marljivost u nauci, njegova postojanost, kojom je znao odredjenom si stazom ići, njegov pojam o narodnosti, vjeri i narodnjoj naobrazbi, biti će uviek sami uzori u istinu dostojni, da se nesamo štuju, već da se i sliede.

Antun Pechan.

Digitized by Google

Hrvatski pisci.

(Priobćuje Janko Tomić.)

(Dalje.)

Iz XV. stoljeća nahode se od nepoznatih spisatelja u rukopisih: 1. dvie drame u versih, t. j. o duši osudjenoj i o sudnjem danu, pak onda život sv. Ivana Krstitelja, sve troje u jednom rukopisu; 2. život sv. Katarine od Aleksandrije, gotskimi slovi na liepoj ugladjenoj pergameni. Iz neizviestne pako dobe ima „Život Aleksandra Macedonskoga“ bosansko-ćirilskimi pisaćimi slovi.

Naša hrvatska literatura niknu bez dvojbe na obali jadranskoga mora, koja je u uzku savezu sa obližjom Talijom, gdje su se po razorenju bizantinskoga carstva najslavniji Grci sa književnim blagom starih Grka nastanili, te po sveučilištih i drugih učionah grčki jezik i knjigu naučali. Isto tako kano u Italiji, djelovahu ovi nauci i u susjednoj Dalmaciji, budući je već od prastarih vremena mnogo Dalmatinaca u Italiju na nauke polazilo. Nu pitanje je svakako važno: Gdje se je u Dalmaciji narodna hrvatska literatura zametnula? Je li u slavnom Dubrovniku ili dalje gore u sjeveru, je li na Hvaru ili u Spljetu?

Skoro bismo mogli za izvjestno tvrditi, da je literatura u najstarije vrieme u sjeveru Dalmacije naše pravi korjen uhvatila, pa ako se i je u Dubrovniku *prije* Marulića (1450.—1524.) hrvatski pisalo, a to se je veoma neznatno morala razplodjivati, budući nam kašnji Dubrovčani, koji su toliko svoje pjesnike slavili u posebnih pjesmah pohvalnicah, nijednoga starijega od Šiška Menčetića i Gjure Držića nenapominju. Doduše je istina, da Dolce nekoga Krističevića napominje, koji u početku XV. vieka u Dubrovniku pjevao; nu taj (nešto mladji suvremenik Šiškov) morao je veoma neznatan pjesnik biti, kad mu u rodnom gradu uspomena tako hitro izčeznula. On je bio sa svojimi drugovi (ako ih je bilo) samo predteča slavnih pjesnika i otaca dubrovačkoga pjesničtva Šiška i Gjore, koje i Dinko Ranjina u posvetnici svojih pjesama za prve dubrovačke pjesnike uzpominje. O Šišku pjeva Dinko:

Š-njim piesan izteče i š-njime zapade,
Sginuti, što reče, neće mu nikade.
Tiem spievci piesnima spievaocu stvorte čas,
Ki vam put svojima otvori, za steć glas.

U posveti na Mihu Menčetića veli o Šišku i o Gjoru: naši prvi t. j. najstariji pievaoci videći, er' je jezik potreban i ubog, nasliedujući stare pievaoce grčke i latinske itd.

Drugčije bijaše to u sjeveru, gdje je u drugoj polovici XV. vieka pravo pjesničtvo ukorenjeno bilo. Iz Marulićevih riečij: „Ovu historiju svedoh u versih po običaju naših začinjavác,“ može se očevidno zaključiti, da je bilo već i prije njega pjesnikâ. A budući da Dubrovčani nenapominju starijega pjesnika svoga od Krističevića, to se ono „naših“ neproteže na Dubrovčane, već na Spljećane i Hvarane, koji su u prijateljstvu sa Spljećani živjeli. Možemo dakle zaglaviti,

Digitized by Google

da se Spljet i susjedni mu Starigrad na Hvaru imaju smatrati kao prava kolievka, gdje se začeo i razgojio prvi plod jugoslavenske književnosti. S-toga pjevajmo sa starogradskim labudom:

O Splite čestiti, ku si sriću imil,
Da s' vazda gnizdo razumnim ljudem bil.
U tebi knjižnici mnozi se rodiše
Veli razumnici, koji slavni biše;
Ljudi vridna broja, kojih glas mukal ni,
Vazda družtva tvoja bili su po sve dni;
Ki kriposti biše svake napunjeni,
Kako sami htiše, i vele hvaljeni.

Dok je Hvar i Spljet pod skupnovladom mljetačkom ponešto u miru živio, cvatijaše i literatura; nu kada su silni ratovi izmedju Mljetčanâ i Turaka nastali, zapustiše i vile umjetnice ova mjesta, pa se nastaniše u slobodnom Dubrovniku.

S-druge strane nahodimo narodnu književnost u našem primorju van Dubrovnika još prije Menčetića i Držića dost razvitu a gdje gdje i korjenom utvrdjenu. Proza se bijaše jur davno ovdje krasnim voćem obogatila, te još god. 1495. i tiskom po narodu prosula. Ovo je onaj dragi biser naše književnosti, najme misalić O. Bernardina, koji je živio početkom XV. vieka u Spljetu.

Razredba stare hrvatske literature.

U Primorju nikla literatura, pa se i primorski jezik čakavski uveo u hrvatsku knjigu, koj se je održao skoro dva vieka, dokle narječje štokavsko mah nepreote. Taj čakavski jezik zvao se je prije hrvatski. To nam potvrdjuju najstariji spomenici naše hrvatske književnosti. Već u poljičkom zakonikn od g. 1400 nahodimo: hervački; Marulić piše: Istoria svete udovice Judite, u versih hervatskih složena itd. — Štokavštinu počeo Čubranović (1500) prvi nešto malo uvadjati, a kašnje, kad je silni Gundulićev duh i jezikom krenuo, presta čakavština, a štokavština se počela razvijati tako silno već za njega (u Dubravki), da se već nitko ni nesjeti na čakavštinu, premda se sasvim iztrebit nije dala.

Djela se stare hrvatske literature dadu razdieliti na dvie dobe. Prva doba siže od najstarijega pjesnika Marulića do Gundulića (1610), te se razlikuje od druge dobe: jezikom, mjerilom i štilom. Jezik je u prvoj dobi čakavski, te se tekar pod konac ove dobe počima miešati sa štokavskim, koji je u drugoj dobi nadvladao. Mjerilo je u prvoj dobi dvanajsterac, kako ga vidimo u Marulića i on se svraćao proti koncu već k-osmercu, koji je Gundulićem sasvim u život uveden. Štil je u prvoj dobi kraći, te nagiblje više na uzore grčke i latinske, a u drugoj dobi je raztegnut, te priliči više talijanštini, koja mnogo riečij, a malo mislij kaže.

Znamenito je jošte u prvoj dobi i to, kako već prije spomenusmo, što ponajviše svi pjesnici hrvatskim, se imenom zovu, a u drugoj dobi se zovu u oprjeci proti talijanštini imenom slovinskim. To ime počeše upotrebljivati Vetranić, Hektorović, Budinić itd. Osim toga imadu upliv na drugu dobu zavla-

Digitized by Google

dali pokvareni običaji, koji su i na pjesnike mnogo djelovali, dočim su u prvoj dobi običaji i kriepostan život obiteljski održali. U prvoj dobi cvate pjesničtvo na raznih mjestih osobito na Hvaru, u Spljetu i u Dubrovniku, a u drugoj dobi je Dubrovnik pravo središte ciele hrvatske literature, te se tekar onda širilo po ostalih jugoslavenskih krajevih, kada je Atina padala.

Znamenito je u hrvatskoj literaturi to, kako je jedna doba već krčila put drugoj. Svaka doba nosila je u svom krilu već drugu dobu, a ono, što je u jednoj dobi samo tinjalo, pa se nekim strahom izpoviedalo, oživi uviek kojom zviezdom, te ukorjeni ono, što je prva doba usijala. Tako se porodi Gundulićem druga doba stare literature, a neumrlim dr. Gajem literatura nove dobe. U drugoj dobi znamenite su dvie epoke: pjesničtvo sad cvate, sad pada — opet uzcvate, pa ugasi. Od 1638. do 1676. pa od 1737. do 1835.

(Dalje.)

Disciplinarni zakon za c. kr. učiteljište u Petrinji.

(Konac.)

§. 20. Koncem školske godine izdaju se pitomcem svjedočbe. U tih će se godišnjih svjedočbah napredak iz pojedinih učevnih predmeta označiti bilježkami a ukupni napredak redovi. (§. 10 propisa za obrazovanje učiteljâ).

§. 21. O prelazu pripravnikâ u višji razred odlučuje učiteljski sbor na osnovu ukupnoga rada za vrieme školske godine, kod čega se osobito u obzir uzeti ima na znanstvene naukovne struke (§. 9. al. 2. propisa za obrazovanje učiteljâ).

Ako nebi râd pripravnika dovoljnim bio u jednoj znanstvenoj struki; to mu može učiteljski sbor dozvoliti, da prije početka nove školske godine položi popravni izpit iz dotičnoga predmeta, a od dovoljnoga njegova uspjeha odvisi onda prelaz u viši razred (§. 9. al. 3. propisa za obrazovanje učiteljâ).

§. 22. Tko koncem godine dobije nedovoljni obći red o napredku svojem (drugi i treći red), mora godište opetovati (§. 11. propisa za obrazovanje učiteljâ).

Nedovoljan obći red iz napredka spojen je s-gubitkom štipendije ili druge kakove dobrotvorne podpore, koju je dotičnik od države uživao.

§. 23. Javni izpiti na koncu tečaja ili školske godine nedrže se (§. 9. al. 1. propisa za obrazovanje učiteljâ.)

§. 24. Ponašanje učiteljskoga pripravnika neka je i izvan zavoda kao i u njem ćudoredno i pristojno. Nada sve pako neka je pripravnik naprama svakomu uzorom svojom čednošću, pristojnošću i uljudnošću.

Prama zastupnikom svojih roditelja držan je, da bude poslušan a sa svojimi domari druževan.

Obrazložene ovakove pritužbe pripadaju disciplinarnomu postupku.

§. 25. Osobe svoga pouzdanoga druženja neka učiteljski pripravnik sa najvećom opreznošću izabire.

Digitized by Google

§. 26. Obći i družtveni plesi smiju se pohadjati s-ravnateljevom dozvolom. Plesne zabave medju samimi sobom priredjivati nedozvoljuje se pripravnikom.

§. 27. Gimnastičke igre, kojimi se vježba tielo, dozvoljavaju se pripravnikom, ako se neigra za novce, usuprot zabranjuje se strogo svaka igra za novac.

§. 28. Polazak kazališta dozvoljava se pripravnikom pod uvjet, da se u njem pristojno ponašaju. Nepristojnim ponašanjem gubi se dozvola za polazak kazališta.

Igranje kazališta zabranjeno je pripravnikom.

§. 29. Polazak je gostione i kavana osim dozvole ravnateljeve pripravnikom zabranjen. U gostionah stan ovati ili u hrani biti smije se samo dozvolom ravnateljevom.

§. 30. Pripravnici imaju stanovati kod poštenih obiteljij; dokaže li se, da je kućni nadzor nad kojim pripravnikom po njegovu ćudorednost ubitačan, to ima ravnatelj pravo od roditeljâ mu zahtievati, da stan promieni, pa ako se na opetovani zahtiev to učinilo nebi, može ga pače učiteljski sbor zemaljskomu zapovjedničtvu predložiti na izključenje iz zavoda.

Svaka promjena stana ili kuće, gdje je pripravnik na hrani, ima se ravnatelju mahomice prijaviti.

§. 31. Pripravnici nejmaju kasno u noći hodati po ulicah, van onda, ako je od nužde.

§. 32. Glede posjeda i porabe lovačke puške vezan je pripravnik na obstojeći zakon o lovu.

§. 33. Pripravnici nejmaju samo drveće i ptice, koje su neprijateljice bubam, čuvati i gojiti, već imaju nastojati u tom i na druge poukom djelovati.

§. 34. Družtva smiju pripravnici ustrojavati dozvolom ravnateljevom, ali samo za svoje književno obrazovanje.

Sastanke može takovo družtvo držati samo pod nadzorom ravnatelja ili kojega po njem za to odredjena učitelja.

Sastanci pako u svrhu zabavâ i činâ, kojimi se samo dangubi ili pače takovih, koji nisu ni dozvoljeni, zabranjuju se pripravnikom.

§. 35. Nijedan pripravnik da neostavi prije zavoda, dokle se nije oprostio s-ravnateljem i učitelji, te povratio ona učila, koja je možda pozajmio bio.

§. 36. Očekuje se od pripravnika, da će se ćudoredno i pristojno vladati i za vrieme praznika, koji padaju u isto vrieme, kad i na gimnazijah i realkah c. k. vojne krajine.

Za protivno pako vladanje imat će se odgovarati.

§. 37. Ako koji pripravnik počini s-nesmotrenosti koju pomanju pogrješku, dovoljno je, da ga učitelj opomene.

§. 38. Kod zlobe pako i lakoumnosti imaju se upotrebljavati po tom, u koliko je koj prestupak težak ili u koliko se opetovao, sliedeća disciplinarna sredstva:

a) jedno- ili višekratan ukor od učitelja;

b) ukor od ravnatelja;

Digitized by Google

c) ukor kroz ravnatelja pred učiteljskim sborom ;

d) prietnja od ravnatelja pred učiteljskim sborom na gubitak štipendija ili drugog beneficija, ako ga posjeduje;

e) izključba iz učiteljišta ili iz svih učilištâ.

Ako bude koj pripravnik izključen iz jednoga ili svih zavoda, gubi uviek i štipendij i svaki drugi beneficij.

§. 39. Izključba iz učiteljišta sliedi:

a) uvjetno iza dvonedjelnoga izostatka, ako se medjutim tomu uzrok nedokaže (§. 11.);

b) ako je pripravnik opetovao, te opet zadobio na koncu škol. godine nedovoljni obći red (§. 22.);

c) ako pripravnik uz sve opomene i ukore uzkrati ravnatelju i učiteljem dužno štovanje i pokornost (§. 8.);

d) ako neprestance te uzprkos svim opomenam i ukorom izostaje od službe božje ili od nauka (§. 7. i 11.);

e) ako se tečajem duljega vremena nabralo više ćudorednih ili disciplinarnih prestupaka;

f) u pojedinih slučajevih nećudorednosti ili opornosti, ako tim prieti pogibelj drugim pripravnikom (§. 30.);

g) nakon opetovne opomene od strane zavoda na promjenu stana.

§. 40. Ukaže li se, da bi prelazom izključenoga kojega pripravnika ma· u koj zavod, isti zavod tim trpio na ugledu i poštenju, te polazak takova pripravnika zanj ubitačan bio, izključit će se takav pripravnik iz svih učilištâ.

§. 41. Prava izključba iz učiteljišta ili iz svih učilištâ zavisi od odobrenja zemaljskoga zapovjedničtva, a u tu svrhu će se obrazloženi zapisnik učiteljskoga sbora o izključbi bezodvlačno podnieti toj zemaljskoj oblasti.

Samo kod težkih prestupaka može učiteljski sbor mahomice izključbu odrediti, te naknadno potražiti privolu u zemaljskoga zapovjedničtva.

§. 42. Glede izključbe kojega pripravnika, koju je odredio učiteljski sbor, ostaje zakonitim njegovim zastupnikom pravo, potužiti se kod zemaljskoga zapovjedničtva; s-toga je držan zavod o tom ih umah ubaviestiti. Isto je tako držan zavod zakonitim zastupnikom svaki put javiti, čim bi koj pripravnik kažnjen bio kaznami, koje su navedene u §. 38. slovo: *c* i *d* ovoga propisa.

U Zagrebu, 29. Prosinca 1872.

Pitanje ob učiteljskoj plaći u zagrebačkoj županijskoj skupštini.

Zanimat će naše čitatelje, ako jim saobćimo razpravu, koja se dne 7. o. m. u županijskoj skupštini vodila o plaći pučkih učitelja.

Matosović, župnik veleševački, konštatira u podužem govoru potrebu dobrih pučkih učitelja, a dobar pučki učitelj da se može očekivat samo onda, ako mu se

Digitized by Google

plaća valjano uredi. Dosadanje godišnje stalno berivo, koje iznaša 300 for., jednako je berivu pandura, a to je sl. skupštino, ipak sramotno, da se gojitelj puka stavlja u istu kategoriju glede plaće s-pandurom. Bilo je učitelja, koji se obratiše u toj nevolji na obćinske odbore, a bilo je i takovih, koji su se utekli ka gg. kotarskim sudcem. Na gdjekojih mjestih uputiše učitelja, da si plaću pobiranjem kukuruza, dakle kao kakav fratar, poboljšati nastoji. Predlažem, da se pučkomu učitelju u zagrebačkoj županiji plaća od 300 na 400 for. na godinu povisi.

Stražimir Dragutin, župnik zelinski, tumači isto tako potrebu povišenja učit. plaće. Nas svijuh jest želja, da se učitelj odlikuje, a kako da se odlikuje, uz dosadanju plaću? Moramo gospodo uvažiti, da svaki i najmanji činovnik može u svojoj službi avancirati, dočim učitelj sav svoj viek ostaje učitelj s istom plaćom, s-kojom je službovati započeo. I ja sam zato, da se pučkomu učitelju poboljša plaća na 400 for., odbivši sve one druge dohodke, koje nuzgredice uživa. Križevačka županija zaključila je za svoje učitelje to već odavna, a zagrebačka, kao da zaostaje u svem. Niti za pravo glasa kod izbora saborskih zastupnika nije se županija zauzela za dostojanstvo pučkih učitelja, dočim često i kakav pandur glas izborni imade. To je sramotno, to je nečuveno. (Živio.) Slaže se sa predgovornikom i dodaje, da se ima obćinam baš imperativnim načinom naložiti, da svojim učiteljem plaće na 400 for. povise.

Josipović Stjepan, kot. sudac. Nitko neće tajiti, da narodna prosvjeta zavisi ponajviše od dobro uredjenih škola i valjano obskrbljenih učitelja. Poznata je stvar, da su naši učitelji, što se njihova materijalnoga stanja tiče, upravo siromasi. Dodje učitelj na solo, nemože bez supruge živjeti, jer ga inače življenje još mnogo više stoji, — oženi se, dobije navadno kup dječice, pa sad živi, ako možeš i dieli ono malo plaćice sa sedmero, osmero osoba. Što se dakle povišenja učiteljskih plaća tiče, ja mislim, da nejma čovjeka, koj bi se tomu protivio. Nu, gospodo moja, tu nastaje drugo važno pitanje: Možemo li mi obćinam naložiti da svojim učiteljem plaću povećaju? Zar nebi ovakav nalog od strane naše krnjio autonomiju obćina, zar nebi upravo mi, koji smo u prvom redu pozvani, da štitimo autonomiju obćina, istu oskvrnuli? Ne, gospodo! Mi obćinam nemožemo toga naložiti, već samo preporučiti, i to najtoplije preporučiti, da učiteljem povećaju plaću. Obćine su naše i onako prikraćene u svom pravu do škola, one moradu za školu i učitelje drva voziti, učevna sredstva nabavljati, škole dizati, učitelja plaćati itd., dočim kad je trebalo nadzirati, upravljati školu, to se obćina od toga izključuje, te je samo pop gospodar. Dà žalostno je, gospodo moja, da s-pučkom školom i s-našimi pučkimi učitelji upravlja jedini duhovni stol. Hoćemo li od obćina zahtievati, da budu zauzete za škole i da što više za iste žrtvuju, to lučimo školu od crkve (silni živio na galeriji i u dvorani) i dajmo obćinam ono pravo do škola, koje jim po naravnoj logici pripada. Dakle ja još jednom velim i molim, da me nitko nebi krivo razumio, ja jesam za povećanje plaće i radio sam i dosada u svom kotaru, da se iste povećaju, pa su se nekojim učiteljem i povećale, ali naglašujem oso-

Digitized by Google

bito, da mi nemožemo to občinam naložiti, već samo preporučiti. A svatko izmedju nas može tako rekuć manje više za občinu u kojoj prebiva garantirati, da bude občina našu preporuku u tom obziru uvažila.

Gr. Jelačić Dragutin takodjer podupire predlog za povećanje učiteljske plaće.

Ožegović Tito se nemože dosta prečuditi, kako da se u obće može o toj stvari ovdje razpravljati. (Vika: oho!) Občine bi rade bile već odavna povisile plaće svojih učitelja, ali molim vas odkale? Pak onda da mi to občinam nalažemo!? Mi nećemo, da nam oktrojiraju, te se uvjek proti oktroju branimo, a sami drugim da oktrojiramo. Liepo će nam se občinari zahvaliti, kad kući dodjemo, ako jim budemo odavle zapoviedali, da imadu plaće povećati.

Egersdorfer: A što smo mi ovdje drugo, van skup svih občina? Temelj, gospodo moja, prosvjete narodnje jest po cielom svietu, — nauk; želimo li, da nam urodi boljim plodom, a mi uredimo valjano plaće pučkih učitelja.

I ja vidim, da je to težka stvar i da će naše občine i onako već dosta obterećene, jedva nositi taj novi trh, ali moramo gospodo znati, i pred očima imati, da troškovi, koje ulažemo u prosvjetu, stostruko se naplate. (Živio.) A što se tiče one primjetbe, za nekakovo odcieplienje škole od crkve, očitovati mi je, da mi Hrvati nećemo stupiti na ovo moderno polje takozvane njemačke civilizacije, pa uvadjati bezvjerske i „vlaške“ škole. Politička vlast ima dosta prava nad školom, koji izmedju gospode kotarskih sudaca imade veselja činiti štogod dobra za školu, neće mu sigurno nijedan pop, a niti duhovni stol u tom priečiti. Preporuča predlog o povišenju plaća.

Lj. Rajzner, privr. podžupan: Strogo stvar uzevši, nespada ona sbilja ovamo, nu s-druge je opet strane istina, da sva naša buduća sreća zavisi samo od dobrih škola i valjanih učiteljâ. Ja sam uvjeren, da će sve občine u našoj županiji velikim veseljem poprimiti taj naš zaključak.

Gj. Kamenar, obć. bilježnik u Krašiću: „Moj“ učitelj je izvrstan a djeca „moja“ izvrstno napreduju, ako nebudemo povećali plaće, „meni moj“ učitelj prodje, tako mi je već i rekao, a nebih rado, da mi taj moj učitelj prodje. Preporuča skupštini, da neka za volju božju poveća plaću pučkih učitelja, jer mu inače „njegov“ učitelj prodje. (Veselost u skupštini.)

Josipović moli još jednom, da se autonomija občina neoskvrnjuje.

M. Fabijančić, bilježnik u Rakovompotoku, čudi se, da ovdje občinski zastupnici nebrane autonomije občina. U zakonu se veli, da samo občine imadu pravo opredieljivati plaću svojih činovnika. Kad bismo mi inače ovdje radili, krnjili bi zakon. Neka se samo občinam preporuči, da povise plaću pučkih učitelja.

Stjepko Lopašić predlaže, da se predje na dnevni red bez ikakova zaključka. (Vika: oho!)

Matosović. Najveća je kulizija u tom, što je župnik ravnatelj pučke učione bez plaće. Mi se neotimljemo za tu bezplatnu čast, uzmite si ju te budite ravnatelji i nadzornici kako vas volja! Nu druga je stvar, što se tiče navoda, da mi nismo vlastni opredieljivati plaće. Vlada nam takodjer nalaže, koliko mo-

Digitized by Google

ramo davati plaće svojim činovnikom, a mi to moramo činiti, a sada vi gg. rodoljubi, sada kad o vas stoji, da poboljšate stanje pučkih učitelja, sada nećete činiti što biste mogli. Opetovano molim, nesamo da bi se plaća na 400 for. sistemizirala, nego da se občinam upravo zapovjedi, da imadu učiteljem davati najmanje 400 for. na godinu.

Kod glasovanja zaključilo se: da sistemizirana plaća pučkih učitelja na godinu iznosi 400 for. i da se taj zaključak najtoplije preporuča, svim občinam, da ga usvoje. T.

Raznice.

— (Skuparina.) Zastupstvo Zlatnoga Praga dozvolilo je svojemu učiteljstvu s-obzirom na sadanju skupoću 20 postotaka skuparine. Uslied toga mora Prag plaćati svojim učiteljem za 22.065 for. više. Prag je jedini grad u Českoj, koji si nije dao uzeti upliv na svoje školarstvo, a da mu sbilja stoji do napredka svojih učiona, najbolje je tim zasvjedočio, što je toli znatnom svotom u pomoć priskočio svojemu učiteljstvu. — Bog bi dao, da se i naši gradovi i občine ugledaju u ovaj liepi primjer!

— (Oskudica učiteljâ u Českoj i Moravskoj.) U Českoj je nastala tako velika oskudica na učiteljih, da se vrlo mnogo učiteljskih mjesta popunjuje ljudi sasma nesposobnimi, n. p. krojači, postolari, četnici, pače na jednom su mjestu imenovali i pivarskoga šegrta!? A ipak je Češka u tom obziru bila upravo uzorom još prije nekoliko godina. Uzrok ovoj nestašici je, što je občinam uzet svaki upliv na svoje učione, jer je država na silu preuzela sve narodne učione u svoje ruke. Još veća oskudica je u Moravskoj, gdje ima **1655**!! nepopunjenih mjesta; manjka bo tamo 620 učitelja i 1035 učiteljica, koje podučavaju samo u ručnom djelu.

— Iz Petrograda javljaju osobite viesti. U Vjetki ima mnogo mladića, koje je sbog loša ponašanja i sbog nemarnosti izključilo iz škole. Gubernator, zabrinut za sreću te mladeži i za javni mir, predložio je, neka se za nju otvori poseban korektivni gimnazij. U tom zavodu učili bi pitomci uz obične nauke i po koji obrt, te nebi smjeli iz zavoda prije dvadesete godine. Taj predlog leži sad kod ministarstva za nauke, da ga ono razgleda i da o njem dalje odredi. — Nebi li što takova trebalo i u našem glavnom gradu? — Vidjevamo žaljbože mnogo takove zapuštene čeljadi, koja bi se dala još spasiti i to manjim troškom, nego li će naniet jednoč državi, ako ovako podje po zlu.

— (Nadobudna omladina). Pred redarstvenim sudom u Londonu stajahu prije nekoga vremena dva učenika, koji su htjeli otrovati svoga učitelja. Jedan od njih bio je radi nekakova prekršaja od učitelja kažnjen, pa da mu se osveti, namješao mu je u ljekariju otrova. Učitelj, opaziv neugodan tek svoga lieka, dao je stvar iztražiti, a uslied toga se je dokazalo, da ima u njem otrova. Kod sudbene se je razprave dokazalo, da je isti dječak već prije na svoga učitelja nožem išao. Oba zločinca bila su zatvorom kažnjena.

— (Ponjemčivanje u Elsaskoj.) Pruskoj vladi stoji mnogo do toga, da Elsasku što prije ponjemči; s-toga tamo imenuje učitelji samo prave pravcate Niemce. Pošto pako ni kod kuće neima dosta učitelja, s-toga je pozvala učitelje iz njemačkih prediela Švajcarske, da se presele u Elsas. Nekoji su učitelji to sbilja učinili, jer im je vlada Pruska obećala znatne poboljšice. Ali kada se je od njih zahtievalo, da postanu njemačkimi državljani i kad su im htjeli i sinove uvojačiti u njemačku vojsku, vratiše se opet u slobodnu svoju domovinu.

— U draždjanskom pedagogijskom sboru potaknuo je neki Körbis razpravu o tjelesnoj kazni u pučkoj školi. — Govorilo je mnogo izkusnih i veoma učenih pedagoga; nu nijedan nije bio zato, da se to disciplinarno sredstvo ukloni iz škole. — Skupština se je složila u tom, da to sredstvo punim pravom pripada učitelju, kao zastupniku roditelja. — Ujedno se je primjetilo, da nejma u cieloj Saksonskoj, pa ni u cieloj Njemačkoj možda nijednoga učitelja, koji bi inače mislio, osobito nakon izkustva, koja su u posljednje vrieme učinjena u cislajtanskoj Austriji.

Izpravak. U br. 5. izpravljamo ove pogrieške. na str. 72. u prim. 17. čitaj: tražak mj. ražak; u čl. „Tumačić“, 5. postâti, red 2. čit. batucaju; na 77. str. red 13. čit. Blanditiae, u red. 30.—35. čit. bljudit, bljuditi. Ured.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“. Uredjuje ga **Ljudevit Modec.** Tiska ga **Drag. Albrecht.**

Digitized by Google

Br. 7. U Zagrebu, 1. ožujka 1873. Tečaj XIV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.
Glasilo
„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora".

„Napredak" izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarsko) državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka, novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora". Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Moje putovanje i hamburžka učiteljska skupština.

(Piše Stjepan Basariček.)

VI.

Neka razjašnenja.

Osuda pruskih školskih regulativa u savezu s-onimi točkami, u kojih govorimo, kako je k-političkoj i moralnoj pobjedi Pruske dopriniela ponajviše dobro uredjena i napredna škola, može u prvi mah pobuditi veliko nesporazumljenje; — a nekim načinom bi nam se mogla predbaciti i nedosljednost, te reći: Ako su regulative, koje su ipak u posljednje vrieme ravnale pruskom školom, sbilja neshodne i nevaljane, što vriedi onda vaša tvrdnja, po kojoj je pruska škola pobiedila francezku vojsku.

Da takovim prigovorom predusretnemo, valja nam prije svega dokazati: prvo, da regulative nisu nikad prevladale duhom pruske škole, te da je ista uzprkos regulativâ išla naprednom strujom Pestalozzijeve škole; drugo, da je francezka škola još natražnija i neslobodnija od iste regulativske pruske. — Ni jedno ni drugo neće nam biti težko.

Što se tiče pruskih školskih regulativa, opetujemo ono isto, što smo u svoje vrieme dovoljno naglasili, da se najme ljuto vara svaki, koji misli, da naredbe odlučuju duh škole. — Duh škole odlučuju učitelji, a na ove djeluje duševni pokret vremena, strukovna literatura i učiteljska obrazovališta više, nego svi propisi i naredbe. — Zato nam jamči i historičko izkustvo svih vremena i svih naroda. Naredbami su se mučili već za vremena reformacije, pa i prije, — nu nisu ništa postigli, te da nije bilo pedagogijskih veleuma Rousseau-a, Komenskoga i Pestalozzia, školstvo bi i danas bilo na veoma nizkom stepenu, kraj svih mogućih naredaba i propisa. Isto se tako nije naredbami ni u našoj domovini ništa postiglo, već probudjenjem narodne sviesti, naprednjim duševnim pokretom, uredjenjem učiteljskih obrazovališta, osvješćenjem učiteljstva, inicijativom prvoga našega glasila „Napredka", te nastojanjem i poticanjem vriednih naših učitelj-

Digitized by Google

skih veterana i prednjaka, koji svakom sgodom odlučno i neustrašivo stoje uz one nazore, koji su kadri osigurati našoj narodnoj školi zdrav i napredan razvitak. Kad se stvar pobližje razmotri, nije to inače ni moguće. — Ili zar nebi bezumnim proglasili onoga lječnika, koji bi htio propisivati medicinalne regulative za sve moguće naravi i bolesti, za ciele pokrajine i na ciele odsjeke vremena. — Netreba misliti, da su drugi odnošaji na pedagogijskom polju, te da su tu predmeti i postupak s njimi stalno ustanovljeni. To bi bilo samo onda, kad bi u tom, kao što bi neki sbilja rado, odlučivala tradicija, što je posve nemoguće, jer pedagogija napreduje isto tako, kao što i svaka druga znanost, i s-toga ono, što je bilo jučer dobro, nevalja danas, još manje sutra ili prekosutra. K-tomu pišu regulative većinom konservativci, koji se sgražaju pred svakim naprednijim načelom; po tom odgovaraju one riedko kada i onomu duhu vremena, u kojem su stvarane, kamo li pako potrebam i zahtjevom budućnosti. Kolika je pako sablazan, kad višje naredbe stoje u oprieci sa zdravijimi i naprednijimi zahtjevi vremena i znanosti! — U obće se nemože organizacija školstva uzporediti s organizacijom drugih struka n. p. sudstva, gdje se može kazneni postupak ustanoviti i utvrditi prema stalno poprimljenim načelom, i gdje postupak nezavisi ni najmanje o individualnosti sudca i sudjenika već jedino o naravi same stvari. — Jednom riečju školske regulative nejmaju nikakova smisla. One nisu kadre pospješiti ni zapriečiti zdrav napredak, a nisu ga kroz toliko godina zapriečile ni u Pruskoj, kao što nam to najsjajnije svjedoče svi odnošaji tamošnjega školskoga života, naročito pako samo učiteljstvo svojimi skupštinami i svojim književnim radom.

Ako su učiteljske skupštine, kao što sbilja jesu, pravi izraz učiteljskih želja, njihova mnienja i osvjedočenja, ako su vjerno ogledalo njihova naobraženja i značajnosti, to su nam obće njemačke učiteljske skupštine najsjajniji dokaz za to, da regulativskoj reakciji u Pruskoj nije pošlo za rukom ugušiti napredne pomisli u njemačkoga učiteljstva, jer od 20 skupština, što su držane po raznih krajevih Njemačke, nije se nijedna iznevjerila naprednim i slobodnim načelom, usuprot su se sve najsvečanije izrazile proti duhu regulativa, i što je u ovom slučaju osobito znamenito, ista ona, koja je g. 1869. držana u Berlinu, tom gnjezdu regulativa, koju su posjetili skoro sami pruski učitelji, i kojoj su prisustvovali arciregulativci Mühler, Stiehl i Bormann.

Isto nam tako za napredni duh njemačkoga, dotično pruskoga učiteljstva, jamči njihova napredna i slobodna pedagogijska literatura. Izuzamši nekoliko službeno propisanih knjiga za škole i sjemeništa, razvijala se je regulativska književnost veoma slabo, premda su ju sa svijuh strana moralno i materijalno podupirali. — Ono malo časopisa, zastupajućih regulativske interese, a uredjivanih većinom neučitelji, nije skoro nitko ni čitao, prem su jih silom nametavali i badava dielili. Učiteljstvo jih je upravo preziralo. Napredna literatura se je usuprot i proti svim zapriekam bujno razvijala, njezini proizvodi poplavljivali su skoro svu Njemačku, časopisi pako, osobito Diesterwegovi sada Langeovi: „Rheinische Blätter“, Bertheltova: „Allgemeine deutsche Lehrerzeitung“ i Lübenovi

Digitized by Google

„Jahrbücher“ obće su štovani ne samo u Njemačkoj, već i u svoj Evropi, pa i izvan nje.

Odtud se jasno vidi, da je samo napredni duh vladao medju njemačkim i pruskim učiteljstvom, te da je oživljavao i prusku školu i mladež, i po tom da nije ni najmanje čudo, ako je pruska vojska ogrijana takovim duhom pobiedila Franceze. To će nam pako tim jasnije biti, kada pobliže razmotrimo odnošaje francezkoga školstva.*

Natražnjačtvo francezke pučke škole spomenuto je već i u ovom glasilu, nu ponajviše na temelju statističkih podataka, čim se je dokazalo, da polovina francezkoga poroda nepolazi škole. Neće biti suvišno, ako sada zavirimo malo i u druge odnošaje francezkoga školstva, barem ćemo se osvjedočiti, da francezka škola zaostaje ne samo za njemačkom, već i svimi drugimi evropskimi, ako neizuzmemo Tursku.

O slobodi škole i obuke negovori se doduše nigdje toliko, koliko u Francezkoj. Nu pod tim se razumieva sve drugo, samo ne ono, što zahtieva znanost pedagogijska, najme oslobodjenje škole i obuke izpod svake vanjske prevlasti, izpod samovoljnoga i jednostavnoga uplivanja države i crkve, te osiguranja narodnjega i občinskoga prava.

Kako različite stranke u Francezkoj razno shvaćaju slobodu škole, razjasniti će nam najbolje sliedeći slučaj: Pod Napoleonom I. ustanovljeno je sveučilištno vieće, kao najviša školska oblast. Isto vieće izdalo je kojekakove školske dekrete, po kojih se je imalo ravnati i rukovoditi cielo francezko školstvo počam od pučke škole, pa sve do sveučilišta. U istih dekretih ustanovljeni su potanko svi mogući uvjeti, pod kojimi se mogu učitelji javnih škola i zavoda birati i namješćati. — U obće je to vieće, a na čelu mu veliki meštar, vladalo posve neograničeno i samovoljno.

Proti toj svemoći i centralizaciji podigli su se nesamo naprednjaci, već i natražnjaci. Naprednjaci su se bojali upliva reakcionarnoga i klerikalnoga na državu i sveučilište, pa su s-toga zahtievali, da se pravo podučavanja podieli svakomu, koj je zato sposoban, i koji se pokorava obćim državnim zakonom.

Natražnjaci su opet nastojali, da pod firmom „slobode“ u svoje ruke zadobiju uzgoj i obuku cieloga naroda te su s-toga tražili, da se pravo podučavanja preda črkvi bez ikakove dozvole i vrhovne kontrole države, dotično sveučilištnoga vieća.

Ovdje su dakle obe stranke zahtievale jednu istu stvar, ali svaka s-drugoga razloga i u drugoj namjeri. — I u najnovije se vrieme bore u Francezkoj za slobodu i to desnica, a na čelu joj liberalni (?) Dupanloup, u koga smo nekoč toliko pouzdanje imali, proti ministru Simonu i republikanskoj ljevici (sic); nu ne za slobodu „obuke“, već za slobodu „neznanstva“, nedopušćajuć, da se u Francezkoj uvede tako zvani „obvezni polazak škole“, jer da se tim vriedja pravo roditeljsko i osobna sloboda. Zašto se desničari verzaljske skupštine bore

* U tom nam može veoma dobro poslužiti vrstno djelo dr. Hahna pod naslovom: „Das Unterrichtswesen in Frankreich etc.“ Berlin 1848.

*

Digitized by Google

za osobnu slobodu, prem im je do nje, kao i vuku do slobode janjeta u poznatoj basni; — razumije i najmanje diete, ali nerazumiju, ili neće da razumiju mnogi mudri Francezi (a skoro bi rekao i Hrvati). — Da jih u tom nevode razlozi pravni ni pedagogijski, već sebični stališki i politički, netreba dokazivati onomu, komu su poznati odnošaji francezki. — U Francezkoj je politika sve i sva. Nigdje na svietu neigra ona tako veliku ulogu, kao tamo. Svako družtvo, svaki posao i svako poduzeće nosi tamo biljeg stroge političke partajičnosti. Crkvu i školu, bogoštovje i nastavu upotrebljavaju za nesvjestno orudje svoje politike i svojih političkih partaja. S-toga se punim pravom veli o njih, da imadu dovoljno duha, ali premalo pietizma; jer što njihopoj trenutnoj koristi služi, što pospješuje interese njihove partaje, to jim je povoljno i dobro došlo, to hvale i uzvisuju. Ništa se u Francezkoj nescieni prema nutarnjoj vriednosti same stvari, već jedino prema koristi, koju bi ista mogla donieti dotičnoj partaji* — Odtud nastaju ona tolika protuslovja, kojimi se tamošnji odnošaji odlikuju. Što jedno doba stvori i kao najsvetiju stečevinu čuva, to drugo proklinje, ruši i uništava. Istinabog, još nije nijedan narod na svietu složan i jedinstven u svojih težnjah, nu toliko nedosljednosti i protuslovja nejma nigdje, koliko u Francezkoj. S-jedne strane zabacuje se svaki historički kontinuität, s-druge se uvadja ubitačna centralizacija i uniformacija. Nejma tomu davno, što su sanjali san budućnosti, pa s-toga podizali socializam, komunizam i revoluciju, sad je već reakcija u većini te nemilo muči staroga Thiers-a, težeć svom silom za blaženom dobom sriednjega vieka. — A tko zna, neće li naskoro s-druge strane zapjevati novu mar-, seillaizu ili verseillaizu? —

Koliko je škola pod uplivom tih nemilih odnošaja pretrpila,** zna svatko komu su poznate tolike učevne osnove, koje su počam od godine 1789. izdane. Svaki se je čas mienjao pravać uzgoja i obuke prema vladajućoj politici. Kad su n. p. g. 1793. dominirale najprećeranije republikanske ideje, te vladala mržnja rojalista i progonstvo plemstva, drečala je ista školska dječurlija „smrt kralju i aristokratom", a pijane dojkinje uspavahu nedužnu i nejaku djecu pjevanjem revolucionarne marseillaize. — Za nekoliko godina podignu se Napoleon I. na carsko prestolje. Junačtvom i srećom dovinu se najveće slave, tako, da je diktirao pravac politici ne samo francezkoj, već i sveevropskoj. — Da se uzvisi njegova slava trebalo je promieniti dotadanji pravac obuke, i u školi se je govorilo jedino o „gloriji" cara i njegove slavodobitne vojske. Napoleon I. bijaše jedini i najslavniji čovjek na svietu; — sve drugo bijaše ništetno, — pusta gamad! — Nu na skoro se okrenu politički list Francezke, — dosljedno tomu i pedagogijski, i takonsu isti oni ljudi, koji su nekoč s-mladežju pjevali marseillaizu, koji su ju oduševljevali za Napoleona i carstvo, napokon u školi činili propagandu najprije za Bourbonce, zatim za Orleance, opet za republiku i revoluciju i

* Nejma dvojbe, da je ta partajičnost veliku demoralizaciju proizvela u Francezkoj, te mnogo dopriniela k-njezinoj propasti. — Nu mi to neuvidjamo, jer jih vjerno sliedimo u toj njihovoj najvećoj pogrješki.

** A netrpi li i kod nas uslied političkoga strančarenja?

Digitized by Google

napokon opet za carstvo i Napoleona III. — Da li će se tako i nadalje sbivati, veliko je pitanje vremena, koje zavisi o tom, da li će nadvladati Thiers ili desnica, — napredak ili nazadak.

Naravska posljedica toga prekorednoga uplitanja političke, bolje političkih stranaka, jest državni školarcizam, t. j. omnipotentno uzgojničko pravo države, koje se prema potrebi i duhu vladajuće stranke kadkada bratinski ili sestrinski podieli s-crkvom. Naravski, da narod i obćine, pa i učiteljstvo, kao najglavniji faktor, pri tom najvećim dielom ostaje kratkih rukava. — Nu upravo zato vlada francezkom školom najveći uniformitet. Francez Arago piše:* U naših školah, koje su skroz po jednom obrazcu, te u kojih bez obzira na mjestne okolnosti ista pravila i disciplina vlada, izniče svaka individualnost, ili se sakriva pod plaštem conventionelnih formaliteta." U Francezkoj se dakle tlači podredjeno činovničtvo ne samo na polju administrativnom, već i na polju, koje bi kao takovo imalo biti najslobodnije, na polju uzgojnom. — Jednoličnost, nivellzovanje i potištenje individualne slobode i samostalnosti prodrlo je i u školstvo, ter mu se klanja i najvišja školska oblast; — jer kad generalni školski nadzornik putujuć po provincijah i nadzirajuć svoje škole, pronadje, da su sve jednake i kao „jaje jajetu" nalične, te da se učitelj iz Bretagne ili Picardije u ničem nerazlikuje od svoga vriednoga kolege iz Provence ili Gascogne, tad je zadovoljan, te u visokom birokratičkom štilu šalje ministru izvješće puno hvale, a ovaj se najvećma ponosi tim, kad može konštatovati, da se u cieloj Francezkoj nedogadja ništa bez njegova znanja i odobrenja.

Ovu prekorednu centralizaciju utvrdio je ponajviše Napoleoń I. Kako je u svem težio za centralizacijom, smatrajuć, da je najveća garancija za napredak i blagostanje države u tom, ako se sve iz jednoga središta i po jednoj volji vlada i upravlja, sastavio je tako zvano universitetsko vieće. To universitetsko vieće bilo je slično kakovoj dobro organiziranoj armadi, u kojoj se sve zapoviedi „jednoga najvišega čovjeka t. j. universitetskoga kancelara moraju vršiti sliepom poslušnosti i bez svake primjetbe. — Prema teoriji militarskoj ili administrativno-juridičkoj bila bi to uzor-organizacija, nu u praksi pedagogijskoj pokazala se posve nevaljanom, pače škodljivom i pogibeljnom. A Napoleon I. dokazao je njom samo to, da je veleum u organizatornom, ali ujedno najveći despot u pedagogijskom smislu. — Od najglavnijih načela revolucije, najme „slobode i jednakosti" prisvojio si je samo jedno i to posljednje, da na temelju istoga izvede svoju centralizaciju, koju je dobro upotrebio u svrhu svoga despotizma, drugo pako najme „slobodu" zabacio je posve, kao praznu i pogibeljnu ideju.

Dokazavši tim, što smo naumili, mogli bi prekinuti i završiti, nu prije želimo još jedan pogled spomenuti nekim neopravdanim željam i nazorom naših domaćih organizatora.

Privrženici državnoga školarcizma konsekventno svom najvišem principu izpoviedaju javno, da naše školstvo neće dotle procvasti, dokle se neorganizira najvišja uprava tako, da bi sva važnija načelna, pa i manje važnija pitanja u nje usredotočena biti mogla, po tom da bi se moglo odustati i od ustrojenja

* Sämmtliche Werke, Leipzig, 1854, O. Wiegand I. st. 411.

Digitized by Google

posebnoga zemaljskoga školskoga vieća (a naravski uslied toga i od županijskoga i obćinskoga, u kojih bi mogli sjediti strukovnjaci), jer bi se njim (tobož) rješavanje stvari zatezalo, a možda i priečilo (sic). — Jao si ga našoj školi, ako se takove želje uvaže i izvedu! Istinabog i jedinstvo i organizacije treba svakomu inštitutu, treba ga i školi. — Nu tko to jedinstvo nazrieva u centralizaciji svega školstva, u uniformisanju i potlačivanju svake individualnosti, taj nespada u Hrvatsku, koja od vajkada teži za ustavnošću i samoupravom; taj spada u Kinu, tamo je njegov ideal u najljepšem cvietu, tamo se može nauživati mandarinstva. O kulturnoj državi, koja svoj napredak osniva na slobodnoj djelatnosti svojih gradjana nejma nikakova pojma!

Realna obuka u pučkoj učioni.

(Piše Fr. Šćepanek.)

III.

Svu realnu obuku razdielih kako vidjesmo na četiri odsjeka; nu da-li je moguće sgodom, vremenom i štivom obsegu i svrsi pojedinih zadovoljiti? Kako nam sve troje uz dobro promišljen cilj poslužiti može, viditi ćemo iz ovih redaka.

Ako promatramo, čim se ovaj sviet i svaka stvar u dobrom redu i trajnom stanju uzdržaje, to ćemo vidjeti, da to biva samo redom i jedinim redom, uslied kojega ima svaka prednja i zadnja, viša i nižja, veća i manja stvar svoje mjesto, vrieme, težinu i broj. S-toga su mudraci prozvali red duhom i životom svieta. Što je uredjeno i dokle je uredjeno, dotle i postoji. S-toga će biti neobhodno potrebito, da si učitelj sam nacrta, rekao bih, okostnicu svakoga pojedinoga predmeta, koju će prema potrebi razširiti. Obučavanje bo netemelji se na ničem drugom, nego na dobrom razdjeljenju vremena i gradiva, i na dobrom i sgodnom načinu predavanja. Okostnicu ovu imajući kano cjelost pred očima, a njom naznačen i cilj obuci, gledati će pojedine diele zaodjeti i zabavom i poukom, što najviše samo moguće iz praktična života; jerbo diete nalazeće se sada u 3. ili 4. razredu, priučilo se misliti, te i sâmo želi štogod doznati, a nesmije se više jedino školskom kašom trpati, s-razloga što mu se shodnom obukom prokrčio put do spoznanja, te i samo si već tvori sud, svojom snagom pojedinosti u cjelost sabire, kao što i ovu raztavlja i sve to u pameti drži. Sada ga već sama narav sili, da si predstave umnaža. Komenski veli: Čovjeku je u c j e p l j e n a volja za iztraživanje svega i za razumjevanje svega; a Aristoteles: svi da teže za znanjem već od naravi (omnes natura scire desiderant). Nevalja dakle htjeti ga zadovoljiti kojim komadom odsječenim iz ove ili one znanosti bez ikakve sveze; n. pr. uzimati štivo po štivo iz povjestnice onako, — kako se u čitanki nalaze, te tumačiti tamo nalazeće se dogodjaje a nekazati, kako je do tih dogadjaja došlo. Dobro priredjena štiva za ovu svrhu, kako ju jurve označih, veoma bi bila nuždna; njimi bi se moglo podkriepiti predavanje, u njih bi se imalo naći ono, što rekoh, zabavno i poučno. Ali tako udešenih štiva, koja bi sadržavala bud slike iz praktičnoga života, bud pouke iz raznih

Digitized by Google

grana realija pako neimamo. Nu uzmimo, da jih imamo, od kolike bi tad koristi bila učenikom čitanka, kako bi si gojenac koju tu istinu razjasnjenu potražio, s-česa bi mu knjiga i sbilja omiljela a nauk obilnoga ploda donio. Razumieva se, da primjeri nebi smjeli biti crpljeni iz sebičnosti, koristoljublja itd.

Podjimo dalje. Učitelj bi za svoj nauk imao i potrebitih razloga, odnosno primjera, kada bi se na shodno štivo pozvao, čim bi vodio gojenca si do osvjedočenja. Jer tko hoće koga o čem osvjedočiti, treba da mu razloge navede, a ovaj da zna razloge prosuditi. (Najprije mnijemo, onda vjerujemo, a napokon znamo.) Štivo dakle može za predavani nauk imati udešeno gradivo tako, da učitelj učenika razlozi o stanovitoj istini uvjeri — osvjedoči.

Rekosmo, da bi tako nauk i knjiga djeci omiljela, a toga radi nam je jasno, da bi za cielo takovo spajanje naukovne osnove (okostnice) sa štivom činilo nauk veoma zanimivim i učiteljem i učeniku; jerbo bi učenici sami iztražujuć, zaključke tvorili, te o istini osvjedočeni radovali bi se, a tim i samoradnji se priučavali. Dakako da im sloboda nebi bila omedjašena, barem nebi toga osjetili, što upravo čini nauk zanimivim. Žalibože su te naše čitanke tako siromašne, da nemogu više biti. Ta traži jednu pjesmicu tamo, koja bi mogla probuditi žarku ljubav u učeniku prama domovini, u kojoj bi vidio otaca svojih junačka, dična djela, sjajnu prošlost roda si. Za najvažnije povjestničke dogodjaje nigdje ništa. Čini se, da je to hotomice i učinjeno. Pruska je pobiedila, Francezka pala, a tko se tomu čudi, neka znade — kako bi se prvo rata orile i tumačile pjesme po pruskih škola i to najviše Arndt-ove, Körner-ove, Schenkdorf-ove, Uhland-ove itd., koje naperene proti Napoleonu, dizahu ponos pruski u mladeži, te ju u nježnoj mladosti napunjavahu preziranjem, ako nerečem, osvetom prama njemu. Najgrdnije izraze nadješ i u tumačenju tih pjesama*. Malo nam ga pomogoše naši pjesnici tim, što skoro sve junačke pjesme ljubovnimi sgodami začimlju, te ih tako za školu neshodnimi čine.

Štiva bi kako vidimo mogla činiti dobru uslugu realnoj obuci. Ali ne samo sa štivom, već i sa svimi ostalimi predmeti možeš sdružiti realnu obuku, a najprvo sa zornom obukom prama onomu pravilu: „Neuči ništa, čega nebi odmah pokazao i rekao čemu je.“ Zatim sa čitanjem i s-jezikoslovnimi vježbami:

a) Kod zorne će obuke n. p. učitelj učiti razlikovati životinje od. bilja, kao i sisavce, ptice itd. drveće, grmlje, trave itd. Dakako ne po posebnih znakovih, već po imenu samo, jerbo to je kod male djece kao priprava samo pravoj realnoj obuci; nadalje bi učilo diete svoju okolicu, školsku sobu, crkvu, vrt, polje i livadu bolje motriti, te sve to imenovati, kao što bi pojedine naravske pojave nabrajalo; Boga pako, roditelje i dobročinitelje naučilo bi štovati i ljubiti.

b) Kod čitanja bi učitelj tumačeć koji predmet, doveo ga cjelosti nacrtanog si plana koje grane realne obuke.

c) Kod jezikoslovnih viežbâ upotrebio bi shodan predmet iz naravi. Nu netreba niti to prećeravati, kao da nebi smjelo diete baš ništa čuti o tudjih zemljah ili životinjah. Mašta djetinja s-napetošću i rado sluša ob lavu, tigru, zmiji

* Vidi samo „Das Volkslied in der Volksschule“ a tamo tumačenje njekojih pjesama.

Digitized by Google

itd. Kad bismo se držali uviek onoga, što samo doma imademo i pred nosom nam leži, bio bi nam nauk suhoparan, te bi svakdanji predmeti prestali i diete zanimati.

d) Veoma sgodno bi učitelj predavao ovu obuku u prostoj naravi izišav s-učenici svojimi na zabavu. Jedan jedini cviet, pa koliko ti može pružati krasne obuke, plemenite zabave i liepoga razgovora! Ovako postupajuć nakitio bi si učitelj veoma liepo okostnicu realne obuke.

Dočim ću u bližnjem kojem broju okostnice pojedinim iztaknutim predmetom priobćiti, ubilježimo si o sastavljanju i uporabi njenoj još i ovu:

1. Svu jasnost naukâ valja razdieliti u stanovite razrede, što, s-česa i za čim da ide tako, da ništa nesmeta jedno drugomu, nego put krči i svieću užiže.

2. Razmjeriti vrieme što najpomnivije i najpodpunije nesamo na godine i mjesece, nego i na dneve i ure.

3. Paziti na takovu razmjerbu neprestance, da se ništa nezaboravi, već sve da ide po svojih stupnjevih. (Kom.)

Kako se može razpoznati vlakno laneno, pamučno vuneno i svileno.*

Gospodaricam je našim vrlo dobro poznato, da riedko kada mogu dobiti sasma čista lanena platna; često bo je u platnu ili osnova ili utka pamučna, ili pako se već prije nego što se predja prede, primješa lanu pamuk te se oboje skupa prede, da se prevara tim težje opazi. S-toga je dakle vrlo potrebito, da naznačimo nekoja sredstva, kojimi bi se naše gospodarice o toj prevari mogle osvjedočiti.

Ako ima u platnu pamuka, najlaglje se možemo osvjedočiti uljem. Uzmimo komadić platna, smočimo ga u ulju, metnimo medju dva lista papira, ove onda ponešto stisnimo, da izadje suvišno ulje. Imade li u platnu pamuka, postati će isto prugasto; laneno bo vlakno biti će prozračno, a pamučno ostati će neprozračno. Metnemo li sada platno na što crna ili tamna, biti će laneno vlakno tamnije nego pamučno.

Da-li imade u vunenoj tkanini pamuka, saznati možemo sliedećim načinom: Razčimkajmo vunenu krpicu i metnimo čimke u staklenu, na jednom kraju zataljenu ciev, kakovih možemo dobiti kod svakoga staklara, a drugi kraj začepimo plutom. Učiniv to, razvrućimo — s početka polagano — ciev nad plinovim ili špiritovim plamenom, ali pazimo, da nam nepukne. Iz vrućih očimaka razvijati će se plin, a kad ga već ima dosta u cievi, izvadimo čep i stavimo brže bolje pred otvor modri lakmusovac (Lakmuspapier). Pocrveni li lakmusovac pred otvorom cievi, sjegurno je, da ima u tkanini pamuka, jer vunene pare necrvene

* Ovaj člančić vadimo iz II. svezka Mařikove: „Pouke o kućanstvu“, koja će dobro doći nesamo djevojačkim učionam, nego i našim gospodaricam. Ured.

Digitized by Google

modra lakmusovca, pače one pretvaraju crveni taj papir u modri, i to zato, što ima u njih amonijaka. — Takodjer se možemo i drugim još načinom o tom uvjeriti. Uzmimo pojedine niti od dotične tkanine, te ih sažgimo nad sviećom. Sve pamučne niti sasma izgore plamenom zaudarajuć po sažganom katunu; vunene pako niti gore puno lošije, dok napokon samo tinjaju, zaudarajuć po izgorjelom rogu. — Nalijemo u pomenutu već ciev raztopine od 5 čestij jedkoga cecelja (Aetzkali) i 100 čestij vode, metnimo nadalje unutra krpicu tkanine, pa stavimo ciev nad plamen, da raztopina uzavrije. Sve će se vunene niti raztopiti kao sapun, a pamuk će ostati. — Ako bi sličnim načinom u dušikovoj kiselini (Salpetersäure) kuhali krpicu vunene tkanine, u kojoj ima pamuka, sve bi vunene niti požućele, a pamučne bi ostale biele.

Budući pako, da ima i svilenih tkanina, kojim je primješano vunenoga ili pamučnoga konca, to nam treba i tu nekojih sredstva, da se u takovoj robi neprevarimo. Metnemo li svilenu krpu s-vunenim i pamučnim koncem u dušikovu kiselinu, požućeti će svila i vuna, pamuk pako ne. Kuhamo li krpu u pomenutoj raztopini jedkoga cecelja, raztvoriti će se svila i vuna kao sapun, ali pamuk neće. Nu tim smo se osvjedočili samo, da ima u svili pamuka, a ne pako, da li u njoj ima i vune. Kad bismo htjeli i za vunu saznati, morali bi otići ljekarniku, da nam u raztopinu ceceljeve kiseline, u kojoj se je raztvorila svila i vuna, dade nešto natrum nitroborussicum, koji se nesmije obćinstvu prodavati. Ako ima vune u raztopini, postati će ova ljubičasta; ako li pako nje nejma u svili, ostati će raztopina čista.

(sl. 1.)

(sl. 2.)

(sl. 3.)

(sl. 4.)

Ali ipak se najbolje može sitnózorom (Mikroskop) razpoznati laneno, pamučno, vuneno i svileno vlakno u tkanini. Lanena i konopljena vlakanca (sl. 1.) su cievi sa debelimi stienami i uzkim otvorom; jača su nego pamučna, te naliče najviše svilenim vlakancem, od kojih se opet tim razlikuju, što imaju na sebi kao malene uzliće. — Pamučna su vlakanca (sl. 2.) kao širok, gotovo plosnat i zavojito izvinut valjak sa širokim otvorom. — Vunena su vlakanca (sl. 3) od svih najdeblja, sasma valjkasta i ljuščicami pokrivena. Radi ovih ljuščicah vrlo se lahko od njih pravi pust. — Vlakance svileno (sl. 4.) od svih je najtanje, te valjkasto i gladko, a nije šuplje.

Digitized by Google

Poslanice stare odgojiteljice.

(Namienjene svojoj bivšoj gojenčadi.)

(Dalje. Vidi br. 20. 1872.)

VI.

Već se nemoj natrag ogledati, draga Ljubljeno. Razkršće je prekoračeno, koracaj sada unapried kao vojnik u bitku. Negledi der više natrag, već ravno u napried.

Od djetinstva tvoga pojavljivahu se u tebi neobični darovi za gudbu; dalo te je k-meni da se naobraziš, uz primjetbu, da će biti znanjem tvojim gudba, naročito zpiev. S-krasnim glasom, s-duhom probudjenim, sa srdcem uzhićenim izašla si iz moje saminje i netom si se stvorila kod najizvrstnijih učitelja gudbe.

Izašla si na pozorište, pjevala si, uzhitila si občinstvo. Zadubila si se punom dušom u studiju svojih uloga jedne za drugom. U to se razboli sestra tvoja, koja ti je bila drugom majkom. Boraviš uz njezinu postel danju, noćju tja do njezine smrti. Obričeš joj, da ćeš biti majkom njezinoj djeci, ti ju tješiš, ti joj sladiš smrtni časak. Medjutim si i promukla, pak si izbjegla u sličnih okolnostih mučnoj dužnosti kazališnoj. A kada ti se glas povratio, pjevala si iznovice, pri čem si se žrtvovala porodici sestrinoj. Dvostruki ovaj zadatak, dakako da ti je bio naporan, nu ti si mu zadovoljila.

Kašnje, kada je prošla hora žalobe, svaka ti premjestili na ladanje, a on te prosi o tvoju ruku.

Ti mu ju davaš, odričeš se umjetnosti a sada mi pišeš iz planine, iz osamljele varošice, gdje živiš jedino za svoju porodicu.

Ovo je sudbina žene, kojoj je uloženo, da djeluje u korist drugih, ovo je samostalnost žene, koju veoma lahko uzdrma brižljivost, požrtvovanje i težnja srdca.

Drugač nikada dušo blaga, nikada se neće uznesti emancipacija našega spola na onaj stupanj, da bi žena ovom emancipacijom zaboravila biti majkom i ženom, njegovateljicom i čuvateljicom. Prije bi morala ista priroda promieniti svoje zakone.

Najpodpuniju emancipaciju žena iz rodbinskih veza nahadjamo u samostanih, iz kojih jedva možeš podati ruku svojemu bjižnjemu, da mu ju stisneš u srdačnom prijateljstvu.

U samostanu zadovoljavaš bez svake zaprieke zvanju svojemu.

Nu u životu slobodnom, gdje da žena uzme toliku hladnoću, da nebi priskočila u pomoć, kada god ju tko od njezinih dozivlje, makar za časak i zaboravila na zvanje, što joj ga sudbina opredielila.

Ovim samo hoću izreći: predobro priznajem, da si činila, što ti je govorilo i na što te je nukalo srdce tvoje, pak je staluo, da je bilo u svetom pravu svojem.

Digitized by Google

Sada si domačica, majka, odgojiteljica; na umjetnost kaniš zaboraviti, kako mi pišeš. Nu ja dvojim, hoćeš li to izvesti, draga Ljubljeno.

Odgojenje tvoje smjeralo je nânj, sva tvoja misal već od djetinstva bila je unj zadubljena; sama veliš, osim ovoga slučaja, ti ga možda nikada niti nepomisli na ljubav i na brak. Vidiš, tako te je mnogo zauzimala tvoja umjetnost.

Podje li ti pako za rukom, da zaboraviš na prvu svoju ljubav, ljubav k-umjetnosti, to ti nesmijem ničesa prigovarati; moram misliti, da je umrla Ljubljena kao pjevačica, da uzkrsne na mjestu ljubljene svoje sestre, koja je bila majkom nekolicini krasne djece, kojim se je žrtvovala svojim životom.

Onda ću se razveseliti spomenom na taj kratki čas njezina djelovanja, čim je mnogo liepa prouzročila, koji ju je oplemenio te učinio sposobnom za velike žrtve.

Nu, nebude li to moguće Ljubljeno, nebudeš li mogla ipak zaboraviti na to, što je tako duboko u tvojoj duši zakorenjeno: onda u ime božje! nemoj se žalostiti, nemoj se takodjer nadoladjivati nad svoje sile, što jamačno nebi hasnilo niti tebi, niti tvojoj porodici; već razmišljaj, u koliko se može, da bi žena spojila dužnost s-dužnošću.

Narav je nadarila naš spol gibljivošću, nu ujedno i uztrajnošću; nadarila nas je mišlju pružnom, maštom živahnom a ovimi darovi valja nam se služiti.

Kada bi si žalila za svojom umjetnošću, te se morala naporno napinjati, da na nju zaboraviš, što nije moguće, postala bi si i nehotice trpkom, dražljivom ili mlitave misli, a s-toga upravo i manje sposobnom za svoj zadatak, najme za usrećivanje svoje porodice, kojoj ćeš nadoknaditi brižljivu, prijatnu i ljubavi punu majku.

„Nu, što mi je činiti?“ zapitati ćeš me. „Nemožem se vratiti kazalištu za to, što smo vezani ovdje u planinah, a stališ se mužev neslaže s-položajem kazališne pjevačice.“

Odgovaram ti na to, da je pozorište svagdje, a ne samo u ovoj ili onoj sgradi, opredieljenoj za tu svrhu. Smiešno je dakako, i to strašno, kada se tko drži ili govori s-pathosom, posudjenim u kazalištu, ili, kada se ponaša uviek tako, da mu se sviet tobož čudi; već ovo isto je i na kazalištu smiešno i zlo, ovo je umjetnička neoprostiva pogrješka.

Molim te, da me dobro shvatiš, ako velim, da je kazalište svagdje.

Riečju kazalište, mislim djelovalište, na kojem zvučnošću i krasotom svojega glasa, pravim naglasivanjem i uznositošću svojega pojava imaš uznesti svoje občinstvo. Vidiš, mila Lubljeno, ovakovo občinstvo, pak sastojalo ono samo iz tvoje djece ili kojega rodjaka, naći ćeš uviek.

Kad si već imala toliko odvažnosti, te si bila kadra odreći se občinstva mnogobrojnoga, budi jošte tako skromna, da ćeš dragevolje prijeti i ovo malo občinstvo, na oko možda jošte i nezahvalno.

Nemožeš dakako više studirati opere; nu prorešetati pjesmu sve do potankosti, zapjevati ariju iz opere tako majstorski, kao što prije, ovo razkošje možeš si ipak dopustiti.

Digitized by Google

Zaisto ćeš najti i tu u mnogom srdcu plodno zemljište.

Nezaboravi dakle na svoju umjetnost, njeguj ju dalje, na koliko ti je to samo moguće. U ostalom, a što onda, kada bi se tvoji pomjeri promienili tim načinom, da bi joj izkazala veliku uslugu, kada bi si se opetovno povratila na opušćenu sada umjetničku stazu? Da ti se je i za to pripraviti!

Staraj se za milu tu porodicu; radi, brini se za njezine potreboće, pak napni razum, kako bi se sve to vršiti moglo što najblagodatnije; razmatraj, nebi li joj ipak mogla svojom umjetnošću ovako ili onako koristiti. Nepodavaj se sliepo jarmu svojih dužnostij. Razgledji se naokolo, nebi li mogla šta promieniti u svojih pomjerih, nebi li si mogla porodici bud čim koristiti, ma to i nebilo svakdanjim načinom.

Pitaj razum i dobro srdce svoje, posavjetuj se obadvojim. Riečju, razmišljaj marljtvo, nedopušćaj, da se sve to uviek istim načinom zaokreće. Nesili, neprenagljuj se u ničem, nu ujedno, da mi neusneš nad sudbinom; pamti si, da nas ona dakako ravna, nu da i mi možemo ravnati.

Budi dakle, kako si si preduzela, plemenitom gazdaricom, dobrom majkom i ženom; neka nezna tvoja porodica, da si poznala „nešto višjega“, kako ljudi tomu vele, neznajuć baš pravo, što tim misle; nu čarobnoga prutića iz blaženih pokrajina umjetnostij, da mi nikada nezabaciš! Spasi si ga, njeguj moć njegovu, traži prilike, kako bi se njim što umnije poslužiti mogla! Kada bi se pripetilo, te bi se opet povratila u javnost, razdieli se savjestno medju ovom i porodicom svojom. Njeguj pružnost, misli ženskoj prirodjenu. Budi velikom pjevačicom, jednostavnom gazdaricom i brižljivom majkom!

A je li moguće, sve to spojiti u jedno? Osvjedočena sam, da se to može samo ako je čvrste volje.

Ostaneš li u sadanjih pomjerih: budi savjestnom kućegazdaricom, brižljivom majkom i umjetnicom za svoju kuću i za krug svojih prijatelja. Postupaj jednostavno u istinu umjetnički, bez svake halabuke; nu zato tim dublje što se tiče čuvstva, pak nećeš nikomu smetati, a mnogoga zaisto naobraziš.

Neka te baci sudbina na ovu ili na onu stranu, ostani uviek ta ista. Tako ćeš dokazati svoju oplemenjenu i odlučnu ćudnost.

Možda se nisam do sada izrazila dosta jasno, razumljivo, s-toga skupljam pouku svoju u ove rieči: Neprestani njegovati umjetnosti, nu budi ujedno savršenom ženom.

Savršena žena! .... u naše doba! .... težko je to reći, kakova ima biti. Nova doba iziskuje svoj napredak; vezi rodbinski smatraju ovaj napredak griehom.

Život socijalan propovieda radinost i za ženu, život porodični veže joj ruke. Ovdje je nastojati svakoj, kako bi razširila gonetku svojega života. Neka skupi prirodjenu si strpljivost, da tako najde pravi put, neka razmišlja i pokuša. Ljubežljivo, strpljivo i snosljivo neka koraca svojom stazom, ako li će ju priznati savješću svojom za tu pravu.

Digitized by Google

Poput Proserpine zadubila si se u krilo porodičnoga života. Sjeme duha tvojega proklicati će ovim ili onim načinom, budi u tebi samoj ili u djeci tvojoj, budi u nas svih; s-toga nezatvaraj duha svoga i neumrtvuj misli svoje. Ostani umjetnicom uviek i svagdje; jerbo te je narav učinila umjetnicom upravo tako, košto te i ženom i majkom. Poslušaj glas naravi u svakom slučaju.

Ovo ti klade na srdce stara tvoja prijateljica.

Dopisi.

Iz Beča. Veoma mi je žao, mili „Napredče“, da ti nemogu novomu godišnjaku poskittit koju radostnicu; nu primi i ovu žalostinku, jer nemogu odoljeti, da ti nejavim, kako li se kosnulo srdaca svih nas ovdje nalazećih se krajiških učitelja, kadno nam bilo sahraniti miloga i prevriednoga nam druga. 13. o. m. zakopasmo u crnu tudjicu zemlju Gjuru Bobinca, c. kr. školskoga nadzornika 1. banovačke pukovnije. Pokojnik bijaše prije dva mjeseca ovamo došao, nebi li ovdje našao lieka svojoj boli; nu žalibože badava, jer mu 11. o. m. u ovdješnoj vojnoj bolnici nemila sudbina zastrla zrake Heliosa, rinuv ga u tminu Hadesa. Ne samo, da jadnik željena zdravljica nenadje, nego mu žuhke zadnje časove još većma ogorčalo, što se u tudjem svietu nemogaše oprostiti nit svojom ucviljenom suprugom, nit svojim rodom i prijatelji.

Mi smo ga doduše za vrieme njegova bolovanja često polazili i razgovorom mu časove kratili — a kad ga napokon nemila smrt pokosila, popratismo ga tronutim srdcem i do groba na Währing iza Beča. Velim: tronutim srdcem, pa kako i nebi, kad se medju nami osim rodjena mu brata desilo pokojnikovih suškolnika, prvašnjih drugova i prijatelja.

Baciv mu svaki po starom običaju u hladan grob grudicu crne zemlje, oprostismo se s-mužem čvrsta značaja, s mužem liepe uspomene.

Tko je pokojnoga Gjuru Bobinca poznavao, taj će se, mislim, sa mnom u tom složiti, te mu na slavu reći, da je dušom i tielom radio o promaku slobodna razvitka narodnje škole, da je za sve dobre idêje našega naroda vruće zauzet bio. Nemogu zamučati, a da nenapomenem, kako me je pokojnik za vrieme svoga bolovanja za „Napredak“ umoljavao, te ga — sve onako bolan — svakiput do konca prošao, tako, da je pravorekuć s-njim u ruci i preminuo. Dok su mu sile dopuštale, govorio je više put rado o našem školstvu, veseleć se nad tim, što je udarilo naprednom stazom, nadajuć se, eda će se malo po malo uz peti do dostojna mu stepena.

Samo mi jednoč kad je dočuo bio, da su nekoji graničarski učitelji prešli k-sudstvenoj struci kao akcesiste, suznim okom reče: „E brate! na duši mi je žao starih zaslužnih učitelja, koje poznajem kao vriedne radnike na školskom polju; žao mi ih je, što se moraju potipati simo tamo i natjecati sa izsluženimi podčastnici.“ Reče mi konačno baš po naški: „Bog i duša brate, bilo bi pravo, da im se bar 100 for. na godinu primakne.“

Pokojni Gjuro Bobinac rodio se u Sincu otočke pukovnije, a umro je poo navršenoj 34. godini. Prerano! — Službovao je kao podučitelj u otočkoj, kaučitelj u ogulinskoj i slunjskoj pukovniji; zatim je nadučiteljevao u Petrovaradinu, Senju i Glini, gdje je napokon i nadzornikom postao. Djece nije imao, uslied česa se barem — što je riedak slučaj — broj učiteljske stradajuće sirotčadi nije umnožio

Lahka mu budi zemljica!

P. O.

Digitized by Google

Iz Ljubljane.* Že večkrat sem se pripravljal, da milemu „Napredku“, ki že tako dolgo hrabro zastopa šolske interese, v slovenskem jeziku iz naše bele Ljubljane, središča našega, nekoliko besedic napišem. „Napredak“ je gotovo glasilo naprednih hrvaških učiteljev in kod tacega zeló ga mi tukej cenimo; naj tedaj rodoljubnim hrvaškim učiteljem enkrat donese srčni pozdrav od slovenskih učiteljev v slovenskej besedi.

Kakor vam je znano, potegujemo se mi slovenski učitelji že več let za pravico narodnega jezika v šolah in vradnijah; naš jezik se je v zadnjih letih tako hitro znanstveno razvíl, da se zamore z vsakim drugim slovenskim narečjem primerjati. Ali ravno to je nesrečnemu nemškemu birokratizmu, ki se je pri nas siloma vgnjezdil, največe strašilo; napredek našega jezika, napredek našega šolstva in sploh učiteljstva je nemškutarstvu na Slovenskem gotova smrt. Kod prvi reprezentanti narodne omike poklicani, rekli smo od svoje strani v našem prvem slovenskem zboru, kar smo mislili, dâ nam je najsvetejša dolžnost, v sedanjem politično-kritičnem času reči. Naša beseda bila je silni vdarec na organizem tukajšnih Nemcev. Časopisi protivnega nam duha, ki so poprej komaj pomisliti hotli na vbozega slovenskega „šolmaštra“, začeli so koj cele kolumne na prvih straneh svojega prostora posvečevati vprašanju o narodnem šolstvu. Se vé, da so vsi ti sestavki bili prepolni sovraštva do narodne omike, v vsacej besedi opazili smo tisto mrzko nemško sovraštvo proti nam Slovencem, ktero žalibog v omenjenem narodu na generacije kod „Erbrecht“ prehaja. Mi se temu sicer več kar nič ne čudimo, ker smo se že v toliko in toliko letih na take reči privadili, ter potrpežljivo kod jagnjiči prenašamo grda razžaljenja, ki se pred očmi naših gosposk (oblasti) nanašajo ne le posameznim osebam nego i celemu našemu narodu, ki bi moral biti v Austro-Ogerskej monarkiji ravnopraven z vsacim drugim.

Veliko več se pa čudimo, nekterim našim tovaršem, ki so v svojej lakomnosti do časti pozabili na svoj narodni ponos in v družbi z najhujšimi nemškutarji mlatijo po našem narodnem šolstvu. Ni jim bilo dosti, da so vdrihali že nekoliko let v dunajskih in graških časopisih po naših šolah; vest jim ni dala mirù, dokler niso osnovali celò „pedagogički“ list v nemškem jeziku za slovenske učitelje, kteremu pravijo „Laibacher Schulzeitung“. Ni številke (broja) v kterej bi ta ongavna družba svojega žolča ne razlila po tistih naših slovenskih učiteljih, ki so ostali poleg vseh nemškutarskih obljub vendar le zvesti svojim načelom in narodu slovenskemu. In kaj pravite, premili vi tovarši na Hrvaškem, i kdo si vendar upa v srcu Slovenije, v belej Ljubljani, med zvestimi in čvrstimi sinovi našega naroda podirati še celò tisto malo, kar so vrli naši rodoljubi s tolikim trudom sozidali? To je neki G., ki je z svojimi neslanimi burkami že tako padel, da mu se otroci za hrbtom smejajo in burke iz njegovega imena delajo. Ta lačni vitez potegnil je v svoje kolo necega učitelja Z., dopisnika dunajske „Gemeinderice“, in ždaj ta dva človeka se vé s pomočjo še nekterih drugih mlatita po slovenskih šolah in učiteljih! Čajta, čajta, predrzneža, pride dan maščevanja, pride za vaju in vaše tovarše kmalu strašni sodni dan.

Vprašali bodete, kaj pa drugi naši ljubljanski učitelji v tej čudnej koliziji delajo? Ali nevarnost, ki jim žuga vidijo? Ali mar sovražnike slovenskega šolstva narodu odkrivajo? Kaj k temu početju „slovensko učiteljsko družtvo“ pravi?

---

* Nadamo se, da će naše učiteljstvo radostno pozdraviti ovaj slovenski dopis, koji nam je stigao od našega brata i sudruga iz Ljubljane i koji nam iskreno tumači sadanji položaj braće naše — učitelja slovenskih. Ured.

Digitized by Google

Nič, prav nič! Naši učitelji sicer ne hvalijo delo nemškutarske družbe, ali gledajo iz kotov svoje sovražnike, kakor skriti vojaki v vojski, ki so sramotno premagani. „Učiteljski Tovarš“, namestu da bi bil povzdignil ojstro besedo proti rovarstvu naših sovražnikov, namestu da bi bil kod stari tovarš slovenskih učiteljev v tem nevarnem času sklical učitelje iz vseh slovenskih pokrajin v vojsko za narodno šolo, ter namestu da bi bil v družbi slovenskih učiteljev premagal sjajno svoje sovražnike, prešel je kod tihotapec k duhovnom in namestu da je ostal zvesti in odkritosrčni tovarš učiteljski, postal je ponižni hlapec naših fajmoštrov in kaplanov. G. Praprotnik, ki je tako dolgo i pogumno vodil naše učiteljstvo, zapustil ga je v najnevarniših časih in ga predal v milost in nemilost g. Močniku, ki se od duhovna le v tem loči, da kolarja in visokih škorenj nenosi.

Mi sicer ne odrekamo našej duhovšini rodoljubja, naša duhovšina se odlikuje vselej v tem obziru, zahtevamo pa, kod vsaki drugi omikani narod, da učitelj ne bo več duhovnov hlapec, da bo učitelj gospodar v šoli, kakor je duhoven gospodar v cerkvi.

G. Močnik misli, da bi se učitelj in kaplan koj pokavsala, ko bi n. pr. kaplan v šoli veči gospod od učitelja ne bil? V tem obziru mislimo mi ravno narobe. Pravo prijateljstvo, zvestoba i medsobno štovanje med duhovnom in učiteljem bo le takrat, ako vsak na svoje mesto odločno stopi: učitelj v šolo a duhoven v cerkev.

„Brezverske šole“, kakoršne si g. Močnik misli, bile bi, se vé da, za slovenski narod pogubne, ali šola je za splošno omiko naroda, šola razprostranjuje znanost za praktično življenje, šola je hram narodne omike, pa nikoli nesme biti „kancel“ kaplanov ali fajmoštrov.

Kakor slišim, slabo se odmevajo Močnikovi principi po našej deželi. Duh časa je nazaj podi.

Slovenski učitelj postal je zrel mož, a Močnikov „tovariš“ po tem takem prav nepotrebna oseba.

Kar je pa vsakako žalostno, je to, da je slovensko učiteljsko družtvo ostalo brez svojega lastnega organa.

Ali je mar „Tovariš“ še organ slovenskega učiteljskega družtva?

Kormilo padlo je iz rok ljubljanskim slovenskim učiteljem! Centrum ali središče našega šolskega naprednega delovanja ni več v našej belej Ljubljani, ono je za zdaj v zabitnem kotiču in čaka veselejše prihodnjosti.

Mi smo se zbrali pod zastavo „Slovenskega učitelja“, a slovenski učitelj ima narodno šolo pri srcu, ter jo hoče na vso moč gojiti in varovati.

Ko pridemo zopet skupaj, vprašali bodemo: kje so ljubljanski učitelji, kje je slov. učiteljsko družtvo?

Taka je pri nas za zdaj na Slovenskem. S.

Raznice.

— U Srbiji obstoji školski fond, iz kojega se namiruju svi školski troškovi, a u taj fond teku redoviti prirezi, neke novčane kazni, dragovoljni darovi, kamate samoga fonda i još drugi neki prihodi. Po službenom izvješću beogradskih srb. novina, došlo je prireza g. 1872. u taj fond 1,085.762 groša, a sa ostalim raznim prihodom ukupno 1,503.639 groša; potrošeno je pako na školstvo i druge prosvjetne cieli 1,500.345 groša. Stogod od ukupnoga prihoda preostane, to istomu fondu pripada, te se uglavničuje. Višak lanjskoga razhoda čini po ovome 3.291 groš ili 117 dukata i 15 groša, te je to fondu priklopljeno, pa tako je glavnica srbskoga državnoga školskoga fonda iznosila koncem prošle godine 7,385.130 groša i 32 i pol pare ili 263.375 dukata, 9 cvancika i 32 i pol pare.

Digitized by Google

Natječaji.

Sko. br. 109.

Na jednorazrednoj djevojačkoj učioni u Okućanih, kotaru novogradiškom, ima se popuniti mjesto učiteljice. Mladež je u toj obćini većinom grčko-iztočnoga vjeroizpovjedanja. Plata je 300 for., uza to stan, 6 hvatij drva i 6 for. pisarničkoga paušala.

Natjecateljice imaju svoje s-dokazi providjene molbenice upraviti zakonitim putem do 14. Ožujka t. g. na kotarski ured u Novojgradiški.

Nova gradiška, 15. Veljače 1873.

Ško. br. 96.

Na jednorazrednih pučkih učionah u Bebrini, Srednjem lipovcu i Drenovcu, kotara oriovačkoga, zatim u Dolnjih bogičevcih i Okućanih, kotara novogradiškoga, i u Kozaricah, kotara novskanskog ima ju se popuniti mjesta učitelja, a u Petrovu selu, kotara novogradiškoga, ima se popuniti mjesto učiteljice.

U Doljnjih bogičevcih i Okućanih mladež je vjeroizpovjedanja grčko-iztočnoga, a u ostalih mjestih rimokatoličkoga.

Plaća je za svako mjesto 300 for; uza to ili stan ili pako 100 for. stanarine, 6 hvatij drva i 6 for. pisarničkoga paušala.

Za popunu ovih miesta razpisuje se natječaj do 6. ožujka t. g.

Natjecatelji, dotično natjecateljice imaju svoje svjedočbami providjene molbenice putem predpostavljene si oblasti upraviti na dotične kotarske urede.

U Novoj gradiški, 7. Veljače 1873.

S. od 156.

Na dvorazrednoj pučkoj školi u Topuskom i jednorazrednih pučkih školah u Taborištu, Bojni, Blatuši, Staromselu i Buzeti I. banske pukovnije ima se popuniti mjesto učitelja s-kojim je spojena godišnja plaća od 300 for. a. vr., 6 for. paušala i 6 hvatij drva za gorivo, slobodan stan i prostran vrt sa voćnjakom; izim toga pravo na mirovinu i obskrbu svojih.

Za popunu ovih miesta razpisuje se natječaj do 15. Ožujka 1873.

Natjecatelji imaju svoje svjedočbom o učiteljskom osposobljenju podkriepljene molbenice putem predpostavljenih si oblastij na gore rečenu pukovniju podnieti.

Glina, 15. Veljače 1873.

Draženović,
podpuk.

P. n. gg. članovom ped.-knjiž. Sbora.

Zaključkom odborske sjednice držane 27. Veljače t. g. smatraju se prinesci, što su ih podupirajući članovi tečajem god. 1872., i do konca Veljače 1873. doprinieli, kano prinesci za godinu 1872., te će uslied toga — na koliko već primili nisu — na skoro primiti za god. 1872. članovom namienjene spise; a ako ih koji član može biti skorim nedobije, neka se obrati na ovaj upravljajući odbor, pa će mu se udovoljiti njegovoj tražbini.

U istoj sjednici zaključeno je takodjer, da se s-mjesta u tisak dadu spisi: „Zablude uzgoja“ od Mijata Stojanovića i „Pogled u lučbu“, iz Bernsteinovih prirodoslovnih spisa preveo Gj. Ester; a ako iole novčane okolnosti družtva dopuste, još tečajem ove godine i I. knjiga „Glasnika“, za koji se ima uz ostalo već priredjeno gradivo sastaviti još i statistički pregled svega pučkoga školstva i imenik pučkoga učiteljstva u Hrvatskoj i Slavoniji. Te spise dobit će članovi za god. 1873. dakako osim redovitih i utemeljiteljnih članova oni podupirajući, koji za god. 1873. svoj prinesak družtvu položili budu. Dostavljajuć to svim p. n. gg. članovom do znanja, umoljavaju se svi družtveni pouzdanici, neka bi se potrsili, da družtvu što više pribave nesamo utemeljiteljnih nego i podupirajućih članova za tekuću godinu, jer samo od toga odvisi izdavanje ovdje napomenutog za naše školstvo i učiteljstvo važnog i zanimivog trećeg spisa, najme družtvenoga „Glasnika“.

U Zagrebu, 28. Veljače 1873.

Upravljajući odbor hrv. ped.-knjiž. Sbora.

Ivan Filipović.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 8. U Zagrebu, 10. ožujka 1873. Tečaj XIV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka, novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora“. Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Prvi uvjet uzgoja.

Jedno najvažnijih pitanja pedagogijskih jest bez dvojbe: Kako postaju djeca poslušnom?

Poslušnost je glavni uvjet uzgoja, ona je temelj svakoga ćudorednoga usavršenja. Da je već starim Grkom mnogo do toga stalo, da valjano uzgoje svoju mladež, o tom dandanas nitko više nedvoji. A što reče Pytagoras, taj glasoviti mudrac: „Mladež se mora priučiti poslušnosti, da laglje sluša, što joj razum zapovieda. Pa ima i drugih učenjaka, koji su bili istoga mnienja sa starim grčkim mudracem.

Što ćeš s-onim, koji nezna ni zapoviedati, ni slušati? U poslušnosti pokazuje se svakako ćudoredan značaj. Bez poslušnosti nemožemo obstojati ni u družtvenom ni u državnom životu; s-toga valja nastojati, da se već djeca u nježnoj mladosti svojoj u tom pravcu odgoje.

Neka si nitko nemisli, da se djeca lako nauče slušati, kada uzrastu i starija postanu. Što se u tom pogledu zanemari u prvih godinah njihova života, nećeš moći nikada, pa bilo i uz najveći napor, nadoknaditi.

S-početka mora se nastojati, da diete bezuvjetno sluša i da svojom voljom nebude imalo nikakova odlučna upliva na ono, što oko njega biva.

A čim pokazuje diete obično svoju despotičnu volju? Plačem i krikom.

Čim se roditelji ili odgojitelji osvjedoče, da nije njegovu plaču kriva nikakova tjelesna bol, glad ili drugo koje abnormno stanje, neka se u tom slučaju nebrine mnogo za diete i kani svakoga laskanja, ili kojekakove bojazni.

Diete će se na skoro utišiti već s-toga razloga, što se nijedan čovjek uzalud rado nenapinje, a uvidiv, da mu sav plač, sve jadikovanje ništa nepomaže, ostaviti će se na skoro ovoga sredstva, kojim je hotjelo, da roditelje svoje zaplaši i na vršenje svoje volje prisili.

U ostalom biti će u mnogih slučajih, osobito kod slabije djece, probitačno, ako ga majka ili odgojitelj sbodnim načinom — a takovih ima sijaset — od plača

Digitized by Google

odvrati. Svaki otac, svaka majka mogla bi nam navesti iz svojega života silu primjera, kako je liepim prijaznim i jednostavnim načinom prinukala na smieh razplakano diete.

Da se nježno već djetešce priuči poslušnosti kako valja, treba velike opreznosti i brižljivosti.

Nikada nemojmo ništa zapoviedati, što nije neobhodno potrebno, što se dakle sasma dosljedno vršiti nemora, a napokon pazimo dobro, da nam dotičnu zapovjed nenalaže strast ili kakovi hiri..

Kada je već neobhodno potrebno, da se djetetu što zapovieda, činimo to umjerenim, tihim načinom; onda diete jedva i opazi, da smo mu šta zapoviedali. Kao što dajemo djeci svaki dan hrane i pila, odjeće i igračaka, istim im načinom priobćujmo i svoje zapovjedi. Ovako ćemo moći izbjeći svaku priliku i mogućnost neposlušnosti od strane djeteta.

U svojih zapovjedih ili zabranah moramo biti dosljedni; ako smo jedanput popustili, probuditi ćemo nehotice upornost u djeteta a osim toga pomješati će mu se slabi još pojmovi o pravednosti. Koliko vremena, koliko napora treba, da se barem ponešto popravi ova ogromna pogreška! Pravednost je veličanstvena ideja, koja nas nebi smjela nikada ostaviti; a mi da ju nehajstvom i lahkoumoošću u mladu već srdašcu zatiremo? —

Okanimo se takodjer neprestana zapovjedanja, vjekovitih zabrana. U tom pogledu griešе mnogi roditelji. A zašto? Jedni bi i drugi rado, da postignu uzvišenu svoju zadaću, da odgoje diete sebi na radost a domovini na korist; jedni i drugi nastoje revno i brižljivo, da jim diete nesadje na stranputice, da ide uviek onim putem, koji ga vodi k-žudjenomu cilju. A ova brižljivost biva baš kod nježnih majka, kod sviestnih odgojitelja glavni uzrok, što odviše i prečesto zapoviedaju i zabranjuju.

Dopušćajmo dakle djeci, što im se kod svih okolnostij dopustiti može i smije, a nemojmo jim zabranjivati ništa, o čem smo unapried osvjedočeni, da jim škoditi nemože.

Priučajmo djecu, da sama poznaju i priznaju, što je pravo i što nije, a podupirajmo kako i gdjegod možemo njihovo slabo još izkustvo.

Da se postigne velika svrha, koju smo evo iztaknuli, trebalo bi, da uzdržimo djecu uviek pri dobroj volji. Ali to je baš s-veće strane najteža zadaća!

Ovdje se zahtieva, da budu dobre volje prije svega roditelji i učitelji. A je li to uviek moguće?

Poznato nam je svim dovoljno, s-kolikom se nevoljom imaju boriti roditelji, koji bi baš sve moguće učinili, da si ubogu dječicu čim bolje odhrane, a s-kolikimi se je neprilikami boriti odgojiteljem, odnosno učiteljem, da ako ne posve, to barem ponešto zadovolje obiteljskim svojim dužnostim.

Zahtievaj onda još, da budu u svako doba dobre volje, — dočim ih nemilo tare svagdanja briga i razna nevolja.

Digitized by Google

Ovomu zahtjevu može jedino, barem što se učijelja tiče, zadovoljiti poboljšanje materijalnoga stanja učiteljskoga stališa, kad već nije moguće, da se doskoči oskudici pojedinih obiteljij!

Velika je i zaista i uzvišena zadaća, što ju imaju vršiti roditelji i učitelji napram povjerenoj si djeci, ali je i dužnost dotičnih oblastij, da izpune po mogućnosti sve uviete, koji odgojiteljem mladoga naraštaja pružaju mogućnost, da u interesu naroda i mile domovine uzmognu podpunoma zadovoljiti gore navedenim i drugim pedagogijskim načelom. I. B. Šah.

Nikola Kopernik.

Po svih strana svieta ori se evo slava neumrlomu tomu mužu, pa nemožemo ni mi, da se ga nespomenemo; a kamo ćemo opet bolje i ljepše mu spomeni, nego li ju napisao akademik, g. J. Torbar, pa zato ju evo iz „Vienca“ doslovce priobćujemo, kako sliedi:

„Ovih dana slavljaše cieli učeni sviet četiristo-godišnju uspomenu velikoga zvjezdoznanca Nikole Kopernika, koj se na 19. Veljače 1473. rodi. Ovom proslavom natjecahu se osobito Česi i Poljaci s Niemci, brojeći jedni i drugi Kopernika medju svoje; dapače Niemci nemogu niti ovaj put zatajiti nenavisti *proti* Slavenom, te im upravo griehom smatraju, što se tolikom slavom usudjuju svetkovati uspmenu neumrloga muža, kano da je bio njihov.

Ako poviest porieklo Koperniku još i nije toli jasno i očevidno razjasnila, a težko da će ga ikada tako očevidno učvrstiti, da bi se ga Niemci odreći htjeli; mislimo ipak, da knjige njegovo slavensko porieklo tako jasno izkazuju, da je nepristranu misliocu o tom svaka dvojba presječena. Štovanje, koje smo ovomu slavnomu mužu jedno kao osnovaocu novoga zvjezdarstva, a drugo kao ogranku velikoga slavenskoga naroda dužni, nalaže nam da svoje čitaoce s njim i njegovim naukom upoznamo.

U imeniku krakovskoga gradjanstva upisano stoji, da je g. 1396. u Krakovu za gradjanina primljen Nikola Kopernik, a do njega umah stoji podpisan gradjanin Dambrova, koj potvrdjuje, da je novo upisani gradjanin iz Češke došao. Nedaleko Mnichova-Hradišta u boleslavskom okružju ima još i dandanas selo Kopernik, odkud starina Palacky drži, da se Nikola Kopernik u Krakov preselio. U ostalom valja napomenuti, da ima još daleko natrag od trinaestoga stoljeća u poljskoj Šleziji takodjer mjesto Kopernik, odkud Poljaci misle da se Kopernik u Krakov bio preselio. Isti nepristrani Niemci već danas priznavaju, da veliki zvjezdoznanac, ili ga ti zvao Kopernik, Koprnik ili Kopirnik, imaš li na umu priedjel, odkud se u Krakovu naseli, ili njegovo ime, nije njemačkoga poriekla.

Kopernik tjerao bi u Krakovu i daleko preko ovoga poljskoga grada trgovinu te bi u tom poslu osobito često zalazio u grad Torunj, koj ležaše na poljskoj rieci Visli i poljskoj pokrajini Mazoviji te osobito s Krakovom tjeraše živahnu trgovinu.

*

Digitized by Google

Jedan od Kopernikovih sinova, takodjer Nikola, nastani se g. 1459. u Torunju kao gradjanin i oženi se s Barbarom Vaczelrod iliti, kako drugi pišu: Vaiselrod. Ovo ime zanaša na njemačku te se zato Niemci tješe, da je u neumrlom torunjskom zvjezdoznancu bilo barem po ženskoj lozi njemačke krvi; poljski ipak izvori tvrde, da je Vaiselrod bila od pradavna mazurskom (mazovskom) porodicom.

Nikola Kopernik, sin krakovskoga gradjanina, i Barbara Vaiselrod bijahu roditelji slavnoga našega učenjaka Nikole, koj se, kako no gori rečeno, rodi u Torunju na 19. Veljače 1473.

Kako mladomu Koperniku bijaše 10 godina, umre mu otac te ga pod obskrbu uze ujak Vaiselrod, varmijski biskup. Izučiv njegovim nastojanjem prvi nauk kod njegove kuće, pošalje ga u 19. godini života na visoke škole u Krakov, koje bijahu ono doba tako daleko na glasu, da su ih učenici sa svih strana Europe polazili. Medju učenimi profesori bijaše najglasovitiji prof. matematike i zvjezdarstva Vojtjeh Brudzewski, koj darovita Kopernika osobito obljubi te ga svede na put, gdje si steče neumrlo ime. Kopernik htjede da postane lječnikom, učaše dakle mudroznanstvo i lječničtvo, ali uz to i zvjezdoznanstvo. Iz Krakova ode u Italiju, provede na sveučilištu u Padovi četiri godine te postade g. 1499. doktorom mudroznanstva i lječničtva. Zatim bude imenovan profesorom matematike i zvjezdoznanstva na visokih školah u Rimu, vrati se poslie dvie godine k-ujaku u Varmiju, postade svećenikom, zaputi se opet dvie godine Italijom, vrati se izkustvom i naukom obogaćen u Krakov da bude profesorom; ali ujak mu, želeći mu za sebe živa budućnost osigurati, naimenova ga g. 1510. kanonikom na kaptolu u Frauenburgu, u današnjoj zapadnoj Pruskoj. Ovdje proživi 33 godine, vršeći svoje dužnosti kao svećenik i lječnik, dočim je sve ostalo vrieme motrenju zvjezdovita neba posvetio. Uz čedni svoj kanonički stan sagradi si zvjezdarnu, gdje je probavio cielo vrieme, što mu ga od službenih poslova preostalo.

Danom učio stare knjige, grčke i latinske mudrace, što li oni o zviezdah, planetih i njihovu kretanju pišu; što li znadu, što li nagadjaju. Danom uči knjige, noćju motri i razmatra nebo zviezdami osuto, da im iztražuje putanje i vidi, kako se s-biljeźkami drevnih grčkih, talijanskih i arapskih zvjezdoznanaca slažu. Neslažu se njegova smotrenja sa starim naukom; drugo on na nebu čita, drugo stari zvjezdoznanci uče. Zapodjene se borba medju njegovim osvjedočenjem i starim svietom, odluči ju kraju dotjerati: uze i opet motriti pak učiti, snovati pak umovati, te raztjerav dugovječne magljuštine izvede pravdu vječnih prirodnih zakona na vidjelo, te ju predade zahvalnomu potomstvu u neumrlom djelu: „ob obraćanju nebeskih svjetova“ (de revolutionibus orbium coelestium).

Slave, kojom ga je veliko ovo djelo ovjenčati imalo, nije se mogao naužívati. Kako mu je prvi otisak njegova u Norinbergu tiskana djela prispio, jedva ga tresućim rukama prelista te uprv posljedni krat svoje nekad toli bistro oko u slova, koja su mu od naroda do naroda slavu naviešćati imala, izpusti dušu

Digitized by Google

dušu na 24. svibnja 1543. „Kako življaže — veli o njem vriedni mu drug životopisac Gassendi — tako umre Kopernik.“

* * *

„Kad pogledam nebesa tvoja, djelo prsta tvojih, mjesec i zviezde, koje si ti postavio; šta je čovjek, te se ga opominješ?“ Tako zapjeva David zanesen sjajnošću i veličanstvom neba zviezdami osuta. I doista, što je zemaljski sviet sa svimi svojimi ljepotami napram uzvišenosti, sjaju i veličanstvu zvjezdovita neba. — Ali da se obazremo na zemlju i nebo onako, kako si ih običan čovjek shvaća.

Njemu zemlja stoji, a okolo nje vrti se sunce s ostalimi zviezdami od iztoka prama zapadu. Jutrom mu izhodi na iztoku, diže se nebeskim svodom sve više te više, o podne popne se do najveće visine, a onda opet pada dok mu na zapadu izčezne, da se drugoga jutra opet na iztoku pokaže. Ovim obraćanjem, kojim se sunce u 24 sata jednom oko svoje osi okrene, postane dan i noć. Kako sunce zapadne, izlaze na iztoku zviezde te prevaliv polu nebeskoga svoda zapadnu i one na zapadu.

Ali osim dnevnoga obraćanja vidi i običniji, zvjezdarstvu nevješt motrilac, da sunce od 20. od prilike Ožujka, dakle proljetnoga ravnodnevlja svaki dan na drugom mjestu, i to sve bliže prama sjeveru izlazi i sve višjim krugom prama zapadu zalazi, dok napokon 20. Lipnja najdalje prema sjeveru izide i najvišim krugom blizu do nad našom glavom o podne stoji, te onda najdalje opet prema sjeveru zapadne. Sad pošto je nekoliko dana kano postâlo (ljetna suncostaja), počimlje se natrag vraćati prama jugu. 20. Rujna dodje opet na mjesto, gdje bijaše s-pramaljeća, čini jesensko ravnodnevlje i prelazi nadalje prema jugu; u Prosincu dodje najdalje prama jugu te kao da bi malo postâlo (zimska suncostaja), vraća se natrag i dospije 20. Ožujka onamo, gdje smo ga prije godinu dana bili smotrili. Ovo je godišnje kolanje sunca oko zemlje, te kao što se s-dnevnoga obraćanja tumače različite dnevne i noćne miene, tako se razjasnjuju godišnjim kolanjem miene četirih godišnjih doba: pramaljeća, ljeta, jeseni i zime.

Kako sunce tečajem ciele godine svoja mjesta na nebu (izlazeći i zapadajući svaki dan na drugom mjestu) mienja, tako vidimo svake godišnje dobe druge zviezde stavnice na nebu.

Zviezdâ u obće ima dvie vrsti, jedne nisu od kad ljudi pamte svojega mjesta promienile, s-toga ih zovemo stavnice; dočim druge očevidno svoja mjesta mienjaju, pomičući se od zapada prama iztoku, s-toga se zovu kretalice ili planeti.

Kako danas obični neuki sviet drži, tako držahu od najdavnijih vremena, više vjekova prije Isukrsta, stari narodi Grci, Rimljani i Arapi, da zemlja sred svieta nepomično stoji, a sunce, zviezde i planeti da se oko nje okreću. Klaudij Ptolemej sakupi ovaj nauk u jednu knjigu, koja se zato ptolemejski planetski sustav zove. Ovaj sustav bje poduprt vjerom i ugledom glasovitih grčkih, rimskih i arapskih mudraca; po njem bješe takodjer navikli tumačiti neka (zlo shvaćena) mjesta sv. pisma, n. p. gdje Jozua veli: stoj sunce! Nije dakle čudo,

Digitized by Google

što se je ptolemejski sustav održao kao svetinja, te jao onomu, tko bi se usudio u nju dirnuti; Kopernik je ipak u taj do dva tisućljeća štovani i tolikimi učenimi ugledi držani sustav ne samo dirnuo, nego, budući na krivu i neistinitu nauku osnovan, oborio i na njegovo mjesto postavio svoj na vječnih i neoborivih zakonih prirode sagradjeni Kopernikov sustav, koj stoji i stati će dok bude svieta i vieka.

Kopernik dokazav, da zemlja nije poput pladnja plosnata, kako si to misli običan čovjek i kao što mnijahu mnogi drevni mudraci, pak da nije u prostoru svieta ničim poduprta, nego da, okrugla kao što sunce i planeti, bez svake podpore svemirnim prostorom lebdi, stavi si pitanje: je li i nas nevara oko, držeći, da se sunce okreće, a zemlja da nepomično stoji? Na ovo pitanje nisu prije mislili, a ipak ono jezgru stvari rješava.

Nismo li toli puti opazili, vozeći se brzo ladjom, kako nam se činilo, da nam ladja mirno stoji na vodi, dočim se obale protivnim smjerom pomiču? Jošte jasnije smo takovo varanje oka mogli opaziti, vozeć se brzo željeznicom tiesnim klancem, te bi bio prisegao, da željezna kola nepomično stoje a klanac da protivnim smjerom leti. Tako isto nas vara oko i kod obraćanja sunca. Motreći sunce sa zemlje, a neimajući nigdje treće stvari, s-kojom bi mogli zemlju uzporediti, čini nam se, da se sunce pomiče i ostale zviezde oko zemlje kreću, a ova da mirno stoji; dočim bi moglo, upravo ovako kao što i kod vožnje, protivno biti da sunce stoji, a zemlja da se oko njega okreće.

Dokazav Kopernik, da kod gibanja dvaju tiela oko nemože odlučiti, koje se od njih pomiče, koje li nepomično stoji, da nas dakle oko i kod sunca vara, pronašao je valjanije dokaze, nego što su naša sjetila za to, da sunce nepomično stoji, a zemlja i ostali planeti da se oko njega kao središta svieta okreću.

Mi nemožemo ovdje izbrajati one visoke iz pojava nebeskih uzete dokaze, samo ćemo ovaj jedan napomenuti.

Budući nedvojbenom istinom, da sunce veličinom zemlju i sve ostale planete skupno uzete nadmašuje, nemože se zdravom pameti niti pomisliti inače, nego da se manje oko većega, a ne veće oko manjega okreće.

Prema ovomu dokazanomu nauku ustanovi slavni Poljak ovaj red u tečaju nebeskih tjelesa: sunce stoji nepomično, oko njega kao središta obraća se najbliže donj planet Merkur, do njega Venus, zatim zemlja, oko koje se opet njezin pratilac mjesec okreće, za zemljom sliedi Mars, za njim Jupiter, a napokon Saturn. Za Kopernikove dobe nije se još znalo za dva planeta, koja su kašnje odkrita, Uran (g. 1781) koj obilazi oko sunca iza Saturna, i Neptun (g. 1846.), koj završuje kolo. To je planetski sustav, s-kojega je Kopernik, jer njegovo ime nosi, neumrlim postao.

Ako pomislimo, da za Kopernika nebijaše točnih ura, a za teleskope, koji danas na visokom stepenu savršenstva u neizmjernih daljinah nebeskih prostora čudesa odkrivaju, nije se one dobe niti slutilo, nemožemo se dosta nadiviti bistromu Kopernikovu umu, koj je onolike tajne prirode odkrio.

Digitized by Google

Neznajući ono doba neka mjesta sv. pisma drugačije nego po ptolemejskom planetskom sustavu tumačiti, proglasiše Kopernikov sustav sv. pismu protivnim, te bude njegovo neumrlo djelo „ob obraćanju nebeskih tjelesa“ 73 godine poslie njegove smrti medju zabranjene knjige uvršteno. Poslie Kopernika živivši zvjezdoznanci, medju kojimi najglasovitiji Niemac Kepler, uvidjahu istinost Kopernikova sustava, ali se ga nisu usudili javno učiti i braniti: on si je ipak na tiho malo po malo sve više u javnost put krčio. Najviše mu pomogne do pobjede Galileo Galilei. G. 1593—1610 bivši profesorom na visokih školah u Padovi, branijaše u javnih predavanjih Kopernikov sustav te se je njegov nauk, slušavši ga sa svih strana došli učenjaci, daleko razišao. Istina da je Galilei svoj nauk o Kopernikovu sustavu morao g. 1637. u Rimu opozvati; ali bačeno na korist Kopernikovu nauku sjeme urodi željnim plodom te se osudjeni sustav već odavna i na rimskom sveučilištu učiti počeo.

Za Kopernikove dobe nisu gojili narodnih jezika, te bijaše latinski obćenito učenim jezikom, s-toga je i Kopernik pisao samo latinski. Ali da mu je njegova poljska domovina milom bila, vidi se i s-toga, što je vodeći to kao zastupnik kaptola, to kao upravitelj varmijske biskupije i pouzdanik svojega poljskoga kralja čestu borbu s-njemačkim redom križaka, koji su o šteti i ponižnju Poljske kraljevine radili, gorućim domoljubljem branio i zagovarao korist Poljske i prava njezina kralja.

Kopernikov nauk nije ostao omedjašen samo na zvjezdarstvo, on je naznačio put, kako se ima pravda uztrajno tražiti i odlučno braniti; on je napried pokrenuo svimi granami prirodnoga znanja; s-toga će se Kopernik u poviesti prosvjete medju prvaci do vieka sjati, a slavenstvu će biti na diku i ponos, jer bijaše list njegove gore.“

Naputak za učitelje u kaznionah u hrv.-slav. krajini.*

V. Učitelj.

§. 124. (Djelokrug.) Učitelju je zadaća, da kažnjenike u školi podučava u početnih i stvarnih predmetih.

Isti prisustvuje činovničkim sjednicam (konferencijam) i ima koncem svakoga mjeseca izvješćivati o stanju obuke.

§. 125. (Zavodna škola.) Školska obuka proteže se na čitanje, pisanje, računanje, jezik, osnove prirodoznanstva, zemljopis i poviest s-osobitim obzirom na domovinu.

---

* S novim preustrojstvom u našoj vojničkoj krajini osnovano je tamo pet novih kazniona i to četiri za mužkarce u Cetinju, Rači, Glini i Mitrovici, a jedna za ženskinje u Karloveu. Da te kaznione nebudu samo puke kaznione nego i poboljšaonice za zabludjele i u nje dospjele kažnjenike, to je u svakoj toj kaznioni osnovana i škola, i mi priobćujemo evo s-velikim veseljem naputak za učitelje na tih kaznionskih školah, što smo ga izvadili iz dotične naredbe, kojom se ti zavodi uredjuju. Mi ju preporučujemo osobitoj pozornosti, jer ako išta, to je ona sjajni dokaz humanitarnoga duha, kojimi se junačka naša krajina preporadja, i koji joj mi upravo zavidimo. Dao Bog, te ništa neprekinulo nit toga zaisto divnoga preobražaja, dok se do kraja svoga neizvede i narodu oko srdca neprivije! Ured.

Digitized by Google

Zavodna škola dieli se na tri razreda.

U prvi razred spadaju oni kažnjenici, koji nejmaju nikakova, ili samo vrlo manjkava, u drugi oni, koji doduše imaju nekakova ali nedovoljna znanja u predmetih pučke škole, u treći pako oni, koji trebaju, da im se to znanje učvrsti i razširi. Razredba i vreme školske obuke odredjuje se naukovnom osnovom i razredbom, koju ima dozvoliti zavodni upravitelj.

§. 126. (Dužnost školskoga polazka za kažnjenike.) Svaki kažnjenik dužan je do svršene 35. godine da školu polazi; nu i stariji su kažnjenici dužni školu polaziti, ako se opazi, da su za nauk sposobni.

Učitelj ima na to paziti, da kažnjenici koji se u školu odrede, istu takodjer i polaze.

§. 127. (Postupanje sa pridošlimi.) Učitelj ima svakoga kažnjenika prve 24 ure, kada ga dovedu, posjetiti u primaonici i izpitati ga glede njegova školskoga znanja. Na osnovu toga izpita odredjuje upravitelj saslušav učitelja, da li će se i u kojemu razredu dovedeni dodieliti.

§. 128. (Školska obuka.) Školska obuka treba se tako urediti, da se učenikom znanje predmeta lako shvatljivim načinom predaje, te se u njih i želja probudjuje, da se sami uče.

Počem obuka u kaznioni koristnom ima biti kažnjenikom iza kako se na slobodu vrate, to joj se ima što je moguće dati praktičan pravac dovedši ju u savez s-raznimi odnošaji i pojavi svakdanjega života.

§. 129. (Školke zadaće.) Učitelj ima školu polazećim kažnjenikom od vremena do vremena davati zadaće osobito za dane, kada se neradi, i nadgledati njihovu izradbu.

Učenikom mogu se dozvolom upravitelja pouzdani i sposobni kažnjenici davati za podučavatelje, koji im podpomažu kod izradjivanja školskih zadaća i kod samoučbe (kad se sami uče).

§. 130. (Nadzor kod školske obuke.) Za držanje reda za vreme školske obuke, dodat će se učitelju nadglednici (pazitelji).

Kad su učenici nepozorni, nemarni ili se nepristojno ponašaju, ima učitelj to, ako opomene njegove i njegovi ukori ništa nekoriste, kažnjenja radi priobćiti upravitelju.

Kažnjenici, koji obuku smućuju ili su svojim ponašanjem na sablazan drugim, može učitelj dati s-mjesta odvesti, i ima ih prijaviti upravitelju.

§. 131. (Zapisnik učenika.) Učitelj ima da vodi zapisnik o učenicih svakoga razreda, u kojem uredno bilježi, kako su učenici marljivi, kako napreduju i kako se vladaju.

§. 132. (Školska godina i izpiti). Školska se godina započimlje prgim radićakom godine.

Iza svakoga poljeća drži se u nazočnosti upraviteljevoj izpit iz svih učevnih predmeta. Dan izpita ima se za vremena obznaniti državnomu nadodvjetniku, da po svojoj uvidjavnosti k-njemu pozvati može zemaljskoga ili kotarskoga školskoga nadzornika.

Digitized by Google

Svakomu izpitu imaju se podnieti kratki pismeni i računski pokusi, te tako porediti, da se napredak svakoga iz poredanih listova pregledati može. Kažnjenici, koji su se marljivošću i vrlo dobrim napredkom odlikovali, mogu na koncu drugoga poljeća po predlogu učiteljevu i duhovnikovu nadareni biti knjigami i drugimi učili, orudjem itd.

§. 133. (Zaključak školske godine.) Iza svakog poljetnog izpita prekida se svakdanja obuka na 14 dana.

Koncem svake školske godine ima učitelj sporazumno sa duhovnikom upravitelju naznačiti one kažnjenike, koji, počem su uspješno proučili školski tečaj, imaju iz škole izstupiti, u viši razred preći ili isti razred opetovati.

§. 134. (Obuka u poljskom gospodarstvu.) Uz navadnu školsku obuku ima učitelj, na koliko je to moguće, obučavati i u poljskom gospodarstva u urah, koje upravitelj odredi.

Kod te obuke imaju udioničtvovati samo oni kažnjenici, kojim je to za njihov obrt potrebno ili koristno, i koje npravitelj na to odredi.

§. 135. (Obuka po nedjeljah i svetkovinah.) Po svih nedjeljah i svetkovinah izuzam glavne svetkovine u godini ima učitelj i od polazka škole slobodne kažnjenike po dvie ure obučavati u obće koristnih i na praktični se život odnosećih znanostih, i to tako, da se jedna od tih ura sprovede čitanjem i pomjestnim tumačenjem sastavaka iz knjigâ, koje razpravljaju prirodoznanstvene, zemljopisne, gospodarstvene i obrtne predmete, a druga da se izpuni razgovaranjem o takovih predmetih.

Upravitelj odredjuje, koji kažnjenici kod te obuke udioničtvovati imaju.

§. 136. (Školski našastnik.) Učitelj ima voditi našastnik o svih za svaki razred nabavljenih spravah, knjigah itd. te se brinuti, da se i sačuvaju. Svako zlobno ili očito nemarno oštećenje ili uništenje tih predmeta po kažnjenicih ima se prijaviti upravitelju, koji će krivce pridržati, da kvar nadoknade i da se po okolnostih kazne.

§. 137. Učitelj je dužan, da vodi popis zavodne knjižnice, i da dogovorno sa upraviteljem izabire knjige i djela, koja se kažnjenikom na porabu davati imaju u prostih urah. Učitelj je odgovoran, da je sbirka knjigâ i učila podpuna.

§. 138. (Davanje knjiga.) Učitelj izdaje svake nedjelje na dan, koji je upravitelj odredio; kažnjenikom posudit se imajuće knjige i tiskopise. On ima u posebnu bilježnicu zapisati naslove izdanih knjiga, imena primalaca, dan kad su izdane i povraćene. Pravilno pako nema se nijednomu kažnjeniku izručiti knjiga, dok prije dobivenu nepovrati.

Ako se posudjena knjiga za tri nedjelje nepovrati, to se ima izkati od primaoca, pa ako se nalogu odmah nezadovolji, ili ako u obće knjigu oštećenu povrati, onda se ima to prijaviti upravitelju radi daljne odredbe.

§. 139. (Sjednica činovnička.) U sjednici činovničkoj ima učitelj da povede rieč o svem znatnijem što se dogodi u njegovu zvaničnom radu, osobito o svih znatnijih pojavih u ponašanju i naravi (ćudi) kažnjenikâ.

Digitized by Google

§. 140. (Statističko godišnje izvješće.) Učitelj ima da vodi statističke bilježke glede obuke, a na koncu godine da državnomu nadodvjetničtvu podnese izvješće o stanju i o posledcih obučavanja.

Pogled u lučbu.

Po A. Bernsteinu preveo Gj. Ester.

Pripomenak.

Nejma znanstvene grane, o kojoj bi vladali u narodu tako čudnovati pojmovi, kako je to upravo lučba.

Ima u višjih i nižjih, u naobraženih i nenaobraženih krugovih dosta ljudij, kojim se, kad progovoriš o kisiku, zubi stežu od kiseline; mnogi misle, da je vodik desetput mokriji od vode, a dušik drže pače strahovitim trovilom, od kojega da sliedom sliedi gotova smrt i čovjeku i životinji, ma da ga samo za pod nokat u sobu uljezne. Ima doduše prilična množ takovih, nu pored svega toga spominju se i u nas dosta često imena: kisik, vodik, dušik, po čem bi opet mogao suditi, da nejma čovjeka, koj tih stvarij temeljito poznavao nebi.

Dobro bi to dakako i liepo bilo, kad se nebi mogao naći nitko, a da nezna barma nešto o najjednostavnijih počelih lučbe; lučba bo je u istinu temeljnim izvorom svemu prirodoznanstvu, pak tko se u njoj bar ponešto nerazumije, tumarati će do vieka u prirodi kao u tmini i potipati se neprestance na čagalj i grumenje. Živa bo je istina, da u disanju i hrani, rastu bilja i životu životinjâ, u bivstvu rudâ, u postajanju vode, jednom riečju: da u svih stvarih na svietu nahodimo na same lučbene postupke: u svem i svagdje, kud godj okom svrnuo, djeluje ti i radi lučba.

Nije nam tu iztraživati, zašto još ima i mnogo naobraženjaka, koji se u tu struku slabo razumiju, tuj nam nije napadati na škole, niti drugih navadjati tomu uzroka. Bile su naše škole, a djelomice i danas su posvećene samo mrtvim jezikom, dočim se o stvarnoj obuci u njih ni spominjalo nije.

Ali granulo i nam radostnije sunce, i čini se, da će stvar na bolje okrenuti. Mi živimo u prebogatoj prirodi, punoj tajna, koje nam je iztraživati i s-kojimi nam se baviti; čovjek bo kao najplemenitije nadareno stvore božje, ima poznati nesamo graditelja veličanstvenoga mu stana = prirode, već mu je i glavna dužnost veličati ga upoznavanjem i razmatranjem sastavina bogatoga toga obitavališta.

Tako ju mi shvatismo, ali ima jih žalibože još sijaset, koji inače misle. Oživjela istinabog u mnogoga želja za spoznanjem majke prirode, nu ipak plaši se većina u zrelijoj dobi nauke o prirodoznanstvu. Mnogi bo, nemogav si protumačiti naravskoga kojega pojava, zadovoljavaju se i tješe tim, što on tobože i onako u lučbu zasjeca, pak da ima i dosta učenjaka, koji znaju više o jeziku Hottentota, nego o radu i napredovanju lučbara. Nezanima svakoga ova struka znanosti, jerbo rieč „lučba“ ili po tudjem „kemija“ malo slovi u narodu a to

Digitized by Google

opet za to, što je nemožeš mahomice proniknuti, te razabrati od kolikoga li je zamašaja u životu.

Znajuć dakle s-jedne strane ovu okolnost, a s druge strane opet i to, koliko li vriedi lučba svakomu čovjeku, kad si umie protumačiti svakdanje prirodne pojave, nakanismo u sliedećih odsjecih pogledati malo u lučbu, te koju o njoj prosboriti. Nu prije nam je još spomenuti sve potežkoće, s-kojimi nam se je borit, i koje nam je svladat.

Lučba je znanost o počelih svih stvarij. To će reći: lučba uči, od kojih je jednostavnih tvarij svaka stvar u svietu sastavljena; ona uči tjelesa razstavljati u najjednostavnije jim sastavine, pak opet uči, u koliko je to moguće od najjednostavnijih sastavina sastavljati nove stvari. Da nam je moguće stupiti pred čitatelja s-kojim godj tielom, pak bilo to i s-komadićem soli, te da nam je moguće reći: Gledaj pobre, ova sol, koje svakim danom mnogo uživamo, sastoji se od dvajuh posve čudnovatih počela, od kojih jedno je otrovna vrst zraka, a drugo kovina, dà prava pravcata kovina, pak da nam je k-tomu moguće čitatelju na očigled pokazati, da tako u istinu i jest, raztvorivši taj kus soli lučbenim putem na spomenuta dva počela, lako ti se ga onda sporazumjesmo.

Ali žalibože nemožemo tako na očigled svojih čitatelja praviti takovih pokusa. Nam treba stvar, koju bi inače na prvi pogled shvatio, premnogimi riečmi i opisivanjem razjašnjivati, što je u toj struci veoma mučan posao, te zato i očekujemo pozornu pratnju čitatelja, ako i nezačnemo odmah o soli, već o drugoj jednoj stvari, najme o kisiku.

A sada na posao! —

Kisik s-ugljenom i sa sumporom.

Ajde da vidimo, što da je kisik.

Da doneseš pred neznalicu bocu napunjenu kisikom, to bi on sigurno tvrdio, da je boca prazna; drmao bi ju, pak na posljedku pronašao, da u njoj ničesa nejma, a to sve zato, što je kisik poput zraka prozračan i bez boje. Neznalac izvadio bi čep, pak ajd s-njim pod nos; ali niti tim nebi ništa odkrio, pošto kisik nevonja nikako, pak kušaj ovamo, kušaj onamo, makar i jezik upotrebio, kisika u boci nebi odkrio, dočim je to plin bez teka.

Pak vendar pregledati će i neznalac, ako mu nekolikimi pokusi pokažemo, kako se i što s-tim kisikom ima.

Evo nekoliko takovih pokusa:

Uzmi komadić ugljena, pak staviv ga o žicu, upali ga na toliko, da pomalo klije, zatim ga metni u bocu kisikom napunjenu, pak ćeš odmah vidjeti, kako ugljen počima živahnim plamenom gorjeti. Izvadiš li ga iz boce, to će opet samo klijati, a staviš li ga iznovice u bocu, to će opet živahnim plamenom uzplamtiti, dok se napokon i sav ugljen neiztroši, t. j. neizgori.

Ovo je dokazom, da u boci ima nešto drugo osim običnoga zraka.

A kako bi bilo, da za taj posao uzmemo poveći komad ugljena? Da li će uviek tako liepo gorjeti? Neće; samo će ga neki dio u boci tako živahnim

Digitized by Google

plamenom izgorjeti, a zatim će gorjeti kao obično. A zašto to? Zato, jer u boci nejma više kisika, dočim je onoga, što je bio u boci, gorjenjem ugljena nestalo.

A kamo je prošao taj kisik iz boce? Kamo je izgorjela čest ugljena dospjela, pak što je napokon sada u boci? Zar je boca sada prazna ostala?

Nije boca prazna ostala; jer niti je kisika nestalo, a niti ugljen bez traga izginuo; oba su još u boci, samo što jih sada nepoznaješ po prvobitnom jim imenu; jer se u boci od njih rodila nova vrst zraka, koju prirodoslovci zovu ugljičnom kiselinom, i to upravo s-toga, što je postala od ugljena i kisika, koja se dva počela lučbeno slučiše.

Mnogi će se tomu čuditi, pak zaiskati, da mu se protumači to lučbeno slučivanje; jer to mora ipak da je osobita stvar, kad se eno gle, crn ugljen s-kisikom tako može pomiešati, da od njih postaje posve nova vrst zraka, koja niti najmanje nije čadjava. Odmah ćemo to saznati, strpi se samo malo, dok nekolike pokuse prodjemo.

Ajde opet uzmi drugu bocu napunjenu kisikom, pak mjesto ugljena metni o žicu sada komadić sumpora (žvepla), upali ga i metni u bocu. — Ugljen je liepo u kisiku gorjeo; ali sumpor će ti u njem mnogo krasnijim ljubičastim plamenom izgorjeti, a kisika i opet nestati; jer evo neće da u boci gori više niti ugljen niti sumpor. A kamo je opet kisik, gdje je izgorjela čest sumpora? Od sumpora i od kisika postala je u boci nova veoma oštro vonjajuća vrst plina, kojemu će svaki po vonju spoznati, da u njem ima nešto od sumporne kiseline. Pak u istinu i jest ta vrst zraka nešto takova, jest sumporasta kiselina, koju možeš, kako ćemo kašnje saznati, pretvoriti u pravu kapljivu sumpornu kiselinu.

Evo nam opet slučaja, gdje se je kruto tielo, sumpor, sa zračnim kisikom lučbeno slučilo, te po tom postala nova vrst zraka, koja nevonja upravo po sumporu, a opet nije bez vonja poput kisika, već ima oštar, dihanje otegujući vonj. Po ovom slobodno kažemo, da se iz sumpora i kisika pravi prava sumporna kiselina, i da je sva sumporna kiselina od tih tvarih načinjena; a ti ćeš dragane dopustiti, da je ta lučba u istinu čudnovata stvar, dok evo ona može plin i kruto tielo tako spojiti, da od njih postaje tekućina.

Pustimo za sada tumačenje ovoga pojava, pak pojdimo na treći pokus sa kisikom.

Kisik sa kostikom i sa željezom.

Pokušajmo sada slučiti kisik sa kostikom.

Svaki nas pozna žigice, kojimi dan na dan zapaljujemo duhan; ali mnogi još nije nit pomislio, odkuda to dolazi, da se ta maljušna stvar mahomice zapali, čim njom po stieni ili kojem drugom tielu povučeš. To dolazi odtuda, što je, kako vidiš, žigici jedan kraj umočen u kostik. Kostik se tako lasno upaljuje, da mu je k-tomu dostatno malo trvenja o koj drugi predmet. Goreći kostik upaljuje sumpor, kojim je svaka žigica na komad prevučena, a sumpor opet zapali

Digitized by Google

drvce. Kad u tmini rukom po žigicah potegneš, svjetljucaju se; a na ruki i na žigicah opažamo neku svjetljucavu maglu, koja nije opet ništa drugo, nego lagano goreći kostik. Nu na žigicah nije kostik čist, te je osim toga prevučen nekom tankom tvarju zato, da se neupali sam od sebe, taruć se o zavoj, što bi dakako mnogo nesreće prouzročiti moglo.

Čist je kostik mekan poput voska, pak komadić takova poput graškova zrna upotrebit ćemo u sadanjem svojem pokusu.

Nabodi to zrno kostika na žicu, pak ga tako drži u boci napunjenoj kisikom, i netreba ti ništa, van samo kostik dotaknuti ugrijanom iglom, i gle kostik odmah gori prekrasno svjetlećim plamenom, da ti se čini, da su te sunčani traci u tmini na jednom obsipali. Pri tom se napuni boca bjelkastim dimom, koj se, ako bocu u miru držiš, slegne na dno, ako si pako prije nalio nešto vode u bocu, pomieša sasvim s-vodom, koja će od njega zadobiti kiselasti tek.

I kod ovoga pokusa nestalo je kisika i kostika; ali zato neizginuše, već se kisik slučio s-kostikom u novu maglastu tvar, koju zovu kostičnom kiselinom.

Najprije zadobismo ugljičnu kiselinu, zatim sumporastu, a evo nam sada i kostične kiseline, i to sve samo po kisiku.

Dakle je i posve pravo nadjenuto tomu plinu ime kisik, kad je on spomenute stvari tako okiseliti ili okisiti znao. Nu nije to još sve, vidjeti ćemo još, kako kisik i kod drugih premnogih stvarij zaslužuje podpunim pravom ovo ime: on bo okisuje i pivo, mlieko itd.

Odmah ćemo taj čudnovati kisik temeljitije proučiti, samo nam valja još zanimivi jedan pokus s-njim učiniti.

Uzmi finu željeznu žicu, zafrči ju poput vijka, pak na jednom kraju ubodi o nju komadić gube. Ako tu gubu upališ, pak ju metneš zajedno sa žicom u bocu, napunjenu kisikom, to će najprije guba živahno gorjeti, a za tim će upaliti istu žicu, koja će se žariti i od nje iskre frcati, kao da je suho drvo. Napokon žica sasvim izgori, te pada na dno boce u posve drobnih krugljicah, koje su tako vruće, da se niti u onom slučaju, kad bi u boci vode bilo, razhladile nebi, već bi se u dno boce ucvrle.

Iz ovoga pokusa vidimo, da negori samo ugljen, sumpor i kostik, živahnije u kisiku, nego li u običnom zraku, već da se i željezo, koje se u običnom zraku odmah prestaje žariti, čim ga iz vatre uzmeš, u kisiku sveudilj žari i posve izgori, kao da je suho drvo.

I kod ovoga je pokusa nestalo iz boce kisika a željezo je izgorjelo, nu zato zadobismo krugljice, koje su izpadale na dno boce. A od česa se sastoje ote krugljice? — One sastoje od željeza i kisika, što no se lučbeno slučiše. A to možemo i dokazati. Ako si najme žicu prije pokusa posve točno vagnemo, pak ako k-tomu još znaš, da si u boci imao n. pr. 10 grama kisika, to ćeš naći, da je kisik sasma iztrošen, a da krugljice od žice sada upravo za 10 grama više teže, nego prije pokusa. Prestanimo malo timi pokusi, pak ajde da jih pokušamo protumačiti. (Dalje.)

Digitized by Google

Rad hrv. ped.-knjiž. sbora.

Da naše čitateljstvo vazda ubaviešćeno bude o radu pedagogijsko-književnoga sbora, to ćemo od sada priobćivati redovito izvode iz odborskih sjedničkih zapisnika; a da u tom sva nit prekinuta nebude, to ćemo na kratko priobćiti, što je radjeno i u dosadanjih sjednicah od zadnje glavne supštine. Evo toga rada:

Iz II. odb. sjednice od 13. Listopada 1872.

1. Pročitan je i odobren zapisnik glavne skupštine.

2. Virovitička županija šalje od občina doljni Miholjac i Našice utemeljiteljne svote, ukupno 50 for.

3. Novoizabranim članom ima se doglasiti njihov izbor.

4. Odobrava se ocjena dvajuh spisa, štono se dostaviti ima vis. c. kr. vojn. zapovjedničtvu.

5. Predsjednik Sk. Fabković izručuje odboru svoj rukopis o metričkom sustavu, a odbor zaključuje, da se razpitati ima za uvjete, pod kojimi bi se što prije tiskati mogao.

6. Vj. Mařik podnosi, da se ocieni, svoj spis: „Pouka u kućanstvu“, a odbor ga predaje na ocjenu g. Fabkoviću i Modcu.

7. Spis „Zalogaji hljeba“ ima ocieniti član g. Sebald Cihlař; a spis „Rad u školi“, član g. Iv. Filipović.

8. Risarske uzorke g. Ljudevita Modca podnieti će sbor vis. zem. vladi i vis. vojn. zapovjedničtvu s-molbom, da ih preporuči pučkomu učiteljstvu za porabu.

9. Glede družtvenoga glasila budu zaključene nekoje odredbe.

Iz II. odborske sjednice od 30. Listopada 1872.

1. Predsjednik pozdravlja nadošavše nove članove: g. Živka Vukasovića, c. kr. zem. školsk. nadzornika, dr. Napoleona Špun-Strižića, prisjednika sudb. stola; Ivana Peksidera, prof. i mamj. ravnatelja zagr. gimnazije; Frana Kurelca, akademika; Ivana Šaha, Antu Irgulića i Josipa Posavca.

2. Čitan je i odobren zapisnik 1. sjednice.

3. Matica češka stupa u književno zamjeničtvo sa sborom, i šalje mu sva njezinom nakladom dosad izdana djela.

4. Razni poslovi „Napredka“.

5. Mařikovo djelo: „Pouka o kućanstvu“ priznaje se, da je preporučivo za više djevojačke i obrtne škole, te za učiteljišta.

6. Glede unišavšega novca odredjuje se, da se kupe najjeftinije razteretnice.

Iz III. odb. sjednice od 1. Veljače 1873.

1. Občina krašićka pristupljuje za tri škole: krašićku, pribićku i vrhovačku kao utemeljiteljni član; zatim občina Gerovo, knjižnica gl. škole u Virovitici,

Digitized by Google

občina Slatina, gornji Miholjac, Brdovec, ob. Orahovica za školu u Orahovici i u Zdencih.

2. Odobrava se ponuda tiskara Albrechta glede tiskanja „Napredka".

3. Pripravnikom ungvarskim u Ugarskoj dozvoljuje se jedan bezplatan otisak „Napredka".

4. Učitelj koprivnički Gjuro Ester nudi družtvu svoj prievod Bernsteinovih spisa, koji bi se mogao u „Napredku" tiskati, a zatim i napose kao knjiga otiskati. Odbor prihvaća ponudu, nu prevodilac će se umoliti, da svoj prievod odboru na ugled pošalje.

5. Pravim, utemeljiteljnim i redovitim članovom ima se za god. 1872. poslati „Komenskova didaktika" i „Izvješće I. obće hrv. učiteljske skupštine" na koliko u tu svrhu doteklo bude.

6. Član Mijat Stojanović ima se umoliti, da knjigu: „Irrgarten der Erziehung" za družtvo preradi prema okolnostim i manam našega naroda.

7. Pošto je predsjednik Skender Fabković tako obolio, da se na dulje vrieme iz Zagreba udaljiti mora, preuzimlje upravu družtva član Ivan Filipović, a uredničtvo „Napredka" član Ljudevit Modec.

8. Ustanovljuje se za „Napredak" posebni redakcionalni odbor a u taj se izabiru osim urednika još članovi: Ivan Filipović i Vjenceslav Mařik.

(Konac.)

Potres.

(Konac.)

Na narav ljudsku uplivaju: 1. podneblje, 2. zemljište, 3. hrana, a 4. prirodni pojavi. Prirodni pojavi djeluju osobito na maštu čovjeka i proizvadjaju silu praznovjerjâ, koja su pravomu spoznanju velikom zapriekom; nu prirodni pojavi djeluju i na razum. Razum i mašta podupiru se medjusobno, nu ipak napokon mašta nadvlada. To opažavamo u Aziji, Afriki i Ameriki, gdje nisu potresi, kuge, bure i orkani ništa riedkoga. Potresi uplivaju na narav ljudsku veoma jako. O tom piše neumorni Inglez Sir Henry Buckle ovo:* „Izmedju prirodnih pojava potiču najviše na praznovjerje potresi, koje s-toga, što kroz nje množina ljudstva propada, a koje opet, što se ponajviše iznenadce pojavljuju. Mnogi misle, da potresi postaju atmosferičkimi promjenami, a to opet da djeluju tako na čovječje žičevlje, da kroz to i duševne sile oslabe. Nu bilo tomu kako mu drago, neda se ipak tajiti, da pojavi potresâ tako na nas djeluju, da se netom u nas radjaju svakojake predstave i misli. Strah, što ga čovjek za potresa poćuti, pobudi mu tako silnu maštu, da ona nadjača sud, te čovjeka čini sklona na svakojako praznovjerje. A za čudo je upravo, što česti takovi pojavi ne samo tih čustva neublažuju, nego ih pače još više uzrujavaju. U Peru-u, gdje su potresi običniji, nego li igdje u svietu, raste svakom novom nesrećom i bojazan i strah

* Henry Thomas Buckle's Geschichte der Civilisation in England.

Digitized by Google

tako, da bude upravo nesnosan. Tako se čuvstva sve više uzrujavaju, a čovjek videći ozbiljnu pogibelj, koje nije kadar shvatiti, a kamo li ju od sebe odvratiti, uvidja svoju slabost i nedostatnost svojih pomagala. A u istoj se mjeri sve više i mašta uzrujava, te vjera na vrhunaravne uticaje potiče. Gdje pako ljudska sila nedotječe, utiče se čovjek obično na vrhunaravne i nevidljive sile, te povjerava na svakojake tajne, koje u njem još više pobudjuju strah i nemožnost čovječju, na kojoj se opet osniva praznovjerje, i bez kojih praznovjerju nebi ni traga bilo.* Ima nadalje takovih primjera i u Evropi, gdje se razmjerno takovi pojavi ipak rjedje sbivaju. Najčešći i najžešći su potresi i vulkanske erupcije u Italiji i na španjolsko-portugižkom poluotoku, pa upravo je ondje i praznovjerje najbolje razšireno te klasa praznovjernika jača nego li igdje u Evropi.

U Španiji bilo je više potresâ, nego li u kojoj drugoj zemlji Evrope izuzam Italiju. Da bi čovjek sbrojio, koliko li je ljudstva i koliko imetka potresi propalo, to bi narasla strašna svota; jer tu nije prošla nijedna generacija u kojoj nebi potres gradove, sela i silu ljudij uništio bio.

I tako dovršujem preduzetu si zadaću, koju sam onako riešiti nastojao, u koliko su mi samo moje mladjahne sile dopustile. D. H.

Raznice.

U Zlatnom Pragu sastavilo je zemaljsko školsko vieće posebni odbor, koji ima iztražiti sredstva, kako bi se moglo doskočiti velikoj nestašici učiteljà u Českoj. Glavni je uzrok toj nestašici malena, prem znatno veća nego li kod nas, plaća učiteljska; pa s-toga ima isti odbor izraditi predlog, kako i kojim da se načinom poveća plaća učiteljem u Českoj. Nebi li se i kod nas jedared već povećala plaća učiteljem?

U istom školskom vieću radi se takodjer i o tom, da se niže gimnazije i male realke spoje u jedan zavod.

Natječaji.

Br. 135.

Škol. od.

Na djevojačkoj učioni u Sunji kotaru II. banske pukovnije, ima se popuniti mjesto učiteljice. Plata je: 300 for., slobodan stan., 6 hvatij drva i 6 for. pisarničkoga paušala, a uza to petgodišnji doplatak i zakonito pravo na obskrbu.

Molbenice sa svjedočbami o usposobljenju za učiteljstvo kao i o ćudorednosti, s-krstnim listom i izkazom o dojakošnjem možebitnom službovanju imadu se do 24. Ožujka t. g. poslati ili putem predpostavljene si oblasti ili pako neposredno zapovjedničtvu c. kr. II. banske pukovnije.

U Petrinji, 26. Veljače. 1873.

— Na pučkoj učioni u Kostreni sv. Lucije, okružju bakarskom, ima se popuniti mjesto učitelja i orguljaša, u koju svrhu razpisuje se natječaj do 15. Travnja 1873. trajući.

Plaća s-tom službom skopčana jest od 315 for., za paušal 32 for., za orguljanje 25 for., ukupno 372 for.; k-tomu učitelj preko slobodnoga stana dobiva prigodom svakoga pokopa, koji se ovršuje sa crnom štolom, za orguljanje jedan forint i jednu voštenu svieću.

Valjani učitelj polag očitovanja obćine nadati se može dovoljnoj svakogodišnjoj nagradi.

Natjecatelji imadu svoje obrazložene molbe na obćinu Kostrene sv. Lucije glaseće podnieti prečastnomu g. Ivanu Soiću, opatu, kanoniku i okr. uč. nadziratelju u Bakar.

U Senju, 22. Veljače 1873.

---

* Za istinitost rečenoga navadja pisac priču o potresu u Francezkoj od Beausobrea; nu imade i naš narod u Vinodolu jednu, vidi „Napredak“ 1868. od 1. Kolovoza, naslov: „Malkuš“.

Izdaje ga **„Hrv. ped.-knjiž. Sbor“**. Uredjuje ga **Ljudevit Modec.** Tiska ga **Drag. Albrecht.**

Digitized by Google

Br. 9. U ZAGREBU, 20. OŽUJKA 1873. **Tečaj XIV.**

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarsko) državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka, novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora“. Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Neke misli o tjelesnoj kazni u pučkoj školi.

(Napisao Josip Klobučar.)

U naše se vrieme mnogo u pedagogijskom svietu u i izvan domovine razglaba i piše o probitačnosti i ubitačnosti tjelesne kazni u pučkoj školi. Napisalo se je pak u tom već toga toliko, i to od učiteljâ-kapacitetâ, da bi reći, da je svako dalnje razpravljanje u tom potrata dragocjena vremena. Pa ipak tomu nije tako.

Kako nam dokazuje poviest, koju ima svaka i nesetna stvarčica, prošla je mnoga stvar kroz sito i rešeto svojih sudija; al istom, kada se je širje občinstvo i javno mnienje uznastojalo s-njom upoznati, u njezino sućtvo i bitak prodrieti i pretresti ju pregnulo, velju: tek onda postala je što no rieč: „intresantnom“.

Pak je nemanje tako i sa tjelesnom kazni, kojoj neće odista nitko živ poreći njezinu dugovieku poviest: nitko zaniekati njezinu ulogu kako u obćem, tako napose u školskom uzgajanju.

Pa kako da ona onda nejma i konservativaca i liberalnoga elementa, koji drži da sve, sto vrieme stvori, ono i raztvori.

Nu nesamo stoga, što ota izmjena suda i mislij biva zanimivom ćak izvan učiteljske sfere, već je hrvatsko učiteljstvo nekim moralnim poticajem i ponukano donositi na vid svoje nazore u tom; jer se eno podviknulo nedavno s-poštovane strane u ped. sboru: van sa šibom iz škole! — Pak će i zakonodavstvo bezdvojbeno u svoje vrieme o tom svoju reći; zato da se pitanje ovo, koje u nas reć bi na dnevni red dolazi, nerieši sine nobis de nobis, u horu je, da se pripravljamo.

Kad bi do dokaza stojalo, kao što oni u svakom obziru ponajjaču polugu sačinjavaju, to bi i ovdje konservativci u brzo pobili protivnike svoje, jer im evo na ruku stoje najvjerojatnija vrela, iz kojih mogu crpiti jakost i auktoritet svomu dokazivanju.

Digitized by Google

Prebireš li ma koju pedagogijsku knjigu, u nijednoj nećeš naći, da se pisac može oteti, da mu i tjelesna kazan nesluži u školi kao malum necessarium. Dozovneš li si pako u pamet sveto pismo i njegovih mudraca izreke, gotovo si na konju.

Našao sam u knjizi mudrosti naročito ove rieči: „Neuztegni od djeteta strahovanja, jer ako ga šibom udariš — neumre. Biješ li ga šibom, spasavaš mu dušu od smrti vječne. Ludost, bezumlje i lahkoumnost leže duboko u srdcu dječakovu, nu šiba ih iztjera.

U drugoj pak čitam rieči poljskoga kralja Kažimira IV., koj svojoj supruzi reće; „Moja ženo, budi uvjerena, da mojima ušima najvećma godi muzika: plač moje djece, kada ju učitelj Dlugoza strahuje."

A narod ti kaže u sgodno si vrieme ovako: „Šiba novu misu čita. Prut je iz raja izrasao. Brezovo ulje vida prokšenu djecu itd.

Nije ni čudo onda, da konservativci, imajući za tjelesnu kazan toli moćan naslon u prošlosti, a u njoj opet uspješno disciplinarno sredstvo u sadašnjosti, šume i rogobor dižu na protivnike svoje. Protivnici ravno umiju laskavo udarati u nježne strune modernoga humaniteta, estetike itd., te odvraćati na gore navedene navode: to je negda bilo, a sada se pripovieda.

Ali hladno sve promotriv, nevalja se, mislim, ni revnim liberalcem nagliti u luke obmana, gdje nejma pouzdane zaštite.

Videći indi, da je u pitanju stojeća stvar i prognanica i štićenica, a na svakoj strani zorim vojsku dosta jaku, to se neusmjeljujem naprečac svojim se glasom ni ovamo ni onamo pristraniti; veće neka mi više dozvoljeno bude ovom razpravom samo neke podatke pridonieti, s kojih će se možda dati ublažiti oštrine s obijuh krajnostij, a na kraju svega privaliti ću još i svoje mnienje.

Konštatujem, da ova razprava nije puna theoretičkih zasada iz bog zna kakovih autora, no da je plod jeditoga sobstvenoga izkustva.

Ima učiteljâ, koji se drže prutića, kao kralj žezla, misleći, da im služi za simbol ugledu, jakosti i moći u školi. Uvjereni su, da bez njega nemogu ništa. Protivnik će mi možda na to: o takovih strastvenjacih, da mi danas neduljiš; ta mi se neprepiremo o pojedinostih, no o načelu. Znam, nu shodno bi tuj uzvratio: niti može biti môra bez riekâ a niti protivno. Pa i sam kažem: od tih se učitelja nalazi većina u bludnji, ter su pravi pravcati bolestnici, kojim istina nemogu pomoći lječnici; ali mogu nešto više izkušani i nešto više hladnije krvi učitelji. Pak sam nadalje i toga uvjerenja, kada budemo jednom predobili i izliečili pojedince, da će onda i načelo svoju pobjedu prije moći slaviti. Jer svakako mora na oko pasti i najzdravije stablo, ako nejma kriepka i razvučena korienja.

Pristaše indi tjelesne kazni, mislim, mogu podieliti na dvoje. Jedni su došli u taj vrtlog, podagnani nepovoljnimi okolnostmi; drugi su opet sanguinična temperamenta, dakle od naravi takovi.

Kako dakle dolaze jedni u vrtlog; kako je opet drugim moći pomoći?

Nepobitno je, da riedkim možda izuzetkom, mladi učitelj dolazi u praktičnost ugladjenom naravi, mirnimi, reć bi neotrovanimi čustvi i nada svega

Digitized by Google

pomisli tom, da će ga u njegovoj novoj poslovnici susretati sami krilati angjeli. Koliki kontrast u njegovu izčekivanju, koje li valovje u srcu i žilah onda, kada za koje vrieme uvidi, da mu je u ljudskoj spodobi reć bi male hudiće krotiti; neobuzdanu i nepripravljenu za svaki i najmanji ozbiljniji posao dječurliju k-djelu i nauku nagibati i u moralnom obziru mala strašila pitomiti, riečju, kada no uvidi, da ga nada ljuto prevarila.

Priznati ću ovdje rado, jer shodno, kako sam se zapanjio prve godine svoga učiteljevanja, kad je u školi tužba došla, da je ovaj ili onaj djak pijan bio, pak zatim, da je ovaj ovo, onaj ono opsovao. Učitelju se mladu, priviknuvšu na gradsku ugladjenost, mora u takovih okolnostij duša potresti, te u svojoj nepregorjelosti i revnosti smisli sve misli u jednu: tomu može pomoći jedino šiba. Nu mnogo se puta prevari, šiba ga pače napokon konca dovede na put, na kojem se nikada nebi rado vidio.

Seoski je naš puk žalibože u odgojivanju svoje djece tako primitivan, način mu oko djece tako majmunski i zdravim načelom gojitbe protivan, osobito što se matera tiče, a otcevi se u obće slabo za to i brinu, da se učitelju i onako tegotno zvanje, još većma otežčava, te se čini, da tu isto pruće ma i sistematično upotrebljavati, znači tvrdjave bobovim zrnjem jurišati. I u istinu, mi bi morali većputij o sudbini našega naroda sdvajati, da se netješimo time, da će tek ovaj naraštaj, koj je sgode imao usisati blagodati našega truda i naših opomena, postati valjanim, te družtvu i državi zdravim temeljem. Tuj bacimo svoje *sidro*, tuj polažimo svu nadu!

To i ništa drugo neka uzmu u obzir mnogi, pak neka svedu tjelesne kazni kad već biti moraju, na najnižu mjeru, neizčekujuć, da će šiba preko noći jurve sladkim plodom uroditi.

Glede takovih pak nemoralnih zloća, kojim je leglo kuća, najbolje je, da se škola s domom porazumi, ako misli, da će biti od uspjeha; ali žalibože što priznati moram, da i tuj svagda lieka nenadješ.

Ali osim skvarena doma izvor su i povod mnogim i mnogim kažnjivim činom žalostne okolnosti, u kojih se žalibože još naše škole nalaze.

Za čudo je to, pa ipak je tako. Slabo materijalno stanje učitelja, pomanjkanje i prilike i vremena djeci za učenje, daljina i zli putevi do škole, oskudica na valjanih učilih, suhoparni i neprobavljivi nčevni predmeti, loša učevna osnova, riečju: razklimani, nit današnjemu duhu vremena, nit našim okolnostim odgovarajući školski sustav, izvor je tomu zlu u prvom redu, a svemu tomu opet nebriga i nehaj onih, koji su prvi pozvani, da se brine za pučku školu, jedino to obrazovalište našega prostoga naroda. Jest, od okolnostij tih ovisi, kako da se mladež odgaja; ili da joj se po načelih napredne učbe i pedagogije razvijaju postupice duševne sile, oplemenjuje srce i jači volja, ili pako da se šibom i inimi grozničavimi sredstvi odgaja tobož za valjane kotrige obćine, države i crkve.

Mnogomu će se medjutim činiti nevjerojatno ili ća smiešno, kada velim, da je učiteljeva slaba dotacija u savezu sa tjelesnom kazni.

*

Digitized by Google

Nu u tom me nemože ili neće shvaćati samo neučitelj ili zlobnik, nipošto pako učitelj ili prijatelj mu, koj znade, da bez materijala nemože verek biti niti ideala, t. j. plemenitoga oduševljenja za dobrim, liepim i istinitim. Takovu pako skeptiku moglo bi se u kratko reći: sit gladnu nevjeruje.

Ufam se, da će biti ob istinitosti gornjih mojih navoda svatko osvjedočen; sa svim tim držim za vriedno neke stvari ponešto detailirati.

Da su neki učevni predmeti za djetinji razum suhoparni i neprobavljivi, to je naša stara jadikovka. To su pak obično takovi predmeti, kojih je objam u cjelosti nepresežan, u sadržaju naposeb ili abstraktan ili nejasan i težko ponjatan.

Uzmimo na um katekizam. Bože sačuvaj, da mislim katekizaciju iz škole izrinuti; ali želim i vojevao sam u prigodno vrieme jur i u kotarskih uč. konferencijah, da se dojakošnji katekizmi zamiene svrsishodnim, umu i dohvatu djetinjemu prilagodljivim vjeronaukom, kojim ćemo moći na prijatni način u krv i kost djece naše uciepiti svete istine naše vjere. Podrobno se o tom ovdje izraziti nemogu, no samo pitam kako me izkustvo uči, a ljubav k-djeci i vjeri nuka: nebi li shodno bilo, ako već u pučkoj školi nebi dovoljna bila biblička prema pojedinim razredom preustrojena povjestnica, da se u sve razrede uvedu katekeze poput onih Gruberovih?

Predbacio mi tko što zato ili nepredbacio, ja ovdje iz svoga osvjedočenja otvoreno izpoviedam, da zamjenom današnjega katekizma sa primjerenimi nabožnimi i biblijskimi crticami odagnasmo iz pučke škole znatno tjelesne kazni, a uzpirismo ljubav i nagnuće k vjerouci, koje žalibože danas slabo opažamo.

Okrom toga postavismo se na temelj jur Amosom Komenskim obretene, a drugimi pedagozi njegovane istine, da se ima u školi sve učiti na prijatni i zorni način, nipošto pako na abstraktni i mehanički, koj je vatra bez svakoga žara, te nije kadra ugrijati niti uma niti srdca.

Pa ni „Početnica“ nit „Slovničke čitanke“, a najmanje pako slovnice, koje se rabe u pučkih školah, neodgovaraju gore navedenomu načelu; mjesto da pobude u djeci ljubav za knjigom, omraze joj svaki nauk.

Ob osnovi obučavanja dielim sasvim nazore našega odličnjaka Filipovića, koj u svojih „Ped. slikah“ na jednom mjestu ovako niže: Poznata je stvar, da je u glavnih školah toliko predmetá natrpano, da je upravo nemoguće, da se sav taj materijal čestito svlada, a djeca da ga čestito prokuhaju i duševno si prisvoje. Neka pametan čovjek samo dobro progleda sve propisane knjige, pa će sigurno odmah i sam uvidjeti tu nemogućnost. U nas je savjestan učitelj mučenik svoje službe i mučitelj (indi op. pis.) svoje djece, a nesavjestan, da dobro samo prodje, više ili manje šarlatan; djeca pako u svakom slučaju izlaze iz škole s površnim znanjem. Koj od učitelja nemora dirnutim srdcem ove rieči priznati? Što da rekne tek seoski učitelj, koj ima sve predmete sam naučati u trih razredih i to s djecom obojega spola, a osim toga mora biti još orguljaš i voćar občinski? Sve to čini odviš golemu rieku, kojoj se učitelj snažnom branom nije kadar protiviti. Uprav ota bujica ponese ga mnogo krat, da se srazi sa svojimi učenici

Digitized by Google

Nu to još nije sve. Pohodiv neke učione, od čuda sam se snebivao, gdje sam našao na prazne stiene, bez ikakvih pomoćnih, i zornoj obuci potrebitih sredstva! U nekih nenadjoh valjana ormara, a još manje u njem jezgrovita i sočna štiva, zemljovida ili globusa; pače ni pisalice, ni perišta, a fizikalnih aparata i drugih nuždnih učila neću ni da spominjem. Pak sam i sam takove sreće bio, da sam morao prvih dana svoga učiteljevanja učenikom kupiti perišta, krede i drugih stvarij, samo da mi nezapne nastava.

Kada dakle vidim, da je u kojoj školi veći napredak, jer su tamo pri ruci sva moguća pripomagala, jer je tamo uzor-općina, poždeni i ja svoju gojenčad, ali jer u mene vladaju druga obstojateljstva, bacim napokon svu krivnju na učenike, pa onda udri po njih. Nuto, jesu li ti tuj učenici krivi? Zato, prije nego li ikoj mladi učitelj na muke odsudi svoga djaka, neka promisli, i opet promisli, da li je i sbilja krivac; nemora li možda nebogi trpiti radi koga drugoga, možda radi nehajnoga općinskoga glavarstva, kojemu je škola deveta briga, te s-kojega nehajstva oskudieva škola svim, što joj je za uspješni razvoj potrebno.

Pokrenu li kojim čudom (u Hrvatskoj moramo reći čudom) dosele spomenute naše okolnosti na bolje, nejma sumnje, da će tad i mnogi učitelj voljnije za koj korak primaknuti se onomu načelu, po kojem neki korifeji kane tjelesnoj kazni odzvoniti smrtno zvonce.

Sjetimo li se svoga prvoga školovanja, na brzo nam se u mašti pomole *slike* nekadanjih poput desetnika nemilosrdnih učitelja.

Prodiru doduše jošte i danas kad što u javnost glasovi, da i sada ima još učitelja, koji šibom nemilice u školi vladaju, te se grde i pred učenici i pred občinstvom.

Za stalno mogu pako reći, da nepostizavaju svoje namišljene svrhe u školi, a izvan nje da si samo šire prezir i sramotu. Takovim bih svjetovao, da se svom voljom odluče uzdržati se barem mjesec dana zle svoje navike, a kad mine prvi mjesec, neka se je kane i drugi mjesec; trećega bit će im već laglje, pak ako tako uztraju, ja bio krivi prorok, ako neće nakon izmaka godine ubrati najkrasnijega ploda sa duba svoje samozataje. Nu da to poluče, mora im vještina, obzirnost i hladnost u prebiranju kazne nadmašiti vrućicu, naglost i nerazbornost.

Svaki nas je jurve u učiteljištu učio priebor raznovrstnih kazna. Nemanje se možemo o tom uputiti svakom knjigom pedagogijskoga duha; medjutim ipak mislim i ja nešto ovdje o tom saobćiti.

U mnogo slučajeva opazio sam, da se može učitelj uzdržati od tjelesne kazni, ako mjesto nje postupimiče upotriebi čitanje štiva ili povjestnih crtica, napisivanje i prepisivanje raznih radnja itd. Ako n. p. N. N. nakon uzaludne predtečne manje kazni neće opet da pazi, piše, računa itd. nevikni namah: hajd na šibe! već mu reci: ti ćeš poslje predavanja pročitati 5—10 povj. crtica; jer uzmimo, da je taj učenik slab u dotičnom predmetu, pak će se tim načinom prisiliti i učiti mehaničkomu čitanju, a koliko toliko i stvarni sadržaj usvojiti, i eto: kaznom si polučio dvogubu korist, što je u školi uviek uvaženja vriedno. A na

Digitized by Google

slični način, dade se tjelesna kazan i drugim, koristnim radom zamieniti. Ovakovom umjerenošću postignuti će učitelj, da će i jedan šibolet više pruditi, nego li prije i više njih. A nije ni čudo, — jer kad šiba nije u školi svakdanji gost, nego se samo kadkada i to u krajnoj nuždi u školi pojavi, tad zavlada i u školi sasvim drugi duh. Ali se tuj zahtieva i od učitelja, da bude odgojiteljem u pravom smislu rieči.

On se mora sniziti do djece, više njom obćiti na djetinju, a djeca će opaziti simptome učiteljeve otčinske naklonosti i ljubavi i upoznati će ga ne kao mučitelja i strašitelja, već kao blagoga dobročinitelja; tjelesnu pako kazan smatrati će kao neodoljivu posljedicu težka prekršaja, koju će i sami ostali učenici kao pravednu zahtievati radi uvrede i boli nanešene dobru njihovu učitelju. Dotjera li do toga stepena učitelj svoju majstoriju, učinio je odista remek-djelo u svojoj struci.

Pod takovim blagim sunašcem učiteljeve mudrosti mora se stid izrazitije pojaviti, moralna ćut osnažiti, a to je ona meta, do koje nam je iti u školi. Nu nesamo, da je to humanitarni zahtiev, nego zar nesrću srditi i čangrizavi učitelji sami u svoj prerani grob, nerazvraćaju li si sreću i mir u obitelji i ća u obćini?

Razjasniv to pitanje s-jedne strane, poći mi je i dalje u tabor liberalaca, te staviti pitanje: nebi li valjalo tjelesnu kazan sasvim ukloniti, nebi li to bilo probitačno za učitelje, a shodno za gojitbu?

Nebaci li se čovjek u talase sentimentalnosti, ter nemisli pluti vesli estetike, moderna humaniteta i nervozne čuvstvenosti, već se prikuje na tvrdo polje praktične radnje, triputa će si prije predomišljati, nego u tom odlučnu izreći. Stoji li ona: kakav otac, takav sin; kakav svrdal takav klin; kakva mati, takva kći; kakva koza, tak beči; onda svrni okom na svoj narod, od kojega dobivaš s-prve ruke surovu robu, a pogledaš kao u zrcalo u druge napredne narode, i pomisliš, što imaš od ove robe stvoriti, to ti mora onda i u bielom gradu rodjeni gradjanin priznati, da na golemoj pućini uzgoja zanemarenih individua treba kriepkih i strogih disciplinarnih sredstvâ.

Genealogična je tvrdnja, da kakva svojstva imadu roditelji, da takva prelaze i na porod. Uzmeš još u obzir neznanje, ili pače znanje u svakojakoj skvarenosti u seoskih roditelja, tko će onda posumnjati, koli krivi pravac nagnućem usadjuju roditelji svojoj djeci; tko opet braniti učitelju, kao narodnomu uzgojitelju, svakim se uspješnim i ljekovitim sredstvom služiti, da školom izvede narod iz divljačine i surovosti i privede ga civilizaciji i kulturi. Ne, toga nemože i nesmije braniti nijedan rodoljub, leži li mu iole budućnost naroda na srcu.

Nije ovdje umjestno duljiti o tom, da li je u horu ili nije za naše odnošaje izključba tjelesne kazni iz sudnica. Tim se neka juriste i sudci bave. Ali neda se tajiti, da su tim i oni došli u veliki škripac.

Neka se govori koliko mu drago o duhu XIX. vieka i o njegovoj trublji, koja da je poput Eolove harfe svojimi zvuci raznijala sve narode i nje osvie-

Digitized by Google

stila, toliko je istinito, da će ova odredba u današnjih okolnostih našemu općemu narodnjemu moralu više nahuditi, nego li pruditi.

Reći pak: jer se tjelesna kazan ukinula u sudnicah, ima se ukinuti i u školi, nije dosta. Tomu dosljedno moralo bi se još reći onda i to: vi roditelji, okanite se barbarskoga i pogubnoga načina odhranjivanja, a nada sve nebijte si, spasa vam, svoje djece; jer evo škola prestala je šibati, pak što da mi uradimo s-vašom djecom, koja su se u kućah vaših na šibe — (a bormeš i biče) priučila, i koja ni nepoznaju straha bez njih. A takvim argumentiranjem kamo bismo dospjeli?

Ja neplaidiram, što je strpljivi čitalac i sam mogao opaziti, za tjelesnu kazan, kao apodiktičnu polugu za školski napredak, dakle intellektualnu naobrazbu; ali nemogu svomu uvjerenju odoljeti, da ju kao odhranitelj, dakle drugotni roditelj učenika u zaštitu neuzmem; pače svaki učitelj uzeti mora, neželi li pod pritisak doći od sdola, a možda i od sgora.

Pučka se škola nije jošte opasala jakimi bedemi zakona protiv vanjštine; koliku pako, neću reći mržnju, no zlovolju žanje svakim danom u narodu, to nam izkustvo podaje dosta znamenitih primjera. Okuje li se učiteljstvo u ovakova nerazrješiva pùta, pak nek se to dozna u i izvan škole, to mi se onda čini spodobnim nekadanjim dvorskim ludjakom, kojim se brnjkalo pod nosom i natezalo ih za uši, a oni se tomu smjeli tek sladko nasmijati.

Neka pako postane učitelj rutava nosa, te se nesrećom kojom razpùta i posegne za šibom kao Adam za voćem, neznam bili mu bolje bilo kao i njemu, koj je morao ostaviti ubavu si postojbinu.

Pučka ima škola polučiti dvojaku cielj, dočim imaju srednje i strukovne škole ponajviše samo jednu i to znanstvenu. Pučka škola kao prava i neposredna primalja mladeži iz roditeljskih ruku, prima uzgredce polovinu i više dužnostij roditeljskih na svoja ledja, i to joj je dakle uzgojna ili pedagogična strana. Žalostno je, kako jurve rekosmo, da mora pučka škola čupati iz srdaca djetinjih toliki korov, zasijan još u roditeljskih kućah, i kresati nevaljano bršće zločestih navika, dočim se višji zavodi neimaju za to brinuti.

Tamo ili su individua jur kao plodno zemljište pripravljena za novi usjev, ili jih pako ako su skrozimice pokvarena, izbacuju kao nerabljiva iz sredine svoje, što prvo u pučkoj školi nije, a potonje nemože da bude.

Druga je zadaća pučkoj školi znanstveno-naukovna.

Da bude pučkoj školi jednostavna svrha, najme ona srednjih i strukovnih učilišta, što u ostalom nikako nemože da bude, jer ona je podlogom i pripravilištem svim slojevom naroda: to bi i ona mogla uvesti praksu rečene izključbe i okrom toga morala bi dobiti za strogo znanstveno naobraženje i zreliju mladež. Ali nebi li takovom izključbom sama škola sebi zatvorila vrata, te bi joj po vremenu ostale prazne klupe??

Srednje i strukovne škole pripravljaju naraštaj za naobraženu klasu u obće za pojedine struke napose.

Digitized by Google

Iz srednjih škola želi si namaknuti država službujućih a iz strukovnih pojedine klase pripomagajućih faktora; nu narodna je škola svih slojeva, svega naroda, i to joj daje sasvim drugi tip. — Pučka ili narodna škola stoji po tih načelih u sasvim drugom odnošaju i prema domu i obćini, a napokon prema svoj domovini.

Njoj bo nemože biti svejedno, kao ni sdušnu svećeniku spas duša povjerenih mu vjernika, kako će li uzgojiti naraštaj, ili sretan i miran, ili nesretan i prevrtljiv, te obćini ili domovini zdrav ili pogibeljan živalj.

Ona je s-ovimi činbenici kud i kamo i duševnimi i materijalnimi svezami sljubljena i time, što u sredini ovih djeluje i što ju ovi uzdržavaju i učitelja plaćaju, imadu ovi pravo za dar i uzdarje tražiti.

Jer je dakle narodnoj školi najvišji cilj, da uzgoji kulturan i civiliziran narod, to si mora prema tomu i sredstva birati. Jer za dar i uzdarje pružati mora, to mora i nastojati, da joj ovo onomu odgovara. A kakovo bi to uzdarje bilo, kad bi ona um i njegove sile izbrusila i znanjem obogatila, a nebi dosta jaka bila svojom djelatnosti i srdce moralnim zakonom podvrći? Ili da joj bude pogledom na dušu i tielo uzgojna strana slomljena? Nebi li tuj izašlo ono: Martin u Zagreb; Martin iz Zagreba; ili iz jednoga polutanstva u drugo.

Vidi se odatle, da niti je po učitelje probitačno, niti u pedagogiji svrsishodno tjelesnu kazan posvema iz škole izrinuti.

Dotjerav tako svoju razpravicu kraju, hoću da sve u jedno saberem, te ju ovako u kratko reknem:

Pošto nije narodnomu učitelju toliko mladež sistematičkim znanjem bogatiti, koliko li ju uzgajati, moralno ju podizati, dozvoljeno mu je oprezno služit se i tjelesnom kazni: da se tako omladina, sva nada našega okolnostmi zapuštenoga naroda iz polutanstva izbavi i za sretniju budućnost pripravi.

Ovo je mnienje, s-kojim će se, mislim, većina hrvatskih učitelja sprijateljiti.

Pogled u lučbu.

Po A. Bernsteinu preveo Gj. Ester.

(Dalje.)

Kako se dobiva kisik.

Prije nego li se dalje upustimo u razpravljanje o kisiku, valja nam odgovoriti još na jedno pitanje, za koje znamo, da je sigurno bilo našim čitateljem već višeput na jeziku. Mislimo pitanje: A odkuda nam boca kisika?

Kisika ima svagdje; nu nigdje u prirodi nejma ga čista t. j. takova, da nebude pomiešan s drugom kojom tvarju. Čista se kisika možeš zadobaviti samo umjetnim načinom.

Zrak, okružujući čitavu našu zemlju, zrak u naših sobah, na cestah, u šumi, na poljih i vrtovih sastoji se od kisika; nu taj je kisik pomiešan s drugim plinom, koj se zove dušik. Tu smjesu od kisika i dušika, zrak najme, ne-

Digitized by Google

prestano udišemo niti neslutedi, da ima u njem 4 diela dušika, a 1 dio kisika, u kojem se razmjerju ova dva plina za čudo u svakom mjestu nalaze. Aleksander je Humboldt već prije više od 60 godina pokušao iztraživa zrak u dubkom punih kazališţih u Parizu, na najviših gorskih vrhuncih, pak i visoko u zraku pomoćju balunâ, te je odkrio, da je zrak svagdje jednako od ista dva plina u spomenutom razmjerju pomiešan.

Pokvareni zrak u prenapunjenih sobah dolazi odtuda, što se još drugi plinovi pomiešaju sa zrakom. Razmjer pako, u kojem stoji dušik prema kisiku, ostaje uviek isti.

Dosta, kisika imamo dotmar; ali ga zadobiti čista znaju samo lučbari.

Hm, reći ćeš, ta lasno ti kisika zadobiti, samo da znam, kako odstranit od njega dušik! U tom grmu zec leži! — Svaka boca, štono ju mi zovemo praznom, u istini nije prazna, već je puna zraka, t, j. u boci ima 4 diela dušika, a 1 dio kisika.

Da pronadje dakle koji čovjek stvar, koja bi imala tu moć, da upija samo dušik, a ne kisika, to bi ti trebalo tu stvar samo baciti u bocu, začepiti ju, pak za čas, kad bi sav dušik upila, eto ti u boci čista kisika. Nu takove stvari nije još nitko našao, a možda je i neće nikad nitko naći, premda bi to iznašašće bilo najveće na svietu; jer za čudo da sve, štogod poznajemo, voli privlačiti kisik, nego li dušik.

Vidjeli smo, da se ugljen s kisikom slučuje, te radja ugljičnu kiselinu, pak isto tako, da sumpor, kostik i željezo čine kiseline svoje vrsti. Ali to čine sve stvari u svietu, koje poznamo. Uz stanovite okolnosti sve se stvari lako spajaju s kisikom, nu mnogo teže s dušikom. S toga i dolazi, da možeš posve lako dobiti čista dušika, ali ne tako lako čista kisika.

Ajde sada, da pokušamo, kako rekosmo, umjetnim načinom doći do čista kisika.

Ima neki crven prašak po imenu živni kis (Quecksilber-Oxid), a taj se sastoji od žive i kisika lučbeno s njom slučena. Živu je (živo srebro) svaki sjegurno već vidio; otu tekuću težku kovinu moći je u salitrenoj kiselini (Salpetersäure) raztaliti, te daljim lučbenim postupanjem dotle dovesti, da od nje postane crven prašak, koj je veoma otrovan, nu o kojem nitko nebi rekao, da je živa. Ova je živa slučena s kisikom upravo tako, kako to vidjesmo u prije spomenutih krugljicah, postavših od izgorjele željezne žice. — A ovaj se kisik može vrućinom iz toga živnoga kisa izagnati i u priredjenoj za to spravi uloviti.

Kako se to pravi, neda se dobro opisom protumačiti dosta budi, ako si jednu samo upamtiš, a ta jest: da inače nije moguće zadobiti čista kisika, već da ga valja silom iztjerati iz lučbene slučenine, u kojoj se s kojom drugom tvarju slučen nalazi.

Sada pako krajnje je već vrieme, da na čistac dodjemo s toliko spominjanom lučbenom slučeninom. Što da je lučbena slučenina? Zašto je dušik tako tvrdoglav, te se neće slučivati, a zašto kisik tako dobroćudan, te je odmah pripravan svačim se slučiti?

Digitized by Google

Vidjeli smo, da se kisikom slučuje ugljen, sumpor, kostik, željezo i živa; a budi uvjeren, da se i srebro, bakar, olovo, tutija i premnoge još tvari s kisikom rado slučuju. Pita se samo sada, kako se ima onda s kisikom, kad bi mu u jedan mah pružio više stvarij, s kojimi se on rado slučuje: bi li se dalo pogoditi, koju će stvar on najvoljeti?

Ovo su, dragi štioče, pitanja, koja nas duboko u lučbu zavode, te upravo zato, ajde da jih što točnije riešimo.

Što je lučbena slučenina.

Ponajprije nastojat ćemo razjasniti, što je lučbena slučenina; jer time ćemo moći jasnije pokazati kisikove slučenine. Nu prije toga još valja nam se pobliže spoznati s-jednim od najglavnijih lučbenih pitanja.

Sve skoro stvari, koje nam obično u prirodi na oko dolaze, nisu jednostavne tvari, već su one sastavljene od raznih drugih tvarij. Samo pojedine kovine kao: zlato, srebro, bakar, željezo, olovo, tutija itd. jednostavne su tvari.

Lučba uzè si zadaću, da pronadje, od kolikih se pojedinih tvarij sviet sastoji, te je u tu svrhu sve iztražila, do česa je samo doći mogla. Tom iztragom našlo se, da se sve stvari, pak makar jih bilo na zemlji i na milijun — milijuna, sastoje samo od 65 jednostavnih tvarij, koje različitim načinom medjusobno spojene, sačinjavaju toli različite stvari u svietu. Može se nekim načinom reći: višnjemu je stvorcu trebalo stvoriti samo 65 temeljnih tvarij; jer od tih 65 tvarij i s njihovimi raznolikimi svezami medjusobno dade se cieli sviet sastaviti.

O soli govorili smo odmah s početka. Ima li čovjeka, koj bi na prvi mah uztvrditi mogao, da su u kuhinjskoj soli dvie tvari, od kojih jedna da je kovina, a druga otrovna vrst zraka, kako u istini i jest. Kovina u soli zove se sodik (Natrium), a spomenuta vrst zraka solik (Chlor). Sodik i solik dvie su tvari, koje lučbeno slučene sačinjavaju našu običnu kuhinjsku sol. Sol dakle nije temeljna tvar, pak je nije trebalo niti stvarati. — Nu nemisli nitko, da se od sodika nemože ništa drugo načiniti osim soli, ili da se solik samo za sol rabi. Solik se slučuje s mnogimi drugimi tvarmi u posve druge stvari, a solik nemanje tako. Pak tako se ima i sa svimi ostalimi tvarmi; čim se lučbeno s drugom kojom tvarju sluče, postaje od njih posve druga, niti po izgledu, nit po teku, niti po vonju počelom svojim nalična stvar.

Nu što je s tim lučbenim slučivanjem; kako postaje slučenina? — Mogu li se sve stvari na svietu lučbeno slučiti?

Na to nam odgovara lučba ovo:

Onih 65 temeljnih tvarij, koje se u lučbi zovu počela, ote su osobite vlastitosti, da ti uz neke okolnosti mogu najmanje čestice jednoga počela privlačiti čestice od drugoga počela, i tako se dva počela vlastitom privlačnom silom spajaju, i sdruživši se rode posve novo tielo, koje počelom, od kojih je postalo, često niti najmanje slično neostaje.

Digitized by Google

U školskih se u lučbu zasjecajućih knjigah ova težnja tvarij za slučivanjem oziva srodnost, te se po tom veli: kisik je srodan ugljenu, on se s njim lučbeno slučuje u ugljičnu kiselinu. — Nu ovaj naziv srodnost vrlo lasno na krivi put zavadja; jer se može misliti, da si srodne tvari, moraju takodjer medjusobno nekim načinom jednake i slične biti, kako se to medju srodnici obiteljskimi drži. U lučbi je stvar obratna: Čim su različitija svojstva dvijuh tvarij, tim se medjusobno živahnije slučuju.

Dvie tvari, koje su si po naravi ili po svojih svojstvih slične, nespajaju se nikako, ili veoma težko. N. pr. željezo i srebro dva su počela po naravi mnogo si nalična, ali se lučbeno neslučuju. — U kisika je stvar posve drugojačija: s njim se bo, premda nejma niti najmanje sličnosti sa srebrom, a isto tako niti sa željezom, ipak uz sgodne okolnosti srebro slučuje, te postaje od njih taman prašak, komu nebi nitko rekao, da je suho srebro sa prozračnim kisikom. Isto se tako slučuje kisik na željezom, pak onda postaje od njih svim nam poznata hrdja.

Prije nego li dalje podjemo, budi nam dovoljno ovo netom pronadjeno jedno lučbeno načelo, najme: medju lučbenimi počeli (medju rečenimi najme 65 temeljnimi tvarmi) ima težnja za slučivanjem, koja je tim jača, čim su si počela medjusobno po naravi različitija. (Dalje.)

Karolina Světlá.

(Dalje.)

Prem sam odaljena od mile, nezaboravne mi domovine, to ipak pozorno i s dubokim nekim pietetom sliedim, motrim i uvažavam svaki korak, što ga čini na mučnoj za nju cesti prosvjete, i radostnim srdcem pratim svaki duševni njezin gîb, smatrajuć ga pobjedom u tom težkom, velikom, nejednakom boju i za život i za obstanak i za slobodu.

To je boj neravan, težji, nu zato i častniji, pak mu je zato pobjeda jamačnija i trajnija, nego je ona na krvavom bojištu, gdje ti prečesto i svoj svoga raźa i ubija, pak da barem zna: zašto. U toj borbi sudjeluju i žene jednakom revnošću s muževi. Nu s kakovimi zapriekami bilo se je još napose boriti ženi, a to k tomu jošte tako prije četrdeset — trideset godina, (sadanjemu ženskomu narašćaju već je mnogo šta olahkoćeno) — ako li je htjela doprieti ma samo do kusića duhovnoga života, to će, mnijem, bar ponekle pokazati životopisna ova crtica.

* * *

Karolina Světlá* narodila se je 24. veljače 1830. u zlatnom Pragu, iz trgovačke porodice. Neznam obrazložiti, da li je to ležalo u pretanahnom sluhovnom njezinom organizmu, te nije mogao bez boli podnašati zvukova tvrdoga, njemačkoga jezika, ili je možda bio drugi tomu uzrok; ali toliko je istine,

* Rodjena Ivana Rottova, udata Mužákova.

Digitized by Google

da se je Ivana sve do šeste svoje godine svakiput prežuhko razplakala, kada bi ju tko nagovorio njemački. Nu, kad su ju kašnje roditelji povjerili ustavu francuzko-njemačkomu, u kojem ti gojenice za svaku, češki izušćenu rieč strogo karalo i kaznilo, odtudji se napokon materinskomu jeziku tako podpuno, da u petnajstoj svojoj godini nije znala progovoriti češki niti jedine suvisle izreke.

Bilo je odtudjujućih i germanizujućih zavoda za žensku mladež i u Českoj, kano jih ima dandanas i drugdje u slovinskih zemljah; nu na sreću bilo je u ono gluho doba i revnih buditelja duha narodnjega i marljivih zaštitnika opuštenoj ženskoj mladeži. Tako sastavi revni rodoljub, Dr. Karel Amrling, družtvo žrtvujućih se muževa, koji su držali za gospodje systematična predavanja s raznih znanostij; bijahu u tom kolu: Dr. Špott, Dr. Staněk, Dr. Frič, Dr. Amrling, Čelakovsky, Dr. Tieftrunk, a kasnije god. 1848. i 49. i potle, kad sam i ja uzrasla do oveće djevojčice, te učestvovala kod tih duševnih gostbîna, posjeti nas nejednom i svietu slavno poznati Dr. F. Purkyně, koj motreć nas bistrim, jasnim, čovjekoljubnim svojim pogledom toli milo, tako otčinski sretno, umio bi čarobnim blagim, zamamljivim svojim načinom svakoj reći što poučljiva, mudra, liepa, uzletna, što se joj upililo u dušu poput aforizma, da ju prati cielim njenim životom. Mi bi se okolo njega sgrnule kao pčele okolo viek cvatućega cvieta, u kojem je neizcrpivo medeno vrelo. Znao bi i sjesti medju nas za onaj dugi, zeleni stol, pomnjivo slušajuć predavanje*, pak je bio medju nami najpozornijom, nu što će mnogo više reći, uz svu svoju istinsku učenost — isto tako skromnom učenicom kao i mi. Ah! u kakov sam to čarobni zabludila sviet!

Oprosti mi ti orijašu medju dusi ljudskimi, — ti savršeni rodo- i čovjekoljube, ti jedna izmedju najuzvisitijih mislij naše planete**, da rukom neposvećenom mećem na grob tvoj maleni ovaj cvjetić uspomene i zahvalnosti, što sam ga trgnula na cvatućoj njivi svojega djetinstva. Nejednom mi se pričinja i sada u tih težkih borbah života, o kojih onda nisam imala ni pojma, da štovana tvoja ruka opet kao negda, počiva na mojem čelu, te iznovice vidim to vedro tvoje čelo, sielo najme velikih mislij, pak jasno čujem i izza groba taj milozvučni tvoj glas, kako me hrabri, kriepi i podbada na uztrajnost u boju za dobro.

Sve svoje izkustvo u tom ustavu i opis sličnih zavoda uložila je Světlá u nekolicini dopisa, tiskanih g. 1859. u časopisu: „Posel z Prahy“. Dopisom ovim odzivalo se najmilotnije, a sa svih strana šiljalo je uredniku Běláku listove, izrazujuće simpatiu za pisateljicu (akoprem nepoznatu, jer se S. nije podpisala). Jedan istih dopisa, poslan nekim slovenskim pastorom, Bělák je obielodanio u svojih novinah.

Bilo je Ivani dvanajst godina, kadno je njezin literarni učitelj iznenadce oglasio majci joj, da je neće dalje obučavati, jer se kod nje kaže neporecivo,

* Predavanja nisu za ono doba bila javna, već privatna.

** Ovdje se dotičem hypothese o duhu zemlje, hypothese najme, da je planeta naša životom udahnjeno biće, kojega misli i tvorine jesu tvorstvo njezino. Vidi Ernst-ovu Planetognosis, kojoj je pridano kao uvod Purkyněv spis „Papierstreifen aus dem Portefeuille eines verstorbenen Naturforschers. Pisateljica.

Digitized by Google

jasno nadarenje spisateljsko. Ova je viest roditelje nemilice trznula, jer se onda jošte smatralo spisateljstvo kod žene kao stvar takoreć nečastiva; nitko u tom nije vidio duševne težnje, želje za udioničtvovanjem vremenoga napredka, nije vidio težnje doprinieti takodjer skromni svoj umni dielak za razvoj svojega naroda, već su ljudi smatrali spisateljicu za osobu naprasitu, neskromnu, drzovitu, koketnu, koja nezna, kojim bi sve načinom na se svratila pozornost, i koju su običavale kazniti ostale žene bedastim preziranjem a muži isto tako blunastom satyrom*.

Da nebude prvienče njihovo nesretno, zaključiše roditelji, da nesmije Ivana se dalje učiti; nesamo to, već i sve knjige pred njom zatvarahu budnom brižljivošću, kao pogibelno orudje, kao jamačnoga uputitelja na tu vratolomnu stazu. Samo kriomice, tajno, a da rečem, gladno, čitala bi po koji knjigu, što bi joj ovaj ili onaj znanac iz milosrdja posudjivao.

Ovako se nemilice pred njom zatvore vrata umjetnosti. Nije joj preostalo drugo, van glasovir, i prem je glasbu veoma ljubila, prem se htjela živahnom svojom dušom njojzi vrgnuti, to joj otegoćivala taj blagi užitak tehnika poradi malahne joj ruke i kratkih prsta; nije mogla uzeti oktave. Ovako je njezino udaranje u glasovir uprkos napetoj marljivosti i uprkos njezinu nadarenju i težnji, ostalo nesavršeno, što ju je veoma žalostilo.

Kako rado bi ta bujna, toli živim životom nadarena duša djevojačka bila ušla u to bezkrajnje kraljevstvo muzike, da se ondje, sama toli ljubka harmonija, spline s njom u jednu cjelinu. (Podajem vierne ove crtice stranom iz vlastita ustmena predanja spisateljice, stranom iz privatnih njezinih dopîsa meni namienjenih, ili pako po pripoviedanju sestre njezine i roditelja. Vatreni, liepi način pripoviedanja Světlé neizbrisivo mi udubi svaku njezinu rieč u dušu, te ju mogu pouzdano podati. „Duboko sam se klanjala umjetnosti", pripoviedaše mi ob ovoj dobi svojega života, „a kadagod bi sjela uz glasovir, obuzelo me čuvstvo, kao da bi se nečemu svetomu rugala**: i druga vrata umjetnosti su se pred menom nebogom neuprosivo zatvarala".

Koliko tako djevojaka i dan danas pati ovakovimi nutarnjimi bolmi, kada jih s jedne strane nerazbor roditelja, i starovječne predsude, s druge pako nužda tjera, da se silom poprimu zvanja, što ga u sebi nećute, i za koje nisu dorasle; a opet u sebi silom duše i nogama gaze darove naravi.

* * *

Mjeseca ožujka g. 1848. kadno se bila proglasila konštitucija, kada su ljudi, začarani dahom mlade slobode, otvarali ptičicam gajbice, da se nauživju slobode, bogom jim dane, sruši i 18 godišnja Ivana duševnu svoju borbu, izmolivši si, roneć žuhke suze, od roditelja toliko slobode, da već nikada više se

* Divne li sličnosti u mnienju!? Sve upravo kao da je danas. (Opazka urd.)

** Kolikokrat sam se sjećala krasnih ovih riečij, bivša svjedokom četiri duge godine, kako su morale djevojke bez milosrdja, bile za to sposobne ili ne, klopati po glasoviru, gubiti dragocjeno vrieme bezobzirce na to, što se izgubljeno neće nikada više povratiti, a još manje mareć za to, da je ovakovo tobožnje učenje poruga umjetnosti. M. F.

Digitized by Google

nebude morala dotaknuti tipkica glasovira, što su joj, akoprem ne drage volje, ipak dopustili.

Dvie godine za tim, kada je ledena bura već opet bila ofurila nježne pupoljiće mladjahne slobodice, upoznala sam se posredovanjem Božene Němcove s porodicom Rottovom, te probavivši mnogo ugodnih časova u malom tom družtvu, ne jednom se zamislih s čudnoga ponašanja Ivane. U sried živahna razgovora, u struji smieha i šale, ona bi znala iznenadce zamuknuti; crno, sjajno, duboko njezino oko postalo bi joj sjetno, lice nujno i mrtvo, bez izraza živa.

Valjda joj je duša prhnula u ine višje sviete, da se ondje druži sa pobratimi ženiji, da gleda ono, što je običnomu oku za uvieke zastrto!?

Za onda nitko nas a zaisto niti ona sama nije znala, što joj zaokreće dušom, što li ju obuzimlje; nu sada znam, te mogu posve stanovito izreći, da ju je zasjenila vječna ljubav božja, kojoj se je smilio mučenički narod českí i položila u utrobu duha njezina zametak ženija, koji je stao za onda bez njezine sviesti, poput zametka u životu materinjem oživljivati, razvijati se, tražiti si smjer sebi shodnoj radinosti.

(Dalje.)

Naredba o izpitih zrelosti na c. kr. učiteljištu u Petrinji.

Da se provede §. 12. naredbe, tičuće se naobrazbe učitelja i učiteljica pučkih učiona u voničkoj krajini, odredjuje vrhovno vojno zapovjedničtvo sliedeće: §. 1. Učiteljski pripravnici imaju se na svršetku propisanoga učevnoga tečaja (§. 3. propisa o naobrazbi pučkih učitelja) podvrći izpitu zrelosti (§. 12. al. 1. iste naredbe), i to iz svih na učiteljištu predavanih predmeta (§. 4. iste naredbe).

Ovomu izpitu mogu se podvrći i takovi, koji učevnomu tečaju na kojem priviligiranom učiteljištu nisu prisustovali, ako su 19. godinu svojo dobe navršili i zadobili dozvolu od vrhovnoga vojnoga zapovjedničtva (§. 22. propisao naobrazbi pučkih učitelja).

§. 2. Izpitno povjerenstvo ima se sastojati od učiteljâ i ravnatelja učiteljišta i od voj. krajišk. školskoga nadzornika, (§. 12. al. 2. o naobrazbi puč. učiteljstva) koji izpitu predsieda.

§. 3. Izpiti se polažu pismeno i ustmeno.

§. 4. Pismeni izpit se polaže iz sliedećih učevnih predmeta: a) hrvatskoga, b) njemačkoga jezika i literature, c) matematike, d) prirodoslovja, prirodopisa i poljskoga gospodarstva, e) zemljopisa i poviesti, f) iz nauka uzgoja i podučavanja, te s ovimi spojenih znanostij i poviesti pedagogije.

§. 5. Za svaku radnju, upotriebit se smiju najviše 4 sata. Vrieme, dozvoljeno za svaku pojedinu radnju, nesmije se prekinuti.

§. 6. Kod ovih pismenih radnja nesmiju se rabiti nikakova pomoćna sredstva, izuzamši tablice kod matematičkih zadaća.

Digitized by Google

§. 7. Za svaki izpitni skûp ima učiteljski sbor (§. 4.) šest tjedana prije izpita stanoviti broj zadaća predložiti i zajedno navesti imena izpitnih kandidata, te isto putem ravnateljstva zapečaćeno poslati vrhovnomu voj. zapovjedničtvu.

Iz ovih zadaća izabere zemajlski školski nadzornik one, koje su mu po volji, ili zadade sam zadaće, te ih on svojim vlastitim i službenim pečatom vrhov. voj. zapovjedničtva providi i ravnateljstvu učiteljišta dostavi u tu svrhu, da ih ovo učiteljskim pripravnikom na dan izpita obznani kad koji na red dodje.

§. 8. Dane za pismene izpite opredieli ravnatelj u sporazumljenju su učitelji učiteljišta. Za vrieme ovih izpitnih dana ima se u ostalih razredih zavoda neprekidno predavati.

Prigodom ovih pismenih radnja imaju učitelji onim redom nadzirati, kako bi to ravnatelj ustanovio.

§. 9. Svaki učitelj ima u zapisniku zabilježiti, kako dugo je nadzirao i vrieme, kad je koji učiteljski pripravnik svoje radnje predao, koje su mu se zadale i kako se možda što osobita dogodilo.

§. 10. U jednoj sobi nesmije ih više od dvadeset pet pripravnika izradjivati pismene zadaće. Ima li ih više, to se moraju u više sobah porazdieliti.

§. 11. Izpitanici, koji se posluže kakvom prevarom ili porabom nedozvoljenih pomoćnih sredstva, imaju se odmah od izpita odpustiti. Takovi imaju se za prvi put iz dotičnih predmeta na novo kod sliedećega izpitnoga roka izpitu podvrći. Koji bi se po drugi put krivcem kakove prevare učinio, izključuje se za vazda od svakoga izpita.

Ovo se ima odmah prvim danom izpita pripravnikom proglasiti, pa da se je proglasilo, ima se ubilježiti u zapisnik (§. 9).

§. 12. Pismene radnje ima predati učitelj, koji je posliednji nadzirao, ravnatelju, a ovaj učitelju dotične struke.

Učitelj ih ima pomno izpraviti, te svoj sud o istih pismeno izreći, u kakovu su odnošaju izpitne radnje napram zakonom ustanovljenoj mjeri.

Svi članovi izpitnoga povjerenstva imaju pismene radnje pregledati, te se o vrstnoći istih osvjedočiti.

§. 13. Dane za ustmeni izpit opredieljuje vrh. voj. zapovjedničtvo, pošto je saslušalo mnienje zemaljskoga školskoga nadzornika.

§. 14. U jednom danu nesmije ih se više od osam izpitati.

§. 15. Svi članovi izpitnoga povjerenstva imaju biti prisutni cielo vrieme izpita. —

§. 16. Nijedan kandidat nemože biti oprošćen od ustmenoga izpita iz kojega znanstvenoga učevnoga predmeta.

§. 17. Ustmeni izpit ima se praviti iz svijuh znanstvenih učevnih predmeta, predavanih cielo vrieme na učiteljištu, a ne samo iz onih, predavanih posliednje godine. Na izpitu ima se sve znanje izpitanikâ, kao i njihova teoretička i praktička učiteljska okretnost u obzir uzeti i prema tomu njihova spobobnost prosuditi.

Digitized by Google

Prigodom prosudjivanja sposobnostij izpitanika ima biti mjerilom zahtjev, što se ustanovljuje učevnom osnovom na učiteljištu, kojom je obseg znanja te teoretičke i praktičke okretnosti izpitanika točno naznačen.

§. 18. Da li se imaju učiteljski pripravnici iz predmeta, kao: risanja, krasopisa, pjevanja, iz gudbe gusala, orguljanja i tjelovježbe izpitati, ili će im se red sposobnosti iz ovih predmeta ubilježiti u svjedočbu izpita zrelosti samo na temelju znanja, što bi si ga tečajem posliednje godine njihova prisustvovanja na učiteljištu prisvojili, o tom ima izpitno povjerenstno od vremena do vremena odlučiti.

§. 19. Na koncu izpita drži se vieća pod predsjedničtvom zemaljskoga školskoga nadzornika, gdje se odlučuje, kakav će se sud o izpitaniku na temelju njegova ukupna pismenoga rada i ustmenoga izpita iz svakoga učevnoga predmeta izreći, kakav red mu podieliti i napokon ima li se dotičnik zrelim za učiteljstvo proglasiti i usposobiti.

(Konac.)

Raznice.

Književnost.

Doskora će troškom spisatelja Vjenceslava Z. Mařika izaći drugi i zadnji svezak „Pouke o kućanstvu“.

Visoki kr. vladni odjel za bogoštovje i javnu nastavu dozvolio je odlukom od 13. Ožujka t. g. br. 747, da se ta knjiga kano pomoćna i kano učevna knjiga može upotrebljavati na ženskih učiteljištih i višjih djevojačkih učionah, a podjedno ju preporučio takodjer kao rukovodnik svim učiteljicam i kao nagradnu knjigu za učenice viših razreda pučke učione.

Natječaji.

— Za učitelja na pučkoj školi u Kraljevici u Primorju. Plata: 400 for. i 50 for. paušala, a uza to stan u naravi ili primjerna stanarina.

Molbenice upravljene na občinski ured u Kraljevici šalju se do 30. Ožujka t. g. preč. g. Ivanu Soiću, opatu i podarcidjakonu u Bakru.

— Za učitelja i orguljaša u Novaku, županije sriemske. Plata: 105 for: 30 mjerova napolice, 30 mjerova kukuruze, 8 hvatij drva, uzato slobodan stan, vrt i podpora od 50 for. iz zaklade Nemetove.

Molbenice šalju se do 1. Travnja t. g. prečastn. g. Antunu Matiću, podarcidj. i župniku u Tovarniku.

— Za učitelja na glavnoj učioni u Vukovaru. Plata: 360 for. stanarina 60 for., nagrade za opetovnu obuku 26 fr. 50 nč. i napokon nagrade za obučavanje u risanju 26 for. 50 nč.

Molbenice se šalju do 15. Travnja t. g. nadzorniku učiona kotara vukovarskoga.

— Za učitelja računstva, mjerstva i mjerstvenoga risanja na kr. maloj realci u Belovaru. Plata 800 for., 10 po sto stanbine i petogodišnji doplatak od 100 for.

Molbenice podkriepljene s-dokaznicami, navlastito pako o znanju hrvatskoga ili kojega drugoga slavjanskoga jezika, šalju se propisanim putem do 31. Ožujka kr. zem.-vladnomu odjelu za bogoštovje i nastavu.

— Za tehničkoga pristava na maloj realci u Varaždinu. Plata 420 for., 20 po sto doplate, 105 for. stanarine i 210 for. nagrade za obučavanje u risanju, na kr. gimnaziji, glavnoj učioni i nekih šegrta.

Molbenice podkriepljene s-dokaznicami, navlastito pako o znanju hrvatskoga ili drugoga kojega slavenskoga jezika, šalju se do 30. Travnja t. g. školskomu nadzorniku i kanoniku g. Franji Sladoviću u Varaždinu.

Izdaje ga „Hrv. ped.-književ. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 10. U Zagrebu, 1. travnja 1873. Tečaj XIV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora".

„Napredak" izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Cieua god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka, novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora". Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Ustavnost i prosvjeta.

(Natječajna radnja.)

Motto:
Čovjek je samo u toliko slobodan,
u koliko je naobražen.

Nikad se ljudi nezanimahu toliko uzvišenimi idejami slobode i napredka, koliko danas. — Sa svijuh strana čuje se samo jedna težnja, — jedna želja, — *želja za slobodom* i napredkom. Ova želja razigrava i oživljava sve narode i stališe. — Njezin glas odjekuje tako u grudijuh iznemogla starca, kao što i u srdcu oduševljena mladića; — jednakom se silom razleže po starovječnoj Evropi, kojom i po blaženoj novovjekoj Americi, pa i u iste zapuštene krajeve Azije zaćeo je prodirati, kao što nam svjedoče najnoviji pokreti Japaneza i Perzijanaca. — Istinabog, na mnogih je mjestih taj glas jošte mukao i potajan, ali nejma dvojbe, da će na skoro divnom svojom snagom prekinuti i posljednu sponu, kojom su ga sputali, ter zoru sretnije budućnosti naviestiti svim narodom, svim stališem i svemu svietu.

Nastojanje stranaka nametnjačkih i natražnjačkih, koje s gole sebičnosti viću i rogobore proti slobodi, te ju silovitimi i naprasitimi načini hoće obustaviti i utišati, neće uspjeti; — jer narodi su počeli pregledavati, ter malo mare za rogoborenje natražnjaka i urlikanje sebičnjaka. — Sloboda, koju su toliko viekova goruće želili i očekivali, za kojom su toliko žednuli i čeznuli, za koju su toliko života žrtvovali, koja je stvorila posve novi viek, dokinula robstvo i kmetstvo, prekinula okrutnu šibiku sebičnosti i samovolje, te viencem jednakosti i pravednosti obavila sve narode i stališe, bez koje nejma rodu obstanka i blagostanja, ni sreće ni napredka, mora konačno pobiediti i svimi družtvenimi odnošaji zavladati. —

Radostno možemo uztvrditi, da se je i naš narod počeo buditi iz dubokoga i dugotrajnoga svoga mrtvila. Svjestniji i uztrajniji životni nagon, kao što i primjer susjednih naroda, ponukao ga je na to, da i on srednjovjeke odnošaje

Digitized by Google

svoje u državnom i družtvenom, materijalnom i moralnom pogledu izmieni prema potrebam i zahtjevom novoga vieka. Pa je u tom, hvala božjoj providnosti i zaslužnim muževom, uzprkos mnogovrstnih zaprieka prilično napredovao. Ukinućem podložničkih odnošaja i uredjenjem demokratičke ustavnosti osigurana je osobna sloboda, oslobodjen posjed, te cielokupnomu narodu podano pravo, da putem svoga zakonitoga zastupstva slobodno i samostalno razpolaže sudbinom svoje domovine. — Mnogi će na temelju toga u svom oduševljenju bez svakoga oklievanja uztvrditi, da uživamo podpuno novo doba, da je slobodnomu i prirodnomu našemu narodnomu razvitku otvoreno polje, te da možemo bez svake zaprieke stupati k podpunoj svojoj družtvenoj i političkoj slobodi; — nu mi opet velimo, da naš narod još nije podpuno slobodan, da još nije sa sebe stresao predsuda sriednjega vieka, te da svi odnošaji našega družtvenoga i političkoga života nose biljeg neke nesnosne i ubitačne prelaznosti, koja, ako se što prije neukloni, može uroditi najpogubnijimi i najžalostnijimi posljedicami.

Da to dokažemo, bit će dovoljno, ako uputimo na prošle saborske izbore. — Jedno od najuzvišenijih stečevina novije dobe, jedno od najsvetijih prava ustavne slobode, — jest bez dvojbe pravo izborno. — Njim se pruža sgoda narodu, da pokaže svoje političko naobraženje i sposobnost za ustavnu slobodu. Kako se u drugih naobraženih i sviestnih državah to pravo cieni i poštuje, mogli smo se jur više puta osvjedočiti, osobito pako prošle godine prigodom izbora predsjednika u sjevero-amerikanskoj republici. — Izbor najvećega državnoga dostojanstvenika prošao je tamo mirnije i treznije, nego što prolazi u nas izbor občinskoga kneza. A to zato, jer se tamo vojuje i može vojevati uputom i dokazom, dočim kod nas na vršenje najsvetije dužnosti gradjanske treba goniti novcem, opajanjem, obsjenjivanjem, obećivanjem i raznimi inimi demoralizujućimi sredstvi, kojimi se izborno pravo i representativni sustav samo ponižava i koja odviše jasno dokazuje, da naš narod još nije podpuno zriel za slobodu i ustavnost.

Kad se stvar pobliže razmotri, nije to ni čudo. Do nedavna bijaše naš puk pod formalnim skrbničtvom. Za javne političke poslove nije se brinuo, jer pokraj neprimjerenih dužnostij nije uživao baš nikakovih prava; — što više u istih familijarnih poslovih njegovih odlučivao je većinom dotični vlastelin. To protunaravno i nesnosno stanje dokinuto je doduše u novije vrieme, nu odviše naglo; pa s-toga, kao što se nemože zahtievati od onoga, koji se je jedva pridigao od kakove težke bolesti, da se okreće i radi poput onoga, koji je posve zdrav, tako se nemože očekivati niti od našega puka, koji je toliko godina čamio u duševnom sljepilu, da najednoč odbaci srednovjeke svoje nazore, te se onako kreće, kao što oni narodi, koji su u slobodi i za slobodu uzgojeni i izrasli.

Nu tim više se može, pa i mora nastojati, da se zanemareno nadoknadi, — zapušteno izpravi, — manjkavo dopuni, — neugladjeno izgladi; — jednom riečju, da se puk pridigne iz dušev noga svoga mrtvila i stavi u ono stanje, koje

Digitized by Google

čovjeka čini u pravom i podpunom smislu slobodnim. Jer što mu hasni vanjska sloboda, dok je rob gluposti i nemoralnosti; — što mu hasne politička prava i povlasti, dok nemože shvatiti i uvažiti neizmjernih koristij, koje su s njimi uzko spojene, dok nerazumije i nepozna dužnostij, koje mu iste pružaju i nalažu?

S-pouzdanjem možemo dakle uztvrditi, da će se uzvišena načela ustavnosti i slobode u našoj domovini jedino onda razprostraniti, učvrstiti i ukoreniti, kad se uzdigne sveobća narodna prosvjeta i njom moralno i umno naobraženje našega naroda dovede u podpuno ravnovjesje s pravi i povlastmi, iztičućimi iz ustavnosti i slobode.

Da su u tom s-nami i umni državnici, dokazuje ona žurba, kojom se u najnovije doba nastoji oko unapredjenja pučke prosvjete u svih državah, u kojih zakon nad samovoljom, ustavnost nad despotizmom i sloboda nad robstvom vlada.

Tako reče slavni ugarski državnik Franjo Deak, da u današnjem vieku samo onaj narod ima izvjestnu političku budućnost, koji ozbiljno o tom nastoji, da se popne na površinu obćega naobraženja. — A predsjednik sjevero-amerikanske republike izjavljuje u najnovijoj svojoj okružnici, da jedino u unapredjenju narodnoga uzgoja i narodne prosvjete vidi osiguranu budućnost svoje domovine.

Jedino dakle obćim naobraženjem, — naobraženjem svih slojeva naroda može se ustavna sloboda praktičkim načinom provesti i osigurati. — Bez sveobće narodne prosvjete je svako razširenje političkih prava i sloboština veoma opasno, te će sveukupnu narodnu snagu prije oslabiti, nego ojačati i uzdignuti. — S-toga se ljuto varaju svi oni, koji misle, da je sloboda sama po sebi dovoljna, da se uzdigne i unapriedi narodno blagostanje. Po takovu shvaćanju bili bi divljaci najsretniji, jer oni uživaju podpunu slobodu, koju nesuzuje nijedna čovječja ustanova, nikakav moderni običaj, koja nepozna obvezne obuke ni obvezne ženitbe, neplaća poreza, nedava rabote itd.; pak ipak mislim, da nejma nijednoga naobraženoga čovjeka, koji bi želio takovu slobodu; jer sloboda, koju nerukovodi razum i moralno čuvstvo prelazi dopuščene granice, prestaje biti slobodom u pravom smislu, te neunapredjuje blagostanja, već nesreću i propast naroda.

Isto se tako varaju i oni, koji drže, da za osiguranje narodne slobode nije potrebna sveobća prosvjeta, te da može zadovoljiti naobraženje tako zvanoga „narodnoga cvieta“ t. j. pojedinih narodnih kolovodja i zakonodavaca.

Mora se priznati, da veoma mnogo zavisi od sviestnih narodnih kolovodja isto tako, ako ne i više od dobrih zakona, koje stvaraju mudri zakonodavci; — nu ipak nemogu narodnu sreću osigurati jedino kolovodje, koji se i onako često mienjaju, te kabanicu vjetrom kreću, kao što nemogu ni naroda uzdići pusti i mrtvi zakoni. — Dapače poviest nas uči, kako najveće države mogu i pokraj najboljih zakona propasti, ako nejmaju dovoljno podpore u snažnu i pravu duhu gradjana. — Gradjane pako nečine jakimi političke povlasti i sloboštine u toliko, u koliko jih čini osjećanje nutarnje snage i vriednosti. To pako osjećanje može se samo onda podpuno i obćenito razviti, gdje je duh obće prosvjete prodro ćak

Digitized by Google

do najnižjih slojeva puka. S-toga nevalja obrazovati i podizati samo pojedine nad masom uzdignute veličine, već cielo narodno tielo, ako hoćemo, da blagoslovne težnje mudrih zakonodavaca zahvate čvrsto korenje u praktičnom životu naroda.

Kad nas nebi na to ništa drugo nukalo, to bi bilo dovoljno uvažiti ono izkustvo, koje nas uči, da su najveći neprijatelji ustavnosti, absolutiste, feudalci i oligarchi, ujedno najveći neprijatelji pučke prosvjete, i to samo s-toga, jer uvidjaju, da će se jedino dotle moći uzdržati na čelu svih državnih poduzeća, te si moći osigurati bezuvjetnu pokornost mase, dokle je ista nesvjestna i nenaobražena. — Tko suzbija narodnu prosvjetu, taj suzbija i ustavnost i obratno, s-toga tko je protivnik pravomu razvitku pučkoga školstva, taj je najveći protivnik slobode i napredka, po tom i najveći protivnik svoje domovine, kao što i cieloga čovječanstva.

Neka nam se nenavadjaju odnošaji stare dobe i ustavnost srednjega vieka, koja je obstojala i bez sveobće pučke prosvjete. — Druge su onda bile okolnosti, a i drugčija ustavnost. Srednjovjeka ustavnost nastojaše o tom, da se što čvršći zidovi podignu izmedju raznovrstnih družtvenih klasa, dočim današnja ustavnost naprotiv o tom radi, da se ti zidovi što prije uklone, i na njihovo mjesto ona silna nutarnja sveza postavi, koja svakomu gradjaninu bez razlike stališa i roda pruža jednaka prava i jednake dužnosti. — Ako se je u ono doba najveća i skoro izključiva briga posvećivala naobraženju višjih klasa, bilo je to posve umjestno i dosljedno, jer su za ono doba jedino višje klase reprezentirale ustavnost i ravnale politikom domovine; — nu danas je to posve drugčije, danas su politička prava u rukuh cieloga naroda. — S-toga ako hoćemo, da se ustavna sloboda, koja je razprostranjenjem političkih prava zadobila širji i čvršći temelj, uzdrži i učvrsti, moramo nastojati o tom, da se u istoj mjeri, u kojoj su razširena politička prava, razširi i narodna prosvjeta, t. j. treba nastojati, da svaki pojedini gradjanin postane zrelim i sposobnim u toliko, u koliko je potrebno, da zna i može svoju slobodu uživati i stečena prava čuvati i braniti.

Nejma veće nesreće po domovinu, nego ako njezinom sudbinom ravnaju i odlučuju neznalice, s-toga i nije posve neosnovan zahtjev onih reformatora novije dobe, koji hoće da uvjetuju izborno pravo o sposobnosti čitanja i pisanja, bolje o neki stupanj duševnoga naobraženja. Kad bih ja u obće u kolu političara išta predlagati umio i smio, to bi zahtievao, da se nikomu nepodieli izborno pravo, koji nedokaže dovoljno bar poznavanje narodnoga ustava i narodne poviesti. — Jer ako od pojedinca, koji hoće da ravna malim svojim gospodarstvom zahtievamo stanovitu količinu znanja kud i kamo moramo više zahtievati od onoga, koji misli, da može i smije odlučivati napredak i sreću ciele domovine, cieloga naroda.

* * *

Osvjedočiv se tako, da je po ustavnost, slobodu i napredak pučka prosvjeta neobhodno i bezuvjetno potrebna, prva ima biti dužnost svakoga rodoljuba, oso-

Digitized by Google

bito pako javnih sborova i javnih glasila nastojati o tom, da se podupiru svi oni faktori, koji narodnu prosvjetu pospješuju i unapredjuju.

Pučka škola ako i nije jedini faktor pučke prosvjete, to je ipak jedan od najmožnijih i najsnažnijih, te bi se punim pravom moglo reći, da se jedino u toliko pospješuje pučka prosvjeta, u koliko se podupire pučka škola.

Za pučku školu se je kod nas veoma malo učinilo. Priznajemo, da su tomu krive političke okolnosti, nu moglo bi se i uzprkos tomu više činiti, kao što nam dokazuju žup. skupštine križevačka, zagrebačka i varaždinska, samo kad bi bilo više oduševljenja i energije.

Ponajprije bi se moralo nastojati, da se popravi ona velika pogrješka, uslied koje se je počelo nakon učiteljske skupštine udarati po učiteljstvu. — Svaka i najmanja sgoda imala bi se upotriebiti na to, ne da se škola i učiteljstvo grdi i snizuje, već da se narod upoznaje i oprijatelji s koriśću i blagodatju narodne škole i narodne prosvjete. Pojedine ustanove, bile u sebi bog zna kako koristne i spasonosne, mogu samo onda uspjeti, ako se oni, za koje su stvorene, s-njimi upoznaju i sprijatelje, ako jih obljube i prigrle. Česa nepoznamo i nerazumiemo, to nas ni nezanima, za to nemarimo.

Isto bi se tako moralo nastojati i o tom, da na mjesto ovoga bachovskoga prema odnošajem absolutističkim stvorenoga školskoga zakona zadobijemo drugi, koji bi odgovarao odnošajem ustavnim, koji bi bio slobodouman. Kod nas ima još mnogo nevještine, nemara i pristranosti kod razpravljanja školskih pitanja, jer oni isti, koji svaku slobodoumniju ustanovu hvale i uzdižu, podupiru natražne tendencije u pogledu školske reforme. Slobodan i ustavan čovjek nastojati će, da školstvo dodje u ruke cielóga naroda, a ne u ruke pojedinih inštituta i stališa. Svrha narodne škole je tako obćenita, da se nesmije i nemože nijednoj drugoj svrsi podložiti i unapredjenje te svrhe nije interes pojedinaca, već interes cieloga skûpa, čitavoga naroda. Tko hoće, da podredi narodni uzgoj i narodnu prosvjetu pojedinomu stališu ili inštitutu, taj stavlja na kocku ne samo pravi napredak školstva, već i samu ustavnost, jer samo slobodni zakoni podaju jamstva za slobodu. — Neslobodan školski zakon vodi u duševno robstvo, a kraj duševnoga robstva nejma političke slobode. Naš narod želi slobodan školski zakon, on je tu želju već više puta izjavio. Zadovoljimo dakle njegovoj pravednoj želji, pak ćemo tim pokazati, da smo zreli za slobodu, a ujedno stvoriti nešta, što je u današnje vrieme obćega napredka najvriednije i što će našoj miloj domovini i obćoj slobodi naroda i čovječanstva osigurati stalan i trajan život.

Lozinka starih državnika u ubojito vrieme sriednjeda vieka bijaše **vlast i oružje**; — nu danas u vrieme sveobće slobode i napredka treba da nas vodi i ravna jedino **ustavnost i prosvjeta.**

Digitized by Google

Pogled u lučbu.

Po A. Bernsteinu preveo Gj. Ester.

(Dalje.)

Gorenje.

Pošto smo vidjeli, da u lučbenih počelih ima osobita neka težnja za medjusobnim slučivanjem, pak pošto zajedno saznasmo, da je ova težnja tim jača, čim su si manje počela po naravi slična, ajde da sada slučenine kisikove, te okolnosti i pojave, uz koje se radjaju, nešto pobližje razmotrimo.

Nemisli nitko, da se dva počela odmah sluče, čim jedno drugomu približiš, nejde to tako samo po sebi, već treba slučivanje podupirati i pospješivati.

Vidjeli smo, kako se kisik s-ugljenom slučio, i kako je od njih postala ugljična kiselina. Nu i to smo vidjeli, da nam je u tu svrhu neobhodno potrebno bilo, upalit ugljen, što se veli: da slučenina postaje samo pod onim stupnjem vrućine, pod kojim se ugljen počima žariti. Isti slučaj bijaše i kod drugih tvarij, koje no spomenusmo kod pokusâ s-kisikom. Drži sumpor makar i više dana u kisiku, on se s-kisikom neće slučiti, i nikada ti od njih sumporaste kiseline. Onda tekar, kad si s-jednoga kraja sumpor zapalio, začima slučivanje, i tim slučivanjem postaje tolik stepen vrućine, da se i ostali dio sumpora zapali, te se slučivanje nastavlja.

Od prevelike je važnosti, da se ova stvar čim većma razjasni; jer samo onda budeš kadar protumačiti si veliku množ svakdanjih pojava.

Pitajmo se samo: kako je moguće lopatom žeravice zapaliti čitav kup drvâ, pak što je uzrokom, da zapaljena drva u peći neutrnu?

Stvar se tako ima: Žeravica razvrući drva u toliko, da se ugljik, od kojega se sastoje drva, počima slučivati s-kisikom, što ga u zraku ima i tim slučivanjem drva gore. Zato je i potrebno za gorenje dosta čista zraka; jer dotle samo neprekidno trajati može slučivanje, dok drvom dotiče dosta kisika, a čim ga nestane, utrne vatra t. j. prestaje lučbeno slučivanje kisika s ugljikom.

Zato se i veli, da peći treba oduška t. j. otvorit valja na peći zaklopac, koji u dimnjak vodi, da može iz nje izlaziti vrući zrak, u kojem je kisik već iztrošen, dočim se otvara dolnji zaklopac, da u nju može doticati svježi zrak s-novim kisikom, te da se tako taj kisik uzmogne sveudilj slučivati s-razvrućenim drvom ili ugljenom t. j. da drvo ili ugljen uzmogne gorjeti.

Zatvori peć, te nepusti u nju svježa zraka, nepusti dakle u nju kisika, utrnuti će ti vatra; jer gorenje nije ništa drugo, van lučbeno slučivanje kisika s-ugljikom.

Zato i jesu najbolje one peći, u kojih ima jak odušak t. j. u koje mnogo svježa zraka dolazi. Kuharica puše u vatru, kad hoće, da joj bolje gori, u kovača ima mieh, kojim u vatru goni zrak. A zašto gori vatra bolje, kad se u nju puše? Zato brajko moj, što puhanjem u vatru dolazi više zraka, a čim više zraka, tim ima i više kisika, čim pako više kisika, tim jača i vatra. Zato je i kod

Digitized by Google

našega pokusa ugljen u boci napunjenoj kisikom onako živahno gorjeo; jer gorenje nije ništa ino van pojav, koj se prikazuje onda, kada se kisik brzo s-ugljikom slučuje.

I tako možemo reći, da se svi zanimamo lučbom, samo što nas svaki toga neosjeća, ko što i mnogi kovač dobro znade upotrebiti mieh, ali jadan nezna uzroka, zašto puhanjem vatra bolje gori.

Još nešto o gorenju.

Pošto smo vidjeli, da gorenje ništa drugo nije, van lučbeno slučivanje kisika s-ugljikom, to sada možemo izreći veliko jedno lučbeno načelo, koje si sigurno svaki dostaputij već čuo, ali ga razumio nisi.

To načelo glasi:

Gorenje nije ništa drugo nego lučbeni proces, a vatra je samo pojav toga procesa.

Kod svakoga gorenja, kada najme svieću ili drvo, ili budi što drugo zapaljujemo, nečinimo ništa drugo, već svieću ili drvo polažemo u ono stanje, u kojem se stanovite tvari slučivati mogu s-kisikom iz zraka.

Svieća utrne odmah, čim joj nestane kisika. Ako najme komadić svieće metneš na stol, pak ju pokriješ pivenkom bocom, to će ti svieća svedj tamnije gorjeti, a napokon i utrnuti; jerbo se gorenje pojavljuje onda samo, dok se budi koje gorivo slučuje s-kisikom iz zraka. Kad bi se našao čovjek, ter izumio *način*, kako bi se dalo uzeti zraku ona množ kisika, što no ga u sebi ima, prestala bi potreba vatrogasnih sborova; jer bismo posve lasno ugasiti mogli mahomično i najveću vatru, odstranivši joj samo sav kisik.* Toplina i svjetlo samo su pojavi lučbena procesa. Već iz plamena proste svieće dade se izvesti dosta poučna. Tamo gdje se dotiče plamen s-kisikom iz zraka, izvana najme, vruć je i jasan, iznutra pako, dokle manje dopire kisika, niti je tako jasan, niti je tako vruć. Uzmi tanahnu triešćicu, drži ju upravo u sried plamena, pak ćeš opaziti, da trieska nepočima od sredine gorjeti, već sa strana; a možeš ju i izvaditi zadobno iz plamena, dok se još nije zapalila, pak ćeš vidjeti, da su triesku osmudili samo krajevi plamena, dočim je od sriedine ostala skoro neoštećena.

Iz ovoga se učimo: da je tim jača toplina, čim se brže i laglje slučuje gorivo s-kisikom; a usuprot da se tim manje izvadja topline, čim se sporije i slabije slučuje tvar s-kisikom.

Sada će biti svakomu jasno, zašto zlo griju one peći, u kojih drva izgaraju lagano, pa da baš i više ura u njih gori, dočim je valjana ona peć, i dobro grije, u kojoj gorivo brzo izgori. Peći, u kojih drva lagano gore, nejmaju dosta oduška, premalo u njih dolazi drvu kisika, te zato i nije plamen tako vruć. U pećih pako, gdje ima dobar odušak, dakle i dosta dotiče drvu kisika,

* U Englezkoj ustrojiše takove vatrogasne štrcaljke, koje se već u gdjekojih tvornicah i rabe. U priredjene za to strojeve sabraše najme iz dimnjaka izlazećega zraka, u kojem nejma kisika. Čim se porodi u kojoj tvornici vatra, to onda iz tih strojeva štrcaju u vatru takov zrak, čim se običan zrak odstrani, a vatra mahom utrne.

Digitized by Google

plamen je vrućji, a po tom i peć i soba toplija, koju grije, s-tim većma, što, ti ako i drva brzo izgore, zaklopiš li samo vrata pred dimnjakom, neizgine ni najmanje topline.

Nu još je i s-toga uzroka važno, da se vatri dovodi čim više kisika, što tim izgori množina goriva, koje inače nebi izgorjelo.

Svaka već kuharica znade, da se vatra veoma dimi, kad neće da pravo gori, a ako ju podpiri, da se podiže plamen, i dim se izgubi. Pita se sada, što je dim i kamo izgine, kada se podpiri vatra?

Dim nije skoro ništa drugo, van sitno ugljevje, što no se s-razvrućenim zrakom diže u vis. Kad dimeću se vatru podpiriš, daš joj puhanjem dovoljno kisika, a tim joj povisiš u toliko vrućinu, da se i ono sitno ugljevlje, dim najme, slučuje s-kisikom, i izgori. Uzkratiš li vatri kisika, dimi se ona, a tim odlazi dim, dragocjeni dio goriva, neporabljen u dimnjak, pak eno ti od njega onda svakomu poznate čadje.

Uzmi samo običnu svjetiljku sa staklenim valjkom (cilindrom,) pak će ti e sve razjasniti, što prije rekosmo. Zašto gori svjetiljka slabo, tamno, čadjavo, ako joj skineš valjak; a zašto gori jasno i čisto, ako joj opet nastaviš valjak? Snijednoga drugoga uzroka, nego zato, što je valjak u svjetiljke osobite vrsti mieh. Valjak je odozgor i odozdol otvoren. Odzgor izlazi vrući, a odozdol ulazi neprestano svježi zrak, kojim dobiva plamen sveudilj nova kisika, a tim naraste i vrućina, u kojoj može gorjeti i čadja t. j. ona se može u toj vrućini s-kisikom slučivati. Odtuda onda vruć i jasan plamen. Skineš li pako valjak, to prestaje strujati zrak na plamen, a tim izgine neki dio goriva, te postaje od njega dim — čadja.

Lučba sve i svuda.

Vidjeli smo, da nam nije potrebno daleko tražiti, da naidjemo na lučbene procese; vidjeli smo, da vatra u svakoj kuhinji, u svakoj peći nije ništa ino nego dio lučbe; jerbo je gorenje priredjeno lučbeno slučivanje ugljika s-kisikom, a vatra samo pojav, koj kod toga slučivanja na vidik dolazi.

A gdje ostaje kod takovih slučajeva posljedak slučivanja?

Kod našega pokusa, kad smo ono pustili izgorjeti ugljen u kisiku, posljedak bijaše gorenja ugljična kiselina, koja nije ništa drugo, nego ugljen i kisik, od kojih je slučenjem postala ta nova vrst zraka. Nastaje sada pitanje; da li se slična šta dogadja i kod gorenja drvâ?

U svakoj peći, na svakom ognjištu dogadja se isto. Svako je ognjište i svaka peć lučbena tvornica, u kojoj se tvori ugljična kiselina, samo što neki toga neznaju, pak se s-njihova neznanja većputij porodi velika nesreća. Čista je najme ugljična kiselina bezbojan i skoro bez svakoga vonja plin, u kojem nije moguće živiti. Životinje, ako jih metneš u posudu, u kojoj je sama ugljična kiselina, zaduše se brzo; jer za život treba udisanja kisika — a zašto — vidjeti ćemo kašnje; nu pošto je u ugljičnoj kiselini kisik već slučen s-ugljikom, to nemože u plućijuh životinje proizvesti djelovanja potrebna za život, te se životinja zaduši upravo tako, kao da nebi imala za udisanje zraka.

Digitized by Google

Ugljična je dakle kiselina za naše sobe štetna vrst zraka, pak je zato nuždno, da ona s-dimom i s-razvrućenim zrakom odilazi u dimnjak, prem da je teža od običnoga zraka.

Nu je još više škodljiva od prave ugljične kiseline na pol gotova takova kiselina, po imenu ugljeviti kis (Kohlenoxidgas). U ugljičnoj kiselini ima uviek dvaputa toliko kisika, koliko ugljena; a u polugotovoj ugljičnoj kiselini, najme u ugljevitu kisu, ima samo toliko kisika, koliko i ugljika, a taj kis djeluje na pluća izvanredno otrovno.

Kad si dakle u peći slaba oduška naložio vatru, to se u njoj radja najprije polugotova ugljična kiselina, dočim nejma dovoljno kisika za podpunu ugljičnu kiselinu. Zatvoriš li u tom slučaju prerano zaklopac na odušku, koj vodi u dimnjak, napuni se peć najprije ovim ugljevitim plinom, a za tim i soba, pak budući da je taj plin teži od običnoga zraka, slegne se on na podu, i čim ga se više sakupi, tim se i više diže.

Taj je plin kod disanja u toliko pogibeljan, da te može za malo časova usmrtiti, pak ima slučajeva takove nagle smrti, koje si nemože naravski ona protumačiti, koji ništa o tom plinu nezna.

Dogodilo se kod takovih slučajeva već višeputij, da ljudi sjedeći i stojeći nisu pogibelji ni osjetili, dočim su djeca, koja su se na podu igrala, iznenada mrtva pala, čemu bijaše uzrokom to, što se smrtonosni taj plin sakuplja ponajprvo na podu.

Gdje mnogo pića vrije u pivnicah, radja se ugljična kiselina, te ljudi, koji osovno u te pivnice stupaju, ništa neosjećaju, dočim onaj, koj se dnu sagne, mrtav pada. — Ota pogibeljna kiselina iztiće takodjer iz pukotinah zemaljskih, te se stere u dubinah dolinskih. Kod Napulja nalazi se glasovita jedna špilja, koja je na dnu vazda puna ugljične kiseline. U toj pasjoj špilji može čovjek osovno hodati bez svake pogibelji, dočim će pas odmah poginuti, jer mu je kao četvero-nožcu glava blizu tla.

Sve ove slučajeve navadjamo s-jedne strane zato, da pokažemo, kako je svaka peć lučbena tvornica, u kojoj se tvori ugljična kiselina t. j. ugljeviti kis ili ugljevna para (Kohlendampf); a s-druge strane, da uzmognemo spomenuti i pogibelji ote ugljene pare; jer žalibože s-neznanja u tom obziru rode se često velika nesreće, pak je od potrebe, da to svatko znade. — Još budi u tu svrhu spomenuto i to: da ti u dvojbenih slučajevih, kad najme slutiš, da si zaklopac na peći prerano zatvorio, nevalja suditi po vonju u gornjih slojevih zraka, već ti valja iztraživati zrak na podu, ako se kaniš osjegurati proti nesreći. (Dalje.)

Naredba o izpitih zrelosti na c. kr. učiteljištu u Petrinji.

(Konac.)

§. 20. Kod ovoga viećanja ima se voditi posebni zapisnik, koji na učiteljištu ostane, a uredit se ima tako, da bude sadržavao podpunu svjedočbu izpitanika; zato mora biti providjen rubrikami svjedočbe izpita zrelosti, te sa dotičnom svjedočbom biti posve suglasan.

Digitized by Google

§. 21. Zaključak izpitnoga povjerenstva ima glasiti bez obzira na stupanj sposobnosti jednostavno, da li je izpitanik pronadjen zrelim ili nezrelim za učiteljstvo.

Samo u onom slučaju, kada bi se kandidat pokazao izvrstnim u znanstvenih predmetih, ima se dodati u svjedočbi „sa odlikom“.

§. 22. Ako je kandidat iz svijuh znanstvenih predmeta stekao najmanje red „dovoljno“, može mu se svjedočba zrelosti podieliti.

U protivnom slučaju opredieli izpitno povjerenstvo, u koje se vrieme ima dotičnik na novo izpitu podvrći.

Najkraći rok, koji se može dozvoliti, može biti pol godine.

Samo takovim kandidatom, koji su na izpitu zrelosti samo iz jednoga jedinoga predmeta nedovoljni uspjeh pokazali, može izpitno povjerenstvo opetovani izpit iz toga jedinoga predmeta još pred početkom nove školske godine dozvoliti, ako je najme manjkavost u tom predmetu više posljedica nedovoljna vježbanja, pameti, nego li podpuno neznanje i nerazumljenje istoga.

§. 23. Izpit se ima, izuzamši u §. 22., al. 3. ove naredbe spomenutoga popravnoga izpita iz jednoga predmeta, opetovati u podpunom obsegu.

Ako se izpitanik i kod toga opetovnoga izpita pronadje „nezrelim“, to nejma po pravilu više prava na treći izpit.

Takav treći izpit može samo iznimno u osobitih slučajevih dozvoliti zemaljsko vojno zapovjedničtvo na predlog dotičnoga izpitnoga povjerenstva. Četvrti pako izpit nemože se podnipošto dozvoliti.

§. 24. Svaki izpitanik, pa i onaj, koj nebi zrelim pronadjen, dobije nakon svršenoga izpita podpunu svjedočbu o položenom izpitu. Onaj pako izpitanik, kojemu se u smislu §. 22. ove naredbe dozvoli popravni izpit iz jednoga predmeta, dobiva tu svjedočbu istom nakon položenoga popravnoga izpita, te mu se može prije toga, ako to zahtieva, izdati samo medjutimna svjedočba. U toj svjedočbi nejma se naznačivati, da li je izpitanik pronadjen zrelim ili nije, nu ima se opaziti, da će pravu svjedočbu o zrelosti zadobiti tek nakon položenoga popravnoga izpita. Prije nego se taj popravni izpit započme, ima se izpitaniku medjutimna svjedočba oduzeti.

§. 25. Podpuna svjedočba o zrelosti ima sadržavati:

a) podpunu rodovnicu izpitanika;

b) sud o ćudorednom vladanju izpitanika za vrieme polazka učiteljišta, koje se ima izraziti bilježkami: veoma pohvalno, pohvalno, na zadovoljstvo, ne bezprikorno;

c) sud o uspjehu izpita u pojedinih predmetih, koj se bilježi s-izrazi: veoma dobar, dovoljan, nedovoljan;

d) redove iz tehničkih predmeta;

e) izjavu, da je izpitanik za učiteljstvo zrelim pronadjen ili da još nije zrelim, te se u tom posliednjem slučaju ima naznačiti i rok, u kojem se može izpitanik na novo izpitu prijaviti;

f) kod onih pripravnika, koji su opetovno izpit zrelosti polagali, ima se naznačiti, koliko su ga putij polagali;

Digitized by Google

g) kod pripravnikâ, koji su uživali zemaljski koj štipendij, ima se i ta okolnost navesti;

h) kod onih, koji si pribaviše znanja u obučavanju gluho-niemih ili sliepih ili se upoznali ustrojstvom čuvalištâ malene djece, ima se i to naznačiti. (§. 4. propisa o naobrazbi pučkih učitelja).

Svjedočbom o položenom izpitu zrelosti, može se izpitanik namjestiti kao podučitelj ili privremeni učitelj na pučkih školah (§. 19., al. 1. propisa o naobrazbi pučkih učitelja).

§. 27. Za polaganje izpita neplaća se nikakova pristojba.

U Zagrebu, 30. Prosinca 1872.

Poslanice stare odgojiteljice.

(Dalje.)

Zaključak.

Evo nam i podvečerja staroj godini! To mi je zadnji dan novogodišnjih praznika. Sutra i prekosutra napuniti će se opet dvorane i triemovi moje saminje mladjahnimi osobami, te će se u njih razliegati zvučni glasovi. Danas je tu sve jošte prazno i tiho; niti jedina učiteljica nije ovdje ostala.

Ovaj zadnji dan, ovo staro ljeto ujedno je nekako nepogodno. Snieži sve od *jutra*. Sklanja se već k večeru. Osnježene, biele pokrajine sve to većma nestaje za mojimi prozori, mrka ju tama očigledce kao usrkuje, a ja — — kroz vas taj dugi i mračni večer moram boraviti u samoći. Ciele se godine brinem za svoje učenice, čim biva, da mi za moju osobu nepreostaje ni časka; u velikih praznicih putujem; jedino sam nešto svoja o novoj godini.

Tu znam sjedjeti kao putnik na razkršću nove pokrajine, pak se mišljú bacam u budućnost i u prošlost, onda računam sa svojom savješću, da budem na čistu, što li sam sve ovršila, dokle sam zadovoljela svojemu osvjedočenju i preduzeću; gledajuć pako preda se u budućnost, na put najme, kojim mi je koracati dalje, snujem nove odluke, stvaram si nove osnove za svoj život, t. j. za svoj zadatak, jerbo mi je jedno splinulo sa drugim.

Tu žrtvujem svojemu davno već prošlomu djetinstvu vlastnu uspomenu, sjetim se dobe mladjahnoga svoga djevovanja, dobe, za mene to veoma tegobne.

Što se spoljašnosti tiče, bijah malo dražestna, pače sada u starosti prije čujem koju tu i tamo udvornost radi mojega izgleda nego onda, gdje mi mogaše u istinu laskati. Sada sam spokojna i hasnovita; mogu učiniti prijatan utisak.

Onda je bila duša moja uzburkana tisućvrstnim nemirom, a nečudim se, što sam onda izčitala sa svakoga lica sažalenje nad sobom, mladim i tako malo dražestnim djevojčetom.

Nu kakov je to bio nemir, što mi se je zagnjezdio u mojoj nutrini. Pričinjalo mi se, da sam na svietu suvišna.

Digitized by Google

Živila sam u pomjerih dosta sjajnih i to tako, da bi se bili svi znanci začudili, kada bi se bila htjela prijeti kakove privrede.

Majka moja brinula se sama za svoju kućevnost s-velikom voljom; bila je nujna, kada je tko pokušao, da joj taj posao oduzme ili olahkoti; sestra i siromašnija rodjakinja, živuća kod nas, uredile su sve ostale stvari, potrebite u kući. Mladje braće ni sestara nije bilo, a ja nejmadoh ništa posla. Bilo mi je nujno, neveselo, tu mi se činilo, da mi svaki vidi na obrazu, da nisam za ništa na svietu.

Učila sam se svašta s-velikom marljivošću; a jer nisam vidjela pred sobom stanovita pravca cesti, na kojoj bi radila, ćutila sam neprestance u sebi i u svom krugu grozotnu neku prazninu.

Znala sam bivati u družtvih i u zabavah. S-grozom sam se oblačila u sjajno odielo, koje je zlo priličilo mršavomu momu stasu i turobnomu licu. S-grozom sam gledala hrpe mlade gospode, koja su nas djevojke zvjedljivo motrila.

U takovih momentih bijah često zadumljena, a to opet nije valjalo u čascih, opredieljenih zabavi; svaki se je s-nevoljom odvratio od mene, kada sam mu na pitanje, ovoj zabavi primjereno, odgovorila stvar, koja je smierala posve drugamo, nego je tko htjeo. Sama sam ćutila, da se s-misli svojimi neumijem prilagoditi družtvu, pa sam volila mramorkome šutiti. Ćutih, da i ondje nisam za ništa, da u obće nikamo na svietu nespadam.

Gudba je medjutim svirala, sviet je vrvio okolo mene. Vidjela sam djevojke, koje idu takoreć u lov mûžkih srdaca, kako dopiru do slavne pobjede, kada se krug njihovih štovatelja povećava; i pitala sam se: čemu je to? Čudih se ovoj zabavi s-obadvie strane.

Kada sam opazila djevojku, za koju nitko nehaje, kako željno izgleda plesača, to me je napunilo žalošću, te uzplamtih u gnjev. Onda nisam htjela ni nogom maknuti, a kada je kucnuo sat za odlazak, onda sam bila najsretnija izmedju svih.. Ovako mi je prošla mladost u zaludnih težnjah i u nepokoju. Srdce moje težilo je za ljubavju kao svako srdce ćutljivo, nu gavila mi se misao, da se pojavim obćinstvu na čudo, da me ono upozna i ljubi.

Dakako da sam bila prećerana. Kako sam mogla i tražiti, da bi me tko podpunoma razumio, ili da bi slutio, da će u meni naći srdce pouzdano i puno ljubavi?

Pak sbilja nije se našao, koji bi to bio pogodio.

Jednoč sam to veoma žalila. Osjetila sam u sebi veliku naklonost k-mužu; nu, ako mi je bilo koketirati, ako li sam si imala zadobiti sklonost, za kojom sam čeznula, namigušljivim, nametljivim ponašanjem, tu me je ostavljala srčanost i odlučnost.

Sbiljam, da sam si bila sviestna, da ću nešto ovršiti, jamačno bih bila znala susretati iskrenošću i jasnom mišlju onoga, koji me je zanimao i upirao o me pitajući svoj pogled, kao da bi reći hotjeo: „Nuder, razgali mi svoju dušu!“

Digitized by Google

Nego, čim sam bila? Kandidaticom udatbe. Odurne ti to misli! Sbiljam, nastojala sam iz petnih sila, da se to kandidatstvo poruši.

Za onda se još nije kod nas govorilo ob usvojenju (emancipaciji) žena. Kao obično, doprla je ta misao k-nam kasnije. Kada se je o nečem takovom pročulo iz tudjih novina, svaki je mislio, da se emancipacija našega spola temelji u pušenju i u nošnji mužke odjeće.

Sada pako, kada pomno o tom razmišljam, doznajem, da sam se već onda zanimala i mozgala o njezinoj jezgri. Ja nisam trebala emancipacije materielne, već moralne, duboko zakorenjene u moju ćud.

Nisam mogla pojmiti, da bi ja, razumom i slobodnom voljom nadareni stvor, mogla biti pukim predmetom ljubavi drugoga čovjeka i da bi ciela krasna i rodna doba moje mladosti imala minuti u pukom čekanju na ovaj časak, kada me muž obljubi; da bi svekolike moje sposobnosti imale ležati ugarom, dotle, dok bi se mogle upotriebiti u mogućem braku.

Bez braka pako nije bio nikakav mogućan spas; doklegod bi ostala djevojkom, nisam nahadjala tla, prilagodna za svoje djelovanje. Ovim sam načinom mudrovala, te se tako razgrčila, da sam postala sve to sjetnijom i šutljivijom.

Kanila sam se onoga mogućega svojega spasitelja, s-pitljiva to pogleda. Veoma, veoma mi to otežčalo srdce; nu volja moja bila mi se snuždila kletvom, proizlazećom iz moje nehotične neradinosti; nisam, te nisam mu se mogla pokazati u prijatnu svjetlu. Izgubila sam ga, niti je slutio, čim mi je mogao biti. —

Ima tomu već davno, djeco moja, vi duše blage, za koje pišem ove bilježke, da je jednoč najdete, ma i po mojoj smrti. Onda će se zadovoljeti vaša zvjedljivost, zašto da se nisam udala.

Bilo bi veoma jednolično, da vam opisujem dalnje svoje duševne borbe; nu tim utješljivije bilo bi za vas, kada bih pogodila opisati vam postepeno onu radost, što sam ju ućutila, kadagod sam o korak napried postupila na cesti sadanjega svojega zvanja.

Kada sam dobila svoj imutak u ruke, pokazalo se je, da je mnogo manji, nego bi to bio i tko slutio.

Ja sam ga opredielila za gradjenje i uredjenje moje saminje. Ovomu poduzeću žrtvovala sam i žrtvujem dosele sve svoje sile.

Radim s-veseljem. Stopram se sada ćutim mladom, pak shvaćam, pravu radost i zabavu. Ovoga svega nije bilo za me na svietu, kada sam bila sbiljam mladjahnom. Zar je to bila samo svojeglavost moje mladosti? Jesam li ja jedina, koja je onako ćutila i trpila?

Podnipošto, sveglavost moja imala je dostojan razlog, pak nisam ćutila i trpila ja sama.

Svaka djevojka ili mlada žena nije si uviek sviestna svoje trapnje, jerbo nerazmišlja o njoj svaka. Koja to čini, ta će s-menom suglasiti; koja o tom nije dosada razmišljala, reći će možda: „Dà, tako jest; samo što mi to nije dosele tako jasno na um palo.“ Mogu dodati, da ona, koja ima nutarnju cienu,

Digitized by Google

nedvojbeno ćuti to isto, živi li u sličnih pomjerih bez stanovitoga, opredieljenoga si posla, kao što sam živila ja za svoje mladosti.

S-toga nastojim, da bi vam, dušam mladjahnim uciepila odlučnost, radinost, pak da uredim napredak vašoj naobrazbi. Ovako sam sva u svom životu, jesam sretna, vidim na vas voće svoje djelatnosti.

Sada sam dosta mislila o sebi; pak mi se je već zamisliti i u svoj zadatak.

Nu prije ću pregledati dopise, kojih sam primila množinu za novo ljeto.

Evo lista od Blažene. (Vidi dopis I.) Već se je udala; podaje mi pregled svojega življenja.

Život joj je skroman, radin; podupire sve, šta je plemenito i koristno, njezin suprug s-njom suglasi. Podpisao se na njezinom listu, u kojem mi oba obećaju, da će djelovati za dar ljubavi na obću korist.

List od Jaroslave. (Vidi dopis II.) Dragice moja! Učinila je što sam joj svjetovala. Kako mi blagodari za moj savjet! Namješćena je u trgovini, gdje i otac njezin posluje. Posao joj na toliko uspieva, da je veoma znamenitom osobom a njezina porodica ćuti ovo dobročinstvo. Zadovoljstvo i dobra volja roditelja, to joj nagrada.

List od Milade. (Vidi dopis. III.) Dosada je sretna, mislim da se neće promieniti. Čvrste je i neuzkolebive ćudi. Veli mi, da je ono što joj pišem, stranom već promislila, pak da joj nije ni naum pala utjeha, koju joj podajem. Suglasi s mojim savjetom.

List od Bogumile. (Vidi dopis IV.) Neka ju Bog blagoslovi! Koli je revno prionula uz moj savjet: U živom je poslu uredjivanjem čuvališta za siromašnu djecu. S-kojom to ljubavlju misli na malene te stvari! U koliko je to moguće, uredjuje sve vlastoručno. Veli, da će sama žrtvovati ovim malenim nekoliko satij na dan. Namjerava brinuti se potle za daljnju njihovu sudbinu, s-toga jih neuzimlje odviše.

Ima mnogo krasnih i dobrih mislij o toj stvari. Nadam se, da je već mnogo manje nesretna.

Listovi od Vjekoslave i Luběne. (Vidi dopise V. i VI.) Jedna je uresom kazalištu, druga se ga odriče. Obadvie služe svietu, kako mogu, kako priznavaju za najbolje. Obadvie se trse, da bi umjetnošću valjano djelovale.

O trsite se kćerke trsite; veoma je to potrebno. Puk teži za prosvjetom, a pokle mu se zastire, mora ju krvlju kupovati. Niti žali te skupe krvi svoje; prosvjetu mora imati; dražja mu je nad život i imutak. Imate li žensku ljubav i žensko sučuvstvo u srdcu, nastojte pripomagati k prosvjeti. Živiti životom uzornim i blagoplodnim u žalostnom ovom svietu!

— — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Sav sam si posao uredila i svršila. Sve sam već priredila za svoje učenice.

Vani se je razjasnilo; eno, gdje mi mjesec na prozor svieti; — mirne sam duše.

Digitized by Google

Eno sata, gdjeno grmoće; -- pripravlja se nekako svetčano, da odzvoni starogodišnju polnoć.

Evo dvanajste! Opet nam je nestalo stare godine a nova se sprema na svoj put. O, da nam se je ovom novom godinom preporoditi i novoj dobi, dobi utješljivijoj!

Lahke nam noći! a iza nje i radostna danka!

Izvod iz zapisnika uprav. odbora hrv.-ped. književnoga sbora.

(Konac.)

Iz IV. sjednice od 2. Veljače 1873.

1. Ovjerovljen je zapisnik III. sjednice.

2. Da se što više radinosti u našoj pedagogijskoj književnosti probudi, a piscem na tom polju, da se što više prilike pruži pribaviti si ma i neznatna priznanja svomu trudu, da se nadalje „Napredku“ što više predbrojnika i suradnika pribavi, bje zaključeno, da se razpiše 5 nagrada, i to: I. po 6; — II. po 5; — III. po 4; — IV. po 3; — V. po 2 carska dukata. Svaka radnja mora biti označena s-naslovom: „natječajna radnja“, a dotični članak mora biti strogo pedagogijski, te nesmije biti preko 1 arka, a niti izpod $^1/_4$ tisk. arka. Koncem godine odlučit će o tom, koji članci nagradu zasluže, svi predlatnici „Napredka“

3. Svi pouzdanici sbora neka se pozovu, da uznastoje list što više razširiti.

4. Napredak neka se ponudi svim izdavateljem školskih knjiga za oglase i obznane.

5. Blagajnik neka pregleda račune u knjižara, koji još od lani knjiga na razprodaju imadu.

6. Izvodi sjedničkih zapisnika oglasivat će se odsele uviek u Napredku.

7. Svi pravi članovi neka se pozovu, da obećane pripomoći listu neuzkrate.

Iz V. odborske sjednice od 27. Veljače 1873.

1. Pročitan i odobren je zapisnik IV. sjednice.

2. Predsjednik javlja, što je sve od posljednje sjednice izvedeno.

3. Virovitička županija javlja, da je občina Našička postala utemeljiteljnim članom za svoje učione: Našičku, Dolnje Motičine, Klokočevačku, Vukojevačku, i Podgoračku pa će za svaku u 2 obroka utemeljiteljnu svotu platiti; isto tako pristupi i občina Feričanci.

4. G. M. Stojanović javlja, da se je povjerena mu posla već latio, te šalje nekoliko araka rnkopisa, koj će se odmah dati u tisak.

5. Prievod Bernsteinovih spisa, što ga je poslao g. Gj. Ester, izručuje se uredničtvu „Napredka“ čim bude tiskan u „Napredku,“ neka se zatim tiska za posebnu knjigu.

Digitized by Google

6. Pročitan dopis gčne. M. Šreplove, kojim se na povjerenoj joj časti usrdno zahvaljuje.

7. Po §. 28. družtvenih pravila neka se ustroji u Karlovcu pododbor, pošto tamo 5 članova imade; isto tako nastojat će se i u Petrinji, da se ondješnji članovi u pododbror konštituiraju.

8. Svi utemeljiteljni i podupirajući članovi, koji su svoje prineske do sada platili, dobit će sve spise, do sada izašle; koji će pako tečajem ove god. pristupiti, dobit će spise, što će ih sbor ove god. izdati.

9. „Glasnik sbora“, u kom će se zrcaliti užji rad sbora, te u kom će se nalaziti štatistika narodnjega školstva i šematizam učiteljstva, imade se po zaključku gl. skupštine izdati, ako to okolnosti dopustile budu.

10. Vis. kr. zem. vlada neka se umoli da o zem. trošku po nekoliko učitelja iz svake županije na svjetsku izložbu u Beč pošalje.

Raznice.

— Cislajtanski popečitelj javne nastave razposlao je okružnicu svim namjestnikom, u kojem ove pozivlje, neka mu predlože obrazložene molbenice svih učitelja od državnih učevnih zavoda, koji bi molili za podporu, da mogu pojti na bečku izložbu. Prem neimade baš velikih sredstva na razpolaganje, to ipak obećaje popečitelj, da će nastojati, kako bi što više učiteljem olahkotio polazak na izložbu. Glede onih učitelja, koji služe na občinskih učionah, pozivlje ministar namjestnike, neka ovi nastoje, da isti dobiju kakovu podporu ili iz zemaljskoga fonda, ili iz kotarskih ili občinskih blagajna.

Kao što doznajemo, poslati će i vis. c. kr. zemaljsko vojno zapovjedničtvo više krajiških učitelja na izložbu, a isto se tako radi i kod vis. kr. zem. vlade o tom, da se na zemaljske troškove pošalje nekoliko učitelja na svjetsku izložbu u Beč. I u nekojih naših gradovih vieća se već o tom, da dobiju pojedini učitelji podporu za put u Beč. Medju ovimi gradovi zauzimlje prvo mjesto glavni naš grad Zagreb, koji je pod sadanjim zastupstvom već v r l o m n o g o doprineo za razvitak svojih učiona i za poboljšanje materijalnoga položaja svojega učiteljstva.

Književnost.

— (M e t r i č n i s u s t a v.) Javismo jur jednom, da hrv. pedagog. književ. sbor priredjuje preglednu sliku metričnoga sustava u naravnoj veličini uz praktičan tumač novih mjera. Sada nam je objaviti, da je tumač već dotiskan, a slika da je još pod tiskom i da će se doskoro dogotoviti. Slika će biti krasna, a pojedine mjere točno izvedene, te neće trebati boljega i zornijega učila za škole, nego li je to. Nu dobro će odista doći i uredom i svim onim, koji se žele na zorni način uputiti u novih mjerah, koje su eno već uvedene gotovo u svih kulturnih naroda.

Čim bude slika sasvim gotova, objaviti ćemo joj cienu i sva pobližja glede naručbe.

Natječaji.

Na pučkoj (srbskoj) učioni u Dubici, kotaru c. kr. II. banske pukovnije ima se popuniti mjesto učitelja.

Plata je 300 for.., slobodan stan, 6 hvatij drva i 6 for. pisarničkoga paušala, a uza to petogodišnja doplata i pravo na mirovinu.

Natjecatelji imadu svoje s-dokazi providjene molbenice do 17. Travnja t. g. putem predpostavljenih si oblastij, ili pako neposredno gore spomenutoj pukovniji podnieti.

U Petrinji, 20. Ožujka 1873.

Izdaje ga **„Hrv. ped.-književ. Sbor“**. Uredjuje ga **Ljudevit Modec.** Tiska ga **Drag. Albrecht.**

Digitized by Google

Br. 11. U ZAGREBU, 10. TRAVNJA 1873. **Tečaj XIV.**

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka, novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora“. Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Sveobća peticija svijuh hrv. učitelja, krajišnika i provincijalaca hrv. saboru u Zagrebu.

Braćo i sudruzi, provincijalci i krajišnici! Sabor je opet skoro pred vrati. Svaki priznaje, komu je iole stalo do napredka hrvatskoga naroda, da se dosadanje učiteljsko stanje promieniti t. j. poboljšati mora, i to čim prije, ako nećemo, da zaostanemo za kulturnimi narodi, ter da im i u buduće robujemo. Narodnji napredak neda se dieliti od narodnje prosvjete, a narodnja prosvjeta neda se pomisliti bez dobroga narodnjega učiteljstva; učiteljstvo pako u kuburi i nevolji nemože promicati narodnje prosvjete niti može narod u obće napredovati. Sudbina naroda neda se dielíti od sudbine učitelja u prosvjetljenom ovom vieku. Zato je prva briga naroda kao i samih učitelja upotriebiti sve, što vodi k željenoj svrsi: nitko nam neće pomoći, ako si sami nepomognemo. Sigurno ste s-velikim veseljem čitali i dočuli, da je učitelju Jerandu, slavna obćina, siromašnoga inače Zagorja u Krapinskih toplicah povisila dosadanju plaću od 315 na šest sto for.! A znate i to, da je krajiška oblast svećenikom rimo-katoličkim znatno povećala plaću, isto tako i častnikom. Učitelj pučki, kad se u obzir nzme njegovo ponašanje, njegova obitelj i predmeti, koje u školi mora predavati, prvim je učiteljem puka i mladeži,* pa ipak u kakovom se razmjerju nalazi prvi učitelj puka naprama drugomu učitelju puka glede materijalnoga blagostanja?! Osim toga učitelj mora obitelj uzdržávati, a nikakve nade nejma za avanziranje, a dosada niti za penziju ili kakovu inu obskrbu. Za to je prvi učitelj puka,

* Nije nam se tuj prepirati, tko je prvi učitelj, tko li drugi, nego o tom radit, da se svakomu učitelju rád dostojno nagradi. Ured.

Digitized by Google

kad ga prispodobiš popu ili vojniku ili ma kojemu činovniku materijalna parija, kako se niža klasa u Indiji zove. Uvjeren i osvjedočen vas budi svaki, da se učiteljstvu neće bolji talenti dotle posvećivati, dok nebude učiteljem osiguran materijalni obstanak i dobrobiće kao i mirovina onako, kako je vojniku i drugomu činovniku ili svećeniku. Da se to u buduće promieni i na bolje okrene, predlažemo vam u našem općem interesu, da se po kotarih dogovorite i sastanete ter svi složno bez razlike nazorâ pošaljete peticiju hrvatskomu saboru u Zagreb, koji se ima do Petrova sastati. Smisao i sadržaj toj peticiji svih hrvatskih učitelja i učiteljica iz krajine i provincijala ima biti, da sabor, (ako i u ovom zasjedanju nebude mienjao dosadanjega školskoga zakona), odredi svojim načinom, da obćine s-obzirom na važnost pučke prosvjete t. j. pučkoga školstva i gledeć na dohodke učitelja prema popu, bilježniku, kotarskomu činovniku i častniku u vojsci, nesmiju učitelju manje plaćati nego obćina Krapinskih toplica u siromašnom inače Zagorju, a podučitelju ne manje od četiri sto for. uz petgodišnji doplatak od petdeset forintij jednomu i drugomu. Što se tiče ostalih dohodaka u naturi, mora sve dotle, kao i dosada ostati, dok god drugi učitelj puka t. j. pop imade uz zemljište i stan raznih dohodaka i berivâ, kano ti su: lukno, vino, sir, povjesmo (predivo), grošić, štola, kopun, itd. itd. Jer se o tom radi i raditi mora poradi bolje budućnosti narodnje prosvjete, da se prvi učitelj, koji imade veće i teže dužnosti, uzporedi materijalno drugomu učitelju puka. Dok god učitelj, koj mora obitelj uzdržavati, nebude materijalno t. j. u dohodcih jednak i ravan popu, dotle će narodna prosvjeta slabo i zlo stajati te samo na strpljivu papiru i u „sjajnih izvješćih“ liepo figurirati. Tko te ravnopravnosti neće, taj hoće sve, samo ne pravoga napredka narodu hrvatskomu. Mnogo se govori, piše i deklamira ob emancipaciji učiteljstva, ob emancipaciji naroda, da si bude samosviestan svojih prava, svoje zadaće i dužnostij, ali to je sve bezuspješno i šteta crnila i vremena, dok nebude učitelj onako materijalno stajao, kao što pop stoji. Gdje nejma jednakosti i ravnopravnosti, tu nejma ljubavi, prijateljstva, niti iskrenosti, niti samostalna karaktera; učitelj pako mora prije svega biti: iskren i pošten karakter.

Prema tomu, kao i prema skupoći živeža u gradovih i trgovištih, neka učitelji glavnih škola traže osam sto for. uz petgodišnji doplatak od sto for.; učitelji pako tako zvanih gradjanskih škola tisuću for. uz petgodišnji doplatak od sto for.

Digitized by Google

Po primjeru ostalih kulturnih država i njihovih sabora ili parlamenta morati će i hrvatski sabor odrediti, da što siromašnije občine nemogu namiriti, država mora iz državne blagajne preostatak podmirivati, uza to ostanu i moraju ostati občine samostalne, jer država isto tolik interes imade od škola kolik i občine. Krivo bi radio i smrtno bi griešio proti narodnjemu napredku i proti sebi svaki onaj učitelj ili neučitelj, koji bi samo pomislio zagovarati Caesaro-feudalnu centralizaciju srednjega vieka, da budu učitelji državni činovnici i kotači toli promienljive stranačke politike.

Braćo i sudrugovi! Tko kuca, tomu se i otvara, tko prosi, taj i nosi. Profesori velikih i srednjih škola i raznovrstni činovnici, kao i vojnički častnici obratili su se na bečki raisrat (parlament) i na bečko i peštansko minintarstvo, da im se povećaju plaće. Vlada bečka, ministarstvo Auerspergovo nije htjelo s početka ni čuti za te molbe, ali je občemu i složnomu glasu moralo popustiti, te svim učiteljem i činovnikom dobre inače, i mnogo bolje od naših plaća znatno povećati. Zato očekujemo i od vas, da ćete svi listom podići jedan glas za poboljšavanje *materijalnoga* blagostanja pred hrvatskim saborom, ugledavši se u primjer naprednijih i sretnijih drugova u njemačkih provincijah. Tada će istom moći i smjeti pravom narod i oblasti od vas tražiti, da sviestno vršite svoje toli važno ali i tegotno, nezavidno i nezahvalno zvanje.*

U Karlovcu, dne 4. Travnja 1873.

Petar Tomić,
profesor srednjih škola.

Davorin Trstenjak,
pr. ravnatelj.

Stjepan Valjak.

Janko Tomić,
učitelj glavne škole.

Očitovanje.

Povodom ovoga poziva svojih karlovačkih sudrugova imao je pedag.-knjiž. sbor 7. o. m. odborsku sjednicu, da se posavjetuje, što je njemu u tom činiti, počem će vanjsko učiteljstvo po svoj prilici očekivati, da i zagrebačko učiteljstvo svoju rekne. Iza povedene razprave izjavljuje dakle isti sbor, da i on uvidja, kako je već skrajno vrieme, da se materijalni odnošaji učiteljstva hrvatskoga urede prema potrebam i okolnostim sadanjega vremena. To nezahtieva samo korist učiteljstva, nego to zahtieva takodjer korist samoga naroda, koja hoće, da se obrazovatelji narodnjega naraštaja bez svake ine skrbi uzvišenomu

* Umoljavaju se ujedno slavna uredničtva rodoljubivih glasila, da ovo do znanja stave svojim putem narodnjemu učiteljstvu i čitateljstvu.

*

Digitized by Google

svomu zvanju posvećivati mogu. Prihvaćajući dakle svom dušom poziv karlovačkih učitelja zaključuje upravljajući odbor, da će izvedenje te misli svom ozbiljnošću podupirati; pa da ju ono što više olakoti i pospješi, to se ovime izjavljuje, da će odbor pedagogijskoga sbora dotičnu molbenicu na visoki sabor izraditi, nju onda u svom organu objelodaniti, a zatim na podpisivanje svemukolikomu učiteljstvu dostaviti, te napokon svojim putem narodnomu saboru podnieti.

Ped.-knjiž. sbor nada se, da će se svaki i sliednji hrvatski učitelj drage duše odazvati pozivu svoje karlovačke braće, te da se neće u svoje vrieme nijedan uztegnuti, da svojim podpisom ne podupre molbu, koja će se doista tiem više uvažiti, čim se složnije i jednodušnije u toj težnji predstavilo bude ukupno hrvatsko učiteljstvo.

U Zagrebu, 8. Travnja 1873.

Uprav. odbor hrv.-ped. knjiž. sbora.

U čem se sastoji uzgoj?

(Piše Mijat Stojanović.)

Na to ću zamašno pitanje odgovoriti u kratko: 1. pobudjuj gojenca, 2. upućuj ga i 3. usposobljuj ga, da bude kadar i sam se naobražavati.

1. Pobudjuj ga.

Buduć je potrebito sposobnosti s-polja podražavati i poticati, mora dakle uzgoj skrbiti, da se djetinje sile i sposobnosti probude i potaknu na razvitak. Nu uzgojitelj neka nemisli, da je čovječji duh kakva mrtva gromada poput gomile drvâ ili kamenja, koju valja neprestano tiskati i vući, gurati i potezati.

Oni se varaju jako, koji neočekuju ništa od toga, kad diete slobodno samo djeluje, nego misle, da moraju sve sami unositi u diete i skladati kao kašu u čanak.

2. Upućuj ga.

Pobudjivati sile istina prvi je posao ali nipošto jedini posao uzgojni. Pobudjene sile valja voditi, ravnati tim više i bolje, čim su više uzbudjene, razdragane, te rade, djeluju i posluju. Uzgajajuć mora se skrbiti, kako bi pobudjene sile djelovale shodno svojoj naravi i svomu opredjeljenju. Pitomac valja ne samo da misli, nego i da pravo i pravilno misli, ne samo da mu srce zieva za čim, nego samo za onim, što je pravo.

3. Usposobljuj ga, da bude kadar sam se naobražavati.

Čovjek se nipošto nesavrši u djetinstvu i u mladosti. Kako i koliko je potrebito za svakoga čovjeka, da ga u djetinstvu i u mladosti drugi spotiču, obodravaju; tako i u toliko je nedostatno to pripomaganje u zreloj dobi života. Nevalja držati pitomca uviek pod skrbničtvom; nego treba nastojati, kako bi postao jednoč sam svojim učiteljem i odgojiteljem Nemoramo dakle pitomcu samo predavati znanja, nego ga valja i usposobiti, da bude znao, mogao i umio sam

Digitized by Google

teći znanja, da nebude samo slušao, kad bi ga drugi ponukali, nego da se zna i sam ponukovati, da nebude samo poslušan, kad bi mu drugi zapoviedali, nego neka si sam kroji i daje zakone; inače će biti istina poučljiv, sklonjiv, ali samu sebi ostavljen kukavan čovječak, koji si nezna pomoći. Ovo važno naobražavanje sama sebe mora se utemeljiti i mogućim učiniti u mladosti. Odgojitelj mora poradi toga ne samo pobudjivati nagon u pitomcu, da se sam naobrazuje, nego ga mora i upoznati, kojim će se načinom, kojimi sredstvi moći sam naobražavati.

Dakle pobudjivati i ravnati sile gojenca, te ga usposobljavati, da bude kadar i sam se naobražavati, to znači uzgojivati ga, a ne htjeti nešto iz njega učiniti, česa neće moći nikada polučiti. Uzgoj može iz čovjeka samo ono učiniti, zašto je sposoban. Uzgoj nemože stvarati štogod iz ničesa, nego se može samo okorišćavati onim, što je Bog dao. Uzgojivati neće reći izkorjenivati Bogom darovane sposobnosti.

Više ima razloga tomu krivomu shvaćanju zadaće uzgoja. Jedni se boje zlih posljedica, koje bi mogle nastati, kad bi ova ili ona sposobnost po zlu pošla, drugi uvidjaju sami svoju nesposobnost za ravnanje i upravljanje sila i sposobnostij, ini opet žele si olakšati težki posao uzgoja, a mnogi napokon goje krivo mnienje, da je čovjek od svoga praizvora pokvaren, te si i samu dobrodjetelj i kriepost krivo, grbavo i heravo predstavljaju, pak sve to ih navelo na krivi put, da najme uzgajajuć valja pojedine spobnosti izkorenjivati.

Nu mirno promišljavajuć dodje se do toga uvidjenja, da je svaka sposobnost u *sebi* svrsi shodna i potrebita za cielu osobnost ili ličnost, dapače neobhodno potrebita, ako ta osobnost ima postići ono, na što je opredieljena. Uzgajajuć nevalja razoravati, nego rukovoditi, ravnati, upravljati ono, što je položio premudri i predobri stvoritelj u čovječju dušu. Što je moguće, da se gdjekoja sposobnost izvrgne i podje po zlu, poradi toga nesmije misliti odgojitelj, da ju smije izkorenjivati, nego je dužan obzirno skrbiti, kako bi predupredio ili odstranio zloporabu. Najštetnije posljedice postaju iz toga, kad se silom maša u nutarnjost čovječje naravi.

Drugi opet misle, dosta je predupredjivati, da se sposobnost neizvrgne. Važno je i potrebito skrbiti za to, ali uzgajajuć nipošto se nemožemo ograničavati samo na to. Istina i kriepost nisu samo negativne sposobnosti čovječjega duha, nego i pozitivne. Čovjek nije opredieljen nezabludjivati, nezalutavati, nego mora i istinu poznavati. Kriepost neosniva se samo na tom, kad tko nemisli zlo, opako, nećudoredno, nego valja i ćudoredno, dobro misliti i osjećati, ako smo rada biti kriepostni.

Uzgojivati nesastoji se u tom vježbati samo u čem svoga gojenca i naučati ga u učevnih predmetih.

Mnogi rade u tom upravo protivno, nemisleć, kako valja obdjelavati i naobražavati nutarnje duševne sile i upravljati gojencem tako, da će i sam pri tom moći sudjelovati.

Nu makar odgojitelj šakom i kapom sipao u glavu svomu pitomcu znanja, neće ga učiniti razumnim čovjekom. Malo je pomoženo s tim, ako predaješ, tumačiš

Digitized by Google

riečmi, a neuputiš pitomca, da sam promatra, misli, mozga, izpitiva, sudi.

Isto je tako malo pomoženo s tim, ako naobrazuješ volju mehanički priučavanjem; jerbo nije dosta obdjelavati, kultivirati samo vanjske pojave, nego i nutarnje misli, nutarnja prignuća, nutarnje priklonosti, nutarnji smjer volje. Pitomac, koji je samo s-polja ugladjen, priučavan, nedjeluje jerbo mu se onako hoće, nego jerbo je priučen, priviknut; navadi se bo tako jako ovršivati i izpunjivati mehanički tudje zapovjedi, povodi se i nemisleć ništa za primjerom drugih, da napokon ćineći i tvoreći što, ništa nemisli, ništa nezahtieva i neželi, i ako mu se ništa nezapovieda, ništa i nečini.

Tako si krivo predstavljajući uzgoj, dolazi se do žalostne posljedice, da ona djeca, kod koje se kod uzgoja toliko pentralo i revnovalo, ostanu najzadnja u pravoj kulturi.

Nutarnja bo duševna djelatnost oslabi i često se posve uguši, jerbo je puno toga koječega nanošeno u glavu i u srce, i jerbo se nastoji s-polja slievati u kalup. Naravno je, da se okani onaj posve i sam štogod misliti i mozgati, pred kojim uviek mislimo, a njemu ni časa nedamo, da sam misli. Gojenac će se tim manje naučiti misliti, što ga više riečju obučavamo.

Uviek samo prodikovati, opominjati, ponukovati, kuditi, pak eto ti ugušeno vlastito čuvstvo, vlastito osjećanje, sila sudilja oslabila, iznemogla, pa što postanu takovi ljudi — ugladjeni panjevi.

Mnogo pitomcu popovati, znači smetati razvitku njegova značaja. Odtud i dolazi, što prost čovjek, naš hrvatski seljak, osobito Krajišnik, često pravilnije i dosljednije misli i mîsli svoje izražava, slobodnije i čvršće djeluje, nego onaj, koji je školovan, na kojega su uzgoj potrošene tisuće, koji je prošao kroz ruke mnogih učiteljâ i profesorâ, pak našo ovo i ono, a izgubio srce i svoju volju, a uz to postao bezznačajnim.

Pa da kako valja uzgojivati?

Pokušat ćemo odgovoriti na to pitanje promatrajuć obća svojstva naobrazbe sposobnostij.

Ova naobrazba mora biti:

1. Obćenita. Uzgoj i naobrazba valja da se proteže na sve čovječje sposobnosti. Nijedna se sposobnost nesmije zanemariti, nijedna obrazovati na uštrb druge, nijedna se nesmije žrtvovati drugoj, jerbo pojedine sposobnosti uzko su skopčane jedna s-drugom, i zavisi jedna od druge.

Samo naobrazba obsižuća sve sposobnosti odgovarati može svrhi uzgoja. Svaka jednostrana naobrazba povlači za sobom najžalostnije posljedice za cieloga čovjeka, a ipak se u tom grieši jako često.

Osobito zanemaruje se u naše vrieme naobražavati volju, te se samo oštri razum, samo glava puni, a srce ostaje prazno i gladno i žedno, a često i opušljavi, pak ga raztače gadan crv.

Digitized by Google

B. Skladna. Sposobnosti moraju se naobražavati onako, kako je shodno razmjerju naravi. Jedinost i sklad bitna su svojstva čovječje kulture. Neskladno postupati pri tom gledajuć na djelatnost pojedinih sila škodi cjelini, smeta postizanju svrhe. Sve su sposobnosti izmedju sebe najužje skopčane; svaka dakle ima djelovati, kao što to zahtieva naravno razmjerje jedne naprama drugoj. Nerazmjerna je pako naobrazba kad nadvagne jedna sposobnost drugu, te ju smeta da nemože djelovati.

Samo si mi predstavljamo tako, kao da su duševne sposobnosti razdieljene, razlučene; u sebi je to sve jedna i ista sila, koja se očituje i djeluje na razni način. Priroda je dalje ustanovila kao neki zakon, da je jedna sila drugoj podčinjena, ako se poremeti ta ustanova ili se pače uništi, eto ti jednostranoga naobraženja, komu se čovjek mora i čuditi, i žaliti, što je tako, mora se i smijati i plakati.

Buduć su napokon sve sposobnosti darovane čovjeku u jednu i istu svrhu, mora jim se svim dati isti smjer; to jest, moraju se sve naobraziti tako, kako će se ista svrha postići. Oprieka sa samim sobom, nesklad u sebi, kud veća nesreća za čovjeka.

Skladno naobraženje, sastojeće se u naravnom razmjerju i obćenitom djelovanju sposobnostij, te primjerno stepenu razvitka i svodeći ih na jedan smjer, to je obće svojstvo čovječje kulture ili naobrazbe.

3. Svrsi shodna — i to obćoj i posebnoj svrhi. Bog je darovao čovjeku *sposob*nosti za neku stanovitu svrhu, koju mu valja postići, i o kojoj velimo: na to je čovjek opredieljen.

Priroda je učinila svoje davši čovjeku po božjoj volji sposobnosti, i tim je riešeno, što može i što ima postati iz gojenca. Zadnja svrha nije dakle prepuščena pustoj samovolji uzgoja, nego ju je ustanovila sama priroda, ustanovio sam stvoritelj. Gojenca valja uzgojiti, da može kao čovjek postići, na što je opredieljen. Ja ću ga uzgojiti, nemožemo reći što drugo: nego učiniti ću ga čovjekom, doprinositi ću, da onim postane, što mu valja postati uslied svoje naravi. Buduć je svaki čovjek razložno božje stvorenje, svim je jedna i ista svrha, jedno opredjeljenje. U čemu se sastoji ta zadnja svrha, o tom su u sadanje doba različita mnienja, ali više različita u rieči nego u samoj stvari. Žalibože zanemaruje se jako često ta svrha uzgoja. Zato i vidimo mnoge ljude, kao maškare na poklade, prave nakaze a ne ljude, naobražene za druge svrhe a ne za glavnu svrhu, za koju su postali na ovom svietu. Čovjek bez čovječnosti — zar je čovjek?

Recimo koju o posebnoj svrhi. Nu čovjek na tom svietu nije samo čovjek, nego je i udo, član družtva, državni gradjanin; mora se dakle naobraziti i za družtveni život i učiniti sposobnim, da može izpunjavati dužnosti gradjanske. Polag razlike odnošenja i zanimanja u gradjanskom životu mora se čovjek razno i noaBraziti, svaki za svoj rad, za svoju struku poslovanja. Jedan se naobražava za zemljodjelca, drugi za vojnika, onaj za popa, ovaj za učitelja itd., a ženske za svoje radnje i poslove.

Ovdje ćemo dovezati još koju rieč, obijuh tih svrha: Niti smiješ uzgajajuć naobrazujuć gojenca zanemariti ga odgojiti kao čovjeka, niti zanemariti uzgojit

Digitized by Google

ga za valjano udo, gradjanskoga družtva. Nedavno se, i upravo reći ne bez uzroka učiteljstvu predbacivalo, da se je slabo trsilo naobražavati gradjane za gradjansko družtvo i za državu. A sad u naše doba upravo je protivno. Sad se samo gleda, nastoji, kopa i nogami i rukami, usposobiti djecu za gradjanske poslove, kako će moći pristajati medju sviet, a posve se zaboravlja na konačnu svrhu, zašto je čovjek na tom svietu.

Zadaća odgojitelja i učitelja leži svakako u tom, da dovede obe svrhe u sklad tako, da se značaj čovjeka negubi uz zvanje gradjanina. Opredjeljenje čovječanstva mora uviek biti i ostati prva i najviša svrha; ali uviek nad popom, učiteljem, trgovcem, tvoričarom, zanatnikom, obrtnikom, učenjakom, umjetnikom, vojnikom stoji čovjek i to značajan, valjan, pošten, čestit, plemenit, podpun čovjek. (Dalje.)

Hrvatski pisci

(Priobćuje Janko Tomić.)

(Dalje.)

Marko Marulić, iz vlasteoske porodice u Spljetu, rodi se 18. Kolovoza 1450. Marko Marulić, ta prejasna zviezda svake znanosti tadanjega vremena ne samo na nebu hrvatskom nego na nebu znanstva ukupnoga. On je prvi u ono vrieme preporoda znanosti probudio u Hrvatih ljubav za hrvatskim jezikom i za narodnom znanošću. Kakono je slavni Dante Alghieri Talijanom, kakono Niemcem Göthe, Hrvatom je otac književnosti Marko Marulić. Marulićeva porodica pripada staromu, korjenitomu hrvatskomu vlasteostvu grada Spljeta. Novo ime Marulićâ i Marula, latinski i talijanski de Marulis i Marulo, dobi ova porodica stoprv za vrieme vlade mljetačke; prije zvala se je od starine Pecinić i Picinić. Markov otac bijaše Nikola, vlastelin spljetski a mati Dobrica, sestra spljetskoga vlastelina i viteza Lava Alberta. Djeca Nikolina su ova: Marko, Šimun, Petar, Ivan, Aleksander i Valer. Osim spomenute petero braće, imao je Marko još i jednu sestru Vicu, koja ode medju spljetske duvne sv. Benedikta, postavša kasnije opaticom monastira sv. Rajnera u Spljetu.

Prve nauke slušao Marko u Spljetu, a kašnje ode po običaju onoga vremena na više nauke u Padovu, gdje bijaše njegov glavni učitelj glasoviti Picentini, koji ga je takodjer u grčkom jeziku podučavao. Ostali njegovi učitelji bijahu Colla Firmianus, Fideo Acciareni i Jerolim Jenesio.

Mladi Marko napredova u svih znanostih veoma dobro, osobito u mudroslovju, pjesničtvu i govorničtvu. Za rana se bijaše latio latinskoga jezika, jer tada bez njega ni u znanosti nikud, ni med učene ljude nikud. Mnogi učenjaci divili su se Marku nad dubokim znanjem ovoga jezika. Kao mladić od 23 godine pozdravi on u Padovi u ime sbora učenika staroga dužda mletačkoga Nikolu Marcelia prekrasnim govorom na začudjenje svih slušatelja. U ostalom bijaše Marko Marulić ponizan, čedan i poslušan, i veoma prijateljan, zato ga ljubljahu svi, koji ga poznavahu. Bijaše srednjega uzrasta, širokih plećiju, okretna

Digitized by Google

tiela, čela vedra i široka, crnih očiju, nosa pokučasta, liepa lica, kose i brade žutkaste. Fran Natalić, koj mu život opisao, veli, da je Marko sve od mladosti svoje ća do smrti pored sve mudrosti i plemenitosti malo govorio; da je bio stidljiv i dakle nimalo hvastav. Svoje znanje većma je tajio nego li ga odkrivao; da je ob dan i ob noć uz knjige bio, kršćanski u pravom smislu život vodio, a pod starost, i to u šestdesetoj godini, da svjetovnoj buci izbjegne, ode u samostan sv. Petra u Gluhoj dolini (na otoku Šolti), 12 milja udaljenoj od Spljeta. Poslie dvie godine ostavi monastir i Gluhu dolinu, ter se vrati u Spljet, u prvašnji svoj stan, gdje je dne 5. Siečnja 1524. u sedamdeset i četvrtoj godini tihom smrću umro.

Marljiv, kako bijaše, obogati Marko tadanju latinsku književnost mnogim djelom, a navlastito je hrvatskoj svoje sile posvetio. Kao što je hrvatsku knjigu podizao, tako ju je i razmaknut nastojao, a ne samo knjigu, nego uz nju i krieпost i dobrotu. Naobražen, kako bijaše u mnogoj znanosti, tako je râd njegov mnogostruk; djela bogoslovna, mudroslovna, pjesnička i povjestnička, to su plod njegova râda. Iza slavnoga Talijana Petrarke, Marulić je prvi po Rimu sabirao starine, on je, a uz njega i Ivo Lučić, koji nam prvi sačuvaše u spisih svojih mnogu uspomenu na starine naše zemlje. A i medju liričkimi pjesnici, kojih Hrvatskoj procvalo toliko množtvo i tako dostojnih i valjanih, da im izuzmeš li Italiju kao njihovo rodno mjesto, u svietu drugova ni takmacâ nije, a to su najvredniji i najugledniji.; Gjore Držić, Šiško Menčetić, Hanibal Lucić, Mavro Vetranić, a ovim na čelu Marko Marulić. Kad se je dakle putem našega Marulića toliki sjaj i znanosti i marljivosti posipavao i u knjizi hrvatskoj, a i u knjigah drugih jezika, tad nije čudo, da mu je umrvšemu 1524.. zahvalna hrvatska ruka uplela u vienac slavja i ove rieči:

Svu našu okruni stranu dikom,
I častju napuni i hvalom velikom.

Od hrvatskih pjesnika opjevaše nadalje Marulića nakon njegove smrti Petar Hektorović Hvaranin u svom „Ribanju“; Petar Zoranić Ninjanin u svojih „Planinah“ i Gjuro Baraković Zadranin u svojoj „Vili Slovinki“. Sva trojica priznaše ga za prvu zviezdu na mladom obzorju književnosti hrvatske. Svi ga pohvališe radi duboke učenosti, radi sveta i častna života, i radi velike zasluge, što je podigao hrvatsku knjigu, a širio po svietu nauke krieposti. Levaković reče na njekom mjestu, da je Marko bio prva zviezda dalmatinska poslie sv. Jerolima. Ariosto radi velikoga uma nazva ga božanstvenim. Vilhelmo Eisengrein veli, da je bio prvi svoga vremena mudroslovac, i da ga nitko nenadvisi u naucih bogoslovnih.

Marulić je obćio pismeno u književnih poslovih s mnogimi učenjaci i velikaši svoga vremena, kao s papom Adrijanom VI., s kardinalom Dominkom Grimanom; Petrom Berislavićem banom; Kristoforom Marcellom, nadbiskupom od Krfa; Bernardom Zanom, nadbiskupom spljetskim; s učenim profesorom u Dubrovniku i pjesnikom Jerolimom Kalvom iz Vičence itd. itd.

Digitized by Google

Kao svi skoro bolji i učeniji književnici hrvatskoga naroda u XV. i XVI. vieku, bavio se i Marulić izvan hrvatske ponajviše latinskom knjigom. Premda je Marulić bio svestrano klasički naobražen, to je ipak u književnih svojih radnjah i iztraživanjih dao prednost povjestnici i starinarstvu i pjesničtvu, a nada svimi znanostmi bogoslovju i kršćanskoj filosofiji, te je u tom znanju kao svjetski čovjek, na čudo svega svećeničkoga stališa, nadkrilio najslavnije bogoslovce svoga vremena. Marulić je prvi u jugoslovinskom narodu probudio svetu ljubav za svoj materinski hrvatski jezik i za narodnu učenost. Punim pravom možemo ga nazvati otcem naše narodne književnosti. Pisao je hrvatski, latinski i talijanski, te je ostavio mnoga djela arkeologička, historička, bogoslovna, ćudoredna i pjesnička. Mi ćemo samo spomenuti hrvatska djela.

Marulićeve pjesni hrvatske: 1. Pjesni epične iliti povjestne. Marulić jih nazva historije. U ovu vrst spadaju: „Judita“ i „Susana“. Judita razdieljena je na šest pjevanja iliti knjiga. Svaka knjiga ima na okrajcih kratak sadržaj, a kad i kad tumačenje manje razumljivih riečij i poetičkih fraza. Ova knjiga doživi četiri izdanja. — Druga poviestna pjesan ima naslov: „Historia od Susane“ itd.

2. Pjesni poučne i ćudoredne. U ovu vrst spadaju: a) Urehe duhovne, b) Dobri nauci, c) Prigovaranje razuma i človika, d) Suprotiv slasti od blaga i e) Stumačenje Kata. Sve ove pjesni, kojim je glavni smjer poticanje na kriepostan i pobožan život, potiču iz čista vrela Marulićeve ćudi, jer kako nam svekoliko njegovo književno djelovanje svjedoči, bijaše glavna zadaća njegova života, da sredstvom ove knjige i pisma podučava sviet, koliko vriedi čist i ćudoredan život, a koliko štete nanosi opačina i grieh. Nije čudo, da je Marulić na hrvatski preveo i „Nauke mudroga Katona“.

3. Pjesni duhovne i bogoljubne. Pod ovimi mogu se razumievati sve Marulićeve pjesni: o Isusu, njegovu začetju, muci i uzkrsnuću, zatim pjesni o Mariji, njezinom uzvišenju, i razlike pomanje pjesni, kao od svetih divic i udovic, od ljubavi božje, deset zapovidi, od sedam smrtnih grihov, od svete pokore, od suda itd. Dvie pjesni: „Tuženje grada Hjeruzolima“ i „Molitva suprotiva Turkom“. Opisujući u njih tadašnje tužno stanje kršćana, dišu ove pjesni duhom domoljubja i kršćanstva.

4. Pjesni šaljivo-satiričke, ili pokladnice i smješice. Ova vrst sredovječne komedije bijaše poznata u Francezkoj i u Italiji „Frottola“, XV. vieka pod imenom franc. „Farce“, „Sottie“, tal. „Farsa“, koncem „Contrasto“, te se je razlikovalo od tako zvanih Prikazanja, tal. „Rappresentazioni“, njemački Geistliche Schauspiele. Kao što su ove igre kod Franceza, Niemaca i Talijana većom stranom samo za vrieme poklada prikazivane bile, tako nejma dvojbe, da je Marulić svoje dvie pjesni „Poklad i Korizma“ kao i „Spovid Koludric od sedam smrtnih grihov“ izpjevao na pokladnu zabavu monastirskih redovnika i duvna.

5. Prikazanja. Ova vrst sredovječne ozbiljne drame bijaše u Italiji poznata, kako gore navedoh, pod općenitim imenom Rapprezentazioni Festa, Com-

Digitized by Google

media Spirituale. Takova prikazanja običavahu svećenici tečajem srednjega vieka u svoj zapadnoj Evropi, ponajprije na jeziku latinskom, zatim u narodnih jezicih (u Francezkoj, Italiji i Njemačkoj), prikazivati puku ili u crkvi, ili pred crkvom na javnih prostorih, osobito u vrieme povećih blagdana. Polag predmeta i čina dobiše ova prikazanja posebna svoja imena. Tako se zvahu n. pr. Mistères, Misteria, Mysterien ona prikazanja, kojim bijaše poglavitim predmetom život i muka Isusova. Miracles, Miracoli, Martirio, Storia, Esempio, Mirakelspiele prikazivahu čine i muke mučenikâ. Osim toga bijahu posebna prikazanja Božićna, Novogodišnja, Uzkrsna, Trokraljevska, na blagdan Nevine djece, prvoga mučenika Stjepana itd. Ovu prvobitnu vrst sredovieĉne drame uvede dakle takodjer Marulić prvi kod nas Hrvatâ sa svojim prikazanjem „sv. Panucija“, „Skazanje od nevoljnoga dne od suda ognjenoga“ i govorenjem sv. Bernarda od duše osujene. Rečena prikazanja prevede Marulić iz talijanskoga na hrvatski jezik.

Marulićeva hrvatska djela u prozi. Kako svi skoro stari naši pisci, tako je i Marulić u prozi pisao samo takove stvari na hrvatskom jeziku, koje bijahu opredieljene ili za puk ili za one, koji neumieše latinski; dočim je znanstvene stvari pisao na jeziku latinskom. Od hrvatskih njegovih djela u prozi poznata su dosad ova:

1. Knjige Ivana Gersona, kancilara parižkoga. Od naslidovanja Isukarstova i pogarjenja taščin segasvitnjih. 2. „Nauci sv. Bernarda k sestri svojoj.“ 3. Život svetoga Jerolima. Pomenuta djela nisu još tiskana. Marko Marulić napisa na latinskom jeziku mnogo bogoslovnih, mudroslovnih, povjestnih, starinarskih i pjesničkih djela. Želiš o tom obširno čitati, nabavi si knjigu: „Stari Pisci Hrvatski“, knjiga I. Pjesme Marka Marulića. Na sviet izdala jugoslavjanska akademija znanostî i umjetnostî. Zagreb 1869.

Prema koncu reći nam je o Maruliću još ovo: Kako vidismo iz naslova pomenutih knjiga, pisao je Marulić najviše o pobožnih stvarih. On je znao ne samo na izust sv. pismo staroga i novoga zakona, nego je i poznavao i sve stare grčke i latinske pisce, a navlastito crkvene povjestnike, kao i životopisce svetaca. Njegova su djela prevedena na francezki, španjolski, talijanski i njemački jezik. Marulićev jezik je od velike važnosti po nas, i do riedkih talijanskih riečij čist, kriepak i jezgrovit. Njegov metrum i četverostruke rime sliedili su svi pjesnici dalmatinski do početka XVII. vieka, kada bi lagani osmerac u naše pjesničtvo uveden; nu i jošte u kasno doba pjesničtva dubrovačkoga nalazimo mnogo pjesama u njem spjevanih, pa i Gundulić ga u svojih dramah dosta često upotrebljavaše. (Dalje.)

Pogled u lučbu.

Po A. Bernsteinu preveo Gj. Ester.

(Dalje.)

Kisik prolazi našim tielom.

Dosele dokazasmo, kako se u svakoj peći, pače i na svakom ognjištu ono isto sgadja, što smo godj vidjeli kadno je gorio ugljen u boci, koja bijaše napunjena kisikom, te se nadamo, da će sada biti svakomu čitatelju jasno, kad mu

Digitized by Google

se rekne, da čovjek može samo onda pravo pojmiti stvari, koje svakim danom oko sebe vidja, kad mu je moguće zaviriti malo u bitnost lučbe.

Prije pako nego li nastavimo stvar, protumačit nam valja samo još jedan od najvažnijih postupaka u životu, da tim pokažemo, kako bi ne samo sve oko nas, nego i sve u nas mahomice propalo, da nebudemo i u svom tielu neprekidno uzdržavali lučbeni postupak, koj je gorenju drvâ u peći veoma naličan.

Čitav sviet znade, da treba neprekidno udisati i izdisati, a da život prestaje, čim zapne dah; nu zašto je tomu tako, zna samo onaj, koj pojmi što je lučba.

Za život je potrebno neprekidno lučbeno djelovanje našega tiela, a najpreče pako treba, da do svakoga diela tiela našega dotiče kisik, te da tuj zapodjene lučbeno slučivanje. Taj kisik dolazi u naše tielo udisanjem zraka. Svaki put, kada se razšire prsi, napune se pluća zrakom poput mieha, pak budući da ima uviek u zraku još jedna petina kisika, to na taj način primamo u tielo i kisika. Nu sve nam to još nebi mnogo pomoglo; jer kisik mora prolaziti cielim tielom, on mora doći i u oko, i u možgjane, u živce kao i u kosti, jednom riečju u svako i najsitnije mjestance. I dospieva tako svakamo, ali to samo krvlju, koja frca iz jednoga razdjela srca u pluća i tuj se s kisikom lučbeno slučuje. Slučiv se tuj s kisikom prolazi krv djelovanjem srca do drugoga razdjela u srcu. A sada se opet srce u posebnom razdjelu tako stisne, da krv, štono se slučila s kisikom, prodje u žile kucavice, a kroz nje i grane jim u sve česti tiela. Tako dolazi kisikom napunjena krv do svih čestij našega tiela, pa zato pravom velimo, da se je kisik razprostranio po čitavom tielu.

Uslied toga mislio bi tko, da je već dosta učinjeno tielu za uzdržanje života, ako mu je do svih čestij doprlo dovoljno kisika, ter bi samo trebalo dospjeli kisik u tielu pridržati, a disanja nebi više ni trebalo. Nu nije tomu tako. Kao što mora u peć uviek doticati svježi zrak, za da se uzdrži lučbeni postupak, pošto se prijašnji kisik gorenjem pretvorio u ugljičnu kiselinu, upravo ti ga tako i u tu istu svrhu treba u tielu. Najglavniji lučbeni postupak u tielu sastoji se takodjer upravo u tom, da se u svakoj česti našega tiela ono isto dogadja, štono i u peći. Svagdje se lučbeno slučuje kisik s nepotrebnim ugljikom tiela, te tim postaje svagdje u tielu kao štogodj u peći ugljična kiselina, koju valja, pošto je tielu škodljiva, iz njega odstraniti. A taj posao preuzima opet krv; ona teče drugim putem t. j. posebnimi žilami natrag do srca, a odtud frca opet u pluća, koja ugljičnu kiselinu izdisanjem odstranjuju iz tiela.

Udisanje dakle i izdisanje našega tiela, kako to ovdje samo u glavnih crtah spomenusmo, posve naliči lučbenomu postupku u peći. Svaka životinja uzima poput peći u sebe kisik, te kao u peći tako se i u tielu slučuje kisik s ugljikom u ugljičnu kiselinu, koju tielo kao i peć opet iz sebe izbacuje. Pa i jest isti postupak u disanju, kao što i onaj kad naložimo peć. Ne samo da je u jednom i drugom slučaju jednako djelovanje, već je u oba i ista svrha; jer košto se u peći slučivanjem kisika s ugljikom postigava toplina, isto se tako disanjem polučuje u tielu životna toplina. Disanje je potrebno za toplinu tjelesnu upravo tako, kako je potrebna za toplinu u peći struja zraka.

Digitized by Google

Recimo o tom još koju.

Rekli smo, da se disanjem isto tako grije tielo, kao loženjem peć.

U svakoga je čovjeka stanoviti neki stupanj topline, koj je uviek jednak bilo ljeti ili zimi, bilo vruće ili hladno. Ova se toplina zove tjelesna ili krvna toplina, a ima joj oko 29 stupnjeva. Tjelesna ova ili krvna toplina nesmije u tielu niti rasti, niti padati, a da tielo neoboli i čovjek neumre, mora uviek ostati jednaka, kao što i jest u zdrava čovjeka uviek jednaka, samo dok može jesti i disati.

Sva mast, što ju čovjek uživa, kao i sve tvari, koje se u tielu pretvaraju u mast, služe ponajglavnije tomu, da se taj tjelesni stupanj topline uzdrži. Mast se najme sastoji od ugljika i od sastavinâ vode. Ugljik je gorivo, a sastavine vode hlade tielo kroz znoj. Disanjem dolazi u pluća kisik, to se u tielu slučuje s ugljikom u ugljičnu kiselinu, a ovim slučivanjem postaje toplina isto tako, kao i u peći.

Ovim nam se razjašnjuje množina pojava, kojih si inače nebismo mogli protumačiti. Što je uzrok, da u zimi više jedemo, pak i mastnije možemo jelo podnositi, nego li ljeti? Uzrok je tomu to, što se u zimi brže razhladimo, te zato jače moramo disati, da se opet ugrijemo. Za jače disanje pako treba u tielu više ugljika, te upravo zato moramo i možemo više i mastnijih jela jesti u zimi, nego li ljeti.

S toga nije ni čudo, kad ljudi na studenu sjeveru piju ribju mast, pa im i iste lojenice idu u tek, dočim se u vrućih predjelih i meso već umjerenije troši, a mastno se jelo mukom podnaša. Zašto treba malo hrâne onomu, koj mnogo sjedećke radi? Jer sjedećke manje diše, i zato nepotroši mnogo ugljika. Ali zato mu je i prije hladno, nego li onomu, koji se mnogo kreće, dakle i jače diše, a zato mora i više jesti. Disanje i hrana tako su potrebne stvari za grijanje tiela, kao i zračna struja i gorivo za grijanje peći.

Dakako, da će mnogi čitalac pitati: a gdje je u tielu ta vatra, kojom se u njem tvori od kisika i ugljika ugljična kiselina?

Za odgovor na ovo pitanje valja nam sjetiti čitatelja na ono, što jur prije kazasmo: da vatra nije ništa osebita, što bi izvan lučbenoga postupka bivalo, već da je skoro svaka vatra samo pojav u lučbenom postupku. I gle nastupismo evo stazu, kojom ćemo opet moći nastaviti tumačenje onoga, štono se zove lučbeni postupak.

Stalno je načelo, da se uviek, kad se dvie tvari lučbeno slučuju, taj čin sgadja uz promjenu topline.

U pojedinih se slučajevih vrlo lasno možeš osvjedočiti, kako bez vatre postaje toplina jedino kao pojav naravskoga postupka. Ako u čašu hladne vode uliješ nešto hladne sumporne kiseline, postane voda od nje tako vruća, da često čaša od vrućine popuca, a ako ju naliješ u zemljeni lonac, ugrijati će se, kao da si unj ulijao kipuće vode. Pak je ipak bila hladna i voda i sumporna kiselina. Toplina se porodila tek u onom trenutku, kad su se obe tvari medju-

Digitized by Google

sobno pomješale. — Pa i to je poznato, kako se živo vapno, kad naliješ nanj hladne vode, pretvori u veoma vruću kašu.

Ovo budi dokazom, da je toplina samo pojav, koj se radja naravskim postupkom a sada ajde da vidimo, da je tako i kod svih skoro ostalih lučbenih postupaka.

Lučbena toplina.

Od velike je važnosti, da poznavajući lučbene postupke saznaš još i to, da se snjimi zajedno uviek pojavljuje i toplina, samo što ona u neki slučajevih neznatno, a u drugih opet znatno izlazi na vidik.

Razmotrimo to pobliže.

Poznato nam je već, da lučbena počela (65 njih na broju) teže za medjusobnim slučivanjem; nu ova je težnja vrlo različita. Dočim se n. pr. kisik s kovinom, štono ju pepelik (Kalium) zovu, tako lasno i naglo slučuje, da se može pepelik čist uzdržati samo u kamenom ulju, u kojem neima ništa kisika, to se nasuprot kisik sa zlatom znatno teže slučuje, tako da ga možeš pustiti i na vlažnu zraku, pak se ga opet neće primiti hrdja, t. j. neće se slučiti s kisikom uzduha. Željezo se pako i tutija mnogo laglje slučuje s kisikom; jer se ove kovine na vlažnu zraku preobuku nekom korom, koja je na željezu crvenkasta, te ju obično zovemo hrdjom, dočim dobiva tutija neku bielo-sivu koru, koju zovu lučbari tutijin kis (Zinkoxid).

S toga se punim pravom kaže: kisik i pepelik jake su težnje za slučivanjem. Sa željezom slučuje se kisik već sporije, s tutijom još sporije, a sa zlatom ponajmanje.

Što se pako tiče topline, koja se kod tih slučivanja radja, to se uzima za pravilo: Čim se dvie tvari krepčije slučuju, tim se radja tom prigodom i veći stupanj topline, koja može i na toliko narasti, da se kroz nju upali i drugo koje gorivo tielo. Ako je slučivanje sporo, to je i toplina manja, a može u stanovitih slučajevih postati i neznatna.

Evo zato nekoliko primjera.

Ako baciš komadić pepelika u pladanj (tanjur), koj je pun hladne vode, to je težnja za slučivanjem s kisikom u ove kovine tolika, da se kroz nju i sama voda začme lučbeno raztavljati.

Voda se najme sastoji, kako ćemo kašnje čuti, od kisika i vodika. Vodik je goriv plin, te sastojina običnoga plina, kojim se razsvjetljuju neki gradovi. Kada pako staviš pepelik u vodu, to on tako silno teži za kisikom, da preuzme vodi sav njezin kisik, te se s-njim sluči. To pako slučivanje toli je žestoko, da se pepelik počima žariti. Zato kad baciš u vodu krugljicu pepelika, zažari se ona i začme cikajuć po vodi skakutati. Kod toga nam se pojavlja još jedan zanimiv prizor. Buduć da je ovim slučivanjem nestalo iz vode kisika, to se iz nje začima uzdizati preostali vodik. Vodik je pako goriv plin, te se od razžarene pepelikove krugljice upali i liepim plamenom gori.

(Dalje.)

Digitized by Google

Novo svjetlo.

(Ulomak iz Mařikove „Pouke o kućanstvu“*).

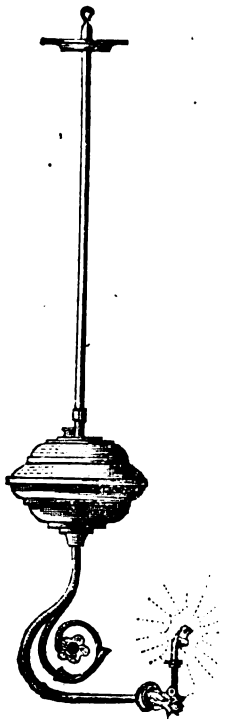

Upravo što ovo pišem, dobio sam svjetiljku nove vrsti, u kojoj gori plinov etir (Gasäther). Ovaj je plin nalik na petrolej, ali daje puno bolje, čistije, bjelije i jasnije svjetlo, a osim toga se nedimi, niti mu plamen nezaudara neugodnim vonjem. Svjetlo plinova etira može se takmiti sa svjetlom plinovim, te će ga sigurno doskora mjesto skupoga plina od uglevja uvesti u svih kućah, gostionah i kavanah.

Slika ova predočuje nam takovu svjetiljku. Okrugla sprema ima ozgor malen, vijkom zatvoren otvor. Kada hoćemo, da napunimo svjetiljku, odvije se vijak, napuni sprema, pa opet vijak zavije. Iz spreme ide etir cievlju do ognjišta, izpod kojega je čekrk (Hahn). Kad se čekrk otvori, izadje majušnim otvorom na ognjištu nešto tekućine i ako se ova žigicom upali, goriti će etir bez stiena i bez stakla, te će sigurno bolje svietliti, nego li dvie velike svjetiljke na petrolej. Čim zatvoriš čekrk, ugasit će se polagano i plamen.

Premda se plinov etir vrlo hitro izhlapljuje i lako užiže, ipak se nemože — po mnienju vještaka — ova svjetiljka nikako razprsnuti, ako se uviek napuni po danu a ne kod svieće.

Razsvjeta je plinovim etirom i znatno jeftinija, nego li plin od uglevja, pače nego isti petrolej.

Poslie četiri do osam dana biva plamen u ovih svjetiljkah nešto tanji, a u tom slučaju treba jedan li dva končića provući iglom kroz ognjište.

Ove svjetiljke izumio je g. B. Schenker u Draždjanih. Glavno im je odpravničtvo za Hrvatsku, Slavoniju i Ugarsku kod gg. Ferde Redlsteina i sinovca, željezarâ u Osieku. Stojaće svjetiljke prodaju se ovdje po for. 5.50, 6.60 6.95 itd. a visaće od for. 6.10 — for. 90. — Funta etirova plina stoji 30 novč.

Raznice.

— (Plaće pučkih učitelja u Dolnjoj Austriji) uredio je sabor ovako: občine prvoga reda moraju učitelju prve godine najmanje osam sto for. plaćati, a podučitelju šest sto; občine drugoga reda učitelju sedamsto. a podučitelju pet sto; občine trećega reda, učitelju šest sto, a podučitelju četiri sto for. Taj zakon stupio je u život s ovom godinom. Uza to treba pamtiti, da je petogodišnji doplatak i mirovina uredjena i osigurana po zakonu. Tamošnji si učitelji i podučitelji mogu na sto načina izvan škole zaslužiti tako liepu svoticu, da im još plaću nadilazi. Prema tomu prispodobi hrvatskoga učitelja — dolnjo austrijskomu. Razlika svakomu i neučitelju u oči pada, a učitelji ju naši najbolje razumiju, jer ju najvećma osjećaju. p. t.

* Upravo je dotiskan II. dio ote „Pouke o kućanstvu“ te ga kao najpodpunije do sele djelo ote struke na hrvatskom jeziku što toplije preporučamo sl. čitateljstvu. Ured.

Digitized by Google

— (Narodni zajam za narodne škole). Dne 21. Siečnja 1873. zahtievao je i predlagao uz liepi govor prof. dr. Julij Švarc u peštanskom saboru, da Magjari učine zajam deset do dvadeset milijuna za svrhe nastave iliti školstva. Garancijom bi imala biti državna dobra. Prof. Švarc spada medju najinteligentnije zastupnike i zagovornike učiteljstva u peštanskom saboru.

— (Škole u Holandiji). Holandezka je ona kraljevina, koja hrvatskoj kraljevini u svem može služiti za uzor. Od prirode je Hrvatska kraljevina veća i bolje blagoslovljena nego Holandija. Hrvatska kraljevina ima do 1000 četvornih milja, a Holandija niti 600 četv. milja, (594 četv. m.) Holandija ima više narodnostij, a Hrvatska jednu gospodujuću narodnost. Tamo su Holandezi na broju sa 2,400.000, zatim Frizi sa pol mil. i posebnom narodnošću, uz to Flamini oko 400.000 i napokon ima i Niemaca oko 50.000, dočim Hrvatska kraljevina svih skupa tudjinaca nejma preko 50.000 duša. Ta Holandezka kraljevina leži uz more kao i Hrvatska, ali morske obale ima samo nekoliko milja, dočim Hrvatska ima šest put više obale za promet morski. A i u historiji naliči Holandezka na Hrvatsku kraljevinu, jer se je osamdeset godina morala boriti proti fanatizmu i nepravdi tudje t. j. španjolske nadvlade. Ta Holandija imala je g. 1871. tri tisuće sedamsto dvadeset i sedam pučkih škola. Od tih je bilo 2608 javnih škola; djaka je bilo 228.145 a učenica 208.496. Stanovničtvo Holandije neiznosi ni četiri milijuna duša, dočim žiteljstvo trojedne kraljevine Hrvatske broji skoro dva i pol milijuna, pak još niti jednu trećinu nejma toliko škola, jer pučkih škola trojedna kraljevina nejma mnogo više od 1200. Proračun za nastavu u Holandiji iznosio je g. 1871. skoro pet milijuna for. (4.984.533 for.).

— (Ku-Klux Conspiracy) zove se posebna sekta ljudij u sjevernoj Americi, koji su osobiti neprijatelji škole i prosvjete. U sjedinjenih državah sjeverne Amerike više se radi za škole i prosvjetu nego igdje na svietu, nu uza to ipak imade ljudij, koji škole nada sve mrze. Ku-Klux Conspiratori proti narodnoj prosvjeti imadu i u Hrvatskoj svojih pristaša u onih ljudij, koji puno mudro običaju reći: a što treba (seljaku) škole! Tko bi htio naslikane vidjeti te Ku-Klux od lica do lica, neka si uzme u ruke „Illustrirte Zeitung“ od 28. Prosinca 1872. god., što izlaze u Lipskom. p. t.

Književnost.

— Dugo već osjećasmo potrebu valjanih prirodopisnih slika za školsku obuku s hrvatskimi opisi. Sada će se i toj oskudici pomoći, jer evo izdaje revna naša Županova (Albrecht i Fiedler) knjižara u pedagogijskom svietu dobro već poznate slike od Schreibera u Esslingenu. Vrstnoću otih slika najbolje dokazuje to, što su dosele uz izdanje njemačko ugledala sviet već izdanja i na danskom, englezkom, francezkom, holandezkom, ruskom, švedskom, rumunjskom i magjarskom jeziku.

Prvi je svezak, sadržavajući prirodopis sisarâ, pod štampom, te će za koj dan ugledati sviet, ostali će svezci na brzo sliediti; cienu i sve pobližje glede naručbe objaviti ćemo na skoro.

Natječaji.

Za mjesto učitelja i orguljaša na pučkoj učioni u Vrbovskom. Plata: 400 for., paušala 10 for. 10 nč., za orguljanje iz crkvene blagajne 36 for., a od svake pjevane mrtvačke mise 33 novč.; uza to: vrt od 1 rali i 676 četv. hvatij, livade 13 ralij i 1193 četv. hvata, 12 hv. drva za porabu svoju i školsku i slobodan stan.

Natjecatelji imaju svoje obrazložene molbe do zadnjega Travnja t. g. poslati podarcidjakonu i župniku na Fužini, g. Ferdinandu Pleše.

— Za učitelja u područnoj učioni župe račanske u Velikoj pisanici. Plata: 132 for., slobodan stan, vrt i 13 hv. drvâ.

Natjecatelji imaju svoje molbenice s-dokaznicami poslati do konca Travnja t. g. veleč. g. Franji Podelu, podarcidj. i župniku u Kapeli (Belovar).

— Za učitelja i orguljaša na pučkoj učioni u Gjurgjicu. Plata: 132 for., slobodan stan, vrt i 13 hvatij drvâ; osim toga 40 vagana žita, vinograd na 5 kopača, malu livadu i voćnjak, i od svakoga sprovoda i pjevane mise po 20 novč.

Molbenice se šalju s potrebnimi dokaznicami do konca Travnja t. g. veleč. g. Franji Podelu, podarcidj. i župniku u Kapeli (Belovar).

Izkaz članova, platívših svoje prineske u blagajnu „Zadruge“, počam od 1. Siečnja 1873.: Rubin Stjepan, kao utemeljitelj 50 stot., Vukasović Živko, Albrecht Dragutin, svaki kao utem. po 10 st., Klobučar Josip, Modec Ljudevit, Pomper Mirko, Korbar Franjo, Šlogar F., Bezuk Mio, Pravica Nikola, Bota J., Benković Ivan, Klaić Franjo, Sajko Gjuro, Dugački Stjepan, Peček Stjepan, Filjak Pav. i Arlov Gjuro, svaki po 3 st.. Dobrovoj Stjep., Irgolić Ante, Šah Ivan, Bartolec, Kovačić Ivan, Jambrešić Josip, Ivkanec Tomislav i Florijan Pavao svaki 1 st. 50 nč., Hadžić Adela 4 st., veselo družtvo u Lokvi kod nadmjernika Schmidta 13 st., Osbolt Pavao 12 st., čisti iznos tombole s plesom u Karlovcu 307 st. 4 nč., u Zagrebu 220 st., polugodišnje kamate 15 st. — Imetak „Zadruge“: 20.789 st. 67 nč.

U Zagrebu, 27. Ožujka 1873. Ante Irgulić, blagajnik.

Izdaje ga „Hrv. ped.-književ. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 12. U ZAGREBU, 20. TRAVNJA 1873. **Tečaj XIV.**

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka, novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora“. Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

U čem se sastoji uzgoj?

(Piše Mijat Stojanović.)

(Dalje.)

Jedno od najznamenitijih uzgojnih načela, koje bi uzgojiteljem uviek pred očima lebditi imalo, jest nadalje i to: Neuzgajaj nenaravno, nego se drži stalnih, nepromjenljivih zakona, utemeljenih u samoj naravi, osnovanih na prirodi istoj. Ovimi zakoni opredieljen je način, opredieljena su sredstva, kojimi djelovati valja na tielo i duh čovječji. Pokušavati postići željenu svrhu i namjeru, uzgajajuć i naobražavajuć mladež drugim načinom, koj bi stajao u oprieci naprama zakonom prirode, bilo bi mlatiti praznu slamu, a često još i gorje; postiglo bi se upravo ono, što se neželi postići, i mjesto da dobijemo, izgubili bi.

Upravo zato je uzgojitelju neobhodno potrebito poznavati čovječju narav i to ne samo površno i ponešto, nego podpuno, u oči, u glavu. Uzgojitelj mora ne samo znati, što mu valja postizavati, nego i kako će to postići.

I ovdje valja naša poslovica: „Bolje je umjeti, nego imati!“

Ovo važno znanje i poznanje čovječje naravi, koje je temelj uzgoju i bez čega nemože biti ni govora o naobrazbi, može si i valja da si uzgojitelj steče: 1. prilježno proučavajuć čovjekoslovje (antropologiju); 2. čitajuć valjano napisane životopise i istinito nacrtane uzgojne pripoviedke; 3. obzirno i oprezno občeći (obhodeći s-djecom), iz potaje mirno ju promatrajuć, osobito kako se ponašaju prama drugoj djeci; 4. sjećajući se svoga vlastitoga djetinstva (svoje djetinje dobe), promišljavajuć, kako je to teklo, kako povodilo, koja su sredstva upotrebljena za uklonjenje zaprieka pri svojem obrazovanju, o razliki, kako smo mislili i osjećali kao djeca, a kako sada; 5. promišljavajuć, kako ono bijaše, kad nam je štogod pošlo ili nepošlo za rukom pri uzgoju pitomca; 6. promatrajuć i pazeć, kako postupaju drugi uzgojitelji i kakov uspjeh postizavaju svojim postupanjem; napokon 7. promatrajuć, kako se i kojim tekom razvija narav ostavljena samoj sebi.

Digitized by Google

Naobrazba mora se prilagodjivati osobnosti ili ličnosti gojenca.

Različito su sposobne osobe, različito mora se s-njimi postupati, i po tom moraju se prilagodjivati obći propisi uzgoja. Nemože se i nevalja postupati jednako sa svom djecom. Osobnost gojenca, koja mu je ili prirodjena ili pako koju smo mu uciepili, uplivajuć na njega, mora uzgojitelj uzimati u obzir isto tako, kao što mu se je obzirati na obću narav. Uzgajajuć nevalja ćovjeka lišiti sve njegove osobnosti i sliti mu narav u jedan kalup, nego treba, sve pitomce istina raznimi stazami i putinami, ali k-istomu cilju privoditi. Uzgoj je tim savršeniji, čim je shodniji sposobnostim i odnošajem gojenca.

Kako ćemo upoznati osobnost?

Pokušajmo izjaviti, što mislimo o tom: Prvih godina života malo se da reći o duševnih sposobnostih, nešto više sigurno o tjelesnoj snagi dječjoj. Poslie u dobi razvitka pokazuju se i duševne sposobnosti sve to jasnije, izražnije, razgovetnije tako, da može uvježban odgojitelj za cielo upoznati pitomca s-polja i iznutra.

Osobnost duševna može se poznati neposredno i posredno. Noposredno, ako mirno, potajno, neprestance motriš i paziš, što diete govori i čini; ako sravnjuješ pitomca nepristrano s-drugom djecom, te sve mirno uvažiš, a ne da se sliepo povodiš za onim kako drugi ljudi, osobito djeca, sude o pitomcu. Posredno dadu se upoznati duševne sposobnosti iz tjelesnoga ustrojstva, iz ćudi pitomca, jerbo tjelesno ustrojstvo i ćud najužje su skopčani sa duševnom sposobnosti, samo nemojmo zaboraviti, da, buduć se čovjek tjelesno promjenjuje, i duh se mienjati mora, buduć je s-tielom najužje skopčan. Isto tako dade se poznati jedna duševna sposobnost iz druge, jerbo one nestoje u duši posebice osamljene, nego su sve skupljene kao u kitu, te jedna djeluje na drugu.

Kod uzgoja valja se držati onoga: „Sve u svoje vrieme i na svom mjestu.“

Istim sredstvom postigne se u razne dobe razni, često protivni uspjeh. Svaka doba razvijanja ima svoje osobnosti i zahtieva, da odgojitelj prema njoj postupa. Svako uzgojno sredstvo može škoditi ili bezuspješnim ostati, ako nije shodno tadanjemu stanju osobe i mnogo se grieši i luta kod uzgoja upravo poradi toga, što se u sebi dobro sredstvo upotrebljava u nevrieme. Dakle moraju i uzgojna sredstva i cieli način postupanja različiti biti ne samo pri raznih osobah, nego upravo pri istoj osobi u razno vrieme i u raznih okosnostih.

Obično se grieši kod uzgoja, što se posve zaboravlja, da su narav dječja, narav mladića i zrela muža sasvim različite, pak se hoće postupati sa djetetom, kako se obično postupa sa zrelim čovjekom. Diete, dječak, momčuljak, mladić, momak imaju svoje osebnosti, oni razno misle, sude, zaključuju i čine, nego zreo čovjek. Diete ima druge nazore, želje, priklonosti ili prignuća nego muž, djetetu je mnogo koješta težko, često upravo nemoguće, što je odraslomu lako. Nam odraslim mnogo je koješta izlišno, što je djetetu nuždno. Djetetu puno toga škodi, što za nas odrasle nije škodljivo.

Digitized by Google

I postepeno valja uzgajati.

Bez toga se neda uspjevati. Sposobnosti tjelesne i duševne neodpočimaju sve u jedan mah, nego pomalo nekim stanovitim redom u svoje vrieme kao što svibaju, pupaju, listaju, te cvjetaju i dozrievaju voćke. Nesmije uzgojitelj pritjecati narav u razvijanju sposobnostij, nego neka ju podupire i djelatnost njezinu, i nastoji ju unaprieditи.

Narav (priroda) neskače, već djeluje polagano, postepeno; nežuri se ona na vrat na nos, da postigne zreo plod i nije joj stalo do brzine nego do čvrstine, da ono što uzraste i jedro bude. Nisu ona sredstva najbolja i najprobitačnija, kojimi se najbrže postigne uspjeh. Polagano a sigurno i pouzdano djelujuće sredstvo daleko je bolje i izvrstnije, jerbo se njim nepostigne samo prolazna, nego stalna naobraženost. Današnji dan rada su ljudi u svem i svačem služiti se željeznicom i brzojavom; uzgoj postao je postavom, ali su zato i gojenci postavni plodovi bez soka i smoka, bez kusa i mirisa, bljutavi, netečni, za ništa.

Uzgoj i uzgoj velika je razlika, Dobar uzgoj zavisi od toga, u koliko shodno postupa odgojitelj naravnoj svrsi. Niti se može procieniti uzgoj, u koliko se nježno skrbi oko njega, u koliko se odgojitelj i odgojiteljica trude, niti gledeć na trošak.

Najskuplji uzgoj nije uviek najbolji i roditelji imajuć najbolju namjeru, neuzgojavaju uviek najbolje. Dobra volja dakako nesmije manjkati pri tom, ali *s-njom* samom nikad neuzgojismo diete. Umjeti uzgojivati, to je neobhodno potrebito. Kad bi samo svaki otac i svaka mati isto onako znali i umjeli uzgojivati svoju djecu kako ju ljube i miluju, a i maze pak kvare!

Nu uspjeh uzgoja nezavisi samo od odgojiteljice i odgojitelja, nego 1. od toga, kako je sposoban gojenac; 2. od vanjskih okolnostij; 3. od toga, da li gojenac i sam djeluje, dakle od samodjelatnosti gojenčeta.

Umjeti i volju imati, to je dakako temelj, na kom se osniva glede odgojitelja uzgoj, ali to nije jedini izvor uzgojnoga uspjeha. Odgojitelja pomažu pri tom tri gore spomenute stvari, ili ga smetaju u njegovu poslu. Uzgoj nije obkoljen samo obćenitimi medjami čovječjih sposobnostij u obće, nego i medjami sposobnosti osobe. Narav daje podlog vještini, umjetnosti. Ova može podlog izradjivati, promienjivati, naobražavati ili razoriti i pokvariti, ali uviek samo u toliko u koliko to narav čini mogućim.

Uzgojitelj nemože uviek postizavati, što sam želi i što drugi od njega zahtievaju, premda se često krivnja baca na slabe sposobnosti, gdje bi ju valjalo bacati na to, što odgojiteljica ili odgojitelj ili neumiju valjano uzgojivati ili su malo revni, prilježni, trudoljubivi.

Nu nedjeluje samo odgojitelj sam samcat na svoga gojenca. Od kako bo diete ugleda sviet, izvrženo je uplivu vanjskih okolnostij i drugi ljudi djeluju na njega. Tko nezna, kako često iste okolnosti, ista odnošenja unapredjuju ili otežčavaju, podpomažu ili uništavaju trud odgojiteljev? Uzgoj, pri kom je proračunano sve po svrhi i po načelih i pravilih, postoji samo u pomisli, a nikada se nenalazi zbilja u životu. Nije u vlasti odgojiteljevoj po koncu urediti sve okol-

Digitized by Google

nosti, privući ih pod svoju ruku, ili ih odstraniti. Prećerano je, istina reći: „Od djeteta će postati ono, što učine iz njega okolnosti, jerbo okolnosti vladaju svietom, okolnosti su odgojiteljice i odgojitelji dječji;“ nu toliko je neoprovrzivo istinito, da od slučajnih okolnostij mnogo zavisi uspjeh uzgoja.

Sad mi je još koju reći o samodjelatnosti gojenčeta. Stanje, u kojem i kakvom se nalazi čovjek, istina, posljedica je slučajnih ili hotomičnih, namjernih uticajâ drugih ljudij. Uzgoj učiniti može mnogo, ali da od ovoga uviek i svakad zavisi čovječje stanje, to je težko i pogibeljno uztvrditi. Izgubila bi se sva sloboda, sva ćudorednost i sva zasluga; čovjek bi bio kao drvo u ruci umjetnika.

Zar sve s-polja ulazi u čovjeka, a zar neizlazi ništa iz njega? Ako se prvi put i porine, potakne s-polja djelatnost, zar onda već traje smjer njezin s-polja? Zar neteži čovjek u sebi, da se sam razvija? Zar je čovječji duh kakav stroj, sliedeći sliepo mekaničke zakone? ili ide li svaki čovjek kao slobodno biće svojom putinom? Mogu ja učiti pitomca, što mu valja činiti, mogu ga obodravati, spoticati na ono, što može činiti, ali ga prisiliti, primorati nemogu, da mora htjeti, što može činiti, i što valja činiti. Uspjeh zavisi uviek od toga, kako on sam djeluje, posluje, radi.

U koliko dakle možemo stanje gojenca upisati odgojitelju u zaslugu ili u grieh?

Stanje gojenčeta nemože se smatrati uviek kao djelo odgojiteljevo, i njemu upisivati u zaslugu ili u grieh. Ako pitomac nevalja, udara se na odgojitelja u toliko, i kriv je u toliko, u koliko je zanemario jednu ili više sposobnostij pitomčevih ili ih neshodno svrhi naobražavao, u koliko je predvidio vanjske okolnosti uplivajuće pogubno na pitomca, te ih mogao ukloniti ili promieniti, pak nije to učinio, i napokon u koliko je sam štogod činio, čim je dao krivi smjer slobodnoj samodjelatnasti pitomčevoj, ili propustio činiti, kako bi bio mogo pobutiti i okriepiti slobodnu odluku pitomčevu. Isto tako upisati će se odgojitelju u zaslugu tim više, što su slabije sposobnosti gojenčeta čim su veće zaprieke, čim nepovoljnije spoljašne ili vanjske okolnosti, čim je manji nutarnji nagon samodjelatnosti, koja sudjeluje. Često znadu ljudi mjeriti drugim krivim mjerilom krivnju odgojiteljevu. — Ako pitomac dobro uspjeva, dobro se uči, veli se: „E, moje je diete otvorene glave, poslušno, valjano, lako mu je biti učitelj.“ Ako li pitomac neuspjeva, neuči se dobro, neveli se: „glupo je, tupe glave, neposlušno nevaljalo,“ nego: „Učitelj je nevješt, neprilježan, nevaljal“. (Dalje.)

Moje putovanje i hamburžka učiteljska skupština.

(Piše Stjepan Basariček.)

VII.

Školska organizacija.

Velike se tužbe dižu proti pučkoj školi. Jedni viču, da premalo, drugi opet, da odviše uči, te suvišnim i nepotrebnim gradivom slabašne duševne sile mladeži nerazborito pretovaruje. Prvi nezaslužuju po mom mnienju ni odgovora,

Digitized by Google

drugi pak neznaju obično ni sami, što je potrebno, što li nepotrebno, što nuždno, a što suvišno; — jer sa školom biva često isto tako, kao što i s-luksusom. Svi vičemo proti njemu, svi ga mrzimo i proklinjemo, pa ipak svi ga donekle branimo, jer nitko nedopušća, da se ono naziva luksusom, što on voli, te što njegovoj udobnosti prija i godi.

Svakako se mora priznati, da je pučkoj školi u novije vrieme odviše veliko breme natovareno, te da ga ona u toj mjeri nadalje podnipošto snositi nemože.

U starih tako zvanih normalnih ili elementarnih školah učilo se je kraj katekizma, jedino čitanje, pisanje i računanje, nu danas se osim toga zahtieva skoro čitava filologija nuz zemljopis, poviest, prirodopis, fiziku, kemiju, gospodarstvo, risanje itd. Mi se tomu znatnomu napredku ni najmanje neprotivimo, dapače mi mu se radujemo, nu mi bi obsjenivali i občinstvo i sami sebe, kad bi htjeli uztvrditi, da mu kraj današnje nepodpune i nesavršene školske organizacije u podpunoj mjeri odgovoriti možemo.

Predbacilo se toga radi koliko mu drago pojedinim učiteljem, kojim se tobože u svojoj fantosteriji povadjaju za srednjimi školami, uvadjajuć u pučku školu i onakove predmete, koji njezinoj svrsi ni najmanje neodgovaraju, moramo ipak naglasiti, da učitelji nisu ni najmanje krivi, jer u tako važnoj stvari neodlučuju oni sami, već odnošaji vremena, koji svakim danom sve više zahtievaju ne samo od gradjanina, već i od seljaka. Javni je dakle život u tom pogledu *najmoćniji* i najodlučniji faktor, pak pošto je već odavno priznato ono veoma važno načelo, po kom učimo za život, a ne za školu, to je posve pravo i umjestno, ako sa njegovi zahtievi sbilja uvažavaju, te koliko je samo moguće u obzir uzimlju.

S-te strane nejma dakle prigovora, te se mora priznati, da je uslied promjene odnošaja razširenje učevnih predmeta neobhodno potrebnim postalo, nu s-druge se opet strane mora i to dopustiti, da je svako razširenje učevnih predmeta iluzorno dotle, dok izbor i mjera gradiva nebude bolje udešena, te prema vremenu školskoga polazka shodnije podieljena.

Bilo bi skoro suvišno, kad bi s-nova nabrajali sve nepodpunosti, nedostatke i nedosljednosti, kojimi obiluju raznovrstne učevne osnove za pučke škole. — U koliko su nam okolnosti dopuštale učinili smo to već prigodom razprave „o nutarnjem uredjenju pruskih škola.“ Ovdje ćemo još samo to naglasiti, da se u pučkoj školi prema zlosretnom današnjem običaju najviše vremena potrati takovim gradivom, koje je s-jedne strane za djecu skoro posve nejasno i neponjatno, s-druge pako u praktičnom životu naroda skroz nepotrebno i nekoristno. — Uzmimo samo katekizam i slovnicu. Ja sam oduševljeni prijatelj vjerozakonske i jezikoslovne obuke, jer sam uvjeren, da ove dvie discipline pružaju najobilatijega gradiva za ćudoredno i estetično naobraženje, nu da li je ono, što se u naših pučkih učionah uči, dostojno imena vjerozakonske i jezikoslovne obuke. Pusto mekaniziranje suhoparnih oblika, te napametno učenje pitanja i odgovora nemo-

Digitized by Google

može se nazvati obukom u vjeronauku,* kao što se nemože nazvati vjekovito sklanjanje i sprezanje samostavnikâ i glagolâ, te recitiranje zamršenih i nerazumljivih slovničkih pravila obukom u narodnom jeziku. K tomu absorbiraju ti predmeti ne samo sile učitelja i učenika, već i školsko vrieme u toliko, da za druge predmete, pak i za isto čitanje, pisanje i računanje veoma malo vremena preostaje. Pa ipak je ovaj trivium za pučku školu, ako ne sam po sebi, a to radi mogućnosti dalnjega samoobrazovanja i usavršenja, veoma važan i neobhodno potreban, te bi jako sagriešio onaj, koji bi ga makar s-kojega mu drago uzroka zanemario. Tko nije naučio čitati i pisati u školi, taj neće toga nikad više moći učiniti, dočim onaj, koji zna dobro čitati i pisati ipak može svoje neznanje u drugih predmetih još i u praktičnom životu posve lahko nadoknaditi.

Moglè bi nam se toga radi podmetnuti svakojake, pa možda i natražnjačke namjere; nu bez razloga. Za nas se, mislimo, dobro znà, da vojujemo proti onim, koji misle, da sve klase narodne nisu vriedne jednake vrsti naobraženja, bolje, da nisu sposobne za pravu i svestranu prosvjetu, pa da nastojimo o tom, da se svakomu i najmanjemu poda dovoljna sgoda za to, da uzmogne uzgojiti i oplemeniti Bogom danu kriepost i silu svoju. Drugimi riečmi, mi nismo zato, da se pučka škola s-nova ograniči na ovaj gori spomenuti trivium središnjih škola, — ali ako dopuščamo i zahtievamo, da se novi i po družtvene odnošaje današnjega vieka toli potrebni predmeti u pučku školu uvedu, to moramo ujedno zahtievati, da se sastavljanje učevnih osnova povjerava jedino izkusnim i praktičnim muževom, a ne načelnim protivnikom svakoga napredka, koji na temelju kojekakovih pustih teorija napišu osnove i oprediele gradivo ni neproračunav, da li se propisani pensum može svladati u dan ili tjedan, te da li ga mogu prokuhati deset ili četernajestgodičnji učenici; i napokon što je najglavnije moramo zahtievati, da se vrieme školskoga polazka razširi prema . kolikoći i mjeri novonametnutoga zadatka.

Dobro je poznato, koliko se za shodniju organizaciju školstva radi u drugih zemljah osobito u Njemačkoj. Pokraj svega toga što su tamo uvedene šesterorazredne škole sa osamgodišnjim polazkom nastoji se ipak još i o podignuću pesebnih višjih pučkih škola, koje bi imali polaziti svi oni, koji poradi siromaštva ili slabe darovitosti za učenje jezika nemogu polaziti gimnazije ili realke.

Za takove škole plaidirao je i Dr. W. Lange na hamburžkoj skupštini i to u svom referatu „o njemačkoj narodnoj školi.“ Dokazujuć, kako nijedan od dosada postojećih inštituta neodgovara pravoj potrebi naroda, želi, da bi se uvele posebne takozvane „njemačke ili narodne škole“, koje bi se od elementarnih škola razlikovale obsežnošću gradiva i predmeta, od gimnazija i realka pako skroz induktivnom metodom. U njih bi se imala cielà obuka concentrirati oko

* Da mi razni ćepidlake nepredbace bog zna kojih namjera, recitirati ću ovdje, što je u tom pogledu izrekao najeminentniji danas živući katolički (!) pedagog Dr. L. Kellner: »Ein auswendig gelernter Kathechismus ist und gibt eben so wenig Religion, als eine philosophische, mit weltlichen Beispielen verbrämte Sittenlehre.“ („Pädagogische Mittheilungen“, I. Band. III. Aufl. S. 30).

Digitized by Google

onih predmeta, koji su u stanju, da u mladeži uzpale rodoljubje, probude djelatnost, marljivost i štedljivost, te ju tim za budući praktički život usposobe.

U prvi mah moglo bi se pričiniti, da Langeova ideja nije posve nova, jer da je već i realizirana tako zvanimi gradjanskimi školami, nu kad se stvar pobližje razmotri, mora se priznati, da je velika razlika izmedju današnje gradjanske škole i višje narodne škole, kako si ju Dr. Lange misli. — I gradjanske su škole zavodi odlučeni za posebnu kastu i to za gradjane. Dr. Lange pako hoće, da se stvori takova škola, koja bi bila ne samo za gradjanina, nego i za seljaka. On si takovu školu pomišlja u svakom ovećem selu u nerazdruživu savezu s današnjom pučkom školom. — Za trošak nije ni najmanje u neprilici, jer se nada, da će narodi Evrope ipak jednom uviditi, da je koristonosnije uložen onaj novac, koji se žrtvuje za škole, nego li onaj, koji se troši na vojsku.

Kad se stvar pravedno prosudi, bilo bi ne samo dobro, već upravo strogo potrebno, da se i seljačtvu, kao najplemenitijemu i najogromnijemu dielu naroda pruži podpuno i cjelovito naobraženje, pa ipak se mora priznati, da je Langeova želja barem za sada neizvediva, te da nejmaju posve krivo oni, koji Langeu predbacuju, da trubi u rog budućnosti.“ — Svakako se mora bar nešto učiniti. Po mom mnienju imala bi se takova škola podići osim u gradovih bar u svakom kotaru, pod imenom „kotarske škole“. — Ako bi takova škola i koristila po najviše samo onomu selu, u kojem bi obstojala, to bi se ipak moglo toliko po*stići*, da bi ju iz svakoga područnoga sela po 5—6 imučnijih i darovitijih učenika makar i pod moraš polazilo. Da taj predlog nije posve neizvediv, mogao bi vas uputiti i primjer krajine, gdje su do nedavno obstojale tako zvane „erarialne učione“, u kojih se je učilo nešto više nego u „narodnih škola“. Ciele dvie satnije morale su svoju odrasliju mladež zimi i ljeti slati u takovu školu. I to je išlo liepo i bez svakoga naprezanja, bolje nego li kod nas u provincijalu ide polazak župne škole, koja je većini tako rekuć pod nosom.

Pokraj razširenja pučke škole nastoji se u Njemačkoj i o valjanu uredjenju produžne nastave. — Prigodom hamburžke skupštine držana je posebna odsječna sjednica za produžna učilišta, u kojoj je zaključeno: 1. Država ima o tom nastojati, da se podignu takova produžna učilišta, koja budu u stanju odgovarati potrebam i svrsi današnjega vieka. 2. Obćine su odgovorne za redoviti polazak produžne nastave, te imadu promicati svrhu i interese zavoda. 3. Svaka produžna škola mora imati podpunu sbirku učila i knjižnicu shodnu za dalnje usavršenje pitomaca. 4. Produžna škola ima već i prema svojoj naravi najveći obzir uzimati na onakove predmete, koji su u praktičkom životu najvažniji, nu pokraj toga nesmije zapuščati ni obće čovječje naobraženje. 5. Pri obuci imade se doduše paziti i na internationalne odnošaje, nu domovina i njezini odnošaji su uviek najpreći.

Važnost produžne nastave osobito valjano uredjene, tako je jasna i očevidna, da bi bilo posve suvišno o tom mnogo riečij trošiti. Tko je išta promišljao o ubitačnom uplivu današnjega javnoga života, napose o ubitačnom uplivu raznovrstnih u istinu pogibelj-

Digitized by Google

nih zabava, kojim se je naša mladež poradi pomanjkanja zdravije duševne zabave, podala, neće ni časkom podvojiti o prevelikoj potrebi i koristi takovih zavoda. Dok naša mladež po krčmah i privatnih kućah osobito u zimsko doba plešuć i skačuć po ciele noći potrati, mogla bi se u školi koristnije i ugodnije zabavljati. Pa kad bi se takove škole uredile ne kao formalne škole, već kao neke vrsti zabavni sastanci, u kojih bi se kadkad pjevalo, igralo, pa makar i plesalo, nuz to predavalo, čitalo i razlagalo iz koristnih, poučnih i zabavnih knjiga, to bi mogle postati milim i obljubljenim spravištem ne samo mladeži, već i odraslijih ljudi. — Nebi li to bila prava skroz narodna obrazovališta, — koja bi mogla sav naš narodni i socijalni život boljom i naprednijom stazom pokrenuti.

K podpunosti školskoga organizma spadaju i z a b a v i š t a. Dovoljno je već naglašeno, koliko neprilike nastaje školi poradi nedovoljna ili ćak opaka domaćega uzgoja. Tomu se može doskočiti jedino uvedenjem zabavišta, zato Niemci bezprimjernom pomnjom nastoje o tom, da ista postanu integriranim dielom narodne škole. — Na svom putu posjetio sam više takovih zabavišta, te me je njihovo uredjenje i uspjeh poduke još većma osvjedočio o prevelikoj njihovoj koristi.

U odsječnoj sjednici za zabavišta zaključeno je: 1. Skupština priznaje, da je zabavište neobhodno potrebno udo u jedinstvenom organizmu njemačke narodne škole. 2. Svaka bi mati imala proučiti Fröbelova uzgojna načela. 3. U produžnih školah djevojačkih ima se Fröbelova pedagogija praktično i teoretično podučavati.

U Ugarskoj i Cislajtaniji je posebnom zakonskom osnovom osiguran trajan obstanak zabavištem. — Nadajuć se, da će se i u nas u tom pogledu do skora štogod učiniti, doniet ćemo čim prije nekoliko podužih članaka o tom predmetu.

Pogled u lučbu.

Po A. Bernsteinu preveo Gj. Ester.

(Dalje.)

Ovim pokusom naučismo dakle dvoje: prvo, da se kovina kad ju stavismo u hladnu vodu zažarila, a drugo, da je jedan dio iste hladne vode uzplamtio i izgorio.

Ima i drugi ovomu sličan pokus, koji je već valjda mnogomu poznat, samo što ih množina nezna, da i tuj ima posla lučba. Bilo je odprije žigica, tako zvanih sumpornjača, koje ti je valjalo, kad si ih hotjeo upaliti umočiti u neku tekućinu.

Danas dakako nerabimo više takovih žigica, jerbo ima boljih, nu opet nam mogu poslužiti za pokus. Ovakove su žigice na jednom kraju umočene u neku smjesu od soliko-kisela pepelika i sumpora. Soliko-kiseli pepelik toga je svojstva, da kod svoga razstavljanja daje od sebe mnogo kisika, pak ako ga staviš u doticaj sa sumpornom kiselinom, to se začme pepelik sa sumpornom kiselinom tako naglo i žestoko slučivati, da se tim porodi izvanredno visok stupanj topline. Kad

Digitized by Google

umočiš takovu žigicu u bočicu, u kojoj se nalazi sumporna kiselina, nastane ti netom taj rad. Nu pošto ujedno tim postaje kiselik prostim, porodi se žestok plamen, koj upali najprije sumpor, a ovaj opet drvce.

Premda je za točno tumačenje ovoga postupka više potrebno, nego li mi ovdje navesti možemo, to će ipak svaki čitalac iz toga uvidjeti, da je tuj kao i u prijašnjem pokusu toplina samo proizvod lučbenoga postupka, da nadalje toplina često tako raste, da se porodi plamen. A svaki ćeš povjerovati, ako sada rečemo, da se toplina lučbenim putem i bez plamena proizvadja. Sad ti je dakle jasna ona, štono ju prije izrekosmo, da se najme i u našem tielu radja i uzdržaje toplina lučbenim postupkom, kojno postaje hranitbom i disanjem, t. j. slučivanjem ugljika i kisika.

Svi se splohomice bavimo lučbom.

Nastavljajući svoju zadaću molimo čitatelja, da se sjeti onoga pokusa, koj no smo učinili s-kostikom i kisikom.

Kod toga smo pokusa vidjeli, da treba komadić kostika u boci, koja je napunjena kisikom samo malo razvrućiti, za da odmah jasnim plamenom izgori; a sada znamo, da je to gorenje lučbeni postupak, vatra da je samo pojav toga postupka, a pravim izvorom da je tomu pako jedino slučivanje kostika s-kisikom, a posljedak tomu slučivanju neka biela magla, koju zovu obično kostičnom kiselinom.

A sada ćemo pokazati, kako na milijune ljudij dan na dan taj isti pokus pravi najboljim uspjehom, dakako da većini nije niti na kraj pameti, da se tim pokusom bavi lučbom.

Danas se već svagdje dobiva i za novčić na stotine žigica, od kojih se svaka skoro zapali, čim joj potegneš glavicom po stieni. Pa upravo takova žigica, koju često bezobzirce upališ i prezirno baciš, u istinu je predmet vriedan, da se u nj zamislimo.

Koliko li je tisuća proživjelo ljudij, koji su držali izvadjanje vatre za čarobiju! Mudri su Grci tako slabu predstavu imali o tom, kako se može proizvesti vatra, da u svojih religioznih pjesmah pričaju, kako je neki bog ukrao s-nebesa jednu iskru, ter ju dao čovjeku, da si njom uzmogne naložiti oganj. Pak pravo uzamši, moradoše u staro doba ljudi žeravicu od jednoga dana na drugi spravljati; a u hramovih starih naroda gorjela je vječna svjetiljka, ter bijahu u tu svrhu posebni svećenici, kojim je bilo paziti, da ta vječna svjetiljka neutrne. Kašnje preuzme mah kremen i ocal, koja sprava i danas još gdjekojim rabi.

Nu napredovanjem lučbe uvidjelo se, da je oganj samo pojav lučbena postupka, i tako stupiše u život lučbene žigice, o kojih sada govoriti kanimo.

Jednostavna žigica sastoji se od drvca, kojemu je jedan kraj umočen najprije u sumpor, a zatim u kostik.

U kostika velika je težnja za slučivanjem s-kisikom, te s-toga ako komadić kostika, po izgledu nalična mekanu bielu vosku, staviš na zrak, to je obična

Digitized by Google

već zračna toplina dostatna, da se zapodjene polagano slučivanje kisika s-kostikom. Kostik se počima dimiti, ter pušća bjelkastu maglu, koja nije ništa drugo, nego kostična kiselina, a kostika napokon i nestane. U tmini se vidi, da kostik u tom stanju svietli, a svatko zna, da se začme odmah razvijati neka biela vonjajuća magla, čim samo malo toplom rukom po žigicah potegneš. Ova je magla kostična kiselina, t. j. slučenina kostika s-kisikom, te će se sve više radjati, čim ćeš bolje rukom po žigicah trti.

Tareš li takovom žigicom o hrapavu predmetu, to umnažaš tim toplinu, a slučivanje se kostika s-kisikom tim još većma pospješuje. Brže pako lučbeno slučivanje radja uviek i veću toplinu, a ova je dostatna, da se i sumpor upali t. j. da se pospješi lučbeno slučivanje sumpora s-kisikom, a ovim opet naraste toplina do tolikoga stupnja, da se može i ugljik žigičnoga drvca slučivati s-kisikom, t. j. da može isto drvce gorjeti.

Pokazati ćemo još pobliže, da nam takova žigica u istinu pruža tri zanimiva i veoma poučna lučbena postupka.

Pokusi sa žigicom.

Zapaljujuć žigicu, izvadjamo cieli red lučbenih postupaka, pri čem dakako igra glavnu ulogu kisik; jer se tuj slučuju s-njim različite tri tvari, rodeć redomice različita tri plamena, iz kojih se opet postepeno radja i svedj veća vrućina.

Taruć glavicu žigice t. j. kostik na njoj ugrijemo ga tako, da se začme plamteć slučivati s-kisikom uzduha i tim postane prvi plamen. Nu tim kostikovim plamenom nemožeš još zapaliti drva ili drugoga kojega običnoga goriva, jerbo se kostik slučuje s-kisikom uz toli nizki stupanj vrućine, da ga možeš, kad lagano i bez plamena gori, držati u ruci bez svake ozlede. Potegni u tmini rukom po glavici t. j. po kostiku žigice, pak ćeš vidjeti, kako ti kostik na ruci gori, t. j. kako se slučuje s-kisikom uzduha, pa te opet ni najmanje nepeče ni nežari. Kod toga nam se često pričini, kao da je kostik sasvim već izgorjeo, ali tuj se prevarismo, nije kostik sasvim izgorjeo, već samo ozgora, a pošto se tim gorenjem uhvatila na površini kostična kiselina, nemože kroz nju dopirati kisik do dolnjega sloja i tako ta kiselina prieči dalnje gorenje. Ako pako iznovice otareš taj kostikov trak, ako najme odstraniš kostičnu kiselinu, što no se na površini uhvatila, početi će iznovice svjetlucanje kostikovo t. j. začeti će se iznovice slučivati s-kisikom uzduha. — Ovo je lagano ili sporo gorenje kostika.

Nu, brzo slučivanje kostika s-kisikom, koje se trvenjem uz svjetao plamen radja, nije takodjer dosta jako, da se krozanj žigica upali. Pošto se pako sumpor, kako smo to jur prije prigodom pokusa vidjeli, takodjer jako rado slučuje s-kisikom, to je i mala toplina kostikova plamena dostatna, da sumporu u žigice poda onaj stupanj topline, kojim se slučivanje njegovo s-kisikom pospješuje.

Sada dakle počima sumpor svoju lučbenu igru, kako no ju vidjesmo, kad smo spalili sumpor u boci napunjenoj čistim kisikom. Kostik nam je dakle u žigice rabio samo u tu svrhu, da zapali sumpor. Moći je doduše i sumpor trve-

Digitized by Google

njem upaliti, nu to je već veoma mučno, te je zato sasvim shodno, što se u tu svrhu rabi kostik, koj se tako lako upali. Kostik dakle obavlja tako rekuć samo predradnju.

Ali je i sumpor samo posrednik, i to tako: Goreći kostik nebi bio svojim plamenom dostatan, da poda ugljiku žigice onaj stupanj vrućine, uz koji bi se taj ugljik s-kisikom slučivati mogao. Kostik bi sâm izgorjeo, a žigica se opet nebi upalila. Pošto je pako plamen u sumpora mnogo vrućji, to je on posrednikom, on ugrije ugljik žigice u toliko, da se, čim sumpor izgori, počima i ugljik slučivati s-kisikom uzduha, te začne žigica (drvce) gorjeti jasnim plamenom t. j. pretvarati se ugljik žigice s-kisikom uzduha u ugljičnu kiselinu.

A sada sjeti se, dragi čitatelju, svih onih pokusa, što jih odmah u početku učinismo u boci s kisikom, kadno smo najme ugljen, sumpor i kostik, svako za sebe u kisiku palili, te pokazali, kako od njih u prvom slučaju postaje ugljična kiselina, a drugom sumporasta kiselina, a u zadnjem kostična kiselina. Ovi su se pokusi na prvi mah gdjekojemu čudnovatimi pričinili, nu sada vidiš, kako nas svaki iste pokuse svaki dan čini. Dà upaliv samo jednu jeditu žigicu, započeo si u isti mah tri lučbena pokusa, te si tako rekuć lučbarski tvorničar, jer proizvadjaš tri razne kiseline, najme ponajprije kostičnu, onda sumporastu, a napokon ugljičnu kiselinu, ma da i nisi drugo naumio, nego zapalit si smotku.

Jedan lučbeni zakon.

Do sada nastojasmo upoznati čitatelje s-kisikom, i s-nekimi negovimi slučeninami, a prelazeći sada na vodik, valja nam spomenuti još dvie stvari: jedna je obćeniti, veliki zakon, kojega nam uviek u pameti držati valja, a druga je važno jedno odkriće, u novije tek vrieme odkriveno na kisiku, odkriće, koje može biti po okolnostih od najvažnijih posljedica za budućnost.

Zakon, na koj ovdje upozorujemo, jest ovaj: Znamo, da spomenutih 65 počela teže za medjusobnim slučivanjem, pak spomenusmo jur i to, da je ta težnja različita t. j. da je u nekih tvarij jača, a u nekih slabija. Tako smo n. p. vidjeli, da kovina, koja se zove pepelik (Kalium) teži neizmjerno za kisikom, dočim doduše i željezo tako teži, ali u mnogo manjoj mjeri.

U lučbi valja osobito znati, kolika je ta težnja izmedju dvijuh tvarij, nadalje treba znati, da li morda koja druga tvar neteži još većma k-slučenoj jur tvari; jer u lučbi valja zakon — a taj zakon nastojat ćemo razjasniti — da tvar, koja jače teži za slučivanjem može drugu tvar, koja se jur s-nekom slučila, iz te slučenine iztrgnuti, ako ima u toj manje težnje za slučivanjem.

Jedan će nam to primjer razjasniti.

Sigurno si svaki već vidio hrdjavo željezo. Hrdja je na željezu postala od toga, što se je kisik iz zraka slučio s-površinom željeza. Željeza dakle nije nestalo, već je kao i prije tuj, samo se je jedna čest njegova slučila u drugo tielo, koje se hrdja ili znanstvenim nazivom *željezni kis* (Eisenoxid) zove.

Stavimo, da si tko takav željezni kis ili hrdju sabirao, te da ti je stalo, kisik iz hrdje izvaditi, da budeš imao čisto željezo, to ti u tu svrhu netreba

Digitized by Google

drugo, van staviti do hrdje takovu tvar, u koje je za kisikom veća težnja, nego li u željeza, pak gle, kako će liepo kisik izaći iz hrdje, te slučiti se s-tom drugom tvarju, a tebi ostati čisto željezo.

Pa i sbilja sve skoro željezo, što ga imamo, nedobiva se odmah kao čista kovina, već se kopa iz zemlje kao rudača, koja opet nije ništa ino, nego slučenina od željeza i kisika. Otu pako rudaču treba tek pretvoriti u pravu kovinu Pa kako se pretvara ta rudača u čisto željezo? Meću ju u zato priredjenu peć i miešaju s-ugljenom, pa onda ugljen zapale. Goreći ugljen pako, kako jur kazasmo, teži osobito za kisikom, te užariv se, iztrgne iz rudače t. j. željeznoga kisa kisik, te odlazi dimnjakom kao ugljična kiselina, a čisto željezo ostane.

Iz ovoga se vidi, da se može tvar slučiti i s onom tvarju, koja se već slučila s-kojom trećom, samo ako je u nje veća težnja, nego u one slučenine. U takovu slučaju veli se: da je tvar prvašnju svoju slučeninu pustila, te se slučila jačom tvarju. U gornjem slučaju pustio je kisik željezo, ter se podao ugljenu, da se s njim sluči.

Nu ima još i čudnovatijih slučajeva. I dvie različite lučbene slučenine mogu svoja počela medjusobno izmieniti. — Budi za tu izmjenu ovaj primjer:

Kuhinjska sol, kako jur spomenusmo, sastoji se od dvijuh tvarij, od sodika (Natrium) i solika (Chlor). Uzmeš li pako čista srebra, pak ga raztopiš u salitrenoj kiselini (Salpetersäure), to ćeš dobiti salitro-kiselo srebro (Salpetersaures Silber).

Ako ove dvie soli raztopiš u vodi i to svaku u svojoj boci, pak obe raztopine sliješ u jednu bocu, tad ti nastaje takova izmjena. Solik pušća sodik, te se sluči sa srebrom; a salitrena kiselina pušća srebro, i sluči se sa sodikom, pak onda imaš mjesto soli i salitro-kisela srebra dvie posve nove slučenine, najme: soliksrebro (Chlor-Silber) i salitro-kiseli sodik (Salpetersaures Natron).

Ovaj zakon o promjenah i izmjeni lučbenih slučenina temeljnim je izvorom većini lučbenih slučenina, temeljnim je izvorom većini lučbenih pojava, čega radi nismo ga mogli mimoići. (Dalje.)

Hrvatski pisci

(Priobćuje Janko Tomić.)

(Dalje.)

Šiško Menčetić Vlahović. Vlasteoska kuća Menčetića bijaše vrlo stara, a vrlo slavna i ugledna u Dubrovniku. Šiško Menčetić, bijaše sin dubrovačkoga vlastelina Šimuna Menčetića Vlahovića, te se rodi u Dubrovniku god. 1457., a umre 1501. O njegovu životu nam veoma malo viestij ostà. Napokon znamo još o životu Š. Menčetića ono, što nam o njem Dinko Ranjina pripovieda, najme da je bio osobiti štovatelj filosofije Platonove. Menčetića uznose potonji pjesnici dubrovački velikom hvalom kao svoga predhodnika i začetnika u pjesničtvu.

Marin Držić i Dinko Ranjina u svojih nadgrobnicah slave ga, a napokon Ignjatij Gjorgjić veli: „Što je za Italiju Boccaccio i Petrarka, to je nam Men-

Digitized by Google

četić i Držić". Punim pravom možemo ga nazvati otcem umjetnoga pjesničtva hrvatskoga u Dubrovniku, jer dosad nije nam poznat nijedan stariji hrvatski pjesnik rodom iz Dubrovnika. Pisao je čistim narječjem čakavskim kao svi njegovi suvremenici u Dubrovniku i po Dalmaciji, ali kasniji prepisavaoci njegovih pjesama metnuše mjesto ča, rieč što, a posvud ostaviše ostale forme čakavskoga narječja. Umni Ignjat Gjorgjić nije se uztezao sravniti Šiška Menčetića s-Petrarkom glede ugladjenosti jezika i velikih nauka, riedkih darova onoga vieka.

Gjore Držić, rodi se takodjer u Dubrovniku oko god. 1460. od otca Nikole, a matere Nikolice Vodopije. Već dječakom izgubi mjeseca kolovoza 1463. god. u požaru otca, te ostà usamljonoj majci, koja ga u javnih učionah odhraniti, i u svih naucih, koji se tada u Dubrovniku predavahu, podučavat dade. Živahan i čuvstven mladić — tako si ga pomišljamo, još i danas, čitajući njegove pjesme — planu žestokom ljubavi za kćercom, kako vele prijatelja svoga, pjesnika Šiška Menčetića, ali njegova ljubav ne kosnu se srdca djevojčina, nenadje ondje odziva. Ona podje za drugoga, na što Gjore sjetan, neveseo, ostavi radosti ovoga svieta te posta svećenikom. U kojoj je godini života svoga Držić stupio u red svećenički, koliko li je godina ovako proveo i kad je umro, sve se to nezna. Neki misle da je umro 1507.

Oba ova pjesnika: Menčetić i Držić jesu otci dubrovačkvga pjesničtva. Prije njih nam nije nijedan pjesnik Dubrovčanin poznat. Oba ljubljahu nesretno, oba proslaviše ljube nevjernice u pjesmah ljubovnicah. Oba prigiblju takodjer koljena pred Bogom, prvi kao svietovnjak, a drugi kao redovnik. U mjerilu sliede Marulićev način, a pišu jezikom čistim čakavskim.

Pjesme Menčetića i Držića možeš čitati u knjizi: „Stari pisci hrvatski". Knjiga II. Na sviet izdala jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. U Zagrebu 1870.

Ovo dakle prvo izdanje slavnih dioskura, Šiška i Gjore, sastoji se od tri diela: Prvi najveći dio sadržaje pjesme Šiška Menčetića Vlahovića (od strane 1 do 344.), II. dio sadržaje pjesme Gj. Držića (od str. 347—448), u III. su dielu (od str. 451. do konca) pomiešane pjesme jednoga i drugoga pjesnika. Na kraju III. diela dodao je još nekoliko pjesama, koje ili jesu skroz narodne ili su bar sretna imitacija narodnih, ončas u okolici dubrovačkoj pjevanih pjesama. — U prvom su dielu pjesme Menčetićeve, podieljene u šest knjiga. U prvoj knjizi izlažu se uzroci ljubavi i borba sa novo nastalom ljubavju; u drugoj knjizi slavi pjesnik ljepotu svoje ljubavi; u trećoj su knjizi same boli, tužbe i suze; u četvrtoj već pjesniku sviće danak sreće, u petoj knjizi pliva u radostih ljuvenoga uživanja, u šestoj vidimo njegov povratak i oproštaj od ljubavi. — U drugom su dielu, štampane pjesme Držićeve. Želiš li pjesme obijuh pjesnika čitati, to si nabavi pomenutu knjigu. (Stoji 2 for.).

Klemenović ili Klimentinović Šimun rodi se u selu Lukuranu u okružju zadarskom. Živio je od god. 1478.—1513. kao redovnik u samostanih trećega reda sv. Franje. Najprije bio je u samostanu na Komčari pred Kabom, zatim na Zaglavi pri sv. Mihovilu, napokon u samostanu sv. Ivana pred Zadrom

Digitized by Google

On je dobio g. 1502. od papinskoga namjestnika dozvolu, da kupi križare, i rieši one griehâ, koji se u tu vojsku upišu. Napisao je glagoljicom debelu knjigu (od 235 listova u 12. i) različnoga sadržaja, medju kojim se nahode: a) Zakon braće i sestara trećega reda sv. Franje; b) Od zapoviedih božjih; c) Od smrtnih grihov; d) Od 7 milostih duhovnih i tjelesnih; e) Od 12 člankov vire; f) Od sedam darov, pet udov i sedam posvetilišć itd. Sve u riešenom govoru, ali slabe pjesničke vriednosti. Kukuljević je izdao Šimunov: Plač gospoje.

Klemenović umre oko 1520. g,; pisao je hrvatski sa glagolskimi pismeni, te je znamenit glede jezika.

Hanibal Lucić, ili kako se sám pisa Lucij, rodio se na otoku Hvaru oko god. 1480. Bogat vlastelin, imadjaše dobara i kućâ u starom i novom Hvaru kao i na otoku Visu. Putovao mnogo po moru, dodje natrag, i sagradiv si iz nova kuću, koju mu u odsutnosti netko razori. Njegove ljuvene pjesme pune su duha pjesničkoga i nježnih mislij, a osobito njegova 12. pjesma, koja još i sada veoma malo takmica ima. Neki ju zovu „uzorom ljepote“. U „Robinji“, koju je najkašnje radio, uzet je predmet iz povjestnice hrvatske. Glavna lica, što se u njoj dohode, jesu: robinja, nećakinja bana Magjara ili Majera Blaža (1481.) i Derenčin, sinovac bana Ivana Derenčina, što je 11. rujna 1493. u bitci kod Modruša u turske ruke pao, te u robstvu carigradskom umro. Nadalje: Matija, Derenčinov sluga: Gusar, Mara, Pera, Arica, knez dubrovački i jedan dubrovački vlastelin. Turci zarobe robinju. Tad ugarski kralj pošalje Derenčina sa mnogo dvorjanika, da ju po svietu traži i odkupi. Preobukav se Derenčin u trgovca, ode s-družbom u sviet, te ju nadje kod gusara, koji mu ju vrate za novac. Derenčin se vrati s-njom u Dubrovnik, gdje ga liepo pogoste.

Znamenita je takodjer njegova pjesma grada Dubrovnika, gdje ga zove: „Dubrovniče, časti našega jezika“. Odatle se vidi, da su ostali Dalmatinci smatrali Dubrovnik metropolom života dalmatinskoga, premda je književnost takodjer u njih, osobito na Hvaru i u Spljetu liepo cvala.

Hanibal Lucić bijaše kao pjesnik i književnik u najužjem prijateljskom savezu s-umnim splitjaninom Jerolimom Martinčićem, koga je po smrti opjevao, i živio u prijateljstvu s-mnogimi tadanjimi pjesnici kao i s-krasnom i umnom veziljkom Milicom Koriolanovićkom, rodom iz Trogira. Njegova djela jesu: 1. Pjesni ljuvene. 2. Poslanica Pariža Jeleni iz Ovida. 3. Robinja, drama u jednom činu. 4. Pohvalne pjesme i nagrobnice. Ova djela izdà sin mu Ante prvi krat 1556. u Mletcih, drugi put 1638. takodjer tamo, a po treći put su u Zagrebu 1847. izdana sa predgovorom od prof. Mažuranića.

Hanibal umre oko god, 1530. (Dalje.)

Dopisi.

Gradjanska škola.

Kao što svako preustrojstvo nekoje predsude u našem narodu probudi, isto tako stoji i sa novo ustrojenimi gradjanskimi školami u vojnoj krajini. Neki bi htjeli, da su tako ustrojene, da djeca, svršivši ih, mahom na sveučilište preći

Digitized by Google

mogu, drugim se pako mnogo čini, da diete 8 godina učionu polazi, treći bi pako rado, sve inostrane jezike u nju uvesti, te bi svatko na njih nešto popraviti, nadomjestiti i pokuditi znao.

Buduć su te škole ne samo kod nas, već i kod inih naroda nešto nova, to me povuče misao zadaću gradjanske škole razjasniti. Ne mnijem, da je moje načelo u toj struci mjerodavno, nu držim ipak, da sam svrhu gradjanske škole prilično shvatio.

Gradjanska škola nije ništa drugo, već višja pučka škola, to jest takova, u kojoj se djeci dovoljno sredstvo daje ono nadopuniti, što obća pučka škola polag svoje zadaće vršiti nemože i nemora. Gradjanska škola treba da bude tako ustrojena, da djeci dovoljnu znanost i snagu pripravi, da bi se, stupajuć u gradjanski život, kao valjano udo kretati mogla. Ona mora daklem u tom pogledu podpunu savršenost imati Po zemaljskom školskom vieću u Studenu prošle godine preinačena učevna osnova za gradjanske škole u vojnoj krajini, odgovara posve toj svrsi. Nu što se radi, da bi se latinski jezik u gradjansku školu utisnuo, nenahodim iz mnogo uzroka za shodno; jerbo je poglavita zadaća gradjanske škole pripraviti diete za gradjanski život u kom se latiński jezik nimalo nerabi i jer su djeca sa nuždnimi predmeti, da reknem, baš obterećena; to bi zavapio van s-latinskim jezikom iz gradjanske škole! Tko hoće latinski učiti nek ide na gimnaziju. Da bi pako latinski jezik mnoge neprilike gradjanskim školam doprineo, to stoji. Uzmemo li na um, da je u 5., 6., 7., i 8. razredu 28 ura za obligatne predmete (izključujuć pjevanje i jačanje) na tjedan propisano, da za pjevanje 1 uru za jačanje pako 2 ure uzeti valja, to bi imali učenici 31 uru preko tjedna u školi u pokvarenom zraku probaviti. Pridodamo li još 6 ura za latinski jezik, to bi činilo 37 ura preko tjedna. Ima li još gdjegod na božjem svietu takovih zavoda, gdje djeca u dobi od 10—14 godina 37 ura na tjedan u kužnom zraku presjediti moraju? Već iz sanitätskih uzroka nebi se takva šta dopustiti moglo. Djeca ove dobe trebaju naročito tjelesne vježbe, da neokršljaju, a ne pako, da najbolje vrieme u sjedenju probave.

U nauci netreba nikad žuriti. Mnogi roditelji samo hite, da diete što prije iz škole izidje. Nebi oni marili, makar ono u školi čitav dan probavilo, ma se nikad nepoigralo, a nemisle, kakve zle posljedice iz toga izići mogu.

Da bi djeca, utisnućem latinskoga jezika u gradjansku školu sa učenjem obterećena bila, da svojoj zadaći nikako zadovoljiti nebi mogla, i da bi druge važnije predmete zanemariti morala, mora i neubaviešćen dopustiti. Istina je, da bi latinski jezik, kao neobligatni predmet uveden imao biti, i to samo za onu djecu, koja ga učiti žele. Ovdje imam primjetiti, da onaj, koji latinski uči, već neku uzvišeniju svrhu ima, te će svu snagu samo na njega trošiti, druge pako predmete zanemariti, što bi učiteljem mnogo jada i muke zadavalo. Što bi pako najveću tegobu pridonielo, jest sam učitelj latinskoga jezika, o čem sam se ovdje, kod nas u Brodu, dovoljno osvjedočio. Izpitanog učitelja za 200 for,, koji bi se Nebenlehrer zvao, nikako nebi dobiti mogli, a takova uzeti, komu bi predavanje latinskoga jezika samo nuzgredni posao bio, nebi ništa koristilo, što više, prinelo bi to, da bi se školska disciplina uzdrmala, a napokon u vječiti ponor strmoglavila.

Tko dakle hoće čestitim i valjanim gradjaninom postati, nek ide u gradjansku školu, tko pako latinski učiti hoće, nek ide na gimnaziju. Pustimo svakomu svoje, pak i gradjanskoj školi, što je njezino. Dva gospodara nitko služiti nemože.

I to je doduše prava istina, da mnogi materijalnoga sredstva nejmaju, te nemogu djeteta datiu gimnaziju da mi u našoj domovini malo takovih zavoda imamo, i da bi

Digitized by Google

se nekako lakše proturali, kad bi se u gradjanskih školah latinski učilo. Tomu bi se zlu na drugi način doskočiti moglo; kad bi se n. p. po većih gradovih gimnazije ustrojile, i štipendiji za siromašnu, ali marljivu djecu ustanovili. To bi bilo najsjegurnije sredstvo, koje bi nas iz tako tiesnog klanca izbavilo. Visoko vojno zapovjedničtvo u Zagrebu stupilo je u tom pogledu liepim primjerom, ustanovivši za svaki školski kotar deset štipendija po 120 for. Hvala i slava presvietl. gosp. Mollynariu, koji se za krajiški narod tako otčinski brine! Drugi put o svrsi i učiteljskom osoblju gradjanske škole.

U Brodu, dne 28. Ožujka 1873. Filip Gjoić,
gradj. učitelj.

Raznice.

— Nj. c. kr. apošt. Veličanstvo blagoizvoljelo je nadučitelju Ivanu Pinteru, slunjske krajiške pukovnije br. 4., povodom, što dobrovoljno prelazi u dobro zasluženo stanje mira, priznavajuć njegovo 40godišnje odlično službovanje u školskoj struci, pr. podieliti zlatni zaslužni krst i osobni doplatak godišnjih 60 for.

— Nj. c. kr. apošt. Veličanstvo blagoizvoljelo je kanonika dr. Jeronima Andrića riešiti službe glavnoga nadzornika učiona u biskupiji djakovačkoj, a imenovati takovim kanonika dr. Franju Šagovca.

— Banski namjestnik imenovao je učiteljicu u Babinoj gredi, Juliju Dragovićevu učiteljicom glavne učione u Belovaru.

— Banski namjestnik imenovao je učitelja glavne učione u Belovaru Josipa Markovića privremenim ravnajućim učiteljem dječačke i djevojačke glavne učione u Belovaru.

— (Akademička čitaonica) Prvi iza Franje Deaka i najinteligentniji zastupnik u peštanskom saboru Antun Csengery predložio je magjarskoj akademiji znanostij, da ustroji u svojih velikih i liepih prostorijah akademičku čitaonicu, kamo bi profesori, učitelji i oni učenjaci dolazili, koji nisu članovi akademije, da si tim načinom popunjuju znanje izraznih struka. Poznato je svakomu, da akademije znanostij, stoje sa raznimi družtvi i učenjaci u savezu, ter da mnogo riedkih i skupocjenih knjigà dobivaju, kupuju i sahranjuju. Za to bi naličilo na kastu ili na kakvo priviligirano družtvo, da ove knjige i časopise smiju samo članovi upotrebljivati. Magjarska je akademija usvojila Csengeryev predlog. Taj predlog se sam posebi nam Hrvatom još većma preporuča. p. t.

— (Podpora bečkoj akademiji znanostij) opredieljena je u ovogodišnjem proračunu tomu njemačkomu zavodu pod naslovom III. u velikoj svoti od osamdeset i jedne tisuće for. a. vr. Toliko troše Niemci iz džepova ostalih naroda samo na jedan svoj zavod. p. t.

Književnost.

— Zagreb. Napokon će se ipak posve osbiljno pokrenuti pitanje o novih čitankah za pučke i gradjanske škole. Kako iz pouzdana izvora doznajemo, sjedinile su se i vis. zem. vlada i krajiško vojno zapovjedničtvo glede principija, po kojih se iste čitanke izraditi imaju, kao i u tome, da se izradba istih čitanka povjeri hrv. pedag.-knjiž. sboru. Sbor će imati sada, da izradi potanji program glede metode i sadržaja tih čitanaka, a kad se taj program odobri, onda će se proći na sastavljanje i izradjivanje njihovo. Tako dakle dobismo napokon i mi nade, da ćemo se ipak jednom dokopati boljih knjiga. Dao Bog, da nam se ta nada što prije izpuni.

— Nakladom knjižare braće Pavlovića u Pančevu izašlo je djelce pod imenom: Nove mere u Austro-Ugarskoj, izradjeno Mitom Petrovićem, profesorom na somborskom učiteljištu. U tom je djelcu popularno protumačen metrijski sustav, a krom toga ima sgodnih tablica za pretvaranje dosadanjih mjera u metrijsku mjeru.

Natječaji.

— Za mjesto učiteljice na djevojačkoj pučkoj učioni u Rumi. Plata 315 for., stanarine 100 for.. i 3 hvata drva za ogriev.

Molbenice se šalju do 1. Svibnja t. g. kotarskih učiona nadzorniku Jurju Malachovskomu u Irigu.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor". Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 13. U Zagrebu, 1. svibnja 1873. Tečaj XIV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo
„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka, novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora“. Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Obrazovanje volje s obzirom na ćuti ćudoredne, pravne i religiozne.

(Natječajna radnja.)

I.

„Zatajiti sama sebe u dobroj nakani i činu mnogo je plemenitije, nego li uzvisivati drugoga“.

Svaki čovjek za nečim teži. Na to ga sili zakon naravi. Težnja ova osniva se na ćućenjih, a ova se radjaju u duši našoj osjetom, koji postane, čim duša koji predmet zamjeti, te si nazorno pojam stvori. Duša osjeća i pojmi predmete moćju nazrievanja; promjene i pojave nutarnje ćuti pako moćju zamjećivanja. Predstave proizvedene jednom i drugom moćju mogu biti kadkada bez ćućenja, ali niti si možemo pomisliti ćućenja bez predstave ćućenoga, a niti žudnje bez predstave žudjenoga. Mora dakle duša najprije nazrievanjem stvoriti si predstavu (nazor, zor), te osjetiti i pojmiti ju iz vana, zatim zapamtiti i ćutiti ju, te najkašnje i žaleliti. Žudnja sliedi za predstavom i ćućenjem.

Dogadja se, da čovjek započme raditi prvo, nego si duša predstavu stvorila; nu to biva, kada se čuvstvo razžesti, preotme mah, te mir i red duševni smuti. Strašću opojen čovjek kadar je počiniti djela, za koja se u mirnu stanju duše bude sramio, te ih žalio.

Rekosmo, da svaki čovjek za nečim teži. To čini nutrnjim načinom na temelju ćućenja i predstava, da se nešto obistini, ili da si nešto prisvoji. U ovom slučaju radja se u njem žudnja, dakako za spoznatim predmetom. Moć kojom duša naša za nečim teži, zovemo moć žudjenja ili volju.

Čovjek želi uviek štogod ugodna; ako bi za neugodnim išao, činio bi to u tobožnjem uvjerenju, da je sbilja traženi predmet ugodan, ili mu ima biti sredstvom, da postigne štogod ugodna, ili jer mu je samo utišenje žudnje već po sebi ugodno.

Digitized by Google

Svaki se brine svom svojom snagom za svoje dobro pohotnom moćju, koja se pokazuje kroz nagone kao što su: nagon uzdržavanja, nagon za hranom, nagon obrane i t. d., nu razuman čovjek razumnom hotnjom teži za onim, što je po njegovu osvjedočenju pravo, istinito i dobro; čini li to bez obzira da li je to ugodno ili neugodno, a tada ga vodi hotnja umna. Umnom hotnjom dolazi do osvjedočenja, te može sam odlučiti o hotjenju kako ga je volja, nu jerbo se umna hotnja nesmije protiviti zakonom ćudorednim a mi ju zovemo slobodnom voljom, jest to dakle ona moć duše, kojom se čovjek odlučuje na sve, što se neprotivi zakonu ćudorednomu bez ikakva obzira na zahtjev pohotnosti.

Po tom je volja, ako se osniva na pohotnoj moći — 1. prosta; ako na ćudorednosti — 2. plemenita.

1. Prostom žudnjom traži čovjek pohotnost ugodnu, dočim se od neugodne odvraća; vode ga nižji pudi — puteni — tielo.

2. Plemenitom žudnjom uzpinje se čovjek nad svakdašnjosti — teži za ćudorednosti — krieposti — vrielom svega dobra — Bogom, — a to je ona moć, koja izabire i hoće, to je volja u pravom smislu — duševna — duh.

Po naravi svojoj zove se volja:

a. dobrom t. j. ćudorednom, čistom, kada se i mjerom i predmetom služi s-poznatim zakonom ćudorednim i božjim, u protivnom smislu zovemo ju zlom;

b. neizvjestnom, ako smjera na neko stanje (n. pr. utišati žedju); smjera li na kakov predmet (n. pr. želiti samo kruške), tada je izvjestna. U zadnjem slučaju zovemo ju baš žudnjom. Ova pako može biti prelazna, ako teži za časovitom nasladom, a tada se zove požudom. Ako si nagon traži i odabere svaki put svrsi shodan predmet, kojim se zasiti, velimo mu ostan (instinct);

c. jakom, kada sve svoje sile napne, da predmet, do kojega joj je stalo — postigne; inače je volja slaba. Gojimo li žudnju bez ikakve nade, da nam se žudjeno izpuni ili obistini, tada nastane želja; ako se nadamo uspjehu — hotjenje. Želja prelazi u hotjenje. Zaželimo li predmet koji većom silom, a isti postignemo, velimo da nam je želja izpunjena. Ovakovim izpunjavanjem ili zadovoljavanjem želje postane ova jača, a tada se već zove sklonost; ova može biti ili od naravi, ako si ju kojim slučajem dobavismo (pušiti radi zubobolje) ili stečena, ako se češće opetuje i mi joj nismo dali povoda (Nemože piti nego zagorsko vino). Sklonost može i većom silom čovjeka tjerati za predmetom, tada ju zovemo pohlepom, koja zasićena prelazi u navadu. Proteže li se pohlepa na stanoviti predmet (zlato), tada nastane pomama;

d. i napokon zove se volja unutrnja — nakana. kada sbilja nešto hoćemo, — izvanjska — čin, kada smo pomoćju tjelesnih pomagala nešto učinili. Nakana i čin sačinjavaju cjelost, za kojom težimo, a ta nam je svrha.

II.

Od koje važnosti je volja za odgojitelja, možemo si pomisliti odmah, čim uztvrdimo, da volja ravna, vodi i u sebi sadržaje sve duševne sposobnosti i moći, tako kao što nose i podupiraju kosti mehko, nježno tielo naše. U njoj se usredotočuje ćudoredna i razumna narav čovjeka, koja vazda teži, prem ju razum

Digitized by Google

ravna za srećom, jer joj ugadja. Težnja ova neradja se u volji čovjeka, ona nam je prirodjena, a niti neovisi od višjega ili nižjega stupnja naobraženja i navike. Ali buduć se predmnievati mora, da u nijednoga čovjeka nemogu niti okolnosti, niti slučaj, niti poticanje, niti priečenje u razvoju duševnih moćih težnje ove uništiti, a ova opet siže za raznovrstnimi dozvoljenimi i nedozvoljenimi sredstvi, tvoreć si pojmove jasne i nejasne, samo si da žudnji zadovolji, potreba je najveća, da odgojitelj gojencu si pokaže ona sredstva i one puteve, koji ga do pravoga blaženstva vode, kao što i pokazati mu sve one stranputice, koje bi ga u nesreću strovaliti mogle. Volja je korien, na koji djeluju sve moći duševne; ako korien nebude zdrav, nemože ni izrasli panj biti zdrav i svjež. A iz ovoga koriena uprav rastu one plemenite grane, bez kojih čovjek prestaje biti čovjekom, najme: sloboda, usavršenje i oplemenjivanje sama sebe i neumrlost. Čovjek, kano razumom nadaren stvor jest gospodarom svega, što se oko njega nalazi, nemanje gospodarom činâ svojih; savješću je svojom odgovoran Bogu, a ova probudjuje u njem sveudilj žudnju da se usavrši i oplemeni, te si pribavi dostojanstvo, kojim se i od ostalih stvorova ima razlikovati. Tada spoznaje i svrhu si, za kojom mu duša ide — neumrlost.

Svestrano obrazovanje volje ima se tako rukovoditi, da se bude gojenac po njoj znao valjano služiti sa slobodom i to na svoju i bližnjih svojih sreću i blaženstvo. Ali niti sloboda volje naše, niti težnja za srećom nemože bivati inače, ako ne kojim stanovitim redom; sva bo narav strogim redom se umnožava, *jer je* sve stvoreno „u mjeri, vagi i broju". Sloboda nije razpušćenost, a niti vidimo sreće u postignuću svake pomišljene želje; a bilo bi u istinu žalostno, da bi se svakoj želji našoj imalo s-mjesta zadovoljiti, tad bi biedan rod ljudski morao propasti, jer bi svaki po svojoj volji i po svojem razumu posegnuo za sredstvi bez pitanja savjesti, odredio bi si svrhu po svojoj neomedjašenoj volji.

Temelj i voditelj volje naše jest do istine razum, on je i mjera svestranoga našega naobražavanja; nu promislimo, da bi on jedini nas imao voditi, kamo bi po njem došao čovjek nenaobražen — nevješt? Tumarao bi uviek te uviek po tminah, koracao bi i neznajuć po stazi, vodećoj ga k-propasti moralnoj i fizičnoj. A zato najmudriji Gospod stvorio u nas uz razum ćudorednu ćut, upisao zakon svoj u srdce naše, da nam bude mjerom i ravnalom činâ naših.

Nu vratimo se za malo natrag i pogledajmo narav čovječju; rekosmo da goji u sebi prostu i plemenitu žudnju, a ova prva nižja stran — životinjska — nemalo prieči drugoj, višjoj — duhovnoj, te tako postane unutrnji rat iz kojega kao pobjeditelj izadje — razum i ćudoredni zakon ili pohotnost i sebičnost. Blago si onomu u kom nadvladahu moći duševne nad tjelesnimi; svladati sama sebe jedanput, dvaput može čovjek ćudorednim nastojanjem, nu ako se ovo svladanje često putij opetuje, radja se iz njega kriepost i plemenitost. A odgojitelj ima se svom snagom svojom brinuti, da nadvlada ova bolja stranka u čovjeku, što ako postigne, ne malo je pomogao, pojedincu kao i cielomu narodu, jer ljudi ćudoredno odgojeni, koji na temelju čistih, pravih pojmovah rade, više koriste svomu narodu, nego cielo jato izkvarenim znanjem napunjenih glava.

*

Digitized by Google

Iz rečenoga se vidi, od koliko zamašne važnosti jest obrazovanje volje čovječje za njegovu srećnu budućnost, a buduć ona korienje svoje pušća odmah kod poznavajućih sila, pri zoru dakle, koji budi opet u djetetu znatiželjnost, treba odmah u početku svraćati volju na dobro, podavajuć pred gojenca samo zorove shodne te odredjenu svrhu čovjeka pospješujuće. Sve znanje i umienje ima voditi čovjeka k-najsavršenijemu biću, za kojim sva naša čuvstva i činjenja teže. Znanje je pako sa voljom sdruženo u ljubavi i to tako, da nas ljubav nuka da želimo štogod doznati, a prava spoznaja opet ljubav umnožava. Iz toga sliedi, da čim jasniji budu pojmovi i po njih sastavljena cielost, s obzirom na istinu, dobrotu i krasotu, tim se u nas porodi veća ljubav prema njoj, tada nastane i jaka žudnja, koja nas prisili na čine samo čiste, za višjom svrhom čovjeka smjerajuće.

Odgojitelj će priečiti nižjoj žudnji, da nenadvlada višju, kao i na to, da se svako nećudoredje odstrani, koje je izvor nesreći čovjeka. Ono bo potamnjuje razum, otegoćuje ponjanje, a volja, koja bi možda prije ćudorednim zakonom vodjena na dobro se odlučila, oslabi, tako da privoljuje na čine, za koje se uzaludno kašnje kajati.

Odgojivajuć si gojenca po zakonih ćudoredja, da svimi duševnimi moći smjera uvjek k plemenitoj svrhi i u spoznaji, ćućenju i žudji, budimo u njem ćudoredni značaj. Ovaj se slaže u svakom činu sa glasom čiste i neokaljane savjesti, a ona nije opet ništa drugo, nego odziv ćudorednoga zakona. Po ovom značaju postaje čovjek pravim članom ljudskoga roda, na ovom se temelji njegovo dostojanstvo, sreća i blaženstvo, jer ćudoredni značaj čini čovjeka zadovoljnim samim sobom; on izbavlja (slobodnu) volju iz robstva, vlasti puda i nerazborne strasti, te ih pokorava višjim zakonom Bogom propisanim.

A ovaj ćudoredni značaj gojiti nepretvornom ljubavju, pravom slobodom i samovješću jest najvažnija, prem najtežja zadaća odgojitelja — učitelja. Čovjek bez značaja je plašt, koji se po svakom vjetru ravna (vjetrogonja), a takav nije nikada ništa koristna za svoj naroď ni za svoju dušu učinio. Volja ćudoredna, postojani značaj riesi svakoga pojedinca, porodicu, a najkrasnije čitav narod. Iz junakâ, kojih volja vazda teži za spoznatim objektivnim dobrom, za koje se neće nikada i nigdje sramiti, porastu domovini miloj stupovi, koji će ju jamačno od svake prisile moći obraniti.

Obrazujmo dakle svimi silami i sredstvi volju, najme da obljubi **kriepost, znanje i umjetnost**, za njimi jedino da čezne, te si ih pribavlja. A sve to u krotkosti i poniznosti jer: **Zatajiti sama sebe u dobroj nakani i činu je mnogo plemenitije, nego uzvisivati drugoga.**

Sbirke našega sbora.

Tri su glavna momenta, koja osobito karakterišu današnji napredujući viek i to: težnja za solidarnošću i kolegijalnošću, težnja za medjusobnim podpomaganjem i podupiranjem, i napokon težnja za svestranim naobraženjem i usavršenjem.

Digitized by Google

Da hrvatsko učiteljstvo živi u današnjem vieku i da podpuno shvaća zahtjeve i potrebe njegove, pokazalo je najjasnije tim, što je usvojila ta tri momenta, te jim nastojalo zadovoljiti najshodnijim načinom, najme prvomu obdržavanjem obće učiteljske skupštine, drugomu utemeljenjem blagotvornoga i humanitarnoga družtva „Učiteljske zadruge“, a trećemu osnovanjem „Hrv. pedagogijskoga sbora“.

Koliki je duševni pokret proizvela „skupština“, koliko jur sirotinjskih suza utrla „Zadruga“, poznato je i odviše svakomu, najbolje pako učiteljem, tako da nije potrebno u tu svrhu mnogo riečij gubiti. — Nu mnogo manje je poznata zadaća i djelovanje najnovijega i najmladjega našega zavoda, „pedagogijskoga sbora“, pa stoga neće biti posve suvišno, ako o tom koju ozbiljniju progovorimo.

Hrvatski pedagogijski sbor preduzeo si je medju hrvatskim učiteljstvom širiti obću i strukovnu obrazovanost, u koju će svrhu izdavati pedagogijske i obće obrazovne spise, osnovati pedagogijsku knjižnicu i čitaonicu, te nabaviti razne u pučkoj školi potrebne sbirke.

U važnosti prve zadaće sbora, najme o važnosti izdavanja strukovnih knjiga, neće smjeti ni najveći zadjevičari posumnjati, stoga bi bilo posve suvišno o tom govoriti; nu tim više je potrebno, da se naglase druge dvie zadaće, koje će se mnogomu prikazati nuzgrednimi, ako ne posve suvišnimi i nepotrebnimi.

Gdje se ozbiljno radi o napredku narodnoga školstva, tamo se prije svega nastoji o tom, da se zadobiju čestiti i valjani, te u strukovnom pogledu skroz *naobraženi* učitelji; jer ako i ima više različitih uvjeta, o kojih zavisi napredak školstva, to ipak svatko uviditi mora, da se ono nemože dići bez čestitih učitelja, makar se sve drugo najboljim načinom uredilo. — Za valjano pako podpuno i svrsishodno naobraženje učitelja nisu dovoljna učiteljska obrazovališta, makar da su i bolje uredjena od naših, u kojih, što sa žalošću spomenuti moramo, prema današnjem uredjenju vlada najveća površnost u obće, osobito pako u onoj znanosti, koja je u učiteljskoj struci najbitnija i najvažnija, najme u pedagogiji.

Pedagogijska je znanost veoma važna i ogromna, tako da se u tom pogledu sa svakom drugom podpuno uzporediti može. S toga tko ju hoće valjano razumjeti, mora joj mnogo truda posvetiti.

Poglavito treba da prouči prirodne znanosti, navlastito tjelo- i dušoslovje, mora nastojati da se upozna s-historijom političkom i kulturnom, a nesmije zanemariti ni dnevne politike, koja prem nepozvana, prilično se uplela u pitanja uzgojna i nastavna. — Jednom riečju, onaj, koji hoće, da dublje pronikne u pedagogijsku znanost, mora osim mnogobrojnih i znamenitih pedagogijskih klasika, proučiti još i ostale znanosti, koje su joj srodne, i koje u nju bitno zasiecaju.

Da to uzmogne treba mu knjigâ i to veoma mnogo knjigâ. Može li se pako očekivati od pojedinca, k-tomu od učitelja, koji uz dosadanju obskrbu jedva i to kukavno životari, da si pribavlja knjige, koje su mu za njegovo sveudiljno napredovanje neobhodno nuždne? — Ja mislim, da nemože, pa s-toga je veoma sretna ona ideja, koja smjera na to, da se podižu javne pedagogijske knjižnice i čitaonice, medju kojimi osobitu pozornost zaslužuju tako zvane velike ili centralne peda-

Digitized by Google

gogijske knjižnice, u kojih bi se imalo sakupiti sve, što je pedagogijska znanost proizvela i što svaki dan proizvadja.

Takovu veliku knjižnicu pomišljao si je već naš neumrli Komenský, a napredujući Niemci su ju jur i oživotvorili, osnovavši ju Lipskom pod imenom: „Zaklada Komenskoga". Kako je tamo takova knjižnica srdačno pozdravljena i primljena, svjedoče mnogobrojni prikazi, koji su joj tečajem prve pol godine u dio pali.

Iz ciele Njemačke pošiljani su spisi, te jih je bilo do početka ove godine 2500. Medju inimi poklonio je sam Dr. Zoller iz Stuttgarta 660 svezaka iz biblioteke svoga otca, a cislajtanski ministar nastave Dr. Stremayr ponudio je sva djela austrijske školske naklade.

Već prije tri godine spomenuo sam važnost i potrebu takove velike ped. knjižnice u članku o preuredjenju učiteljskih obrazovališta. Ja sam si ju pomišljao u savezu sa zagrebačkim učiteljskim obrazovalištem.

Medjutim nedopustiše nesretne okolnosti, koje će još našu domovinu dovesti na rub propasti, ni to, da se shodnije uredi preparandija, kamo li pako, da se s-njom spoji takova knjižnica, koja bi stojala i mnogo truda i mnogo troška.

Tim je veća zasluga pedagogijskoga sbora, što se je prema našoj narodnoj poslovici, koja veli: „Pomozi si sam, pomoć ću ti i ja" pobrinuo za tu toli važnu i koristnu ideju, te postavio barma temeljni kamen zavodu, koji će jednom biti na korist i slavu hrvatskoj školi, i koji može s-vremenom postati tako zvana „alma mater" hrvatske pedagogijske nauke.

Isto su tako važne i razne sbirke učila, što jih je pedagogijski sbor osnovao pokraj ped. knjižnice.

U današnje vrieme nejma učitelja, bolje nejma naobražena čovjeka, koji nebi mogao shvatiti i dostojno ocieniti potrebu učila u narodnoj školi, te bitni njihov upliv na obrazovanje djeteta. — Važnost učila osniva se na ustroju našega tiela, prema kojem je čovječja duša u stanju shvatiti utiske vanjskoga svieta jedino putem tjelesnih ćutila. — Na temelju toga uztvrdio je već Komenský, da je najnaravnija ona obuka, koja se osniva na zrienju.

Koliko su u naše doba osvjedočeni o istinitosti te tvrdnje, vidi se po tom, što se danas više nego ikad nastoji otom, da se pronadju raznovrstne sprave kojimi bi se zrienju u svih struka obuke što većma olakšati moglo. — Obrtnost i tehnika je u istinu u tom pogledu već u toliko napredovala, da nam je u stanju stvoriti sve sprave i sredstva, koja trebamo, da učinimo obuku zornom, zanimivom i lahkom.

Školskim učilom se je osobita važnost poklanjala kod svih do sele obdržavanih izložba, a posvetit će jim se i kod predstojeće bečke, kako razna izvješća obećavaju, još u većoj mjeri, nego li ikad prije; — nu to nemože donieti one znamenite koristi, koja bi se od takova izlaganja očekivati mogla i morala, i to ponajviše s-toga, što na velike izložbe nemože doći mnogo učitelja, te što jih, pokraj škrto odmjerena vremena, toliko drugih predmeta na razmatranje mami, da jim je upravo nemoguće svu svoju pozornost svratiti samim učevnim sredstvom.

Zato su po nekih većih gradovih, kao Londonu, Lipskom, Petrogradu,

Digitized by Google

Beču i Pešti osnovali stalne učevne sbirke, za koje su dotične vlade, pa i mnogi za prosvjetu zauzeti pojedinci znamenite žrtve doprinesli.

I tu je naš pedagogijski sbor najboljom stazom udario, dočim je iz preostavših izložaka od izložbe učila, obdržavane prigodom naše skupštine, zasnovao temelj centralnoj sbirki učila za našu domovinu.

Korist takova zavoda bit će preobilna, kad se samo jedanput valjano uredi, te javnoj porabi preda. Mnogi će hrvatski učitelj, došav u Zagreb, moći poviriti u prostorije sbora, te se upoznati s-postojećimi učili, i uvjeriti o njihovoj porabi i koristi, a što je najvažnije, pobližje se o tom uputiti, kako jih valja upotrebljavati. Osim toga mogle bi iste sbirke veoma dobro poslužiti i našim obrtnikom, jer budu li sbirke otvorene takodjer i širjemu občinstvu, to će i mnogi obrtnik doći, da razmatra sredstva, koja služe duševnomu naobraženju njegove djece. Možemo se pako nadati, da će ne jedan od njih ozbiljno promišljavati ob onom, što je vidio, te prije ili poslje o tom nastojati, da sam proizvadja takova učila, da njihove manjkavosti popravlja i izmienja prema današnjim odnošajem. Tim bi se pako polahko moglo postići i to, da bi se naše škole obskrbljivale ušili domaćih naših proizvoditelja.

Početak je učinjen, nu da li će stvar onako napredovati, kako bi se moglo očekivati u interesu narodnoga napredka, nemože se ovaj par uztvrditi. Žalost je najveća, što pedagogijski sbor nejma one materijalne podpore, koja je neobhodno potrebna za trostruko njegovo poduzeće. — Nadamo se, da će obe naše *zemaljske* vlade, a možda i pojedini rodoljubi, milostivo uvažiti tu stvar, te prema mogućnosti sboru u pomoć priteći.

Najviše pako očekujemo od moralne podpore našega učiteljstva, te se nadamo, da će u što većem broju pristupiti k-našemu sboru, i tim dokazati, da zapostavljeno i prezreno hrvatsko učiteljstvo ipak jedinstveno i složno nastoji o sveobćem napredku, te da uz svu nevolju svoga stališa, uz svu borbu za svoja prava i slobodan razvitak, nezaboravlja ni na svoje duševne interese.

Stjepan Basariček.

U čem se sastoji uzgoj?

(Piše Mijat Stojanović.)

(Konac.)

Uzgoj je znanost.

Da su čovječje sposobnosti polag svoga bića u pojedinih osobah razne, a nevezane nikakvimi obćimi zakoni, bilo bi nemoguće pronaći obće valjana uzgojna pravila.

Obći propisi uzgoja osnivaju se i temelje na čovječjoj naravi, i mogu se samo iz ove izvoditi. Dakle životoslovje ili fiziologija izvor je pedagogije. Kad se propisi uzgoja svedu na čovječju narav, tim se podignu na obća načela ili pravila, urede i ujedno skopčaju, te sačinjavaju znanost, što se naziva odgojnom, uzgojnom znanosti. Prije se postupalo krivo sa uzgojem, kao sa izkustvenim, a sad

Digitized by Google

se postupa s-njim izključivo kao sa apriornim, t. j. na temelju pameti i razbora osnovanim predmetom.

Poznavati samo obća uzgojna pravila nije još dosta, da tko bude sposoban uzgojivati. Može čovjek poznavati pravo, sustavno i temeljito obća pravila, pa ipak sbilja uzgojivajuć jako i mnogo griešiti. Buduć je nutarnja i izvanjska osobnost ili ličnost pitomacâ različita, mora se i sa svakim pojedinim polag iste postupati, a zato treba biti vješt i uvježban, te upotrebljavati i rabiti obća pravila valjano i kao što treba u svakom stanovitom slučaju. Ta vještina naziva se uzgojnim znanjem, uzgojnom vještinom. Uzgojna se vještina osniva na uzgojnoj znanosti; ona bez ove — mućak.

Naći je, istina, mnogo ljudij, koji su pojedine osobe odgojili s-dobrim uspjehom, bez da su ikada promišljali o naravi čovječjega duha ili samo čuli što o obćih pravilih.

Nu iz toga nesliedi to nipošto, da bi se moglo biti bez teorije. Samo izkusna vještina isto je tako nedostatna, kao i teoretično znanje bez praktične vještine.

Isti posao uzgoja razne je vrsti pri pojedinih sposobnostih.

Uzgojitelju valja 1. nastojati uzdržati sposobnosti, 2. iste podpomagati, da se razvijaju dovodeć ih u stanoviti smjer, 3. u slučaju, ako su slabe, porušene ili se izvrgle, nastojati jih popraviti, okriepiti, podići. Napokon je 4. bitni dio uzgojnoga posla upućivati i usposobljivati pitomca, kako će sam naobražavati svoje sposobnosti.

Polag istih raznih poslova dieli se odgojni nauk na zdravoslovje ili nauku o zdravlju, na nauku obrazovanosti, na ljekarstvo, na nastavljanje, kako čovjek sam obrazuje svaku svoju sposobnost.

O tom su napisane knjige i knjižurine. U ovom članku nemogu o tom obširno pisati i razlagati samo ću u kratko natuknuti, što je najvažnije.

Glede zdravoslovja zanemaruje se često obrazovanje tiela. Za tjelesno stanje valjalo bi da se roditelji staraju već, dok jim je još diete u majčinoj utrobi.

Odgojitelj mora poznavati u oči, u glavu narav čovječjega tiela; odgojitelj se nesmije držati starih navada, a niti se sliepo povoditi za svakom novotarijom, nu mora uviek pred očima imati osobnost djeteta, što ga uzgojava, i nikad i u ničem nesmije se prenagliti, nego uviek: „izpeci (promozgaj) pak reci!“ i „obazri se za se i preda se, desno i lievo, pak onda učini.“

Odgojitelj ima paziti na osobe okolo djeteta i na diete, koje mu je odgojiti; valja mu pitomče svoje osigurati od svake pogibeli i od svake štete uklanjajuć pogibelne i škodljive predmete, opominjajuć, ponukujuć — samo umjereno, uviek na pravom mjestu i u pravo vrieme; nipošto nesmije djecu mazit i kvarit kakvom zlom navadom.

Skrb se odgojiteljice i odgojitelja proteže na sve, štogod upliva na razvoj tjelesni i duševni, na: zrak, hranu, odjeću i stan, na čistoću, umivanje, kupanje, gibanje, počivanje, gombanje ili tjelovježbe, a uz to vježba i upućuje pitomca.

Digitized by Google

Preporučam braći učiteljem, neka prilježno čitaju spis Dra. Dežmana: „Čovjek i životoslovje“ Dra. Dittesa.

Pri koncu ove razpravice reći ćemo koju o tom, kako je potrebito upućivati gojenca, da sam naobražava svoje tjelesne sposobnosti.

Gojenac mora sam skrbiti, da si uzdrži svoje sposobnosti i sile, mora se naučiti, sam ih razvijati i obrazovati, ako valja da odgovara onomu, na što je opredieljen. Žalostno je, ako čovjeku za zdravlje mu brigu vode drugi, a on sam niti umie skrbiti, niti ga je briga. Za to se polaže temelj obučavajuć, napućivajuć još od malih noguh, zarana, od djetinske dobe.

Pogibeli grozeće se tielu su mnogostručne. Ozlediti tielo jako je lako, ništa laglje; zato je važno priučiti gojenca da bude oprezan, obziran, pazljiv na tjelesno svoje stanje, te ga valja sačuvati od rane mladosti, kako nebi bio od naravi vjetrenjast, lakomišljen i lahkouman. Odgojitelj neka pokaže, kako lako može čovjek pokvarit si zdravlje, te oboljeti, kako je opasno i s-najžalostnijimi posljedicami skopčano, kad je čovjek nepazljiv, neobziran, lahkouman, vjetrenjast, te u čas si pokvari zdravlje, pak kako dugo i mnogo, i gorko a zahman se kaje i biednja; kako je ludo uživati časovitu zabavu, pak za nju godine i godine trpiti; kako je nuždno pomišljati ne samo na najbližje posljedice, nego i na najdaljnje. Živimi primjeri neka nastoji odgojitelj osvjedočivati gojenca.

Ako odgojitelj gojenca priuči, da bude umjerenim, te se i sam obuzdava i obuku si podupire vlastitim svojim primjerom, mnogo je učinio za osjeguranje *zadravlja* svoga pitomca.

Nu odgojitelj neka se čuva, da neplaši pitomca i nečini ga zabrinutim prekomjerno, a neizvjestno ponukujuć.

Jako je koristno, obučiti pitomca o ustroju i spodobi tiela u obće, a osobito, kako su ustrojene i kakve su česti i oni organi, kojih uzdržanje ili razor zavisi od toga, kako se čovjek ponaša. Čim točnije i podpunije čovjek poznaje narav svoga tiela, tim je više u stanju skrbiti shodnije za isto tielo. S-tom se obukom skapča obuka o zdravoslovju ili nauka o zdravlju, kako bi se odstranilo od gojenca ili pitomca neznanje škodljivosti pojedinih predmeta ili čina oli djelovanja. Dakako nije lako u tom obučavati djecu i nije pri tom stalo do toga, obučavati temeljito ili podpuno, nego je više stalo do razgovetnosti i praktičnosti. Čim se više prilagodjuje ta obuka vanjskoj i nutarnjoj osobnosti pitomčevoj, tim je shodnija. Nuždno je pri tom djelovati nesamo na razum, nego i na volju, pak nastojati, da se posluša ono, što se pitomcu savjetuje, da neode obuka i savjet u vjetar.

Dvie viesti radostnice.

Riešenje vis. vojnoga zapovjedničtva, kojemu se je pedagogijsko-književni sbor predstavkom od 8. Travnja p. g. radi sastavljanja novih knjiga obratio, stiglo je napokon istomu sboru u sasma povoljnom smislu, odpisom od 24. Travnja t. g., br. 892., kako smo to spomenuli u zadnjem broju ovoga lista. Izričuć

Digitized by Google

u tom dopisu, da se sporazumno sa visokom kralj. zemaljskom vladom sastavljanje novih čitanaka sboru izručuje, pozivlje se isti, da priobći potanji program o sadržaju tih čitanaka, i daju mu se na znanje glavna principija, po kojih se one sastaviti imaju.

Po čem znamo, da bi doista svakoga sviestnoga rodoljuba zanimalo, da sazna principija, po kojih se za pućku prosvjetu toli znamenite i odlučne knjige sastaviti imaju, to ih evo doslovno priobćujemo iz više hvaljenoga dopisa:

1. Ima da se izradi „Početnica“ za prvi, zatim jedna „Čitanka“ za drugi, jedna za treći i jedna za četvrti razred običih pučkih škola, i odnosno za četiri dolnja razreda gradjanskih škola.

2. Ima se sastaviti jedna čitanka za produžne škole (ili nedjeljne škole) u gradovih, a druga jedna za produžne škole na selih.

3. „Početnica“ za hrvatske škole tiskat će se samo latinicom, a ona za srbske škole samo ćirilicom.

4. Svaka čitanka ima da podjednako sadržaje štiva latinicom i ćirilicom.

5. Glede pravopisa ima da se čitanke latinicom pišu i štampaju pravopisom, što ga rabi jugoslavenska akademija znanostij u Zagrebu, a one ćirilicom, pravopisom Vuka Karadžića.

6. Iz čitanaka ima da se izključe sva štiva strogo konfesionalnoga sadržaja.

7. Naproti imaju se u čitanke primiti štiva religiozno-moralnoga, povjestnoga, prirodoznanstvenoga i gospodarstvenoga, sadržaja, zatim štiva, koja sbore o čuvanju zdravlja i njegovanju bolestnikâ, o uzvišenih momentih iz života velikih i odličnih muževa, pjesama umjetnih i narodnih, izvrstnih oblikom a sadržajem pobudnih i prikladnih shvaćanju mladeži, napokon izbor domaćih priča i poslovica.

8. Najbitnije i najglavnije, što čitanke po tom iz pojedinih znanostij sadržavati imaju, treba da sačinjava jednu podpunu cielost od svake znanosti.

9. Napokon treba da i jednak bude slog u svih tih čitankah, i da se cielo djelo u sebi skladno i jedinstveno predstavi.

Ova su načela — osim onoga glede „Početnice“ za srbske škole — prihvatile ne samo spomenute naše dvie zemaljske vlade, nego ih je odobrio i zagrebački nadbiskupski konsistorij s-tim dodatkom, da neka religiozno-moralna štiva budu sastavljena u kršćanskom duhu, što i vojno zapovjedničtvo od sastaviteljâ zahtieva.

Iz ovoga će se vidjeti moći, po kojih će se principijah nove knjige izradjivati, a uvjereni smo, da će ona podpuno zadovoljiti svakoga rodoljuba, počem su sasma udešena nesamo prema načelom napredne pedagogije, nego i prema interesom i odnošajem naroda našega.

Druga je viest o 2. običoj hrvatskoj učiteljskoj skupštini, glede koje nam dolaze upiti s više strana.

Svim dakle priobćujemo ovim, da je centralni odbor tu skupštinu uslied izjave visokoga vojnoga zapovjedničtva, i radi ovogodišnje svjetske izložbe u Beču, na buduću godinu odgodio, počem su njezini preduvjeti za njezino

Digitized by Google

držanje u Petrinji jur zajamčeni, a samo držanje visokim zapovjedničtvom načelno prihvaćeno.

Nu zato ipak neće dojdući praznici proći bez ne manje za naše učiteljstvo zanimive, pa i za školstvo manje znamenite skupštine, poćem će se po svoj prilici mjeseca kolovoza u Beču držati skupština slavenskih pedagoga. Pomisao te skupštine zametnuta je prigodom 1. obće hrv. učit. skupštine, te je od to doba vjerno gojena i razvijana, i za izvedenje priredjivana. Odbor, koji se je te stvari poprimio, proglasio je još prošle jeseni u „Slavenskom pedagogu“ program, po kojem će ta skupština uredjena biti, a taj su program priobćile i neke domaće novine. Nedavno bio je u tom poslu u Beču Ivan Filipović, da razvidi, u kakovih će okolnostih skupština tamo sborovati, i da učini potrebne korake glede prostorija, te je i taj posao s najboljim uspjehom obavljen. Odbori nekih bečkih slavenskih družtva i neki veoma odlični bečki gradjani zajamčuju skupštini sjajnu dvoranu za sborovanje, dostojanstven i svečan doček prigodom otvorenja, jednu besjedu u slavu skupštine i za sve članove bezplatne stanove i obskrbu za cielo vrieme skupštine. Ovaj uspjeh može najboljim dokazom biti, kakovim su srdačnim odzivom ideju te skupštine naši bečki sunarodnjaci pozdravili i prihvatili, a kakovo joj liepo slavje predstoji, ako se dostojno obavi. Nu nesamo s-te strane, nego njoj će se i od svih plemenitijih inorodnjaka simpatično susretati, dapače s-neke se strane upravo zavidi, da će slavensko učiteljstvo prigodom najvećega svjetskoga slavja takovu skupštinu izvesti. Jednom riečju „skupština slavenskih pedagoga“ pobudjuje u pedagogijskih krugovih veliku senzaciju, a praćena će biti od svega izobraženoga svieta najvećom pozornošću. Upozoravajuć dakle naše učiteljstvo na tu skupštinu, i pozivajuć ga, da što ozbilnije o njoj razmišlja, pridodajemo još, da odbori sada pitanja i têze razpravljaju, a kad se oni u tom slože, te se i osnova poslovnoga reda izradi, to će onda mahom dotične pozivnice na družtva i pojedine osobe razaslati, da se za vremena na tu skupštinu pripraviti mogu. Toliko za sada, a na skoro ćemo donieti obširniju razpravu o zadaći i znamenitosti ote skupštine.

I. F.

Hrvatski pisci

(Priobćuje Janko Tomić.)

(Dalje.)

Mavro Vetranić. Porodica Vetranićâ, koja se iz Kotara preselila u Dubrovnik, primljena bi godine 940. medju vlasteoske porodice; ali godine 1348., kad je kuga strahovito biesnila, Vetranići, da bi se uklonili od pogibelji, pobjegoše iz grada proti osobitoj zabrani velikoga vieća, te izgubiše radi toga vlasteostvo i sva njegova prava, ostavši samo u pučanskom redu. Kako i mnoge dubrovačke porodice, osobito vlasteoske, tako i obitelj Vetranića, prosti narod obično nazivaše slovinskim nadimkom „Čavčićâ“. Tako i dan današnji malo je seljana, koji znaju, da se Škatići zovu Pucići (Pozza); Debi-Sorgo; Tamarići-Zamanja;

Digitized by Google

Luković — Bona itd.; jer narod — kao i čovječje tielo, da bi prisvojio inorodne stihije, treba da ih preobrazi.

God. 1482. rodi se Nikola Vetranić, poslje prozvan Mavro, kad je stupio u red sv. Benedikta. Otac mu Dominik i mati Tomka od kuće Turčinovića — imadjahu pet sinova. U Mavra već kao mladića pokaza se obilni duh pjesnički i izvanredno bogatstvo fantazije. Ta se njegova darovitost počne spoznavati u njegovih pjesmah za maškarade. Upoznavši svoju poetičnu sposobnost, odvaži se, da većim, a ne samo prigodnijim djelom steče sebi neumrlo ime medju pjesnici, te uze da napiše „Pelegrina". Ali prije nego ga dovrši, njegov um obogaćen novimi nauci uze drugim pogledom razmatrati sviet i uvidjati, da, ako razum ne obuzda fantazije, ona lasno predje granice umjerenosti i zavede ljudsku misao na stranputice. Tada ga religiozne ideje osvojiše, te odluči udaljećiti se od svieta, baviti se bogoslovjem i postati kaludjerom iliti patrom u benediktinskom redu, koji ono doba na glasu bijaše kao družtvo najobrazovnijih ljudij cieloga svieta. Godine 1520. nahodimo da bi imenovan opatom svojega reda, u samostanu na otoku Mljetu. Nakon sedam godina sjedinjen bi samostan mljetski sa samostani sv. Jakova u Višnjici i sv. Andrije na otoku istoga imena, pod starješinstvom istoga Vetranića, ali pod tim uvjetom, da unapried opatsko dostojanstvo bude za neko vrieme a ne do smrti, kao do tada. Ova promjena — koju potajno izradi ondašnji namjestnik, arcibiskup dubrovački — veoma uvrjedi Vetranića, koji to uze kao povrjedu pravâ svojega reda i svoga dostojanstva. Da nebi doživio, da ga svrgnu s-poglavarstva i mladjemu kojemu podlože, sam svojevoljno ostavi čast, koju obnašao i otide na otočić sv. Andrije, da sam samcat u onom samostanu živi. Ono mjesto i način svoga ondašnjega življenja on tako živo opisuje u „Remeti", da čovjek kad čita onu pjesmu, čini mu se, da je prenešen na ono udaljeno ostervo jadranskoga mora medju gnštere, zmije, pliskavice i morske medvjede.

gdi pitome nie zeleni
nit busa ni čepresa
ner u hrid' ju meu grebeni
množtvo raste od čepljeza.

Na tom je otočiću živio Mavro do 20 godina kao pravi pustinjak. On je tu težio sam malenu svoju njivu, koju bijaše uredio; lovio ribe raznim orudjem, U maloj plavčici prevažao bi se na bližnje otoke, da tamo posjeti svoje prijatelje i da si pribavi potrebne stvari za život. Po ružnu vremenu čitao bi psalme i pobožne knjige.

U ovoj pustinji zadubio se najvećma u bogoljubne i moralne nauke, koje odabra za predmet većemu dielu svojih pjesama ove druge epoke. Pak u ovoj strahovitoj samoći, jer na tom otočiću nitko nestanovaše do njega, razmatrajući neizmjerni prostor neba i pučine morske, tok nebeskih tjelesa i vjekovitu uzrujanost mora, raznolikost vrsti živina, koje se kriju u morskih ponorih; one, koje lete po vozduhu i one, što žive na kopnu — i izpitajući svu zemlju i same dubine morske pokrivene neizbrojnim i raznovrstnim biljem — osobito obljubi

Digitized by Google

čudnovatu ljepotu prirode, te koliko mu dopustiše ondašnja ograničena sredstva u tih grana ljudskoga znanja, zabavljaše se zvjezdoznanstvom, životoslovljem i biljarstvom, o čem često spominje u svojih pjesmah. No i glasovi velikih svjetskih dogodjaja dopru do ušiju pustinjaka sv. Andrije, najme: razdor crkve uzrokovan novimi nauci Husa, Zvinglia, Lutera, Melanktona, Kalvina; napredovanje turske sile pod Mahomedom i Solimanom II.; nesretni rat u Italiji za vrieme francezkoga kralja Frana I.; — odkriće Amerike Kolumbom — te on u svojih pjesmah i s ovimi dogodjaji se zabavlja, razmatra ih i priznaje njihovu veliku važnost kao i posljedice, koje će u svietu donieti.

Od Vetranića imamo: 1) Pjesni razlike; izdala jih jugoslavenska akademija, I. dio. str. 484. stoji 2 for.; 2) Vetranić nam je ostavio takodjer svoja četiri dramatička djela: Hekubu, prevod; Posvetilište Abramovo, Uzkrsnuće Isusovo i Čistu Suzanu. (Izdala jugoslavenska akademija znanostij i umjetnostij, II. dio, str. 490., stoji 2 for. 50 nč.

Mavro Vetranić svrši svoj život 15. siečnja 1576. godine, starac od 93 godine, premda neki pišu, da mu je bilo 120 godina. — Nezna se, da li je umro na pomenutom pustom otoku, na kojem je proveo posljednje dane svoga života, ili se pred smrt u Dubrovnik povratio. (Dalje.)

Pogled u lučbu.

Po A. Bernsteinu preveo Gj. Ester.

(Dalje.)

Novo odkriće u lučbi.

Prodjimo sada na spomenuto odkriće, koje je budući još novo, slabo svietu poznato, prem da će po svoj prilici jednom igrati u svietu veliku ulogu, koje mi da kako zasad ni ocieniti nemožemo.

Već se odavna opazilo, da se u sobah, gdje se radilo munjili, razvio osobit, po kostiku zaudarajući vonj, što no ga osjetiše takodjer na mjestih, gdje je grom udario. Obično nije se pripisivao taj vonj nikakvoj tvari, već se mislilo, da dolazi od električne razdraženosti njušnih živaca, kako to tumače i sve starije knjige. Nu već prije dvadesetak godinâ reče ju Schönbein, izumilac streljače (streljaćega pamuka, Schiessbaumwolle), da se taj vonj dade i umjetnim načinom proizvesti i to bez svake munjine.

Njegovo se odkriće u toliko obistini, da se počelo za stalno držati, da je odkrivena nova tvar, koja da je pomješana sa zrakom, pak da u ustanovitih okolnostih tako vonja. Tu stvar okrstiše imenom o z o n.

U ostalom se ozon proizvadja najshodnije ovako: Stavi u prostranu bocu komad kostika osovno, ulij u nju mlačne vode tako, da se taj komadić kostika do polovice namače. Ako sada začmeš njihati bocom tako, da se kostik sveudilj navlažuje, to će ti se razviti vonj ozona toli jako, da se njim napuni soba. Nu

Digitized by Google

pravi je ozonov vonj u bitnosti različan od kostikova vonja, ter ima takodjer čudnovata lučbena svojstva. Ozon može razstaviti slučenine, te po tom može ti promieniti boju na predmetih i obieliti jih. Budi tu za primjer ovo: Ima jedna tvar, koja izgleda po prilici kao sol, ter se zove pepelikov-jodičnik (Jod-Kalium), jerbo se sastoji od lučbenoga počela joda i poznatoga nam već pepelika (Kalium). Jod ima to svojstvo, da, ma ga i posve malo bilo, od njega svaka vrst škroba pomodri. Ako smješaš nešto pepelikova-jodinička s-običnim ljepilom (Kleister), pak ako omažeš tom smjesom papir, to ti papir ostane biel; jerbo jod nemože pomodriti ljepila, dok je slučen s-pepelikom. Čim pako metneš pomenutom smjesom omazani papir na takovo mjesto, gdje ima ozona, opaziti ćeš, da je u ozona toliką težnja za slučivanjem s-pepelikom, da iztisne iz njega jod, koji po tom prelazi k-ljepilu, i papir ti odmah postane modar.

Ovakovim dakle papirom odkriva se ozon; jer takav papir u istinu pomodri na svakom mjestu, gdje ma i najmanje samo ima ozona.

Nu čudnovato je i ono svojstvo u ozona, po kojem može izpirati boje. U mlieko, u krv i bjelanjak prodire brzo, te uzročuje lučbene promjene. Isto tako djeluje i na kovine osobitim načinom.

Dakako da su ova odkrića probudila svestrana znanstvena iztraživanja; pače i lječnici začeše izpitivati, nebi li se odkrilo, da neke bolesti n. pr. kratelj, kojim se izvor tumačiti neda, dolaze od ove nepoznate prije tvari, nu svi dosadanji lječnički pokusi ostadoše jalova uspjeha.

Samo englezki na glasu lučbar Graham spominje, da onda, kada u zraku ima ozona, ter kada papir, omazan prije spomenutim ljepilom, pomodri, vladaju većinom hunjavice. — Svi su se najglasovitiji lučbari našega doba tom tvarju zanimali, pak i Schönbein i drugi francezki prirodoslovci nastojahu odkriti njezinu tajnu.

Nemožemo ovdje navesti sve slutnje, koje se porodiše o ozonu. Mnogo je pronadjeno načina za izvadjanje ozona; nu svedj se više umnožiše i različita mnienja o tom, što da je za pravo taj ozon, i gdje da se nalazi, da li u kisiku, ili u zračnom dušiku, ili pako gdje drugdje. — Tek nedavno odkri francezki učenjak de la Rive, da ozon nije posebna tvar, već da je to zračni kisik, koj osobitimi okolnostmi dolazi u posebno stanje. Dokaze, kojimi de la Rive to uztvrdio, prihvatila je sada znanost kao posve valjane, te tako sinu nam o naravi kisika novo svjetlo, kojega će zamašnost u svakom obziru tek budućnost cieniti znati.

Za sada znamo o kisiku to: da već u običnom stanju ima u njega jaka težnja za slučivanjem s-mnogimi tvarmi; uz stanovite okolnosti pako, kao n. pr. kod njihanja navlažena kostika vrlo se poveća težnja kisikova za slučivanjem. Kisik je lučbenim djelovanjem nalik soliku, ter u ovom stanju, premda je inače bez vonja, ima osobit neki vonj, a tad se zove ozon.

(Dalje.)

Digitized by Google

Raznice.

— Občina „grad Križevci“ pristupila je kao utemeljiteljni član „hrvatskomu pedagogijsko-književnomu sboru“ i položila jur utemeljiteljnu svotu od 25 for. Dosele pristupilo je jur tomu sboru dosta takovih rodoljubnih občina u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji, kao i u Vojnoj krajini. Ugledale se u taj liepi primjer i ostale občine, jer samo podporom svegakolikoga naroda može uspjeti i procvasti mladjahna nam pedagogijska književnost, a kroz nju narodno školstvo.

— G. I. N. Jerand, učitelj u Krapinskih toplicah, sabrao je za „hrv. ped.-knjiž. sbor“ 9 for. Živili rodoljubi toplički!

— U Kraljevici priredila je ondješnja narodna čitaonica deklamatorno-glasbenu zabavu, a uz nju lutriju i ples na korist učiteljske „Zadruge“, te pribavila time tomu družtvu liepu svotu od dvie stotine for.

Srdačna hvala rodoljubivim gospodjicam kraljevičkim i rodoljubom kraljevičanom na tom daru, kojim će se opet otrti moći mnoga suzica oda svih ostavljene jadne učiteljske sirotčadi.

— (Švajcarska i bečka svjetska izložba). Mala Švajcarska poslati će na državni trošak k bečkoj svjetskoj izložbi 300 pučkih učitelja i 700 radnikà. Za ove posljednje dati će graditi poseban brod. — Ista ova država iznajmila je u Beču stan za 50 osobà na korist pučkih učiteljà i to na tri mjeseca, te je stvar tako udesila, da mogu 150 učitelja sve 50 po 50 njih kroz mjesec dana, dok će izložba trajati, uživati bezplatan stan u Beču. — Žalibože, da se nemožemo mi tako pohvaliti, jer čujemo, da naša zemaljska vlada kani samo šest učitelja o zemaljskom trošku poslati na izložbu.

— (Švarcburg-Rudolštadsko učiteljstvo) dobilo je u toj kneževini platu od najmanje petsto talira i povišenje za deset, a nekojim učiteljem za šest procenta, osim toga prema starosti doplatak od 25, 30, 36, 45 ili 60 talira na godinu. Ovo podupire naš poziv, da se svi i svaki od učiteljà bez iznimke obrati za povećanje plate na hrvatski sabor u Zagrebu p. t.

— (Dolnjo-austrijske štipendije za učiteljske kandidate) iznose svotu od 12.000 for, a. vr. za 50 osoba. Štipendiji su po 240 for. za svakoga. To preporučamo hrv. saboru na uvaženje. p. t.

— (Škole u Rimu) zlo stoje, jer samo 12.171 diete polazi školu, a 22.699 (22.700) *raste* bez poduke i školske prosvjete! Takva je budućnost glavnoga grada Italije i prvoga katoličkoga varoša! — To pada ne samo nam, nego i Talijanom i samim Rimljanom u oči. p. t.

— (Savez ugarskih učitelja) sklopljen je izmedju svijuh učiteljskih družtva već prošle godine, a ljetos stupa u život. U Ugarskoj ima više učiteljskih družtva. Ova su družtva osjetila potrebu, da se spoje u jedno tielo s-jednim odborom i ravnateljstvom u Buda-Pešti, ter da tim laglje dokuče zajedničku cielj. Prva im je briga po štatutih, da se učiteljstvu pribavi ravnopravnost s-ostalimi faktori, da se učitelj materijalno obskrbi, dok je u službi naroda, a poslje da dobije za se i za svoje penziju, za tiem, da se škola oslobodi krivih i nepozvanih tutora, jer se inače nemože kretati, niti pravo napredovati. Savez se skrbi i za pedagogijsku literaturu i sve, što ide u prilog učiteljstvu t. j. narodnim prosvjetiteljem. p. t.

— (Grad Pešta ima za škole) u ljetošnjem proračunu 1,158.542 for. a. v.! Toliko se netroši na sve škole hrvatske u civilnoj i vojničkoj Hrvatskoj ujedno s-Dalmacijom iz državne blagajne, jer je u hrvatskom proračunu bilo za nastavu u civilnoj Hrvatskoj jedva onoliko, koliko je u proračunu grada Pešte preko 1 milijuna! Prema tomu nije ni krajina mnogo jača, a Dalmacija po gotovo ne! Pri tom treba na um uzeti, da Pešta bez Budima ima kakvih 200.000 žitelja, a trojedna kraljevina Hrvatska prepo 2 milijuna i 200.000 stanovnika! — Takovimi statističkimi paralelami i prispodobami moramo mi učitelji najprije sebe, a za tiem i naše oblasti i odlučujuće faktore (saboraše, občine itd.) upoznati, da pregleda, koj ima oči za narod i njegovu budućnost, za moral, za znanost i za čovječanstvo u obće! p. t.

— (Učitelji prosti od vojničke službe). Bečki parlamenat zahtieva od ministarstva, da neka shodne korake učini: kako bi se pučki učitelji i kandidati za pučko učiteljstvo oslobodili od vojničke dužnosti, jer je to jedino sredstvo po osvjedočenju cislajtanskoga parlamenta, kako bi se odstranio nedostatak pučkih učitelja, te namamile i bolje glave, da se posvećuju pučkoj prosvjeti. Dok učitelj bude obvezan više nego ostali činovnici na službu vojničku, dok stoji pod neopravdavim tutorstvom popova i drugih raznih faktora, dok isti nebude na selu materijalno ravan popu i barem pristavu, dotle neka nitko neočekuje, kao što pravo veli bečki parlamenat, da će biti u svakoj občini dovoljan broj dobrih i sposobnih te za svoje zvanje zauzetih učitelja. Dotle neće narodna prosvjeta ni za korak napried, jer narodna prosvjeta u većine naroda, a to je ladanjsko žiteljstvo u svakoj državi, zavisi prvo i najviše od učitelja i materijalnoga blagostanja učitelja. Tko je prijatelj narodnoj prosvjeti, mora biti prijatelj materijalnomu boljku narodnih učitelja. p. t.

Digitized by Google

— (Dolnjo-austrijski proseminari za učiteljske kandidate) smješteni su u St. Pöltenu i Wiener-Neustadtu. U St. P. je internat, a u W. Neustadtu externat. Za externat je opredielio sabor veliku svotu novca za 50 pitomca, svakomu štipendij od 240 for. a. vr. Tko želi taj štipendij dobiti, mora imati podpunu gradjansku školu. Iz toga se jasno vidi, da Niemci veću važnost kod učitelja polažu u gradjanske škole, nego u realke ili niže gimnazije. Ovima dvama zavodima: externatom i internatom zadovoljeno je objema strankama pro i contra u jednoj te istoj provinciji kao i u Švajcarskoj. p. t.

Književnost.

— Predplate na list za mladež „Smilje“, što ga izdaje „hrv. pedagog.-književni sbor“, a uredjuje član sbora g. V. Z. Mařik, stižu obilno sa svih strana. Mnogo je već škola naručilo po 10, 15 i 20 iztisaka, a glavna učiona u Požegi sama 50 iztisaka. S-veseljem bilježimo ovu viest, jer vidimo, da je „Smiljem“ pedagogijsko-književni sbor sbilja udovoljio već odavna gojenoj želji odgojitelja i prijatelja naše mladeži. Želimo samo, da prema početku bude i nastavak, pak ga onda opet dobrahno pokročismo u narodnjoj prosvjeti.

Natječaji.

— Za mjesto učitelja i orguljaša u župi sv. Marije u Medjumurju. Plata 315 for., 8 hvatij drva, 8½ jutra izvrstne oranice prvoga razreda, velik vrt, uza to pripadajuća štolarina i veoma udoban stan.

Molitelji imaju svoje molbenice podkriepljene sa potrebitimi svjedočbami predati kotarskomu podjašpristu u Subotici najdulje do konca Lipnja t. g.

Oglasi.

Troškom i nastojanjem hrv. ped. književ. sbora izašla je na sviet:

I. „Pedagogijske biblioteke knjiga druga „Zablude uzgoja.“ Preradio prema narodnomu domaćemu uzgoju Mijat Stojanović, c. k. kotarski školski nadzornik i pravi član hrv. ped. književ. sbora. Zagreb. Knjigotiskarna Dragutina Albrechta. 1873. U 8mini, str. XV. 129. Ciena 50 novč.

II „Metrični sustav.“ Priprava za praktičnu porabu u školah i uredih. Raztumačio Skender Fabković. U Zagrebu. Brzotiskom Lav. Hartmana i dr. 1872. U 8mini, str. 16. S-ovom je pripravom spojena velika litografisana tabela, na kojoj se sve metrične mjere bojadisane i u naravnoj veličini predstavljaju; izradjena je pako u našoj dično poznatoj kamenotiskarni Dragutina Albrechta. Ciena i knjižici i tabeli nenapetoj na platno jest 1 fr. 20 nvč., a na platnu napetoj s-lakiranimi drvci 2 f. 50 nvč.

„Zablude uzgoja“ dobiju svi članovi ped. književ. sbora badava; nu „Metrični sustav“, komu je ciena nerazmjerno velika prema prinoskom članovâ, i koji je izdan više kreditom nego li razpoloživim novcem družtva, dobiju članovi, koji ga najme imati hoće, po 60 nov. nenapeta na platno, a na platno napeta po 1 fr. 50. novč.

Upravlj. odbor hrv. ped.-književ. sbora.

Popis školskih, pomoćnih i zabavnih knjiga kao i školskih učila šilja badava i franko knjižara B. Stýbla u Pragu, Vaclavov trg, br. 30. 32. 34. novi.

Izdaje ga „Hrv. ped.-književ. Sbor“. Uredjuje ga **Ljudevit Modec.** Tiska ga **Drag. Albrecht.**

Digitized by Google

Br. 14. U Zagrebu, 10. svibnja 1873. Tečaj XIV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora".

„Napredak" izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka, novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora". Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Newton i zakon o gravitaciji.

Nedavno priobćismo u ovom listu životopis velikana u zvjezdarstvu Nikole Kopernika i ocjenu njegova râda. Navedosmo ondje kolika zasluga i slava ide umnoga toga Poljaka, koji je smjelom rukom uzdrmao i srušio sgradu stare učenosti i položio temelj novoj veličanstvenijoj sgradi.

Jest, Kopernik položio je temeljni kamen današnjoj astronomiji i reć bi nacrtao i osnovu, po kojoj bi se imalo dalje graditi; ali tuj ga zatekla nemila smrt. Trebalo je sada na temelju tom i po osnovi zadanoj dalje graditi, a zato se hoće opet srodnih velikih duhova, koji bi kadri bili raznaznaći se na novoj putanji, te isto tako smjelo na njoj dalje koracati. I našlo se takovih. Prvi bio čuveni Talijanac Galileo Galilei, koga pod starost za njegovo osvjedočenje i na muke metnulo, i premda u času slabosti zatajio milu si drûgu — znanost, to opet kažu, da je ipak na tiho ju izrekao: eppur si muove (pa ipak se kreće, najme zemlja). Galilei ne samo, da je širio nauku Kopernikovu, nego je i nastojao, da ju u koliko moguće i protumači. Nu istom poslje njega porodi se u maglovitoj Englezkoj veleduh, koji nije tako dugo mirovao, dok neproniknu u duboku tajnu Kopernikove nauke, te ju u svem sjaju pokazao čovječanstvu. Taj muž bijaše Izak Newton (izgov. Njutn).

Bijaše god. 1665. kad no je Newton boraveć na ladanju u Woolstorpu padajućom jabukom, koja se slučajno sa grančice otrgla, došao na znameniti zakon o gravitaciji. Koliko li je jabuka do toga časa sa svoga stabla palo, koliko li je milijuna sličnih pojava već čovječanstvo za svoga bitisanja doživljelo, pa opet trebao je samo jedan takov pojav, da se odkrije taj sveti zakon u veličanstvenoj prirodi. Ta sve, svako i najmanje stvore podvrgavaše se kroz viekove uzvišenomu tomu zakonu, kojim se ne samo zemlja uz druge obhodnice drži i oko sunca toči, nego kojim i sva bezbrojna tjelesa u svemiru stalno i sjegurno svojimi putevi kolaju, pa opet sve dojakošnje čovječanstvo nije ušlo u trag silnoj toj moći.

Digitized by Google

Jest mu doduše, kako jur spomenusmo i slavni Galilei put utro. I on je već svojimi pokusi dokazao, da zemlja svako na njoj se nalazeće tielo privlači, a u 15. ju vieku Vincento Beuvais izrekao, da kad bi zemlju na skroz probušili, da bi se kamen u probušinu bačen, morao zaustaviti u središtu zemlje. Ali sve to bijaše tek nagadjanje i tapanje u tmini, a istom Newtonu podje za rukom odkriti pravi uzrok u svoj svjetlosti.

Koja li je dakle čarolija dovela Newtona na to odkriće?

Jabuka pade — ali kako — to valja motriti. U početku svoga pâda ide nešto lagacko, u tren brže i brže, a napokon lupi o tlo najvećom brzinom.

Zakone o prostom padanju odkrio donekle već Galilei. Dokazalo se, da svako tielo koje pada, proleti u prvi hip 15 stopa, drugi hip 3 puta 15, u treći hip 5 puta 15, u četvrti hip 7 puta 15 i t. d., te tako po redu lihih brojeva veća se i brzina padajućega tiela.

Ali Newtonu nedalo se kod toga ostati, već on uzeo na tom temelju graditi novu umnu sgradu.

Zašto pâd jabuke, pa i svakoga drugoga tiela brza, čim se više zemlji približuje? — Jer ga zemlja sve to više privlači. Čim je dakle koje tielo bliže zemlji, tim ga i bolje privlači, a obratno čim je dalje od zemlje, tim ga manje privlači.

A po kojem to zakonu biva?

Predočimo si još jednom gore spomenuti zakon o padanju. Ako jabuka ili bud koje tielo padne u prvi hip 15 stopa, u drugi 3 × 15, u treći hip 5 × 15, to je dakle palo u 3 hipa 135 stopa. Uzmimo daljinu od 15 stopa kao jedinku u padanju, te ju nazovimo padodalj, to svako tielo padne u prvi hip jednu, u drugi hip 3, a u treći 5, dakle ukupno 9 padodaljij. U 3 hipa pako 9 padodaljij čini upravo 3 × 3. Brzina dakle u padanju ili inače rekuć (što je isto) privlačivost zemlje raste kvadratično.

Obratno naravno umaljuje se privlačivost zemlje u obratnom omjeru. Ako je n. pr. koje tielo od zemlje deset puta dalje nego li koje drugo, to će i privlačivost zemlje nanj 10 × 10 ili 100 puta manje djelovati ili 100 puta manja biti.

Nu Newtonu htjelo se i dalje poći.

Zar samo da zemlja privlači? Zar da bude u divnom skladu svjetskom iznimaka?

Ne — to nemože biti — mišljaše Newton — te uze iz privlačivosti zemlje i dalje ključiti.

Ako zemlja manja tjelesa privlači, tad mora ona privlačiti i mjesec, koj se kreće oko nje; nu onda valjda da i veće sunce privlači manju zemlju i ostale obhodnice, koje oko njega kolaju.

To bijaše zamisao Newtonova o sveobćoj privlačivosti medju svimi tjelesi ili što inače zovemo gravitacijom.

Digitized by Google

Što je zamislio, to je i dokazao, pa eto nam u kratko njegovih zakona o gravitaciji:

Prvo: Svako tielo privlači druga tjelesa manja od sebe.

Drugo: Čim veće tielo, tim jače privlači. Dva puta veće tielo privlači dva puta jače, triputa veće — tri puta jače itd.

Treće: Daljinom se kvadratično privlačivost umaljuje u obratnom omjeru, t. j. ko što već spomenusmo: ako je koje tielo 10 puta dalje, tad ga drugo veće tielo 100 puta manje privlači.

To su dakle zakoni, koje nam Newton odkrio, ali to nebijaše dosta; valjalo je to još dokazati u svemiru na ogromnih nebeskih tjelesih, te u daljinah na tisuće i milijune milja. Uz to valjalo mu riešiti i to pitanje: zašto mjesec buduć manji od zemlje nepadne na nju, a zašto zemlja nepadne na sunce. Ili, nije li upravo i u tom privlačivost uzrokom, što se mjesec kreće oko zemlje, a zemlja oko sunca kola?

U kakvom da li je savezu padajuća jabuka sa visoko nad zemljom stojećim mjesecom? Dakako na prvi mah reko bih, da je to daleko kao nebo i zemlja. Ali opet bistar duh dovede i to u sklad, a to bijaše genij Newtonov.

Jabuka kao i svako drugo tielo pada okomice u prvi hip 15 stopa. Nu što, da nepada okomice, nego da ju rukom ravno bacimo?

Iz iskustva znamo, da će ipak na zemlju pasti, ne doduše na onom mjestu, odkale ju bacismo, ali dalje od nas. Motrimo li let jabuke i brzajući njezin pâd, opazismo, da je prvi čas letila smjerom, kojim ju ruka zamahnula, ali za čas promienila svoj smjer i sve se više bližila zemlji, dok se napokon s-njom i nesastavi.

Nu dokazalo se pokušaji, da tako bačeno tielo isti zakon sliedi, kano da je okomice padalo. Baciš li ga s-visine od 15 stopa ravno, to će se leteć s-početka polagacko, a kasnije sve većma zemlji bližiti i upravo za 1 hip na zemlju pasti. O tom se može svatko osvjedočiti, ako izbaci zrno iz puške ili topa. Uzmimo, da opalimo na kojem tornju top i to u razitom smjeru, to će zrno u isto vrieme na zemlju pasti, kao da si ga okomice na zemlju pustio. Tako da na tornju sv. Stjepana u Zagrebu opalimo top, palo bi zrno na zemlju za 4 časa, jer je toranj po prilici do 40 hvatij ili 240 stopa visok.

Naravno da neće zrno uviek na istom mjestu pasti. Ako je top bolji, te dalje baca, pasti će i zrno dalje, nenosi li daleko, pasti će bliže, ali uviek u isto vrieme.

Promotrimo li pako putanju takova zrna, to ćemo zamjetiti, da se krivulja (kriva crta, put zrna), koja s-početka ravno iz topišta izlazi, kasnije sve to više prema zemlji nakrivljuje. Ota je krivulja dak ako različita prema sili topa, iz kojega se zrno bacalo.

Baca li top slabo, bit će naravno i krivulja kratka i jako zakrivljena; baca li jače, bit će i crta dulja i više otegnuta.

*

Digitized by Google

Od sile dakle samo, kojim se tielo baci, zavisi da li će krivulja, kojom tielo leti, veća ili manja biti; čim bo veća sila, tim veća u isto vrieme krivulja. Nu mi znademo, da je zemlja okrugla. E da nam je sile, da bacimo zrno takovom brzinom, da poleti krivuljom većom nego li je obodnica naše zemlje. Bili palo tad zrno na zemlju? Nikako — već bi se povratilo odkale je pošlo, dakle obkružilo bi zemlju na okolo.

Čudne li misli, čudna li snovanja; — ali i takova je trebalo, ako htjedosmo doći na čistac, te da progledamo divne zakone u prirodi.

Nastavimo de još malacko ota umovanja. — Nebi li se dalo proračunati, kakove bi snage morao biti top, koj bi nam zrna oko zemlje bacati kadar bio? Pošto znademo obodnicu zemaljsku, nije ni taj račun težak.

Takovu topu trebalo bi sile, da baci zrno u jedan hip po prilici na 24. 280 stopa daljine.

To bi zrno dakako u taj hip i palo za 15 stopa prama zemlji, ali pošto se i zemlja u daljini od 24. 280 stopa za 15 stopa zakrivljuje, to se nebi zrno zemlji ni najmanje približilo, već bi i nadalje letjelo oko nje u istoj daljini, a napokon povratilo bi se na mjesto, odkale bi bačeno. Nu ni ovdje nebi moglo pasti, već bi moralo letjeti do vieka, kad mu nebi zaprieka bilo. Nu takova topa na sreću nejma, jer i najveći orijaši bacaju zrna tek na 2300 stopa u jedan hip, a osim toga kako znademo i zrak svako kretanje na zemlji znatno prieči.

Ali uzmimo da je to ipak moguće, te predočimo si još jedared čitav taj pojav. Zrno bacismo silom baruta, tuj je dakle djelovala jedna sila. Zrno pako nemože istim smjerom letjeti, jer ga zemlja privlači, nu pošto ga opet prva sila tako daleko bacila, da je krivulja, kojom leti, veća od obodnice zemaljske, mora letjeti oko zemlje.

Buduć pako uslied uztrajnosti svako tielo u kretanju bez kraja ostaje, ako samo nejma zaprieka, to bi se i to zrno bez kraja oko zemlje kretalo, da nejma oko zemlje zraka.

Nebi li kretanje takova zrna slično bilo kretanju mjeseca oko zemlje?

I mjesec se nekoć nekom silom začeo kretati, kao što i zrno iz topa, nu dakako mnogo većom silom, — bacilo ga dakle i u mnogo veću daljinu, nego li bi naš top bacio zrno. Kao što privlači zemlja zrno, privlači ona i mjesec i sili ga, da se neprestance skreće sa svoga puta i zemlju obhodi velikom krivuljom (svojom putanjom), a da je ta obhodnja bezkrajna, uzrok je tomu opet uztrajnost. pošto zaprieka u takovoj daljini od zemlje neima.

Tako umovaše Newton i bijaše o istini svoje hipoteze pače i uvjeren, ali sada mu trebalo to i nepobitno dokazati. On uze iztraživati kolika je sila, što skreće mjesec s-prvobitna njegova puta na krivuljastu putanju oko zemlje. Pa kad bi tu silu proračunao, morala bi biti jednaka sili, kojom zemlja u obće svako tielo privlači, te buduć da se ta sila u obratnom omjeru kvadratično umaljuje, to bi i mjesec kad bi na zemlji bio, morao pasti u prvi hip 15 stopa, kao

Digitized by Google

svako drugo tielo. Ali kad on račun dovršio, pronadje brzinu samo od 13 stopa u prvi hip. Od kuda ta razlika od dvie stope? Što će li sada? Newton pokušao si tu razliku tumačiti na raznoliki način, ali nijedno tumačenje nebijaše pravo po ćudi njegovu pronicavu duhu.

Tako prodje neko vrieme u dvojbi i neizvjestnosti. A što li bijaše toj pogrješki uzrokom? Po svoj prilici, što nebijaše na vlas proračunan polumjer zemaljski. Medjutim dala je francezka akademija točno izmjeriti zemaljski meridijan, iz kojega se dakako dade lasno proračunati i polumjer zemaljski. Negdje god. 1682. sazna Newton u Londonu novu izmjeru francezke akademije, po kojoj je polumjer zemaljski znamenito veći bio, nego što se prije držalo.

Sada mu puklo medju očima, gdje bijaše pogrješio. Odjuri on brzo kući, da se jednostavnom djelitbom o istini svoje ideje osvjedoči. Pa i sbilja, nada ga nije prevarila. Od velikoga veselja nemogaše djelitbe ni dovršiti, — pero mu se izmaklo iz ruke. — Neki prijatelj, koj ga u taj par posjetio, dovrši djelitbu, i na vlas izašlo 15 stopa.

To bijaše doista trenutak znamenitiji nego li onaj, kadno je Archimed radostno uzkliknuo: našao sam. Newton mogaše ponosno s-Kepplerom kazati, kad no je treći zakon o kretanju obhodnica obreo: „Kocka je pala, pisat ću knjigu. Ma što je zato, da li se bude sada ili u budućnosti čitati. Može čekat na čitatelje, ta i Bog je šest tisuća godina čekao, dokle se našlo stvore, da mu malo *u divno* djelo zaviri.“

Našao se dakle ključ tajnam kretanjâ u veličanstvenom svemiru, ali ni tim još nebijaše zadatak kraju dotjeran. Doduše su se sada dala proračunati kretanja obhodnica u koliko kolaju oko sunca u pravilnih krivuljah, na temelju zakona, što no ga zovemo na zemlji težom a u svjetskih prostorih privlačivošću ili u obće gravitacijom, nu sada nastade pitanje, što li je uzrokom, da se uz taj zakon i uz tu pravilnost opet dogadjaju u kretanju tih tjelesa neke nepravilnosti, što no ih obično zovu smetanji u kretanju. Ta već u stara vremena opažahu ondašnji astronomi nepravilnostij u kretanjih mjeseca, a osobito pako za astronomiju zaslužni Tyho de Brache. Dvie stotine viekova mučili se učenjaci, da tim nepravilnostim udju u trag i da jih protumače, a sada preduzeo si Newton, da to sve svojim principom o gravitaciji izvede. na čistac

Za sigurno ogroman zadatak, ali i taj je za četiri godine neumorna rada Newton svladao.

Već god. 1687. ugledalo sviet njegovo glasovito djelo: „Principia philosophiae naturalis mathematica“, u kojem je ne samo protumačio sve do tad opažene nepravilnosti u kretanju mjeseca, nego je mnoge i unapried proračunao, a osim toga protumačio još i nepravilnosti u kretanjih obhodnica, ma i kako ona zapletena i zamršena bila. Ali ni na zemlju nezaboravi Newton. Što je nekoč duhoviti Keppler samo kano slutnju natuknuo, da najme plimu i osjeku môra valjda samo privlačivost mjeseca prouzrokuje, to je sada Newton i dokazao.

Digitized by Google

Nu još jedan zaslužan rad imademo zahvaliti neumornoj marljivosti Newtonovoj.

On je prvi teoretično dokazao računom, da se zemlja uz privlačivost pojedinih svojih čestij, te uz silu odsrednosti (Centrifugalkraft) mora na stožerih sploštiti, a na polutniku izbočiti, što su kasnije i pokusi sjajno dokazali.

U svem možemo reći, da u svoj matematičko-fizikalnoj književnosti nejma djela, koje bi se moglo uzporediti s-Newtonovim: „Principia“ i nikad se nije jedna pomisao tako na jedan mah razvila do krajnih konzekvencija, nit se toliko zamršenih pojava protumačilo jednim zakonom, te jednoga jedincatoga čovjeka ženijalitetom i neumornom marljivošću, kako li Newtonovom zamisli o gravitaciji.

Na koncu ove razpravice da spomenemo još koju o životu slavnoga toga čovjeka. Izak Newton rodio se 25. Prosinca g. 1642. u Woolstorpu u englezkoj grofiji lincolnskoj.

Škole počeo polaziti u Granthamu, ali pošto se nije baš osobito odlikovao, odlučila mu majka, da se posveti gospodarstvu. Nu Newton se nemogaše tomu zvanju nikako prilagoditi, već ga sve više vuklo praktičnoj mekanici, te zato uzme revno učiti matematiku.

Jedan njegov ujak nagovorio mu napokon majku, da ga opet pošalje u školu u Grantham. Odavle podje u 18. godini na sveučilište u Cambridge, gdje ga Barrow, jedan od najglasovitijih učitelja matematike osobito obljubio. Tuj si domala steče Newton svojimi radnjami ime kao izvrstan matematik.

Što ga dovelo kasnije na zakon o gravitaciji, spomenusmo jur prije, nego valja samo još i to napomenuti, da je osim toga revno izpitivao zakone o lamanju i razstroju biela sunčana svjetla u svjetlo raznobojno.

God. 1669. ustupio mu već bivši mu učitelj Barrow svoju učiteljsku stolicu na sveučilištu Cambridgskom, a pošto se iznovice proslavio novimi fizikalnimi radnjami, imenovalo ga kraljevsko učeno družtvo u Londonu svojim članom, a kao takav radio je i nadalje na znanstvenom polju.

Ali Newtona povuklo kao slavna učenjaka i na političko polje. God. 1689. zastupaše već sveučilište u parlamentu, a tuj je pobudio svojim dubokim znanjem pozornost grofa Halifaxa, koj ga kao ministar financija imenova kraljevskim nadstojnikom kovnice novaca, a kao takav stekao si opet svojimi lučbarskimi iztraživanji mnogih zasluga. Nu žalibože, što mu vatra, porodivša se slučajno u njegovoj lučbarnici, nesamo uništila množinu njegovih spisa, nego mu i zdravlje poremetila.

Poslje toga okanio se svih znanstvenih radnja, jer su mu duševne sile sve više malaksale. Već 20. ožujka god. 1727. umre naglo nakon kratke bolesti.

Baštinici mu, kojim je ostavio osim svoga dobarca u Woolstorpu za onda znamenitu baštinu u vriednosti od 23.000 šterlina, postaviše mu krasan spomenik, na kojem se napis dovršio riečmi: „Sibi gratulentur mortales tale tan-

Digitized by Google

tumque exstitisse humani generis decus", a sveučilište u Cambridgu postavilo mu g. 1755. na vječnu spomen kip od mramora.

Newton bijaše srednja stasa i umiljate spoljašnosti, premda mu nebi nikada iz lica sudio bio na dubljinu njegove učenosti i osobitu njegovu oštroumnost. Ožen̄jen nebijaše nikada.

Njegova neumrla djela doživila su mnoga izdanja na raznih jezicih.

Poznata je stvar, da se za prvenstvo velikanskih djela rado razni narodi otimlju, pa tako se dogodila nedavno razpra izmedju Franceza i Engleza o tom: tko li je prvi obreo zakon o gravitaciji, da li Englez Newton ili Francez Pascal. Glasoviti francezki matematik Chasles predloži g. 1867. francezkoj akademiji nekoliko listova, iz kojih bi se imalo dokazati, da je već mnogo prije Newtona obreo zakon o gravitaciji Pascal. Nu kritička izpitivanja dokazala su nepobitno, da su svi ti listovi bili spotvoreni, a g. Chasle-ta da je neki varalica bio pošteno omahnuo. I tako ostade Newtonu neokrnjena slava. Lj. M.

Skupština slavenskih pedagoga.

(Piše I. F.)

I.

Od I. obće hrvatske učiteljske skupštine spomenuta je više put u javnih *glasilih* skupština slavenskih pedagoga. Da se postanak, znamenovanje i razvoj te idee pobliže razjasni, tomu je namienjena ova mala razpravica.

Pomanjkanje zajedničkoga narodnoga osjećanja medju pojedinimi slavenskimi granami, prvi je i glavni uzrok njihove razcjepkanosti, a time i narodne nemoći cieloga slavenskoga svieta. Nu nesamo to: pomanjkanje toga osjećanja uzrokom je takodjer, što su Slaveni i na kulturnom polju zaostali za drugimi narodi, jer razcjepkani na tolike grane i granćice, koje su si medjusobno posve otudjene bile, nemogahu one svaka napose odolievati kulturnoj premoći silnijih svojih protivnika, a i neimadjahu ni dovoljne snage, da zadovoljavaju potrebam kulturnoga napredka; te se tako sve do dana današnjega nemogoše doviti do te znamenitosti da aktivno uplivaju na razvoj svjetske kulture, veće ju većinom samo od drugih primaju.

Izuzamši pojedine samo prosvjetljene muževe, koji su pogubnost te nesviesti uvidjali, te su nastojali put boljemu upoznanju prokrčiti medju svojimi sunarodnici, prohujaše silni vjekovi, da medju Slaveni nebijaše nikakova čustva plemenske srodnosti, a tim ni solidarnosti u promicanju zajedničkih svojih bud narodnih bud kulturnih insteresa. Tek u novije vrieme se okrene stvar u tome na bolje, a naročito od pokojnoga Kolara, koga apoštolom slavenske uzajamnosti imenujemo, započe se idea narodne slavenske pripadnosti buditi i širiti raznimi spisi, pa i cielimi družtvi. Bilo je doduše i prije Kolara ljudij — kako već spomenuh —, koji su obće slavensko osjećanje gojili, kano ti i naši najveći pjesnici Gundulić i Gjorgjić, pa i naučnjak naš Križanić; nu on je svakako prvi, koji je

Digitized by Google

potrebu slavenske kulturne uzajamnosti počeo znanstveno dokazivati, te ju je i u neki podpuni sistem sveo i osnovao.

Od Kolara se dakle računa doba slavenske uzajamnosti, koja se je već na toliko do sada razvriežila, da se barem većina slavenskih učenjaka, pisaca, pa i drugi znamenitiji kulturni faktori obaziru na prosvjetni râd ostalih slavenskih grana. Tim je istina bog učinjen velik korak na bolje; nu uzajamnost slavenska nije tim još ni iz daleka dospjela do onoga razvitka, da bi se slavenska plemena, njom ojačanimi osjećala, te da bi iz nje u svome kulturnom radu materijalne i i moralne koristi i medjusobne podpore crpila i crpiti mogla. Dapače mi bi rekli, da ona do toga razvitka dosadanjimi svojimi sredstvi neće ni dospjeti, barem ne na skoro; jer k tomu je nada sve potrebno, da se ona osovi na obće narodno osjećanje, da iz glava pojedinih učenjaka priedje u srce ukupnoga naroda; a to se osjećanje u tako obćem obsegu razbuditi i uzgojiti neda niti pojedinimi časopisi, pa niti i istimi družtvi. Časopisi i družtva djeluju više ili manje samo na pojedine ljude i pojedine razrede, djeluju većinom samo na odrasle, kojim istina kakova novog znanja pa i osvjedočenja pribaviti mogu; ali nigda i nigda neće i nemogu stalno uciepiti osjećanja ni čustva kakova, kojemu od malena u srcu barem zametka nebi već imali. Ta s-toga se upravo i dogadja ne riedko, da se gdjekoji muževi iznevjere i najplemenitijim i najuzvišenijim ideam, za koje su i sami njegda zanešeni bili, kadkada uz sve svoje bolje osvjedočenje, a to jedino radi pomanjkanja pravoga i žarkoga osjećanja za iste idee, koje je samo onda istom moguće, ako je ono s-cielim duševnim bićem čovjeka sraščeno, ako je s-njim od postanja njegova uzgojeno, a ne tek u kasnijoj dobi pukim znanjem uciepljeno. Mi dakle smatramo, da će uzajamnost slavenska do praktične vriednosti za kulturu slavensku i svjetsku dospjeti tek onda, kad se ona osovi ujedno i na slavensko osjećanje, i kada narodno to osjećanje što obćenitijim postane, te pronikne nesamo pojedine ljude i pojedine razrede, nego sve slojeve svih slavenskih plemena, jer tad će se istom u osjećanju toga plemenskoga srodstva i sva plemena moralno okriepiti, te i u svom kulturnom radu medjusobno materijalno i moralno podpomagati moći. Ali kao što rekosmo, to se obće slavensko narodno osjećanje neda niti časopisi, niti knjigami, niti družtvi uspješno i stalno razširiti nego se ono mora upravo u narodu uzgojiti; pa zato treba, da se toga posla late posve drugi faktori, nego li su do sada oko toga radili, naime oni faktori, koji su i u obće pozvani, da narod uzgajaju, a to su: škola i učiteljstvo. Škola i učitelji uzgajaju buduće naraštaje, pa ako se baš kod svakoga pojedinca i neobistini, da on postane čemu se uzgaja; ali od većine može se to svakako tvrditi, pa zato i stoji: što se u buduće naraštaje školom i učiteljstvo m uciepi, čemu se oni uzgajaju, to zaista narodi i budu! Zato se tek onda, kad nam škola i učiteljstvo svake pojedine slavenske grane počme u duhu i osjeća nju slavenskom uzgajati buduće naraštaje, možemo nadati, da će i Slavenstvo doći do jedinstvenog narodnog osjećanja, te da će onda i ono odlučno u svojoj kulturi uznapredovati, a ujedno blagotvorno uplivati moći i na razvoj sve ostale svjetske kulture, na razvoj cieloga čovječanstva.

Digitized by Google

Da mi ovim ništa nova uztvrdili nismo, nego da samo na naše odnošaje prenosimo, što se je drugdje već obistinilo i dokazalo, to će mislimo jasno biti svakomu misaonu učitelju, koji iole malo dublje gleda na uzroke i razloge najnovijih pojava u razvitku svjetske kulture; a komu se to nedokučivim vidi, tomu napominjemo samo onu stereotipnu, ali i istinitu tvrdnju svih njemačkih pedagoga, svih njemačkih učiteljskih skupština, da je njemačka škola, njemačko učiteljstvo njemački narod ujedinilo, te njega učinilo onim silnim faktorom svjetske kulture, kao što ga eno sada sbilja vidimo!

Hrvatski pisci

(Priobćuje Janko Tomić.)

(Dalje.)

Petar Hektorović rodio se godine 1487. u Staromgradu na otoku Hvaru. Otcu bijaše ime Marin, a materi Katarina; oba bijahu od starinske i plemenite kuće. Već za mlada pokaza Petar naravno visokoumje, s toga njegov otac podučao ga u naucih.

Provodeći svoje mlade godinice kod brižljivih roditelja, dade se na nauk i talijanskoga jezika, što bijaše ono doba običajna književna hrana. Kao što pčela na livadi po cvieću zuje vesela rilcem izvlači sok iz mirisnoga cvieta i tako i on iz knjiga slavnih pisaca sabirao krasotu, koja razvila njegovu plemenitu ćud i uzbudila mu srce, da se pjesničtvu posveti. Otac ga htjede poslati u Italiju, da crpi nauke iz bogatoga vriela, što su ga učeni Grci prenieli bili onamo iz umne svoje domovine; nu ta namjera se neizpuni radi buna, koje su se baš ono doba porodile, radi toga posla ga u Spljet, koji bijaše tada na glasu sa svojih učenjaka.

Tamo izuči Petar sriednje škole. U Spljetu su ga svi pazili i štovali, jer je napredovao u svih naucih, a osobito u mudroslovju, naravoslovju i u hrvatskom i latinskom pjesničtvu. Tu se sprijatelji s Markom Marulom, slavnim ćudorednikom i pjesnikom i drugimi učenjaci. Vrativ se u zavičaj, ostane tu neko vrieme, a zatim otide u Dubrovnik, gdje još većma obljubi hrvatsko pjesničtvo a i spozna se s-mnogimi učenimi muževi. Na skoro morao ostaviti Dubrovnik i kući se vratiti, jer mu bio otac umro.

Uz knjigu i gospodarstvo njegovaše Petar jošte i poljodjelstvo, prirodoslovje, glasbu i graditeljstvo, kako ćemo kašnje čuti. Slagao pjesme i druga djela na latinskom, talijanskom i hrvatskom jeziku i to tako vješto, da su ga na daleko najbolji umovi počeli ljubiti i štovati, jer je sa svojimi sugradjani u prijateljstvu živio; omili svim i svakomu, a tomu je svjedok, što mu je kuća ostala poštedjena u buni (1410?), koju prouzrokova nasilno plemstvo na Hvaru.

Godine 1539. stigne otok Hvar velika nesreća. Medju Mletčani i Turci dodje do rata. Pomorska turska vojska dodje sa silnim Barbarosom pod Hvar te učini juriš na Starigrad; poplieni na otoku sela i polja. Prestrašeni gradjani

Digitized by Google

stanu bježati a uz njih i Petar, koji se okrca u ribarsku ladju sa nekoliko zemljaka, da si život spasi. Jaki se vjetar na moru podigne, sa svake strane dizale se sikavice, sunašce mračno postalo, plahi dažd navalio, munje sievahu, bila strahovita grmljavina. Kuda će tužni brodari! Petar se nije prepao, već je bodrio svoje drugove; napokon stigne u Mletke, gdje je ostao godinu dana naslađivajući se naukom. Kad je Alois Boador, mletački poslanik sklopio mir s-Turci u Carigradu, vrati se Petar u domovinu roneć suze od radosti i ljubavi za svoju domovinu.

Došav u zavičaj, nadje otčinski dvor oštećen i oplienjen, te ga počme popravljati i utvrdjivati poput male tvrdjice. Najprije utvrdi svoju palaču sa dvima kulicama, da se može u buduće braniti proti neprijatelju; razrediv sobe za se i svoju družinu, za putnike, a odredi jednu za svoje knjige i nauk. Oko dvora zasadio liepi perivoj, u kom bijaše sried ribnjak; oko dvora ponamjestio preko 20 napisa u hrvatskom i latinskom jeziku.

Zadnjih 10 do 15 godina nije Hektorović skoro ništa pisao, kako to i sâm svjedoči u knjizi pisanoj ljekaru Vanettu. God. 1557. posjeti Petar s-liepom družbom Dubrovnik, gdje ga prijatelji veselo dočekaše. Odsjeo kod N. Nalješkovića, koji si to smatrao za veliku sreću. Pravi uzrok njegove mnogogodišnje neradnje bijaše nesretna bolest nogû, koju si bio navukao putujuć kao 70godišnji starac u Dubrovnik i po kotaru do 25 dana.

Petar je preživio golemu nesreću svoje otačbine. Turci porobiše i popališe veći dio Staroga grada g. 1561. Petrova se tvrdjica održa proti navali, te njega i veći dio gradjanstva spasi. On umre 1572. početkom Ožujka, 86 godina star.

Od njegovih djela malo je došlo do nas, ali i ono malo je od velike ciene radi jezika i sadržaja. „On bijaše prvi, koj se kao bogati vlastelin nije uztezao ani stidio obćiti s-nižim pukom. „Dapače s-ribari, brodari i seljaci najvolio je obćiti“. „On je prvi oko svratio na čisto zlato hrv. narodnoga pjesničtva, kojemu se sada divi sav učeni sviet, i sačuva nam u svom krasnom „Ribanju i ribarskom prigovaranju“ tri pučke bugarkinje, zajedno s-muzikalnimi napjevi, znamenite radi svoga historičkoga sadržaja“.

„Ako se pako promotri ova njegova knjiga od strane književnosti, nahodi se u njoj naš pravi nariećaj, žitkoća stihova, sladost u riečih, hitrina, razmniva u smišljenju i druge uljudne krieposti, koje je trudno dokučiti“. Ljubić.

Velika zasluga ide Petra, kako već spomenusmo, što je on prvi počeo skupljati narodne pjesme, kako ih je čuo u primorju; a vidi se iz njegovih djela, da se je s-tim dragocjenim biserom poslužiti znao. Njegov je jezik jezgrovit, pravilan i narodan a i njegova djela osobito „Ribanje i ribarsko prigovaranje“ vriede mnogo, tako glede jezika, kano i glede sadržaja.

Šafařik veli o njem: „Die dichterischen Erzeugnisse Ektorović's zeichnen sich sowohl durch Gediegenheit und Kraft der Gedanken, als auch durch Reinheit der Diction sehr vortheilhaft aus“.

Njegova djela su ova; 1. prevod Ovidijeve piesni: de remedio amoris; 2. skup različnih svjetskih i pobožnih pjesama hrvatskih i latinskih te i poslanicâ u sti-

Digitized by Google

hovih i u prozi; 3. dvie poduge poslanice, koje je god. 1541. upravio: jednu N. Nalješkoviću a drugu M. Petraniću; 4. dva igrokaza, najme mučenje sv. Lovrinca i Posvetilište Abramovo, uz prvo i dotični spievi; 5. poduga poslanica u talijanskoj prozi; 6. napokon Ribanje i ribarsko prigovaranje, kojimi je dokazao, ne samo, da je bio pravi pjesnik, nego i izvrstan filozof.

Nikola Dimitrić (Dmitrić) rodio se 1493. ili 1510. g. u Dubrovniku a umro 1553. god. Kao putnik, baveći se trgovinom, obišav po moru i kopnu daleke strane svieta, osta Dimitrić sve do svoje smrti vjeran domovini svojoj duhom i čuvstvom i jezikom. Ili se bavio u Africi i Aziji, ili u susjednoj Grčkoj, Italiji, ili u Ugarskoj, svuda je pjevao na materinskom jeziku, svuda je gojio toplu ćut pram rodnom svom mjestu i prema vjernim prijateljem mladosti svoje.

Medju ovimi najvjernijimi od vjernih bijaše proslavljeni pjesnik Nikola Nalješković, rodjak mu po materi Dimitrićevoj Anki Nalješkovićevoj. Za života Dimitrićeva izpjeva Nalješković više pjesama u pohvalu njegovu i više krasnih odgovarâ na poslanice njegove; a kad g. 1553. prijatelja mu nagla snadje smrt u dalekoj Kandiji, ili kako neki tvrde, u Kreti, tada bijaše opet Nalješković, koji mu smrtnu pjesmu izpjeva u krasnoj poslanici na Petra Hektorovića Hvaranina. A i veteran tadanjih hrvatskih pjesnika, mudri pustinjak Mavro Vetranić, odvaži se u svojoj sedamdeset i jednoj godini, čuvši za smrt Dimitrićevu, u *podignuti* iz svoje zabitne pustinje turoban glas, te mu izpjeva nadgrobnicu u *kojoj* medju ostalim veli:

Nu ako ga smàrt s-nami prie reda razstavi,
I ovdi ga pod kami u vječni grob stavi,
Smàrtna je toj narav, zašto smàrt ne gleda
Milosti, ni ljubav, vremena ni reda,
Neg toli bezredno i stare i mlade
Sve kosi zajedno, u zemlju sve klade.
Nu smàrtne pohvale, moj Niko gizdavi!
Zaman su ostale, što teb' tuj ostavi,
Od smàrti od prilike zač nebi taka vlas,
Da se tvoj u vike zabude pošten glas.
Glas, kî si ostavil slovit će po vas vik,
Zač si njim proslavil slovinski naš jezik itd.

Dimitrićeva djela razdjeljuju se 1. u pjesni razlike, ljubovne i duhovne, medju kojimi je i prevod psalmâ Davidovih. 2. Knjige ili poslanice, t. j. pisma u versih na prijatelje iz raznih krajeva svieta 3. Pričice, izuzete iz sv. pisma i filozofa. Prvi razred pjesama tiskan je u Mletcih po Nikoli Baškarinoviću na 28. ožujka 1549. god. Poslanice nisu dosad pečatane, pa ipak je ovo najpoučniji dio Dimitrićevih pjesama, kakovih nahodimo malo u književnosti inih naroda njegove dobe.

Stjepan Gučetić, sin od veoma zaslužne porodice dubrovačke, rodio se u Dubrovniku oko g. 1495. Kad mu je bilo 28 godina, zatvore ga u tamnicu

Digitized by Google

kneževa dvora. Zašto? Nezna se. U tamnici se veoma promieni i naraste mu velika brada, lice mu se osušilo i pobliedilo. Jednom gledaše kroz prozor svoje tamnice, ogrnut starom haljinom. Opaziv ga kneževa kći ili kako Červa tvrdi, njegova žena, nehotice upita svoju pratnju: „Tko je taj Drviš?“ *) Čuvši to mladi Gučetić izpjeva smiešnu pjesmu „Drvišiadu“, koju po slogu i predmetu medju najizvrstnija djela dubrovačka broje. Od nje je samo ulomak u pjesnicih od Kukuljevića priobćen. Šafařik veli, da je Drvišiada jedno od najpoglavitijih umotvora naše književnosti. (Dalje.)

Pogled u lučbu.

Po A. Bernsteinu preveo Gj. Ester.

(Dalje.)

Nešto o vodiku.

Pošto smo o kisiku toliko jur kazali, koliko početniku znati treba, da može malo zaviriti u lučbu, prelazimo sada na drugo lučbeno počelo, na vodik, da njim čitatelje bolje upoznamo.

Ime je vodik mnogim sasma nepoznato, pače i u gradovih, koji su plinom razsvietljeni, prem da im tuj najviše svieti vodik, jer razsvjetni plin sastoji se ponajviše od vodika i nešto ugljika. Otvorimo li ciev, kojom se plin dovodi, to će iz nje strujati plin, ali mi ga očima nemožemo ni zamjetiti, jerbo je bez boje, a ako približiš tomu plinu goreću žigicu ili drugi kakov plamen, to se čini, kao da je odzgora s-njega pala iskra na ciev gdje kao da dalje gori.

Čini se dakako kod te upale kao da plamen od žigice odzgora pada na otvor cievi i da tamo nadalje gori, nu razmotriv stvar malo pomnije, svaki ćeš uvidjeti, da se tuj prevarismo.

Navodimo ovdje doduše svjetleći naš plin kao prvi primjer, nu valja reći, da u njem kako jur spomenusmo, nije sam čist vodik, i zato podjimo ga upoznat čista.

Ponajprije valja kazati, odkuda tomu plinu ime. Vodik zove se s-toga, što je on glavna sastojina vode. Voda najme sastoji se od dvajuh vrstij zraka lučbeno slučenih: od vodika i kisika.

Ako se i jest inače mislilo, da je voda sama za se počelo, da je ona pratvar, nad kojem duh božji prije stvaranja svieta lebdijaše, to se danas znade, a može i pokazati svakomu, da se voda dade načiniti od kisika i vodika, pak isto tako, da se od vode proizvesti može kisik i vodik.

Pače smjelo možemo reći, da, kad jednom podje za rukom oba ova plina jeftinim putem iz vode proizvadjati, da će tada čovječanstvo ogromnim korakom napred koračiti: jer onda će, kako kašnje pokazati kanimo, loženje, razsvjeta i sve gorivo za kuhinju i tvornice vrlo malo stojati, te se proizvesti iz kablja vode, o kojoj se dugo mislilo, da je ognju najveći protivnik.

*) Drviš je turski redovnik.

Digitized by Google

Način, kako se da vodik proizvesti, lako ćeš dokučiti. Voda se sastoji od lučbeno slučena kisika i vodika. Znamo pako već, da, ako prinesemo slučenini tvar, koja više teži za kisikom, ovaj svoju slučeninu pušća, te se s-novim počelom sluči. Tim se pako i vodik oslobodio družtva kisikova, te se uzdiže iz vode u obliku zračnih mjehurića.

Znajući da pepelik jaku težnju ima za kisikom, to netreba drugo van samo komadić ove kovine baciti u pladanj vode, pak eto ti one liepe igre, o kojoj smo već govorili.

Pepelik uzima vodi kisik, i to biva tako žestoko, da se pepelik počima žariti, te kao svjetleća iskra cikajuć po pladnju skakće. Kod toga pako diže se vodik, koj no je prije s-kisikom slučen bio, iz vode, te nad pladnjem lebdi mnogo toga plina, koj bi se budući vrlo lahak, uzdigao do prsnica; nu pošto je taj plin goriv, to je žara pepelikova dostatna, da ga zapali, i tako nas evo ovaj pokus nauči, kako se iz vode da načiniti oganj.

Pepelik je medjutim preskupa još kovina, pak se vodik i jeftinije proizvesti može.

Uzmi samo šaku čavlića ili drugih komadića željeza i baci to u čašu na pol vodom napunjenu, te prilij još k-tomu nešto sumporne kiseline, pak ćeš naskoro opaziti, kako se iz vode dižu mjehurići, kao da voda kipi. Ti mjehurići pako nisu ništa drugo, nego vodik, koji se riešio iz slučenine; jer željezo pomješano *sumpornom* kiselinom vrlo jako teži, da se sluči s-kisikom, a ta je težnja tolika, da željezo otme vodi kisik, a vodik ostaje prost.

Vodik se može takodjer brzo i lasno proizvesti, ako mjesto željeza uzmeš drobnih komadića tutije. Sudeći pako, da jamačno neima čitatelja, koj bi žalio dva tri grošića, da se sam tim plinom upozna, pružamo mu evo što više jasniju uputu za taj pokus.

Uzmi običnu bielu staklenku (bocu) i metni u nju za šaku drobno srezana lima od tutije, što kod svakoga limara s-lahka dobiti možeš, pošto tutija netreba da bude nova, zatim nalij do polovice boce vode, pak si priskrbi dobar plutac za čep. Kroz taj čep probuši nožem ili usijanim željezom dvie luknje; jednu toliku, da u nju možeš metnuti dulju, široku, staklenu ciev, a drugu luknju toliku, da u nju pristajala bude kraća i tanja staklena ciev. Ovim čepom, u kojem rečene dvie cievi stoje, začepi sada bocu, pak rini onu dulju prvu ciev tako duboko u vodu, da se takne dolnji kraj skoro dna, gdje se tutija nalazi, dočim onu tanju ciev za palac samo u bocu turi, pak ju odzgora po volji na visoko vani pusti.

Priskrbiš li si k-tomu u ljekarni za grošić sumporne kiseline, to imaš sve, česa ti treba k-tomu doista poučnomu pokusu.

Ulij sad u bocu po prilici jednu osminu sumporne kiseline i to na dulju i i široku staklenu ciev, nu dakako oprezno, da si kiselinom odjela nezaprljaš, pak ćeš domala zamjetiti, kako se započeo u boci lučbeni proces.

Prije svega postane voda u boci topla, a zatim ćeš pako opaziti, kako sjedaju na tutiju mjehurići, kako se ti mjehurići množe, te se uzdižu u vodi kao

Digitized by Google

da voda vrije, a uz to se čuje šum poput onoga, kada u vodu uliješ šumovke (Brausepulver). Za nekoliko časaka opaziti ćeš, da kroz onu manju ciev izlazi neka vrst zraka osebita vonja. Ta vrst zraka nije ništa drugo, nego vodik, koj u ovom slučaju od primiešanih mu nekih plinova dobiva taj vonj, nu kad je čist, nikakova nejma vonja.

Razmotrimo sada malo pobliže, što se u boci sgadja.

Tutija jako teži za slučivanjem s-kisikom; nu ova težnja nije dosta jaka, da bi mogla oduzeti vodi kisik. Tek onda, kad primiešaš tomu još sumporne kiseline, promieni se tutija tako, da joj težnja za kisikom znatno ojača. Budući pako u vodi ima kisika, to privlači tutija taj k-sebi, te se snjim sluči, dočim se vodik kao plin u pojedinih mjehurićih u vodi diže te napunjuje prazan prostor boce, pak to i jest onaj plin, štono izlazi iz male cievi, te iztiče svedj jače, čim se ga više u boci razvije.

Izlazeći taj plin je goriv, t. j. on gori kad ga upališ. Nu valja se čuvati, da toga odmah neučiniš, nego čekaj radje do deset časaka, i ulij, čim šum u boci prestane, na novo unutar nešto sumporne kiseline; jer da ga prerano upališ, mogao bi nesretan biti. U boci najme bijaše obična zraka, u koga ima, kako već znamo, kisika. Ono dakle, što izprva iz boce kroz ciev izlazi, nije čist vodik, nego smjesa od vodika i kisika, a to je pogibeljna vrst zraka; jer ako ga upališ, uzplamti strahovitim praskom, te raznese bocu tako, da se pri tom pogibelno ozlediti možeš. Tek nakon nekoliko časova žestoka izticanja, taj je pogibelni praskavi plin (Knallgas) izišao, pak ako se izticanje nastavlja neprekidno, nedolazi više kisika u bocu. S-toga možeš nakon deset časaka bez svake pogibeli gorećom žigicom otvora se male cievi taknuti, pak ćeš vidjeti, kako tuj nastane malen plamen, koj slabo ljubičasto svietli i svedj gori, dok se plina u boci dovoljno razvija, a to ćeš postići tim, ako i nadalje priljevaš u bocu sumporne kiseline.

A sada ajde da vidimo, kakovi se sve još pokusi dadu činiti vodikom.

Dalji pokusi s-vodikom i kako se pravi od ognja voda.

Taknuv otvor tanke cievi gorećom žigicom, upalio si vrst plina; nu taj plin negori jasno, kako obični naš svjetleći plin, nego ljubičastim plamenom poput žeste. Da bude od njega pravi naš razsvjetni plin, treba mu samo još ugljena. Da je pako tomu sbilja tako, netreba ti drugo, van dim od smotke puhnuti u taj plamen, pak ćeš mahom opaziti, da jasnije gori. Nu u koliko i svietli sam vodikov plamen slabo, u toliko je zato vruć. Ako mu je struja samo ponešto jača, to možeš u njem razvrućiti staklo tako, da ti se po volji dade vijati, a tim si se osvjedočio, da ti je vrućina maljušnoga toga plamena dostatna za taljenje istoga stakla, što se običnim plamenom postići neda.

Uzmeš li pako komadić gube od platine, pak ako ju metneš nad otvor cievi, iz koje struji nezapaljeni plin, opaziti ćeš, kako se od nje zapali. S-toga ti je bočica vodika i komadić gube od platine osobita vrst kresiva, kojim

Digitized by Google

se osvjedočiti možeš, kako hladan iztičući vodik na hladnu platinenu gubu tako djeluje, da se ona zažari, a tim sam plin zapali.

Ovaj se postupak tumači ovako:

Platinena je guba izvanredno fino razdieljena masa od platine (kovine). Ova razdieljena kovina upija u običnom stanju veliku množ zraka, koj je u gubi veoma sgusnut.

Pošto pako taj spomenuti zrak u sebi sadržaje kisika, a platina se s-kisikom neslučuje lako, to nalazi u nju strujajući vodik mnogo kisika, s-kojim se slučiti može. Znamo pako već, da svako slučivanje s-kisikom proizvodi toplinu. Slučivanje dakle vodika s-kisikom, koje u gubi biva, radja toplinu, koja ako to strujanje dulje uztraje tako naraste, da se guba počima žariti. Da zažarena guba onda upali vodik, uvidja svaki lasno.

Pa i sbilja imademo takovo kresilo, koje se osobito u prijašnje vrieme mnogo rabilo. Takovo se kresilo sastoji od čaše, u kojoj ima vode i sumporne kiseline. Ujedno je u tu sumpornom kiselinom pomješanu vodu metnuto stakleno zvonce, u kojem se nalazi batić od tutije. Koliko godj putij taj batić navlažiš ukiseljenom vodom, svaki se put u staklenu zvončiću razvije vodik. Otvori li se pako gore zapipak, iz kojega vodik iz fina šiljka jedne cievi izticati može, to prelazi taj vodik na komadić platinene gube, čim se guba zažari i vodik zapali.

Vratimo se sada k-svomu pokusu, pak da vidimo, što još ima u njem *zanimiva*.

Ako upališ vodik, opaziti ćeš, da on negori u boci, nego tek onda, kad je iz boce izišao i sa zrakom došao u doticaj. Iz toga se zaključuje, da vodik gori samo onda, kada je polag kisik, kako je to slučaj u zraku, ili bolje: vodik gori, dok se slučuje skisikom.

A što postaje od te slučenine?

To ćemo odmah vidjeti.

Drži nad malenim tim vodikovim plamenom oveću dugu čašu, koju si iz vana i iznutra dokro obrisao i to tako da bude plamen u njoj gorio, kao što gori u valjku obične svjetiljke.

Za čas ćeš opaziti, da se čaša iz nutra oznoji, kao da si u nju huknuo. Čaša dakle postane iznutra mokra, a shodnimi strojevi možeš to tako daleko dotjerati, da se kapljice začimaju skupljati, te napokon po stranah čaše sbilja curi prava pravcata voda.

Odkuda ta voda?

Ta voda dolazi od vodika, koj se je slučio s kisikom uzduha. Kada dakle vodik gori, slučuje se s-kisikom, ter čini vodu.

Pokazasmo ovim pokusom, kako postaje voda, ili bolje, kako se da voda načiniti, ako najme izgâramo vodik u zraku, u kojem ima kisika. Vodik se slući s-kisikom, a oba daju vodu. Ovu bi vodu mogao i vidjeti, kad ju nebi vrućina plamena odmah pretvorila u paru Onda tekar, kada se ta para na hladnoj čaši zaustavi, ukazuje se u kapljivu obliku, te postaje vodom, koja po svojoj naravi ništa nije, drugo nego upravo voda, kao svaka druga voda na svietu. (Dalje.)

Digitized by Google

Raznice.

— Zagreb. Hrvatski ped. knjiž. sbor obratio se visokoj zemalj. vladi s-molbom, da se budućih školskih praznika zemaljskom podporom pošalje nekoliko učitelja na svjetsku izložbu, a ujedno da visoka vlada preporuči i municipijam, neka oni takodjer na občinska zastupstva djeluju, da u interesu prosvjetnog napredka svoje učitelje na svjetsku izložbu odašalju. Ta je molba ped.-knjiž. sbora — na koliko nam je do sada poznato — urodila dobrim plodom, jer visoka će vlada sama nekoliko učitelja o zemaljskom trošku u Beč odaslati, a preporučila je to takodjer županijam i municipijam; te su uslied toga nekoji gradovi i občine već odlučile, da će i koga će slati, pa i s-kolikom podporom. Tako nam je do sada poznato, da je grad Karlovac odlučio poslati g. Trstenjaka, ravnajućega učitelja i jednu učiteljicu; občina sv. Ivanska izabrala je učitelje Benkovića i Popovića s-podporom od 100 f; a kako upravo sada iz dobra izvora doznajemo, namjerava i glav. grad Zagreb odaslati četvoricu od svojih učitelja, te tako je dakle načinjen liep početak, u koji će se nadamo se ugledati i ostali naši gradovi.

— Zagreb. Kako iz dobra izvora doznajemo, poslati će naša vojna krajina priličan broj učitelja na svjetsku izložbu i to: sedam kotarskih školskih nadzornika, po jednoga profesora vel. vinkovačke gimnazije i rakovačke realke, po jednoga učitelja od svage gradjanske škole, jednoga učitelja od svih malih realka, po jednoga učitelja pučkog od svake pukovnije. Izaslanike birati će same dotične srednje škole i učiteljstvo dotičnih pukovnija.

— „Slovenski učitelj“ piše pod naslovom „Naši profesori“ iz Maribora sliedeće: Prije dvie godine nabrojiše nam „Novice“ preko 150 slovenskih profesora. Svaki se Slovenac tomu uzradovà, što ima slovenski narod već toliko znanstveno naobraženih ljudij. I zaisto mi imamo mnogo slovenskih profesora, koji si svojom neumornom radinošću na književnom polju stekoše velike zasluge za napredak našega ubogoga naroda. Slava jim! Kakogod pako nalazimo medju slovenskimi narodnimi učitelji mnogo ništica, isto tako imade i u krugu slovenskih učitelja srednjih škola mnogo takovih, koji svoju radinost ograničuju samo na ono 18 - 20 sati, šfo jih moradu u školi probaviti. Nu neću da se u to dalje upuštam i na drobno iztražujem, što naši profesori rade i nerade. Hoću ovdje samo da napomenem nesolidarnost, razcjepkanost i razdruženu djelatnost, koja vlada medju našimi narodnimi učitelji i profesori. Doista je čudnovato, da medju slovenskimi profesori i slovenskimi narodnimi učitelji neimade nikakova saveza. Ako slovenski narodni učitelji osnuju učiteljsko družtvo, to se tomu slovenski profesori nepridružuju; ako se slovenski narodni učitelji late kakova literarnoga podhvata, to neće slovenski profesori, da ih u tom podupiru. (U tom je doduše mnogo i mnogo istine, ali mi ipak znamo za hvalevriedne iznimke. Opazka ured. „Slov. uč.“). Neznamo, gdje bismo tomu tražili uzrok, osim da si predstavimo slovenske profesore kao muževe, koji preziru važnost narodne škole, narodnih učitelja i sveobće narodne naobrazbe. Ili se možda brane narodni učitelji, primiti profesore u svoje kolo? Podnipošto ne! Bijaše javno već izražena želja, da bi oni sudjelovali kod družtvâ narodnih učitelja. Njemački i nemškutarski narodni učitelji i profesori rade tako složno, da je prava radost (?) vidjeti, kako oni sdruženimi silami dižu „gloriam Germaniae“. Takovih imamo primjera dosta kod gradačkih, mariborskih i ljubljanskih učitelja. Vi, slovenski profesori, što da kažete na ovu?

A mi Hrvati da se zapitamo, eda li je u nas u tom obziru bolje? Nije na žalost, baš niti za dlačicu. Hoćemo li valjano i trajno nastojati oko narodnje naobrazbe, to se doista iz toga kola nebi smio nitko izključivati, tko iole nosi ime „odgojitelja“.

— (Štipendijâ učiteljem za izložbu) podielilo je u Švajci u gradu Zürichu na broju 12, svaku po 200 franaka. p. t.

Književnost.

— „Slikovana računica od Dragutina Hübnera, učitelja glav. učionâ u Pragu. U zlatnom Pragu. Troškom i tiskom I. L. Kobera 1873.“ U 8mini str. 47, ciena 24 novč. Ova je računica namienjena prvoj pouci u računstvu. U njoj su uzporedo razvijene sve četiri vrsti računstva sa brojevi od 1 do 12, a primjeri su ne samo vrlo sgodni, za djecu pako zanimivi i pobudni, nego su i sličice k-njim prikladne i liepo izvedene. Sve je tako udešeno, da to umno vježbanje djeci omiliti mora, i prve se potežkoće lako svladaju, te tim i put prokrči k daljnemu napredku, a učitelju ujedno pokaže, kako mu je postupati ako želi, da mu i daljna obuka u tom prevažnom predmetu urodi povoljnim plodom po djetinji umni razvitak. Ovakovo će učilo zaista dobro doći i našim učitljem i našoj početnoj školskoj mladeži, pa s-toga preporučujemo što toplije ovu knjižicu i jednim i drugim; a preporučujemo ju i svim roditeljem, jer njom će moći ugodnim i liepim načinom već za rana početi dječicu svoju koristno zabavljati, i njezin umni razvitak liepo promicati i pospješavati. Dobiti se pako može preko Hartmanove knjižare, koja ima naručbenu nakladu. I. F.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 15. U Zagrebu, 20. svibnja 1873. Tečaj XIV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka, novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora“. Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Ponavljam: neuzgajajmo si, neplemenimo si mladeži tjelesnom kaznom!

Kadno se gornjoj vojničkoj nam domovini zapovjedalo, da si korun sadi, pak joj k-tomu i sjemena dalo, u čudu se je našao narod s-te novice i neobične zapoviedi. Sadiše ga, košto se znade, uz navadna za onda, pak uza to i najlaglja i najcjenija m o r a l i a: ljeskovače i glogovače; a danas, da nejma koruna: po*ginuo* bi narod od gladi, kako se iznevjerila zemlja, kako se rukuje, kako se pazi nepogoda s-neljeticom.

Prošloga vieka pósla vojnička bečka vlada istoj Krajini leće (sočivice) uz nalog, da si ju sije. — Našla se neka jogunica stražmeštar, pak prišaptnuo u četiri tobože oka nekolicini staraca: pòrane božje, ljudi, nesijmo si toga čučka, jer je u njem žestoko lijalo, a Švaba hoće, da nam i ono malo zobenice, kojom se hranimo, prezadobce izleti iz drobca. I opet sijaše leću jaoh, pomagaj, udri pak se uči pameti. A danas se u istinu slastno jede i postom i mrsom, — samo kad bi je i bilo

Neda se tajiti, da je mnogo i mnogo odraslo čeljade stoputij gorje od blažčeta u prijetljivosti osobnoga si dobra, što mu ga pruža darežljiva ruka naravi, što mu ga kadkada hudja i prijatelj mu čovjek; ali, i u tom svom sažaljivom položaju nije ono krivo svojoj neprevidljivosti, svojoj zaostalosti, svojoj sklonosti na zlo a odpornosti na dobro, — već manjkav mu, pak i protivan naravi mu uzgoj. A svi ga znamo, zašto nam narod još i danas jedva napola samo vjeruje mnogoj si gospodi poglavarom. Ništa zaisto bez razloga. Da bude tko onda ponudio djeci (prosti bože! pak i samoj kravici) kuhana ili pečena koruna, pak pladanj skuhane i začinjene leće, pak još kašnje liepo rekao: djeco! evo vam sjemena za jednu i drugu toli slastnu i krepku hranu; priredite si ovdje po gredicu zemlje ovako; posadite i posijte jedno i drugo ovako, pak će biti liepe hrane: ja kriv, ako neposluhnuše drage volje, i bez šibe.

Ima gradova, koji nisu htjeli imati željeznice, nemogavši si najti računa za konje, kojimi uvažahu i izvažahu i robu i ljude; a danas bi si nesamo po-

Digitized by Google

lizali prste, već i dlane, da jim se stvori. Bilo je i mudrijaša, koji složno graknuše proti postaji brzojavničkoj, jer da će jim one žice i druge potrebne za to sprave privlačiti munju, tuču i što ti ja znam; a danas su sretni, što jim je u kući toli koristno obćilo.

Pokonji Smendrovac zapovjedao bio plešivičanom, svetojancem i drugim obćinam, da si grade od Jastrebarskoga do Plešivice cestu zavojnjaču. Narod si začeo podsukivat brkove, klimati glavami, poškiljce jedan drugoga pogledati, s-čega se vidjelo, da mu se neće latiti posla s-dobra i liepa. Smendrovac, kako je bio žestok i goropadan, povali bormeš dvojicu, trojicu li njih, odrapi joj nekoliko mastnih ljeskovih argumenta, s-kojih se uvjeriše i svi nesretnjaci, i sav narod, da je nuždna cesta zavojnjača. I latiše se posla, stvoriše si cestu, kojom se danas i uzbrdice sve do vrha putuje liepo laganim kasom.

Kadno ti začelo prije 20 godina one kužne lokve i močvare zagrebačke zasipavat, ulice uzdizat i poljepšavat: čudna li ti mrmljanja, štrmljucanja i psovanja, čemu da se uzalud baca novac; nedavno, kadno se zaključilo, da se Zrinjevac nasiplje i uperivoji; i opet se roktalo proti zaključku starešinstva: a sada, kad se vidi, da su s-čitava toga novoga posla i opet ostale ulice ulicami, tržište tržištom, pak uza to još da je ponestalo bivših kužnih i proljetnih i jesenskih zimnica; kad su se uvjerili, da svaka poboljšica godi, pak ujedno prudi i duši, da grad tim dobiva svoju cienu i dolikujuće si dostojanstvo, sada, velim, svaki hvali sretnu misao brižljivih starešina.

Najveći je zlotvor narodu onaj, koj veli, koj razglašuje, da mu narod jošte nije zreo za napredak, — da mu se isti njegov narod nemože ugladjivati, poboljšavati, uljudnjivati i u svem usavršivati boljimi, umnijimi, naravskimi, t. j. ljudskoj naravi prilagodjenimi sredstvi. Stanovito je zaisto, da se pojedincem, da se i cielim narodom ni tjelesno, ni moralno zdravlje nikada nepovraća prerano; stalno je, da smo veseliji, shvaćamo li koju stvar prije nego da bi ju kašnje, pak, da ga nije bilo, niti će ga biti, koj bi bio kadar proračunati i ustanoviti tako pojedincem, košto i narodu, kada najme valja da se začne s-njim postupati ljudski, umno, njemu poćudno, — drugi rok, ako ne ovaj: „od zameta već njegova, od poroda mu, čim prije.“ Sretna li pojedinca, presretna li naroda, koga iznenadce prihvati i pridigne blaga ruka, milokrvno srdce i zdrav um!

Samoživci, sebičnjaci, patuljci moralni podvikivahu, pak to isto i danas jošte čine, govoreć: narod nam jošte nije zreo za ovo ili ono dobro, za bolje sredstvo, za bolji način, kojim se primiće dobru.

Koncem prošloga vieka, pak početkom ovoga, uzljuljao se bio narod francezki, zagrmio bio Napoleon Veliki cielom Evropom. Pokret onaj francezki i njegove glavare opisaše mnogi kanoti unučad strašnoga Atile, kano najgrozovitije pozoje; ali ima jih, medju kojimi i starina Thiers, pak Lamartin i ostali, koji očito izrekoše, da isti pokret nije bio sukuuo prerano, da je u najsgodnije doba sišao bio s-desetoga raja, jer da je srušio feudalizam, proglasio gradjansku slobodu te ju uvrstio u zakonike, nečuvenim načinom podostnio znanosti, vještine,

Digitized by Google

obrtnost, upoznao narode s-narodi itd. itd; slovom, da je on, koj je trznuo i probudio driemajuće duhove u preodviše pretilih tjelesinah gospodovavše priviligirane družine evropske.

Svaka nova misao uzbuni nesamo pojedince, već i čitave narode; svaka njih metne i pojedince i narode u položaj, s-kojega prvim mahom neznaju: što su, gdje su, kojom li bi krenuli stranom. Dà, — ja sam podpuno uvjeren i o tom, da se i sâm onaj, u kom se nova misao zametne, koj ju i osnuje, s-početka nalazi u neopisivo neobičnu, — svakako sretnu i blaženu položaju, u koliko mu je misao plemenita, misao, namienjena sreći čovječanstva. U tom položaju sada se već nekuda mora; pak, kada vide, da su jih uzbunjeni valovi donieli u novu te pouzdaniju luku, onda navadno svi jednim podvikuju glasom, pak i oni, koji bi prije klimali glavami si, ovako: tà to ga danas već i djeca znadu: da nejma vjetrova ni oluja, sve bi nam vode posagnjile, a uza to još sve bi nas tanahno posaplelo paučinje! itd.

S-toga netreba da se čudimo, čitamo li i velikih duhova prošloga vieka spise, u kojih se očito podvikuje: č... se rodi kano robče, pak isto valja robskimi uzgajati sredstvi. A svi ga zna , da se roblje uzgajalo i uzgaja, priganjalo i priganja na svaki posao jedino tjelesnom kaznom. S-toga upravo prenaglio se bio i Demaistre u svojih razmatranjih o Francezkoj, kadno ju izrekao, sliepo sliedeć onu poznatu nam: „ja sam vam država", ovako po prilici: „vladar je glava, kojoj je jedino misliti; narodi su uda, koja treba da sliepo služe glavi, pak da vrše što ona osnuje, što ona naloži da se vrši". — Isti taj, inače plodan pisac, nazva veliki onaj pokret francezki: „vrhunaravnim vihrom, živim plodom hudobe belzebuba." Ali, kad se bio utaložio, puklo mu u mozgu, pak samoga sebe istodobno pobija, veleć: „ona uzljuljanost duhova u istinu živo je djelo **višje providnoti,** podvikujuće: inače, bolje, razumnije treba da se uzgaja čovjek, da bude po mogućnosti sretan, a u sreći svojoj da nesiže za dobrom ni stvarnim, ni duševnim susjeda svoga!" —

Pak, očito velim s-osvjedočenja svoga: da bude za velikih i strahotnih husitskih ratova koj veleduh nadahnuo barem i druge grane slovinske, pak i pleme romansko na jugo-zapadu, pak sve spojio jednim duhom s-Českom, bojevavšom već onda za čistu slobodu osjećanja, mišljenja osebnosti narodnje: zaisto onda nebi bilo onoga nuždnoga i naravnoga zaonda pokreta francezkoga; zaisto, danas bi Evropa barem desetinom laglje odihavala. Žalostno je, kad se moraju ljudska prava, ljudsko unapredjivanje sticati sredstvi i načini bolnimi, dà — užasnimi: krvlju, ljudskimi životi! A najtužnija je istina, što se još i danas potvrdjuju naravoslovca Plinija rieči, izusćene prije 1.800 godina, — da je najme jedini čovjek, koj svoj rod, svoje koljeno nemilice i bez nužde proždire. U tom je njemuština ipak savjestnija; jer, ako će n. p. vuk psa, to neće nikada vuka.

Sviet bi se mirno i tihano prekrasno razvijao, da u njem nejma uviek neprijatelja obćoj sreći ljudskoj; nu, gdje ti nije od tudjine navale i pritiska; gdje si svoj, pak si k-tomu i možeš i umiš odabrati i uvesti razumna sredstva i

Digitized by Google

načine, kojimi se možeš prema ćudi i obćoj naravi ljudskoj razvijat i oplemenjivat, a toga nećeš pak nećeš da učiniš: — za taj onda nečin nije si još hrvatski narod stvorio dolikujućega ni glagola, ni samostavnika.

Gdjegod se i kadgod se vidi, da se narod kano jedno političnо tielo, vanrednim načinom uzljulja, pak poput ljutoga zmaja sve sruši i uništuje bez ikakova milosrdja, znajmo svemu je tomu svoj razlog, da je najme isti narod zaisto uzgajala ljevica; željezna, studena da je njim zaokretala desnica, koje svaka ponudica, namienjena moralnomu uzgoju osobnomu, obitelskomu i državnomu u obće, podavala bi doduše nešto hrane i okrepice i tielu i duhu u toliko samo, — da se što dulje pridrže ova tobož nuždna orudja; ali, ista ova istodobno meće u usta vlastite si osobnosti uviek sve najsladje, najsmočnije, najtučnije zalogaje, a to zaisto što najprikladnijim, najnarednijim, nalmilotnijim, najnježjim načinom. Pak, ako i pojedinac povuče za sobom jezgru, masu naroda nesvjestna, naroda možda i diva; ako s-ovom masom počinja u svietu čuda i pokor; ako se s-njega zemlja krvlju nakvasi, pak mu pisci i spomen ostave u knjigah; žalostne li mu dike! prema zlu, što ga počinio s-neznanja, nejmajuć druge svrhe, do osobne, — a to opet zato, jer ga uzgajalo sredstvi hladnimi, mrtvimi, kojimi se neosvješćuje duh, neplemeni srdce tako, da bude sklono gannti oči da proplaću s-nevolje i s-nepravde, — sredstvi, kojimi se samo napola primiče svjetiljka čista plâma, žive istine u stának zabrtvenoga i razuma i srdca.

Što je ustrojnih stvorova na zemlji, s-iskustva znamo, da se svi razvijaju, oplemenjuju i brže i pouzdanije sredstvi, pojedincem prilagodnijimi, sredstvi, njihovoj naravi dolikujućimi. Pak da bude čovjek jedini, koj, pripoznavajuć ovo potvrdjeno načelo, da si bira i odobrava dandanas za svoje oplemenjivanje, za usavršivanje sredstva, srdcu i duši svojoj odporna, pogubna?

U tom se pokrenuše jurve mnogi narodi jednom samo izrekom: „netucimo si u školah, u gojilištih djećice, krvi svoje!“ Pak se vidi, da žanju čišću i sušiju jaricu pšenicu, a ono još malo pleveli i kukolja tako se liepo pod žervnjem kolašem smrvi i skruši, da mu se u porabnu kruhu tu i tamo samo opaža trážak.

Nemisli nitko da sam ove dosada misli zabilježio s-kakova samo jogunluka, s-dokolice možda. Posvema sam u drugu položaju; u takovu najme, koj mi s-milosti samo dopušta u daleku se svietu sjetiti naroda svoga, s-kojega nesreće ginem, s-kojega opet čajna samo i prividna posmjeha, sav se bolan oporavljujem.

Svim se ovim misli, svim se tim dokazuje, da nikada nije **prezadobno dobro,** s-toga opet, da je uviek najbolje latiti se čim prije što boljih, što prilagodnijih, što umnijih sredstava. Gdje se pako što izvelo dobra krutimi, neljudskimi sredstvi, tuj ga zdrav um uviek podvikuje: Ono dobro mogaše se stvoriti i blagimi, ljudskimi sredstvi, da se bude znalo i umjelo, ili: da se bude htjelo. Mnoga se i znaju i umiju, ali se neće da izvedu. Razumieva se pako i samo sobom, da nezna svaki n. p. stolar svakim vrtati vrtalom t. j. svedrom; a svi ga znamo, da nam stariji ratari i zanatnici, i raznovrstni umjetnici na sva usta podvikuju: ej, da budemo mi imali za svoje mladosti ovakovih sprava, ovakovih

Digitized by Google

sredstva; što li ga sve i kako neposagradismo! Pak onda, zar nije i dandanas učiteljstvo u tom sretnije? Zar nežalimo staraca i njihove mladeži, koja se morala napametce učiti n. p. zemljopis, naravoslovje u obće, bez ikojega sredstva? Pak upravo s-toga nedokučujem, kako da nam nemože svim splohom puknuti u mozgu, da se najumnijimi sredstvi, uz vješto s-njimi postupanje, ponajprije i najuspješnije postiže dobro, koje se traži? Kako to, te bi bili mogući, recimo jedan šikac, jedna pljuska bržje i povoljnije djelovati na srdce i dušicu djeteta, nego li druge kazni, koje radja proučanje čustva i duševnosti ljudske? —

Sažaljujem svakoga, koj samo i s-daleka brani porabu tjelesne kazni u pučkih školah s-razloga, jer nam je tobož narod jošte tup, neotesan; s-razloga, jer kad si roditelji tuku djecu u kući, zato treba da se istim uzgajalom, istim pouzdanim plemenilom kadikada i učitelj posluži.

Čini mi se, takovi razumnjaci zaisto još i danas žale, što nam se je taj glupi narod prezadobce, pak još k-tomu bez krvi, bez batina, g. 1848. riešio sužanjstva; takovi nemogu dokučiti, da su nedavno najveći sužnji što jih zemlja nosila, oni najme južnjaci u sjevernoj polovini Amerike, pak onda Rusi postali ne zaisto prerano stvorenja božja, slobodni ljudi; naravski, ovi mudrim i spasonosnim ukazom vladara ruskoga, oni pako sredstvom užasna rata, kojno je pozobao milijarde srebernih ledenjača, kojno je razlio na tisuće kabala preplemenite krvi, hranivše prije do pol milijuna dičnih i slobodnih sinova sjeverne Amerike; — ovi isti mudrijaši zaisto svjetuju i dandanas samu sultanu carigradskomu, da i nadalje uzgaja i plemeni starimi si uzgajali Bugara, Hrvata, Srbijanca i druge si narode, jerbo su jošte surovi, divi, a takovi da se bormeš nemogu ni materijalno, ni moralno razvijati, oplemenjivati, svojega zadovoljstva ni blaženosti postizavati: mudrimi, ljudskimi sredstvi i načini, već kladami, škripci, batinami, krbači, šibami, — ako već ne: vešalama, kolci. Istim ovim odgojiteljem, — nemislim samo školske, — nije zaisto na um pala niti ova prevažna okolnost, stojeća u najužjem savezu s-našim školskim pitanjem, da kako nam se ipak može naša vojska nesamo u redu držati, već ujedno i učiti, i naobražavati, pak zaisto i bolje uzgajati bez krvoločnih starih šiba, bez ubojnih batina, već jedino sredstvi blažjimi, blagimi, umnimi? Zar nije istu ovu mladež, isti ovaj pravi naš cviet, tu i tamo lupala kuća? Zar nebi bilo bolje i uspješnije, da se istimi kućnimi uzgajali i nadalje služi i poglavarstvo vojničko i gradjansko? Da je na vašu, sve polagahno uvlačila bi se mnoga i mnoga čudesa, kojih se samo starci sjećaju, a knjige jih čuvaju potomstvu za spomen, za nauku. Al ću vam nešto i popustit. Vi biste se danas možda i smilovali narodu, koj je od g. 1848. stariji za 25 godina, pak biste dopustili možda, da malo manje robotuje, da mjesto 50 batina dobiva po 25, djeca pako mjesto 15 šikaca, tako njih 5 — 10. Sve se ovo razvija s-kužnoga onoga načela: „Narod nam jošte nije sposoban ni prikladan za dobro, niti za dobra i čovječna uzgajala, t. j. sredstva, kojimi se postizuju razna dobra, uz ova pako zadovoljstvo, blaženost. Toliko u obće.

Zavirimo sada malko osebice u jezgru predmeta svoga; zamislimo se u pojam sredstvo; nebi li se onda laglje porazumjeli. (Dalje.)

Digitized by Google

Skupština slavenskih pedagoga.

(Piše I. F.)

II.

Dakle što su ciela stoljeća zanemarila, što su njihovim tečajem svakovrstne nepovoljne okolnosti pokvarile i izopačile, sve to treba da sada kao kod drugih naroda tako i kod Slavena škola popravi, da zacieli sve one grdne rane s-kojih Slavenstvo tolike vjekove boluje, tolike jade jaduje. Škola i učiteljstvo moraju da u pojedinih slavenskih plemenih uzgoje sviest obćeg slavenskog narodnog osjećanja, da uzgoje takov naraštaj, koji će uz čustvo jednokrvnoga srodstva živo osjećati i potrebu, da brat brata u svakom plemenitom radu podupire, svojom stečevinom njemu a njegovom sebi koristi, u nuždi pako i pogibeli da kulturne svoje interese medju sobom nediele, nego ih uviek složno i odvažno zajednički zagovaraju, brane, štite i promiću.

Eto nam nesamo uzvišene, nego ujedno i ogromne zadaće slavenske škole! Ta njom se ima tako rekuć upravo tek stvoriti slavenski sviet, jer ono što sada tako nazivljemo, nije ino nego su samo ruševine, iz kojih se istom svjestnom i jedinstvenom naobrazbom stvoriti ima novi čarobni slavenski sviet, te njim čovječanstvu pribaviti nov radnik dosad i neslućene snage, i neslućenih svojstva i sposobnosti. A ta je zadaća doista tako ogromna, da pred njezinom ogromnošću svako rodoljubivo srce poniknuti mora; ali i njezini su ciljevi opet tako svjetli, tako divni, da bi i najmanju iskru plemenitosti poreći morali, svakoj svjestnijoj duši, koju takovi ciljevi nebi zanieli, te na râd i požrtvovanje pobudili!

Počem se pako duševne sviesti slavenskomu učiteljstvu niti poriče niti poreći može; to nema sumnje, da će ono čim u domašaj, plemenitost i uzvišenost te zadaće podpunoma pronikne, svom dušom uz nju prionuti te joj nimalo lošijim zatočnikom biti, nego li su to istoj idei zvanični njegovi sudrugovi kod drugih kulturnih naroda. Dapače ta je sviest već u veliko i ogranula medju slavenskim učiteljstvom, jer ono nesamo da je jur došlo do uvidjenja uzvišene svoje zadaće, nego je ono već i dobrano započelo pomno razabirati, kojimi bi sredstvi svomu cilju doći moglo, a nada sve do ujedinjenja svoga râda, kojim bi se isti cilj najuspješnije promicao i promakao.

Ako i nije bilo težko doći do uvidjenja potrebe takova ujedinjena rada, jer nam se primjerom drugih kulturnih naroda i sam nameće, jer nas nazadak naš, razsulo naše na njega samo upućuje; to ipak nije ni iz daleka tako lako pronaći sredstva i načine, kojimi i kako da se postigne takov sporazuman, tako jedinstven râd. Njemu se stavljaju silne zapreke nesamo ogromnim prostranstvom Slavenstva samoga, nego i raznovrstnošću i množinom narječja, te i mnogovrstnimi socijalnimi i političkimi odnošaji.

Nu ipak sve te zapreke nisu takove, da ih umna uztrajnost nebi mogla svladati, da bi se njih radi i sami ciljevi poreći morali. Ako su samo ciljevi plemeniti i uzvišeni, kao što su to ovdje, onda se zapreke bile ma kakove svla-

Digitized by Google

dati moraju, bilo po što po to. Dakle i slavensko učiteljstvo mora da se prihvati sredstva, koje tomu sporazumku vodi, negledeći na potežkoće, koje se tomu stavljaju, jer se one svladati moraju, ako nam je do sporazumka, ako nam je do ujedinjenja svoga.

O tom nije pako sumnje, da je za svaki sporazumak i najglavnije i najjednostavnije sredstvo lično upoznanje, te miran i triezan dogovor izmedju onih, koji su pozvani ili koji se nakanjuju, da istu ideu promiču, iste ciljeve unapredjuju. U nekoliko sgodnih trenutakah razboritoga ustmenog dogovora obavi se toga više nego li bog zna kolikim dopisivanjem, bog zna kolikimi razpravami i knjigami. Odmah nam tad postane sve nekako jasnije i svjetlije, izvjestnije i stalnije, kad poznajemo i osobe, koje ove il one idee zastupaju i zagovaraju; dapače idee same nekako nam se bolje priljubljuju, i mi se u nje laglje prilagodjujemo, kad poznamo one, od kojih nam dolaze. Jednom riečju: nema boljega i sigurnijega sredstva za usuglašenje, za ujedinjenje borbe za kakove idee duševnoga kakova pokreta, nego da se oni, koji u pokretu sudjeluju, borbu vode, sami lično sastaju, lično se dogovaraju.

Slavensko dakle učiteljstvo, ako hoće, da se u svom rádu ujedini, ako hoće, da Slavenstvu bude, što mu po Bogu i naravi biti ima, mora da se takodjer barem preko glavnijih svojih članova počme sbližavati, upoznavati i glede zajedničkih svojih ciljeva dogovarati. Nisu se ni drugdje ljudi složili ni ujedinili bez bratskoga dogovora; nisu ni njemački učitelji postali ujedinjujućim faktorom svoga naroda bez dogovora, bez občih svojih skupština; i slavensko si učiteljstvo takodjer mora da stvori takove skupštine, u kojih će se zajedničkim dogovorom pronaći načini, kojimi bi se složno i svjestno slavenska plemena počela tako obrazovati, da sva nadahne i oživi obće slavensko narodno osjećanje, da se svi nebrojeni traci slavenskoga duha svedu u veliku i moguću struju, koja bi plodove svoje širom bieloga svieta raznositi kadra bila.

Pa ono se evo svjestno si svoga cilja sbiljam i laća sredstva, koj k-njemu vodi, te je jur započelo, da si stvori i sastavi skupštinu svojih pedagoga, neka mu ona označi puteve budućega njegova rada; a tu si skupštinu sazivlje upravo u najsvjetlijem momentu, što ga sada ljudski úm i radinost ljudska slavi, na očigled najdičnijih odabranika svih naprednih naroda, u sjajnoj priestolnici carstva i bogatstva svjetskoga, da se tim i što svečanije i što dostojnije predstavi takodjer velevažno i odlučno ujedinjenje slavenskoga učiteljstva, kojim će se odpočeti i doba ujedinjenja slavenskoga rada na polju narodne i svjetske kulture!

Hrvatski pisci.

(Priobćuje Janko Tomić.)

(Dalje.)

U 15. viek spadaju jošte sliedeći pjesnici:

Marin Krističević, (živio oko g. 1460.) Dubrovčanin. Sevastian Dolce (Sladić) veli o njem, da je početkom 15. vieka slovio medju hrvatskimi pjesnici, te da su mu neki epigrami sačuvani medju pjesmami Šiška Menčetića.

Digitized by Google

Jerolim Papalić, rodio se u Spljetu oko g. 1470. Za mladih godina obljubi nauke i napredovao veoma u pjesničtvu. Papalić je pisao i pjevao latinski, talijanski i hrvatski.

Jerolim Martinčić rodio se takodjer u Spljetu oko g. 1475. a umro g. 1525. Od njega nam ostala pjesma pod imenom: „Na priliku B. D. Marije".

Vrlo slavan bio je i Fran Božičević, koga Lucić „svim naprida pisnikom" spominje, rodio se oko g. 1480.

Nikola Gazarović, rodi se u Hvaru oko g. 1490. a umro 1550. Od njega nam dodje ruku pjesma u pohvalu Hanibala Lucića. (Vidi Pjesnici Hrvatski XV. vieka od Ivana Kukuljevića, Zagreb 1856).

Nikola Matulić rodio se u Spljetu oko g. 1480. Od njega ostadoše neke pobožne pjesme, kao: otče naš, zdrava Marija. itd.

Matulić bio prijatelj Hanibalu Luciću, koji mu izpjevao pohvalnu pjesmu:

. . . Zukom sladjim začinješ i perom
Pišeš mnogo gladjim, neg Virgil s Omerom.
I kako po svitu Mantui i Smirni
Slave će bit Splitu i glas neizmirni.

U istoj pjesmi spominje H. Lucić poveću jednu Matulićevu pjesmu, koju izpjeva pod imenom: „Boj Boga Jova u Flegri." O životu Matulićevu nije nitko ništa zabilježio.

Andrija Čubranović, rodio se u Dubrovniku oko g. 1500 od pučkih roditelja. Za mlada dao se je na zanat zlatarski; nu njegovao je uz to i domaću knjigu, koju je nekimi umnimi djeli obogatio. Njegovo najznamenitije djelo jest „Jedjupka". Predmet uzet iz običajnoga života tako je umno razredjen i izveden, da će i dan danas jošte svakoga zanimati. Čubranović razredi „Jedjupku" u sedam pjevanja, u kojih Jedjupka ili Ciganka kao proročica šestorici različnih gospoja proriče, tajne odkriva i svoje nesgode tuži. Od kolike je vriednosti samim Dubrovčanom Jedjupka bila, vidi se odatle, što su isti predmet druga tri pjesnika pokušala preraditi; nu nijednomu nepodje za rukom stići, a kamo li preteći Andriju. Čubranović je svojom Jedjupkom osnovao u Dubrovniku novu dobu umjetnoga pjesničtva: toliko glede čistoće i ugladjenosti jezika, koliko glede uznešenih i nježnih mislij. Šafařik zove Jedjupku; „Eine wahre Prachtblume in dem Garten illirischer Musen". Čubranovića ide još ta zasluga, što je on prvi počeo u svoj jezik štokavštinu uvadjati i u obće jezik na umjetnije i blagoglasnije priklanjati. On je takodjer prvi, koj je osmercem, glavnim mjerilom, stupio na polje domaćega književtva.

Ostale Čubranovićeve pjesme još su ove: 1) Robinjice. 2) Sibile. 3) Prelice. 4) Primalje. 5) Djevojke u razgovoru sa pastiri i 6) Kaludjeri. Odvle se vidi, kakovim su plemenitim načinom naši ovo vrieme boravili. Ako i jest veselo vrieme, pa sve radje u zabave leti po današnju, to su ipak Dubrovčani uvedši u obični život knjigu, nju takodjer milovali u svojih pokladnih zabavah, u tako zvanih maskaradah.

Digitized by Google

Čubranović umre oko g. 1550.

Mario Kaboga ili Kordica rodi se u Dubrovniku g. 1505. Njegova porodica bila je jedna od najstarijih vlasteoskih kuća dubrovačkih. Na sveučilištu padovanskom, kamo su u ono vrieme dohodili Hrvati sa svih strana, napredovaše veoma dobro u svih naucih i načini doktorat iz bogoslovja i prava. Prilikom porodivše se neke razpre medju poglavarstvom pomenutoga sveučilišta s-viećem republike Mletačke, izabraše Kabogu učitelji i učenici padovanski za svoga branioca i poslaše ga k-vieću mletačkomu, kod kojega je svojom rječitošću i učenošću izhodio, da je isto vieće u Padovi utemeljilo novu katedru za karno pravo. Vrativ se u Dubrovnik postade Kaboga kanonikom i arcidjakonom kaptola dubrovačkoga.

No zavadi se sa Šimunom Menčetićem, neukim i oholim namjestnikom ondašnjega nadbiskupa Bekatella, nahodeća se u Rimu, te gradsko vieće progna Kabogu i Nikolu Gučetića iz Dubrovnika na pet godina. Prognani Kaboga i Gučetić potuže se osobno samu papi radi učinjene im krivice. Papa Pio IV. listom od 23. Lipnja 1564. svjetuje dubrovačko vieće, da prognanike odmah natrag pozove. Dok se o toj stvari radilo i viećalo u Dubrovniku, ostane Kaboga u Rimu baveći se s-nauci i obćeći s-najučenijimi muževi onoga vremena. On se sprijatelji s-kardinalom Madruci-em i Hanibalom Karom, i dopisivaše u stihovih s-dubrovačkimi pjesnici Savom Bobalićem i Mišom Monaldiem. Sbor hospitala ilirskoga sv. Jerolima u Rimu izabrao ga 2. Lipnja 1564. zajedno s-Gučetićem za svoga člana, isto tako imenova ga svojim članom i učeno družtvo u Viterbu, zvano: „Academia Confusorum“, pa od toga vremena uz prezime svoje nosio ime Kaboga još i: „il Confuso“. Bio je član i učenoga družtva „dei Concordi“ u Dubrovniku.

Vrativ se iz Rima, imao opet neprilika. Dubrovački arcibiskup Krisostomo Kalvin pozva nekoga Kristofora de Amazonibus, pustinjaka iz reda sv. Augustina, iz Siene u Dubrovnik, da javno u crkvah propovieda. Ovaj uze javno grditi dubrovačko svećenstvo i propoviedati, da je isto zavisno od svjetovne vlasti. Dočuv za to arcibiskup, zabrani mu dalje propoviedati. Pustinjak baci svu krivnju na Kabogu i obtuži ga u Rimu kao buntovnika. Na tužbu bude g. 1573. iz Rima poslan biskup od Feltra kao apoštolski visitator i iztražitelj proti Kabogi i dubrovačkomu svećenstvu. Kaboga obrani ne samo sebe nego opravda i sve svoje drugove kao i ostalo svećenstvo, napisav jedno djelce pod naslovom „De Ecclesiastica libertate et sacrati ordinis Immunitate“. Po smrti nadbiskupa Kalvina imenova ga kaptol namjestnikom (1575.), nu plemići zaveli su novoga nadbiskupa Portika, da je dao Kabogu, siedoga starca od sedamdeset godina kao obćenitoga buntovnika u tamnicu zatvoriti i zatim svezana u Rim na brodu odvesti. Kaboga se opet sasvim opravda u Rimu pred papom i sborom kardinala. U Rimu doživi riedku radost, jer ga papa imenovao protonotarom apoštolskim i svojim dvornikom, dočim se je i nadbiskup Portik svoje časti u Rimu odreći morao (1579.) Kaboga ostane u Rimu, gdje je i umro 5. Kolovoza 1582. On je pisao

Digitized by Google

ponajviše latinski, a hrvatski je iztumačio 109. psalm Davidov, a uz to izpjevao je neke pjesme, od kojih nam je dosada pjesma o „Dinaru“ poznata.

Petar Zoranić, rodio se u gradu Ninu g. 1508. od vlastgoske porodice, koju su po običaju mletačke politike u latinskom i talijanskom jeziku pisali de Albis (od zore, tal. Alba). Da li je Zoranić gdjegod izvan svoje domovine nauke učio, nezna se, nu iz njegovih djela vidi se, da je dobro poznavao bogoslovne nauke, grčke talijanske i latinske pisce kao i pjesnike, navodeći često sv. pismo, psalme Davidove, Platona, Caesara, Ovida, Virgila, sv. Jeronima, sv. Augustina, Petrarku itd. Sliedio je takodjer u mnogom slavnoga pjesnika Jakova Sannazara i obožavao dičnoga Marka Marulića.

Od Zoranića došlo je do nas samo jedno djelo pi sano g. 1536., a tiskano u Mletcih g. 1569. pod naslovom: „Planine, ke zdàrže u sebi pisni péte po pastirih, pripovisti i pritvori junakov i deklic i mnoge ostale stvari, složene po Petru Zoraniću Ninjaninu“. Svoju radnju razdieli u 24 poglavja. Iz njegova djela vidi se, kako je uznešen za jezikom „hrvatskim“, nadalje: kako žali, što tudje književnosti, osobito grčka, latinska i talijanska daleko nadmašuju hrvatsku. „Planine“ pisane su prozom i stihom, jezik je čist hrvatsko-čakavski, kojim pisahu ono doba Dubrovčani i svi ostali Dalmatini, samo neke rieči i izrazi uzeti su iz narječja hrvatskih otočana, koji i danas malom iznimkom po dalmatinskih i istrijanskih otocih onako govore.

Zoranić ljubljaše svom dušom i srdcem svoju domovinu i hrvatski jezik, kako se to vidi iz predgovora kao i 20. poglavja pod naslovom: „Perivoj od Slave, i u njem Latinka, Gàrkinja, Kaldejka i Hrvatica“. On žali i jadikuje, što mu divlji Turčin gazi i hara domovinu i što naši nemare za svoj hrvatski jezik, dapače se ga stide, a tudjim pišu i poje. U 20. poglavju spominje još dva svoja djela, naime Ljubveni lov i Vilenicu, nu ta su izgubljena.

U ovoga dičnoga Hrvata mogli bi se oni ugledati, koji se stide svoga jezika i kojim je milija tudja knjiga, tudji običaji i jezik, nego li materinski.

Zoranić umre g. 1550. (Dalje.)

Pogled u lučbu.

Po A. Bernsteinu preveo Gj. Ester.

(Dalje.)

Kod toga zanimivoga pokusa vidi se tek jasno, što sve lučba može načiniti, ili bolje rekuć, može se motriti u čem se sastoji sva čarolija lučbe. Ona se sastoji u razstavljanju i sastavljanju ili u razlučivanju i slučivanju tjelesa.

Najprije smo kod ovoga pokusa vodu u čaši razlučili. Razstavili smo njezine sastojine; pustismo kisik k-tutiji, a vodik pustismo izići. I tim bi uništen jedan dio vode. Ako na dobru vagu metneš čašu, opaziti ćeš, kako svedj lagljom postaje, čim više izlazi plina. Tko posve točno mjeriti može, kako visoko voda u čaši stoji, taj će opaziti, da vode u njoj svedj manje postaje. U čaši se dakle voda raztvara.

Digitized by Google

Upališ li pako vodik, i držiš, kakono rekosmo, drugu čašu nad njim, to se pokazuje druga snaga lučbe, kojom uzimaš vodik iz čaše, a kisik iz zraka, te praviš upravo toliko vode, koliko si je u čaši uništio.

Pravi lučbari imaju vrlo fine sprave, te mogu svakomu, koji se o tom osvjedočiti hoće, dokazati, da se niti najmanji četak (atom) vode tim neizgubi, već da gorenjem vodika postane upravo onoliko vode, koliko se je prije u čaši raztvorilo.

Vodikom moći je još mnogo vrlo zanimivih pokusa praviti.

Vodik je četernajest putij laglji od običnoga zraka, čega se radi taj plin u običnom zraku i uzdiže. Ako natakneš tanku ciev od gutaperče na onu tanju staklenu ciev, što smo ju prije spomenuli, ter pustiš, da plin jako kroz tu ciev struja, to ti treba samo kraj utaknuti u sapunicu, pak ti eto sapuničnih mjehurića, kako jih ono djeca često igrajuć se prave. Takov sapunični mjehur napunjen je vodikom, pak pošto je taj plin mnogo laglji od zraka, to se i diže odmah u vis, dok ga napokon više ni nevidiš. Takova nam igra pruža pravu sliku zrakoplova (balona). Zrakoplov je takodjer napunjen vodikom. Čim je veći, tim više teži u uzduh, te s-toga može velik zrakoplov znatne terete kao n. pr. čamac sobom u vis dignuti i nositi ga u zraku. Vodikom dakle napunjeni sapunični mjehur nije ništa drugo, nego malen zrakoplov.

Dospije li takav mjehur do svieće, to se upali lahkim praskom, nu ako si *takove* mjehure počeo praviti odmah s-početka, dok je još u čaši bilo običnoga zraka, koji se zove praskav plin, pak ako upališ takav mjehur, razprši se silnim praskom, kao da si izpružio pušku.

Taj praskavac plin nesluži samo za igru, nego se može i koristno upotriebiti.

Kad se najme upali, radja toliku vrućinu, da u njegovu plamenu rado i željezo izgori kao slama, pače kadar si i najtvrdje stvari, da i isto vapno, kojemu do sada baš nikojim načinom nemogoše nahuditi vatra, u tom plamenu raztaliti.

Ako pustiš goreću struju takova plina na komad krede, počima se kreda bjelilom žariti, te razprostire toli jasnu svjetlost, da ti zasljepljuje oči poput sunčanih traka. Uz električno je svjetlo takav plamen najsvjetliji.

Što je voda i što se može od čaše vode načiniti.

Iz rečenoga će svatko moći lasno uvidjeti, što je voda. Voda nije ništa drugo nego izgorjeli vodik.

Činit će se ova gdjekomu smiešna, pak će koji i pomisliti, da su to samo učenjačke mušice. Nu vara se, tko tako sudi; jer u istinu nije ti ni moguć postanak svekolike vode na svietu drugim načinom, van rečenim. Mora se uzeti, da nekad bijahu samo sastojine vode dvie vrsti zraka: vodik i kisik, pak onda tek, kad se vodik pomiešao s-kisikom, te izgorio, da je postala voda.

Od koje je pako važnosti ova nauka za praktički sviet, neda se pravo ni opisati.

Digitized by Google

U jednoj jedincatoj čaši vode tolika je množina vodika i kisika sgušćena, da bi timi plinovi podpuno cio dan jednu sobu grijati i razsvjetljivati mogao. Za kurenje i razsvjetu, na što se sada izdaje prilično mnogo novaca, nebi ti trebalo nikakova skoro troška, kad bi samo moguće bilo razstaviti vodu jeftinim putem u njezine dvie sastojine, ter napuniti jedan balon vodikom, a drugi kisikom. Kad bi to moguće bilo, to bi ti trebalo samo iz jednoga balona kroz ciev pustiti u peć vodika, pak eto ti pristupom običnoga zraka izvanredno vruća peć od toga plina. Za razsvjetu trebalo bi ti samo vodik pustiti iz cievi, te kroz tu vodičnu struju pustiti struju kisika, pak u plamen pomiešanoga toga plina metnuti komadić krede, i eto ti svjetla, kakovim nesvieti nijedna svjetiljka na svietu.

Reći će tko: kad je tomu tako, zašto se onda neradi tako? U čem je tu zapreka? Zapreka leži u tom, što lučba još nije dotjerala dotle, da bi jeftinim putem razlučivati mogla vodu ili bolje, lučba još nije tako daleko doprla, da bi tvari, koje se k-tomu troše s-lahka zadobivati mogla.

Vidjeli smo, da smo morali metnuti tutije u čašu, u kojoj smo razvijali vodik. Zatim moradosmo priliti sumporne kiseline, pak tekar pomoćju ovih tvarij mogosmo vodi, koja dakako nestoji ništa, oduzeti njezin vodik. Nu tutija i sumporna kiselina stoje novca, pak zato je vodik dakako skup. (Dalje.)

Karolina Světlá.

(Dalje.)

Tajila je u sebi i muku, onu groznu, veliku muku, kada posjeduješ dušu, žednu za znanjem, težeću za istinom, a odsudilo te je silomice k duševnoj bezposlenosti kao jedinu svrhu cieloga svojega života; uturilo ti je u ruke mekanične poslove: iglu šivanku ili pletivaču, da zastupaš mjesto mrtvoga stroja; milostivo ti je dopustilo, da se smiješ kititi, resiti poput lutke, izpostavljene na ogled u modnih dućanih, i udati se smiješ i materom biti; nu znanja, koje će ti biti vodilom u težkih zadaćah života, netrebaš imati, a sve samo s-toga razloga, jerbo si žena.

Mnogim bi mladićem za ono doba roditelji silom turali knjige u ruke, da poput milostinje izmoljakali jim kakav takav red; nu dječko morao je učiti, bio za to sposoban oli ne. Koli žuhka, trpka su se to morala poroditi čuvstva u duši Ivaninoj!

Bilo je za ono doba običajem kod gradjanskih porodica, da odrasle djevojke nisu smjele u radičak niti pomisliti na čitanje, a kamo li na učenje! Poslje ovršenoga kućevnoga posla plele se čarape do devete ure, pa stopram onda, ako je kojoj za to dalo svieću, smjela si je nešto pročitati, ako joj je bila za to duša dosta svježa.

Godine 1863., kada sam se poslje devetgodišnjega odsuća iz rodnoga mjesta opet sastala s-Ivanom, koja je medjutim pod pseudonymom Karolina Světlá* postala

* Světlá je ime seoca pod ještedskimi planinami, od kuda je suprug K. S. rodom; od onuda ona crpi ponajviše latak za majstorska svoja djela; ondje i u okolici probavi svake godine barem 2—3 mjeseca, posabiruć drugim nepoznati biser.

Digitized by Google

odličnom spisateljicom, i kojoj su najveći literarni autoriteti proricali sjajnu budućnost, klanjajuć se njezinu duhu, pripoviedala mi je ob onih utiscih iz dobe svoje mladosti od prilike u taj smisao: „Hoću jednom kasnije opisati sve te utiske iz svoje mladosti; rane su jošte i sada veoma bolne, ćutljive; mnijem, da je svašta trpkoga u mojoj ćudnosti poniklo u onoj dobi nesretnoj, gladnoj, punoj nezadovoljstva i sdvojnosti; neprestance mi se pričinjalo, kao da bi se u meni ovršivao grozan neki zločin, kojemu je svaki bio sukvivac. Nu kao što svako zlo ima svoje dobro, a svako dobro opet svoje zlo, tako sam iz one patnje crpila neocjenjivu za me korist, da nisam nikada žalila za svojom mladošću, niti ću je ikada oplakivati. Čini mi se, da sam stoprom sada mladom, jerbo stopram sada živim svojim duhom. S-istinskim začudjenjem čujem ljude govoriti i sanjariti ob onoj blaženoj dobi; za mene bila je cestom u sried kopriva, bodljika, trnja i glogovja: — barugom (barom). Kako sam nastojala, koliko se trsila, da u meni utrne svaka viša sposobnost! Ono, šta čini mlad muž, da se uznese i obogati znanjem i umjetnošću, za da obzor svoj razširi, sve ono sam i ja učinila, da duh u sebi usmrtim, da ga ušutkam, potlačim, krila mu ošišam, savežem — — — vršila sam znajućke sama na sebi ubojstvo!“

Koliko gospodjicâ i dandanas čini ovakovih samoubojstva; dakako da različito od mladjahne Ivane, t. j. čine to neznajućke.

Samo polovicu onoga vremena, što ga žrtvuju zahtjevom božice „Mode“, da *bi* upotriebile za njegovanje ma kojegoder svoje duševne sposobnosti, pa da bi se posvećivale znanosti s-istom uztrajnošću, kojom proučavaju i počinjaju te raznovrstne neukusne figure, koje ih toli ruže, to bi se u kratko doba pretvorila zapušćena Hrvatska u cigli zemaljski raj, jer nejma, te nejma za nju spasa prije, dok se njezine kćeri neprobude i i nepoprimu duševnoga râda.

Narod hrvatski nije nikada bio, niti može ikada biti na onom stepenu najgroznije, najužasnije duševne i tjelesne biede, na kojem je bio poslje svojega poraza u 17. vieku i potle narod češki; najsurovije nasilje, svakovrstni utisci grozne nepravde i odurno morenje, koje se ovršivalo u sried civilizirane Evrope kroz dvie sto dugih godina na češkom narodu, bili su gotovo u nebo vapijući, te je englezki učenjak, državnik i humanista, John Bowring* na sav glas proti njim uzkliknuo u novinah već g. 1828, kada se je u samoj Českoj jedva nekolicina rodoljuba poduhvala tiho, tihano pomišljati na moguće poboljšanje stanja stvari narodnje i na konačno uzkrsnuće puka.

Pa gle, kamo je taj narod dospio, a kamo li će se jošte popeti, napredujuć ovako uz revnu pomoć rodoljubnih svojih kćerij!?

Za dobe mladosti Světlé bila je češka knjiga isto tako preziranom pepeljugom, tako nepoznanim blagom i mrtvo ležećom baštinom praotaca kod ve-

* Vidi: Foreign Quarterly Review, February 1828. To je isti J. Bowring, koji je podao izbor slovenske poezije englezkomu občinstvu, što je veliki prouzročilo upliv na literarno občinstvo englezko; već god. 1821 podao je: „Specimens of the Russian poets“, a god. 1827 u „Literari Chronicle“ prosudu skrbskih narodnih pjesâma sabranih V. Karadzićem, koje je takodjer preveo.

Digitized by Google

čine porodica u Českoj, kako je n. p. sada hrvatska knjiga u svojoj domovini, gdje je svaka kućevnost, u kojoj se slučajno šta čita, gotovo poplavljena proizvodi literature tudje, — njemačke. (Dalje.)

Dopisi.

(Gradjanska škola.) U dopisu od 28. Ožujka t. g. obećao sam svrhu gradjanske škole u kratko nacrtati. Kako već onda rekoh, nedržim da sam u tom obziru nepogrješiv, i bilo bi mi osobito milo, kad bi se vještije pero od moga našlo, te to temeljitije izcrpilo. Budući sam pako dušom i tielom učitelj, to si držim za najsvetiju dužnost, na polju obrazovanja i prosvjetljivanja onoliko djelovati, koliko će mi moje slabačke sile iole samo dopustiti. Kao slobodan gradjanin u slobodnoj državi, nalazim tu svoju dužnost sasma opravdanu, jerbo je svaki od nas pozvan, za obće dobro po nešto doprinieti.

Dok u državi gradjanski stališ postoji, dok u obće gradjanskoga života bude, koji treba praktičnoga naobraženja za život; dotle ima i gradjanska škola obstanka, te će se s-vremenom do onoga vrhunca uzdići, koji joj nedvojbeno i predstoji. Gradjanski će stališ gradjansku školu cieniti i š-njom se koristiti umjeti.

Smjer i svrha gradjanske škole jest: djecu uzgajati i obrazovati za gradjanski život. Ona je dakle uzgojni zavod, a znanje, što ga mladeži podavati ima, mora biti čim podpunije, ali sasvim primjereno zahtjevom gradjanskoga života.

Školski zakon za vojnu krajinu ustanovljuje, da ima diete tek po dovršenoj četrnajestoj godini školu ostaviti. U tom su smislu gradjanske škole i ustrojene. Učevna im je osnova takodjer tako udešena, da može diete u njih polučiti toliko naobraženja i toliko znanja, koliko to gradjanski život potrebuje, a to je poglavita zadaća gradjanske škole.

Nastavljanje u njoj mora biti posve praktično. Kao što je u sveučilištu opredieljujući princip znanost, tako je u gradjanskoj školi život.

Da bi se sada u gradjanskih školah uvedene knjige preinačiti morale, pripoznala je i nadležna vlast. Nadati se je dakle, da će se u toj struci žudjeni cilj postići. Knjige, koje su za srednja učilišta propisane, nemogu nikad gradjanskim školam onako rabiti, kako bi trebalo, jer druga je svrha srednjim a druga gradjanskim školam.

Sad prelazim na drugi dio svoga predmeta, a to je: učiteljsko osoblje gradjanskih škola, kao njihov najglavniji faktor. Budući ima gradjanska škola naobražavati mladež za gradjanski život, to je nedvojbeno, da ona netreba upravo strukovnih učenjaka, već izkusnih i praktičkih pučkih učitelja, koji su ma kojim načinom svoje naobraženje usavršili i naravno izpite za gradjanske učitelje položili.

Učiteljske pripravnike mahom za gradjanske učitelje namješćivati, nebi već radi njihove vlastite koristi za shodno našao. Nebi ni njim ništa škodilo, kad bi po nekoliko godinica gorki hljebac seoskoga učitelja kušali. Dok bi se oni dima nadimili i ladanjskoga zraka naužili, dotle bi se naši stari krajiški učitelji za izpit bolje pripravili. Nebi gradjanska škola ništa izgubila, da su stari učitelji još jednu godinu u dolnjih razredih djelovali. Kad su to jednu godinu činiti mogli, zašto nebi mogli i dvie?

U gradjanskoj školi nevriedi ništa dociranje, tu treba duševne i tjelesne sile razvijati i naobražavati, a za oto netrebamo profesorâ, već metodično uvježbanih učiteljâ.

Ravnatelj mora biti takodjer praktičan, i za to zvanje sposoban muž; sa učitelji ima sasma bratski postupati, nesmije se vrhu njih uzdići i misliti, da je

Digitized by Google

on sve i sva. U dogovoru s-njimi mora svako djelo preduzeti, ako hoće da škola napreduje. U cielom svom ponašanju mora imati čelični značaj. Veoma bi pako žalostno i za čitav zavod ubitačno bilo, kad bi bio na čelu gradjanske škole čovjek, koji za to nije ni usposobljen. U takovu slučaju nebi nikad bilo bratske sloge, ni ljubavi.

Ravnatelju gradjanske škole valja ako ne veću a ono bar onu sposobnost pokazati, koju njegovi sudruzi imaju. Nepokaže li toga, onda neće uživati počitanja i povjerenja učiteljstva, a gdje toga nejma, jao onomu zavodu!

Ima još jedna veoma važna točka, koju nikako preći nemogu, a to je: razdieljenje učiteljâ po razredih. Ovdje bi se usudio samo svoje mnienje navesti, i bilo bi mi osobito drago, kad bi se koji krajiški učitelj našao te me o boljem uputio.

Buduć svi učitelji na gradjanskih školah moraju biti jednako usposobljeni, to bi za shodno našao ovako ih razrediti:

U prva četiri razreda neka se mienjaju, nu tako, da učitelj po dvie ili tri godine ostane u jednom razredu, da svoje možebit stečeno izkustvo prijašnjih godina uporabiti može.

U četiri gornja razreda nebi to mienjanje za shodno našao. Ovdje bi trebalo tako narediti, da pojedini učitelji svoju skupinu predaju, ali to bi imao ne sam ravnatelj, nego čitavi učiteljski sbor onako urediti, kako bi po zavod najshodnije bilo.

Drugom prilikom nešto o postanku gradjanske škole.

U Brodu, 28. Travnja 1873.

Filip Gjoić,
gradjanski učitelj.

Raznice.

— (Povišenje plaća). Učiteljski je sbor zagrebačkih gradskih učiona zaprosio u gradskoga zastupstva, da mu radi nastale velike skupoće povisi plaću za sto for., a u ime stanarine dopita 10 postot. redovite plaće, kao što je to u svih većih, a i u mnogih manjih gradovih jur učinjeno. Školski je odbor pravednu ovu molbu toplo preporučio zastupstvu, ali uza sve to nebi molba u svem uslišana, i tako molitelji zadobiše samo 10 postot. u ime stanarine. Čujemo, da bi jamačno čitavi predlog školskoga odbora zastupstvo bilo poprimilo, kad bi se bila zauzela za učiteljstvo sva gospoda mjestni školski nadzornici onako, kako se je zauzeo g. zastupnik i mjestni školski nadzornik g. Hondl, koji je i ovom sgodom dokazao, kako mu narodnja škola i prosvjeta na sreu leži.

— (Škole i obće reforme) stupaju iza rata franczko-njem. u novu fazu, ili bolje u novu epohu. Ruski ministar Tolstoj, pruski Falk, magjarski Tréfort, francezki Simon, talijanski, bečki Stremayer itd. svi ti reformiraju škole, predlažu saborom i vladarom školske zakone i reforme prema duhu vremena i narodnim potrebam. U Englezkoj je ministarstvo Gladstonovo poradi irskih škola već bilo napolak palo, nu radi vanjske politike za sada težkom mukom preboljelo krizu. Švajcarska, koja ima izvrstne škole, popravlja i mienja ljetos takodjer svoje zakone. To isto čine u Belgiji i Holandiji, dapače i u Egiptu! a kušaju i u susjednoj Turskoj, što pokazuje, da je i tamo nužda i uvidjavnost prodrla do odlučujućih krugova za škole kao i za željeznice, makar se neizvede upravo ništa ili vrlo malo. Veliki vezir izdao je naredbu glede škola, pa makar i ostala na strpljivu papiru još koju godinu. Na pose nam valja spomenuti norvežke škole, kao najbolje, akoprem imaju najveće zaprieke. I one se popravljaju kao i danske. Danski ministar za nar. prosvjetu predložio je saboru (rigsdag-u) u Kodanju (Kjöpenhagen-u) novi školski zakon. Danske su škole jako dobre, akoprem su istom ovoga stoljeća osobito nakon g. 1814. obćenito uvadjane i uredjivane. Od god. 1848. osjećala se obća potreba školskih reforma. Tomu je doskočio prijašni ministar nastave i predsjednik ministarstva, vladika Monrad. Nu istom je sadanji danski ministar za narodnu prosvjetu M. Hall uredio i popravio škole. Po zakonu moraju od 7. do 14. godine sva sposobna djeca ići u školu. Gdje seljaci nemogu polaziti običnih škola, drže se po dvie zime posebna predavanja, da se i odrasli upute u sve, što svjestnu seljanu najnuždnije treba. Tamo ima na sjeveru posebna vrst učitelja, koji putuju i tako škole drže i prosvjetu šire, kako u nas diletanti kazališnu i dramatičnu umjetnost. Sav se evo sviet oko nas kreće, popravlja, pa da samo — hrvatski Kraljević Marko — spava!

p. t.

Digitized by Google

— (Škola i crkva). Bečki rajsrat zaključio je, da se pozove ministarstvo za Cislajtaniju, neka bi se uredio odnošaj izmedju državne uprave i katoličke crkve gledeć na vjerozakonske fonde i pomoćni porez duhovnikâ kao i reorganizaciju bogoslovnih fakulteta kod sveučilištâ. Vlada neka čim prije pripravi za to zakonsku osnovu. Isto tako je bečki parlamenat pozvao ministarstvo prosvjete, da uredi porez i druge odnošaje glede samostanâ i opaticâ. Zatim zahtieva se u parlamentu od bečkoga ministarstva, da točno dade iztražiti i proučiti dohodke i odnošaje kao i obvezanost fondova nastavnih i vjerozakonskih. Ta pitanja je za to važno pratiti, jer će i pred hrv. sabor morati doći a zasiecaju i kod nas odnošaji crkve u odnošaje škole isto tako kao i odnošaji samostana mužkih i ženskih stoje u savezu sa narodnom školom i narodnom prosvjetom. Bečki parlament zahtieva u svojoj odluci od ministarstva, da energične korake učini, da se više god. 1874. u proračunu nenalazi dotacija za članove jezuitskoga reda kod sveučilišta u Insbruku. Drugimi riečmi: jezuite tjeraju sa sveučilišta u Insbruku, te vole druge svjetske popove, nego li ove extremne učitelje katoličke crkve. p. t.

Književnost.

— (Statistika pučkoga školstva). Svi smo u tom složni, da našoj pučkoj školi treba silnih reforma i popravaka, — pa će ako Bog da skoro nadoći vrieme, gdje će te reforme i popravke trebati izvadjati. — Da se to uzmogne valjano i uspješno učiniti, bilo bi potrebno, da znamo gdje smo, što imamo i što još trebamo, jednom riečju: što nam valja činiti, da nedostatke i manjkavosti nadoknadimo i popravimo, te svoje školstvo uzdignemo na onaj stepen, na kojem se nalazi i kod svih drugih naprednih naroda.

Savjestno i valjano izradjena školska statistika bi nam mogla u tom pogledu veoma veliku pomoć i uputu pružiti, — nu takove žalibože sve do danas nejmamo. — Oskudica školske statistike sve se većma osjeća, te su potrebu takova djela spomenuli jur i neki politički listovi.

Izradba statistike nije lagan ni zahvalan posao, s-toga sam se malo začudio a jako uzradovao, čitajuć, da pedagogijski sbor namjerava uz svoj „godišnji glasnik“ izdavati statistički pregled sveukupnoga pučkoga školstva zajedno sa šematizmom učiteljstva. — Takovo djelo bilo bi tim znamenitije i koristnije što bi se nastavljalo neprekidno svake godine, i tim predstavljalo pravu i vjernu sliku o napredovanju ili nazadovanju našega narodnoga školstva. — Mi ćemo i sada t. j, prigodom svjetske izložbe dobiti pregled statistički o našem školstvu, nu taj će pregled valjati samo ove godine, na godinu će izgubiti od svoje vriednosti barma donekle.

Kako rekoh pedagogijski sbor bi učinio veoma veliku uslugu narodnoj školi i svim ljubiteljem narodne prosvjete, kad bi svoju namjeru sbilja izveo. — Nu ovdje valja i to spomenuti, da će to sboru jako težko poći za rukom, ako mu u tom nepriskoče obe naše zemaljske vlasti u pomoć i to prvo dozovolom, da se može služiti službenimi podatci, u drugo makar najmanjom materijalnom podporom. — U koliko su meni poznate novčane okolnosti sbora bit će mu skoro posve nemoguće to djelo vlastitim troškom obielodaniti, a ipak je ta namisao toli važna i znamenita, da se podnipošto nebi smjela propustiti.

Pošto su skoro svi prosvjetni zavodi u našoj domovini zadobili novčane podpore od strane sabora i vlade, bilo bi tek pravedno, kad bi se i našem sboru, koji nejma manje težke ni manje važne zadaće, kakova podpora pružila u svrhu toli potrebnoga i koristnoga poduzeća. — Nemoguće, ako se nebi našao koji novčić za najvažniju narodnu stvar — za narodnu školu. S. Basariček.

Natječaji.

— Za podučiteljsko mjesto na pučkoj učioni u Marjancih. Plata je 160 for. a. vr., slobodan stan i drva za ogriev, a uza to ima nade, da će se početkom buduće školske godine povisiti plata na 210 for.

Molbenice se šalju do 1. Lipnja t. g. školsko-kotarskomu nadzorniku Dolnjo-miholjačkomu: g. Anti Regenu u Podgajce preko D. Miholjca.

Upozorujemo gg. dopisnike, kao i sve slavne urede, da nam nepošiljaju nefrankiranih listova, jer mi moramo poštarinu platiti, ma bilo na listu i desetputij napisano: službeno. Osobito neka si to uzmu na dušu oni dužnici, koji ne samo da svoga duga platiti neće, nego nam svojimi jalovimi izprikami u nefrankiranih listovih još veći trošak prave. Odsele nećemo više primiti baš nikakova nefrankiranoga lista. Ured.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“. Uredjuje ga **Ljudevit Modec.** Tiska ga **Drag. Albrecht.**

Digitized by Google

Br. 16. U Zagrebu, 1. lipnja 1873. Tečaj XIV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Cjena god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 3 for., za stranе države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka, novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora“. Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Ponavljam: neuzgajajmo si, neplemenimo si mladeži tjelesnom kaznom!

(Dalje.)

Školi je sve sposobnosti, svu naravnost mladeži probudjivat, razvijat, oplemenjivat. I samo se kaže, da tim želimo mladeži, kroz ovu pako cielomu si narodu neko dobro. U tom smo ipak svi složni, da se nemože ništa postići bez *nečesa*, prema onomu: „nejma zanata bez alata“. Recimo ju onako malo drugimi, prem ne mudrijimi riečmi. Ono, čim se što vrši, postizuje, zovemo školskim jezikom „sredstvo“, pučkim pako „način“. Složni smo i u tom, da nejma rukotvorca, koj bi volio rabiti nespretno, loše, dà i opasno si orudje u svom poslu, nego li protivno ovim.

Velim nadalje: nejma čovjeka pod suncem, koj si nebi želio dobro; — i onaj, koj odgojen zlo, za zlim ide, zaisto u istom onom zlu vidi, za sebe barem, dobro. Sredstva, bila ona stvarna ili duševna, vise uviek ob osobnosti onoga, koj si takova traži, komu jih je rabiti; hoću da reknem; sredstva vise o čustvu, o razumu onoga, koj si takova bira. Kad se traži dobro, onda treba da svom svojom moćju banuje razum, a čustvo da se ovomu pokori.

Za postignuće tjelesnih dobara prilagodjuju se često veoma uspješno i nemila sredstva, koja zovemo sama po sebi zla; ako nam pomažu, velimo da su dobra. S-toga upravo najodporniji, najgrstniji ljekovi, dà i sami otrovi i čemeri, u koliko se njimi liečimo, pak uza to izliečimo, zovu se dobrimi sredstvi.

Doduše i ova se pričinja, da se može čovjek i duševno poboljšati, pak i dobrim postati, takodjer i uz nemilija sredstva; stalno je i to, da se zlato u vatri čisti, što će reći: i u zlu učimo se pameti. Ovim zaudaraju sve one žive prilike, koje sam ne bez razloga naveo u začetku ove razprave. Ali uvjeren sam ob istinitosti i ove: bolje bi ipak bilo, da se može uviek postizati **dobro — dobrim.** Sretna li, koj kroz šibe protrči neozledjen, kroz vatru neosmudjen, da nereknem, neopaljen!

Digitized by Google

S-istoga umovanja vide mnogi u tučenju ljudij u obće, — što je ipak **u sebi neporecivo zlo,** — neko **dobro sredstvo,** kojim se ima postići: **dobro.** —

U **netučenju,** — što je ipak **u sebi neporecivo dobro,** — vide mnogi i mnogi **očito zlo.** Čudna li pojma o sredstvih, kojimi se ipak ništa drugo nekani postići, nego jedino: **dobro!**

Žalostan je pojav, uz sve naše današnje, tobožnje naprednije odgojivanje, da se veoma površno, a skoro i nikako, neuči mladež po školah onih grana i grančica umovanja, gdje se potanko razpreda i uči poznavanje samoga dobra, raznih vrlina, pak, u čem i jest sve, niti pouzdanih cesta ni stazica, kojimi se imaju sve dobrinje razumno i uspješno porazposadjivati.

Razum, i ništa drugo, jasno nam podvikuje ova: zlo sredstvo zlim samo radja plodom. Ako zlo ciepim voćku, nejma ploda; ciepim li dobro, pak se nije prihvatila mladica; nisam kriv ja, već okolnosti vanjske: moja je barem sviest mirna. Uz ovaj štit, neboj se nikoga, strpljivi sudruže učitelju! —

Kaznim li diete zlim, a diete, naravski, bilo je u nečem zlo, sliedi očito, da 1 zlo mora donieti ciela dva zla. — Uz rabljenje šibâ, koje su svakako zlo, radja se prečesto i ovo, da, kaznim li 3 puta zlim jedno diete poradi 3 prestupka, da se u toj sgodi neporodi zla svota u prilici $3 + 3 = 6$, već uviek u ovoj: $3 \times 3 = 9$ zala. A želimo da nam bude sbroj: dobro.

Razum nam veli, a to nam je jedina najpouzdanija svjetiljka. — da je uviek bolje upotrebiti više putij dobro sredstvo, nego li samo n. p. $^1/_2$ puta zlo. Jer n. p. 5 dobrih i umnih sredstva mora da barem za nešto poboljša 1 zločest čin; gdjeno n. p. samo $^1/_2$ zla sredstva mora, pak bilo to samo $^1/_4$, da pogorša onaj isti u sebi već zločest čin. — Opetujem: ova nam nosi zdrav razum; ova se nepobijaju lakrdijami, doskočicami, niti jih ruše razlozi, kojimi se, na žalost i sramotu našu, navlači voda na vlastitu, osebnu samo vodenicu, ne pako na občinsku, — koja, čim je poslenija, tim veći i smočniji dielak dopadne svakoga pojedinca iste občine.

Zlo bi bilo, da se ljudi nepopravljaju. I najgorji čovjek može se poboljšati, može postati najuzornijim članom družtva. Al je opet stalno i ovo, da ga nije nikada niti jedincato zlo, neljudsko sredstvo, moralno popravilo, već uviek samo sredstvo dobro, blago, ljudsko, pak ponajviše uviek ono zadnje. Šibom, silom stvarnom možemo nagnati čovjeka, da vrši ovaj ili onaj stvarni posao; ali istom šibom nestvorimo ga zaisto moralno boljim. Zlimi sredstvi griešnik se samo pričinja biti dobar; uvjeri ga pako o dobru **dobrim,** pak ti bude stalno bolji te bolji, dok nepostane i dobrim. Ali za to se hoće: muke, truda, i pun koš razbora, začinjena strpljivošću, koja je, što no je rieč: fratarski smok. Dodajem: bormeš treba da bude i učiteljski.

Sva dobra, što si jih kanimo razumno steći, želimo da nam budu ujedno i mila, u koliko najme istodobno proizlaze iz naslada čuvstvenih; — ista dobra uzimljemo da su i poštena i častna, u koliko ih proizvadja razum osobnosti.

Digitized by Google

Prema svemu tomu treba da budu uviek i sredstva; dakle da budu mila, ugodna dostojna i poštena po čovjeka; a samo će sliepac i bezćutnjak izreći, da se tučenje prema tomu neprotivi.

Učitelju je nastojat, da mu budu djeca barem tako zadovoljna i sretna u školi, kako su u kućah svojih. Prava škola treba da u tom i samu kuću nadkrili. To se barem danas nastoji, a takovih već ima i po selih, i po gradovih. U toj sreći, u tom blaženom uživanju najveće je dobro po djecu. Kaznimo li si pako djecu šibom poradi prestupaka, kojim je uviek uzrok kuća joj, sviet; dakle ne u njoj, već izvan nje: to je opet očito, da griešimo, jer si, krivo i zlo kazneć, prestupnike unesrećujemo, čim jim pribavljamo z l o, nepako d o b r o, što bismo ga morali po dužnosti svojoj.

Nije lošjega na svietu odgojitelja, što je on, koj sam drugo radi, nego što si djeci, narodu svomu zapovieda. Nam je medju ostalimi dobri nabavljati djeci svojoj i: m i l o k r v n o s t, s u s t e g u, r a z l o ž n o s t, r a z b o r i t o s t, v e l e d u š j e itd. Sva ova dobra želimo da nam djeca shvate, da ista u njih prokliju, da se njimi u vrtlogu ovoga svieta kašnje i diče i nasladjuju. Pitam sada svakoga: je li je moguće, da učitelj postigne svoju svrhu, ako već sâm na očigled sve svoje mladeži dokazuje batinom ili šibom, da posjeduje možda sve druge krieposti, samo upravo ovih ne? Zamislimo se u ova nesamo malo, već to i kako, ter i kruto! —

Čovjek treba da hvali stvoritelju svomu za sva dobra, od njega primljena. Medju tolikimi dobri u istinu je i ono l j e p o t e t i e l a. Odgojitelj mora nastojat, da se tjelesna ljepota nesamo uzdrži, već ujedno i njeguje, da bude osoba što milija, nježnija, ljepša, krasna. Naročito obraz nam pripovieda svojim tajnim i čajnim sborom, što ti srdce osjeća, što li dušica i snuje i prede. Ustne, oči, dà i same nozdrvice riedko kada varaju. Iznimke su riedke. Prevarit će nas prevejana, prepredena, u srdcu i duši si pokvarena pretvaralica, lisac, živa to nakaza ljudska, koju da potare blagoslovljeno čislo marijansko!

Šibanjem rušimo u istinu onu naravnu ljepotu, onaj naravni tjelesni kret i mig, onaj čarobni sbor, ono najvjernije naravno ogledalo i srca i dušice djetinje u toliko, da se mnogo i mnogo razpitkivalo: što je ipak to, te mi sin ili kćerka, odkada polaze školu, posve drugač gledaju, posve su druga lica? Stalno je, da se diete pod mukami, — a to su zaisto šibe, batine, pljuske, kezmanje, — razbrezi, izobrazi; stalno je, da postaje pogleda plaha, mrka, nepovjerljiva, bjesnovita; da se začne mrgoditi, čelo si nabirati i brazgotati, ustima da se raznoliko cêri, nozdrvicama zavija i posmrcuje bez nužde, svakim časkom i bez razloga zaslivče, laganije i slablje diše, svačesa se preplaši i trzne, jer uviek misli, da će ga sadahna studena ošinuti ruka.

Već jedini ovi razlozi, samo ako smo jim kadri prodrieti u sok i smok, u dušu njihovu, dovoljni bi bili, da se naprečac zabrani tjelesna kazna u školi.

Dok sam u toj misli, dužnost mi je pripomenuti još i ovo: Djeca se stvaraju mila oli nemila pogleda sa živih ogledala, koja ponajviše motre. A to su ljudi, pak i životinje, s-kojimi živu, s-kojimi se pravo reći, neprestance uzgajaju.

*

Digitized by Google

Znajmo ju: nije ti šala motriti učitelja ili učiteljicu po 4, 5 i 6 satij na dan, skoro bih rekao, kano želva svoja jaja!

Hrvat je u obće zamišljen, sbiljan; a tomu je opet svoj razlog. S-ovih duševnih položaja najbližji je korak k-namrgodjenosti i ždurljivosti; — a kada si takov, onda se bormeš neprikazuješ gojenčadi svojoj kano mili i nježni roditelj, — što bi ti bila dužnost, — kano uzor liepa, krasna pogleda, kreta, miga i sbora, već kano protiva onomu.

Hoću da reknem: budimo u školi što nježniji, što veseliji; krećimo se što najpravilnije, što najmiljašnije možemo, pak sborimo, uz tolike božje darove kojimi nam je divni jezik nakićen i usposobljen, uviek gukom golubinjim, sladkim i milozvučnim spjevom laste i ševe, nepako gurgutanjem purana, pauna; ne kreštanjem kreštelice. Pak znajmo i ovo, istimi ovimi liepimi i milimi dobrinjami znatno i prekrasno da se uzdržava i sam poredak školski, istimi da se mladež veoma lasno i pouzdano poždinje na posluh, na radinost. Učiteljice nas u tom svakako nadkriljuju; u Italiji pako nezna se, koj bi koga nadvladao istimi krasnimi sposobnostmi i vještinami.

Učitelj treba da razvija, da učvršćuje poznavanje p r i j a t e l j s t v a, a valja nam se pokloniti ovoj istini; ono spada medju prva nuždna dobra, što si jih nastojimo i žudimo pribaviti; to za potrebnu nasladu osebnu, košto i za što pouzdanije učvršćenje spôna i vezij obitelskih, občinskih i državnih. Veliko je pitanje, a još su veći odgovori: što se sve hoće za pravo uzajmično prijateljstvo. Toliko se samo u kratko izriče: prijatelj mora da se i žrtvuje svomu prijatelju; mnogo pravih prijatelja, mnogo čistih i pobratima nemožeš nikada imati, jer ćeš se prema svojoj prijateljskoj dužnosti, raztrgati, uništiti. Tuj nemislim samo da bi se žrtvami stvarnimi, već i samimi milimi ili tužnimi osjećanji — a to su najveće žrtve —, kojimi dieliš sudbinu prijatelja svojih.

Učitelj — odgojitelj uviek je u neobičnu pomjeru prijateljstva s-gojenci svojimi; riedko se bilježi, da je kano 1 : 50, već kano 1 : 80, 100, pak i više. Svu dakle svoju ljubav, sve svoje prijateljstvo treba da jedan učitelj pravedno porazdieli medju sve svoje učenike, — predivnim ipak načinom, tako najme, da svi dobe od j e d n o g a d o b r a po j e d n o, — od s t o d o b a r a opet svako po s t o t i n u njih. Preokrenimo to! Svaki pojedinac, ciela škola mora istom mjerom da ljubi, da bude prijateljem jednomu; a taj ti je u č i t e l j. Tko nepozna ovoga si položaja, koj ga istodobce i neosjeća; kusast i krnjav je zaisto odgojitelj školske mladeži.

Meni niti ovdje nejde u glavu, da će si učitelj steći u mladeži nagnuće, ljubav, nove mlade prijatelje danas još porabnim uzgajanjem, š i b a n j e m najme. Ja sam uvjeren o protivnom, da si najme učitelj stvori migomice neprijatelja u svakom djetetu, koje se drznuo i usudio tobož b o l j š a t i i p l e m e n i t i, budi to prvi put ma samo jednim milostivim šikcem.

U tom me hrabri dobrahno poznavanje srdca i duše ljudske; to mi potvrdjuje i moje i svih nas vlastito skustvo, s-kojega znamo i pamtimo, da smo na tihanu uviek štrmljali, psovali, proklinjali i režali na učitelja si, kad bi nas znao ot-

Digitized by Google

ćinskom svojom blagošću boljšati i civilizirati šibom ili krbačem uzljenjakom; znadem pak i to, a bilo je 1841. godine, da bi mu se znali i osvješćivati, pak još i grozotno. Sada znadem samo toliko: na sve to navela nas bila neljudska kazna, pak još za prestupke posve nedužne.

S-razloga dakle, što se tjelesnom kaznom na očigled nepostizuje u školi toli nuždno razvijanje i poznavanje prekrasne i prenuždne dobrinje, koju zovemo prijateljstvo, već se njom usadjuju i razvijaju ovomu protivna, i opet sam za to, da se školska mladež neplemeni tučenjem, kanoti dokazanim zlim i pogubnim uzgajalom.

Stari su Indi toliko štovali dostojanstvo čovjeka poradi njegovih duševnih svojstva, da su nekim nabožnim čustvom cienili i samu njemuštinu, u osvjedočenju, duša ljudska da se seli i sèljaka iz živine u živinu sve tako dugo, dok se nesmjesti i neudomi u dvorovih začetka svoga. Čitamo li ili čujemo svoju narodnju pripoviest, koja nam uzljetno povieda, kako je ovaj ili onaj toliko ili onoliko godina paunovao, jelenovao, konjevao, t. j. stvorio se paunom, jelenom, konjem itd., živio poput ovih živina: onda ga znajmo, da nam je i u tom dokaz pradrevnoj svojoj korenici indijskoj. Drevni Grci, medju kojimi poznatiji nam Sokrat, Eschyl, Plato, Aristotel, stvoriše s-čovjeka drugoga namjestnika božjega. Nije dakle čudo, ako je, uz divni onaj uzgoj, podviknuo Anaxagoras ovako: običan sviet vidi se sretnim, ako je samo u velikoj časti, ako je od naravi liep, ako bogat. Meni je sretan onaj, koj u svoj tihoći pošteno i pravedno radi za se i za druge; koj si božanstvenim nekim motrenjem svemira — dušu kriepi i blaži.

Svemu tomu treba da se poklonimo, ali ujedno znajmo i to, da je njihova čovjeka sačinjavala jedva 0.001 čovječanstva; jer se zaonda čovjekom smatrahu gospodovavše samo kaste mužkaraca, — a sužnji i žene bijahu samo nuždna zla. Za žene je Aristotel izrekao jedino to: dobro bi bilo, da se i one uče.

Ova krnjava i kusa ljudska načela vladahu i kod nas sve do onomadne; a što se žena tiče, priznajmo, da jih jošte neumimo cieniti prema njihovu dostojanstvu, na očitu obću štetu svoju.

Druga opet sakrivljena umovanja porodiše toliko knjiga, da, kad bismo od svakoga pisca imali samo po exemplar, bio bi jim pretiesan prvostolni hram sv. Stjepana u Zagrebu. Tuj se dokazivalo stranom, da je čovjek samo prah i pepeo zemaljski, stranom pako, on da je sve. Sva pako druga božja čudesa, sva narav, u kojoj se jedinoj zrcali neshvatljiva sila, mogućnost i zmožnost božanska, da su ništa, ili pako da su samo plašila, grozitelji ljudski.

Udahnula viša sila nedavno ljude, koji su začeli uz čovjeka i ostale sile ciele naravi proučati. Novi nam se sviet prikazao; ljudi su se začeli s-ovih novih svietova upravo prvim mahom žacati, al ujedno i dostojno klanjati premudrosti tvorčevoj. Sva umienja, sve polakšice, što jih danas sviet uživa, plod su ovih učenjaka naravoslovaca. Al se bilo i uz ovu nauku zalutalo tako daleko, te se začelo zaboravljati na istoga onoga, koj svojim neobsežnim duhom razčinja vidljiva i nevidljiva još djela tvorčeva. Ja se svemu tomu nedivim; to je naravno koracanje, naravno talasikanje sila neshvatljivoga svemira.

Digitized by Google

Čini mi se da i nije moći ljepše izreći, nego što ju u istinu veleduh Pascala: „Pogibelno je čovjeku, da se odviše vidi i prepozna, u koliko naliči životinjam, ako mu se ujedno nepokaže njegova uzvišenost. Pogibelno je i to, odveć mu pokazati njegovu velemožnost, nisi li mu istodobno pokazao njegovu ništavost. Najpogibelnije pako jest — neupoznati ga niti s-jednim, niti s-drugim. Nu ipak, vrlo je koristno, da sazna za obodvoje."

Velim: čast, dostojanstvo, ponos, dolikujući čovjeku kano takovu, treba da svakom sgodom što pozornije i što nježnije razvija i učvršćuje škola, a to tim većma, što danas narodnja škola uzgaja mužko i žensko, dakle sav narod, ne pako polovinu naroda. Ja sam uvjeren o tom, da šiba, da batina snizuju, ruše, guše i uništuju dostojanstvo čovjeka; uvjeren sam, da se narod sredstvom šibe i batine pripravlja za sliepa orudja, za sužanjstvo, ne pako za slobodnoga gradjana države, u kojoj živi, u kojem mu je dostojanstvom nekim ostavljati tragove duševnih i tjelesnih sposobnostij i darova svojih. Sloboda je prvienče božje; u slobodnoj državi treba da si mladež već od kolievke uzgajamo umnimi sredstvi, kojimi jedinimi biti će kadra kašnje valjano prepoznati i ocieniti svoje osobno dostojanstvo, kojim mu je uplivati u zadruzi doma, občine, županije, države svoje, čovječanstva. Zlimi, neljudskimi sredstvi uzgojeno čeljade, udesnom si srećom začne možda u 30. godini istom stvarati ona, koja bi bilo moglo, uz dobar i naravan uzgoj, štovavši njegovo osebno dostojanstvo, možda već i u dvadesetoj. A što je dostojanstvo, što li ponos čovjeka pojedinca, cieloga naroda, to bi nas morao svaki nesamo znat, već i umjet i osjećat, pak prema tomu u životu razvijat dobre sposobnosti svoje, stečene si naukom i uzgojem.

Nemogu se lučiti s-ovom mišlju, dok ju neovjenčam i sliedećom.

Danas već znamo, da nam sve u božjoj živoj naravi pokazuje tragove životu svomu raznolikim cvietom, za kim sliedi plod. Uzljetan duh ljudski danas već podvikuje bez ikakova straha i ovo: i kristali neustrojnih stvarij, carstva najme rudnoga, što su drugo ako ne njihov cviet, dakako bezplodan. Carstvu bilinskomu za cvaćenja svi želimo što povoljnijega vremena, pak i sam čovjek najvećom opreznošću pristupa k-cvatućoj voćki, niti hoće da prolazi kroz vinogradac svoj posipan miloduhim cvietom, sa straha, da mu neoruni cvietka, s-uvjerenja, da mu ima svaki cvietak uroditi sladjahnom jagodicom.

Znajmo pako i to: i čovjek, i narodi, i čovječanstvo cvatu nesamo tielom, veći duhom.

U tom je najveća žalost, u tom najveća nesreća, što isti taj najumniji stvor zemaljski nesamo da nebljudi, da nepazi na najznamenitije dobe cvatnje svoje, već, što je upravo i neoprostivi grieh, — niti nevidi, niti nepozna najraznovitijih, najplemenitijih svojih cvietova, držeć cielo svoje i tjelesno i duševno biće za ono: **tajna cvieta,** a nezna jadan da on jedini cvate najočitijim, on sam najraznovitijim cvietom, prema kojemu je uviek i plod.

Sva plemenita čustva i naklonosti, sva duševna svojstva i sposobnosti, koje si krstimo imeni: krieposti, dobrinje, vrline: najplemenitiji, najuzvišenij i, najraznovitiji su cvietovi čovječji.

Digitized by Google

Čovjek duševno cvate već uz majčinu sisu; on cvate neprestance, dok mu se nestroše sve fizične sile, u kojih počivaju žilice duševne; on može cvasti i duševno plodan biti sve do zadnjega izdaha. Pak ipak: koliko je roditelja, koliko li raznih odgojitelja, koji bi za odhranivanje mladeži svoje pazili i svom pomnjom njegovali ove razne i prenježne cvietce pomiliće? Koliko jih je, pitam, koji bi znali, koji bi i uvjereni bili, da se ovi, samim bogom usijani i ponsadjeni cvietki nerune vjetrom, kišom, tučom i mrazom, — već da su jim najveći zlotvori: mrk i zao pogled, osora i blazniva besjeda, nepravedan ukor, zle prilike; dà, pak i sama neprilagodna, nezaslužna pohvala i nagrada, — kamo li pako da nebude studena ruka, šiba, krbač i batina, koja sve hude i životinji koju si pripitomljuješ, koja uništuju i samo bilje. —

Koliko je, pitam nadalje, odgojitelja u obće, koji nebi znali, da koliko se oruni cvietova, toliko da je ujedno poponestalo i plodova? A znademo li ga svi, da se svakom neljudskom kaznom, naročito pako bijenjem posude duševne, pomnogo što pouguši, što pako napola priduši duševnih dobara, kriepostij, živih to i najdragocjenijih cvietova čovječjih, koji će — jednom orunjeni — ili težko, ili veoma kasno, ili nikada žudjenim radjati plodom? — —

Dostojanstvo čovječje, ponos njegov predični su cvietovi naši, koji se najbrže i najpouzdanije orune, unište tjelesnom kaznom. Isti mogu doduše, i kašnje procvasti, ali zaisto prevelikom samo njégom, pak onda još i većimi žrtvamî; a *opet ga* svi znamo: „pozdnja cvatnja — pozdno rodi.“ (Dalje.)

Moje putovanje i hamburžka učiteljska skupština.

(Piše Stjepan Basariček.)

VIII.

Učiteljska obrazovališta u Pruskoj.

Učiteljska obrazovališta neobstoje odavna. Prije sto godina nebijaše ni pučkih škola, kamo li pučkih učitelja ili učiteljskih obrazovališta. Za onda podučavahu u tako zvanih crkvenih ili župnih školah ili svećenici sami, ili pako koje kakvi izgubljeni individui, koje su sami u najmudrijih predmetih izvježbali. — Istom pošto je Komenský pedagogiju uzdignuo, te joj pribavio karakter znanosti i pošto se je pučka škola, osnovana na temelju njegovih uzvišenih načela počela širiti i razprostranjivati, osjetila se potreba temeljitijega i savršenijega naobraženja učitelja putem posebnih učiteljskih obrazovališta.

Mora se priznati, da je Njemačka u tom pogledu svim ostalim zemljam i narodom prednjačila. Osobitu su si pako zaslugu stekli pojedini njemački pedagogi kao Franke i Heker, koji su u početku takova obrazovališta posve o svom trošku uzdržavali i podupirali. Nakon napoleonskih vojna pobrinula se je pako za njih sama država, te jih je posve u svoje ruke preuzela.

Za vrieme slavno poznatoga ministarstva Altensteinova sjajno su cvala i napredovala učiteljska obrazovališta. Podigao jih je pako isti onaj princip, koji

Digitized by Google

je i tadašnju pučku školu uzdigao na najvišji stupanj napredka, najme princip slobodna kretanja; jer kao što nisu za pučku školu izdavane nikakove regulative ni naredbe, tako nisu ni za učiteljska obrazovališta podani nikakovi minutiesni propisi. U tom pogledu piše načelnik nastavnoga odsjeka spomenuti već Bekedorf u svojih godišnjacih:

„Težko je u stanoviti obćenita načela, po kojih bi se imala učiteljska sjemeništa u svih svojih posebnostih urediti. Najviše zavisi od ravnatelja i učiteljâ. Ciela uprava zavisi više od njihove revnosti, vjernosti i okretnosti, nego li od vanjskoga uredjenja."

„U nekih bitnih točkah i načelih moraju sva sjemeništa suglasna biti, nu ta suglasnost može se mnogo laglje postići i uzdržati osobnim porazumljenjem predstojnika i učiteljâ, nego li vanjskimi propisi i odredbami."

„U obće vriedi valjan ravnatelj hiljadu put više od reglementa, jer i najbolji reglement nevalja tamo, gdje manjka volje i oduševljenja. U tom, kao što i u svačem valja ona poznata: „Slovo ubija, a duh oživljava."

Da pako nije manjkalo ni dobrih i za stvar zauzetih i oduševljenih ravnatelja i učitelja svjedoče nam imena: Harnischa, Diesterwega, Henninga, Hentschela i mnogih drugih većinom učenika Pestalozzijevih. — Njihovom vještinom, revnošću, neumornošću i oduševljenjem uzdigla su se tadanja pruska učiteljišta do veoma visokoga stepena tako, da jih najbolji njemački pedagogi još i danas za uzor valjano uredjenih sjemeništa smatraju i to punim pravom, jer od njih je tako rekuć polazio sav pokret na polju njemačkoga školstva, ona su bila pravo ognjište svega pedagogijskoga rada i djelovanja, a pokraj toga su naobražavala muževe, koji još i danas najvećim blagoslovom djeluju i koji su si stekli ugled i položaj daleko veći, što su ikad pomišljali i kao pučki učitelji pomišljati mogli.

Pod Eichhornovim ministarstvom počela su sjemeništa padati. Pod Raumerovim pako zadan jim je zloglasnimi regulativami posljednji smrtni udarac. —

Pošto je uredjenje Raumerovo sve do najnovijega vremena bilo u podpunoj krieposti i valjanosti, to će biti ne samo dobro, već i neobhodno potrebno, ako ga što potanje razmotrimo i izpitamo.

Po mnenju najnaobraženijih pedagoga glavna je zadaća učiteljskih obrazovališta „strukovno naobraženje." — Već samo njihovo ime svjedoči, da su strukovni, a ne obće obrazovni zavodi. Prema tomu imalo bi se nastojati, da se sva obuka usredotoči oko pedagogije, jer bez nje je učiteljsko naobraženje ništetno, manjkavo i nepodpuno. Učitelj bez dovoljna pedagogijskoga znanja nije učitelj, već prost nadničar, koji bez svake osnove bludi po tmini, te sliepo naslieduje ono, što od drugih vidi. —

Raumerove regulative osnovane su posve na drugom temelju. Po njihovu sastoji se sve strukovno ili pedagogijsko naobraženje u tom, da se pitomci usposobe u toliko, da uzmognu ono učevno gradivo što su ga naučili, samostalno i bez ičije pomoći izkazati, te u „vježbaonici" „shodno upotrebiti." Tim da se sjemeništna obuka čuva od kojekakovih nepotrebnih abstrakcija, a pitomci u praktičnoj porabi učevnih predmeta shodno vježbaju.

Digitized by Google

Regulative zahtievaju dakle, „da se svi učevni predmeti u učiteljskom obrazovalištu uče u onoj istoj formi, u kojoj i u pučkoj školi," čim se izključuje svaki znanstveni postupak disciplina, pa i iste pedagogije, jerbo i kažu doslovce:

„Što se je dosele na pojedinih sjemeništih učilo pod rubrikom pedagogije, metodike, didaktike, kateketike, antropologije, psihologije itd. ima se iz naukovne osnove za sjemeništa izpustiti. Mjesto toga neka se kroz dva sata na tjedan uči „nauk o školi" ili kako tamo vele „Schulkunde." —

Zatim na drugom mjestu: „U sjemeništu netreba učiti nikakova pedagogijskoga sistema, pa niti u popularnom obliku; — jer za pedagogijsko naobraženje (!) budućega učitelja početne škole dovoljno je, ako zna neka temeljna uzgojna načela iz svetoga pisma, n. p. nauk o griehu, o potrebi božje milosti itd." —

Ako regulative manjkavost i nedostatnost sistematičkoga predavanja u pedagogiji misle nadoknaditi praktičnim vježbanjem u „vježbaonici," to se ljuto varaju. Teorija bez prakse nevriedi mnogo, nu praksa bez teorije još manje. Posao, koji se osniva samo na praktičkom izkustvu može doduše i uspjeti kadkada, nu ponajviše se izmetne u pusti mekanizam. Prost praktikus, koji radi jedino prema svojoj naviki, pada obično u šlendrijanstvo i pedanteriju. — Sama praksa dakle nije dovoljna, jer obično gradivo valja udešavati prema naravi t. j. prema individualnosti učenika. svaki predmet djeluje drugčije na diete. Jedan djeluje više na čuvstvo i volju, drugi opet više na razum. Hoće li pako učitelj dječje sile i sposobnosti harmonično razvijati i naobražavati, to mora na to paziti, a da to uzmogne, mora znati psihologiju, koju regulative, kao abstraktnu znanost gone iz učiteljskoga sjemeništa. Učitelj, koji svu svoju vještinu osniva jedino na prostoj praksi, može doduše kadkada postići povoljne resultate, može biti priličan učitelj, nu neće se u nijednom slučaju moći podpuno osloniti na svoje znanje, te će veoma često griešiti proti najglavnijim pedagogijskim i didaktičkim pravilom. — Tko misli bez temeljita pedagogijskoga naobraženja, te jedino na temelju nepodpunih i nejasnih uspomena, crpljenih razmatranjem tudjega postupka, raditi na važnom i težkom polju školskoga uzgoja i obuke, taj se laća veoma pogibeljnoga poduzeća i težko će uspjeti. — Uzgoj se doduše temelji ponešto i na izkustvu, donekle bi se moglo uztvrditi, da je posve praktične naravi, nu načela, pravila, ideje, koje ga ravnaju nisu neposredno iz izkustva uzete, nego su pronadjene razmišljanjem, umovanjem, logičnom abstrakcijom i refleksijom. To su ona obćenita načela i pravila, koja obuhvaćaju sve pojedinosti, i koja su veoma važna, ako se samo dobro upotrebe. Ta načela i pravila mora svaki učitelj znati i razumjeti, ako hoće postupati valjano i umno, te postati pravim vještakom u svojoj struci. U protivnom slučaju gubi njegovo nastojanje svaku idealnost i uzvišenost, te se izmeće u pusti mekanički obrt.

(Dalje.)

Digitized by Google

Pogled u lučbu.

Po A. Bernsteinu preveo Gj. Ester.

(Dalje.)

Rekosmo prije, da tutiji i sumpornoj kiselini, štono ju nalismo u vodu, nejma više ni traga. Zar ih je sbilja nestalo iz čaše? Ta nitko ih nije iz čaše izvadio?

Istina je, nismo izvadili ni tutije, ni sumporne kiseline, ali ih nije ni nestalo. I sad je jedno i drugo u čaši, samo što se pojavio i treći drug, najme kisik iz vode. Ali tri ove tvari neostaše svaka zasebice, već se lučbeno slučiše i pretvoriše, te čine novu tvar, koja ni s-daleka nije toliko vriedna, koliko je stojala tutija i sumporna kiselina.

Od tutije, sumporne kiseline i kisika vode postade najme posve nova i osebita tvar, koju zovu sumporokiseli tutijin kis (Schwefelsaures Zink-Oxyd.)

Kad si najme praveći taj pokus izvadio dobrahnu već množinu vodika iz čaše, opaziti ćeš, da je nestalo tutije, a da nekoliko samo krnjastih komadića pliva u vodi, koji nisu van neka nečista smjesa, što no je bila u tutiji, a tutije same gotovo nevidiš, kao da joj nije ni traga. Hoćeš li znati, kamo je tutija, to ti valja tekućinu iz čaše procijediti kroz čist canjak ili kroz prokapni papir tako, da u čistoj drugoj čaši dobiješ čistu tekućinu, koja izgleda kao voda. Ovu vodu kuhaj lagano, ili stavi ju na vruću peć, da se polagano izpari, pak ćeš opaziti, kako u čaši postaju ledci t. j. neka vrst dugoljasto-kockaste soli, koja nije ništa drugo, nego sumporo-kiseli tutijin kis, što no ga običnim imenom zovu bielom galicom. Bielu galicu pako nije moći toli koristno upotrebiti, da bi njom naknaditi mogao gubitak tutije, koju si za ivadjanje vodika upotrebio, premda te voda nestoji ništa.

Dakako da će gdjekoji pitati: zar se neda ota sol lučbenim putem raztvoriti tako, da bi se iz nje opet tutija i sumporna kiselina zadobiti mogla, te da bi se sve stvari iznova upotrebiti mogle za proizvadjanje vodika?

To možeš učiniti, nu k-tomu raztvaranju treba opet drugih tvarij, koje su skupe, pače još su skuplje od tutije, te ti se takovo raztvaranje neizplati.

Dvoje tko bi izumio, taj bi učinio svietu neizmjerno dobročinstvo, ter ovjekovječio si ime u čovječanstvu. Ili da pronadje tko, kako bi se sumporo-kiseli tutijin kis dao koristno upotrebiti, oli da tko izumi, kako bi se iz te soli jeftino opet dala proizvesti tutija i sumporna kiselina.

Toga do sada neizumi nitko. Nu zato nije ti misliti, da znanost miruje, ona radi i napreduje, te će se sigurno jednoč vodom kuriti i razsvjetljivati, ako se i bude u tu svrhu drugim udariti putem, nego li ga mi ovdje spomenusmo, pak zato evo jih ovdje o tom još nekoliko.

Pošto se još nije došlo do toga, da bi se lučbenim putem jeftino dao proizvadjati vodik, to je svrnuta nada na druga dva načina za njegovo proizvadjanje, premda se i njimi uspjelo nije.

Digitized by Google

Jedan se način temelji na tom, da se velikom vrućinom razluči voda, i tim proizvede vodik, a kod drugoga načina rabi munjina, te raztvara vodu u vodik i kisik.

Već se je odavna opazilo, da štrcanjem vode iz štercaljke u vatru nije utrnula vatra, već da je tim većma uzplamtio plamen, te zato iskusni vatrogasilac niti neće štrcati vodom u najveći plamen, već će nastojati obranit samo one dielove sgrade, kojih se plamen još nije dohvatio.

Taj se pojav tumači ovako:

Goreći predmeti utrnu, kad jih poliješ vodom, samo zato, što jih voda razhladi, te jim oduzme toplinu, koju trebaju za gorenje. S-toga uzroka utrne i i svieća, kad u nju puhneš; jer hladan zrak razhladi plamen, te zaprieči s-toga daljnje gorenje. Isto tako kako se žareći stienj dade napuhati do plamena, kad mu privodiš mnogo zraka, a tim i kisika, koj gorenje pospješuje, isto je tako i s-vodom.

Ako trak vode u znatniji plamen štrcneš, to pretvori velika vrućina plamena najprije vodu u paru, i to prije još, nego li je voda do gorećega predmeta dospjeti mogla. Para se pako, ako je vrućina dosta jaka, raztegne u toliko, da ona dva počela vode izgube svoju sastavnu silu, te tako dolazi u mjesto vode u vatru samo kisik i vodik, a tim dakako vatra raste, u mjesto da se pogasi.

(Dalje.)

O b r a n a.

Čini se, kao da je g. urednik „Školskoga prijatelja“ strastno obljubio zadjevanje i zanovetanje, te jedva čeka sgodu, da može svoj gnjev izliti nad kojim od svojih inomišljenika.

Takovu sgodu pružio mu je opet moj u 6. broju ovogodišnjega „Napredka“ priobćeni članak, u kojem govorim „o nutarnjem uredjenju pruskih škola,“ te nuzgredno posve nepristrano i objektivno izjavljujem svoje nazore ob opazkah, što jih je 19. rujna 1863. br. 14269/2963 izdalo obstojavše kr. hrv. slav. namjestničko vieće* na „nastavnu osnovu od 2. rujna 1855.

U koliko neobičajem izbjegavati dostojanstvenu, trieznu i razboritu polemiku, vodjenu i ravnanu temeljitimi i stvarnimi razlozi, u toliko se nerada upuštam u onakovu prepirku, kakovu je zapodjeo g. urednik „Šk. prij.“ u svom 14. broju pod naslovom: „Odvrata i odprema;“ — pa kad me na to nebi silila s-jedne strane zahvalnost i dužno počitanje prema visokoj zemaljskoj vladi, koju g. urednik toli zlobno iztiče, s-druge pako obzir spram čitajućega občinstva, — za volju „Šk. prij.“ nebi doista ni pera zamočio. —

Ponajprije mi predbacuje „Šk. prij.“ što se u obće usudjujem govoriti o naredbah zemaljske vlade. On misli, da sam sbilja tako nečedan i drzovit, te bi si uobražavao — „da zemalj. vlada mora mene upitati, kad uzhtije koju naredbu izdati, da li je potrebna ili ne.“ —

* A ne kr. zemaljska vlada, kako „Šk. pr.“ veli. —

Digitized by Google

Takova šta moglo bi se pomisliti o kom drugom prije, nego li o meni, koji se bez potrebe nerado iztičem, još manje za savjetnika tamo namećem, gdje nisam pozvan. — Ja ako i jesam pisao proti spomenutoj već naredbi, pisao sam radi toga, nebi li njom potaknuo ozbiljniju i vještiju razpravu, kojom bi se mogla stvar razbistriti i na korist naše narodne škole što shodnije riešiti. — Pouzdano se pako nadam, da otvorenim i iskrenim svojim postupkom nisam izazvao nemilosti i negodovanja visoke zemaljske vlade. Javna glasila su zato, da se u njih javna stvar i javni interesi bistre i razpravljaju, ona su sudište, pred kojimi dolazi na sito i rešeto svaki važniji i odlučniji čin, — tu dakle nemože biti najmanje sablazni, ako se u njih progovori takodjer i o takovih naredbah, koje su kadre pospješiti, ali možda i zapriečiti napredak našega narodnoga školstva. — Pretvarati se, laskati, prilizivati, metanisati i puzati to neznam, — jer to nije vlastitost moje naravi, i jer sam osvjedočen, da je takovo postupanje svakomu ogavno, te da se njim sreća i napredak domovine nepospješuje, već upravo zapriečuje i potlačuje. —

„Šk. prij." veli, da bulaznim, što vojujem za to, da se u naukovnih osnovah opredieljuje samo svrha i cilj obuke t. j. kolikoća, koja se ima u kojoj godini postići, podnipošto pako, da se nepropisuje i način t. j. metoda, koja u mnogom slučaju zavisi o individualnosti učitelja i **učenika.** Osvjedočen sam, da će i g. urednik „Škol. prij." dopustiti, da se sa svakim djetetom nemože jednako postupati, te da je jedno živahnije i darovitije, drugo tromije i nesposobnije, jedno manje drugo više za školsku obuku pripravljeno itd., isto tako da ni svaki predmet nedjeluje jednako na svako diete, te da je usljed toga absolutno nemoguće stalna pravila podati za svaki predmet i svako diete.

Što on bulaznenjem zove, to su mnogi autoriteti na pedagogijskom polju usvojili i obranili. Tako n. p. naš Ivan Filipović, koji u svojih „Bečkih pedagogijskih slikah" na st. 169. ovako piše: „Godilo mi je, da nisam nigdje opazio nikakova komandiranja, nikakova uniformiranja ni nabijanja sve na jedan kalup; da su učitelji sasvim slobodni u svojih metodah, sasvim slobodni u rabljenju učila. Metoda treba da bude racionalna, napredna; ali joj se mora podati i ostaviti podpuna sloboda osobnoga prilagodjivanja, ako se neće učitelj da ponizi do pukoga automata. Neka učitelj obvezan bude tu i tu cilj postići; ali kako da ju postigne, u tom mora podpuno slobodan biti, jer inače, ako je učitelj sam automat, on će i svoju djecu automati uzgojiti, a škola neće biti duševno vježbalište, nego prosta „Exercierscheuer." —

Isto se je tako izjavio i dobro poznati pedagog Dr. Ziller, profesor u Lipskom, i to u svom predavanju, što ga je držao u lipsičkom sboru za znanstvenu pedagogiju, veleć: „Legt man — einen strengen Massstab an die bestehenden Schulordnungen, so muss man sagen, ihr Inhalt ist falsch, zweideutig, nichtssagend; Werthvolles, was gefunden worden ist, hat darin keinen Eingang gefunden, oder gesetzt, es ist darin aufgenommen, so trit es uns entgegen in der Form eines todten Dogmas, das so leicht den Zweifel herausfordert. Es kann jedoch in einer Schulordnung ausgesprochen sein, was unserer innigsten Ueberzeugung entspricht,

Digitized by Google

aber dann verletzt oft schon der Ausdruck des Befehls, der hier nothwendig gewählt werden muss. Ein Lehrer, welcher sich als Beamter fühlt, nimmt daran keinen Anstoss, aber dem Lehrer muss sein Thun eine innere, keine äussere Nothwendigkeit sein, und er muss die verständigen Anforderungen der Gesellschaft zu erfüllen verstehen, auch wenn er dieselben nicht immer vor Augen hat. Auch Richtiges kann sich bald verändern, verbessern, und dann sind Schulordnungen ein Hemmniss. Die oberflächlichste Beobachtung zeigt, wie sich die Fragepunkte in kurzer Zeit verrücken. Man denke an die Frage wegen des Latein in Realschulen, erwäge, das man sich erst neuerdings bei Gelegenheit der Verhandlungen im Preussischen Cultusministerium ein langes und breites über die Katechese herumgestritten hat, während die These längst angemeldet ist, dass die Katechese eine veraltete Unterrichtsform ist, die aber gegenwärtig in alle Unterrichtsfächer eingedrungen ist. Es ist überhaupt kein glücklicher Gedanke des neuen preussischen Unterrichtsministers, wenn er beabsichtigt den Inhalt der Schulregulative verbessern zu wollen, denn solche Regulative sollte es schon überhaupt nicht geben." —

Nadalje se istomu mnenju približio takodjer i naš vrlo naobraženi, inače pako dosta umjereni pedagog Miličević u svojoj biogradskoj „Školi" (Br. 13. st. 195.) Razlažuć najme kako mase učitelja imadu biti ubavještene ne samo ob općoj težnji školskoga razporeda, nego i svakoj njegovoj pojedinosti, nedopušta ipak, da mješanje vrhovne školske uprave u tom pogledu ostane samo bezkoristna, a ko ne i štetna komanda, ili pusta birokratička formalnost. —

Ima doduše i takovih, medju inimi dosta znamenitih pedagoga, koji usuprot tomu sav napredak škole očekuju od potanko označenih i detailiranih naredba. Tako sam nedavno čitao u „Unterrichtszeitungu" Pester Lloyda, gdje profesor Heinrich dokazuje, da će se ugarske gimnazije jedino onda podići na višji stupanj napredka, kad se za njih izda takov regulativ, kakov je izdan za pruske gimnazije. „De gustibus non est disputando", s-toga da se je g. urednik „Šk. prij." pridružio k-takovim, te temeljitimi i stvarnimi razlozi branio princip, umjesto što je kojekakovim ocrnjivanjem i sumničenjem napadao moju osobu, zadobila bi njegova „odvrata" posve drugu vriednost, — ovako nije drugo van prosta **osvada.**

„Qui bene distinguit bene docet", to znači: Tko dobro tumači, dobro uči, nu „Šk. prij." se nedrži toga načela. On voli vodu pomutiti, pa onda u mutnom ribu hvatati. — Tako mi podmeće, kao da sam uztvrdio, da je vlada odredila neka se na temelju nekoga štiva, koje govori o konju predaje zemljopis, dočim sam ja izrično rekao: „Dopuščam to propisivanje još nekako kod stvarne obuke, premda nemislim, da će se u cieloj Hrvatskoj naći ikoj učitelj, koj bi hotio predavati n. p. zemljopisnu obuku na temelju 45* štiva, koje govori o konju." Tim nisam kazao, da je spomenuta naredba isto štivo za zemljopisnu obuku sbilja propisala, već sam samo hotio naglasiti toliko, **da tako nenaobražena i nevješta učitelja nejma, koji nebi znao, da konj zasieca više u prirodopisnu, nego li u zemljopisnu struku, makar mu se to napose i ne-**

* To je pogrešno, moralo bi biti na temelju 33. štiva.

Digitized by Google

spomenulo. Da imam pravo, priznaje i sam „Šk. prij.“ dočim izrično veli, da bi se samo u konjskoj, a ne u učiteljevoj glavi poroditi mola takova misao, po kojoj bi se na temelju štiva govorećega o konju imao predavati zemljopis. — Medjutim pitam ja sada, — kad je tomu tako, čemu onda to propisivanje, nisam li onda posve pravo imao, kad sam uztvrdio, da je propisivanje štivâ, na temelju kojih se imadu pojedini predmeti preduzimati, posve suvišno?! — Jer napokon uzmimo i to, da se sbilja nadje ikoj takav učitelj, za koga bi takovo propisivanje nuždno bilo, — što bi vriedilo njegovo predavanje i tumačenje onakova predmeta, o kom ni nezna, u koju znanstvenu struku spada?! —

Ja dakle ostajem i nadalje kod svoje prijašnje tvrdnje, što više naglašujem, da je propisivanje pojedinih štiva ne samo suvišno, već upravo štetno po napredak i slobodni razvitak našega školstva, jer prieči učitelja u njegovoj radnji, nameću mu duševne verige, kojih se i pokraj najbolje volje nemože riešiti. Svoju tvrdnju nastojat ću i opet „matematički“ (!) dokazati. —

Za četvrti razred propisana su u I. poljeću iz svjetske poviesti sliedeća štiva: 73., 74., 75., 76., 78., 80., 81., 82., 83., 85., 86., i 87. U svem dakle dvanajest štiva. Na tih 12 štiva pada jedva 8 — 10 sati kroz cielo poljeće, pričem valja i to uvažiti, da prvo, govoreće o caru Dioklecijanu obsiže čitavih 10 strana. Gdje je taj učitelj pučke škole, koji će tako ogromno štivo pomoćju razgovorne metode u jednom jedincatom satu protumačiti i razpitati, dok ima u njem pojedinih pojmova, koji sami po sebi zahtievaju vrieme od više sati? —

Po toj naredbi počima nadalje hrvatska poviest sa 76. štivom, u kojem se pripovieda o tom, kako Hrvati osnivaju državu i primaju sv. krst; iza toga dolazi št. 78. o sv. Ćirilu i Metodu, koje se dade dobro spojiti s-prediućim, nu onda dolazi 80. o sv. Stjepanu, prvom kralju ugarskom, prije nego li 82., o hrvatskoj kraljevini i kralju Zvonimiru. Mnogi će to gledeć na kronologiju odobriti, nu drugi bi opet i to ne bez razloga volio prije 80ga štiva uzeti 82., tim više što bi se štivo o sv. Stjepanu veoma sgodno dalo skopčati uz konac štiva 82. gdje se govori o tom, kako su Hrvati sklopili savezni ugovor s-Ugri. — Tu bi se dalo kazati, što su bili Madjari, odkud su došli, gdje su se naselili, kako su se pokrstili itd. —

Nije li dakle pusta pedanterija, kad se zahtieva od učitelja ćak i stanovit redoslied u preduzimanju i tumačenju štivâ. Pa ta je pedanterija tim neumjestnija, pošto je upravo u protuslovju s-obće priznatim načelom elementarne metode, po kom se mora polaziti od poznatijega nepoznatijemu, od bližnjega kudaljenijemu. — Ta i u drugih zemljah ima takovih naredba, kojimi se svaka i najmanja pojedinost naukovne osnove točno označuje, nu s-pouzdanjem mogu uztvrditi, da takove osnove, koja bi učitelja vezala na ista štiva nejma nigdje. — Pa s-toga i opet velim, — da je ta naredba posve suvišna i nepotrebna. —

G. urednik „Šk. prij.“ nije pobio, pa niti pobiti nastojao moju tvrdnju, da najme učitelj četvrtoga razreda nije u stanju u 8 — 10 sati svladati onolikoga zemljopisnoga gradiva; — već je po svoj navadi izvrnio moje rieči, te cielu stvar

Digitized by Google

navrnio čisto drugim poljem; — veleć da za matematički i fizički zemljopis polag spisa Klödenovih i Gutheovih trebaju čitave dvie godine. To ja dopuščam, ali se ujedno nadam, da g. urednik „Šk. prij." u moj zdravi razum bar toliko povjerenja ima, te će mi dopustiti, da nemislim u pučku školu uvesti zemljopis polag spisâ neznam kakovih Klödena ili Guthea. — Ali i za ono malo zemljopisa, što se uči i učiti može u IV. razredu pučke škole treba vremena, pa makar se je ponešto već i učilo u prediućih razredih; jer ni opetovanje nesmije biti pusto opetovanje, već ujedno neke vrsti napredovanje.

Što g. urednik „Šk. prij." nadalje navadja, to upravo nespada na stvar, a ja mislim, da se onakovim zabadanjem nebi ni mogli služiti stari i ozbiljniji ljudi, već neuputna djeca. Da sam svoje putovanje pokratio, to nije istina, jer meni nije bio odredjen dalji put od Hamburga, niti mi je bio ustanovljen kakov poseban rok. Isto mi tako nije bio označen ni pravac povratka. Što se nisam vratio preko južne Njemačke kao g. Filipović, prem sam u početku vruće želio, već preko Berlina, to sam učinio s-jedne strane zato da uzmognem pregledati još neke školske znamenitosti u Berlinu, kojih na svom polazku u Hamburg poradi približavajućih se duhovskih svetkovina razviditi nisam mogao, s-druge strane nekoji važni razlozi, koji su i g. F. poznati, nu kojih nisam dužan priobćiti „Šk. prij." već dotičnoj vis. oblasti, ako to od mene uztražiti blagoizvoli.

Medju ostalim veli „Šk. prij." nadalje, da sam si pukopovao knjigâ iz kojih vadim svoje putovanje. — Drago mi je što gosp. urednik „Šk. prij." ipak priznaje, da se zanimam i za knjige, a ne samo za pivo i kobasice. Pa kad bi sbilja istina bila, da sam si nakupovao knjiga, sborećih o pruskoj školi, to se ja toga ni najmanje stidio nebi, jer je veoma dobro, kad čovjek polazeć tudje škole, imade sva moguća u tu svrhu potrebna vrela i naputke. — Za umirenje „Šk. prij." moram ipak spomenuti, da osim raznovrstnih školskih programa, te regulativa od 1. 2. i 3. listopada g. 1854. i „Verhandlungen über das Unterrichts-Aufsichts-Gesetz" nikakovu drugu knjigu sobom ponio nisam.

Koliko sam se kojim djelom poslužio, to sam uviek naveo pod opazkami; s-toga bi mi bilo veoma milo, kad bi g. urednik „Školskoga prijatelja," što od njega kao poštena čovjeka punim pravom očekujem, izvolio navesti tu knjigu, iz koje sam izvadio izvješće o svom putovanju; — jer drugo je — knjigom se služiti za ubaviest, a drugo je na prosto vaditi ili prepisivati. — Ako pak g. urednik „Školskoga prijatelja" glede svojih literarnih proizvoda sličnu ljubav želi, to ću ga bez svake muke odmah poslužiti. — —

„Mudrija koze pase" vele naši, tako je i urednik „Šk. prij." podpisao neku nepoznatu Firmu, te se onda pod zviezdicom farizejski izpričavao, da je težkom mukom (!) taj članak primio, ali badava „Le stile c' est l' homme" ili „Ptica se pozna po perju, a čovjek po govoru." —

Toje moja obrana. Koliko vriedi, neka sude drugi, ja sâm smijem toliko reći, da je čista prostoga napadanja i sumničenja. Može li to isto reći i g. urednik „Šk. prij." o svojoj „odvrati i odpravi"?? —

Stjepan Basariček.

Digitized by Google

Raznice.

— Trgovište Ruma poslati će na bečku izložbu dva učitelja, i ito: J. Göszla, ravnajućega učitelja na glavnoj učioni, i Tošu Ogrizovića, učitelja na srbskoj školi, svakoga s-podporom od 150 f. Ugledali se naši gradovi i bogatije občine u taj liepi primjer.

— (Gradjanska škola za djevojke u Karlovcu.) Radi se o tom, da se već buduće školske godine otvori u Karlovcu gradjanska škola za djevojke, a najviše nastoji o tom načelnik grada Karlovca dr. Šimunić, koj spada medju riedke one svjetovnjake izvan školskoga kruga, koji se svom ozbiljnošću i požrtvovanjem i velikim oduševljenjem zauzimlju za školę i narodnji uzgoj gradjanstva. Čujemo, da je on već lani bio sve učinio, i upotrebio, da se u Karlovcu otvori mužka i ženska gradjanska škola, da se za nje podignu nove sgrade, i da se velika realka u predgradju karlovačkom, koja je pod upravom vojne krajine, spoji s-malim gimnazijem u jedan zavod pod imenom realnoga gimnazija. Na to da je već bilo privolilo i zemaljsko vojno zapovjedničtvo, ali da su se stavljale tomu zaprieke s-one strane, s-koje se nebi tomu ni najmanje nadati imali. Isto se tako i sada stavljaju s-raznih strana zaprieke otvorenju gradjanskih škola, a napose stoje na putu ženskoj školi baš oni, koji bi ju morali najviše podupirati, da imaju srca i smisla za pravi napredak naroda. Tomu su mnogo krivi i oni, koji sistematično nedaju, da se občinstvo uputi i podući o velikoj koristi ženskoga uzgoja. Nu sada se, kako čujemo, spremaju karlovačke gospodje na patriotsku agitaciju za otvorenje ženske gradjanske škole. Bože daj, te uspjele!

— (List za srednje škole) G. Petar Tomić, profesor na rakovačkoj velikoj realci, kani u sporazumku s-više sudrugova izdavati list za srednje škole. Neima sumnje da će takav list dobro doći ne samo srednjim školam, nego u obće svoj inteligenciji, za to želimo da čim prije ugleda sviet.

Književnost.

— Kao što se nadasmo našlo je »Smilje«, list za mladež, sbilja odziva u mladom našem naraštaju, te s-veseljem bilježimo, da ima do sele već preko 1600 predplatnika, a svakim danom predplatnine još dolaze. Osobito nas pako raduje, što se list razširio po svih krajevih mile nam domovine. Tuj se nesamo takmila Vojna krajina s civilnom Hrvatskom i Slavonijom, nego ima tuj predplatnika i iz svih strana Dalmacije, Istre, pače i častni oo. franjevci iz Livna i Hrvati-muhamedovci iz Travnika u Bosnoj odazvaše se i naručiše list. Liepe nam barem u tom nade u bolju budućnost, kad nam se evo mladež bez razlike spola i vjere prihvatila knjige. Eda bi samo kod nje uztrajala!

— Nakladom knjižare Franje Županа (Albrecht i Fiedler) ugledao je upravo sviet: Prirodopis sisarâ t. j. 159 bojadisanih slika na 30 velikih tablah za zornu obuku mladeži. Uz to ima i opis svih naslikanih životinja, kojega je pohrvatio Ljudevit Modec. Pošto su slike za prirodopisnu obuku neobhodno potriebne, a ove se i tim odlikuju, što su dosta velike i vrlo liepo izvedene, to ih najtoplije preporučamo svim našim školam. Ciena im je 4 f.

Prirodopis ptičâ, vodozemaca, riba, sglavkara i sluznjaka izaći će još tečajem ove godine.

— U knjižari braće Jovanovića u Pančevu može se dobiti: Glasnik XXXVII. srbskoga učenoga družtva u Biogradu po 1 fr. i Glasnika 2. odjelak, knjiga treća po 50 novč.

Natječaji.

— Za učitelja i orguljaša na pučkoj učioni na Bistri. Plata: 550 for. udoban stan, 12 hvatij drva za učitelja, vrt od 305 četv. hv., njiva od 983 četv. hv., 50 funt. konoplje ili lana, za opetovnicu slobodno pobiranje mošta, bezplatna paša na občinskom pašnjaku i štolarni pripadci.

Molbenice se šalju do 10. Lipnja t g. veleč. g. Jakovu Cerovskomu, podarcidjakonu i župniku na Bistri.

— Za učitelja na područnoj učioni u Novoj Plošćici. Plata: 180 for., slobodan stan, 6 hvatij drva, vrt i sjenokošu od 1½ rali.

Molbenice se šalju do 10. Lipnja t. g. veleč. g. Drag. Vranu, podarcrdj. i župniku u Tomašici (Garešnica).

— Za učitelja i orguljaša u Velikom Grdjevcu. Plata: 126 for; 12 hv. drva, slobodan stan, vrt od jedne rali i od svake kuće po tri plasta siena; za orguljanje 45 vagana žita, 20 novč. od sprovoda i toliko od pjevane mise.

Molbenice se šalju do 10. Lipnja t. g. veleč. g. Franji Podelu, podarcidj. i župn. u Kapeli (Belovar).

— Za učitelja i orguljaša u Bedenici. Plata 315 fr., za drva 70 f., slobodan stan s-vrtom i štolarne pristojbe.

Molbenice se šalju do 10. Lipnja t. g. veleč. g. Stj. Haukovcu, podarcidj. i župniku u Magjarevo (Novimarov).

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor". Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Očitovanje.

U „Obzoru“ br. 107. predstavlja mene i moje jednomišljenike veleč. gosp. župnik Drag. Stražimir kao neprijatelje hrv. svećenstva, zlobne spletkare, kojim se hoće popovskoga posjeda, ter koji zato kukolj i neslogu sijemo posred i izmedj učiteljstva i svećenstva hrv. itd. Pri tom govori veleč. g. župnik obćenito bez ikakva dokaza, dapače necituje ni broja ni datuma, niti članka, već samo „Napredak“ spominje i opominje, da se nas i naše protunarodne zlobe kani. Veleč. g. župnik misli onaj predlog naš u br. 11. „Napredka“ od 10. Travnja 1873. g., gdje predlažemo i motiviramo obću peticiju svijuh hrv. učitelja na sabor trojedne kraljevine Hrvatske poradi povećanja plate i dohodaka t. j. poboljšanja materijalnoga stanja. Buduć da se te tužbe i javno i privatno u obćenitih frazah proti nam, a napose proti mojoj osobi ponavljaju, zato mi je ovdje u kratko izjaviti, što ja i narodno-liberalni učitelji u glavnom hoćemo. To je tim nuždnije, što se u nas za školsko pitanje i za uzgoj naroda najmanje haje u javnih organih. Osim toga je u nas čitajuće obćinstvo daleko za njemačkim, jer neima prilike, da se pravo i obćenito pouči o koristi javne obuke i zadaće učiteljstva i škole. Za njemačko pako čitajuće obćinstvo tvrdi evrop. uglednik i učenjak prof. narodne ekonomije na bečkom sveučilištu Lorenz Stein, da od tisuću čitatelja jedva jedan razmisli ono, što čita, oslanjajuć se samo na novine i sud njihovih pisaca bez vlastita suda. Uz to je u ljudskoj naravi, da sviet rado zlo vjeruje i najbolje nakane izdajstvom i zlobom tumači. Tako su Strossmayeru u Rimu na koncilju, a Fr. Deáku u peštanskom saboru podvikivali: „izdajice“, što su *protivna* mnienja. Zato se i mi možemo tješiti. Zahtievi narodno-liberalnoga učiteljstva u Hrvatskoj jako su skromni i veoma pravedni. Oni se bazuju na obćoj evropskoj kulturi i težnji prosvjetljenoga svieta. Mi se tomu protiviti nemožemo, ako nećemo, da nezaostanemo onako, kako naša braća u Bosni i Turskoj. Mi se borimo proti privilegijam i predsudam srednjega vieka na prosvjetnom polju onako, kako se bori narodno-liberalna stranka na političkom polju. Mi smo karika u lancu evropske opozicije, mi smo udo evropsko-američkoga tiela civilizovanoga svieta. Zato je položaj narodno-liberalnoga učiteljstva u Hrvatskoj nalik onomu narodno-liberalne stranke, akoprem je u mnogom pogledu mnogo teži. Mi zahtievamo reviziju školskoga zakona, koj je u absolutno doba konkordata stvoren i privilegovan proti duhu i interesom naroda na korist tudjinstvu s-očitom tendencijom, da nas zadrži u robstvu, da nas odnarodi, ponjemči. Mi zahtievamo, da se učiteljstvo liši okova i fizičnih i duševnih, da postane slobodno i autonomno, kako je i drugdje i kako su sudovi i crkva u državi. Zato od ministra nastave pa do posljednjega učitelja u najzadnjem selu nesmije drugi biti namješten, van koji ima za to kvalifikaciju i usposobljenje onako, kako je to od ministra pravde (justicije) pa do kotarskoga sudca, ili kako se to traži za oficire u vojsci. Tu strukovnost, tu vrstnoću trežimo mi narodno-liberalni učitelji u interesu naroda, njegove prosvjete i slobode. Toga nam pravedan kršćanin i patrijota nemože zamjeriti. Mi tiem tražimo, da se učiteljstvu posvećuju i davaju samo oni, koji imaju i sposobnostij i vremena, časa za vršenje svojih težkih dužnostij. — Glede plate, materijal. dohodka i existencije uzimamo per analogiam na selu za idejal material. blagostanja dohodke većine župnika u Provincijalu, a u Krajini dohodke c. k. kapetana zato, da nam se neprigovori, da smo ideolozi, fantaste itd. Bečki je raisrat za Cislajtaniju ove godine stvorio i donio zakon, po kom su glede plate duševni maršali t. j. profesori na sveučilištu

Digitized by Google

jednaki oberstarom (pukovnikom) i general-majorom t. j. 3—4,000 for., a duševni generali t. j. profesori srednjih škola kapetanom, majorom i oberstarom t. j. 1—3,000 for. Prema tomu se moraju urediti, te izravnati i plate pučkih učitelja. U doljnoj Austriji eno i podučitelji i učitelji na najslabijih štacijah imaju uz ine dohodke u gotovu novcu 600 for. — Nadbisknp zagreb. pozivlje sve one župnike, koji imaju popreko manje od 500 for. god. dohodka, jer će im se povećati. Neka sav sviet ustane proti meni, ja opet tvrdim, da većina učitelja mora biti oženjena i imati obitelj i s-pedag.-didakt., socijalno-moralnih i narodnih razloga, ter da učitelj s-obitelju ima veće potrebe nego župnik. Tiem se nitko od misaonih nemože vredjati, jer bi i sunce — božje tad moralo biti uvredom. Nevredja se ni ovom istinom nijedan prijatelj istine i prosvjete, kad konštatujemo statističku faktičnost: „Učitelj je pučki, kad u obzir uzmeš njegovo djelovanje, njegov trud i položaj, njegovo ponašanje, njegovu obitelj i predmete, koje mora u školi predavati, prvim, a pop drugim učiteljem puka i mladeži.“ — Kad to narod uvidi, dati će učitelju onako pravo i platu, kako je ostalim činovnikom i vojnikom, a darivat će školu onako, kako je manastire i crkve, dok su prvo i jedino sredstvo bili za prosvjetu puka u davnih i tamnih vremenih. Što se onoga tiče, da smo mi željni „popovskoga posjeda,“ može biti uvjeren svatko pa i v. č. g. župnik Stražimir, da profesor srednjih škola, pa k-tomu još neoženjen, može mirne duše tu frazu odbiti od sebe. Ja na poseb izjavljujem, da nezagovaram ni popovskih, a niti učiteljskih extrema, ter da sam pripravan vazda sve učiniti, ćim bi se poboljšalo materijalno blagostanje mnogih kapelana i župnika. Da su naše okolnosti druge i da imamo list, gdje bi se to velevažno narodno pitanje razpravljati smjelo i moglo, ja bih pokazao, kako bi se i tu pomoći moglo. Kad se sve ovo na um uzme, mora se uviditi, da izmedju nas narodno-liberalnih učitelja i naprednih popova hrv. vlada samo neko suvišno nesporazumljenje. Nesporazumljenju je pako vazda podlogom — neznanje i nepoznavanje tendencije, namjene i osoba i okolnosti. Tko poznaje prepirku, koju vodi vladika orleanski Dupanloup proti liberalcem i ministru nastave Jul. Simonu u Francezkoj, kako udaraju popovi na ministra dr. Falka u Pruskoj, kako se stranke narodne u Českoj i u Sloveniji prepiru glede škola, neće onako suditi našega patriot. nastojanja kako v. č. g. župnik Stražimir, — jer bi tad svi ovi evrop. patriote sijali kukolj i neslogu medju narodi. — Ja ću i nadalje upoznavati hrv. učiteljstvo napredkom evrop.-američke civilizacije nepitajuć, je li to s-voljom ili proti volji pojedinaca, ili koga priviligirana stališa. Ja se zato zauzimljem za učiteljstvo kao i za svećenstvo', jer sam osvjedočen, da bez toga nije napredak u prosvjeti i — slobodi moguć. — Meni u grieh upisuju protivnici, što želim, da se učiteljstvo onako dovine ugleda, slobode i dobrostanja, kako se je sudstvo i svećenstvo u državi. Ja ću i dalje tako griešiti i u tom griehu umreti.

U ime svoje i svojih jednomišljenika:

Petar Tomić,
prof. srednjih škola.

Digitized by Google

Br. 17. U Zagrebu, 10. lipnja 1873. Tečaj XIV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka, novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora“. Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Ponavljam: neuzgajajmo si, neplemenimo si mladeži tjelesnom kaznom!

(Dalje.)

Svaki čovjek, svako družtvo, svaki narod ima svojih prijatelja i neprijatelja. Prijatelj želi ti uviek dobro; on ti ujedno dobro svjetuje, on ti uviek i podava dobra sredstva, kojimi si kaniš postići svoja dobra. Ako ti pako svjetuje zlo, ako ti možda nudja zla sredstva: znaj, da toga nečini hotimice, već sa zablude, s-neznanja. Takova si prijatelja samo sažaljujemo, pak ga navadno krstimo uježnimi, nedužnimi, družtvenimi svojimi rečicami: dobričina, bedačec, šemica draga. Takovi su prijatelji u ostalom prijetljivi za svako dobro, s-toga treba da jih savjestno i nježno podučimo. Kada se uvjere o protivnom: nejma ti onda žešćih bojovnika za sva dobra, što budu oni; onda ti oni vrše svoju nalogu kano tvorulja t. j. mašina.

Neprijatelj želi ti uviek zlo; on te ujedno upućuje, on ti uviek podava zla sredstva (često i medom naličena), kojimi si kaniš postići umišljena svoja dobra. S-toga upravo treba da se znade, da nam je u tom svakoga obučavati ovako: svako sredstvo, koje ti neprijatelj nudja, preporučuje, možda i svojom žrtvicom nabavlja, urodit će ti jadom i ćemerom, živim zlom.

U koliko dakle znamo, da nam može i prijatelj nudjati zla uzgojna sredstva, ali to samo s-pomanjkanja znanja svoga, neprevidljivosti svoje u tom; u toliko budimo uviek uvjereni, da ti neprijatelj uviek ista ova zla uzgojna sredstva nudja, — riedko sa zabune, s-bludnje, s-neznanja možda, već skoro uviek s-čiste svoje hudobne nakane, kojom želi, kojom snuje i prede, da se onimi zlimi neljudskimi uzgajali nanese većini naroda zlo, pojedincem pako samoživcem bud koje, bud kakovo dobro.

Pak velim: prihvatimo si ona uzgajala, koja nam nudjaju, svjetuju, davaju čisti i razumni prijatelji narodu hrvatskomu, koja nam svjetuju čisti, nehrvatski, čovjekoljubi, — odbijmo pako sva ona, koja ti, pak bilo to i najvećim miljem, nudjaju, svjetuju, davaju neprijatelji napredku naroda tvoga, neprijatelji

Digitized by Google

čovječanstva. A da ima svaki narod svojih nutarnjih i vanjskih neprijatelja, rekao bih: o tom bismo ipak već mogli bit uvjereni.

Svagdje i svagdje manjina grieši, — hoću da se izrazim što nježnije, — per excessum; većina pako: per defectum. Kad bi se i jedni i drugi složili: eno ti ljudstva u sredini, eno na pravoj kolotočini, kojom jedino dično stupa duh, predstavljajući nam prave osebne, obitelske i gradjanske dobrinje i vrline.

Pamtimo si dakle ovu: čemu ti se neprijatelj veseli, na što te on nuka, hrabri, poždinje i podostnjuje, znaj ga uviek, čovječe božji: „u onoj njegovoj želji, u onoj njegovoj ponudi — živo da ti je zlo!“

Narod hrvatski upravo obiluje prekrasnimi i premudrimi izrekami i poslovicami, kojimi si umi veoma sgodno začinjati jezgru mislij i čustva svojih. Samo je velika šteta, što ista ova mudro izušćena uputna sredstva preriedko rabi tvorom u životu. Kada ja izušćujem rieč: „narod“, onda nemislim samo seljana, već svakoga člana naroda hrvatskoga; a tako bi trebalo, da se uviek uzimlje sveta ova besjeda.

Tako će tireći n. p. „Bolja je unča pameti, nego kabal mozga“. „Liepim ćeš si domamiti u kuću i tudje pseto, a glogovačom svu si družinu izagnati“. „Batina ima dva kraja, a liepa je besjeda okrugla i sladna kano lubenica“. „Bistro oko kuću ravna i širi“. „Umiljato janje dvie majke sisa“. „Blag pogled mnoge rane cieli“. Itd. itd.

Ovo bi nam imalo dokazati, da nam narod umom shvaća nepobitnu ovu istinu: najbolja su sredstva ona, koja ti um kaže, na isto te nuka pošteno ti srdce. Pak ipak uza sve to vidimo, da se nedrži rado u vršenju dužnostij svojih čiste svoje svjetiljke, već da si bira kod uzgojivanja krvi svoje i kruta, neumna sredstva; da si u mnogih još stranah gradi za vršenje svih svojih posala nespretna, po sebe i blago svoje ubojna sredstva, prem vidi, prem znade, da ima boljih, pak da bi si mogao takova i napraviti. On se drži one stare: „lasno je reći, al ju je težko steći“. Hvala bogu, imamo danas već i prekrasnih, preugodnih iznimaka; da toga nije, bilo bi nam svim turobna glasa podviknuti: propadosmo!

Nisam li pak i ovim uvodom krenuo stranputicom u tudju branjevinu, u tudji možda lužčić ili gajak? Nisam, rekao bih, već stupam vlastitim si, preprostranim zemljištem, na kom bi imalo mnogo žnjača i kosaca dugo i žeti i kositi. Jer se sa svega ovoga temelja posve jasno razvijaju sliedeće istine, kojim se opet mora uviek pokloniti zdrav um, uz pošteno srdce.

Što je pojedinac u malu, to je narod u veliku. Narodi su bistri i lagani, tromi i balvasti. One tamo poždinje i podostnjuje na što veću i bolju djelatnost, prosvjetljenost duha, plemenitost srdca, poznavanje svrhe svoje; ove pako kadikada bocne i gurne neki tjelesni samo ostan i požden u toliko i onda, u koliko i kada moraju se maknuti iz brložna položaja svoga, da si ipak lienim svojim kretom i polovičnim naporom mišica pribave zalogajac bnd koje i kakove hrane, bez koje bi poginuli. Oni su tamo osvjedočeni, da jih hrani iskra božja, kojom

Digitized by Google

si sviete, tražeć si sve to ljepše, laganije i uspješnije načine i sredstva, kojimi si kane postići razna dobra; — ovi su pako uvjereni, samo zato da su na toj, tobože, tužnoj i suznoj dolini, da se nekako prehrane, da poumru, a po smrti tamo, — kamo jih prenihne nadangjeo, sveti Mihalj.

Pak zato velim nadalje: stvarna sredstva namienjena bud čemu, bud kojoj stvari, — najbolja uviek bijahu, jesu, pak i budu ona, koja se nabavljaju trudom i mukom; ona, kojih smo se, dovilí učenjem i naukom. Sredstva, pako koja, za postići dobro, svagdje najdeš, radi kojih se nisi niti jednom zamislio, kamo li oznojio, u istinu su nepouzdana, jalova, prazna, bud i štetna. Razlika je u sredstvih, bogom nam danih za uzdržavanje bivstva svoga, košto su: svjetlost, toplina, zrak, voda i ciela božja narav; ali, i ova nam se znadu iznevjeriti, i ova nam znadu dodijavati, pak s-toga treba da stotinuputij priskočimo po savjet k-razumu, koj nam, košto znamo, uviek pripomaže najpouzdanije. Duh čovječji već je i ove dobrahno zažvalio i uzjašio, pak jih liepo navija svojimi raznimi vodjicami izvoditi na sve strane prema volji, prema petrebući osebnosti.

Kod biranja sredstava za postignuće državnih svrha treba da se male drugač umuje; jer znamo,da su najumniji duhovi osnovali najpogubnijih sredstava za postignuće svojih i družine svoje dobara. Takovo je hudobne naravi n. p. i ono, svim nam, u zao čas! poznato načelo, kojim se, žalibože, i danas jošte zaokreće sudbina ljudskoga koljena, ono najme: „ako nemožeš da postigneš svrhe liepom besjedom, poštenim načinom: a ti udri batinom; kad ti se ova iznevjeri: a ti mačem i ražnjem, svimi nebožimi sredstvi, koja ti se namaknu, samo da si zadovoljiš nenasitljivoj požudi“. Poznatija je ova: „Finis sanctificat media“.

Uzgajajuć si mladež, što ga činimo, ako ne ovo: bavimo se u istinu jednom češću filosofije političke (da nam malo ljepše zuji tudjim jezikom), t· j. hrvatski rečeno: češću umovanja državnoslovnoga. Kod takova najsbilnijega, najuzvišenijega posla nevalja dakle samo ono načelo: „biraj si sredstva jedino umna“ već treba dodati: „pak i ona, koja ti nudja, na što te priganja pošteno i rodoljubivo srdce, želeće rodu svomu što bržji, što bolji, što dostojanstveniji položaj u viencu ostalih naroda“.

„Bez muke nejma nauke“. Samo ono, što se postigne trudom i naukom, nesamo da je pouzdano dobro, već ujedno uviek i najsladje. Što se dobavlja bez ovih sredstava, sve ti ono sprovadjamo poznatom nam: kako došlo, tako prošlo; bilo, pak ga ni. Za ovu istinu, žalibože, premnogo nam prilika i u kući! A gdje je tomu razlog i uzrok? U pomanjkanju pravoga uzgoja. — Na temelju dakle svega toga izričem s-uvjerenja svoga i ovo uzgojno načelo:

„Uviek su ona sredstva najbolja i najpouzdanija, koja smo si nabavili mukom, trudom; ona, koja su plod zdrava uma i pošteno osjećajućega rodoljubivoga srdca. Ona uzgojna sredstva, koja se mogu svagdje najti bez truda i muke, koja se nabav-

Digitized by Google

ljaju i bez najmanjega umovanja, bez ikakova poštena osjećanja: uviek su ti nepouzdana, jalova, prazna i štetna".

A sada ga svaki shvaća, da nije šala birati si i prilagodjivat uzgajala, namienjena oplemenjivanju srdca, naobraživanju duha povjerene nam mladeži; svaki ga vidi, da se zato bormeš hoće proučanja srdca, dušice i ciele naravnosti djetinje; da se dakle takova sredstva nemogu najti u žepu, pod skutom surke, u kutu, u ormaru, za plotom, na brezi ili lieski, košto se to najdu: toli hvaljena šiba, batina, krbač, šaka ili pestnica. Trebamo li zato i drugih, življih još dokaza? Evo jih, da se i oni vide u nizu cieloga ovoga ćisla!

Naš si seoski narod sam gradi skoro sva gospodarstvena orudja i druge sprave, sam si stvara tu i tamo kola i sva skoro teglila, koja se hoće za kola i blago. Pak što se opaža? Vidimo, da su sva ova sredstva u mnogih stranah začetne samo, i kao pokusne naravi; vidimo da su osovine drvene, debele, riedko ili nikada skoro mazane; da se n. p. u Bosnoj negrade točkovi s-oplatnicami, šibkami ili priečkami, s-glaviuom, već se odpili koturina najbližegą hrastova panja, u sredini što izvrta što izdube oširoka škulja, u koju će osovina; pak onda poždeni siromašne volke, kojim tobož pripomaže i sladi težko ono tegljenje: škripa i cviukanje hrapavih i nenamazanih osovina, — škripa i cviuk, koje čuješ u šumah i na dvie milje. Ova se sva sredstva migom naprave, ova su ti sva pod nosom: ali za takova bolja, spretnija i narednija htjelo bi se misliti, htjelo bormeš i znojiti, dok bi se priskrbio novac, kojim gradi vješta ruka naredna kola.

Nije li tako s-kućami, pokućtvom, s-odielom; nije li sa svimi stvarmi, što jih čovjek treba za što bolje, spretnije, narednije i što sladje uživanje svoje? Što više, nije li tako i sa samim prigotavljanjem najnuždnijega sredstva za uzdržavanje tiela, s-hranom najme? Naš narod ima u obće svega božjega dara; ali svi ga znamo, da uza sav svoj têg, uza sav svoj smok, u mnogih se stranah veoma loše i neizdašno hrani, jer nezna načina, nezna upotriebiti shodnih sredstava za postignuće svoje svrhe, svojega nuždnoga dobra. Ali koj će si prirediti dobru i hranivu skuhu; koj će se hraniti rahlim, nepako gnjecastim kruhom: tomu se je u taj posao zamisliti, tomu se je istodobce i napeti i znojiti; a toga se premnogim neće. Uz dobru volju, uz dobra sredstva, uz dobro s-njimi postupanje pak onda i uz nešto žrtvice, sva se dobra postizuju lasno, brzo i povoljno. Al u tom grmu leži pravi zec: ista spretna, povoljna i koristna sredstva izumiti, stvoriti! To čine jedino duboko misleći, umujući duhovi, kojim pripadaju najdičniji naslovi: usrećitelji, spasitelji pojedinih naroda, čovječanstva.

Priznajmo i ovu! Naš si narod tu i tamo sve polagahno nabavlja i bolje sjekire, skladnije plugove, narednija kola; on si začeo sve to bolje rediti blago, on i sebe i dječicu svoju sve to bolje čisti i hrani; tu i tamo začeo si nabavljat pokućtvo, pokošću naličeno, dà vidio sam u mnogih seoskih pivnicah i samo vinsko sudje sve liepo omašćeno. Što si dakle nabavlja narod? Zar ne novlja, bolja, umnije stvorena razna sredstva, kojimi laglje vrši razne si poslove, kojimi što pouzdanije uzdržava zdravlje svoje i svojih, kojimi budu mu razne spreme

Digitized by Google

što zdravije, stalnije i trajnije. Pak nam narod u svem tom podovoljno napreduje opet bez tjelesne kazni! — Čuda, te mu se to nebrani zakonom; — jer, košto vele branitelji tjelesne kazni, — još nije dozorio, da bi mogao biti prijetljiv, da bi mogao rabiti umnija, bolja sredstva za postignuće svojih dobara.

Drevni su Grci prihvatili bili užasna, ćudi ljudskoj u istinu odporna uzgojna sredstva, koja se izražuju ovim: djeca nisu svojina roditelja; ona treba da uviek sliepo slušaju državne poglavare; mladež treba da privikne, da se priuči na sva tjelesna zla; da veselo podnaša žedju i glad, pak i pod najvećimi mučili pod živu glavu da se nemrgodi, kamo li da se potuži, ili da proplače, već zadovoljna i vesela lica, sva zla i muke da podnaša. Tim da će se narod stvorit hrabrim, divim; a samo takav da može odoljeti svim navalam svojih neprijatelja, samo tako i druge si podjarmljivati.

Najveći i najobsežniji mislitelj, Aristotel najme, bio se u ovo uzgojno načelo duboko zamislio, pišuć o načinu, kojim bi se imala mladež učit gimnastiku, pak o svrsi iste. Treba znati, da ovaj duševni gorostas nije nosio u srdcu svom samo Helena, niti jedino o njem umovao, — već je on sav predivni i skoro neshvatljivi napor duševnih sila svojih namjenjivao „čovjeku“. Taj dakle veleduh, u koliko mi još pamet drži nauke njegove, — očito odsudjuje neljudsko uzgojno sredstvo Lacedemonaca, dokazivajuć, da nije svrha javnomu, državnomu odgojivanju stvarat samo divlje bojovnike, (što se postizavalo onimi krutimi sredstvi) već ujedno, da se u mladeži zadobce ukorenjuju, razvijaju i oplemenjuju ostale gradjanske krieposti i dobrinje, koje se opet nepostizuju krutimi, neljudskimi sredstvi.

Veli nadalje po prilici ovako: pak zar mislite, da u istinu samo srdčanost, bjesnilo, diva jarost pobijaju neprijatelja? To pak ne! Toga tuku najpouzdanije: valjane sprave, oružje, vještina, um; toga tuče osviešćenost, pak podpuno znanje, zašto i čemu da se dižem proti drugomu. Pak će nadalje: Lacedemonci tako su dugo i onda samo pobjedjivali, dok i kada bi se tukli s-ludjim od sebe; — ali, kadno se neprijatelju razplámilo u mozgu, a Lacedemonci ćeraj uviek svoju kozu samo u jednu lozu: propadoše bormeš uz sva svoja tucila, mlatila i mučila, kojimi si uzgajahu mladež.

Doduše, da budem i u tom čist, znajuć, da ima batina dva kraja, dodat mi je i ovo: Isti Aristotel, neda se tajiti, u drugom negdje mjestu, gdje sbori ob uzgoju mladeži, napokon kao s-neke nužde pripušća, da bi se ipak mogla djeca i šibom oplesti. Naš Amos Komenski, iz kojega svih spisa viri podpuno poznavanje svih moralnih načela Aristotela, čini mi se, kao da je svojom nježnošću potvrdio bio istu privolu Aristotela. U ostalom: ogromna li jaza medju Aristotelom i nami; znatna li ga zaisto i medju Amosom i nami!

A nisam baš morao segnuti u doba, koju si samo kao neki davni sanak uobraziti možemo; za sve to dovolje nam najnovljih prilika, pak i onih, štono smo jih sami doživljeli, mučno podnašali, i nekako, hvala bogu, junački pretrpeli. Slovom: svi ga znamo, da, dok se narodi krutimi sredstvi uzgajaju, — oni

Digitized by Google

se doduše miču, pak neznatno i pokročuju, pritajajuć sveudilj valove, nenaravnimi vihrovi uzbunjene si krvi i svih čustava: ali, puhni jim blag lahorac, sijni jim žarko od istoka sunce: da jih onda vidiš, kako si — uz savjestne i mudre krmanjuše — složno razapinju i jadarca i jadra, kako se znaju zagroziti svim bjesnilom morskim, da ga je milota slušati, kamo li ne gledati. Sretna li naroda, koj se u naravnom i sebi poćudnom razvijanju umi pripravljati za sve buduće iznenadne nepogode, vihrove i oluje!

Bio vam neki učitelj — pedagog u domovini našoj, koj nesamo da je plemenio svoju šk. mladež šibami i krbači svakim danom prije i popoldne, već bi znao i nježne palce škripcem zavijati, jezik u ščipac metati, trepavice djeci poizpukivati, dà — lancem k-vrućoj peći pripinjati, — čujte i dalje: svezati konopom nedužnu djetetu noge kano teletu, o klin ga objesiti, pak onda batinom lupati po zadnjici tako dugo, dok nebi drugi podviknuli: hr lera! već mu krvca nosom prska. Toga učitelja nije proćeralo, prem se službeno znalo za sve to; ali ga zato odlikovalo znamenjem križa. To je istina, koju mi pripoviedao onaj, koj je sam sve to skusio, koj je i danas još živ i zdrav, pak još k-tomu dični župnik. Ali nemožda zato, što ga je tako plemenio njegov odgojitelj. Jer mnogi branitelj tjelesne kazni u istinu dokazuje spasonosnu porabu iste ovimi navlas argumentuši ad hominem: he! se su i mene živo mlatili, — a pravo su ga činili; pak sam ipak, hvala mojemu dobromu i krepostnomu ponašanju, pak i marljivosti, danas plebanuš, kanonik, sudac, fiškal, president; — pak — pak bismo mogli i nešto više postati.

Ovih dana voziło se nas do trideset konjskom željeznicom kroz grad Turin. Ogroman zelenko kaše mirno i uputno navadnim svojim malim kasom. Kočijaš ga htjeo zavolj nekomu putniku nagnat ù grâb, pak ga živo opleo vitkim si švigom; — al ti se moj zelenko razjario i razžestio, pak začeo zadnjima u vreteno, prednjima lievo i desno kano mahnit i pomaman tako, da su točkovi izišli iz šinja, a mi bormeš svi sa straha poposkakuj s-kola. Sgrnuo se sviet, panduri i drugi vještaci kroti i navijaj konja da povuče; ali on sve to pomamniji i plahovitiji. U to podvikne neki starac: jeste li vi pravŕ kočijaš ovomu konju? Nisam ja, već drugi, koj se pridržao u kavani. Mahom da skočite po pravoga, jer eno nam već vagona s-protivne strani. Evo ti i pravoga, svega u znoju. Ovaj ti pristupio k-svomu gojencu, pogladio ga dva tri li puta, huknuo mu u nozdrve, dao mu kus šećera, i dok bi drugi medjutim svadjali točkove u kolotočinu, popeo se on na svoje sjedište, pak blago podviknuo: hiu zelenko! koj se migom krenuo i kasao svojim navadnim malim kasom.

Za pol sata, košto sam kašnje čuo, gospodar je onoga nevještoga odgojitelja konjskoga pošteno splatio, te ga u miru božjem odpravio. Mislim, da i ova spada u jezgru pitanja našega. Ja znadem i to, da se danas onako tamo nemuče djeca; ali svi ga znamo i to, da se tuku za najmanju stvar, za prestupak pozitivni i negativni; znademo, da se tuku i onda, kada neznaju katekizmuša. Za to imam dokaza, koliko vas volja. Djeca nam jošte cvile pod šibami, a cviliti

Digitized by Google

će tu i tamo tako dugo, dok se zakonom nezabrani neljudsko ovo uzgajalo. Pravi si je odgojitelj, danas već barem, i sam zabranio.

Kad bi znao taj zelenko, da je i njemu sudjeno dokazivat nekojim još i školskim i neškolskim odgojiteljem djece, nepako njemuštine, da su bolja naravna, osebcu poćudna i razumna uzgajala i podbadala na vršenje dobrih čina, nego li ovim protivna: zaista bi mu se sada šćucalo. Kupio bih mu vagan zobi, da mi može ovu istinu pismeno potvrditi. (Završaj.)

Moje putovanje i hamburžka učiteljska skupština.

(Piše Stjepan Basariček.)

VIII.

Učiteljska obrazovališta u Pruskoj.

(Dalje.)

Kao što regulativska pruska sjemeništa zapušćaju strukovne discipline, isto tako zanemaruju i sve druge učevne predmete, kojimi se um razvija i srdce oplemenjuje, nu zato posvećuje osobitu brigu takovim, koji su i po svoj naravi i po znamenitosti posve nuzgredni. Tako sam se n. p. čudio, kad sam iz učevne osnove i razredjenja učevnih ura razabrao, da se glasbi toliko vremena posvećuje, da bi čovjek morao misliti, da su pruska učiteljska sjemeništa više kakovi „glasbeni zavodi“, nego li učiteljišta. — Već kod primanja uzimaju na glasbeno naobraženje toliku važnost, da onoga koji nejma dovoljnih sposobnostij za tu struku veoma težko primu, i tako se često dogodi, da mladić inače posve darovit i pozvan za učiteljsko zvanje bude odbit samo radi nesposobnosti za glasbu, dočim se usuprot uvlače i onakovi, koji nejmaju nikakovih sposobnostij za učiteljsko zvanje samo radi toga, što su slučajno g r l a t i.

U samu pak sjemeništu bave se kako već opazismo tim predmetom više nego li sa svimi drugimi. — Skoro je nevjerojatno, pa ipak je istinito, da se u pruskih učiteljištih sa glasbom bave u sva tri tečaja po 46 satij na nedjelju, dočim se pedagogija u isto toliko tečaja predaje samo kroz 2 sata. — Nu zato nije čudo, ako učiteljski pripravnici u glasbi dotjeraju do prilične savršenosti, dok iz pedagogije nauče jedva po koj aphorizam iz sv. pisma; — ako se upoznadu s-Bachom i Bethovenom, dok su jim imena slavnih muževa, koji su stekli zasluga na školskom i uzgojnom polju „terra incognita“. — Pa kad k-tomu uvažimo, da su i djela najizvrstnijih njemačkih klasika kao Lessinga, Schillera, Göthea, Herdera itd. posve izključena iz zavoda, tako da od plemenitijih težnja i pokreta nijedan nesmije prodrieti kroz zidine sjemeništne, možemo lahko dokučiti što jo smjerala i nastojala zloglasna natražna partaja Raumer-Bethman-Hollweg-Mühlerova s-naobraženjem pruskoga naroda, što namjerava s-naobraženjem našega naroda ona partaja, koja svakom sgodom nastojanje tih ljudij hvali i uzdiže, u nadi, da će se hrvatski narod bog zna komu za volju uzprotiviti duhu vremena i svestranomu svjetskomu napredku, te tim sama sebe osuditi i izdati najsramotnijoj propasti. —

Digitized by Google

Da predjemo na stvar. Vriedno je znati, što o glasbenom naobraženju govori jedan od najznamenitijih pedagoga Adolf Diesterweg. „Opazio sam“, veli on: „1 da najumniji, najznačajniji i najodličniji muževi malo kad imadu muzikalnih sposobnostij, te da u toj struci nisu kadri osobit napredak postići. 2. da oni seminariste, koji se najviše odlikuju u glasbi, u svem drugom znatno zaostaju“.

Netreba misliti, da sam protivnik glasbe i glasbenoga naobraženja u obće. Ja cienim tu divnu umjetnost, te sam osvjedočen o tom, da je kadra blagoslovno djelovati na naobraženje čuvstva, ali uz sve to ipak želim, da se u učiteljištu više obzira na pedagogiju, nego li na glasbu, da se pripravnici uče poznavati svoje pedagogijske autore i klasike, tako kao što uče bogoslovi svoje crkvene otce i proroke, a da jih odviše nemuče kojekakovimi fugami i fugetami, nadalje da izpitna povjerenstva strogo postupaju s-onimi, koji neznadu temeljna načela pedagogije i didaktike, a ne s-onimi, koji neumiju stanovit broj pjesama; — jednom riečju: ja želim, da državi bude više do toga, da dobije čestite i valjane učitelje, nego li pojaste orguljaše. Bez orguljašâ bi mogli narodi obstojati i napredovati, nu kako bi bilo bez učiteljâ, to neznam! —

Po mom mnienju bi bilo dovoljno, kad bi se samo pjevanje učilo obligatno, a sviranje posve fakultativno i to izvan opriedieljena školskoga vremena; — jer djelovanje u pučkoj školi nezahtieva nikakove glasbene savršenosti, i za učitelja kao učitelju posve je dovoljno, ako znade svoju mladež poučavati u skladnu i umjetnu pjevanju.

Istinabog do sada su učitelji obavljali i orguljašku službu. Nu to ni najmanje neopravdava glasbenu obuku na učiteljištu. Učiteljišta nisu orguljaška obrazovališta, niti je orguljanje javna narodna stvar, već strogo crkvena. Pošto pako učiteljišta nisu crkveni, već skroz narodni državni zavodi, to se nisu nuždni brinuti za naobraženje orguljašâ; — a nejmaju ni prava pojedine pripravnike, koji se hoće sasvim i jedino lih učiteljskomu zvanju posvetiti, siliti da se poradi orguljaštva zanemaruju u najglavnijoj svojoj struci.

Onim, koji su privikli o tudjem školstvu, naročito o pruskom samo dobre glasove slušati, činiti će se naše izvješće ponešto čudnovatim, a možda će ga i osuditi. I mi bi bili zadovoljniji, da možemo što boljimi primjeri naš narod poticati na napredovanje, nu stalo nam je prije svega do gole i čiste istine, pa zato i pokraj najbolje volje moramo stvari i odnošaje onako opisivati, kako u istinu obstoje.

Pokraj svega toga opetujemo ono, što smo već uztvrdili, da su se pruske škole i uzprkos regulativskoga natražnjačtva uzdržale na dosta dobrom stepenu, te da uz mnogo zlo, što su jim ga regulative naniele, imadu još i svojih dobrih strana. Naša je dužnost da prisvajamo samo ono, što je dobro i po napredak pučke škole blagodatno, ono pako što je zlo i pogibelno, da svom snagom odbijamo. — Regulative su pako najveće zlo, s-toga nas oslobodio Bog njih i njihovih prijatelja!

Valja nam ovdje spomenuti, da je najnovijom naredbom od 15. listopada 1872., koju smo već i na drugom mjestu spomenuli, novo nastavno ministarstvo

Digitized by Google

donekle doskočilo opakom gospodarenju i površnosti regulativa Raumerovih, dočim je odlučilo, da se odsele pokraj ostalih propisanih predmeta u učit. sjemeništih ima učiti psihologija, logika, didaktika i pedagogija ujedno s-historijom te čitanjem najboljih klasičkih pisaca. —

Pošto smo tim promotrili principielno cjelokupno nutarnje uredjenje pruskih učiteljskih obrazovališta, preostaje nam još da razmotrimo način, kojim se tamo stiče predtečno naobraženje. —

U Pruskoj neobstoje nikakovi posebni zavodi za predtečno naobraženje učiteljskih pripravnika, kao u nekih drugih njemačkih pokrajinah n. p. u Bavarskoj. Regulative propisuju u tom pogledu sliedeća:

„Predtečno naobraženje sjemeništnih pitomaca neka se neobavlja u zatvorenih zavodih, već kod pojedinih svećenika ili učitelja, koji su se dobrovoljno na taj posao obvezali.“ —

„Budući se sjemeništni pitomac ima baviti valjano rukovodjenom pomoćničkom službom u školi, da se tako sa bivstvom i zadaćom svoga budućega zvanja zrienjem i privikom neposredno upoznaje“. —

Tko želi biti primljen u sjemenište mora znati iz vjeronauka cieli katekizam, stanovit broj poslovica, perikopa i psalma, biblijsku povjestnicu riečmi biblijskimi i 50 crkvenih pjesama. — Iz drugih je predmeta dovoljno, ako znade ono, što je propisano za jednostavnu trorazrednu selsku školu. —

Neglededć na prekomjernu količinu zahtievanoga religioznoga gradiva i razmjerno slabih zahtjeva pogledom na druge predmete, neglededć nadalje na čisto šablonski i mekanički duh toga naobražavanja, te na posvemašnje pomanjkanje uzvišenije svrhe, za kojom svaka obuka težiti mora, nemožemo se podnipošto složiti s-tim, da se pripravnici za učiteljsko obrazovalište već kao takovi bave „obukom“ mladeži; jer ne samo da se tim predmnjeva, da bi se učiteljska vještina jedino praksom, t. j. zrienjem i privikom postići mogla, nego se tim takodjer nezrieli još dječaci privlače na ovakovu djelatnost, koja jim nedolikuje i za koju su posve nesposobni. Oni, koji misle, da je moguće pustim zrienjem i privikom koga upoznati s prevažnom zadaćom učiteljskoga zvanja, čine mi se kao oni, koji su pripoviedali, da će se sviet popraviti razmatranjem i zrienjem moralnih uzora. — Za svaki uzvišeniji posao treba oduševljenja, ljubavi i nutarnje snage. To treba u budućih učiteljih njegovati i pobudjivati, za to je pako pravo vrieme i mjesto jedino u sjemeništu. Svako prenaglenje više škodi, nego hasni, zato se je izjavio Kehr u hamburžkoj „odsječnoj sjednici za učiteljska obrazovališta“, veleć: Petnajest do šestnajestgodišnji dječak neka bude učenik u pravom i podpunom smislu te rieči. — On netreba da bude ujedno i učitelj, jer će taj njegov dvostruki položaj škoditi ili učeniku ili učitelju. — Kao što je onaj konjanički satnik rekao, da najvoli takove novake, koji još nikada nisu bili na konju, tako velim i ja, da najvolim one seminarce, koji još nisu bili u školi, kao učitelji, jer sam izkusio, da su mi oni, koji su prije nego što su stupili u sjemenište slučajno obavljali službe učiteljskih vikara, zadavali najviše posla. — Pretečno se naobraženje nesmije baviti strukovnimi predmeti, nego se mora dr-

Digitized by Google

žati u granicah obćega čovječjega naobraženja. Ono neka uzgoji čovjeka, a sjemenište će nastojati da s-naobražena čovjeka načini čestita i valjana učitelja. Smjesa kojekakvoga naobraženja nevalja u nijednom slučaju mnogo.

Tim je osudjen način pruskoga pripravnoga naobraženja za sjemenište i to punim pravom, jer je u istinu posve primitivan. Što se našega tiče, to nije ni on posve shodan. U spomenutoj jur odsječnoj sjednici primjetio je Kehr posve sgodno, da se gimnazijalno i realno naobraženje nemože složiti sa sjemeništnim, jer se generalno sasvim razlikuje od istoga.

Prem se nemože i nesmije zahtievati od učiteljskih pripravnikâ nikakovo naobraženje „ad hoc", to se ipak može i mora nastojati o tom, da im se naobraženje pospješuje onakvim gradivom, koje stoji u nekakovu savezu i skladu s budućim njihovim zvanjem. — Pa kao što gimnazije formalno naobraženje svojih pitomaca osnivaju većinom na onakovu gradivu, koje može služiti za podlogu njihova budućega zanimanja, tako mora i učiteljsko sjemenište naobraženje svojih pitomaca sticati pomoćju onakovih predmeta, koji ponajviše njihovu budućemu zvanju odgovaraju. — Gimnazije i realke nemogu tomu zadovoljiti, kako bi trebalo; jer one pripravljaju svoje pitomce za druge struke, ponajviše za učenjake, — sjemeništa pako netrebaju učenjakâ, već pučkih učitelja, t. j. takovih muževa, koji budu voljni i sposobni s-pukom misliti i obćiti, te najveću svoju vještinu u tom tražiti, kako da stečeno svoje znanje u shodnijem i popularnijem obliku medju narodom razšire i razprostrane. — Gimnazije i realke pospješuju svoju svrhu tudjimi jezici, — sjemeništa narodnim. One teže za znanstvenim naobraženjem u višjem smislu rieči, — za pučke pako škole treba ljudij, koji će biti čvrsti u elementih i elementarnoj t. j. u Pestalozzijevoj zornoj ili inductivnoj metodi. Heuristično razvijajuća metoda mora prednjačiti u sjemeništu pa i u pripravnom zavodu, jerbo pučki učitelj, koji samo docira i negledeć na to da li ga djeca razumiju ili ne, nije valjan ni čestit učitelj. — Tu metodu pako mogu učiteljski kandidati naučiti samo onda, ako se kreću u onoj duševnoj atmosferi, u kojoj će jednom djelovati; — jednom riečju za učiteljske kandidate je nuždno takovo pretečno naobraženje, koje će budućemu njihovu zvanju tako odgovarati, kao što odgovara gimnazijalno učenjačkomu, realno tehničkomu.

Takovo naobraženje može se po Kehrovu mnienju postići jedino putem posebnih pripravnih zavoda, koji bi stojali u neposrednu savezu bud s-gradjanskimi školami, bud sa sjemeništi. —

Kad se stvar ozbiljnije promotri, taj je predlog tako umjestan, da bi se moralo nastojati iz svih sila o tom, da se što prije izvede. Po našem mnienju moglo bi se jedino oživotvorenjem istoga oskudici valjanih učitelja doskočiti; — jer kako danas stvari stoje, dolaze u učiteljišta samo onakovi, koji makar s kojega razloga dalje nemogu. Kad bi se uveli pripravni zavodi po Kehrovu predlogu, to bi se mogli iz pučkih dotično gradjanskih škola izabrati najdarovitiji i najvriedniji učenici, koji poradi siromaštva nemogu dalje, da pomoćju štipendijâ od 100—150 for. izuče svih 5—6 pripravnih i sjemeništnih tečaja. — Takov bi zavod našu domovinu stojao jedva 16.000 for. skupa s potrebnimi

Digitized by Google

štipendijami za 80 pitomaca, — dakle na pol manje nego li naše narodno kazalište, nu mi bismo bili obskrbljeni i osigurani valjanimi i za učiteljsko zvanje zauzetimi učitelji, što je mnogo više vriedno od samoga kazališta.

Stvar je veoma važna i zamašna te bi bilo vriedno i dostojno, da se što ozbiljnije razprava o njoj povede. Mi smo dužni nastojati i oko pučkoga, a ne samo oko višjega naobraženja, tim više, pošto je ono u današnjih naših okolnostih i važnije i nuždnije od ovoga posljednjega.

Skupština slavenskih pedagoga.

(Piše I. F.)

III.

Skupština slavenskih pedagoga prva je dakle potreba, da se postigne kakov svjestno ujedinjen râd u široko razgranjenom učiteljstvu velikoga Slavenstva. Tu potrebu počeli su već u novije vrieme uvidjati i osjećati svi svjestniji i napredniji slavenski učitelji; te je trebalo samo još sgodnoga momenta, da se ta ideja pokrene i za njezino ostvaranje djelovati započme. Takov sgodan momenat pružila je pako prva obća hrvatska učiteljska skupština u Zagrebu g. 1871., kod koje su se na bratinski dogovor sabrali bili ne samo hrvatski učitelji, nego je tu bilo učitelja mal ne i od svih ostalih slavenskih plemena, a osobito je mnogobrojno bilo zastupano učiteljstvo srbsko, slovensko i česko, medju kojim je bila nazočna većina sadanjih vrstnijih radnika na pedagogijskom polju tih plemena. Dapače i ista daleka Poljska posla svoga zastupnika i izjavi svoje sunarodnjačke simpatije prama hrvatskomu učiteljstvu; a da velika Rusija nije bila zastupana, nebijaše uzrokom možebit pomanjkanje simpatijâ prama hrvatskomu učiteljstvu nego samo neki mali nesporazumak. Ako je i dakle kojeg sgodnoga momenta k-ostvarenju te ideje moglo biti, to je bila zaista hrvatska učiteljska skupština; pa se kod te sgode i sbilja zapredè nit, koja ako se sretno doprede, uroditi će posljedicami, koje se sada ni predvidjeti nemogu. Sastavši se najme braća iz toli dalekih ali srodnih i milih krajeva, započeše odmah u posebnom sastanku govor o potrebi sporazumka i sbliženja slavenskoga učiteljstva, pa da prekrasna ta sgoda njihova sastanka neupotrebljenom neprodje, izreknu mahom, da prihvaćaju ideju skupštine slavenskih pedagogâ, pa da se izradi osnova skupštinskoga programa, o kojem će se oni dalje dogovarati prigodom 1. obće slovenske skupštine, koja se je buduće zatim godine u Ljubljani imala držati, i na koju si obrekoše, da će po mogućnosti članovi toga odbora doći.

Tim sastankom, koji je bio 25. Kolov. po Komenskovu koncertu, i spomenutim zaključkom, odpočet je rad za skupštinu slavenskih pedagoga, a hrvatsko učiteljstvo ide zasluga, da je u njegovoj sredini prekrasna ta pomisao životovati započela. Iza toga se je sastanka mahom pismeno dogovaralo o glavnih načelih, po kojih bi se osnovati i izvesti imala namjeravana skupština; te su ti pregovori trajali sve do slovenske učiteljske skupštine, gdje se je 25. Rujna

Digitized by Google

1872. u Ljubljani opet većina iste gospode sabrala, pa su pripravljenu osnovu s-malimi promjenami napokon prihvatili i proglasili programom skupštine slavenskih pedagoga, a sebe privremenim odborom za istu skupštinu.

U tom programu, priobćenom ponajprije u 5. svezku pedagogijskoga lista „Slavenski pedagog", a zatim i u nekojih drugih naših listovih, spomenuv u kratko (§. 1. i 2.) razloge, zašto se takova skupština potrebnom smatra, pa odrediv, da se svake treće godiñe sastajati ima, ističe se zatim mahom (§. 3.) njezina svrha i zadaća, jer kao svagdje, tako je bilo i ovdje nada sve potrebno, da si svaki i sliednji svjestan bude, što se tom skupštinom postići namjerava, jer samo prema tomu može onda i svaki razabirati, kakova bi sredstva k tomu shodna bila. Po tom pako programu bila bi zadaća skupštine slavenskih pedagoga, da doskoči potrebi, radi koje je stvorena, „da naznačuje najme i krči puteve složnomu i jedinstvenomu râdu na polju pučkoga školstva kod Slavena, a uz to da sav taj râd svjestno upravlja k-jednom i istom cilju: k-samosvojnoj i samostalnoj slavenskoj pučkoj prosvjeti i kulturi, te da ga dovodi i u sklad s-naprednimi pedagogijskimi načeli ostalih kulturnih naroda". Taj cilj je tako jasan i razgovetan, da bi mu svaki dalji tumač posve suvišan bio. Tu se hoće, da se i Slavenstvo u kulturnom radu na svoje noge osovi, da nebude uviek samo trutom nego i samostalnom i samotvornom pčelom radilicom u velikoj umnoj košnici čovječanstva; al ujedno da i nebude u nikakovoj oprjeci s-kulturnimi težnjami ostalih naprednih naroda, nego s njimi u skladu i ljubavi, bez čega i onako nikakov umni i kulturni rad pravo uspievati i željenih blagotvornih posljedica imati nemože. Ti su pako ciljevi doista nesamo jasni, nego ujedno i tako čisti, tako nesebični, tako humanitarni, da se njimi slavensko učiteljstvo nesamo ponositi može, nego da ono može i posvema osvjedočeno biti, da će sigurno i sav ostali pravedni napredni sviet s podpunim odobravanjem pozdraviti svrhu i namjeru skupštine slavenskih pedagoga.

Iza ustanovlenja svrhe kojemu preduzeću dolaze odmah u prizrenje osobe, koje će za istu svrhu djelovati. Badava ćeš ustanovljivati najplemenitiju, najuzvišeniju svrhu, ako nebude i osobâ, koje će ju shvaćati i valjanimi sredstvi promicati znati. S-toga se odmah u 4. §. programa odredjuje, iz kakovih se osoba skupština sastojati ima, najme iz pojedinih zaslužnih slavenskih pedagoga, koje će središnji skupštinarski odbor u sporazumku sa plemenskimi odbori na skupštinu pozvati, a zatim iz odaslanika raznih pedagogijskih i učiteljskih zadruga. Iz ovoga se dakle vidi, da to neće biti skupština za sve učiteljstvo bez iznimke; ali ne zato, jer bi se jedan ili drugi više ili manje cienio i uvažavao, nego zato, jer je upravo i nemoguće sastaviti i organizovati takove obće slavenske učiteljske skupštine. Nemoguće ju je sazvati, jedno radi preogromnoga razprostranstva, što ga Slavenstvo zauzimlje, te bi samo iz najbližih krajeva učitelji mogli u većoj masi udioničtvovati, a bi i nerazmjerno i nepravedno bilo za daleke krajeve, iz kojih bi samo nekoji doći mogli; napokon je nemoguće i radi same velike razlike slavenskih narječjâ i maloga broja učitelja, koji bi izim svo-

Digitized by Google

jega narječja još i koje drugo slavensko narječje razumjevali. Mi ovo priznanje nesmatramo nikakovom sramotom po slavensko učiteljstvo „jer ono tomu nije krivo, i jer ono upravo ovom skupštinom ovo i nastoji, da u buduće tako nebude. Kad je dakle upravo nemoguće, da se sazove slavenska obća učiteljska skupština, onda odboru nije druga ni ostala, nego stvar onako udesiti, kao što ju je udesio; otvoriv najme skupštinu odaslanikom slavenskih pedagogijskih i učiteljskih zadruga, a pridržav i sebi pravo, da pojedine zaslužne pedagoge u skupštinu pozvati može.

Prvim je sačuvano pravo, što ga slavensko učiteljstvo u obće ima kod razpravljanja pedagogijskih pitanja; a drugo je odbor učiniti morao radi osiguranja svrhe, koju je skupštini dao, i radi koje je ponajprije on moralno odgovoran i pred Slavenstvom i pred cielim svietom. Ako bi skupština zlo prošla, to bi se sviet sigurno ponajprije kamenom bacio na njezine začetnike, i sav bi prikor ponajprije na nje pao; oni su dakle i sebe radi dužni, da se što više osiguraju za dobar skupštinski uspjeh; te smo sigurni, da ni oni, koji tomu prigovaraju, stvar inače udesili nebi, nego li je ovdje udešena. Jer da bi osnovači skupštine tako naivni bili, te bi u svoje kolo pripuštali elemente, koji bi je u njihovih ciljevih samo priečili, ili ako bi se koji već i došuljali, da ih nebi nastojao paralizovati, to ga nemislimo da će tko predpolagati. U toj si je dakle točki odbor bio posvema i oprezan, i dosljedan, i svjestan svoga cilja.

Točka 5. govori o pitanjih, koja će se razpravljati, i kako se ona za skupštinu prirediti imaju; 6. 7. 8. 9. 10. i 11. pako slove o nutrnjih i vanjskih odnošajih skupštine. U njih se ustanovljuje, iz kakovih će sjednica skupština sastojati, tko skupštinu otvara, kakovo joj je ustrojstvo za njezina trajanja i kako vo je poslje. Sve je osnovano na odnošajih slavenstva samoga kao i na težnji, da se što više osigura izvedenje stvorenih zaključaka i neprekidnost zasnovane niti za budući dalnji râd. Odbor si kako u svem tako i u tih ustanovah neprisvaja nikakove nepogrješivosti; nu on je svakako učinio, što je prema okolnostim za najprobitačnije smatrao, a na skupštini će samoj biti da takodjer u tom pogledu svoju rekne.

U 12. točki ustanovljuje se, da se prva skupština slavenskih pedagoga ima držati ove godine u Beču za vrieme velikih školskih praznika. Razni su bili razlozi, koji su odbor sklonuli, da prvu svoju skupštinu drži upravo u Beču, jednom od najneprijaznijih gradova Slavenstvu. Glavni je razlog tomu bila svjetska izložba, koja sada u Beču traje. Svjetska je izložba sama upravo najsjajnije slavje škole, jer škola je i podlogom i uvjetom svakoga svjetskoga napredka, dakle i svega onoga, što se svjetskom izložbom čovječanstvu na vidik stavlja, pa škola i ponajprije zaslužuje, da bude svjedokom i dionikom toga slavja. I njemački su pedagogi toga mnienja bili, pa su i hotjeli da za vrieme izložbe sazovu austrijsko-njemačku učiteljsku skupštinu; nu sve njihovo nastojanje glede toga raztepe se o sebičnosti bečkoga njemačkoga gradjanstva, koje dotičnim odborom nije nikakove podpore pružiti htjelo, te nam oni u tom pogledu upravo i zavide, što se je najme našemu nastojanju bečko slavensko gradjanstvo s-najvećom prijaznošću

Digitized by Google

i požrtvovnošću odazvalo, pa skupštini nesamo svu moguću vanjsku sjajnost, nego i svim pojedinim članovom svu moguću udobnost bezplatno zajamčilo. — Drugi važan razlog bio je tomu, što će i onako i bez skupštine množina slavenskih učitelja na izložbu doći budi podporom svojih občina, budi podporom dotičnih zemalja, pa da bi dakle i zato Beč sada i najsgodnije mjesto bio, da se tom prigodom i skupština slavenskih pedagoga obavi. A napokon činjaše se i zato sgodnim Beč i izložba, počem bi se tom skupštinom kod tako svečane prigode, najlaglje pozornost i uvaženje naobraženoga svieta svratiti dala na kulturno nastojanje slavenskoga učiteljstva. Nadamo se dakle, da nitko odboru prigovoriti neće, da je s-nevažnih razloga prvu svoju skupštinu u tudji, u njemački grad preneo.

Na posljedku se još 13. točkom odredjuje, da su sve ustanove programa prelazne i samo za prvu skupštinu valjane, te da ih konačno odobriti ili preinačiti ima skupština sama. Ova je točka najbolji dokaz, da odbor samovoljno ništa konačno ustanoviti nije namjeravao; ali da je već za prvu skupštinu nešta ustanoviti morao, i to dakako po najboljem svojem uvidjenju prema namjeravanoj svrhi, to mislimo već i po samom sebi sliedi, pa je u tom pogledu odbor posvema i u svom pravu bio kao začetnik i osnovač skupštine. Kad se pako skupština sastane, kad ona sama svoj udes u svoje ruke poprimi, onda će ona dakako i pravo imati da odredbe odbora ili odobri ili prema okolnostim preinači. I to je posve jasna stvar te je odbor i tom ustanovom pokazao, da je nesamo zadaću nego i domašaj svoga djelovanja posvema dobro shvaćao pa prema okolnostim pravednimi granicami omedjašio. Toliko mislimo da će dovoljno biti za obrazložbu skupštinskoga programa, a sad predjimo još na predložena razpravna pitanja i njihove rezolucije.

Dopisi.

(Iz Pokuplja.) Povodom poziva karlovačke naše subraće učiteljâ, a očitovanjem ped.-književnoga našega sbora u Zagrebu, ponukani smo: da se svekoliko učiteljstvo Hrvatske i Slavonije obrati predstavkom na predstojeći nam budući sabor u svrhu poboljšice materijalnoga nam stanja. U koliko se vanjsko učiteljstvo obradovalo ovomu pozivu, u toliko sa žalošću opažamo, da bud s-nesloge i sebičnosti, bud s-neuvidjavnosti potrebe i zlih nastalih vremena — nepodaju nam se najbolje garancije na izpnnjenje, prem pravednih naših želja. — Tko je pozornim okom i čuvstvenošću nekom čitao na stotine jadikovka u raznih naših domaćih novinah, taj bit će se morao uvjeriti, da je i sbilja krajne vrieme, da se naše narodne škole preustroje, a učiteljstvo podigne na ono stanovište ugleda, što ga po pravu i zakonu božjem ide, a ovo bit će nedvojbeno i jedino: boljom materijalnom obskrbom. Ovu ideju prihvatiše i druge naprednije države.

Prigovara nam se: Što tražite nezadovoljnici svakim danom više, nije li vam udovoljeno tim, što je mnogim već izravnana plaća na 400 fr.? Dà — ti prigovori bili bi opravdani, ali ni ova plaćica nije nikako sistemizirana, dočim se to pušća na volju političkim oblastim, da kod občina uplivaju, a ove kao da pruže učiteljem povišenje iste kao milostinju kakovu — a ne: mukom i trudom zasluženu stečevinu. Već u I. našoj učiteljskoj skupštini izražena je želja svegako-

Digitized by Google

likoga učiteljstva, da se učiteljske plaće izravnaju po gradovih na 700—800 for. a po selih na 600 fr. — Ta se želja izrekla onda, a odtad teče sada već druga godina. Pak u koliko je živež do danas poskupio u obće, neosjeća samo učiteljstvo, već i oni, koji tvrde, da učitelj i kraj današnje plaće može liepo živjeti. — Stavljamo na srdce takovim jošte i ovo: Učitelj svaki morao bi da bude oženjen. Tim načinom jedino mogao bi živjeti po načelih ćudoredja i vršiti svoju uzvišenu zadaću u pravom smislu kao uzgojitelj najprije svoje — a pokraj toga i tudje — povjerene mu dječice. Al tuj nedotječu samo prigovori i novinske prepirke u pomoć, već se tuj hoće prijateljske ruke pomoćnice, hoće se čiste ljubavi, koja proizlazi iz osvjedočenja spram učiteljstvu i svoga naroda. Učitelj indi imao bi biti nagradjen tako, da svoju djećicu pristojno svomu stanju i zvanju uzgoji i uzgajati dade, da on i njegova obitelj bude u starosti i iznemoglosti obskrbljena. Ovo uzmi — bio svjetovnjak ili duhovnik — u pamet i stavi se u položaj narodnoga učitelja, te uzmi da si roditelj i skrbnik dječice, da te tare briga, pak se pitaj: što će tvoja supruga i dječica, ako usneš vječni san?! Na pitanje, koje se često s prigovora stavlja: „Odkud da seoske obćine smognu 600 f.“ odgovaramo: Istina je živa, da naš narod imade dovoljno nesnosljivih troškova. Al kad bi se uzelo obćinskim imetkom savjestno gospodariti, doticalo bi dovoljno u obćinsku blagajnu i na pokriće školskih troškova. Pak i taj trošak osjećao bi narod samo tako dugo, dok se učione u našoj domovini neurede poput onih u ostalih državah i dok neće moći pružati one koristi, koju svaki prijatelj napredka i prosvjete od preustrojstva istih ima očekivati. Tko nije dakle zato, da se škole u našoj domovini preustroje i urede, taj nije i nemože biti prijatelj svomu narodu, već prijatelj mračnjavčtva i natražnjačtva — bio i zvao se kojega mu drago zvanja i stališa. Ovo s-naše strani. Sada braćo i sudrugovi složno i odvažno podignimo se ujedinjenimi glasovi i obratimo se na predstojeći nam budući, domaći sabor, pak ostanu li naše želje i na dalje neuslišane — prihvaćaj se gdje koji možeš, ma bilo i prostije, nu izdašnije službice! x—y.

(Iz Sv. Gjurgja.) Nemogu propustiti, da nejavim žalostne viesti, koja se je dne 12. Svibnja t. g. u našem kotaru dogodila. Taj dan najme preminuo nam mili sudrug Jakov Hajzler, učitelj podgajački. Pokojnik, koji je 38 god. u toj obćini revno službovao, može se reći, da bijaše jedan od najzaslužnijih učitelja cieloga kotara, jer kao što je na polju narodnjega obrazovanja u podpunom smislu rieči „učitelj“ bio, isto je tako i crkvenu službu najvećom pripravnošću neumorno obavljao, čim si je veliku privrženost i ljubav svih obćinara stekao. Dne 14. pako, nakon svetčane zadušnice, bijaše pokojnik uz pratnju svih mu sudrugovâ i ostalih njegovih štovatelja do hladnoga groba odpraćen.

Laka mu zemljica i vječna mu uspomena!

Josip Andraković.

Iz Petrinje.

Što ti izvor sreće bit imade,
To te i žalošću obsut znade.

Smisao ove izreke obistinio se žalibože na našem vriednom drugu Augustu Götschu, narodnom učitelju iz Petrovaradina, koji je dne 17. Svibnja preminuo.

Pokojnik učiteljevaše u Petrovaradinu već osam godina. Težeći za napredkom i misleć si život poboljšati odputi se dozvolom sl. c. k: vojnoga zapovjedničtva početkom t. šk. g. u Petrinju, da se na ovdašnjem učiteljištu za gradjanskoga učitelja usposobi.

Radio je iz svih sila i dan i noć i radovao se uviek onomu vremenu, kada će ono upotrebiti moći, čim se je na liepom ovom zavodu okoristio.

Digitized by Google

Nu sudjenice nebijahu mu sreću dosudile! Naš prevriedni drug, koji se odlikovao svimi svojstvi marljivoga i poštenoga učitelja, neodolje naporu. Nedvojbeno je njegovu zdravlju i nezdravi stan mnogo naškodio — a takovih stanova u Petrinji na našu žalost mnogo imade. — Nešto dakle s-napora, nešto s-vlažna stana i odgodne hrane — jer od svoje plaće morao je i u Petrovaradinu ostavšu suprugu podupirati — leže on u krevet i za kratko vrieme oslabi tako, da je morao uzeti dopust i otići u Petrovaradin, kamo je jadan jedva živ prispio. — Tu je na žalost svojih sudrugova i na još veću žalost svoje mile supruge i 60 godišnjega otca svoj život u 27. godini dovršio.

Laka mu bila mati zemlja!

Izvanredni slušatelji na petrinjskom učiteljištu.

Raznice.

— Novo učit. družtvo „Narodna škola“. U domaćih naših glasilih čitamo, da se u Zagrebu ustrojilo učiteljsko družtvo pod imenom: „Narodna škola“. S-veseljem bismo pozdravili ovu viest, jer smo osvjedočeni, da se udruživanjem stvaraju čudesa, kojih pojedinci nikada nestvoriše, te da će i narodno učiteljstvo veliki svoj zadatak samo složnim radom uspješno riešiti moći; nu žalimo, što se u ovom slučaju nemožemo tomu novomu družtvu radovati, pošto već u svom zametku kaže, da se na sviet pojavilo samo zato, da dosadanji koristan rad na polju naobrazbe osujeti i sjeme mržnje i nesloge medju učiteljstvom posije. Vidi se bo iz proglasa osnovateljâ toga družtva, da ih je na osnivanje istoga potaknula samo mržnja proti hrv. pedagog.-knjiž. sboru, te zato i vire iz svakoga redka naperene striele proti njemu. A zašto? Zato što nisu tobože, svi učitelji pravi članovi pedagog.-knjiž. sbora. Tu nebi gg. osnovatelji za sjegurno mogli tako ostentativno izreći, kad bi se bili htjeli ozbiljno u to zamisliti, koja je svrha tomu sboru, što i onako svaki misaoni čovjek iz sama naslova uvidja.

Pedagog.-knjiž. sboru glavna je zadaća širiti medju učiteljstvom i medju narodom pedadagogijsku književnost, a to je sjegurno drugo, nego li je svrha obstojećih učiteljskih družtva u susjednih nam zemljah. Tko će pako zahtievati i očekavati, da se svi učitelji splohomice posvete specijelno toj struci; — ta to nije glavna zadaća pučkomu učiteljstvu, kao što nije ni drugim učiteljem. Da se pako svi učitelji udruže u tu svrhu, da se nadalje naobrazuju, kao i da promiću obće interese narodne škole i posebne svoga stališa, nije se pedagog.-knjiž. sbor nikada protivio, nit će se protiviti.

Iz toga se dakle vidi da kad nebi vodila osnovatelje toga družtva puka strast, nebi trebali drugih zaoto žigosati, što se odlučiše njegovati specijelno jednu struku, te što i iz svih sila oko nje rade.

Nu čini se, da je osnovateljem upravo taj rad trn u oku, pa odtuda i tolika graja. Nu neka ih; hrvatski će pedagog.-književni sbor i nadalje neumorno raditi na polju pedagogijske književnosti i to tim više, što ga na to bodri povjerenje i hrvatskoga učiteljstva i hrvatskoga naroda, dà i povjerenje samih zemaljskih oblastij. Tko pako jednostrano, te iz puke sebičnosti i puste slavice radi, a svakomu drugomu uspješan rad zavidi, te zato i svaki razvitak narodnjega školstva prieči, znade i onako već odavna i hrvatsko učiteljstvo i hrvatski narod. Sapienti sat. —

— (O novih čitankah). Na poziv hrv, pedagog.-knjiž. sbora odazvali su se već mnogi učiteljski sborovi gradjanskih, glavnih i seoskih učiona, te izrazili svoje mnienje o ustrojstvu i sadržaju novih čitanka, koje no se imaju izraditi. Čim stignu odgovori još od nekih sborova, te se pripravi i potanji elaborat, moći će se sazvati obća konferencija, da vieća o elaboratu i opazkah pojedinih učiteljskih sborova. U koliko je dosele zato rad uspjeo, mislimo, da će se već 26. o. m. ota konferencija moći sazvati, što će se medjutim doskora dotičnim odaslanikom objaviti u domaćih naših novinah.

— Na Cetinju, u junačkoj Crnoj Gori, otvorit će se još ove godine zavod za žensku djecu pod naslovom: „Ženski crnogorski inštitut“; stojat će pako pod najvišim pokroviteljstvom ruske carice Marije Aleksandrovne, kao glavne blagodjetelke inštituta, a pod neposrednim staratelstvom knjeginje crnogorske Milene. Taj inštitut je ustanovljen za 30 djevojaka, a razdieljen će biti na tri odjela, od kojih će se svaki polaziti po dvie godine.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“. Uredjuje ga **Ljudevit Modec.** Tiska ga **Drag. Albrecht.**

Digitized by Google

Br. 18. U Zagrebu, 20. lipnja 1873. Tečaj XIV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarsko) državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka, novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora“. Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Peticija hrvatskoga i slavonskoga narodnoga učiteljstva na visoki zemaljski sabor.*

Visoki sabore!

Odkako je najnovijimi dogodjaji jasno dokazano, da se narodni napredak i razvitak jedino razprostranjenjem i utemeljenjem obće narodne prosvjete pospješiti i učvrstiti može, — opaža se kod svih naroda, koji hoće da napreduju i svoj obstanak osiguraju, —na polju narodne prosvjete neobično velika djelatnost.

Neda se tajiti, da je i naš narod uz sve nepovoljne okolnosti, koje su ga tako dugo i toli nemilo potlačivale, — ipak shvatio najveći svoj interes, te da je i u tom pogledu prilično pokoračio, — premda nije ni iz daleka još na onom stupnju, na kojem bi uslied svoga položaja imao i mogao biti. —

Moglo bi se s-pouzdanjem uztvrditi, da se je za promicanje i unapredjenje našega narodnoga školstva skoro najviše učinilo odmah iza prvoga duševnoga i političkoga našega pokreta. U prvom svom oduševljenju narod je za razvitak pučkoga školstva razmjerno mnogo učinio, jer ne samo, da je mnoge i mnoge škole posve s-nova podignuo, već je i plaće učitelja prema tadašnjim okolnostim povećao, ili bar shodnije ustanovio i uredio. —

Nu sa žalošću moramo priznati, da se od onoga vremena za razvitak pučke škole, naročito pako za poboljšanje moralnoga i materijalnoga stanja pučkoga učiteljstva skoro ništa učinilo nije, — pa dok su svi narodi naše monarkije nastojali, da razvitak svoga narodnoga školstva uzdignu na što veći stepen, mi smo ostali na razklimanom osnovu absolutističkih „naredba“, na temelju kojih je svaki napredak prema duhu vremena i posebnim potrebam našega naroda posve nemoguć. —

Mirno i uztrpljivo podnosili su hrvatski učitelji mnogobrojne jade svoga u istinu težkoga i nevoljnoga položaja sve dotle, dokle je naša domovina stenjala stranom pod absolutističnimi, stranom pod neizvjestnimi i neuredjenimi odnošaji, nu čim je zakonskim uredjenjem od g. 1868. našoj domovini podieljena stanovita

* Ovu peticiju razposlat će hrv. ped-književ. sbor na sve kotare, da ju uzmogne učiteljstvo podpisati.

Digitized by Google

samouprava tako u pravnih i sudstvenih, kako i u školskih poslovih, pričinilo jim se je, kao da će jim svanuti ljepša i sjajnija budućnost.

Proniknuti duhom vremena i znajuć, da su oni narodni radnici, na kojih je tako rekuć najvažniji posao domovine oslonjen; znajuć, da će se tako materijalno blagostanje, kako politički i socijalni život našega naroda samo onda uzdići, kad se uzdigne njihov položaj, — očekivahu mirno i s-pouzdanjem konačne odluke vlade i zakonarstva. —

Nu kao uzprkos tomu nad obzorjem narodne škole i narodnih učitelja nagomilahu se crni oblaci, — razvraćenost političkih odnošaja i nesporazumljenje medjusobno borećih se stranaka razprši jim i posljednje njihove nade, te oni sada i opet slomljenih krila i pritisnute duše izgledju neizvjestnu budućnost svoju.

Nejma dvojbe, da je i sam školski sustav, — t. j. sveliko vanjsko i nutarnje uredjenje naših narodnih škola traljavo i nevaljano, te pravomu napredku više štetno, nego li koristno, — pokraj svega toga valja ipak naglasiti, da našemu školstvu skoro najveća pogibelj prieti od nepovoljnoga i oskudnoga stanja naših učitelja, — jer dokle učitelj mora školu i svoje zvanje nedostojnim i nedopuštenim zanimanjem i ponašanjem vriedjati, — dokle mora u nuždi živeć i s-nevoljom se boreć svaku volju za poslom gubiti, — dotle nejma ni govora o napredku naših škola, makar se uveli najslobodniji sustavi, — najsavršeniji zakoni i naredbe.

Visoki sabore! Mi uvidjamo važnost državo-pravnih pitanja, — mi smo uvjereni takodjer o tom, da se prije svega mora politički čvor razriešiti, najme odnošaji naše domovine prema susjednoj nam zemlji konačno urediti i udesiti, te ustanoviti sve ono, čim se može obezbiediti i obraniti čast i korist naroda našega, ali se upravo s-toga bojimo, da pitanje o preustrojstvu naših škola neće možda još ni u ovom zasjedanju na dnevni red dospjeti — čim će se stanje našega učiteljstva, a s-njim i napredak naše narodne škole još većoj pogibelji i opasnosti izvrći. —

Negovorimo toga možda iz kakove sebične pobude, već nas na to nuka puka zabrinutost za obći naš narodni interes, koji je uzko skopčan s-napredkom ili nazadkom naše narodne škole. —

Promotrimo naše školstvo i mi ćemo se uvjeriti o njegovu nazadovanju. — Na skoro će školske dvorane ostati puste i prazne, — jer se nitko više neposvećuje onomu zvanju, koje uz mnogobrojne druge nevolje još i oskudicu, te posve neosiguranu budućnost u svom krilu nosi, — mnogi pako vriedni i u svojoj struci zaslužni i izkušani muževi ostavljaju učiteljsku stazu, te si traže boljak svoj osigurati drugim uharnijim poslom.

Na pragu je dakle — posvemašnje pomanjkanje učitelja. — Tko može unapred izračunati sve one žalostne posljedice, koje mogu iza toga po narodnu našu prosvjetu doista žalostnoga pojava slieditи.

Nećemo na ovom mjestu potanje razglabati, kako se toj pogibelji pravim uspjehom nemože doskočiti pomoćju kojekakovih nepouzdanih i paliativnih sredstva, ali mislimo, da nam je sveta dužnost kao učiteljem i rodoljubom upozoriti na

Digitized by Google

veliku opasnost dok još nije prekasno, te naglasiti, da se stanovitoj pogibeli jedino onda doskočiti može, kad se uklone svi mogući uzroci i povodi njezinu postanku.

Pomanjkanje učitelja izazvalo je jedino oskudno materijalno stanje pučkih učitelja, prema tomu može mu se na put stati jedino poboljšanjem toga stanja; s-toga se usudjujemo visoki sabor u podpunom pouzdanju zamoliti, da bi još u ovom zasjedanju, u koliko najme nebi moguće bilo razpraviti cjelokupnu školsku osnovu, zaključiti blagoizvolio:

1. „Neka se svimkolikim učiteljem Hrvatske i Slavonije bez razlike spola od početka buduće školske godine prema mjestom i mjestnim okolnostim dopita plaća od 600, 700 i 800 for. redovite plaće sa petgodišnjim povišenjem od 10% uz slobodan stan ili 20% od plaće u ime stanarine.

Hrvatsko učiteljstvo živi u tom uvjerenju, da otci domovine, uzevši u obzir važnost i ozbiljnost njegove goruće molbe, neće dopustiti, da propadne dobra i pravedna stvar, jer došlo je vrieme i hvala Bogu, da je došlo, gdje hrvatski narod može samostalno razpravljati o nastavnoj svojoj stvari. — Pruža nam se prilika, gdje možemo narod naš uzdići na višji stepen naobraženja, a to je i prieka potreba, jer orijaški napredak današnjega vieka doveo nas je do odlučne točke, gdje nam treba ozbiljno pokoračiti putem slobode i napredka, ako nećemo da nas talasi sveobće evropske civilizacije nerinu u ponor biede i siromaštva, a tim i konačne naše propasti!

Pozivajuć se na čovječnost, pravednost i obći interes naroda našega, nadamo se, da će oni muževi, koji se toli divnom odličnosti i umnom vještinom bore na političkom polju, svoje rodoljublje pokazati takodjer i na polju narodne prosvjete i u toj nadi očekujemo mirne duše visoko riešenje preponizne vruće i odane svoje molbe.

U Zagrebu ... Lipnja 1873. Sliede podpisi:

Djetinjemu uzgoju smjer i pravila.

(Piše Stj. Buzolić, pravi član hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora.)

„Sbiva se više čudesâ pri odgajanju ljudske duše, nego li pri samu stvaranju jednoga svieta“ veli glasoviti naš Nikola Tommaseo. Komu je puklo pred očima, ter je uvidio istinost te duboke i divne izreke, taj ti je lako dokučio da, koliko se i koliko mozgalo, pisalo i govorilo o djetinjem odgajanju, sveudilj ipak dotiče šta da pabirkuješ i paljetkuješ na tom neizcrpljivom i nedospitnom polju. Dotiče osobito nam Hrvatom, kojim, ako i nije još do toga da se na takovu tržištu natječemo s-inimi sretnijimi narodi, dosta je ipak i zasluge i slave već u tom, da si znademo usvojiti i milomu svomu narodu što zgodnije prilagoditi dragocjene stečevine onih, kojim je sreća poslužila, da se medjusobno orijaški takme na uzoritom polju sveobće naobraženosti i svjetske prosvjete, dočim smo mi, kopljem i mačem u junačkoj desnici od njih odbijali divlje čopore

*

Digitized by Google

a od sebe odvraćali i te divlje čopore i ugladjene napadače, jedne i druge svedj u tom složne, da nam gaze rod i pleme, mili božji podar.

Pitanja, što ih kanim da razpravljam, nisu doduše nova; susretamo ih, pače na samu pročelju odgojne znanosti i umjetnosti; prva su što se nameću i samim novajlijam u toj struci; pri svakoj se ozbiljnijoj razpravi s-njimi sučelujemo; najposlie se od njih smiemo da razkrstimo. No, uprav s-toga, cienim da su najznamenitija i zamašitija, ter da nam treba o tom da su nam što čišći i bistriji pojmovi.

I. Smjer.

Jesi li jednom dobro naznačio stvar, to si joj odmah i sam smjer pogodio. A stvar je, mislim, najbolje naznačena, dok si joj točno shvatio i dokučio naziv, kojom ga je mudrost vjekovâ i narodâ nazvala. Pravo kaže negdje naš Tommaseo da onaj, koji bi prodrô u jezgru riečij i izrekâ jezika, taj bi jamačno proučio sve, što se na svietu može da prouči. A čuveni Dupanloup, u svom glasovitom djelu „Del' Education* izrječno kaže „da sâmo razglabanje i sam tumač riečij već sobom prinosi neku svjetlost nedvojbene istine, ter kad bi sbilja htjeli da se najbliže k-očevidnosti i k-jasnoći primaknemo, htjelo bi nam se to, da čisto i bistro opredielimo i utanačimo pravi pravcati smisal pojedi nim izrekam, i da po taj način iztaknemo i doznačimo plemenitost, uzvišenost i uporavnu kriepost obćih pojmova, štono nam ih ljudski govor o uzgoju objavljuje".

Naša rieč gojiti rek'bi da se, ne samo u ime znamenovanja, no i *sama* glasa, sudara s-korjenikom grčkoga glagola αγειν, što znači voditi, a uzima se u smislu odgajanja, kao što se vidi iz rieči παιδαγογια-gojitba; ter nam i rječnjaci rieč gojiti, gajiti, odgajati, uzgajati itd. tumače s-njemačkim erziehen i s' latinskom educare; kojoj je korjenikom ducere = voditi, o čem nejma ni sumnje. Takodjer nejma sumnje da djelo, što ga riečju odgajanjem naznačujem, mora da je neko rukovodstvo; kako se to i iz sliedećih stihova daje razumjeti:

„Je li majka rodila junaka
I sestrica brata odgojila
Na prečistom djevojačkom krilu?"
— — — — — — — —

„Oj bora vam mojeg otca sluge!
Je li majka rodila junaka
I sestrica braca odnijela
Na prečistom djevojačkom krilu?"

A nestoji badava ni onaj predlog *e* u latin. educere = educare; kao što ni naš *od* u našem odgajati. To bi sve jasno dokazalo, da nas već i sama rieč odgajanje napućuje na neko izvadjanje ili izvlačivanje ili izvijanje djetinjih tjelesnih sila i duševnih moćij iz sgrčenosti i driemeža, gdje no su početkom bitisale, ili bolje, tinjale, kaono cviet u pupu i u sjemenu stablo. Od-

* Libr. I. pag. 27.

Digitized by Google

gajanje bi po tom smieralo na to, da se djetešce, kako Tommaseo kaže, oslobodi od tromosti ili mekoputnosti, te kužne i ubitačne nemoći; da se djetečji um rieši sljepačkoga i bezvjestnoga nasljedovanja, sporoga i površnoga nazrievanja, lakoumnoga i suvišnoga vjerovanja, koje potla najlakše zabasa stranputicom bezvjerstva; da se djetečja mašta ukloni čarobnoj sili svakojakih varavih obsjenâ; da se, napokon, djetečja volja otrese mrtva nerada i mlitavosti, ter da se ohrabri i osokoli i uvježba u junačkoj borbi proti vlastitoj svojoj i tudjoj samovolji eda bi se po taj način privikla slobodnijemu i uztrajnijemu vlastitomu kretanju, riečju: pravi pravcati smjer djetinjemu odgajanju je u tom, da se diete još iz malenih nogû stane otimati oblasti i robstvu zla.

Francezi se ponose, kao čistom svojom rieči, izrekom e l e v e r; i to je sbilja krasan i sgodan naziv; jer nam prenosi misô na marljiva i vješta vrtlara, koj u plodnu zemlju usadjuje povjerenu mu biljku, i čistom ju vodicom natapa, i sočnim ju gnojem obsiplje i primjerenom ju pićom pìta, kako će u njoj nutrnji ustroj ukriepiti, eda to bujnije ponaraste, ter se ljepše razgrana, razlista, razcvjeta i razplodi. Al to isto i naš u z g o j nagoviešta; pače tim je u tom naša rieč sgodnija od te francezke a i od ital. a l l e v a r e, čim nam ne samo s-liepim predlogom *uz* pokazuje uzvišenost i plemenitost smjera, koj treba da nam u odgajanju sveudilj pred očima lebdi, nego nam još pred oči predstavlja veselu sliku g a j a, koji nas čarobnim zelenilom svojim nebi zamamio, da mu nebi bili u prilog i zemlja, i voda, i zrak, i sunce, ter da ga nebi uz to brižljiva ruka vješta šumara neprestance nadzirala, i tlo mu mekotila i djubrila, i do potrebe ga klaštrila i plemenila.

Al ono u čem se jezik naš i ovde nad ostalimi odlikuje, i što nam još bolje naznačuje, već samom izrekom narav i smjer odgojnoga djela, jest nesavršeni oblik glagola o d g a j a t i, u z g a j a t i itd. kao što se to djelo uprav i sastoji u neprekidnu opetovanju vanjskoga utiska na mladjahno gojenče, bez česa pravi se razvitak gojenca neda nikada postići.

Ja sam se ovdje ogradio na ciglu rieč o d g a j a n j e, a nisam se ni osvrnuo na istoznačne mu rieči u z p i t a n j e ili v a s p i t a n j e, u z d i z a n j e, n a o b r a ž a v a n j e itd., a mislim da mi se i netreba na nje osvrtati, jer jur iz onoga, što se navelo o znamenovanju, ter o smjeru odgajanja po onom, na što nas sam naziv napućuje, daje se lako zaključiti, da se to sastoji u r a z v i j a n j u t o t j e l e s n i h, t ò d u š e v n ì h v r l i n â d j e t e t a s-n a m j e r o m, d a s e o v o u z d o v ò l j n o v j e ž b a n j e p r i v i k n e n a v a d a m, k o j e ć e g a d o č i s t e č o v j e č n o s t i d o t j e r a t i, t e r k-s v o j o j g a s v r h i p r i v e s t i. U toj su oznaki tri razna počela, što ih sva nahodimo skrivena u izreci: d j e t i n j e o d g a j a n j e. Počelo r a z v i j a n j a nahodimo u rieči o d g a j a n j e, koja je, kako jur vidjosmo, srodna s-grčkim αγειν a s'lat. e d u c a r e = e d u c e r e; počelo priviknuća k-navadam izvire iz nesavršenoga t. j. opetovnoga oblika toga naziva; a napokon počelo postignuća čovječnosti i čovječje svrhe podpunoma odgovora samoj naravi gojenčeta, najme ljudskoga stvora, ter je primjereno samoj naravi živaljâ, iz kojih je gojenče ustrojeno.

Digitized by Google

Nit tko misli, da je taj smjer u protuslovju s-onim, što ga suglasno s-evangjeoskim naukom brane i zagovaraju svi razboriti gojoslovci, ma koliko slobodnih načela bili, i koj je izražen ciglom rieči: bogoličnost. Sva razlika što bi se našla u tih oznakah o smjeru odgajanja, bila bi sasma nalik na razliku izmedju oznake o krugu: krug je najsavršeniji lik, i izmedju oznake: krug je ono ravno površje, što je ograđjeno krivuljom, koja se svraća sama u se i kojoj je dojedna točka jednako odaljena od jedne nutrnje točke, što se zove središtem. Jedna oznaka tû razjasnuje i popunjuje drugu: ter tako biva i s-oznakami o smjeru odgajanja, što ih gori navedoh. „Uzor-odgajanje, veli glasoviti Dr. Karlo Schmitd u svojoj poviesti o Gojitbi i Učbi, jest pralik čiste čovječnosti, kojoj je svako pojedino čeljade prilika i odsjev; a pošto se taj pralik ovde na zemlji očituje kao najuzvišenija objava božanstva, to se i odgoja trsi da razvitak pojedinoga čeljadeta uredi i poupravi prema toj slici, bez da to bude na uštrb njegovoj osobini; a da ona tu svrhu polući stranom uklanja s-puta osobne nedostatnosti, a stranom pobudjuje osobnu samoradinost na uslugu istini, dobroti i krasoti*. I sbilja ako je istina, dobrota i krasota vječnim i prirodjenim predmetom svih vrlinâ, kojimi se čeljade odlikuje na svietu: a ako istina, dobrota i krasota u najuzvišenijem smislu nije nego sam Bog, neizcrpljivo vrielo, i nedostižni uzor ljudskoj savršenosti; to dakle razvitak čovječjih vrlina, štono ih diete sobom donosi na sviet, mora da se okonča i okruni u Bogu, i da se po tom uzoru ravna; ter odtud i mudrost spasiteljeve opomene: Budite savršeni, kao što je i otac vaš, koji je na nebesih; kao što su po svjedočanstvu Stobeo-vu još odprije učili i Pitagora, i Sokrates i Platon, koji su bogoličnost označivali gojitbenim smjerom, i kao što je jur i sam Omir nagovieštao kadno je pjevao: „Za tragom božjim nasljeduj“**.

(Dalje.)

Početna obuka u pučkoj školi.

Tko je iole u školu zavirio, pa makar nebi i mnogo razumio o školskoj obuki i uzgoju, sigurno je opazio, da imade tuj djece razne dobe, razno razvitih duševnih i tjelesnih sposobnostij, različitih osebina, iz raznih obiteljij i različitih njihovih kućnih odnošaja; pa ipak se zajednički podučavaju i uzgajaju.

Buduć se ova obstojnost oprovrći nemože, to se osobito mi pučki učitelji, posvetivši se toli važnomu i težkomu zvanju, objektivno, neobziruć se ni desno ni lievo, već držeći se strogo same stvari, dobro zamisliti moramo, kako da toli različitu djecu, stupivšu prvi put u školu, započmemo najsvrsishodnije podučavati i uzgajati i kako da udesimo naš postupak sa početnici prema njihovoj naravi, prema u tu svrhu ustanovljenoj znanstvenoj teoriji i prema stavljenom si cilju.

---

* Dr. Karl Schmidt's Geschichte der Erziehung etc. 1871. str. 1.

** Stihovi zlatni namienjeni Pitagori, polag D. Capelline, str 37. Torino, Stamp. Reale 1856.

Digitized by Google

Metodo-didaktičko načelo uči nas, da valja početi s-poznatim i lagljim, te postupce prelaziti na nepoznato i teže.

Djeca, upeljana u školu, poznaju već prilično stvarij; zato ima početna obuka početi sa zrienjem raznih stvarij, jasnim i razgovetnim izgovaranjem imena dotičnih stvarij. Poslie prelazi se na kakvoću stvarij, njihovih pojedinih čestij i njihovu srhu.

Dakle početna obuka počima se zrienjem, dobrim izgovaranjem i pravilnim mišljenjem. U tu svrhu služi nam zorna obuka.

Nu djeca se imaju u školi naučiti i čitati, pisati, računati itd.

Ali koj način da najbolje odgovara u pogledu početne obuke u čitanju i pisanju prema naravi nesamo zrelije, otvorenije i sposobnije, nego i slabije, zanemarenije djece. Dosele obučavalo bi se u nas tako zvanim piso-čitajućim načinom. A da se je ovim načinom, dosta lako i u vrlo kratkom vremenu žudjena svrha postizavala, o tom se je valjda svaki učitelj, podučavajući tom metodom uvjerio.

Nu je li ovaj način prema naravi ukupne mladeži udešen, te je li se slaže s-gori navedenimi metodo-didaktičkim načelom, koje zahtjeva:

Najprije ima se pokazati djeci cieli jur poznati predmet, a onda istom prelazi se na pojedine česti, od kojih je sastavljen taj predmet.

Mnogi pedagogi tvrde, da se piso-čitajući način, kojim se u naših školah predaje, nipošto neslaže s-gori navedenim pedagogo-didaktičkim načelom.

Tu svoju tvrdnju dokazuju tim, da se djeci ponajprije pokaže cielo drvo, a kašnje istom, pošto su si taj predmet dobro zapamtila, dobro i razgovetno imenovala, upozoruju se na korenje, stablo, grane, grančice, lišće, cviet i plod; najprije motri se cieli čovjek, a onda istom glava, ruke, noge i t. d.

Kao što se dakle kod poznavanja raznih stvarij postupa analitičko-sintetičkim načinom, tako isto ima se i sa čitanjem i pisanjem postupati. Zato neka se pripovieda mladeži ciela pripoviedka, koju si imaju djeca dobro zapamtiti i pripoviedat znati. Poslie izgovara se stavak za stavkom, onda rieč po rieč, a napokon slovo za slovom u pripoviedki nalazećih se riečij. Nu nekojim čini se ovo pretežko, te misle da je dosta, ako se stavak u pojedine rieči i slova analizira; dočim je trećim dovoljno, da se djeci pokaže slika stvari, kraj koje se nalazi napisano i natiskano ime te stvari, pa si tako imaju ponajprije naslikanu, a onda napisanu stvar dobro zapamtiti. A napokon toga uče se pojedina slova jur poznate rieči poznavati.

Da se sbilja razumijemo evo primjera:

Učitelj pripovieda kratku i zanimivu pripoviedku, u kojoj više putij dolazi rieč: p a s. Kad su si djeca tu pripoviedku dobro zapamtila, te sama ju pripoviedat naučila, otvori učitelj početnicu, pa jim pokaže sliku psa.

Djeco! što je ovo? Pas. Je li živ? Nije, to je naslikan pas. Dobro, nu i ovo je (p a s), ali to je napisan pas. Nalazi li se polag još rieč pas sa natiskanimi slovi, to si djeca moraju zapamtiti, da je ono natiskan pas. Ovo imaju djeca tako dugo motriti, dok si posve dobro nezapamte natiskana i napisana psa. Pošto je pako slika

Digitized by Google

psa posve jednostavnimi crtami naslikana i pošto bi se djeca po ovoj metodi morala prije obuke u čitanju dobro uvježbati u crtanju raznih poteza i likova, to im mora učitelj reći: Načinite mi na svojih pločicah ponajprije naslikana psa a polag napisana psa. Kad su si tako napisana psa djeca dobro zapamtila, te njegovu sliku prilično naslikala i cielu rieč pas dosta dobro napisala, tada istom uče poznavati pojedina slova p — a — s. Proučiv ovako temeljito prvu rieč i pojedina slova, predje se istim načinom na drugu sliku i rieč, kod koje se isto tako, kao što kod prve postupa s-tim dodatkom, da imaju djeca ciele slovke i pojedina slova sa jur poznatim prispodabljati. I tako se nastavlja sve dotle, dok nauče djeca poznavati, naslikati i napisati u tu svrhu u početnici naslikane stvari i rieči, u kojih se nalaze sva slova, iz kojih se jezik sastoji, spajajući ujedno s-tim i zornu obuku. To je tako zvana analitičko-sintetička metoda, kojoj je začetnik francezki pedagog Jakotot.

Držeći se strogo objektivnosti, dopuščamo, da je taj način obučavanja u čitanju vrlo zanimiv, nu ipak mogli bismo ga samo preporučiti kod privatne obuke i to zrelije mladeži. U javnoj školi mogao bi se po našem mnienju ovaj način samo u onom razredu rabiti, u kojim bi učitelj samo početnike imao, ali i tuj morala bi djeca biti zrelija, te njihove duševne i tjelesne sile bolje razvite biti, nego li to za sada u naših školah biva. Za škole pako, u kojih jedan učitelj više razreda zajedno podučava, i u koje slabija djeca pomješanih sposobnostij dolaze, čini nam se, da ova metoda nikako probitačnom bila nebi. Jer vrlo bi težko bilo, osobito slabiju djecu ma bilo i Bog zna s-koliko predvježba i tako površno pisati naučiti, da bi ona bila kadra iole slična slova napraviti, te cielu rieč prije napisati, nego li su se pojedina slova pisati i poznavati učila.

Mogla bi si djeca ovom metodom nadalje lako ciele rieči mekanički zapamtiti, dočim pojedina slova nebi naučila poznati, kako n. p. nauči to priličan broj učenika u 2. razredu ćirilskimi slovi natiskana štiva na pamet, a pitaš li ih, kako se pojedina slova zovu, to ti ih nepoznaju. To se opažava i kod gdjekoje školske djece i kod šegrta-početnika, koji poviše strana čitaju, da ih je milina slušati, a pitaš li ih za slova, to ti malo koje poznaju, pa otvoriš li im koju daljnju stranu, koju još nisu mekanički naučili, to ti neznaju upravo ništa.

Napokon mislimo, da napisana rieč nije nipošto stvar niti slika stvari, po kojoj bi se dotični predmet predstaviti mogao i s-toga u pojedine česti analizovati morao.

Ali da vidimo, slaže li se u naših školah sada u običaju nalazeći se tako zvani piso-čitajući način sa gori navedenim metodo-didaktičkim načelom: Djeci pokaži najprije cielu stvar, a onda predji istom na pojedine česti.

I kod piso-čitajućega načina ima se pokazati ciela stvar. I tuj se pripovieda pripoviedka, u kojoj češće dolazi rieč, koju poslie u pojedina slova razstavljaš. I kod ove metode moraju se djeca sa raznimi glasovi prije dobro upoznati, nego li se na poznavanje istih prelazi. Pa i kod ove metode moraju se djeca predbježno vježbati, da se nauče razne crte i likove na svojih pločicah praviti. Razlika satoji se samo u tom, da se djeca ovim načinom, pošto su mnogo riečij

Digitized by Google

u svoje glasove razstavila, ponajprije uče postupce pojedine glasice pisati i poznavati, a naučiv ove uče poslie suglasice, te tako sintetičkim načinom rieči i stavke sastavljati. Tim načinom netrebaju si dakle djeca ponajprije sliku ciele napisane rieči zapamtiti, niti ju napisati, već slovo za slovom. I po ovom načinu može se početnica sa slikami providjeti i tako urediti, da se zorna obuka sa čitanjem spaja. —

Pa je li to prema gori navedenom metodo-didaktičkomu načelu i prema naravi mladeži i svrsishodnoj početnoj obuki. Mi tvrdimo smjelo, da jest.

Predmet, o kojem se počima govoriti, je ciela stvar; pa se postupce analitičkim načinom u svoje česti razstavlja, ali rieč, kojom se dotični predmet imenuje, niti je stvar, niti je slika stvari, zato se uče djeca slovo za slovom sintetičkim načinom.

Laglje, bolje i sigurnije bo će si zapamtiti i napisati pismo za pismenom, nego li odmah cielu rieč.

Laglje im je zapamtiti glasicu za glasicom, nego pomješano glasice sa suglasicami.

Više će ih veseliti, kad nauče od pojedinih jur poznatih pismena sastavljati rieči, nego li cielu napisanu i jur poznatu rieč u pojedina slova razstavljati.

Doduše vidi kolarski naučnik ciela kola, ali se uči praviti komad po komad. Tako i kod drugih zanatlija.

Stupati kod početne obuke od lagljega na teže, jednostavnijega na sastavljenije, od zanimivijega do nezanimivijega čini nam se najshodnije koli prema naravi mladeži, toli prema stavljenomu si cilju, pa i prema metodo-didaktičkomu načelu. —r—

Poviest u pučkoj školi.

(Napisala Marija Jambrišakova.)

K-priznanim porokom obuke i k-predmetom, koji poput vapijućega u pustinji kliču za preinakami sadanjega našeg školskog sustava, spada medju inim i poviest. Nu do danas ostala je ta želja samo željom. Priznati se mora, da ta maničavost svakako i u naravi samoga predmeta leži. Poviest bo je razvojna povorka dogodjaja, koji se imadu uzastopce predstaviti. Iz toga proizticu za obuku mnoge potežkoće; a pedagogijsko-didaktička načela nenalaze dovoljna uvaženja. S-toga mi se čini upravo umjestno reći koju otvorenu o tom predmetu i to tim više upravo sada, gdje se radi oko sastavljanja novih čitanka.

Sada je hora, da izlazimo iz svoga zakutića svojim mnienjem u javnost, da pružimo pedagogijsko-književnomu sboru svoju pomoćnicu ruku. Taj će slavni sbor sigurno uvažiti i naša mnienja, jer on neradi samovoljno, već želi da budu nove čitanke osnovane na što svestranijem izkustvu hrvatskoga učiteljstva. Znajmo braćo i sestre, da će novimi čitankami i novi duh naći ulaza u naše škole i opojiti našu omladinu, a to je svakako velevažan momenat za pedagogiju. Ja ću evo svoju reći, a nebude li moja dobra, to neka drugi rekne koju bolju, a sloga i sporazumak dovesti će nas do žudjenoga cilja!

Digitized by Google

Najveća mana povjestničke obuke jest pomanjkanje zrienja, koje je temelj i stup svakoj obuki u pučkoj školi. Nadalje što povjestnu obuku otegoćuje, te njezinu važnost kao formalno sredstvo uzgoja umanjava, jest to, što nemože udovoljiti pedagogijskomu zahtjevu, da se prelazi od poznatoga k-nepoznatomu, od bližjega k-daljemu. Povjestnička predavanja nerazvijaju samoradinost djeteta, jer se ova prama njemu samo receptivno zadržaju. Kako se poviest u naših školah predaje, možemo reći, da se smatra kao stvar pameti, predmetom memorisanja. Al tako nevalja! Zemljopis opisuje zemlju u najširjem smislu, te se bavi s-poznanjem čovječanstva u prostoru. Predmetom poviesti pako jest čovjek u vremenu. Poviest nije skûp slučajnih dogodjaja, već život i duh noseći, raznim zakonom podvrženi, razvoj čovječanstva. Dočim nam poviest pred duševne naši oči dovodi moralne ideje vremena, postane ista zrcalom, u kojem treba da vidimo sama sebe, svoj život, težnje i čine; bude buktinjom, koja ima da svieti u državne, socijalne i ćudoredne odnošaje; a tako i ključem prošlosti, budućnosti i sadašnjosti. Vara se dakle, tko misli, da je zadaća povjestničke obuke samo bistrenje pameti, ne, već valja i čuvstvo oplemeniti, volju jačiti a značaj ohrabriti. Tako je dakle zadaća njena cieloga čovjeka gojiti, a nesamo jednu moć, jednu stranu njegova bića. Ethički momenat pako neka bude središte ciele te obuke, jer ako ona moralno neuzdigne, ako nerodi štovanjem sama sebe, domoljubljem, hrabrošću, čvrstoćom značaja, ljubavju za sve, što je pravo i liepo, onda nije svojoj važnoj zadaći udovoljila.

Da se ta svrha postigne, zahtieva se prije svega povjestnički vješt učitelj, koj umije nauke poviesti za nutarnjega čovjeka plodnim učiniti. On mora biti oduševljen za tu struku, jer samo ono, što od srca dodje, ide k-srcu.

I time dodjosmo do pitanja: Kako se ima poviest predavati? Poviest se neda razvijati, već se mora pripoviedati. Al pripoviedati dobro nije stvar laka, jer to zavisi od sijaset predtečnih uvjeta. Povjestničko pripoviedanje ima da bude slobodno, jasno, razumljivo, jednostavno, istinito i zorno. Sva ta svojstva svim su nam dovoljno poznata, neću dakle za razjasnjenje istih trošiti vremena i mjesta, već ću samo reći, da je historička vjernost, objektivna istina, odalečivanje svakoga subjektivnoga bojadisanja najglavniji zahtjev, kojega valja staviti na učitelja poviesti. Posviest nesmije biti osnovana na religijoznom ili političkom stanovištu, svaka bo znanost prestaje biti znanošću, ako se ma na kakovom jednostranom osnovu gradi, a to isto valja i za poviest. A poviest je upravo s-tako jednostranoga gledišta složena u naših čitankah. Dakle van stimi nespodobami! a u obće, budi još jednom rečeno, da povjestničar mora biti strogo objektivan. Vam je svim dovoljno znano, kako se je, a kako se i dandanas u naših školah u tom pogledu grieši; al je badava, protiva tomu svoj glas podizati, jer dok se god škola neoslobodi svakovrstnoga nepozvanoga skrbničtva i gospodstva, nejmamo se nadati reformi u obće, a napose ne glede toga predmeta. Čini mi se, da se i u nas obistinjuju rieči, koje su jednoč u protestanskih zemljah bile lozinkom, najme:

„Die Bibel und die Fibel,
Was drüber, ist von Übel!“

Digitized by Google

Da imaju djeca od učitelja čuveno liepo za njim pripoviedati i kako to udesiti treba, toga valjda nije potrebno nabrajati.

Pogledom na način predstavljanja može obuka biti životopisna (biografička) il pragmatička; pogledom na uzastupnost po vremenu chronologička i synchronistička, a pogledom na poredbu kupna i comparativna.

Tako zvana životopisna metoda nepruža poviesti u svoj cielosti, već samo pripoviedke iz poviesti. Ona opisuje moralno znamenite osobe, koje su se svojimi čini u živućem stoljeću reć bi utjelovile; opisuje dogodjaje, kulturno stanje, odnošaje samoga vremena, kad no se te osobe na pozorištu poviesti pojaviše.

Drugčija je pragmatička metoda. Ona doduše spominje osobe — nositeljice ideje vremena; ali svraća svoju pozornost više na uzroke, povode i uspjehe povjestničke. Možemo indi kazati, da je kod životopisnoga postupanja osoba otac poviesti a kod posliednjeg (progmatičkog) poviest majka osobe, jer osobe nečine poviesti, već ti ona iste sama radja.

Pogledom na uzastopnost vremena imademo chronologičku i synchronističku metodu. Prva naglašuje zaporednost, a posliednja uzporednost t. j. razne dogodjaje sbivše se istodobno u raznih zemljah.

Još imademo kupnu i comparativnu. Kupna uzima obzir na istovrstnost, a posljednja na prispodobnost (n. p. Napoleon I. i Cäsar).

Svakomu je jasno da se ni jedna od ovih nabrojenih metoda, (ako ih tako nazvati hoćemo) izključivo za pučke škole upotriebiti nemože. Ja scienim, da se ciela obuka poviesti dade u tri odsjeka razrediti i to:

I. Kulturno-povjestna zorna obuka.

II. Povjestnička obuka pogledom na zavičaj i domovinu na kulturnom stanovištu.

III. Sistematična povjestnička obuka, osnovana takodjer na kulturnom temelju.

Prije svega mi je ovdje napomenuti da sam toga mnienja, da u prva dva početna razreda nejma o kakovoj sistematiki ni spomena. Zorna i stvarna obuka ima da bude sredotočjem svega. Hraniti dječicu kojekakovimi sistemi reći će istu otupiti, činit ju nesposobnom za zdravo mišljenje. Al time nebudi rečeno, da učiteljica odnosno učitelj mora bez svake sistematike, bez glave i repa svoja predavanja razpredati. Kako prama tomu zahtjevu zorna i stvarna obuka ima biti, osnovana o tom ću dojduć put izraziti svoje nazore.

Početna zorna i stvarna obuka ima zadaću, upoznati dječicu sa predmeti najbližjimi kuće, škole, naravi, kulture i t. d. Obuka u poviesti mogla bi začeti time, da dječicu na temelju već dobivenih pojmova n. p. ob odjeći, hrani, stanu, kućnom uredjenju ob zavičaju, i domovini dalje vodi, kazujuć joj, kako je u tom pogledu u razno doba, u raznih naroda i u raznih zemljah bivalo a kako je sada.

Kao najvažnije i probitačne posljedice takove obuke čine mi se sliedeće:

I. Vježbaju i oštre se djeca u motrenju i prispodabljanju;

II. priviknu time, da svagdanje dogodjaje većom pozornošću prate;

Digitized by Google

III. pojavljuje se u njih sviest i spoznanje o napredku i usavršivanju čovječanstva pojedinim i medjusobnim djelovanjem i radinošću. Ovdje i na ovom stupnju obuke ima životopisni momenat prednost pred svakim drugim.

Na taj način predavala bi ja poviest u prva tri razreda, a u četvrtom tek dodje obća poviest kao samostalan predmet, dočim je u prva tri sa zemljopisom uzko spojena. To dakako valja za 6—8 razrednu učionu.

Što ovdje navedoh, bio bi smjer povjestničke obuke.

Stvar će se još bolje razjasniti osnovom za 8-razrednu djevojačku učionu, o kojoj upravo sada radim i koju ću doskora slav. učiteljstvu na razsudu u ovom listu priobćiti. Ali ću još prije povesti rieč o zornoj i stvarnoj i zemljopisnoj obuci, da se time razni pojmovi što više razbistre.

I tim bi za sada bila gotova, nu prije nego li ovaj članćić posve zaključim reći mi je još dvie, tri na pitanje:

Što je svrha čitanke?

U tom pogledu tvrdim odlučno, da se varaju svi oni, koji hoće da je čitanka središtem sve obuke u pučkoj školi, a napose da ima biti temeljem realne obuke. Ona ima da bude sredstvom obuci u čitanju, po kojoj se mladež vježba u jeziku, u pismenom i ustmenom izrazu mislij, ili još bolje po Diesterwegovu: ona ima da bude središtem slovničke obuke, ali u najširjem i najplemenitijem smislu, da se njom mladež uvodi nesamo u poznavanje svoga jezika, nego i poznavanje i štovanje svega duševnoga i narodnoga života svoga naroda. To stanovište želila bi, da se zauzme i kod sastavljanja naših novih čitanaka, kojemu sadanje nimalo nezadovoljavaju, a osobito ne, što se tiče naše domaće poviesti, koja je ponajviše u stanju da uzbudi samosviest i ljubav pram domovini i narodu svomu.

U početku ovih redaka rekoh još da mora učitelj u poviesti imati sam dovoljno znanja, ako želi uspjeti, jer sliepac nemože sliepca voditi. S-toga bi se u učiteljištu taj predmet više njegovati imao, nego li što se u nas žalibože njeguje. Ja sam svršiv preperandiraju znala sve (??) ono, što je u čitanci za 4. razred. Ala ti znanja! Da poviest sastoji iz tri vieka bje — meni sasma nepoznato, akoprem sam jedna od boljih učenica bila.

Nu tomu je dakako već nekoliko godina, a sada će već bolje izgledati, kao što se i pogovora, da je veoma dobar napredak. Dao Bog; nadam se da će nam izpit zrelosti naskoro pružiti priliku, da se i otom osvjedočimo.

Ako itko, to sam ja pripravna, da svoju rieč natrag uzmem i veselit će me od srca, ako mi se k-tomu prilika pruži. Osvjedočenje o dovoljnu znanju budućih učiteljica strovaliti će težak kamen sa srca moga!!! —

Pogled u lučbu.

Po A. Bernsteinu preveo Gj. Ester.

(Dalje.)

Da voda vatru uzpiruje, to znadu i naši kovači, premda ih većina nezna uzroka tomu. Kovač, bravar, žareći svoje željezo, poškropi ugljen vodom, prije nego nategne mieh; jer velika vrućina, kojom ugljen, osobito pako kame-

Digitized by Google

meniti ugljen gori, ako dolazi do njega iz mieha dovoljno zraka, a tim i kisika, dosta je jaka, da razluči jedan dio vode u njezine sastojine, vatri toli pogodne. Oni pače, koji kure kokovi, znadu već, da je dobro bacit mokrih kokova u peć, čim u njoj vatra već dosta gori, i tako rabi se već djelomice voda kao gorivo.

Na ovom se osnivalo i jedno iznašašće, kojim se prije nekoliko godina u Americi jako zanimahu, ter je o tom već i po novinah dosta pisano. To se iznašašće osnivalo na tom, da se tanak voden trak pušća medju razbieljene željezne ploče, kojih vrućina nesamo da je dosta jaka, da pretvori vodu u paru, već da i tu paru raztegne u toliko, da se kisik od vodika razluči. Kroz to postaje vodik prostim, pak shodnimi k-tomu spremami, koje još nisu poznate, vodi se vodik dalje, i čuva za gorenje. — Glavna stvar nebijaše tu proizvadjanje vodika, već kako da se pri tom sačuva, da se nespoji željezo s kisikom, pošto bi takovim slučajem, kod koga se pretvara željezo u hrdju, proizvadjanje vodika poskupilo.

Izvjestitelji tvrde, da se je ovim izumom već dotle dotjeralo, te je moći za deset novčića dobiti dosta plina za loženje i razsvjetu jedne sobe; nu čini se da je stvar zapela, dočim se o njoj ništa nečuje.

U Englezkoj udariše drugim putem, da pronadju jeftinu razsvjetu, nu pošto je taj lučbeno-električne naravi, pa i s-razloga, što se njim uspjelo nije, nećemo ovdje o njem obširnije govoriti, već prelazimo na jednu drugu lučbenu tvar, koja u prirodi, a imenito u našoj hrani veliku igra ulogu.

Dušik.

Ova tvar zove se dušik. Kako izgleda boca dušika? Kako vonja dušik, kakove li je masti?

Dušik po izgledu neda se razlikovati niti od kisika niti od vodika. Dušik je vrst plina, koj upravo tako izgleda, kao običan zrak; jer i u običnu zraku ima najveći dio dušika.

Dušik isto tako nevonja, a nejma niti masti, pak ćemo vendar skoro vidjeti, da su njegove lučbene slučenine toli s kisikom, koli i s-vodikom posve čudnovate tekućine, koje spadaju medju najoštrije, što jih samo lučba proizvesti može.

Bocu dušika vrlo si lako možeš prirediti. Zrak najme naš sastoji se od jednoga diela kisika i četiri diela dušika ili točnije: u 100 šestornih stopa zraka ima uviek 21 šestorna stopa kisika i 79 stopa dušika. Izvadi iz koje boce kisik, pak eto ti u njoj čista samo dušika.

Ako na pladanj, vodom napunjen, metneš plutu, a na plutu staviš komadić žestom navlažene spužve, to ti treba samo spužvu, dotično žestu zapaliti, pak ovelikom čašom pokriti plutu, i gle odmah krasne igre. Zrak, koj se nalazio u čaši, sastojao se od 1 diela kisika i 4 diela dušika. Žesta pako, koja u čaši neko vrieme gori, spoji se stim jednim dielom kisika, koj se nalazio u čaši tako, da u njoj preostanu samo 4 diela dušika. Pošto je pako $^1/_5$ zraka potrošena, to ćeš opaziti, da se voda u čaši počima dizati, te upravo za $^1/_5$ izpuni se čaša vodom. Čim se to sgodilo, uterne plamen na spužvi baš da i ima u njoj

Digitized by Google

još žeste, te nam se tim kaže, da u preostavšem u čaši zraku nemože ništa više gorjeti.

Metneš li shodnom za to spremom koju životinju u takovu čašu, to se ona zaduši odmah, kao da u čaši nebi niti bilo zraka. Zrak dakle, koj se sada nalazi u čaši, nevalja za disanje, pak s-toga, što se u njem životinje zaduše, zove se ova vrst zraka dušik.

Ako ove tri lučbene tvari, koje dosada upoznasmo, medjusobno prispodobimo, to nalazimo sliedeće:

Kisik sam po sebi nije goriv zrak; ali on pospješuje gorenje t. j. predmeti gore živahnije, ako jih metneš u kisik. Vodik nepospješuje gorenja, te goreći predmet, ako ga metneš u posudu, koja je vodikom napunjena, utrne; nu vodik je sam po sebi goriv i gori, ako ga u zraku upališ. Dušik pako niti je goriv niti može što u čistom dušiku gorjeti. Nu možeš dušik i na drugi način proizvesti.

Ako u bocu uliješ malo vode, a zatim metneš komadić kostika na plutu, te tom plutom bocu začepiš tako, da kostik u boci visi nad vodom, to ti treba tu bocu samo 24 ure u miru pustiti, da u njoj dobiš čista dušika. Ovaj se pojav tumači ovako: U boci bijaše običnoga zraka t. j. smjesa od 4 diela dušika i 1 diela kisika. Kostik se vrlo rado slučuje s-kisikom, što ako se kostik neupali, vrlo polagano biva, tako da se tek za 24 ure sluči sav kisik s kostikom. Tim postane u boci nova tvar, najme kostična kiselina; ali se ova kostična kiselina, koja izgleda kao bieloblieda svietleća magla, spoji s-vodom, što no je na dnu boce, a u boci samoj ostaje čist dušik.

Dušika ima u naravi vrlo mnogo dočim se već $^4/_5$ uzduha sastoji od dušika; bilju i životinjam sačinjava ova tvar glavnu hranu, jer samo tvari, koje sadržavaju dušika, mogu meso proizvesti. Nu ova je tvar još po svojih slučeninah osebita, pak zato ćemo ju pobliže promotriti. (Dalje.)

Raznice.

— Jedan hamburžki tiskar pozivlje učitelje, neka se uče slagariju, da će se kao slagari materijalno puno bolje stajati, nego li kao učitelji! Pa i posve pravo ima, jer valjan slagar zasluži si sada najmanje po 50 fr. na mjesec, k tomu je slobodan čovjek; a učitelj — nesamo da si toliko nezasluži, nego ima još i sto gospodara! Nebi li ovaj poziv praktičau bio i za naše učitelje i pripravnike? — Praktični Niemci već se odazvaše ovomu pozivu. 84 učitelja zamieniše već učiteljstvo sa slagarijom.

— Kod pražkoga njemačkoga povjerenstva za pučke i gradjanske učiteljske izpite najavilo ih se je 207 izpitanika, a medju njimi je njih 6 sa sveučilištnom, 2 sa političkom, 4 sa realnom a 13 sa gimnazijalnom naobrazbom.

— U Spandovi odsudio je sud registratora Rundiger-a na 14 dana tamnice i 25 talira globe, jerbo je u razsudnici svoga sina nepristojne primjetbe napisao, n. p. k-opazki učiteljevoj „vladanje prikorno“ dodao je: „tomu je samo učitelj kriv“; k opazki: „pozornost posve raztrešena“ primetnuo je: „krivnja je na učitelju“, a k-opazki: „marljivost nedovoljna“ prikrpao je: da kako kad učenik zna, da učitelj igda ili nigda pismene zadaće nepregledje.“

— Kako „Lipske ilustrovane novine“ pišu, izašlo je u Njemačkoj g. 1872. raznih pedagogijskih spisa 1266. To je najveći dosad postignuti broj, a najveći od svih ostalih struka. I tim je pedagogija prvi put svojom proizvodnošću nadkrilila teologiju, koja je dosad uviek sve druge književne struke nadkriljavala. Dao Bog te i u buduće stečeno prvenstvo držala! A kad će to hrvatska škola doživjeti?

Digitized by Google

— U njemačkoj državi ima 60.000 javnih pučkih škola i 6 milijuna učenika u dobi od 6—14 godina. Srednjih škola ima: 330 gimnazija, 14 realnih gimnazija, 214 progimnazija i latinskih škola, 485 realnih i viših gradjanskih škola a polazi ih 177. 379 učenika. Sveučilišta ima 21, a na njih 1620 učitelja i 17.858 slušalaca. Politekniká je 10 sa 360 učitelja i 4.500 slušalaca.

— Veleč. g. Miroslav Ulses, podarcidjakon i „Učiteljska knjižnica“ slunjske pukovnije pristupiše kao utemeljitelji hrv. pedagog.-knjiž. sboru položiv po 25. for.

— Kranjski učitelji slave veliko slavje. Nj. c. i k. apošt. Veličanstvo potvrdilo je školski zakon za Kranjsku. Taj zakon ima dva odjela; 1. govori o podizanju, uzdržavanju i nadziranju javnih pučkih škola, a 2. o pravnih odnošajih učiteljstva javnih pučkih škola; provesti se pako ima početkom buduće školske godine, te će već 1. Listopada dobiti učitelji nove plaće. Kranjski učitelji dugo su kuburili kao što i mi kuburimo, jadikovali kao što i mi jadikujemo. pa evo uslišao se njihov vapaj, — a kad će se naš?

Neće li jednom i hrvatskomu učitelju ogranuti sunce?!

Književnost.

I. F. Netom izadje iz pera dično poznatoga pedagoga Dr. Miroslava Dit'esa a nakladom Pichlerovom u Beču knjižica: „Das Lehrer-Paedagogium der Stadt Wien.“ 8, str. 60 sa slikom ne kuće nego palače bečkoga pedagogiuma. Knjižica ova dieli se na 4 članka, i to: I. Entstehung der Anstalt, II. das Statut der Anstalt, III. der Lehrplan der Anstalt, IV. Notizen. U prvom članku slika se osobito zanimivo i jezgrovito dugotrajna borba, koja je predhodila osnovanju pedagogiuma, počem je to bilo eminentno načelno, dapače i političnо pitanje nesamo po grad Beč, nego za austrijsko školstvo u obće, koje je povoljno riešeno tek milostivim posredovanjem samoga Njegova Veličanstva. Zanimivo je u ovom članku, što se na str. 17. pripovieda o tajnih motivih, zašto je ministarstvo dozvolu tvrdokorno kratilo, a još zanimivija je onda popustljivost beckoga zastupstva, kad je saznalo te razloge, najme da se nebi primjerom bečkim okoristile i razne druge narodne struje.

U drugom je članku štatut, a u trećem osnova toga znamenitoga zavoda; četvrti pako sadržaje razne bilježke o samom razvitku njegovu, pa se tu napominju neki zanimivi podatci i iz naše domovine Tko bi želio potanje se izviestiti o vanjskih i nutrnjih odnošajih toga zavoda, tomu toplo preporučujemo ovu knjižicu; a da to zavod i zaslužuje, to dokazuje najbolje njegova zadaća koju štovani pisac ovimi znamenitimi riečmi ističe: „Ovaj je zavod glavni faktor svestranoga razvitka učiteljstva: bolje najme naobrazbe, većega štovanja, dostojnijega i odlučnijega položaja njegova.

Pedagogium promiče u mladjem učiteljstvu zvaničnu ljubav, oduševljenje za pučki uzgoj i boljak, moralnu osbiljnost, znanstvenu i školsku vrstnoću, osjećanje zvanične časti i plemenite kolegijalnosti. Tim načinom dobivamo muževa, koji su u svakom pogledu valjani za upravljajuće organe u službi pučkoga školstva. Oni, koji s poštenjem svoje nauke na pedagogiumu svrše, mogu se pouzdano smatrati za kandidate mjesta ravnateljskih, nadzorničkih i sjemeništnih učitelja, ako bi jim se prije nešto malo više praktičnoga izkustva i želiti moglo. Za sada nejma jož nigdje zavoda, koji bi za više službe pučkoga učiteljstva tako usposobljavao, kao što to pedagogium činiti može i u istinu čini. Taj zavod postizava najviše, što se do sada na polju učiteljske naobrazbe postizavalo. Niti u Njemačkoj, niti igdje ima zavoda, koji bi se mjeriti mogao s-našim pedagogiumom. Ono ujedno dokazuje, da je mogućan, nezavisan pedagogijski zavod bez ikakova konfesionalnoga i političkoga skrbničtva, u kom je provedeno načelo: znanost i njena obuka jest slobodna, a ipak se štuju temelji morala, državnoga reda i religije.“ Zavod sa ovako uzorno-plemenitom i uzvišenom zadaćom treba i mora da zanima svakoga misaona učitelja, a bez sumnje će i zanimati, osobito naše mladje učiteljstvo; nu mi bi želili, da nebi ostalo kod sama zanimanja, nego da bi — osobito u provincijalu — darovitiji naši mladji učitelji nastojali, da si i sami krug svoga znanja i sposobnosti na tom zavodu razšire. Pedagogijski će sbor rado u tom pogledu ići na ruku a i posredovati, ako bi to koji mladji sudrug zaželio.

— („Schule und Leben), paedagogische Anregungen von Albert Richter. Leipzig 1873“. Pod ovim je naslovom izašla nedavno knjiga, koja je stekla prvu nagradu u Njemačkoj, zato ju i hrv. učiteljstvu preporučamo. Isti je A. Richter dobio već prije veliku nagradu za jako važno djelo: „Der Unterricht in der Muttersprache.“

— („Upoznavanje zemljovida“ (globusa) zove se djelo, koje je sastavio vješti magjarski učitelj Pavao Gönczy, a izdala knjižara M. Rátha u Pešti. Str. 106, ciena 60 novč. Ovu knjigu preporučuju i hvale sve kritike.

— (Od propoviedij O. Arkanjela Kalića, dubrovčanina, izašao je netom III. dio u Dubrovniku nakladom tiskarne Dragutina Prettnera. Koliko je to djelo vrstno i krasno, dokazuju pohvalne kritike svih naših javnih glasila, osobito pako svraćamo pozornost na ocjenu toga djela od učenoga našega akademika Frana Kurelca, štono ju je donio „Obzor“ u svojem 130. broju g. 1872.

Digitized by Google

Ista revna knjižara Dragutina Prettnera u Dubrovniku poziva na predplatu na djelo: „Ostan Božije ljubavi“. To je junačka pjesan u 10 pjevanja od dičnoga popa Andrije Vitaljića, Višanina iz Komize, a mogla bi se uprav nazvati našom Kristijadom. O vriednosti toga djela izrekao je svoju učeni akademik Sime Ljubić u svojem: „Ogledalu književne poviesti jugoslavenske“, u knjizi 2., strani 409. Predplatna je ciena 1 f. 30 n, te se ima poslati poštovnom doznaćnicom gore spomenutoj knjižari.

Natječaji.

— Za mjesto učitelja na područnoj učioni u Bosancih župe bosiljevačke. Plata: 365 f., paušala 20 f., zatim 12 hv. drvâ za učitelja i učionu, slobodan stan i vrt od ¾ jutra. Molbenice se šalju do konca Lipnja t. g. veleć. g. Ivanu Mašku, podarcidjakonu i župniku u Dubovcu (kod Karlovca).

— Dozvolom preć. nadb. duh. stola od 26. Svibnja 1871., br. 168. prima se na pučkoj učioni na Bednji pomoćni učitelj uz 200 f. godišnje plaće, stana i ogrieva. Orguljaši imadu prednost i štolarinu. Prijaviti se valja za dva tjedna podpisanomu.

M. Cugšvert, učit. bednjanski.

Odgovor

gospodinu Franji Klaiću.

Prohtjelo Vam se gospodine progovoriti uredničtvu „Napredka“ u formi, koju obično nerabi gospodar prema svojemu slugi, te premda se nedržimo dužnimi Vam odgovoriti, odgovaramo ipak slavnomu čitateljstvu za volju. Uzgredce nam je spomenuti i tu, da izvolite koprenom i to gustom pokriti sama sebe; mi je netrebamo, jer se nejmamo zašto bojati javnosti.

A sada evo Vam odgovora na Vaša pitanja:

1. Uvjereni smo, da nam naši čitatelji vjeruju, što im priobćujemo, jer nismo vikli svoj list lažmi puniti, pa zato nit povjerenja kod svoga čitateljstva neizgubismo, a dokaz je tomu i to, što nam se čitateljstvo danom množi.

2. Uvjereni smo, da naši čitatelji neznaju, da je družtvo hrv. sl. učitelja obstojalo već od god. 1869., te zato smjelo pozivljemo svoje slavno čitateljstvo, da nam javi, gdje je to družtvo obstojalo do sele i kojimi se je djeli svietu pokazalo.

3. Neznamo, da li hrv. učiteljstvo i hrvatski narod znade, tko je iz petnih žila radio proti oživotvorenju družtva hrv.-slav. učiteljâ; mi ga barem neznamo; ali znademo, da se nekakovo učiteljsko družtvo imalo u Zagrebu osnovati, ali da se nije oživotvorilo, pošto mu se imenovani članovi na podieljenoj im časti zahvališe.

4. Uvjereni smo, da hrvatsko učiteljstvo znade razloge, s-kojih je hrv. ped. sbor osnovan, jerbo ih je objavio u javnih glasilih, pak se je o tom uvjerilo učiteljstvo i rádom hrv. ped.-književnoga sbora.

5. Neznamo, da li hrvatsko učiteljstvo pozna muža, koj je iz pukoga „patriotizma“ sama sebe zatajao, te mirnim okom gledao, kako mu protivnici o glavi rade, jerbo ni mi toga patriotu nepoznamo, ali poznamo čovjeka, a pozna ga i hrvatsko učiteljstvo, koj je svagdje, gdjegod je službovao, rovao, ocrnjivao, i svojim si drugovom o glavi radio.

6. Hrvatsko učiteljstvo znade, tko je antišambrirao kod bana Bedekovića, jerbo se je to javno pripoviedalo, ali znade i to, da se je zato antišambriralo, jer se našao muž, koj je na 1. općoj hrvatskoj učiteljskoj skupštini, kojoj se sve učiteljstvo oduševljenjem odazvalo, hotio načiniti škandal, te tako izvrći pred svietom hrvatsko učiteljstvo ruglu i sramoti.

7. I mi, i mnogi štovani čitatelji, a i oblasti poznaju čovjeka, koj je antišambrirao i u Zagrebu i u Beču, da se dočepa važne za školstvo časti, samo da onda svoje drugove uništi, ali upravo zato i nije postigao ote časti, jer se znade kakav je.

Na izraženoj želji liepa Vam hvala, ali i ta je želja suvišna bila, jer se uredničtvo „Napredka“ nehrani korovom.

Napokon Vam izjavljujemo, da nebi bili ni rieči progovorili o družtvu „narodna škola“, da se nije po svih novinah počelo peckati u hrv. pedagog.-književni sbor, te da ćemo i u buduće nastojati da dosadnim polemikam u koliko samo bude moguće izbjegnemo; ali ako će se na nas navaljivati, znati ćemo i navale odbijati, jer nejmamo uzroka pred nikim se lecati, najmanje smo pako voljni Vašim se zlatnimi telići klanjati!

Umoljavamo Vas napokon još i to, da biste izvoljeo, kad ste već pomenuta pitanja u svom čestitom listu naštampali, uvrstiti unj i ove odgovore, da neostane Vaše štovano čitateljstvo bez odgovora.

Uredničtvo.

Listovnica ured. Gg. M. C. u B., i D. B. u Zl. za sad nemogosmo primiti; upotriebit ćemo kod zgode.

Ovomu je broju priložen književni oglas knjižare Hartmánove u Zagrebu.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 19. U Zagrebu, 1. srpnja 1873. Tečaj XIV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora".

„Napredak" izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka, novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora". Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Izvanredna skupština hrv. ped.-književnoga sbora.

Radošću javljamo slavnomu čitateljstvu, da se našemu narodnomu školstvu uz sve zaprjeke ipak otvara put, da uzmogne pokoračiti koj korak napried, te bolje odgovoriti svojoj zadaći, a kroza to opet i bolje u volju doći narodu. Narodnoj školi nejma napredka, nit pravoga uspjeha, dok i narod odlučno uz nju neprione, a prionuti će uz nju samo onda, kada će korist od škole uvidjeti i osjetiti. Do sada je pako škola uz neshodno svoje ustrojstvo u obće, a neshodnost svojih knjiga napose, djecu samo mučila, a narodu u velikoj njegovoj nuždi malo koristi pružala, pa zato nije ni čudo, što je narod tako slabo za nju hajao i mario. Valja dakle ote zaprjeke pravomu razvitku narodne škole ukloniti, pa ako se i nemože učiniti namah sve, neka se barem ukloni ma po koja zaprjeka. Hrvatski pedagog.-književni sbor preuzeo si taj težki zadatak i uložio sav trud, da ga uspješno rieši; u koliko je pako dosele u tom nastojanju uspjeo, neka sudi slavno čitateljstvo iz sliedećega izvještaja o izvanrednoj skupštini sbora i ostaloga učiteljstva, držanoj 26. p. m. u Zagrebu.

Na poziv hrv. pedagog.-knjiž. sbora odazvalo se hrvatsko narodno učiteljstvo i pismeno, priobćivši svoje nazore i svoja mnienja o ustrojstvu čitanka, koje bi odgovarale potrebam našega naroda, a odaslalo je i liepi broj zastupnika na skupštinu, te tako bijaše zastupana na njoj i briežuljasta Hrvatska i ravna Slavonija, junačka naša Krajina i kršno Primorje, dà i posestrima nam Dalmacija.

Skupštinu, kojoj je prisustvovao i kr. nadzornik učiona g. Janko Jurković, a gradski senator g. Gjuro Deželić, kao povjerenik, otvorio je privremeni predsjednik sbora, g. Ivan Filipović, sliedećim govorom:

Slavna skupštino!

Izmedju ostalih pitanja, što su hrvatsko učiteljstvo često pokretala i živo zanimala, bijaše vazda u prvom redu pitanje o školskih knjigah.

Dobre školske knjige spadaju medju stožerne točke dobre i napredne škole, jer loše i zastarjele knjige silna su zaprjeka kako za umni napredak mladeži,

Digitized by Google

tako i za školski râd učiteljâ samih, ma oni i najvrstniji strukovnjaci bili; a dobre i prema duhu naprednoga vieka udešene opet knjige, one ne samo da silno promiču umni napredak mladeži, nego one i slabije učitelje povlače i upravo sile, da se — hoćeš, nećeš — za svoj rad bolje usposobljavaju.

S-toga je, moja gospodo, uviek kod svake bitnije promjene u sustavu školskom i kod svakoga koraka, što ga je narod koji zaželio da učini na polju umnoga i kulturnoga napredka, odmah jedan od prvih poslova, jedna od prvih želja i težnja bila, da se školske knjige prema novomu stanju, prema nastaloj težnji preustroje i udese.

I kod nas se je već prilično davno pojavila i izticati započela želja za novimi, boljimi i shodnijimi školskimi knjigami, počem se je nesamo medju učiteljstvom nego i u neučiteljskih krugovih uvidjati započelo, da sadanje nesamo potrebam i težnjam narodnim, nego ni zahtjevom pedagogijskim nezadovoljavaju.

Tu želju smatrale su osnovanom i iste više oblasti, te je bivše vis. kralj namjestničko vieće već g. 1865. hotjelo, da se na preustrojenju školskih knjiga raditi započme; nu žalibože tadanji pokus nije za rukom pošao, sva se je stvar raztepla; a zašto? to će jamačno poznato biti krv. učiteljstvu.

Od to doba nije se više taj posao ni zapodievao, jer nije bilo ni ufanja, da bi se s uspjehom kakovim odpočeti dao.

Tek kad se je osnovao hrv. ped.-knjiž. sbor, pa se u njem većina naših pedagogijskih književnih radnika sabrala, započe se opet u njegovu krilu o toj stvari premišljavati; a plod toga premišljavanja i nastojanja ova je — moja gospodo — evo skupština, kojoj će pedag. sbor na pretresivanje podnieti osnove, po kojih bi se najvažnije knjige za naše pučke i gradjanske škole, najme čitanke, posastavljati imale.

Kojim se je putem i načinom do toga rezultata došlo, izviestit će Vas tajnik pedag. sbora, a ja Vas medjutim, moja gospodo, pozdravljam srdačnom dobrodošlicom.

Vâs liepi broj, moja gospodo, ovdje sabranih — i s najudaljenijih krajeva mile domovine — krasnim je dokazom nesamo kako važnom smatrate stvar, što će se ovdje razpravljati, nego i Vaše žarke ljubavi i požrtvovnosti za boljak i napredak povjerene si mladeži naroda svoga; — pa mislim da reći mogu i — Vaše srdačnosti prama samomu sboru, na kojega ste poziv amo došli.

S-toga Vam još jednoč iz dubljine srdca kličem: Dobro nam došli, braćo! Dao Bog, da nam rad naš ovjenčan bude uspjehom, koji će nama biti na diku, a narodu hrvatskomu na korist.

Poslie ovoga govora, koj bi od skupštine primljen sa: živio! bude pročitan odpis vis. c. k. vojnoga zapovjedničtva, što smo ga jur u izvadku u ovom listu priobćili, a zatim pročita tajnik izvještaj o dosadanjem radu pedagog.-knjiž. sbora oko izradjivanja novih čitanaka, kako sliedi:

Hrvatski pedagogijsko-književni sbor obratio se je već prošle godine predstavkami od 31. Ožujka i 8. Travnja 1872 na Visoko c. kr. vojno zapovjedničtvo glede izradjivanja i sastavljanja novih čitanaka za narodne škole. Uslied tih pred-

Digitized by Google

stavaka uzračilo je c. kr. vojno zapovjedničtvo u sporazumljenju s-visokom kr. zemaljskom vladom odpisom od 24. Travnja t. g. br. 892. izručiti sastavljanje i izradjivanje tih novih čitanaka hrv. pedag.-knjiž. sboru, te mu je do znanja stavilo glavna načela po kojih se čitanke izraditi imadu, a uztražilo je takodjer potanji program koli glede metode toli glede sadržaja. Dobivši sbor taj častan poziv, bijaše mu prva skrb, da sazna o tom mnienje i ostalih vanjskih učitelja; stoga je zaključkom svoje odborske sjednice od 3. Svibnja t. g. odredio, da se u tu svrhu sazove izvanredna glavna skupština, u kojoj će se saslušati mnienje i nazori i ostalih sudrugova, pa onda tek da se podnese visokim vladam potanji program. Da pako rezultat toga dogovora bude izrazom što svestranijega znanja i izkustva hrv. učiteljstva, razaslao je sbor 12. Svibnja t. g. br. 35. poziv na sva učiteljišta, na sve gradjanske i glavne škole, da sboru što skorije svoje mnienje i nazore o tom podnesu, ili da koga izmedju sebe na ovu izvanrednu skupštinu pošalju, koj će ih zastupati i njihovo mnienje braniti. Osim ovih obratio se je sbor posebnim dopisom na sve podarcidjakone kao kotarske škol. nadzornike, te ih umolio, da pozovu u svojih kotarih narodno učiteljstvo da si izabere izmedju sebe zastupnike, koji bi imali na današnjoj skupštini isto zastupati.

Napokon su pozvani na taj dogovor mnogi poznati strukovnjaci na polju pedagogijskom iz vojne krajine i gradjanske Hrvatske i Slavonije i svi učitelji i učiteljice zagrebačke.

Pa i sbilja, tomu pozivu odazvaše se mnoge škole poslav sboru liepa gradiva za izradak potanje osnove i programa; mnoge opet obećaše, da će osobno svoje zastupnike poslati. S-radosti bilježimo ovdje one školske zavode, koji su sboru uz vrlo laskavo priznanje oko promicanja narodnjega školstva svoje predloge poslali, te koji spadaju medju najdičnije zavode u našoj domovini, ti pako jesu:

Gradjanska škola u Otočcu, gradj. škola u Petrovaradinu, gradj. škola u Novoj Gradiški, kralj. preparandija u Djakovu, c. kr. preparandija u Arbanasih kod Zadra, c. kr. učiteljište u Petrinji, kralj. preparandija u Zagrebu zastupana je po trojici svojih učitelja, glavna škola u Karlovcu, Djevojačka i dječačka škola u Gospiću, glavne škole u Osieku, c. kr. gradj. škola u Ogulinu, glavna škola i kotar križevački.

Sbor je medjutim radio na osnovi metode i programa tih novih čitanaka, dočim je po dogovoru izradio Filipović osnovu i metodu „Početnice“, gosp. Ljud. Modec osnovu čitanke za drugi, g. Mařik za III. a g. Šah za IV. razred; sve te osnove poprimio je sbor kao svoje, te će ih slavnoj skupštini na razpravu podnieti. Čim su pako stigli s-raznih mjesta od vanjskoga učiteljstva razni predlozi, nazori i mnienja o novih izradit se imajućih čitankah, sveo je sbor sve to u jedno, te će slavnoj skupštini takodjer i te predloge na razpravu podnieti.

Iz ovoga kratkoga izvještaja može slavna skupština uvidjeti i razabrati, da sbor u tom nije jednostrano i zasebice, već svjestno i kollegialno radio, te da mu je do toga stalo, da zadovolji s-jedne strane povjerenju, izkazanu mu od visokih vladâ, a s-druge, da knjige nove nebudu samovoljnim plodom pojedinaca

*

Digitized by Google

već da budu izrazom što svestranijega znanja i izkustva vaskolikoga naprednoga hrvatskoga učiteljstva, kojemu je sgodu pružio, da može i ono o tom svoju reći.

Iza toga uzeo je predsjednik rieč i upozorio skupštinu na to, da uz jur naznačena obća principija po vis. voj. zapovjedničtvu preostaje sastaviteljem čitanaka u mnogom pogledu još široko polje bez sigurna rukovodnika, te s-toga preporuča u ime sbora, da bi ona ustanovila još nekoja obća načela. Zatim bude predloženo i po skupštini u formi rezolucija prihvaćeno sliedeće:

1. Narodna škola kao narodan zavod ima uz svoju obću obrazovnu svrhu služiti i kulturnim ciljevom svoga naroda, pa da joj se to postignuti olakša, preporuča se sastaviteljem novih čitanaka, neka ih sastave u takovu duhu, da se njimi jednokrvna ali raztrgana braća što više duševno sbližuju, a time narod kulturno ujedinjuje.

2. Čitanke su središte moralnoj i estetičnoj obuci; njimi ima se mladež uvadjati ne samo u poznavanje jezika nego i u sav duševni i narodni život svoga naroda. Uz to se njimi popunjuje i oživljuje takodjer i realna obuka, te s-toga ima da u posebnih odsjecih pružaju gradiva iz svih u pučkih školah propisanih realija. U tom pogledu ima se obuka u koncentričnih krugovih postupno razširivati i na svakom stupnju cielost neku sačinjavati. U Početnici napose pako i čitanki za II. razred osniva se realna obuka na zorovih.

3. Štiva u sva četiri razreda imaju biti i jedrena, a slog jednostavan i lako razumljiv. U Početnici i čitanki za II. razred imaju se nada sve izbjegavati dugi, zamršeni i izprepleteni stavci.

4. Sadržaj u čitankah za prva četiri razreda neka se tako udešava, da u njih bude štiva sgodnih i za gradske i seoske škole, a radi mješovitih škola takodjer i za žensku mladež.

5. Svojim obsegom neka su čitanke za III. i IV. razred tolike, da u obćih pučkih školah pružaju učevnoga gradiva za dva godišta.

6. Glede ćirilice neka se čitanka za II. razred tako udesi, da se u prvoj njezinoj polovici nalazi sistematički poredano učivo za upoznaju pismenâ, a tek u drugoj polovici neka budu štiva latinicom i ćirilicom izpremiešana.

7. Svakoj čitanki ima se dodati sbirka sistematično poredanih slovničkih primjera bez ikakovih pravila, ali prema cilju za svaki razred odredjene slovničke obuke. Pojedini razdjelci tih primjera neka za naslove imaju dotične slovničke oznake. Za učitelje imaju se izraditi praktični slovnički uporavnici.

8. Naglasak ima se staviti na one rieči, koje po raznom naglasku dobivaju i različito znamenovanje, isto tako i na one glavnije rieči, koje se u svakdanjem govoru većinom krivo naglašivaju.

9. I Početnica i sve čitanke imaju biti providjene s-razjasnjujućimi slikami i nacrti, a i sa zemljovidi za pripomoć zemljopisnoj obuci.

10. Kod sabiranja gradiva ima se nada sve osobita pozornost i pomnja obratiti na sgodne narodne pjesme, bajke, priće, pripoviedke, zagonetke, poslovice i u obće na sve vrsti narodnih umnih tvorina.

Digitized by Google

11. Sabiranje gradiva za čitanke neka se tako uredi, da se sve po nekoliko učitelja sroči, da sabiru gradivo za stanoviti odsjek ili struku te ga uruče do stanovita vremena pedagogijskomu sboru. Kad tako sabrano gradivo redigovano bude, neka se konačno glede jezika pregledje po posebnom odboru od vještih učitelja i priznanih književnika.

12. Pod sva štiva, od čitanke za II. razred počmav, neka se stavljaju imena njihovih pisaca, ako nisu najme tvorine narodne nego umjetne.

13. U Početnici i čitanki za II. razred neka se kod štampe neuzimlju manja pismena nego li su tako zvana „cicero“. (Svršetak.)

Ponavljam: neuzgajajmo si, neplemenimo si mladeži tjelesnom kaznom!

(Dalje.)

Ja sam dosada nastojao, prama slabahnim svojim sposobnostim, pak ujedno i prema okolnostim, u kojih se desim, nekoja načela (koja čistoćom svojom nedopuščaju runiti nježne mladeži nečovječnom tjelesnom kaznom) tako savjestno stisnuti u ovo nekoliko redaka, da neće blagi čitatelj potratiti mnogo časa čitanjem mojih ovdje mislij; ali uza sve to velim ipak: da nebudem svega toga tako skrutio i sgrumenio, već razrahlao, uzpršio pak još i podpuhnuo, zaisto ciela se stvar mogaše razmaknuti i dvojinom veća. Završujem dakle isti predmet samo još nekojimi misli, koje takodjer preporučam što najblažjoj strpljivosti, pak i sdušnu uvaženju.

---

1. Školski se red prekrasno uzdržaje: **pjevanjem.**

Aristotel, tumačeć, što sve i čemu da se ima učiti mladež, navadja ujedno, da ju treba vježbati u muzici vokalnoj; čim je mislio pjevanje. U koliko se sjećam on sè je držao načela, da muzika u obće nije nuždna kao sredstvo, kojim bi se čovjek imao i mogao uzdržati. Danas smo o tom posve protivna uvjerenja. On veli: i tielo, i duh trebaju odmora iza radnje. Čovjek treba da bude zadovoljan, sretan, dà i blažen za samoga toga lastovanja, odmaranja; treba da se nečim zabavi, što ga je i kadro, onako blago uživajuć svoje odmaranje, ujedno okriepiti te pripraviti za što ohotnije dalnje vršenje dužnostij njegovih. A tomu u istinu da je najbolji priskok i muzika vokalna, kano ti umienje pošteno, slobodno i nuždno. Pozivlje se i na starce, pak i na Homera.

U 2. broju ovogodišnjega „Napredka“, u članku najme „Cithara octochorda“, nisam bez razloga naveo prekrasne nepoznatoga mi pisca misli, kojimi on dokazuje preveliku cienu pjevanja. Sada mi je još nešto o tom progovorit.

Ja vidim u svakom čisto nabožno odišućem srdcu, kojega takav čin zovemo molitvom, uviek pretibano i prečarobno neko romonjenje, nutarnje zujkanje i predivno pjevanje, kojim se pojedinac nasladjuje i kriepi, kojim se poždinje i na dalnji pošteniji posao. Isti taj, na tihanu samo tako pjevajući osebac, u ovom si polo-

Digitized by Google

žaju, može da bude samo čestimice sretan i blažen; — sukni mu pako ova nutarnja, ova božanstvena muzika van; pojavi se što skladnije, što veličanstvenije zvukom slovesnim, zvukom sbornim, pjevanjem najme: onda je uviek očito znamenje, da se isti osebac nalazi na vrhuncu sreće i blaženosti svoje, da se je podpuno pripravio, pak i pouzdano opasao za dragovoljno vršenje dalnjih svojih dužnostij. Ovakova osjećanja imao je zaisto i dični talijanski učitelj Konstatin Rodetta, uzljetno podviknuvši prije nekoliko godina o pjevanju: „La musica vocale, questa gemella della religione, questo vero linguaggio dell' anima: quale potenza non ha sulla facoltà umana?!"

Što će reći: Zvučna muzika, ovaj draguljak nabožnosti, ovaj istinski sbor duše: koju li sve nejma moć i vlast na svojstva, na darove čovječje?!

Pak u istinu, uviek se potvrdjuje poznata nam ona: samo mirna i čista duša sladi si život pjevanjem, pak se uza to i kriepi; — crne i rutave duše, obterećene tolikimi griesi, da poradi ovih nemogu čovjeka poštenjaka niti u brk, u oči pogledati, kamo li se uzpraviti, osoviti, da iznad sebe barem zirnu čudesa božja, — nepjevaju nikada niti na tihanu, niti u glas, ako ne pod moraš. Napredniji narodi podpuno su uvjereni o moćnu i blagotvornu uplivu pjevanja na uzgoj mladeži; pak se isto danas već njeguje što najsbilnije, što najsavjestnije.

Oni su dakle uvjereni s-plodova pjevanja, da ovo probudjuje žudnje, pohote i misli plemenite; da kroti, blaži i ugladjuje ćudi prežestoke, surove i hrapave da dušu okrepljuje i usrećuje, pak da mladež pouzdano uvadja u sbor i sklad ostalih faktora, kojim je opet svrha: ljudski savjestno, razumno uzgajati si mladež.

Ovo uzgajalo, pjevanje najme, toli je znamenito, da bi me moglo, poradi svoje prevelike ciene odviše daleko zanieti; s-toga izvadjam i ovdje samo jezgru iz svojih bilježaka namienjenih drugoj sgodi, te ću u kratko samo izreći ono, što se već i samo s-ovoga uvoda naslučuje.

Djecu nesmimo nikada prenapinjat duševnim radom; to se pako čini u svakoj školi, gdje se neprestance uče po 2—3 sata. Jer se pjevanjem srdce razveseli, duša okriepi; to bismo morali otvarati obučavanje pjevanjem, medju 9—10, pak 3—4 satom istim uzgajalom pripraviti si mladež za dalnju obuku, pak i završivati istu opet pjevanjem. Razveseli si djecu pjevanjem, priredi si ju za dalnje obučavanje; što si ga učinio, ako ne ovo: uredio si si mladež; a jednom uredjena, voljna i hotna dalje radit, zaisto je mirnija, pak netreba da ju tjelesno kazniš.

Hvala Bogu! u mnogih seoskih naših školah prekrasno su shvatili rodoljubivi učitelji važnost pjevanja; pak se upravo u istih vidi i liep napredak bez tučenja. Žalostan je opet pojav, da nam je školska mladež kao niema upravo u onih mjestih, koja plaćaju, koja drže *ad hoc* učitelja pjevanja. Tomu treba da se doskoči; zato bi se imali pobrinuti oni, koji takove učitelje dobro nagradjuju. —

Digitized by Google

Dne 2. Lipnja t. g. dieliše se u Turinu najsvetčanije nagrade učenikom nedeljne učione polazivšim i to u ogromnoj glumnici „Vittorio Emanule“. Istu svetčanost okruniše i slavne osobnosti talijanske: bivši kralj španjolski Amedeo, pak knez Carignano, koji su visoki dostojanstvenici ponosno predavali znatne darove tvrdnim i garavim rukam raznih nadničara, kolara, dimnjičara, košto i nježnim krojača, trgovaca, zlatara, medju kojimi si vidio silu mladića učenika od 14 godina, pak i ujedno roditelja, nabrana već čela, od 45 do 50 godina. Pak što je istu svetčanost najvećma uzdiglo, što joj podalo djevičanski značaj? Navlaš je pozvalo poglavarstvo grada Turina svoje učitelje škola narodnjih, koji su došli upravo i navlaš s-250 dječice, koja su u sboru, uz pratnju cieloga vojničkoga orchestra pjevala četiri prekrasne pjesme tako vješto, tako divno, da su barem mene zaniela u vilinske dvorove. Da vam je bilo čuti, pak sa mnom osjećati ona sladka čustva, koja su se bila u meni razvila slušajuć pjesmu: „Come si ami la patria“?! Što će reći: „Kako treba da se ljubi domovina?“ —

U uvjerenju, da se pjesmom ujedno uzdržava prekrasno i poredak, napomenut mi je ovdje u kratko i ovo. Treba se pobrinuti za valjane pjesme i glas njihov; treba da njegujemo što najsavjestnije pučke narodnje pjesme, koje svojim sadržajem, svojim milim glasom malo popušćaju onim drugih naroda; dà u njih nam je milja i duševne hrane neobične ciene. S-toga podvikujem marljivu i vještu sabiratelju narodnjih nam glasova g. Kochu: pripomozite nam u tom što najprije! (Završaj.)

Moje putovanje i hamburžka učiteljska skupština.

(Piše Stj. Basariček.)

IX.

Hamburžka skupština.

a) Predtečna sjednica.

Predskupštinu otvori T. Hofman kao predsjednik mjestnoga odbora. Prije svega pozdravi prisutne, te jim se zahvali, što su se tako mnogobrojno sakupili. Spomenuv korist, koju su dosadanje učiteljske skupštine doniele njemačkoj školi i njemačkomu narodu, naročito pako učiteljstvu, cieni se sretnim, što je i njegov rodni grad Hamburg tu radost dočekao, da može učiteljsku skupštinu u svom krilu pozdraviti. Boji se, da sam Hamburg neće očekivanju gostij u onoj mjeri odgovoriti, u kojoj bi se to od njega očekivati moglo, jer mnogih užitaka naravi i umjetnosti, što su jih drugi gradovi skupštini pružali, nejma u Hamburgu. Tu preostaje u prvom redu život sam i to u onoj slici, u kojoj se prema posebnim trgovačkim okolnostim grada prikazuje, ali i to pruža dovoljno pouke i zanimivosti. — Što se je moglo učiniti za dostojnije primanje gostij, to se je učinilo. Govornik s-nova pozdravlja u ime hamburžkoga, altonskoga i wandsbekskoga učiteljstva* goste i želi, da predstojećom skupštinom zavlada duh svje-

* Za razjasnenje navadjam, da su gradovi Hamburg, Altona i Wandsbeck u tako neposrednom savezu, da skoro rekuć upravo jedan grad sačinjavaju. Priprave za skupštinu vodilo je ne samo učiteljstvo Hamburga, nego takodjer i ono Altone i Wandsbecka, pa stoga je i pozdravljao Hofman goste takodjer i od njihove strane.

Digitized by Google

tla, slobode i pravde, kao što i duh neugasive ljubavi prema mladeži i učiteljskomu zvanju.

Zatim se predje na izbor pitanja za skupštinu, kao što i na izbor skupštinskoga častničtva. — Predsjednik Hofman pozivlje prisutne, da se o pitanjih stavljenih u privremeni program izraze.

Neuman iz Neustadt-Eberswalda predlaže, neka bi se ovdje tako postupalo, kao što se je g. 1870. u Beču, gdje su razpravna pitanja za sva tri dana opredieljena. Obrazložuje svoj predlog tim, da su skupštinari danas na početku viećanja za razpravljanje živahniji i mnogo voljniji, nego li će biti sutra i prekosutra nakon dugotrajna viećanja običnih sjednica.

Predsjednik Hofman odgovara, da se je doduše u Beču tako postupalo, nu da je pokraj svega toga valjalo od svake glavne sjednice tražiti odobrenje zaključaka predskupštine. On se neprotiviti tomu predlogu ni sada, ako se većina skupštinara zanj odluči.

Neuman predlaže za razpravu 1. i 11. themu.* Ponajprije pako želi, da se razpravi 11., jerbo je pitanje o školskom nadzoru jedno od najglavnijih pitanja današnje školske organizacije, jer se učitelji moraju izraziti o tom, kako da se odsele taj nadzor uredi, pošto ovaj odnošaj, u kom stoji današnja škola prema crkvi nadalje podnipošto obstojati nemože. Isto tako drži i prvo pitanje za veoma važno. Nadalje preporuča 16.,** da se pokaže, kako je novoj narodnoj njemačkoj školi, u oprjeci s-prijašnjom partikularističnom, glavna zadaća u tom, da obučavanjem takodjer i uzgaja.

Lüben iz Bremena neće da predusreće glavnoj razpravi i misli, da nebi ni umjestno bilo. Predlaže ponajprije 3. pitanje*** i želi, da se 1. pitanje prenese na drugi ili treći dan, jer će se dotle novi članovi skupštine moći bolje s-njom upoznati, te o njezinoj sudbini mirnije i razboritije suditi.

Weber iz Lipskoga preporuča po želji lipsičkoga učiteljskoga družtva 1. 2. 21. 16 i 14[1] osobito pako 21., koje se tiče Komenskoga zaklade.

Backhaus iz Osnabrücka predlaže ponajprije 3. pitanje i to zato, jer je težnja za sveobćim narodnim naobraženjem upravo na dnevnom redu, zatim zato što je uvjeren, da će učeni referent (dr. Lange) svoju zadaću izvrstno riešiti. Nadalje želio bi i 11. pitanje, kad nebi bio osvjedočen o većoj znamenitosti i važnosti 9.[2] pitanja. Tu će se moći bolje i obširnije označiti borba škole sa zaprjekami i protivnici njezinimi, ujedno pako i sadržaj 11. pitanja dotaknuti. Učitelji se nesmiju borbe plašiti, ako hoće mira imati. Još bi želio predložiti i 10. pitanje[3]. Napokon misli, da bi se 1. pitanje moglo odgoditi na treći dan i to zato, jer je s-pitanjem tim skopčana pogibelj za slogu i mir skupštine, i jer se skupština, kao takova o utemeljenju posebnoga družtva može tek dogovarati, a pod-

* 1 thema: „Njemačka učiteljska zadruga“ 11. thema: „O školskom nadzoru“.
** 16. pit: „Ograničenje i razširenje učevnoga gradiva“.
*** 3. pit. „Njemačka narodna škola“.
[1] 2. pit. „Korporativna samopomoć učitelja“. 21. pit. „Pedagogijska centralna knjižnica“. 14. pit. „Štampa u službi škole“.
[2] 9. pit. „Upliv političkih, crkvenih i socijalnih odnošaja i nastojanja na školu itd
[3] 10. pit. „Javna škola na krivu i pogibeljnu putu.

Digitized by Google

nipošto o tom odlučivati. — Usuprot misli, da 21. pitanje nije nikakove načelne važnosti, te da bi se moglo na koncu skupštine kratkim izvješćem obaviti.

Richter iz Lipskoga želi da se ponajprije razpravlja 3. pitanje, da se njim neko oduševljenjenje zavede u skupštini, zatim pitanje 8[1] u priznanje Schlihtingu za njegove velike zasluge kao zastupniku učitelja, te za 1. pitanje u koliko spada na ovu skupštinu i to posljednji dan. Premda je to pitanje neugodno, to ga ipak nesmijemo izbjegavati, već se moramo odlučno držati.[2]

Lüben veli, da ga je 10. pitanje osobito dirnulo. On je već 50 godina u službi škole, te ju pozna skroz i skroz, nu nemože nikako dokučiti, da bi bila na pogibeljnu putu. Moli, neka se Burgwardtu poda prilika, da uzmogne pokazati taj krivi put, na kom se nalazi pučka škola.

Dr. Zwik iz Koblenza naglašuje kako bi bilo potrebno razpravljanjem 1. pitanja pokazati, da je skupština skroz njemačka. Mi smo došli u duhu sloge, te nemože biti ni govora o kakovu nesporazumljenju. — Za 8. pitanje veli, da je suvišno, jer je već i preko mjere razpravljano, pa bi se razprava toga pitanja u drugih krugovih i stališih po svoj prilici krivo tumačila (odobravaju), nu zato se ima 11. pitanje naglasiti. Najznamenitiji čin, najveća koncesija školi podana je novim zakonom o nadzoru škole. Mi smo dužni svu pozornost svratiti tomu predmetu, te o temeljnih načelih njegovih svoju rieč reći.

Pösche iz Berlina je za 1. 11. i 16. pitanje.

Neuman nemože shvatiti, kako se može govoriti proti utemeljenju učiteljske zadruge. Ponavlja da je pitanje o nadzoru škole najglavnije pitanje. Za 16. pitanje veli, da je promjena glede razredjenja učevnoga gradiva općenita želja, s-toga da bi se i to pitanje u ovoj skupštini razpraviti moralo.

Lüben odgovara dr. Zwiku, koji je naglasio potrebu zajedničke kuće, t. j. potrebu njemačke učit. zadruge, da takova kuća jur obstoji pod imenom „obće njemačke učiteljske skupštine“, a ta je kuća tim znamenitija, što u njoj mogu sudjelovati i inozemci, te po tom nosi neki osobiti internacionalni karakter. U ostalom, da u odboru nije nitko proti uvedenju njemačke učiteljske zadruge, ali da se zato ni ova skupština nesmije degradirati.

Backhaus želi takodjer da se 1. pitanje razpravlja, ali istom treći dan, pošto on positivno znade, da mnoge pokrajinske zadruge neće stupiti u nekakovu užju zajednicu s-obćom njemačkom učiteljskom zadrugom.

Neuman nedopušća, da bi se rezultat u pogledu 1. pitanja već sada predvidjeti mogao. Pokrajinske zadruge moraju se odreći svoga partikularističnoga stanovišta.

Schlihting iz Kiela govori za 1. pitanje, te se neboji nesloge, pošto svaka zadruga svoje posebno polje imade. Njemačka učiteljska skupština nam je

[1] 8. pit. „O nezadovoljstvu učitelja“.

[2] Da se to što bolje razumije, valja nam spomenuti, da su neki Berlinci nastojali o tom, da zavedu tako zvanu obću njemačku učiteljsku zadrugu“, kojoj bi bilo sielo u Berlinu. S-tom zadrugom stojale bi sve njemačke pokrajinske zadruge u neposrednu savezu. Pošto bi to bila neke vrsti centralizacija, protivili su se tomu mnogi osobito napredniji učitelji, drugi opet, koji misle svu njemačku spraviti pod prusku kapu, hoće svom silom da namišljenu ideju izvedu.

Digitized by Google

svim mila i draga. Ona može i mora ostati, samo je potrebna neka mala promjena u upravi. U tu svrhu predlaže, neka se povede predtečni dogovor izmedju odbora obće njemačke zadruge i odbora obće njem. učit. skupštine, a predmet sam neka se stavi istom treći dan na dnevni red.

Kiesel iz Vratislave misli, da će se svrha ponajprije postići dogovorom delegata. Skupština da može o tom samo viečati, podnipošto pako konačne odluke stvarati.

Böhm iz Berlina se neboji nesloge u 1. pitanju. On nepozna u tom nikakove oprjeke, te misli, da se narodno jedinstvo uslied dogodjaja novijega vremena i u učiteljstvu odsievati ima, tim više pošto su oči ciele Njemačke svraćene na učitelje. Stvorimo dakle čvrst, jedinstven i nepokoljebiv temelj učiteljskoga zajedinstva, te u tu svrhu preduzmimo ponajprije 1. pitanje.

Pošto je zaključak debate predložen i primljen, opazi predsjednik, da proti 1. pitanju nije nitko govorio, te priobćuje, da će se sutra prije glavne sjednice, držati dogovor izmedju odbora njemačke učiteljske zadruge i odbora obće njem. učit. skupštine.

Nakon glasovanja prihvaćeno je, da se 1. pitanje razpravlja kao prvi predmet treći dan; — u prvoj pako sjednici, da se razpravi 3 i 11 pitanje. Istom nakon toga, da se ustanovi dnevni red za 2. glavnu sjednicu.

Zatim se je prešlo na izbor predsjedničtva. Predloženi bijahu Hofman iz Hamburga, Berthelt iz Draždjana, Heinrich iz Praga, Schlihting iz Kiela i Kehr iz Gothe; aklamacijom pako budu izabrani Hofman za prvoga, Berthelt za drugoga i Kehr za 3. predsjednika. (Dalje.)

Pogled u lučbu.

Po A. Bernsteinu preveo Gj. Ester.

(Dalje.)

Što je osebita u dušika, jest to, da se on vrlo nerado slučuje s-drugimi tvarmi.

Znamo, da se navlaženo željezo rado slučuje s-kisikom, te da od toga slučivanja postaje hrdja. Isto se tako rado slučuju s-kisikom mnoge druge kovine, u pojedinih pače toli je silna ta težnja, da si kisik vade same iz drugih tjelesa, gdje se on već slučen nalazi. Ima i vrstij zraka, koje se s-vodikom rado slučuju, premda to nešto mučnije biva. Dušik nasuprot posve je hladan u tom obziru, te ga samo uz osebite okolnosti sklonuti možeš na to, da se s-drugim tielom lučbeno spoji.

Za život je ljudij, pak po tom i životinja ova okolnost od osobite važnosti. Mi neprestano udišemo zrak, te rabimo za pravo reć samo jednu petinu njegovu t. j. kisik, što no se u njem nalazi, četiri petine pako dušika, štono se nalazi u zraku, te koje tom sgodom u pluća primamo, narušile bi nam zdravlje naše, kad bi se dušik rado slučivao s-drugimi tvarmi. Ovako pako, dok je dušik tako trom, opet ga odstranjujemo iz tiela, gdje nikakove nije igrao uloge.

Digitized by Google

Dobro je to, što je s-uzduhom tako pomiešan dušik, jer nam je tim koristan kod disanja, dok svakim dahom udišemo nešto samo kisika, po čem u nas životno djelovanje postaje umjerenijim i urednijim. A toga nebi bilo u onom slučaju, kad bismo udisati morali sam kisik; jer se kisik u tielu slučuje s-ugljikom; tim pako postaje gorenje, od koga nam tjelesna toplina, koja bi, da budemo udisati sam kisik, narasla u toliko, da bi tielu škodila, a ne koristila. — I tako ti se po dušiku riedi kisik uzduha liepo onako, kako nam je upravo potreban za disanje.

Kazali smo, da je pomiešan sa zrakom dušik; ovo nam valja sada osobito iztaknuti, da nebi tko krivo uzeo ovu smjesu, ter bi ju držao lučbenom slučeninom. Drugo ti je slučenina, a posve drugo prosta smjesa.

Ako si nalio u jednu bocu mlieka i kave, to si ovo dvoje pomiešao, i postade od njih smjesa, u kojoj nije se promienila narav niti mlieka niti kave. Mast, tek i sva ostala svojstva ove smjese (biele kave) naginju nešto na mast, tek i ostala svojstva čista mlieka i čiste kave. Uzmeš li više mlieka za takovu smjesu, biti će u njoj više svojstva od mlieka; ako pako uzmeš više kave, eno ti više svojstva kavenih u nje. Tako ti je i kod miešanja vina s-vodom.

Čim više uliješ u vodu vina, tim ti se smjesa više približaje svojstvom vina; a obratno svojstvom vode. Ovakova smjesa, zove se prosta smjesa, i tuj o lučbenoj slučenini nejma ni govora.

Ako uliješ vode u sumpornu kiselinu, to zadobiješ takodjer smjesu tako, da svojstva one tvari prevažu, koje si više uzeo; ali od njih nepostade nova tvar. I ovo je dakle prosta samo smjesa.

Nu ako uliješ u sumpornu kiselinu mjesto proste vode nešto vapnenke vode koja je svejedno čista, kao i obična voda, eto ti osobita pojava. Tekućina se odmah smuti, pak na dno čaše sjede neki biel prašak. Taj prašak nije ništa drugo, nego sumporo-kiselo vapno, t. j. lučbena slučenina od sumporne kiseline i vapna, što se inače zove sadra. Očevidna je stvar, da se je tuj posve nešto druga sbilo, nego li kod prvašnjih smjesa; jer ti je gle od obijuh tekućina postao biel prašak, u koga nejma nikakova traga od svojstva, koja su imale tekućine prije slučenja. Da li ima u sadrenu prašku više sumporne kiseline ili više vapna, to nije od nikakova upliva na svojstva sadre; jer ona tim niti naliči više sumpornoj kiselini niti vapnenki vodi: od obijuh tekućinah postade, pošto si jih pomiešao, posve nova tvar.

U tom se razlikuje u bitnosti lučbena slučenina od proste smjese.

Govoreći dakle, da se običan zrak sastoji od dušika i kisika, to tim nerazumievamo da oni čine lučbenu slučeninu, nego da je to samo prosta smjesa. Drugo je posve slučenina lučbena od dušika i kisika; jer ti u nje nejma ni traga niti dušiku niti kisiku, što ćeš vjerovati, ako ti se kaže, da dušik i kisik lučbeno slučeni čine poznatu ti valjda salitrenu kiselinu (Salpetersäure).

Podjimo sada na dušikove slučenine.

Digitized by Google

Dušikove slučenine.

S-obimi tvarmi, koje već poznamo, s-kisikom najme i s-vodikom, čini dušik slučenine, od kojih je svaka osebite vrsti.

Dušik i kisik čine, kako jur spomenusmo, onu veoma oštru tekućinu, najme salitrenu kiselinu; dušik i vodik pako isto tako oštri dobro poznati nišador (Ammoniak).

Nu dušik se nerado slučuje, pak zato nastaje pitanje, kako ga sklonuti na to, da se sluči?

Dade se on sklonuti na to slučivanje; nu to postaje osebitim načinom, koj nas zavodi duboko u narav lučbe.

To već znamo da se dvie tvari, koje su jednom već lučbeno slučene, drže nekom silom medjusobno; nu ako jim primetneš treću koju tvar od jače težnje za kojom od slučenih jur tvarij, to pušća slučena ova jur tvar staru svoju drugaricu, te se spoji s-drugom, dočim ona jedna tvar ostaje prosta. — Da to razjasnimo valja nam još jednom spomenuti pepelik, koj no metnusmo u pladanj vode. Pepelik više naginje kisiku vode, on otima vodi kisik, a tim postaje vodik vode prost.

Možemo reći: da je u vodi medju kisikom i vodikom učinjena bračna sveza, a pepelik da dolazi kao rušioc mira, te nesamo što razdvaja tu bračnu svezu, već se on s-jednim članom (s-kisikom) i sam sdružuje, dočim zapuščeni vodik ostaje na cjedilu.

Mislio bi tko po tom, da ostavljenu vodiku dugo treba, dok mu se opet pohtije s-drugom se kojom tvarju slučiti. Nu nije tomu tako, već upravo protivno: Daj mu vremena za to, mučno ti ga je onda sklonuti na slučivanje, nu ako si mu pružio odmah, čim postade prost, drugu koju tvar, s-kojom se slučiti može, to će ti se s-njom željno spojiti.

Od tuda proizlazi opet važan jedan lučbeni zakon, koji glasi ovako: U lučbene je tvari onaj čas, kad ona izlazi iz druge koje tvari, u kojoj bješe slučena najveća težnja za slučivanjem s-drugom novom tvarju, te je ta težnja u taj čas toli žestoka, da se ona slučuje mahomice i s-takovom tvarju, s-kojom se inače nerado spaja.

Ova nam osobita težnja služi i k-tomu, da tromi inače dušik sklonemo na nove slučenine t. j. vrebat treba kod dušika onaj čas, kad on izlazi iz stare koje slučenine, pak mu ponuditi novu drugaricu u taj čas, u koj je tek pustio staru, i gle troma nerado spajajućega se dušika, kako ti liepo pade u zamku, ter se sluči s-drugom tvarju.

Ova je okolnost od velike važnosti, ter samo tomu imamo zahvaliti, da je koli važan nišador, toli i za tvornice prevriedna salitrena kiselina tako jeftina. Kod pravljenja nišadora, pak isto tako i salitrene kiseline upotriebljuje se onaj čas, u koj dušik postaje upravo prostim, dočim mu se podmiće netom prostim postavši vodik, od kojih onda slučenih postaje nišador; a istim načinom podaje se netom prostim postavšu dušiku nešto kisika, za da od njih bude salitrena kiselina.

Digitized by Google

Na isti način postaje i ono nišadora, štono ga nalazimo u zraku, i koj kod branitbe bilja igra veliku ulogu. Kad najme izgaraju i trunu životinjska tjelesa, u kojih osim ostalih tvarij ima i dušika i vodika, postaju ove dvie tvari proste, te se slučuju u nišador, koj se sa zrakom tada pomieša.

Po ovom biti će ti jasno, zašto običan zrak, u kojem ima sastojina toli pogibelne salitrene kiseline, nesačinjava ove tvari. U našem je zraku dušik sa kisikom samo pomiešan, pak tromost dušikova nepušća, da tuj nastane lučbena slučenina. Da nebude toga, nebismo u uzduhu mogli živjeti, ter nebi bila zemlja zrakom okružena, već salitrenom kiselinom.

Nu ipak može se od običnoga zraka načiniti salitrena kiselina.

Ako najme zavinutu staklenu ciev izgledajuću kao veliko U obratno nastaviš tako, da po prilici izgledje ovako ∩, te oba kraja napuniš živom, da u u cievi odzgora na okrug bude u sredini zraka, to ti treba samo jednu munjevnu iskru s-jednoga kraja pustiti na živu, pak eto ti postane u cievi jedan dio zraka salitrenom kiselinom.

Ovaj se pojav dade tumačiti tek od onda, od kada već Schönbein bijaše odkrio ozon. Ozon najme slučuje se sa svimi tvarmi mnogo radje od zraka. Tako slučuje se ozon takodjer lasno i s-dušikom, s-kojim se slučuje kisik samo u onom času, kada postaje prostim. Kod strujanja pako munjevne iskre pretvára se neki dio zraka u ozon. Ovakov ozon nalazeć u zraku dušika slučuje se s-njim i čini salitrenu kiselinu.

Munjevnih iskra ima u zraku dosta, kako jih svaki čas vidiš za oluje, pak se i tom sgodom pretvori nešto kisika u ozon, koj djelomice s-kisikom čini salitrenu kiselinu. Salitrena kiselina nahodi dalje u zraku nišadora, te po tom ti postaje kod svake oluje nešto salitro-kisela nišadora, koj s-kišom dolazi do zemlje.

Salitro-kiseli pako nišador vrlo je važna bilju hrana, pak kad nam on dolazi kišom do bilja, to si po tom nekim načinom i tumačimo povoljan upliv, koj se većput u ljetu poslie oluje s-kišom pokazuje očevidno na bilju.

Ovaj nam prevažni pojav i opet kaže, kako si je uzko srodna munjevna i lučbena sila, i kako je pravedna i važna ona slutnja, po kojoj se drži, da su obe ove sile jednoga izvora. (Dalje.)

Pozdravi skupštini,

držanoj 26. Lipnja 1873.

Kakav râd da bio, ma i najmučniji, opet ćeš se nanj odvažiti srčano i odlučno, kada vidiš, da te prate oči prijatelja tvojih, kada te sborom i tvorom na râd podbadaju i ohrabruju..

I hrvatski pedagog.-knjiž. sbor usmjelio se na ogroman posao, ali će tim odvažnije i tim radostnije na nastupljenoj stazi uztrajati, kad se eno uvjerio na početku svoga rada, da mu stoji po boku sve svjestno hrvatsko učiteljstvo i napredno gradjanstvo, — pače da mu učiteljstvo pobratimskih slavenskih grana podvikuje: samo složno napried za napredak i sreću hrvatske mladeži! A da je

Digitized by Google

tako, dokazuju brzojavke i pisma, koja stigoše 26. i prije pedagog. sboru, od kojih evo sliedeća priobćujemo:

— Prag-Smíchov. Pedagogijskomu sboru u Zagrebu.

Nepomohou li školám učitelé, nikdo jim nepomůže! Chutě k dílu, dá Bůh sílu!

Smíchovský zbor učitelský v Praze.

— Prag. Pedagogijsko-književni sbor. Zagreb.

Školské opravy neodlučitelny jsou od učitelstva! Práce vaše vediž mladež v chrám osvěty!

Pražska Budeč: Kouba.

— Prag. Filipović, učitel. Zagreb.

Školní knihy jsou hlavním prostředkem vzdělavacím; proto zdar práci književnog sbora! Učitelstvu horvátskému: Slava!

Komitet sjezdu slovanských pedagogů ve Vídni.

J. Mašek, předseda.

— Prag. Pedagogijskému kníževnému sboru v Zahřebu.

Pomahej Bůh, bratří, abyste školy vyvedli z cizích labiryntův.

Beseda učitelská v Praze.

Zoubek, starosta.

— Ljubljana. Gospodin Ivan Filipović, predsjednik pedagogijskoga sbora u Zagrebu.

Slavnoj skupšćini pedagogijskega zbora srčen pozdrav i najboljši uspjeh pri njegovem denašnjem zborovanji!

Odbor slovenskega učitelskega družtva.

Andrej Praprotnik.

— Požega. Ivanu Filipoviću, predsjedniku pedag. sbora. Zagreb.

Braćo! srdačan vam pozdrav! Da vaš rad urodi dobrim plodom žele

učitelji glavne učione.

— Petrinja. Hrvat. pedag.-književ. sboru. Zagreb.

Sretan uspjeh radnji vašoj, braćo mila! Nek vas jači sviest, da ste zastupnici ideja svijuh zdravijih učiteljskih sila. Napried na stazi svjetlosti bez obzira na prijatelje mraka!

Učiteljski sbor petrinjskoga učiteljišta i vježbaonice.

— Karlovac. Pedagog.-književ. sbor. Zagreb.

Sviet na mladjih ostaje. Udesite knjige, da si njimi mladež oplemeni srca i za budući život steče dovoljno znanja. Vam: slava, a neprijatelji sbora neuspjeli!

Za više roditelja: Dr. Dražić, Šašel, Radovanić, Maršić, Gašparović, Boben.

— Karlovac. Pedagog. književ. sbor. Zagreb.

Opajao vas narodni duh! Čestita i želi vam najbolji uspjeh

učiteljski sbor glavnih učiona.

— Osiek. Filipoviću, učit. Zagreb.

Sretan uspjeh zajedničkomu radu sbora! Neprijatelji postali mu prijatelji složnim i uztrajnim nastojanjem vašim! Dušom prisutni član

Truhelka.

Digitized by Google

— Križevci. Filipoviću, predsjedniku pedagog. sbora. Zagreb.

K složnomu bratskomu radu čestitaju danas sakupljenim sudrugovom

učitelji izpod Kalnika.

— Virovitica. Skupštini pedagog.-književnoga sbora šalju najsrdačniji pozdrav učitelji i učiteljice virovitičke.

— Karlovac. Pedagog.-knjiž. sboru. Zagreb.

Želimo dobar uspjeh današnjoj radnji gospode pedagoga za valjanu pouku i duševni napredak naše djece. Živili!

Ljuboslava Sabljić, Ema Lukšić, Emilia Mikić, Fr. Moguth, Vilhelmina Mikić, Ljuboslava Novačić, Anka Mahin, Dragojla Jarnević.

— Križevci. Filipoviću, predsjedniku pedagod.-knjiž. sbora. Zagreb.

Srdačan pozdrav sakupljenim sudrugom radećim oko izradbe školskih knjiga. Želimo dobar uspjeh, koj bio na korist rodu i domu! Živili!

Učiteljski sbor glavne učione križevačke.

— Karlovac-Rakovac. Pedagog.-knjiž. sboru. Zagreb.

Sretno se sastao sbore! Na plemeniti rad želimo dobar uspjeh

učitelji rakovačke narodne učione.

Jergović, ravnatelj.

— Koprivnica. (Dopis.) G. Ivanu Filipoviću.

Velecienjeni gospodine!

Žaleći, što nam okolnosti nedopuščaju, da iz svoje sredine na poziv hrv. pedag.-knjiž. sbora pošaljemo svoga zastupnika u skupštinu, kojoj je 26. o. mj. viećati o izradjenju novih čitanka za naše narodne škole, pozdravljamo ovim tu našu skupštinu, kojoj je povjeren toli važan rad, ter joj želimo dobar uspjeh.

Dočim se nadamo, da ćete priobćiti iskrenu želju našu skupštini, jesmo, osvjedočeni o valjanom pravcu i čistom radu hrv. ped.-knjiž. sbora, s vami za dobro hrvatskih škola i po tom za sreću miloga nam hrvatskoga naroda jedno i istomišljenici

u Koprivnici 24. Lipnja 1873.

učiteljstvo gl. škole koprivničke:

Ljubica Murova.
Ljubica Tkalec.
Ljubica Juranovićeva.
Mijo Maljevec.
Jakov Šalamun.
Josip Kirar.
Gjuro Ester.

Raznice.

— Na ovdašnjoj preparandiji nalaze se dva bugarska mladića radi svoga usposobljenja za pučko učiteljstvo. Da i ped.-knjiž. sbor štogod doprinese za njihovo bolje naobraženje, odluči on u jednoj svojoj odb. sjednici, da će pokušati putem rodoljubivih prinesaka barem jednomu izmedju njih omogućiti, da posjeti svjetsku izložbu. Do sada je sbor u to ime već sabrao 29 for., a taj uspjeh jamči, da će on svoju namjeru izvesti, i tim faktično dokazati, da mu uzajamnost i solidarnost učiteljstva slavenskoga nisu samo puke i gole fraze.

— Na prvoj sjemeništnoj skupštini (Seminarkonferenz) u Lüneburgu u Njemačkoj udioničtvovalo je do 100 učitelja i popova, a kod nje se je dokazalo, da se većina izmedju njih još slovkujuće metode (Buchstabirmethode) drži. Jedni mišljahu, da glaskujuća metoda (Lautir-

Digitized by Google

methode) nije za škole, jerbo roditelji kod kuće pripomagati nemogu; drugi opet rekoše, da je slovkanje puno jednostavnije, te da ono djetinje čustvo jednostavnijim uzdržaje, dočim diete kod glaskovanja više reflektovati i kud i kamo se više duševno napinjati mora. Treći smatra glaskovanje mogućim samo u više razrednih školah, a četvrti pita, kako bi to izgledalo s-tom metodom, ako učenici viših razreda nebi učitelju pomagati mogli. Peti izjavljuje, da nije imao prilike, upoznati se s-metodom glaskovanja; a šesti jadikuje, što sjemenište svoje pitomce nije upoznalo s-tom metodom. — To priobćuje prvi njemački pedag. list „Allgemeine deutsche Lehrer-Ztg.", a mi to opet navodimo samo zato, da si naše čitateljstvo misliti može, kako onda istom u Njemačkoj mora biti razširena Analitičko-sintetička metoda, koja je najzapletenija izmedju svih tih metoda, kad još ni glaskujuća nije svuda poprimljena.

— Berlin ima 1500 redarstvenika a 700 gradskih pučkih učitelja. Redarstvo stoji isti grad svake godine 900.000 talira, a pučko učiteljstvo 500.000. Na svakoga učitelja dakle dolazi po ovom odsjekom 714 talira godišnje plaće.

— Grad Monakov podielio je medju 10 svojih učitelja, 1500 for. da ići mogu na svjetsku izložbu. Dotični učitelji imaju podnieti posebna izvješća o raznih na svjetskoj izložbi zastupanih strukah obuke i uzgoja.

— U Saksoniji izašao je 26. Travnja t. g. novi školski zakon za pučke škole. Po tome zakonu osnivaju se mjestni školski odbori, u kojih i učitelji mjesta i glasa imaju; nadzor vode u pedagogijsko-didaktičkom obziru kotarski nadzornici, koji se biraju iz vrstnih strukovnjaka, a vrhovna školska oblast u svem jest ministarstvo nastave. Nu kako Niemci uz svu svoju liberalnost pravedni nemogu da budu prama drugim narodom, a osobito ne prama Slavenom, dokazom je žalibože i taj zakon, koj u svojem 12. §. glede naših tamošnjih sunarodnjaka sliedeće odredjuje:

„Djeca vendskoga naroda (wendischer Nation) imaju se naučiti i njemačkomu i vendskomu čitanju. Ima se o tome nastojati, da si oni njemački jezik na toliko prisvoje, da ga sigurno i okretno rabiti mogu. U višim razredih imaju se svi predmeti predavati njemačkim jezikom. Samo vjeronauk ima se pripomoćju materinskoga jezika predavati, doklem se za obćinu redovito drži vendska služba božja".

Književnost.

Poučna djela glasovitoga francezkoga pisca Jeana Macè-a stiču si u svietu sve više priznanja. Tako nedavno izreče vrli češki časopis: „Kritická příloha" u svojoj ocjeni o njegovih djelih: „Histoire d'une bouchèe de pain," „Les serviteurs d'Estomac" i „L'Arithmetique du Grand-Papa" sliedeće: Djelo „Dogodjaji zalogaja hljeba" je anatomija tiela ne samo ljudskoga, nego i tiela svih životinja, dâ i tiela bilinskoga. Već od davna nismo čitali šta toli ljepušnoga, zamamnoga o predmetu ne baš zabavnom, kao što u toj knjizi. U ruhu zabavne pripoviedke razglaba pisac predmet sam po sebi suhoparan, te samo zrielijoj dobi dohvatan, i čini od njega krasnu kiticu, kojom će se svako diete s-korišću zabaviti i nasladiti; nu ne samo diete, već i svaki odrasli će ju s-ugodnošću čitati.

Veseli nas, što je prvo o tih djela, najme: „Dogodjaji zalogaja hljeba" ugledalo već svjet i na hrvatskom jeziku, te pošto mu je prevoditeljka gdja. Maria Fabkovićka snizila cienu na 80 novč., to ga tim toplije preporućamo slavnomu čitateljstvu. I drugo djelo glasovitoga pisca pretočeno je na naš jezik, te ćemo ga doskora priobćivati u našem listu pod imenom: „Djedova aritmetika„.

Natječaji.

— Za mjesto učitelja i orguljaša u Podgajcih. Plata: 315 for. a. v. slobodan i udoban stan, vrt od ½ jutra, 2 jutra zemlje oranice, 6 hv. drvâ, štolarska pristojba od 5—10 f. Natjecatelji neka svoje molbenice, na preuzvišenoga gospodina od Prandau-a, školskoga pokrovitelja upravljene, podnesu do 20. Srpnja t. g. školsko-kotarskomu nadziratelistvu doljno miholjačkomu u Podgajce (preko D. Miholjca).

Javna zahvala.

Presvietli gospodin Pavo Grof Pejačević, vlastelin u Podgoraču, kojega promicanje narodnog napredka, te požrtvovanje za narodnu školsku naobraženost tolikim je spojeno troškom, da mu svaki i najmanju ćut o boljku miloga nam naroda imajući, duboko se nakloniti i zahvalnost izkazati mora, darovao mi je petdeset for. aus. vried., da uzmognem u Zagrebu dne 26. p. m. kod izvanredne skupštine hrv. ped.-knjiž. sbora prisustvovati; na kojem visokom daru dubokom naklonošću se najsmjernije zahvaljujem, te iz dna srdca kličem: dao Bog, da nam domovina više takovih plemenitih muževa rodi.

Gjuro Golub,
učitelj.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor". Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 20. U Zagrebu, 10. srpnja 1873. Tečaj XIV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora".

„Napredak" izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka, novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora". Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Josip Jungmann.

„Klekni diete"! prišaptnuo mi moj otac muklim, tronutim glasom, kada sam s-njim stajala pred odrom blagoga pokojnika; „klekni, ovo su ostanci velikoga duha, izvanrednoga muža".

Zagledavši se u to milo lice, s-kojega niti smrt nije sbrisala izraz neizmjerne plemenitosti srdca, nježnoće duha i blagoga mira i mislij, učinih po otčevu naputku, neshvaćajuć jošte jasno zamašaj njegovih riečij.

Prošlo je četvrt vieka. Koliko sam puta od one dobe klečala pred tobom, tihi ti geniuse naroda moga! uronjujuć se u more, puno biserja i dragulja, puno viečnih tvorina poezije, u ono more tvoje ljubavi, tvoje marljivosti*, tražeć u njem pouke i naslade!!

I danas, puna duboka pieteta, ope klečim pred tobom, uvršćujuć smjerno ovaj listić nezabudke u vienac, kojim će oviti narod českí spomenik ti na dan tvoje stogodišnjice.

Veliki poraz naroda českoga, siguran njegov pâd i pokop već sam spomenula u ovom listu inom prigodom.

Jungmann rodio se je g. 1773., 13./7. u Hudlicih uČeskoj, u seoskoj kolibici, što ga je barem štitilo, da se nije odmah materinskim mliekom otudjivao svojemu narodu. Za njegove dobe bili su varoši u Českoj* već tako propali u germanizaciji, da je njemački govorio svaki, koj nije htjeo biti smatran proletarcem. Car Josip II. hotomično nije se dao kruniti za čes. kralja, preduzevši si, da će nesamo političku samostalnost (koja se je sačuvala i u krvavih bojevih potle poraza na Bieloj gori) kraljevine do konca srušiti, već i u mjesto českoga skrozimice uvesti jezik njemački. Posao mu je lako uspjevao u varoših, preostao je samo jošte puk u selih, a da bi se tuj možda tko suprotivio bezobzirnomu ponjemčivanju, to lje nijednomu germanizatoru nepade na um.

---

* Vidi Jungmannov veliki slovnik č. jezika.

** Kao sada u Hrvatskoj. Op. pisat.

Digitized by Google

I Jungmanna je željezna ta djevica sgrabila u svoj naručaj;* nu on je spadao k-onim vele riedkim iznimkam medju gojenci ondašnjih škola, kod kojih germanizacija jezika nije pronikla ća u dušu, te u kojih je umjesto mržnje probudila goruću ljubav za pogaženi jezik materinski; umjesto odurnosti probudila je u njih žalost nad nesretnim narodom, iz kojega su nikli.

Razžalostiše se nad tom bezdanom biedom — nu nisu to smjeli javno niti izreći. Drage volje bili bi postali pomoćnici, spasitelji — nu s-nijedne strane nade; od svakuda, kamogoder bi pogledali, zijala je grozna praznina, virilo je sdvojenje.

Ono, što je bilo jednoč českim narodom, nije već odavna imalo nikakova političkga života, nije imalo literature, nikakove umjetnosti, niti naobraženih ljudij — nije imalo van ostatke seoskoga, porobom izmučenoga pûka; nije imalo nikakova narodnoga ponosa, nikakove narodnje težnje, nikakove narodne samosviesti — nije imalo ništa van jezik jošte svojih predja, nu i taj je oštra sjekira sustavno i nemilice podsjecala!!

Nije se dakle tomu čuditi, da je u obće smatralo mahnitošću nakanu nekolicine pojedinaca, koji si preduzeli, da će uzkrisiti ovu narodnju lješinu, da će zapriečiti uništivanje českoga jezika, odstraniti velike njegove nedostatke, koji su postali dugim zanemarivanjem i potlačivanjem, obnoviti njegovu važnost, uvesti ga opet u gradove i palače, stvoriti u njem novu literaturu, puk pako češki dovesti k-poznavanju samoga sebe, uzpiriti u njem ljubav za svoju otačbinu, probuditi sviest za narodnje zadatke, dovesti ga k-svestranomu razvoju svojih tako dugo driemajućih duševnih sila, te k-natjecanju s-inimi narodi — riečju: pribaviti imenu českomu onaj glas, koji je imao u drevnih, dakako i davno zaboravljenih vremenih uz ime francezko, inglezko, njemačko i dr.!

Činilo se je to gotovom nemogućnošću ma za koju vlast ovoga svieta, — a njih je bilo s-početka, da si jih lako prebrojio na prste jedne ruke, — a bili su k-tomu bez imutka, bez službe; oni neimadjahu gotovo nikakove moći do svoje ljubavi, svoje volje (odluke) i svoga znanja. — — —

Činilo se je to nemoguće nesamo neprijateljem i ljudem indeferentnim, već i sam Dobrovský bijaše čvrsto osvjedočen, da jezik češki samo jošte kao mrtvi jezik zaslužuje pozornost učenjaka.

Mahnitošću se to činilo svemu svietu, a oni se opet na to odvažili.

Ali oni bijahu i pravi rodoljubi, pravi sinovi domovine!

Potežkoće orijaškoga njihova djela na skoro je jošte umnožila državna vlast, koja se je svakomu rodoljubstvu protivila. Ali se oni nedadoše prestrašiti.

Posmjeh, poruga, osramoćivanje, krivica, progonstva najrazličitije vrsti bila su jedinom nagradom, kojoj su se smjeli nadati za sav posao, što su ga vršili u korist svojega naroda.

Častno jest ime apoštola, nu njihovom je sudbinom mučeničtvo.

Nisi jih mogao uzdrmati u njihovoj vjeri, nisi jih mogao utruditi — radili

* Razumjeva se, da su bile škole kod toga posla najglavniji i najsigurniji faktori, u njih je pretvaralo česku djecu silomice u Niemce.

Digitized by Google

su do umora danju, noću; pomanjkanje svakdanjega kruha nadoknadjivali bi si zalihom ljubavi prama otačbini; stradali su, žrtvovali, umirali s-uzhićenjem, ali zaisto odnieli sa sobom s-ovoga svieta to najveće veselje, da mjesto njihovo neostade prazno, da su krvlju srdca svoga umnožili broj rodoljuba, da misao, probuditi narod češki za život kulturni, nije više bila mahnitošću, već od godine do godine sve to većma postajala činom — blagoslovljenim, činom punim čudesa. Dokazali su čudo nečuveno, čudo nevidjeno: cielomu, već pokopanomu narodu povratiše život!

Patrijarkom ovih narodnih buditelja bio je dugo godina velikan Josip Jungmann; dio, koji si je iz toga orijaškoga posla odabrao, zadao i takodjer sretno ovršio, jest toli veličanstven, da ga čini jednim izmedju najvećih radnika čovječanstva u obće.

Početne škole proučio je Jungmann stranom u svom rodištu, stranom u Berounu, kod njemačkih Pijarista; gimnazijalne pako študije svršio u Pragu, gdje je na universiteti obavio i nauke filozofičke i pravničke već g. 1799. Nu na skoro ostavi ovo zvanje, te se svom dušom posveti zvanju učiteljskomu.

Postao je na skoro učiteljem na gimnaziju u Litoměřicích, gdje je najprije u gramatikalnih, a poslie u humanitarnih razredih obučavao sve do g. 1815. Na to ga pozvalo na akademički gimnazij u Prag, gdje bude sliedeće godine povišen na čast doktora filozofije. Poslie dvadesetgodišnjega, veoma koristnoga djelovanja imenovan bje prefektom istoga gimnazija.

Jošte kao slušatelj prava stupio je Jungmann u javnost nekojimi pjesničkimi pokušaji. On je izmedju svojih jednakomišljenika najbolje i najjasnije shvatio potrebоću, da valja literaturu česku uznesti iznad okruga spisa za puk, u kojem se je dosele gibala — svakoga priznanja vriednom — težnjom Pelcla, Procházke, Rulika, Krameriusa i ostalih; nu zato je i ostavio za sobom kao nitko drugi toli sjajnih spomenika, dokazajućih revnu neumornu radnju i sebe žrtvujuću marljivost. Valjalo je jezik češki stropram poznati u svem njegovu bogatstvu i sjajnoj prelihi, ako se je imalo omogućiti, da literatura narodna bude odgovarala naprednim zahtjevom vremena i inim literaturam, koje su se medjutim neprekidno razvijale skroz cielo to doba, što je češka čamila u tamnom i gustom mraku; a u tom si je pogledu Jungmann stekao zasluge tako ogromne, kao drugdje ciele akademije ili ujedinjena težnja učenjakâ tečajem duljega vremena. K-toj su svrsi težili odmah spočetka literarnoga djelovanja Jungmannova mnogi njegovi prevodi iz tudjih literatura u vezanom i prostom slogu.

Prevodi Chateaubriande-ova „Attala“ iz franc. (1805) i Miltonovio „Izgubljeni raj“ iz englez. (1811) bila su najveća i najmučnija poduzeća ote vrsti.

Jungmann se uz veoma savjestno učiteljevanje u Litoměřici bavio neumorno i radnjami literarnimi a uza to žrtvovao još kroz cielo vrieme svoga učiteljevanja nešto prostoga svoga vremena, te bezplatno obučavao u češkom jeziku učenike gimnazijalne, a kasnije takodjer i alumne sjemeništa biskupskoga. Polslie pako

*

Digitized by Google

u Pragu pružila mu se sgodna prilika, da se odlučio na djelo osobite važnosti, najme da sastavi historiju literature češke (1825), koje je djelo steklo veoma častno priznanje i u dalekoj Englezkoj u časopisu Foreign Quarterly Review. Godine 1834. dovršio je konačno veledjelo svoje, plod 30godišnje neumorne radnje, veliki slovnik jezika českoga, koji je ravan i svojom usebinon i temeljitošću svim sličnim poduzećem inih naroda. Osim duševnoga uložio je u taj posao još i veliki novčani kapital. Ovo je djelood neocjenive vriednosti za novočesku literaturu, koja je sa stanovitoga gledišta stopram onda našla čvrsto tlo, kada je svietu objavljena ciela bogata riznica českoga jezika.

Zasluge Jungmannove za zvanje učiteljsko kao i one za znanost i literaturu česku priznale se jošte za njegova života. Universiteta pražka odlikovala ga kao svojega sučlana dvaputa dostojanstvom dekana fakulteta filozofijskoga (1820—1838); godine pako 1840. povišen bi na najvišju njezinu čast, na čast rektora magnifika. G. 1830. bio je od narodnoga muzeja čes. imenovan članom sbora za naobrazivanje jezika i literature češke, a iste godine odabralo ga učeno družtvo krakovsko za svojega člana; gogine 1834. kralj. česko družtvo znanostij učini ga redovitim svojim članom, a 13 godina kasnije imenovala ga akademija znanostij u Beču takodjer svojim članom.

Nu iste ga godine (16. studena 1847.) ugrabi nesmiljena smrt, a jasnim dokazom, kako ga je vas narod češki štovao i ljubio, bilo je učešće izjavljeno kod njegove smrti. Tisuće i tisuće ljudij svih stališa sprovadjalo ga je do groba, te ih je malo bilo, koji bi se sjećali toli sjajnoga sprovoda,

Tko je vidio Česku g. 1773, kada se je Jungmann rodio, te opet sada kod njegova sprovoda, mogao je uvidjeti, kamo je taj pokopani, a Jungmannom i njegovimi vršnjaci uzkriseni opet narod, već dospio.

Godine 1859. umetnuta bi ploča-spomenica s-napisom na rodnu njegovu kućicu u Hudlicich, a svake se godine po cieloj Českoj žalobno za njega vrši requiem.

Ovo u kratko o Jungmannu i o javnom njegovu djelovanju. Niti prostor, niti smjer ovoga lista nedopušća, da tuj odgalim štovanomu čitateljstvu barem čest bogatoga i velikoga duha proslavljenoga toga muža, koji je bio kao učitelj blag i milostivan, kao učenjak duboki mislitelj, te radin i čedan, kao čovjek pako u svakom obziru i u najnutrnjoj svojoj nutrini pravi uzor plemenitoga poštenjaka. Samo mi je jošte napomenuti, da je bio Jungmann nesamo uzkrisitelj narodnosti češke iz stogodišnjega duševnoga robstva svojega naroda, već da je bio ujedno izmedju prvih muževa slavenskih, koji su osim ljubavi prama svojemu narodu,

Digitized by Google

jošte i svom dušom prionuli k-ostalim granam velike porodice majke Slave; bio je medju prvimi, koji su probudjivali literarnu uzajamnost slavensku; a čim pako sve to veća nastaje potreba, da ta uzajamnost slavenska nebude više nekojimi literati slučajno progovorena ili napisana rieč, već se mora i oživotvorivati, ako ima cielo to pleme častno ovršiti veliki svoj zadatak u čovječanstvu, zadatak ljubavi i prosvjete: to je stogodišnjica Josipa Jungmanna nesamo svetkovina češka, već svetkovina svih Slavena, jer plodovi njegova duha nemanje su važni za ostale Slavene, kao i za same Čehe.

Podajuć ovu crticu, kako sam ju crpila iz izvorâ izvrstne Vlčkove „Osvěte“, želim mladeži hrvatskoj iz dna duše svoje, da bi se u njezinoj sredini razvilo mnogo muževa, kakov je bio J. Jungmann, da bi se ugledala u njegovu skromnost, čednost i tražila poput njega liek i spas svojemu bolnomu narodu jedino u prosvjeti i u osbiljnoj radinosti. Marija Fabkovićka.

Ponavljam: neuzgajajmo si, neplemenimo si mladeži tjelesnom kaznom!

(Svršetak.)

2. Školski se red prekrasno uzdržaje **gimnastikom.**

Neznam u koliko i kako danas goje Kitajci gimnastiku; ali toliko znam ipak, da ju ćeraju u veliko, da su u previjanju, u raznu kretanju upravo vještaci. Ima još i danas ljudij, koji taj najstariji civilizirani narod krste imenom barbari, divljaci. Moguće bi bilo, (što ipak nevjerujem), da nam oni povraćaju šilo za ognjilo.

Gimnastikom školskom prekrasno se razvijaju u mladeži ona dobra, što jih zovemo: uljudnost, udvornost, milo kretanje; ova ukorenjena dobra pripomažu liepo i školskomu redu, prem nisu uviek stalna jamstva, jer može da bude najudvornije diete i najnemirnije. Kitajski zakonotvorac Konfucius osebito je uzakonio sve ove gradjanske krieposti, kojih prekršitelji i danas se još u Kitaju strogo kazne.

Aristotel svjetuje veoma mudro, da se mora i mladež vježbati shodnimi kreti i gibanji tiela; ali ujedno mahom primećuje: ista se nesmi pod živu glavu prenapinjati, jer bi se tim naporom priečilo nuždnu i naravnu razvijanju tjelesnomu. Veli nadalje: treba paziti da se nikada nevježba tielo istodobce, kada se napinje duh naukom. Što ga je htjeo timi riečmi izreći? Bormeš upravo ono, što se i danas i hoće, ali što se nečini, a taj odmor, pak i novu si okriepu dobiti ćeš razumno udešenom školskom gimnastikom.

Mi nejmamo šk. gimnastike. Zašto? Zato, što o njoj stariji učitelji nemogu imati pojma, a budući mladji sve do danas nisu tako sretni, da bi se mogli za toli koristno i pouzdano uzgajalo sami pripravljati u učiteljištih; barem ne u gradjanskoj nam polovini domovine. — Dà — jedino je, što ipak znamo svi strbenknuti one prem poganske pradrevne: „Čovječe, poznaj sebe“! Pak onda: „Zdrav se duh samo u zdravu nalazi tielu“.

Digitized by Google

Kako se savjestno u Italiji, naročito u Veroni, Milanu, Turinu (gdje sam dosada bio), vježba mladež u gimnastici, neću da sada napominjem; ali ću napomenuti drugo mjestance.

Povuci se malo prama jugo-zapadu od Turina. Tamo ćeš najti najvišji ondje vrhunac, u nizu „Alpa Cotia“, poznat nam imenom „Monte Viso“, gdje je izvor bajnomu Eridanu (Po), u koj da bijaše bacio sina si Faetona silni Jupiter, sav ljutit, što nije umio ravnati i krmanjiti kola bábe svoga. Na desnom podnožju nalazi se prekrasna dràga Valdesa s-mjestancem: „Torre Pellice“, u kom ćeš uviek najti putnikâ sa svih strana svieta, samo ne s-Hrvatske. Dne 20. Svibnja t. g. eno ti tamo ipak i hrvatskoga učitelja, da se malko okriepi planinskim mliekom. Iduć selom, čujem s-desne si strani lupu i tupu, kano da mlati dvanajest mlataca, a znam da je jošte sva strn u polju. Povuci se ja ipak tamo, da vidim što je to. U 2 sata popodne pod dudinjakom vrši ti bormeš 65 vršača, 65 pupoljaka Valdesaca; na čelu jim muž bradat, mojih godina. Učitelj seoski pripravlja si mladež za predavanje gimnastikom! Gimnastikom, toli vješto u sklad uvedenom s-ustrojstvom cieloga tiela, s-potrebućom krasna kretanja, pak onom što se hoće u stališu vojničkom, — da su me opet neki srhovi prošli. Naravski, da sam se tuj pridržao puna dva sata u školi; naravski, da u toj školi, koju polaze djeca seoska, djeca u obće siromašnih roditelja, — poznatih Valdesa, vlada mir, red; da se niti tuj već davno i davno nezna za tjelesno kaznjenje. Al sam tuj i čuo pjevanje, da te suze obliju s-radosti; tuj sam ju čuo i prekrasnu: „Al re dei re“, t. j. „Kralju kraljeva“, kojom sam bio prhnio u milu si domovinu? jer je zvučala, kao da ju pjevaju djeca dičnih grudaša primorskih.

Zabavljajmo si mladež početkom već šk. godine svi splohomice tjelesnom vježbom, barem nekojimi kreti, koje nam može pružati zdrav um naš, dok nam se nepruži sgoda, da se i u tom vježbamo! Pripomažimo si medjutim sami, dok nam nepriteku u pomoć oni, za koje radimo!

---

3. Što je u šipku koščica, toliko je u nas prekrasnih, poučnih, zanimivih pripoviestij, gonetaka, doskočica. Svimi ovimi nesamo da se uzdržavaju narodnje umotvorine, duh da se bistri, srdce plemeni, mladež vježba u govorničtvu, utvrdjuje se u štovanju svoje narodnosti; već upravo, poradi zanimivosti svoje, prekrasno se opet sva čustva, sve misli mladeži onim kao melemliekom okriepe, te priprave na dalnji opet sbilniji rad.

Prihvatimo dakle i ova kao dobro uzgajala, kojimi se pospješuje školski red!

4. Kada vidi talijanski učitelj, naročito ljeti, kad je odviše sparno, da su mu djeca nepazljivija: onda ti on skoči k-ormaru, pak izvadi koju oveliku sliku, što prikazuje bud koj krasan i moralan čin obitelski, povjestnički itd. U rečenom „Torre Pellice“ pokazivao je učitelj sliku, koja ti kao samo tumači veselje i blaženost ciele porodice u onom trenutku, kadno se bio povratio s-bojnoga polja roditelj zdrav i živ. Tomu je učitelj žrtvovao tako $^1/_4$ sata; ali je uza to nesamo djecu si pripravio za dalnji rad, za pisanje najme, već je ujedno i usijao pleme-

Digitized by Google

nita zrnca u srdca povjerene si mladeži; u srdca, košto znamo, prijetljiva za svako dobro i zlo. Dobro sjeme, posijano u dobro tlo, — dobrim radja plodom. Samo nepogodom plod se iznevjeri.

Koj nas dakle ima, koj si može nabaviti takovih slika: učinimo si to, u uvjerenju, i one da su prekrasno i pouzdano uzgajalo. Medjutim pako velim i ovo: školskim se je vlastim pobrinuti, pak onda i obćinam posebice da budemo imali što ljepšu, u narodnjem liku i ove vrsti sbirku, kano pouzdano, milo i poučno uzgajalo.

Dragi štioče! Pročitaj si još i ovo. Kada ti niemo živinče na tvoju rieč gane kola: maknu li se onda istodobce (negovorim kao najstrožji fizik) čitava kola, ili možda samo prvi trâp? Velimo, sva se kola maknu i sve što je na njih: mahom.

Ako već dakle kanimo kano narod napredovati: nelaćajmo se samo jednoga uda, jedne česti predivnoga toga stroja čovječjega, već ganimo mahom cielim, da nam sav savcat što prije dojadri u žudjenu si luku.

Bilo je družtvâ, koja su sama sebe plemenila, stvorenim si zakonom, šibom i krbači uzljenjaci; koja su se mučila i trapila u podpunu uvjerenju, da se mogu samo pomoćju tih trapila poboljšati, pak onda tako poboljšani i oplemenjeni kano pojedinci, kanoti i ciela družtva, omiljeti Bogu. To su vam vriedni inače i posleni Trapiste. Pak što mislite, da se i oni danas već onako mlate, vošte, tuku, krvare i trape? Zaisto ne! već samo za izliku, da jim ostane spomen, poglade se kadkada krbačincem po kuti. A zašto nečine toga? Jer su razumniji; jer su uvjereni, da se i samomu Bogu stežča, te da i prosuzi, videć, da je čovjek ludji od nerazložnih stvorova.

Svi moji ovdje navedeni razlozi, kojimi nastojim dokazat, da se mora što prije zakonom zabraniti tjelesna kazna u narodnjih školah, temelje se, košto sam već rekao, na zaključcih zdrava razuma. Dodao sam u sgodnu mjestu i to, da u najvažnijih pitanjih, košto je u istinu ovo naše, tičućih se zlih ili dobrih uzgajala krvi naše, budućnosti naše, može pak i mora da ima isti razum vjernoga si sudruga, koj se zove: pošteno i plemenito čustvujuće srdce.

Kad bi čovjek bio jedino čisti duh, — iz njega bi uviek proizlazili plodovi jedino duhovni, umni. Bog je čisti duh; pak ipak i u njem si predstavljamo osjećanja, čustva, kano su: milostivost, sažaljenje, dà i ljutitost, što se samo radja u životinjah savršenijih, najpače pako u čovjeku. Premnogo putij priskoči čustvo prekrasno u pomoć razumu! — Stotinu pako putij treba da razum razigrane i uzbunjene valove čustva utaloži. Divna li u nas stroja! Duh, koj se očituje umom, hoće da sukne, da prhne u sviet; da se pokaže svojim tvorom Al eno ti istodobce na milijune nevidljivih, opet kano duhovnih kvačica, koje se popoobjese o nitašca razuma, kojemu nedaju buknuti, dok se njegove nakane, njegovi pledovi nesporazume sa silami čustvenimi, štono velimo sa srdcem.

Digitized by Google

Velim dakle: kad se već i nebi mogao sam razum odlučiti proti tjelesnoj kazni mladeži, to bi ga zaisto na to uviek moglo i moralo skloniti i nepokvareno, dakle pošteno i plemenito čustvujuće srdce. Bez straha pako velim i ovo: nitko u nas netuče djece si manje, nego seljaci; nitko opet većma i okrutnije, što ga varoški sviet, dà — upravo tako zvani civilizirani ljudi. U onih tamo još je i čustva; u ovih su odviše prehladjena prevelika jim srdca. To su žive, prem žalostne istine, koje znamo svi, ali kojih si nećemo izreći, kamo li napisati, da se tobož negovori na sva usta. Matere su u tom bolje od gospode otaca; valjda zato, što ovi odviše toga znadu, one pako — sirotice — toga još premalo.

Najveća je u obće nesreća po čovjeka, što nerado uvidja razne svoje poklizice, svoje pogrieške, medju koje osebito spadaju: prevelika nadutost, naprčenost, oholost, sebičnost i drzovitost. Nazovi-mudrijaši navadno se diče ovim prčevitim runom; jezgra naroda u tom je zdravija. Koj ovaj kužni olélak, ovaj pušljivi svlak sa sebe skine, taj se istodobno primiče k poznavanju ove žive istine: da je ponajviše dužan sva dobra i zla, što jih nosi, svojim predšastnikom, pak svojim suputnikom, koji će ga neprestance pratit sve do hladnoga groba. Sviet nas boljša; isti nas i kvari.

Učitelji, roditelji, i svi koji uzgajate svoju ili tudju djecu! Nastojmo, da se i nas svih, kano učitelja i raznovrstnih mladeži hrvatske odgojitelja, (medju koje brojim i sve obrtnike, sudce, vojničke vlasti itd. itd.) iza naše smrti što sladje, što milotnije, što zahvalnije sjećaju gojenci naši; nastojimo im *splohom* pribaviti takova družtva, takova uzgojna sredstva, uz koja će vesela srdca i pouzdano jadriti i dojadriti u lúku, koja od sebe odbija sva bjesnila morska; u kojoj je pravo rajsko uživanje. A k-tomu joj prekrasno pripomogosmo samo besjedom: ukinuvši, zabranivši tjelesnu kaznu!

Pišuć lani članak: „XVI. saborska sjednica kraljevine: dalmatinsko-hrvatsko-slavonske g. 1872“. tiskan u br. 13. „Napredka“ iste godine, u istinu nisam mislio, da mi bude sudjeno one moje misli nadoglavljivat, pak još izvan moje domovine.

Na ovaj sada posao nagnala me je obća šutnja svih naših neškolskih organa ob istom pitanju. Politični naši organi, razšireni cielom nam domovinom, morali bi ipak znati barem ovo: „da politizirati znači brinuti se zato: kojim li se najboljim načinom može usrećiti u obće pojedinac, obitel, selo, občina, kotar županija, ciela država, cieli narod“.

Videć dakle, da mi niti jedan neškolski list nije dosada pripomogao braniti, načelo: ukinimo tjelesnu kazan!“ uvjerih se napokon o tom, da sam možda nejasno bio izrekao načelo, pak isto nedovoljno razjasnio.

S-toga sam nanizao ovdje i malo više dokaza u uvjerenju, da bi ipak mogli mnogo tvrdo srdce umekšati, ublažiti, pak i sklonuti na milostivu izreku: ljudi božji! bez šale nebudimo divljaci! Bolje reći: budimo u tom barem divljaci, koji, košto znamo s-izvješća, što nam ga predao suputnik družvta, obrodivšega

Digitized by Google

čitavu zemlju brodom „Novara“, neznaju, što će reći: ljudi se u redu drže, uzgajaju tjelesnom kaznom.

Ako li se niti ovaj moj trudak opet nikoga milo i povoljno nekosne; to ću se mirne i presretne duše uvjeriti ob istini: da sam jošte slabahna i nezrela pera, da je isto pitanje sudjeno valjano i temeljito riešiti čovjeku rečitijemu, piscu razmahnu i uglednu.

Da mi je i to doživit što prije, sretna li me i presretna!

Ali svakako iz dna srdca i duše svoje podvikujem: **„neuzgajajmo si, neplemenimo si mladeži tjelesnom kaznom!“**

U Turinu dne 10. Lipnja 1873.

Skender Fabković.

Djetinjemu uzgoju smjer i pravila.

(Piše Stj. Buzolić, pravi član hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora.)

(Dalje.)

II. Pravila.

Kao što smo pokušali, da izvedemo smjer odgoji iz razglabanja samoga joj naziva; tako ćemo pokušati sada, da izcrpimo gojitbena pravila iz razglabanja toga smjera. Smjer je, kako jur vidjosmo, sav u tom da razvijamo djetinje vrline, kako ćemo priviknuti diete na navike, koje će ga k-čovječjoj svrhi privesti.

Tu su nam dakle po sredi: *a*) čovječja svrha kano predmet, *b*) djetinje vrline, te narav i moći djetinje, kano podmet i *c)* razvitak tih vrlinâ kroz dotične navike, kano sredstvo. Svaki od tih činbenikâ punim pravom zahtieva svoj osobiti način postupanja, bira svoja osobita pravila.

a) Počmimo od predmeta. Pošto svi priznajemo, da je čovječjemu uzgoju najuzvišenijim, vječitim uzorom sam Bog, kano pralik ljudske savršenosti; i da nam cigla vjera predstavlja najupravniji i najsigurniji put k-tomu uzoru, a da svekolike vrline gojenca sačinjavaju jednu jedinu cjelinu: to nam je zaključiti, da s-toga obzira odgajanje treba da je ciglo, ciglovjetno. Le mots pour les pensees, les pensees pour le coer et la vie! kaže glasoviti gojoslovac Girard. Duboko, po navadi, piše o tom neumrli sačinitelj „Iskrica“: „Cigli je vjerozakonski uzgoj, što umi podžeći onu mlohavu i nehajnu kriepost, kojano se leca zla samo s-toga, što nije dosta smjela; on cigli zna nam pokazati kako da uz čestitu uporabu olakotimo si nesnosu tegotu bogatstva i kako da prirodjeno ništavilo toga bogatstva uz čestitu uporabu oplemenimo; on cigli zna pokazati, kako da nam omrzne, do zla boga ogadi nagon k-zemnim nasladam. Jer kamo toga čovječjega zavoda na svietu, koji bi bio vriedan, da šta takova proizvede?“ „Bez vjerozakona, kaže on na drugom mjestu, niti je mjerodavna uzgoja, nit nauka što da kriepko djeluje na srdce i na um. Da nam nije vjere, koja da nas što to osokoli i uzdigne, kroz dva naraštaja postadosmo ti same koraste živine!“

Najmanje nam je pako zazirati od vjerozakona pod oblikom kršćanstva. Ta nije li uprav kršćanstvo, što je za najprije pod svoje zakrilje zaokupilo čitavi rod

Digitized by Google

ljudski i čitavu ljudsku narav? Nije li upravo kršćanstvo ono, što narodni uzgoj priznaje najljepšom stečevinom čovječanstva? Što štiti domaći uzgoj, kano ognjište svih vrlinâ bez kojih nije moći napredovati nit cjelokupnomu čovječanstvu, niti pojedinim narodom? Štono napokon, zagovara i obezbjedjuje lični uzgoj, kano vrhunac i vienac družtv. sgradi? I sbilja, opaža Manojlo Celesia u svojoj „Poviesti o ital. gojitbi*. „Učiona je Nazarenina ona, koja je znala razriešiti uzlove, štono ih starodavni mudraci razriešiti neumješe. Ona proglasila svietu jednakost, zajamčila slabijim zaštitu, vasionu svietu naviestila zakon oproštanja i vlast božjega carstva na zemlji. Ona pronašla melema svakoj tuzi, uztuka proti svakomu zlu; naučila nas kako da darujemo a da se neponizujemo, kako da se proslavimo, da se neuzobjestimo, kako da milujemo bližnjega svoga kô sama sebe, a da u isto doba dragujemo i one, koji nam o zlu rade. U učioni toj, dojedna rieč mudra opomena, milolika slika, pjesma i popievka, što te tješi i sokoli. Sada ti predstavlja pastira, što traži zabludjelu ovcu; sad ljubežljiva otca, koj grli i cjeliva sina, što se u njegovo krilo povratio. Je li igdje ovce, koju do živa ostrigoše? A eto ti nje melemom u ruci, da joj rane vida: Tko zaodieva lier u prodolju i pìta galovrana na nebu, taj da se nebrine i nestara sa siromakom, koji čami u nevolji? ter kad ovaj, gladjahan, zaište hljeba, valjda će mu pružiti ljuticu zmiju i goli kamen? „Blago ti si dakle i po gojitelja i po gojenca, dok udaraju pravcem, što im za takov nauk pokaziva, i dok im pred očima lebdi toli uzvišena i plemenita svrha; dok su takovim duhom nadahnuti; al jaoh ti za i po jednoga i po drugoga, čim s-takova puta zabasaše, čim se tomu duhu otudjiše, čim im tad zviezda predhodnica s-uzgojnoga obzora izčeznu! U tom obziru nije kud kamo; uzgoj treba da je jedan jedini. Što se god nesudara s-tim duhom, s-otim na stranu; tu je neosnosljivost spasonosna, snosljivost ubitačna: smiešna dapače, kao što bi smiešnim se pokazao lječnik, koji pošto se skroz uvjerio i osvjedočio o izključivoj shodnosti i nuždi stanovita lieka, prepušta ipak slobodnoj volji bolestnika da ga on, Petru, Pavlu, Šavlu za hator od sebe odbaci i drugoga se primi, koji će mu smrt neizbježivo prouzročiti.

Al ta jedinost, štono ju naznačismo prvim uzgojnim pravilom, pošto se odnosi na konačnu i najuzvišeniju svrhu čovječju, neizključuje, nego pače pripoznaje raznolike ine podredjene i posebne svrhe, štono ih neobhodno zahtievaju razni odnošaji i potreba pojedinacâ naprama ukupnomu družtvenomu životu i svietu.

b) Ele, ako je, u ime predmeta, uzgoj jedin; on je, nasuprot, obzirom na podmet, obćenit; jer mu se osvrćati na svekolike vrline, kojimi gojenac iz materine utrobe stupa u bieli sviet. Te su vrline stranom duševne, stranom tjelesne naravi: a suvišno bi bilo sada ih ovdje nabrajati; pošto su svakomu, koj je iole naobražen, skroz i skroz poznate. Al nije nikad suvišno opetovati to, da je prieka nužda, da se jedne i druge, i sve bez iznimke, njihovu posebnu i ukupnu smjeru dosljedno, uzgajaju. Poimence nam je naglasiti živu potrebu da

* Storia della Pedagogia Italiana per Emanuele Celesia. Da Pitagora a Vittorino de Feltre. Pag. 9. Jedina pedag. poviest, što je, u koliko znam, dosele tamo sunce ugledala.

Digitized by Google

se vrline duševne naravi, polag njihove znamenitosti i plemenitosti ne zanemaruju, i da se jedna nebi drugoj na uštrb razvijala i usavršivala. Ma koliko pristajali uz Herbart-ov dušoslovni nauk, da sve razne duševne moći sačinjavaju jednu jeditn sustavnu cjelinu, priznati nam je ipak, na temelju vlastitoga izkustva i poviesti, da najgrozovitije zablude na uzgojnom polju zavise čestokrat o jednostranu razvitku ove ili one duševne moći. Najviše se medjusobno takme one, koje su na uslugi umu, i one koje su na uslugi srdcu. Gojimo li ciglo srdce, steći ćemo dobričine, al samo dobričine; uzgojimo li pak u pitomcu cigli um, postići ćemo u njem da što učenjaka, mudraca, dosjetljivca; oli još pravilnije nadriučenjaka, mudronju, šaljivdjiju; no kamo nam poštenjak, domorodac, kamo nam jednom rječju, kršćanin? I u poganluku se uzgajao um, i te kako! Al kad se sjetim, da jedan od najčuvenijih zastupnikâ poganske naobraženosti, rimac Cato, taj strogi sudija i okorjeli rešetar rimske ćudorednosti, nije se ustručavao svjetovati svoga sugradjanina: „prodaj zahrdjalu gvoždjurinu i ostarjela službenika“ a kad, nasuprot, baš u današnjih italijanskih listovih čitam, da najglasovitiji suvremeni pjesnik i spisatelj Italije i kršćanstva, Manzoni, prije nego će izdahnuti zamoli služinčad svoju, da mu oprosti, ako ju je u predsmrtnom bunilu i nesvjestici ma kakvom neljubeznom i opornom riečju nehotice uvriedio, oh, tada uvidjam golemu razliku izmedju jednostranoga poganskoga i svestranoga kršćanskoga uzgoja.

I Pestalozzi-a hvale u velike s-njegove skroz djetinje odanosti i riedke ćutljivosti; al kadno je on sve svoje sile tomu naperio bio, da gojenčad svoju kroz cigle matematičke vježbe naobrazi i razvija, ter na prijaznu opomenu prijatelja otca Girarda ljutito odvratio, da on nebi za žive oči dječici svojoj ništa u dušu upilio, što im nebi znao tako jasno i bistro dokazati, kao što je jasno i bistro dokazano, da dva i dva jesu četiri, koji otac nebi mu na to s-Girardom odgovorio: „kad je to tako prijane, da je u mene trideset sinova, nebih ti ja ni jednoga jeditoga povjerio, da mi ga uzgojiš, jer mu ti nikad te nikad nebi znao dokazati, kaono dva i dva četiri, da sam im ja otac, a da su mi oni sinovi, ter da ja imam pravo njim zapoviedati?“ Uzgajajmo dakle skupa i um i srdce; uzgajajmo nazrievanje, pamet, maštu, razum; al uzgajajmo uz to takodjer i ćut i volju, jer ćemo samo na taj način i Bogu i rodu i svietu darovati mišljenjakâ i srčenjakâ, kakvih im se hoće i kakvih od nas punim pravom zahtievaju. A kolika nam korist od uzgoja tiela, te podloge i temelja duševnoga obstanka i svakojakoga umnoga i ćudorednoga razvitka, to nam bjelodano dokazuje još bolje nego grčka i rimska prošlost, strahovita i grozovita pobjeda tvrdoga Niemca naprama mekoputnu Francezu, što nas onomadne iznenadila i sablaznila.

c) Odgajanje neka je dakle i jedinstveno i sveobće. Al nisu li ta dva pravila, jedno s-drugim u oprjeci i protuslovju? Bila bi odista, kad ih nebi ravnalo i nadahnjivalo jedno treće pravilo, koje, čim štiti prava jednoga i drugoga, nastoji, da se oboje rukuje i spobratimi, kako će obojica na to bolju uslugu i ljudskoj osobini i ljudskomu družtvu poslovati. Tko neuvidja, da je to treće pravilo: suglasje oli skladnost? Kao što u čitavom carstvu božje prirode, to u

Digitized by Google

neizmjernih prostorijah divnoga svemira, to u užjem, i ako ne manje divnu krugu pojedinoga bića; tako isto i carstvu, što ga stvara svjestna i slobodna volja čovječja, to u krugu svoje osobine, to u krugu zadruge, sve treba da je osovljeno na nekom stanovitom redu, što, kako Leibnitz govori, nije drugo nego ujedinjena razlikost. Odgojitelj nesmije nipošto da se ukloni tomu sveobćemu zakonu, što vasionim svietom vlada i upravlja: pak, kao što je i u glasbi čuti raznovrstnih glasova, al izmedju svih tih raznovrstnih glasova, jedan je koji se zanajviše iztaknjiva i prednjači, a svi ostali kao da se medjusobno natječu, tko će onomu glavnomu bolje pripomoći; tako isto i pri odgajanju jedan je jedini pravac, kojim da diete rukovodimo, da do svoga uzornoga predmeta dopre, al cieli nam je djetinji ustroj prema odredjenoj svrsi napućivati i upućivati. Odgajanje budi nalik na tihi dažd, što kapljuć s-nebeskih visinâ, upija i životne sastojine zraka, i munjevni žar, i razblaživu svježinu, štono ih putem susreta, ter naliegajuć sa svieh strana na gladjahno bilje, uvlači mu se kroz bradavičaste žiličice, da mu ukriepi nutrnji iztrošeni sok, koji će potla jednakom brižljivošću svekolike mu čestice napitati, one ponajviše, kojim se hoće višega uzrasta i obilatije hrane.

Suglasno nije odgajanje, ako se ikoja moć zanemari; jer bi to protuslovilo drugomu uzgojnomu pravilu; kao što ni onda nebi bilo suglasno odgajanje, kad bi se u jednakoj množini dopitavao uzgoj dojednoj vrlini djetinjoj, a nebi se pri tom osvrtalo na višu oli manju potrebu, na višu oli manju uslugu, na *viši oli* manji stepen plemenitosti ove oli one pojedine vrline.

Pošto je trgovački duh dandanas svietom toliko zavladao, bud mi prosto prinieti primjer iz trgovačkoga svieta. U trgovačkoj zadruzi nedobiva pojedini družinar jednu te istu mjeru stečenoga razdielka (dividenda), nego svatko dobiva surazmjerno onoj svoti, koju je ukupnoj zakladi povjerio. Pamtim krasnu neku bajku*, kojom je vrstni i šaljivi neki talijanski spisatelj, Gasparo Gozzi, baš čudnim načinom pokazao, kako je liepo kad nam maštom, pameću i razumom vlada sklad i suglasje, a kako je naopako, kad im toga sklada i suglasja nestane.

Tim je pako nuždnije, da se naglasi ta potreba sklada i reda u odgajanju, čim ga je mučnije postići. Obazrimo se sami na se; zavirimo u skrovitost svoje duše, jer što nam se predočuje tuj? Mutež i metež, inat i pokus, borba i protuslovje vječito! Nagoni tjelesni nedadu mira duhovnim; jedni i drugi neće da što čuju o kakovih dužnostih. Naše strasti, takmaci ljuti, jedna drugu na mejdan izazivlje, i krvavo se medjusobno bore. Razum napada na srdce, a ovo na onaj; mašta vadi oči razboru, mnienje u ratu s-mnienjem, a dvoumlje, je li se samo izdaleka pomolilo na obzorju uma, eto ti zabune, nesklada, nerada, da te Bog sačuva! Sad ti se umom i srdcem zalićamo do samih nebeskih vedrina i do najplemenitijih i najčestitijih uzora, a sad ti se opet i umom i srdcem strovaljujemo do najgrdjih nepodobštinâ i do najpodlijih kukavštinâ! Ele iz toga sveobćega i vječitoga ratovanja, iz toga silnoga kreševa, štono se sbiva u nutar-

* Poslati ću vam ju pohrvaćenu, da ju izručite našemu miomirisnomu „Smilju“ Pis. Bit će nam drago. Ured.

Digitized by Google

njosti našoj, treba da se porodi uztrajni mir; ti življi, koji se neprestance medjusobno kolju, treba da se umire, ter da se svako posadi na svoje mjesto, da se sveobćemu zakonu predloži, da svako doprinaša onoliko, koliko može k-sveukupnomu poredku. Eto što znači to treće pravilo, kojega nam se držati pri odgajanju djece: pravilo skladnosti i suglasja. (Dalje.)

Moje putovanje i hamburžka učiteljska skupština.

(Piše Stj. Basariček.)

IX.

b). Prva glavna sjednica.

T. Hofman pozdravlja skupštinu zahvaljujuć za mnogobrojno učestvovanje. Moli neka bi se svaki zadovoljio onim, što se je moglo pružiti, te želi, da bi svi na polazku sa sobom ponieli sladku uspomenu na Hamburg.

Zastupnik hamburžkoga senata Versman pozdravlja goste u ime grada. Naglašuje, kako hamburžki gradjani umiju vriednost škole u pravom i podpunom smislu cieniti i kako su upravo u Hamburgu posljednjih godina mnoga važna školska pitanja potaknuta i sretno riešena. Započeta reorganizacija školstva nije medjutim još dovršena, pa s-toga su zastupnici i radnici škole upravo dobro došli, te će se njihovo mnenje jamačno uvažiti. — Iza posljednje skupštine u Beču dogodili su se veliki politički dogodjaji, pa s-toga daj Bože, da bude dobrim znakom taj pojav, što se je prva skupština učitelja upravo iza učvršćenja i ujedinjenja njemačkoga carstva sastala u jednom od najstarijih i najslobodnijih njemačkih gradova. —

T. Hofman priobćuje zaključke predtečne sjednice pogledom na izbor predsjedničtva i ustanovljenje dnevnoga reda. Pošto su isti poprimljeni, te bilježničtvo odabrano, prošlo se je na dnevni red, najme na razpravu 3. pitanja o njemačkoj narodnoj školi.

Izvjestitelj Dr. Wihard Lange. Prema svojoj životnoj zadaći misli govoriti „ob uzgoju u cjelosti“ (Erziehung im Ganzen). Spominje, kako se narodi sve više i više zanimaju za uzgoj svoga potomstva. Pedagogija i politika izpostavila je proti barbarstvu cielu vojsku školnika. — Neveli tim, da je pruski školnik g. 1866. ili njemački g. 1870. potukao neprijatelja, jer nije u obće za tucnjavu učitelja; — nu ipak da je istinita ona maksima, koja veli: „Prosvjeta je moć.“ —

Pruskoj se mora priznati, da je u školstvu ostalim zemljam dobrim primjerom prednjačila. Već samo uvedenje prisilnoga polazka škole pod Fridrikom I. bio je veoma veliki korak u napried. Poslie nesretnih dogodjaja od g. 1806. osvjestila se je ta država, te promislila i izvela veoma sretnu ideju, prema kojoj da je jedino putem sveobće prosvjete moći uzdići i unaprediti sreću i dobrostanje pojedinoga naroda.

Pestalozzijanstvu je prokrčen put, a njim je u školstvu sveobće revnovanje i nastojanje nastalo. Žalibože začela je reakcija svrgnućem Diesterwega i uzpo-

Digitized by Google

stavljenjem uzgoja ad hoc na mjesto obćega čovječjega naobraženja. Ipak se to opako gospodarenje nije moglo za dugo uzdržati, jer regulative su već danas u principu osudjene*.

Višje školstvo Pruske uredjeno je zakonodavnim putem g. 1859. Realke su tim zakonom uzporedjene gimnazijam, nu žalibože ne kao jednakopravne, jer dočim su gimnazijam mnoga prava podieljena, osudjene su realke i nadalje na kukavno životarenje. Jedino pravo „jednogodišnjega dobrovoljnoga službovanja u vojsci" sačuvalo ih je od posvemašnje propasti. Nu u koliko je to pravo pogodno za realku, u toliko je nepovoljno za pučku školu, jer ju snižuje do pukoga „pastorčeta" u školskom organizmu. (Odobravaju). Nu ni višjemu školstvu nije to pravo u pravom smislu pripomoglo, jer uslied njega su mnogi od tih zavoda zadobili u doljnjih razredih tako zvanu vodenu bolest, u gornjih pako sušicu**. (Smieh). K-tomu obistinjuje se nad takovimi gimnazijalnimi dobrovoljci Götheova rieč: „Was man weiss, das braucht man nicht, und was man nicht weiss, eben das hätte man brauchen sollen". (Odobravaju). Proti latinskomu jeziku su se mnogi podigli, te su g. 1860. realke II. reda sbilja bez latinskoga jezika osnovane. Sada se već uvidja, da bi trebalo čitavu organizaciju dokinuti, te novom, boljom i svrsishodnijom zamieniti. Školski savjetnik Hofmann u Berlinu dokazao je medju inim i manjkavosti te organizacije, te naglasio, kako bi bilo nuždno, da se pravo jednogodišnjega dobrovoljnoga službovanja višjim zavodom oduzme. I on(dr. Lange) misli, da bi to pravo imalo odvisiti jedino o sposobnosti i marljivosti, a ne o težini kese, jer tim se pojedincem velika nepravda nanaša.

Prije svega je potrebno, da se pokraj gimnazija i realka osnuje poseban zavod, da se realke i gimnazije očiste od nepotrebnih elemenata. Gimnazije i realke morale bi se onda podpuno koordinirati, a u sveučilište bi se morali primati pitomci obijuh zavoda, bez obzira na to, da li su učili latinski ili ne. (Odobravaju). Taj novi zavod nebi on s-Hofmanom prozvao „srednjom" već „narodnom njemačkom školom". Pa kao što su u gimnaziji stari jezici, u realki prirodoslovne i matematičke znanosti središtem sveukupne obuke, tako bi se u njegovoj njemačkoj školi svi predmeti morali kretati jedino oko njemačkoga jezika, njemačke poviesti i zemljopisa, drugimi riečmi oko onih predmeta, koji su u stanju, da u mladeži uzpale i u učvrste rodoljubje, probude volju za djelatnošću, marljivošću, i štedljivošću, te ju tim za budući praktični gradjanski život usposobe. Metoda ima biti heuristična, a sve sile čovječje naravi imadu se harmonično razvijati, tako tjelesne, kako duševne, da nebude kao dosad na štetu tjelesnoga razvitka pospješivano jedino lih duševno naobraženje. (Odobravaju). „Njemačka škola" mora

* I pokopane dne 15. Listopada 1872.

** Tom figurom hotio je dr. Lange toliko kazati, da u Pruskoj većina roditelja samo radi toga svoju djecu u višje zavode šalje, da ju tim rieši presentnoga službovanja u vojsci. Prema tomu naravski, da su dolnji razredi puni i prepuni, dočim se gornji prazne tim, što mnogi moraju ići kao dobrovoljci u vojsku, da se u školu nikad više nepovrate. Tu dakle nije svrha, da se mladež u školi štogod nauči, već samo, da se rieši formalne vojničke dužnosti.

Digitized by Google

svoje učenike pridržati do 16 godine, te jih onda svjedočbom odpustiti. Ta svjedočba mora uz posebni u tu svrhu opriedeljeni izpit podavati pravo na jednogodišnju dobrovoljnu službu u vojsci. To bi bilo tako zvano privlačivo sredstvo za taj zavod. Netreba se od toga, kao neke vrsti prisilnoga sredstva sustezati. Prosvjetu može samo prosvjeta shvatiti, neprosvjećena treba dakle k-prosvjeti siliti. Što se tiče osnove toga zavoda, misli, da se ima udesiti prema lokalnim odnošajem, nu ipak tako, da nebude u oprjeci sa obćim čovječjim naobraženjem.

I elementarnu obuku treba razširiti, — i to do 12. godine. — Kad se tim elementarna obuka što shodnije uredi, neće trebati višji zavodi nikakovih pripravnih razreda. Obuka latinskoga i grčkoga jezika, kao veoma neprobavna hrana, nesmije odviše rano začeti. Po tom mogu i roditelji zadobiti dosta vremena, da se promisle, kuda će sa svojimi sinovi, da se u buduće nedogadja više, da imućniji rodijelji svoje pametnije dječake pošalju u gimnaziju, ludje pako u realku (odobravaju), što više moglo bi se zahtievati, da se u višje škole primaju samo onakovi učenici, koji se mogu izkazati svjedočbom elementarne škole, u kojoj treba, da je naročito spomenuto, da li su za znanstvenu i višju obuku sposobni ili ne. Cielo školstvo dielilo bi se po tom na elementarne škole do 12. godine, na „njemačke škole“, na gimnazije i realke, ali tako da oba posljednja zavoda posve koordinirana budu. Elementarna i njemačka škola sačinjavale bi podpunu obću njemačku školu. U buduće neka bi svako diete uživalo elementarno naobraženje, a i za dalje višje naobraženje imala bi mu se prilika pružiti, samo ako je iole darovito; — jer nijednomu djetetu se nesmije zapriečivati njegov duševni razvitak. „Slobodu radnje i slobodu duševnoga razvitka“ zahtievao je i Diesterweg (odobravaju). Najveće potežkoće i zaprieke valjanu uredjenju našega školstva stoje u školarini, koja bi se morala na svaki način dokinuti; — jer ako država sili u školu, neka i plaća. — U elementarnih školah neka dakle školarina posve padne, u njemačkoj pako školi, neka se plaća samo u višjih razredih. Prelaz u ovu ili u onu školu imao bi se izvadjati jedino na temelju sposobnosti i darovitosti. Veći gradovi morali bi se poskrbiti takodjer za izbavilišta, — a potežkoće, koje bi se kod uvadjanja nove školske organizacije možda po selih pokazivale, dale bi se veoma lako dokinuti. — Naravski, da bi trebalo veomą mnogo novaca, a kao što kaže Jakobi: „Taj je prokleti kov već mnogo dobra zapriečio.“ Za neko vrieme bio bi već i to veoma veliki napredak, kad bi se uzdiglo i popravilo učiteljsko naobraženje, te izjednačila razlika izmedju učiteljâ elementarnih i sriednjih škola (literata i illiterata)*. Svaki učitalj neka bude učenjak, jer svaki treba da uči čovjeka (odobravaju). Pitanje o školskoj organizaciji je jedno od ngjglavnijih školskih pitanja.

* Dr. Lange je ravnatelj realke u Hamburgu, pa ipak cieni u toliko pučko učiteljstvo, da se nestidi u njihovu krugu govoriti i djelovati, što više, za jednakopravnost u svem, a dakako ponajprije u naobraženju, vojevati. Dr. Diesterweg je rekao nekom sgodom, da svakoga profesora višje škole samo u toliko cieni, u koliko se isti nestidi s pučkim učiteljem govoriti. — Ni Diesterweg nije bio prosti učitelj, — već d o k t o r, učenjak, — pa ipak kolika liberalnost!!

Digitized by Google

Završujuć veli: Spomenute ideje izričem bez obzira na to, da li će se odmah ili skoro izvadjati, nu u čvrstoj nadi, da će ipak jednom pobjediti. — Na koncu predloži sliedećih 12 rezolucija:

1. Veoma je potrebno, da se pitanje o školskoj organizaciji rieši prema načelom moderne pedagogije i potrebam socijalnoga života.

2. Škole se diele u elementarne i višje škole. Posljednje u njemačke (t. j. višje pučke) škole, u realke i gimnazije.

3. U elementarnoj se školi neplaća školarina, isto tako ni u nižjih razredih „njemačke škole“,

4. Prelaz u višje škole ima jedino o darovitosti učenika zavisiti.

5. Pripravni razredi višjih škola imadu prestati.

6. Do 12. godine uživaju svi učenici zajedničku elementarnu obuku.

7. Gimnazije i realke imadu se podpuno koordinirati.

8. Elementarna i njemačka škola sačinjavaju podpunu „njemačku narodnu školu“.

9. Ovlast na jednogodišnju dobrovoljnu službu u vojsci može se dozvoliti samo onim učenikom, koji su na kojojgod višjoj školi dobrim uspjehom položili odpustni izpit.

10. Svi učitelji bez razlike imadu se pedagogijski i znanstveno naobražavati, te se u tu svrhu imadu već sada nuždni koraci učiniti.

11. Država ima osnovati za zapuštenu djecu u svih većih gradovih tako zvana izbavilišta.

12. Takodjer i po selih se imadu podići njemačke škole (Odobravaju jako sa svih strana). (Dalje.)

Dopis.

„Napredak“ je već mnogu ranu u školstvu odkrio, pak time doprineo, da se mnoga i izliečila. To je i mene prinukalo, da priobćim javnosti ovo nekoliko redaka, nebi li se time i tuj lieka našlo.

Nevaram li se, ima već dva mjeseca, što je visoka kr. zemaljska vlada imenovala g. Davorina Trstenjaka ravnateljem gl. škola, koju je službu obavljao g. Ignjat Bartulić, gimnazijski ravnatelj. Doznali smo iz pouzdana izvora, da je g. B. naloženo bilo, čim je dekret dobio g. T., neka mu odmah preda sve spise, račune itd. Novi ravnatelj nastupi službu i prihvati se posla. Treba danas pisati ovo, sutra magistratu odgovoriti ono, ali nejma u ravnateljskoj pisarni ma da bi arak papira, crnila itd. Popita se T. kod blagajnika radi paušala, nu on mu reče: „g. Bartulić digao je paušal“. U koliko smo mogli doznati g. T. je zamolio već dva puta uljudno g. B. neka mu dade onoliko od paušala, koliko ide za drugo polugodište. Kad je vidio g. T., da nije druge, obratio se on službeno, kako nas uvjeravaju, na gosp. B., ali u dva mjeseca na dva dopisa nedobi ni odgovora. Ovo nije službena tajna, niti može biti: jer kad čovjek mora svaki čas poseći u svoj žep za papir, olovku u svrhu službenih stvarij, neznam bili to bilo ikomu drago. Nadalje: Javna je tajna u gradu, da gosp. Bartulić još nije predao niti svih novaca unišlih od spravoda, za koje bi se mogle nabaviti knjige za knjižnicu, koja, kako smo mogli i morali čuti, neobiluje baš velikim brojem knjiga. Mislim dakle da bi u redu bilo da g. Bartulić pošto se je ravnateljstva na gl. učionah već prije dva mjeseca odrekao, preda i sve stvari, što gl. školam pripadaju novomu ravnatelju, i da se nebi radi toga moralo tek moljakati i pisati. Ali dakako nije se tomu u Karlovcu ni čuditi. Tuj ima samo junaka, koji su uviek spremni, da nahude učitelju, ma i sami nevršili svojih dužnostij.

Nu nadamo se, da će se i za tu stvar zauzeti sl. zastupstvo onako, kao što se zauzelo nedavno za drva.

Prema koncu javljam vam žalostnu viest: Petriček učitelj u Vivodini, došav na svoje mjesto, uzeo župnikovu kuharicu za ženu, s-njom živio u župnikovu dvoru, gdje je imao hranu i stan, kako vele badava, i tu se nedavno ubio. Kako to, da o tom dogodjaju ništa novine nepišu pobliže? U Karlovcu 8. Srpnja 1873. —m—

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 21. U ZAGREBU, 20. SRPNJA 1873. **Tečaj XIV.**

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora".

„Napredak" izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarsko) državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka, novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora". Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Naobraženje učiteljica i višja djevojačka učiona u Zagrebu.

Medju mnogimi inimi pitanji, što jih je najnovije vrieme potaknulo, jest jedno od najvažnijih i najznamenitijih pitanje o emancipaciji ženâ. — Valjanim i razboritim rješenjem toga pitanja pokrenuti će se mnogi odnošaji današnjega socijalnoga života boljom i spasonosnijom stazom, — a čovječanstvo će se i opet jednim i to veleorijaškim korakom pomaknuti u svom neprekidnom napredovanju. —

Pitanje o emancipaciji žena diele mnogi na troje: na pitanje socijalno, pitanje privredno i pitanje obrazovno ili uzgojno. — Svakako je ovo posljednje najvažnije i najzamašnije, jer oba prijašnja uključuje tako, da će ona sama po sebi pasti, čim se ovo valjano i uspješno rieši; — pa s-toga i nije čudo, ako napredniji i svjestniji narodi svu pozornost istomu svraćaju, te ga nastoje pospješiti osnivanjem i valjanim uredjenjem višjih ženskih obrazovališta.

U tom pogledu nezaostaje ni naša domovina; jer pomnjom i nastojanjem plemenitih i rodoljubivih muževa dobili smo i mi već jedno takovo obrazovalište pod imenom višje djevojačke učione u Zagrebu.

Istinabog to nam je obrazovalište za sada još veoma nesavršeno i nepodpuno, nu možemo se pouzdano nadati, da će se s-vremenom uzdići i usavršivati tako, da bude nesamo na korist, nego i na ponos i diku našemu narodu, — jer se o tom nastoji tako od strane kr. zemaljske vlade, kako i od strane zagreb. gradskoga zastupstva.

Ovo posljednje zasvjedočilo je svoju brižljivost u tom pogledu takodjer i poznatom već saborskom predstavkom, u kojoj moli:

1. da se višja djevojačka učiona u Zagrebu proglasi zemaljskim zavodom;
2. da se prema ostalim u monarkiji postojećim sličnim zavodom razširi na četiri razreda, te posve neodvisnim proglasi i napokon,
3. da se pokraj nje ustroji poseban godišnji tečaj za učiteljske pripravnice.

Digitized by Google

Koliko prva dva predloga podpuno odobravamo i svem dušom podupiremo, toliko se nemožemo složiti s-trećim, koji hoće da se tomu zavodu povjeri takodjer i nuzgredno obrazovanje učiteljica; — s-toga ćemo nastojati, da prema mogućnosti neshodnost i neprobitačnost njegovu razjasnimo i dokažemo.

Branitelji takova ustrojstva navadjaju, da obstoji već i u nekih drugih gradovih naše monarkije, i da se je za isto izrazio neki inače veoma dvojbeni strukovnjak, nu to nedokazuje ni najmanje, jer u nijednom se pitanju školstva nerazilaze mnenja u toliko, u koliko se razilaze upravo u pitanju o zadaći i uredjenju višjih djevojačkih učiona. — Druga višja obrazovališta obstoje već kroz stoljeća, te je njihova svrha i zadaća tečajem tolikih godina posve jasno označena i zakonitim putem normirana, nu višja djevojačka učiona pojavila se je istom u najnovije vrieme, kao nov i dotle posve nepoznat zavod, pa s-toga i nije čudo, što se sve do danas nije našao nijedan teoretik, kamo li zakonodavac, koji bi na temelju dokazanih načela njihov položaj i njihovu zadaću stalno ustanovio i označio. Što se pako tiče osnova pojedinih do sada obstojećih višjih djevojačkih zavoda, to se mora sa žalošću priznati, da su ponajvećim dielom plod raznovrstnih predsuda, te neopravdanih zahtjeva sa strane roditelja, kojim su se utemeljitelji i upravitelji takovih većinom privatnih zavoda za volju polaznica više pokoravali, nego li zahtjevom znanosti i pedagogijskoga izkustva.

Više djevojačke škole ili su strukovni ili obće obrazovni zavodi. —

Ako su strukovni, to jim se svrha i zadaća mora ustanoviti prema *onoj* struci, za koju svoje pitomce pripravljaju, a po tom se mora i njihova naukovna osnova udesiti. — Ako su opet obće obrazovni zavodi, kao i višja djećačka učilišta, n. p. gimnazije, realke i višje pučke ili gradjanske škole, to jim je zadaća skroz humanitarna, po čem imadu uzgajati jedino uzorne i kriepostne žene — ne pako učiteljice, poštarice, brzojaviteljice itd. —

Čovječnost i pravednost zahtieva doduše, da se i ženske učine slobodnimi i nezavisnimi u poštenoj zasluzi, te da jim se nezapriečuje put do onakova zvanja i zanimanja, koje mogu bez povriede svoje ženske naravi, te bez svake štete po javni probitak države i čovječanstva vršiti i obavljati, — zahtieva, da jim se poda sgoda, da si mogu tomu potrebno naobraženje pribaviti; nu uz sve to nemožemo pristati, da se višje djevojačke učione, koje po svom položaju nemogu biti ino van obće obrazovni zavodi, bave još i strukovnim naobraženjem svojih pitomaca, — i to tako u interesu samih žena, — kako i u interesu višje djevojačke učione. —

Poznata spisateljica Franjka Lewald* veli punim pravom: „S-nami ženami je jako čudnovata stvar! — Jedva što su mužkarci počeli misliti o tom, da bi i mi, tako dobro kao i oni napredovati mogle, — padaju već i opet u drugi grieh, misleć najme, da bi nas valjalo naobražavati nekim posebnim iznimnim načinom podučavanja.“ —

* Njezino djelo prevela je revna i vrstna naša Franjka Pakšec pod naslovom: Zatočnica žena“. U Osieku. 1871.

Digitized by Google

Pa u istinu, tko je vidio, da se za naobraženje mužkaraca predlažu zavodi dvostrukom svrhom, tko je vidio, da se mužkarci puščaju u strukovne zavode bez stanovite kolikoće višjega naobraženja, kako to biva sa ženami, i kako to predstavka zagreb. zastupstva hoće? —

Ili zar to nije jedna od predsuda i neopravdanih želja onakovih roditelja, koji hoće, da jim kćerke u jedan mah postanu za zaslužbu sposobne, te da se u malo godina i malenim trudom isto ono nauče, a za što mužkarci trebaju 16—18 godina. S-toga upravo sgodno veli spomenute već spisatejica: „To bi doduše bilo nešto hvalevriedna i veoma ugodna za mnoge žene, koje hoće, da si kao učiteljice i odgojiteljice što prije svoj kruh služe, — nu tim se nebi obće obrazovno stanje. a po tom ni položaj žena u družtvenom životu poboljšao ni povisio.“ Ženam netreba samo strukovna već i obćega obrazovanja, jer solidnost posla zahtieva pravo positivno znanje, pa s-toga je upravo smiešno nastojati o tom, da se za žene podignu višji strukovni zavodi prije nego li obće obrazovni. To je ono upropašćujuće načelo iznimnoga stanja, koje nepripušća ženâ k-temeljitoj naobrazbi, te k-nikakovu podpunu razvitku njihovih sposobnosti.

Isto je tako smiešno, ako ne još i smješnije, ako se nastoji, da se strukovno s-obćim spoji, da žene za koje velimo, da su mnogo manje uztrajne, nego li mužkarci, u kraće vrieme mnogo više nauče, nego li oni, da do 15.—16. godine sve moguće znanosti nauče pri tom ćak i glasbu te englezki, francezki i talijanski* itd. te napokon i sposobnost za prevažnu učiteljsku službu pribave. Pa jer je to upravo posve nemoguće „veli F. Levald“ to mi obično dolazimo iz škole onako, kako se dolazi sa gostbe, gdje se je nudjalo petnajest jela: prehranjene, a u istinu ipak nesite; pune uobraženja, pune nadutosti a s-pravim strahom radi našega neznanja“. —

U interesu bi dakle samih žena bilo, kad se organizatori njihovih zavoda s-njihovim strukovnim naobraženjem nebi odviše naglili, pa kad bi nastojali o tom, da se i za njih osnuju onakovi obrazujući zavodi, kakovi obstoje i za mužke u onih godinah, u kojih se valja pripravljati za prave strukovne zavode. — Onda bi one istom mogle dospjeti do prave emancipacije ne samo u pogledu obrazovnom, nego i u pogledu privrednom i socijalnom. —

Isto bi tako bilo u interesu višje djevojačke učione, kad nebi bila prisiljena u svoju naukovnu osnovu primati ovakovih učevnih disciplina, koje njezinoj prvobitnoj i glavnoj svrsi više mogu smetati, nego li koristiti. N. p. za naobraženje učiteljica potrebno je uvesti ne samo pedagogiju i didaktiku, nego i mnoge druge sruke, koje su ostalim onim polaznicam zavoda, koje se nemisle i netrebaju tomu zvanju posvetiti, posve suvišne i nepotrebne. —

Moglo bi se primjetiti, da je zvanje žene, kao matere tako srodno sa zvanjem učiteljice, da nebi moglo škoditi, nego upravo hasniti, kad bi i one učile pedagogiju, tim više što bi uslied toga s-vremenom kao matere voljnije i bolje mogle i htjele podupirati školu i njezino nastojanje. Na to odvraćamo, da mate-

* Vidi predstavci priklopljenu osnovu tiskanu u 196. broju „Nar. Novina od prošle godine. —

*

Digitized by Google

ram netreba znati školske, već kućnu pedagogiju, koja se ipak od one razlikuje, i da veoma dvojimo o tom, da bi takove matere zato što su učile ono što i učiteljica njihove djece takovu voljnije podupirale, dapače imamo se s-razlogom bojati upravo protivnoga, da će takove jedino s-toga, što su s-učiteljicom donekle jednako, u glavnom pako posve različito naobražene, svojimi tobož pedagogijskimi opazkami učitelju ili učiteljici mnogo dosadjivati i u njihove se poslove često i bez svake potrebe uplitati, a tim načinom školu i njezino nastojanje više smetati, nego li podupirati. —

Dužnost matere prema školi i javnomu uzgoju nestoji u tom, da se bez potrebe upliće u školsko poslovanje, te u kritiku učiteljeva djelovanja, već u tom, da shodnim i valjanim domaćim uzgojem pripravlja puteve koristonosnomu djelovanju škole i učitelja. — Za domaći pako uzgoj pripraviti će se bolje u uzornoj kojoj obitelji ili u zabavištu, gdje se djeca od 2.—6. godine uzgajaju prema svojoj naravi i prema zahtjevom moderne pedagogije.

S-toga bi bilo mnogo shodnije, da je grad. zagrebačko zastupstvo predložilo, da se mjesto praktičkoga tečaja za naobraženje učiteljica sa višjom djevojačkom školom podigne zabavište sa posebnom pedagogijskom (ne učiteljskom) školom, u kojoj bi se imala tumačiti teorija materinske ili Fröbelove pedagogije zajedno sa antropologijom i zdravoslovjem, — i koju bi mogla i morala polaziti svaka učenica višje djevojačke učione, da se praktično i teoretično pouči u jednoj od najglavnijih i najvažnijih zadaća svojega budućega zvanja. — Tim bi *se* napredku naroda više pomoglo, nego li nekakovim polutanskim tečajem za naobraženje učiteljica. —

Probitačnost i potreba svoga predloga u pogledu praktičkoga tečaja za naobraženje učiteljica nastoji predstavka zag. zastupstva opravdati ponajviše tim, što dosadanje učiteljište kod milosrdnih sestara neodgovara svojoj svrsi, jer buduće učiteljice više za samostane, nego li za domaći život naobražava.

Dopušćamo da uredjenje današnjega samostanskoga učiteljišta nije onakovo kakovo bi imalo biti, dopušćamo, da nemože zadovoljavati narodnim našim potrebam, a zato nam jamči i osuda pokojnoga našega Perkovca, kao što i svjedočanstvo gospodične Jambrišakove, koja kao bivša učenica toga zavoda njegove okolnosti dobro poznavati mora; — ali prije nego li pristanemo uz predstavku zagreb. zastupstva, moramo ozbiljno izpitati, da li tamo predložene reforme pružaju dostatno jamstva, za bolje uredjenje ženskoga učiteljišta, za bolju naobrazbu budućih učiteljica.

Sudeć po priklopljenoj naukovnoj osnovi, morali bismo o tom posve podvojiti, — jer na strukovno naobraženje budućih učiteljica neuzimlje se u njoj skoro nikakov obzir. Za teoriju pedagogije odlučena su gola dva sata i to u četvrtom razredu; — sve ostalo misli se postići nekakovim „praktičkim tečajem“, u kom se barma po glasu spomenute osnove nebi nikakova predavanja držala, — već bi djevojčice išle na praksu u pojedine razrede, slušale predavanja dotičnih učitelja i učiteljica, pravile pismene sastavke ob onom, što se je u pojedinih raz-

Digitized by Google

redih predavalo, izradjivale predavanja, te jih učile na pamet (sic)* itd. Što smo u 16 i 17. broju ovoga lista rekli o regulativskih pruskih sjemeništih, to bismo mogli ovom sgodom i o toj osnovi, koja nije drugo van zlo izvedena kopija tih regulativskih sjemeništa, doslovce ponoviti. Kao što smo tamo dokazali, da praksa bez teorije ništa nevriedi, tako i ovdje opetujemo, da se ljuto varaju oni, koji misle, da se učiteljska vještina pustom praksom postići može, pa da je dovoljno, ako učiteljski pripravnici, dotično pripravnice što više predavanja drugih makar kako izvrstnih i praktičnih učitelja ili učiteljica slušaju. Onaj, koj hoće čovjeka uzgajati, mora čovjeka poznati, koj hoće duševne i tjelesne njegove sposobnosti razvijati i jačati skladno i prema njihovoj naravi, taj mora učiti te njegove sposobnosti, jer samo onaj, koj pozna nutarnju ekonomiju duhovnoga života, može pravim uspjehom upravljati svimi čovječjimi predstavami, njegovom voljom, njegovimi težnjami i strastmi tako, da nepromaši uzvišene svoje svrhe. — Strukovno je dakle naobraženje najglavniji predmet učiteljskoga obrazovališta, pa samo u toliko, u koliko to naobraženje pospješuje, može uzgojiti za svoju struku dovljno naobražene učitelje, dotično učiteljice.

Veliku nedosljednost spomenute predstavke vidimo i u tom, što traži, da se viša djevojačka učiona proglasi posve neodvisnom od nižje, te da se uslied toga na njoj namjeste profesori realnih škola.

Mi proti toj želji u drugih okolnostih nebi imali upravo ništa, kao što smo to već i u uvodu spomenuli, — nu nerazumijemo, kako se slaže s-onom tražbinom, po kojoj bi joj se imalo povjeriti i naobraženje učiteljica za onakove škole, kakovim odriče svaki savez, te od kojih se hoće podpuno odciepiti. — Nadalje ako i jesu za višju djevojačku učionu, kao višji obrazovni zavod potrebni znanstveno naobraženi muževi, — to se takovi muževi pod nikojim uvjetom nemogu preporučiti za takav zavod, koj hoće, da naobražava buduće učiteljice, jer nas žalostno izkustvo uči, da profesori i učitelji višjih škola malo mare za pedagogiju elementarnu, antidoktrinarnu ili induktivnu.

To je naše mnenje o predstavci zagr. grad. zastupstva, naročito ob onom dielu njezinom, koj govori o naobrazbi budućih učiteljica.

Višja djevojačka škola kao obće obrazovni zavod nemože pružati strukovna naobraženja, već jedino za isto pripravljati, kao gimnazije i realke. Za strukovno naobraženje učiteljica neka se podigne posve novo samostalno državno učiteljište izvan samostana. — Prošle godine govorilo se je, da se u tu svrhu dogovaraju već obe naše zemaljske vlade; — ako nisu spomenuti dogovori jur posve prekinuti, to se pouzdano nadamo, da će se ta stvar valjano i shodno riešiti; —

* Tu se je osnova najbolje pokliznula, te nije najboljim dokazom o pedagogijskoj vještini onih „vještaka," koji su ju zag. gr. zastupstvu na uvaženje preporučili. Onaj. koj podpuno i valjano zna svoj predmet, uz to pako razumije i najglavnija bar načela elementarne metodike, neće trebati predavnja, što si ga je sam nacrtao učiti na pamet. Nemože se predavanje u pučkoj školi prispodobiti ni uzporediti sa držanjem kakova govora ili sa predavanjem u višjoj školi, jer u pučkoj se školi nerabi pripovjedajuća, već razgovorna ili dialogična metoda, predavanje pako sastavljano prema razgovornoj metodi nehasni naučiti na pamet, jer učitelj mora svoja pitanja udešavati prema odgovorom učenika, ti mu pako nemogu već unapred poznati biti. S. B.

Digitized by Google

jedino što bi se usudili primjetiti, bilo bi, da se novo žensko učiteljište sa mužkim spoji u toliko, da bude imalo istoga ravnatelja, iste učitelje i osnovu, makar i bilo inače u posebnoj sgradi. (Vidi 7. broj „Napredka“ od g. 1870.)

Tim bi se prištedio trošak, a postiglo bi se veoma potrebno suglasje u svih ženskih i mužkih školah naše domovine.

Stjepan Basariček.

Hrvatski pisci.

Priobćuje Janko Tomić.

(Dalje.)

Nikola Nalješković rodio se u Dubrovniku oko god. 1510. Otac mu bijaše gradjanin i trgovac. Prve nauke dobi Nikola od svoga strica Augustina, slavnoga bogoslovca i pisca. U mladosti bio je Nikola veliki šaljivdjija i veseljak, što se vidi iz njegovih komedija, a još više iz maskerada, koje bi običavao u krinki s-družbom svojom igrati i pjevati u kućah svojih prijatelja i rodjaka, ili pako javno po običaju dubrovačkom, osobito u vrieme pokladâ. Ali silna i prava ljubav, koja u čovječjem životu tolika čudesa načini, te kad i kad razuzdana veseljaka u pobožna pustinjaka okrene, a obratno mirna i tiha čovjeka u vetrenjastoga, kao i umna mudraca u ludjaka pretvori, promieni takodjer i Nalješkovića na jedan put u tugujućega mrzitelja ljudij i družbe, te se posveti matematici i zvjezdoslovju.

God. 1535. oženi se sa sestrom Flore Zuzerićeve Lukrecijom. God. 1542. snadje dubrovačke trgovce velika nesreća, a medju njimi i Nalješkovića. U najvećoj biedi ostavi ga žena i ode u samostan sv. Benedikta. Ovo je bio najveći udarac sudbine u životu Nalješkovića; jer izgubivši imetak, izgubi i ženu i prijatelje svoje. Nu naskoro se promieni zao udes. Za malo se opet oporavi, steće novo bogatstvo, pa se oženi sa Nikom Nalješkovićkom, te življaše knjizi hrvatskoj, latinskoj i talijanskoj.

Nalješković se u svih pjesmah priznaje uvjek za pravoga Hrvata. God. 1557. posjeti ga Hektorović, što mu je veoma drago bilo.

Nalješković umre u velikom siromaštvu dne 21. Prosinca 1587. godine. Od njegovih hrvatskih djela ima: 1. Sedam komedija u versih. 2. Dvanajest pjesama od maskerade. 3. 191 pjesma ljubovna. 4. 57 poslovica. 5. 9 pjesama bogoljubnih i 6. Poveća pjesma vrhu muke Isukrstove.

Gregorianić Placido, sin Petra vlastelina spljetskoga, rodio se u Spljetu oko g. 1510. U Padovi izučio nauke, gdje je načinio doktorat iz crkvenoga i gradjanskoga prava. Došav kući, živio je u Spljetu kao odvjetnik na glasu, baveći se pjesničtvom hrvatskim i latinskim. Sada nejma traga njegovim pjesmam.

Baffo Alojzio rodio se po svoj prilici u Šibeniku oko g. 1510. Kukuljeviću podje za rukom naći u Šibeniku nekoliko pobožnih pjesama Baffinih u rukopisu od prve polovice XVI. stoljeća s-komadićem u prozi jedne njegove propovjedi i objelodani dvie od tih pjesnij (Pjes. Hrv. II. 28.). Čitavi rukopis

Digitized by Google

broji 29 strana u četvrtini i sadržaje pobožne pjesme: Na ime Isusovo, Mariju, pjesmu o otčenašu, zdravoj Mariji itd. Iz sadržaja moglo bi se zaključiti. da je pisac bio svećenik.

Burešić ili Borešić Marin, rodio se u Dubrovniku oko g. 1510. Bijaše prijatelj Nikele Nalješkovića, Mažibradića Maroje i ostalih suvremenih pjesnika dubrovačkih. U mladosti pjevao je o ljubavi, a pod starost činio bogoljubne pjesme i preveo u versih mudre Katonove izreke. Umre g. 1560., a po drugih 1580. Njegove pjesme možeš čitati na 58 str. Tjes. Hrv. XVI. vieka).

Pelegrinović Mihalj, prozvan takodjer Mikše i Miše, rodio se na otoku Hvaru, u gradu istoga imena oko g. 1520. Svršiv nauke u Italiji, bje izabran za pametara u Zadru, i tu se za neku Liviju oženi. Pelegrinović bio je šaljive ćudi, što se vidi iz poslanice, koju napisao g. 1557. svomu prijatelju Sabu Mišetiću Bobaliću. Jer je bila ono doba Čubranovićeva Jedjupka na glasu, izpjeva on takodjer po njezinu primjeru jednu pjesmu u osamnajest pjevanja pod imenom Jedjupke. U toj pjesmi uvrsti on prvo, drugo, treće i peto pjevanje za jedno s uvodnom pjesmom iz Čubranovićeve Jedjupke.

Pelegrinović umre u Zadru oko 1570 g. (Pjesnici hrv. od Kukuljevića XVI. vieka. Tu čitaj pjesme Pelegrinovićeve).

Lovrinčević Graciosa i ona je iz otoka Hvara. To je najstarija narodna pjevačica. Hektorović u poslanici veli, da je dobro poznata nesamo u Hvaru, Spljetu i Trogiru:

Dà po svoj dàržavi; ka ni mala
Tvoja čast u slavi svuda je procvala.

Nadalje veli, da su mu omilile njezine bogoljubne pjesni, koje već za mlada počela slagati, pa zato pjeva:

Jel l' tko njoj takmen, rih, u svakom uminju?

te:

U kojih nauke duhovne nahode,
Ki tiho brez buke pravim putem hode.
Ka u svako misto tkogod bude čtiti,
Tvoje sàrce čisto po njih će sčiniti.

Bàrtučević Jeronim. Rodio se od vlasteoske porodice na otoku Hvaru oko g. 1487. (Po Kukulj. živio oko g. 1520. do 1585). Jeronim, vitez zlatne ostruge i vlastelin hvarski, bijaše dobar pjesnik i radi svoga uma veoma cienjen, kako to svjedoče Hanibal Lucić i Petar Hektorović. Lucić pisa o njem u poslanici na Jeronima Martinčića: „da mu iznose glas do zviezda radi uma, kojim se toliko ponosi i gizda"; a drugi posveti mu svoja „Ribarska prigovaranja" i pisa mu g. 1552. jednu poslanicu, koja počimlje ovako:

„Vridni Jeronime, poštenje veliko,
Pohvaljeno ime, naša vela diko!"

Digitized by Google

Bàrtučević Hortenzio rodio se kao i Jeronim na otoku Hvaru oko g. 1520. (Po Ljubiću oko g. 1487). Da li su bili ova dvojica braća ili bližnji rodjaci, nezna se. Nalješković kaže u svojoj poslanici, pisanoj mu oko g. 1560., da je već odavna čuo glas njegova imena, i počimlje poslanicu:

„Hortenze pošteni, slavo svih Hàrvatá
Pravo ti zlameni ime trák od zlata.
Mnogo je vrimena, budući čuo ja
Glas tvoga imena po svitu, ki nam sjá.
Vazda sam želio, moleći ja Boga,
Da bi me stavio u milos takoga".

Hortenzijeve radnje poznate su samo tri, najme dvie poslanice Niki Nalješkoviću i jedna pjesan spjevana u pohvalu Tisbe i Sigeta Bernardina Karnarutića.

Držić Marin, rodj. oko god. 1520. † 1580., bijaše sin Marina i Ane Kotruljićeve. Marin izučio nauke u Italiji, zatim boravljaše nekoliko godina u Florenciji, obljubiv tu ponajviše nauke mudroslovne. Zaljubiv se u neku talijansku djevojku Pavlu, opjeva ju u svojih Tirenah i ljubovnih pjesmah. Jer nije u Pavle našao odziva, vrati se kući, te se posveti svećeničkomu stališu. Kao svećenik živio je mirno i bezbrižno u družtvu mnogih svojih prijatelja. Držić bio je čista srdca i vesele ćudi, što svjedoče razgovori u njegovih komedijah, koje bi pomagao javno predstavljati po običaju onoga vremena. Već za mlada poda se sasvim hrvatskomu pjesničtvu, te napisa osim mnogih ljubovnih pjesama, g. 1546. svoje prikazanje (dramu) „Posvetilište Abramovo", a zatim g. 1547. komediju „Tirenu".

Njegova djela bogata su izvornimi liepimi misli, kriepkim jezikom i oštroumnom dosjetljivošću. Marin Držić umre 1580. g. Njegovu su smrt oplakivali u talijanskih sonetih Sava Bobalić i Miho Monaldi.

Od Držića poznata su sliedeća djela: 1. Tirena, tiskana u Mletcih četiri puta. Posveti ju kardinalu Silvestru Aldobrandinu. 2. Pjesme ljubovne tiskane g. 1351. 1607. i 1630.. 3. Novela od stanca, komedija.

Rukopisna djela: 1. Posvetilište Abrahamovo, u versih. 2. Porodjenje Isusovo, prikazanje u versih i u prostom govoru. 3. Osam razlikih komedija u prostom govoru. 4. Pjesma u pohvalu Vetranićevu. (Dalje.)

Moje putovanje i hamburžka učiteljska skupština.

(Piše Stj. Basariček.)

IX.

b) prva glavna sjednica.

(Dalje.)

Pösche iz Rummelsburga kod Berlina govori nešto o njemačkoj metodici, o Fröbelu, a najviše o gimnastici, a najmanje o samoj stvari, zato morade prije reda odstupiti.

Digitized by Google

Gospodična Jaffé iz Petrograda govori u obće o povlasti jednogodišnjega dobrovoljnoga službovanja u vojsci, te zahtieva jednako pravo za sve, jer svaki, koj radi i svoje dužnosti točno i revno izpunjava, vriedan je počitanja, te je zaslužan i dostojan član čovječanskoga družtva.

Dünker iz Sarkwitza dokazuje, da 95% sve učeće mladeži pučku školu polazi, pa da je s-toga veoma nuždno i potrebno, da se ista uzdigne. Premda je pučki učitelj, priznaje ipak, da pučka škola neodgovara svojoj svrsi, i da zato puk mnogo za nju i nemari. Prem se nemože pučka škola uzporediti višjim zavodom, to se ipak može i smije od nje zahtievati više, samo treba proizvesti neke promjene u pogledu sredstva, osnove i organizacije. — Što se tiče nedovoljnih sredstva, tomu da je krivo nedovoljno naobraženje učitelja u obskurnih internatih; što se tiče osnove, nju da kvari nerazmjerni obseg religioznoga gradiva*, a školskoj organizaciji, da će se deskočiti jedino razširenjem razreda sadanje pučke škole, a ne pako uvedenjem kakova nova pokrajnoga zavoda, kako bi to izvjestitelj Lange rado.

Gohr iz Berlina misli takodjer, da će se jedino shodnijim uredjenjem školske organizacije, a ponajviše temeljitijim naobraženjem pučkih učitelja pokrenuti napredak pučke škole. Pučke škole i pučki učitelji najglavnije su poluge narodne sreće i narodooga napredka.

Neumann drži, da je pitanje o školarini najglavnije i najvažnije. Država treba, da skrbi za uzdržavanje škola, jer dok ima pravo od svojih podanika zahtievati krv i novac, dotle se mora i za njihov duševni napredak i razvitak savjestno brinuti. Školarina je jedina zaprjeka višjemu naobraženju.

Ehman iz Berlina je takodjer proti školarini, te veli, da je bolje i shodnije naobraženje pučkoga učiteljstva prva i najpriečja potreba. Pošto se je udaljio od stvari, oduzeta mu rieč. Proti školarini govorili su još Toselovsky i Bungest.

Veber naglašuje naobraženje učitelja, te opet preporučuje centralnu knjižnicu „A. Komenskoga zaklade“ u Lipskom, kao pravu pedagogijsku riznicu.

Hechtenberg iz Rheidta očekuje spas škole jedino od temeljitijega naobraženja učitelja, te od svrsishodnije školske organizacije. S-uspjehom pučke škole nije narod samo radi toga zadovoljan, jer je organizacija školska opaka i nedovoljna.

Meier veli, da je religija duša škole, stoga da je potrebno kod naobraženja učitelja najviše paziti na religiozno naobraženje, kao što i na naobraženje čustva i značaja.** (Odobravaju.)

---

* Da je pruska škola religioznim gradivom, koje se skoro posve na izust učiti mora pretovarena, osvjedočili smo se prigodom razprave „o nutarnjem uredjenju pruskih škola.“

** Meier nije svećenik, pa ni učitelj natražnjak, već jedan od najstarijih i najčastnijih korifeja medju njemačkimi pedagogi, koji svakom sgodom odlučno i vatreno brani slobodu škole, pa ipak je kao što se vidi za religioznu obuku u školi. Od tud se neki naši razumnjaci mogu uvjeriti, da sloboda“ i bezvjerstvo“ nisu skroz identični pojmovi, kao što bi nam oni to svom silom dokazati rado. Medju njemačkimi pedagogi je samo jedna i to veoma slaba i neznatna frakcija, a sielo joj je u Beču, koja je proti religioznoj obuci u školi, nu na to ju je, kao što se čini ponukao više ekstremni odpor protivne stranke, nego li nutarnje pedagogijsko osvjedočenje.

Digitized by Google

Pošto je predložen zaključak debate, primljene su velikom većinom sve rezolucije dr. Langea.

Poslie polsatnoga odmora prešlo se je na razpravu drugoga pitanja „o školskom nadzoru“.

Izvjestitelj J. Shwarz iz Berlina. Moglo bi se gdjekomu činiti, da je razprava o tom predmetu nakon novostvorenoga školskoga zakona posve suvišna, nu tomu ipak nije tako, jer ni ovaj novi školski zakon neodgovara svojoj svrsi, niti potrebi pučke škole. U njem nejma ništa nova; — ona ista načela, koja su u njem, izražena su već odavna u „zemaljskom ustavu“ Pruske. Država je već odavna imala ona prava, koja joj taj novi zakon podaje, samo jih je drugomu propustila, ili bolje onaj drugi, koji je kao stališ od pamtivieka najveći neprijatelj svakoga napredka, najveći protivnik škole i učitelja, okupirao je ta prava. Nemir, koji se je u tom stališu porodio radi novoga zakona, pokazuje najbolje, kako je važan školski nadzor. Ministar-predsjednik knez Bismark nastojao je svimi mogućimi sredstvi, da tim zakonom prodre, nu nije pri tom ni najmanje mislio na školu. (Odobravaju). On je podao svećenstvu udarac samo sa svoga političkoga stanovišta, te si pribavio mogućnost, da može nadzornike, koji mu nisu povoljni** odmah i bez svakoga dalnjega pitanja odpraviti. — Taj zakon nije stvoren za školu, pa s-toga i nije za nikakovu porabu. (Odobravaju). Mi moramo radi napredka škole još i dalje ići, te da je svećenstvo rak-rana škole već kao takovo, a ne radi svoga političkoga držanja (odobravaju). Pogibeljnu bolest kao što je rak-rana lieči valjan lječnik oštrim nožem, pa tako bi valjalo i ovdje postupati. Za prijašnje školnike (govornik riše tom sgodom drastičnimi bojami nekadašnje učitelje) bijaše dakako takov nadzor dobar i potrebaŭ. Za novu školu nemari svećenstvo, pa to bi nam napokon i drago bilo, samo kad nebi kroz to trpila škola. (Odobravaju). Osim toga su svećenici veoma oholi i naduti, i to čim stariji, tim gorji. U početku obećavaju sva moguća, polaze kadkada i školu, nu s-vremenom na sve to zaborave, posvade se s učiteljem, nedolaze nikad u školu, i — napokon izvješćuju i o takovoj školi, koje nikada ni vidjeli nisu. — Da se prepirci izmedju škole i crkve svećenstva i učiteljstva jedanput za uviek na put stane, preporuča sliedeće resolucije:

1. Mjestni nadzor ima posve prestati, pošto se učiteljstvo punoljetnim smatrati može.

2. Za dalnji nadzor ima se brinuti država.

3. Za nadzornike imadu se birati samo takovi muževi, koji školu razumiju dakle vješti i praktični pučki učitelji.

Dunker. Prem se je reklo, da novi školski zakon nije za porabu, to ipak mislim, da se nešto dade veoma dobro upotrebiti i to saborske razprave o njem, osobito pako nazori Bismarkovi koji je javno priznao, da su pod starim gospodarstvom dobivali oni učitelji najgorju censuru, kod kojih su djeca najbolje napredovala, i da se na učitelje s-takovom censurom prigodom premještanja nije

* I koji neizpovjedaju njegov politički „otče naš“.

Digitized by Google

nikakov obzir uzimao. Samo je šteta, da je vlada takovo gospodarenje mogla podnositi tečajem 100 godina, te bi ga po svoj prilici još 400 godina trpila, da se nisu politički odnošaji promienili. (Odobravaju.)

Schnell iz Prenzlaua slaže se u načelu sa izvjestiteljem, ali ipak misli, da se je Bismarku premalo priznanja izkazalo. Bismark je mislio i na školu, dok je, kako stenografička izvješća svjedoče, izjavio, da valjan svećenik nemora biti takodjer i valjan nadzornik. Koliko je novi zakon važan, to mi u ovaj mah nemožemo ni dokučiti. Da je pako svrsishodan i valjan, to dokazuje priznanje, koje je radi njega izjavila sva inteligentna Njemačka knezu Bismarku. Taj zakon nije važan samo s-političkoga, već i s-pedagogijskoga gledišta, jer svim njemačkim školam pruža jedinstvenu upravu. To je prvi proljetni zračak, za kojim će svakako pravo proljeće nadoći. (Odobravaju). Za 10 ili 15 godina dobiti će škola učitelji sve štogod želili budu. (Odobravaju.) On predlaže dakle, da se Bismarku radi provedenja novoga školskoga zakona podnese adresa zahvalnosti.

Toselovský iz Berlina. Borba, koja se je pokazala na pedagogijskom polju, počima se malo po malo bistriti. K-tomu pripomažu i sami svećenici. U Hanoveru je položilo 17 svećenika svoju nadzorničku čast, tim nisu nikomu naškodili, niti su učinili kakov prkos, već su samo pospješili napredak škole. (Odobravaju.) Bismark je proizveo liepo i veliko djelo, s-toga predlaže i on, da mu se brzojavnim putem podnese zahvalnica. Bismark misli sigurno na školu, on misli i na ovu skupštinu, te će o njezinih rezolucija svakako ozbiljno razmišljati.

Paulsen iz velikoga Hausdorfa. Crkvi bi se tim veoma mnogo pomoglo, kad bi ju riešili od nadzora škole. Nu pita se samo, da li je već sada potrebno, da odstupi. (Glasovi: jest — jest.) Valjan nadzor košta mnogo novaca — a tih je malo. (Smiju se). Bismarkovim zakonom protjerana je škola sa kiše pod strehu; jer prije je trpila pod pritiskom crkvenim, sada će pod političkim.

Engelien iz Berlina. Sadanje stanje škole neda se dulje podnositi i to ponajviše radi toga, jer se u školskih stvarij neslušaju ljudi, koji s-njom najviše posla imadu. Pa ako gdjegod i pitaju učitelja, to čine tako, kao da mu tim neku milost izkazuju. Takovo stanje škodi učitelju, svećeniku i školi. Mjestno nadzorničtvo imalo bi posve prestati, zato treba da bude kotarsko nadzorničtvo što bolje uredjeno. Za vanjske potrebe škole neka se ustanovi mjestni školski odbor i to slobodnim izborom občinara; tim će se občine predobiti za školu. Kotarske nadzornike neka biraju učitelji dotičnoga kotara, a zemaljske kotarski nadzornici i to jedino prema sposobnosti, a ne po stališu. —

Dr. Blüher iz Lipskoga govori proti izjestitelju. I on je teolog, te je 12 godina radio na na školskom polju. Schwarz je svećenstvo jako ponizio — nu on misli, da su učitelji službenici ne samo škole, već takodjer države i crkve (Oho!) Svećenici su većinom pedagogijski naobraženi, te bi se imao nadzor samo nesposobnim oduzeti (Smiju se.) Ako i učitelji dobiju nadzor, to ipak neće biti bolje. (Nemir i buka.)

Ittig iz Bremerhavena veli, da netreba pobijati predgovornika, buduć je već tolikput pobijen u skupštinah i javnih glasilih, samo žali, što tako kriva

Digitized by Google

načela mora slušati od čovjeka, koje veli, da je prijatelj školi i učitelju, što mu se donekle i vjerovati može, jer drugi teolozi, koji su nam skroz neprijateljni, nedolaze ni blizu ovakovih skupština. — „Wenn so etwas geschieht am grünen Holze, wass wird am dürren werden“. (Živahno odobravaju).

Brosche iz Berlina Schnell je dobro prorokovao, Schwarz pače i Bismarkove misli pogadjao, on neće ni jedno ni drugo, već hoće da brani svećenstvo. — Svećenik, kao dušo-brižnik nemože se za školu zauzeti onako, kako bi rado (Glasovi: Istina je), pa ako to nečini netreba ga zato napadati. Da svećenici krivo izvješćuju, to nevjeruje, jer bi jih inače po zakonu kazniti trebalo. Ako su oholi i naduti spram učitelja, toje znak da su premalo pedagogijski naobraženi; jer u šest mjeseci se sbilja i neda mnogo naučiti iz tako ogromne znanosti. — Gdje se može naći za nadzor škole drugi koji sposoban čovjek, tu neka bude slobodno, nu po selih smo još uviek upućeni na svećenike. Samo treba nastojati, da si pedagogijsko naobraženje usavrše. (Nemir.)

Backhaus se čudi primitivnim nazorom predgovornika, te mu se čini, kao da si učitelji sami neušte pravo nadzora. — Položaj učiteljstva će se samo onda popraviti, kad se budu strukovnjaci postavljali za nadzornike. On neizključuje ni svećenike od nadzora — on jih štuje — nu osvjedočen je, da ni svaki 90. nije sposoban za nadzornika (Odobravaju.) Novi Bismarkov zakon nije posve zločest, prem mu je žao, što je na pedagogijsku stran odviše malen obzir uzet, ali ni politička se stran nesmije sasvim ignorirati. Oni, koji živu u katoličkih krajevih znadu, kako je svećenstvo pogilbeljno Niemstvu i njemačkoj državi. — Bismark je učinio početak, a naša je dužnost nastojati o tom, da se nadoknadi ono, što još manjka. O državnoj školi netrebamo ni govoriti, jer nesmiemo štogod takova zahtievati, što bi se protivilo načelom državnoga našega života i ustavnomu razvitku našega zakonodavstva, (Odobravaju).

Neumanu je žao, što su se neki počeli služiti neumjestnimi izrazi. Pedagogijsko naobraženje svećenika je nedovoljno, to se neda pobiti Orthodoksija je pogibeljna, ona je otrov naroda. Reklo se je, da je novi školski zakon posljedica g. 1806, nu on misli, da je posljedica reakcije i regulativa. (Odobravaju). Kad se ovaj sustav sruši, bit će sve dobro.

Sasse iz Hohenwestedta. Nijedan se stališ nenadzire toliko, koliko učiteljski. Mi neželimo biti bez svakoga nadzora, ali želimo što strožji strukovnjački.

Ehman. Već smo prije dvie godine u Berlinu primili resoluciju, koja glasi: „Najbolji korrektiv škole jest javnost“. Predlaže neka bi se ta rezolucija opet prihvatila.

Prigodom glasovanja primljene su sve rezolucije izvjestiteljeve, isto tako i Ehmanov dodatak. Predlog glede Bismarkove adrese je propao.

Pošto je ustanovljen dnevni red za drugi dan, svrši se prva glavna sjednica.

(Dalje.)

Digitized by Google

Izvanredna skupština hrv. ped.-književnoga sbora.

(Svršetak.)

Iza kako su upravljajućim odborom predložena obća načela u formi rezolucija prihvaćena bila, prešlo se je na izvješćivanje o pojedinih čitanka. Ponajprije se je preduzela osnova za novu početnicu, koju je izradio g. Ivan Filipović.

U svojem izvješću razlaže spomenuti izvjestitelj obširno najprije u čem se sada za početnice najobičnije metode sastoje; zatim prelazi na mane i prednosti tih metoda, kako su i kuda po ovoj ili onoj metodi sastavljene početnice razširene, pokazuje korist ili škodu, što bi se po napredak mladeži postigla prihvatom ove ili one metode; a napokon daje potanki pregled i razredjenja i gradiva nove sastavit se imajuće početnice.

Po tom pregledu razdieljena će biti početnica na 5 razdiela, u kojih će se djeca postupno i sigurno voditi sve u koncentrično udešenih i okruženih krugovih, od najmanjega pa sve do najvećega, na koliko to dopušta cilj i svrha prve školske godine. Svaki razdjelak sačinjava za sebe strogo odieljen stupanj, a od prvoga počam, pa do zadnjega spojena je svuda uz obuku u pisanju i čitanju takodjer i obuka zorna i stvarna, da se tako od prve obuke počam što skladnije sve umne djetinje sile razvijaju, a sama obuka da od prvoga početka što svestranijom bude. Skupština je velikom pozornošću slušala razlaganja izvjestiteljeva; a kako je on svojim razlaganjem želji svijuh skupštinara udovoljio, dokazom je, da mu je osnova iza nekojih pobližih razjasnjenja sva doslovno prihvaćena. Osobito je pako povoljno na skupštinu djelovalo, što se izvjestitelj nije u svem za tudjimi uzori povodio, a naročito ne po njemačkih, nego da je i na polju slavenske pedagogije našao uzornika, kao što je to njim navedeni Konštantin Ušinski, koji je u svojoj početnici i čitanki za drugu godinu kud i kamo prije i metodom i sadržajem i uredjenjem nadkrilio i same Niemce; koji tek sada za ono se bore, što je on već prije desetak godina izveo, a njegov narod usvojio i odobrio. A zato je upravo ta osnova tim više svim i omilila, što je velikim dielom osnovana na slavenskom uzoru, te će se njom, ako i više odobrenje stekne, početna naobrazba naše mladeži posve na domaćem, na slavenskom temelju osoviti ne samo riečju, nego takodjer i duhom i tvorom svojim.

Zatim je čitao g. Lj. Modec osnovu za prvu čitanku. Razloživ ponajprije svrhu čitankam u narodnoj školi u obće, uze razpravljati pitanje, da li se imaju već u prvoj čitanci pojedine realne struke zasebice voditi, ili bi se imalo time započeti istom u 2. čitanci, t. j. u trećem razredu, i dokaza, da s-pedagogičko-didaktičkih razloga mora imati prva čitanka svoj osnov i oslon na početnici, te da valja gradivo prve čitanke tako udesiti, da će djeca nekim načinom opetovati, što su učila u 1. razredu, a ujedno da si to znanje najlagljim načinom umnože i razšire. Treba dakle gradivo tako razrediti, da će djeca čitajuć još jedan put proći predmete, što no ju okružuju, te počam od sama sebe i bližnjih joj u kući temeljitije zrieti sve stvari u kući, oko kuće, dvorištu, vrtu, polju, livadi, šumi itd., ali dakako o tom uz navod učiteljev i misliti, govoriti, neke stvari i crtati, a mnoga i napisati.

Digitized by Google

Kroz čitavo pako realno gradivo za zorove, koje se ima predstaviti u kratkih lako razumljivih štivih, imaju biti upletena i moralna štiva, liepe pripoviedke, pjesmice, basne, priče i gonetke, da tako nekim načinom realnu obuku zaslade, te ujedno djeluju na čuvstva i volju. Spomenu još, da se o shodnosti tako uredjene prve čitanke tim više uvjerio, pošto je i za to našao uzornika u prije spomenutom Ušinskom, koj je svoju čitanku: „Rodnoje slovo“ na isti način uredio; pa da i u njemačkoj literaturi ima na istom temelju osnovanih krasnih čitanka, kao što su one: Lese- und Sprachbuch od Josipa Heinricha u Pragu i Deutsches Lesebuch od Rudolfa i Waldemara Ditleina u Wittenbergu. Skupština primila je poslie kratke razprave jednoglasno ovu osnovu.

Za 2. čitanku (3. razred) predložio je osnovu g. V. Mařik, a za 3. čitanku (4. razred) g. Ivan Šah. U obih ovih čitankah imalo bi se po predlogu gg. izvjestiteljâ gradivo porazdieliti na pojedine struke, a svaka struka tako izraditi, da će sačinjavati neku cjelost. U 2. čitanki imali bi se pojedini odsjeci u kraće izvesti, te osobiti obzir uzeti na domovinu i domaće prirodnine, dočim bi odsjeci u 3. čitanki imali biti podpuniji, te se u njih obzir uzeti i na susjedne nam zemlje i njihove proizvode. Skupština se u svem glede razredbe složila, a na obrazloženi predlog g. S. Cihlaŕa, zastupnika bakarskoga kotara, zaključila je skupština jednoglasno i oduševljeno, da se imaju čitanke osvrnuti i na individualnost hrvatskoga Primorja i na Dalmaciju, te tako da bude čitankam za III. i IV. razred dodan jedan odsjek o našem moru, o pomorstvu, brodogradnji i trgovini domaćoj i prekomorskoj. Zapodjela se razprava i o tom, da li bi se imalo u 3. čitanku uvrstiti odsjek, u kojem bi se u kratko, te u laganom slogu protumačio naš ustav i najbitnije stvari iz javnoga i privatnoga prava. Poslie odulje razprave o tom pitanju zuključi skupština, da se ima takov odsjek uvrstiti, a veleuč. g. dr. N. Špun-Strižiću, koj se izjavio pripravnim, taj odsjek izraditi, odazva se skupština sa srdačnim: živio!

Gdčna Marija Jambrišakova predloži nadalje, da bi se imala s-obzirom na posebnu svrhu ženskoga uzgoja sastaviti barem za IV. razred djevojačkih učiona posebna čitanka. Poslie kratke razprave zaključi skupština, da se umole obe vis. vlade, neka bi dozvolile, da se za IV. razred djevojačkih učiona izradi posebna čitanka.

Glede čitanka za opetovnice izjavi predsjednik, da se za sad u to kratko vrieme nije mogla sastaviti osnova za ote čitanke, ali da će se pedagog.-knjiž. sbor pobrinuti, da budu do glavne skupštine toga sbora priredjene i ote osnove, pa će ih onda na razpravu podnieti. Skupština odobri taj predlog.

Napokon odabra skupština iz svoje sredine deputaciju, koja je imala izraziti koli vis. voj. c. kr. zapovjedničtvu, toli vis. kr. zemaljskoj vladi svoju najdubljju zahvalnost, što narodnomu školstvu toli obsežnu brigu posvećuju. Odabrana deputacija svoj poklon učini, a obje vis. vlade izjaviše najveće zadovoljstvo o cielom tečaju i râdu ote skupštine, te da s pouzdanjem očekuju dotične elaborate.

Konačno mi je još i to spomenuti, da su 3. točku odpisa vis. c. kr. vojnoga zapovjedničtva od 29. Travnja t. g. br. 892., kojom se ustanovljuje, da

Digitized by Google

imaju čitanke pojednako sadržavati štiva, tiskanih latinicom i ćirilicom, prihvatile sve gradjanske i glavne nčione, koje su se bile pedagog. sboru odazvale, do jedne jedine glavne škole; to je prihvatila skoro jednoglasno i skupština; jedina se prepirka porodila radi toga, da li se ima ćirilicom začeti u 2. ili 3. razredu i tu se većina odlučila za 2. razred, a to ni nije ništa nova, kad se je i dosele u 2. razredu ćirilica učila.

Raznice.

— Kod c. k. glavnoga voj. zapovjedničtva kao krajiške zemaljske upravne oblasti ustrojen je poseban odjel za bogoštovje i nastavu, te uslied toga su naimenovani g. major Stj. Spilauer za odsjećnoga savjetnika, a g. Živko Vukasović za zemaljskoga nadzornika srednjih učilišta.

— Na kr. učiteljištu zagrebačkom obdržavani bijahu učiteljski izpiti od 7. pa do 16. o. m. Podvrglo se izpitu 12 pripravnika i 12 privatista. Od pripravnika odobreni bi dva za učitelje četverorazrednih glavnih učiona, a ostali za učitelje trorazrednih pučkih učiona, od privatista pako odobrena bi trojica za učitelje glavnih, a ostali za učitelje trorazrednih pučkih učiona.

— U prekolitavskoj polovini naše monarkije zapodjeo se u školstvu novi pokret, uhvatilo se najme ministarstvo bogoštovja i nastave s-učiteljstvom u koštac, a to nije šala. Da je ministarstvo jače, pa da kvači neće nitko posumnjati, nu kako će na posljedku borba izpasti, neda se ipak unaprvo kazati, jer u Prekolitavskoj riedko je koje ministarstvo ostarjelo, pa kako se sve čini, izbrojeni su već i ovomu dani. Pak rad česa se ta borba zametnula? Evo u kratko odgovora: Po toli razvikanih temeljnih zakonih Prekolitavske svatko bi imao biti slobodan glede vjeroizpovjesti, te nebi nikoga, koj je punoljetan, mogao prisiliti ma na kakov religiozni čin. Tako glasi zakon, propisan za sve gradjane, pak ga eno pomisliše i učitelji, da su punoljetni, da dakle i za njih valja. Ali se prevariše. 8. Listopada prošle godine izdao je ministar Stremayr *naredbu*, da imade katolička mladež, a uz nju i učitelji kod religioznih čina sudjelovati. Učitelji mišljahu, da ih nitko nemože na išto siliti, što je proti jasnu slovu zakona, te podignu uslied toga **stalni odbor austrijskih učiteljskih skupština** prosvjed, a podpisa ga i predsjednik toga odbora ravnatelj i školski nadzornik Bobies. U tom prosvjedu iztaknuše, da je ta ministarska naredba očita povreda naravnoga i zakonskoga prava roditelja, koji imaju sami i jedini odlučiti o religioznih činih svoje djece, pa da je i pedagogički nevaljana, jer se na religiju nesmije nitko silovati. Učitelji pako da nemogu, ni nesmiju pri tom sudjelovati. Što će na to ministar? Skine Bobiesa s-nadzorničtva, što je podpisao prosvjed. Na to podiglo glas i učiteljstvo i novinstvo, a ministar, da opravda svoj čin izdade okružnicu, u kojoj uze svoju naredbu ovako tumačiti: Obuka u religiji i religiozna vježbanja cjeloviti su dio nauku i uzgoju na javnih pučkih i srednjih školah, te ostaju pod neposrednom upravom konfesionalnih organa. Toga radi pripada naredbam konfesionalnih organa u njihovu zakonitom djelokrugu karakter obvezne norme za školu, učitelje i učenike. Pošto se nijedan sastavni dio uzgojnoga sustava nemože prepustiti školskoj mladeži na volju, dakle niti to, hoće li neće li vršiti religiosne čine. Učitelji su pako dužni, da nadziru i bdiju djecu kod religioznih čina, ali im se nenameće **da sami izvršuju religiozne čine**. Na to podigla su glas za Bobiesa i neka učiteljska družtva, a ministar ih naprosto razpusti, te ujedno zaprieti, da će znati upotriebiti i druga sredstva, ako će se tko usuditi i nadalje Bobiesa braniti. Evo ovako stoje stvari u Prekolitavskoj. Mi se nećemo za sad upušćati u razpravu koliko li prekolitavski temeljni zakon valja ili nevalja, nego pitamo samo: čemu izdavati zakone i trubiti po svietu njihovu liberalnost, a sutra ih ni sam nedržati? Kako se može država stalno urediti, kada se jednom rukom gradi, a drugom razgradjuje!

Književnost.

Razpis književne nagrade.

Družtvo za poviest i starine Jugoslavena u Zagrebu liepu ima svrhu, da iztraži, izpita, sabere i sačuva sve, čime bi se poviest Hrvatâ, a i poviest ostalih jugoslavenskih plemena bar ponešto razjasniti dala; ima dakle liepu svrhu, da pripravlja i prinese kamenje za palaču kritičke poviesti i Hrvatâ i njihove sadašnje domovine. Koliko je družtvo liepu svoju svrhu za dvadesetdvogodišnjega

Digitized by Google

obstanka svoga kod neznatnih sredstvâ promaknulo, na rodoljubivom je občinstvu hrvatskom, da prosudi. Nu da se radinost na tom polju i još većma probudi, a radniku da nebude trud baš sasvim uzaludan, odlučilo je ravnateljstvo družtva u sjednici, držanoj dne 19. Lipnja t. g., da se razpiše nagrada od tri carska dukata za najobširniji i najbolji odgovor na družtvena pitanja, koja su već sl. občinstvu poznata, ali će se još jednom putem javnih glasila objaviti. Radnja treba da bude bar od pol tiskana arka, a ima se poslati podpisanomu tajniku družtva do konca rujna t. g. u frankiranih pismih, ali bez imena piščeva, koje ima biti napisano u posebnom, zapečaćenom i radnji priloženom pismu. — Nagradu dopitat će samo ravnateljstvo u svojoj ravnateljskoj sjednici.

U Zagrebu, dne 1. Srpnja 1873.

Ivan Kukuljević, predsjednik. — Gjuro Šimončić, tajnik.

— „Tjeloslovje. Kratki tumač dr. Fiedlerovim anatomičkim stjenim daščicam. Napisao Gjuro Šimončić, učitelj gojitbe na kr. učiteljištu u Zagrebu“. Pod ovim naslovom izašlo je kratko, ali jezgrovito djelce, kakova dosele još neimadosmo. Preporučamo ga zato što toplije i učiteljem i drugim uzgojiteljem, jer će svakomu taj rukovodnik odista dobro doći. Dobiva se po 20 novč. kod sama sastavitelja u Markovoj ulici, br. 17.

Natječaji.

— Za popunjenje učiteljskih mjesta u Bojni, Buzeti, Blatuši, Staromselu i Stipanu kao i na djevojačkih školah u Perni, Gorah i Malomgradcu 1. banske pukovnije sa plaćom 300 f., paušalom od 6 for. i pravom na petgodišnje doplatke i na mirovinu, dalje 6 hvatij drva sa stanom u naravi razpisuje se natječaj do konca Kolovoza t. g.

Natjecatelji (natjecateljice) neka svoje obrazložene molbe putem predpostavljenih oblastij neposredno pukovniji ili kotarskomu uredu u Glini do opredieljene dobe pošalju.

U Glini dne 5. Srpnja 1873.

— Za učitelje na općih narodnih školah u Ponikvah i na Otoku, ogulinske pukovnije; u Plaškom, Kunicu, Zbjegu, Toboliću i Tržiću u upravnom kotaru plaščanskom; u Grahovcu i Kršlju u kotaru rakovičkom; u Drežnici, Vodoteću, u Prokikah i kod Sv. Jakova u upravnom brinjskom kotaru. Plata: 300 for. a. v. i 10 % petgodišnje doplate, nuz to stan u naravi ili 100 f. godišnje stanarine, 6 hvatij drva i pravo na obskrbu.

Molbenice se šalju do 15. Kolovoza t. g. dotičnim kotarskim oblastim. Naročito se još napominje, da nove imenovani učitelji nejmaju nikakovo pravo na odštetu putnih troškova.

U Ogulinu, 13. Srpnja 1873.

— Za popunu učiteljskoga mjesta u Buku, s-kojim je skopčana plaća od 315 for. a. vr. udoban stan, 1200□° zemljišta i 15 hvatij drva, razpisuje se natječaj do konca Srpnja t g.

Natjecatelji imadu svoje potrebitimi dokaznicami obložene molbenice do gore naznačenoga roka podnieti veleč. g. Josipu Kraljeviću, podarhidj. i župniku u Kutjevu.

— Za učitelje na narodnih školah u Sumedju, Brebrini, Drenovcu i Miterlipovcu kotara oriovačkoga; u Svinjaru, Štivici, Vrblju, Okućanih, u Dolnjih Bogičevcih, Bodegraju i Staroj Gradiški, novogradiškoga kotara; u Plesmu, i Dolnjem Raiću, novskanskoga kotara. Plata: 300 fr. a. v., stan u naravi ili 100 for. godišnje stanarine, 6 hvatij drva i 6 fr. pisarničkoga paušala. Molbenice se šalju do 15. Kolovoza t. g. propisanim putem dotičnim kotarskim oblastim. Molitelji se još spominju, da je mladež u Okućanih, Bodegraju, Dolnjih Bogičevcih i Dolnjem Raiću grčkoiztočnoga vjeroizpovjedanja, dočim je u ostalih mjestih vjeroizpovjedi katoličke.

U Novoj Gradiški, 13. Srpnja 1873.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 22. U Zagrebu, 1. kolovoza 1873. Tečaj XIV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora".

„Napredak" izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka, novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora". Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Učitelj da je vješt materijalno naobražavati duh svojih učenikâ.

(Piše Mijat Stojanović.)

I.

Materijalno naobraženje duha.

Najprvo ćemo progovoriti koju o raznih sredstvih materijalne naobrazbe. *Zalutao* bi onaj, koj bi mislio, da nejma drugoga naobrazbenoga sredstva, nego je ono ograničeno na učevne časove u školi, gdje se sustavnim redom predaju pojedini učevni predmeti. Takovo je predavanje istina nuždno, ali nije jedino sredstvo, kojim se materijalno naobražava glava. Priroda je prva, ona je i skupa i najbolja i najbogatija ljudska učiteljica. Čudit se mora čovjek često nad množinom predstavljanja, što ih diete steče bez naše pomoći, i što ih tek onda spazimo, kad se učenik valjano izputi i uvježba u jeziku, te bude u stanju predstavljanja izražavati.

Nazorna je obuka važno sredstvo naobrazbe. Da vidimo, zašto to? Buduć za cielo duševno naobraženje ništa važnije nije, nego da čovjek posjeduje mnogo pravih, podpunih zorova ili zrienja, zato valja, da odgojitelj i učitelj putem nazora unapredjuje obuku svojih pitomaca koliko je samo ikada moguće više i bolje.

Dajmo djetetu priliku, kako će steći mnoge, prave nazore. Nemojmo ograničavati naobraženje nipošto samo na učevnu knjigu školske i časove. Pobudjujmo već doma i u školi u djetetu volju i nagon, sve štogod vidi, točno i pravo upoznati i promišljati pri svem i svačem na svrhu, na sredstva itd. Zanatoslovna znanja, stečena tim načinom, važan su prinesak k naobraženju za zbiljni život. Pri takovoj nazornoj obuci niti je stalo do podpunosti i savršenosti, niti do oblikâ i reda kakvoga sustava. Djeteta se u ranoj mladosti neprihvaća obuka podpuna, sustavna, ali može se ono naučiti, predstavljat si pravo pojedine predmete. Predjimo sad na porabu slikâ pri nazornoj obuci.

Digitized by Google

Iste slike nesmiu sadržavati ničesa, što bi posredno ili neposredno protivno bilo ćudorednosti. Nezaboravljajmo, da pitomac neće ostati pri slici, nego će si često koješta pridomisliti, i da tako postaju prignuća i požude, koje bez slike nebi se možebit izlegle, nebi postale. Drugo moraju biti predmeti na slici vjerno, pravo i razgovetno predstavljeni.

Pri slikah odnosećih se na poviest, ćudoredbu i nabožnost treba treće paziti dapače na isti izraz crtâ u licu u stasu i obrazu, i cieli je tip važan. Četvrto računat je k pravilnomu predstavljanju dalje i razmjer slike. Peto tvorila, (kalupi, izgledi, obrazci) uviek su shodniji pri nekih predmetih nego slike, n. pr. pri strojevih. Premda pravilnost slikanja uviek zaslužuje prvi obzir, ipak i ljepota je vriedna obzira. Valja naobraziti i oko i ukus dječji, a oboje se može naobraziti tako: Na slikah neka se nenalaze mnogi, osobito protivni predmeti, što se veli guska i prase, nevalja da su slike pretovarene suvišnimi uzgrednimi predmeti; glavna osoba ili glavni predmet valja da je iztaknut, kako bi padao u oči. Alegorične slike mogu koristne biti za zreliju mladež, ali za djecu nisu za ništa.

Odgojitelj neka nezaboravlja nikad rabeć slike, da je neposredni nazor kojega predmeta uviek bolji, nego li posredni slikom proizvedeni. Priroda je najbolja slikovna knjiga za djecu. Rano i prekomjerno rabeć slike slabi se prava moć promatranja i tim razmnjeva dobiva prevagu. Pri jako maloj djeci mogu ze dakako upotrebljavati slike kao sigračke, ali ne kao sredstvo naobrazbe razuma. Počimajmo naslikanjem jednostavnih, djeci dobro poznatih predmetâ, jerbo se diete pri ovih najlaglje znade orientirati, najlaglje zna nalaziti i shvaćati razliku izmedju slike i predmeta i pojimati mjerna i brojna odnošenja. Na tom praktičnom putu sravnjivanja učimo diete, što je slika i što može biti. I pri većih pitomcih neupotrebljavajmo jako mnoge slike. Množina slika škodi pozornosti, škodi zanimanju i tim se više zapriečuje nego li pomiče naobrazba. Odgojitelju je stalo do toga, da pitomac pozorno promatra, da mu se probudjuje razmišljanje, da djeca negledaju slike ništa nemisleć, da nezijaju kao telci u nova vrata, već valja odgojitelju napućivati pitomce, kako će promatrati ne samo cielu sliku nego i njezine pojedine dielove, njezine sastojine; valja mu osvjedočiti se, da li su djeca sve pravo i podpuno promotrila. Koristno je upušćati se sa pitomcem i u razgovor o koristi, porabi, o svojstvih predmeta, ili o izvorih, o posljedicah, o ćudorednoj vriednosti predstavljena čina i tako se slikom poslužiti za obuku razuma ili oplemenjenje i naobraženje srca.

II.

O izkustvu kao ljudskom učitelju.

Putem nazora steče čovjek ne same pojedina predstavljanja, nego često, jako često izvodi on odtud za sebe obća pravila, načela i uporave, koje su jako važna stvar za gradjanski život. Izkustvo je, i uviek je bilo izvrstan učitelj i meštar. Izkustvo nam razjašnjuje i tumači pojedine nauke i obuke, i to živo i nazorno ih razjasnjuje; ono nas odrješito osvjedočava o istini i važnosti pojedinih načelâ, ona utuvi i upilji u glavu i u srce, da nezaboravljamo ono, što bi inače

Digitized by Google

bez izkustva brzo zaboravili. Samo prošavši školu izkustva postaje čovjek praktično vještim, umješnim, uvježbanim čovjekom, i ima znanjâ, koja se steći dadu samo putem izkustva a ne inače. Zato valja da odgojitelj ne samo neuzkraćuje pitomcu nipošto priliku, kojom bi ikako mogao doći do kakva izkustva, nego nasuprot pružat mu mora priliku, kako će se moći praktično uvježbati u onom, o čem je teoretično obučavan, neka uporabljujuć ono i sam potvrdi praksom. Da odgojitelj mora voditi pitomca na polju izkustva, da ga mora čuvati, kako nebi preskupo plaćao gdjekoje znanje, te se opeko i kvarovao, samo se po sebi razumie. (Svršetak.)

Djedova aritmetika.

(Iz francezkoga prevela M. Fabkovićka.)

Diete mora lako i rado učiti, mora uz nauku prionuti, ako mu ima biti hasnovitom; ovo je načelo svimi misaonimi pedagogi prijeto. Nu nauka je težka, mnogomu u svojoj ozbiljnosti suhoparna, za diete dakle, koje jošte neumie shvaćati njezine potrebe, ciene, krasote i zamašaja, dosta je puta i dosadna.

Visi tu mnogo, dapače sve od načina, kojim učitelj s-djecom postupa, kojim mu tu ili onu znanost predaje, tumači. Ako već kod svake obuke treba više manje potežkoća svladati, mnijem (a u tom će se većina učiteljstva s-menom složiti), da jih ima kod obuke u računstvu najviše.

Kod ovoga se je predmeta takodjer najviše griešilo u tom, što se je splohomice podavao posve mekanički, gdje bi se djeca morala jošte s-pameti učiti svakojaka abstraktna pravila.

Posljedice takova postupanja svim su nam dovoljno poznate: „djeca računaju nerado, zlo, nemisleć kod toga na ino, nego kada će svršiti, kako će se ga brže bolje riešiti.“

Ovoj nevolji podpomože glasoviti francezki pisac Jean Macè „Djedovom aritmetikom,“ podavajuć svojim upravo divnim načinom ključ, kojim se lako otvaraju ta težka, gvozdena vrata, vodeća na sigurnu stazu, po kojoj će diete neznajućke, igrom, nu neodoljivo biti privabljeno u naručaj ozbiljne znanosti, u krilo aritmetike, koj problem Djedova aritmetika sbiljam igrajućke rješava.

Začarana krasotom toga djela, podavati ću ga štovanomu našemu učiteljstvu, da se njim nasladi, a prisvojivši si divni način predavanja piščeva, sebi i mladeži da olakoti mućan posao.

Došao djed.

A što vam je dječice, te ste tako nujna? Zar vas je tko karao?

— Ah, djede mili! moramo sbrajat — ili adirat; a to je u istinu strašno dugočasno.

Što, da je strašno dugočasno? Nipošto. Da vidimo! Reci mi ti mali debeljko: što je sbrajanje?

— Sbrajanje je operacija, kojom se — — kojom se — —.

Povuci samo! operacija, kojom — —.

*

Digitized by Google

— Evo, gledji samo djede, kako se to radi! Napišu se brojevi pod brojeve; jedinice pod jedinice, desetice pod desetice, stotice pod stotice — —.

— Ta, ta, ta, ta, kako dobro znamo ovaj naš broj na izust!

A što dalje?

— Dalje? Onda se to sbraja. To nije zabavno; ne, podnipošto.

— Zaisto nije se dobro zamislio onaj, koj je izumio tu aritmetiku!

Gledjider samo tu djevojčicu, kako se vara! On je imao prekrasnu misao, pak ako mi obećaš da budeš čedna, to ću ti o tom nešto pripoviedati, što će tvoje mnienje o toj stvari možda čvrsto promieniti.

— Što li! zar pripoviedku ob aritmetici? Zar i takovih ima!

Dakako. Evo ti jedne, da nenapominjem drugih, koje bi ti se mogle pripoviedati, kad bi se htjelo.

— A kako se zove ta tvoja pripoviedka!

Zove se „Dogodovština dvajuh jabučara", — a brzo ćeš uvidjeti, kako su bili sretni, kada jim se pokazala aritmetika.

— Ah, dragi djede, velike li štete, što nemožemo toga slušati! Jer onda nebismo tegnuli načiniti svojih adicija prije, nego dodje učitelj.

Zadanas bilo vam prosto prekrstiti ote svoje adicije, mali moji reveži, da nas sam vam ja učiteljem. Dobro pazite, te si zapamtite dogodovštinu dvajuh malih jabučara.

I. Numeracija.

Tako vam jednom življahu mala dva dječarca, koji su trgovali jabukami. Njihova kumica, koju bi sve držalo za vilu, dala jim je ovelik vrt, u kom bijahu posadjene jabuke najkrasnije, što jih je ikada bilo na svietu. Svake godine radjale bi sve upravo obilato, a sve su si bile slične, kao da su jednoga ciepa. Tu vam nije bila slika tržišća, gdje su pomiešane veliki s-malimi, gdjeno znaju seljaci one veće i ljepše pometati odozgor u košari, samo da si privabe više kupaca. One tamo jabuke bijahu si sve splohomice tako slične, da jih nije trebalo izabirati. Mogao si jih uviek kupiti od oka, poprieko.

A sada vam je lako pogoditi, jesu li se naši dječaci morali mnogo brinuti, da svoju robu prodaju. Čim bi djeca ovu dvojicu opazila, eto ti sve djece iz susjedstva k-majkam svojim; trgovina se uviek brzo sklapala, jer se pouzdano vadile jabuke iz košare.

Ova dakle naša dva dječaka zasluživahu si i namirivahu sve svoje potrebоće ovim najugodnijim načinom, i da se nisu morali poradi neke trajne stvarice neprestano prepirkivati, eno jih podpunoma sretnih uviek.

Stariji brat, inače pravi trcljo i debeljko, uza to vatrena oka i smjela pogleda, rumena lišca, čvrstih i širokih rûku, bijaše uviek najsretniji, kad je mogao sve jabuke sabrati i sgrnuti u jednu veliku hrpu. Gdjegod bi jih znao najti, migom bi priskoknuo k-njim, pak jih pobrao i bržebolje odneso na gomilu. On se je ćutio samo onda bogat, kad je vidio, da mu je sve njegovo blago i bogatstv

Digitized by Google

nagomilano u jednoj jedincatoj hrpetini. A s-toga upravo nadjenuo mu brat ime: Gomiljko. Evo i mladjega!

Taj bijaše malena i blieda lica, s-kojega mu virilo nepouzdanje i lukavost; ruke su mu bile tanahne i nježnih prstića, stasa pako bijaše malena, slabahna i vitka poput konopljice. Evo mu i naravi. Tomu su uviek bile u glavi raznovite neprilike, sve moguće i nemoguće nesgode i nevolje, a tako se dugo nije znao umiriti, doklegod nije poraznosio i posakrivao po svih mogućih kutovih sve svoje imanje. Onda se je osjećao podpunoma zadovoljnim, kad bi u svakom kutku nahadjao nešto od svojega imanja. Čim bi se brat samo časkom okrenuo, eno ti ga migom, gdje se šulja iza gomile jabuka, te u nju svojimi tanahnimi prstići, kojimi grabi lakomo jabuke. A kamo će s-njimi? Bježi bržebolje, pak jih posakrivaj u sva poznata mu skrovišta!

Čuda li sada, ako mu je brat Gomiljko nadjenuo neliepo ime Dielković, jer se bio nanj ljuto razsrdio, povrativ se neke večeri kući, što nije našao baš ništa od velike svoje gomile, koju si je bio jutrom onako liepo složio.

Moram vam i to reći, da u ono doba nije jošte bilo aritmetike, a posve je naravno, da oba dva brata nisu o njoj znali niti rječice.

Znali su brojiti na prste do deset; nu dalje od deset nisu već ništa vidjeli. Pak upravo to je bila ona kvačica, radi koje bi se znali toli živahno keckati. Kada bi Gomiljko poizpraznio sva skrovišta svojega brata da načini *liepu* gomilu, ovaj mu je uviek dokazivao, da nije podpun broj. A kada bi Dielković razorio veliku hrpu, da iz nje ponačini malene, onda je stariji dozivao sve svoje bogove za svjedoke, da mu je brat putem poizgubio jabûka, a nijedan njih nemogaše uspjeti u tom, da prebroji navlas jabuke bud velike hrpe i male, jer su obadvojica već posve izgubili glave.

Nu srećom po nje, pohodi jih neke večeri njihova sestra imenom Bistra, koja je živila kod dobre vile, njihove najma kumice, i koja je bila već i sama živa skoro slika vile, a uza to jošte nježna i skladna te kao stvorena upravo za to, da svakoga začara svojom milinom. Bistra nije trgovala jabukami, jer nije dobila nikakova vrta; ali u zamjenu vila ju bijaše nagradila tolikom duhovitošću, da se je mahomice u svih prilikah i okolnostih umjela dosjetiti, što i kako joj je što činiti, ma se to mnogim ljudem pričinjalo i kako zamršeno.

I tako našla je jednom obadva si brata, gdje su se inatili pred hrpom jabuka, koje su preko polovine napunile sobu.

— Ta velim ti jošte jednom, da jih ovdje manjka.

Imao sam ih mnogo više prije, nego jih je tu sada.

Na to će drugi: ja ti pako velim, da su ovdje sve.

Idi dakla sâm, pak zaviri svakamo, nebi li ti koja bud gdje zaostala.

I tako bi se pravdali bez kraja i konca; svaki je neprestance ponavljao, jednu te istu stvar.

Lako vas je umiriti, — podvikne u to Bistra. Treba samo da se jabuke prebroje.

Digitized by Google

Pa u tom je upravo ta pogrješka, što jih prije nismo prebrojili, rekne mladji brat.

A to i jest ono zlo, što neznamo brojiti nego samo do deset, — odzovnu se stariji.

Što li, da neznate brojiti nego samo do deset?!

Neka vas! i za to ćemo najti način, kojim se može izajti iz neprilike.

Hoću da vam pokažem, kako ćete si prebrojiti sve jabuke, a da neprekoračite deset.

O, mila sestrice, što je krasotâ na tebi, ova će biti najljepša! uzklikne rumeni debeljko od radosti poskakujuć; pak ju stao cjelivati u obadva lišca.

Al kako ćeš to pogoditi? mnijaše na to onaj bliedko, motreć si sestru pogledom nepouzdanja.

Tu vam, nebojte se, nejma nikakova zla. Potražite mi svoje vrećice, škatulje, pak i velike košare! (Dalje.)

Hrvatski pisci.

Priobćuje Janko Tomić.

(Dalje.)

Vidali Ivan rodio se oko godine 1525. na otoku Karkru (Korčuli). Sve, što o njegovu životu znamo, sačuvano je u 41. poslanici Nikole Nalješkovića, koju mu ovaj 16. studenoga 1564. iz Dubrovnika pisa. U toj poslanici imenova ga Nalješković vlastelinom karkarskim, pohvali ga i reče: „da sav narod Hàrvata vapi, da je kruna od zlata, kojom se svi diče, da ga i gospoda bnetačka veoma hvale i štuju, i da ga slavi ne samo rodni grad Karkar, nego i liep Dubrovnik, Hvar novi i stari, ravni Zadar, i Šibenik i Spljet s-Kotorom“. Od njegovih pjesama sačuvana je jedina odgovorna pjesma na Nalješkovićevu poslanicu.

Vidali pjeva o Dubrovniku:

„Svuda ga je puna slava, svud on slove.
Hàrvatskieh ter kruna gradov se svih zove.

(Pjesnici Hrv. II. str. 96. —)

Divnić Petar, (r. oko 1528; † oko 1600.) sin Šimunov, rodio se u Dubrovniku. Porodica Divnićeva došla je iz staroga Skradina u Šibenik i brojila se tu medju prve vlasteoske kuće. Stekavši silno blago, mnogi su bili uzvišeni izmedju Divnića na visoke časti, a drugi su se proslavili svojim znanjem i književnimi djeli, kao n. pr. brat Juraj Divnić, zatim brat Petrov Ivan i njegov unuk Franjo. Petar ode mlad u Rim, gdje postane g. 1542. članom sbora sv. Jerolima, a kašnje i častnikom istoga zavoda, i tu je boravio tja do g. 1548. Vrativ se kući, obnašao je gradjanske časti s-priznanjem svojih sugradjana. God. 1561. oženi se sa svojom rodjakinjom Katarinom, koja mu je sedmero djece rodila. Petar bijaše ne samo dobar pjesnik, nego takodjer junak na glasu, ratujući

Digitized by Google

velikom srećom proti Turkom. Radi svoga junačtva i nekih drugih služba, podieli mu kralj Rudolf II. 13. Srpnja 1587., ugarsku plemenštinu, spominjuć u darovnom listu, kako je Petar jur s-početka njegova kraljevanja sve do rečene godine na raznih mjestih i granicah proti Turkom slavno vojevao. U Palmi u dvoboju ubi nekoga čovjeka, te mjesto kazni od glavara dobi liep mač za dar.

Od njegovih djela poznata su sliedeća: *a*) Pjesan u pohvalu grada Šibenika; jedan komad ove pjesme tiskan je u putopisu dalmatinskom Alberta Fortisa. *b*) Himan od razmišljanja svega života spasitelja našega Isukàrsta za izagnati zla pomišljenja, učinjen po s. Augustinu, a iztumačen po Petru Divniću. Pjesma u 13. razdielih. *c*) O začetju gospoje B. D. M., *d*) Pjesan od pokore. *e*) Od kratka života.

Parožić Ivan, bijaše vlastelin, rodio se na otoku Hvaru oko godine 1525. Bijaše prijatelj Nikole Nalješkovića i napisa poveću hrvatsku pjesmu pod imenom „Vlahinja“, koju posla na dar Nalješkoviću. Vlahinja je izgubljena, a od ostalih Parožićevih pjesama sačuvana je jedna poslanica na Nalješkovića.

Miho Bunić Babulinović, r. oko 1525; † oko 1790. Pod konac 16. vieka živio je Miho Babulinović, rodio se u Dubrovniku oko g. 1525. Bješe nazvan Babulinović, nezna se s-kojega uzroka, ako nije može biti s-toga, što mu se otac po svoj prilici zvao Babulin. Pripadao je porodici vlasteoskoj, od koje u Dubrovniku poznato bijaše sedam plemena. Skoro isto vrieme živili su s-njim u Dubrovniku još tri Miha Bunića, sva tri pjesnika, a medju ovimi bijaše Miho Babulinović najpoznatiji i najbolji. Pjevao je pjesme latinske, talijanske i hrvatske, i dočim onim u prvih dvijuh jezicih neima traga, sačuvana su njegova hrvatska pjesnička djela, akoprem u vrlo riedkih prepisih. Miho Babulinović bio je čovjek učen, vješt osim spomenutih jezika takodjer i grčkomu, iz kojega prevede na hrvatski jezik tragediju Jokastu, što se sačuvala negda, kako Crević tvrdi, u knjižnici otaca Jezuita u Dubrovniku, a sada se nahodi jedan exemplar u Gajevoj knjižnici u Zagrebu. Bivši suvremenik umom i ljepotom proslavljene Cviete Zuzorićeve opjevao je poput inih dubrovačkih i talijanskih pjesnika takodjer njezinu ljepotu i njezine umne darove sa više pjesama. Medju njegove prijatelje ubrojimo Nikolu Vidova Gučetića, Savu Mišetića Bobalića, na kojega smrt izpjevao Miho g. 1585. hrvatsku nadgrobnicu, a Sava za života svoga proslavi Mihu jednim tal. sonetom. Još jednu nadgrobnicu hrv. izpjeva Miho g. 1587. na smrt slavnoga Mavra Vetranića. Oko g. 1590. umre i sam, ostaviv nakon sebe sliedeća poznata rukopisna djela:

a) Pjesni ljuvene, 30 ih na broju.

b) Prošastja od zaludnjega vremena Miha Babulinovića*.

c) Jokasta; tragedija prevedena iz grčkoga.**

Galjazovi Marin, r. oko 1525; † oko 1590. Galjazović Marin, otac reda sv. Franje, bijaše od vlasteoske kuće, koja se u staro doba preselila iz zahum-

* Krivo novi pisci priobčiše taj naslov zabljudnjega vremena ili razbludnjega mjesto zaludnjega.

** Vidi pjesme u „Književniku“ svez. II. god. I. str. 245.

Digitized by Google

ske zemlje u Dubrovnik, te ovdje osim svoga hrv. imena nosila i talijansko imi Galeazzo i Brunjola. O životu Marinovu govore sasvim u kratko Cerva, Dolce i Appendini. Cerva tvrdi daje živio pod konac 16. vieka, i da je bio glasovit pjesnik hrvatski („clarus inter illyricos Poetas); Appendini veli, da je živio oko g. 1546. i prvi izmedju dubrovčanah počeo pisati hrv. prozom (é il più antico che scrisse, per quanto io sò, in prosa illirica), nu tu se Appendini prevari, jer Kukuljević veli, da ima u svojoj knjižnici rukopis dvajuh starih dubrovčana: Nikole Marinova Ranjine „Pištule evangjelja i lekcioni, koji se legaju (čitaju) po sve godišta na misi," op g· 1508., pisane lat. pismeni; i od njekoga nepoznatoga dubrovčanina „Nauke i čtenja svetacah sa više predmetah bogoslovnoga saderžaja" rukopis pisan u Dubrovniku sa srvatsko-bosanskom ćirilicom og g. 1520. Da je Galjazović napisao u prozi bogoslovno djelo pod naslovom „Pismo o pravoj čovječjoj pobožnosti", u tom se slažu svi životopisci dubrovačkih pisaca, a njegov suvremenik Nikola Nalješkovič, načini dapače u pohvalu ovoga djela jednu pjesmu.

Tudiz Božko, r. 1529 † 1566. Tudiz Boško (Natal), sin Jakoba, čovjeka ugledna od vlasteoske kuće, koja se doseli u staro doba iz Palipola, rodio se u Dubrovniku g. 1529. Bijaše član učene družbe izabranih ili složnih (Concordi), koju temeljiše u Dubrovniku neki dubrovački književnici ponajviše uplivom Save Mišetića Bobalića, Mihalja Monaldia, Božka Tudizia, Maroja Mažibradića i ostalih. Kad g. 1566. Božko navršiv jedva 39 godina, dakle u cvatućoj svojoj dobi, ovaj sviet boljim zamieni, nije se mogao tješiti nad smrću njegovom prijatelj mu Sava Bobalić, i premda izpjeva četiri žalobne pjesme, to ga ipak spominjao skoro u svakoj pjesmi. Da je Božko bio pjesnik i čovjek mnogo učen, svjedoče nam Cerva, Appendini i njegov suvremenik Sava Bobalić. Žalibože iz gubljena su sva njegova djela do jedne pjesmice, za koju se nezna za izvjestno, da li je od Božka ili drugoga Tudiza. Bijaše mu suvremenik Gradić Petar, dubrovčanin, pjesnik latinski i talijanski. (Dalje.)

Pogled u lučbu.

Po A. Bernsteinu preveo Gj. Ester.

(Dalje.)

Ugljik.

Upoznali smo evo tri izmedju najvažnijih lučbenih tvarij, kisik, vodik i dušik; a sada prelazimo na četvrtu, jer su ove četiri tvari glavne u živoj prirodi, dočim ostale razmjerno prama njim manju igraju ulogu.

Četvrta lučbena glavna tvar zove se ugljik.

Dočim se tri prije spomenute tvari, premda jih ima posvuda, nenalaze nigdje u prirodi čiste t. j. nejma jih, a da nebudu pomješane ili slučene s-drugom kojom tvarju, to ugljika nalazimo čista u prirodi.

Ove su tri tvari u neslučenom stanju samo vrsti zraka, i nije pošlo do danas još nikomu za rukom niti umjetno niti naravnom silom stlačiti koju u

Digitized by Google

toliko, da bi od nje postala tekućina ili pače kruto tielo. Kod ugljika je to inače. Ugljika nepomješana nije moći niti u tekućinu, a kamo li u zrak pretvoriti. On je čvrsta tvar, ter po sadanjem stanju znanosti recimo odar svoj živoj prirodi.

Razjasnimo to malko.

Ima mnogo plinova, koji se, ako jih potlačiš ili pustiš, da se zimom stisnu, pretvaraju u tekućine, kao što to na primjer biva solikom. Solik je plinovito počelo zelenkasto žute masti, te je, kako jur spomenusmo, sastojina naše domaće kuhinjske soli. Ako solik stlačiš tako, da samo jednu petinu prvašnjega objema zauzme, to ti se on pretvara u tekućinu, naličnu zelenkasto-žutoj vodi. Čudnovato jest kod ove tekućine, da se ona nesmrzne poput drugih tekućina, te nepretvara tako u kruto tielo. Ona ostaje u najvećoj zimi tekućinom, dapače ona se pretvori natrag u plin čim popustiš tlakom.

Vidi se, da ima u naravi tvarij neka tvrdoglavost, a ova tvrdoglavost još je najveća u kisika, vodika i dušika, jer ovih plinova nisi kadar nikakovom silom, niti tlakom, niti studeni pretvorit u tekućine.

Kod drugih tvarij nije opet tako. Ima množina tvarij kao: sumpor, olovo, kositar, željezo, bakar, srebro, zlato i t. d. koje su u obićnoj toplini krute, nu vrućinom možeš jih pretvoriti u tekućine t. j. one se dadu taliti, a ako jih još većma razvrućiš, eno ti se pretvaraju u paru.

Sasvim se drugačije ima s-ugljikom. On jest pak i ostaje upravo tako tvrdokorno čvrst, kao što i prve tri tvare jesu i ostaju tvrdokorno plinovi.

Vidjeti ćemo kasnije, da su životinje i bilje, da je ciela životna priroda sastavljena od ovih četirijuh tvarij: od kisika, vodika, dušika i ugljika, od tvarij tvrdoglavih koje svemu našemu nastojanju oko promjene njihova oblika toli prkose, pak čemo reći, da ova okolnost nije bez važnosti, ako se uzme na um, da lučba, koja je u mrtvoj prirodi toli čudnovatih uspjeha polučila, upravo u živoj naravi ništa načiniti nemože od rečenih pratvarij. Lučba ti može svaku bezživotnu stvar u prirodi umjetno načiniti, ako samo ima k-tomu potrebitih počela. Nasuprot tomu nemože ti lučba niti najmanje biljke, niti najmanjega crvića načiniti, baš niti onda, da si lučbaru pružio sve one tvari, od kojih se sastoji biljka ili crvić, na vagane. — Ove su tvari tako tvrdokorne, da jim nikako nije moći promieniti oblika. Nije, velimo, ipak bez važnosti ova okolnost, što je narav upravo tvrdokorne tvari za gradivo živoga svieta poprimila.

Nu prodjimo na stvar, pak ajde da prije svega pobliže proučimo ugljik.

Ugljik nije ti ništa drugo, nego dobro ti poznati ugalj; svejedno bio to ugljen od drva, kosti, kameniti ugalj ili čadja u dimnjaku, sve je to u svojih glavnih dielovih ugljik, koj je manje više s-nekimi inimi tvarmi pomješan. — Već od ovuda se vidjeti može, da je ugljik proizašao od bilja i životinja, pače valjda da niti nejma ugljika, koj nebi dolazio od bilja ili od životinjah. Tà kameniti i smedji ugalj, što su ti drugo, nego ostanci prasvietnih bilina

Digitized by Google

U ostalom u naravi ima dvie vrsti čista ugljika, koj ti se ni iz daleka nečini takav, kao da je ikad od žive naravi proizašao, a to ti je tuha (Graphit) i alem kamen (Diamant). Obe ove tvari pozna svaki, ako jih baš i nejma svaki. Tuha ti je ona crna tvar u olovkah, koju no mnogi drže nekom vrsti olova, alem kamen je ures bogataša, koji često niti neslute, da se oholo kite stvarju, koja je iste naravi, kao i čadja.

Ugalj i alem.

Promatrajući ugljik opažamo, kako se dvie stvari, koje su po tvari posve iste, vendar po obliku, masti, svojstvih i težini posve medju sobom razlikuju.

U istinu alem kamen nije ništa drugo, nego ugljik. On po pravoj svojoj tvari nije drugo, nego li je i drven ugalj, smedji, kameniti ugalj i tuha, pak ipak alem ne samo da drugčije izgleda od ovoga ugljevja, nego su ti u njega i druga svojstva,. od kojih mu i vriednost. Alem je najtvrdje tielo na svietu; njim se može rezati, kako znamo, i isto staklo. Trake svjetla alem negubi odmah, ako ga metneš u tminu, već on tuj još neko vrieme svietli. Napokon je u alema svojstvo, da trake svjetla jače lama od svih inih prozračnih tjelesa, a to mu je svojstvo, od kojega mu opet velika vriednost, jer da bi, česa do sada žalibože nebijaše, koji kralj oli uvidjavni koji milijunar svoje aleme, u mjesto da jih bezkoristno nosi za ures, žrtvovao, da se iz njih načine leće za sitnozore, znanost bi po tom vrlo mnogo dobila; jerbo lamanje svjetla, kako no je u alema, *podaje* mnogo jačih sitnozora.

Pak ipak alem ti nije ništa drugo nego ugljik, ter po tvari svojoj ni za dlaku drugo nego komadić ugljena.

A kako je to moguće, da se ugalj tako mienja? Kako postaje od ugljena alem? — Na to odgovara znanost ovako:

Umjetnom vatrom moći je svako tielo raztaliti, pače i vapno, koje do sada nebijaše taljivo. tali se u praskavcu plinu kao vosak. Samo kod ugljena nije tako. Njega do danas još nitko nemogaše raztaliti. — Moći je takodjer većinu tjelesa u umjetno priredjenih tekućinah topiti. Tako n. pr. topi se platina ili zlato u lučavki (Königswasser), srebro i bakar topi se u salitrenoj kiselini, a druge kovine u sumpornoj kiselini, t. j. komad zlata, platine, srebra oli bakra razide se posve, ako ga metneš u za to shodnu tekućinu, svejedno kao sol i slador u vodi. Samo ugljen nerazilazi se n nijednoj tekućini, ma bila ona i kako oštra.

Da je moguće taliti ugalj, ili da ga je samo moguće u kojoj tekućini raztvoriti, to bi ti onda bilo moguće, iz svakoga ugljena praviti alem-kamenje; jer ti u tu svrhu nebi trebalo ništa drugo, van vrućinom raztaljeni ugljen polagano ohladiti, počem bi se načinio od njega ledac od ugljena (Kristall) a to ti je upravo alem. Isto tako mogao bi u tekućini raztvoreno ugljevje kristalizovati, pak eto ti od tih ledaca alema po volji. Razlika izmedju alema i ugljena samo je ta, da je ugljen nekristalizovan, a alem kristalizovan ugljik.

Moglo bi biti, da znanost kada dotjera dotle, te će se moći ugljen taliti, pak onda će alem izgubiti svoju vriednost; nu do danas to nebijaše moguće.

Digitized by Google

Alem što se nahodi u zemlji, postade samo po tom, što se je oli u nepoznatoj nam kojoj tekućini u zemlji raztvorio ugljen, oli, što je vjerojatnije, da velika vrućina, koja vlada u unutrašnjosti zemlje, tali ugljik tako, da iz njega kasnije, kad se je polagano ohladio, postanu ledci, od kojih pojedini potresom i vulkani na zemlju dolaze.

Dosta budi, ako znamo da alem u znanosti ima vriednost samo radi nekih svojstva; nu po biću da je on lučbaru samo komad kristalizovana ugljena.

Upoznavši ovako ugljik u izvornom mu obliku, ajde da ga razmotrimo sada malo, kakav li je onda, kada se lučbeno sluči, pak kako li važnu igra u svietu ulogu. (Dalje)

Za razjasnjenje.

U 20. br. „Školskoga prijatelja“ nalaze se nekoja razjasnjenja od g. Fr. Klaića glede njegove početnice po analitičko-sintetičkoj metodi. Počem se sve to njegovo razjasnjenje mene i ped. sbora tiče, pa k-tome pisac toga razjasnjenja još tvrdi, da se ono na istini osniva, to se nalazim prinukanim, da od svoje strane takodjer nekoja odvratim, a onda neka sami štioci sude, je li se njegova razjasnjenja sbiljam na istini osnivaju ili ne.

Najprije spominje rečeni gospodin, da je sadanja početnica moje i njegovo zajedničko djelo, pa da ga je to prinukalo ponuditi mi zajedničtvo i kod sastavljanja nove početnice. Ja neznam na čem g. F. Kl. to naše zajedničtvo osniva; al to znam, da nigda do sada s-njim na nikakovom književnom poslu zajednički radio nisam dakle ni kod toga. Čudim se upravo, kako takova šta g. K. samo reći može, kad sigurno i sam zna, da ja s-njim zajedno kod toga ni pera umočio nisam, isto tako kao što nisam ni od nagrade, njemu, za to izplaćene ni pare u svoj žep potegnuo. Ili možebit g. K. to zajedničkim djelom nazivlje, ako on čiju knjigu uzme, pa polovicu od nje odkine i sasvim po svom čefu drugo joj nešta prikrpa? Po mom je to mnienju jako daleko od zajedničkog rada; pa znam da ga takovim ni drugi tko — do jedinoga g. K. — smatrati nemože i smatrati neće.

Nu kad je g. K. sadanju početnicu već spomenuo, neće suvišno biti, da i ja nešta o njezinu porodu reknem, jer upravo taj težki porod bio je glavnimi povodom, da se je većina zagrebačkih književno-radenih učitelja s-njime razkrstila, t. j. odrekla se svakoga neslužbenog zajodničkog rada s-njime, bilo to na kojem mu drago polju školstva i pedagogije.

Bilo je to, čini mi se, g. 1865. da je vlada tadanja preko g. K. pozvala nekoje učitelje zagrebačke — a medju njimi i mene — da se poprimio preuredjenja i popravljanja školskih knjiga prema jur stečenom izkustvu. Počelo se je dakle s-njim u zajedničtvu raditi, i preduzela se je najprije početnica. U zajedničke dogovore donosio je g. F. K. gotovo gradivo prvoga diela početnice, te se o tom amo i tamo s-njime natezalo, a napokon kad se je taj prvi dio nekako obavio, a drugi kako je bio i u staroj početnici prihvatio, sastavio se je zapisnik, koj je u glavnom pitanju protivan bio nazoru g. F. K. naime u tome,

Digitized by Google

da prva elementa početnice budu samo pisaćimi slovi, a ne i pisaćimi i tiskaćimi, kao što je to samo g. F. u zajedničkom sboru zagovarao. G. F K. kao član toga revizionalnoga odbora, podpisao je taj zapisnik sa ostalimi članovi bez ikakova posebna mnienja, on je dakle formalno na mnienje ostalih bio pristao, i mi smo punim pravom očekivati mogli, da će on to mnienje i vladi preporučiti s-razloga, što svi njegovi praktični učitelji to mnijenje zagovaraju. a stranom i i sloge radi, koju on uviek u ustijuh ima. Nu kao vazda osvjedočismo se i onda na skoro o protivnom, jer g. F. K. ne samo da nije od svih učitelja prihvaćeno pa i po njem podpisano načelo zagovarao, nego je vladu posve protivno uputio, a ona radje njegovo nego li mnienje svih ostalih praktičnih učitelja prihvatila; te je za tim sasvim po njegovoj osnovi izašla početnica, koja se još i sada u naših školah rabi

Tako je a ne inako postala početnica, koju on svojim i mojim zajedničkim djelom nazivlje. Ja mislim da se zajedničkim djelom nazvati može samo ono, koje se skroz i cielo zajednički i po načelih od svih sporazumno prihvaćenih izradi; a koliko je toga zajedničtva i sporazumka ovdje bilo, sudi evo svaki iz ovoga, što sam o postanju te početnice rekao, kao i to, koli je dakle istinita tvrdnja g. F. K.

Nu što je bila daljna posljedica toga postupka g. F. K? Uvidivši članovi rečenoga odbora, da g. F. K. nije do toga stalo, da se sbilja šta zajedničkim sporazumkom uradi, nego da mu oni budu samo figuranti, a što on skrpa, to da vlada tiska i on sam nagrade da pobire; te nadalje, nejmajući nikakova jamstva, da on i u buduće isto tako raditi neće, da će najme na ovo il ono mnienje s-njimi pristati, a poslie iza ledja pred vladom proti njemu raditi: to oni svi do jednoga izstupe od odbora, i izjave vladi, da sa g. F. K. raditi neće, pa to isto izjaviše tada i u novinah pred cielim narodom, da se zna, s-čega se je po narodnu prosvjetu tako znamenit posao raztepao i osujetio. Tim je prestao daljni rad o popravljanju školskih knjiga.

Ali to nebijaše jedina posljedica toga postupka g. F. K. Počem se je najme nesamo kod toga slučaja, nego već i kod mnogih drugih sgoda jasno pokazalo, da je za svjestne i samostalne muževe, za značaje iskrene i odlučne sa F. K. absolutno nemogućan svaki zajednički rad, te se i sbiljam svaki takov rad s-njim raztepao, kano ti osim ovoga ovdje pripoviedanog i ono nastojanje zagrebačkih učitelja, da se osnuje i uredi zajednička učiteljska knjižnica: to si članovi bivšega toga odbora ujedno preduzeše, da nigda više s-njim na nikakov zajednički rad pristati neće ali da ni njega već neće u nikakovo svoje družtvo ni pozvati ni primati.

Što odlučiše to i učiniše. Malo zatim sdruže se zagrebački učitelji bez svoga ravnatelja g. Franje Klaića, da osnuju družtvo: Učiteljska zadruga. Sastave zajedničkim dogovorom pravila, podnesu ih vladi, dobiju potvrdu, odpočmu družtveni rad: i eno vam danas zadruge ponosom hrvatskoga učiteljstva a utješiteljicom i dobročiniteljicom mnoge i mnoge učiteljske siročadi, koja bi bez nje Bog zna kojim netragom otišla bila. To je faktum, koj stoji, a uz njeg je drugi taj — da g. Klaić pri njem nije bio, da su taj sjajni uspjeh zagrebački učitelji

Digitized by Google

postigli bez njega, pa da i ostalo hrvatsko učiteljstvo nimalo nije žalilo, što g. Kl. u tom kolu nije bilo, nego je sve složno uz svoje zagrebačke drugove stajalo. G. F. K. strašno je doduše rogoborio, kad je vidio, da je on iz toga rada izključen, on je članove upravljajućega sbora sumnjičio gdje je samo mogao, nazivao ih „Freimaureri“i Bog zna šta sve ne; nu napokon je — kao brižan i dobar otac — ipak i sam u družtvo pristupio, te mu je sada savjestnim članom, počem se je osvjedočio, da mu tu drugoga šta sad nepreostaje, nego barem dječici svojoj za svaki nepredvidjeni slučaj osigurati blagodati zadrugom oživotvorene i zajamčene.

Nekoliko godina zatim, g. 1869., prohtije se g. F. K., da dade revanche svojim protivnikom, pozove k-sebi nekoje prilagodljivije učitelje i zasnuje družtvo: „Zajednica hrvatsko-slavonskih učitelja“; on je najme mislio, sad će pokazati, što on stvoriti može i bez svojih protivnika, tako najme nazivlje one učitelje, koji s-njim u jedan rog . netrube, i koji s-njim u nikakov zajednički rad neće da stupe, jer naprvo znadu, da se svaki takav rad s-njim prije il poslie razpasti mora. Dobivši dozvolu, pozove g. F. K. glavnu skupštinu svoje „Zajednice“; al gle čuda, nesamo da se nesabra po pravilih potreban broj učitelja, nego se pozahvaljivaše — većinom bez njihova znanja — ponaimenovani družtveni častnici, te cielo družtvo postadè: „mućak“. Uz g. F. K. nepristade dakle hrvatsko učiteljstvo, no ga faktično ostavi — na cjedilu.

Mi ovdje samo jednostavno kazujemo, što se je dogodilo, a sve dalje zaključke iz toga ostavljamo svojim štovanim štiocem; ali g. F. K. nije taj faktum primio za ono, što je sbiljam bio, najme nepouzdanicom u svoju osobu, nego njemu su svemu tomu neuspjehu bili krivi samo njegovi — protivnici, i on je i javno i privatno sve na nje obarao. Oni su domaće učitelje terorizovali, oni su vanjske na sve strane pismeno odvraćali, oni su njega svuda i svagdje pogrdjivali, i Bog ti zna šta sve ne; jednom riečju, samo njegovi protivnici krivi su, da njegova zajednica nije uspjela; jer oni su dakako imali — ne s-prekrštenima rukama stajati i gledati — nego su se imali odmah svi listom podići, te — kud on okom, tuda oni skokom! Ali buduć oni toga neučiniše, jer za njega kestene nepovadiše: to su onda oni svemu krivci, oni smutljivci, oni neposlušnjaci, oni proti slogi i redu, oni proti svakomu napredku na polju školstva itd. Tako je g. F. K. iza pretrpljena fiaska razgaljivao svoje srce na nekojih svojih učiteljih. (Svršetak.)

Dopis.

Mili „Napredče“! S-ovih gorskih prediela tako smo ti riedki pohodnici kao biele vrane. Nemučimo s-toga, što nam je valjda dobro, pa se nećemo da pohvalimo, a opet čemu da Jeremijade pjevamo, kad ih već i oni po sto puta opjevaše, kojim su ljepši i plodniji predieli. Kuburimo do zla boga; jer nam plaća neda umrieti niti živjeti. Skupoća danomice sve to veća, a plaća ista kano u ono vrieme, kada je bila 1 funta govedine po groš; a sada stoji pet puta toliko. Jedina nas je nada uzdržala, da neokrenemo ovomu stališu ledja, naš sabor, a pošto je pred vrati, to se stalno nadamo, da će nam izposlovati, što nas punim pravom ide; jer mine li nas i ovaj put sreća, a naše se ufanje izjalovi, gledat

Digitized by Google

ćemo, da si sami što boljega i sjegurnijega priskrbimo, dok smo mladji, jer pitati će starost, gdje je bila mladost?!

Nu sada na nešto radostna. Obćina Fužine podigla je pred dvie godine o svom trošku veleliepu učionu za dva učitelja i opredieli im 400 for. plaće. A ovih dana izabrala si drugoga učitelja. To je dakle prva obćina u gornjih kotarih riečke županije, kojoj vruće na srcu leži narodna prosvjeta. Slava takovoj obćini i njezinu zastupstvu! Ugledale se i ostale imućnije obćine u ovaj uzorni primjer.

U Fužinah, 4. Srpnja 1873. S. B.

Raznice.

— Pedagogijsko-književni sbor zaključio je u svojoj odborskoj sjednici, držanoj 5. Srpnja t. g., da se pogledom na družtvenu svrhu i na neobhodnu potrebu promicanja naobraženosti u učiteljskom naraštaju od dosadanje družtvene naklade po jedan iztisak dade svim učiteljištem na slavenskom jugu s tom namjerom, neka se uruče onomu pripravniku najstarijega tečaja, koj s-najboljim uspjehom ove godine svršio bude svoje nauke. Ujedno pako neka se zamole i sva ostala hrvatska, srbska i slovenska književna družtva, da i ona u istu svrhu štogod od svoje naklade daruju. Sbor se je odmah i obratio na spomenuta družtva, pa na koliko su mu se ista dosada povoljno odazvala, to je on jur svoj zaključak i izvršio, pa je ovih dana dobivene knjige — ukupno 280 komada — razaslao i to: učiteljištu ljubljanskomu, zadarskomu, dvama zagrebačkima, petrinjskomu, pakračkomu, djakovačkomu, somborskomu i kragujevačkomu, tako, da je svakomu po 30 ili po 31 knjiga dopala. U tu svrhu darovala je Matica ilirska 126 knjiga, družtvo sv. Jeronima 67 (medju njimi 16 sa zlatorezom) a 87 dao je ped. sbor stranom od svoje naklade, a stranom drugih u njegovoj se knjižnici prekobrojno nalazećih knjiga. Nu po čem se sbor stanovito nada, da će se njegovoj molbi, ako i ne sva, al zaista i još koje naše književno družtvo povoljno odazvati, to će bez sumnje ista učiteljišta još knjiga u tu svrhu dobiti. Tako će dakle nastojanjem sbora 8 mladih učitelja i 1 učiteljica našega naroda primiti sbirku najboljih knjiga u našem jeziku, koje će oni, dobivši time ponešta sredstva za svoje obće i strukovno naobraženje, nadamo se, zaista savjestno i upotriebiti u korist svoju, svoga zvanja i napredka svoga naroda. Time doduše neće još mnogo učinjeno biti za promak naobraženja cieloga učiteljstva našega, ali će ipak nešta biti; a stekne li si i to malo odobrenja u narodu, to će sbor započeto svoje djelo nastaviti, pa ustraje li u tom samo desetak godina, onda će svakako znatan dio narodnih naobražatelja providjen biti liepimi književnimi sbirkami, iz kojih će i liepa ploda ponići i dozreti po obrazovanost i kulturu cieloga našega naroda.

— 17. Srpnja slavila se u Lavovu stogodišnjica utemeljenja: „Komisije za narodni uzgoj“, a ujedno je držalo svoju glavnu skupštinu galičko pedagogičko družtvo. K-toj svečanosti pozvala su braća Poljaci i hrv. pedagog.-književ. sbor; nu pošto za školskoga vremena nebijaše moguće, da se sbor bratskomu pozivu odazove, pozdravio je sakupljeno galičko učiteljstvo brzojavkom.

— C. k. državno ministarstvo rata dozvolilo je svojim riešenjem od 2. Srpnja t. g. br. 6955 izvanredno, da mogu učitelji i učiteljski pripravnici, koji bi imali doći ovih praznika na vojničko vježbanje, ota vježbanja na kasniji rok odgoditi, ako zato zamole, te se izkažu, da će ići na bečku izložbu.

Ovu naredbu priobćujemo iz moravskoga škol. časopisa: „Učitelské Listy, gdje ju je c. k. moravsko namjestničtvo proglasilo. Nadamo se, da će se ota naredba, pošto ju je izdalo zajedničko državno ministarstvo rata, protegnuti i na Hrvatsku i Slavoniju, te očekivamo, da će ju doskora proglasiti i naša vis. zemaljska vlada.

— Obćina Fužine izabrala je g. Savina Božića, dosadanjega učitelja u Licu, svojim učiteljem.

— Učiteljište u New-Yorku, koje polazi svake godine 1000—1200 djevojaka, pa koje svake pol godine pruža 100 izpitanih učiteljica, uzdržava se samo za grad New-York te jedva jedvice potrebi učiteljicâ zadovoljuje. Pogledom na discipline valja osobito iztaknuti, što je latinski jezik predmetom obveznim, te što ga same mlade učiteljice predavaju. Nadzor i ravnanje u višjih razredih vrše mužkarci. Ravnatelj je stalno namješten, a uz njega ima 4 mužkoga a 16 ženskoga redovitoga učiteljskoga osoblja izim učiteljâ risanja i glasbe. Učitelji su dužni 18, učiteljice 20 ura obučavati. Predmeti jesu: psychologija, počela filosofije; metodika, latinski, francezki i njemački jezik, englezka literatura, rhetorika, matematika, zoologija, botanika, mineralogija, geologija, physiologija prirodoslovje, lučba i poviest.

Digitized by Google

S-uzornom školom sjemeništnom spojeno je i zabavište. Za fizikalne sprave potrošio je zavod lanjske godine 3206 dolara. Ovakovi zavodi mogu odista uzgojiti i valjale učitelje i učiteljice, kojih u Americi (u sjevernih saveznih državah) ima više nego učitelja, osobito u nižjih razredih. Nu ravnanje je povjereno svuda samo učiteljem.

— Dolnjoaustrijski sabor opredielio je već lani 2400 for. za putna štipendija učiteljem narodnim i gradjanskim, a sada je upravo zemaljsko školsko vieće razpisalo natječaj za osam takovih štipendija po 400, 300 i 250 for. i to:

1. za posjet izvanaustrijskih učilišta i gojilišta za opušćenu djecu, osebito u veiikih obrtnih kotarih;

2. za posjet narodnih učiona saksonskih s-posebnim zadatkom pobilježit sva učila, koja se tamo na dobrih školah raznih kategorija rabe, te kupit kataloge saksonskih školskih knjižnica;

3. za posjet izvanaustrijskih nar. učiona, da se prouči način i uspjeh obuke u rukodjelu i kućanstvu;

4. da se prouči početna obuka u risanju u Virtemberžkoj;

5. za posjet narodnih i gradjanskih učiona u Berlinu i Hamburgu;

6. za posjet jednorazrednih narodnih škola u rajnskih pokrajinah. (Jednorazredne škole jesu, gdje jedan učitelj podučava svu mladež podieljenu u više odsjeka, kao što kod nas na selu.)

7. i 8. za posjet jednorazrednih nar. učiona u Švajcarskoj.

Svaki štipendista treba da poda izvješće, u kojem valja osobito iztaknuti na temelju crpljena izkustva za obuku u doljnjo-austrijskih učionah praktički uporabive uredbe i metode. Da li će se i kod nas pružiti bar nekojim valjanim mladjim učiteljem prilika i podpora, da jošte prije preustrojstva našega školsiva zavire u škole naprednih država, te crpljenim izkustvom domaće školstvo promaknu.

Književnost.

— Učiteljsko družtvo: „Narodna škola“ izdalo je uput djelce Ljudevita Tomšića pod naslovom: „Naša zemlja ili dvanaest razgovora s-djecom.“ U 16.. str. 63., ciena 20 nč. U tom je djelcu nastojao pisac u razgovorih uputiti djecu u prvih pojmovih zemljopisa, te bi zaoto dobro došlo našoj mladeži, kad mu nebi bilo nekih pogrješaka. Prva mu je mana nesretni izbor imena. Ako hoćemo našemu narodu knjigom koristiti, to ju moramo priudesiti načinu govora i običajem većega diela naroda, a nesamo narječju pojedinoga kraja, jer knjigom se ima mladež podizati i priučavati što više književnomu jeziku, a podnipošto se nesmie sama knjiga do pojedinih narječja tako sniziti, da bude drugim smiešna. Tako imena: Pepić, Tonček, Jankić sasvim su neobična u štokavaca, a samo ime Pepić okrnjak je njemačkoga imena, kojega niti isti Zagorac nerabi, već se jedino u više manje ponjemčenih gradovih udomilo.

Nadalje su mnoge stvari površno protumačene; jer kad kažeš, da ima zemlja u promjeru 5400 milja, ili da put naše zemlje oko sunca iznosi 70 milijuna milja, a nekažeš mu ni slovom ni primjerom, kolika je jedna milja, onda nisi djetetu ništa protumačio, nit se ima diete čemu čuditi, kada mu takav broj izrečeš.

Isto tako neće si moći djeca nikakova pojma steći o stranah svieta po onom, kako je to u toj knjizi djed protumačio. Lako je reći predstavite si kruglju, na kruglji pet suhih mjesta, a ostalo je voda; pa onda: na jednoj strani misli si 4 strane svieta, a na drugoj polovici samo Ameriku; ali tko si je kadar to predstaviti, ako nije to naslikano vidio. Zato bi trebalo takovim knjižicam sličica, inače je svako tumačenje bezkoristno.

Napokon nam je spomenuti, da se ima kod svakoga djela za mladež, ma ono i kako popularno bilo, obratiti čim veća pozornost na izpravnost jezika, te da se nesmije unj podkrasti toliko slovničkih i pravopisnih pogrješaka, koliko se podkralo u tom djelcu. Rekosmo to, da bi se na to kod sličnih poduzeća obzir uzeo, a za sad preporučamo ovo djelce kakovo jest.

— Uput je izdao V. Kryšpin, učitelj na školah smihovskih kod Praga: „Zàbavy malého kreslíře“ (Zabave maloga crtara). Da je zorna obuka cielomu školskomu radu temelj i podloga, a crtanje opet sveudiljni pratilac i pomagač njezin, netreba nam tek dokazivati. Nu nestašica učevnih pomagala čini jošte uviek zornu obuku iluzornom, a što se u naših školah neposvećuje crtanju ona briga i pomnja, što ju ovaj predmet po svojoj važnosti za praktički život u obće, a za obuku samu na pose iziskuje, to je glavna zaprjeka, da se mekanička jednoličnost jošte nije posve odstranila iz škole. Zrienju ima ruka najviše pomagati. Iza motrenja neka se odmah riše, dakako u 1. razredu posve jednostavno crtami. „Zabavy“ nam to najbolje ukazuju. Počimlju upravo, kakogod postupa zorna obuka od bljižjega k-daljnjemu s-predmeti ponajprije u sobi seoskoj i gospodskoj, u kuhinji, komori, na dvorištu, u pecari, kovačnici pa tako ide sve dalje. Na 8. i 9. listu predstavljaju nam se sgrade; na 10. 11. i 12 razne ptičje glave, na 13. i na ostalih listovih razne životinju. Učitelju u prvom

Digitized by Google

razredu osobito će taj svežčić dobro doći. Svaka sličica izvedena je točno koli prema naravi predmeta, koli prema naravi i potrebi malenih učenika.

Preporučamo dakle ove nzorke našemu učiteljstvu tim više, što smo baš u toj struci jošte jako oskudni. Ciena jim je (25 novč.) veoma umjerena, a mogu se u većoj množini jošte jeftinije dobaviti kod Jos. Mazanca, učitelja na Smihovu (Prag) br. 61.

— Braća Jovanovići, knjižari u Pančevu, izdali su svojom nakladom IV. izdanje Pjesama Branka Radičevića. Liep je sjegurno znak, da su te pjesme doživjele i IV. izdanje, što dokazuje, koli je pokojni pjesnik kod omladine srbske, kojoj su i posvećene, obljubljen. Ciena je knjizi 80 novč.

Natječaji.

— Za učitelje na obćih narodnih školah u Ponikvah i na Otoku, ogulinske pukovnije; u Plaškom, Kunicu, Zbjegu, Toboliću i Tržiću u upravnom kotaru plaščanskom; u Grahovcu i Kršlju u kotaru rakovičkom; u Drežnici, Vodoteću, u Prokikah i kod Sv. Jakova u upravnom brinjskom kotaru. Plata: 300 for. a. v. i 10 % petgodišnje doplate, nuz to stan u naravi ili 100 f. godišnje stanarine, 6 hvatij drva i pravo na obskrbu.

Molbenice se šalju do 15. Kolovoza t. g. dotičnim kotarskim oblastim. Naročito se još napominje, da novo imenovani učitelji nejmaju nikakovo pravo na odštetu putnih troškova.

U Ogulinu, 13. Srpnja 1873.

— Za učitelja i orguljaša u Martijancu. Plata 300 for., 12 hv. drva, stan sa vrtom, oranice tri četvrt rali i štolarni pripadci.

Molbenice se šalju do 15. Kolovoza t. g. veleč. g. Josipu Šavoru, podarcidjakonu i župniku u Velikom Bukovcu.

— Za učitelja i orguljaša u Kraljevvrhu. Plata 315 for., slobodan stan, 15 hv. drva za učitelja i školu, zatim pol rali zemljišta.

Molbenice se šalju do 15. Kolovoza t. g. veleč. g. Jak. Cerovskomu, podarcidjakonu i župniku na Bistri.

— Za učiteljicu na novoustrojenoj pučkoj djevojačkoj učioni u Virju. Plata: 300 for., stanarine 100 for. i 6 hvatij drva.

Molbenice se šalju do 15. Kolovoza t. g. veleč. g. Ignatu Klemenčiću, podarhidjakonu i župniku u Novomgradu.

— Za učitelja za I. i II. razred na četverorazrednoj dječačkoj učioni u Ivanić-gradu. Plata: 315 for. i stan od jedne sobe u školskoj sgradi.

Isto tako za učitelja III. i IV. razreda na četverorazrednoj učioni u Kloštru-Ivaniću. Plata: 400 for. stan od dvijuh soba u školskoj sgradi, polovica bašće, ograda i 6 hv. drva.

Za oba ova mjesta šalju se molbenice do 15 Kolovoza t. g. preč. g. Ivanu Samuelu, zač. kan., podarcidjak. i župniku u Kl. Ivaniću.

— Na samostalnoj gradskoj realki u Osieku ima se popuniti učiteljsko mjesto za struku opisno-mjerstvenu i graditeljstvenu s-godišnjom platom od 1000 for. i zakonitom desetgodišnjom doplatom od 200 for.

Molbenice s-krstnim listom, svjedočbami ob usposobljenju za višje realke i ostalimi dokazali šalju se do 20. Kolovoza poglavarstvu slob. i kralj. grada Osieka. Onaj natjecatelj, koj je hrvatskomu ili drugomu kojemu slavenskomu, a uz to i francezkomn jeziku vješt, imati će prednost.

Javna zahvala.

Sl. poglavarstvo jastrebarsko dalo mi je naknadno novčanu podporu, što sam u Zagrebu 26. pr. mj. kod izvanredne skupštine hrv. pedagog. knjiž. sbora prisustvovao, na kojoj podpori ovim se najsmjernije zahvaljujem.

U Jaski, 23. Srpnja 1873.

Luka Vranko,
učitelj.

Sl. hrv.-slav. učiteljstvu na ubaviest.

Hrv. ped.-knjiž. sbor razposlao je na podpis peticiju za bližnji sabor u sve kotare, te zato upozorujemo gg. podpisatelje, da se podpišu na čistom arku, što no je molbenici priložen, ako ga pako uz molbenicu nejma, da priloži prvi podpisatelj arak čista papira, na njem da se podpiše, te o tom uputi i ostale podpisatelje.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“, Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 23. U Zagrebu, 10. kolovoza 1873. Tečaj XIV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka, novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora“. Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Poziv na skupštinu slavenskih pedagoga*.

Blagorodni Gospodine!

Hrvatski, srbski, slovenski i češki zastupnici učiteljstva sabrani na učiteljskih skupštinah u Zagrebu g. 1871. i u Ljubljani g. 1872. dogovarajući se o sredstvih, kojimi bi se ujedinile sile, djelujuće na polju slavenskoga školstva, pronadjoše za najbolje sredstvo k-tomu cilju, da se drže skupštine slavenskih pedagoga, i složiše se jednoglasno u tom, da bi se prva takova skupština pedagoga *držala* ovogodišnjih praznika u Beču, gdje će se prigodom svjetske izložbe bez svake dvojbe sakupiti obilan broj pedagoga iz svih slavenskih krajeva. Složivši takodjer program ote prve skupštine, koji je prošle godine u „Slavenskom pedagogu“ i nekih drugih listovih objelodanjen bio, izabraše iz svoje sredine privremeni odbor za skupštinu slavenskih pedagoga; a taj podpisani odbor pozivlje uljudno ovim Vas p. n. gospodine, kao muža za pedagogiju i školstvo zaslužna, da bi na rečenu skupštinu, koja će se u Beču 26., 27 i 28. Kolovoza obdržavati, doći izvoljeli.

Na toj će se skupštini položiti temelj budućim skupštinam slavenskih pedagoga, koje će davati i voditi smjer zajedničkoga djelovanja u školstvu i odgojivanju slavenskom; učiniti će početak izdavanju učevnih pomagala, koja bi svim slavenskim plemenom u prilog bila; učinit će se početak uredjenju sveslavenskih pedagogijskih knjižnica i to najprvo po svih znamenitijih mjestih slavenskih; utemeljit će se biblioteka omladinskih spisa iz svih slavenskih literatura, da se tako i u nježnih srcih probudi i njeguje slavenska uzajemnost; utemeljit će se sveslavenski pedagogijski list, koji će zastupati i širiti načela i sredstva, prihvaćena i odobrena u skupštini slavenskih pedagoga; napokon imaju na toj skupštini slavenski pedagogi svietu jasno dokazati, da je Slavenstvo vrstno i pripravno staviti se u kolo ostalih naobraženih naroda i poslovati na polju prosvjete i napredka. Sbog ove velike svrhe zaslužuje doista ova prva skupština slavenskih pedagoga, da bi njezinu oživotvorenju i častnomu izvedenju pripomogao ne samo svaki slavenski pedagog, nego i svaki iskreni svoj narod ljubeći Slaven.

* Ovaj je poziv razaslao pražki privremeni odbor mnogim učiteljem srednjih i narodnih škola.

Digitized by Google

Podtičući tim podpisani privremeni odbor stvar tolike velike znamenitosti za probudjenje i utvrdjenje slavenske uzajemnosti, nada se obilnoj podpori cienjenoga učiteljstva slavenskoga, slavnih zadruga i sborova učiteljskih, kano takodjer i drugih priznavatelja i njegovatelja slavenske naobrazbe.

Pripomoćju odličnih bečkih Slavena bit će o tom skrbljeno, da se za vremena i uredno prijavljenim učestnikom na toj skupštini pripravi svaka moguća polakšica.

Naročito pako dobit će svi za vrieme skupštine bezplatan stan i bezplatnu obskrbu kod bečkih slavenskih rodoljubivih gradjana. Ali k-tomu je neobhodno potrebno, da se učestnici do 15. Kolovoza (po rimskom) ovomu odboru (pod naslovom: Redakci Posla z Budče v Praze Petrská ulice č. 5.) za sigurno najave, jer se na kasnije prijave neće moći nikakova obzira uzeti.

Svaki učestnik, kada se prijavi, polaže ovomu odboru dva forinta a. vr., a zato će dobiti poštom pristupnicu, s-kojom će jedino imati mjesto i glas u skupštini, i s-kojom će jedino uživati i druge pogodnosti te pristup imati k-raznim svečanostim i zabavam, koje se budu skupštini na slavu priredile.

Nadajući se blagohotnu i rodoljubivu odzivu častimo se biti Vašega gospodstva

U Pragu, 24. Lipnja 1873. odani štovaoci.

Privremeni odbor za skupštinu slavenskih pedagoga:

Ivan Filipović, uč. u Zagrebu; Petar Tomić, prof. u Rakovcu; Skender Fabković, uč. preparandije u Zagrebu; Ljudevit Modec, uč. u Zagrebu: Janko Tomić, uč. u Karlovcu; Stjepan Basariček, uč. u Virovitici; Josip Glaser, uč. u Petrinji; Andrej Praprotnik, ravn. uč. u Ljubljani; Ivan Tomšić, uč. u Ljubljani; Janez Lapajne, ravn. uč. u Ljutomeru; Felix Stegnar, uč. i nadzornik u Idriji; Sebald Cihlař, uč. u Kraljevici; М. Ђ. Милићевић, *уредник „Школе“ у Београду;* Милорад Поповић, *књижевник у Београду;* Stjepan Bačkora, říd, uč. v Praze; Josef Fuksa, uč. v Karlíně; Václav Kredba, red. Posla z Budče; Josef Král, uč. v Praze; Jan L. Mašek, uč. na Smíchově; J. K. Škoda, professor v Praze; Josef Švestka, řid. v Karlíně; Martin Weinfurt, uč. v Praze.

Učitelj da je vješt materijalno naobražavati duh svojih učenikâ.

(Piše Mijat Stojanović.)

(Dalje.)

III.

Kako se steći mogu znanja obćeć ili obhodeć, družeć se s-drugimi ljudmi?

I obćeć sa znanstveno naobraženimi ljudmi bez namjere obučavanja, navlaš s-ljudmi, kojim nemanjka dar saobćivanja, može mladež steći mnogo i važna znanja. Onaj, s-kojim obćeć djeca valja da dobivaju znanja, mora znati, što je

Digitized by Google

djeci koristno, hasnovito, polezno znati, što ona mogu snositi i u kojem obliku to snositi mogu. Jako govorljivi i mnogo klapurajući ljudi više škode mladeži, nego li hasne, i tko preveć toga čuje, zagluhne i tko uviek sluša, nejma kad sam misliti i mozgati. Od družtva, u kom se čovjek nalazi, zavisi nesamo snaga ili jačina, nego i način djelatnosti njegovih duševnih sila. Kakvi su u sebi ljudi s-kojimi tko obći i druži se, od toga zavisi silno upliv ne samo na materijalno nego i na oblično mu stanje duha. Na taj upliv nesmije zaboravljati najmanje odgojitelj, pak će mladež obćeć sa naobraženimi ljudmi mnogo toga naučiti, što inače nebi čula, mnogo će toga bez napora i rado naučit se, što bi u školi samo s-trudom i mukom, a često i s-nevoljom potežuć i natežuć shvatila. Obćeć predstavlja se predmet obično zanimivijim, shodniji je sadašnjim okolnostim i razpoloženju pitomca, laglje se shvaća i dužje pridržaje, nego kad se nauči u obliku sustava, i kao zadaća za stanovite ure. Gdjekoji predmeti, n. pr. živi jezici, dadu se samo obćeć s-drugimi lako i brzo naučiti.

Sad nam je reći koju o čitanju knjigâ.

I to je ovamo spadajuće sredstvo naobražaavanja, ali često neshodno, nespretno upotrebljavano sredstvo, kojim se mogu steći znanja. Ako odgojitelj nevodi pitomca pri čitanju knjigâ, te ga nenauči, neprivikne, samo ono čitati, što mu je koristno i shodno, da ne samo poradi toga čita, da si pokraćuje vrieme; onda će pitomac nesamo dangubiti čitajuć, nego će i glavu i srce pokvariti. Nemože se dati mladeži bez kvara i štete svaki spis u ruke. Obzirni odgojitelj neće dati pitomcu čitati nikakvu knjigu, koju sam podpuno nepoznaje. Dalje mu je skrbiti, kako će čitanjem knjigâ i zbilja naobražavati i glavu i srce pitomca. U tu svrhu pokazat mu je pitomcu, da nehasni površno i mnogo čitati, da je bolje malo, i ovo polagano, pazljivo i češće, nego jako mnoge knjige brzo i trkimice čitati. Osvjedočiti nam je pitomca, kako je potrebito i koristno, vaditi bilježke iz pročitanih knjiga, ove opetovano poslje nekoga vremena čitati, te se tako postarati, da ono neizhlapi iz glave, što smo naučili. Upućujmo zrelijega pitomca, načinit si popis onih spisa, u kojih se štogod osobitoga nalazi o kojem predmetu, dakle gradivno kazalo.

IV.

O pravoj nauci i obuci.

Prava nauka važno je i potrebito sredstvo naobrazbe. Malo je roditeljâ, i odgojiteljâ, koji si pravo predstavljaju, što će to reći obučavati, naučavati, a još manje, koji bi poznavali svojstva ili vlastitosti, što ih mora imati nauka i obuka, ako smo rada, da je shodna. Shodnost obuke nezavisi od množine učiteljâ ili učevnih ura, nezavisi niti od učinjena troška u tu svrhu, niti od učenosti učiteljeve, nego od izbora učevnih predmetâ, od vremena i reda, kad se i u kojem redu uče i napokon od učbe. Samo majstor u svojoj struci u stanju je načiniti remek. — O učbi ćemo ovdje još reći dvie rieči. Shodna učba t. j. način tako učiti i predavati koj predmet, da se svrha obuke lako i sigurno postigne, to se zahtieva bezuvjetno od svakoga učitelja. Nije dosta i dovoljno, da tkogod znanje posjeduje o kom predmetu, pak da bi već mogao shodno obučavati druge u

Digitized by Google

tom predmetu. Sam znati štogod temeljito, dakako glavni je uvjet; ali umjeti priobćivati drugim svoja znanja, isto je tako potrebito. Veliki učenjak ili umjetnik nije uviek i najbolji učitelj.

Ovdje mi je još nešto jako važna spomenuti..

Postizati svaku svrhu nauke i obuke moguće je samo pod uvjetom, ako učenici pri nauci i obuci sami djeluju, a učitelj pripomaže. Sam nedjelujuć, pasivno slušati predavanje učiteljevo nije nikako i nipošto dovoljno. Sve ono, što ima prisvojit si naš duh, nemora se unositi u njega s-polja, nego mora se u njem samom razviti. Gradivo tvarno i spoticaj mogu dolaziti s-polja, predstavljat si i suditi mora duša sama djelujuć. Proti ovomu propisu grieši se mnogostrano. Pobudjivati djecu, da sama djeluju, i voditi, upućivati ju u tom, glavna je dužnost svakoga učitelja. Valja mu ne samo svega se kloniti, čim bi istu samodjelatnost oslabio ili suvišnom učinio, nego mora nastojati, da mu obuka ima onaj oblik i ono ruho, kojim će učenike spoticati i primorati, da sami misle, mozgaju, sude, zaključuju itd. Ponudjati gradivo, svraćati duh na isto, da ga promatra, pobudjivati i ravnati potrebitu snagu za to, stvar je učiteljeva. Posljedak nauke i obuke mora biti uviek plod vlastite djelatnosti učenikove.

Ovo što o tom spomenusmo odnosi se na vrieme, što ga probavlja učenik pod naukom u školi; ali samodjelatnost učenikova valja da se pokazuje i izvan školskih urâ· Od maloga djeteta neda se zahtievati i očekivati, da ono napreduje a da učitelj neposredno neuspješuje; nasuprot pri zrelijemu pitomcu valja da učitelj to postiže i uviek postizati nastoji. Samodjelatnost izvan školske obuke sastoji se: 1. u tom, pripravljati se za nauk; 2. opetovajuć valja da zreliji pitomac skupa mozga i misli; 3. učeć na pamet, iz glave ono, što valja zapamtiti i zadržati u glavi; 4. uporabljajuć pravila, izradjujuć štogod polag predavanih propisa.

Ove proizvode samodjelatnosti mora učitelj pregledavati i popravljati, ako smo rada, da se tim naobraženje promiče. 5. Pri mekaničkih predmetih sastoji se u vježbanju; kako jim valja postizati pomalo željenu umješnost. Osobito koristna vrst samodjelatnosti ili vlastitoga rada zrelih mladića sastoji se u tom, davati pitomcem priliku ono, što su se sami učili, naučati druge, drugim predavati. Živa je istina, izkusio sam sam na sebi, da nejma boljega načina opetovati ono, što smo se učili i boljega načina samoga sebe naobražavati, nego obučavati druge u onom, što smo sami naučili; samo nemoramo učiniti, da se izvrgne stvar u u puku sigru za djecu; moramo predupreditи svaku zloporabu i sačuvati, da učitelj nepogrdi se učeć druge.

Samoradnja zahtieva, da je predmet zanimiv, ugodan, snagi pitomca shodan Štogod je više zanimiv učevni predmet za učenike, ili se učini zanimivim, to će se laglje i više napredovati. Zaoto nastojmo: 1. svaki prepmet što ga kanimo predavati, predstaviti djeci kao potrebit ili barem poželjnim; pokazujmo joj uviek kako se uporablja, upotriebljava i korist njegovu. 2. Učitelj sam mora pokazivati, da ga zanima predmet. Kad je učitelj nemaran ili zlovoljan predavajuć koj pred-

Digitized by Google

met i učenici postaju mu raztrešeni i zlovoljni, njegovo razpoloženje prelazi na pitomce kao pošast. Isto je tako potrebito 3., da one osobe, koje pitomac štuje i ljubi, zanimaju se obukom u obće ili pokazuju, kako ih pojedini učevni predmeti zanimaju. Napokon 4. skapčajmo spoljašnje, samovoljne koristi ili štete, napredke ili kvare, da tim spotičemo pitomca; samo nesmiju ova nikada biti jedino nego pomoćno sredstvo pobudjujuć i spotičuć.

Samoradnja olakšava se i unapredjuje, kad učenik veselo i rado prisustvuje nauci i obuci. Silovanje i strah onemoćuje djelatnost svačiju. Zaoto odstranjujmo sve, što bi učiniti moglo nauku dosadnom i neugodnom. Ne samo način, kako postupa učitelj sa učenici nego i spoljašnje, često jako neznatne okolnosti omraze osobito malim pitomcem pojedine učevne predmete. Klonimo se svakoga silovanja i svega, što bi zadavati moglo djeci strah pod naukom. Namrgodjeno ponašanje, namrštено lice, mukao glas, goniti silom diete ili se izdirati nanj, da čini što nije u stanju, zlovoljnost i strogost kod obučavanja, i kad se učitelj grozi i kazni za svaku najmanju pogrešku, ode sva dobra volja i veselost dječja nevidom. Način, kako se postupa s-djecom i predaje nauka može napokon neugodnim učiniti i omraziti djeci predmet, koj je u sebi ugodan, Kad učitelj suhoparno predaje koj predmet, što se veli po školskom kalupu, abstraktno definirajuć i razporedajuć, te mlitavo kao na čegrtaljku ili vičuć i deruć se obučava, neće mu predavanje uroditi dobrim plodom.

Oba istinita i važna propisa, da valja učitelju nastojati obučavati ugodno i lako, često se zlo razumievaju i zloupotrebljavaju. U naše doba pokušavaju neki ljudi poniziti nauku učinivši ju sigračkom. Odtud postaju pedag. sigrarije i tepetarije. Tako postaje učitelj mučiteljem i mukotrpnikom, koj onda u koliko se samo djeci dopada, i koliko je moguće kradimice kano kriomčareć unositi ima znanje u dječje glave. To prekomjerno nastojanje, ta pošast, učiniti nauku ugodnom i lakom, ima najubitačnije posljedice za razpoloženje srca i ćudi; djeca uslied takova bezobzirna postupanja postaju nevješta i nećudoredna. Nevalja učiniti nauku robotom, tlakom, ali nevalja učiniti ju ni sigrom, nego valja se držati sredine, središnjega puta koj vodi k-cilju.

U Karlovcu, na duhove 1873.

Tumačenje oka na temelju zrienja*.

Djeco, danas ćemo govoriti o čovječem oku, zato budite pazljiva.

— Znadeš li ti na izust I. štivo druge početnice? O čem glasi ono? (O vidu.) Dakle da čujemo kako glasi? — Liepo od tebe. — Draga moja djeco, u ovom malom štivu nalazi se puno liepe nauke za čovjeka; nu buduć vam je ovo štivo već u prvom razredu tumačeno, zato ćemo sada stvar pobliže učiti poznavati.

— Gdje stoje naše oči? (Pod čelom.)

— Zašto je naše oči dragi Bog pod čelo stavio? Diete nezna.

* Praktično tumačeno na učiteljskoj konferenciji vukovarskoga kotara.

Digitized by Google

— Kao što s-visoka mjesta više i dalje viditi možemo, isto tako je dragi Bog naše oči pod čelo stavio, da njimi možemo što više predmetâ previditi.

— Koje je stvorove dragi Bog još obdario vidom? (Živine.)

— Pogledaj na ovu sliku (prirodopisne slike sisavacâ i ptica.) Gdje imaju ove dvie vrsti životinjâ svoje oči? (Na strani glave.)

Ove životinje mogu očima kretati kao i mi, nu gledaju većinom u zemlju. Što sam rekao ob očijuh ovih dvijuh vrsti životinja? (Učitelj uzme prirodopisnu tablicu ribâ, a zatim vodozemacâ.) Koje životinje predstavljaju ti se ovdje? (Ribe.) — A koje ovdje? (Vodozemci.) — Gdje stoje njihove oči? (Na strani glave.) Vidite djeco, ribe i vodozemci imaju takodjer oči na strani glave, ali nemogu njimi kretati. Opetuj što sam rekao ob očijuh riba i vodozemaca.

— Koje živine predstavljaju ti ove slike? (Bube.) Djeco, bube imaju dosta velike izbuljene oči. Ovdje vam evo slike paukâ. Oni vam imaju više parij očiju, a crvi, puževi i mnoge druge njim srodne životinje imaju svoje oči u glavi ili na ticalih. — Gdje i kakve oči imaju bube? — Koliko parij očiju imaju pauci? — Koje živine imaju svoje oči ili u glavi ili na ticalih? Kada se dakle čovjek ustrojem svoga vida prispodobi sa živinami, onda je lako shvatiti, da jih on s-njim uz ostala tjelesna svojstva nadkriljuje. Svratimo dakle našu nauku na samo čovječje oko. — Čim opazuje čovjek blizinu sela ili grada, kada ide iz jednoga mjesta u drugo? Noći se vidi iz daleka dolazak parobroda, a zašto? (Jer se na njem nalazi svetiljka.) — Čime to opazujemo? Dakle jedno i *drugo* doznaje se s-okom. Kako bi ga mogao čovjek zato nazvati? Diete nezna. Vidiš ovaj list; on mi donosi viesti iz raznih pokrajina, zato mu i njegov naslov nosi ovo ime — pročitaj ga! (Vjestnik.) Isto tako je i naše oko vjestnikom iz daljine k-nam približujućih se predmeta. — Što sam rekao? Kada nekomu nešto pripoviedaš, a on u zemlju gleda, što pokazuje tim? (Da se stidi.) — Mati te pošalje na pijac da kupiš hljeba, a ti putem izgubiš dobivene novce; hoćeš li došav kući majci u oči gledati? Što će ona na tvojih očiju spoznati? (Tugu i žalost.) — Što možeš odatle crpiti? (Da okom očitujemo tugu i žalost.) — Kada pozorno čitaš knjigu ili što promatraš, što ti onda oko pribavlja? (Svakojake znanosti.) — Je li ti otac ili mati namignula kada okom, da se nečesa ostaviš ili da nešto brzo učiniš? — A što je to značilo? (Kano da mi je riečmi nešto kazao.) — Što možeš iz toga crpiti? (Da oko negleda samo, nego i govori.)

— Što smo sve o oku učili? Da je ono vjestnikom iz daljine k-nam približujućih se predmeta, da njim očitujemo stid, tugu i žalost, da nam ono pribavlja svakojake znanosti, da oko negleda samo, nego i govori.) Iz toga možemo draga djeco crpiti, da je oko zrcalo duše naše, jerbo njim očitujemo, bez da govorimo sve što mislimo i osjećamo.

Kada tako puno liepoga o oku znadete, hajde da ga vidimo u naravi. Evo vidite volovsko oko; ono je slično svojim oblikom i sastavinami čovječemu oku. — Kakav ima oblik? (Oblik krugljice.) Ovo se zove očina? — Kako se zove? — Ova je evo nečim omotana. — Kako izgledje ova kožica? (Biela

Digitized by Google

je.) Ova kožica se zove bjeločica; ona je mišicami prikopčana za kosti očišta, i tim načinom se oko kreće. — Je li bjeločica svuda jednaka? (Nije.) U čem nalaziš razliku? (S-preda ima šaren kolobar.) Ovaj je djeco prozračan. Pod ovim prozračnim kolobarom nalazi se šarenica razne masti, a u sried ove je okrugao otvor, zvan zjenica, kroz koju idu zrake sried oka. (Sada razsiečem oko ali tako, da dobijem prednju i stražnju polovinu i pokazujem ih djeci, noseć obe polovine na ruki od klupe do klupe.)

— Kako postupaju ljudi s-vrlo važnimi stvarmi? (Pozorno jih čuvaju.)

Kao što se je dobrostivost božja za sve stvari mudro pobrinula, isto se je tako pobrinula za naše oko, postavivši ga medju jake kosti.

— Što misliš, zašto ga je ona postavila medju jake kosti? (Da mu neškodi jaki udarac.) — Što štiti oči straga? (Lubanja.) — A što je ovo (na obrvą pokazujuć)? Čemu su obrve? (Zaustavljaju s-čela znoj, da u oči necuri.)

— Što je ovo (na vedji pokazajuć)? Čemu su vedje? (Ove se odmah sklope kad se očima dim, prah ili drugoga što približi.) — A čemu su trepavice? One prieče da na oči svjetlost sunca i drugi blistajućih predmetâ jako nedjeluje. — Za koja branila očijû se je dragi Bog dakle pobrinuo?

Imamo li mi sami što činiti, da si oči zdrave uzdržimo? (Imamo.) — Je li probitačno za oči gledati dugo u sunce, goreću lampu, vatru ili na stienu, na kojoj se sunčana zraka nalazi? — Zašto ne? (Jerbo jaka svjetlost tih predmetâ očima škodi.) —

— Kakvu škodu nanosimo takvim postupanjem našima očima? (One slabe.) — Što može slabost očijû prouzročiti? (Gubitak vida.) — Je li shodno čitati ili pisati, ako sunčane zrake u oči jako padaju? — Zašto ne? Za izbjeći tim neugodnostim pri čitanju ili pisanju treba uviek, kad čovjek danju čita ili piše odabrati si takovo mjesto, gdje mu sunčane zrake neće dosadjivati, a kod noćnoga čitanja ili pisanja blistanje svieće zastorom zapriečiti. Nu kao što prejaka svjetlost škodi očima, isto tako škodi i sumračje, zato nije shodno u sumračju čitati ili pisati. Isto tako nije dobro za oči dugo čitanje knjiga sa sitnimi slovi; nu ako je čovjek prisiljen iz takovih knjiga čitati, onda neka to čini prekidno. Takodjer nije shodno za oči kod čitanja knjigu blizu očijû držati.

Osim toga štiti se očni vid, ako se kod čitanja i pisanja čovjek tako smjesti, da mu svjetlost s-lieve strane dolazi, toga radi treba pri noćnom čitanju svieću ili lampu preda se na stol više lievo postaviti, ali tako da plamen, ako nestoji višje, da bar naše oči nadvisuje.

Pogledajte na dlan i vidite ovu gustu tekućinu, to se zove caklina i popunjuje sredinu oka, a ove tanke žilice, koje u caklini vidite, jesu ogranci vidnoga živca, koji dolazi iz mozga. Osim cakline ima još jedna vrst tekućine, koja je sasma redka i zove se očna vodurina; ona izpunjuje prostor oka izmedju bjeločice i šarenice, šteta što se je prosula, kad sam prosjekao oko. Evo još jedne česti. Vidite kako je prozračna; ovo je očna leća. Ona dieli caklinu od očne vodurine i stoji upravo iza zjenice. A evo i zjenice.

Digitized by Google

(Sada pokažem nutarnju stranu kožice.) — Što se evo nalazi pod bjeločicom? (Nekakva kožica.) A kako izgledje ona? (Crna je.) Ovo je žiličava kožica, a crna je zato, jer je napunjena crnim mastilom. Gledajte kako ostaje to mastilo po ruci! Pod ovom žiličavom kožicom evo još jedna kožica, koja je sasma nježna, njom je prepleten vidni živac dolazeći iz mozga. — Kako se zove cielo oko? Kakov ima oblik? Čim je omotana očina? Što ima bieločica spreda? Što se nalazi pod prozračnim kolobarom bjeločice? Kako se zove ona gusta, a kako redka tekućina očine? Što razdvaja jednu tekućinu od druge? Što se nalazi pod bieločicom? A kuda se širi vidni živac dolazeći iz mozga?

Sad ću vam kazati, kako se vid tvori. — Spreda nalazeći se šareni kolobar bjeločice, očna vodurina, očna leća i caklina djeluju uzajedno, da se lome zrake u oku sjevajućih predmeta i tim načinom tvori se slika dotičnoga predmeta i pada na vidni živac, uslied čega postaje vid. — Kako dakle postaje vid?

Vide li svi ljudi jednako? (Jedni vide jako dobro, jedni slabo, a neki nevide ništa.) Kako zovemo one, koji slabo vide? (Kratkovide.) — Kako zovemo one, koji ništa nevide? (Sliepe.)

— Kako to dolazi da su neki ljudi kratkovidi, a drugi opet sliepi? Diete, nezna. To dolazi od različnih očnih bolesti. Ove postaju tako, ako očna leća pomuši se ili sasma izgubi svoju prozračnost, onda se nježna kožica, kojom je prepleten vidni živac, umalji ili je sasma nestane. — Kako dakle postaju očne bolesti i pomanjkanje vida?

Prozorne zavjese neka su zelene ili modre boje, jer su ove boje ugodne za oči. Tko mnogo piše neka rabi crnu tintu i plavkast papir; žuta i crvena boja škodi vrlo očima. Pogibeljno je takodjer za oči, ako u nutra padne kreča ili ljepa, zato izbjegavajte mjestom, gdje se kuće biele ili marterišu. Ako pako pri svoj opreznosti kapljica kreča ili drugoga kakva jedka soka u oko čovjeku padne, najbolje je oko nekoliko puta čistom vodom izprati, a zatim nekoliko kapljica unutra štrcnuti. Kada pade trunka u oko, treba otvoriti vedje i trunku pozorno čistim rubcem (maramom) ili pranjem vode odstraniti.

Kao što se većina stvarij može ojačati raznimi sredstvi, isto tako mogu se i čovječe oči osnažiti, kada oslabe, ako hodamo često po poljih i šumah i razgledamo razne predmete. Sada ćemo cielu nauku o oku opetovati, da se osvjedočim, u koliko ste si ju upamtili. — (Ja izpitivam djecu onim redom, kojim sam i predavao, — a po dovršenom opetovanju prosborim po prilici sliedeću pouku:)

Djeco, iz današnje nauke mogao vas je svaki crpiti, da je oko neprocienjeni dar božji za ljude, zato nastojte, da si oči polag današnje nauke uviek u dobrom stanju uzdržite. Nu nemojte da vas oko zavede sa staze krieposti, jer bi se tim izkazali nedostojnimi božje dobrote; nego imajte uviek na umu, da nam je dragi Bog dao oči, da nas vode onim putem, kojega nam je on naznačio: očima treba učiti poznavati i štovati svoga stvoritelja iz premudroga njegova uredjenja nebrojenih predmetâ, koji nas na svakom mjestu u neopisivoj krasoti okružuju.

Marijan Vuković.

Digitized by Google

Hrvatski pisci.

Priobćuje Janko Tomić.

(Dalje.)

Bobalić Mišetić Savko rodio se u Dubrovniku g. 1530; umro god. 1585. Otac mu bijaše Mihalj ili po dubrovačku Miše, po njem nazvaše suvremenici sina mu Mišetićem. Imao je još petero braće: Gjona, Lovru, Andriju, Sigismunda i Marina, s-kojimi je živio u najvećoj ljubavi. Njegova porodica slovila je medju najstarijimi vlasteoskimi kućami u Dubrovniku. Jur za vrieme hrv. vladara proslavili su se neki u boju Hrvata i Neretvana, kao vodje ovih proti Mletčanom.

Kao ogranak takove porodice nasliedio je Savko po naravi hrabru ćud i ljubav za naukom i pjesničtvom, kojemu do smrti ostade vjeran. U mladih godinah bijaše vatrene ćudi, koja ga po nesreći i u istu tamnicu dovela. O tom nam dogodjaju pripovieda Ivan Marinov Gundulić sliedeće: „Dne 1. Travnja 1546. g. mladi Savko, sin Miše Bobalića (bivši tada šestnajest godina) po bielom danu navali oružjem na Pavla Ivanova Crievića, te ovoga na glavi, ruci i nosu ljuto izrani. Uzrok tomu bijaše pohlepa za osvetom, budući da isti Crević njegova otca u nekoj svadji tako ćusne, da mu je komad brade izčupao. Čim se mladi Sava radi ove ljute uvrede svoga otca osvetio, pobjegne u kuću svoga prijatelja Tudiza; nu tu ga uhvatiše i u tamnicu zatim odvedoše. Dubrovačko vieće osudu izrekne ovu: „Savko ima uvriedjenomu Crieviću platiti krvarinu i da se ima s-verigami na noguh zatvoriti u tamnicu na šest mjesecij, a zatim prognati iz grada Dubrovnika na pet godina. Ova stroga kazan imala je upliv na sav njegov život. Budući je u tamnici oglušio, dobi ime glušac, što ga je žalostilo. On se povukao sasvim iz kruga povećega družtva te je skoro sav svoj viek proživio u Stonu, malenom mjestancu države dubrovačke. Tu se je čitanjem klasičkih latinskih i talijanskih pjesnika na toliko uvježbao u talijanskom jeziku, da je postao najboljim talijanskim pjesnikom dubrovačkim, ali uz to bavio se rado i pjesničtvom hrvatskim. Bivši u neprestanom, što ustmenom što pismenom obćenju sa tadanjimi dubrovačkimi književnici, stajaše takodjer u tiesnom savezu i sa glasovitimi talijanskimi učenjaci onoga vremena, a poimence sa slavnim florentinskim jezikoslovcem, pjesnikom i povjestnikom Benediktom Varchiom, sa učenim Trevizancem Ivanom Amalteom, sa Ferrarezom Nascimbeniom, sa Veneizom iz Mletaka, i sa glasovitim Rimljaninom Hanibalom Karom (Caro), vjernim prijateljem mnogih proslavljenih Hrvata, a medju ostalimi i Dinka Ranjine, Mihalja Monalda, pjesnika i neumrloga sitnoslikara Julija Klovija. Medju Dubrovčani bijahu Savini najbolji prijatelji: Božko Tudiz i Mihajlo Monaldi, zatim Marin Držić, Maroje Mažibradić, Dinko Ranjina, Matko Beneša, Martolica Gjamanjić, Franjo Lukarević, Klement Gučetić, Lucijan Getaldić, Dinko Zlatarić, Ivan i Petar Gradić, Luka Sorkočević. Miho Bunić, N. Salvio, Vlaho Držić slikar i tri gospodje: Gjulija Bunić, Flora Zuzorić i Laura Battiferi, sve tri spisateljice, te napokon umni pjesnik hrvatski Miše Pelegrinović. Sa svimi ovimi bijaše u duševnom obćenju.

Digitized by Google

Njegovi talijanski soneti, iz kojih se vidi, da je po ukusu onoga vremena sliedio ponajviše duh Petrarke, Ariosta i Boccacia, jesu ipak najbolje talijanske pjesme, od kojih neke kao Petra Sorkočevića, Lucijana Getaldića, Martolicu Gjamanjića, Hanibala Kara, te Ivana Amaltea i po njihovoj smrti sa soneti proslavi. Tako isto opjeva smrt svoga otca Mihalja.

Obični svoj život u Stonu opisa Savko ponajbolje sâm u dvijuh pjesničkih poslanicah, što ih je pisao u Dubrovnik svojim prijateljem: Gjamanjiću, Sorkočeviću i Evandru. Iz ovih poslanica učimo se, da je živio sasvim bezbrižan život, baveći se čitanjem osobito djela Aristotela, Boccacija i Ariosta itd., ali samo u jutro i to ponajviše zorom, jer poslie ručka škodilo mu čitanje očima; za tim bavio se polazkom crkve, šetnjom, pisanjem i napokon različitom igrom i gledanjem vesela družtva; ali o razgovoru malo je i mislio, prvo: zato što je bio gluh; drugo: što ga razgovori ljudski ni najmanje zanimali nisu. O zdravoj Mariji bijaše obično većkod kuće, te išao rano spavat.

Svoju bolest gluhoće, koja mu u prvoj mladosti nepodnosljiva bijaše, kako u hrvatskoj svojoj pjesmi: „Glušilo“ sam pripovieda, podnašao je kašnje velikom strpljivosti, dapače, kako u jednoj veleumnoj poslanici na Ivana Amaleta tvrdi, smatrao se je za najsretnijega čovjeka, što je gluh već poradi toga, što ga nijedan zlobni i otrovni jezik uznemiriti ni uvriediti nije mogao. Pjesme, što ih je pjevao hrvatski um, pune su dražesti, tanane ćutljivosti, uznosita poleta i riedke vjerne ljubavi. Oko ove posljednje i oko nježnoga prijateljstva kreće se sav predmet njegovih soneta. Po običaju svih skoro liričkih pjesnika poče i on tek onda pjevati, kad se zaljubio u neku zlatokosu djevojku, koja mu nebijaše sasvim sklona. U njezinu hvalu izpjeva nebrojene pjesme talijanske i hrvatske, i premda nebijaše uslišan od nje, ipak joj osta vjeran sve do smrti.

Kad ona 15. Ožujka 1564. naglom smrti umre, izpjeva u njezinu pohvalu do šestdeset nadgrobnih pjesama u pregorkoj tuzi za njom. Sa smrću svoje ljube izgubi Savko za kratko vrieme sve svoje nade i dražesti, jednom rieči sve, što ga je grijalo i radovalo, kako to sam svjedoči u pjesmi:

Ahi! che 'n poche ore, e corte
Tutte le mie speranze, e gioie morte
Sono, e tutte le fiame in tutto spente.

Od toga vremena udalji se još većma od Dubrovnika i od povećih družtva, jer što bi god pogledao u gradu, sve bi ga napunilo tugom i grozom.

Kao što je bio vjeran u ljubavi, tako bijaše postojan i u prijateljstvu, a to dokaza svomu prijatelju Božku Tudizu, komu je ostao sa svom dušom privržen od prve svoje mladosti, pak sve do onoga vremena, kad mu prijatelja već odavna hladni grob krijaše. On ga opjeva za života, on ga spominjaše često u pjesmah i nakon smrti. Postojanom ljubavju bijaše odan i ostalim prije pomenutim prijateljem.

U drugoj poslanici na istoga Almaltea, bavećega se tada u Mletcih, pjeva u hvalu tako divnoga grada, i zavidi prijatelju, što može sa slavnimi učenjaci

Digitized by Google

one dobe, sa Dominikom Venierom,Karlom Dolciom i Jerolinom Rušelliom obćiti i zabavljati se; time pokaže, da nebijaše toli neprijatelj razgovara umnih i učenih, koli šupljih i praznih, kakovih bijaše valjda dosta u mjestancu Stonu.

Ali uza sav bezbrižni i najuredniji život djelovala je sila toplih njegovih ćuti kao i borba duševna i neprestana raduja umna toliko na njegovo tielo, da je već u 40. godini počela sijediti crna mu kosa. Duševne pako boli svoje, i jed i otrov tajni, koji većom stranom kroz sav život one prati, koji su od naravi budi na kom godj udu svoga tiela ozledjeni, opisa on ponajbolje u svojoj prekrasnoj, visoko uznešenoj pjesmi, što ju kao poslanicu posla mladomu svojemu prijatelju Maroju Mažibradiću.

Bivši član učene „družbe izabranih“ (dei Concordi) u Dubrovniku, koja bijaše ponajviše njegovim uplivom utemeljena, promicao je napredak iste družbe polag svojih sila i načinio pod svoju starost u njezinu pohvalu jedan sonet pod naslovom: „agli accademici Concordi“.

Savko Bobalić umre 55 godina star, po svoj prilici u Stonu. Poslie njegove smrti pjevaše mu nadgrobnice hrvatske Miho Bunić, Ranjina, Babulinović i Dinko a talijanske Mihalj Monaldi i biskup Vincencio Giliani.

Od hrvatskih Bobalićevih pjesama sačuvane su u rukopisu sliedeće:

1. Jedjupka; 2. Pjesni razlike s-poslaaicami; 3. Pjesni ljubovne. Nekoje je priobćio Kukuljević. (Vidi u Književniku I. god. na str. 300.) (Dalje)

Za razjasnjenje.

(Svršetak.)

Bilo to prošlo, pa se već na polak i zaboravilo, tad ti g. 1871. podnese nas nekoliko zagrebačkih učitelja — dakako bez g. F. K. — molbu vis. zem. vladi, da se dozvoli držati obća hrvatska učiteljska skupština. Čim je taj korak učinjen bio, odmah se je s-neke strane počelo nastojati, da se dozvola osujeti, a s-njeke opet, da se g. F. K. takodjer u odbor pozove; nu i jedno i drugo nastojanje bilo je uzaludno, te se dozvola napokon prosiocem ipak na njihovo ime podieli, i oni se konštituiraju kano centralni odbor, a uz nje pristanu i svi ostali zagrebački učitelji i učiteljice. Tim se je odpočeo râd prve obće hrvatske učiteljske skupštine, kojemu se je radostno i oduševljeno pridružilo cielo hrvatsko učiteljstvo, i koji si prekrasnih simpatija bio stekao i izvan hrvatske svoje domovine.

Nećemo da ovdje sad potanko opisujemo svu hajku, koja se je na skupštinske odbore dizala, niti ćemo da navadjamo naprezanje, koje se je u zadnjem trenutku činilo, da se skupština raztepe, a kad je sve u zalud bilo, kako se je nastojalo, da se barem kakova sablazan izvede, te hrvatsko učiteljstvo nedostojnim pokaže samostalnosti, za kojom teži; mimoišav sve to, napomenut ćemo samo, da je skupština i bez g. Klaića — kao što je svim poznato — ipak sjajno za rukom pošla, te da si je hrvatsko učiteljstvo svojimi naprednimi i slobodnimi zaključci dično pred svietom obraz osvjetlalo.

Digitized by Google

Nu to su upravo i bili veliki jadi g. Klaiću. Da se skupština bud čim osramotila, to bi bio triumpf za njega do neba; al ovako smatraše on to novim porazom, jer se je skupštinom i opet dokazalo, da zagrebačko učiteljstvo bez njega krasno i uspješno na polju školskoga napredka djelovati može. Dapače može se odprto reći, da je po skupštinu baš prava sreća bila, da on u njezinu vieću glavne rieči vodio nije, jer tad bi od skupštine sigurno svašta ili ništa bilo. Evo zašto: G. Klaić odprti je protivnik emancipacije učiteljstva i škole izpod sadanjeg nestrukovnjačkoga nadzora i skrbničtva; a drugo on zagovara, da škola ima biti zavodom a učiteljstvo činovničtvom državnim. To su glavne i stožerne dogme njegova pedagogijskoga vjeroizpoviedanja, izvan kojih za njega nema spasenja ni po školu ni po učiteljstvo. On bi dakle bio u neprestanoj oprjeci sa ostalimi članovi odbora, te bi medju njimi bilo neprestano trvenje. Gosp. F. K. upotriebio bi sve moguće, da svojim načelom pobjedu pribavi, on bi nastojao, da u skupštinu takove elemente dovede, koji bi na njegov mlin vodu navlačili; a to bi sve doprinielo, da bi se rad valjda raztepao bio, prije nego bi do skupštine i došlo. A uzmimo, da bi do skupštine i došlo bilo, to bi se hrvatsko učiteljstvo sigurno ili osramotilo sa kojekakovimi natražnjačkimi zaključci, ili bi ma do kakove sablazni došlo, počem znamo, da F. K. sebe u svojih načelih infalibnim smatra, te se nikakovoj većini neprilagodjuje, ili ako joj se prividno i prilagodi, to ipak iza ledja protiva njoj radi, kao što je to radio i kod posla oko školskih knjiga. Dakle jedno s drugim mi još jednoč *tvrdimo*, da je prava sreća bila, da gospodina Franje Klaića u skupštinskih odborih nije bilo. — Nu zato se on i jest toj skupštini gdje je samo mogao osvjećivao; njegov „Školski prijatelj“ bio je dugo vremena pravim skladištem svakovrstnih pogrda i napadaja i protiva zaključkom i protiva sudjelujućim osobam njezinim. Tko misli, da možebit pretjerujemo, uzmi samo taj list iza skupštine, pa će se odmah osvjedočiti, kako su istinite naše rieči.

U isto vrieme, kad se skupština priredjivala, podnieli su oni isti učitelji, koji su i dozvolu za skupštinu izhodili, dogovorno sa još nekojimi vanjskimi učitelji pravila vladi sadanjega pedagogijsko-književnoga sbora. Da i opet g. F. K. u tom sboru nebijaše, to je dakako i opet veliko negodovanje probudilo i kod njega i kod njegovih prijatelja; nu pitamo mi svakoga pametnoga, je li bi iza takovih antecedencija samo i razborito bilo, da se je sbor odmah u početku svom sastavljao iz posve si protivnih elementa, za koje je posve nemogućan zajednički rad? Mi hoćemo samostalnost škole, a g. F. K., da i nadalje ostane pod dosadanjim skrbničtvom; mi hoćemo da škola služi samo kulturnim interesom svoga naroda, a on da bude robinjom državnih interesa; mi hoćemo slobodan i skladan nutrnji razvoj škole, a on da životari samo po okorjelih birokratičkih paragrafih; mi hoćemo, da se na polju školstva radi sve u bratinskom dogovoru, a on samo po njegovu uvidjenju, protiva kojemu nikakova prigovora biti nesmije: gdje su pako takove načelne oprjeke, može li tu zajedničkoga rade biti? A ako nemože, zar nije onda pametnije, da se od družtva odbijaju elementi, od kojih se naprvo zna, da bi mu samo na razsulo služili. Ta to bi g. F. K. i

Digitized by Google

sam morao znati, pa zašto on u miru nepusti one, da sami rade, koji s-njim i s-kojima on nikako zajedno raditi nemože? Il zar bi njemu radje bilo, da se ništa neradi, kad se već s-njim raditi nemože? Skoro da je tako, jer inače nerazumijemo, zašto da je on odmah od postanka sbora sve moguće žice naprezao, da mu samo haka dodje!

Bez da se je sbor na njega samo i osvrnuo kada, ili gdje kao takov i jedne rieči o njem progovorio, on je neprestano i u svakom broju svoga „Školskoga prijatelja“ čas na sbor, čas na pojedine članove sbora navaljivao i u nje zabadao, a uz to službenim i neslužbenim putem sbor sumnjičio, svagdje mu zaprjeke stavljao, svaki njegov uspjeh zavidno pratio i umaljavao. Mimoišav ostalo spomenut ću samo sliedeće: Čim je sbor osnovan bio, te su mu uslied lutrijske osnove ministarstvom potvrdjene zapali sgoditci od nerazprodanih srećaka, odmah je on — dakako bez uspjeha — visoku vladu moljakao, da se sgoditci sboru pooduzimaju, i sbor je morao svoje pravo na te sgoditke dokazivati. Tako je godine 1871. sbor izposlovao, da se u Hamburg na učiteljsku skupštinu nekoji učitelji pošalju, pa kolika je to odmah graja bila, što sbor nije tako naivan bio, da se je za pošiljanje trudio i brinuo, a onda da je ili g. F. K. ili kojega njegeva pristašu za to preporučio. To je onda bila strašna uvrjeda, strašno zapostavljanje, kano da je sbor kriv, da g. F. K. na tu skupštinu mislio nije, pa se nije sam za to prije nego li sbor pobrinuo! Nu dakako, po njegovu bi bolje bilo, da radje nitko nije išao u Hamburg, kad već nije on ili tko od njegovih ići mogao; pa zato i nije bilo ni kraja ni konca svakovrstnomu zabadanju i huljenju bivših odaslanika, i same skupštine. Nije bilo dugo vremena skoro broja njegova „prijatelja“, u kojem nebi bio sad ovo sad ono potresao. Nadalje: tako je sbor poglavarstvo grada Zagreba zamolio, da bi se kod gradjenja kaptolske škole i za sbor koja soba namienila, te se je toj molbi sbiljam gradsko zastupstvo povoljno i odazvalo; nu i to je nastojanje strašno zazorno bilo gospodinu Franji Klaiću, jer po njegovu nebi trebalo da se taj sbor podupire, nego da se jednostavno zabrani i raztepe. — I tako je to u svem išlo: štogod je sbor preduzimao, sve je on nastojao preprečiti, osumnjičiti, umaliti, u javnom mnienju poniziti; ali dakako uz to je ipak uviek bio sbor, bili su uviek članovi sbora oni, koji neslogu i smutnju medju učiteljstvom siju, premda sbor kako već rekoh — nigda ni rieči kao sbor progovorio nije na sve njegovo i njegovih prijatelja zabadanje, zadirkivanje, sumnjićenje i opadanje. Ele ipak nijedan ga uspjeh nije tako nemilo dirnuo, nije ga tako živo zapekao, kao taj, što je sbor izposlovao, da se njemu t. j. sboru povjerilo izradjivanje novih čitanaka. Što on nije izveo, što njemu nije bilo moguće, to da sada sbor bez njega izvede; toga on nikako mirnom dušom pregorjeti nemogaše. Nu počem je jako mučno i težko bilo, protiva takovu preduzeću javno šta započeti, to on valjda pomisli, da bi najprobitačnije bilo, pokušati nebi li se i sam u taj posao upleo, a nepojde li to za rukom, onda dakako opet sav neuspjeh na sbor obaliti, i njega pred narodom i učiteljstvom osvaditi.

Saznavši dakle valjda g. F. K., da se riešenje toga pitanja u povoljnom stanju nalazi, požuri se on te sastavi početnicu po analitičko-sintetičkoj metodi,

Digitized by Google

i ponudi jn sbiljam — kako u 20. br. „Šk. prij.“ pripovieda — preko mene pedagogijskomu sboru, da ju on prihvati i vladi na odobrenje podnese. Što je koji član njemu o tom napose pripoviedao, to je neznam, nu to znam, da su u zajedničkom dogovoru svi članovi — učitelji bili proti anal.-sintetičkoj metodi, pa da sbiljam i jesu svi članovi — učitelji protiva toj metodi. Sbor dakle nije mogao prihvatiti ponude Klaićeve, i to: 1. jerbo nijedan njegov sadanji član — učitelj te metode neodobrava; 2. jer nije nikako hotio, da se tim putem nepitajući hrvatsko učiteljstvo njemu opet nova metoda oktroira i nove knjige nametne; a 3. jer uslied dosadanjega držanja g. F. K. naprama sboru on nikakovo pouzdanje u iskrenost njegove ponude nije imati mogao. Što tamo g. F. K. spominje da je tobože izpod ruke čuo, da ja sam početnicu izradjujem, to nije istina, jer onda nisam još ni mislio, da kakve početnice izradjujem, pa nemislim ni danas, premda sam tek poslje po odborovu nalogu osnovu izradio. U obće smatram ja izradak početnice za najmučniji dio kod toga posla, komu se pravo ni doraslim neosjećam, te se neću za njega otimati ni onda, kad se osnova odobrila bude, nego će mi dapače drago biti, ako ga se drugi koji sposobniji vještak prihvatiti uzhtije.

Što je zatim dalje sbor u tom poslu radio, to je našim štiocem poznato; a što gosp. F. K., to eno sam u spomenutom broju pripovieda. On je najme dovršio svoju početnicu, pa ju je onda podnio visokoj vladi, da se o zemaljskom trošku izda, ili da se nje učevna poraba dozvoli. To je valjda dosta jasno i očevidno. Gospodin F. K. hoće dakle, da i nepitajuć se ostalo hrvatsko učiteljstvo njegova početnica jednostavno visokom vladom samo odobri i u škole uvede. Dočim pedagogijski sbor o tome nastoji, da nove školske knjige budu zrcalom znanja i izkustva cieloga hrvatskoga učiteljstva, gospodin Franjo Klaić unatoč ovoj želji hoće opet da mu se metode i knjige oktroišu i nametnu, kako se to njemu samo za dobro svidi i snadje. Pitamo ga sada, neka nam kaže, kako se to slaže s-onom grajom, koju je u svom listu podizao, da se tobože nestvaraju nove privilegije, da se školske knjige nejmaju oktroisati, da se bog zna kakove komisije imaju za to imenovati. — Gdje je tu dosljednosti u govorenju i zahtievanju g. F. K. i u njegovu djelovanju? Nije li ovo njegovo djelovanje navlaš slično onomu od g. 1865., da dočim najme s-jedne strane zahtieva i piše, da se nove knjige u nekom sporazumku izrade, ovamo s-druge opet strane gotove knjige vladi podnaša, i za odobrenje moli. Po tom evo neka sudi slavno učiteljstvo samo, što mu je držati do toga, što g. F. K. u tom poslu piše i govori; a mi od svoje svoje strane dodajemo samo to, da uspje li on u svojih mahinacijah, to će one istim onim plodom uroditi, kojim su na uštrb hrvatske škole i godine 1865. jur urodile bile.

Nu gospodinu F. K. prohtije se kod te sgode, da još i drugi uztuk sboru a sebi oslonište stvori, te sabere oko sebe nekoliko (5) svojih privrženika — učitelja, zatim sve suplente i suplentice, koji položajem svojim od njega posve odvise, i sve učitelje ovdašnje izraelitske gl. škole, koji podpore i zaštite njegove više trebaju, pa odluči da svoju propalu „Zajednicu“ opet oživi, zatrubivši u veliki

Digitized by Google

rog, da znatna većina zagrebačkih učitelja uz njega stoji. Al bojeći se valjda uz svu tu većinu drugoga izdanja pretrpljenoga fiaska sa zajednicom, zamisli, neka sada drugi za njega kestene povuku, i naimenuje cielu povorku odličnika narodnih počastnimi članovi svoga družtva, nebi li njihovimi dičnimi imeni druge obsjenio i u svoj krug povukao. Tako postade Klaićeva „Narodna škola“. Neznamo da li će dotična gospoda tu nezahvalnu ulogu sbiljam doigrati ; ali sbor je u tom pogledu sasma drugčije postupao, te je u prvoj svojoj glavnoj skupštini naročito izrekao, da dok si sam kakovih zasluga nestekne, nemože začastnih članova imenovati, jer nemisli da bi si tko sbiljam smatrao za čast biti članom družtva, koje još samo nikakove časti neuživa; pa možebit neće toga učiniti ni kod druge glavne skupštine, premda mu sad već i njegovi protivnici nekih zasluga neodriču. Koja razlika u tom pogledu izmedju sbora i Narodne škole!

Dakako g. F. K. ima u tom sasma svoje nazore, a sbor svoje; nu to je opet samo jedan dokaz više, da je za takove antipode svako zajedničtvo sbiljam nemoguće, da bi kao do sada tako i u buduće svako nametanje g. F. K. — kakovim mi njegove ponude smatramo — posve bezuspješno bilo.

Još napominje g. F. K. da je uspješnijega rada i sloge radi bio ped. sboru ponudio, da se „Školski prijatelj“ i „Napredak“ u jedno glasilo stope. On je i u tom poslu po svojem običaju izpod ruke o nekakovom ultimatumu zvoniti čuo; nu ja ovim izjavljujem, da u sboru nigda nikakova dogovora nije bilo glede bud kakovih ponuda za sjedinjenje tih listova.

Nego ako je g. F. K. sbiljam toliko stalo do sloge i zajedničtva, pitamo mi njega, zašto je on prije šest godina započimao novi list, a nije odmah u zajedničtvo i slogu stupio s „Napredkom“, koji je tada već davno obstojao? Ta „Napredak“ istim onim pravcem piše, kojim je i onda pisao; kako da se on onda s-njime nije složiti mogao, a danas mu slogu ponudja? Rado bi riešenje te zagonetke čuli! U obće g. F. K. ima čudnovate pojmove o slogi i zajedničtvu. Mi stvorimo „Zadrugu“, koja liepo i krasno napreduje; nu jer njega nećemo da u svom kolu imamo, samo da nam se sloga i mir medju nami neporemeti, to smo odmah mi proti slogi i zajedničtvu. Mi zamislimo i odpočmemo rad prve obće učiteljske skupštine i liepo s-njim napredujemo; nu jerbo opet njega radi mira i sloge medju sobom nemamo, to smo opet mi dakako proti slogi i zajedničtvu. Mi osnujemo „Sbor“, al jer i tu njega samo radi sloge i mira nije, to smo i opet mi, koji smo proti svakoj slogi i zajedničtvu, i koji učiteljstvo hrvatsko razdvajamo. I tako je to u svem; što mi počmemo, sve smiera na razdor i neslogu, ako g. F. K. polag nije, jer on jedini ima monopol prave sloge i zajedničtva. Nego čudnovato je i sumnjivo svakako, da ta nesreća neprogoni g. F. K. samo u Zagrebu, nego da je on svagdje gdjegod je bio uviek u takovu nesporazumku živio! Zar su i drugdje učitelji bili sve sami smutljivci, a samo gosp. Franjo Klaić nedužno janješce! To nam se ipak nevjerojatno čini, a tim nevjerojatnije, počem znamo, da su nekoji od njegovih sadanjih učitelja i pod drugimi ravnatelji služili, pa nigda nikakove svadje i prepirke nisu imali.

Digitized by Google

On doduše za svoje opravdanje navadja kojekakove iztrage i osude; ali šuti dakako i o kojekakovih obrisačih, koje su i ti pravednjaci stekli. Medjutim neću da prelazim u daljnje kojekakove rekriminacije, ne iz bojazni, da bi me možebiti sbiljam okriviti mogao nesavjestnim vršenjem svojih dužnostij, nego jedino držeći se rieči g. F. K. samoga, da našemu ugledu najme najviše škodi, što svoje kojekakove razmirice na javnost iznosimo, a kojeg se savjeta žalibože najmanje on sam drži, kao što to dovoljno skoro svaki broj njegova lista — posvjedočiti može. Još bi puno koješta za razjasnenje navesti mogao, nu žaleć, da sam i toliko reći morao, nadam se, da će i ovo dovoljno biti, da braća naša sbiljam vide, u kojem grmu zec leži. Ostavljajuć posve spokojno, da sada svoj sud sami o tom izreknu, napominjem samo još, da kao što je sbor dosada izpod svog dostojanstva smatrao, na neosnovano kojekakovo klevetanje odgovarati, tako da se on i u buduće osvrtati neće na nikakove napadaje; pa da i ovo ovdje na obranu sbora navedeno u nikakovom savezu s-njim nestoji, nego da sam, što sam rekao, sve sâm na svoju odgovornost rekao i napisao jedino uslied neprestanog zadirkivanja i zabadanja g. F. K. i njegovih prijatelja.

Ivan Filipović.

Razniče.

— Na 25. sazvan je napokon hrvatsko-slavonski sabor, kojno evo skoro godinu dana nije saborovao. Ako tko, a to narodno od svih zapostavljeno učiteljstvo izčekiva taj sabor kao ozebao sunce. Unj stavlja posliednje svoje nade, jer u ovih okolnostih kao što su sada, nemože više ni uz najveće požrtvovanje dalje uztrajati. Hrvatsko se učiteljstvo tim više nada, da će školsko pitanje jednom već na pretresivanje doći, počem se i javna glasila tim pitanjem sve više zanimaju; nu ipak jedno je, što nam u tih razpravah u oči udara, da se najme liepo pripovieda, kako valja škole preustrojiti, da se narod što više njimi okoristi, ali o poboljšici materijalnoga stanja učitelja dakako se šuti. Nebi valjalo tako tomu izbjegavati, jer zalud preustrojavati škole, ako nebude valjanih učitelja, a valjanih učitelja jamačno nebude, ako im se položaj barem tako neosigura, kako je i prostomu radniku osiguran.

— „Učiteljski Tovariš“ javlja, da će se ove godine držati gospodarski tečaj u Celovcu za učitelje iz Kranjske i Koruške. Čujemo, da se je i kod nas o tom radilo, da se takova predavanja drže za naše učitelje na gospodarsko-šumarskom zavodu u Križevcih, a saznasmo slučajno, da su se neki učitelji onamo već i odputili. Čudimo se, da se o tom u nas ništa pobliže nezna.

— Stigoše nam godišnja izvješća: i to od glavne škole križevačke s-vrlo sgodnim člankom: „Što nam je najnuždnije?“ u kojem dokazuje Kvirin Vidačić od kolike je potrebe, da se u Križevcih podigne realka; od kraljevskoga učiteljišta i uzorne glavne učione u Djakovu s-člankom: „Tielovježba kao obćenit zahtjev tjelesnoga uzgoja“ od ravnatelja Vilima Korajca i od dječačke i djevojačke učione u dolnjem gradu Osieku s-uvodnim člankom: „Bog najbolje znade, kad i što vam sve treba, da dade; samo mu se pobožno molite i marljivo radite! od ravnatelja Felingšteina. Izvješće kr. učiteljišta, višje djevojačke i gradskih glavnih učiona u Zagrebu imade uvodan članak: „Zadaća gospoja pogledom na kulturu; i člančić o metričnojmjeri, oboje od ravnatelja Franje Klaića.

Kad nam stignu izvješća i od ostalih škola, sastavit ćemo statistični pregled našega školstva prošle šk. god.

Javna zahvala.

Slavno gradsko zastupstvo belovarsko podielilo mi je podporu od 50 fr., da uzmognem posjetiti izložbu bečku, na čem se slavnomu zastupstvu najtoplije zahvaljujem.

U Belovaru, 7. Kolovoza 1873.

J. Marković,
privr. ravnajući učitelj.

Izdaje ga „Hrv. ped.-književ. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 24. U ZAGREBU, 20. KOLOVOZA 1873. **Tečaj XIV.**

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka, novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora“. Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Je li upitnik zašto = čemu?

Narav je čovjeku dala svojstva, kojih niti danas jošte podpuno nepoznamo. U razvijanju tih svojstva, u valjanu njih rabljenju, jest ono, što zovemo napredkom. Tako n. p. narav, oplemenjena i usavršena životom si, iskustvom, veli nam da priskočimo u pomoć onim, kojim prieti pogibel, u kojoj smo i sami bili, i koju smo savladali bud svojom ili tudjom pomoćju. Uzajmičnim vršenjem ovoga naravnoga zakona mnoge se suzice osušuju, pak i čitava usrećuju družtva.

Cicero je rekao: Koj ga nezna, što će reći stradati, bilo to u čemgod, taj nemože nikada pouzdano braniti sirotinje. Njegova je i ova: Nemože da bude dobar sudac onaj, koga na koju misao negane sumnja. — Treba pako da se znade i ova: ima u životu sgodâ, gdje ti razum veli: nečini toga pod živu glavu, prem ti se dopušća svimi obstojećimi zakoni; ali znaj i to: što ti se zabranjuje zakonom, toga nečini nikada; a zakona ima raznovrstnih.

Tumačit ova i nadalje bilo bi suvišno; jer, u koga je razuma, u koga previdljivosti, onaj će si umjet prilagoditi sve ove misli ovoj kratkoj razpravici, kojom kanim dokazati, da nije isto, pitamo li se: zašto je što ili nije? ili: čemu je što ili nije? Itd.

Sve obćenje ljudsko takove je naravi, da u istinu nejma sukoba, nejma vršenja nikakova posla bez neprestanoga pitanja, koje opet za sobom povlači bud koj, bud kakov odgovor. Što više ako si i samcat, to je nemoguće, da se u duši nerazpitkuješ; dà, pokluznuti, reknemo li, — i sama savršenija njemuština mora da se nekako razpitkuje, za ovo ili ono. To nam potvrdjuju razne jim odluke, koje se mogu nekako sravnati s-našimi odgovori, s-našimi čini.

Svemu je neka svrha; i pitanja ju imaju. Pitamo li sebe ili drugoga sbilno, u nakani da saznamo česa neznamo, onda je pitanju svrha, da se dočepamo neke istine. Pitam li koga: koliko ti je godina? a on mi veli 20; to sam saznao istinu, prije mi nepoznatu. Istinu, naravski, positivnu i negativnu.

Pitamo druge stotinuputij koješta i s-običaja prem navadno i sami znamo istinu, za koju pitamo. Tako se s-običaja pita: kako si? kako ti zdravlje? kamo

Digitized by Google

ideš? itd., prem mu pitatelj sa zdrava lica, bistrih očiju i vesele ćudi i sâm čita podpuno zdravlje; prem znade, da ide u školu, na polje, u šumu; jer vidi da nosi knjige, motiku ili sjekiru itd.

Pita se sa zvjedljivosti, brižljivosti, dužnosti, da se najme uvjerimo, je li onaj, koga pitamo, zadovoljio dužnosti svojoj. Medju ovimi pitatelji prvi su odgojitelji u obće, najskolje pako učitelj i odgojitelj školske mladeži. On treba da pita i razpitkuje po dužnosti svojoj; njemu je biti zvjedljivu, brižljivu; ovim jedino nastojanjem može se uvjeriti ob istinitosti znanja, što ga je ulievao u srdca, u dušicu povjerene si mladeži.

Ovdje nisam nauman razpredat, kakova sve moraju biti pitanja, ali ipak velim: upravo učitelj i svaki gojitelj mladeži treba da pazi svom pomnjom na pitanja, da budu jasna, razumljiva, ne preuzka, ne preobsežna, pak da se rabe valjane i shodne rieči. Nije li u pitanju toga, onda neočekuj od mladeži tražeće u odgovoru istine, koja bi se mogla izmamiti uz zdravo pitanje.

Ništa se nevrši bez nečesa; ono n e š t o je sredstvo. Sredstva su stvarna i duševna. I pitanja i odgovora ima s t v a r n i h. Kada uzdigneš sjekiru i njom zamahneš, tuj ti je pitanje: hoćeš li moć razkolit ovu cjepanicu, ovo poljeno? Kada ga sjekira razpolovi, prokoli ili ne: eno ti onda vjerna odgovora. Želim, da se u ovu prispodobu osobito zamisli svaki učitelj, jer je daleka i obsežna dohita u obuci.

Svako dakle pitanje traži uviek neku pripomoć, kojom se ima *nešto ovršiti*, kojom neka istina, nešto nova pojaviti. Košto su dakle stvarna sredstva razna, te se prema njim okreću predmeti na sve strane; iste su takove naravi i upitci. S-toga, da i to zorno razjasnim, — pitaš li si nož (t. j. kušaš li njim to i to), je li je oštar, pak si ga zabridiš u dlan: žalostna ti dokaza, tužne li istine u odgovoru! S-toga, pitaš li djecu*: „š t o n a m j e b o g n a j b o l j e g a d a o?“ to ćeš dobiti odgovora na stotine, samo ne onoga, što si ga u svojoj mudroj i tobož praktičnoj glavi misli pitatelj; a imalo se odgovoriti: n a j b o l j e j e, š t o n a m j e b o g d a o, m i l o s t p o s v e ć u j u ć a, k o j u d o b i v a m o u ž i v a n j e m s v e t i h š a k r a m e n t a.“

Pak upravo s-toga, što su pitanja, a u njih i upitnici toli tanahne, nježne i znamenite naravi, kanim dokazat, da upitnik: z a š t o? drugi vuče za sobom odgovor, a posve drugi upitnik: č e m u?

Rabeć upitnike z a š t o, pak č e m u, treba da se zamislimo u ova.

Nejma čina, nejma stvora bez uzroka, već po ovoj: svačemu je svoj uzrok, svoj razlog. Isti čin može imati i dalnjih uzroka; najbližji uzrok može da bude jednovit i složen, prama tomu, kako duševne ili stvarne sile djeluju.

Ali, nejma opet čina, nejma stvora bez bud kojih slieda i tragova, bez opredieljene si bud naravlju, ili čovjekom nakane, námjene, svrhe. Nejma u istinu ničesa, što nebi bilo ili barem moglo biti bud čemu ili komu namienjeno. S-toga naposlied i onaj, koj i praznu slamu mlati, pak i onaj, koj hotomice u tutanj,

* A to se je dogodilo lani blizu Zagreba u selu R.

Digitized by Google

ludo govori, mora da imaju bud koju nakanu; nepita se: kakova je. To nam potvrdjuje ova naša: „trla baba lan, da joj projde dan“. Znajmo dakle i ovo.

1. Kada želimo, da nam odgovor donese uzrok, s-kojega se nešto čini ili nečini bud u kojem času; s-kojega nešto jest ili nije; onda treba da se uviek bez svakoga straha rabi upitnik: zašto?

2. Kada želimo, da nam odgovor donese nakanu, namjenu, svrhu, radi kojih se što čini bud u kojem času; onda treba de se uviek, opet bez svakoga straha, rabi upitnik: čemu? A što su: radšta, pošto? uvjeren sam, da se znade.

Upitnik, čemu? da je III. padež od: što = čto, i to nas svaki zna.

G. Veber uči nas u svojoj novoj slovnici hrvatskoj, na strani 107., točki 17., da je čemu = zašto, što dokazuje njegova nauka, sboreća ovako:

„U dativu (III. padežu) stoji upitno zaime što, kada stoji mjesto upitnoga veznika zašto; n. pr. **Čemu** mi gdjegod nedodje? **Čemu** si se udavala mlada? Vuk.“ Dakle: zašto = čemu.

Aristotel veli: „ljudem nekako uviek godi, kada se pisci ili govornici u svojoj skromnosti kao pritajkuju, kao pričinjaju veleć, da toga neznaju.“ Pak je i pogodio taj duboki poznavatelj naravi ljudske. Ja pako evo ovdje očito izjavljujem:

a) da onomu prvomu primeru: „Čemu mi gdjegod nedodje?“ još i danas nemogu najti jezgre, smisla; nadalje

b) pozivljem svakoga, neka si kuša odgovoriti na ono drugo pitanje, pak ja kriv, ako mu nebudu odgovori svakojaki, a zaisto i protivni si. To ću i dokazat.

Nu prije svega velim i ovo: napisao onu izreku: Čemu si se udavala mlada? i stotinu putij Vuk, komu čast i dika, ja sam ipak uvjeren ob ovoj, da mu nevalja, jer nenosi zdrave misli glagolom si trajnim; a svi ga znamo, da se **udava** samo ona, koja se višeputij, a tako se veli i onoj, koju prose i ovi i oni, pak ju siroticu i ostavljaju, a mlada se i dobra zaisto na brzo i zaruči i uda. Primeri moraju biti čisti, jasni, zdravi, istiniti.

Uzmemo li sada ovaj drugi primer ovako: čemu si se udala mlada? pitam svakoga: koji li se sve neradjaju odgovori s-nejasnosti ovoga pitanja, čemu je uzrok nesgodan položaj upitnika: čemu?

Pitaš li sada redomice više čeljadi ženske, želeć da dobiš odgovora, evo me, ako ti se nebude odgovaralo n. pr. ovako: zato, jer sam znala, da sam za udatbu; jer se tako svidjelo mojim roditeljem; jer sam našla u svom mužu živu priliku svoju; jer me prisililo itd. Ali, ja bih se bud o što okladio, da isto pitanje vuče za sobom i ovakovih odgovora: udala sam se, da si usrećim dragoga, koga ljubim; da priskočim u pomoć kući, željnoj ženske glave; da nevehnem, kad mi je sudjeno cvasti, pak da što prije stečem poroda, jer vele starci „râna djeca, pozdna su radost i podpora“. Itd.

Pitanje: zašto? vuče one i njim slične govore prve; pitanju pako: čemu? zadovoljuju ovi drugi i njim spodobni primeri. Priskočimo tomu!

*

Digitized by Google

Kada se pitamo riečju: zašto? onda nam odgovor razlaže uzrok, razlog onomu činu, što ga nosi pitanje. Taj se uzrok, pak bilo pitanje bud u kojem času,uviek prije dogadjaja, nego li onaj čin, što ga nosi pitanje. Pitamo li diete: zašto plačeš? na to će odgovoriti n. p.

a) jer me majka ružno pogledala; ili pako: jer me majka ružno gleda. Svakako i ovaj drugi primer očito nam veli, da se je barem prvi tren toga ružnoga pogleda dogodio prije, nego je isto diete prosuzilo. Kašnje mogu se istodobce obadva čina vršiti.

b) Zašto si plakao? Zato, jer me je majka ružno pogledala.

c Zašte ćeš plakati? Jer će me zaisto majka ružno gledati.

Kada se pitamo riečju: čemu? onda treba da nam odgovor navadja, razlaže nakanu, težnju, svrhu, opredieljenje onoga čina, one stvari, što jih nosi pitanje. U tom slučaju one stvari, što jih nosi izraza pitajuća, misle se uviek prije gotove, nego poraba njihova; onaj čin, što se izražuje pitanjem, opet se misli da je prije, nego poraba, uživotvorenje nakane, svrhe. Uzmimo si opet isti onaj primer:

Čemu plačeš; čemu si plakao jučer; čemu kaniš plakati? Sada se ima razumno odgovarati n. p. ovako:

a) Plačem, da izmamim od majke si jabuku.

b) Plakah jučer dva sata, samo da me majka pusti u trsje.

c) Plakati ću i drečati sutra već prije sunca, samo da dobim više mlieka od majke.

Druga je opet ova, koju valja znati. U životu prečesto se jednim pitanjem izmamljuju dva odgovora, koja razjasnuju i uzrok i svrhu ili nakanu istodobce. Takovom sgodom moralo bi se pitati dvama upitnicima, najme ovima: Zašto i čemu? Nu, to se nečini, već se rabi samo: zašto? N. p.

Zašto si se udala? Zato, jer sam ljubila svoga vojnu, pak da tim i sebe i njega usrećim.

A zašto drečiš, nesrećo? Zato, jer me bez toga svi zovete drečalom, pak da se malo ljute, koji me slušaju.

Zašto si kupio ove konje? Zato jer vidim da su zdravi i čiste krvi, pak da se njima malo i podičim.

Zašto odlaziš od nas prije objeda? Jer smo se ja i stric mi uročili za sat i pol, pak, nebudi samo bez zamjere, da Vam tuj, ej — nesmetam.

Veliku ovu razliku u pitanjima zašto i čemu? razjasnit će nam i bolje ovi još primeri. Pitajmo se najprije upitnikom žašto? n. pr. ovako:

Zašto nam je bog darovao razum? Zašto je zlato skuplje od željeza? Zašto si kupio šest stolaca. Zašto se u nas grade tolike puške i topovi? — Na ovo pitanje odgovara zdrav um uviek ovako: zato,

jer se bogu svidjelo imati u čovjeku najsavršenije biće. Jerbo je zlata malo, ugodna je sjaja, nerdjavi, pak je najrazvlačnije itd. Zato, jer nas ima u kući upravo šest. Zato, jer to isto čine i svi drugi susjedni nam narodi.

Digitized by Google

Ako li nam je pako saznati namjeru, svrhu itd. ovih istih pitanja, onda se pita riečju čemu, pa se odgovara n. p. ovako:

Da pomoću razuma sliedimo i činimo dobro, a oda zla da bježimo. Čemu je zlato? Zlato je, da si s-njega pravimo razno sudje, novce itd. Toliki se topovi u nas grade, da se uzmognemo, dobro oružani, podići proti neprijatelju, komu zazubice rastu na nas. Kupio sam šest stolaca, da uzmognemo svi sjedjeti udobnije, ne pako na zemlji. —

Učeć si mladež prirodopis i vjeronauk u strogu smislu, pozorno treba da se rabi pitanje: zašto? Jer se u istinu premnogo čuju pitanja ovakova: Zašto ima vol dva roga, jedan rep; zašto je dlakom pokrit itd. Nadalje: zašto je Isus naredio svete šakramente; zašto je pet, ne pako šest ili sedam crkvenih zapoviedij; zašto su tri osobe jedan bog? itd. Na mnoga takova pitanja težko se odgovara, drugač, ako ne: zato jer je tako bog hotio.

U naravoslovju strožjem, u zemljopisu fizikalnom, u računstvu, u nauci moralnoj, gdje se hoće saznati razlog ovomu ili onomu najčešće rabi se upitnik zašto; nu taj zašto prečesto sakriva u sebi i: čemu? Kod tumačenja naravnih pojava, uviek treba da se rabi: zašto? jer se uviek traži uzrok ovomu ili onomu pojavu.

Pamtimo si samo i to, da nam narod u tom liepo razlikuje obadva upitnika, pak zato treba, da mu se neiznevjerimo. Ovu tanku razliku imaju i drugi jezici. Tako je n. pr. Niemcu: zašto = warum; čemu = wozu. Dobru je Latincu: zašto = quare, t. j. qua ex re venisti? Radi koje si stvari došao? Naš: ćemu = cur? t. j. cui rei est, aut servit hoc aut illud? prem se navadno zamienjuju. S-toga se pita Talijan na primjer: perchè creò Iddìo il mondo? pak opet: a che creò itd.; što će reći: zašto i čemu je bog stvorio sviet? Isto tako: A che ci serve il cervello? A che serve, a che è questo ponte? A u istinu je velika razlika i u ova dva pitanja: zašto nas je bog stvorio? Na prvo, težko se odgovara; na drugo odgovaraju pojedinci i narodi prema uzgoju, prema naobraženju svomu. Recimo si ipak i na to samo u brk ovako: bog gà znade pravo zašto i čemu nas je stvorio; sviet pako kano ništica prema njemu, s-predaleka sve to samo naslućuje. Jer, pravo reći, koliki neznaju: čemu su jim ruke, kamo li pako: čemu srce i um? Sretnih li nas, kada barem to shvatimo! Sva sreća, sva blaženost ljudska leži u podpunu riešenju ovih pitanja: Čemu ti čustvo, čemu razum, čemu li ruke?

Pitaš me, mili čitatelju: zašto i čemu miešam u jezičnu nauku i neke mudrolije? Odgovaram ti: zato, jer znam, da se suhi žganci težko gutaju, a začinjeni zdravom mašću da se i sami osmaknu, pak da i bolje hrane. Svakoj nauci treba začina, jer za njim hlepi duh naravlju već svojom; pak onda, tà niti sama narav božja nije suha ni jalova, već začinjena predivnimi, preblagimi melem začini.

Prije 150 godina prekrasno razvija Christophor Cellarius poviest pravopisa latinskoga. U tom se djelu vidi, da Latinci u obće nikada, sve do njega nisu mogli doćerati do toga, da svi pišu jednim pravopisom. Razvija isti

Digitized by Google

pisac i svoje uvjerenje dubokim umom, pak na svršetku nauke o glasicah, u svoj čednosti i mudrosti veli ono, česa još i danas mnogi naši uglednjaci nemogu da shvate; ovako najme: „Nikomu nedodijavam, nikomu nenaprečujem stare ortografije; već propuščam, da učenici sliede u tom način pisanja, koj jim većma godi.“ Taj nezna, što će reći: ja sam jedino umlje; svi ste drugi šuplje tikvine i prazne lubetine.

S-toga zaključujem i ja ovu razpravicu kratkimi riečmi: ja sam uvjeren, da nije upitnik zašto jednak čemu; koga ovi moji dokazi o tomu neuvjere, ej, tomu bilo prosto i slobodno nikada nerabiti čemu, kao upitnik nakane, svrhe, već uviek onaj: zašto?

U Bolonji, 31. Srpnja 1873. Skender Fabković.

Rajska ptica.

Čit. za 1. i 2. razr. male gimn.

Pokus razlaganja pjesničkoga umotvora u višjih razredih gradjanske učione.

I. Tumačenje pojedinih izraza.

„Kud još ljudska nije prošla noga, kud još zvierka nije prošla plaha“ reći će: sasvim zabitan put, kojim još nitko išao nije.

„Uho mu obaja“. Bajati reći će toliko, koliko čarati, zasliepiti ćutila; *činiti* da se čovjek kao promjenjen ćuti, da sam sebe neosjeća i oko sebe drugi *nadzemaljski* sviet misli.

Uzhiti, uzhićenje. Ovimi se riečmi naznačuje najviši stupanj radosti.

„Vrieme leti neprestance dalje; al ga svojim nesmje dirnut krili, nesmje smetat pobožnih mu mislij i t. d.“

Vrieme se odmiče, al na njeg nikakva upliva nejma, on neostari, s-vremenom nenapreduje. Vrieme ga nije smetalo. Slušajuć rajski spjev, zaboravi na sebe i na vrieme, a vrieme na njega.

Archimandrit predstojnik pravoslavnoga manastira. (Kod katolika opat.)

„Sad mi tekar med očima puče“ reći će: Sad shvaćam, sad razumiem.

Zapanje se, veoma se začudiše, tako da su od čuda nehotice nepomično stajali kano panj.

Božanski vid; pojav božanski, takav pojav, u kojem mislimo, da nam se bog objavi.

Bogu dušu dade = umre.

II. Osnova pjesme (Dispozicija).

Ova se pjesma razpada na 6 diela:

I. 1. do 6. stiha. Uvod. (Kaludjer ode u šumu smokava nabrati.)

II. 7. do 20. stiha. Što se u šumi dogodilo. (Samostanac se daleko zaputi, rajska ptica zapjeva, on zaspa.)

III. 21. do 27. stiha. Kaludjer se prene i povrati samostanu.

IV. 28. do 46. stiha. Razgovor samostanca sa glavom samostana.

Digitized by Google

V. 47. do 57. stiha. Kaludjer se osviesti i umre.
VI. 58. do kraja. Svršetak.

III. Osnovna misao.

Osnovna misao ove pjesme nalazi se na kraju u riečih: On je čuo pjenje rajske ptice, neosjeti hiljade godina. Tim će pjesma reći: Tko se bavi s-nadzemaljskimi stvarmi i misli, taj u njih takovu slast nalazi, da će na sve težkoće ovoga svieta i na sebe sama zaboraviti.

IV. Oblik pjesme. (Stih, slik, vrst pjesničtva).

Pjesma kako se vidi, nije na kitice razredjena, a takodjer je bez slika. Spjevana je na troheju:

Njĕk č | bjĕšĕ | bōžji | sāmŏ | stānăc. Tih trojeha ima u svakom stihu pet; s-toga se taj stih i zove petostopni trohej. Na petostopnom troheju spjevane su većinom naše narodne pjesme; s-toga ga takodjer narodnim svojim (hrvatskim ili srbskim) stihom imenujemo. Nu stih taj nesastoji uviek iz čistih troheja; pri slaganju istoga nepazi se toliko na naglas, koliko na broj slovaka, zato se i zove deseterac. U pjevanju uzimaju se sve stopice kano troheji, ma i s-lažnim naglasom. Naš narodni stih se i tim odlikuje, što obično nije slikovan.

Pjesme, koje su spjevane kao ova, na petostopnom troheju bez slika i na kitice nerazdieljene, velimo da su spjevane poput naših narodnih pjesama; jer to je njihovo vanjsko obilježje.

U ovoj se pjesmi pripovieda dogodjaj prošli, s-toga spada na epsko (pripovjedajuće) pjesničtvo.

Za istinitost dogodjaja, koji nam se u ovoj pjesmi pripovieda, nemože nitko jamčiti, osim toga protivi se isti našemu nazoru o svietu i svetskom sustavu.

Pripoviest takovu, koja se u ustijuh naroda sačuvala, i za čiju istinitost nitko jamčiti nemože, zovemo „pričom“ u obće. Nu priče se diele na dvoje (Vuk.) najme na onakove, koje pripoviedaju, što je vjerojatno, što se dakle zbilja dogoditi moglo, i na onakove, u kojih se stvari pripoviedaju, koje se kao u gornjoj pjesmi našemu nazoru o svietu i svietskom sustavu protive.

One prve zovemo mužkimi pričami (Sagen) ove druge ženskimi pričami (Märchen).

Mužke su priče osim toga manje više uviek s-historijskim mjestom, s-historijskom osobom ili dobom skopčane, ženske su priče osobito proizvod naše maštе, ter jih zato samo mašta opet shvatiti može; pred razumom izčezavaju.

Priče obično nisu u pjesničkom slogu pisane, nego većinom u običnom, kano naše narodne pripoviedke; ali buduć da jih je pjesnička sila stvorila, ter pjesničkim dahom dišu, zato se amo i broje. — a —.

Digitized by Google

Hrvatski pisci.

Priobćuje Janko Tomić.

(Dalje.)

Dominko Zlatarić, sin Šimuna, pučanina dubrovačkoga*, rodi se u Dubrovniku oko g. 1556. Njegova majka Franjica Klaudurobovićeva, umre mu jošte za njega mlada, te dobi mjesto vlastite matere: Katu Mihovu Zlatarićevu za odgojiteljicu, o kojoj sam pjeva:

„Pod nebom stvari sve za ništor ti scieni;
Unuku nejakom druga mi mati bì,
Mladjahan kad za njom ostah ja pri tebi.
I človik pokle bih razgovor najboli
Od tebe svedj primih u svakoj nevolji.

Osim pomenute čestite starice, bijahu Dominkovi prvi učitelji: njegov otac Šimun i njegov ujak Franjo Klaudurobović. Trudom ovijeh napredovao Dominko veoma dobro. Kada ga kod kuće otac i Klaudurobović: u hrvatskom i latinskom jeziku, a uz to i u temeljnih znanostih učvrstiše, pošalju ga na sveučilište padovansko. Ovo starinsko mjesto u dubokih nauka i prosvjete, koje u stara i nova vremena nebrojene umove jugoslavenskih sinova divno razsvjetilo, bijaše ne samo izvor Zlatarićeve učenosti, nego i njegove slave. Svršivši Dminko na pomenutom sveučilištu s-odlikom: nauke mudroslovne, krasnorječne, pjesničke, pravoslovne i ljekarske, nauči zajedno od slavnoga Petra Vittoria korjenito klasički jezik grčki. Buduć se je u svih naucih oolikovao, izaberu ga u dvadeset trećoj godini života njegova na 13. Rujna 1579. za ravnatelja, to jest rektora magnifika padovanskoga arcigimnazija, pod kojom su ono vrieme bili profesori: bogoslovja mudroslovja, ljekarstva matematike, krasnorječja i svih ostalih nauka, osim pravoslovnih. Iz onovremenih pravila učimo se poznavati tadanju sjajnost ravnateljske časti, kao i duhovna i moralna svojstva onoga muža, koji je obnašao ovu čast. U knjizi I. pogl. 9. istih pravila stoji medju ostalim: „Pristoji se pako da onaj, koji druge častju nadvisuje, njim takodjer: kriepošću, blagorodnošću, učenošću, rječitošću i bogatstvom prednjači, zato smo ustanovili: da se nitko za ravnatelja predložiti nesmije, koji rečenih svojstva neima". Vlast ravnatelja nad učenici i učitelji, bila je neograničena, pa da se uzvisi čast u očijuh takodjer velikoga svieta popisana je bila ista nošnja, bez koje se ravnatelj u javnoj službi i kod svečanostih nije smio pokazati. Nošnja se sastojala: iz crvena svilne haljine sa širokimi rukavi, iz crvenih opanaka, te iz dugoga plašta, vezena zlatom i dragim kamenjem, koji je visio o lievu ramenu. U svih svečanostih pratili bi ravnatelja dvoranici odjeveni svetačnim plaštem, a pred njimi bi hodili mnogobrojni sluge s-liktorom, koji je nosio srebrnu palicu i žezlo ravnateljsko. U takovih svečanostih išlo bi rečenoga ravnatelja uviek prvo mjesto za padovanskim biskupom i gradskim upraviteljem.

* Premda su Zlatarići bili bugarski plemići, kad su u Dubrovnik došli, to nisu ipak do 1665. g. u red plemića dubrovačkih upisani.

Digitized by Google

U to doba spozna se Zlatarić sa slavnom ljepoticom Florom Zuzorićevom, koja ga na toliko uzhiti, da je do smrti njezinu ljepotu, mudrost i poštenje u svojih pjesmah slavio. Ova slavna ljepotica, koju su svi za onda živući pjesnici hrvatski, latinski i talijanski u svojih pjesmah slavili, rodi se u Dubrovniku oko g. 1557., pa se uda po otčevoj volji za Florentinca Pecciona bogatca velikoga. U Florenciji bijaše slavljena pod imenom dubrovačke Aspazije; jer je ona u Florenciji, kao Aspazija Mileżanka u Atini za Perikla, sve najslavnije učenjake svoga vremena oko sebe sakupljala, pa i sama pjevala na hrvatskom jeziku. Suvremeni dubrovčani zvahu ju suncem ljepote i vilom mudrosti, a uzhićeni talijanski pjesnik Boccabianca pridade k-njezinim pohvalam naslov nove rajske božice Flore („Nova Dea celeste Flora“).

Ova zlatokosa ljepotica, koja u svoje opasne mreže uplete medju ostalimi Dinka Ranjinu; Niku Gučetića Vidkovića; Mihu Monalda te pobjedonosnoga florentinskoga plemića Bartola Pesciona, rani najviše Zlatarića, koji ju do smrti slavijaše. U svojih pjesmah izražuje Zlatarić sva svoja čuvstva: radosti i žalosti srdčbu i zdvojenje. U pjesni LVIII. pjeva veselo:

„Ali sam vesel vas, duh se moj tim goji,
Jer me dá pod oblas izvársnoj gospoji;
Ter se bitak moj vrednii pritvoril:
Dárži me u dragoj tonoti* draga vil,
Vil, ka čas i slava ženskoga jes kipa,
Razumna, gizdava. poštena i lipa“.

Isto tako pod konac piesni CXIX. izpovieda svoje veselje ovako:

„Od tada ošad ja što ljubi i sliedi
Pun tašta veselja narod ki nevidi,
Uživam radosti, ke vrieme ne hara,
Dale če gorkosti svietovnieh privará“.

Vidi Diela Dominka Zlatarića izdana trudom Ivana Kukuljevića, g. 1853 strana 80.

Razdieliv se trikrat od Flore, tuži u pjesmi XXVI:

„Prodje jur nieki dan, leteči kao stril,
Da stojim pritužan razdieljen s-liepom vil;
Vrieme, ke stratih, mnjeh u dragom nje krilu,
U tudjieh sad stranah provodim na silu;
I sila ne moj svit, čini mi odi doć,
Ter onu ostavit, bez ké nij živit moć“.

Str. 19. pjesni D. Zl.

Isto se tako tuži u pjesmi XXVII. što je daleko od svoje ljube. a povećuje izraz svoje tuge u pjesmi LVI., kad veli:

„Tamno dan, s-plačem noć u trudu provodim,
Odahnut čas nij moć, bez šarca živ hodim.
Svárhu, jaoh, sve ima i gine sve na svit,
Lie, suzam mojima nemože svárha prit.
Cvilit ću vazda ja, zaman je svaki red.
Dokle mi ne prosja liepe vil drag pogled“. str. 36.

* Tonota znači mrežu.

Digitized by Google

Ova tiha tuga pretvori se u gorak jad, čim je Zlatarić opazio, da ga Flora onako neljubi, kako on nju, te izjavljuje taj svoj jad najbolje u pjesmi XXVIII. veleći:

»Ufanje umire, a želja svaki čas
Većma se prostire i veću steće vlas.
Zahman je moljenje i uzdah i gork cvil,
I vierno dvorenje prid mojom dragom vil.
Zaludu je slavih u piesnieh nje ime,
I lietne noći bdih i one od zime:
Službа mi sva podjć u ništa množieh lit,
Još da me duh odje, nastoji, mnim, vidit". str. 21.

Tad jad pretvori se u isti gnjev i srdčbu, čim je duže trajala nenagradjena njegova ljubav, te on bude od strasti prisiljen nazvati svoju božicu sad zmijom sad lavicom bez srca, sad Sirenom i otrovnim cvietom. A kada se ona udala, utaži se i njegova strast, te se pretvori u neko plemenito odreknuće, o kom nam takodjer mnogo pjesama ostavi. Tako pjeva na str. 68.

»Nú, ili nis' moja, ili je inako,
Meni si gospoja, tvoj sam ja svakako;
Tvoj sam ja rob i sužan, i s-tebe nikadar
Nebudem razdružan za niednu na svit stvar.
Neka me nesreća pedepše i davi,
I spravlja najveća zla mojoj ljubavi:
Neće moć nje sliepos učinit ni sila,
Da meni tva lipos nij draga i mila".

Ove svoje rieči nije Zlatarić nikada porekao, jer nije zaboravio Flore, već ju je uviek jedako slavio u pjesmah posvećujuć joj svoje umotvore. Tako joj posveti svoj prevod Ovidove pjesme o ljubavi i smrti Pirama i Tisbe, kao i svoje različite pjesme, a od inostranih umotvora: talijanske pjesme Cesara Simonetta.

Dok je u Padovi boravio, prevede Zlatarić na jezik hrvatski Tasovu Amintu pod imenom Ljubmira, koju posveti svomu dobročinitelju Mihi Matufiću. Taj prevod veoma hvaljene Tasove igre, jest za nas tim zanimivljiji, jer ako nije najstaariji prevod, to je svakako jedan izmedju prvih na svietu. Oko god. 1585. odreče se Zlatarić svoje ravnateljske časti u Padovi, te se odpravi u Dalmaciju i Hrvatsku, da se uči jezika, a stranom, da si pohodi brata Mihalja u Zagrebu, koj je u kneza Jurja Zrinskoga službovao. Tom sgodom spoznao se Zlatarić lično sa knezom Zrinjskim. Povrativ se u Dubrovnik, oženi se god. 1587. s-Marom Gjonovićevom, djevojkom veoma poštena glasa, koja mu šestero djece porodi. Poslje ženitbe preseli se u svoje selo Konavlje, gdje je odsele većom stranom godine živio samotno, jedino za svoju obitelj, svoje prijatelje i za toli obljubljene znanosti.

U tom samotnom mjestu medju svojimi vrtovi i livadami napisao je veliki broj različtiih pjesama, od kojih su neke i do nas došle. Preveo je zajedno Ovidovu Pjesan o ljubavi Pirama i Tisbe, te napokon Sofoklovu Elektru. Ova dva djela zajedno s-Ljubmirom i nadgrobnimi pjesmami, dao je g. 1597. u

Digitized by Google

u Mletcih kod slavnoga Manucia Alda tiskati pod sliedećim naslovom: „Elektra Tragedia. Gljubmir pripovies pastirska. I Gljubmir i smàrt Pirama i Tisbe. Iz vechie Tugieh jeziká u Hávackij isloxene". K tomu su pristavliene nekolike piesni u smàrt od zaslizieh. Po Dominku Slatarìchiu. U Bnezieh, po Aldu. CIↃ. IↃ. XCVII. Čitavu ovu knjigu posvetio je Zlatarić knezu Jurju (starijemu) Zrinjskomu. Nejma sumnje, da je Zlatarić, kako Gjorgjić, Apendini i Parolari tvrde, još mnoga djela, stranom u izvoru, stranom u prevodu napisao, ali ova su žalibože, kao i toliki drugi dubrovački rukopisi, za nas za uviek propala. U svojih pjesmah sačuvao je Zlatarić uspomenu svojih najvjernijih prijatelja, koji su mu život ublaživali, a to su: Baro Zlatarić, rodjak mu, Tomo Vodopić. Medju dubrovačkimi pjesnici i pisci bilu su mu najmiliji: Dinko Ranjina, Maroje Mažibradić Šuljago i njegov sin Oracio Mažibradić, nadalje Bartol Nalješković, Sava Bobalić Mišetić nazvan Glušac, Miho Monaldo i Stanislav Marulić, Maćedonac. Medju inostranimi pisci bili su s-njim u tiesnom savezu: slovni protugizac Jakov Flavio, nazvan Didacus Pyrhus Eborensis, zatim Caesare Simoneta od Fana, Camillo Camilli, koji je u Zlataričevu pohvalu latinske pjesme pjevao: Franjo India, veronezki glasoviti mudroslovac, koji je Zlatariću posvetio svoje djelo; „Ethicen, vel de Mediis virtutibus quae ad summas conducunt;" napokon: Pavao Majeti iz Padove, koji mu posveti 1579. g. djelo: „De Dosibus, seu pusta quantitatae medicamentorum".

Ustmeno i pismeno obćenje s-ovimi i njim podobnimi muževi, te zajednička duhovna radnja, olakša Zlatariću tegote života, koji je vodio u sriedini svoje poveće obitelji, dok nije napokon i njega oko g. 1610. lišila smrt svijuh tegota i čovječjih zloba; jer kako iz njegove pjesme, učinjene za Dinku Ranjinu, vidimo, nije ni on, kao nijedan tko se za obćenito dobro trudi, ostao prost od zlobnih napadanja, te od kleveta i od nenavisti svojeh suvremenika. Apendini veli, da je Zlatarić imao šestero djece, i to: četvero mužke, a dvoje ženske. Od ove djece ostade iza otca samo dvoje i to Miho, koji razpršene pjesme svoga otca sakupi i po svom sinu Franji prepisati dade; nadalje: Šimun II. koji se takodjer narodnomu pjesničtvu posveti. Prema koncu spomenimo sva diela Zlataričeva. Ive Kukuljević izdao sva diela Zlataričeva u tri svezka. U prvom svezku je prevod Sofoklove Elektre i Ovidove pjesni o ljubavi Pirama i Tiste. Zagreb 1852., u u drugom svezku je prevod Tassove klasičke pastirske igre Ljubimira tj. Aminta za izgovornikom talijanskim. U Zagrebu 1852. U trećem svezku su izvorne razlike piesni. U Zagrebu 1853. Ove bi knjige morala imati svaka biblioteka. Čujmo sud Šafařikov o djelih Zlataričevih: „Seine Verdienste um den illyrischen Hélikon sind anerkannt glänzend und gross. Vertraut mit der griechischen, lateinischen un italienischen Literatur, schrieb er fast in allen Dicht- und Versarten und stellte in seinen regelrechten und gelungenen Uebersetzungen aus anderen gebildeten Sprachen den Nachkommen treffliche Muster zur Nachahmung auf." (Šafařiks Geschichte str. 125.)

(Dalje)

Digitized by Google

Pogled u lučbu.

Po A. Bernsteinu preveo Gj. Ester.

(Dalje.)

Osebita svojtva ugljikova.

U koliko i jest ugljik tvrdokoran, ako želiš s-njim samim imati posla, u toliko ti je gibak, ako mu pružiš drugih tvarij, s-kojimi se može slučiti. Ugljen koj se dan na dan rabi u tolikih kovačnicah i tvornicah, ima još osebito jedno svojstvo, koje mu podaje veliku vriednost, ter koje je temeljem zanimivim lučbenim pojavom. Ovo je svojstvo ona sila, po kojoj ti ugljen upija plinove, i u sebi jih sgušćuje.

Već svaki obični ugljen mnogo upija zraka, i to upija ga do 25 putij toliko, kolik je sâm, t. j. šestoran palac ugljena može 25 šestornih palaca zraka, koje ugljen upija još željnije; tako n. pr. upiti može ugljen nišadora devetdeset putij toliko, kolik je sám.

Po ovnm lasno je uvidjeti svakomu, da je ugljen baš sgodno sredstvo za odstranjenje nekih plinova iz druge koje tvari. S-toga je i važno znati, da se može pokvârena voda, ako ju prociedjaš kroz uglevje, posve popraviti; ter u drugu svrhu nisu niti obsipane ugljenom one bačve, u kojih se spravlja voda za brodove, kojim nije stići na brzo do kopna. Iz toga opet sliedi, da je to svojstvo ugljena od velike važnosti; za uzdržanje bo života potrebna je zdrava voda isto tako, kako je godj k-tomu potreban čist zrak. U novije doba pače dokazano je, da mnoge bolesti kao n. p. kratelj, typhus itd. dolaze od pokvarene gnjiloće tvari sadržavajuće vode, te se zato osobito preporuča, da svaki u vrieme kada slične bolesti zavladaju, čistiš vodu, koja ti služi za napitak, kroz ugljevno cjedilo, kakova se danas u raznoj veličini dobiti mogu. Ugljen izvuče iz vode nevaljane njezine sastojine, te ju načini zdravom.

U ugljena još je i to svojstvo, da ti on može promieniti mnogim tvarim boju, pak se njim i čiste razne tvari. Ako prociediš crveno ugljevlje, izgubiti će ona svoju boju; a u tvornicah sladora bieli se istim sredstvom crukast sirup, pak i prostoj žganici ugljevljem možeš dati posve drugi tek, kao što ono i pivu oduzima gorčinu, ako gą prociediš kroz candru, u kojoj ima ugljena. Što ga je i dobro držati stučena ugljena u sobah gdje ima bolestnika, jer on upija u se nezdrave plinove, koji se u takovih sobah razvijaju.

Kadkada ova sila ugljena, po kojoj može upijati plinove uzrokuje i izvanredna lučbena djelovanja. Većputij dogodila se jur nesreća u tvornicah baruta nakupčivanjem ugljika, koj vodika i kisika upio bijaše, ter s-gušćenjem plinova lučbeno slučenje, pak po tom dakako i uzroči. Zanimiv dade se praviti pokus, ako ugljen, koj dulje vremena ležaše u mjestu, gdje bijaše sumporna vodika, metneš pod stakleno zvono, napunjeno kisikom. Ugljen najme imajući već od prije u sebi mnogo prije spomenuta plina, upija k-tomu još i kisika, te tim sgušćuje oba ova plina na toliko, da se lučbeno slučuju, ter čudnovate lučbene uzrokuju pojave.

Digitized by Google

Ugljen začima biti vruć, dočim se sumporni vodik upaljuje, ter u kisiku izgara. Kod toga postaje kao posljedak ovoga gorenja voda i sumporna kiselina. Nu pazi, i ovaj ti je pokus skopčan s-pogibelju; jer se može dogoditi, da se u sumpornom vodiku nalazi pravi čisti vodik, ter se ovaj sa kisikom pomieša, pak se onda ponajprije ova dva plina kao praskavac plin upale, i žestokim praskom razprsnu. Iz svega se toga vidi, kako ugljen već sam po sebi ima svojstava, da velikom željom upija plinove i uzrokuje lučbene postupke. Nu ako u lučbeni proces metneš i ugljen, to ti on, inače vrlo tvrdokoran, postane posve gibak i skloniv, pak ga možeš u savezu s-drugimi pretvoriti: na zrak, kao i tekućinu, pak opeta u kruto tielo. Dakako da po tom prestaje biti ugljenom, te je samo ugljikova slučenina; nu ipak uviek u njoj stoji ugljen, koj se inače sam za sebe nehtjede nikako pretvoriti.

Ajde da sada pokažemo, kako nas je svaki već skoro u životu pretvarao ugljen u zrak, da pokažemo kako ugljen, pravi pravcati ugljen stranom pijemo, stranom jedemo, da ti brate pokažemo, da se i čovjek, o kom se veli inače, da je načinjen od zemlje ilovače takodjer sastoji od trijuh prije navedenih vrstij zraka, koje su se lučbeno slučile s-ugljikom. (Dalje.)

Dopisi.

S-ovih zagorskih prediela vrlo smo ti riedki gosti, a to zato, jer nejmamo ništa ugodna, da ti pišemo i priobćujemo, a čemu da ti jadikovke i nevolje svoje objelodanjujemo, kada nam oni, koji bi mogli, neće, a oni koji bi htjeli, nemogu pomoći. Mi učitelji u pol. kot. klanjačkom i to u četirijuh župah jednako smo kod svojih' „315 for.“, dočim je petomu i to učitelju na Selih „u istom pol kot.“ Franji Puraku tamošnje svjestno občinsko poglavarstvo već mjeseca Travnja t. g. povisilo plaću na 400 for. Potonje, kako rekoh, vjerno se brine za svoga učitelja i učionu, dočim klanjačko-tuheljsko, kraljevačko-rozgansko, ni najnuždnije stvari za učione pribaviti neće, jer u tih ljudih je za sve novca, samo ne za učione

Mi učitelji kot. klanjačkoga obratismo se na svojoj skupštini glede poboljšice plaće, kroz ruke veleč. g. kot. učiona nadzornika Ferd. Krajačića na osobu pogl. g. kot sudca klanjačkoga kotara Vl. Vodvařku. Da li će nam on što izraditi ili bolje rekuć poboljšicu pružiti, neznamo, ali nadamo se barem, vlast mu je u rukuh. Neće li pako ni ta molba ništa pruditi, tak nam jošte posljednja nada ostaje u visokom saboru, koji će nadamo se medju ravnopravnu braću i jednaku zasluženi krušac pružiti. Da li je moguće u sadanje vrieme sa 86 nč. dnevničke zaslužbe živiti, te jošte učitelju, koji imade prilično razgranjenu obitelj, neka slavno dobrohotno čitateljstvo sudi?! Eto, govedina je kod nas po 24 nč. a i druga je hrana prilično draga. — Od kuda da si odielo nabavi i druge potrebštine namiri?!

Sada nešto ugodnijega. Dne 29. Srpnja t. g. obdržavasmo godišnju svoju učiteljsku skupštinu u narod. učioni vel. erpenjskoj. Cielokupno učiteljstvo toga kotara i duh. pomoćnik iz Kraljevca bijaše sakupljeno. Osim praktičnih pokusa, koji bi sa školskom mladežju preduzeti, riešavana bi druga u krug učiteljski spadajuća pitanja.

Istoj skupštini predsjedao je naš revni i vriedni veleč. g. Ferdinand Krajačić, podarcidjakon, kot. učiona nadzornik i župnik kraljevački, koj si je ste-

Digitized by Google

kao velikih zasluga za škole i učiteljstvo ovoga kotara. Ne samo, da je duša svomu kotarskomu učiteljstvu, nego i pruža svake godine našoj kot. knjižnici prilićan broj poučnih i zanimivih knjiga, podupirujuć ju i novčanimi sredstvi. Dao nam je od svojih novaca sagraditi ormar za našu knjižnicu, koja se za sada nalazi u kraljevačkoj učioni pod rukovodstvom knjižničara, učitelja Fabijančića. Kraljevačka učiona imade sadanji svoj obstanak i temelj najviše njemu zahvaliti, koji je istu u početku novcem podupirao, a učevna sredstva ponajviše sam nabavljao. Da nam je tako revno občinsko poglavarstvo, te za učione i za učitelja zauzeto kao on, eto nas danas mnogo zadovoljnijih i sretnijih.

Živio nam vriedni i dični naš predsjednik, a ugledali se unj i ostali svećenici i ravnatelji škola! J. Jambrešić,
učitelj i bilježnik sjednice.

— Izpod gore Plešivice. Na 19. p. mj. potukla je ovuda hametom tnča sve, a najvećma vinograde, to pravo Prigorćevo polje. Nu reći ćete: tuča i školski list, — to neide skupa. Ali ja tvrdim, da ide; jer učiteljsko mjesto plešivičko bijaše dosele jedino zato bolje od drugih, što si je učitelj stanje svoje nješto time poboljšati mogao, kad je koji akov vina dobio. Ali sada toga nebude ni više godina.

Priznajem i sam, da se to prosjačenje doduše onako sasvim neslaže s-dostojanstvom učiteljskoga zvanja, ali, sila kola lomi. Pa niti nije toliko nama sramota, koliko onim, koji nas već jedared bolje prema trudu, pram današnjim okolnostim i potrebam, urediti neće. A čudim se, da nas još i toliko imade voljnih sa 315. f. kroz godinu kuburiti, ali znam, nebude li nas ovaj sabor prekrojio i preustrojio, da nas do mala ni toliko biti neće ni nemože. Zato Vas g. uredniče, ovom prilikom molim, nastojte da „sborova“ predstavka na sabor glede poboljšanja materijalnoga po kotarih stanja našega, što prije u kolanje *dodje**, da nas sabor i opet nepripravne nezateče i nerekne i za ovaj put prekasno! A dočim je spomenuta predstavka takova, da nemože uvrieditи baš nikoga izim možebit kojeg dušmana prosvjete, to mislim da će ju svekoliko učiteljstoo naše prihvatiti moći s-jedinom primjetbom i mirovinu. A sada: Bog! R.

Raznice.

Vis. kr. zem. vlada odredila je riešenjem pod br. 7743 i 8282, da na zemaljski trošak sliedeća gospoda učitelji u Beć na svjetsku izložbu podju: Modec Ljudevit, učitelj na zagr. preparandiji; Filipović Ivan, učitelj u Zagrebu; Klobučar, učitelj u Nartu; Cihlař Sebald i Stjepan Tomić iz žup. riečke; Rančić i Šulc iz županije požežke; Stefanov i Grotić iz županije bjelovarske; Ester i Vidačić iz županije križevačke; Matoš i Vidaković iz županije sriemske; Jurković i Gudel iz županije varaždinske; Topolnik i Bošnjak Mil. iz županije virovitičke; Vošnjak, učiteljica u Vukovaru i Štrohmajerova u Sisku.

— Visoka kr. zem. vlada blagoizvoljela je odpisom svojim od 25. Srpuja t. g. br. 10169 odrediti, da se počam od 8. Kolovoza do 6. Rujna t. g. drže na gospodarskom učilištu u Križevcih predavanja iz raznih gospodarstvenih struka za učitelje pučkih učiona. Ravnatelj gospodarskoga zavoda i učitelji, koji će ta predavanja držati, dobiti će razmjerno po broju sati 432 for. a. vr. nagrade, a svaki od slušateljâ dobivat će dnevnice od 2 for. na dan uz putni trošak. Na ta predavanja pozvana su sliedeća gg. učitelji: Horvatin Mirko iz Ristre, Baker Milan iz Petrovine, Hercezi Stjepan iz Svračinca, Šlogar Filip iz Tabora, Grivičić Marko iz Kapele, Blaga Janko iz Štefanja, Muzler Ferdo iz Sesvetâ, Pomper Mirko iz Kalnika, Matošić August iz Tovarnika, Kopić Josip iz Gašinacâ, Seljan Ivan iz Tordnacâ, Szabo Jakob iz Iloka, Sokolić Agrikola iz Novoga, Perša Nikola iz Drage, Majnazić Jakob iz Delnicâ.

Književnost.

Knjižare: Albrecht-Fiedlerova i Hartmánova obratiše se na hrv. ped.-knjiž. sbor, da ovaj zemljovide, izašle njihovom nakladom, ocieni. Sbor je dao ote zemljovide po svojih vještacih ocieniti; te ocjene glase ovako:

---

* Učinjeno već. Ur.

Digitized by Google

Pregledav i proučiv kartu Evrope od Handtkea — naklade Albrecht-Fiedlerove — možemo ju preporučiti za pučke škole, jerbo nije prepunjena i jerbo boje s-daleka i s-bliza učeniku jasno sliku dotičnih zemalja dobro predočuju. Bolje bi bilo, da su glavne gore jače i jasnije narisane, nego što jesu, jer su Kavkaz, Balkan, Apenini, Alpe, Pireneji, franc. i češke gore i Karpati slabo razlikovane od manjih gora, upravo od hrvatskih i njemačkih. Drugo: trebalo je glavne gradove onako veliko zabilježiti, kako to ima karta Evrope Hartmánove naklade. Mi smo jednu i drugu kartu (i Fiedlerove i Hartmánove naklade) prispodobili, te možemo i jednu i drugu preporučiti i to: Fiedlerove naklade Evropu za pučke i obće niže škole a Hartmánove naklade Evropu za srednje i gradjanske škole i pedagogija (preparandije). Tako činimo u interesu javne obuke bezpristrano, neglededć na osobnosti i interese nakladnika.

Ocjena zemljovidâ Hartmanove naklade:

„U obće se može o njih reći, da odgovaraju podpuno svojoj svrsi i toga radi smatramo za svoju dužnost upozoriti na nje sve orgâne pučke prosvjete i preporučiti ih čim toplije svim onim, koji su pozvani unapredjivati naše školstvo nabavljanjem izvrstnih učila".

Ako bi rečena učila doživila doskora novo izdanje, to mislimo, da neće biti suvišno, ako izrečemo svoje mnienje, kako bi se onda, naročito zemljovid Evrope Hartmanove naklade odgovarajuć pedagogijskim načelom ponešto preinačiti imao.

Ponajprije bi trebalo iz njega puno koješta izpustiti, da tim što jednostavniji i pregledniji postane, tako n. pr. sve one pritoke i rječice, koje u njem imenovane nisu i koje za pučku učionu nikakove važnosti nejmaju. Isto tako imao bi se broj gradova znatno umanjiti; dostatno će biti, ako ih se i u većih država — izuzam Austriju — najviše do 10 uzme. Nu što se u zemljovidu označi, mora se i imenovati, zato nemožemo odobriti, što nisu poimence opisane rieke u Englezkoj, prekopi u Rusiji itd.

Što se gora tiče, trebalo bi takodjer nastojati, da se postigne čim laglji pregled. Ovdje bi se imala navesti samo velegorja i najvažnije im grane, nu ove bi se morale točno razlučiti i opisati. Shodno bi bilo takodjer, da se označi u svakoj gori najviši poznati vrh, što u predležećoj karti učinjeno nije. Kad su u njem n. pr. obilježeni Maladetta i M. Perdu, trebalo je iz doslednosti označiti i „Mulhacen" (s-istoga razloga rt „de Creus", Loire-in pritok „Cher" itd.) Ni boja, kojom su označena gorska sljemena, nije baš najizvrstnije izabrana, budući je težko razlikovati gorsko sljeme od jezera. Ta bi se dakle dvoličnost ukloniti imala, a to tim, da se gorsko sljeme bielo ostavi.

Dočim bi se, kako već rekosmo, broj gradova, pritoka i rječica znatno umanjiti imao, trebalo bi više obzira uzimati na klance i prokope, a osobito bi valjalo uvrstiti u taj zemljovid i glavne željezničke pruge, koje su iste važnosti s-glavnimi riekami i najvažnijimi prekopi; takodjer preporučujemo, da se uvaže najznamenitije morske ceste s dotičnimi pristaništi (duljina puta od jednoga do drugoda).

O polutkah nam je primietiti samo to, da bi shodno bilo načiniti ih u buduće u većem formatu, dočim bi se sjeverna i južna polukruglja sa svjetskom kartom u merkatorovoj projekciji napose prirediti mogla. U ostalom valjaju za polutke većinom gore navedene opazke. Glede političkoga razdieljenja opažamo, da bi probitačno bilo političke medje bojami označiti, jer bi se tim postigao puno laglji pregled. Ovdje nam je još reći, da bi se uz morske ceste takodjer i morske struje označiti, a evropejski posjedi u ostalih stranah svieta s-bojami dotičnih država obilježiti imali.

Napokon upozorujemo g. nakladnika na to, da su se gdjekoje neznatne pogrješke u zemljovid Evrope uvukle, kano n. pr. da je Majna spojena s-Ogrom, što bi se u buduće izpraviti imalo.

Natječaji.

— Na pučkoj učioni u Kraljevici, u primorju, ima se popuniti jedno mjesto učitelja, s-kojim je skopčana plaća u iznosu 400 for. u miesečnih obrocih, paušal od 50 for. stan u naravi ili u novcu.

Digitized by Google

Za ovo učiteljsko mjesto razpisuje se po treći put natječaj do 25. Kolovoza 1873. trajući.

Natjecatelji imadu svoje obrazložene molbe na ured občine Kraljevica glaseće putem okružnoga nadziratelja učiona g. Ivana Soića, opata i proarcidjakona u Bakru do pomenutog roka poslati.

— Na glavnih gradskih učiona u Koprivnici izpražnjeno je jedno mjesto učitelja, dva mjesta učiteljica, zatim mjesta učitelja glasbe i pjevanja, koji je ujedno župne crkve orgnljašem i gradskim kapelnikom.

Sa mjestom učitelja skopčana je plaća od 400 for. na godinu sa petogodišnjimi doplatci od 50 for. na godinu od navršenih deset godina službovanja, nakon 20 godina službe opet doplatak od 50 for. a iza trideset godina službe stanbina od 100 for. na godinu i u ime davarine 31 fr. 50 novč. na godinu.

Za učiteljice je redovita plaća 300 for. na godinu sa petogodišnjimi doplatci od 50 fr. na godinu do navršene desete godine službovanja, a zatim iza svakih deset godina u službi provedenih doplatak od 50 for. na godinu u ime stanbine.

Napokon sa mjestom učitelja glasbe i pjevanja, ujedno orguljaša i gradskoga kapelnika skopčana je plaća od osam sto for. na godinu sa štolarnimi školskimi i inimi crkvenimi pristojbami.

Za popunjenje ovih mjesta razpisuje se ovim natječaj do 5. Rujna o. g.

Natjecatelji i dotične natjecateljice imaju svoje na ovaj kraljevski zemaljsko-vladni odiel upravljene i svjedočbami o dobi, dosadanjem možda službovanju i čudorednom ponašanju, kao i o podpunom znanju hrvatskoga kao nastavnoga jezika obložene molbenice do gori naznačenoga roka putem neposrednih svojih oblastij predati kotarskomu nadzorniku, učionah podarcidjakonu i župniku, Josipu Šavoru u velikom Bukovcu.

Od kr. hrv.-slav.-dalm. zem.-vladnog odjela za bogoštovje i nastavu.

— Za izpražnjeno mjesto učitelja i orguljaša, zatim za mjesto učiteljice u Vrbovcu, razpisuje se natječaj do 10. rujna t. g. Plata za učitelja: 400 for. bašća 1105□ hvatih, oranica i livada svaka preko 3 rali, vinograda 270□ hvatih, 14 hvatih drva, slobodan stan, za nedeljnu obuku, 31 for. 50 novć., zatim štolarni pripadci do 50 for. a. vr.

b. Učiteljice 300 fr. za nedeljnu obuku 20 for. slobodan stan, bašća i 4 hvata drvah.

Molbenice potrebitimi dokaznicami obložene imadu se do gore naznačenoga roka podnieti velečastnomu gospodinu Miji Smetišku, podarcidjakonu i župniku u Gradcu (Vrbovac).

— Za izpražnjeno učiteljsko i orguljaško mjesto u Ravnu, s-kojim ja spojena Plata: od 400 for. u ime paušala 30. for. za drva 67 for., 50 nov., slobodan stan i bašća, razpisuje se natječaj do 10. rujna t. g.

Natjecatelji imadu svoje potrebitimi dokaznicami obložene molbenico do gore naznačenoga roka podnieti velečastnomu gospodinu Miji Smetišku, podarcidjakonu i župniku u Gradcu (Vrbovac).

— Na područnih učionah župe daruvarske u Brestovcu, Dežanovuu i Končanibi imadu se popuniti učiteljska mjesta, za koja se odavle razpisuje natječaj do 15. rujna t. g.

Plata učitelja uz slobodan stan je

a. U Brestovcu: 315 for. 48 for. za drva, 12 for. za loženje peći, zatim oranica od jedne rali.

b. U Dežanovzu: 315 for. 48 for. za drva 12. for. za loženje peći i 7 jutarah oranice.

c. U Končanici: 315 for. 48. fr. za drva, 12. fr. za loženje peči i 2 jutra oranicə.

Molbenice, potrebitimi dokaznicami obložene. ima se do gore naznačenoga roka podnieti prečastnomu gospodinu Karlu Pavčecu, začastnomu kanoniku podarhidjakonu i župn;ku u Kutini.

Javna zahvala.

Veleučeni gospodin Dr. Franjo Kviring iz Slatine, komu boljak naroda i promicanje narodnog napredka za isto na srdcu leži, poklonio je ovih dana s blage naklonosti prama ovdješnjoj mladeži 30 kom. knjiga i to: 1. kom. „Seljaka“ 3 kom, „Pjesme Kovačevića“, 14 kom. „Težaka“ i 12 kom. „Prošlost Hrvatâ“ tom primjetbom, da ih ja prigodom javnoga izpita po svojoj najboljoj razsudi medju učenike razdielim, što dakako sa veseljem i učinih.

Za taj plemeniti dar, čast mi je ovim izraziti pomenutomu gospodinu darovatelju najtopliju zahvalnost.

U D. Moslavini, 1. Kolovoza 1873.

Dav. Horvat,
nar. učitelj.

Budući broj izaći će mjeseca Rujna, buduć se urednik ovoga lista u Beču desi.

Izdaje ga „Hrv. ped.-književ. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 25. U Zagrebu, 1. rujna 1873. Tečaj XIV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka, novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora“. Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Prva skupština slavenskih pedagoga.

Kao što je poznato štovanomu čitateljstvu sborovala je u Beču 26., 27. i 28. Kolovoza prva skupština slavenskih pedagoga. O toj skupštini kolale su svakojake misli, gojile su se svakojake želje; nu u tom su se skoro svi slagali, da je pomisao skupštine slavenskih pedagoga u svrhu sporazumka za zajednički rad slavenskoga cieloga učiteljstva, ako u sebi i plemenita, ipak veoma smjela pomisao i spojena s tolikimi potežkoćami, da ih upravo svladati neće ni moguće biti. Istina je doduše, da su potežkoće za izvedenje ote pomisli ogromne bile, pa da je ona toga radi i malo pouzdanja pobudjivala u svoju izvedivost; nu neka nitko nemisli, da začetnici sve moguće potežkoće predvidjali nisu, prije nego li su se na rad odlučili. Oni su dobro znali, kakove će sve potežkoće, dapače i predsude imati da svladaju; a znali su i za pogibelji, koje bi u zadnjem trenutku sve njihove trudove osujetiti mogle; pa s toga su u svem svom radu vazda veoma oprezni bili, a nada sve nastojali su skupštinu samu tako organizovati, da njezin uspjeh što više zajamčen bude, i da se što sigurnije budu obići mogli grebeni, o koje bi se skupština raztepsti i sva u sebi plemenita pomisao kompromitovati mogla. Zato se i nije radilo o tom, da se sastavi bog zna kakova mnogobrojna, bučna i demonstrativna skupština, nego da se saberu ma i u malom broju samo sigurni i pouzdani elementi, s kojimi bi se osnovati dao solidan temelj, na kojem bi se tada daljnja gradnja nastaviti mogla i koji bi pobudio pouzdanja u životnost i izvedivost zasnovane pomisli. Pa to nastojanje djelujućih odbora ovjenčano je evo podpunim uspjehom: prva skupština slavenskih pedagoga pošla je tako liepo i tako sjajno za rukom, kako se ni sami njezini začetnici nadali nisu. Do 200 učitelja i profesora (a medju njimi i tri zemaljska školska nadzornika) sabralo se bijaše sa svih strana slavenskoga svieta, te se u najljepšem skladu, a oduševljenju kakovim samo plemenita i uzvišena idea rodoljubiva srca nadahnuti može, sporazumiše glede načina i sredstava, kojimi se prokrčiti imaju putevi ujedinjenomu radu cieloga slavenskoga učiteljstva na polju školstva i kulturne njegove zadaće. Uz to je i u sve tri svečane sjed-

Digitized by Google

nice vladao u svem upravo uzoran red, tako da niti jedna rieč nije pala, koja bi budi po koga uvrjedljiva bila; te su i vladin povjerenik i odlični predstavnici bečkih Slavena na svršetku treće sjednice predsjedničtvu srdačno čestitali i zahvalili se, što je skupština tako prekrasno za rukom pošla, i da je držanje skupštinara u svakom pogledu posve uzorno bilo.

Tim uspjehom zadovoljila je dakle ova skupština podpuno zadaći svojoj, jer njom se je praktički dokazalo, u što premnogi nisu ni vjerovali, da je najme zajednički rad raznih slavenskih plemena sbilja mogućan, a tim da je moguće i ujedinjenje Slavenstva na polju kulturnom i prosvjetnom. Ovo je doista resultat velikoga domašaja, koji neće ostati bez blagotvornih posljedica, ako se samo sada svjestno i revno izvodili budu stvoreni zaključci, kao što se to i očekuje od središnjega odbora, kojemu je ta zadaća povjerena. Napokon je uspjeh te skupštine i po tome znamenit, što je solidnim njezinim držanjem osiguran sastanak i budućim takovim skupštinam, a tim i neprekidnost započetoga rada, prama kojemu će sada biti i više pouzdanja, te će se već druga skupština slavenskih pedagoga, koja će nam ako bog da za dvie godine u zlatnom Pragu sborovati, svakako moći u puno veličanstvenijem mjerilu prirediti, nego li je to sada i moguće bilo kod prvoga ovoga pokusa.

Nu u tom je pogledu i sada učinjeno sve, što je samo moguće bilo. Bečki rodoljubivi slavenski gradjani prirediše za vremena prijavivšim se skupštinarom bezplatne stanove; „Slavenska besjeda“ ustupi jednu svoju sobu za sastanke i pisarnu odborom; sva slavenska družtva u Beču, njih dvadeset, odaslaše po 1 odaslanika na prvu svečanu sjednicu, a g. Ptačovski pozdravi u njihovo ime skupštinu; na večer prvoga dana (26.) priredjena je bila skupštini na slavu u sjajnoj dvorani kod „Zelenih vrata“ u Lerchenfeldskoj ulici krasna glasbena zabava, kojom je upravljao glasoviti slavenski glasbenik Förchtgott-Tovačovski; a napokon drugi dan pribavljen je skupštinarom uz obaljenu ulazninu za dvie trećine pristup na koncert u tako zvanih „Blumensaele“ c. kr. vrtlarskoga družtva, gdje se sada najelegantnije bečko obćinstvo svake večeri sastaje. A nada sve iztaknut mi je još i izvanrednu pripravnost i ljubeznost, kojom je carska akademija znanosti, jedan od najviših znanstvenih zavoda ne samo naše carevine nego može se reći i cieloga naobraženoga svieta, jednu od svojih sjajnih dvorana bezplatno ustupila, da u njoj sborovati može skupština slavenskih pegagoga. Ovim je činom visoka carska akademija sjajno dokazala, da ona ne samo težnje slavenskoga učiteljstva nezameće, nego da ona pučku školu u obće smatra pravom karikom u dugoj povorci obrazovanih faktora, kojim ona na čelu stoji.

Tako je dakle u svakom pogledu učinjeno sve, što se učiniti dalo, a u svakom je pogledu postignut takodjer i resultat, kojim svaki iskreni rodoljub, svaki prijatelj slavenske uzajamnosti za sada podpuno zadovoljan biti može. Mirno i radostnom sviešću možemo reći, da je ovom skupštinom slavensko učiteljstvo dostojno nastupilo rad najuzvišenije svoje zadaće, rad kojim mu je krčiti puteve kulturnomu ujedinjenju cieloga Slavenstva; a da li će ono u tom ogromnom radu i uspjeti, to neće odvisiti samo od njega, nego takodjer od sim-

Digitized by Google

patija te moralne i materijalne podpore, koja će tomu njegovu radu u dio pasti od svih naroda slavenskih. Dao bog da se u tom obziru izpune mnogobrojni srdačni pozdravi, koji se osobito iz Hrvatske i Slavonije skupštini za njezina sborovanja odazvaše!

Ovoliko smatramo za svetu dužnost, da za sada priobćimo štovanomu čitateljstvu o uspjehu sborovanja prve skupštine slavenskih pedagoga. Potanje izvješće o samom sborovanju, t. j. o razpravah skupštinskih, kao i o stvorenih zaključcih priobćit će na skoro u ovom listu jedan član skupštine, a napokon će i središnji odbor, čim prije bude moguće, u posebnoj knjizi izdati podpuno izvješće svega skupštinskoga rada, da tako svakomu što izvjestnijimi i što jasnijimi budu sve težnje i namjere slavenskoga učiteljstva. (Dalje.)

Hrvatski pisci.

Priobćuje Janko Tomić.

(Dalje.)

Mažibradić Maroje, nazvan — nezna se s-kojega uzroka — Šuljaga, rodio se u Dubrovniku g. 1530. Otac mu bijaše Ivan, od pučke ali imućne porodice, koja mu ostavila nakon smrti liep imetak, radi toga mogao je Maroje za mladih godina bezbrižno živjeti na selu izvan grada Dubrovnika, baveći se neprestano poljskim gospodarstvom i lovom, a osim toga bavio se hrv. pjesničtvom. Stari dubrovački spomenici tvrde, da je bio dapače prvi, koji je naučio dubrovčane po boljem ukusu graditi i gojiti vrtove, te saditi i rediti inozemne voćke. Dinko Zlatarić spominje u nadgrobnoj pjesmi takodjer zasluge Marojeve glede gospodarske struke. A Ranjina svjedoči u svojoj 85. pjesmi, da je bio i vješt prirodoslovac, poznavajući bilje i trave i otajna naravi. U svojoj mladosti, čini se, da je bio Maroje veliki veseljak. Bavio se mnogo i ljubavlju, u kojoj nebijaše baš sasvim postojan, kako to svjedoči pjesma pod naslovom: „Imena“, u kojoj opjeva dvanaest žena, a medju ostalimi imenuje i Cvietu, pod kojom razumjeva po svoj prilici Cvietu Zuzorićevu, obožavanu gospoju od svih skoro suvremenih joj dubrovačkih pjesnika. Neimajući zakonite žene, življaše s-nekom nepoznatom ženom, koja mu je rodila tri sina; medju ovimi bijaše i Horacio, hrvatski pjesnik na glasu.

Pod starost prodje ga volja za pjevanjem, jer ga minula s-imućtvom i radost i zdravlje, što se može zaključiti iz dvijuh pjesama Dinke Ranjine, pisanih Maroju, te iz poslanice ovoga na istoga Ranjinu. Ranjina ga nagovara, neka nedrži mnogo do bogatstva, koje tako rado bježi čovjeka, već neka prigrli znanje, i nadalje pjeva pjesme, kako ih je pjevao u mladosti; veli medju ostalim:

Jer znanu nigda glas, još da umre, neumira,
Da mu svaki čas to više prostira.
A bogat, mogu riet, još dobro nemine,
A on čas mu na sviet saj spomen pogine,

*

Digitized by Google

Bogatac mnogo je bil, kih se sad meu naju
Spomena sva zgubil, ter se već neznaju,
A vik će hvaljena bit, ino nemore,
Meu nami spomena od Šiška i Gjore.

Maroje odgovara mu u poslanici, da je izgubio sav pjesnički duh, jer da nemože pjevati on, koga su satrle nesreće i bolest, veleći:

„Ako je što bilo
U mene ikadar, sve se je zgubilo.
Za tiezim, pjesni nij način da tvori,
Tko žive s boliezni i koga plač mori,
Kako ja, kî veće nisam moj, nisam živ,
Koga su nesreće satàrle i gork gnjiv,
U komu nij' reda, u komu zdravja nî,
Kî sve smàrt pogleda, nemilo kâ mu ekni.

Maroje je živio u tiesnom prijateljstvu osim Dinke Ranjine sa Savkom Bobalićem, zatim Dinkom Zlatarićem, Franom Lukarevićem — Burinom i Viktorom Bessaljićem Baranjnom dubrovačkim. Mažibradić umre 23. veljače g. 1591. Od Marojevih djela sačuvane su dosad u rukopisu samo njegove „Pjesni“ i neke „Poslanice“. —

Menčetić Matufić Miho, po svoj prilici sin Mate Menčetića i po ovom nazvan od sugradjana svojih Matufićem, rodio se u Dubrovniku oko g. 1530. Kao ogranak slavne vlasteoske porodice, koja je podala rodnomu svomu gradu više na glasu pjesnika, prionu jur za mlada uz nauke, te napredova osobito u znanju jezika grčkoga, latinskoga, talijanskoga, španjolskoga i svoga materinskoga, u kojem je napisao više pjesama, žalibože izgubljenih. Bijaše veliki cjenitelj Platona, duboko učen u pravu, često-krat poslanik svoga grada kod raznih inostranih dvorova i blagi učitelj mladjih književnika, od kojih mu u znak zahvalnosti Dinko Ranjina posveti svoje „Pjesni razlike“, a Dinko Zlatarić svoj prevod Tassove Aminte. Umni pjesnici, Savko Bobalić i Miho Monaldi, opjevaše ga za života, a posljednji i D. Zlatarić načiniše i na njegovu smrt žalobne pjesme, od kojih ga prvi na talijanskom jeziku oplakiva kao muža velika i kao ponos i čast ovoga vieka. Zlatarić svoju pjesmu ovako zaključuje:

Matufiću! časti grada Dubrovnika,
Slobodo i vlasti i hvala i velika!
Nu tvoga imena ostaje i znanja
Na svitu spomena, kâ neima skončanja;
S-kojom će sloviti u slavi neizmjernoj
I pošten svud biti dom, i rod i grad tvoj!

Sa svojom ženom imao je jedinicu kćer Linju t. j. Leonoru, udatu za Jera Klisovića, koja u mladosti umre, bivši oplakivana takodjer od D. Zlatarića. Umre po svjedočanstvu Crve i Dolcea g. 1590. —

Lukarević Franjo, nazvan Burin, sin Franje, vlastelina dubrovačkoga, rodio se u Dubrovniku oko g. 1530. Svršivši u svom rodnom gradu nauke uljudnosti, ode u Florenciju i obljubi tamo pjesničtvo talijansko na toliko, da je stao

Digitized by Google

ponajprije pjevati na talijanskom jeziku. Pošto se u Florenciji upoznao i s-prijateljio s-Dinkom Ranjinom, prione i sam uz pjesničtvo hrvatsko, i vrativ se kući, ostade mu vjeran do smrti, premda se je mimogred rado bavio i sa književnošću i pjesničtvom talijanskim, latinskim i grčkim.

Osim Dinka Ranjine bijahu mu vjerni drugovi i prijatelji Maroje Mažibradić i Savko Bobalić. Od Lukarevićevih izvornih pjesama sačuvane su jedine neke malene pjesmice, što ih spjevao na hvalu D. Ranjine; od prevoda sačuvana je tragedija „Athamanta", prevedena, kako mnogi tvrde, iz grčkoga. Neki neimenovani životopisac njegova slavna rodjaka i povjestnika Jakova Lukarevića tvrdi, da je ova tragedija izvorno djelo Franje Lukarevića, što se može vjerovati tim više, jer se ime grčkoga pisca nezna, koji bi tragediju Athamantu napisao bio. Zatim je od njega i tragikomedija „Vjeran pastier" od Iv. Guarina (Pastor fido)

Napokon spominje njegov suvremenik Serafin Razzi u svojoj dubrovačkoj povjestnici, da je Lukarević preveo i veliku čest Davidovih psalma u versih, ali neveli iz kojega jezika.

Karnarutić Bernard rodio se u Zadru g. 1553., gdje je i preminuo g. 1600. Od njega su nam poznate za sad dvie radnje. Prva je: „Vazetje Sigeta grada, pisan na četiri dila razdiljena". Druga pako je: Izvàrsna ljubav, napokon nemila nesrićna smàrt Pirema i Tisbe. U obće jezik mu je čist, obilan i jezgrovit, no, često nepravilan i tvrd; a narječje označuje prelazno doba, najme mješavinu čakavštine i štokavštine.

Sorkočević Andrija, nazvan Franko, rodio se u Dubrovniku g. 1555. ali jedva počeo raditi na pjesničkom polju, nemila ga smrt u 24. godini pokosi. Flavij Eborenski pismogorom pohvali ga. Ostadoše nam njegovi pjesnički pokušaji;

Zuzerić Flora (Cvieta) rodila se u Dubrovniku oko g. 1555. Franjo, njezin otac, rodom iz Bosne i trgovac, odvede ju u Jakin, gdje se udala 14. Ožujka 1577. za Bartola Pešiona Fiorentinca. Tada su se nauci u Italiji, a u Fiorenci navlastito pod zaštitom Medicejske kuće, bujno razvijali. Cvieta došav u Fiorencu posveti se pjesničtvu i do skora zače nesamo hrvatski nu i talijanski slagati liepi niz raznih pjesama. Kod nje su se skupljali danomice najizvrstniji umovi onoga vremena, te i naš Dinko Ranjina, Dinko Zlatarić i Ivan Gundulić, i tu se razpravljalo o svem, što se tiče znanosti i krasnih nauka, a navlastito o mudroznanstvu, o krasnoslovju i slikarstvu, koje se bješe u to doba do najveće savršenosti popelo. Naskoro preminu joj muž, te žalostna nije mogla nigdje naći mira do jedino u knjigah. Umre u 45. godini. U pjesničtvu veoma je ljubila pjesmogorske načine, a njezini su plodovi od suvremenika vele hvaljeni budi radi hitrosti misli, budi sbog jezične krasote. U isto su doba u Dubrovniku krasni vienac pjesnički savijale Nikoleta Restićeva, pomenuta Julija i Speranca Bunićeva i Marija Gundulićeva, učene gospodje a Cvietine prijateljice.

Bobalić Franjo, nazvan Kuko, rodio se takodjer u Dubrovniku; napisa u drugoj polovici 16., stoljeća mnogo pjesama, koje je pako sl. Ignj. Gjorgjić ujedno skupio pod naslovom: Piesni Kuka starijega, medju kojimi se nalazi pjesanka o požaru Troje.

Digitized by Google

Gučetić Savko (Bendišević) rodio se u Dubrovniku, a preminuo, g. 1603. u Hrvatskoj. Mnogo je i ne bez ukusa pisao- Od njega ostao nam prevod tragedije Ariadne Viska Giusti-a Datile Ljud. Grotta. Ap. Zeno i Just. Fontariri hvale ga.

Dinko Ranjina rodio se g. 1536. u Dubrovniku. Naučiv liepe znanosti, ode u Messinu, da se trgovanjem zabavi. U Messini zaljubi se u neku Liviju, te ju pjesmami opjeva. Kašnje prodje u Firencu. Ovdje se tako odlikovao, da ga je sam Kozimo de Medici viteztvom sv. Stjepana obdario. Dinko pregledav svu Italiju, vrati se kući, gdje odabran državnim viećnikom tako je sdušno i revno tu čast obnašao, da ga je do sedam put obće priznanje na kneževsku stolicu povisilo. Uza sav trud svoga službovanja i trgovačkih i kućnih zabava nije zato nimalo propustio tja do smrti njegovati i gojiti uljudne knjige grčke, talijanske, a narodne osobito. U Vrućici na Ratu pri moru sagradi kuću nalik zvoniku s-napisom na vratih: D. Ragnina Cosmi Magni Ducis Etrurice eques Domum hanc turris instar ad suum, amicorumqe commodum erexit. 1583., te je tu često gostio svoje prijatelje, a to su bili svi odličniji ondašnji dubrovački književnici i nekoji na glasu inostrani, koji su mu bili svoja djela posvetili. Dinko preminu g. 1607. Njegova djela su: *a*) Pjesni razlike, u kojih on kaže, sve što se sgodi mu stvoriti kroz ljubav, stojeć u gradu latinskom od Zangle, u Florenci pri sinih Lovrentia Torentina; *b*) Prevodi iz latinskih pjesnika Tibula, Propercia i Marcijala i grčkih Filemona i Moska. Po Stuliću mnogo nam ostaje izvornih radnja Dinkovih i prevoda u rukopisu. O njem veli Šafařik: „Seine Vedienste um den illirischen Parnass sind überhaupt ausgezeichnet gross. Bewandert in der griechischen, lateinischen und italienischen Literatur, versuchte er sich in fast allen Dichtungsarten und Versmassen und hinterliess den Nachkommen schöne und regelmässige Uebersetzungen aus anderen gebildeten Sprachen zum Muster. Alle Uebersetzungen des Ranjina, besonders jene aus Moschus und Philemon, sind vortrefflich. Vidi: Paul Jos. Šafařiks Geschichte der illirischen und kroatischen Literatur str. 123. (Dalje.)

Pogled u lučbu.

Po A. Bernsteinu preveo Gj. Ester.

(Dalje.)

Nekoliko pokusa s-ugljičnom kiselinom.

Vidjeli smo odmah kod prvoga našega pokusa, da ugljen u boci napunjenoj kisikom jasno svjetlo gori, te da od toga postaje vrst zraka, u kojoj je sluđen ugljen i kisik, te se zato i zove ugljična kiselina.

I tuj već, vidimo da od ugljena slučena s-kisikom postaje neka vrst zraka.

Nemisli nitko, da je ovim postupkom od ugljena postao kakov sićušan prašak, te da ugljen kao takav prašak u kisiku pliva. U ugljičnoj kiselini nejmaj ni traga niti kisiku niti ugljenu; od njih je bo postalo posve novo tielo, koje nije nalično nijednoj od ovih prvobitnih tvarij.

Digitized by Google

Ugljična je kiselina zrak bez masti, koj se od običnoga zraka okom neda razlikovati. Uzmi bocu ugljične kiseline, motri ju, i nećeš opaziti, da u boci ima česa osobita. Boca ti izgledje, kao da je puna običnoga zraka, nu pokusi pokazat će ti odmah, da je u njoj ugljična kiselina. — Ako n. pr. u takovu bocu staviš goreće drvce, ono će odmah utrnuti, a to je dokazom, da u boci nije običan zrak, a najmanje da u njoj ima kisika. Ali moglo bi se reći, da je unutri vodik; nu izpusti iz boce ugljičnu kiselinu, pak ju pokušaj zapaliti, i uvjerit ćeš se, da to nije niti vodik; jerbo vodik gori, ako ga na zraku upališ. Dakako da bi to mogao biti još dušik, koj takodjer negori nikada sâm, niti pusti drugim tjelesom u sebi gorjeti. Jest tako, ali će nam drugi pokus doskora pokazati osebitost u ugljične kiseline.

Treba k-tomu samo nešto čiste vapnene vode (možeš je dobiti u svakoj ljekarni) bacit u bocu, pak ćeš odmah opaziti, da voda postaje mutna, česa nebi bilo, kad bi se u boci nalazio dušik.

A što se to sgadja s-ugljičnom kiselinom i vapnenom vodom?

Da si to razjasniš, valja ti najprije znati, što je vapno. Vapno je osobita kovina, zvana vapnik (calcium), koja se slučila s kisikom.

Kovina vapnik biela je i mekana; a ako ju pustiš na zraku, to ti ona povuče na se kisik iz uzduha, te postane tvrda, jednom riečju, od nje postane vapno. Samo se po sebi razumieva, da kovine vapnika nejma nigdje u prirodi čiste, dočim svigdje ima zraka, te po tom i kisika, po čem se ona uviek pretvara u vapno. S toga moradoše ovu kovinu umjetnim načinom proizvesti, što je za rukom pošlo tek našemu — lučbenimi odkrići u obće bogatomu vieku. — Dosta budi to, da znamo, da je vapno kovina, slučena s kisikom. Znanstveno zove se vapno vapnikov kis.

Vapno dakle teži za slučivanjem s ugljičnom kiselinom, a u takovu slučaju postaje od vapna nova tvar, najme svim nam dobro poznata kreda ili žes.

Komadić krede dakle jest stvar, koja je dosta čudnovato sastavljena, premda se to na njoj odmah neopaža. Ponajprije sastoji se ona od kovine vapnika, koj se slučio s-kisikom, a za tim sastoji se od ugljena, koj se je takodjer slučio s kisikom. U kredi dakle ima kovina ugljen i množina zraka! — Tko bi u svietu rekao, da od srebrobiele kovine, od crna ugljena od boce zraka može postati biela stvar, kao što je naša kreda? Pak ipak jest tako, jer se na očigled svakoga dade od prenavedenih trarij načiniti kreda. Dapače sigurno tvrdimo, da u pomanjkanju ma samo jedne od ovih tvarij nebi bilo više na svietu niti komadića krede. U pomanjkanju crna ugljena nebi nam bilo biele krede.

Sada će pući svakomu pred očima, što je postalo od vapnene vode, koju no smo ulijali u bocu napunjenu ugljičnom kiselinom; svaki će u uvidjeti, da je od vapnenjače vode postala kredača voda.

A sada ajde načini nas svaki jedan pokus, koj je posve jednostavan, ali zato zanimiv. Ulij u čašu do polovice čiste vode vapnenjače; metni za tim u tu vodu staklenu ciev, ter polagano u nju puši, tako da se voda dobro uzgiblje. Skoro ćeš opaziti, da voda postane bielo-mutna. — Odkuda to? Odtuda, što zrak,

Digitized by Google

kojno u nju pušemo, dolázi iz naših plućijuh, gdje je od njega postala ugljična kiselina, koju nam valja izdisati. Ugljična kiselina iz plućijuh naših došla je u vodu, ter načinila od vode vapnenjače vodu kredaču.

Maleni pokusi a velike posljedice.

Osvjedočismo se, da možemo dahom našijuh plućijuh od vapna načiniti kredu.

Ako to može zanimati i nevješta čovjeka, to je ipak dvojbeno, da on samo slutiti može, od kolike li je važnosti ova istina za postanak ogromnih slojeva naše zemlje.

Na zemlji ima čitavih gora od krede i ogromnih slojeva vapna. Novija nas znanstvena iztraživanja uče, da kreda i vapno nisu ništa drugo nego ljuske maljušnih životinja, koje su nekad živjele poput današnjih naših puževa u kućicah. Pred mnogo tisućljeta, prije nego li čovječanstvo i današnje životinjstvo posjelo zemlju, stanovahu na njoj ovakove životinjice, od kojih nam nije ništa preostalo do njihove vapnene kore. Ujedno uče nas novija prirodoznastvena iztraživanja, da je u ono doba bilo osobite vrsti bilja, oblikom i bićem našoj travi nalična, ali koje je veličinom iste naše hrastove nadmašivalo. Dà, bilje bijaše tada tako bujno, da se uzeti mora, da je izvanredno mnogo hrane nalazilo, pak se napokon slobodno može i uztvrditi, da je zrak sadržavao toliko ugljične kiseline (glavne i životne te bilinske hrane), da ljudi, kako smo danas, i životinje, kako su danas, nebi na zemlji bile mogle ni disati niti živjeti.

U prijašnjih još epokah zemlje valjda da nije ni bilo ugljika, već bijaše ugljevlje, kojeno danas nalazimo kao sastojine životinja i bilja u velikih slojevih u zemlji, tude samo kao ugljična kiselina. Tada bijaše toplina tolika, da ugljenu po njoj nebijaše kao takovu obstanka. Kada je zemlja ponešto ohladnila, postade bilje, koje je odmah upilo ugljičnu kiselinu, te ju na ugljik i kisik raztvorilo. Nu premda je ogromno za onda bilje mnogo potrošilo ugljične kiseline s-kisikom uzduha, to ostade ipak još ugljične kiseline u uzduhu premnogo, tako da nemogaše u njem živjeti niti čovjek niti životinje, kakovih danas nalazimo.

Recimo sada: a gdje je ostala ugljična kiselina uzduha? Što je očistilo uzduh od onoga pogibelnoga te zdravlju i životu ljudskomu toli škodljivoga plina? Nejma dvojbe da su to učinile velikim dielom vapnene ljuske mrtvih životinjica, koje su se s-ugljičnom kiselinom slučile, te ti evo sada od njih ogromnih kredenih gora.

Tko bi mislio da i kreda igra na svietu kakovu ulogu u biću ljudskom!

Nu nećemo da se od svoje prave zadaće udaljimo, ter nećemo túmarati po tminah prošljih tisućljeta, već ćemo se povratiti na ugljičnu kiselinu oli na ugljik, koj se gorenjem slučuje s-kisikom; jer niti današnja čudesa nisu manje znatna od čudesa prošlosti.

Spomenusmo jur, da ljudstvo proizvadja neizmjernu množinu ugljične kiseline.

Digitized by Google

Svakim dahom udišemo u pluća kisika, a svakim izdahom povraćamo u zrak ugljičnu kiselinu. Nemanje izlazi i iz svake peći, iz svakoga ognjišta, na kojem izgara drvo ili budi koje drugo gorivo, velika struja ugljične kiseline u zrak, za koju je neizmjerno mnogo kisika iz zraka potrošeno.

Pita se na ovo: A kako je to, da se tolikim potroškom kisika, zrak napokon nepokvari? Odkuda dolazi uvjek nov kisik, koj onaj iztrošeni naknadjuje, pak kamo nam ugljična kiselina, štono je zrak tako pokvarila, da se u njem nemože dihati.

I na ovo nam pitanje podaje odgovor tek novije iztraživanje prirode, ter nam pokazuje tim u ustrojstvu prirodnom mudrost, prema kojoj je mudrost ljudska ništica.

Ugljičnu kiselinu, premda je teža od običnoga zraka, te bi se morala uslied toga na dno sleći, nosi uviek gibajući se zrak, te se ona po tom gibanju i mieša sa zrakom, koj ti ugljičnu kiselinu, dolazeć u doticaj s-tvarmi, koje se rado slučuju s-njom, takovim tvarim podaje, i takovim se načinom liepo od pogibeljne ote tvari čisti. Imenito pako jest bilje, koje iz zraka velikom požudom upija ugljik; jerbo bilje, hrastovo n. pr. drvo i bukovo, od kojega nam tolika množina ugljena, nedobiva svega svoga ugljika iz zemlje, već takodjer iz zraka, u kojem ga dosta ima.

Nu i kiša ti uzima mnogo ugljične kiseline. Voda uviek teži za ugljičnom kiselinom, pa tako s-kišom dolazi ugljična kiselina u zemlju, te se njom napaja korjenje bilja, dočim bilje potrošivši ugljik iz ugljične kiseline, izdiše opet kisik tako, da se ga niti najmanje neizgubi, ter zrak dobiva na novo onu tvar, koja je životu ljudij i životinja toli potrebna.

Tako ugljična kiselina, što no ju ljudi izdišu, dolazi do bilja, te ga ono udiše. Zato pako bilje opet izdiše kisik, te tako neprestano tvori onu vrst zraka, koja je čovjeku za dihanje potrebna.*

I tako ti ne samo da živi čovjek i životinja od bilja, nego i obratno uzdržaje čovjek i životinja život bilju, ter ovim ti načinom eto lanac života, u kojem kola neprestano jedna tvar — tvar, koju upravo evo razmatramo — najme ugljik. (Dalje.)

Moje putovanje i hamburžka učiteljska skupština.

(Piše Stj. Basariček.)

IX.

Hamburžka skupština.

c) Druga glavna sjednica.

(Dalje.)

Na dnevnom je redu: „Javna škola na krivu i pogibeljnu putu. Ozbiljna opomena svim njemačkim učiteljem i školskim vlastim“.

* Novija medjutim iztraživanja kažu, da si bilje pravi kisik i za vlastitu porabu. Ono samo uz djelovanje sunčanoga svjetla uzima ugljičnu kiselinu u sebe, te pušća kisik. Noćju ti pako i bilje, svejedno kao i čovjek i životinja udiše kisik, a izdiše ugljičnu kiselinu. Ovo je udisanje kisika noćju za život bilja upravo tako važno, kao i za životinje, i te bilje izumre, ako mu se oduzme kisik u tmini. Nu zato tvori, bilje mnogo više kisika nego li ga ono treba, tako da ga uviek ima zadosta i ljudem i životinjam.

Digitized by Google

Izvjestitelj Henrik Burgwardt, rektor iz Wismara, označuje spomenutu thezu kao resultat ozbiljna razmatranja jednoga od najvažnijih pedagogijskih pitanja. Razlaže kako se već više decenija promatra upliv škole na javnu ćudorednost, te na temelju raznovrstnih citata nabraja: kada, gdje, kako i kojim je uspjehom to razmatranje u raznovrstnih službenih krugovih izpalo. — Pošlo je od Pruske, te se je kašnje osobito u Wirtemberžkoj ventiliralo, razpravljano je takodjer i u Schleswig.-Holsteiner Schul-, te „Allg. deutsche Lehrer Zeitungu". — U Pruskoj i Wirtemberžkoj došli su na temelju kriminalističkih iztraživanja do toga resultata,. da broj prekršaja razmjerno veoma napreduje, te da taj napredak prekršaja stoji u nekom odnošaju s-poboljšicom pučkoga školstva. Radi toga skinuli su u Pruskoj Diesterwega, ukinuli dva nepovoljna sjemeništa, te izdali tako zvane regulative.* Pošto je još neka data naveo, misli, da bi se imalo ozbiljno pretresti pitanje: „da li i u koliko stoji padanje javne ćudorednosti u savezu s-djelovanjem i napredovanjem javne škole". — O tom, kako izpadne odgovor na to pitanje, zavisi upliv i službeno djelovanje učiteljstva. Navadjajuć mnenja pedagogijskih pisaca razne dobe, naročito Rousseau-a, upućuje na pokvarenost današnje mladeži, koja je sve više troma, neposlušna, oblizava itd. — Kad bi se djelovanjem pučke obuke takove mane uklonitı mogle, to jih već odavna nebi smjelo biti, jerbo pučka je obuka u posljednje vrieme osobit napredak učinila. — Sve više učevna gradiva tovari se školi, sve više vremena i truda treba tomu gradivu posvećivati, — sve više napora traži se od učitelja i učenikâ. — I to je upravo onaj krivi i pogibeljni put, na kom se pučka škola nalazi. — Velika je predsuda današnjega vieka, da je pučka škola obučni zavod. Uzgojni zavod neka bude pučka škola, ako hoćemo, da svojoj svrsi odgovori. — Istina, mora se dopustiti, da je dotle, dok pojedini učitelj ima po 100 učenika osobiti uzgojni upliv na iste jedva moguć — nu to nesmeta vriednosti samoga načela ni najmanje. Spomenuta predsuda jako je zavladala u učiteljskom svietu On sam da je opazio, kako se je u njem borio učitelj sa uzgojiteljem; jer da se često dogadja u školi, da pojedini nevaljalac svojim nemirnim i nečednim ponašanjem cielu obuku pokvari, te da učitelj u takovu slučaju, po više časova iztražujuć i kazneć potratiti mora. — Naravski da to učitelja osobito revna jako smeta, pa da tomu u koliko samo moguće izbjeći nastoji. Sama pedagogijska literatura dokazuje, da se u današnje vrieme veći obzir uzimlje na obuku, nego li na uzgoj, jer eto tečajem posljednjih 30 godina izdano je veoma mnogo pomoćnih knjiga za obuku — dočim jih je za uzgoj jedva 10 izašlo. — I školske izložbe pokazuju taj opaki odnošaj.

Sami učevni predmeti postaju uslied pretjeranih zahtjeva sve više i više materijalističnimi, dočim etična i estetična njihova stran po malo izmiče. Istina, „znanje je moć", nu samo onda, kad je s-ćudorednošću u suglasju. Bez ćudorednosti može znanje upravo škodljivim i pogibeljnim postati. Samo na ćudorednom zemljištu cvate narodno blagostanje. Već se je češće dogodilo, a to treba dobro uvažiti, da su i inteligentni ljudi počinili veoma ružne zločine.

* Zanimivo bi bilo na temelju statistickih podataka izpitati, da li su uslied tih mjera prekršaji počeli padati. S. B.

Digitized by Google

Uzgoj je dakle naju zvišenija zadaća škole, a nauk i obuka tek sredstvo za tu zadaću. Uzgoj pospješuje i jači obuku. Uzgoj je takodjer i obuka, nu obuka nije uzgoj, kako to neki tvrde. — Praktični život sudi vriednost škole ponajprije po njezinu ćudorednom uplivu. — Ovdje je bio govor jedino o javnoj školi. Privatna je škola zadržala značaj uzgojnoga zavoda više, nego li javna, — jerbo je pod uplivom obitelji. Privatna škola ima „pitomce", nu javna ima samo „učenike". —

Tim da je pokazao krivi put, kojim je škola udarila, a to si je preduzeo za zadaću. Napokon predlaže sliedeće:

„20. njemačka skupština izjavljuje, da je škola u prvom redu uzgojni zavod za ćudorednu naobrazbu, a u drugom tek obučni za postignuće intelektualnoga naobraženja i tehničke vještine". —

Lüben. Škola nije jedini uzgojni faktor. Koji to tvrde, pretjeruju njezinu vriednost. (Odobravaju.) Dom je još moćniji faktor, s-toga treba kriminalistička iztraživanja protegnuti takodjer i na njega*. Dok se to neučini, nevriede statistička data upravo ništa. Mora se takodjer i na to obzir uzeti da se sada uslied poboljšanoga sudstva, policije i komunikacije prekršajem mnogo laglje u trag ulazi, nego li nekoč. Učitelji neka nastoje, da se popravi domaći uzgoj, onda će potaknute potežkoće same po sebi prestati. Spomenute kolizije izmedju učitelja i uzgojitelja mogu se samo kod takovih pokazati, koji odviše na malenkosti paze. Čestita čuška razrieši mnogoput i najzamršeniju stvar jednim mahom. (Odobravaju.) Predložena Burgwardtova resolucija glasila bi bolje ovako: „Obuka je glavna zadaća škole, nu obuka se mora tako udesiti, da uzmogne ujedno i uzgajati." (Odobravaju.) U tu svrhu valja učevno gradivo ograničiti i tako udesiti, da prodje u krv i meso učenikâ. To ograničenje valja ponajprije preduzeti u vjeronauku; jer u tom je propisano toliko gradiva, te bi čovjek mislio, da pučka škola ima uzgajati same teologe. (Odobravaju. — Lüben dokazuje to nekimi primjeri iz bibličke povjesti staroga zakona, ali tako da su neki počeli strašno rogoboriti. — Predsjednik je oštrimi riečmi pribavio mir.) Nadalje zahtieva i realna obuka, naročito prirodopis temeljitu reformu, jer prirodopisnom obukom mora se ne samo znanje, nego i ljubav k-prirodi pobudjivati i pospješavati. — Isto tako valja veći obzir uzeti ua njemačku literaturu i na uzvišene ideje, koje su u njoj izražene. Treba dakle nastojati o reformi u vjeronauku, prirodopisnoj jezičnoj obuci, pak će se sigurno žudjena svrha postići. (Odobravaju.)

Böhm iz Berlina. I on misli, da bi izvjestiteljeva resolucija glasiti imala: „Učitelj ima samo obučavati, pa ako to čini kako treba, izpunio je svoju dužnost podpuno". Tko više od njega zahtieva, zahtieva preveć. — Nu obuku

* A ja bih rekao i na javni život, pa na državnu policiju, jer zar je škola kriva, što država dopušta, da odraslija mladež ženska i mužka smije po ciele noći provadjati po krčmah i ostalih javnih mjestih, gdje se izopačuje na veoma strašan i nečuven način. — Dopuštam, da je zabava mladeži i potrebna i koristna, nu neka se zabavlja onako, kako su se nekoč naši pradjedi i prababe zabavljale — po danu — pred crkvom ili pod „lipom" su čistu i svježu zraku, te pod nadzorom svojih roditelja čistimi i nedužnimi igrami, a ne no ćnim balandovanjem po krčmah najnižje i najgorje vrsti. S. B.

Digitized by Google

valja tako podieljivati, da uzmogne takodjer i uzgajati kako je to već pokojni Diesterweg naglasio. Ljubav spram djece i ljubav spram stvari izazivlje takodjer ljubav k-radu, te čini obuku ćudoredno — uzgojnom. Obuka mora učenike tako zanimati, da na nepodobštine ni pomisliti neuzmognu. — Tko najgorje obučava, ima najviše posla s-nemirnjaci. — Najgorji je učitelj ujedno i najgorji uzgojitelj. Jedino na što moramo osobito paziti jest to, da nepretvorimo pučku školu u „strukovnu“, jer pučka škola nemože i nesmije imati inu svrhu, van da naobrazi čovjeka u pravom smislu te rieči. Što se tiče privatnih škola veli, da nestoji ono, što je izvjestitelj naveo, potvrdjujuć to vlastitim svojim izkustvom. Dok je bio privatnim učiteljem radio je upravo onako, kako i sada, prem je sada javni učitelj. — Želja svakoga pojedinoga roditelja nemože se uvažiti; i koji to čine, prolaze najgorje (machen die schlechtesten Geschäfte.) (Živahno odobravaju)

Christensen iz Hamburga nepreporuča takodjer predložene resolucije, nu ipak hoće, da prizna ono, što je u njoj istinito. — Istina je, da škola svojim krivim načinom obučavnja u pogibelj srće. Obuku treba dovesti u najužji savez s-praktičnim životom. Gradivo se mora valjano preraditi i proniknuti. Takodjer treba više djelovati na srdce, osobito pako treba oživljavati i pobudjivati čuvstvo za ljubav, istinu i pravicu. Djeca se imadu priučati na to, da rade i postupaju po nekih načelih, da tim načinom uzmognu postići pravu samostalnost. Obuka sama nepodaje samostalnosti — već mi sami moramo biti čvrsti karakteri.

Opat Lilie iz Altone. Moglo bi se čudnovatim činiti, što nakon jučerašnjih izjava ove skupštine svećenik na govornicu stupa. On je sin učitelja, a u mladosti svojoj proveo je veći dio prosta vremena sa študijom pedagogijskom. Ljubav prema učiteljem i školi nuka ga na to, da govori. Najveća želja njegova života jest ta, da škola i učitelji napreduju na spas njegove domovine. — Crkva je do sada upravljala školom, nu od sele neće više. — On nežali radi toga, jer ova skupština treba da bude mjesto radosti — mjesto blagoslova za školu i učitelje*. Po novom nadzornom zakonu bili bi svećenici u pogledu školskoga nadzora pravi sluge države i to: samo za nuždu. — Uvjeren je da će za 10 — 15 godina biti sve onako, kako to pedagogijska znanost zahtieva. Na uzgojnom polju obstoje tri faktora i to: država, crkva i dom. On želi, da sva tri faktor čvrsta ljubav spaja, te naglašuje, da nije dovoljno, ako se vjera samo uči, nego treba, da ljubav napram istoj svakoga ogrije i oživi, da budemo svi ukupno složna uda na jedinstvenom tielu, komu je Isus glavom.

Kehr. Njemačka pučka prosvjeta, proizvod je raznovrstnih faktora, netreba dakle svu krivnju radi mana, koje možda obstoje, bacati samo na pojedini faktor. Ako jedan od njih, najme škola, čini ono što može uslied obstojećih okolnosti, to treba drugim podviknnti: „Idite i činite to isto“.

*) Ako je liberalnost i bezvjerstvo jedno te isto, to je ovaj vriedni starina i opat jedan od najvećih bezvjeraca. Samo nerazumijemo kako su u nas proti liberalnosti na polju socijalnom i pedagogijskom upravo oni, koji najveće zasluge za liberalniji politički pokret u našoj domovini izključivo sobi pripisuju. S. B.

Digitized by Google

Grossgebauer iz Elberfelda moli, da bi se primio ovaj predlog: „Glavna zadaća škole je uzgoj, koji se u prvom redu pospješuje valjanom obukom“.

Toselovský. Niti 20 % berlinske djece nesvrši podpune pučke škole. Većinu dispenziraju duhvoni nadzornici. S-toga je punim pravom rekao netko, da su duhovni školski nadzornici promicatelji nećudorednosti. Socijalne su se okolnosti u posljeduje vrieme jako promienile, osobito se je skoro posve razvrgnuo onaj odnošaj, koji je nekoč vezao radnike i gospodare. Zato bi trebalo, da se podižu produžne škole tako po selih, kako i po gradovih, isto tako i družtva za promicanje javne ćudorednosti.*

Dunker spominje, kako se zastupnici crkvenih konfesija i sekta medjusobno bore i napadaju, što javnoj ćudorednosti veliku štetu nanosi. To se dogadja na polju crkvenom, koja se naziva materom škole, pa zato bi on mislio, da se ima prije svega o tom nastojati, da bude mati bolja, jer će se onda i kći popraviti.

Neumann. Sasvim je vjerojatno, da će crkva bolje napredovati, kad se bude sama za sebe brinula. — Ubožke škole su rak-rana školskoga organizma. Iz najnižjih i najmanje naobraženih slojeva proizlazi najviše zločina. Statistika je veoma liepa znanost, nu ona je još mlada — te mnogo zavisi od toga, kako ju čovjek tumači i uči. Pri sadašnjih okolnostih, najme pri pretjeranoj težnji za stanovanjem u velikih gradovih, nemože štatistika absolutne valjane resultate podavati. — Što više, štatistiku je moći i zlorabiti, kao što je to već višeput dokazano. — U ostalom toliko stoji, da su prostiji zločini u novije vrieme znatno prestali.

Tiedeman iz Hamburga. On je takodjer proti izvjestiteljevu predlogu i želi, da se prihvati Grossgebauerov. Veli nadalje, da se vara izvjestitelj ako misli, da su najinteligentniji učenici najgorji.** I on misli, da je dom najviše kriv, pa stoga treba nastojati o tom, da se dom popravi. —

Čita se predlog pastora Hirschea iz Hamburga: „Prema najglavnijemu načelu današnje pedagogije izpunjuje samo ona škola svoju zadaću podpuno i valjano, koja čestitim izborom učevnoga gradiva i valjanim metodičim postupkom takodjer i na oplemenjenje srdca djeluje. S-toga nemogu se mnogobrojni ćudoredni prestupci — što jih kriminalna štatistika pokažuje, pripisati valjano uredjenoj školi“.

Burgwardt veli, da je govorio u učiteljskoj skupštini pa s-toga, da je spominjao školski, a ne domaći uzgoj. Njegov predlog da bi pokojni Diesterweg sigurno usvojio bio — pače on bi mogao dokazati i to, da bi ga on sam, možda

---

* Da bi se uvedenjem produžnih škola, koje bi se osobito u zimi mogle držati i po večerih, zapriečilo moralno izopačenje mladeži, nastojali smo dokazati jur u 12. broju „Napredka“ u članku pod naslovom: „Školska organizacija.“ S. B.

** Baš protivno, svaki se je učitelj o tom osvjedočiti mogao da su najgorji učenici ujedno i najbolje razuzdani i razpušteni. Veoma riedko se dogadja, da su dobri učenici nemirnjaci. S. B.

Digitized by Google

i doslovce predložio bio. — Oni, koji taj predlog odbijaju, nisu pravi učenici Diesterwegovi.

Glasovanjem primljen bi predlog pastora Hirschea. Svi ostali su pali.

Drugo na dnevnom redu stojeće pitanje glasi:

„Upliv sadanjih političkih, crkvenih i socijalnih odnošaja i težnja na školu, te koji položaj ista prema tomu zauzeti ima.“

Izvjestitelj Kiesl iz Vratislave veli, da je njegovo pitanje jur u prediućih predavanjih potaknuto, osim toga, da je i na nrugih mjestih temeljito i svestrano razpravljeno. -- Medjutim dužnost je i njemačke učiteljske skupštine, da jedanput već sondira sve ono, što želi i zahtieva.

Što se tiče političnih okolnostij, tu valja u prvom redu misliti na uzpostavu njemačkoga carstva, jer tim načinom postignuto njemačko jedinstvo dobiva osobitu važnost. Nadalje ima se nastojati i o tom, da škola bude njem. nar. škola. Škola ima uzgajati svoje učenike za Niemstvo tako, da jih ujedno i za čovječtvo uzgaja. U tom pogledu ima se novi školski zakon pravim blagoslovom smatrati, jer se njim može sve, što je antinatialno iz škole iztisnuti. To je pako osobito na medjah carstva veoma važno, naročito pako na medji poljskoj (!)*

U crkvenom pogledu ima se zatim težiti, da se škola svakoga crkvenoga upliva rieši. Vjeronauk se ipak nesmije skroz crkvi povjeriti. — Škola ga neka zadrži za sebe; jer svaka škol. obuka mora biti religiozna. (Odobravaju.) Zato nemora škola biti zavod crkveni, jer on mora podučavati prema pedagogijskim načelom i to ne samo svjetovne discipline, nego i religiju.

Na socijalnom polju uvažava se sve više i više i princip samoopredjeljenja. Nu učiteljstvo stoji a prevelikoj odvisnosti od občina, koje učitelja još uviek svojim slugom smatraju. U tom je ponešto kriv i način, kojim se učiteljska pristojba kupi.

Dotacija učiteljstva je nedovoljna i to je glavni uzrok, što škola nenapreduje, kako bi trebalo. Plaća učitelja protuslovi svim narodno-gospodarstvenim idejam. Mnogi tješe učitelje idealnom nagradom, nu u tom pogledu nejma idealnosti, već valja realnost. Saboraši imadu dakle o tom nastojati, da se učiteljem plaća poboljša, a učitelji se neka brinu, da i njihov stališ u saboru zastupan bude. Vapaj učitelja mora se svakako uslišati i to na skoro.

Vrieme zahtieva takodjer i savršenije naobraženje učitelja — pa kad se to postigne, onda će se jamačno zahtjevi učitelja bolje uvažavati, nego li danas.

Za sav njemački narod treba samo jednu elementarnu školu stvoriti, kao što je to dr. Lange lieno razvio. Narodna škola neka bude faktor zajedničkoga narodnoga obrazovanja. S-tom jednom narodnom školom neka se u savez dovedu i produžna učilišta.

Napokon veoma je potrebito složno djelovanje svih njemačkih učitelja — jer samo sloga će nas privesti k-cilju. Predlaže sliedeće resolucije:

* Kako se to slaže s-onom izrekom Kieslovom, po kojoj valja učenike tako za „Niemstvo“ uzgajati, da budu ujedno uzgojeni i za „čovječtvo“? S. B.

Digitized by Google

1. Naša pučka škola ima biti njemačkom narodnom školom, koja nesmije služiti nikakvu jednostranu principu, nego ima nastojati o tom, da obukom i uzgojem čovjeka za ćudorednu slobodu usposobi.

2. Da uzmogne naša narodna škola toj zadaći podpuno odgovoriti, mora se temeljiti na načelih prave njemačke pedagogije, mora nastojati, da se rieši svakoga inorodnoga njezin slobodan razvitak priečećega upliva, naročito pako crkvenoga nadzora.

3. Napredak škole zahtieva, da prestane dosadanji mjestni nadzor, da se uvede strukovnjački, pa da budu pučki učitelji zastupani u školskih viećih.

4. Napredak škole zahtieva nadalje savršeniju naobrazbu, te bolju obskrbu pučkih učitelja.

5. Razlikovanje elementarnih škola prema materijalnim okolnostim učenika neodgovara socijalnim odnošajem, kao što ni zadaći pučke škole.

6. Korist našega zvanja zahtieva složno sudjelovanje oko promicanja naših školskih i učiteljskih odnošaja. (Odobravaju.)

Hein iz Beča upozoruje na rješenje školskoga pitanja u Austriji, te želi da bi se u njemačkom carstvu to pitanje isto tako sretno riešilo i izvelo. — Osobitu pozornost želi svrnuti na pogibeljni upliv crkve. Škole neka uče religiju, a ne konfesiju. (Odobravaju.)

Dr. Meier. Mi nepoznamo okolnosti juga tako dobro. — Ovdje na sjeveru stojimo mi na protestantskom zemljištu, pa i naši katolici simpatiziraju s protestantskimi načeli. Ovdje je zastupan idealizam i realizam. Crkva se bori proti crkvi, škola proti školi, a pri tom se najviše radi o nagodi medju idealnošću i realnošću. Obća njemačka učiteljska skupština nije dosele nikada napadala na crkvu; ona hoće religiozno naobraženje mladeži. Čovjek se naobrazuje religiozno tako dugo, dok živi. Religiozna potreba je obćenita, a osobito je ona njemačkomu narodu tako rekuć prirodjena. — Tečajem vremena na staje doduše razdor na tom polju — nu vrieme će i taj razdor izgladiti, o čem ova skupština revno nastoji i nastojati mora. Naše skupštinske razprave dokazuju, da ovdje prevladjuje religiozni elemenat. (Sliedi.)

Raznice.

— „Učit. Tovariš“ piše: „Nejma tomu davno, kako su u Draždjanih viećali „o tjelesnih kaznah“ u pučkoj školi. Ciela se je razprava kretala oko ove točke: Veoma je neprijatno po učitelja, kad mora tjelesno kazniti svoje učenike, nu to je njegova dužnost, i makar da je kako neugodna, on ju mora vršiti, jer inače veoma griesi i radi proti koristi njemu izručene omladine. Napokon ima učitelj i podpuno pravo na to, jer je zastupnik roditelja, samo se neka toga prava uživa u pravoj mjeri i bez svakoga prenaglenja. Bijaše jih veoma mnogo u sboru, nu nijedan od njih nije se izjavio za to, da se dokine tjelesna kazna. Napokon su još pozvali sve one, koji su proti tjelesnoj kazni, da preporuče kakovo drugo disciplinarno sredstvo, koje bi se moglo s uspjehom mjesto nje rabiti.

Pripovieda se, da su nedavno u nekoj veoma glasovitoj engleskoj školi čitali školske zakone, pa kad su došli do stavke, u kojoj se veli, da je tjelesna kazan zabranjena, zahuškali su neki učenici tako, da su se prisutni učitelji, poglavari i narod. zastupnici zastidili i rekli: „Takovi derani nezaslužuju drugo, van budu i nadalje šibani“. — Jedva je prošlo četvrt godine, to su šibu s nova uveli u školu. Tako je drugdje, — kad se jednom osvjedoče, da zakon nevalja, oni ga izmiene, a kod nas je već tako daleko došlo, da se mnogi učitelji

Digitized by Google

bolje boje svojih učenika, nego li učenici učitelja. Imademo družtvo s naslovom proti mučenju životinja, a nejmamo družtva proti mučenju učitelja! — Koliko učitelji trpe od nevaljalih učenika, znadu najbolje oni, koji su to sami izkusili, — ali ako takovi učenici nenapreduju, tko je kriv, nego učitelj!!“ Siromašni učitelj!

— U Pešti plaća svaki žitelj za školske svrhe 1 fr. 80 novč, dočim u Beču na iste svrhe na svakoga stanovnika 56 n. dolazi.

Natječaji.

— Za izpražnjeno mjesto učiteljice u Sv. Ivanu na Zelini, s kojim je spojena godišnja plaća od 315 for. a. vr., 64 for. za drva i 24 for. paušala i slobodan stan, razpisuje se natječaj do konca Rujna t. g.

Natjecateljice imadu svoje potrebitimi dokaznicami obložene molbenice do gore naznačenoga roka podnieti veleč. g. Stjepanu Haukovcu, podarkidjakonu i župniku u Madjarovo (Novi marof).

— Na područnoj učioni župe topolovačke u Maloj Mučni izpražnjeno je mjesto učitelja, za koje se razpisuje natječaj do konca Rujna t. g. uz godišnju plaću od 180 for. a. vr. slobodan stan, prostrani vrt, dvie ograde i 6 hvatij drva.

Molbenice se s potrebitimi dokaznicami šalju velečastnomu gospodinu Franji Podelu, podarhidjakonu i župniku u Kapeli (Belovar).

— Na novo ustrojenoj učioni u Glogovnici imade se popuniti mjesto učitelja uz godišnju plaću od 400 for., 30 for. za poslužnika, za drva 72 for. i stan sastojeći iz jedne sobe u župnom dvoru, dok se nesagradi nova učiona, kad će se i potrebno zemljište učitelju doznačiti.

Natjecatelji, koji za sada moraju, da budu neoženjeni, imadu svoje molbenice potrebitimi dokaznicami obložene do konca Rujna t. g. podnieti velečastnomu gospodinu Miji Smetišku, podarhidjakonu i župniku u Gradcu (Vrbovac).

— Za izpražnjeno učiteljsko i orguljaško mjesto u Šišincu razpisuje se natječaj do konca Rujna t. g. uz sliedeća beriva: 315 for. a. v. plaće, udoban stan, četvrt rali bašče, jedna i pol rali dobra zemljišta, 6 hvatij gorivih drva za učitelja.

Molbenice s potrebitimi dokaznicami šalju se veleč. g. Franji Budickomu, podarhidjakonu i župniku u Kupčini (Pisarovina).

— Na područnoj učioni župe Sladoevačke u Slatini imade se popuniti mjesto učitelja, za koje se razpisuje natječaj do konca Rujna t. g.

Dohodak: 400 for. a- vr. plaće, udoban stan, vrt i 16 hvatij drva za učitelja i učionu.

Molbenice natjecatelja, od kojih imadu prednost vješti orguljanju, valja podnieti do gore naznačenoga roka veleč. g. Ivanu Grgesini, podarhidjakonu i župniku u Turnašici (Pitomača).

— Za izpražnjeno učiteljsko i orguljaško mjesto u Erpenju, s-kojim je spojena godišnja plaća od 315. for. a. v. 40 fr. za bašču, slobodan stan i štolarni dohodci, razpisuje se natječaj do konca Rujna t. g.

Molbenice s-potrebitimi dokaznicami šalju se veleč. g. Ferdi Krajačiću, podarhidjakonu i župniku u Kraljevcu (Dubravica).

— Za izpražnjenu službu učiteljice u Voloderu, s-kojom je spojena plaća od 300 for. a. vr. stan od jedne sobe u školskoj sgradi i 4 hvata drva, razpisuje se natječaj do konca Rujna t. g.

Moliteljice imadu svoje s-potrebitimi dokaznicami obložene molbenice do gore naznačenoga roka podnieti veleč. g. Ladislavu Tanhoferu, školskomu nadzorniku kotara moslavačkoga i župniku u Ludini (Popovača).

— Za novo zavedno podučiteljsko mjesto na pučkoj učioni u Cerniku, s-kojim je skopčan dohodak 200 for, 4 hvata bukovih drva i slobodan stan, razpisuje se natječaj do 30 Rujna t. g.

Molitelji imadu svoje s-potrebitimi dokaznicami obložene molbenice do gore naznačenoga roka podnieti veleč. g. Josipu Kraljeviću, podarhidjakon u i župniku u Kutjevi.

— Na pučkoj učioni u Kostreni svete Barbare, okružju bakarskomu, izpražnjeno je mjesto učitelja, za koje se razpisuje natječaj do 30. Rujna 1873.

Natjecatelji imat će svoje obrazložene molbe na rečenu občinu glaseće, upraviti u Bakar na preč. g. Ivana Soića, opata i podarcidjakona i kanonika.

Dohodci tog učitelja jesu:

Plaća na godinu od školske občine 265 for. Iz zemaljske zaklade narodnih učiona uslied milostive odluke od 4. Srpnja 1873. br. 2614. 150 for. Za ogriev od občine na godinu 40 for. Za ostale školske potrebоće dava občina na godinu 30 for. Ukupno 485 for. Uzato i slobodan stan.

Izdaje ga „Hrv. ped.-književ. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 26. U Zagrebu, 10. rujna 1873. Tečaj XIV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka, novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora“. Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Prva skupština slavenskih pedagoga.

(Dalje).

I. glavna sjednica.

(Priobćuje A. V. T.)

Pošto se je oko 9 satij u zelenoj dvorani c. akademije zagnostij sakupilo do 200 učitelja s raznih krajeva slavenskih, otvori skupštinu predsjednik središnjega odbora, g. Jan L. Mašek, učitelj smihovski, sliedećim govorom:

Slavna skupštino!

S-čežnjom i radošću neizrecivom očekivasmo čas, kad će se ostvariti misao nedavno zasnovana na obalah Save u bielom Zagrebu. Hvala Bogu, dočekasmo se toga prije, nego li smo se nadali. Jedva su protekle dvie godine, pa evo iz sjemena, zasijana na prvoj općoj hrvatskoj učiteljskoj skupštini, raste već stabalce, koje će uz marljivu njegu nositi već ljetos ploda, kojim valja da se tada njegda okriepi i ojači mnogobrojna, ali žalibože razdrobljena obitelj slavenska.

A zar nedodjosmo mi svi od brze Save i od ušća Drave, iz junačke Krajine, pa s-kršna Primorja i Dalmacije, od Vltave srebropjene i od svetoga Velegrada, iz krajeva Milčanâ, a iz domovine velikoga Kopernika — zar mi svi, velju, nedodjosmo ovamo, da okusimo prvi ovaj plod bratske uzajamnosti na polju školskom, te se ojačimo za daljnji râd? Nu mlado ovo stabalce slavenske uzajamnosti donieti će obilna i zdrava ploda tek onda, ako ga neprestanemo zajednički njegovati, ako si budemo u tom djelu bratski pomagati. Radinost, kojoj je plod prva ova naša skupština, imadjaše mnogo potežkoća i zaprieka; ravnodušje i nepovjerenje pratilo ju od početka sve do kraja, potićuć budi s nepoznavanja stvari, o kojoj radimo, budi s prezira vriedne tuposti narodne ćuti, budi opet s prevelike bojazljivosti, da mjesto na korist nebude Slavenstvu na štetu.

Ali iskreno i revno nastojanje pouzdanikâ radećih o izvedbi djela u Zagrebu zasnovana, njihovo nepokolebivo osvjedočenje, da je silna potreba, da se Slaveni u svih strukah duševne djelatnosti uzajamce što više podupiru, svladala je napokon sve one zaprieke, te se postignulo to, da smo danas evo tuj, da si pružimo

Digitized by Google

ruke desnice u znak, kako ćemo svagda vjerno si pomagati, kako ćemo iskreno i složno raditi, da se učvrsti i ojači uzajamnost slavenska — da smo tuj, da pokažemo svietu, što je slavensko učiteljstvo gotovo i kadro radit u redu učiteljstva ostalih naobraženih naroda na polju prosvjete i obrazovanosti sveobće.

Mene pako zapade, draga braćo, ta riedka čast, pozdravit Vas u ime ostalih povjerenika českih, hrvastkih, slovenskih i srbskih, te kličem iz dna srca svoga: „Dobro nam došli, mili sudrugovi!“

Odista veliku stvar poduzimljemo, draga braćo; veliku joj dakle brigu posvetit moramo, da ju ovršimo častno i na obću korist. Samo molim, nitko se neplaši potežkoća, što no se sa svih strana pojavljuju; nitko se za boga nedaj ustrašiti, ako nam odmah sve za rukom nepodje; negubimo, mila braćo, duha, kada budu neprijatelji uzajamnosti slavenske sumnjičiti svaki naš korak: sviest, da poduzimljemo stvar svetu, stvar neizmjerno koristnu, smjerajuću k napredku sveobćemu, jačati će i sokoliti nas, te tako ojačeni svladati ćemo sve, te biti učestnici nagrade, koja neće mimoići onih, koji će u djelu toli zasluženom uztrajati do kraja.

„Ne z mutného oka, z ruky plné naděje kmitne.“ „Cit'me již jednou, že Slovanstvo celé naším jest a my jsme opět jeho!“ (Ne iz oka mutna, iz ruke marljive nada će osvanuti.“ Osjetimo već jednom, da Slavenstvo cielo jest našim, a mi da smo njegovi!)

Hajdmo dakle, mila braćo, žurno na posao, na posao složan i uztrajan! majka će Slava blagosloviti rad svojim vjernim sinovom! — Na zdar! (Slava i živio uz dugotrajni pljesak.)

Poslie kako se primio poslovni red, izabra skupština za predsjednika g. J. L. Maška, za podpredsjednike: g. Ivana Filipovića i g. N. Vukičevića, ravnatelja učiteljišta u Zomboru, a za bilježnike gg. Cihlaža, učitelja u Kraljevici, St. Basarička, učitelja u Virovitici, V. Vanička, učitelja u Jilemnici u Českoj i M. Petrovića, profesora na učiteljištu zomborskom.

Iza toga stupi na govornicu g. I. Filipović i razloži historički razvoj ciele pomisli sliedećim češće odobravanim govorom:

Slavna skupštino! Odlikovanje, kakono meni evo u dio pada, ide samo veoma odličnim zaslugam za koju stvar. Ja si medjutim nisam svjestan, da sam što osobito zaslužna za sastanak ove slavne skupštine učinio, jer ovo što sam učinio, učinio bi doista i svaki drugi patriotički učitelj, dapače živo osjećam, da ni podpuno udovoljio nisam patriotičnoj dužnosti, jedno sa svojih u obće slabih sila za takov râd, a drugo što mi ni okolnosti k tomu najpovoljnije nebijahu.

Ali počem ste, poštovana gospodo, i prema tomu mojemu neznatnomu radu ipak tako blagi, to me upravo ta blagost usmjeljuje, da zahvaljući se na dičnom Vašem odlikovanju odmah Vas takodjer umolim, neka bi mi dozvolili prosboriti nekoliko rieči o postanju i razvitku rada, kojim se je do skupštine došlo.

Silno uplivanje pučke škole na kulturni napredak i konsolidovanje narodno kod drugih naprednih naroda s jedne strane, a s druge opet neuspješno dosad nastojanje na istom polju kod naroda slavenskih, pobudi u slavenskom učiteljstvu

Digitized by Google

želju, da se ono takodjer zaputi istim putem, kojim se je učiteljstvo drugih kulturnih naroda zaputilo.

Ta želja bijaše izprva posve skromna i tiha; nu počem se je kod nekojih grana u istinu plodnom i uspješnom pokazala, počme se naskorom živo osjećati, da je skrajna potreba, da učiteljstvo cieloga Slavenstva radi u nekom skladu i sporazumku, ako se hoće, da i cielo Slavenstvo kulturno napreduje i kao takovo postane tvornim faktorom u kulturi cieloga čovječanstva.

Kako se u obće u sadanjem svietu svaka plodonosna te na istini i pravdi osnovana idea i življe i brže razvija, tako se i ta idea poče u djela pretvarati već prigodom I. obće hrvatske učiteljske skupštine, držane u Zagrebu mjeseca Kolovoza .871.

Iza kako se je na tu skupštinu sabralo bilo iz svih skoro slavenskih krajeva zastupnikâ školstva, bijaše ona upravo kano stvorena, da postane odpočetnim momentom zajedničkoga rada slavenskoga učiteljstva; pa ona sbiljam to i postane.

Upoznavši bo najme sgodnost toga momenta, koj se možebit nebi više bog zna kada pojavio bio, sabere se 25. Kolovoza nekoliko českih, slovenskih, hrvatskih i srbskih učitelja, pa zaključe sporazumivši se o potrebi zajedničkoga rada, da se osnuje zajednički list: „Slavenski pedagog“ i da se počme raditi o omogućenju što skorijega sastanka skupštine slavenskih pedagoga, kod koje bi se udario temelj, na kojem bi se s vremenom osnovati imala divna sgrada zajedničtva i solidarnosti slavenskoga učiteljstva.

Da se zaključkom toga dogovora o lmah ozbiljno put krčiti stane, osnuje se već početkom sliedeće godine 1872. predloženi list, a tečajem iste godine izradi se takodjer dogovorno program, na kojem bi se namjeravana skupština sagraditi imala.

Kod opetovna sastanka istih rodoljubivih učitelja prigodom slovenske obće učiteljske skupštine u Ljubljani mjeseca Rujna 1872. pretrese se taj program, a zatim se s-mjesta na njegovu temelju osnuje i privremeni odbor, koji je evo ovu skupštinu sazvao.

Kako je privremeni odbor materijal za samu skupštinu priredio, to će se, moja gospodo, razjasnit, kada se predje na samu razpravu predloženih pitanja, a kad se dodje na organizaciju budućih skupština, koja se s prvim pitanjem predlaže, razjasnit će se, zašto je ova prva skupština ovako sastavljena; ovdje ću samo navesti, da je odbor u dalnjem svom radu svladati imao raznovrstnih neprilika i potežkoća, dok je do ovoga rezultata dospio.

Medju samim slav. učiteljstvom odmah se je doduše shvatila potreba, važnost i domašaj same pomisli, nu ono nemogaše ipak samo odlučno djelovati za njezino ostvaranje, počem mu sredstva k tomu ne samo materijalna, nego i u drugom pogledu većinom manjkahu.

Nemožemo se potužiti ni na upravne krugove, da su nam sastanak skupštine ičim otežčavali, dapače radostno priznajem, da su nam uz sve moguće prigovore, i uz sve predsude, koje žalibože još uviek u našoj državi prama sla-

Digitized by Google

venskim kulturnim težnjam gdješto vladaju, ipak svom pripravnošću na ruku išli. A nada sve spomenuti mi je ovdje s-najdubljom zahvalnošću, da nam je najviši znanstveni zavod nesamo austro-ugarske monarkije, nego možemo reći, jedan od prvih znanstvenih zavoda naobraženoga svieta, na molbu odbora s-najvećom prijaznošću ustupio ove znanostim posvećene prostorije, da u njih prva skupština slavenskih pedagoga sborovati može.

Ovim činom, moja gospodo, visoka je carska akademija sjajno pokazala, da ona ne samo težnje slav. učiteljstva nezameće, nego da ona pučku školu u obće smatra pravnom karikom u dugoj povorci obrazovnih faktora, kojim ona na čelu stoji.

Nu posvema se drugčije susrelo našemu radu od onih krugova, koji su upravo prvi pozvani bili, da nas materijalno podpomognu. Od te strane mogu reći, da si naše preduzeće s-dičnom iznimkom rodoljubivoga slavenskoga gradjanstva ove sjajne priestolnice upravo nikakova odziva steklo nije.

Što je uzrok tomu bio, da li možebit sama izvanrednost našega preduzeća, ili pako malodušnost, ili pako nerazumienje naših težnja, ili pako i hotomično zapostavljanje pučkoga učiteljstva u obće, to neću da potanje razglabam, jer ti će odnošaji doista i onako ovoj slavnoj skupštini dovoljno poznati biti.

Dosta je, da ovdje žalibože reći moram: Oni, koji su nas najviše imali podupirati, oni su nas najmanje podupirali. Ali uza sve to, što su nam imućnici naši svoju podporu uzkratili, odbor ipak nije klonuo duhom, nego je oslanjajući se na svetost svoga preduzeća svoj posao nastavio, te ga je ne samo moralnom, nego većinom i materijalnom podporom samoga učiteljstva evo sretno svomu koncu doveo, i otvorio je ove slobodnomu napredku čovječanskoga uma posvećene prostorije, da se u njih sinovi jedne majke — stoljeća raztrgani i otudjeni — dogovore i sporazumiju u radu, koji utrti ima puteve sretnijoj i slavnijoj budućnosti, nego li nam je prošlost bila.

Ako išta, to ja upravo tu na prvi pogled nepovoljnu okolnost smatram povoljnim znakom za sve naše buduće nastojanje, za sav naš budući rad. Mnogi će možebit izmedju Vas, poštovana gospodo, reći, da je to neki paradokson, jer kako bi to moguće bilo, da dočim je s jedne strane najveće ravnodušje, upravo skrajnje nehajstvo za ideje naše, da im s-druge strane u prkos tomu ipak proričem nekakova uspjeha, i to sjajna uspjeha. A ipak je tako, kako tvrdim; jer gdje je uz sve nepovoljne okolnosti ipak tolikoga požrtvovanja, tolikoga odušev-ljenja, kao što ga vi za ostvaranje ove skupštine uložiste, tu neće doista manjkati ni liepih djela, a gdje njih nemanjka, tu će naskoro doista slieditи i uvaženje i priznanje cieloga naroda; a kad to nastane, tad će kucnuti čas, koj će nas privesti k cilju naših kulturnih težnja, da će nam najme naše sada žalibože raztrgano i nemoćno Slavenstvo takodjer postati ujedinjenim krepkim, tvornim i naprednim radnikom svjetske kulture i prosvjete. (Živio!)

Tom. Ivkanec pozdravlja skupštinu vrućimi riečmi u ime hrvatskoga pedagogijskoga sbora uvjeravajuć, da je ovaj pripravan solidarno raditi na polju kulturnom s-narodi, koji nas smatraju ravnopravnimi. Ovdje imamo da dokažemo,

Digitized by Google

eda li smo zaslužili simpatija inih narodâ, a da će to biti, vidit će oni, kad se malo otresemo i oslobodimo. Bože daj radu Vašemu dobra ploda, skupštini zdravlje a tako Vam od pedag. sbora i hrv. učiteljstva pozdravlje!

Mosko Dobrinov (bugarski) izručuje pozdrav skupštini u ime bugarskih učitelja, spominjujuć radostno, kako ideja uzajamnosti slavenske i na školskom polju cvasti počimlje, koja ima voditi i temelj polagati u životu duševnoga napredka svih plemenâ slavenskih. Nada se, da iz ovoga vrela (skupštine) osobito bugarsko zaostalo školstvo velike koristi crpiti može. Ako i Bugarâ nejma ovdje dovoljan broj prisutnih, to uvjerava skupštinu, veliko jih je množtvo, koji s-raznih okolnostij prisustvovati nemogahu, ali râd skupštine u duhu pozornim okom prate, jer su uvjereni, da se ovdje vieća ob oslobodjenju čovječega duha iz robstva tmine i natražnjačtva. Kliče: Bože daj, da ste u dobar čas započeli!

Zastupnik bečkih slavenskih družtva Ptačovsky (češki) izručuje pozdrav njihov i radost, da se osobito bečkomu, u moru tudjinstva stišnjenomu slavenskomu gradjanstvu čast u dio pala u svojih prostorijah i svojim slabašnim gostoljubljem toli slavnu skupštinu dočekati i želi njoj: na zdar!

Predsjednik obrazložuje, zašto je privr. odbor neke promjene i u programu razpravnih pitanja predložio, te preporuča, jer će biti svrsi shodnije, da se skupština razdieli u pododbore plemenske, najme u česko-slavenski i jugoslavenski, od kojih bi svaki napose umah poslie sjednice naznačenim redom resolucije uvažavati te izprave kao predlog skupnoj sjednici predložiti imao. (Prima se.)

Za tim se čitaju telegrami. Na to obrazložuje Filipović promjene u posljednji čas odborom prihvaćene, kako da imadu pitanja jedno za drugim slieditи, opravdava odbor, zašto da je isti skupštini sam pitanja predložio, a zašto da nije pozvao, da mu se pitanja na uvaženje podnesu. Posliednje je učinjeno s-razlogâ, da se pojedini naprvo znajući, o čem se viećalo bude, pripraviti mogu, dalje, da je nemoguće, dok se prva skupština neuživotvori i budućim temelj konštituovanjem nepoloži, čisto pedagogijska pitanja razpravljati; nadalje da bi odboru gotovo nemoguće bilo iz jedno 80—100 prispjelih pitanja svojevoljno izabrati. Budući se je u posliednji čas uvidjelo, da je gdjekoje pitanje važnije od drugoga, to predlaže odbor, da se u pretres uzme ovim redom: najprije 1. zatim 5., na to 4., 3. te 2.

Predsjednik isti odborov postupak češki obrazložuje te veli, da se je i u njemačkih učiteljskih skupštinah odustalo od običaja, da ove izmed 50—60 od pojedinaca priposlanih thesa razpravne izbiraju, a da je svaka debata radi kratkoće vremena za premišljanje i pripravu nemoguća. Da se je pako red pitanja promienio, učinjeno to glavno s-toga, što je 1. i 5. pitanje temeljem organizacije dojdućih skupština, budući skupštinski organ ima posredovati, te za buduće skupštine volju i smisao uzdržavati i pripravljati, skupštinare duševno vezati i spajati. Ostale pako točke tiču se mladeži, te u slučaju ako bi vremena za viećanje ponestalo, mogu se i u plemenskih skupština ili u časopisu samom razpraviti. Javljajuć još, da su slavenska družtva u Beču skupštini u slavu priredila večernju zabavu ob 8. uri kod „Zelenih vrata“ na Lerchenfeldu zaključuje skupnu

Digitized by Google

sjednicu te češki odbor ostaje, a jugoslavenski odputi se u Slavensku besedu, da se svaki na pose pripravi na razpravljanje pojedinih pitanja, koja se imaju u sutrašnjoj sjednici preduzeti. (Dalje.)

Moje putovanje i hamburžka učiteljska skupština.

(Piše Stj. Basariček.)

IX.

Hamburžka skupština.

c) Druga glavna sjednica.

(Svršetak.)

Schwarz veli, da je prevelika čednost učiteljstva tomu kriva, što je njihovo materijalno stanje tako lošo. Obuka u vjeri mora se školi propustiti. Skupštinu su već napadali radi bezvjerstva, nu ona mora uztrajati kod zapovjedi, koja glasi: „Ljubite se medju sobom“ — pa makar se svećenstvo medjusobno, koliko mu drago ekskomuniciralo bude. (Odobravaju.)

Dunker je takodjer za vjerouku u duhu ljubavi. Nu učitelj mora biti sposoban svaku obuku religioznim duhom zadahnuti. U novom nadzornom zakonu leži još uviek velika pogibelj dvostrukoga nadzora.

Backhaus predlaže: „Škola ima obuku u vjeri predavati po načelih pedagogijskih. Crkvi se propušća, da istu takodjer nadzirati može. Tehničku upravu obskrbljuje država preko sposobnih strukovnjaka“.

Heinrih iz Praga. „Učitelj se u političkih poslovih nesmije nikada podati za sredstvo, kakove narodu protivne stranke — već mora uviek interese naroda zastupati.“

Svi predlozi su prihvaćeni, te pošto je odlučen dnevni red za treći dan, završi se sjednica.

d) Treća glavna sjednica.

Predsjednik Hofmann povjerava predsjedničtvo prvomu podpredsjedniku A. Bertheltu.

Na dnevnom je redu: „Zadaća i uredjenje utemeljit se imajućega njemačkoga učiteljskoga družtva, te njegov odnošaj napram općoj njemačkoj učiteljskoj skupštini“.

Izvjestitelj Teodor Hofmann (predsjednik) iz Hamburga spominje u kratko historički razvitak i djelovanje obće učiteljske skupštine, kao što i novoga učiteljskoga družtva. Razlaže nadalje, kako je prije i poslie utemeljenja toga družtva u učiteljskih kruzih i novinah opazio neke pojave, koji na ništa drugo nesmieraju, van na to, kako da neslogu i razdor medju njemačkim učiteljstvom posije. Misli, da se nakon najnovijih dogodjaja, koji su njemački narod ujedinili, nesmiju trpiti razdor i nesloga medju njemačkim učiteljstvom, zato je svrha njegova referata po mogućnosti nastojati o tom, da se grozećoj borbi na put stane. Stvar je do sada u toliko olakšana, u koliko su se kompetentne osobe u toj stvari glede načina tako rekuć na polak sporazumjele. (Odobravaju.)

Digitized by Google

Stalni odbor skupštine razpravljao je najme taj predmet s-upravljajućim odborom učiteljskoga družtva ozbiljno i neumorno, te je došao do toga uvjerenja, da će se grozećoj buri posve lako doskočiti, ako pripomognu i oni, koji su dosele skroz protivne puteve predlagali, te ako svaka stranka doprinese žrtve za ono, što je pravo i svrsishodno.

Nu predmet je odviše važan i obsežan, nego da bi se mogao u tako kratko vrieme valjano i svestrano razpraviti, zato moli neka se ovlasti odbor, da tečajem godine može stupiti s-odborom učiteljskoga družtva u pobližji dogovor, pa, da onda o tom cielokupno učiteljstvo izviesti. On će u tom shodne resolucije predložiti samo želi, neka bi jih skupština bez svake debate t. j. „en bloc" prihvatila. Resolucije glase:

1. Pošto se je veliki dio njemačkoga učiteljstva izjavio za utemeljenje posebnoga obćega njemačkoga učiteljskoga družtva;

2. pošto se je u Berlinu dne 28. prosinca 1871. takovo družtvo konštituiralo.;

3 pošto je sjedinenje obće njemačke učiteljske skupštine s-tim družtvom veoma nuždno, ovlašćuje 20. obća njem. učit. skupština svoj stalni odbor, da tečajem buduće godine s-centralnim odborom spomenutoga družtva glede sjedinjenja u dogovor stupiti može.

Bez svake debate primljene su te resolucije kao i predlog Hofmannov, da se njemačkomu caru i knezu Bismarku za njihove velike zasluge oko ujedinjenja njemačkoga naroda brzojavnim putem pošalju adrese.

Drugo na dnevnom redu stojeće pitanje glasi: Koje ograničenje i razširenje učevnoga gradiva iziskuje naše doba i zdrava pedagogija.

Izvjestitelj Dr. Teodor Zimmermann iz Hamburga opaža, da su dosele razpravljana pitanja, koja u veliko zasiecaju u školski život, nu on svraća pozornost skupštine na jedan mnogo čedniji predmet, — na svakdanju radnju u školi.

Njegova thema ima takodjer ponešto ograničen krug, jer on želi više o srednjih i višjih školah govoriti — nu on moli takodjer i one, koji se bave pučkom školom za posluh i učešće. O ograničenju učevnoga gradiva u pučkoj školi nemože za sada osim u jednom predmetu tako rekuć ni govora biti.

Glavna načela u znanosti pedagogijskoj su čvrsto ustanovljena, te se radnja na tom polju skoro svršenom smatrati može. Pita se samo kako valja ta načela upravljati. U tom pogledu veli, da se mora priznati velika volja i oduševljenje medju učiteljstvom naročito pako pučkim.*

Ako se ipak uz sve to občinstvo, pa ni samo učiteljstvo nezadovoljava s-uspjehom školske radnje, to onda leži krivnja u nećem drugom, a ja bih rekao, u izboru učevnoga gradiva;, koji je osobito u višjih školah jako neshodan.

Naš je narod prekoračio doba mladenačko te prešao u muževno. Takovo doba teži za radnjom. Potežkoće i zaprieke uklanja odvažno s-puta na svakom

* To priobćuje doktor i ravnatelj nekoga višjega zavoda u Hamburgu, ne pako kakav objestnjak pučke škole, s-toga se nadamo, da će se tomu mnienju i kod nas drage volje pokloniti. S. B.

Digitized by Google

polju, dakle i na polju školskom. U srednjih školah ima toga još jako mnogo, što zahtjevom pedagogijskim protuslovi.

Ponajprije ističe prekomjerno pretovarenje gradiva, koje ne samo, što je posve nekoristno i nepotrebno, već je upravo i škodljivo, osobito tjelesnomu razvitku djece. Istina mladež se nemora uviek igrati, ali takodjer nesmije ni pretjerano raditi. Dan danas radi se u srednjih školah tako, kao da Fröbel ni živio nije.

Dalnja mana srednjih škola je u tom, što se u njih odviše memorira. K tomu dolazi još i znanstvena sustavnost, koja zdravo shvaćanje jako zapriečuje. Mora se priznati, da je neka suvislost u predavanju potrebna, nu to valja tako udesiti, da učenik uzmogne razlučiti medju onim, što uči i što će trebati u životu.

Kako se malen obzir uzimlje na potrebe života, dokazuje najbolje vjerozakonska obuka. Veliki broj satij i velika množina gradiva dosadi učenikom, te izazivlje indiferentizam, ako ne i mržnju spram vjerozakona. U tom pogledu slaže se i s-Burgwardtom. Prigodom reorganizacije hamburžkoga školstva nastojati će se, da se vjerozakonska obuka na 2 nedjeljna sata reducira. — Veći obzir se mora uzeti na nauku o čovjeku na phisičnu i psihičnu antropologiju.

Na prirodopisnom polju nije se još uviek postiglo ono, što bi se moralo. „Narav nam mora biti domovinom", veli Rossmäsler, pa ipak smo još od toga veoma daleko. Isto se tako kod obuke u poviesti i zemljopisu bavimo odviše pojedinostmi. U literaturi valja najveći obzir uzeti na razumievanje idealnoga života, a ne na kojekakove tričarije. Isto valja za obuku u jeziku, gdje se valja više obazirati na razumievanje sadržaja, nego li na pustu formu. Predlaže: „Neka se razširi i ograniči ono, što naši učenici učiti moraju u toliko, da uzmognu razumjeti sviet, u kom će živjeti i djelovati."

Profesor Leonhardi iz Praga zagovara ograničenje učevnoga gradiva u sriednjih školah.

Sasse preporučuje u istu svrhu odstranjenje mitologije iz djevojačkih školah, te veli da neće niti tučenjem niti prisizanjem na autoritete svojoj djeci prekomjerno gradivo u glavu utuvljivati. Budući naraštaj mora na nas sa zahvalnošću pomišljati — pa s-toga valja kod svakoga učevnoga predmeta učenike vježbati u mišljenju.

Mai iz Berlina nije više učitelj, nu radi za školu i učiteljstvo, što je dokazao utemeljenjem „družtva za slobodu škole." Učiteljstvo mora quantitativno i qualitativno više činiti, nego do sele. Žali, što se ovdje ponajviše na protestantske škole obzir uzimlje. Škola mora biti interkonfesionalna a theologična vierouka mora se iz nje izključiti. Škola mora za ćudorednost uzgajati. — Stvarna obuka se mora razširiti, te medju ostalim i zdravoslovje u naukovnu osnovu uvrstiti. Izključit se dakle mora sve, što je u oprieci s-današnjom znanošću, a uvrstit opet sve, što znanost za nuždno smatra, jer tim će se samo postići da budu ljudi Bogu, a sviet nebu sličan.

Digitized by Google

Pastor Hirsche neće to pitanje razvlačiti, samo će svoje mnenje u pogledu religiozne obuke izjaviti. Uvedenjem interkonfesionalne vjerouke raztegnuti će se vez medju domom i školom, pa ipak je taj vez, kao što je i ova skupština toliko put naglasila, veoma potreban i blagodatan. Isto će se tako skladnost u obuci pojedinoga zavoda poremetiti, ako će se u religioznom pogledu pojedinim učiteljem propustiti, da rade po svojem individualnom mnenju. S-toga mora biti obuka u vjeri ili konfesionalna, ili se mora posve iz škole iztisnuti. Nabraja još neke mane školske sisteme, najme opaki izbor gradiva, preterećenje domaćimi zadaćami, preveliko pametisanje itd.

Pastor Dohon iz Altone je proti memorisanju kod religiozne obuke. On želi, takodjer, da se obuka u vjeri ograniči, nu zahtieva, da se u ono malo satij valjano podučava. Obuka u vjeri nemože biti drugačija, van konfesionalna. Ovdje se je višeput kazalo, da treba čovjeka za čovjeka uzgajati, nu raduje ga, što se je ipak priznalo, da se pokraj toga može i „Niemac“ uzgojiti. Religija sama po sebi nije ništa, ona se očituje samo u obliku konfesije. S-toga je Straus dobro rekao: „Hoćeš li religiju, primi i crkvu snjom“. Predočimo dakle djeci religiju u konkretnom obliku, onako kako se očituje u poviesti i crkvi, a ne kao kakovu abstraknu stvar. — Pojedine konfesije mogu zato ipak u slozi i miru živiti. —

Müller iz Lukenwalda protivi se nazoru izvjestitelja u mnogom obziru. On je rekao, da se znanost pedagogijska može skoro svršenom smatrati; to ipak nestoji, jer ona napreduje svaki dan. Kad se govori proti znanstvenoj sustavnosti, to valja i opet na to obzir uzeti, da se veoma malo na svrhu i zadaću čovjeka gleda, ako se praktični život odviše ističe. Znanost neka odlučuje svrhu i zadaću uzgoja.

Hein govori o religiji u duhu istine i ljubavi, zatim o postupanju s-poviešću književnosti.

Weber veli, da su dosadanje čitanke bez svakoga načela izradjivane, jer su konglomerat najraznovrstnijih, često nedostojnih predmeta. Sve specifično — prusko imade se iz čitanaka izpustiti, pa uvrstiti takova štiva, koja mogu pospješiti rodoljubivost, humanitarnost i idealnost njemačkoga naroda n. p. njemačke poslovice, priče itd.

Keller iz Berlina želi, da se povjestna obuka razširi. Sve partikularistično ima se ukloniti, te samo ono što je obćenito njemačko uvrstiti. Kulturna poviest ima se u prvom redu njegovati.

Izvjestitelj želi još, neka bi se poviest sve do najnovijega vremena u školah preduzimala. — Brani se proti Mülleru, te veli, da on takodjer nije za uzgoj „ad hoc“.

Paulberg predlaže: „Neka se sve, što je u oprieci sa dokazanimi resultati znanosti iztriebi iz škole.“

Oba predloga budu primljena.

Predsjednik Hofmann. Vrieme što ga opredielismo za naše razprave, prošlo je, treba dakle, da zaključimo svoj rad. Ova skupština bila je najveća,

Digitized by Google

jer je na njoj učestvovalo do 5100 učitelja. Razpravljeno je malo, nu veoma važnih predmeta. Razprava je bila živahna, pa ako se je pri tom ponešto i zastranilo — ako su se po gdjekoji put i strasti pojavile, to se mora tako velikoj skupštini svakako oprostiti. Posljednoj našoj skupštini predbacivalo se je svašta, naročito, da je više govorila, nego li tvorila, te da je u njoj polunaobraženi elemenat prevladjivao, ja odlučno prosvjedjujem proti takovoj potvori. (Dočim je nekimi oštrimi riečmi ta predbacivanja žigosao — završi skupštinu.)

Hrvatski pisci.

. Priobćuje Janko Tomić.

(Dalje.)

Prije nego li nastavim životopise naših dičnih hrvatskih pisaca, reći mi je koju i o prozi u obće. U uvodu napomenuh, da se je u Hrvatskoj do danas sačuvalo, osim mnogobrojnih listina i drugih povećih djela u prozi napisanih već iz 12. stoljeća. Petnajestim se viekom to blago sve više uzmnaža, no još se uviek ukazuje mlitavo, grubo i neotesano, dok ga prirodne hrdje neotrese, ojedri, ugladi i tiskom na svjetlo neiznese drugom polovinom pomenutoga vieka naš dični O. Bernardin, Spljetćanin. Kao što pozdravismo Marulića otcem hrvatskoga umjetnoga pjesničtva, tako se i Bernardinu punim pravom pristoji ime otca naše umjetne proze. No prije nego li o njem i ostalih važnih progovorimo, spomenut nam je barem neke važnije spise u prozi, koji spadaju na prvu polovinu petnajestoga vieka.

1. Ima kod nas sbilja dosta crkvenih knjiga iz XIV. i XV. vieka, u kojih ima mnogo bilježaka u prostom govoru osobito povjestničkoga predmeta. Ove bi trebalo napose objelodaniti. I u tih rudah, za sad neobradjenih, leži neprocienjivo blago hrv. jezika. Spomenimo samo: službenik i dva breviara iz XIV. i dva misala iz XV. stoljeća u knjižnici propagande u Rimu.

2. Prof. A. Kućarski našao u nekoj dubrovačkoj knjižnici rukopis na koži iz XIV. vieka. Tuj se nahodi hrv. prevod službe (officium B. V. M.) djevice Marije krasno napisan (Šaf. II. 260).

3. Ustanova kneževine Poljičke. Predaja kaže: početkom XI. vieka dodjoše tri sina kneza Miroslava iz Bosne u naše Primorje oko Mosora i tuj se medju Spljetom i Omišem stalno naseliše. Kašnje dodju u isto mjesto neki hrv. plemići i sdruže se sa pomenutimi sinovi. Ova se dva srodna plemena bratski pažahu. Razdieliv si zemlju, ustroje ujedno i neodvisnu vlast. Ova državica iliti župa poljička bila je razdieljena na dvanajest občina ili katuna: Dolnji Dolac, Gornji Dolac, Kostanje, Zvečanje, Čičle, Gata, Dubrovae, Sitno, Srinjin, Dući, Jesenice i Postrana. Zemaljski poglavar zvao se: veliki knez, kašnje samo knez; birali su ga katuni na jednu godinu. Tri put u godini morao je obići zemlju s dvorom i sudijami, da dieli pravicu. Uz kneza birali su na godinu tri sudca i tri občinska zastupnika za pobiranje desetke. Ovi, rodom ple-

Digitized by Google

mići i kancelar bili su glavni članovi dvora. Niže su mjesto zauzimali pristavi, koji su morali raznašati pozive i poslanice po zemlji; nadalje: katunari, starješine, koji su isto tako raznašali po občinah. Kad se radilo o glavi, bio je porotni sud ili porotje od šest ili dvanajest porotnika, a razpre zbog zemalja, dugova ili imovine rješavao je sreski sud, sastavljen od četiri plemića i deset slobodnjaka. Tko nije bio osudom zadovoljan, mogao se je prizvati na dvorski ili poljički stol, onda poslje na kneza, a kadkad na kneza spljetskoga. Gospodar zemlje bio je za svoje kmetove prvi nadležni sud. Oružanom silom upravljaše župom odabrani vojevoda. Žitelji su se dielili u četiri razreda: vlastele, didići (slobodni), kmetići (težaci) i vlašići (pastiri). Na sborove i skupštine dolazili su samo vlastela, a zakoni su se stvarali na občem sboru.

S-početka su Poljičani stali pod zaštitom hrv.-ugarsk. kralja, kašnje pod mletačkom vladom, koja jim uz mali danak nepovredivo pusti, da se po staru vladaju. Napoleon, onaj silni tlačitelj svakoga prava i reda, i ovu nam državicu uguši. Zakoni poljički su slog pojedinih uredaba, koje su se u raznih prigodah izdavale na sboru i za zakon primale, kao što je veći dio zakonika srednje dobe. Nije sumnje, da poljički zakonik predlaže XV. viek, a da koji dio njegov dotiče i dvanajesti viek. U njem ima dosta talijanskih riečij, ali mnogo više hrvatskih, i to malo poznatih, koje su od velike važnosti za poslovnu terminologiju; ima i starih vrlo krasnih izraza: baština, blago (novac), obrok, parba i parna, plemenština, porotje i porotnik, rota i rotnik, pozov, rok, sajam, sbor, ustup itd.

Glede duha, kojim pomenuti zakonik diše, dosta je reći: mnogo je blaži, nego što bi se očekivati dalo, sudeć po vremenu i mjestu, gdje je u porabi bio. Toliko o tom zakoniku u kratko.

4. Zakon grada Kastva u Istri od g. 1400.

5. U knjižnici sveučilišta Bolonjanskoga (po Kukuljeviću) nahodi se krasan rukopis od g. 1404. na koži sa 350 listova, klimentinicom napisan od ruk Hvala Krstjanina, različitoga sadržaja, ponajviše iz novoga zakona, a na počtenje slavnomu gospodinu Hrvoju Hrcegu Splietskomu.

6. Ustanova Grbaljska u Boki kotorskoj. Pod tim naslovom izdao je Vuk Vrčević g. 1851. u Pravdonoši (br. 25.—38) zakonik, po kojem se vladala državica tako zvana Župa blizu Kotora, prvo nezavisno, kašnje uz turski danak, zatim opet slobodno, a napokon koncem XVI. stolj. i u napried pod mljetačkim gospodstvom. Grbaljski zakonik broji do 156 poglavja na kratko osnovanih.

7. U knjižnici propagande u Rimu čuva se glagolski rukopis pod naslovom: Zarcalo, sa svakojakimi predmeti iz sv. pisma, napisan 17. Svibnja 1445. na koži u maloj 4tini u dva redka sa 189 strana.

8. Po Kukuljeviću na otoku Krku nahodi se rukopis od 65 listova, napisan do god. 1452., u kom su navedeni: Čini i člani sv. Viere.

9. Konfini med Bakrani, Grobničani i Trsaćani od godine 1455. (Arkiv II. 311.).

Digitized by Google

10. Zakonik bratovšćine sv. Marije Zlarinske, sastavljen g. 1456. Rukopis na koži iz XVI. stoljeća.

Dosad spomenusmo najvažnije o prozi u obće; recimo koju i o crkvenoj književnosti kod Hrvata i Srba napose.

Crkvena književnost kod Hrvata od konca XV. do XVIII. vieka.

a) Glagoljština.

Medju svimi dogodjaji na koncu srednjega vieka nejma važnijega za sudbinu nabožne hrvatske i srbske književnosti, nego što je iznašašće štampe ili tiska. Dočim si je prije samo bogataš mogao nabavljati rukopise, otvori se sada tiskom put uz lahku cienu svakomu pojedincu do duševnih proizvoda, do znanosti, te kano što postaje svjetlost i zrak, tako postade i znanje tim načinom sveobćom svojinom čovječanstva. Ako je štampa imala veliki upliv na oživljenje klasičnih nauka, a ona bijaše i od važnih posljedica za razširenje vjerozakonskoga razdora, jer se knjigom i raznimi spisi crkvene novotarije razprostrle i onamo, kamo inače nebi bile doprle. Slučaj htjede, da se je štampa prihvatila najprije glagoljskih spisa. Prva jugoslavenska štampana knjiga, izašla u Mletcih oko g. 1483., bijaše glagolski misal*. Prvi poznati glagolski tiskar jest Grgur Senjanin, kojega je arcidjakon i vikar senjski Silvestar Bedričić pozvao iz Mljetaka u Senj sa svojom tiskarnom. Bedričiću bilo je mnogo stalo do izobraženja njegova svećenstva, pa je zato i dao o svom trošku tiskati kod pomenutoga tiskara ove knjige: 1. Naručnik plebanušev, preveden po Urbanu i Tomašu Djakonu, kanonicih. Senj, 1507. g.; 2. Transit sv. Jerolima, preveden na hrvački od Urbana i Tomaša; 3. Korizmenak Fratra Ruberta, protumačen z latinskoga jezika na hrvački po popi Peri Jakovčiću i popi Silvestru Bedričiću, Senj 1508 g. Sve knjige glagolskimi pismeni.

Na početku XVI. vieka bijaše revan zaštitnik glagolske bogoslužbe biskup modruški Šimun Kožičić, rodjen u Zadru od porodice, koja se onamo iz Požuna doselila. Svršiv nauke, odlikovao se je mudrošću, pobožnošću i znanjem, te je radi toga biskupom postao. God. 1512. prisustvova lateranskomu saboru i tuj se proslavi govorom, što ga izreče o jadnom stanju kršćana u Turskoj; nadalje liepo si ime steče i govorom: o potrebi, da se što prije popravi zlo ponašanje svećenstva. Sabor povjeri Kožičiću dva krat obavljanje prevažnih poslova: jedan put ga pošalje k Lavu X., da ga upita: što se ima u sjednici raditi; a drugi put ga izabere u odbor, koji je imao osnovati zakon pro reformatione curiae et officialium. Kožičić njegovaše uz bogoslovne znanosti i poviest, osobito domaću, a najviše se staraše o tom, da izobrazi svoje svećenstvo putem hrvatskoga jezika. Radi toga je u svom stanu na Rieci dao načiniti tiskarnu i tiskati nesamo Bukvar i Misal. nego i žitija rimskih archierejov i cesarov, (g. 1531.) On umre u Zadru g. 1536.; pokopaše ga u crkvi sv. Jerolima na Uljanu, koju je sam dao sagraditi za malobraćane. Lahka zemljica takovu mužu!

* Jedan od tih misala čuva se u narodnom muzeju.

Digitized by Google

Medjutim se sluči u zapadnoj crkvi veliki, na daleko zasizući dogodjaj: reformacija. Ova se razprostre takodjer na slavjanski jug, imenito medju Slovence (Trnber), a odavle segnu i u provincijalnu Hrvatsku, gdje medju aristokrati, osobito u silnoj porodici Šubić-Zrinjskoj nadje mogućnih zaštitnika. Glavni pomoćnik i zaštitnik reformaciji bijaše baron Ivan Ungnad, slavni pokrovitelj jugoslavenskoga tiskarstva. Ungnad pobjegne g. 1547. sbog vjerozakonskih nazora u Njemačku i sakupi tuj oko sebe znamenite Jugoslavene, jednakih s-njim vjerozakonskih nazora, kao: Primuša Trubera iz Kranjske, Petra Vergerija iz Istre, Stjepana Istrijanina, nazvana Konzula, Antuna Dalmatina i Antuna Jurčića; zatim Matiju Popovića, Srbina, Ivana Maleševića iz Bosne, Leonarda Merčerića iz Dalmacije itd. Tako izadje u Tibingenu i Norinbergu mnogo slavenskih, imenito hrvatskih knjiga, tiskanih glagoljicom i cirilicom, a latinicom za Slovence. Privrženici reformacije mišljahu, keo što su zabacili latinski jezik, da im isto tako valja zabaciti i staroslavenski, jer je i on prema rieči narodnoj bio takodjer mrtav. S-toga se navodi na naslovih napisano, da su te knjige „stlmačene u sadašnji obćeni i razumni hrvatski jazik", čim htjedoše naznačiti razriečje čakavsko.

Spomenimo i knjige, koje su pomenuto doba u Njemačkoj naštampane.

Alekšandrović Ante, Dalmatinac, svećenik. Dne 3. Veljače 1561. odputi se iz Ljubljane na poziv Ungnada i Trubera u Njemačku, da prevede nekoje knjige na hrvatski. Obično življaše u Urahu i u Tibingi. Bio je vrlo vješt tiskarstvu i nauči Niemce lievati klimentička pismena.

Tuj se zabavljaše prevadjanjem, izpravljanjem i tiskanjem hrvatskih knjiga zajedno sa Stjepanom Konzulom. Po smrti Ungnadovoj prodje s-Konzulom u Ratisbonu, gdje obojica objelodaniše g. 1568. svoje Postile latinicom. Nezna se, gdje je Alekšandrović umro.

Djela, što ih je Ante u zajednici s Konzulom izdao glagolskimi pismeni, jesu: 1. Azbukvar ili tabla za ditzu s katekismom, u Tibingi 1561.; 2. Katekizmus . . . . harvački, u Tibingi 1561. g.; 3. Tabla za decu i artikuli ili članci ove prave stare karstjanske vere, u Tibingi 1561; 4. Prvi del novoga testamenta . . . . iz mnozih jezikov u sadanji opčeni i razumni hrvatski jazik . . . stlmačen u Tibingi 1562. g.; 5. Loci Communes to jest jednikratni razumni nauci naipotrebnei i prudnei artikuli ili deli stare prave vere karstjanske, u Tibingi 1562. g. (i klimentinicom); 6. Artikuli ili dela prave stare karstjanske vere u Tibingi 1562. g. sa slikami spisateljevimi (i klimentinicom) a po Šafariku g. 1563. i latinicom); 7. Predike od tuče, u Tibingi 1562. g.; 8. Drugi del novoga testamenta, u Tibingi 1563. (i klimentinicom); 9. Govorenje vele prudno, u Tibingi 1563.; 10. Red crkveni, u Tibingi 1564. Ta je knjiga izašla i latinicom, a pomagao ju je sastaviti i Jure Jurčić. — 11. Bramba augustanske spovedi, apologia imenovana, verno stlmačena iz lat. jazika va hrvatski, u Tibingi 1538. g. i (klimentinicom a po Šafařiku i latinicom); 12. Spovid i spoznanja prave karstjanske vire, ka je preuzv. Cesaru Karlu . . . va Augusti zručena u god. Isuk. 1530., u Tibingi 1564.

Stjepan Istrianin, nazvan Konzul iz Buzeta, svećenik, bio prognan iz domovine, jer je s protestanti držao. Otidje u Njemačku, tu dovrši prevod sv.

Digitized by Google

pisma novoga zavjeta na hrv. jeziku glagolskimi pismeni. God. 1559. dodje s gotovim rukopisom u Mötling, da nadje tiskara, koji bi ga tiskao. Nadao se, da će sve Jugoslavenstvo tim djelom k svojoj vjeri privući. Mjeseca Travnja ode po nagovoru Ungnada u Nürenberg, da ondje priredi glagolska pismena. Do. g. 1568. složno je radio s Aleksandrovićem. Osim djela, što je skupa s Antunom sastavio, izdao je jedno sam, naime: Katekizam, knjiga u koi jesu Artikuli karstjanske vere s kratkim iztumačem, i jedna predika, kroz Stipana Istrijanina iztumačena, u Tibinji 1561. g. Tu je iste godine i sam Ungnad trojim pismom izdao molitvu: Otče naš.

Merčević Leonard iz Dalmacije, izučiv nauke na Tibingskom sveučilištu, pomagaše Antunu u prevadjanju sv. pisma, a sam pohrvati proroka Isaiju.

Tim bje prisiljena i katolička crkva, da razvija što veću radinost, te tako prieći dalnje širenje protestantisma. Što ovo, što opet tužbe na nedostatak liturgičkih knjiga slavenskih prinukaše propagandu rimsku, da se je počela svojski brinuti za izdavanje crkvenih knjiga glagolskih, nastojeć, da budu valjane i da odgovaraju silnoj potrebi. O tom se je počelo ozbiljno raditi, kad joj je car Ferdinand II. darovao glagolska pismena g. 1620. Tada sjedjaše na stolici sv. Petra papa Urban VIII., veliki prijatelj Jugoslavjana u obće, a napose zavoda sv. Jerolima u Rimu. On postavi Rafaela Levakovića za reformatora iliti popravitelja „librorum ecclesiasticorum linguae Illiricae". Bijaše pako Levaković članom propagande, rodjeni Hrvat iz Jastrebarskoga i član reda sv. Franje. Njegovim trudom izadje g. 1631. Misal, što no ga, u koliko se tiče jezika, izpravio po mnogih misalih nalogom pape po Dalmaciji sabranih. Taj misal njegov znamenito se razlikuje od knjiga, što jih je kašnje izdao, jer za sada se još nije dao zavesti krivom mišlju, da su ruski misali pisani pravom starom slovenštinom, premda se već i tu vidja, kako se po malo nagiblje takovu nazoru, koji je kasnije prigrlio.

Kad se nekoliko godina zatim pripravljao, pa izdade breviar, tada bje naloženo Metudiji Terleckomu, biskupu chelskomu, koji se onda bavio u Rimu u poslu spojenja Rusa (Rusina) s katoličkom crkvom, da pregleda djelo Levakovićevo i s-njim ga u zajednici popravi.

Trlecki uputi nevještoga papu i kardinale, da je jezik u ruskih crkvenih knjigah pravi jezik sv. Metoda. Breviar se na to sbilja izpravi i ovako izpravljen (!) izadje g. 1648. Nu i ovaj put se nadje više zdrava razuma u prostih glagoljaša, nego li u glavah učenih. Levakovićevo djelo uvelo se tek velikim trudom; moradoše bo glagoljaše ušutkati, tvrdeć neprestano, da je taj jezik zbilja staroslavenština. Koli potrebni bijahu napose breviari, vidi se odatle, što su poslje 40 godina počeli dalmatinski biskupi svraćati pozornost rimske stolice na to, da nejma dovoljno crkvenih knjiga. Novo izdavanje glagoljskih knjiga povjeriše sada Ivanu Pastriću, rodom Spljećaninu. Njegov breviar od g. 1688. i misal od g. 1706. posve je kao i Levakovićev. Pastrić umre god. 1708. u Rimu.

(Dalje.)

Digitized by Google

Raznice.

— Hrv. ped.-knjiž. Sboru pristupiše kao članovi utemeljiteljni poglavarstvo tvrdje Ivanić grada sa prinoskom od 25 for. i poglavarstvo občine Drenovci u brodskom okružju za njezine škole u Drenovcih i Soljanih sa prineskom od 50 for. Poglavarstvo občine Drenovaca dodaje svojemu dopisu nekoliko toplih i obodravajućih rieči, a zaključuje ga oduševljeno: Još nebrojeno putij kličemo jednoglasno i svesrdno: „k sreći i napredku!“ Dao Bog, te nam se sve naše občine ovakovim duhom osokolile!

— Uslied dozvole vis. kr. zemaljsko-vladnoga odjela za bogoštovje i nastavu od 16. Kolovoza t. g. br. 3261. i na temelju zaključka slav. gradskog poglavarstva od 28. Srpnja t. g. otvorit će se dne 1. Listopada t. g. na ovdješnjoj višjoj djevojačkoj učioni osmi razred.

Tom visokom dozvolom i dotično pomenutim zaključkom gradskoga zastupstva udovoljeno je glavnoj potrebući i svestrano gojenoj želji gradjanstva glavnoga grada.

Na temelju jur odobrene naukovne osnove predavati će se u 5., 6., 7. i 8. razredu višje djevojačke učione sliedeći predmeti i to prema zvanju ženskinja: 1. Vjeronauk, 2. hrvatski jezik i poviest hrvatske književnosti, 3. njemački jezik, 4. zemljopis i poviest, 5. računstvo, 6. prirodopis, 7. fizika, 8. lučba i teknologija, 9. zemljomjerje, 10. knjigovodstvo, 11. risanje, 12. krasopis, 13. zdravstoslovje, 14. kućanstvo, 15. žensko ručno djelo, 16. francezki jezik, 17. talijanski jezik, 18. pjevanje. 19. glasovir, 20. ples.

Obuku rukovodit će 1 ravnatelj, 1 kateketa, 4 redovita za realke odobrena učitelja, 2 učiteljice za ručno djelo i kao odgojiteljice, 1 izvanredna učiteljica i 3 izvanredna učitelja.

Učenice neplaćaju nikakove školarine, jer je ovaj zavod javni, troškom grada Zagreba ustrojeni zavod, te se ni za neobligatne predmete ništa neplaća. Samo za ples plaća se neznatna svota. Upisnina iznosi 1 for.

— 20. Srpnja proslavljena je u Nimburgu u Českoj vrlo riedka svečanost; staviše najme na školsku sgradu kamenitu ploču na spomen pučkomu učitelju Fr. Lad. Vorličku, koj se odlikovao nesamo kao vrli učitelj, nego kao i spisatelj. Kod te svečanosti sudjelovalo je sveukupno žiteljstvo nimburžko, te bi obavljena uz veliko slavje Liep je to zaista pojav, da zahvalno gradjanstvo tako priznaje zasluge svoga makar samo i pučkoga učitelja.

— Banske časti namjestnik imenovao je pučkoga učitelja u Gašincih Josipa Kopića učiteljem glavne učione u Vukovaru, a izpitanu učiteljicu za glavne učione Sidoniju Koreničevu učiteljicom glavne djevojačke učione u Sisku.

— Č. otac Ambroz Kostanjevac, vjeroučitelj na gl. učioni u Karlovcu, umro je 21. o. m u Zagrebu od kapi. Pokojnik bijaše veoma štovan u Karloveu, gdje je više godina učiteljevao, a ujedno bio i propovjednikom u župnoj crkvi sv. Trojice. Lahka mu zemlja!

— Berlinski učitelji osnivaju sada posebnu zakladu za predujmove i uplatu dugova. Berlinske pedagogičke novine opažaju, da bi od neizmjerne znamenitosti za promak pučkoga školstva bilo, kad bi se ta stvar tako uredila, da nikakav dug, ma još kako malen, nebi učitelja tištio i svaki mu idealni uzlet otežčavao. Kod sadanjih težkih vremena nebi doista ni nam hrvatskim učiteljem suvišan bio takov zavod.

— U Šlezvig-Holšteinu moraju djeca po starih danskih zakonih u svagdanju školu ići do navršene 15. godine. Natražnjačka pruska vlada rada bi tu dobu da snizi na 14. godinu, kao što je to u dosadanjoj Pruskoj. Proti toj težnji izrekla je 2. Kolovoza VII. obća šlezvižko-holšteinska učiteljska skupština resoluciju: da ona sniženje dosadanje obvezanosti školskoga polazka (9 god.) smatra velikim nazadkom za tamošnju pučku školu i štetnim po prave narodne interese. U obće pokazuje se u cielom pučanstvu velika zlovolja protiva toj pruskoj namjeri; a u nas — mnogi natražnjaci — rogobore, što se želi, da se dužnost školskoga polazka samo do 14 godine produlji! Njim bi dakako najmilije bilo, kad se o polazku škole nebi ni govorilo. —

— Izkaz članova, plativših svoje prinoske u blagajnu Zadruge, počam od 1. Siečnja t. g.:

1. utemeljitelji: Albrecht Dragutin 10 for., Guteša Ilija 50 for., Lugarić Fr. 22 for., Rubin Stjepan 50 fr., Šuflaj August 50 fr. Vukasović Živko 10 fr.; ukupno 192 for.;

2. redoviti članovi: Arlov Gjuro 3 fr., Alber Josip 3 for., Bartolec 1 fr. 50 nč., Bezuk Matija 3 fr., Bota J. 3 fr., Benković Janko 3 fr., Dobrovoj Stjepan 1 fr. 50 nč., Dugački Stjepan 3 fr., Florian Pavao 1 fr. 50 nč., Filjak Pavae 3 fr., Gregorić Pavao 12 fr., Hudec Stjepan 1 fr. 50 nč., Hržić Franjo 3 fr., Irgolić Ante 3 fr., Ivkanec Tomislav 3 for., Jambrešić Josip 1 fr. 50 nč., Klobučar Josip 3 for., Korbar Franjo 3 fr., Kovačić Ivan 3 fr., Klaić Fr. 3 fr., Kesser Josip 3 fr., Ljubić Dinko 3 fr., Laksar Ivan 2 fr., Lončarić Iv. 3 fr., Modec Ljudevit 3 fr., Osbolt Pavao 12 fr., Posavec Josip 3 fr., Pomper Mirko 3 fr., Pravica Nikola 3 f., Peček Stjepan 3 fr., Petak Marko 3 fr, Rančić Ivan 1 fr. 50 nč., Sajko Gjuro 3 fr., Šah Ivan 1 fr. 50 nč., Šlogar Filip 3 fr. Šrabec Oto 1 fr. 50 nč., Tepeš Vjekoslav 3 fr., Vlašić Vatroslav 1 fr. 50 nč., Koričić Armin 3 fr., ukupno 120 fr. 50 nč.;

Digitized by Google

3. podupiratelji: Hadžić Adela 4 fr. Kneisel Josip 8 fr., Tomić Petar 50 nč., ukupno 12 fr. 50 nč.

Tombola u Zagrebu	220 fr.	—	nč.
Koncert „ „	75 „	10	„
Tombola i ples u Karlovcu	307 „	4	„
Zabava u Kraljevici	200 „	—	„
Koncert u Križevcih	46 „	—	„
Frigodom skupštine sbora	1 „	41	„
Veselo družtvo u Lokvi	13 „	—	„
Za Liljan	3 „	—	„
Ukupno . .	865 fr	95	nč.
Polugodišnje kamate	490 „	62	„
Prinos utemeljitelja	192 „	—	„
„ redovitih članova	120 „	50	„
„ podupiratelja	12 „	50	„
Prenos od prošle godine	17 „	35	„
Ukupna svota .	1698 fr.	92	nč.
Podpora sirotćadi podieljena t. g. .	954 „	76	„
Ova svota uglavničena u štedionici .	744 „	16	„
Prenos uglavničene glavnice u hrv. sl. razteretnica i drugih obligacija .	20.697 „	93½	„
Imetak Zadruge	21.442 fr.	09½	„

U Zagrebu, 11. Rujna 1873.

Anton Irgolić,
družtv. blag.

Natječaji.

— Na pučkoj učioni u Hreljinu, biskupiji senjskoj i modruškoj, izpražnjeno je mjesto učitelja, za koje popuniti, ovime razpisuje se natječaj do 30. Rujna 1873.

Službom tom skopčani su sliedeći dohodci: Plaća na godinu 400 for, paušal 50 for. i slobodan stan. Za orguljanje, kad posebnik zahtieva, od svake pjevane svete mise 35 novčića.

Natjecatelji imati će obrazložene svoje molbe na školsku obćinu Hreljin, županiji riečkoj glaseće, podnieti opatu i okružnomu učiona nadziratelju u Bakar, g. Ivanu Soiću.

Prednost dati će se natjecatelju, koji dokazao bude svjedočbom vještinu u orgaljanju.

— Za novoustrojeno učiteljsko i orguljaško mjesto u Crncu razpisuje se natječaj do 15. Listopada t. g.

Dohodak 315 for. a. vr. i kad se orgulje nabave, u ime orguljanja 25 for., 10 hv. drva, veoma udoban stan s malim vrtom, zatim od vlastelinstva do buduće segregacije jedno jutro livade i 2 jutr. zemlje oranice.

Molbenice s potrebitimi dokaznicami obložene imadu natjecateiji do gore opredieljenoga roka podnieti veleč. g. Josipu Kršnjavi-u, podarhidjakonu i župniku u Feričancih.

— Za novo ustrojeno mjesto učiteljice u Pitomači, s-kojim je skopčana plača od 300 for. a. v., 3 hvata drva, slobodan stan s-malim vrtom a u pomanjkanju toga 90. for. a. v., za oboje godimice, razpisuje se natječaj do 10. Listopada t. g.

Natjecateljice imadu svoje potrebitimi dokaznicami obložene molbenice do gore naznačenoga roka podnieti veleč. g. Ignjatu Klemenćiću, podarhidjakonu i župniku u Novomgradu.

— Za izpražnjeno uciteljsko i orguljaško mjesto u Čadjavici, s-kojim je spojen dohodak od 315 for. a v. plaće, 10 hvatij drva, stan i prostran vrt, razpisuje se natječaj do 10. Listopada t. g.

Natjecatelji imadu svoje potrebitimi dokaznicami obložene molbenice do gore naznačenoga roka podnieti veleč. g. Josipu Kršnjavi-u, podarhidjakonu i župniku u Feričancih.

Javna zahvala.

Da uzmogoh posjetiti i razgledati svjetsku bečku izložbu, ponudiše i poklonište mi velikodušno u odnosnu svrhu, i to: Presvietla gospodja grofica Marija udova Vojkffyeva 50. for, presvietli gospodin grof Artur Nugent 50. for. i presvietli gospodin grof Janko Vojkffy 50. for. Za prenavedene mi poklonjene novčane svote usudjujem se presvietlim dobročiniteljem najvećom harnosti svoju zahvalnost javno izraziti.

U Oroslavju dne 20 Rujna 1873.

Franjo Korbar,
učitelj.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 27. U Zagrebu, 20. rujna 1873. Tečaj XIV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Cieua god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka, novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora“. Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Prva skupština slavenskih pedagoga.

(Svršetak.)

II. glavna sjednica.

(Priobćuje A. V. T.)

Predsjednik otvoriv sjednicu, iznosi na razpravu I. pitanje, te kao referent češki predaje predsjedničtvo g. N. Vukičeviću, koji blagodareć na izkazanom mu jučer povjerenju, očituje, da smatra taj čas u životu najmilijim i ujedno kao zalog ljubavi, što ju goje svi Slaveni prama Srbom. Ovu ljubav, ovo povjerenje nastojati će da opravda koliko svojim radom u školi, toliko i svojom djelatnosti o uzajamnosti slavenskoj. Navadja, da nije dorastao predsjedanju u sboru toli slavnih muževa, jer je bio uviek samo u školi, s-toga moli skupštinu za strpljivost i da ga izvine u slučajnoj pogrješki. (Burni živio i slava!)

G. Stjepan Basariček govori kao uvodom u ovo pitanje o uzajamnosti slavenskoj s-gledišta pedagogijskoga. Združena radnja nije nigdje toli blagonosna, kao na polju uzgojnom. Državne vlade mogu mnogo učiniti, nu obće obrazovanosti nejma bez prave i oduševljene suradnje narodnih učitelja i uzgojitelja. Zajednički i složni rad njemačkih učitelja podigao je njemačku školu barem toliko, koliko i njemačke vlade, pače ja bih se usudio reći, da se svjestnomu i složnomu nastojanju njemačkoga učiteljstva ima ponajviše zahvaliti, što je postignut onaj visoki stepen školstva u Njemačkoj. S-toga bilo bi i po nas skrajnje vrieme, da se složimo i sjedinimo, jer nas na to sili i potreba obrane protiva elementom, koji priete uništiti slavensku našu individualnost. Narodi se nebore jedino fizičnim, već i duševnim oružjem. U borbi proti tobožnjemu civilizatornomu poslanstvu naših susjeda održati ćemo pobjedu jedino duševnom emancipacijom od njihova upliva, jer sloboda svakoga naroda visi o njegovu materijalnom i duševnom obstanku i napredku. Razni faktori pomažu tu borbu, nu najmočniji je uzgoj, jer postaje čovjek tim, čim ga uzgoj načini. S-toga uzgojitelji moraju slavensku mladež učvrstiti u pravoj slavenskoj krieposti i vrlini, da bude nepobjedivim bedemom protiva svemu, što je tudje i samostalnomu razvitku i napredku Slavenstva ubitačno i škodljivo.

Digitized by Google

Takov postupak nije u oprieci sa znanošću pedagogijskom ili s-načelom humanitarnosti. Cjelina čovječanstva velika je porodica, podieljena na nebrojene narode, zato čovjekoljublje bez rodoljublja je nesmisao, prosta krinka sebičnosti i nemara. Odhraniti valjane i kriepostne ljude od takovih, koji neljube svoje najbližnje, to nije moguće. Ako i ima jedna vrst strančarskoga uzgoja, naperena proti ostalim narodnostim, to mi za takvim netežimo, već hoćemo samo, da se slavenska omladina uzgaja prema ćudi i značaju slavenskom. Psihologija nas uči razlikovati posebnosti ćudi, karaktera i načina mišljenja, s-toga napredna pedagogija mora respektirati narodne posebnosti. S-toga nemože biti govora o ubitačnosti takova uzgoja.

Sad nam valja obazrieti se još na uzgoj sviesti slavenskoga jedinstva. Težiti za jedinstvom ima pravo svaki narod, a jedinstvo je najveća poluga napredku. Nestašica takova kod Slavena uzrokom je njihova nedovoljna napredka. Hoćemo li zanemareno nadoknaditi, moramo početi s-omladinom, poučavajuć ju o skupnosti slavenske obitelji. Ni ovaj uzgoj nije proti čovječtvu, ljubav bo naroda je temelj ljubavi čovječanstva.

Ovomu narod. uzgoju na štetu je tudja književnost, s-toga moramo stvoriti samostalnu slavensku pedag. literaturu. Iz rečenoga nesliedi, da se odlučujemo od cieloga svieta, pače svaku naprednu ideju osvajamo. Ta i današnji preogromni napredak u pedagogiji nije trud jednoga naroda, već ukupnoga čovječanstva. Niemci običavaju doduše modernu pedagogiju zvati svojom njemačkom, pozivajuć se na Pestalozzija; nu morali bi uvažiti, da je prije njega radio Francez Rousseau, Englez Loke, a ponajviše Slaven Komensky. (Gromoviti Slava!) Sva radnja Pestalozzijeva i njegovih nasljednika osniva se na načelih Komenskoga, tako da bi pedagogiju mogli nazvati prije slavenskom, nego li njemačkom. Nu toliko tašti nismo, jer to smatramo skupnom imovinom.

Svjestni, da su ista načela plod neumrloga našega Komenskoga, dužni smo i kao Slaveni i kao učitelji, da jih branimo baš sada, gdje se hoće uništiti slobodna i uzvišena ta načela, stvarajuća ne samo na pedagogijskom, već i na socijalno-političkom polju novu mnogim nepovoljnu epohu. Inače bi griešili, počem su najveći neprijatelji čovječanstva protivnici obće prosvjete. Oni žrtvuju narode najvećemu dušmanu: neznanju i demoralizaciji. Pitanje obrazovanosti jest pitanje slobode. Uložimo dakle sve svoje sile, da obranimo napredak i slobodan razvitak. Takovim držanjem i postupanjem ukazati ćemo ujedno pred cielim svietom, da radimo nesamo u duhu sloge i zajedinstva, nego takodjer i u duhu slobode i napredka. (Dugotrajno klikovanje i pljeskanje popratilo je ovaj krasni ovdje samo u izvadku priobćeni govor.)

Poslie nastojao je još g. Mašek obrazložiti češki nekoje točke ove rezolucije, te iza kako pristadoše i Česi na ograničeni ulaz u skupštine, kako je to jugoslavenski odbor po zrelom uvaženju predlagao, nu izpustiv dodatak *d*), gdje bi imao centralni odbor odlučivati o pristupu drugih se najavivših članova, pročita bilježnik sve točke češki i hrvatski, a skupština jih odobri. Zaključci glase:

Digitized by Google

1. Skupština slavenskih pedagoga neodvisna je od obćih učiteljskih skupština pojedinih slavenskih plemena. Njezina je zadaća naznačivati i krčiti puteve zajedničkomu i složnomu radu na polju pučkoga školstva kod Slavena, a sastaje se prema potrebam barem svake treće godine.

2. Skupština se ima sastojati *a*) iz zaslužnih za školstvo pozvanih mužkih i ženskih članova; *b*) iz odaslanika obćih učiteljskih skupština pojedinih plemena.

3. U stalni središnji odbor za sazivanje skupštine slav. pedagoga izabire se po pet članova od svake na skupštini zastupane narodnosti, a kod samoga izbora ima se na to paziti, da jih barem po trojica budu u gradu, koji se nalazi u središtu školskoga rada dotične narodnosti.

4. Stalni odbor bira iz svoje sredine zajedničkoga predsjednika. Članovi jedne narodnosti čine za sebe svoj plemenski odbor i biraju takodjer sebi svoga predsjednika i to jednoga od one trojice izabranih, koji se nalaze u središtu školskoga rada. Častnici središnjega odbora i plemenskih odbora obnašati će svoju čast do druge skupštine. Ako bi koj član umro ili izstupio, popunjuje se dotični odbor sam.

5. Stalni odbor, kojega se maticom smatra onaj plemenski odbor, u kojem se nalazi predsjednik cieloga odbora, stojati će u stalnom pismenom savezu sa svimi svojimi plemenskimi odbori, a sastati će se po mogućnosti svake godine barem po jedan put u mjestu k-tomu za njega najsgodnijem.

6. Središnjemu odboru ostavlja se, da ustanovi mjesto buduće skupštine slavenskih pedagoga i da se sastavi program razpravnih pitanja.

III. glavna sjednica.

Ovoga dana razpravilo se pitanje o knjižnicah, omladinskih spisovih i učevnih sredstvih.

O prvom pitanju prosbori kao izvjestitelj g. Lj. Modec, rekav, da su knjižnice riznice duševnoga blaga, u kojih su sahranjeni proizvodi ljudskoga uma; nu ovo blago nesmije poput zlata ležati mrtvo, već druge umove poticati i usposobljavati na sve to veću radinost. Nu ako su knjižnice od tolike važnosti za čovječanstvo u obće, to su od velike znamenitosti za učiteljstvo napose, jer ovomu treba ponajprije napredovati. Pojedincu pako, osobito učitelju nije lasno nabavljati si dobrih knjiga u obilju. Tomu pomažu knjižnice koliko za učiteljstvo u obće, toliko za slavensko napose. Slavenskim učiteljem treba da budu što više pristupni slavenski pedagogijski spisi, da uzmognu svoj narod uzgajati u slavenskom duhu. Dalje znamo žalibože, da se slavenska knjiga sa slabe prodje nemože ni podići, a kad nema domaće, uvlači se u kuću tudjica, a njom i tudji duh, te nas često tako obmami, da na svoju nismo vrstni više ni misliti, da se sami sebi odtudjujemo. Knjižnicami pako širiti će se slavenska knjiga, prestati će uticanje tudjih, neprijatnih spisa na slavensko učiteljstvo, a i na slav. pisce, pa tako razviti se samostalnost pedagogije slavenske.

Mi se Slaveni nemoramo stiditi svoje pedagogije. Slavni Komensky ostavio nam sam toliko blago, da nam zanj zavide drugi narodi, pa zato nastoje nam ga oteti.

Digitized by Google

Zdravo nam bilje čupaju, a neslano i začinjeno svojim maslom nam vraćaju. S-toga se moraju Slaveni otresti tudjinskih kuhača, te svoju piću sami si začinjati.

Kad budu ovako radili te knjigu svoju širili, to će se i trud piscem bolje izplaćivati, te se neće morati bacati drugim narodom u naručaj.

Nu još jedno zlo donaša širenje tudje knjige. Ako promislimo, koliko novaca odlazi svake godine za pedag. spise u tudjinu, a koliko bi se tim novcem u zemlji koristilo, to moramo već radi te materijalne koristi širiti u slav. zemljah slavensku knjigu.

Takodjer smo si bliže poput rodjakâ, s-toga i stečevine jedne grane bližje su drugim, nego sasvim tudje, a timi stečevinami mora se okoristiti sve Slavenstvo.

Napokon moramo učiti i od drugih naroda, koji osnivaju velike biblioteke u Lipsiji, Berlinu i dr. Uvaživ sve to, predlaže centralni odbor ove rezolucije. (Živio!)

Bilježnik Basaričcek jih pročita, kako jih je odbor jugoslavenski poprimio, pa onda progovori o toj stvari još češki referent, ravnatelj gradjanske škole u Poličkoj, gospodin A. Podhajský.

Spomenuv važnost uzgoja, pita, gdje ima učitelj crpiti to znanje, nego li iz spisova skusnih pedagoga. Dalje veli, da se obitelj slavenska mora uzgajati na temelju svojega individualiteta, s-toga i kanimo uzajamno raditi. K-toj svrhi voditi će nas takodjer osnivanje slav. pedag. knjižnica, u čem nas već Niemci prestigoše. Jučer spomenu g. Basaričcek, da se slabo poznajemo, a to je pogrješka ogromna. Tudju knjigu bolje uvažamo. Nismo proti kupovanju tudjih knjiga, nesmijemo se bo ograditi kitajskim zidom, ali nezanemarivati ni svojih. Kod nas ima mnogo njemačkih pedag. knjiga, pa ipak nam sve neodgovarajn već po naslovu: Für deutsche Lehrer. Tim se podupire samo tudji upliv, a vlastitu tvornu silu ubijamo. Širenjem vlastitih knjiga procvasti će i naša literatura. Tomu će krčiti put slavenske pedag. biblioteke. Nuto stanimo voljno dalje graditi na čvrstoj sgradi našega Komenskoga, a sviet neka spozna, da će si Slavenstvo na parnasu znanosti pedagogijske izvojštiti paomu pobjede. (Burni živio.)

Bilježnik Cihlař čita rezolucije po českom klubu prihvaćene.

G. Sekulić. prof. s-Rakovca, nepolaže toliku važnost u knjižnice, te misli da bi bolje bilo knjige pojedinim učiteljem darovati.

Poslie kako su govorili Mašek, P. Tomić i Cihlař proti Sekuliću, dade predsjednik o pojedinih točkah glasovati, a počem se sve primi i s-naknadnimi izpravci obijuh skupština, to glase rezolucije u tom pogledu prihvaćene ovako:

1. Slavenske pedagogijske biblioteke imaju se za sada osnovati barem u glavnih gradovih pojedinih slavenskih plemena.

2. Slavenske pedagogijske biblioteke rukov odi središnji odbor, te će izraditi knjižnički red.

3. Središnji odbor umolit će slavenske pedag. pisce, nakladatelje i pedagogijska književna družtva, da za utemeljenje tih knjižnica po mogućnosti poklone svakoj po jedan iztisak svojih ped. spisa·

4. Središnji odbor pozvati će putem javnih glasila cielo Slavenstvo na do-

Digitized by Google

brovoljne prineske na korist slav. ped. knjižnica. On i svi plemenski odbori neka nastoje, da bi se na korist knjižnice priredjivale lutrije, razne zabave a u obće upotriebila sva zakonom dozvoljena sredstva, kojimi bi se što u tu svrhu postići dalo. Iz onoga, što se u tu svrhu dobije, imaju se *a)* kupovati najznamenitija ped. djela slavenskih i u koliko moguće neslavenskih literatura; *b)* podupirati družtveni list, ako to od potrebe bude; *c)* izdavati potrebna učila; *d)* osnivati nove knjižnice, a od ostatka osnovati se ima zaklada za uzdržavanje jur osnovanih, kao i novih knjižnica. Knjižničkom zakladom upravlja središnji odbor i polaže svaki put račun o njezinu rukovanju budućoj skupštini slavenskih pedagoga.

Sada nadošlo na razpravu pitanje o spisovih omladinskih.

Rieč ima češki referent g. Vaclav Kredba, redaktor pedag. tjednika „Posel z Budče“ u Pragu, koj evo po prilici ovako obrazloži. Omladinskaa literatura ima pomagati školu znanje širieć i duh oplemenjujuć, s-toga i njezina velika stavnost.

Dosele bijaše ova struka književnosti jednostrana kao posljedak prošlih vremena, jer je ćudoredje prevagu imalo, a realnost se zanemarivala. Nu Komensky veli, da se ima odgojiti c i e l čovjek. Velika potreba omladinskih spisova izniela je i mnogo nakaza. Mnogi mladić misli početi svoj spisateljski put pisanjem za mladež u svojem smislu ili nesmislu. Mnogi drugčiji vrstni spisatelj neumije pisati za djecu. S-toga vidimo mnogo radnika na tom polju nepozvanih i nevrstnih. Toliko o spisovih izvornih, sad o prevodih. Prosvjeta nije monopol jednoga naroda, s-toga se nesrame narodi inače u književnosti bogati prevadjati dobre spise. Za dobar pako prevod nije dosta, da pisac podpuno pozna jezik, odkud prevadja, već da bude poznavalac i stvari. Nije li jednoga i drugoga, nastati će kakova grdosija, koje nisu u nas riedke. Ovo podupiraju i sami knjigotržci brineć se samo za dobitak. Nu lošimi spisovi omladinskimi oduzimlje se mladeži volja za čitanje, ili joj se utuvljuju krivi pojmovi i načela, ili se grdi jezik, il napokon ruši se ćudorednost, slovom: lošimi spisovi kvari se uzgojni rad. Prevodilo se pako ponajviše iz jezika njemačkoga, francezkoga, englezkoga. Tomu se nemože prigovarati, odgovaraju li zahtjevom. Nu treba da prevadjamo i sa slavenskih jezika. Čudne stvari, da smo to dosele zapuščali. Uzrok leži u uzajemnomu nepoznavanju naših plodova. Istina, da je svemu tomu bio politički uzgoj na zaprieku, nu zakon prirodni nas ipak sbliži i sveže. Ali valja da gradimo na mladeži, ona bo je najboljim jamstvom uzajemnosti slavenske. Zadaća nije lahka, nu od svih najlaglja. (Govornikom izuščene kratke ali jezgrovite ad rem rieči naišle su na oduševljeni odziv ciele skupštine, buknuvše na kraju u živo klikovanje.)

Pošto nijedan odbor nije nikakove promjene predložio, to primi skupština jednoglasno ove rezolucije:

1. Središnji odbor ima se pobrinuti, da pomoćju svojih plemenskih zadruga izda popis najboljih kritično ocjenjenih omladinskih spisova, što jih pojedina slavenska plemena imaju.

Digitized by Google

2. Svaki novi, valjani omladinski spis, budi u kojem slavenskom narječju, koji je kadar uzbuditi u djetinjem srcu plemenite idee, i potaknuti na patriotičan rad, neka središnji odbor oglasi i ocieni u glasilu skupštine slav. pedagoga.

3. Njemu se je takodjer starati i o tom, da se preporučeni omladinski spisi prevode u razna slavenska narječja, a zatim da se i što više medju mladežju razšire i u svoju svrhu rabe.

4. Središnjemu je odboru napokon što prije potražiti sredstva, da u stanju bude razpisivati nagrade za valjane omladinske spise, budi u kojem slavenskom narječju, a nagradjeni spisi neka se opet prevode u ostala slavenska narječja.

O posliednjem pitanju, najme ob učilih proslovi u oduljem govoru češki referent g. Stjepan Bačkora, ravnatelj u Pragu, te češki pedagogički veteran. Srdačni pozdravni uzklik doprati miloga starca na govornicu, gdje je stao nizati svoje još uviek svježe misli, zasladjene najplemenitijim rodoljubljem. Rekav, kako se škola mora osim obćega uzgoja osvrtati i na razne realne struke, navadja za takove nazore potrebu učilâ. Priroda podaje najsgodnijih pomagala, nu gdješto valja se uteći i k umjetnim sredstvom, kao što su slike, uzorci itd. Gdje rieči učiteljeve nisu dovoljne djeci predočiti stanovite pojmove o stvarih, tu svuda treba takovih pomagala, da se svrha valjano postigne. Sada nabraja govornik sva sredstva, koja su školi u svakom razredu sve do petoga od neobhodne potrebe. Nastavtjajuć veli: Sada se pako radi i o tom, da nesamo da bude svikolikih ovih učila za školsku obuku pri ruci, već da budu i sgodna i valjala. U tu svrhu je dakle potreba, da se o to brine posebni odbor. Dalje valja nam si želiti, da nas ovimi stvarmi, kako to biva dosada, nezaplavljuje tudjina, već da se nastoji o tom, da se sgotavljaju po mogućnosti u zemljah naših, slavenskih. Slavenski zanatnici i umjetnici jesu odista veoma daroviti, te će znati ove stvari valjano praviti, samo treba, da jim se pruži k-tomu prilika. S-toga nastojmo, da se ova stvar svestrano uvaži. (Živio! Slava!)

Poslie kako je bilježnik pročitao sve resolucije, a Mašek razjasnio učinjenu promjenu u 5. točki, predloženu po odboru jugoslavenskom, primi skupština jednodušno sve zaključke, koji glase:

I. Središnji odbor ima da sastavi i tiskom izdade popis svih u školah pojedinih slav. plemena upotrebljavanih učila, a posredovanjem svojih plemenskih odbora neka ga porazdieli medju družtva učiteljska, pedagogička i poveće učit. sborove.

II. Isti odbor ima o tom nastojati, da se njim preporučena učila upotrebljavaju u slavenskih školah.

III. Nazivlja svih učila neka se prema svojoj zadaći priredjuju tako, da se u svih slavenskih školah rabiti mogu.

IV. Središnji odbor ima se postarati zato, da se svako novo učilo temeljito ocieni, a kritika o njem da učvršćena bude u glasilu skupštine slav. pedagoga.

V. Središnji odbor ima se i zato pobrinuti, da se urede stalne izložbe svih slavenskih učila budi uz pedag. knjižnice, budi uz učiteljišta.

Napokon će središnji odbor sa svojimi pododbori podupirati izdavanje i razširivanje slav. učila.

Digitized by Google

Konačno predloži g. prof. P. Tomić u ime odbora jugoslavenskoga, da skupština izrekne ovu želju:

Prva skupština slav. pedagoga, sakupljenih u Beču, osjeća potrebu i želi, da se što prije sastane internacionalni kongres pedagoga.

Za razlog i motiv, kojim to jugoslavenski odbor predlaže, navadja, da će tu misao svi pozdraviti osim Niemaca. Zašto? Jer potiče od Slavena. Što je slavensko, kod njih nevalja. Nu baš ovi kongresi imati će po nas veliku važnost, biti će korrectiv njemačke pedagogije. Poslie Sedana potreba je, da se Slaveni i Romani sbliže. Što ćemo doći i s-neprijatelji zajedno, neškodi. U kongresu statističkom sjedili su Magjari i Hrvati zajedno, pa baš se neljube.

Pa i drugi narodi imati će drugo mnienje o nas.

Skupština na to prista uz predloženu pomisao.

Sada pročitaše se još stignuli telegrami iz Ogulina od kotarske učiteljske skupštine, iz Križevaca od narodnih učitelja, od čitaonice karlovačke, iz Chrudimu od učitelja Havelke.

Napokon izrekao predsjednik i podpredsjednik N. Vukičević oproštajno slovo, ovaj potonji navedši, kako uzajemnost slavenska imadjaše klicu svoju već u davnoj davnini, te iztaknuvši kao prve pobornike i širitelje slav. uzajemnosti slav. apoštole sv. Cirila i Metoda, onda Gundulića, Križanića, Kolara i dr., pozvao je žarkimi riečmi sve prisutnike, da se ugledaju u primjer tih slavnih nezaboravnih predja.

Uz gromki klik: Slava i Živio! razišla se skupština.

Poslje skupštine ostadoše još oni članovi, koji su bili izabrani u središnji odbor, da se konštituiraju. Hrvatsko učiteljstvo zastupaju u njem gg. I. Filipović, Lj. Modec, Tom. Ivkanec, A. Otovčević, prof. Sekulić.

Ovim se dovrše ovi odista epohalni dani u slavenskoj školskoj poviesti. S-radošću gledamo u susret novoj dobi, gdje Slavenstvu bolja sreća sviće na temelju najčvršćem, na temelju dobre narodne škole, na temelju žive, probudjene sviesti narodne, sviesti slavenske, uzgojene mukom neumornom, srdcem oduševljenim, žarom rodoljubnim u mladeži našoj učiteljem narodnim!

Hrvatski pisci.

Priobćuje Janko Tomić.

(Dalje.)

b) Ćirilica.

U Bosni rabljahu već od vajkada ćirilicu toli u crkvenih koli i u svjetskih poslovih; razlikuje se pako od srbske oblikom pojedinih pismena, pa se zove: „bukvica“ ili „hrvatsko-bosanska ćirilica“. Kad su protestantski pisci u Njemačkoj stali izdavati knjige za južne Slavjane, poslužiše se i oni ćirilicom, pa su ju tako udesili, da je u njihovih spisih bukvici najbliža. Tako isto upotriebi i katolicizam bukvicu za svoje svrhe, jer se je razlikovala barma

Digitized by Google

po nešto od pravoslavnoga pisma ćirilskoga. Sva zasluga u tom pogledu ide bosanske franciškane. Oni bijahu neprestano u tiesnom savezu s-Italijom i upravo njihovim nastojanjem tiskane su katoličke knjige tim pismom. Medju njimi je prvi izdao knjige bukvicom veoma zaslužni fratar Matija Divković, koji je umro u Sutisci 163.. g. Budući da do njega nije bilo u tiskarnah ovakovih pismena (slova), zaprosi mletačkoga tiskara Bertana, da si takova pismena sliti dade. Divković mu je i tu na ruku išao svojim savjetom. Malo ima spisâ, koji bi toliko krat bili preštampani kao knjiga Divkovićeva: „Nauk kèrstjanski“ i „Plač blažene djevice Marije.“ Ovaj posljednji spis vrlo je praktičan, tako, da se malo koji noviji molitvenik može s njim uzporediti, a osim toga mu je i jezik sa svoje pravilnosti i krasote pravi uzor, neki vele: suho zlato. Dalje spomenimo djelo: „Sto čudesa“, besjede vrhu evangjelja nedjelnih itd. — Stjepan Matijević prevede na bosanski jezik: „Izpoviedaonik“ (u Rimu 1630.) Jezik mu je prekrasan. Poslie Divkovića bio je najznamenitijim piscem bosanskim Pavao Posilović iz Glamoča u Bosni. Postao g. 1642. skradinski biskup. Umro 1664. g. Ostavi nam ova djela: 1. Nasladjenje duhovno, koi želi dobro živiti, potom toga dobro umriti itd., 2. Cviet od kriposti duhovni i tilesnie itd., izvadjen iz jezika latinskoga (od Danta Algiera). Ovo je izradjeno navlastito za bosansku djecu. Za ovim piscem dohodi Margitić Stjepan. To bijaše mala šaka Bošnjaka, koja se starala za duševno spasenje svojih pravovjernih načinom, koji jim se vidio najshodniji. Nu premda je i u Bosni nastajala sve to veća potreba nabožnih knjiga, nije se ipak rimska propaganda onom gorljivosti prihvatila posla, kojom je n. pr. u isti čas gojila glagoljicu; ona je volila izdavati spise latinicom štampane, koji su u Bosni u XVII. i u XVIII. vieku sve većma dobivali prevagu nad ćirilskimi, a XIX. vieka sasvim ih nadvladali.

c) Latinica.

Ono doba bilo u običaju pjevati kod sv. mise i evangjelja u hrvatskom jeziku. Uvidiv Bernardin Spljećanin silnu potrebu takova misala na hrv. jeziku, primi se posla i prevede rimski misal na hrvatski jezik za crkvenu porabu. Njegov prevod ugleda prvi put bieli sviet g. 1495., a drugi krat sa nadpisom: Evangjelja i epistole g. 1586. u Mletcih. Ovo je prva knjiga jugoslavenska štampana latinicom. Bernardinova je proza nesamo najdavniji spomenik umjetnoga pisanja i dragocjeni biser u hrvatskoj književnosti, nego je pomenuti spis Bernardinov znamenit kao uzor čiste hrvaštine, kakva se rabila u XV. stoljeću u sjevernoj Dalmaciji.

U XVI. vieku nadje se više ljudij, koji su njegov primjer sliedili, a to tim više, što se je baš u to vrieme krasno razvijala svjetska literatura u dalmatinskih gradovih. Izmedju spisatelja takovih knjiga, spisanih jezikom hrvatskim a narječjem dalmatinskim, jesu najznamenitiji: Simeon Budinić Zadranin (umro 1600 g.) i Bartol Kašić (1575—1650). Šime Budinić rodi se u Zadru oko g. 1532., gdje posta svećenikom, občinskim bilježnikom, kanonikom i kancelirom nadbiskupa zadarskoga Mucija Kalina. S pomenutim biskupom podje g. 1560.

Digitized by Google

na sabor tridentinski, te Mucij, uzdajuć se u njegovu vještinu, odabra ga, da odgovara stožerniku od Lotrinske. Kad već govorimo o Budiniću, to ćemo ovdje spomenuti sva njegova djela. Budinić napisa: Izpravnik za jerei, izpovidnici i za pokornici, prevod iz latinskoga na „Slovinski“ u Rimu 1582.; izdan tuj god. 1635. takodjer glagoljicom. Znamenit je i drugi spis Budinićev: Summa nauka Christianskoga složena častnim naučiteljem bogoslovcem Petrom Kanisiem, tiskan po nalogu sv. otca papa Grgura XIII. u Rimu (g. 1583; preštampan iste godine takodjer ćirilicom, buduć bijaše namienjen proti nauku protestantske vjere). U ovoj knjizi nahodi se najstariji trag sadašnjemu našemu pravopisu. Od Budinića su: Pokorni i mnozi ini psalmi Davidovi složeni u slovinski jazik na čislo i miru po Šimunu Budineu, popu Zadraninu, u Rimu g. 1582., a iznovice na vidik izneseni po Fr. Kurelcu na Rieci g. 1861. u 8mini s-prekrasnim uvodom, u kom veli naš Fran: recimo, da mu se prevod k prvotvoru dosta pritisnuo ni priljubio nije itd., ali kašnje veli Fran: „Ovu mu dakle zališnu svobodu odbiv, sa vsake je druge ruke takov, da mu se ni jednoga takmaca plašiti nije. A glede svetoga ognja, čto mu prsa grije, malo ga nerekoh višjim i nad kim. Sila napokon jezika tolika je, da ga nije jezika na světu, koji tako se milo razplakà ni tako ljuto zacmiljè kako jezik hrvatski kroz usta njegova tumača Budinića Šime (vidi Psalme David. VIII.). (Tu bi knjigu morala imati svaka biblioteka, a učitelju hrvaštine moralo bi do toga stalo biti, da prouči barem ono, što u pomenutoj knjizi u uvodu piše naš Fran. Žalibože, da mnogi kod nas tumače ono, česa ni sami nisu proučili).

Najveći i najvažniji je spis Bartola Kašića rimski ritual (1640 g.). Tu se u predgovoru veli, da je isti preveo takodjer cielo sveto pismo. Ovo medjutim neugleda svjetla božjega, kako se tomu već Karamam domišljuje, navodeć, da bijaše revnih protivnika tomu (Petar Mariani, biskup senjski), da bi se cielo sveto pismo prevelo na narodni jezik.

Medju bosanskimi pisci, koji su rabili latinicu, spominje se prvi fratar Bandulović (pištole i evangjelija 1613. god. u Mletcih). Plodni spisatelji bijahu takodjer Ivan Tomko Marnavić, Franjo Glavinić itd. (Dalje.)

Moje putovanje i hamburžka učiteljska skupština.

(Piše Stj. Basariček.)

IX.

Osvrt na razprave hamburžke skupštine.

Hamburžka učiteljska skupština odlikovala se je veoma mnogobrojnim posjetom. Osobit položaj Hamburga doprineo je k-tomu, da su se na istoj sastali ne samo Niemci, nego tako rekuć cieli sviet. Bilo je tu Rusa, Engleza, Talijana, Hrvata, Srba, Magjara, pače i istih Amerikanaca. Francezi, koji su dotle skoro svaku njemačku učiteljsku skupštinu posjećali i brzojavnimi pozdravi odlikovali, uzmanjkali su ovaj put s poznatih političkih razloga, isto tako i Česi. — Već sam taj fakt, da se na njemačkih učiteljskih skupština sastaju učitelji i peda-

Digitized by Google

gogi svih skoro naroda, svjedoči jasno o tom, da si je velika ideja uzgojnoga i školskoga napredka stekla veoma sjajnu pobjedu, kojoj neće ni najžešći odpor natražnjačkih nastojanja odoljeti moći. — Što su na čelu toga pokreta upravo Niemci, nesmeta napredna i za obću stvar slobode i čovječanstva zauzeta muža, ni najmanje; — jer i najveći protivnik Niemaca mora priznati, da su oni uz slobodna načela pedagogije u svako doba najrevnije, najodlučnije prianjali, te da je uslied toga posve naravska stvar, ako si na tom polju prisvajaju neko prvenstvo, koje bi se samo u toliko moglo osuditi, u koliko pojedini Niemci to svoje prvenstvo hoće izvrgnuti u bahato zametavanje nastojanja i zasluga ostalih, njim nesrodnih naroda.

Izbor skupštinskih predmeta bijaše obilan i veoma shodno odabran. Pitanja su većinom principielna, — stožerna, oko kojih se tako rekuć ciela pedagogija i didaktika kreće, — nu sama razprava nebijaše tako okretna i živahna, kao na bečkoj skupštini, — jer ako i je ova skupština brojem posjetitelja nadmašivala sve dosadanje, to se nemože pohvaliti obiljem izkušanih i odličnih govorničkih kapaciteta. — Jedan od najznamenitijih predmeta bijaše na svaki način Langeov referat o „narodnoj njemačkoj školi“; — pa prem smo o njem svoje mnenje jur u članku pod naslovom „školska organizacija“* izjavili, to se ipak smatramo prinuždenimi radi prevelike važnosti toga pitanja, — tamo izrečene misli podkriepiti i nadopuniti.

Langeova razprava dobiva svoju zanimivost i važnost ponajviše tim, — što odgovara duhu i historičkoj tradiciji njemačkoga naroda, te što je uslied najnovijih političkih dogodjaja postala tako rekuć neobhodnom i neizbježivom potrebom vremena. — Mi smo se mogli već i kod našega naroda osvjedočiti o tom, da je duševni i socijalni napredak u najužjem odnošaju s političkim, te da je s-političkim našim pokretom i preporodjajem vazda i redovito stupao takodjer i duševni i obratno s-duševnim politički. — Hoće li dakle njemački narod onaj veliki uspjeh, što ga je postigao na bojnom i diplomatičkom polju stalno osigurati, to mora nastojati, da pribavi što više naobraženja najnižjemu, nu ujedno *najogromnijemu i u ustavnoj državi najmoćnijemu dielu naroda*, — najme puku. Svi odnošaji njemačkoga naroda, koji smjeraju na to, da se što prije stvori velika ustavna i demokratička njemačka država, zahtievaju silno, da se uzdigne i unapredi pučka prosvjeta; — a isti onaj povod, koji je nekoč izazvao njemački narod, da uvede tako zvanu „obveznu obuku“, — isti ga taj povod nuka i izazivlje i danas, da uslied nastavših političkih, socijalnih i kulturnih promjena povisi svoja nastojanja, — da svomu puku pribavi veći stepen naobraženja, — nego što su mu ga dosadanje pučke škole pružale i pružati mogle. —

Istinabog u Njemačkoj ima dovoljno gimnazija, realka i gradjanskih škola**, — nu iste nisu već po svojoj svrsi i zadaći sgodne, da zadovolje tomu zahtjevu, da uzdignu naobraženje puka. — Kao zavodi, koji pripravljaju za visoke škole,

* Vidi 12. broj ovogodišnjega „Napredka“ str. 182.

** Njemačke gradjanske škole razlikuju se znatno od naših krajiških. U njih se uče raznovrstni strani jezici, -- naročito pako i mrtvi, kao i latinski. — Naravski, da uslied toga neodgovaraju pučkoj potrebi. S. B

Digitized by Google

najme sveučilišta i tehnike bave se većim dielom znanstvenim i obćim t. j. humanitarnim naobraženjem, k tomu priučaju svoje pitomce izključivo na duševnu radnju, — što je posve naravski, — pošto kao budući učenjaci, činovnici, ljećnici, svećenici itd. neće trebati toliko fizično, — koliko duševno raditi. Nu posve je inače sa seljani i gradjani; — od njih zahtieva javni život i interes domovine, da budu ne samo umno naobraženi, — nego takodjer da razumiju i svoju struku, pa da se nestide svoga položaja i onakova posla, kojim se po svom zvanju imadu baviti, i kojim su se bavili možda i njihovi djedovi i pradjedovi. Žalostno nas iskustvo uči, da su pitomci srednjih učilišta, koji po želji svojih roditelj a, ili izvanrednim kojim slučajem prisiljeni prestupe u zanat ili k-poljodjelstvu, obično najgorji i najnemarniji zanatlije i gospodari, te da se prije ili poslie iznevjere zvanju, za koje nisu uzgajani ni pripravljani. — Nemislimo tim ni najmanje sniziti vriednost srednjih škola, koje same po sebi služe veoma krasnoj i uzvišenoj svrsi, želimo samo to dokazati, da su za višje i svestranije naobraženje puka potrebni posebni zavodi, koji bi nuz duševno promicanje dječjih sposobnostij, bili u stanju pripravljati povjerene jim pitomce takodjer i za praktični rad, kako bi danas sutra, kao gradjani ili seljani, bili voljni ili sposobni svoja mjesta dostojno i valjano zauzimati. — Zavod, koji hoće svojoj svrsi i zadaći odgovarnti, mora se obazirati na okolnosti, u kojih se njegovi pitomci nalaze, kao što i na svrhu, za koju se uzgajaju, — jer svako je diete po svom porodu ograničeno na stanovit krug, iz kojega dobiva prve svoje utiske i prve pojmove, od kojih zavisi njegov uzgoj i razvitak. Napokon obće je poznato, da je kod obuke najvažniji faktor praktični život, jer današnjim danom traži se, da trgovci, zanatlije i poljodjelci budu ne samo umno naobraženi, nego da poznadu takodjer i svoju struku, — onakov bo poljodjelac, koji zna sve, samo ne svoje polje obraditi i urediti, nevriedi ništa, kao što ni onakov zanatlija, koji zna filozofirati i politizirati, a nezna ili neće svoga zanata raditi.

S-toga upravo razloga zaslužuje Langeov predlog glede posebne višje narodne, pučkoj potrebi i koristi udešene škole, osobitu pozornost, te nije ni čudo, što ga je skupština s-tolikim oduševljenjem i povladjivanjem prihvatila. Sjeme je posijano, nu pravedno se treba bojati, da neće naskoro donieti koristi ni žudjena ploda, prem je stvar sama po sebi izvediva i prem smo tvrdo osvjedočeni o tom, da dosadanje pučke škole neće donositi dotle znamenitije koristi, dok se njihova dosadanja organizacija prema gori naznačenomu Langeovu predlogu nenadopuni. (Dalje.)

Pogled u lučbu.

Po A. Bernsteinu preveo Gj. Ester.

(Dalje.)

Kako jedemo i pijemo ugljik i kako se u živoj prirodi slučuju tvari.

Uglik igra u naših jestvinah i u piću glavnu ulogu.

Buduć da mi kisik udišemo, te zato ugljik s kisikom izdišemo, to je sigurno svakomu jasno, da svakim izdisajem gubimo ugljika iz tiela svoga. A

Digitized by Google

odkuda ga uzimamo? Čim nadoknadjujemo neprestani naš gubitak? Ničim drugim nego ugljikom, kojega ti ima u svakoj hrani i svakom piću.

I gle, sada nastupismo stazu, gdje nam je viditi važnost onih četirijuh tvarij, koje već spomenusmo.

Kisik i vodik, dušik i ugljik temeljna su počela živoga svieta. Raztvorivši najme bilje ili životinje, oli pako čovječje tielo lučbenim putem u temeljne jim sastojine, nalazimo, da jim ove četiri tvari najveći dio sačinjavaju, dočim nasuprot do 60 ostalih počela igra tuj podredjenu ulogu.

Nu nisu samo u tom obziru ove četiri tvari izvanredne, nego ti je u njih takodjer još jedno osobito svojstvo u živoj prirodi, koje je vrlo zanimivo i čudnovato.

Staneš li najme promatrati tako zvani mrtvi sviet (mrtvu prirodu) kraj živoga svieta, rude najme kraj bilja, životinja i ljudij, to ti se pokazuje s-lučbenoga gledišta vrlo čudnovata i poučna razlika medju njima, te se slobodno može reći, da su si po svojoj bitnosti posve različni.

U čitavoj mrtvoj prirodi nalazimo slučenine tvarij većinom parovno, dočim su u živoj prirodi riedko parovno, već jih se u slučenini nalazi najmanje po troje.

Razjasnimo to malko.

Već smo vidjeli, da sve po dvie tvari teže za medjusobnim slučivanjem; a kada su se dvie već jednom slučile, to jih nemožeš na to nagnati, da primu još treću koju tvar. Prispodobismo ono malo prije lučbenu slučeninu sa bračnom. svezom; ako ostanemo pri toj prispodobi, to možemo reći: lučbenu bračnu svezu u mrtvoj prirodi nečine nikad po tri tvari, nego kao u pravom braku uviek samo po dvie.

Znamo n. pr. da od kisika i vodika postaje voda, nu nikojim umjetnim načinom na svietu nemožeš treću koju tvar sklonuti na to, da se s-ovima dvima tvarima sluči. Primetni jim treću koju tvar, n. pr. sumpor, to ostaje on neslučen, sumpor ostane sumporom, a voda vodom; ako jim pako primetneš takovu tvar, kao što je n. pr. pepelik, koj se vrlo rado slučuje s-kisikom vode, to se on doduše sluči s-kisikom, ali zato iztjera vodik; stari se brak doduše medju kisikom i vodikom raztepe; nu ipak nepostane brak medju trojicom, nego se samo postigne novi brak i to opet medju dvojicom; treća pako tvar mora uzmaći. Onda tekar, kada je treća tvar s-četvrtom kojom se slučila, kada je dakle postao novi brak, onda tekar moći je oba braka lučbeno slučiti.

Ako se n. pr. sumpor s-kisikom slučio, t. j. ako si načinio sumpornu kiselinu, dakle novi brak stvorio, onda tek možeš ovaj novi brak, najme sumpornu kiselinu, sa starim brakom, s-vodom, lučbeno spojiti, i sumporokiselu vodu, oli što je isto, načiniti riedku sumpornu kiselinu (Verdünnte Schwefelsäure) Ako prem su u takovoj vodi samo tri tvari, vodik, kisik i sumpor, to nam ipak postanak ove tekućine kaže, da tuj nije lučbena slučenina trijuh tvarij, već da sumpor morade ponajprije dobiti svoj dio kisika, da bude od njega sumporna kiselina, a isto tako vodik svoj dio kisika, da bude od njega voda, te istom kad su ova dva braka postala, mogosmo jih slučiti.

Digitized by Google

Tako ti je i u čitavoj mrtvoj prirodi, kamenje, soli, tekućine, jednom riečju sve stvari osim bilja, životinja i čovjeka lučbeno su ili jednostavne tvari poput zlata, srebra itd. oli se pako sastoje od dvijuh tvarij poput kuhinjske soli, vode, vapna itd., oli su pako postale od dvijuh ovakovih slučenina.

Samo u bilja i u životinje nije tako. Nejma ti nijedne biljevne, nejma životinjske tvari, koja nebi u sebi sadržavala najmanje po tri lučbena počela; a i u onom slučaju, gdje u takovoj biljevnoj ili životinjskoj tvari ima po četiri lučbena počela, nisu ova počela nadošla u tvar parovnim slučivanjem, već su se slučila sva četiri počela na jedanput.

Budi za to jedan primjer.

Ugljik i kisik lučbeno slučeni čine ugljičnu kiselinu tako, da svaki atom ugljika privlači i pridržaje po dva atoma kisika. Vodik i kisik slučuje se u vodu, u kojoj ima svaki atom vodika svoj atom kisika. Ugljična kiselina i voda slučuje se opet u ugljiko-kiselu vodu, koja se po tom sastoji od trijuh tvarij, najme: ugljika, kisika i vodika. Nu ova je slučenina mrtva, jerbo se sastoji od dvijuh sparenih slučenina, najme od ugljične kiseline i od vode, u kojoj su svakoj već po dvie slučene tvari.

Sasvim ti je drugačije kod živih slučenina, koje se sastoje od ugljika, vodika i kisika. Takova živa slučenina jest n. pr. slador. Slador sadržaje upravo tako, kao i ugljiko-kisela voda, samo ugljik, vodik i kisik. Nu tuj ti je medjusobna privlaka pojedinih tvarij bitno različita. Dočim najme u ugljikokiseloj vodi svaki atom ugljika drži samo kisik, tuj je svaki dielčić ugljena spojen ujedno i s-kisikom i s-vodikom. U sladoru nejma toliko kisika, da bi se mogao zasititi svaki atom ugljika t. j. da bi mogao prigrliti toliko kisika, koliko mu po lučbenom zakonu treba, te zato privlači ugljik još jedan dio vodika i sačinjava živu slučeninu, najme slador, u kojem se svaki i najmanji dielčić sastoji od trijuh tvarij.

Ista je razlika u privlaki atoma, ako prispodobimo biljevnu tvar, koja se sastoji od četiri počela, kao što je n. pr. u ljekarstvu poznati Chinin, sa mrtvom slučeninom, sastojećom od istih počela najme s-ugljikokiselim amoniakom. Obe se ove tvari sastoje od ugljika, kisika, vodika i dušika. Nu u ugljikokiselu amoniaku slučeni su pojedini atomi ugljika s-kisikom podpuno u ugljičnu kiselinu, a svaki opet atom dušika slučen je s vodikom u amoniak. U Chininu pako svaki je atom ugljika istodobno s-trima različitima tvarima slučen, te svaki atom ugljika sadržaje kisika, vodika i dušika istodobno i u jednakoj mjeri.

Ovo ti je ta velika razlika izmedju mrtve i žive prirode, koju ajde da još pobliže upoznamo.

Razlika lučbenih slučenina u živoj i mrtvoj prirodi.

Vidivši, da se mrtva priroda razlikuje s-lučbenoga gledišta od prirode žive u tom, što se u mrtvoj prirodi vazda samo po dvie tvari lučbeno slučuju u jedno tielo, dočim u živoj prirodi u tu svrhu najmanje treba tri tvari, evo nam lučba kaže još i dalju, u tom predmetu pače i važniju razliku.

Digitized by Google

Razlika je ta sliedeća:

U mrtvoj prirodi slučuju se po dva počela uviek u točno ustanovljenoj množini, a u živoj prirodi u posve različitih množina.

Evo za to primjerâ.

Voda se, kao što je poznato, sastoji od vodika i kisika. Najtočnijimi je pokusi dokazano, da dva polića vodika i polić kisika daje stanovitu množ vode, recimo jedan lot. Stavimo sada, da dodje tko kojemu lučbaru, te da kod njega naruči lot lučbeno načinjene vode, nu da bude iskao od njega, da k-toj vodi uzme nešto više kisika ili nešto više vodika, to bi taj lučbar morao reći: „Brate, to nemogu, to nejde.“

Dva polića vode slučuju se samo s-jednim polićem kisika u vodu. Ako se uz me k-tomu više vodika ili pako više kisika, to taj višak ostaje neslučen; jerbo stalan je zakon u mrtvoj prirodi, da se stanovita množ koje tvari lučbeno slučuje samo sa stanovitom posve točno opredieljenom množi druge tvari, a taj ti je zakon u toliko neoboriv, da nejma na svietu umjetnosti, koja bi kadra bila proizvesti vodu, koja bi sadržavala više kisika, nego što ga sadržaje sva voda na širokom svietu.

A što valja za vodu, to valja i za sve tvari u mrtvoj prirodi. Živo srebro i sumpor sačinjavaju lučbeno slučenu rumenicu (cinober). Ako se komu hoće načiniti n. pr. jedan lot rumenice, to mu valja k-tomu uzeti posve točno opredieljenu množ sumpora; a nijedan na svietu lučbar nije kadar dotjerati dotle, da bi se ustanovljena množina živoga srebra samo sa najmanjim zrncem manje sumpora slučila. Uzme li se više sumpora, to mu preostaje živoga srebra, koje se nije lučbeno slučilo.

Iz ovoga se vidi, da se u mrtvoj prirodi slučuju po dvie tvari u sasvim točno ustanovljenoj množini, te da jedna tvar od druge, s-kojom se slučuje, samo uzimlje dotle, dok joj se privlačna sila podpuno zasiti; niti joj je moguće za sitost više upotriebiti, a niti joj se opet može s-manjim udovoljiti, te zato možeš reći o tih tvarij, da se najedu ili do sitosti, ili vole posve gladovati.

Nu nije tako u živoj prirodi. U bilju i u životinjah pravi priroda lučbene slučenine, u kojih jedna stvar sadržaje sad manje, sad više od druge tvari, te se tvari tuj slučuju u osebite stvari, ako jim baš nije lučbeni tek posve zasićen. Pak budući nisu sastojine živih slučenina nikada posve zasićene, to su uviek u stanju, primati u sebe nove množine, te stvarati nove slučenine i proizvadjati tako nove stvari.

S-toga ti je i moguće prirodi od četirijuh lučbenih počela, od kojih sastoji i bilje i životinje, radjati neizmjernu množ različitih stvarij.

Da to razjasnimo, podjimo malo dalje, pak ajde da vidimo, što može načiniti mrtva priroda, t. j. umjetna lučba od četirijuh spomenutih počela, od kisika najme, te vodika, dušika i ugljika, pak prispodobimo to jednom s-onim, što sve postaje od istih počela u živoj prirodi.

Mrtva priroda može od kisika i vodika načiniti vodu, pak onda još jednu tvar, koja se zove vodikov-hyper-oxyd. To bi bile dakle dvie tvari. Od kisika i

Digitized by Google

dušika postaje pet vrstij salitro-kiselih slučenina, od kisika i ugljika pako dadu se proizvesti samo dvie vrsti ugljične kiseline. U svem se dakle može od kisika s ostalima trima tvarima načiniti devet različitih tvarij.

Ako idemo dalje, to ćemo naći, da se od vodika i dušika može proizvesti samo amoniak; od vodika i ugljika pako postaje obće poznati nam svjetleći plin. Ako se k-tomu doda još, da od dušika i ugljika postaje samo jedna slučenina, po imenu Cyan, to se vidi, da od spomenutih četirijuh počela možemo proizvesti samo dvanajest tvarij, koje dakako medju sobom opet slučene, daju opet nove tvari.

Uzamši sada na um, da je živa priroda različito bilje i toli ogromnu množinu životinja, kojih se vrsti na milijune protežu, takodjer samo od četirijuh rečenih počela proizvela, sigurno će svaki uvidjeti, koli je bitna razlika u tom, što su u mrtvoj prirodi zakoni slučivanja na stanovite množine ograničeni, dočim u živoj naravi može postati slučenina u najrazličitijih razmjerjih množine.

Buduć da su lučbene slučenine u mrtvoj prirodi druge vrsti, nego one u živoj prirodi, odtuda ti i dolazi, da sve, što mrtva priroda radja, možemo i mi umjetno proizvesti, dapače možemo lučbom načiniti takovih stvarij, kakovih narav neradja. Nu badava nam umjetnost, badava, brate, lučba i sva nastojaoja onda, kad bi valjalo načiniti lučbom živo biće.

(Sliedi.)

Raznice.

— Liep napredak. Občina vučanska u Slavoniji položiv već prije hrv. pedag. književnomu sboru utemeljiteljnu svotu za dvie svoje škole (vučansku i punitovačku), položi sada i za treću (viškovačku) takodjer 25 fr. Isto su tako pristupile istomu družtvu nastojanjem vrloga kot. predstojnika g. Franića kao utemeljiteljni članovi za svoje škole i občine: čazmanska, klošterivanička i križka. Liep je to dokaz, da to družtvo u narodu sve to više odziva nalazi, a s-druge strane, da je i narod naš uz sve nevolje, koje ga tište, opet spreman svaku žrtvu doprinieti za promicanje prosvjete, a takovu narodu osvanut će jamačno ljepša budućnost!

— Hrvatski pedagogijsko-književni sbor imati će svoju glavnu skupštinu 2. i 3. Studenoga t. g. Pobliže javit će se u svoje vrieme.

— Učiteljske plaće u Kranjskoj. Kranjski zemaljski odbor bijaše ustanovio 400 fr. kao najmanju učiteljsku plaću; nu okružni školski odbori ne samo da su se toga mjerila držali, nego su većinom odmjerili veće plaće. Tako je ljubljanski školski odbor ustanovio jedno učiteljsko mjesto sa god. plaćom od 650 fr.; 5 mjesta sa 600 fr.; 11 mjesta sa 500 fr.; 2 po 450 fr. i 2 po 400 fr., jedno podučiteljsko mjesto sa 450 fr., a drugo sa 350 fr. — Litijski školski odbor odmjerio je za sva učiteljska mjesta u okružju plaću od 500 fr.; logaški školski odbor odmjerio je za neka mjesta 550 fr., a za neka 500 fr. Isto su tako odmjerili plaće i ostali okružni školski odbori.

— Porušena školska sgrada. Iz Busto-Arsizio (pokrajine milanske) javljaju: U svetokrižkoj ulici bijaše djevojačka škola pod upravom Dragojle Bianchi. Dotična sgrada bijaše već na toliko oštećena, da se je bilo bojati, da će se porušiti, pa s-toga i gospoja Bianchi vlastniku kuće Jakovu Botti-u, koj je stajao na čelu crkvene uprave, nije htjela platiti najmovine; kad je Botti vidio, da mu je sve u zalud, jer se je gosp. Bianchi oslanjala o svoje temeljito pravo, odluči, da će kuću preustrojiti u crkveni naukovni zavod za mlade djevojke. Nu o popravku kuće nebijaše ni govora. Vez 17. Kolov. bijaše 100 mladih djevojaka u dvijuh dvorana 1. i 2. kata. Grede podova se na jednom razvališe, te sirote djevojke u ruševinah pokopaše. Na prvu viest o nesreći pohiti veliki dio pučanstva na lice mjesta. Žalostan prizor pojavi se pred njimi, jer u prvi mah vidjaše se nemogućim, da se nesrećnicam pomogne. Dadoše bubnjati, da se dozove vojničtvo, te da mjesto očisti od pučanstva. Pri tom skoro da se nesukobi gradjanstvo s-vojničtvom. U tom odlučnom času imadjaše neki mlad čovjek toliko sviesti te je poviknuo, da u San Michelu gori. San Michele je predgradje, u kojem napolak radnici

Digitized by Google

stanuju. To pomože. Za nekoliko časova krenuše svi put San Michela, te se je moglo pokušati, da se nesrećnicam pomogne. Gredje gornjega kata bilo se je porušilo, te je u dolnjem katu, nalazeće se pokopalo. U istom razmjerju, kojim su napredovale radnje za izbavljenje, rasle su i tužbe pripadnika ovih nesrećnica. Po malo izvukoše više no dvadeset težko ozledjenih 14 do 15godišnjih djevojaka, a isto toliko, ili još više lako ozledjenih. Nu najstrašnije bijaše gledati 6 mrtvih, medju njimi dvie sestre, kćeri nekoga siromašnoga mesara. Župnik Botti ostao je neozledjen. Nu on i gradski načelnik Krum brzo izčeznuše, da se uklone osveti ogorčenoga naroda. Državnomu odvjetniku i nekolicini oružanika samo težkom mukom podje za rukom, predupreditи još veću nesreću, u koliko su pripadnikom nesrećnicâ zakrčili ulaz u zgradu, koja je podpunim porušenjem prietila. Proti župniku Botti-u izdana je odmah zapovied, da se uapsi, jer se jedino njegovoj škrtosti ima pripisati ciela nesreća. Ogorčenost je pučanstva proti njemu neopisiva.

Natječaji.

— Za izpražnjeno učiteljsko mjesto u občini Dolnji Kraljevac, župi draškovačkoj, razpisuje se natječaj. Plata: 315 fr., slobodan stan i priličan vrt.

Natjecatelji imadu svoje molbenice, podkrepljene učiteljskom svjedočbom, svjedočbom o ćudorednosti, te o znanju hrvatskoga i magjarskoga jezika, poslati najdulje do 15. Listopada t. g. kotarskomu podjašprištu, veleč. g. Stjepanu Molnaru, prisjedniku duh. stola i žup. subočkomu (Pošta: Čakovac).

— Za učiteljsko mjesto na novo otvorenoj područnoj učioni župe Sv. Gjuranske u Hrženici razpisuje se natječaj do 20. Listopada t. g.

Beriva: 400 fr. plaće, 25 fr. paušala; 36 fr. za drva, slobodan stan s-vrtom od jedne rali i dvie rali oranice, koje će tek god. 1875. preuzeti na uživanje.

Molbenice s-potrebitimi dokaznicami šalju se veleč. g. Josipu Šavoru, podarhidjakonu i župniku u Vel. Bukovcu. (Mali Bukovec).

— Za namjestnoga učitelja u Lepoglavi. Plata: 250 f., 105 f. paušala i slobodan stan od jedne sobe u školskoj sgradi bez inih beriva. Orguljašku službu obavljati će umirovljeni učitelj Davorin Miljan.

Molbenice se šalju do 20. Listopada t. g. veleč. g. Franji Sajku, podarhidjakonu i župniku u Klenovniku (Ivanec).

— Za učitelja i orguljaša u Jesenju. Plata: 315. f., za drva 35 f., paušala 20 f. i stan u naravi. Molbenice se šalju do 20. Listopada t. g. veleč. g. Franji Sajku, podarhidjakonu i župniku u Klenovniku (Ivanec).

Služba ene podučiteljice

oziroma (odnosno) eniga podučitelja je na dvorazredni dekliški šoli v Ljutomeru razpisana. Za prvo je plača 288 gld., pobolšek 52 gld. in osebna priklada 60 gld., za drugo 360 gld. in osebna priklada 60 gld.

Obložene prošnje so nar dalj do 20. Oktobra t. l. pri krajnem šolskem svetu (okružnom školskom vieću) v Ljutomeru vložiti.

V Ljutomeru dne 1, Oktobra 1872. Okrajno šolsko svetovalstvo.

Glavna skupština učiteljske „Zadruge“ obdržavati će se 23. Listopada u zadružnoj pisarni na kaptolskoj glavnoj učioni u 9 satij prije podne. Redoviti se članovi pozivlju, da se radi važnih poslova u što većem broju sakupe.

Predmeti viećanja biti će:

1. Izvještaj tajnikov i blagajnikov.
2. Način o dalnjem podupiranju sirotčadi.
3. Glede dalnjega ulaganja družtvenoga imetka.
4. O preinačenju družtvenih pravila.
5. Predlozi pojedinaca.

U Zagrebu, 1. Listopada 1873.

Josip Posavec, predsjednik. — Tomislav Ivkanec, tajnik.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 28. U ZAGREBU, 1. LISTOPADA 1873. **Tečaj XIV.**

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora".

„Napredak" izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka, novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora". Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Uzgojivanje žene.

Natječajna radnja.

Motto:

Uzgojimo ženu za njezino zvanje.

Koliko se kod nas u obće o uzgojivanju omladine piše, bilo nam na zadovoljštinu rečeno, da je dokaz duševnoga napredka i nastojanja oko boljka, koliko naše domovine, toliko i njezina naroda. Ipak ostaje neka praznina u svih tih spisih, jer se u njih nesbori oseb o načinu poučavanja ženske omladine, što bi se punim pravom moralo. I žena pripada k cielosti čovječjega roda, i njoj je važna uloga na velikom pozorišću ovoga svieta namienjena, čim pako ova uloga ima posve drugi pravac od mužkoga, kojim da postigne svoj cilj, to ima biti i inaki način njezina uzgojivanja, o kom si preduzeh ovdje na kratko koju reći.

Visoki stepen usavršenja, što no ga može i žena postignuti, čini se, da je uzrok onoj strogosti, kojom se ona kadšto osudjuje. Muževi si prave u svojoj mladosti ideal od žene, koja bi im imala biti drugaricom u životu i koja bi umjela junački snašati nevolje ovoga svieta, a neće ili neume stvoriti stalnih zakona, po kojih da se ovaj ideal oživotvori; pa kada se nadju ljuto u svom očekivanju hinjeni, obore sa svom strogosti i često nepravedno na žene, koje imaju ipak iste muževe kao zakonotvorce i svoje provodiće smatrati.

Za stalno, da nejma ništa krasnijega i savršenijega od žene, kada se ona ukaže po duhu stvoritelja u svojoj visokoj dražesti i neoskvrnjenoj čistoći, te istom svojom slabućom štićena od neprijateljnih napadanja i strastij, dočim joj prirodjeni ponos i stid srce čuva. Ovo je biće privlačivo, kada mu je pronicavo njegovo oko, prozirna ta koprena krasne duše, dokaz harmonije, koja mu vlada u grudih. Pa kada je u njem utančena ćud, kada je ono odano u ljubavi čisto i požrtvujuće, kada nezna o sebičnosti, i istomu djetetu se posveti, koje mu nemože ničime vratiti, tada doista zastupa božanstvo, koje se u njem odsjeva. Ali da bude žena takovim bićem, nija nam od rane mladosti zanemariti njezin uzgoj, već ju prizadobce poučiti, čemu ju veliki stvoritelj odredio.

Ponajprije, dakako, odredjena je žena po naravi, da bude suprugom i majkom, jer ovaj stališ je naravi njezinoj najprimjerniji, ako i nije posve nuždan.

Digitized by Google

Morda ima polovica neudatih ženskinja, a veći broj ovih upućen je na vlastite sile za svoje uzdržavanje. Zato kod uzgojivanja stoji mnogo do toga, da se one sposobnosti u djevojki razviju, koje joj najpouzdaniji izgled pružaju, da jednom uz svoju čednost zauzme mjesto u družtvenom životu, koje će svojom koristnom radinosti i dostojnosti izpuniti moći i zadovoljnom se osjetiti, ako ju i nije sjajna sreća dopala. Ali vidi se, kako se danomice djevojke sve više od svoje ženskosti odmiću i samo maleni broj uz svoje uznosito zvanje pristaje. Od kuda potiče nenaravito ovo postupanje, ajde da ponešto razjasnim.

U novije je doba emancipacija mnogim uzavrtila moždjani. Naopako predavanje i krivo shvaćanje ove samostalnosti povodom je, da je veća čest žena pregnula za neodvisnošću, nemisleći, kuda će ju samostalnost bez temeljite naobraženosti i prosvjete dovesti. Dosta budi, da je samostalna! Da je od potrebe moralno samóstalnoj ženi obilna znanja, pa i strukovna, to joj netare glave. Sada se samo leti za tako zvanim finim naobraženjem, koje nevodi drugomu resultatu, već da je sve žensko zvanje lih obsjena i tužna smjesa izpraznoga načina govorenja, često i nepristojnih manira, lomlenje tudjih jezika i nekojih malenkosti u znanosti i umjeću. S-tim hoće da prikriju praktične nesposobnosti, neradinost, površnost i prenapetost duha; da se iztiču svojevoljnošću i naginjanjem luksusu; praznost duha kriju taštinom i ohološću, kojim se pridruži često nesmiljenost i bezsrčnost. Žena se sada nenaobrazuje za sobstvenu sreću i nesreću onijeh, koji uz nju stoje, već izlazi polutanom, koj nezna, kuda pristaje. Malo koja se dovoljno upoznava pravim svojim zvanjem kao supruga, mati i domaćica, a mimoišav ovo zvanje, kao biće moralno i smierno odano svojoj sudbini, nejde niti zatim, da se u njoj razvije zdrav ljudski razum, plemenito, dobro i požrtvujuće srce, te da si pridrži čistu veselu ćud i Bogu odani um. Sebičnost se već od mlade dobe u njoj uzgaja, a pohlepa roditelja da izlože što prije svoju kćer na vid, tamani u mladjanoj grudi stid, ženski ponos i dostojanstvo. Majke se brine više, da si kćeri već od koljevke što dražestnije i skupocienije zaodjenu, pa ih po javnih mjestih na kažu izvedu, nego da im obrazlože korist tvarnoga znanja, po kom si mogu eksistenciju učvrstiti, te da ih upoznadu njihovim naravnim zvanjem, koje im u gradjanskom i družtvenom životu pruža najvaljaniju garanciju, da si pribave ugled i štovanje.

Nemože se tvrditi, da se samo u Hrvatskoj trpi na velikih nedostatcih kod ženskoga uzgojivanja. Oj ne! I svi ostali narodi osjećaju zablude ovoga. Ali sebičnost mužkaraca nedopušća, da se jednom za uzgajanje žene stvori valjani zakon; oni još jednako drže ženu podložnu i više za svoju volju i nedadu joj se osvjestiti, da joj jasno postane njezino zvanje i uloga, koja joj pripada u gradjanskom životu. Duh, koji je devetnajestim viekom preko zemlje lanuo, odpuhnuo je mnoge ljudske predsude, pa s-ovimi i neposrednu odvisnost žene. Ova dolazi s-time u nov položaj; ali zakonodavci zatežu, da stvore primjeran zakon o njezinom uzgajanju. Da li je to tako mučno, ili neće, il neume konačno riešiti ovo životno pitanje? Uzgajanjem djevojaka pravi se pogrješka na pogrješku, i mjesto da se izprave, sve više se srče u bludnje. Na koliko socijalni odnošaji

Digitized by Google

i gradjanski život uz to trpi, jasnije nam je danomice, da postaje i sve nesnosnije! Žene nam postaju u jednu ruku trhom, koji se na veliko osjeća; i baš u onih gradjanskih kruzih, gdje bi se imala žena svojom inteligentnosti koristno iztaknuti, tišti nas ponajviše promašivanje njezine zadaće. Istina, da nisu s-jedne ruke one same svomu položaju krive! One su dosta povodljive i poučljive, što se vidi, kad im kakovi novi krojevi haljina ruku dopanu. Velikom hitrinom dadu se one na novotarije, pa bile im i od štete. I nepravilnost, s-kojom se kod njihova uzgajanja postupa, nosi veliku krivnju. Da se pravilniji, svrsishodniji zakoni za njihovu obuku stvore, drage volje bi se svaka i na ove dala, jer bi im jamčili pouzdaniju budućnost. Tko se nebi rada dao na posao, od kojega bi se probitku nadao!?

Zato nam je krenuti uzgojivanjem drugim putem, ako ćemo htjeti imati ženu za praktičan život, to je: za radinost i uzajamnu zadovoljnost. Krasne njezine sposobnosti, kada se pogodno razviju, zavriede što boljega, nego čemu danas većinom služe: neznanstvu, nakitu i dangubi. Da joj ipak duševni nakit i prednosti nadmaše tjelesne lažive i prolazljive dražesti, treba s-djevojkom od djetinstva razložno i po stalnih zakonih umnoga uzgajanja postupati. Preustrojenje dojakošnje metode poučavanja u školah prvi je i najpoglavitiji uvjet, ako želimo, da nam neostane trud za vjekove jalov. Kako sada škole stoje i kolikim znanjem djevojke iz ovieh izlaze, vidi se svake godine. Dvanajestimi — trinajestimi godinami, gdje se istom začmu djetinski pojmovi najkrasnije razvijati, ostavi već djevojka nauke, i to tako podučena, da se malo onoga sjeća, što je učila i što joj se kao pusta sanja pričinja. Nezna se, kuda bi ju u kući postavili i s-čim ju zabavili. Pa i ona sama neshvaća, što joj je dužnost, što cilj. Sada istom kad joj se začmu ideje razvijati, nejma ruke vodilice, koja bi joj ove ravnala, i ove krenu krivim putem. U nižjih gradjanskih stališih nejma tko, da joj ove ravna, jer svako obiklo sobom se baviti, a ona poniela iz škole dosta krivih ideja, koje njezinu stališu nepriliče. Površno znanje o svačem i ničem pomutilo ju: ona si kroji ružičastu budućnost, izkiti ju slikami izkvarene mašte, i stane se nečemu nadati. Mati joj u tom pomaže, jer zbilja misli, da joj kći, kako je učena, nemože obstati sav svoj viek u nizkih gradjanskih sfera, već se ima uzpeti u višje, odličnije. Sve krasne sposobnosti, s-kojimi se uzela duša bujno razvijati, izcerile svoj lik i spale na slabašne sile, od kojih nejma nade na korist samoj sebi, a kuda i kamo bi za čitavu kuću.

Škola današnjom uredbom više izkvari nego dobra tvori, te djevojka svojim znanjem i umjenjem neizpuni mjesta ni u domaćem, a ni u družtvenom životu.

Koliko po takovom naobrazivanju djevojaka domaći i družtveni život strada, to se danomice sve više osjeća.

Dojakošnjim odhranjivanjem nije se smieralo prosvietlen duh i razmišljajuće biće u djevojke naobraziti; samo se išlo zatim, nabaviti, mladomu djevojčetu podpunu zalihu svakojakih neznatnih znanostij i stajalo do toga, njezinu obrazovanost obukom dotjerati, stanovitoj običnoj visini i to izgleda kao da se po nekakvom sistemu radilo.

*

Digitized by Google

Čemu da služi ženi višje obrazovanje duha, po kojem bi se hotjela otimati muževu uplivu na njezino materijalno stanje? sluša se iz ustiju mnogoga muža, koji nerada gleda duševno preganje žene. Ali višja obrazovanost žene čini ju u krieposti savršenijom, pa čim je žena savršenija, tim je neprecienjivija njezina vriednost. Da dojakošnje odhranjivanje nevalja, vidi se i iz toga, kolika množina ograničenih ideja ima u žene, te tako većina nejma pravih pojmova o čistoći i krieposti ženskoga srca, već vladana podlom sebičnosti, zapostavlja sve uznosito i plemenito osjećanje mutnim strastim, nejasnim pojmovom. Pa zar da žena do vjekova ostane u duševnom robstvu, da bude njezino uzgajanje izprazna samo igra bez ozbiljnoga cilja?!

Ili zar se plašimo savršeno naobraženih žena? Ženâ prosvietlenih duševnih sila? Bojimo li se tih sila, da se otresu do sada obstojećih spona, pa se samostalno uzporede uz muževe i otmu se njihovu duševnomu gospodovanju? Ne, netrebamo se bojati savršeno naobražene žene! U njezinoj ćudi leži više pravdoljublja, nego u muževljoj, pa i više odanosti već po naravi; s-toga nebude naobražena žena nikada svoje ćudi zametnula, ili se svomu ženstvu otimala, već bude jedino plemenitomu nagonu u sebi sliedila, i toliko ju umiela pritajiti, koliko joj čast, ponos i žensko dostojanstvo nalaže.

Ženi je danas obilan djelokrug u granicah njezine ženskosti otvoren, bez da je prisiljena za svoje materijalno blagostanje s-mužem se natjecati. Nauci podigli su svoj stieg; prosvjeta je od potrebe u svih gradjanskih stališih, a s-neznanja propada i seljak.

Ženu je već priroda stvorila učiteljicom, jer ju odredila biti majkom, a majka ima biti po pravu prirodnom prvom učiteljicom djeteta. S-toga nam je najprije naobraziti ženu u znanju najprečih joj dužnostih, te ju praktično u svem najprije za kuću i obitelj odhraniti; upoznati ju sa svimi dužnostmi, koje joj valja vršiti u svakom položaju života. Odkako se uzkrisuju javne škole i sukromni zavodi, pak u kućah mogućnika i bogataša postaje od nužde imati inteligentnih i naobraženih ženskih osoba, koje umiju dotična mjesta dovoljno svojim znanjem izpuniti, to se može sila valjano naobraženih djevojaka liepo osvojiti.

Naobrazba žene nesastoji se samo u udaranju glasovira, slikanju i još koješta takovom, bez čega se može biti u nižjem gradjanstvu, već u praktičnom znanju, kao: dobru i slastnu kuhanju, ručnom raznolikom djelu, računstvu, točnom obavljanju svakojakih domaćih posala te znanju o prirodi u toliko, da se razjasne pojmovi o svem, što nas okružava i s nama se giblje. Ovdje nemislim, da bi se imala žena višjim znanostim tudjiti. Ali žene sploh nisu za znanosti! Riedke su, koje višji njihov genius povede u hram znanostij, da bi si kadre bile njimi svoju eksistenciju utemeljiti. Većinom im je sve prtljarija i krparija i često se iztiču svojom tvrdoglavosti i svoje voljnosti u pogledu znanostij samo na ruglo.

Darovita na duhu, ako si i prokrči put do znanostij i ove joj znanosti postanu od materijalne koristi, neće se tako lako riešiti ženske stege. Jer čim je duhovitija i usposobljenija žena, tim će poći prije za tim, ako nije krenula kri-

Digitized by Google

vom naobrazbom — da se usavrši kao žena, za svoje zvanje, za uznosito mjesto majke i vjerne drugarice mužu, za ljubeznu domaćicu; u družtvih pako znati će si nabaviti štovanje i uzorom će postati svake čedne djevojke, koja će ju njezinimi stopami slieditи htjeti. Na kratko da rečem: Ovakova žena moći će se tek emancipiranom nazvati.

Zato imamo ženu od mladosti poučati o njezinu od naravi joj opredieljenom zvanju, o dužnostih koje joj pripadaju u domaćem obiteljskom krugu kao u družtvenom životu, o koristi i napredku, koji će imati polieći svjestnim obavljanjem njezinih dušnostij za sve gradjansko družtvo, pa ona nebi morala biti ona krasna, dobra, plemenita i blaga duša, kako izide izpod ruke mudroga stvoritelja, ako se nebi odazvala svojoj najpriečjoj dužnosti i odredbi božjoj.

(Svršetak.)

Karolina Světlá.

(Vidi 15. broj „Napredka“).

(Svršetak.)

Tko bi bio onda slutio, da će u toj pokrajini, poput historiografa, tražećega u starih, tamnih dvoranah, medju gomilami zaprašenih i pavučinjem prepletenih knjiga i rukopisa, najti duševne memoire naroda svoga, ciene neizrecive; da će se ondje pred njom otvoriti prekrasni čarobni prospekt u tajni život ćutenja njegova.

Težko bi se opisalo, kako se je začudila, čuvši potle od mnogobrojnih svojih rodjakinja divnih crtica iz narodnjega života, o kojih se, do onda nije bilo nigdje, pak da bi išto, zabilježilo. Poput mnogih drugih, mislila je i Světlá, da je narod češki jošte samo dobroćutan, te samo sve polagahno mogaše shvaćati, da je jošte u njem ista ona sila, koja ga jednoč učinila bila tako velikim; susrela se je u njem s-istom nekadašnjom idealnošću, uznositošću i uztrajnošću u onom, što bijaše nekoč priznao istinom; samo što mu nisu bili pomjeri i okolnosti povoljni, da uzmogne sve to kao drugda i čini pokazati.

Nu, zar ona vjernost, koju je uprkos svimkolikim biedam i mukam sačuvao svojemu jeziku, svojim običajem, navadam i nutarnjoj pravoj jezgri svojega života, nije bila duševnim činom, vriednim isto takove pozornosti, košto nekoč njegovi bojevi za ideju slobode i jednakosti?!

Kada je kašnje Světlá korila svoje rodjake, zašto nisu htjeli isto tako pripoviedati onoj gospodji, (Boženi Němcovoj), koja bijaše tamo dohadjala samo zato, da se s-njimi upozna, onda bi joj odgovarali: Ej, draga, to je bila nekakova činovnica, a sva je prilika, da bi nas bila tužila, izdala; nu vi ste naša pa nas nesmiete tužiti, jer bi se mogla i sama ofuriti.

Nikako nisu mogli vjerovti, da bi supruga kr. službenika* mogla biti ujedno i prijateljicom puka; razlog tomu bijaše silno nasilje za dobe robote, prouzro-

* Suprug Bož. Něm. bio je c. kr. službenik kod financijalnoga odsjeka.

Digitized by Google

čen baš činovnici, koji su tu gorje gospodovali, nego zlo razglašene turske aračlije; sve one patnje bile su jošte svakomu živo utisnute u pameti, te se nitko nije osudio pred onim, koji mu se činio, da spada takodjer u red „gospode“, niti pisnuti.

Čim se jednom tolikimi žuhkimi izkustvi probudi nepovjerenje u duši naroda, on ti zabrtvi svaki ulaz u svoju nutrinu, pak si zastre dušu neprozirnom koprenom; jedino slobodnoj ruci umjetnika, veleduha dopušta se, da ju poodgalja — samo njegovo bajno oko može zaviriti u sjenu, nahodeću se pod istom koprenom.

Blažena li, kojemu puk drage volje dušu svoju odgali i koji umije u toj knjizi punoj poezije čitati! Ova sreća namakla se Světloj u podpunoj mjeri.

Ona je sbiljno karala svoje tetke i strice za to neumjestno nepouzdanje, radi kojega je izgubila toli izvrstna pripoviedateljica, Němcova najme, tako sgodan latak. Nije Světlá niti s-daleka slutila, da će jednom bogati taj materijal sama moći upotriebiti, sama ga izraditi.

Kruta ju morila glavobolja i grčevi srca sve to češće grozili su joj smrću Akoprem je svakoga ljeta više mjeseci probavila na ladanju, to se zdravstveno stanje njezino inak nije poboljšalo; najmanja uzrujanost misli znala bi ju namaknuti smrtnoj propasti, koje razdraženje primora ju konačno, da se je morala odreći svakoga povećega družtva. Krutom sudbinom ostavljena, takoreć samoj sebi, vrgla se je svom svojom bogatom dušom, i cielom žestinom duha svojega na nauke, čim je korakom upravo orijaškim dostizavala ono, k čemu bi joj za mladosti nemilice put zajazivalo i branjevine postavljalo. Sretnim se konačno slučajem upozna s-ljećnikom-misliteljem Podlipským, koj pun sviesti motrivši ju češće što najsbilnije, ovu joj izrekao: Vaše je tielo zdravo, zato si ga netrujte i nadalje raznimi pogubnimi liekovi; vaš duh traži pripomoći, liekova, treba dakle da prionete što prije uz sbiljan duševan râd, ali takov, kojim ste si kadra razigrati srdce a osvježiti duha. Puna groze zapita ljećnika: a čega da se latim?

„Učite se kojigoder jezik, pak si opredielite dan, kada ćete s-njega načiniti izpit“ odgovori mirno savjestni doktor.

„Smatra me ludom“, sgražala se Světlá u duši svojoj, „hoće doznati, na koliko se mogu jošte služiti svojimi sposobnostmi: zato mi tako svjetuje“.

Nejednom se je bila već i sama pobojala, da će sa svoje bolesti postati ćanutom. Hoteć dakle zadovoljiti ljećniku, pak i samu sebe osvjedočiti o duševnoj svojoj snazi, naumi da nešto prevede s-franceźtine; ali joj prevadjanje naskoro dodijalo. Moćni, tvorivi njezin duh silom si je krčio put k-vlastitoj radnji, k-izvornom stvaranju*. I zače pisati samostalno. Pisala je bez stanovite misli, neznajuć, što će s-toga biti, nu uviek nukana odlukom, da sebe i ljećnika osvjedoči o stanju svojih moždjana. Bili su to listovi, što jih piše mladjahna djevoj-

* Uzalud se ma kojim načinom potlačuje duh, ona božanska iskra u čovjeku! Historija nam podava dovoljno primera, kakove su s-toga posliedice kod pojedinaca i kod cielih naroda. Prije ili kašnje, nu svakako i jamačno mora duh skidati sa sebe nenarâvske veze i riešiti se tlaka, pak sve svoje sposobnosti uvesti u krasnu harmoniju.

Digitized by Google

čica s-ladanja udatoj svojoj sestri. Pridavajuć ovako list po list, stvorila je naskoro mali roman, što ga je sestra njezina čitala i prosudjivala što najpozornije. Dr. Podlipský, za kojega se je medjutim sestra Světlé udala, bio je veoma zadovoljan s-timi duševnimi vježbanji, uz koje se je njegova bolestnica oporavljala, pak još i kamo li vidnija lica postajala, nego li bijaše, kadno ju pìtalo chininom i praški morpheovimi; grčevi srdca mučili su ju sve to redje.

Sbor mladih literarnih prijatelja — koji su se zatim razvili u znamenite, glasovite literarne sile (vidi Hálek, Neruda i dr.) — spremao se je onda izdati almanah „Máj“, za koji je i Podlipská obećala po koju od svojih pjesama; nu nemogavši obdržati rieči poradi priprava za svoju udatbu, navali na sestru, da pripomogne svojim romanom. Světlá se je tomu srdačno nasmijala kao dobroj dosjetki — nu Podlipskà nije više od te ideje odustala, te na skoro izda sestrinu tajnu krugu mladih, umjetničkih prijatelja. Ova su gospoda želila, da osim Němcove bude zastupana u „Máju“ jošte koja mladja ženska sila, i tako se Světlá njihovoj želji nije mogla nikako više izvinuti. Nepreosta joj drugo, već roman svoj skratiti, te ga predati gospodi uz zavjeru, da neodaju te griešnice, koja se je usudila napisati novelu pod imenom :„Dvojako probudjenje“, koje na skoro na se obratilo pozornost čitajućega občinstva.

Za uredjivanja drugoga Almanaha opet je pozvalo Světlu da sudjeluje, te je podala svoju izvrstnu „Společnici“ (Drugarica), al jošte uviek u tom osvjedočenju, da se mora ona žrtvovati za to, da dugočasi občinstvo, buduć su ta gospoda — po što, po to — silomice htjela imati novo spisateljsko ime.

Mimogredce mi je spomenuti, da je Světlá još i danas, gdjeno se je svimi literarnimi autoritèti priznana za najvišjega poetu, isto tako skromna, kao što je bila na početku svoje umjetničke staze.

Kada se je kašnje upoznala s-umjetničkimi krugovi, uvjerila se, da nejednom za udatbom pohlepna djevojka egoistički strgne mladoga muža s-puta njegova znanja i nadarenja. Pod uplivom takovih utisaka napisala je roman: Láska k-básníkovi (Ljubav prama pjesniku). Drugi pako roman „Na razkršću“ napisala je potaknuta pravednim gnjevom nad umjetnicom, koja je bila kadra žrtvovati i narodnost i umjetnost bogatomu braku. Na zahtievanje nekojih poznatih gospodja, koje su želile imati u českih časopisih novelica iz tako zvanih „višjih krugova, napisala je više drobnih pripoviedaka kao: „Kćer pustinje“, „Preziranje“ i nekoje druge. Nu Světlu nije nikada zanimao život tih tako zvanih višjih krugova, dapače to bi ju znalo uviek dugočasiti; u njem nije nahadjala nikakove svježine, nikakove naslade, ničesa, što bi ju vabilo, nikakova vrela, iz kojega bi poetička njezina duša crpiti mogla latak za karaktere, vriedne da budu uzorom. Čim se na nju sa svih strana navaljivalo, da pokroči na nastupljenoj stazi, čim ju umoljavalo, da neodloži pera iz ruke, odabrala si je ženialna žena zadatkom, da sačuva prekrasne poteze iz pučkoga, seoskoga života, iz duše i srca puka, crte, koje se jošte sačuvati daju, jer od godine do godine sve to hitrije, takoreć pod rukama izčezavaju, buduć prosvjetom i občom naobrazbom evropskom i taj se život ruši, sve to više te sve bržje zadobiva

Digitized by Google

jedno lice splohom evropsko. „Smatram se“, pisala mi jednom medju inim, „historiograficom onoga zaboravljenoga, planinskoga prodolića, u kojem se je toli prekrasno, tako razkošno razvio jedan iz posliednjih, veličanstvenih cvietova narodne poezije, narodnje naravi i ćudi, nadmašujuć životnom snagom dosele sve cvietove, štono su se razvili na inih mjestih, nu koji su već davno izgubili boju i sjaj, te povenuto njihovo lišće nikoga više nezamamljuje, da o njegovoj divoti priča svietu, da mu opisuje lik i zamamnu vonju. Pobožno sakupljam i nižem biser, što ga nahadjam na putu, kojim puk naš napreduje; zabilježivati ovaj napredak čini mi se barem tako važno, kao referirati o napredku u glavah doktorskih i profesorskih“.

Scienila bih se sretnom, da mi je dopušćeno, da samo u kratko smijem spomenuti sve krasote i vrline velikih ideja, kojim je Světlá zatočnicom: nu tiesno mi je odmjereno mjestance. Posliednji revue „Prosvjete“ uvršćuje njezine proizvode medju djela svjetske literature, a Poljaci, Rusi, Francezi i Niemci marljivo jih prevadjaju*. Medju ostalimi veli se i ovo: Dosele se prepiru: eda li spada prozaička epika sadašnosti — roman, novela, pripoviedka — pravom u krug umjetničke poezije. Pak u istinu, ako je moći negdje najti dokaza za mnienje, da i epika spada u krug umjetnosti, jamačno da su to i spisi „Světlé“. Ako se ob ikojem romanopiscu, to se jamačno o njoj može reći: „Nesamo da piše, već i uzljetno stvara“. Neobična dražest, čar njezinih proizvoda temelji se penajprije na tom, da Světla sav sjaj svojih boja susredjuje na karaktere ženske. Dakako, kaošto malo kada mužem, tako nikada nelaska ženam.

Pošto se u kratko navode nekoje crtice iz trih njezinih novela kao za dokaz onomu, što se već gore izreklo, nastavlja revue: Nu one tri žurnimi crtami narisane sličice nepružaju nam dakako ino, nego veoma skroman pogled u neobično bogatu zalihu poetičkih pojava, izčaranih nam našom poeticom u mnogobrojnih njezinih proizvodih: Světlá je konačno više nego poeta.

Živimo u doba silnoga uzrujanja, u doba velikih prelaza na polju užasne obće čovječje djelatnosti. Pitanja vjerozakonska, politička, rodoljubna, narodnja, pitanja umienja i naobrazbe, posla i ćutenja, pitanje jednakosti, slobode i bratimstva, giblju većom ili manjom jaklinom mišlju i srdcem čovječanstva. Francezka revolucija nije dosele dovršena; nu njezine ideje pravilno sada niti nežežu, niti neubijaju, već prosvjetljuju te mâme unapried i u vis. Nije to doba groznićavih prevrata, već prije opetujemo to, doba prelaza dosta brzih. A Světlá pozna i osjenjuje sva ova pitanja; njezin bistroum silazi u dubljinu ovih probléma, pero njezino pomaže ih rješavati. Nu uviek je to ideja žene, ideja žene slobodne u dobru, idedeja žene kao božanske providnosti muževlje, za koju je Světla uviek spremna na boj, bojovani s-vatrenošću, dapače sa strastvenim uzhićenjem, kakovo može probuditi jedino neuzkoljebivo osvjedočenje o visokom, mnogoputij i važnost muževljih svrha nadmašujuće zvanje žene.

* I u mene ih ima nekoliko u hrvatskom prevodu, nu u rukopisu.

Digitized by Google

Světlá je je eminentno tendenčna, nu njezin genius uništuje joj tendencije u intenciji. Izabiruć si prevažne ideje iz kruga ženskoga pitanja, najme socijalnoga, stvara za nje cielom svojom maštom što prikladnije typične latke, te jih veoma okretno sastavlja u zanimivu organičku cjelinu. Uza to oživljuje poetica svoje pripoviedanje često epičnim humorom, uvieke veoma željenim, a to stranom važnim, stranom, najme u seoskih proizvodih, humorom, odlikujućim se zamamnom naivnošću. Uviek i svagdje pokazuje Světlá duboki bistroum, nu njezina samokovna, ženialna, pjesnička jaklina nadvlada uviek ovoga potriebnoga druga, nu mnogoputij pobjedivoga neprijatelja umjetničke produkcije. Světlá je češki George Sand, kojega upliv, ma i znatan, ipak nije mogao nikada imati toliko jakosti, da bi bio sa samostalnoga puta pomaknuo nadarenje, koje je kod naše poetiçe baš na najnaravnijem joj tlu, na tlu seoske epike u istinu srodan s-nadarenjem G. Sanda".

Neopisovo sretna i spravednim ponosom, da se narod češki, odnosno slovinski, diči ovakovom ženom, podajem vam, ljubezne čitateljice sve tako potanko još (osim s-početka ove crtice već rečene,) i u tu svrhu, nebi li to možda i pogdjekoju Vas potaknulo, da uči srodan si jezik češki, koji se sada već ponosi literaturnimi veličinami? nebi li onda ovako se priučala ponajprije poznavati i cieniti svoje?

Koliko to gospodjica mogla bih po imenu navesti, koje su liepe godinice sprovele, mučeć se uzaludno s-učenjem tudjega, težkoga jezika, a nisu se u toj struci uzdigle nad niveau običnih, praznih fraza, pak i ove su s-vremenom pozaboravile. Unići u duh kojega tudjega jezika, za to se bormeš hoće sbilnih i prenapornih studija, ali i ponajprije temeljito znanje materinskoga jezika i njegove literature, za što sadanje djevojačke učione u obće nikakove još nepružaju prilike.

S-manjim trudom pak i jamačnije, mnoga bi uspjela u naučanju se ma kojega jezika slovenskoga, jer osim Čeha i Poljaci i Rusi diče se velekrasnimi literaturnimi proizvodi.

Na svršetku mi je jošte spomenuti, da Světlá i uz tu bogatu svoju duševnu tvorivost ipak je jošte dušom gospojinskoj privriednoj zadruzi pražkoj, koju sam javno već nekoliko putij spomenula; ona je sa sestrom si zamislila a uz pripomoć jošte nekolicine rodoljubnih gospodja i uživotvorila taj veličanstveni djevojački zavod, kojemu je upraviteljicom i načelnicom; a svi ti silni poslovi i brige podnipošto joj neprieče, da još uzato majstorski obavlja sve dužnosti izvrstne, brižljive domaćice. Marija Fabkovićka.

Pogled u lučbu.

Po A. Bernsteinu preveo Gj. Ester.

(Dalje.)

Lučba može od pomenutih 65 lučbenih počela načiniti neizmjerno mnogo stvarij. Lučba proizvadja vodu, plinove, kamenje, zemlju, kiseline, soli, boje, ljekove i otrova svake ruke, štono je od prevelike važnosti. Nu kod žive prirode

Digitized by Google

prestaje njezina umjeća. Može ona doduše biljevne i životinjske tvari lučbeno raztvoriti, pak ti i zna najvećom točnosti naznačiti, koliko li je kisika, koliko vodika, ugljika i dušika ter drugih pomanjih primjesa pojedinih lučbenih počela u kojoj takovoj stvari. Ona je nadalje neprestanim iztraživanjem u novije doba naučila te može mnogo lučbenih slučenina, kako se nalaze u živoj prirodi, umjetno od počela predstaviti. Ali da rečeš lučbaru: „Evo si brajane, komadić sladora lučbeno raztvorio, ter našao, da se sastoji od ugljika, vodika i kisika, deder sada imaj dobrotu, pak od istih ovih počela načini komadić sladora, kako no prije bijaše!“ Svaki će te lučbar na taj poziv pogledati bielo, ter reći: „Toga naša lučba nemože, to može stvoriti samo djelovanje prirode.“

Priroda može od zrna pšeničnoga stvoriti klas s-obilnim plodom; od jednoga koruna proizvesti množinu za hranu čitavoj obitelji, od jedne jedite košćice jabučne veliko drvo, pak ti priroda pri tom takodjer lučbeno postupa. Uzima ona k-tomu lučbena počela. Treba ona k-tomu ammoniaka, ugljične kiseline, vode svjetla i topline upravo tako, kao i lučbar.

Priroda nemože od zrna pšenice stvoriti slamke i ploda, ako joj oduzmeš tvar, koju k-tomu treba, te zato se veli, da se ona isto tako bavi lučbom, kao i lučbar. Tko nije poznat s-lučbom, taj neće niti znati, kako bilje raste, te je već s-toga znanje lučbe od prevelike važnosti, jerbo se samo kroz nju može obaviestiti o rastu i životu, o hranitbi i plemenitbi bilja i životinja.

Nu premda se priroda bavi lučbom, to je ipak ta lučba posve druge vrsti od one, kojom se ljudi zanimaju.

Zato se i zovu obe vrsti lučbe svaka svojim posebnim imenom; u mrtvoj prirodi zove se „bezustrojnom (anorganičkom) lučbom“, i u toj se natječe čovjek s-prirodom, dapače njegova ti umjeća u mnogih točkah nadkriljuje i istu prirodu. Lučba pako živih bića u naravi zove se ustrojna (organička) lučba; i na tom ti polju može doduše čovjek raztvarati, što je sagradila narav, nu stidom mu valja priznati, da nije kadar sastaviti ono, što je jednom raztvorio.

Čovjek može uzeti komad koruna, i staviv ga u zemlju, može životnoj klici njegovoj zapovjediti, da lučbene izvodi postupke, te da kroza to proizvede množinu koruna. Čovjek može životnoj toj klici podati sve, što joj treba za lučbeno djelovanje, niti ti seljak gnojeć zemljište nedaje gnoja zemlji, već on čini ono neznajuć, što lučbar radi znajuć: on podaje samo sili sjemena one lučbene tvari, kojih joj treba u lučbenoj njezinoj radnji. Čovjek može prilično točno promatrati tu lučbenu radnju u korunu, bolje životnoj mu klici; a to je svakako već i promatrano, te je novije doba učinilo već vrlo duhovitih pogleda u tu radionicu naravi. Što su nekad držali čudom, danas je znanost, danas nam to kaže lučba organička. Nu organička je lučba znanost, kojoj su granice neprekoračive. Tajna hrane, rasta i razplodjivanja bilja i životinja jest doduše danas već u toliko iztražena, da se znade, da se tuj radi mnogo lučbenim putem, nu dvoje ti je, što nam tu nikako nepusti napred.

Prvo: nedokučujemo, kakova li je to sila u svake i najmanje klice, kojom ona potrebne joj tvari iz zemlje za hranu uzima, a nepotrebne pušća, pače i iz-

Digitized by Google

bacuje, one koje su opet iztrošene. Rastuća se klica ponaša upravo tako, kao da razborom i strukovnim znanjem ravna svoju lučbenu radnju, česa u mrtvoj naravi nećeš naći. —

Drugo: lučba organička radi istim kisikom, vodikom, dušikom i ugljikom, kojimi i mi možemo raditi; nu ona je okretnija od naših ruku mudrija i od naše glave. Mi od istih tvarij možemo načiniti samo ono nekoliko neustrojnih stvarij, koje no već prije spomenusmo, živa ova nasuprot sila pravi na očigled nam od istih tih tvarij čitavi živi sviet!

Promotriv ovo, nereci nitko: da je organička lučba, ako prem zanimiva, ipak bezkoristna znanost; jer se u tom, ako tako misliš, kruto varaš. Organička je lučba, kako odmah pokazati kanimo, nesamo najveća i najznamenitija, nego najkoristnija, ter znanost, kojoj se upliv u novije vrieme neda ocieniti.

Nešto organičke lučbe.

Tri ima važne zadaće organička lučba.

Prije svega organička je lučba od prevelike vašnosti za poljodjelstvo. Dosada živilo se u podpunoj tmini o iskustvih, koja bi poljodjelac obradjivajuć zemljište opazio, ter plodnost ili neplodnost kojega zemljišta morao si mnogoljetnimi opažanji opredieliti, i tako gubitkom vremena pokusi mnogimi tek saznati, kako i k-čemu se koje zemljište rabiti dade, čim ga valja zasijati, pak koji će plod na njem uspjevati, kojom da u tu svrhu vrsti gnoja trebaš pognojiti, i koje tvari bilju tome koristne biti mogu. Sada, kada se lučbari ove stvari poprimiše, učinjen je već možan korak napred. Poljodjelstvo je danas znanstvena radnja, ono je znanost, a ta je znanost upravo organička lučba.

Lučbar uzme bilje, raztvori ga lučbenim putem, ter saznaje tim, koje se tvari u njem sadržaju. Lučbar znade, da ove tvari u biljku nedolaze nikakovom čarobijom, ver da je tuj lučbeni postupak, po kojem je biljka svoje tvari iz zemlje i iz zraka zadobila, te jih pretvorila. Ako pako pozna tvari, od kojih se sastoji gotova biljka, to znade takodjer, da je biljka ove tvari u sebe primila kao hranu. On po tom sasvim točno znade, čega u tlu biti mora, da uzmogne takovo bilje na njem roditi. Ako k-tomu uzme grudu zemlje, pak ju iztraži lučbenim putem, ter pronadje, da tvarij, koje bilje treba, ima u zemlji, to ti on znade bez mnogogodišnjega iztraživanja i opažanja kazati: „Ovo će bilje na ovom tlu uspjevati“.

Ako li pako pronadje, da tlo nejma svih onih tvarij u sebi, koje su njegovu bilju potrebne, to će ti reći, čim valja tlo pomiešati, da isto bolje na njem uspjevati uzmogne. Lučbar se neuzkraćuje, ni razne vrsti gnoja lučbeno raztvarati. On iztražuje, koje tvari mora gnoj zemljištu podati, ter uči poljodjelca: tuj ti valja pomiešati sadre u gnoj, ondje pomiešaj koštena brašna, ovdje nevalja metat previše životinjskoga gnoja, a ovo polje pusti jednu godinu na miru, ili u mjesto žita zasij ga djetelicom! Ona neplodna oranica netreba nikakovih tvarij; jer jih ima u izobilju; nu neplodna je zato, jer su potrebne tvari u njoj u takovu liku, u kojem se nemogu u kišnici raztvoriti, te zato ti valja u mjesto da ju

Digitized by Google

gnojiš, polijati ju sumpornom kiselinom, koja će te tvari učiniti raztvorivimi, tako da se bilje bude moglo njimi hraniti.

Poljodjeljstvena lučba već nosi dosta blagoslova, a taj će se blagoslov, podpuno razviti tek onda, kad ona dublje zahvati korjen u seljačtvu. Zato od najveće je važnosti, da se danas poljodjeljstvom zanimaju i naobraženi ljudi, samo što oni dakako nekopaju niti neoru, već rade u skromnih sobicah, te nakon takova rada tek baca se napredan poljodjelac na praktično poljodjelstvo, i tuj spoznaje, da prije držano čudo naravi nije drugo van posljedica mudrih zakona, koji duhu čovječjemu nisu zatvoreni, i kojih pažnja razprostire blagostanje i prosiplje obilati blagoslov na zemlju.

Druga je zadaća organičke lučbe, da od bilja i životinja proizvede nove lučbene tvari, o kojih inače nebijaše niti slutnje. Raznolikost u organičkom svietu tako je ogromna, da se svakim danom od bilja i životinja proizvode nove tvari, o kojih prije nebijaše ni spomena. Bogatstvo u novih tvarih za posljednjega je desetgodišnjega iztraživanja u toliko naraslo, da treba sada ljudij, koji bi se zanimali zadaćom, gdje i kako bi se dale ove tvari koristno upotrebiti. Nova se pače lučba novimi tvarmi obogatila na toliko, da jim nemože nasmagati dosta imena. Pak ipak stvar je stalna, da se svaka od tih tvarij na nešto upotrebiti dade, i da će pojedine od njih, mimo kojih sada bezobzirno prolazimo, sretnim kojim odkrićem postati izvorom velikomu bogatstvu.

A da je tomu tako, budi za dokaz sliedeći primjer:

U novije vrieme pronadjena je nova jedna tvar, koja se zove smudo-šiščana kiselina (Pyro-Gallus Säure). Ova je tvar velike ciene, te je lot stoji po 2 $^1/_2$ talira, jest dakle petput skuplja od srebra. Prije malo vremena pako čitalo se u nekom znanstvenem listu, da je pošlo za rukom jednomu lučbaru, proizvesti tu tvar iz drvova octa. Ako je tomu tako, to će ta tvar proći u sveobći promet, te će se u buduće, kako se do sada radi visoke ciene riedko rabi, sve više upotrieblјavati i to tim više, što se zna, da je ova kiselina danas već za trećinu jeftinija od prije, premda ju od drva još neprave.

Drugim je primjerom Anilin, koju su tvar već oddavna lučbari od kamenitoga ugljevja pravili, te krstili ju imenom Kyanol. Nu tek prije nekoliko godina došlo se na to, da se ova bezbojna, uljevita tvar djelovanjem drugih lučbenih tvarij pretvara u najkrasnije boje, te danas je taj Anilin u toliko već preuzeo mah, da su sve skoro crvene i modre svilene i vunene tkanine njim bojadisane.

I tako ti organička lučba glavno obogaćuje svieta koristnimi tvarmi, te podaje stvarim, koje prije niti najmanje nismo cienili, posve novu vriednost.

Važne zadaće organičke lučbe.

Viša je zadaća organičkoj lučbi, da razmatra proizvode bilja u njihovu slučivanju, bilo to da se slučuju sami od seba ili da ih na to nagone druge tvari i druga sredstva, Blagoslov, kojno je ovaj dio lučbe svietu pribavio, neizmjeran je a što još imademo u budućnosti od nje izgleda, o tom ni nesumnjamo.

Digitized by Google

Nema tomu dugo, kada smo još plodove bilja rabili onako, kako nam bi ih priroda priugotovila, tek odkada je lučba začela ote plodove iztraživati, tek onda došlo se na to, da se dadu od plodova još posve druge stvari načiniti, nego li je načila od njih priroda.

Poznato je, da smo prije četrdesetak godina prinuždeni bili, nositi slador iz dalekih krajeva, gdje raste sladorova trstika, a danas svaki zna, da ponajviše rabimo slador od repe, pak zavisi samo od novoga lučbenoga odkrića u proizvadjanju sladora i eto nam ga za polovicu dotadanje ciene.

Za primjer, kako se mogu prirodnine lučbom u posve promjenjen oblik postaviti, i kako jim se druga podati mogu svojstva, spominjemo samo kako se sada tvori drvo-ocat, da se najme kako ćemo kasnije pokazati, s bilja od drva ocat pravi Još je zanimiviji u tom pogledu korun; jer njega možeš lučbom pretvoriti u brašno, od toga brašna možeš načiniti gumiju, od ove slador, od sladora alkohol, od kojega opet žestu i ocat.

Kako ove, tako ti i sve prirodnine znade organička lučba pretvoriti, i načiniti od njih posve nove u njih neslučene tvari.

U sliedećih ćemo odsjecih pobliže proći ove tri zadaće organičke lučbe, te razjasniti primjeri i pokusi njihovu važnost. S-toga reći ćemo jih nekoliko o poljodjelstvenoj lučbi, nekoju o odkriću novih tvarij, ter napokon pokazati nekoliko pretvorba; a za sada za korist i praktičnu važnost ove znanosti dosta budi, ako rečemo, da će ona još veću zadobiti cienu, dočim je ona znanost, koja počimlje razsvjetlivati tminu u životu čovječjem i ljudskom a uspjesi, što su njom do danas postignuti, obećaju, da će ona jednom pretražiti najtamnije tajne našega vlastitoga-tiela, te postati tako temeljem novoj nauki o životu, o bolesti i liečenju čovjeka.

Organička je lučba za spoznanje života ljudskoga od prevelikoga zamašaja. Lučbom se tek učimo k-ćemu dišemo, i što je dihanje. Lučba nas uči, zašto se samo nekojimi tvarmi možemo hraniti; lučbi je za rukom pošlo, pokazati, u koje se sastojine tiela pretvara koja hrana, koje su jestvine za rast vlasih, koje za kosti, zube, živce itd., a nije ona niti u medicini zadnja; jer upravo ova bez nje nikud nikamo; medicina upravo u lučbi izgledje budući jači svoj temelj.

O b r a n a.

U 40. br. „Kat. lista“ od 2. Listopada t. g. napisa netko dopis o izpitu obdržavanom 4. Kolovoza t. g. i o učiteljskom osoblju glavne učione u Krapini. Tuj kritizujuć jedno i drugo dosta nespretno i neistinito, zanimao se najviše sa mnom. U mene, kako se vidi, pratio je svaki čin, rieč, kret i pogled, opredielio svakomu svoje značenje, koje je dosta zlobno izmislio.

Čim sam taj dopis pročitao, prodje me misao, da nanj ništa neodgovorim nu malo kašnje i protivna, da ipak onim, koji bi mu možda povjerovali, stvar pobliže razjasnim.

Mene je dopisnik svojom izjavom o napredku prvoga razreda već ugrizti naumio, znajući, da sam ja prvi razred prvo polugodište podučavao. Da se njegova izjava na neistini osniva, dokazati će ravnateljstvo u osobi g. M. Preloga

Digitized by Google

kao strukovno naobražena ravnatelja, koje je prvopoljetnom izpitu predsjedalo, osim toga se češćim posjetom kroz poljeće o mom radu i napredku osvjedočilo i povoljno izjavilo, pa vazda se i tako izjaviti pripravno.

Ako je ravnatelj kao strukovnjak to učinio, te s-napredkom sasvim zadovoljan bio, tad je velika drzovitost dopisnika „Kat. lista“, kad se usudjuje štovano čitateljstvo istoga lista hraniti neosnovanimi potvorami i to tim više, što dopisnik nije ni kadar rad učiteljev prosuditi. Da bi isti dopisnik znao bio, da se svaki onaj ruglu i smjehu izvrgava, koj se upušta u kritiku predmeta, o kom skoro ni pojma nejma, mislim da se u to upuštao bio nebi. Toliko na osudu napredka u I. razredu.

Treći razred primih neke promjene. radi u II. polugodištu, te mi je o njem priznati, da nije toliko napredovao, koliko je moja želja bila; medjutim propisom je sasvim udovoljio, pošto se je ravnateljstvo o mom radu veoma povoljno izjavilo. Dopisnik „Kat. lista“ veli, da je tako dugo na izpitu sve dobro išlo, dok nije nadzornik opredielio drugo štivo, te da onda djeca ništa znala nisu. Istina, nadzornik je drugo štivo opredielio i čitati ga dao; slučilo se upravo, te je nadzornik sazvao učenika, koj je ponešto slabije čitao. Ja sam mu odmah na primjetbu „slabo čita“ odgovorio, da neznam kako je to, a da ga ja u drugom polugodištu trećega razreda nisam mogao čitati učiti. Nadzornik nije kasnije više ni pitanja na kojega mojega učenika stavio, nego sam ja sám učenike iz svih propisanih predmeta izpitivao, a djeca na moju radost odgovarala, što nadzorničtvo, ravnateljstvo i bivše prisutno občinstvo po pravici priznaje — do jedinoga dopisnika „Kat. lista“, kojemu se polag prijašnjega mog navoda to skoro ni nezamjera. Indi po tom, što je nadzornik jednoga učenika slabijega u čitanju sazvao da čita i taj zbilja slabije čitao, zaključi mudri dopisnik „Kat. lista“, da sva djeca ništa neznahu. Tako bje upravo i u II. razredu.

Na onu, da sam ja, kad je nadzornik diete sazvao, srdito u klupu sjeo i kazao, „da se tim red poremećuje i da ću već vidjeti, što će on učinititi“ primjetiti mi je: da se podnipošto „srdio“ nisam, nit sam rekao, da se tim „red poremećuje“, nego da mi povoljno nebijaše, to je istina; ali samo zato, što je bilo prekratko vrieme izpitu opredieljeno, te kad bi nadzornik još dvojici učenika čitati zapoviedio bio, nebih bio ja mogao ništa iz stvarne obuke, računstva i krasoslovja pitati, pošto je bilo vrieme samo od jedne ure za izpit opredieljeno. Ja sam pako na svaki način navedena izpitivati naumio; prvo zato, što se današnje doba mnogo stvarnom obukom narodnje škole zanimati moraju, drugo zato, da upravo dopisnika „Kat. lista“ osvjedočim, da on neistinite glasove o napredku glavne učione u sviet tura*.

I zato mi nebijaše uplitanje nadzornika po volji, što sam znao, da se u drugo neće htjeti uplitati nego u čitanje, a to su bez pitanja djeca u III. razredu znala.

Da sam pod izpiti rogoborio, nije istina; jer rogoboriti bi mogao samo dopisnik „Kat. lista“ danas sutra, ako se neokani takovih neosnovanih napadanjâ i zlobnoga opisivanja vriednih ljudij.

Da sam prigodom izpita simo tamo hodio i s-gostovi se u školi razgovarao „o školi“ priznajem, te ujedno velim, da sam iz učtivosti gostove ob ovom ili onom učeniku obaviešćivao, pojedine im učeničke radnje pružao, a ne, kako to zlobno dopisnik „Kat. lista“ srditosti i drzovitomu ponašanju pripisuje. Vara se veoma dopisnik, ako misli, da će svojim napuhnjenim držanjem, mrkim pogle-

* Ovdje valja znati, da se je isti i prošle godine nespretno ovako izjavljivao, te po čitanju kao gore cieli razred osudio, da ništa nezna — a to sve iz puke zlobe i neke pizme, koja mu svojstva kao budućemu svećeniku baš na ponos nesluže.

Digitized by Google

dom, te oholim hodom pokazuje liepo ponašanje, koje bi po svoj prilici i meni rado narinuti, nu to mu neće poći za rukom, pa ma i stotinu neistinitih još dopisa napisao, a još jedanput toliko iztragâ proti meni izposlovao, koliko si ih zamislio; tu mu bo valja znati, da se ja samo ze naprednimi ljudmi povadjati običajem. Što se tiče kritike religije, napomenuti mi je, da sam samo rekao, da bih ja dopustio štiti knjige, kakove je komu drago, pošto mislim, da si čitanjem u obće čovječanstvo koristi, te Bogu prije ugadja, nego li ne; nu da sam rekao, da si svaki istinu neka traži, kud ga volja — dopisnikova je izmišljotina, kojom se nekakova osveta izpunjuje.

O višjem biću sam s-dopisnikom razgovarao te u istinu kazao, da neznam, da li obstoji ili ne; nu dopisnik je tuj tako zlobno izpustio moje razjašnjenje na prijašuju tvrdnju, da mu moram primjetiti: tuj si sličan onomu, koj polovicom tiela u spodobi ljudskoj obilazi, da koga zavesti i nahuditi mu može; jer sam ja odmah za onom izjavom rekao: nu znaj da vjerujem u višje biće i vjerovati učim.

I kašnje sam jedanput s-dopisnikom o tom razgovarao, te mu i opet isto kazao, samo s-tom razlikom, da prvi put sami mi dva bijasmo, a drugi put bijaše prisutan pravnik M. Zorko i pravnik J. Majcen, koji će na moj zahtjev to i posvjedočiti.

Što se pravopisa tiče, to sam učio novim pisati, kao takovim kojega naobraženi sviet rabi, pa mislim, da tim ni najmanje pogrješio nisam. A da me je nadzornik pravopisa radi na red pozvao — nije istina — nego je tuj samo neki strani gost primjetbu stavio, da još nije dozvoljen, s-česa proizadje živahnija debata, kojoj zaključak bijaše mojih nekoliko riečij djeci — koju sam hotio obavjestiti, da sam ja, makar se tomu pravopisu ovdje i prigovara, nešto njim boljega postigao nego li, da sam onaj rabio s-poznatih već razloga. Nakon toga se dopisnik umješa riečmi, da je drzovita moja izjava, na što ga upozorih, da je samo slušaoc, koj šutiti i slušati imade, a nipošto u ono se pačati, što pripada predpostavljenoj oblasti, ako to činiti za shodno pronadje.

Iz svega se jasno vidi, zašto je dakle napredak na glavnoj učioni krapinskoj ove godine tako slab i zašto je učiteljsko osoblje tako opisano.

I dopisniku, a i mnogim drugim njegove fajte trn je u oku, što se učitelj malo probudio, te se usudjuje osjećati kao član nekoga stališa, i da kao takav i neka prava ima, a nesamo dužnosti. Za to ga razviči oholicom i naprčicom; opaziš li na njem trunku, trubi na sva usta, da nevrši svoje dužnosti, premda nevidiš brvna u svom oku; hoće li pako da mladež bolje pouči u znanju, koje današnji viek zahtieva, reci mu, toga netreba, to je prećerano; dosta je da djeca čitati i pisati znadu; a napokon, ako koju gdje bezazlenu ma i u inatu reče, eto ti bezvjernjaka, bezbožnjaka itd.

Nećeš tako dopisniče moj uspjeti; jaz će kojega nebi trebalo, sve veći biti; a kako će uza to narodu biti? Briga mene, misliš si po svoj prilici, jer da si inače mislio, nebi takova dopisa skovao bio. Na čast ti bio!

Nikola Kopsa.

Raznice.

— Zastupstvo slob. i kr. grada Zagreba predložilo je vis. kr. zem. vladi za razpisana učiteljska mjesta na višjoj djevojačkoj učioni u Zagrebu i to: za jezikoslovnu i povjestničku struku na 1. mjesto g. Ivana Filipovića, na 2. gdčn. Mariju Jambrišakovu, a na 3. g. Damina; za tehničko-prirodoznanstvenu struku: na 1. mjesto g. Ljudevita Modca, na 2. g. A. Hajdenaka, a na 3. g. M. Prusca. Pošto su 1. o m. sva četiri razreda višje djevojačke učione otvorena, a imenovanja od vis. zem. vlade jošte stigla nisu, preuzeli su na tom zavodu privremeno predavanja po odredbi ravnateljstva grad. učiona gg. Ivan Filipović i Lj. Modec, a na kaptolskoj gl. učioni zastupaju ih gg. A Hajdenak i Kapetanić.

Digitized by Google

— Na dolnjogradskoj gl. učioni otvorena su i ove godine radi množine učenika tri paralelna razreda. U 1. paralelnom razredu namješten je g. Juriša, u 2. g. Kolenc, a u 3. g. Bišćan. Učenika ima u tom zavodu već dosada do 400.

— Učiteljem u M. Bistrici imenovan je g. I. Kirin, u Vrbovcu g. A. Smaić, a kod Sv. Ane g. M. Pećnjak.

— Strikovanje pruskih učitelja. „Schles. Schulzeitung“ piše. da ima u Pruskoj do 600 nepopunjenih učiteljskih mjesta, i to takovih, gdje bi trebalo samostalnih učitelja, a uza to ima do 500 nepopunjenih mjesta za učit. pomoćnike, što sve čini preko 1000. Osim toga ima 1792 učit. mjesta, koja su popunjena ličnostmi, koje nejmaju učiteljskoga osposobljenja. U samom jednom okružju opolskom (Oppeln) treba 70 učitelja za onaj slučaj, da bi na svakoga pojedinoga došlo preko 100 djece, što je inače i proti zakonu u Prushoj, a i u svem civilizovanom svietu. To je pako za to tako, što su učitelji slabo plaćeni, prem su jim plate razmjerno bolje, nego li njihovih kolega u Hrvatskoj i Slavoniji. U Njemačkoj gdje je kultura razvijena, ima učitelj dosta liepe prilike, da sebe i obitelj obskrbi na mnogo ugodniji i udobniji način nego li uz školu. Zato ostavljaju školu, te si traže ina zvanja i čine tako na fini način strike (izg. strajk. „Strike“ zovu u Englezkoj kad radnici u tvornicah ostave posao dotle, dok im vlastnici i gospodari nepovise plate. Tom si zajedničkom eneržijom poprave biedno stanje onako, kako su to učinili plebeji u Rimu, odseliv se na sveto brdo nehoteći dalje raditi gospodi patricijem).

Pruski učitelji ostavljaju tako školu osobito od god. 1866. i 1871. iza ratova proti Austriji i Francezkoj.

Tako u Pruskoj, a žalibože, da je i u Hrvatskoj tako daleko došlo, da se već medju vanjskim učiteljstvom pojavljuju glasovi, nebi li se dalo u toj biedi i nevolji, koja ih tare, a od nikuda pomoći nejma, makar strikovanjem pomoći. Žalostno bi to doista bilo, a po narod pogubno, pa zato i odgovaramo za sad od toga, jer se još nadamo, da će sabor ipak uslišati pravednu molbu svegakolikoga učiteljstva. Do sele smo doduše još uviek u neizvjestnosti, te samo toliko znamo, da sabor nije molbe odbio, nego po predlogu peticionalnoga odbora predao ju nastavnomu odboru, a od toga se jamačno nadamo, da će saboru takove predloge staviti, kako će se učiteljstvu jednom pomoći a hrvatsko školstvo podići.

Natječaji.

— Za učitelja i orguljaša u Bartolovcu. Plata: 400 fr. a. vr., 12 hv. drva, tri četvrta rali oranice s-vrtom, slobodan stan i štolarske pristojbe.

Molbenice s-potrebitimi dokaznicami šalju se do 25. Listopada t. g. preč. g. Josipu Zadravcu, kanoniku, podarhidjakonu i župniku u Varaždinu.

— Za učitelja na područnoj učioni (župe varaždinske) u Sračincu Plata 315 fr. a. v., slobodan stan s-vrtom, 42 fr. za drva i tri i pol rali oranice.

Molbenice se šalju do 25. Listopada t. g. preč. g. Josipu Zadravcu, kanoniku, podarhidjakonu i župniku u Varaždinu.

— Za učitelja na područnoj učioni (župe sopjanske) u Vaški. Plata: 315 fr. a. vr., slobodan stan, vrt i od svake kuće jedan voz drva.

Molbeniee s-dokaznicami šalju se do 25. Listopada t. g. veleč. g Ivanu Grgesini, podarhidjakonu i župniku u Turnašici (Pitomača).

— Za učitelja i orguljaša u Rasinji. Plata 400 fr. a. vr., za orguljanje 30 fr. i za drva 36 fr., slobodan stan s-vrtom od pol rali, zatim livadu i oranice do 8 ralij kao i pravo paše za svoju marvu na občinskom pašnjaku. Molbenice s-dokaznicami šalju se do konca Listopada t. g. veleč. g. J. Šavoru, podarhidj. i župniku u Velikom Bukovcu (Mali Bukovac).

— Za učitelja i orguljaša u Ivancu kraj Koprivnice. Plata: 400 fr. za orguljanje 30 fr., slobodan stan s-vrtom od 1 rali, livade 2 rali i oranice ral, 12 hv. drva i pravo na občinskom pašnjaku pasti svoju marvu.

Molbenice s-dokaznicami šalju se do konca Listopada t. g. veleč. g. Jos. Šavoru, podarhidj. i župniku u Vel. Bukovcu (Mali Bukovac).

Javna zahvala.

Pošto je nar. čitaonica u Orahovici prestala žalibože bitisati, odlučiše p. n. gg. članovi iste, da se sav preostali razpoloživi njezin imetak ima obratiti na prosvjetne svrhe, dotično nabavu potrebnih učila na ovomjestnoj pučkoj učioni. Tim načinom je ova učiona ne samo postala članom jeronimskoga družtva, nego je nabavljeno u njoj već i raznih učila u vriednosti od 50 fr.

Na tom plemenitom daru, ponajpače rodoljubivoj namjeni gg. dotičnika, u ime ove najsmjernije se zahvaljuje. Orahovica, 5. Listopada 1873. L. Vrbanić, učitelj.

Ovomu je broju priložen popis izvrstnih učila, što no ih je dala na hrvatskom jeziku prirediti domaća naša knjižara Franje Župana (Albrechta i Fiedlera), te koja našemu štovanomu čitateljstvu osobito preporučamo.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 29. U ZAGREBU, 10. LISTOPADA 1873. **Tečaj XIV.**

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora".

„Napredak" izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka, novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora". Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Uzgojivanje žene.

Natječajna radnja.

(Svršetak.)

Uzgajajuć omladinu, imademo se uklanjati množini grebena, koji nam otegoćuju rad, a najoprezniji imamo biti, da se u grudi djevojačkoj neuzbudi samoljublje, ona tašta samoživost, koja potiče množinu pogubnih strastij u mladjanoj grudi. Dobro valja promozgati, kako ovakove pogrješke svojim dojimanjem konačno čitav život proniknu, te samoljublje postane njetilom i ravnateljem čitavoga ponašanja; ono utisne biljeg na sve čine, da i na ista mnienja, pa tako se i najunutarnji život do temelja krozanj izkvari. Ženi postane po krivom uzgajanju čitav njezin život tužan; u sebi nenadje utjehe, a izvan sebe nije navikla tražiti je. U samoljublju i samoživosti proživi svoje najljepše godine, jer je uviek u misli, da sve što se kreće, za nju živi, i da ju mora sve obožavati. Ali kad ju prebrzo mine taj san, sa strahom pogleda u budućnost. U mladosti si neprisvoji ništa, čime bi se mogla u starosti tješiti, jer je samoljublje svaku kriepost u grudi joj podrovalo.

Da se neda podpuno naobraženje djevojke postignuti do 12. ili 13. godine, pojmiti će svaki misaoni čovjek, a da joj se daje odviše malo vremena, da svoje uzgajanje dovrši, tužna je istina. Čim se drži djevojka već u šestnajestoj godini vrstnom za udaju, to je i nemoguće naobraziti ju po valjanoj osnovi. Do dvanajeste godine ima ona proći sve stepene elementarnih, nauka bez kojih dandanas nemožeš biti u obrazovanoj zemlji, a izvan toga ima se posvetiti i drugomu poslu. Treba da bude vješta u ručnom poslu, izkusna u kućnom gospodarstvu, neračunajuć ovamo, da joj se valja upoznati i inimi dužnostmi, što joi ih namiću družtveni odnošaji i što se sve ima punim pravom tražiti od žene, koja hoće da se uda. A koja to neželi?! Doba od šestnajeste do osamnajeste godine najsgodnija je za razvijanje duševno. Tuj je djevojka tjelesno već ojačala, mrak ju neznanja minuo, te se može s-pouzdanjem dati na višje nauke. Razbistrenimi pojmovi shvatiti će sada ozbiljnost života, te stalno ići za utemeljenjem svoje eksi-

Digitized by Google

stencije. Zato valja dodati još nekoliko godina za žensko poučavanje, ako hoćemo, da postignemo dobrih resultata.

Još mi je o ženskom uzgoju nešto reći, što se podnipošto nesmije s-vida pustiti. A to je religiozni uzgoj žene. U vjeri tek može žena najti pravo svoje biće, najti se kao stvor božji, moralan i čist, te gotov na svaku žrtvu, što ju od nje traži dužnost i poštenje. Mekana ženska duša, neizkvarena još u mladosti krivim uzgajanjem, prijetna je za sve uznosito i plemenito, za svaku krasnu i i uzvišenu ideju, za sve što je dobro i koristno, a najpače je usposobljena za krieposti kršćanske. S-toga nam je najprije razložiti joj vjeru, upoznati ju uzvišenimi idejami Isusovimi, po kojih nas uči ljubiti se medju sobom, jer smo svi ljudi braća, svi djeca jednoga otca, koji nas jednakom ljubavi objimlje i nedaje prednosti nijednomu stališu, jer su pred njim bogataš i ubogi si ravni.

Nu neudaljimo je ni od prirode, jer će u njoj takodjer učiti zakon božji, onu jednostavnost, koja nam se u svakoj čestici prirode napose kaže, a koja je u svojoj cielosti tako veličanstvena i nedostiživa našemu umu. Čisti moralni vjerozakon udieli tek ženi onu duševnu snagu, kojom se može do savršenosti uzpeti, a svjetske nevolje strpljivo snašati.

Netreba me ovdje krivo razumjeti, gdje tvrdim, da nemože žena bez vjere postati savršenom. Nu čim je duh kršćanski jedini, na kom se mogu temeljiti one prave krieposti, koje čine čovjeka savršenim, to se ima najpače žena točno s-ovim duhom upoznati. Nije li žena nadahnuta s-ovim duhom, to će u njoj sve zle strasti tako bujati, da će udušiti i najmanju klicu dobra, što joj prirodjeno, u njezinoj grudi, i nikada se neće moći dovinuti svoje duševne samostalnosti, jer je postala robkinjom podlih strastij i pogubnih nagnuća.

Od pamtivieka je crkva, kultivirala ona ma i kakovu vjeru, bila gojiteljicom i učiteljicom narodâ. Odkako se pak duh božanski i volja njegova pojavila iz ustiju uzvišenoga naučitelja vjere, Isukrsta, i on smožnošću svojom utemeljio neoborivu za viekove crkvu, koja nas uči čistoću i poniznost srca, te čovječnost i ćudorednost, od tada ima čovjek biti bolji i usavršeniji. Ako se i smjeraju prevrati u pogledu vjere, ipak neće onoga čovjeka, koji je iole jasnih pojmova i čovječjega srca, ništa moći odvratiti od velikoga intelektualnoga i ćudorednoga pravca, u kom nam prednjači ime Isusovo i njegov primjer. Žena, kojoj su u svakom položaju njezina života od nužde kršćanske krieposti, ima se za mlada upoznati čistim Isusovim duhom, jer je on daha božja, po njem nam udieljena, koja nas jača i u najotajnijih živcih. Vjerom okriepljen čovjek neće nikada moralno propasti, dočim nevjera i praznovjerje svaki duševni razvitak i oplemenjenje volje prieči. Isusov nauk povadja čovječanstvo k-vlastitomu razumu, k-upoznanju Boga i njegova vladanja sa svemirom. Povede li se djevojka moralnim pravcem vjeronauka, i nebude li joj duh od rane mladosti izkvaren po ludih sofismih i sapet u okove podlih družtvenih okolnostij, u kojih se danas nastoji oslabiti vjera — to se možemo nadati, da nam postane žena onakova, kakova je proizašla iz ruke stvoriteljeve.

Digitized by Google

Da podje razumno i primjerno odgojivanje djevojaka svestrano za rukom, valjalo bi se svestrano pobrinuti za vrstne učiteljice. Do sada izlaze ove dosta slabe iz pripravilištâ, a veća strana ih nejma ni pojma, čemu imaju uzgajati djevojke, ako ne pukoj knjizi, u kojoj ima slaba teorija za praktičan život žene. Po današnjoj metodi obučavanja u školah, nebi morala biti učiteljica žena, već tako nekakova smjes od obijuh spolova. Baveć se knjigom, misle, da im je fizika, lučba i ostale znanosti jedina i najvišja zadaća, a u domaći krug i zabavu u njem da netreba ni zaviriti. Ali učiteljica ima visoku zadaću i k ovoj joj se je prilično pripraviti, nego se to do sada činilo. Njoj nije dosta jednostrano znanje knjige, duh ima biti naobražen za sve pojmove ženskih potreboća, ćud joj plemenita, odana njezinim dužnostim, te čista i moralna. Kako je Isus čistim, moralnim življenjem prednjačio svojim učenikom, tako ima i učiteljica svojim dobrim primjerom prednjačiti učenicam i povadjati ih napred u praktičan i moralan život.

Koju učiteljicu ponuka jedino prirodjeni nagon na učiteljevanje, ona će se čitavom dušom ovomu zvanju posvetiti i proniknuti će podpuno svoju uznositu zadaću. Njoj su njezine učenice najmilije družtvo, njezino blago, njezin ponos, i samo ovakova može naobraziti ženu za njezino zvanje. Ona je skroz žena, i svoja osjećanja, svoje nazore o životu prelijati će u njihove duše, i još u kasnoj dobi svoga života sjećati će se zadovoljne i štovane žene svoje učiteljice, koja je umjela povesti njihovu mladost putem prave sreće.

Ali one učiteljice, kojim nije stalo toliko do poučanja i umnoga uzgajanja omladine, koliko do vlastitoga materijalnoga dobrostanja, nebogate svoj duh znanjem, niti one brižno nastoje vršiti svoju dužnost. Njihovo je naobraženje manjkavo, one nisu vrstne uznieti se do onoga ideala, kojega bi morale imati pred očima, kada svoj put na pedagogijskom polju nastave. S-toga bi se moralo strogo kod pripravnica gledati na podpune sposobnosti za uzgojivanje djevojaka, jer i od učiteljica dosta putij zavisi napredak i budućnost učenica. Koliko su mnoge slabo usposobljene, toliko slabom teorijom pa mlade i neizkusne postanu samostalne učiteljice. U kakovom slabom napredku su po ovakovih učiteljica učenice, imademo izkustva danomice; s-toga je obćenita želja, da bi se samo prakticirane učiteljice ponamještale po glavnih ženskih školah.

Kada se traži uzgojiteljica za koju odličnu kuću, to ona nesmije imati izpod 27—28 godina. Kod nas pako povjerova se osamnajestgodišnjoj djevojci 30 do 40 učenica, da ih ona ravna, uzgaja! —

Nije za čudo, da uz takove učiteljice učenice mlitavo napreduju! Koliko ima malo tečaja za preparandiju, toliko bi, navršiv pripravne nauke, svaka prije nego bi samostalnom učiteljicom postala, imala do dvie godine prakticirati uz izkusnu učiteljicu. Samo ovakim postupanjem mogle bi se svladati zaprieke, koje prieče praktičnomu napredku djevojaka.

Napokon mi je još spomenuti nešto i o vremenu za zabavu učenicam. Vrlo grieše majke, koje daju svojim kćerim do dvanajest satij ostati u školi. Od osam u jutro, pa do dvanajeste je odviše napora za svaku djevojku. Onoj, koja

Digitized by Google

je darovita uma, sat je preko jedanajeste suvišan; slabijim duševnim silam toliko je satij nauka previše i duh im se utrudi, da i bolje još utupe, pa im opet nije taj sat od koristi. Dolazeć ovako učenice iz škole kući, nadju dostaputij domare za objedom, te moraju odmah k-stolu, ako neće ostati gladne. Kuda jim odmor. Poslie objeda gone ih već opet u školu, pa onda nikakvoga odmora do onoga, što ima u školi sa skakanjem i bučenjem prije dolazka učiteljičina. Nered u mnogoj kući uzrok je takodjer, da često učenice zakasne do pol sata u školu, ali i to nije odmor za diete. U takovu slučaju obično je korenja i buke kod kuće, pa učenica dojde zlovoljna i plačuć u školu. Ovakovoj je izgubljen sat i više, pak joj dan mine bez svakoga napredka. Zato bi se imala učiteljica, kojoj leži do napredka njenih učenica, sporazumjeti se s-dotičnimi majkami, koje se nepoznaju pedagogičkimi načeli i upozoriti jih na pogrješke, što jih prave kod kuće. Primjeran odmor od nauka bez razuzdanih igra, pa razumni razgovori majčini imati će velekoristan upliv na djevojku, i ona će razložnim odmorom od nauka bolje napredovati, nego li prećeranim naporom, koji kvari djetetu tek na jelo i pokojan san, što je pak ovomu najnuždnije, ako hoćemo imati bolju i zdraviju generaciju.

Pogled u lučbu.

Po A. Bernsteinu preveo Gj. Ester.

(Dalje.)

Poljodjelstvena lučba, klica, plod i nekoliki pokusi.

Poljodjelstvena lučba ima zadaću: da iztraži zakone životu, rastu i uspjevanju bilja, da tako uzmogne znanstveno točno obrazložiti gojitbu njegovu, ter ustanoviti sigurnošću, kojim da putem priteku ljudi u pomoć prirodi, da se rast koristna bilja u čim većoj množini poluči.

Najnovijimi iztraživanji dokazalo se sliedeće:

U bilju djeluje neka osobita i dosada još nepoznata sila. Sklonost lučbenih patvarij, kojom naginju na medjusobno slučivanje, nije ti u bilju nipošto takova, kakova no je u mrtvoj prirodi; da protivno upravo, bilje tvori druge slučenine, pravi od počelâ druge stvari, nego li mrtva lučba. Moguće je, da nam je ota sila u bilju posve nepoznata, tudja sila; nu moguće je i to, da je ona posljedak zajedničkoga djelovanja poznatih nam jur sila, da je ona samo zajedničko djelovanje lučbenih zakona s-prirodnimi silami, sa svjetlošću, toplinom, munjinom i magnetizmom. — Danas se još u tom neslažu niti najglasovitiji prirodoslovci. Nam će dostatno biti, da znamo, da je tuj osobito neko djelovanje, i da znamo, kojim načinom to djelovanje napreduje.

Složni smo u sliedećem:

Svaki plod ima svoju klicu za novo bilje, koje je u obće odredjeno, da rodi istovrstnim plodom. Plod sadržaje osim klice još i hraniva. Mi dakako držimo, da je priroda ovo hranivo za nas ljude stvorila; nu u tom se varamo.

Digitized by Google

Hranivo graškovo, bobovo, jabuke oli budi drugoga kojega ploda priroda je samo zato stvorila, da bude prvom hranom onoj biljki, kojoj je klica u plodu. Kao što se nerodi nijedno diete, a da narav nebi pripravila u prsijuh majčinih zanj mlieka kao hranu za prvu njegovu dobu, isto se tako nerodi niti nijedna klica u bilju, a da nebude uz nju u plodu hrane za prve dane mladjahnoga joj života. Isto tako, kako narav mlieko kravi nije dala za čovjeka, nego za tele, isto tako, kako mi nepravedno upotriebljujemo mlieko, dok tele neporaste, i samo se neuzmogne hraniti, upravo tako se može reći, da mi u svakom plodu, koji jedemo, neuživamo ništa, što bi narav stvorila bila za nas, već si mi prisvajamo ono, što ima biti u plodu nahodećoj se klici, koju i sâmu običnu bez obzira pojedemo. Uslied toga možemo reći: „Plod nije ništa drugo, nego mlieko klici, koja se u njem nalazi".

Dokazati će to i pokusi.

Ako n. pr. metneš u čašu pšenice, te tu pšenicu obliješ vodom i staviš ju na toplo mjesto, to ćeš za kratko vrieme opaziti, da iz svakoga zrnca poraste iz jednoga kraja biljčica i nekoliko nitih iz drugoga kraja kao korjenje. Na ovakov skoro način prave i pivari slad (Malz.) Vidi se dakle iz ovoga, da biljčica izprva raste bez podane joj s-vana hrane, i to samo omekćanjem njegove hrane, zrna najme pšeničnoga. Zrno nepostane vlatom, već samo malena klica, koja se u njem nalazi počima kao vlat rasti, i to silom, koja se u njem nalazi, te i po više godina u njem ostane, ako se spravi na suhom mjestu. Toplina probudi nekim načinom ovu driemajuću silu na rad, pak kada zrno pšenično, to mlieko za biljčicu, zajedno od vode omekne, to je priredjena tim i hrana klici, koja se polagacko počima pretvarati u biljku.

Iztrošivši ovo mlieko, prvu svoju hranu, ojači se biljka u toliko, da može, upijati hrane iz tla; a ako je nenadje tad pogine.

Ako dakle pogledamo u život bilja, to vidimo, da mu ponajprije treba topline i vode, nu toplina sama po sebi nije hranivo, a nije sama po sebi hranivo niti voda. Toplina je samo poticalo na život, a voda je izprva ponajglavnije potriebna tomu, da hranu omekša te da može dospievati u mladu biljku. Dakako, da bi se moglo s-koje strane reći; „ta to nije lučba!" Nu ako promisliš, da lučba i jest ona znanost, koja uči, kako se od pojedinih tvarij nova, posve druga stvar tvori, pak ako kraj toga uvažiš, da sila u toj biljčici pravi od klice vlat i korjenje, to ćeš dopustiti, da to spada u lučbu, premda svaki lučbar rado priznaje, da bez klice nije kadar proizvesti nikakova ploda.

Ajde da sada malo pobliže razmotrimo tu lučbenu djelaonicu bilja.

Lučbena djelaonica bilja.

U bilju nalazi se tako rekuć neka malena čudnovata lučbena tvornica; a najčudnovatije kod toga jest to, što je i sâma ta tvornica lučbeni samo proizvod.

Bilje stvara se samo neprestano putem lučbenim. Ako uzmemo, da je ona u bilju sakrivena, nam nepoznata sila, nepoznati taj lučbar, to je bilje dakako, samo neke vrsti stan nepoznatomu tomu lučbaru; nu svakako stalna je stvar u

Digitized by Google

toliko, da sve, što taj lučbar radi, nije drugo, nego da on od tvarij, koje izvan bilja uzima, tvori bilje. Isto tako, kao što čovjek-lučbar od sumpora i žive pravi rumenicu (Zinnober), isto tako pravi otajni taj lučbar od stanovitih tvarij, koje ćemo odmah imenovati, bilje. Nepojmljivo i čudnovato je u tom samo to, što tajni taj lučbar negrabi kao čovjek rukama one tvari, koje treba, te jih nestavlja umjećom u ono stanje, u kojem se one slučivaju, već se tajni taj lučbar služi upravo biljkom, na koliko je ona gotova, da kroz nju i izvana zadobije tvari i da njimi biljku samu nadalje uzgoji. —

Ako pako pregledamo tu tamu, to svakako proizlazi sliedeće:

Biljka nije ništa drugo, nego oživljele mrtve tvari, koje no je upotrebila za svoju hranu. -- Ako n. pr. nadje lučbar, da se biljka koja sastoji od kisika vodika i ugljika, to mu je pravo i reći: ova biljka nije ništa drugo, van kisik, vodik i ugljik u živoj lučbenoj slučenini. Podpuno je prava tvrdnja, da ove mrtve tvari u stanovitoj slučenini čine živu stvar, koja nam se ukazuje sada kao biljka. Pošto pako ove prvobitno mrtve tvari bijahu biljki hranom, to biljka nije drugo van njezina vlastita oživjela hrana.

Nu znamenito je ipak što tvari, koje biljki imadu služiti za hranu, valja u tu svrhu nekim načinom prije na lučbeni način prirediti, i što nije dosta, ako joj te tvari zasebice pružiš. Stavimo, da bude tko metnuo biljku, u kojoj ima kisika, vodika i ugljika, u bocu, u koju si ova počela zasebice metnuo, to ti ipak biljka u toj boci nebi živila. Tvari zasebice nemogu služiti bilju za hranu, već valja, da se one prije medjusobno lučbeno sluče, i tek medjusobno slučivši se priredjene su bilju za hranu.

Već izvan biljke mora da su se kisik i vodik lučbeno slučili, te pretvorili u vodu, onda tek služe oni, kao voda najme, za uzdržavanje bilju. Izvan biljke već mora da su se ugljik i kisik lučbeno slučili, ter pretvorili u ugljičnu kiselinu, da budu hranom biljki. Isto tako valja, da su se izvan biljke slučili vodik i dušik u amonijak, da uzmognu tako biti hranom bilju. Tako je i s-drugimi tvarmi, koje se nalaze u bilju, kao što je: pepelik (Kalium), sodik (Natrium), vapnik (Calcium), kostik i t. d. i ovim se valja slučiti prije u koju slučeninu, nego li uzmognu postati bilinskom hranom.

Iz ovoga razabiremo, da su sastojine bilja dakako samo kisik, vodik, ugljik dušik i neke druge tvari; nu uzato takodjer vidimo da su hrana bilju u istinu samo lučbene slučenine ovih tvarij, najme: voda, ugljična kiselina, amonijak i neke soli.

Za poljodjelstvo je dakle prije svega od najveće važnosti to, da se zna, da treba ponajprije da bude u onom zemljištu, na kojem hoćemo da bilje uspjeva, zadosta ove hrane. Nejma li u zemljištu kojega od ovih hraniva, poginuti će na njem posijano bilje, te će ga uzdržati samo onda, ako u zemlju metneš manjkajuću tu tvar.

Ajde da jasnije pokažemo način, kako se hrani bilje, i da pokažemo, koja nam glavna sredstva pruža poljodjelstvena lučba, da se olakoti hranitba bilja, da tim bolje uzraste. (Dalje.)

Digitized by Google

Hrvatski pisci.

Priobćuje Janko Tomić.

(Dalje.)

Ivan Tomko Marnavić. Za izvjestno se znade, da se je Ivan Tomko Marnavić rodio g. 1579. i to od otca Marka Marnavića, a matere Katarine, kojoj bješe tada 24 godine. Ivan Tomko dodje za mlada oko g. 1602. kao pitomac u novo hrvatsko sjemenište sv. kuće nazaretske u Rimu, i stupi u red fratarski, ali nezna se pravo u koji, da li sv. Franje ili sv. Dominika. Po svojoj okretnosti i po ljubavi k-naukom dodje u bliži doticaj s mnogimi znamenitimi i učenimi muževi onoga vremena, kao s-kardinali: Julijem Sacchettom, s-Franjom Barberinom i Petrom Pasmaniem, kojim je i svoja djela posvetio; zatim s-učenim kardinalom Baroniem, s-knezom Kleslom, opatom Jurjem Draškovićem, Ivanom Porti iz Verone, Josipom Svarezom iz Avinjona i Franjom Gvaldom, svojim umnim učiteljem povjestnice i starina. Stajao je i u prijatnljstvu s-učenim Scipionom, vojvodom atrinskim, s-opatom Dragutinom Burlemontom, s-biskupom čanadskim Faustom Vrančićem.

Tomko steče u Rimu doktorat bogoslovja, a u Šibeniku postane jur oko g. 1610. kanonikom. Godine 1631. postane biskupom bosanskim, a g. 1633. dodje u Zagreb i posveti u stolnoj crkvi novi oltar sv. Jelisave. Biskup zagrebački Hasanović Erdeljski imenova ga poslie smrti Jakova Kaproncaja kanonikom i čitaocem crkve zagrebačke, a ujedno i biskupskim namjestnikom (vikarom), jer je biskup ostario bio. Ove časti primio je Ivan Marnavić tim radje, jer su s-njimi skopčani bili i bolji dohodci, nego li s-biskupijom bosanskom, gdje su Turci vladali. U isto doba postane i kraljevskim savjetnikom.

Neko vrieme boravljaše u Rimu, gdje je svoja djela tiskom izdao i tu umre g. 1639. u starosti od 60 godina.

Njegova djela možemo razdieliti na troje: 1. pjesnička, 2. povjestna, 3. bogoslovna. Mi ćemo o pjesničkih i povjestnih samo mimogred koju spomenuti, a obširnije opet o bogoslovnih. Marnavić je pjevao na hrvatskom i talijanskom jeziku. Prva štampana hrvatska pjesma jest „Život Magdalene od knezov Zirova (Gerova) plemena Budrisicha, tretoga reda sv. Franciska, zastavnice redovnic i mostira sv. Antona u Rabu. U Rimu 1626. g.“ Ova epična pjesma u jednom pjevanju sastoji iz 1740 versa, te ima za predmet, kako i naslov svjedoči: Život Magdalene Budrišićeve, što je utemeljila monastir kaludjerica sv. Franje trećega reda na Rabu. Ista Budrišićka bijaše kći slavnoga junaka Jakova Budrišića, vlastelina od Gerova, što leži u riečkoj županiji kod Čabra. Rodila se u Gerovu god. 1455., a udala se za Ivana Bobojnovića, kad joj bijaše 13 godina, i življaše s njim 3 godine, te ostane zatim udovicom. Kao takova nehtjede se više udati, premda je imala više prosioca, nego se posveti životu svetomu. Godine 1486. dodje Magdalena na otok Rab i otide u samostan kaludjerica, što sada pripada braći sv. Franje. Življaše tu do g. 1499. te sazida kraj crkvice sv. Antuna novi samostan, kamo se preseli i svrši tu svoj život, 76 godina stara, dne 11. Studenoga 1531. god.

Digitized by Google

Ovo je dakle i glavni sadržaj pjesmi. Ali je znao Tomko u nju uplesti ne samo pobožne nauke, namienjene tadanjim kaludjericam, nego i sav skoro život Isusov i ponešto takodjer iz poviesti Hrvata i drugih južnih Slovinaca, opisujuć uz to predjele i gradove hrvatske na moru hrvatskom, kako on jadransko more zove. Pri opisih i poviestih vazda mu je pjesma uznešenija, čuvstvo diše iz nje toplije, duh mu je živahniji. (Tko želi nekoje čitati, neka si nabavi Arkiva 9. knjigu. Str. 248). Iz onih redaka razabrat ćeš nesamo rodoljubno srce pjesnikovo, nego i bogatstvo i jedrost njegova jezika, koj mu je svakako više čakavski, nego li štokavski. Njegovi dvanajesterci dosta su pravilni, premda ima kad i kad i pogriešnih srokova. Druga njegova štampana pjesma, sasvim pobožna sadržaja, izdana je na kraju njegova „Nauka Kàrstjanskoga“ pod naslovom: „Potuxegne pokornika radi smàrti Isusove k narodu covicanskomu“. S-nova ju preštampa naš Frane Kurelac uz pokorne psalme Davidove, prevedene Š. Budineom. Na Rieci g. 1861.

Treće pjesničko djelo Marnavićevo jest: „Osmančica“, dramatička pjesan u pet čina ili kako on reče: „u pet stvora“. Pečatana u Rimu 1641. Pjesma ova znamenita je već s-toga za poviest naše književnosti, jer pjeva o istom predmetu, o kom je pjevao i neumrli Gundulić u isto doba s-Marnavićem. Gledeć na duh Gundulićeva eposa i Marnavićeve dramatičke pjesme nahodimo tu poglavitu razliku, što je dubrovački pjesnik bio više fantaziom nadahnut, dočim se šibenički držao historičke istine.

„Osman“ prikazuje Turke i njihovu dobu kao i rat s-Poljaci iz visokoga poetičkoga gledišta, ali „Osmančica“ slikuje poviest onoga vremena istinitije, a Turke onako, kakovi su doista bili. Ona neprašta ni Poljakom, tadanjim slavnim pobjediteljem Osmanovim, kao ni Slovincem u obće, živućim tada kao i vazda u neskladu i neposluhu. Ako se Gundulićev jezik može nazvati do skrajne mjere izgladjenim, sladjahnim i mekanim, to moramo naprotiv reći za jezik Marnavićev, da je jedar, gibak i muževan. On ostade vjerniji bogatomu svomu vrelu čakavskomu, dočim je Gundulićev jezik jur od neko doba pomješao svoje čakavsko vrelo sa štokavskim, premda štokavština nije jošte prikriti mogla ni u Osmanu u njoj zrcaleću se čakavštinu. Gundulićev osmoredak, koji bi više priličio liričnoj nego li epičnoj pjesmi, zvoni prijazno uhu već s-toga, što ima pravilne, miloglasne srokove; dočim ipak jedri dvanajesterci Marnavićevi dolikuju sasvim Osmančici gledom na formu i na predmet pjesme, ako i srokovi nisu tako puni i pravilni, kao što bi želiti mogli. U obće usudili bi se kazati, da je pjesnik Osmana, kao i svi tadašnji dubrovački pjesnici, gledeć na mekanost jezika, na svoje poetičke slike i na svoju vanjsku formu poveo se više za primjeri klasične Italije i njezine razmaženosti, dočim je Marnavić sa svimi svojimi ostalimi dalmatinskimi zemljaci, izvan granice dubrovačke državice pjevajućimi, ostao izvorniji, krepčiji i rodoljubiviji u širjem smislu narodnom, i svakako bližji duhu naroda svoga. S-toga i nije Dubrovnik kroz svoj slavan viek mogao poroditi Kačića, kako ga je porodila ravna krajina Neretve. (Želiš li iz pomenute „Osmančice“ neke primjere čitati, nabavi si 9. knjigu Arkiva).

Digitized by Google

Ostavimo sada Marnavića kao pjesnika i podjimo na njegove samo nekoje povjestne spise. Medju štampanimi njegovimi djeli, što zasiecaju u poviest, nahodi se kao najstarije, njegov: „Život blaxene divice, kcheri Bele (IV.) kralja ugarskoga i hàrvatskoga, sestrenice reda sv. Dominika. Prinessen iz vlasskoga u hàrvatski jezik. U Mletcih 1612. g.“ Stari Hrvati razumievali su pod vlaškim: latinski i talijanski jezik, ali koji je Marnavić mislio, neznamo. God. 1617. štampan je Marnavićev pogrebni govor, što ga izrekao kod pogreba biskupa Fausta Vrančića u Šibeniku. Nadalje najstarije njegovo povjestno djelo u latinskom jeziku jest: Životopis biskupa Berislavića.

Napisao je on toga više u latinskom jeziku, ali to strogo amo nespada, nam je još spomenuti jedno njegovo hrvatsko djelo, koje bje višekrat preštampano, a to je: „Istumaçenye obilnie nauka kàrstyanskoga sloxeno zapovidyu S. O. P. P. Clementa VIII. od prisvitloga Roberta Bellarmina kardinala S. R. C. prineseno u yazik hàrvatski, zapovidyu S. O. P. P. Vrbana VIII. itd. Tumaçenjem Tomka Marnavicha, Bosnyanina, protonotara itd. u Rimu 1627.; drugo izdanje u Bnecih 1699., treće izdanje u Rimu 1805. g. Ovo iztumačenje može se toli glede sadržaja, koli glede jezika smatrati za jedno od najboljih starijih tumačenja i prevoda nauka kršćanskoga.

O Marnaviću možemo u obće reći, da je bio jedan izmedju najplodnijih naših spisatelja prve polovice 17. vieka, napisavši osamnajest poznatih djela a pomagajući uz to one muževe, koji su se u Rimu trudili izdavanjem crkvenih glagoljskih knjiga.

Sad nam je koju reći i o Franji Glaviniću. Kako sam Franjo pripovieda, potekla je njegova porodica iz Bosne i stanovala negda oko Glamoča grada. Tri brata, što bjehu pobjegli pred Turci, raztrkaše se na tri strane: jedan otide u Rusiju, drugi u Hrvatsku, a treći u Istru, zametnuvši svomu plemenu tri nova koljena. Franjo bješe iz koljena istranskoga i rodi se g. 1596. u Kamfanaru, dobivši na krstu ime: Ivan. Čini se, da su mu roditelji bili ubogi, jer su ga dali, kad mu je bilo 10 godina, u trsatski samostan nad Riekom, gdje bi odgojen dakako za patra, a stupiv u red sr. Franje, prihvati i ime istoga svetca. Prvi njegov učitelj bijaše pater Bernardin Luposinić, čovjek učen i dobroćudan, koji revnoga mladića veoma ljubljaše. Svršiv Glavinić nauke novaka, otide u inozemstvo (nezna se kamo, ako ne u Italiju) na višje nauke i napredova dobro u bogoslovju, mudroslovju i historiji, te postane doktorom bogoslovja. Vrativ se po dovršenih naucih u trsatski samostan, primio se propoviedanja rieči božje i ugodi umom i riečju slušateljem svih stališa. Godine 1679. izabraše ga njegova braća svojim nadarbenikom ili ministrom. God. 1612. otide Glavinić k caru Ferdinandu, da ga zaprosi, da naloži Mletčanom, neka bi vratili ugrabljeni imutak samostanu, te i postigne svoju svrhu. God. 1613. imenovaše ga patri po svom zakonu drugim ministrom, a trsatski monastir izabra ga za svoga gvardijana. Tri godine kašnje t. j. 1616. izabraše ga s-nova starješinom sve redovničke države i kao takova potvrdiše ga i po treći put g. 1619.

Digitized by Google

Glavinić bio na glasu sa svoje učenosti i sa znanja hrvatskoga i crkvenoslovinskoga jezika na toliko, da ga je crkveni sbor biskupije senjske i modruške (tad bijaše biskup Ivan Agatić) pozvao u Bribir. Povela se najme na tom sboru rieč o potrebi novih crkvenih glagoljskih knjiga. Tu zaključiše, da se ima glagoljski službenik i časoslov uz druge manje knjižice s nova urediti i tiskom izdati. Zato poslaše po Glavinića na Trsat dva župnika, da ga zamole, da dodje na sbor. Glavinić zadovolji njihovoj molbi i obreče, da će se pobrinuti kod cara Ferdinanda II. za lievana pismena. Na svom putu u Beč svrne u Gradac i dobi dozvolom carskom, a uplivom J. Šajta, u Gradcu ona glagoljska i cirilska pismena (slova), što su spremljena bila u 24 zaklopnicah, a po svoj prilici bila oduzeta protestantom: Truberu, J. Dalmatinu i Stj. Konzulu, kad su ovi htjeli u Kranjskoj ili Štajerskoj podići slovinsku tiskarnu za protestantske knjige, koje su morali velikim trudom i troškom izdavati u Njemačkoj. Glavinić povede ta slova sobom na Rieku s-namjerom, da otvori tiskarnu, nu morade ih doskora poslati u Kim na zapovjed Ferdinandovu.

Vrativ se Glavinić g. 1626. iz Španije, otide u samostan sv. Leonharda, koji bijaše medju Okićem i Lipovcem gradom iza Samobora. Tu proživi usried liepe prirode, pod strmom Plešivicom i Oštrcem neko vrieme. Ovdje se zabavljao pisanjem hrvatskih knjiga, od kojih je dvie: „Cvit svetih“ i „Četiri posliednja človika“ izdao u Mletcih 1628. g., gdi je od „dugih putov i od neobičnih mora vrućin“, kako sam veli, mnogo prepatio. Četiri godine kašnje t. j. g. 1632. izdade opet u Mletcih svoje hrvatsko djelo: „Svitlost duše virne“. God. 1647. napisa poviest crkve trsatske i kratku poviest redovničke države bosansko-hrvatske na talijanskom jeziku g. 1648.

Radi zasluga na književnom polju kao i za revno poslovanje u različitih častih imenova ga car Ferdinand III. senjskim i modruškim biskupom; ali u svojoj poniznosti i skromnosti odbije Glavinić ovu čast. Njegova djela diele se: na bogoslovna i na crkvena povjestna. Jezik je Glavinićev čakavski, pomješan ponešto štokavskimi i staroslovinskimi formami. Proza mu je jedra i lako razumljiva, a pravopis nevriedi mnogo.

Od Glavinićevih crkveno povjestnih djela znamo samo za troja, koja su tiskana i to: 1. Czvit szvetih, to yest sivot szvetih od kih rimszka czrikva cini szpominak, prenessen i szlosen na Harvatszki yezik catholiçanszkim obiçayem. Mletci 1628. Ova knjiga doživi tri izdanja sa drvorezi. 2. Historia Tersatlana. Raccolta dalle antiche e moderne Historie, Annali e Traditioni. In Udine 1648. s-drvorezi. 3. Origine della Provinzia Bosna-Croatia. In Udine 1648. s-drvorezom.

Glavinić umre na Trsatu 6. prosinca 1650. g. Tamo se nahodi i njegova slika, na kojoj je straga njegov životopis.

(Dalje.)

Digitized by Google

Moje putovanje i hamburžka učiteljska skupština.

(Piše Stjepan Basariček.)

X.*

Osvrt na razprave hamburžke skupštine.

(Dalje.)

Iza pitanja o školskoj organizaciji zaslužuje najveću pozornost pitanje ob odnošaju škole napram ostalim životnim faktorom, naročito pako napram crkvi. To u istinu znamenito i velevažno pitanje razpravljano je skoro u svakoj njemačkoj učiteljskoj skupštini, pa ipak nije sve do danas konačno, te na sveobće zadovoljstvo njemačkoga učiteljstva riešeno. Istinabog sve su se do sada držane njemačke učiteljske skupštine složile u tom, da se škola ima od svakoga jednostranoga i premoćnoga upliva pojedinih faktora, dakle i od upliva crkvenoga emancipirati, nu kako i dokle, u tom se zaključci pojedinih skupština razlikuju i više, nego li se u prvi mah i opaziti može.

Razlika ta polazi od položaja i upliva, koji su medju učiteljstvom dotičnih skupština vršile pojedine stranke, u koje je isto njemačko učiteljstvo porazcjepkano. To pako razcjepkanje izazvala je ponajviše znanost dušoslovna. Čudnovatim načinom upravo ona uzvišena znanost, koja govori o najdostojnijem svjetskom bivstvu, o bivstvu, koje cielo čovječanstvo medjusobno, pa i sa samim božanstvom sjedinjuje i spaja. U Njemačkoj se najme, kako je poznato, od neko doba vodi velika prepirka medju zastupnici Herbartova i Benekeova psihologičkoga sistema. Svaki si od njih nastoji pribaviti saveznika i privrženika medju učiteljstvom, u kojem pogledu osobito Benekianci veoma veliku revnost i djelatnost razvijaju.

Pristaše Herbartijanstva znadu nekim načinom svoje nazore u sklad dovesti s-nazori protestantskih ortodoksa, te uslied toga mnogi od njih, osobito sa ekstremne stranke vojuju proti emancipaciji škole od crkve. Nu pošto opet s-druge strane na polju pedagogijske prakse zastupaju zdrave i slobodoumne principe, radeć za slobodan napredak i razvitak proti komandiranju i uniformisanju, to jih napredna stranka trpi medju svojimi, nu oni sačinjavaju tako zvanu parlamentarnu desnicu u njemačkih učiteljskih skupštinah.** Njim naproti stoje Benekianci, zastupajuć ne samo emancipaciju škole od crkve, već i podpun religiozni rationalizam. Po njihovu je mnenju teologija sistem nevjerojatnih i nedokazanih stavaka i po tom u najvećoj oprjeci s-pedagogijom. Oni sačinjavaju skrajnu ljevicu.*** Medju obima, ili bolje nad njima, stoje Pestalozzijanci ili Diesterwegianci, takodjer eklektici ili praktici nazvani. Nepriznavajuć se pod-

---

* U 27 broju krivo je navedena brojka IX. mjesto X.

** Medju takovimi je n. pr. pastor Hirsche, koji je uz svu konfesionalnu strogost proti pedagogijskomu natražnjaku Burgwardtu predložio resoluciju, koju su sve stranke podpunim zadoljstvom prihvatile i prihvatiti mogle. S. B.

*** Njihov najglavniji i najučeniji reprezentant Dittes reče na bečkoj skupštini: „Danas vladajući teologički sistemi temelje se na stavcih, koje niti izkustvo, niti znanost dokazati nemože. Kao zastupnik pedagogije ogradjujem se proti tomu, da se ovakov nedokazani i absolutno nemogući stavci nameću kao znanstveni temelj pedagogije, te kao praktična norma školstva." S. B.

Digitized by Google

puno k-nijednomu od navedenih filozofičkih sistema, odabiru od obijuh ono što je bolje i svrsishodnije, u pedagogijskom pako pogledu, naročito u pitanju školske reforme teže za uvedenjem strukovnoga nadzora, dakle za emancipacijom, ali ne za odciepljenjem škole od crkve. Vjerozakonskoj obuci priznavaju prednost i preveliku znamenitost, te ju nedopušćaju iztisnuti iz škole, samo zahtievaju od vjeroučitelja nuz teologično takodjer i pedagogijsko naobraženje.* Spadaju dakle k umjerenoj stranci, koju bi parlamentarnim imenom mogli nazvati centrumom.

Sve su te stranke nekoč složno, mirno i prijateljski djelovale, štujuć i podupiruć se medjusobno, nu pitanje religiozno zasijalo je neslogu i nemir medju njima. Predvidjali su to dobro rukovoditelji skupštine, koji većinom k-umjerenoj stranci pripadaju, pa s-toga su se vazda i opirali tomu, da se pitanje religiozno razpravlja u općih učiteljskih skupštinah. Tako reče u predtečnoj sjednici bečke skupštine referent stalnoga odbora: „Vjeronauk se neda razlagati po općih načelih, jer su u tom meritorne razne konfesije, s-toga upravo neželimo, da se to pitanje pobudjuje u ovoj skupštini, koja je sastavljena s-toli raznih vjeroizpovjestij." Nu nadvlada ga Dittes i Neumann. Prvi reče: „Netreba se bojati borbe, bez nje nejma pobjede", drugi: „Nedopustite gospodo, da njemački narod predje preko nas na dnevni red."

Od to doba nastoje ljevičari svakom mogućom sgodom u lahkovjernijem dielu njemačkoga učiteljstva pobuditi mržnju i ogorčenje proti umjerenijim elementom, naročito proti onim vriednim i zaslužnim muževom, koji su iz najčišće ljubavi i bez svakoga sebičnoga interesa pobudili ideju obće njemačke učiteljske skupštine, te ju tečajem tolikih godina najboljim uspjehom uzdržavali i rukovodili. U tom se pako služe pristupnijom jim dnevnom štampom, kao što i nekimi svojimi strukovnimi glasili, naročito sa „Leipziger päd. Blätter" i bečkimi „Freie päd. Blätter" pa i nedavno osnovano družtvo pod imenom: „der deutsche Lehrerverein" podignuto je ponajviše radi toga, da se obori obća njemačka učiteljska skupština i njom vladajući umjereni elementi.

Prem se je na hamburžkoj skupštini sakupilo svakojakih elemenata: katolika i protestanta, naprednjaka i natražnjaka, „bourgeosije" i „socijalnih demokrata", prijatelja i neprijatelja škole, izkusnih i neizkusnih, naobraženih i nenaobraženih, čednih i drzovitih muževa, a možda i naručenih zadjevičara, to se je ona ipak odlikovala ozbiljnim i umjerenim držanjem. U svojih razpravah o „nadzoru škole" i „uplivu političkih, crkvenih i socijalnih odnošaja na školu" izrazila se je odlučno i dostojno proti svakomu jednostranomu uplivu vanjskih faktora na školu; — tako proti hierarkičkoj supremaciji, kako i proti Bismarkovoj državnoj omnipotenciji, pa ipak se nije povela za prećeranostmi radikalaca,

* Dr. Schultze, izvjestitelj stalnoga odbora njem. učit. skupštine i jedan od najrevnijih i najdosljednijih članova umjerene stranke, reče na bečkoj skupštini: „Bezreligiozna (ne bezkonfesionalna) škola ima mnogo nedostataka, to svjedoči izkustvo u Holandiji. Stoga odvraćam od takove škole, jer škola gubi svoju dušu, čim joj se oduzme religija. Nemogu shvatiti prave ethike bez religije, a moralni zakoni nebi ni mogli obstojati bez vjere najviše uvažene." Isto tako se izjavi i Obert: Misao, da religiozna obuka nespada u krug školski, može poteći samo iz nezdrava uma! Izjavimo dakle, da pučka škola nemože biti zadovoljna svećeničkim nadzorom, već zato ipak da se nemože odreći ni religiozne obuke. S. B.

Digitized by Google

već vojevala za uzdržanje religiozno-ćudoredne naobrazbe mladeži. U tom pogledu veoma su znamenite rieči člana stalnoga odbora, inače veoma glasovitoga i slobodoumnoga pedagoga Majera, što jih je izustio povodom Heinova govora: „Obća njemačka učiteljska skupština nije do sada napadala na crkvu; ona hoće religiozno naobraženje mladeži. Čovjek se naobrazuje religiozno tako dugo, dok živi. Religiozna potreba je obćenita, a osobito je ona njemačkomu narodu tako rekuć prirodjena. Tečajem vremena nastao je doduše razdor na tom polju, nu vrieme će i taj razdor izgladiti, o čem ova skupština revno nastoji i nastojati mora. Naše skupštinske razprave dokazuju, da ovdje prevladjuje elemenat religiozni."

Tim bi u koliko moguće razjasnili položaj i stanovište raznovrstnih stranaka medju njemačkim učiteljstvom. Netreba ni spominjati, što mi u tom pogledu mislimo. Iz naše dosadanje radnje mogao se je svaki dovoljno osvjedočiti o tom, da netražimo drugo, van jedino to, da škola bude slobodna, narodna; a ne crkvena ili državna, te da ju u tehničkom pogledu rukovode i nadziru jedino na to pozvani strukovnjaci. Strukovni nadzor je posve opravdan zahtjev znanosti pedagogijske, te je postao tako rekuć temeljnim principom modernoga družtvenoga uredjenja, komu se nijedan naobražen čovjek uzprotiviti nemože i neće. — Vojujuć za slobodu škole, za strukovni nadzor, nevojujemo proti svećenstvu, proti crkvi ili ćak proti religiji, kako nam to zlobno podmeću oni, koji se sliepo uzdaju u pobjedu sredovječnih nastojanja. Kao što smo već tolikoput spomenuli, spominjemo opet, da se škola mora obazirati na sve one faktore javnoga života, koji djeluju na naobraženje čovjeka, dakle i na crkvu, koja u tom pogledu veoma važan i znamenit upliv razvija. A napokon k-crkvi makar kojoj pripadaju i roditelji, koji svoju djecu u školu šalju; — njihovo religiozno čuvstvovanje prelazi dakle i na djecu ponukom, poukom i dobrim primjerom. Treba s-toga, da se škola na to obazire, ako joj je stalo do dobra sporazumka sa domom i roditelji, ako joj stalo do toga, da nepobudi dvojbu ili smutnju u srdcih svoje mladeži, da ju nekim načinom neotudji domu i roditeljem.

Valja opet i to uvažiti, da škola religioznom obukom pripravlja puteve djelovanju crkve, koja ima blagodatnu radnju škole u odrasloj dobi nastaviti. Potreba je dakle, da se obuka doma, škole i crkve u neki sklad dovede, da nebude protuslovja i sablazni medju njima, tako da početak svršetku i svršetak početku odgovarati uzmogne.

Crkvi se dakle mora priznati stanovit upliv na školu, nu taj se upliv nesmije izvrgnuti u ovakovu omnipotenciju, kakova je danas, naročito pako nemože se s-tehničkih razloga dopustiti, da crkveni organi u ustavnoj državi, pokraj vlade odgovorne saboru, cielu administraciju, pa i strukovni nadzor rukovode. Za svekoliku valjanu upravu i nadzor manjka jim vremena i strukovne prakse. To bi pako morali uvažiti neki naši osobito mladji i naobraženiji svećenici, koji u svom crkvenom glasilu neprestaju bjediti napredno hrvatsko učiteljstvo samo radi toga, što se isto pokorava zahtievom znanosti i potrebi naroda. Hrvatsko svećenstvo odlikovalo se je od vajkada bistroumnošću i naobraženjem, ono je znalo vazda svoje teologijsko osvjedočenje u sklad dovesti sa slobodoumnimi i

Digitized by Google

naprednimi zahtievi vremena, pa s-toga i uživa toliko povjerenje i ljubav u svom narodu. Sada se nalazi na razkršću svoje sudbine. Povede li se za nekojimi izvanjskimi crkvenimi zastupnici, koji neprestaju vikati, da je sloboda i napredak kriv svemu zlu, počme li se protiviti današnjemu napredku i potrebam vremena, to će podleći ostalim kulturnim faktorom, izgubiti svaki upliv na naobraženi i misleći dio naroda; a onda mu nepreostaje ino, van tražiti svoje uporište tamo, gdje ga traže i „socijalni demokrate“, najme u prostoj i nesvjestnoj masi. Nu to je uporište koliko pogibeljno, toliko nestalno, „instabilis tellus, iunabilis unda“, — tako dugo, dokle njim duševna tama vlada. Svjetlo prosvjete mora ga obasjati, da se uzmogne iz neorganičkoga kaosa organički razviti. Za družtvo čovječje u obće, a za vjeru i crkvu napose, nejma uslied današnja odnošajih spasa van u sveobćoj pučkoj prosvjeti.

Za uzdignuće sveobće prosvjete težimo mi, pak nejmamo ništa proti tomu, da ista bude religiozna, kršćanska. Mi smo već dosta put izjavili, da nismo za bezkonfesionalne škole, koje su u naših okolnostih pokraj autonomije pravoslavnih i nemoguće i nepotrebne; nerazumijemo dakle, kako mogu stanovita gospoda poradi pojedinih iznimnih slučajeva nepravedno bjediti i sumnjičiti svekoliko hrv. učiteljstvo s-nevjerstva. Mi znamo, da je to samo manever, kojim se kani uplašiti i obsjeniti lahkovjerno i malodušno obćinstvo, nu uvjeravamo ujedno, da je to veoma pogibeljan i nepravedan postupak, upućujuć naše protivnike na izkustvo, što su ga počinili u Cislajtaniji. Napadanjem i sumnjičenjem doćeralo je cislajtansko svećenstvo svoje učiteljstvo do skrajnosti, stvorilo si s-inomišljenika ogorčene neprijatelje. Mi toga neželimo, pa s-toga ćemo se u koliko moguće uklanjati svakoj polemici, pa i istoj razpravi ob odnošaju škole i crkve. Mi smo svoje nazore o tom već dostaput izjavili i dovoljno razjasnili, možemo dakle pouzdano položiti svoje oružje, uvjereni, da naši principi prije ili poslie pobjediti moraju. (Dalje.)

Raznice.

† Obće poznati domoljub i književnik hrvatski Dr. Ivan Dežman, koji je i hrvatskomu učiteljstvu u pameti od I. obće hrv. učit. skupštine, kadno je držao učiteljstvu javno predavanje ob školskom uzgoju sa zdravstvenoga gledišta, preminuo je 24. o. m. u Zagrebu. Vječna mu pamet!

— (Škole u Crnoj Gori za 1873.) Na kraju 1873. školske godine bile su u Crnoj Gori 42 škole sa 48 učitelja i 2145 učenika; na svaku školu dakle 47 djaka, a na svakoga učitelja po 42.

Po razredih bilo je škola s-jednim razredom (prvim) 2, sa dva 8, s-tri 30, a sa četiri samo 2.

Na prve razrede dolazi 929 učenika, na druge 645, na treći 431, a na četvrte 40. Najviše škola dolazi na riečku i crničku naniju.

Uspjeh je bio u 10 škola odličan, u 12 vrlo dobar, u 14 vrlo dobar, u 3 priličan, a u 3 dosta slab. Srednja je ocjena vrlo dobar. (Škola.)

— (Tjelovježba u Ugarskoj) Grgur Boja, buda-peštanski nadzornik, otvorio je u krasnoj dvorani peštanskoga tjelovježbačkoga i vatrogasnoga družtva tjelovježbački doknadni tečaj, kojno se po naredbi ministarstva za bogoštovje i nastavu u Pešti držati ima. Prisutni bijahu: družtveni predsjednik, učitelji tečaja i nekoliko peštanskih učitelja kao gosti. Iz raznih strana zemlje došlo je do 100 koje oženjenih, koje neoženjenih učitelja. Nadzornik Boja držaše sakupljenim jezgrovit govor, u kojem je razvio važnost tjelovježbe, njezinu svrhu i osobito njezin dobrotvoran upliv na uzgoj tiela.

Izrazio je svoju radost nad tim, što se tjelovježba i u pokrajini sve većma i većma razprostranjuje, što i ona okolnost dokazuje, da se je na vladom proglašeni naukovni tečaj

Digitized by Google

prijavilo 238 učitelja, a za primanje mnogih molile su i općine. Pobudjivao je prisutne učitelje na marljivost i ustrajnost, da tako stečenim znanjem i vještinom budu svi razprostranitelji i apostoli tjelovježbe. Zatim predstavi družtv. predsjednika Aleksu Matolay-a, najgorljivijega promicatelja tjelovježbe u Ugarskoj; nadalje družtvenoga poslovodju i družtvenoga učitelja tjelovježbe, kao upravitelje i učitelje naukovnoga tečaja. Predstavi još i prisutne zastupnike učit. sbora glavnoga grada, koji nastoje oko promicanja uzgoja nesamo Buda-Pešte, nego i ciele zemlje, te tako nastoje po mogućnosti promaknuti materijalno i moralno dobrostanje učitelja kako glavnoga grada, tako i pokrajina. Pobudjujući i oduševljujući ovaj govor često bi prekidan živahnim klicanjem.

Kad čitamo, da se to dogadja u susjednoj nam Ugarskoj, a izvelo se jur prije i u zapadnom dielu monarkije, to moramo sbilja zavapiti: a gdje smo mi? Zar će se sbilja skoro pisati: »Mit Ausnahme von Civil-Kroatien«.

— Ukinuta školarina. U sjednici zastupstva grada Praga, obdržavanoj 7 Rujna t. g. primljen je predlog za ukinuće školazine na pražkih narodnih škola kod poimeničkoga glasovanja sa 41 proti 10 glasova. Zar nebi to i kod nas u boru bilo?!

— (Školstvo u Perziji.) U Perziji prepušten je uzgoj djece posvema roditeljem. Djeca imućnih dobivaju u šestoj godini svoje dobe kućnoga učitelja, a za siromašnije razrede postoje zajedničke škole, kakove svaki pisanju i čitanju vješt čovjek može podići u kojem najmljenom dućanu bazara. U novije doba razprostranio se običaj, da se i djevojke podučavaju. U obće Perzijci za dobar uzgoj zahtievaju arabski jezik, pisanje pisma, površno poznavanje veoma bogatoga narodnoga pjesničtva i u novije doba i povieści. Medju zahtjeve više naobrazovanosti spadaju zakoni, lječnička znanost, ljekarničtvo i zviezdoznanstvo. Na pisanje polaže se velika važnost. Mjesto tiskarne pako zauzimlje kod njih litografija, koja je već svagdje razprostrta. I teheranski službeni list se litografiše.

— (Prosvjeta u Grčkoj) I nepomični iztok, pišu jedne evropske novine, neuklanja se od napredknoga pokreta, koji povlači sviet k-novoj budućnosti. Članovi nastavnoga tiela u Atini, uzevši na se plemenitu inicijativu, razaslali su svim svojim drugovomu Grčkoj i u susjednih oblastih Turske poziv, da osnuju školsku grčku zadrugu. Ova zadruga, koja neprima u se ništa političkoga, obuhvaća nastavnike svijuh stupnjeva, od profesora universitetskih do učiteljâ seoskih. Cilj im je ne da naprečac preobraze školske ustanove grčke kakvimi drskimi i preuhitrenimi ustanovami, nego da osvjetljavaju jednim naročitim listom i s-prevodi tudjinskih spisa javno mnienje o pedagogijskih pitanjih, da brižljivo izučavaju mjestne uslove, narodni duh, prošlost zemlje, te da tako skorišću mogu primeniti na potriebe svoje otačbine, na grčke škole, glavna načela pedagogijske nauke. Družtvo naročito smjera da upotriebi znatan dio uloga (jer će pravi članovi plaćati od 6 — 3 franka mjesečno po klasi) na podpomaganje siromašnih učitelja u kraljevini i na iztoku, podpomagati dobre djake, i izazivati da se ustanovi jedna škola za nastavnike.

Skup glavni držat će se svake godine u Atini od druge do treće nedelje mjeseca Kolovoza. Prvi će sastanak biti ove godine. — Daj Bože, da i ova zadruga bude dobre sreće; da ona uže na novo buktinju kulture u postojbini Platona i Aristotela, te da pripomogne tako preporoditi iztok, i to je najviša svrha koju istorija namienjuj iztočnim narodom. »Škola«.

Književnost.

— Uput je ižašlo u Beogradu vrlo krasno djelo pod naslovom: »Školica za gradjanska prava i dužnosti, udesio M. Gj. Miličević. U Beogradu, u državnoj štampariji. Štampana je u 16tini, I — V i 1 — 288 strana. Dobiva se kod sama pisca i kod T. Pavlovića u Beogradu. Pošto je to prvo djelo u književnosti našega naroda s-jedne i druge strane Save, u kojem se mladeži razlažu pojmovi o pravu u obće, te o gradj. pravih i dužnostih napose, to svraćamo osobito nanj pozornost našega štovanoga čitateljstva. Ta kao najkrasniji ures a najpraktičnije učilo za budućega gradjanina riesile su amerikansku školu na svjetskoj izložbi u Beču upravo table, na kojih bje naštampan ustav sjevero-amerikanskih saveznih država. Praktičan a i domoljuban Amerikanac nastoji, da već za mlada upozna mladež svoju sa državnimi svojimi zakoni, koji svakomu zajamčuju slobodu u velikoj republici, te da ih za rana nauči cieniti i štovati kao najveću svetinju u državi. Veselilo nas je, što se na izvanrednoj skupštini hrv. ped.-književnoga sbora zaključilo, da se ima i u nove čitanke za narodne škole uvrstiti jedan odsjek, u kojem bi se popularno razpravljalo o ustavu, te o gradjanskom i privatnom pravu, to nas ovdje tim većma veseli, što su prekosavska braća pošla istim putem, te priredila već za svoju mladež takovo djelo. Štovanomu čitateljstvu mislimo ugoditi, što evo priobćujemo sadržaj toga djela, kako sliedi: Predgovor. — Prvi dio: Proste pouke za malu djecu. Glava 1., o dužnostih: djecu svaki miluje; djetinstvo; djetinja budućnost; otac; majka; sinovlja blagodarnost; poslušnost prema roditeljem; poslušnost i poštovanje proti starijim; poštujte svakoga, osobito starce; vaspitanje; škola. — Pouke za dječake. Glava 2., opet o prvih dužnostih: istina; umjerenost i postojanost u besjedi; poštenje, dobrota; poštenje, dobrota; blagodarnost kao družtvena dobrodjetelj; rad; opet rad; sloboda; sloboda gradjanska i sloboda politička;

Digitized by Google

pritvornost; porok i dobrodjetelj. Drugi dio: Pouke za mladiće. O družtvenih pravih i dužnstih. Glava 1. o družtvu u obće: Rad česa je čovjek, i kako on dolazi do onoga, zašto je stvoren; o družtvu; korist od družtva; porodica; djeca; kako se živi u porodici; čovječja prava u družtvu; otačbina; ljubav prema domovini, prema mjestu, gdje smo se rodili; ljubav prema svemu čovječanstvu, i narodni ponos; družtvo po vjeri; prava i dužnosti po vjeri. Glava 2.: ekonomija materijalnih interesa: izvor svojine; razvitak svojine; svojina je za svakoga; radnja svakoga čovjeka na korist je svim; prava za zaveštanje i za nasledjivanje; siromaštvo; danak. Glava 3.: politička prava i dužnosti: politički moral; moralna i stvarna pozajmica; družtvena sila; državni zakon; sloboda kao družtveno vrielo ili načelo; jednakost kao vrielo ili načelo družtveno; blagost kao družtveno načelo.

Glava 4. država: sastav države; suverenstvo; dužnosti suverena sproću gradjana; uprava; zakoni; osnovni zakoni; zakonjaci; vaspitanje je dopuna zakonom; razni oblici uprave; mješoviti oblici uprave; Glava 5., Medjunarodni odnošaji: obći pojmovi medjunarodnoga prava; kad je mir i kad je rat.

Treći dio. Glava 1., Državno stanje Srbije: pogled u prošlost; postanje sadašnje kneževine Srbije.

Glava 2. Ustav, izdan o trojicah 1869: Ustavne garancije; suverenska vlast; izvršivanje suverenske vlasti; skupština; mienjanje ustava; završetak.

— Od istoga vrloga pisca izašla su nedavno još dva znamenita djela i to: „Pogled na narodno školovanje u Srbiji. Napisao M. Gj. Miličević. U Beogradu 1873. Str. 34. Ciena 30. novč., te „Otcevi i djeca“ u XIX. vieku. Napisao Ernest Luguve, predsjednik francuzke akademije nauka. S-francezkoga preveo M. Gj. Miličević. II. dio: Mladić i momak. U Biogradu 1873. Str. 240.

Nadalje ugledale su sviet još sliedeće knjige:

— Danica. Koledar i ljetopis družtva sveto-jeronimskoga za prostu godinu 1874 U Zagrebu 1873. Str. 164. Ciena 45 novč.

— Pančevac. Koledar za narod sa slikami za prostu godinu 1874. u Pančevu 1873. Str. 104. Ciena 50.novč.

Natječaji.

— Za učiteljicu na novoustrojenoj djevojačkoj učioni u Otoku. Plata: 300 f. a. v., 6 f. paušala, zatim 6 hv. drva, slobodan stan sa vrtom, petgodišnji doplatak od 10 %, kao i pravo na mirovinu.

Molbenice imaju se upraviti na okružnu c. k. oblast u Vinkovcih, a poslati s-dokaznicami do 15 Studenoga t. g. mjestnomu školskomu vieću u Otoku.

— Za učitelje na pučkih učionah u Krapju i Dragotini u banskom okružju. Plata: 300 f. slobodan stan, 6 hv. drva i 6 f. paušala za svako mjesto, zatim petgodišnji doplatak, kao i pravo na mirovinu. Putni troškovi neće se nadoknadjivati.

Molbenice se šalju s-potrebitimi dokaznicami do 8. Studnoga t. g. preko predpostavljene oblasti ili pako neposredno c. k. banskoj okružnoj oblasti u Petrinji.

Glavna skupština hrvatskoga pedagogijskoga-književnoga sbora obdržavat će se 1. i 2. Studenoga i to predskupština 1. Studenoga u 6 satij poslie podne u družtvenoj pisarni na kaptol. glav. učioni; svečana skupština držat će se 2. Studenoga u 9 satij prije podne u dvorani trgovačke komore u dolnjogradskoj glavnoj učioni.

Predmeti viećanja biti će:

1. Izvještaj tajnikov o djelovanju upravljajućega odbora.
2. Izvještaj blagajnikov o družtvenoj imovini.
3. Predavanje o talijanskih školah držat će gosp. Skender Fabković.
4. Razpravljat će se o čitankah za seoske i gradske produžne učione.
5. Razpravljat će se pitanje o tjelesnoj kazni u pučkoj školi.
6. Pretresivat će se predlozi pojedinaca.
7. Proglasit će se novo imenovani članovi.

Ivan Filipović, predsjednik.

Tomislav Ivkanec, tajnik.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 30. U Zagrebu, 20. listopada 1873. Tečaj XIV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora".

„Napredak" izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka, novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora". Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Pomanjkanje učitelja — pogibelj za naš narodnji život.

U nas je nastalo veliko pomanjkanje učitelja za narodnje škole, a uslied slabe i nedovoljne, stališu neprimjerene plate raste sve to više.

Posljedice su toga pomanjkanja, da se nemogu sva izpražnjena učiteljska mjesta popuniti, a toga radi opet nemože se ni sva za školu sposobna mladež uškolovati, nego tek neki dio, iz čega opet sliedi, da se neće nove školske osnove* moći nit valjano oživotvoriti, a kamo li žudjenim plodom uroditi. Poradi toga pomanjkanja trpe i učitelji, buduć ih pretovarivaju silnim poslom, pak će se prezadobce zamoriti i iznemoći. U tom stradaju njihove osobnosti, a u tom i narod. Ali poradi toga, što nejmamo dosta učitelja za narodnje škole pati i obuka po školah, jerbo bez dovoljna broja učiteljâ nemože pučka škola rješavati svojih zadaća, nemože postizavati svojih svrha.

To je pošastna bolještina i za uzgoj mladeži po naših školah, jerbo čestim mienjanjem učitelja i njihovih zastupnika neda se nikako postići žudjeni sklad izmedju školskoga i domaćega uzgoja, a borme o tom skladu visi i sav uspjeh.

Ovo pomanjkanje učitelja stavlja cieli narod u veliku pogibelj, jerbo će odrasti nov naraštaj, — uda naroda — bez valjane obuke i valjana uzgoja kao divjake po šikarju i postati će od tuda proletarijat najpogibelnije vrsti. Tko bo dandanas ništa nezna, gotov jē prosjak, a to ga opet često nagoni, da bude lupež i tepac.

Što po gdjekojih mjestih gospoda svećenici zastupaju učitelje i privremeno obnašaju učiteljske službe, tim nije mnogo pomoženo; tako se neće dokinuti pomanjkanje učitelja, a jedva će se zlu doskočiti i onda, ako budu namieštali i učiteljice. —

Još manje će se postići željena svrha, ako se budu upotrebljavali ma i privremeno samo slabo ili nikako naobraženi učitelji.

* Bojite se za onaj dio domovine, koj se ponosi novimi školskimi osnovami; a što će tek biti u nas, gdje jošte vapimo za novimi osnovami, ali žalibože, da nam još sveudilj ostaje vapaj glas vapijućega u pustinji. Ur.

Digitized by Google

Samo jedan je način kako se možemo pogibelji, koja nam toli grozno prieti, ukloniti: Uredite valjano učiteljišta, poboljšajte materijalno stanje učitelja, podignite njihov socijalni i družtveni položaj, te pobudite narodnji duh za napredak, ponos i slavu naroda hrvatskoga! I narod i država je dužna:

1. podići i urediti dovoljan broj valjanih učiteljišta;

2. opredieliti učiteljem zakonom dovoljnu plaću, te mirovinu i obskrbu koli nemoćnim učiteljem, toli njihovim udovicam i njihovoj sirotčadi.*

Ta tko će se posvećivati učiteljstvu, ako unapried znade, da će za svega života trpiti oskudice, a uz to biti još pepeljuga i zadnji trunak u občini; dočim koli bi svakomu učitelju omiljelo i težko zvanje, kad bi se osjećao obezbjedjenim od oskudice, te bi zauzimao dostojno mjesto medju drugimi stališi i znao koliko ga ciene kao učitelja i uzgojitelja mladjahnoga naraštaja — budućega naroda.

Samo u takovu slučaju mora procvasti škola, ali i niknuti i uzrasti narodu sreća, duševni i materijalni napredak.

Bože daj, te ugledao jedared i cieli narod i visoka vlada veliku tu rakranu, te se složili i priskočili propadajućemu narodu i pribavili mu što više valjanih učitelja. Bez toga nikada nam pravoga napredka. M. St.

Osnova čitanke za produžne seoske učione.

(Od B. Francelja.)

Naš je seljanin zdrava tiela i bistra uma, kako malo koj drugi; ali uz sve to u svom je poslu i u cielom svom životu, rek bi, još primitivan: plete kotac, kao što mu i otac. To njegda, dok bijahu i ostali narodi takovi, a potreboće države prama današnjim malene, nebijaše veliko zlo, jer je pripost život naravniji, zdravlju prijazniji, razvitku tiela shodniji i, buduć je zdravo tielo stan zdrave duše, uvjet bistra uma. Nu dandanas takov je primitivni život vrlo ubitačan po narod uz ogromni napredak susjednih nam naroda. Naši su zapadni susjedi napeli sve sile, da si pomaknu napried seoski narod, imenito, da ga usposobe u težačkom poslu, kako bi na istom zemljištu znao i htio proizvadjati dvo- i trostruko toliko, koliko je proizvadjao prije. Njegdje to podje, rek bi, savršeno za rukom, drugdje dielomice. Iz toga nastade za nas sveta dužnost, pače neobhodna potreboća, da se i mi ozbiljno latimo prevažnoga toga posla, nećemo li, da posve osiromašimo, i postanemo sluge naših susjeda. Za nas će biti ovaj posao mnogo laglji od posla, što ga imahu i imaju u tom obziru naši susjedi; jer nam je narod, kako rekoh, bistra uma, jer imamo uzor naših susjeda pred očima, osim toga naša je domovina plodna i shodna za svaki napredak u gospodarstvu. Nu uz sve to treba, da smo što oprezniji, da nezalutamo na kriv put, s kojega je uz konservatisam seljana vrlo težko svratiti se na pravi put. Mislim,

* Javljaju nam iz Slavonije, da je do 40 učitelja spremno, da ostave učiteljsvo, jer po pol godine nedobivaju ni ono malo krvavo zasluženo plaće. Ur.

Digitized by Google

da neću posrnuti, tvrdeći, da je temelj prosvjeti puka pučka učiona, i da će prosvjeta puka tim čvršće se zakoreniti, tim ljepše rasti i proti svakoj se buri tim sigurnije obraniti, čim čvršće je sagradjen taj temelj, riečju, čim bolje su svakdanje pučke škole. Svrativ pogled na susjede, što su oni činili, da podignu narod, to vidimo, da su si sagradili u tu svrhu čvrst temelj u svakdanjoj pučkoj školi, a na ovom temelju gradili su i grade dalje u tako zvanih produžnih školah. Predpostavljajuć, da će se naše svakdanje pučke škole valjano urediti, u koliko to još nije učinjeno, možemo i mi pristupiti k poslu osnove, kako ćemo valjano i sigurno riešiti zadatu si zadaću, da najme naobrazimo našega seljanina.

Predočimo si prije svega s jedne strane sve odnošaje našega seljanina: njegove mane u poslu i cielom životu, a s druge strane uzor, kakov bi mogao i morao biti, da zauzme dično mjesto med naobraženimi narodi, da si vještim i racionalnim svojim radom dohodke onako namakne, kako mu ih treba, da sam oskudice nepati i da državi dade, koliko ju ide; to ćemo lahko izraditi osnovu za čitanku u produžnih seoskih učionah, u koju (čitanku) valja sve smjestiti, što može seljanina voditi k tomu cilju. Ova čitanka treba da je našemu seljaninu zrcalo za sve njegove odnošaje, unj neka gleda mladićem u produžnoj školi i kod kuće, i čovjekom kod svake prilike života svoga. Toliko o načelu za osnovu dotične čitanke, a napose budi joj sadržaj sliedeći:

1. Uz shodan uvod budi joj početak p r i p o v i e d k a o seljaninu, koj je gospodario po starom primitivnom običaju, te je uz priličnu marljivost sve više propadao i napokon spao na prosjački štap, a s druge strane o seljaninu, koj se je naobrazio u svakdanjoj i produžnoj školi, pa i čitanjem gospod. časopisa i knjiga; s toga je racionalno gospodario i postao imučan.

2. Toj pripoviedci neka sliedi opis naše domovine, osobito s gledišta njezine plodovitosti i ovoj shodna podneblja; kako malo se uz lošo težanje tla svega producira i koliko bi se moglo producirati uz racionalno gospodarenje.

3. Kratka poviest našega naroda, koja bi predočila čitatelju skoro neprestane krvave ratove kao najveću zaprieku, da se narod nije mogao naobrazivati, dočim su njegovi zapadni susjedi zaštićeni njegovom hrabrosti, mogli raditi na polju prosvjete. Drugom, isto tolikom zapriekom, da nije mogao napredovati, valja navesti kmetovanje. Sada su prestali dugotrajni ratovi, prestalo je kmetovanje, s toga nam je sveta dužnost, posegnuti za sredstvi prosvjete puka.

4. Racionalno gospodarstvo svih struka, kojim prija naše podneblje i tlo.

Izvedenje visi o vještini pisca u obziru sadržaja i oblika. Glede oblika bih preporučio za poteže stvari razgovore, za laglje pripoviedke, nu sve to kraće, jasnije i popularnim jezikom napisano.

Razredba predmeta:

I. P o l j o d j e l s t v o.

A. Počela ili sastojine bilja i kako ovo raste.

Riešenje ovoga pitanja temelj je svemu ostalomu gospodarstvu; protumači li se ovo valjano i popularno (što je vrlo mučno), položio se je čvrst temelj racionalnomu gospodarstvu. Tu će bit svakako razgovor na svom mjestu.

*

Digitized by Google

B. O tlu.

Vrsti i vlastitosti tla, kako se popravlja lošo tlo? Voda u tlu, drainaža, mokrota, zemlja zdravica; kako se razpozna tlo?

C. Težanje polja.

Razno- i najvrstnije orudje za taj posao sa slikami najboljega orudja, i opis velike koristi za onoga, tko se njim služi.

D. Kako se pretvore krčenine u polje?

II. Gnoj.

A. Maršeći ili stajski gnoj.

Gnojište, posao oko gnoja u staji i na gnojištu; kada ga valja voziti na polje, kada i kako podorati?

B. Gnojština i njezina poraba.

C. Glib ili mulj, trulež, sadje, pepeo, tor, podorina.

D. Košćano brašno, guano, uljani trop.

E. Vapno, lapor, sadra i zemlja.

F. Soli.

III. Sijanje i sadjenje bilja u obće.

A. Sjetva.

Dobro sjeme, kako dugo je pojedino sjeme klicavo, miena sjemena, nove vrsti plodina, kako se probudi i pospješi klicavost sjemena? Sijanje omaške (rukom) ili nastrojem, velika korist sijanja sijalom, vlaka ili brananje.

B. Posao oko usjeva.

Naknadno gnojenje, brananje usjeva, paša po usjevu, okapanje i osipavanje, čišćenje od drača, sredstva proti bolestim usjeva i proti životinjam usjevom škodljivim; što je činiti, kada usjev smrzne ili polegne?

C. Žetva i pohrana plodina.

Žetva ili košnja, sušenje nesmlaćena žita, čišćenje smlaćena žita i kako ga valja spremiti.

IV. Sijanje i sadjenje napose.

A. Žito.

O svakom pojedinom žitu barem: Vrsti, gnojenje, usjevnu obhodju ili red, pripravu njive za usjev, vrieme sijanju, prihod.

B. Soćiva

Kao što kod žita.

C. Okopavine.

D. Razne vrsti dietelice i trava.

E. Uljasto bilje.

F. Predivno bilje.

V. Livadarstvo.

Stare livade, kako se pomlade? Mlade livade, posao po livadah, gnojenje livada, navodnivanje iliti oplava, poplava i zaplava livada. košnja, smedje sieno, kiselo sieno, parma, paša po livadah.

Digitized by Google

VI. Gojenje i hranjenje marhe.

A. Konj. Pasmine, ogoja, krma, hranjenje, gojenje ždriebadi, savjetnik kupcem konja, vlastitosti konja, obične mane konja, bolesti konja i ljekovi.

B. Goveda. Pasmine, ogoja, obroci krme, napajanje, krma u zimi i ljeti, paša, tegleći volovi, goveda za pleme, krave dojnice u zimi, ljeti, u staji i na paši, tovljenje telića, krava i volova, težina i ciena goveda i suha krma ljeti, bolesti i ljekovi.

C. Ovce. Pasmine, ogoja, ovčara, toplina u ovčari, hrana u zimi i ljeti, janjad, pranje i striženje, hranjenje, kad hoćemo dobiti vunu ili meso.

D. Krmad.

E. Koze.

VII. Kako se pravi maslac i razni sir?

VIII. Vinogradarstvo.

Skraćen „Vinogradar“ od Stražimira, ali sa slikami.

IX. Voćarstvo.

Domaće, inozemsko voće, oplemenjivanje voćaka, briga oko voćaka, položaj i tlo za voćnjak, bolesti voćaka, koja korist od voća? Toliko u obće, pak onda o svakoj vrsti napoše.

X. Vrtlarstvo.

XI. Domaća perad.

Ovo dvoje treba za djevojke kao buduće gospodarice, i to u dvoje: jedno, ako živu blizu varoša, gdje će ove struke gospodarstva kući liep dohodak donositi, a drugo, ako su daleko od varoša, treba im otih stvarih samo za domaću porabu, dakle razmjerno malo.

XII. Šumarstvo.

Bilo bi vrlo koristno, da se predoči čitatelju, kako je pogibeljno po cielu okolicu haranje šuma a s druge strani, da se opiše korist i blagodat šuma.

XIII. Pčelarstvo.

Ova toli koristna struka gospodarstva svakako treba da imade prostor u čitanki za produžne škole. Razumie se, da imam pred očima popravljeni Dzierzonov koš.

XIV. Pašnici obćinski.

XV. Nevolja gospodarova i veliki gubitak vremena, kad su mu polja razštrkana; racion. gospodarstvo zahtieva, da se zemljišta arondiraju.

XVI. Slogom rastu male stvari.

Pod ovaj naslov bih metnuo primjer, gdje se susjedi udruže i kupe najvažnije za pojedinca preskupe gospod. strojeve: sijalo, mlatilo itd.

Digitized by Google

Izostaviv Svilarstvo, o kojem ne mam nade, da bi mogao naš narod znatnu korist od njega imati, izcrpio sam sve iz gospodarstva; nu moram mu još nadovezati računstvo, gotovo najshodnije i najpotrebitije sredstvo racionaln. i uharnomu gospodarenju. Samo onaj gospodar može imati korist iz gospodarstva, koji vodi točan račun o svem svom poslu, svom prihodu i razhodu. Iz toga sliedi, da valja u produžnih školah što veći obzir imati na računstvo; nu zadaće neka se uzimlju jedino iz gospodarstva. Po mom bi sudu bilo najprobitačnije, da se svakoj struki gospodarstva doda nekoliko računskih zadaća, uzetih iz istoga predmeta.

Ogroman je doista material, što sam ga natrpao u ovaj dio osnove za čitanku, te će biti obća rieč, da se nemože smjestiti sve ovo u čitanku, već da treba za to posebne knjige; nu jer sam uvjeren, da može vješto pero sve ovo dosta kratko izvesti, ako mimoidje ono, što naš seljanin bez toga znade, i izbjegava svako suvišno okolisanje, držeći se ipak najnovijega napredka na gospod. polju.

5. Seljačka kuća i gospodarstvene sgrade, ako se nebi to uvrstilo jur u prvo štivo.

6. Kućanstvo i čistoća, što najviše na gospodaricu spada.

7. Dužnosti i prava občinara u ustavnoj državi.

8. Ljudska hrana.

9. Pomoć kod priekih nesgoda zamrlu: utopljeniku, zamrzlu; onomu, koj se je objesio, koga je udarila munja, zamrlu od koje pare ili plina, opečeniku, otrovanu glivami, kobasicami; koga je ujela zmija ili biesan pas. — Svako napose u pripoviedki, kako je tko koga spasio. „Blaže in Nežica v nedelski šoli“ spisao Ant. Slomšek ima o tih stvarih liepih primjera.

10. Kako se čuva zdravlje? Što je činiti, kada tko oboli? Domaći lječnik i ljekovi.

11. Kako valja paziti na vatru? Što je činiti, kada gori (kod požara)? Asekuracije u obće i medjusobne.

12. Što je činiti, kada se pojavila kužna bolest?

13. Što je činiti, kada je zavlada živinska kuga?

14. Praznovjerje.

15. Gospodarske čitaonice po selih.

16. Štedionice i pomoćna družtva.

17. Zanati seljaninu neobhodno potrebni: kovačija, kolarija, bačvarstvo, tesarstvo, stolarstvo, čizmarija, krojačtvo itd.

18. Pismovnik povaljenim (current) pismom: listovi shodni za seljane, dužni listi, namire, obveznice, ugovori, prijave na oblasti, molbenice itd.

Digitized by Google

Okamine (petrefakti).

Motto: Što su nam pismena, rieči i stavci u knjigah, to su zemljosloveu okamine u velikoj knjizi naravi.
Ako čovjek šuti, to kamenje govori.

Prije narodjenja Isusova držalo je okamine za čudesa, ili pako za sasvim drugo, nego li u istinu jesu. Kosti begometa i drugih predpotopnih životinja izizkopane na Siciliji i drugih stranah Evrope držalo se za ostanke onih orijaša, koje nam napominje mythologija grčka, kao borioce s-bogom Zeusom*. Drugi su opet mislili, da je ciela zemlja bila namuljena, u koju su se puži, školjke i drugi bud životinjski, bud bilinski ostanci slegli. Xenophanes od Kolophona, koj je 500 god. prije Isusa živio, uztvrdio je prvi u starom vieku, da su životinjski i bilinski otisci ostanci nekoč živućih životinja i bilina, da su brdine u kojih se ti ostanci nalaze pod vodom stajati morale. Akoprem su okamine i drugi filosofi, a osobito Aristotel cienili, to im bijaše uzaludan napor, jer ih je srednji viek držao za igračke naravi (Luxus naturae.) Duh toga vremena bijaše taman i mračan, tu se je zaboravljalo motriti pojave svagdanjega života; mjesto da se nastojalo pravim putem doći do istine, tetubalo se kojekuda u tami i neznanstvu.

Mnogi prirodoslovci toga vremena mišljahu, da je te okamine proizvela neka tajna obrazujuća sila (Vis plastica i Nisus formativus). Oni mišljahu, da je ta obrazujuća sila kušala organizme razne forme stvarati; nu pošto joj to nepodje za rukom, okanila se toga posla, a okamine, da su takovi propali pokusi. Drugi držahu opet, da su okamine postale uplivom zviezdâ. Još prošloga vieka bilo je takovih glavenda, koje su držale, da obstoji neka „Aura seminalis“ (Samenluft), koja vodom u zemlju prodire i oplodom kamenja okamine proizvadja.

Znanstveno počelo je okamine promatrati i razredjivati ponajprije u Italiji. Apenini puni su ostanaka to bilinskih, to životinjskih. Odmah u početku nastala je svadja. Svadjalo i prepiralo se tuj, jesu li to i sbilja pravi ostanci bilinski i životinjski, ili samo proizvod napomenute obrazujuće sile; nadalje, jesu li to i sbilja morske životinje i dodjoše li na vrhunce Apenina obćim potopom ili drugim kojim zemaljskim prevratom.

Leonardo da Vinci bijaše prvi, koji je počeo pozornim i oštrim okom okamine motriti, te je prvi uztvrdio, da su okamine u pećinah i sbilja morske životinje i da se sbilja morala dogoditi izmjena medju kopnom i morem.

On ju reče svojim protivnikom ovako: „Vi me mislite osvjedočiti, da je tajna sila naravi i upliv zviezda sve te školjke proizveo. Pokažite mi mjesto, gdje zviezde još i dandanas proizvadjaju školjke, toli raznolike po dobi i vrsti. A kako ćete mi svojom hypotezom protumačiti piesak, što no se u tom gorju u pojedinih slojevih u kamen pješčar pretvorio? Pomenuti pisac navadja više toga,

* To je dalo povoda, da su ljudi prije mislili, a i dan danas još mnogi misle, da je živio nekoč narod koji bijaše nečuvene jakosti i visine. Sada pako znamo, da su naši predji bili nizka stasa kao današnji Eskimosi ili Kamčaladi. Op. pis.

Digitized by Google

s-čega se moglo zaključiti, da je to gorje u davnoj drevnini bilo dno mora. To su velike misli Leonarda da Vincia, izrečene u 15. vieku. Sličnu je izrekao i parižki lončar Pallisy.

Leonardo da Vinci umre g. 1519., a nasliedio ga u nauku Fracastaro, koji za kratko vrieme izda opis okamina nadjenih oko Verone. Sličnih radnja bilo je i po ostalih strana Evrope. Nikada nije slika toliko vriedna, kao stvar sama, stoga počelo je okamine u sbirke sustavno razredjivati. Najznamenitija bijaše sbirka Woodwardova u Englezkoj, koja se i sada u visoko cieni. Pravu vriednost dobile su okamine tek koncem prošloga vieka po Verneru, koji je stvorio svoju neptunsku geologiju, a istodobno Wiliamom Smidtom, koji je njimi označio pojedine ležaje u Englezkoj, i Cuvierom i Lamarkom u Francezkoj. Uz prispodabljajuću anatomiju i sistematičku zoologiju još je i paleontologija (znanost ob okaminah), za koju si je Cuvier uajveće zasluge stekao.

Ostanci nekoć živućih organizma uzdržani su raznim načinom u materiji, koja ih je zakopala i to ili podpuno ili u ulomcih ili u otiscih, kako su već životinje bile veće ili manje, jače ili slabije, na kopnu ili moru živuće. Podpuno uzdržani su nam otisci i bilinski i životinjski. Tako imamo cielih okostnica mamuta (Eleptas primigenius), špiljar-medvjeda (Ursus spilaeus), jelena veleroga Cervus magaceros), morskog smaja (Plesiosarus), gušter-ribe itd.

U dobi kamenitoga uglevja ima dublja od 47 stopa promjera, pa je korenom i granjem podpuno uzdržano. Jugozapadno od Kaira u Egiptu ima cieli niz okamenjenih paoma.

Nekoje biljke i životinje propale su posve, te su nam od njih samo otisci poznati. U taložini, u koju je došao takav ostatak, nalazimo uviek dva otiska, tako kod lista gornju i doluju stranku plojke, a isto je kod riba, kukaca i ostalih životinja. Od školjka i puževa dobivamo troje: okamenjenu školjku, otisak i ukamenak (Steinkern), koji je postao, kad se tvarina, koja je medju ljušture ili u kućicu doprla, sasvim otvrdnula. Kadšto nadjemo samo ukamenak, a to biva svagda, kad je školjke bud uslied kemičkoga ili fizikalnoga procesa nestalo. Nadalje imamo samo ovapnićenih (kalciniranih) ostanaka, koji su pridržali organičku tvarinu iznutra, te su samo na spoljašnosti vapnikom preobučeni. Ovapnićenih ostanaka naći je ponajviše u sipkom kamenju i ilovači u špiljah i drugih naplavinah. U starih vapnicih ima i takovih okamina, koje su posve u dvrstu pretvorene, te ih možeš razpoznati samo po formi njihovoj, a kad se kamen razkoli po nutarnjem organizmu.

Sad mi je još odgovoriti na ova dva pitanja: 1. kako postaju okamine; a 2. kakovu korist crpimo s-okamina?

Predstavimo si n. pr. jezero, baru ili močvaru, oko kojih ima dublja i drugoga bilja. S-ovih pada lišće na površinu vode, a kada se ove napije, potone na dno.Poplavom ili bud kojim načinom nadodje namuljina pjeskovita, laporna ili vapnenita. U toj namuljini ima množina toga lišća. S-vremenom se ova namuljina novimi naslagami potrši i otvrdne. Sada imamo u toj tvrdoj tvari ni cielu cvjetanu dublja i bilja, štono je oko jezera ili močvare raslo, te bi nam bilo svje-

Digitized by Google

dokom za tadanju cvjetanu, ako bi ove bud kojim načinom nestalo. Na isti skoro način postaje i treset. Ako pomislimo, koliko bilinskih i životinjskih ostanaka rieke svake godine sa sobom nose i koliko ih bud pokapaju ili na pramištu naslažu, nemojmo se ni najmanje čuditi velikoj množini okamina, kojih tuj nalazimo. Liep nam je za to primjer rieka Mississipi u sjevernoj Americi, koj svake godine na hiljade dublja nosi, te sve ili na ušće ili u more nosi i tuj zakapa. Životinje propadaju na razni način, a i ostanci im se razno sačuvaju. Pogine li životinja, to se meso raztvori, a kosti ostanu neoštećene. Ako ih zemlja pokrije, te zrak više uplivati nemože a mastne se tvarine izluče, to se kosti posve okamene.

Po jamah i jarugah pogine mnogo životinja, budi da se briegovi poruše, budi poplavom, a ostanci im se sačuvaju na viekove. U vulkaničkih okolicah pokrije pepeo i rapili (sitno kamenje, koje vulkani izbacuju) svukoliku faunu i floru one okoline. Erupcija Vesuva 79 god. pr. I. daje nam liep primjer, kako pepeo pokriva. Iste godine propadoše Stabeae, Pompej i Herculanum, a pepela se tuj nagomilalo u visini do 60, a mjestimice i 120 stopa. Taložine pako mogu biti na jednom mjestu manje a na drugom veće, a tim nastaju nižji ili višji brežuljci. Na mnogih mjestih uzdigle su se taložine i do visokih gora, kad su ih vulkanske i neptunske prodorine nadigle. Na taj način došle su okamine morske na površinu, te su nam dokaz tadanje živuće nesamo faune već i morske flore.

Predaleko bi me odvelo, da nabrajam sve moguće načine, kako se organizmi sačuvati mogu, te ću samo spomenuti, što s-njimi tečajem vremena biva. U obće svaka tvarina, koja organizme zakapa, prodire u njihovu nutarnjost i sebi ih asimilira, pridržav si dakako njihov oblik, i tako nam dopanu ruku razni oblici organizma, ali od posve druge tvari, nego li su nekoč bili.

Valja mi sada još odgovoriti na 2. pitanje: „Kakovu najme crpimo korist s-okamina“ ?

Okamine sakupljati činilo se je negda, a čini se mnogim i sada kao igračka, akoprem je stvar u sebi velevažna. Da nejma okamina, mnogo bi nam toga bilo tajnom, a i odnošaji kore zemaljske nebi nam bili tako poznati, kao što ih dandanas poznamo.

Okamine opisuju nam faune i flore mnogih prediela.

Iz zemaljskih slojeva i u njih sadržanih okamina čitahu zemljoslovci kao iz kakova sgodopisa poviest zemlje. Okaminami si dakle napisala zemlja svoju poviest sama. Nekoliko komadâ fosilnih pužića, donešenih u Evropu iz Afrike ili s-drugoga kojega kraja svieta, pripoviedaju nam poviest one okolice. Da nije okamina, nebismo znali da je u zemljah, kojih su sada vrhunci ledenjaci te vječnim sniegom pokriveni, nekoč ugodno podnebje vladalo i tropičko bilje uspjevalo. Eno nam Švicarske, u kojoj je nekoč rasao koričnjak i tropička paprat uz divne paome. U polarnih pako stranah ima čitavih redovâ paomâ i drugoga tropičkoga bilja. Okaminami doznajemo, da su u Evropi živjele nekoje životinje, kojim je sada domovinom južna Azija ili Afrika. Sibirija bijaše domovinom mamuta, a Sicilija domovinom nosorožca, lava i drugih još sada živućih ili izumrlih životinja. U

Digitized by Google

trećoj tvorbi predpotopne dobe živili su majmuni i u hladnijih krajevih Evrope, kao što nam to svjedoče ostanci izkopani u Englezkoj i današnjoj Francezkoj. Da nejma okamina, odkuda bismo znali, da je i naša domovina imala kolosalnih četveronožaca. To nam zasvjedočavaju ostanci nosorožca jednoroga i golemoga ljenjivca (Megatherium giganteum) izkopani kod Županje. Odkuda bismo znali i to: da je veći dio naše domovine bio pokrit morem, da nam to nesvjedoče okamine izkopane u raznih stranah naše domovine. Osobito je s-okamina na glasu naš Radoboj i Sused.

Radoboj i Sused imadu ostanaka to bilinskih to životinjskih. U Susedu ima od mekušaca: ostriga, krapulja, pokrivača, lisanka itd. Radobojski lapor ima liepu faunu člankovaca, odtud poznato nam je preko 400 kukaca, samo šteta što se to blago po drugih (bečkom i gradačkom) muzejih nalazi — a ne u domaćem. Okamine zasvjedočavaju nam i velike prevrate, koji su se na našoj zemlji dogodili. Okamina naći je i u visini od 16400'. A kako dodjoše ti ostanci, koji pripadaju ponajveć morskim životinjam, na te vrhunce? Nikako drugačije, već prevratom, kad se iz mora nadiglo gorje, kao što se još i dan danas dižu otoci. Velevažno je što nam okamine označuju i pojedine formacije, što je osobito znamenito po zemljoslovce. Kad bi n. pr. naišli na ostatke papratnoga lišća i stabalja, znali bismo da pred nami leži formacija ugljevna. Kad vidimo u vapniku školjke: Pecten, Venus, Cardium ili puže: Cerithium, Trochus, to znamo da spada na formaciju terciarnu, jer ovih školjka i puževa nećeš naći u nijednoj drugoj formaciji. Svaka u obće formacija ima okamine sebi karakteristične, te pomoćju ovih zemljoslov lako označi formaciju kraja, ma i sam tamo nikada nebio. S-okamina ima ciela znanost, koja se znanstvenim imenom paläontologija zove. Ova znanost mlada je jošte, te stoga i nepodpuna. Dosada su točno iztražene: Englezka, Njemačka i Francezka. O Americi znamo malo, a o Africi, Aziji i Oceaniji posve ništa.

Velevažno je pitanje za svakoga nas, ima li i okamenjenih čovječjih kostij. O tom ću obširnije progovoriti u članku „špilje koščanice“, koj će naše glasilo „Napredak“ naskoro doneti.

D. Hirc,
izpitani učitelj.

Poslanica.

Gospodine uredniče!

„Die ziffer des lehrergehaltes ist zugleich der barometer der geistigen entwickelung des volkes“. Ako je tko pasivan, kad može i mora po dužnosti podupirati napredak narodnih škola t. j. učiteljstva, varvar je; ako li je pako aktivan, t. j. radi proti poboljšanju i napredku učiteljstva, vandal je 19. stoljeća“.

Kad sam se povratio sa svoga skoro dvomjesečnoga puta iz Beča, Češke i Saksonske, gdje sam se uz svoju hist. geogr. struku rado i mnogo bavio uzornim školstvom u onih stranah, našao sam kod kuće u „Kat. listu“ od 4. Rujna 1873. g. članak „Obuka i uzgoj u Americi“ od nekakvoga bezimenjaka pod

Digitized by Google

znakom R. Taj je članak ponajviše naperen proti praktičnosti uzornih škola sjev. Amerike, a napose proti povišenju plata hrv. učitelja, jerbo su tobože i u Americi dosta slabe plate učiteljske.

Bezimenjak R. priznaje sám, da nepozna dobro amer. škole, a ono što zna, vadi iz njemačkih novina i to samo iz onih, koje su njemu poštene, „jerbo njemački školski listovi izvješćuju često posve krivo o plaćah, koje imaju učitelji u Americi.“ —

Tim priznaje sam jednostrani — t. j. krivični bezimenjak:

1. da nerazumije stvari, o kojoj ipak piše i hoće da druge poduči, te će i oprovrgne;

2. kaže sám, što se inače samo sobom razumije, da nemari saslušati drugu t. j. protivnu stranku; svatko pako dobro zna, kakav je onaj sudija (t. j. zove se kadija), koj samo jednu stranku presluša. Tko nemože protivnika saslušati i trpiti, pogan je, jer je nepravedan, a to nije ni liberalac ni čovjek, jer čovjek, mora biti bogu sličan. Liberalan je čovjek za to samo onaj, koj može biti pravedan i naproti protivniku; a jerbo to privilegovani nemogu biti, zato su proti bogu, i proti ljudem pravednikom t. j. liberalcem u plemenitom smislu ove rieči.

3. Učeni bezimenjak veli: „U obće nije plaća amerikanskih učitelja u gradovih veća nego 600 dolara. — „Uzmite sada, nastavlja on, da se amerikanskomu učitelju izplaćuje nagrada u papiru tako, da jedan dolar nevriedi više, nego 1 fr. 45 nč. (sic!)“. I tu taj čovjek divlje ćudi zlo računa i prispodablja, jer da je zavirio u „I. von Littrow's handbuch zur umrechnung der vorzüglichsten münzen, masse und gewichte aller länder, vierte auflage, herausgegeben von Karl von Littrow, director der kk. sternwarte in Wien, 1870, našao bi, da „1 dollar in nordamerikanischen freistaaten iznosi 100 cents (kupferm.) ili 2 fl. österr. währung i 3.1 kr.; a 1 dollar-piaster zu 10 dimes, 100 cents, oder 1000 mills 2 fl. 16.5 kr. österr. währung, te napokon dollar-kurant samo New-York-rechnungsmünze 1 fl. 68.5 kr. österr. währung. A to je znatna razlika od 1 f. 45 nč. K-tomu je u svom bjesnilu zaboravio bezimeni R. na vriednost i kredit novca amerikanskoga naproti austrijskomu, zaboravio je i na agio i na to, kako si ondje, gdje je sviet bogat, gdje ima veoma mnogo imućnih trgovaca i sto i sto prilika, u kojih si može učitelj američki više izvan škole zaslužiti, nego ima plate kod nas učitelj na preparandiji ili nadzornik škola u c. kr. vojnoj krajini! — Kad bezimeni bjesnitelj ovakovimi razlozi upućuje hrv. svećenstvo, čitateljstvo i državni sabor, da nepoveća onako plate hrvatskim učiteljem, kako bi mogao i morao te kako to u narodnom i prosvjetnom interesu traže hrv. učitelji, pokazuje ne samo svoje neznanje — quoquae ignorat blasphemat —, nego pokazuje zlobno opako srce i divlju ćud! Još nije hvala bogu nijednomu hrv. učitelju na um palo, da ustane proti siromašnim kapelanom i manje imućnim župnikom, koje zagr, nadbiskup pozivlje, da se prijave za povećanje plate, ako im je čist dohodak na godinu popreko manji od 500 f. a. v., akoprem nejmaju obitelji, kako ožcnjena većina učitelja. Tako zloban i divlje ćudi nije nijedan hrv. učitelj, što im na čast služi, da bi išao dokazivat, da ka-

Digitized by Google

tolički svećenici u Americi, Njemačkoj, Italiji itd. imaju slabu platu, pa da se neka hrv. kapelanom i župnikom nepoveća plata i nepoboljša materijalno blagostanje samo zato, jer tobože nigdje nije bolje. Tako demoralizovani i pokvareni nisu jošte hrv. učitelji! Da čovjek divlje ćudi zna, što mora znati svaki prosvjetleni poštenjak, da „das schicksal eines volkes, seine blüte wie sein verfall hängen in letzter instanz von der erziehung ab, die seiner jugend zu theil wird. Daraus ergibt sich mit eben so unwiderleglicher gewissheit das weitere axiom: dasjenige volk, welches bis in die untersten schichten hinein die tiefste und die vielseitigste bildung besitzt, wird zugleich das mächtigste und das glücklichste sein unter den völkern seiner zeit; unbesiegbar für seine nachbarn, beneidet von den zeitgenossen, oder ein vorbild der nachahmung für sie". Dr. Josef Nahlowsky, allgemeine praktische filosophie (ethik) vorrede XX. s.

Da bezimeni pisac nije sinja neznalica i čovjek divlje ćudi, morao bi znati i čvrsto vjerovati, ter za istinu držati, „l' instruction et la liberté sont les bases de toute harmonie et de toute prospérité humaine". (Nastava i sloboda temeljem su sve i svake harmonije i svake sreće čovječanske). Nastava, školstvo najveći je neprijatelj despotismu (l' ennemie la plus inespugnable des despotes — est l' instruction).

Neznani i bezimeni čovjek divlje ćudi ruga se onim, koji se pozivlju na amer. škole i njihov upliv na Evropu. Tim na novo pokazuje svoje neznanje, jer nezna, koli blagoslovno djeluje na Evropu prekomorsko povjetarce iz Amerike, pokazuje, da nije ništa pametna čitao, nit je vidio dosta lošu inače u tom svjetsku izložbu u Beču.

Gospodine uredniče! I djeca znaju, da svaka inštitucija na ovom svietu ima svojih nedostataka, mana, — pa tako i moderne škole u Evropi i Americi. Bezimeni pisac sliedi glede američkih škola način neprijatelja kat. crkve, koji su odvraćali i odvraćaju od nje pravovjerne medju ostalimi ovako: Čuvajte se te crkve, jerbo je nepodobština nauke Isusove; drugo joj svećenici misle, drugo sbore, a treće tvore; Članovi su ote crkve robovi, jer moraju mnogo toga činiti i vjerovati proti osvjedočenju. Celibat je pobožnom željom bio pape Grgura VII. proti Turkom, a u praksi se slaže većinom s naukom Mubamedovim o višeženstvu. Katolicizam i jezuitizam jedno su, te ista zapreka i nakaza napredku, slobodi, čovječanstvu itd. itd. Procesije i posti pravo su farizejstvo, a izpoviest i zloporaba prošćenja iliti sborovi pravi su škandali i orgije, kojim samo možeš para naći u bogoštovju feničkom boginji Ašeri i u rimsko-vizantinskoj izkvarenosti; itd. itd. — Tako vam vojuje bjesni bezimenjak proti školam u obće, a hrv. i američkim napose.

Tako vojevati niti može niti hoće neokaljano učiteljstvo hrvatsko. I bog ga sačuvaj metode i načina tirolsko-rimskoga i vizantinskoga sloga! —

Da nije bezimeni pisac čovjek divlje ćudi, bio bi otišao u Austriju namjesto u Ameriku, pa bi bio našao „Gesetz vom 28. jänner 1873. §. 1. Der ordentliche gehalt eines lehrers beträgt in einer schulgemeinde I. klasse (u

Digitized by Google

nas u gradovih) 800 fl, ö. w., in einer schulgemeinde II. klasse (u nas u trgovištih) 700 fl., in einer schulgemeinde III. klasse (u nas po selih na ladanju) 600 fl., ö. w. (als minimum)".

§. 3. Jede dienstalterzulage (gesetz vom 5. april 1870. zahl 35. §. 30) ist fortan mit 50 fl. ö. w. zu bemessen. Jeder lehrer kann im verlaufe seiner dienstzeit sechs (6) dienstalterszulagen erwerben" (t. j. najmanje 300 for. uz 800—600 for. plate).

§. 7. Unterlehrer, welche kein lehrerbefähigungszeugniss besitzen, erhalten eine renumeration, welche in schulgemeinden I. klasse (u gradovih) 400 fl., in schulgemeinden II. und III. klasse 350 fl. ö. w. beträgt. (u nas nejmaju toliko ni izpitani učitelji!) —

Nach erlangung des lehrerbefähigungszeugnisses beziehen die unterlehrer (pamtite dobro: podučitelji, a ne pravi učitelji i nadučitelji) in schulgemeinden I. klasse 600 fl., in sculgemeinden II. klasse 500 fl., in schulgemeinden III. klasse (na selu podučitelji) 400 fl. jährlichen gehalt". —

Zatim gesetz vom 18. april 1873:

§. 3. Der systemmässige gehalt der wirklichen lehrer an staatsmittelschulen (gymnasien, realschulen, nautische schulen) sowie der hauptlehrer an den lehrerbildungsanstalten, (praeparandien, paedagogien) wird für Wien mit 1200 fl. und für die übrigen orte mit 1000 fl. festgesetzt". Uz to 20 % stanarine i kvinkvenalke od 200 for. a. vr. i skuparine 150 do 200 for.

Mi ovo navlaš u njem originalu citujemo, da vide i oni, koji gledaju na očale „čovjeka divlje ćudi".

Čemu i zašto u Ameriku — in die ferne schweifen, das gute liegt ja so nahe, kad imamo tako blizu bolje i spodobnije primjere! Uz to si austrijski učitelj može stoput više zaslužiti i privrediti izvan škole, nego li hrvatski.

Svaki razboriti i inteligentni patriot i naprednjak zna i uvidja, da narod ima veću, ili barem jednaku korist od škole t. j. od učitelja, koju od crkve t. j. od župnika. Zato, jerbo učitelj s-obitelju ima veće potrebe, a narodu je koristniji nego župnik bez obitelji, morat će narod prije ili poslie platu i dohodke učitelju tako udesiti, da bude većina učitelja ravna većini župnika, ili podsudcem (pristavom) ili kapetanom kod vojske. — Za to traže hrvatski učitelji u **sadašnjih** financijalnih i političnih okolnostih kao minimum samo onoliko, što imaju izpitani podučitelji u Austriji t. j. minimum 600 for. a. vr. uz slobodan stan i potrebit vrt.

Toliko pako ima popreko **većina** hrv. župnika. Nejma se tu gledati na predsude i školske nazovi-godine, nego na korist, koju narod i prosvjeta imaju od jednoga i drugoga. Neka nam protivnici dokažu, da narod danas ima veću korist od župnika, nego li od učitelja i škole, i da će ju moći imati u buduće?

Mi bismo mogli pisca bez imena pitati, da li on, kako je vjerojatno, drži pandure, sudbene služnike, lugare itd. za važnije po narod od učitelja?

Digitized by Google

Po §. 62. krajiških reforma od god. 1871. ima učitelj pučki s-obitelju 300 for.! — a može po §§. 32. i 38. ići s-istom poslie 40 god. učiteljevanja u mir s podpunih tih 300 for. krajiške vrednote!!! — a uredski poslužnik ima 300 for. sa 40 for. stanarine i 30 for. paušala na odielo po članku XII. istih krajiških reforma! — Za tim ima po članku XI. lugar 350 f., stanbine 40 f. i 40 f. paušala za odielo t. j. 430 f! — a učitelj samo 300! I poslužniku je šumarskomu mnogo bolje i laglje, jer ima po istom članku (s. 136.) 300 for., 40 for. stanbine i 30 for. paušala za odielo, t. j. 370 for! a učitelj opet samo 300! Uz to imaju poslužnici i panduri još i taj bene, što nepodpadaju pod plaćanje dohodarine usljed odpisa ug. ministar. financ. od 18. Srpnja 1873. god. br. 33, 300. Da tko saboru predloži ovo isto, da se protegne i na učitelje, izvrgao bi se smiehu većine tobožnje inteligencije.

Bezimeni se pisac ruga meni, što sam molio hrv. organe, da onom mjerom miere škole i školske oblasti, kojom mjerom miere sudove i sudačke oblasti, t. j. da ih kritizuju i opominju na točno i savjestno vršenje dužnostij.

Uz to sam molio, da se neka zauzimlju za školsko pitanje i sve važne reforme i napredne ideje, što no se pojavljuju u prosvjetljenih naroda i država u Evropi i Americi, kako to čine organi naroda civilizovanih. Čovjek se divlje ćudi rugajuć se učiteljstvu i prosvjeti uzto ruga meni još i za to, što sam tražio poseban list za srednje škole.

Tko pozna naše srednje zavode, kako nenapreduju, nego strašno i silno nazaduju tako zvani „profesori, ravnatelji i nadzornici“, patriotsko ga srce boli, kada što takova čuje ili čita. Tko zna, kako ta gospoda predavaju i klasifikuju i vladaju našimi sred. školami, ako nije skroz i skroz pokvarena i otudjela srca poput g. R. u „Kat. listu“, mora proplakati nad mladeži i narodnom budućnosti. — To nisu puste rieči, nego gorko izkustvo, za koje imam groznih primjera i dokaza.

Gospodin uredniče! Buffon reče, da se čovjek po slogu onako pozna, kako ptica po perju (le style est l' homme même). Sudeći bezimenoga napadača na učiteljstvo po slogu, mora da je ili krojačeve ili čižmarove naravi, jer su kod prevrata i u raznih sgoda po empir. psihologiji oni takovi. Uz to je i nesretni celibat mnogo tomu kriv.

Kat. list se srdi na dra. Dittesa svakom mogućom sgodom. Napose mu predbacuje, da ima 4000 for. plate. — To nije mnogo, a kamo li preveć, kad uzmeš na um, što vredi pedagogij, koliko je posla pri tom, a s-druge strane, da mnogi kanonici, od kojih sviet i narodi nejmaju tolike koristi, imaju toliko i više dohodaka! Pa ipak učitelji neviču tako na te nekoristne dohodke. Isti „Kat. list“ veli, da su oni neprijatelji kat. crkvi, koji bi radi crkvena dobra prodati, a svećenstvo pretvoriti u državne činovnike. Budite kršćani! što nećete da vam drugi čine, nemojte ni vi njim činiti. S-toga je isto tako neprijatelj školam t. j. učiteljstvu, koj im neda zaslužene plate, ili vojuje proti povećanju, dotično poboljšanju materijalnoga blagoslanja učiteljâ. Za to tko je glede napredka škola pasi-

Digitized by Google

van, počinja varvarstvo, a tko radi proti školam, počinja vandalstvo. — Što se tiče dra. Dittesa, ja i moji jednomišljenici znamo, da nije prijatelj Slovenom, što on netaji, nu od njega samo ono primamo, što držimo i nalazimo za dobro po hrv. škole i narodnu prosvjetu, neglededć na razlikost vjere niti narodnosti, kao što to činimo i sa svakim drugim čovjekom.

Bezimeni je pisac bez sumnje mislio, da će već ovoga zasjedanja saborskoga doći na rješavanje ona peticija hrv. učiteljstva glede povećanja plata; za to je odgovarao svojim putem i načinom u rečenom listu i članku, da sklone koga toga na vandalizam ili barem varvarstvo 19. vieka.

Gospodine uredniče! ovo se nemože mûkom mimoići u sadanjih okolnostih, a to tim manje, jer je obći nedostatak svih modernih parlamenta i njihovih većina taj, da imaju u svojoj sredini najmanje i najhrdjavije zastupano školstvo i nastavu, kojoj nisu najveći prijatelji, osobito ne pučkim školam, koje su temelj narodnoj prosvjeti i većini puka. Većine saborske zato 1. nerazumiju, a 2. nejmaju dosta srca za pučku prosvjetu. U nas je samo sveučilište t. j. krov narodne prosvjete postao popularnim, a za temelj se nepita. Žalostna, ali gorka istina! — Još je žalostnije, da javni organi ni oblasti nejmaju dosta srca, dobre volje i energije za pučke škole! — Sve je to mogao svaki motritelj dosada opaziti, a osvjedočit će se i u buduće napose. To ja od srdca sažaljujem!

Napose sažaljujem to, što se našao opet takov neprijatelj školam hrvatskim, kakov je onaj bio, koj je u grčkoj izreci tražio exkuzaciju za svoju pedag. didaktičku nesposobnost, a ponosio se perjem Civilte Catolice glede Darwina. — Ovakovi učitelji crkve škode ugledu i popularnosti hrv. svećenstva, kojega se većina mora protiviti ovakovim halucinacijam, jer većina hrv. svećenstva rado pristaje uz potrebit i razuman napredak moderne prosvjete.

U Karlovcu, 26. Listopada. Petar Tomić.

Raznice.

— Povodom novoga preustrojenja Vojne krajine imenovalo je c. k. glavno vojno zapovjedničtvo kao zemaljska upravna oblast za okružne školske nadzornike s-većom plaćom: gg. Andriju Kneževića za nadzornika u Gospiću, te ga pridielilo gl. vojnomu zapovjedničtvu u odsjek za bogoštovje i nastavu u svojstvu zem. nadzornika za pučke učione; M. Stojanovića za nadzornika u Ogulinu, Franju Dürra za nadzornika u Petrinji, ostaviv ga i nadalje u njegovom dosadašnjem službovanju u odsjeku za bogošt. i nastavu; nadalje za nadzornike s-manjom plaćom: gg. Franju Tičaka, opredieliv ga na službovanje u Gospić; Antuna Otovčevića ostaviv ga za sad kao profesora na učiteljištu u Petrinji; Jakova Bobinca za nadzornika u Novoj Gradiški; Antuna Lisca za nadzornika u Vinkovcih, Teofila Dimića za nadzornika u Mitroviei. Ravnatelj gradjanske škole g. Dragutin Dürr ostat će i nadalje kao nadzornik u banskom okružju; dosadanji nadzornik g. Ivan Spudić, koji je po novom razdieljenju vojne krajine prekobrojan, stavlja se uslied točke 45. zakona od 15. Lipnja t. g. 1. Studenom u stanje razpoloživosti. Dosadanji pako referent u odsjeku za bogošt. i nastavu g. F. Viktorin kao prekobrojan imenovan je s-dosadanjom platom oficialom 1. razreda u nutarnjem odsjeku.

— G. Mitar Vurdelja imenovan je ravnateljem gradjanske škole u Petrovaradinu.

— G. Šimun Križan postao je učiteljem u Sv. Gjurgju u Slavoniji.

Digitized by Google

— Profesorski kongres u predmetu sliepačkih zavoda držan je ove godine u Beču. U prvoj sjednici, u kojoj je predsjednikom izabrani dr. Frankl pružio kratki historijski pregled vrhu naobrazivanja sliepaca, te je na tom polju inicijativu prisvojio Niemcem, koji su 82 godine prije Francuza počeli sliepce duševno naobrazivati — držao je Wilhartitz (St. Louis) zanimivo čitanje o američkih sliepcih, kojih stanje, zavode i zanimanja je polag pojedinih država obširno opisao. U 2. sjednici predavao je Moldenhawer, ravnatelj sliepačkoga zavoda u Kopenhagenu, o uzrocih, radi kojih uzgoj sliepaca dosele još nije došao do obćenitih rezultata. Zatim je kongres jednoglasno izrekao potrebu, da se ustroje predškole za sliepce i — poslie predavanja bečkoga ravnatelja Pablaška — da se u sliepačkih zavodih glasba uvede kao naukovni predmet Nadalje smatra kongres potrebnim, da se u zavodih za izstupajuće sliepce ustroji podporna zaklada, a u pogledu ustanovljenja jednoličnoga načina pisanja izabran je odbor, koj će uspjeh svojega posavjetovanja kasnije obnarodovati. Izrekav još potrebu više reforma, te povjeriv agitaciju u predmetu uzgoja sliepaca jednomu stalnomu odboru, zaključio je prilično dobro posjećeni kongres svoje poslovanje dne 9. Kolovoza, te će se g. 1876. opet sastati u Draždjanih.

— Na švajcarskoj skupštini tjelovježbača dokazao je neki govornik, da ono vrieme, koje dosele običajemo u školah obratiti na tjelovježbu, nije dovoljno te po njegovu nazoru bilo bi potrebno šest satij. Osobito preporučuje djevojkam tjelovježbu. — Spominjemo još, da „Hann. Schulzt.“ želi, da se u školi svaki dan preduzima tjelovježba. Poslie pol sata marljiva čitanja ili pisanja — veli — kad učitelj opazi da je nestalo potrebne pozornosti — neka se na časak stavi na stranu knjiga, pero i tabla, pa neka se preduzmu najjednostavnije i najlaglje tjelovježbe, koje se i medju klupami obaviti mogu. Ove vježbe podnipošto nečine učenike raztrešenimi ili divljimi, nego ih većma priučaju na red i točnost, te će i učitelja boljma ljubiti i štovati. Pa možemo dodati, da bi se tako ponešto nadoknadilo i onij 6 satih, koje Švajcari žele.

— (Pomor berlinskih učitelja). Polag štatističkih podataka umrlo je u Berlinu od god. 1867 do 1868 5 učit. u poprieènoj dobi od 39 god., od g. 1868 do 1869 9 učit. u poprieènoj dobi od 37 god., od g. 1869 do 1870 7 učit. u poprieènoj dobi od 37 god., od g. 1870 do 1871 5 učit. u poprieènoj dobi od 39 god., od g. 1871 do 1872 12 učit. u poprieènoj dobi oo 46 god. Umrlo je dakle do 1872 god. ukupno 38 učitelja, i to 19 njih u dobi izmedju 30 i 39., 13 u dobi izmedju 40 i 49 god., 3 izmedju 50 i 59 god. a trojici samo bijaše preko 60 godina. Poprieèna dakle doba bijaše u tih 5 godina 40 $^{3}/_{4}$ god. Uzme li se na um, da su ti učitelji zaèeli u Berlinu službovati u poprieènoj dobi od 30 god., a da su se kod natjecanja morali izkazati lječničkom svjedočbom o podpunom zdravlju; uvaži li se nadalje, da učitelji nisu izvrženi pogibelim n. p. poput željezničkih radnika, nego da su se bavili jedino podučavanjem, to će biti po tih podatcih malo stališa, kojim bi bio odmjeren tako kratak život, kano li učiteljem, a navlastito pako učiteljem berlinskim.

— (Pomanjkanje učitelja u Koruškoj.) Pišu, da je posljednje vrieme oko 70 koruških učitelja u druge zemlje kompetiralo. Zašto? lako će svatko pogoditi.

— (Poznatoga bečkoga ravnatelja Bobiesa) preporučilo je dolnjo-austrijsko zemaljsko vieće opet za kotarskoga školskoga nadzornika.

— (Ženska obrtna škola u Pešti.) Nastojanjem peštanske ženske obrtne zadruge otvorena je početkom ove škol. godine u Pešti ženska obrtna škola, kojoj je i država stalnu podporu obećala. Ravnateljkom joj je Adela Hörcher, koja se za to zvanje u inozemstvu pripravila. Gore pomenuta zadruga odlučila, je da će odsele glavnu pozornost obratiti na tu školu, te nastojati, da ju učini uzornim zavodom.

Kad će se u Zagrebu podići takova škola; ili je možda netreba?

— (Cislajtanskomu školstvu nije zapalo nikakovo odlikovanje na svjetskoj izložbi.) Za čudo je, što su si mnoge druge zemlje stekle odlikovanja svojimi školskimi izložbami, a Cislajtanija ostade praznih ruku. O toj zanimivoj stvari piše „Volksschule“ sliedeće: Kadno su bile priznane počastne diplome Belgiji, Francezkoj i Ugarskoj, nastade debata, kakovo li bi se odlikovanje imalo podieliti austrijskomu ministarstvu, te se porodi iz nje čitava prepirka, jedni bo bijahu za to, da mu se podieli počastna diploma, a drugi opet zagovarahu, neka mu se podieli kolajna za napredak. Kad je za to doèulo ministarstvo, dojavi porotnikom, da neće nikakova odlikovanja, jer da je hors concurs.

— Pravi domoljub. Nedavno je preminuo u Veroni A. M. Bentegodi, doktor prava, gradski vieènik i školski nadzornik u Veroni, te je sav svoj negibivi imetak u vriednosti od 600.000 lira ostavio školam rečenoga grada, i to 30.000 lira izključivo za podizanje zabavišta.

— Iz Liona. Gradsko zastupstvo lionsko zaključilo je: 1. da se ukine školarina; 2. da imadu u školah podučavati, te školami upravljati jedino učitelji svjetski, koji se za to sposobnimi izkažu.

Izdaje ga „Hrv. ped.-književ. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 31. U Zagrebu, 1. studenoga 1873. Tečaj XIV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka, novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora“. Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Školstvo na svjetskoj izložbi u Beču.

Ako je svakoga iole naobražena vuklo ove godine u Beč, da se nagleda i nadivi čudesom, što su ih ondje nagomilali narodi cieloga svieta, to je učitelja vukla još i želja, da vidi i da se osvjedoči, kako je sa naobrazbom raznih tih naroda, a osobito onih, koji se na tom prosvjetnom poprištu natječu i za lovorike otimlju.

Pa ako ga i kako zaniela krasota i divota nebrojenih umotvora u veličanstvenoj izložbenoj sgradi, vuklo ga ipak, da čim prije ugleda izložbu najveće umjetnosti, sredstva najme za uzgajanje i obrazovanje čovjeka te posljedaka toga uzgajanja i obrazovanja. Dakako, da se uzgojstvo i školstvo u obće nemože takmiti s-drugimi strukami, nit se tako sjajno predstaviti, kano raznovrstni obrti i umjetnosti.

Ta upravo svrhu i posljedak uzgajanja i obrazovanja, moralna najme i naobražena čovjeka nemožeš izložiti, a sve što možeš, jesu samo sredstva za uzgoj i obuku, te neke učeničke radnje. Pa i sam rad učiteljev, umjetnost njegovu kako ćeš predstaviti? Iz samih sredstva opet neda se još na vlas prosuditi u kakovu li je gdje stanju školstvo, jer i uz najljepša sredstva mogu biti jako loše škole; a napokon ni radnje učeničke nemogu odlučivati, jer nismo sigurni, da li se kod izradjivanja savjestno postupalo.

Razmotriv sve, što je izložba pružala iz školstva, t. j. iz XXVI. hrpe, možemo reći, da se u obće mnogo učinilo, da bude ta hrpa što podpunija i poučnija, ali moramo ujedno izjaviti, da ima upravo u njoj mnogo nedostataka. Velika je već mana u tom, što nije školstvo raznih naroda i država izloženo na okupu te u savezu tako, da bi mogao motritelj sravnjivati i pojedine izložke, kao i ukupno školstvo jednoga naroda sa školstvom drugoga i inih naroda. Bila je tu zastupana jedna i druga pôla Austro-ugarske monarkije, Njemačka, Švajcarska. Švedska, Belgija, Francezka, Portugalska, Amerika itd., ali svaka napose, te si mogao pojedine izložbe jedva naći, a kamo li jih medjusobno sravnjivati. Sama Austro-ugarska mon. izložila je svoje izložke na tri ili četiri mjesta, a ostalo bilo je tako razštrkano, da je upravo truda stajalo, dok si sve u onom reć bi labi-

Digitized by Google

rintu našao. Nadalje nisu bili svagdje pojedini izložci ni najbolje poredani, negdje upravo samo pobacani, drugdje opet veći dio (osobito knjige) pod ključem, da ih nisi mogao pobliže razgledati. Čini nam se i to za neshodno, ili barem za sravnjivanje neprilično, što su neke države izložile sgrade, nacrte sgradâ i učila upravo onakova, kako se gdje rabe, a druge opet samo ideale od takovih sgrada, učila itd.; tuj ti je dakako mučno suditi, dok se potanko o svem neubaviestiš. Možemo u obće reći, da onoga, koji je vidio i proučio izložbu učila god. 1870. u Beču i 1871. u Zagrebu, nije upravo mnogo novoga zateklo van izložbe švajcarske, amerikanske i švedske; pače mnogo si toga mogao onda bolje i sustavnije proučiti, nego li sada.

Toliko o školstvu na bečkoj izložbi u obće, a sada ćemo priobćivati izvještaje o izložbah pojedinih naroda i država napose, štovano pako čitateljstvo neka izvoli dalje o njih suditi samo. Zaredimo dakle izvještajem o školi austrijskoj.

Uzorna austrijska škola.

Na jugoistočnoj strani izložbenoga perivoja u Beču, nedaleko 1500—2500 vjedrenih lagava, u kutu sasvim skoro osamljenom, kanoti prava pepeljuga — stoji austrijska uzorna škola. To vam nije škola austro-ugarska, već jedino „austrijanska“. Nisam zaisto samac u čislu onih umrljivih, koji se smetu, neznajuć, bi li si uz rieč „austrijska“ zamislili cielu tako zvanu Cislajtaniju, ili samo nadvojvodinu Austriju, ili nekoliko ovih ili onih zemalja.

Puklo kuda puklo, stupimo u nju; nu prije treba da si uredimo nekoje pogriešne misli.

1. Zaisto bi pogriešio svaki, koj bi mislio, da se položajem škole na mjestu tako odaljenom imalo možda naznačiti, da istu školu osobito štuju, da nereknem odlikuju. Recimo, kako je: u onom kutu ima ti ujedno kućarica, hlieva, — to je dakle pravo selce: ista škola jest ogledalo jednorazrednoj seoskoj školi, — pak ju upravo zato sagradilo tamo a ne drugdje.

2. Kad su Švedi, Amerikanci, pak i Španjolci svoje škole gradili i dogradjivali, onda se istom zamislilo, da se ima sagradit i austrijanska. Svaki ga bludi, koj misli, tim da se je htjeo pripomenuti, kako se je u Austriji istom po Kraljevu Gradcu i Sadovi začelo misliti na školu. Recimo kako je u istinu: uviek treba goste odlikovati. Prije ju speci, onda reci.

3. Austrijansku školu nije sagradilo troškom državnim, već prinesci, darovi pojedinaca. Tim se podnipošto nemisli: „država ima za sve dosta novaca, samo ne za škole“, već ovo, „gradjani na ništa netroše novaca tako ohotno, kako na škole“.

To vam nije potlenšica, već na sprat uzdignjena, uza to je ugledna, ali nipošto veličanstvena; jest u sredini dosta velike ograde. Na čelu joj čitaš: „Schule“, na strani, obraćenoj ogradi, udaraju ti u oči dva alegorična kipa: Marljivost i nagrada. U sgradu ulazi se dvojima vratima; sjevernimi, koja brani od kiše pristrošak, ide se i u školu i u stan učiteljev, zapadna pako vode te jedino k-učitelju. Pred sjevernim ulazom jest prostor, gdje se ljeti uče djeca gimna-

Digitized by Google

stiku; vidiš tamo i nešto sprava za istu. Od ovoga mjesta na zadnjoj strani jest sgrada, gdje je kolnica, sjenik, staja, komora i prostrana dvorana za gimnastiku, koju rabi občina za razne svečanosti, nemanje djeci je radionica. U istoj vidiš osim sprema i orudja za gimnastiku, ujedno stolarski stol, blanjalo i druga orudja za prigotavljanje drva i željeza.

Ovu radionicu izumi dr. Er. Švab, koj je ujedno ravnao čitavo gradjenje i položaj škole. Isti dr. Švab rekao je svoju o radionicah u spisu: „Die Arbeitsschule als organischer Bestandtheil der Volksschule“; čim hoće, da škola prihvati i ručni rad kanoti spasonosno praktično uzgajalo, da tako dječarac zadobce privikne na različne poslove mužke, košto se djevojke vježbaju u pletenju, šivanju itd.

Škola da bude u tom samo priprava; na dan dovoljan bi bio po jedan sat. Ovdje mi nije ovu misao na široko razpredati; jer je očito, da se nemože izvesti. Zar ne, da bi se imala djeca istim pravom priučati i na radnju tkalačku, krojačku, postolarsku, košto se na stolarsku itd.!? — U ostalom Niemci progovoriše o tom spisu obširnije, hvaleć što je dobra u njoj i primećujuć njegovu nepraktičnost.

Ali ipak mi veoma godi nakana dra. Švaba, kojoj je prava jezgra u tom, da se tom radnjom ima priskakivati tjelesnomu razvijanju mladeži, da joj se zdravlje kriepi i jaća, da se u radionicah kanoti presieče ono uzastopno prenagnjetavanje duha i rušenje sila tjelesnih, u čem se u obće splohom grieši. Čini mi se, tuj je dovoljne nauke mnogim slavnim c. kr. kotarskrm viećem*, koja nastoje četvrtačne praznike dokinuti, pak odrediti, da se djeca samo pol dana ćednom odmaraju.

Evo nas sada u vrtu. Tuj vidiš nekoliko domaćih listnatih pak iglastih dubova, nemanje i grmova, za njimi tamo enò gredice raznih otrovnih bilina, blizu njih pako više liepih voćaka; odalje tamo penje se vinska lozica, uz koju imaju učenici svoje gredice za žita, krmu, korun itd.; nedaleko ti je sjemenište za voćke, naproti tomu imaju djevojke gredice za razno povrtelje, cviećе, konačno nemanjka tamo i razna u većem obilju zelinja za potrebu obiteli učiteljeve, a niti nekoliko ulinjaka kranjskih pčela. Prosti smrk dava ti dovolje zdrave i svježe vode za pilo, a nalazi se i razno sudje, nuždno za zalievanje bilja. Ovakov vrt bio bi zaisto dikom i ponosom svakoj školi, pak uza to i velikom korišću svakoj občini; jer pravo reći: škola gradi i stvara sve zlo i dobro jedino občinstvu. Dobro se postizuje jedino dobrim.

Evo nas sada i u školi, naročito u njezinoj vežici, (u predsoblju). Okolo uz zid jesu klupe, namienjene narednosti onih, koji dočekuju mladež, da ju sprovadjaju kućam njezinim. S-traga jest ploča, u kojoj su utesana imena osoba, koje su priskočile u pomoć gradjenju škole. Odozgor pako na zidu već pod stropom vidiš to u vežici, kako i na stubah, školi samoj, u dvorani za gimnastiku itd. bojom napisanih umjestnih izreka. Da se obuća očisti, tamo vidiš željezan strug, užljebičanu dasku i čvrstu rogožvu.

* A i našim nekim pedagogom. Ured.

*

Digitized by Google

Razi zemlje jest učiteljska radionica, gdje se nalazi pisaći stol, pregrade pune knjiga, pianino, slike i sbirka različnih učila, nuždnih za obuku gospodarstvenu. Na pianinu leži sbirka musikalija, u kojoj je sve, što je nuždno za obučavanje mladeži i za dalnje naobraženje učitelja, čim opet može jedino pripomoći zahtjevu občinara svojih. Šteta, što je sve ovo zamotano tako, da nije moći vidjeti niti napîsa, kamo li pako proučiti sadržaj njihov.

Iz ove radionice ujde se u veliku sobu, namienjenu porabi obitelji nčitelja, odovuda pako u kuhinju, pak u vežicu njegovu. Kuhinja i vežica bijahu zatvorene. U velikoj sobi jesu razna učila, kao: slike, sbirka leptira i kukaca, veliki modeli čestica bilinskih, osušeno bilje, postupni izradci željeza, stakla itd.; sadreni modeli za risanje, podpuna sbirka metričkih mjerila, uteza itd. Reći mi je ipak, da tuj nisam ničesa vidjeo, što bi se moglo krstiti imeni: vanredan, osobit; najveću čest svih ovih stvarij vidiš takodjer i u drugih odjelih izložbe. Ali zanimali su me veoma dra. Bocka sadreni plastični preparati, naličeni uljevitimi bojami, koji ti kažu razne česti čovječjega tiela, najme: oko, uho, prerez kože, zube, prerez glave, plući i srdce. Svega je na broj 30 kusa, i nije skupo. Tako je ciena šematičnomu modelu oka 2 talira 20 groša, onomu uha 3 tal. 10 gr.; onomu plućiju i srca 5 talira. Tim se hoće dokazati, što bi morala svakako imati svaka dobro uredjena škola*.

U sredini sobe leži na stolu debela knjiga, u koju je prosto svakomu ubilježiti svoju misao o cielom uredjenju ove škole. Marljivo se u nju bilježi; a kada to tako čitaš, to neznaš, bi li se mnogoj toj ocjeni nasmijao grohotom, ili pako briznuo u plač. Tako ti je neki duševni tobož orijaš ubilježio znamenito uzgojno načelo, — pak eno ti se nižu pod njim sa svih strana ubojne striele; — sirotica, napisà ju očito proti „zornomu obućavanju“. Taj ga je zaisto vranca sedlao onda, dok su već drugi jezdili na brzih i pouzdanih si zelenkih.

Sada ćemo iz vežice pak dalje. Stubami koracajuć dojdeš na triem prvoga sprata. Na stube i triem udara kroz bojadisana stakla velikih dvajuh prozora veoma ugodno svjetlo. Na triemu je umivaonica; pravcem naproti nas jesu vrata školske sobe, lievo su vrata u radionicu, desno u rušnicu i prohode. Zavirimo malko u pobočne sobe, pak onda u samu šk. sobu.

U sobi, gdje se djevojke uče šivat, plest itd., jesu tri široka stola, okolo koja stoji 12 stolaca. Na stolu leže svezci, u kojih jest uputa pak uzorci za modelovanje s-gline za djecu od 4 do 14 godina za pletenje, vezenje itd.; nose ime „Arbeitsschule“, priredišе jih Fr. Seidel i Fr. Schmiedt, a ugledaše svjetlo g. 1872. u Hermana Böhlana u Vajmaru. Uz okno je šivalo. U ovoj sobi čuvaju se ujedno razna učila; u njoj vidiš sbirku učila za fiziku, nadjevenih ptica, knjiga učitelju i puku potriebnih. Sve se čuva u ormarih.

(Svršetak.)

---

* Ista je sbirka bila izložena već na zagrebačkoj izložbi učila g. 1871., a sada se nalazi medju sbirkami hrv. pedag. knjiž. sbora. Ured.

Digitized by Google

Hrvatski pisci.

Priobćuje Janko Tomić.

(Dalje.)

Mikula Krajačević, nazvan Sartorius, spada medju najstarije kajkavsko-hrvatske pisce pobožnoga predmeta. Rodio se g. 1582. u Sisku. Stupi za mlada u red Jezuita, te je živio u Zagrebu, Trnavi i Požunu, gdje je g. 1639. izdao: „Ruchne knjižice za bratovschine“ (Marnuale sodalitatis); a god 1640: „Molitvene knjižice vszem Christusevem vérnem szlovenzkoga jezika, priztoyne i hasznovite. Vu Posone MDCXL. U nijednoj od ovih knjiga nije stavio pisac svoga imena, nego se u svakoj podpisao: „Jedan pop iz reda Jezuitanskoga“. O prvom djelu nemožemo ništa kazati, jer nije poznato, a o drugom zna se: Knjiga je razdieljena na pet „dela“, od kojih ima I. del: „Od molitve božje navuke, vsakomu ćloveku na znanje kruto hasnovite i potrebne.“ II. del: „Vnogo fele molitve vsem obojega spola vernem kršćenikom vsaki den hasnovite i potrebne.“ III. del: „Vnogi poglaviti navuki od pokore kršćanske.“ IV. del: „Navuki betežnem ljudem potrebni.“ V. del: „Molitve cirkvene občinske, i nekotore Letanie i Antifore i popevke duhovne, pobožne, vu to ime ovde položene, da se mladi ljudi obojega spola, pod ovu formu vuče Boga moliti, hvaliti i dičiti vu priličnom vremene“. Nadalje spomenimo Petra Ljubića, koji se rodi u Požegi, umro u Zagrebu g. 1645. Pribrojimo i Nikolu Galovića, koji se rodio u Zagrebu g. 1614., † 1684. Ovaj napisa više pobožnih knjiga na hrvatskom jeziku, koje nam nisu poznate. Ali medju svimi pisci pobožnih knjiga bijaše u ono doba najznamenitija slavna grofinja Zrinska.

Ana Katarina grofinja Frankopan-Zrinska rodila se na Trsatu godine 1625. Otac joj Vuk Krsto Frankopan bijaše slavan junak onoga vremena, a uza to čovjek učen i dobar govornik, a mati joj zvala se Uršula grofinja Inkofer. Premda je majka Katarinina bila Niemica, ipak bi ona odgojena u duhu skroz narodnom i kršćanskom po ukusu vlastele onoga vremena. Na gojitbu njezinu uplivali su otac i braća joj, koji su disali duhom hrvatskim. V. K. Frankopan uviek bi razgovarao s-djecom hrvatski, pa zato je i postigao, za čim je težio, najme: da mu obljubi hrvatski jezik i da bude vatrena domorodka. Katarina je već u nježnoj mladosti slovila ljepotom svojom na daleko i široko. Naobraženim umom i uznešenim duhom svojim očara ona mnoge od poznanika svojih, mnoge oči i najodličnijih muževa otimale su se za njom, ali srce pokloni samo jednomu, njoj jedino ravnomu od zemljaka svojih, najme Petru Zrinskomu. Njemu nije bilo više od dvadeset godina, pak se već bio proslavio junačtvom. U oči cara Ferdinanda II. razsieče jednom još u 17. svojoj godini na njega srtajućega vepra i glavu mu razpolovi; njegovi vatrometi rušili su turske zidine, te ga Ferdinand načini kraljevskim komornikom. Mlada Frankopanka, jedva u 16. godini privoli uz njega i god. 1641. bude u Karlovcu svatba ovršena. Kao vrla Hrvatica odgajala je ona i svoju djecu u narodnom duhu, a nije se ni kao banica hrvatska stidila svojega jezika, već i sama se prihvatila pera, te podupirala hrvatsku knjigu. Evo što vriedna ta Hrvatica kaza prije 200 godina u po-

Digitized by Google

sveti svoga molitvenjaka: „Premišljavajuć vnogokrat, da se skoro vsega svita jezikov najmanje hrvatskoga ovo doba štampanih knjig nahodi; pače i one koje nigda bihu po pobožnih i Boga bojećih ljudih učinjene i štampane, veće se zatiraju i malo kadi nahode. Zato ja, akoprem znam i vidim, da mi vnogi zamiriti, vnogi i za zlo uzeti hote, da sam se ovakovo delo na se vzeti podpačala i knjigu načinjati ili spravljati (što se meni more biti nebi pristojalo) postupila. Ništarmanje, radi vnogih uzrokov dobrih, nisam hotila pomnji mojoj uzmanjkati, trudu prostiti, skerbi i potrošku engedovati (oprostiti), ter kakovo takovo ovo delo moje pravoga hotinja znamenje dobrim podati, obznaniti i priporučiti. Polag toga, da bi vrieme moje zaludo i prez hasne nepotrošila, prijeh se ovoga dila sa vsim srcem i hotinjem, a to zbog jedine ljubavi, koju najprvo Bogu, pak bližnjemu momu nosim, njemu k-diki većoj, ovomu k-dušnomu lagljemu zveličenju itd. itd. Dano u gradu Ozlju dan prvi Augusta leta 1660. Katarina Frankopan, grofica.“ Knjizi je naslov: „Putni Tovaruš“ (drug). Urešena je drvorezi, a straga ima grb frankopanski. Ima 441 stranu u 12ini. Prvi put je štampana u Mletcih g. 1661 pri Fabijanu; po drugi put u Ljubljani pri Jožefu Tadeu Mayru g. 1687, a treći put opet u Ljubljani pri Mallyu g. 1775., ali bez predgovora i pjesme. Knjiga sadržaje najprije koledar, zatim razne molitve k-Isusu, Mariji, angjelu čuvaru, sv. Brigiti, sv. Antunu, prije i poslie izpoviedi, sedam psalmov pokornih, molitve u raznih potrebštinah itd. Poslie predgovora ima i jednu pjesmu, iz koje se vidi, da je spisateljica disala duhom pobožnim i domoljubnim.

Kao rodjena primorkinja pisala je narječjem čakavskim, ali ima i pomiešanih riečij kajkavskih, a i magjarskih, koje su u ono doba, u sadanjoj Hrvatskoj udomaćene bile, kao n. p. engedovati, orzsag, tovàruš itd. Ali je svakako bolje pisala hrvatski, nego mnogi tadanji i kasniji redovnici i svećenici, što su u sadanjoj hrvatskoj izdavali pobožne knjižice, a i bolje je verse pravila, nego njezin suprug Petar. Toliko o njezinoj radnji na književnom polju, ali se ona i inače odlikovala kao vatrena Hrvatica. Žalibože samo, što je jadna morala doživjeti toli žalostnu sudbinu. Ne samo da je u samostanu u Gradcu morala oplakivati nezaboravnoga si supruga i rodjenoga brata, koji no jadni od krvničke ruke postradaše u Bečkom Novom Mjestu, nego joj i posliednju utjehu, kćerku Veroniku otrglo od majčina srca i zatvorilo u samostan cjelovački, što ju je doćeralo do sdvojenja, te u ludilu izdahne biedna svoju izmučenu dušu 6. Studenoga 1678.

* * *

Crkvena književnost pomenute dobe kod Srba*.

Buduć da se je štampa širila od zapada prama iztoku, to se počeše ljudi na iztoku njom malo kašnje služiti u svojih nabožnih knjigah, nego li na zapadu U Zeti pojavi se prva tiskarna. Spominje se tuj neki Makario Crnogorac, jeromonak cetinski kao prvi tiskar. Da li je pismena nabavio iz Mletaka — u isto

* Na želju mnogih pratit ćemo odsad i onaj rad na književnom polju, što ga Srbi učiniše.

Digitized by Google

vrieme pripovieda se i ob Andriji de Thoresanis, da je u Mletcih g. 1493. cirilicom natiskao svoj horologium — ili odakle drugud, nezna se; toliko je ipak istine, da se je sam vojvoda Zetski Jure Crnojević za štamparnu brinuo, kako se to vidi iz čitava svršetka oktoicha, koji no se dogotovio na Cetinju g. 1494. Već sliedeće godine (1485.) štampan je ovdje i psaltir. Drugi tiskar cirilskih knjiga bijaše Božidar Vuković. Lozu svoju vuče on iz slavne plemenite porodice iz Podgorica, koja bježeć pred turskim jarmom, dodje napokon u Mletke.

Vuković ustroji u Mletcih prvu stalnu slavensku tiskarnu. Knjige, koje su iz njegove i njegova sina Vinka tiskarne izišle, bijahu mnogo stoljeća jedino duševno blago našega naroda iztočne crkve. Pa još i sada nejma gotovo crkve iztočnoga obreda, u kojoj se nebi pokraj novijih ruskih crkvenih knjiga našlo koje Božidarovo djelo. Njemu ima posredno narod naš zahvaliti, što se je u iztočnoj crkvi slav. zakon u turskoj carevini uzdržati mogao*. Pripovjeda se, da se je Božidar, nemogav svladati ljubav i želju za domovinom, već pod starost svoju (g. 1529.) preselio iz Mletaka u svoju prvobitnu postojbinu Hercegovinu, kamo je prenesao (u Goraždje) takodjer i svoju tiskarnu; ali se opet brzo vratio natrag u Mletke (po svoj prilici uslied turskoga proganjanja). Znamenito je, da se osim tiskarne u Cetinju i Goraždju, koja obstojaše samo kratko vrieme, nalažahu i po drugih mjestih Srbije cirilske tiskarne kao: u Skadru, Mileševu, Mrkšenoj crkvi, Biogradu i u Rujani, nedaleko od Užice na Moravi. Vidi se dakle, da nije manjkalo ni tuj muževa, uznešenih za vjeru i narodnost, koji su cieli svoj život posvetili stvarim svakomu čovjeku najsvetijim.

Druga doba XVIII. i XIX. vieka kod Hrvata.

a) Glagolština.

Budući da se je u XVIII. vieku kano i prije još uviek osjećao nedostatak crkvenih glagolskih knjiga, to je Vinko Zmajević, nadbiskup zadarski, čovjek o narodnu knjigu jako zaslužan, zaiskao u papinske stolice, da se pomenute knjige na novo tiskaju. Njegovim nastojanjem podiglo se je u Zadru hrvatsko sjemenište. Vinko Zmajević, prvi i zadnji pravi mecenat naše narodne knjige i prosvjete u Dalmaciji, rodi se 25. Pros. g. 1670. u Perastu od plemenite i bogate kuće. On je vladao zadarskom crkvom punih 30 godina. Zmajević bodraše učene ljude na rad te ih pomagaše i novcem, kao: Karamana pošalje o svom trošku u Rusku, da nauči slavjanske izgovore, da uzmogne kašnje laglje izpraviti crkvene knjige. Karaman se bavio više godina u Moskvi kao missionarius apostolicus i uredio novo izdanje glagolskoga misala, koji je i sbilja izišao g. 1791., nu pri tom je on nadkrilio Levakovića u tom, što je uz rusizme uveo jošte i ruski naglasak. Zmajević umre u Zadru 11. Rujna 1745. g.

Karaman postade po smrti Zmajevića sa svojih zasluga biskupom zadarskim; nu njegov: „Časoslov“, izadje stopram po njegovoj smrti u Rimu trudom vrloga Gacinića, rabskoga biskupa (1791.). Godine 1791, prestane izdavanje gla-

* Kukuljević u Arkivu. I. 131.

Digitized by Google

golskih knjiga u Rimu i počiva tamo sve do danas. U novije doba poče se ovo pitanje opet ponešto kretati u napredak nastojanjem nekojih rodoljubivih svećenika dalmatinskih, medju kojimi si je prikupljanjem glagolskih starina velike zasluge stekao nezaboravni pop Brčić. (Odlomci sv. pisma iz glag. knjiga).

b) Latinica.

Kao što je u XVIII. vieku svjetska literatura dalmatinsko-dubrovačka počela padati, tako su tudjer postajale i nabožne knjige sve to redje, poimence u drugoj polovini XVIII. vieka. U Bosni pisali su franjevci još uviek nabožne knjige, koje su izdavali ponajviše u Mletcih, a druge polovice XVIII. stoljeća pridruži se k-njim i svećenstvo u Slavoniji, izdavajuć svoje knjige ponajviše u Rimu, a kašnje u Osieku (riedko u Zagrebu). Viek devetnajesti nije tako plodan brojem nabožnih knjiga, kao što bi se dalo očekivati. Odkad se je preporodila svjetska književnost, nemože se broj nabožnih knjiga takmiti s-brojem svjetskih; nu za to su veće nutarnje valjanosti, nego li one iz prijašnje dobe. Najveći crkveni spis najnovije dobe jest prevod sv. pisma od M. P. Katančića (u Budimu 1831. g.) i od Škarića (u Beču g. 1858—1860.). —

Druga doba 18. i 19. vieka kod Srbalja.

Pod turskim jarmom propadoše srbske tiskarne, utemeljene u prvoj dobi i svekoliko štampanje knjiga u srbskih krajevih prestade sasvim. A kako i nebi, kad su manastiri opustošeni, razvaljeni ili popaljeni, a znatniji i bogatiji ljudi što poubijani, što opet raztjerani. Crkvene knjige dolažahu sada od sedamnajestoga vieka pravoslavnomu narodu iz Rusije, koja se je tim po neki način odužila za ono, što su Rusi u prvom početku primali od južnih Slavjana prve crkvene knjige. Kada se je pako koncem sedamnajestoga vieka uzkrisila svjetska literatura kod austrijskih Srbalja, uzkrisi se i crkvena njihova literatura, zadržavši ponajviše crkveni slavenski jezik. Dositej Obradović bijaše i na ovom polju prvi, koji je u nabožnu literaturu u širjem smislu uveo narodnji jezik. Pošto je već Athanasij Stojković (1824.) izdao svoj slabi prevod novoga zavjeta, učini isto i Vuk g. 1847. Neke česti staroga zavjeta izdade u najnovije vrieme biskup Platon Atanacković (1857 i 1858). Posao Vukov nastavlja velikom vještinom Gjuro Daničić, prevodeć stari zavjet svetoga pisma.

Druga glavna skupština hrv. pedag.-književnoga sbora.

Hrvatski pedagog.-književni sbor držao je dne 2. o. m. drugu svoju glavnu skupštinu, na koju bijaše pozvano osim pravih članova i više drugih učitelja i strukovnjaka, da se tim temeljitije pretrese osnova za produžne seoske i gradske škole. Skupštinu otvori privr. predsjednik g. I. Filipović sliedećim govorom:

Slavna skupštino! Sada godinu dana prigodom I. glavne skupštine izabran je g. Skender Fabković predsjednikom ovoga družtva; ponajprije mi je dakle

Digitized by Google

razjasniti, kako da ja mjesto njega ovoj slavnoj skupštini predsjedam. Kao što vam je gospodo iz našega glasila poznato, to je predsjednik družtva g. S. F. radi svoga zdravlja mjeseca Veljače na dulje vremena otišao u Italiju, a upravljajući odbor meni je onda za njegova odsuća povjerio upravu družtva. Vrativši se iz Italije g. Fabković tek mjeseca Kolovoza; mislio je, da ja i nadalje zadržim upravljanje do ove glavne skupštine; pa tako mi je evo, štovana gospodo, čast u dio pala, da i sada predsjedam ovomu slavnomu sboru i njegovoj glavnoj skupštini, a iza nje će opet preuzeti svoje poslove naš predsjednik.

Kao privremeni predsjednik dakle otvaram II. glavnu skupštinu hrv. ped. knjiž. sbora i pozdravljam srdačno dobrodošlicom svu gospodu i domaću i vanjsku, kako članove tako i pozvanu amo gospodu. Medju vami poštovana gospodo ima vas, koji ste se ne samo iz bližih nego i iz najdaljih krajeva mile domovine amo potrudili. To je liep dokaz žarkoga patriotizma i požrtvovanja dotične gospode, kao i njihove ljubavi prama ciljevom i smjerom ovoga družtva, pa se je uz toliku ljubav i požrtvovnost nadati, da bezplodan neće biti rad, kojega smo se radi ovdje sabrali!

Što je, moja gospodo, upravljajući odbor kao vaš mandatar od zadnje glavne skupštine radio, to ćete sada ćuti iz izvješća. Medjutim ja nemogu ipak nikako da propustim u obće barem napomenuti, da s-nekim ponosom u životu ovogodišnjem našega družtva zabilježiti možemo nekoliko svjetlih momenata, koji nam jasno svjedoče s-jedne strane životnu snagu našega družtva, a s-druge opet strane koji se označiti mogu u sadanjih dosta tegotnih odnošajih bitnim i zamašnim napredkom.

Prvi takov momenat je onaj, kojim je odbor svojimi predstavkami kod visokoga c. kr. zemaljskoga zapovjedničtva postigao, da se je njemu povjerila izradba nekih novih knjiga. I do sad su se, moja gospodo, pisale i sastavljale knjige za pučke škole; nu kod tog se posla nije nitko ni obazirao na same učitelje, nit je tko nje pitao za njihovo mnenje, za njihovo izkustvo. Knjiga se je prvomu kojemu književniku da ju napiše izručila, a što je on napisao, nestrukovnjaci pako odobrili, po tom su onda bez daljega prigovora učitelji morali učiti. Ota stečevina može se dakle smatrati bitnim napredkom u tom pogledu; ona je liepim dokazom znatnoga uvažavanja, koje si je ovaj sbor svojim radom kod viših oblastij stekao, kao i boljega mnenja, koje se u obće prama ukupnomu učiteljstvu gojiti započimlje.

Drugi ne manje liep momenat jest onaj, kojim je odboru za rukom pošlo, da je pitanje o pošiljanju pučkih učitelja na svjetsku izložbu kod vis. zemaljske vlade povoljnim uspjehom potaknuo. Visoka vlada nesamo da je prijazno molbu odborovu prihvatila, nego je i odbor pozvala, da joj on iz svake županije predloži po nekoliko vriednih i dostojnih učitelja, pa su i sbiljam ako ne svi ali većinom odborom predloženi učitelji o zemaljskom trošku poslani bili na izložbu. Ovo je svakako častan dokaz visokoga pouzdanja prama našemu sboru, koji će doista svaki naš štovani član s-velikim zadovoljstvom do znanja primiti.

Digitized by Google

Napokon ću izmedju ostalih napomenuti još i taj radostni pojav, da je odbor osnovao za mladež list „Smilje“, i to uspjehom do sad u književnosti našoj nečuvenim, počem „Smilje“ predplatnika ima, koliko ih još nijedan hrvatski list imao nije i nejma. Moja gospodo! Ja sam osvjedočen, da svaki od vas duboko osjeća potrebu bolje i svestranije prosvjete naše mladeži, sve naše nade bolje nam i sretnije budućnosti, pa s-toga sam uvjeren, da ćete takodjer dostojno cieniti znamenitost i zamašaj otoga preduzeća, koje će zaista još liepim uroditi plodom, ako se samo njim uztrajalo bude.

Iz ovoga već možete evo, moja gospodo, viditi, da naš ovogodišnji rad uz sve zaprieke i potežkoće ipak bezuspješnim nebijaše; a što se je sve uz to još učinilo i postiglo, to ćete odmah sve potanko saznati. Da pako bez zatezanja i oklevanja na dnevni red predjemo, to molim gosp. tajnika, da slavnu skupštinu izviesti, što je sve upravljajući odbor činio i radio.

Na to uze družtveni tajnik g. Ivkanec čitati sliedeći izvještaj o djelovanju upravljajućega odbora tečajem god. 1872—3:

Neumorno napredujući duh čovječji, koj svakim danom sve to više čudesa stvara, te čovječanstvu put do slobode krči i utire, nakrenuo je i hrvatsko učiteljstvo novim smjerom, upisav mu na barjak „Napred“. Radostan je to znak napredka, obrazovanosti i slobode.

Svrnemo li na kratku prošlost našega sbora, osvjedočit ćemo se, da je on samo odlučnom voljom, uzajamnošću, požrtvovnosti i postojanosti došao na ovo stanovište, s-kojega može danas već blagotvorno djelovati na polju pedagogijskom; — pa ako je i bilo baš ovih zadnjih godina mnogo toga, što je zaobrtilo milo-ćud i darežljivost našega naroda, ipak se je naš sbor liepo razvio, te svoje mladjahne grančice širiti počeo. Minula bo godina bijaše po naše družtvo sasvim povoljna.

Upravljajući je odbor na svaku ruku smišljao, kako da shodnimi sredstvi družtvenu imovinu uzdigne, a književnim radom svoju djelatnost zasvjedoči, te tako sbor na što veći stepen materialne i intelektualne snage i vriednosti dovede. U tu je svrhu držao tečajem ove godine 1 glavnu skupštinu, 20 odborskih sjednica i više manjih dogovora. Mjeseca veljače morade družtvenoga predsjednika g. Sk. Fabkovića radi porušena zdravlja zamieniti g. Filipović, koj je predsjedničke poslove sve do sada obavljao. U uredničtvu „Napredka“ bijaše mu zamjenikom g. Ljud. Modec. Inih promjena nebijaše u družtvenoj upravi. Upravljajući odbor djelovao je kroz cielu godinu držeći svaki mjesec po dvie a i više sjednica, u kojih je rješavao sve upravne poslove, te poduzimao širiti družtvene svrhe. Odmah početkom godine nastojaše upravlj. odbor, da mu plod književnoga rada bude što obilatiji, te je izdao tabelu metričnoga sustava s-tumačem; — buduć će se nova mjera i u nas doskora zakonom u život uvesti, to će ta tabela metr. sustava svim uredom, školam a i svakomu dobro doći, koj se s-istom upoznati želi. Od te tabele naručila je vis. zemaljska vlada 243 komada za siromašnije škole u Hrvatskoj i Slavoniji. Zatim je izdao djelo: „Zablude uzgoja“, koje je naš vrli član g. Mijat Stojanović vrlo popularnim

Digitized by Google

i shvatljivim načinom izradio. To djelo dolazi osobito dobro roditeljem i uzgojiteljem u obće. Nadalje se tiska u družtvenom glasilu „Napredku“ „Pogled u lučbu“, što će se iz „Napredka“ otisnuti za posebnu knjigu; taj družtveni spis bit će po sve članove, učitelje i neučitelje veoma koristan, jer se tuj vrlo shodnim načinom pripovieda ono o lučbi, što je danas svakomu čovjeku za život neobhodno potrebno.

Videći nadalje upravljajući odbor, kako se naša mladež s-nestašice na hrvatskih spisih rado laća za tudjimi knjigami, pa da se u njoj uzbudi volja za čitanjem naše knjige, i da se uzdrži u njoj domoljubna ćut, stao je izdavati časopis za mladež pod imenom „Smilje“. Izdavanjem toga časopisa polučio je odbor i zbilja najbolji uspjeh, jer se je već nakon kratka vremena razpačala naklada od 2000 iztisaka, te je odbor bio prisiljen drugu nakladu odtisnuti dati, i tako nam je sada to naše mlado mezimče u napunu, te na vrlo čvrstih noguh.

Upravljajući je odbor nadalje, gojeć bratinsku ljubav i uzajemnost s-ostalimi slavenskimi učenimi i književnimi družtvi, stupio u solidarni savez s-timi družtvi, te se je družtvena knjižnica minule godine umnožala liepim brojem raznovrstnih knjiga. Osim naših domaćih književnih družtva, poslaše nam svoju nakladninu: Česka matica, srbsko učeno družtvo u Biogradu i Matica slovenska u sv. Martinu Turčanskom; a i za prirodopisnu sbirku nabavio je odbor množinu malakologičkih, botaničkih i mineralogičkih komada. Osim toga obratio se je upravlj. odbor na sva naša domaća i ina slavenska književna družtva, da bi po jedan primjerak svoje naklade uzračila darovati sada i u buduće koncem svake godine najboljemu pripravniku zadnje godine na svih jugoslavenskih učiteljištih najme: na zagrebačkom mužkom i djevojačkom, na ljubljanskom, petrinjskom, pakračkom, djakovačkom, somborskom i kragujevačkom, pa se je većina tih pozvanih družtva i odazvala tomu pozivu, tako, da je na svakom učiteljištu najbolji pripravnik dobio 32 knjige. A baš nedavno poslalo je srbsko prosvjetno ministarstvo u Biogradu po 15 iztisaka svoje nakladnine sboru na razpolaganje.

Da se nešto više radinosti u našoj pedagogijskoj književnosti, u našem učiteljstvu uzbudi, a radnici na tom polju da si pribave za svoj trud ma i neznatno priznanje, razpisao je odbor za natječajne radnje, koje bi se u družtvenom glasilu tiskati imale, pet nagrada po 6, 5, 4, 3 i 2 carska dukata. Zatim je pozvao sve svoje povjerenike, da uznastoje „Napredku“ što više predplatnika, a sboru što više članova pribaviti, a i na sve obćine i kotarske nadzornike obratio se je bio istom molbom. Kao znak napredka u ljubavi za narodnom knjigom i prosvjetom s-radošću ovdje napominjem, da su se tomu pozivu mnoge obćine odazvale, te sboru kao utemeljiteljni članovi za svoje učione pristupile.

Najljepša pako i najčastnija zadaća upravljajućega odbora bijaše tečajem ove godine izradjivanje osnove za nove čitanke, koje je vis. c. kr. vojno zapovjedničtvo u sporazumljenju s-vis. kr. zem. vladom sboru povjerilo. Odbor je u tu svrhu sazvao dne 26. Lipnja t. g. izvanrednu skupštinu, pa da resultat toga dogovora bude izrazom što svestranijega znanja i izkustva hrvatskoga učiteljstva, pozvao je ostalo učiteljstvo, da i ono o tom, po naše školstvo velevažnom pred-

Digitized by Google

metu vieća i svoje mnienje izrazi, pa tako je sbor nastojao složnim i uzajamnim radom svoju častnu zadaću riešiti, i visokim vladam udovoljiti.

Upravlj. odbor obratio se je zatim s-molbom na vis. vladu, da pošalje iz svake županije po dva učitelja zemaljskim troškom na bečku svjetsku izložbu, a vis. kr. zem. vlada riešila je povoljno ovu molbu, poslav i zbilja iz svake županije 2 učitelja u Beč.

Pošto se je tečajem ovih praznika obdržavala u Beču I. skupština slavenskih pedagoga a sbor bio pozvan, da svoga poslanika k-istoj pošalje, izabrao je g. Tomislava Ivkanca, da ga na rečenoj skupštini zastupa. Takodjer je sva do sada izašla djela sbora na svjetskoj izložbi u Beču izložio.

Nadalje je odbor pribavio Bugarinu M. Dobrinovu, učiteljskomu pripravniku u Zagrebu, putni trošak na izložbu bečku, te mu je namaknuo potrebitu svotu dobrovoljnimi prinesci. Upravljajući odbor nadalje poslao je na svekoliko hrv. učiteljstvo molbu glede uredjenja učiteljskih plaća na podpis, te ju je onda podnio visokomu saboru.

Još mi ostaje, da napomenem s-radošću, da je sbor pregnućem upravljajućega odbora dobio u novoj Kukovićevoj sgradi slobodan stan tako dugo, dok mu grad nepriredi u novo sagradit se imajućoj kaptolskoj učioni prikladne prostorije, koje mu je zaključio prirediti dati, pa je o tom svom zaključku odbor i pismeno izviestio.

Pri svrsi mi je jošte žalostnim srdcem sl. skupštini izjaviti, da nam je smrt ugrabila ove godine vriednoga člana i odbornika sbora Ivana Pexidra, namjestnoga ravnatelja i profesora na zagrebačkom gimnaziju. U njem je izgubio sbor revna člana, a školstvo marljiva pisca i pregaoca! (Skupština izrazi čast vriednomu pokojniku ustavši se, te kliknuv: Slava mu!)

Eto sl. skupštino rada upravljajućega odbora hrv. ped.-knjiž. sbora, što ga iznosim na vašu cienjenu prosudu.

Družtveni blagajnik g. Lj. Modec izviesti zatim skupštinu o družtvenoj imovini, kako sliedi: Ove je godine do današnjega dana uplatilo 27 utemeljitelja 557 fr. 70 nč.; 188 podupirajućih članova 190 fr.; za knjige unišlo kod blagajnika 64 fr. 95 nč.; u knjigah imade družtvo vriednosti 1300 fr.; — čisti imetak iznosi do sada 2272 fr. 80 nč. neračunajuć ovamo prihoda tabela metričkoga sustava i vriednosti sbirka, knjižnice i ostaloga družtvenoga inventara. O „Smilju“ i „Napredku“ nemože se još račun zaglaviti, dok se godina nedovrši, te sva predplatnina neunidje i svi se troškovi nenamire, isto tako nije se još obračunalo s-knjižari, koji imadu družtvene knjige u komisiji, za to se predlaže, da bi gl. skupština primila ovaj izvještaj samo kao izkaz kako ovaj čas družtveni imetak stoji, a da se konačno računi zaključe koncem godine, jerbo će se tim mnogim smutnjam predusresti.

Skupština je primila jedan i drugi izvještaj do znanja, te izbrala tri člana, koji će imati koncem godine i račune i blagajnu točno pregledati, te o tom buduću glavnu skupštinu izviestiti.

(Svršetak.)

Digitized by Google

Osječko sirotište.

(Zadužbina osječanâ: Huttlera Kohlhofera i Monsperga.)

Hoćeš li suditi o blagostanju, prosvjeti i političkoj zrelosti kojega naroda, a ti svrni okom na učevne zavode njegove; — na zavode, u kojih se mladež onoga naroda oplemenjuje za koristne članove družtva čovječanskoga.

Radostno konstatujemo, da se je i naš narod preporadjati počeo, i da čuje lozinku devetnajestoga vieka: „napried“ ! — da neteži ostati u tminah gluposti i neznanstva. Pogledamo li na učevne i gojiteljne zavode naroda našega. opazit ćemo, kako se liepo razvija narodna prosvjeta i u najnižjih slojevih puka (?), a dok se u našem školskom sustavu kojekakovi nedostatci popune, možemo reći, da smo polučili svrhu.* Medju mnogimi zavodi, kojih naš narod imade za gojitbu i obuku mladeži, blista se kao zviezda „Sirotište osječko“, utemeljeno po oporukah ostavštine vriednih osječkih gradjanâ: Huttlera, Kohlhofera i Monsperga.

Bivši onomadne radi privatnoga posla u Osieku, nastajao sam svakako, da taj zavod posjetim, te ću mislim miloj si braći ugoditi, ako koju ob ovom sirotištu napišem.

Isto sirotište jest za žup. domom i kazalištem sada najljepša sgrada u cielom Osieku. Pročelje jest prama zapadu, a naokolo sgrade jest krasan vrt, opredieljen za zabavu pitomaca. Bilo jo oko 7. ure jutrom, kad sam u vrt sirotišta stupio. Tu me ljubezno primi pazikuća sirotišta g. T. i zamolim ga, da mi sve prostorije sirotišta pokaže: — on to odmah i učini pa odoh s-njim, da se ogledamo malo razi zemlje.

Najprije dodjosmo u refectorium (sobu gdje se jede). Uprav se je steralo za doručak pitomcem, — to je krasna prostrana soba, sa krasnim i čistim pokućtvom. Tuj su dva stola; jedan za mužku, a drugi za žensku djecu opredieljen. Na stieni su krasne slike u ulju. Posvuda vlada čistoća. Ostale prostorije razi zemlje opredieljene su za službeno osoblje, kuhinju, komoru itd. Samo ravnatelj sirotišta imade stan u prvom katu. — Po hodnicih, u pokućtvu, posudju itd. vlada uzorna čistoća, što ovomu zavodu na diku služi. Prodjosmo u drugi kat, kamo vode krasne kamenite stube. Najprije dodjoh u sobu, gdje pitomci uče, i u prostom se vremenu zabavljaju. To je takodjer prostrana soba. Tuj ima nekoliko ormara, gdje pitomci drže knjige, odjeću i druge stvari. Na stienah vise zemljovidi svih strana svieta; ima tuj i krasnih slika. Pokućtvo je ukusno, a posvuda vlada uzorna čistoća. U ovoj sobi se pitomci zabavljaju čim koristnim u prostih urah. Tako sam n. pr. baš vidio jednu crkvicu iz liepenke, što je ju jedan pitomac načinio. Pitomci imadu razne nu koristne igračke, a prigodom igre ili učenja uviek su pod nadzorom, a isto tako i u spalnici za spavanja. Na drugoj strani hodnika jest isto takova soba, nu opredieljena za ženske. Tu se ženske uče, i igraju, te su uviek pod nadzorom; na njih bo pazi jedna učiteljica, koja i spava sa svojimi pito-

* Sretni bismo odista bili, da je tako, ali žalibože nejmamo samo popunjivati kojekakvih nedostataka, nego nam je od temelja kuću gradit, a triputa je još žalostnije, što se tako oklieva, da se toj sgradi valjan temelj položi, dočim joj se već krov sgotavlja. Ur.

Digitized by Google

micami. U toj sobi jest takodjer sve liepo i ukusno, slike, zemljovidi itd. Svaka pitomica imade igračke, t. j. lutku pa ju odieva i kroji joj haljinice, pa se već za mlada uči, kako će si kao sirota potrebite haljine sama načinit. — Soba jest svjetla, prostrana, i vrlo ukusna, kao i ciela sgrada, sve je čisto i uredno.

Dalje dodjosmo u spalnice, od kojih je jedna za pitomce opredieljena, i to svaka stoji naproti sobi, koje gore spomenuh. U spalnici imadu tri reda uzduž kreveta; ovi su od željeza, providjeni slamnjačom, čistom ponjavom (plahtom) i pokrivačem. Po stienah su krasne slike u ulju, a u pol sobe svjetiljka od mjedi. Isto tako je uredjena spalnica za pitomice. Samo bi upozorio visoku našu vladu, da se pobrine za veće spavaće prostorije, jer su ove premalene; a uzmemo li u obzir, da djeca brže dišu nego odrasli, lasno ćemo dokučiti, da se tuj zrak brzo pokvari. — Na hodniku kod svake spalnice nalazi se sprava za umivanje pitomacâ. — U spalnicah, hodnicih i ostalih prostorijah je čist i svjež zrak.

U prostoru pred sgradom jest krasno ogradjen vrt, gdje se pitomci zabavljaju u prosto vrieme; — stoga ovo sirotište nije gajbište, jer pitomci evo imadu izlaz u prirodu, u tu krasnu palaču božju, da se po njoj dragosti naužiju. Sa iztočne strane sirotišta teče Drava, te daje krasan izgled!

Svaki pitomac i pitomica imade dva odiela, jedno za svetac, a drugo za svaki dan. Odielo je osobito čisto, a krasno je gledati, što su i mužki u svom, a ženske u svom jednako odjeveni. Pitomci imadu ure razdieljene, te svaki posao imade opredieljene svoje ure. Što se u školi uče, to se kod kuće opetuje. Pitomci imadu čistu i primjerenu hranu, i to tri puta na dan, t. j. jutrom, u podne i večerom. Svi pitomci su djeca bez roditeljâ, i to najprije od obiteljih grada Osieka, zatim iz virovitičke, sriemske i požežke županije. — Za one pitomce, koji se nemogu smjestiti u prostorijah sirotišta, plaća se, te vani stanuju. Nekoji pitomci uče škole, a nekoji se zanatu posvećuju.

Tako sam evo pokušao da opišem ovaj zavod, kojim se hrvatski narod doista ponositi može. Ako te mili čitatelju kada amo put nanese, a ti nepropusti, da zavod ovaj pohodiš, pa ćeš se osvjedočit, da sam ti rekao istinu!

Ferdo Ulses,
učit. koškanski.

Raznice.

— Hrvatski pedagog.-književni sbor imenovao je u svojoj drugoj glavnoj skupštini, držanoj dne 2. Studenoga svojimi počastnimi članovi sliedeću p. n. gg.: dr. Pavla Muhića, predstojnika zem. vladnoga odsjeka za bogoštovje i nastavu, dr. Antu Stojanovića, savjetnika kod zem. vlade, pukovnika I. viteza Trnskoga, majora Mirka Kukovića, bivše ministre prosvjete u kneževini Srbskoj: Dimitriju Matića i Stojana Novakovića i tajnika u srbskom ministarstvu prosvjete Milana Gj. Miličevića; za prave članove: tajnika zem. vlade i škol. nadzornika J. Jurkovića, profesora A. Sekulića, prof. Tadu Smičiklasa, zem. škol. nadzornika za pučke učione kod glav. voj. zapovjedničtva A. Kneževića, škol. nadzornika A. Otovćevića, prof. Jandu, prof. Jelovšeka, perovodju kod zem. vlade Eugena Josipa Tomića, urednika i profesora na križevačkoj ratarnici Žigu Šuga, učitelje: Gjuru Kutena, Gjuru Estera, Davorina Trstenjaka, Stjepana Hudca, obrazujućega učitelja na učiteljištu mariborskom J. Miklošića, ravnatelja na učiteljištu somborskom Nikolu Vukićevića, profesora na istom učiteljištu Mitu Petrovića i ravnatelja gradjanske škole u Petrovaradinu Mitra Vurdelju; za dopisnjuće članove: Gjuru Rožmana, učitelja na Plešivici i Josipa Klobučara, učitelja u Nartu. Potanko izvješće o toj skupštini donosimo u posebnom članku.

Digitized by Google

— Na molbu, koju je uprav. odbor ped.-knjiž. sbora u poslu nadarivanja knjigami najboljih pripravnika na svih hrvatskih, srbskih i slovenskih učiteljištih podnio bio ministru bogoštovja i nastave u Srbiji, dobio je isti odbor u tu svrhu od istoga ministarstva na poklon sliedeće knjige : 15 komada „Historije pedagogije" od M. Milićevića, 15 „Rada u školi" od Stev. Popovića; 15 „Pedagogije po Dittesu" preradjene od Milorada Popovića; 10 „Historije srbske književnosti" od Novakovića; 10 „Uputa u računstvo" za osnovne škole. Matica srbska poslala je dva „Ljetopisa" od godine 1872 i 1873. za pripravnika zagrebačkog i za knjižnicu sbora. — Počem se sbor još od nekih strana naročito pako iz Ljubljane i Zadra povoljnomu uspjehu na svoju molbu nada, to će kad mu i odatle odgovori stignu, priobćiti konačno izvješće o cielom tom preduzeću.

— (Višja djevojačka učiona u Karlovcu). Gradsko zastupstvo u Karlovcu osvjetlalo si lice te zaključilo namah otvoriti višju djevojačku učionu i to za sad 5. razred. Vis. zemaljska vlada odobrila je otaj zaključak, te će već početkom o. m. započeti obučavanje. Predavanja su privremeno preuzeli: gg. Janko Tomić, izpitani učitelj za gradjanske učione i Davorin Trstenjak ravnajući učitelj na tam. gl. učioni.

Ugledala se zastupstva i drugih naših gradova u rodoljubne Karlovčane!

— (Imenovane učiteljicami) Nadbiskupski duh. stol imenovao je definitivnimi učiteljicami gpdične: Mariju Šafarovu kod Sv. Ane pod Turnom, Tereziju Šarićevu u Voloderu, a Lauru Mikešićevu u Varaždu. Toplicah.

— († Ivan Herceg) ucitelj u miru, umro je 30. Listopada u Bosiljevu u velikoj starosti od 83 godine. Pokojnik živio je, kako „Obzor" pripovieda, 55 god. u uzornom braku, te je doživio zlatan pir. Uviek je bio pravi rodoljub, te je odgojio i sina si, današnjega župnika u Bosiljevu Dragutina Hercega.

— (Obustava popoldanje obuke). U Berlinu će u nižjih razredih občinskih škola pokusa radi obustaviti popoldanje predavanje. F. p B. drži to gledišta zdravlja probitačnim, te misli, da će se ova odredba i na ostale razrede protegnuti.

— (Školske i občinske kronike.) Pruski ministar javne nastave obnovio je stariju naredbu o pisanju školskih i občinskih kronika, kojim poslom bi se učitelji isto tako ugodno, kao što i koristno zabavili. Ove bi kronike nadalje — kao što minist. naredba dokazuje ne samo u mladeži, nego i kod občinara gojile i njegovale ljubav prama domovini.

(F. p. Bl.)

— Dječaci imenovani za učitelje.) Češki listovi pišu, da je dekretom c. k. okružnoga školskoga odbora imenovan u mjestu Lesicah (nedaleko od Lounah) podučiteljem neki djak, koj je propao u 3. razredu gradjanske lounske škole. Neki drug i opet propali djak s-iste škole imenovan je učiteljem u Hochpetschu. Nedavno tužio se streljački kapelnik u Lounih, da su mu klarinetistu uzeli za učitelja, te je po tom sudio, da je valjda i sam sposoban za ravnatelja koje škole. — Zaista liep napredak u 2. polovini XIX. vieka.

— Mati pa učenica. Američki listovi pišu: Texaski zakon strogo zahtieva, da svaki do 15. godine školu polazi. U Houstonu ima mlada gospoja, koja se veoma rano udala, pa pošto zakon nikakove iznimke netrpi, ide svaki dan točno u školu, pa i svoje malo diete sobom nosi.

— Dobrotvor. Brousse, slobodouman Francez, umro je ove godine, te je 400.000 ostavio siromakom, a školi poklonio liep kašteo. Dao Bog i našoj domovini takovih dobrotvora.

— U Rusiji su izdatci za nar. škole veoma neznatni. Cieli budget mihistarstva prosvjete (g. 1873. — 11, 200.000 rubalja) progutaju sveučilišta i srednje škole; narodnim učionam pripada neznatan dio, koj se namienjuje zapadnim provincijam i kraljevini poljskoj; nutarnjim sgoljno ruskim gubernijam nepripade gotovo ništa. Na uzdržavanje narodnih škola ujedno i s-nadzorom nad njimi izdaje ministar tek 6 ½ % svojega budgeta t. j. po prilici 6 — 700.000 rub., od kojih dvie trećine idu u tako zvane okrajine i tek trećina u sgoljno ruske provincije. U nutarnjih ruskih gubernija, mora se brinuti za školu zemaljsko zastupstvo, koje izdaje na nju nešto preko 1 miliona. Žalibože nadzor vladinih inšpektora, pun suvišnih, dosadnih i ustavljajućih formalnostij, silomice paralizuje revnost zemaljskih zastupstva u promicanju narodne obrazovanosti. U svibanskoj knjizi „Žurnala ministarstva народнаго просвѣщенія" od g. 1873. ima zanimivih viestij o školstvu, tičućih se 34. gubernije. Koli nemarno nastoje mnoga zastupstva pogledom na utemeljivanje škola, vidi se odtuda, što nije u oficielnom referatu o pojedinih gubernijah naveden broj škola, uzdržavanih zemaljskimi zastupstvi; ovih je gubernijah 5, i to: Tulska, Jekaterinoslavska, Kurska, Voronežka i Arhangelska. Ukupni broj početnih narodnih škola u 34 gubernije iznosi 10.361, a godišnje uzdržavanje njihovo iziskuje 2,158.000 r. U oficielnom žurnalu nije pako naveden broj pučanstva svake gubernije, pa zato nije moguće da se što izvjestna reče o stanju tamošnje narodne obrazovanosti. Samo toliko se vidi iz ovoga izvješća, da je absolutno najveći broj škola (668) u Novgorodskoj, a najmanji (77) u Voronežkoj guberniji; u Arhangelskoj

Digitized by Google

guberniji, gdje nisu dosele osnovana zemaljska zastupstva, ima samo 71 škola. — U Rusiji ide na 10.000 stanovnika 150 djece učeće u početnih škola, u Austriji 830, u Belgiji 1140, u Franciji 1160, u Holandiji 1280, u Britaniji 1400, u Pruskoj 1520. (Ovo vadimo iz vrstnoga českoga mjesečnjake »Osvěta«, koja donaša već drugi članak o Rusiji iz pera nepristrana i pravedna pratioca svega ruskoga djelovanja. Piše jih najme tamo stanujući Čeh A. F. Balan, koj u svojoj posljednjoj razpravi na jednom mjestu veli: »nastojasmo da budemo pravedni, non vocem foris sonantem, sed intus auscultantes veritatem.)

— Prvu obrtničku školu za djevojke u Parizu utemeljila je gpdja. Coignetova g. 1848., a god. 1862. preustrojila ju gdja. Lemonnier prema zahtjevom sadašnjega vremena. Ta je škola sada u najsjajnijem razvoju, te ima množinu učenica, koje se podučavaju u svih obrtničkih strukah, koje zasiecaju u krug ženskih posala. Sliedećemu dogodjaju ima pako zahvaliti svoj postanak.

Našlo je jednoga dana lješinu mlade djevojke, koja je bila počinila samoubojstvo. U listu, što ga djevojka ostavila, bijaše samo malo riečij, koje su imale razjasniti uzrok sdvojnomu činu, ali utisak, što su ga učinile, bijaše velik, stravljujući. Pisala je ovo: »Otrovala sam se, da neumirem svaki dan od kruta glada; nejmam nikoga, tko bi se za mene starao, a neumijem nikakova posla, kojim bi si mogla štogod privredit i obranit se od nužde.«

Kada se u javnih listovih viest o smrti nesretnice, te o uzroku sdvojnoga toga čina razširila, dojmilo se to svakoga čovjekoljuba, te se porodilo pitanje, kako da se predusretne družtvenoj toj pošasti sadanjega vremena, s-koje postrada toliko ljudskih života. Uvidjelo se napokon, da se mora u sadanjih okolnostih ženska mladež uzgajati i obučavati za praktičan život tako, da će si moći svako žensko čeljade, ma i sasvim ostavljeno bilo, ne samo život obezbiediti, nego da se i njegova radna sila družtvu neizgubi. Ustrojiše dakle obrtnu školu za žensku mladež, a od onda utemeljeno je više takovih zavoda. Znamenito je pako osobito to, da su ti zavodi većinom podignuti darovi i milostinjom privatnih osoba. U zavodu: „École professionelle des femmes“ uče djevojke literarne predmete i obrtničtvo, u školi pako: »Notre dame des Arts“ obućavaju se ponajviše samo u praktičnih predmetih, tako n. pr. u slikanju na staklu, porcelanu, na slonovini itd.

U Hrvatskoj, a osobito u glavnom gradu zavladali su sad već skoro isti odnošaji, te bi valjalo i kod nas već misliti na takove zavode.

— Pučka naobraženost u Škociji. Godine 1869. znalo je od 22 144 mužkarca, koji su se te godine oženili, 19.911 t. j. 70 postotaka svoje ime podpisati, a izmedju ženskih 17.723, t. j. 60 postotaka.

Natječaji.

— Za učitelja na područnoj učioni župe glogovničke u Opatovcu. Ptata: 315 fr., za podvornika 12 fr., slobodan stan, 6 hv. drva, vrt od 1 i pol rali i vinograd.

Molbenice s-dokaznicami šalju se do 20. Studenoga t. g. veleč. g. Miji Smetišku, podarhidj. i župniku u Gradcu (Vrbovec).

— Za učiteljicu na pučkoj djevojačkoj učioni u Osekovom. Plata: 300 f., 3 hv. drva i stan od jedne sobe.

Molbenice s-dokaznicami šalju se do 20. Studenoga t. g. veleč. g. Ladislavu Tanhoferu, nadzorniku i župniku u Ludini (Popovača).

— Za učitelja u Velikoj Kopanici. Plata: 300 f.. stan, vrt, 6 hv. drva, petogodišnji doplatci. Molbenice se šalju do 20. Studenoga t. g. c. k. kotarskomu uredu u Garčinu.

— Za učiteljicu u Otoku. Plata: 300 f. 6. f. paušala, 6 hv. drva, stan, petogodišnji doplatak od 10 °/₀ i pravo na mirovinu.

Molbenice se šalju do 15. Studenoga t. g. okružnoj oblasti u Vinkovcih putem mjestnoga školskoga vieća u Otoku.

— Za učitelja u Andrijevcih, a u Nemcih, Privlaki, Ivankovu, Gradištu, Andrijevcih, Komletincu, Sikirevcu i Podvinu za učiteljice. Plata za svako mjesto: 300 f., stan u naravi ili novčana odšteta od 100 f., petogodišnji doplatak i mirovina.

Molbenice se šalju do 20. Studenoga t. g. za Andrijevce i Podvin kot. oblasti u Garčinu, za ostale učione kot. oblasti u Vinkovcih, a napokon za djev. učionu u Gradištu kot. oblasti u Županju.

P. n. gg. predbrojnici, koji su naručili naš list, a nisu ga predplatili, pozivlju se, da čim prije predplatu namire.

Hrv. pedagog.-knjiž. sbor.

Izdaje ga **„Hrv. ped.-knjiž. Sbor“**. Uredjuje ga **Ljudevit Modec.** Tiska ga **Drag. Albrecht.**

Digitized by Google

Br. 31. U Zagrebu, 10. studenoga 1873. Tečaj XIV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka, novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora“. Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Školstvo na svjetskoj izložbi u Beču.

Uzorna austrijska škola.

(Svršetak.)

Nečini mi se upravo nuždno sve popisivati, što je ovdje. To je već učiteljstvu poznato, pak onda bez toga će se javiti, što li je u tom zamislila i dokončala skupština slavenskih pedagoga u Beču. Što je ovdje sabranih i složenih učila, sva ova u istinu naum naših pedagoga nesamo da nisu nadmašila, već ga niti dostigla.

Sa svih strana silno se hoće, da budu u školi ujedno knjižnice za narod; u tom podbadá i nuka sama vlada austrijska učiteljstvo, da takove ustraja. Neznam doduše, jeda li je bilo nuždno poticati na to učiteljstvo njemačko, ali znam to, da si je česko učiteljstvo knjižnice ustrajalo već onda, kadno se je nanj obarala ne godinica blaga i godna, već strašna i pogibelna ploha, a i naše hrvatsko učiteljstvo pokazuje zaoto dobru volju, ali žalibože da nalazi malo podpore kod nadležnih krugova.

Na desnoj strani triema jesu zahodi, osebice za svaki spol. Pred ovimi za ženske jest rušnica; na klinčenjak popomeće se redomice odjeća. Za kiše svlači se nesamo gornja mokra odjeća, već se i obuća izuva, a i samo se kaže, da ima svako diete uviek tamo svoje slamnate papuče, cokle. Čast ovoj obzirnosti. To bi se moglo uvesti svagdje, da je odlučne volje, da je pravoga rodo- i čovjekoljubja; nu, dok svega toga nije, nastojmo, da se u školu nenose barem mokri plašti i daždnici, s-kojih se izparuje odviše nezdrava, zadušljiva smrada.

Evo nas sada u samoj školskoj sobi. Kad bi mi već bilo što pregoreti, to bih napokon mogao onaj vrt i dvoranu za gimnastiku uz neke još stvari; ali ovakovu sobu, ovakovu uzornu radionicu bolestnim bi srdcem pregoreo: ovakovu želim svakoj školi. Vidio sam škola prekrasnih, škola i prelihom sagradjenih, za koje se potrošilo i 40, i više tisuća forinta; pa ipak nejmaju tako narednih, tako prikladnih i zdravih soba. Velim pako posve otvo-

Digitized by Google

reno, da bi ovakove mogle posvuda biti, da za takove netreba mnogo novaca, al se hoće svakako razumnih graditelja, pak dobre i odlučne volje od onih, koji škole uzdržavaju.

Ovdje se osobito zamislilo na zdrav uzduh. Pod podom jest ciev, kojom ulazi iz vrta u sobu svjež i čist uzduh; u sobi ima ova ciev otvor pod podnožjem, na kojem je stol učiteljev, tabla itd. — Ova se ciev rabi samo ljeti, kad se hoće topli školski uzduh vanjskim ohladiti, osvježiti, ozračiti. Zimi se iste cievi otvor zatvori zaklopcem, a soba se zrači drugom cjevlju, kojoj je nutarnji otvor uz peć, imajuću ogradu oliti zastor (Mantel). Tim biva, da se svježi uzduh, što cjevlju ujde u sobu, razgrije, takov se pako, budući redji i laglji, uzdiže k-stropu, čim opet svojim tlakom ganja pokvareni prije zrak zjalcem u peć, iz koje će u dimnjak. Ponajviše lože se još peći s-vana, a malo je škola, gdje bi bili nad prozori, oli gdje drugdje u zidu odušci.

Ovdje je pod okvašen uljem; pod je čist, bez praha. Da bude što veća čistoća, tamo su i pljuvalnice, pak i košare, u koje se meće suvišan papir, odrezci razni i drugo trunje. — Bože moj! Što li ti je i koliko narodnjih i srednjih škola, koje se u godini luže jednom samo, metu pako — kao s-milosti: po jedanput ćednom! Sam si u sobi: pak ti se ista mora svakim danom mesti i zračiti; — tvoje i tvojih sugradjana po 60, po 80 i preko 100 nejačke dječice sjedi u školi po 5 — 6 satij na dan: pak ga nije, koj bi izreko: školska se soba m o r a svakim danom pazljivo omesti!

Stiene su jedne boje, svjetlo-zelenkaste, samo su u kutih naličene tamnoivimi prugami. Da se stiene, neoštete, obložene su sve naokolo ljetvicami, tako na tri stope od poda navisoko.

S-lieve su strani 4, s-traga pako 2 okna, kojimi ulazi dovoljno svjetla. Okna imaju zastore; ovi se nespušćaju odsgor doli, već su učvršćeni doli, pak se prema potrebući uzdižu. Nikada bolje misli! Svjetlo, što nam dolazi dolom prozora, udara na pod, o koj se odbija pak nemilo oblištuje oči; gornje svjetlo ugadja očima.

Klupe, kojih je 30, nisu baš tako urešene i naredne kano one švedske i amerikanske, niti su stvorene za jedno, već za dva djeteta; ali ipak neda se izreć druga i o njih ako ne ova: da nam je ovakovih!* Prema velikoći učenika jesu i sjedala; u obće pako razredilo jih na devet visina. Stolna ploća malo je naklonjena i razdieljena priečkom u dvie gibljive česti tako, da ima svaki svoju dasku. Ako se nepiše ili neriše, onda se ta daska zasune, a diete ima dosta mjesta, da može naredno sjediti. Kad se piše, onda si ju privuće tako daleko, da je za 1 $^1/_2$ centimetra nad sjedalom, čim biva, da se diete pišuć nenagiblje, niti si nježnih grudašca kvari. Ova se daska miče osobitom za to stvorenom spremom.

Svako je sjedalo shodno sdubeno, svako ima naredno sbuhli naslonjač. Za pera i olovke imaju stolovi kao žljebiće; knjige se drže u pregradicah, odsdol na

* Izuzmi jedinu Kaptolsku školu u Zagrebu, gdje su uzorne klupe, prozori, zastori, a pod, da se sve cakli. Slagar.

Digitized by Google

strani jesu kvačice, gdje vise torbice. Crnilnice pokrite su gibljivimi drvenimi zaklopci.

Velika drvena tabla stoji uz prednji zid osovce; može se spuščati i podizati; lievo ovoj drvenoj stoji platnena tabla na kosom stalku. Učiteljski stol, harmonium, gusle, ormar za knjige dopunjuju školsko pokućtvo.

U istoj sobi vidiš ujedno i računalo, mapu D. Austrije, Austro-Ugarske države, istu ovu plastičnu, onda Evropu, polutke, kruglju zemaljsku, Šreibera slike sisavaca, diagram štrcaljke i parulje vozne.

Takova bi imala biti jednorazredna seoska škola u Austriji. Krasna je škola švedska i amerikanska; nu, mnogo će se još Vltave stočiti u Labu, pak i naše Save u Dunav prije, nego li se u nas splohom uvjeri o toj prostoj istini: što si god dobra i krasna dao školi, sve ti to pravcem i mahomice hrani mladež tvoju, nadu tvoju i domovine tvoje. Krasna jest u istinu i škola austrijanska, ali takova se nestvara ni po drugih, naprednijih državah; dobro se je ipak ugledati u nju! Ako mi je što izreć ob urehi same sgrade, to bih se usudio reći samo to, da ima gdješto i u nas isto tako liepih ako ne i krasnijih; ali svakako vriedi ova: da nam je samo što više u naših imati svega onoga, čim se pripomaže raznimi načini učitelju, čim li i zdravlju mladeži, košto se to u ovoj uzornoj austrijanskoj! V. Včk.

Hrvatski pisci.

Priobćuje Janko Tomić.

(Dalje.)

Ivan Gundulić rodio se u Dubrovniku 8. Siečnja g. 1588. Otac mu bijaše Franjo, te se i on po dubrovačkom običaju prozva Ivan Franjin Gundulić. Kako je svoje djetinstvo proživio i u kojem je duhu odhranjen bio, nenapominju mu životopisci, ali da su mu brižljivi roditelji ljubav prama naukom i bogoljubnost u mladjahno srce uciepili, vidi se odatle, što je tri pobožne pjesme spjevao, i iz onoga hvalevriednoga običaja, komu je do smrti vjeran ostao, te bi svake godine išao na bližnji otočić Daksa, da s-redovnici sv. Franje veliki tjedan u obavljanju službe božje i mudru razgovaranju sprovede. — Kao dječak dade se po običaju onoga vremena naš Gundulić na latinsko književtvo, osobito pako tako zvana studia humaniora, koja su u Dubrovniku cvala, a kašnje na filozofiju. U dvadesetoj svojoj godini posveti se državnim naukom, u kojih je tako napredovao, da je i knezom dubrovačkim postao. Knezovi bijahu u Dubrovniku svake godine na novo izabirani, te se morahu odlikovati svestranim izobraženjem, a napose državnom vještinom. Veoma riedki knezovi obnašahu dva ili više puta istu čast. Oko god. 1610. stupi on na književno domaće polje, pa tu je i bio neumoran do svoje smrti. Oko god. 1618. oženi se sa Nikolicom, kćerju Sorkočevićevom, koja mu rodi tri sina: Frana, Jerolima i Šimuna. Prva dva obnašahu u austrijskoj vojsci visoke časti, a Šimun umre g. 1682. kao knez grada Dubrovnika.

Digitized by Google

Ivanova djela jesu ova: 1. Pjesma o veličanstvu božjem (tiskana god. 1621. u Rimu kod Zanetta a godine 1622. kod Gimana. 2. Suze sina razmetnoga (u Mletcih 1622. kod Gimana, a 1703. kod Occhia). 3. Ariadna, drama (u Jakinu kod Salviona 1633.). 4. Proserpina, drama. 5. Armida, drama. 6. Diana, drama. 7. Galatea, drama. 8. Posvetilište ljuveno, drama. 9. Cerere, drama. 10. Kleopatra, drama. 11. Adona, drama. 12. Koraljka od šira. 13. Dubravka, drama. 14. U slavu Ferdinanda II., kneza toskanskoga. 15. U smrt Kalandrice. 16. Osman. Iz talijanskoga je preveo: Filida od Skira. 2. Ljubovnik sramežljiv. 3. Jeruzolim oslobodjen. 4. Sedam pjesnij pokornih kralja Davida. Ali žalibože nedodjoše sva ta djela naših ruku. Djela dramatička, kao: Galatea, Posvetilište ljuveno, Kleopatra, Adon i Koraljka, pa prevodi: Jerusolim i Filida propadoše, kako se sluti u trešnji grada Dubrovnika g. 1667. Recimo koju u kratko o pojedinih djelih. U Ariadni nam Gundulić pripovieda, kako je Tezeo doplovio s-Ariadnom iz Krete na otok Naksos. Ovdje ga ribari srdačno primiše, nu u noći nagovori Tezea njegov svjetnik, neka ostavi Ariadnu na ostrvu, a sam u Atenu podje, jer bi mu Ariadna u Ateni potamnila slavu, kad bi doveo kao kraljicu ženu, kojoj otac toliko Atenjana žrtvova Minotauru. Ariadna ostavljena u jutro tužno nariče, dok joj se objavi Bako i sobom ju povede u nebo, da mu bude drugarica. Kontrast medju Tezejevom ljubavju prama Ariadni i prama neokaljanoj slavi, veoma je liepo u pjesmi označen. Ariadnino naricanje, kad je ostala sama, ne dosižnom je dosada medju dubrovčani krasotom spjevano, korske pjesme pune su idilske krasote, riečju Ariadna stoji iznad svih dosadanjih dubrovačkih drama Ariadna jest prevod trećega Rinunčinijeva libreta Ariana, sastavljena god. 1608., kojemu je poslie glasoviti u ono vrieme muzik Klaudij Monteverde sastavio muziku. Gundulićev je prievod veoma slobodan ali i veoma liep.

Od istoga talijanskoga komponiste Monteverde spominje Klein operu „Proserpina rapita“ od god. 1630. i „done“ od god. 1639. Po izkustvu, što ga imadosmo s-Gundulićevom Ariadom, mogli bismo pomisliti, da je i njegov izginuli Adon i sačuvana „Proserpina ugrabljena“ prevod ovih Monteverdovih opera, kad Gundulić nebi svojih već g. 1620. spominjao. Bilo kako mu drago, Gundulićeva „Proserpina ugrabljena“ zaostaje daleko za njegovom Ariadnom. Čin joj je pun nevjerojatnih i gdje gdje upravo smješnih čudesa, a govor otegnut, prazan, lišen svakoga pjesničkoga ukrasa. U ostalom se i tu opaža i na mjerilu i na kompoziciji, da se je i ta Proserpina meladramatski prikazivala. U prologu dolazi Merkurio izpod zemalja i pripovieda, kako se Pluto bio uzbunio, što mu bijaše sudjeno ostati udovcem, te se zakleo zemlju izvrnuti, ako mu Jove neda koju božicu. Na to su zvali u podzemlje Merkuria i on mu donio od Jova glas, da može slobodno Proserpinu ugrabiti.

Od ostalih spomenutih Gundulićevih drama nejmamo nego neznatan fragmenat od „Diana i Endimion“.

Po preostalih 95 verza neda se ništa reći, kakav li je čitav komad mogao biti: Diana malko monologiše nad snivajućim Endimionom, poljubi ga; ovaj se

Digitized by Google

probudiv otrese, nu doznav, tko ga je poljubio, nudja se Diani za slugu. Isto tako je i od Armide ostalo samo 130 verza, iz kojih se jedino toliko razabire, da je Gundulićeva prema Palmotićevoj čin mnogo obsežniji imala, za što ovdje dolazi prizor, koji se morao dogoditi poslie onoga, što je u Palmotićevu sadržano. Armida se najme poslie boja, nenašavši u njem smrti, hoće sama da ubije, a Rinaldo ju molbom od toga odvrati, i Armida veli, da mu i udilj ostaje poslušna službenica.

Gundulićeva Dubravka, prikazana god. 1628., spada na pastirske igre, i nadilazi kao takova na daleko sve, što dosada od te vrsti spomenusmo. Iz sadržaja joj se jasno vidi, da je na dan sv. Vlaha, t. j. 3. Veljače prikazivana na javnoj pijaci u slavu dubrovačke slobode. Ova krasna svrha krili se milim i svetim čarom nad veselimi pastiri, koji na taj dan imaju običaj, da se u s i e l u najljepša djevojka odabere za najljepšega pastira. Miljenko je najljepši, ali novac je podkupio birače, i odabrana Dubravka nezapade njega, nego ružnoga Grdaka. Nad tim se bog ljubavi u hramu razljutio, uztresla se crkvica i sinula je svjetlost božanska po Miljenku, na što ovaj dobije, što ga po očitom pravu ide, t. j. najljepši pastir najljepšu pastiricu Dubravku. U silnoj vrevi satira, pastira i pastirica, koji se, kako je u toj pastirskoj igri već karakteristično, bez reda metu i pletu, dolazi još uviek mnogo prostačke šale, kao i u prijašnjih takovih igrah, i samo amo tamo ima mjesta, koji su liepoga komičkoga sadržaja, ipak su sve te mane prikrite posljednjom svrhom naše Dubravke, koja je sadržana u konačnom refrenu.

O liepa, o draga, o slatka slobodo,
dar u kom sva blaga višnji nam bog je dó.
Uzroče istini od naše sve slave
uresu jedini od ove dubrave.
Sva srebra, sva zlata, svi ljudski životi,
nemogu bit plata tvoj čistoj ljepoti.

U svojih ostalih djelih, osobito u izvrstnih: „Suzah sina razmetnoga“ pokazao je Gundulić svestrano izobraženje svoje, silni duh, koj prodire kroz sve magle života ljudskoga, koga je on tako dobro poznavao. Središte njegovih mislij jest: Bog i život ljudski, koj mu i skoro svu njegovu filozofiju sačinja, što je na njega veoma mnogo djelovala. Godine 1621. dade Gundulić u Rimu tiskati pjesan o Bogu, u kojoj jo kratko i umno razvio nauk naše vjere. — Zatim izdade pjesan u slavu Ferdinanda, velikoga toskanskoga vojvode.

Budući bijaše Gundulić nježne ćudi i tanka ugladjena sluha, tako mu omili lagahni osmerac, da ga je uveo nesamo u ozbiljnu dramu, već i u uzvišenu epopeu. Pa i ti okovi činjahu mu se prelagani, te kano da bi hotio pokazati, kolik teret može njegov silni duh podnositi, uze slagati prvi stih s trećim, a drugi s-četvrtim. I glede jezika nije mogao naš pjesnik, da odoli talijanskoj milini, te je prije svega nastojao, da mu bude blagoglasan. S-toga je od starih riečij zadržao kraće i blagoglasnije, a zabacio duže i tvrdje; iz slovaka, koje su se dočimale na dva suglasnika, izbacio je zadnji; pridavnike je pomekčavao poput sa-

Digitized by Google

mostavnika; riečju: jezik je dotle navraćao, prekrajao i obrazovao, dok nije postigao onu savršenu mekoću, kojoj se sada čudimo. Al ako i je blagoglasje liepo svojstvo jezika, prećerano mu ipak škodi, jer ga odvraća od naravi, koja je od svega najsavršenija i najljepša. Liepo je čuti sladku rieč, kojom se živo izrazuje žuborenje potočića, rominjanje kišice, zujenje povjetarca, ali je i liepo čuti tvrdje glasove, kojimi se izrazuje čin u naravi tvrd i oštar, kano grmljavina, praskanje, gruvanje, trieskanje, vrcanje, hrskanje itd. S-toga je Gundulić, što je odviše nastojao oko miline, izgubio nešto od one ozbiljnosti, važnosti i jedrene sile, kojom se Čengić-Aga toli slavno odlikuje. Ima i on izraza jedrih i silnih, ali priznati valja, da su to iznimke, te da mu je jezik u obće liričan, pa u toj struci pravi vječni uzor. Ovoliko budi rečeno o Gundulićevu jeziku s-estetičkoga gledišta.

U Gundulićevih djelih vidi se duša uzvišena i glede slavenstva. Dočim su se pjesnici dosada zauzimali domaćimi pojmovi domovine, te mnogi samo nagadjali prostrano slavenstvo, vidimo mi Gundulićev duh slobodan i prost na svih poljanah i zemljah slavenskih, koje on neizmjernom točnošću ne samo geografički već i historički poznavaše. Ako se s-jedne strane držao Talijana, odbio ih je s-druge sa pravim slavenstvom.

Gundulić je slavan epikom i dramatikom; nu najveću slavu steće si Osmanom. Tu je sliedio Talijane a ponajviše Tassa, komu je i nešto ravan. Ne samo da je „Osmanom" nadkrilio sve prijašnje pjesnike dubrovačke, već se njegovo djelo slobodno može uzporediti sa najslavnijimi djeli svih naroda. Predmet crpio je Gundulić iz poviesti svoga vremena, iz poviesti turske i to smrti sultana Osmana II. Čin Osmanide traje od hotimske bitke do Osmanove smrti. Da se razumijemo! Gundulić je opjevao rat, koji se g. 1621. izmedju Poljaka i Turaka vodio, i to se djelo prozva Osmanom.

Ako se svrnemo malo na naše junačke narodne pjesme, te im temelj promotrimo, to ćemo naći, da su malo ne sve sagradjene na temelju turskih ratova sa narodom našim. Odkada je srbsko carstvo na Kosovu (1389.) palo, teče neprekidan red narodnih junačkih pjesama do danas, a u svakoj se pjeva koj junak u boju s-Turčinom. Ovi bojevi sačinjavaju našu narodnu poeziju već od 400 godina. Turski ratovi zasiecaju duboko nesamo u naše pjesničtvo, već i u cieli živalj našega hrvatskoga naroda, pa ako je Gundulić crpio predmet iz ratova turskih, to je on pogodio u Osmanu temelj našemu budućemu narodnomu eposu. On je izrazio u Osmanu ideu turstva, te joj je odmah u početku nazdravio:

Ah! čiem si se zahvalila
Tašta ljudska oholasti!
Sve što više stereš krila,
Sve ćeš paka niže pasti.
Vjekovite i bez svrhe
Nie pod suncem kriepke stvari; —

Doista našemu hrvatskomu narodu utjeha mila. Seoba naroda za Grmane, a križarske vojne za romanske narode isto su, što nam neprestani boj sa Tur-

Digitized by Google

činom — temelj narodnoj poeziji — a na tom temelju treba epos hrvatskoga naroda graditi.

Kako si god Gundulić predmet izabrà (ako i je poljski narod uzeo), tako ga sretno i dovrši. On postigne svoju namjeru: on zabavlja i uči. Kao što su svi prijašnji eposi zabavno-poučni, tako je i Osman, nu ova didaktika je tako vješto umješana, da nesmeta čitatelju; pa ako se u Tassa slavi vješt prelaz od jedne stvari na drugu, to nije niti Gundulić sigurno u tom zaostao, ako mu promotrimo prelaze na razne epizode, kojih je sila božja, kano i u slavnom grčkom eposu. Velikom smo mu zahvalnošću dužni, što nam je ne samo predočio skoro sva važnija grčka mjesta i skopčanu s-njih povjestnicu toga slavnoga naroda, nego i potanko izbrojio gotovo sve hrabre čine naših pradjedova, osobito srbskih junaka. Tim, pa i što je točno opisao domaći život naše braće Poljaka i slavna djela njihovih najglasovitijih kraljeva, postade Osman obćim blagom cjelokupnoga slavenstva, te se je čuditi, kako se je jasno ova novija misao u njegovoj rodoljubivoj duši razvila. Iz Osmana se vidi, da su se Dubrovčani i Poljaci bolje poznavali, nego što to medju braćom jedne krvi danas biva. Riečju: Osman je u povjestničkom i zemljopisnom pogledu neizcrpivo blago. Ako i ima pjesnika, koji su plodnošću njemu ravni, ali jačih težko da ćeš naći. Ovo je prava veličina, do koje nemože brizgnuti jed niti najumnije zavisti.

Misli su izražene jezikom, koji so uzdignuo nebu pod oblake i razsvietljene plamenom figura i tropa, razpirenim ponajviše na narodnom ognjištu. U tvorenju stihova Gundulića nije još nitko nadletio, ili gledao različitost slogova, ili lahkoću izraza, ili okruglost stihova, ili ugladjenost kitica.

Gundulić je tek postigao 50. godinu svoga neumornoga i preslavnoga života, kad se iznenada, s-bodca tako težko razbolio, da mu nije bilo više pomoći. Ćuteć, da mu se približava zadnja ura, htjede onako umrieti, kao što je živio, te primiv svetotajsta umirućih prestavi se u gospodu 8. Prosinca 1638 godine. S Osmanom je spojio sam Gundulić svoju neumrlost, pa se nije ni prevario, jer evo ime mu tri vieka vjekuje kod njegove jednokrvne braće, a vjekovati će dok bude slavjanskoga naroda. Slava takovu Hrvatu! (Dalje.)

Druga glavna skupština hrv. pedag.-književnoga sbora.

(Nastavak.)

Pošto je skupština izvještaje o radu upravlj. odbora saslušala i odobrila, povela se razprava o tjelesnoj kazni, koja bijaše već kod prve skupštine stavljena na dnevni red; zaredi ju pako predložitelj Skender Fabković ovako:

Slavna skupštino! Ja sam bio već u lanjskoj gl. skupštini sbora našega želio, da kanoti sbor prihvatimo načelo ovo:, „tjelesna kazna ima se u narodnjoj školi zabranit;“ isto načelo da onda branimo i širimo dalje svimi nam mogućimi načini. Na to me bio ponukao zakjučak vis. našega sabora, kojim se ukida t j e l e s n a k a z a n b i j e n j e m b e z u v j e t n o i b e z i z n i m k e, bila ona odredjena kano kazan glavna, ili kao pooštrenje kazni, ili napokon kano kazan dis-

Digitized by Google

ciplinarna. Ovo znamenito pitanje sprovadjao mi članak, tiskan lani dne 1. Rujna u broju 13. pod naslovom: „XVI. saborska sjednica kraljevine: Dalm. Hrvatsko-Slavonske g. 1872“. U istoj glavnoj skupštini zaključilo se bilo lani, da se isto pitanje poradi svoje znamenitosti prenese na buduću gl. skupštinu, t. j. na današnju.

Znajuć, da je danas meni ganuti ovim pitanjem, to začinjem.

Gospodo! O tjelesnoj kazni donio nam je „Napredak“ mnogo prekrasnih uputa. Godine 1865. niže se isto pitanje pod imenom „Školski zapt“ u više brojeva. Tamo se veli, da ima svaka kazna griešno diete popraviti; tamo čitamo, tamo smo se učili: da je ljubav ona moć, koja nedopušta tvrdnje, da su siromašnih roditelja djeca zločestim odgajanjem i psovkami, pače i samim bijenjem tako zatupila, da jim nehasne blažja zaptnena sredstva; da je ludo pomisliti, da se kod djece siromašnih roditelja može samo tjelesnom kaznom i psovkami štogod valjana proizvesti; tamo se čita pod kraj članka i ovo: „Van dakle s-batinom, osobito iz škola, koje siromašna djeca polaze, da se jednom nabožno i bolje pokoljenje odgoji, pa da blagi duh pravoga katoličkoga odhranjenja i u kolibice sirotinje prodre.“ — Sve do danas nikomu se uzračilo suknuti proti izraženomu tomu načelu već god. 1865. Znamenje, da se nije protivilo zdravomu razumu odgojitelja hrvatskih; isto pako pitanje razvijao je onda g. F. Klaić.

Godine 1867. nizao je prekrasna svoja zrnca u vienac iste stvari g. Mijat Stojanović, što ga čitamo opet u Napredku pod imenom: „O šk. zaptu = redu, u obće gojitbi. On veli i ovo: „kadikad mora se rabiti šibica, štapić. On veli i ovo: U nas je poslovica: Udri zlo, da bude gorje. — Tko se neboji rieči, neboji se ni batine. Šibajuć, lupajuć djecu, možemo ju silom odvraćati oda zla; ali tim neizkorenismo, neizčupasmo iz srdca zla prignuća. Djeca od mnogih udaraca okukljaju i otvrdnu, postanu lukava i bezobrazna.“

G. Basariček Stjepan metnuo si bio takodjer na srdce ovo pitanje; njegovo se uvjerenje o tom izriče u 24. broju Napredka, tečaju XII. ovako: „nikada neću dopustiti, da se u školu povrate sva moguća užasna i grozovita sredstva srednjega vieka, al ću se snažno i odlučno protiviti svim onim, koji bi rado tjelesnu kaznu posve ukloniti iz škola“.

Štovana Gospodo! Vidi se očito, da je „Napredak“ raznašao ova načela: nekaznimo si dječice šibom; pak onda: tu i tamo upotriebi i šibicu, štapić. Ja bih rekao: samo na čast služe nam ova uvjerenja, kojimi si ravnasmo mladež prije g. 1872, prije zaključka našega sabora, koj nedopušća, da se eno od lani kazne tjelesno prekršitelji obstojećih zakona obojega spola, oni, koji su zreli, koji umom si podpuno shvaćaju, što će reći: dobro i zlo, pravo i krivo, istinito i lažno itd.

U podpunu dakle uvjerenju, da vam je poznato, što i kako je i prije već zastupao „Napredak“ kanoti glasilo naše, isto disciplinarno pitanje; u osvjedočenju, da ste proučili sve ono, što sam bio lani u 13. broju našega lista napisao, pak i ovo, što se nalazi ob istom pitanju u ljetošnjega „Napredka“ brojevih 15,

Digitized by Google

16, 17, 19 i 20om, — držim, da bi bilo posve suvišno sada ponavljat mi iste dokaze i razloge ustimice, — razloge, kojimi dokazujem, da je tjelesna kazna mladeži u obće pogibelna, da se njom ista nepoboljšava, već jošte i kvari, da bi se dakle imala što prije u školi zabranit, tim pako više, što se eno nekazne tjelesno, (mislim uviek: šibu batine, pljuske) ni zreli prestupnici obstojećih zakona. Predlažem dakle, da bi slav. skupština uzračila usvojiti ovo načelo:

„Glavna skupština „Hrv. pedagog.-književnoga sbora“ prihvaća načelo: tjelesnom se kaznom mladež moralno nepoboljšava, već još većma kvari; ista skupština želi, da se tjelesna kazna (misli se: šibanje, tučenje, pluskanje) zakonom zabrani tim većma, što je danas već zabranjeno tući i zrele prekršitelje zakona.“

Prihvatimo li ovo načelo, to nam je dužnost priskočiti odmah u pomoć i saboru i vladi i cielomu učiteljstvu onimi boljimi načini, kojimi se ima zamjeniti tjelesna kazna. Tu brigu preuzeo bi dragovoljno upravljajući odbor, kojemu bi u dobri čas došla svaka uputa i od pojedinih članova sbora našega, nemanje i od ostalih odgojitelja mladeži.

Gospodo! Talijan si već odugo uzgaja mladež bez šibe i štapića; i njegova je mladež bolja i gorja, kako ju najme uzgojila kuća i razne prilike. U Italiji se zakonom izriče ovo: „razumieva se, da učitelji nesmiju djece si tući; pak se dodaje mahom: zabranjuje se rabiti riečij i izraza uvredljivih, zabranjuje se nadievati djeci pogrdnih, posmješnih prikljuka i prišvaraka, kanoti, recimo si to na našu: ti si bukvan, bolvan, vol, telec, tupan, hazbija itd. itd. što više, tamo se naročito veli, da se djeca nejmaju kaznit klečanjem, da nesmiju stajati razširenih ruku, da za kaznu nesmiju pisat po 100 i višeputij n. p. izreke: ja sam zločest, ja sam tepec, ja sam griešnik itd.

Ako si dakle danas već uspješno uzgaja boljimi, razumnijimi, nježnijimi i blažjimi načini mladež narod, brojeći na 24 milijuna duša; ja sam uvjeren, da si je to isto moguć učiniti i narod naš, naravski, uz dobru volju, uz ljubav prama rodu si, uz proučanje ćudi djetinje, uz svemožno podupiranje kuće, občinskih poglavarstva i vlade, uz požrtvovanje svih onih, kojim je sudjeno obučavati i uzgajati pupoljke naroda svoga.

Prof. Petar Tomić: Učitelj ima dvie noge. na kojima samo onda dobro stoji i hoda, ako su mu zdrave i čvrste. Jedna mu je noga materijalno blagostanje, a druga mu je ugled, za koj mu treba više toga, a ovamo ide i tjelesna kazna. Za to je ovo pitanje, koje veoma duboko zasieca u školstvo i učiteljstvo, od neizrecivo velike važnosti. Meni je jako žao, što se nije učiteljstvo pro i contra moglo o tom pobliže izraziti i sporazumjeti nesamo glede tjelesne kazne (o šibi), nego i o mnogih drugih sredstvih, kojimi bi se hrv. nastava i nar. školstvo dalo uspješno i povoljno unapredjivati. To je tim važnije i nuždnije, što će se valjda prije u saboru odlučiti o školskom zakonu i potrebitih reformah u nastavi, nego li se bude mogla sastati II. hrv. učiteljska skupština. Narod i političke stranke strogo idu za tim načelom, da se ništa neuzakoni za nje bez njih (nihil pro nobis sine nobis.) Tako mora i učiteljstvo poput jurista, vojske i svećenstva za-

Digitized by Google

htievati, da se za nje bez njih i proti njim t. j. proti školi neuzakonjuje ništa naprečac. Pri školskih zakonih odlučuju sabor, gradska i občinska zastupstva i javni organi uz konsistorije i ostale manje faktore. U saboru ima školskih strukovnika (skoro) više nego malo, medju gradskimi i občinskimi zastupnici slabo, a u novinah se riedko kada poduče občinstvo i odlučujući lajci, što i kako sve treba za napredno školstvo i nar. prosvjetu. — Ti će faktori bez učiteljstva odlučiti sudbinu škola, pa i o tjelesnoj kazni. Hrvatski učitelj od početka slabo stoji na jednoj nozi t. j. materijalnoga blagostanja, jer mu je drvena, a drugu mu nogu mogu odrezati tiem, ako mu oduzmu ovo riedko, ali u skranjoj nuždi svakako danas još te potrebito sredstvo za uživanje i uzdržanje ugleda, bez koga se neda na dobar napredak ni pomisliti. Ja bih vam sl. skupštinari mogao mnogo i dugo govoriti o tjelesnoj kazni, da se kanim upustiti u potanko i meritorno razglabanje u obće i u pobijanje protivnih nazora napose, te da bih imao dovoljno za to časa ovaj par.

Tjelesna je kazna tako stara kako i čovjek, jerbo je već prvi čovjek došao sa strastmi (affekti) i slabućami na sviet, koje treba obuzdavati, krotiti i u granicah držati, dok živi poput deruće i brzeće rieke.

U tom nam je historija učiteljicom, da je kazne vazda bilo, sad više i strožje, a sad manje i blažje prema okolnostim i duhu vremena. Za to, ako se pokraj naučiteljice-historije hoćemo osloniti na veleumne, ugledne i izkusne muževe, nalazimo, da su svi filozofi, pedagozi i juriste od Sokrata, Platona do Taurosa i Kanta, Herbarta i Hegla itd., pa od Likurga, Solona do Justinijana, Tribonijana itd. do danas, zatim od Mojsije i Isusa do Komenskoga i Pestalozzia itd. i do danas; svi su ovi priznali, a priznavaju danas i njihovi učenici, da je kazna neobhodno potrebita (malum necessarium) ili kako filozof Kant veli: „die strafe und das strafgesetz ist kategorischer imperativ (Kant. rechtslehre s. 226. A. 2.), dok god ima svieta i ljudij. Tko bi dakle bio proti kazni, tražio bi poput Rousseau-a, ili bi barem suponovao, želio imati čovjeka i ljudsku narav inako, nego u istinu, — faktično jest. Taj bi bio najveći ideolog i idealista, komu bi se moralo savjetovati, da se obrati bogu poniznom molbom, da mu stvori čovjeka posve inim, nego li je sada.

Kazna indi mora biti, a svrha joj je:

1. da straši, plaši, te tako odvraća od zla, obuzdava, i kroti strasti;
2. poboljšanje (emendatio);
3. da se ugled uzdrži i pribavi zakonom i osobam.

Zakonom se u svih kulturnih naroda i država ustanovljuje zrelost i tutorstvo čovjeka, kada može samostalno živjeti i sebe ravnati. Tko je dakle za ukinuće kazne, morao bi kod prestaje tutorstva početi t. j. kod odraslih (sa 24. ili 18. ili najmanje s-14. godinom, t. j. u 5. razredu srednjih škola). Medju kaznami je najgorja smrtna, jer tielo uništi. Markeze Cesare Beccaria 1735., † 1793. u slavnom djelu: dei delitti e delle pene (Napoli 1764.) ustaje prekrasnimi argumenti čuvstva — talijan. podneblja proti smrtnoj kazni već zato, što onaj nije više živ, koj je ubijen, te za koga se ima ubojica kazniti, to što se i protivi

Digitized by Google

pravdi i kršćanstvu. Bio je i Robespierre, taj grand-bourreau (veliki kašnje obješenjak) proti smrtnoj kazni, no kašnje je sam imao priliku i radost 50 na dan usmrtiti.

Eno i Castelar, slavni profesor i govornik, sada diktator u Španjolskoj, drugčije postupa u praksi, nego li je prije razvijao ideje izvan prakse i zvaničnoga života. —

Zato, doklegod se kod zrelih, kojim više netreba tutorstva, nedokine i nemože dokinuti kazan smrti (a u mnogih državah je zlo rabljena poradi politike i predsuda: kod spaljivanja vještica (coprnica), krivovjerstva itd., a danas se rabi i poradi političkoga mnienja): dotle se nemože dokinuti kod nezrele djece. Ja bih vam mogao liepu i interesantnu paralelu predočiti o protuslovju izmedju šibe za djecu i — vješala, puške (mužkete) itd. za zrele i mudre ljude. Naobraženi — Prusi i Niemci — ustrele vojnika već zato, ako bez dozvole izadje iz reda — u miru kod ekserciranja! Vele protivnici, da su batine ukinute — kod vojnika, (koji su zreli, jer im je najmanje 18 ili 20 godina), pa da se i šibe moraju isto tako dokinuti kod (nezrele) djece. Nu ta prispodoba već zato hramlje, jerbo šiba i batina nije jedno te isto, kao što ni nezrelo diete sa 7 godina nije ono, što zreli vojnik sa 3 krat 7 godina, jerbo je 21 više, nego 7.

Za to, dok god ima za odrasle policija i žandara, uzâ (tamnica) i izbavnica, kojih za djecu jošte nejma; dok ima vješala i bajoneta, morat će ostati i u školi tjelesna kazna u blagoj formi šibe dotle, dok se nepopravi obiteljski, socijalni i državni život u obće. Učitelj će s-toga morati nositi šibu, dokle vojnik i žandar nose bajonete i puške.

Ima i takovih, koji žele, da toga svega nebude, da nebude ni ratova, ali to su želje, a željeti je danas slobodno — i mnogo. Škola bez kazne, mlin je bez vode, veli st. češka poslovica. Bolje je da se diete plače, nego li otac. „Kazna jednoga zadaje strah svim, te kaštiganje jednoga kroti desetoricu“, veli poljska poslovica. — „Za malene je šiba, a za velike, odrasle izključenje, veli Komensky (u didaktici §. 56.). „Bez straha nisu ni mački u zapećku dobri“, veli hrvatska stara poslovica. Ciceron veli: u čem se svi (narodi) slažu, mora biti istina. U tom se pako svi narodi od postanka svieta slažu, da bez kazne nisu i nemogu biti odrasli, ni sami učitelji, a kamo li mala nezrela, nerazumna djeca. Filozofija extremnih liberalaca t. j. ljudij budućnosti tvrdi danas, da je jaje pametnije od kokoši. I sv. pismo preporuča kod Židova tjelesnu kaznu, osobito šibu napose za djecu. (Prispodobi prov. 13 : 24.; 19 : 18; 22 : 15; 23 : 13; 29 : 17 i mudroga Sirka 30 : 1; itd.) — Tko zagovara to sredstvo, nije neprijatelj djeci svojoj, niti narodu i mladeži, dapače gorka ljubav prema mladeži, djeci i narodu diktuje ti, da upotriebiš to kranje sredstvo onako, kako dobar lječnik mora upetriebiti gorke ljekove te i amputaciju uporabiti, odrezati pojedino udo samo za to, da nepropadne cielo tielo, već da ostane zdravo i koristno.

Ja bih vam mogao navesti primjera, kako sam ja morao u srednjih školah biti svjedokom, gdje se mnogi mladić upropasti, iztjera, izključi, jerbo su gospoda zelena kod stola odlučila, da se nesmije uporabiti sredstvo — tjelesna kazna

Digitized by Google

— za poboljšanje lahkomišljenih mladića. Leichtsinnige gemüter vergessen leicht die strafe, veli filosof njemački Krug; lex. IV. 72.

Vjerujte mi, da bi po naše srednje zavode jako dobro bilo, da se dopusti uz odgovornost učitelju (profesoru) kod izvanrednih slučajeva upotrebiti tjelesnu kaznu u nižjih razredih srednjih škola.

Pitajte izkusne muževe i vlade, nisu li morali na uštrb nastavi, školstvu i učiteljstvu premjestiti, penzionovati itd. mnogoga učitelja samo zato, što si nije mogao pribaviti dovoljna ugleda proti jogunastim, pokvarenim mladićem. Uz to uzmite na um, da škola mora nastaviti ono, što se doma započelo, mora dati ono, čega dom nemože. U kući, u obiteljih upotrebljuju jača i gorja sredstva, nego je šiba. Takav bi dakle mladić došao iz ekstrema u ekstrem, a u toj prirodi i kontinuaciji uzgoja izmedju doma i škole nejma skoka. Zato, tko dokida šibe, mora graditi kaznione i kasarne te se skrbiti za vješala, mužkete, gilotine itd.

Ja sam se na svom putu prošlih ferija s-českimi i njem. korifeji pedag. i o tom razgovarao, — pa su mi kazali, da oni ne mogu ni u gradovih, a kamo li po selih uspješno školovati djecu bez tjelesne kazne, koju im §. 24. od 20. Augusta 1870. g. ministar nastave zabranjuje ovimi riečmi: »die körperliche zühtigung ist unter allen umständen von der schule ausgeschlossen“. O tom je najbolji poznavalac i izdavatelj Komenskoga, ravnatelj predgradske i obrtničke škole na Smihovu (Pražkom predgradu) slavni i neumorni pisac českí, Franjo Zoubek napisao knjižicu pod naslovom: O kázni školní 1873. Zoubek dokazuje iz historije pedagogije i života potrebu tjelesne kazne proti teoret. naredbi njem. ministra neučitelja i nepedagoga.

Tim sam pokazao:

1. da kazna u obće biti mora, osobito kod djece;

2. da je tjelesna kazna nuždna u slučajevih, kad sva druga sredstva nepomažu;

3. da se u tom slažu napredni narodi, pedagozi i mislitelji staroga i novoga vieka. Samo mi još treba formulovati predlog te napomenuti, da učitelj može zlo i neumjestno upotrebiti zakonom dopušćeno sredstvo. Za to se neka naglasi, da samo onda može i smije učitelj šibu upotriebiti, kada je već sva ostala manja sredstva kazne izcrpio, ali i tada samo uz veliku obzirnost i strogu odgovornost. Nulla poena sine lege (nijedna kazna bez zakona rim.). Tim se ogradjujemo proti onim nadrimliberalcem i vikačem bez osvjedočenja, koji bi nas grdili, kad ovo prodre u javnost, da smo tobože još daleko za prosvjetom, da smo varvari, itd.

Ovo jo bilo vriedno iztaknuti za to, da znade veliko obćinstvo, a vlada kod koje su još ljudi skoro sve sami veliko-obćinari t. j. lajci odlučujućimi faktori, da ta nestrukovnjačka vlada uzme na znanje i u obzir, što i kako školski robotnici i strukovnjaci misle o tom toli važnom pitanju discipline i narodne prosvjete. Ponavljam, da žalim, što nerazpravljamo i ostala važna pitanja o preparandiji i djevojačkih školah itd.

Digitized by Google

Prof. Sekulić: G. Fabković izvodi svoj predlog, da se svaka tjelesna kazan u narodnoj školi ima zabranit, iz zaključka našega sabora, kojim se ukida tjelesna kazan za odrasle. Istina je, država je ukinula tjelesnu kazan za odrasle, ali ona ima i druga sredstva, kojimi može pokvarene državljane ili popraviti, ili barem neškodljivimi učiniti. I učitelj ima donekle sredstva, da pokvareno diete poboljša, ali kad ga sva ta sredstva izdadu, što će onda. Učitelj nemože pokvareno diete sveudilj pratiti; dokle je u školi, bdije nad njim, da mu druge djece nekvari, ali kad ode iz škole, te veseljem drugoj djeci pripovieda, da se učitelja neboji, da mu učitelj ništa nesmije, zar neće tim i drugu djecu pokvariti i na prkos zavesti.

Naš prosti narod nebrine se mnogo za školu, te najviše gleda kako da diete otme iz škole, ako mu najme diete štogod valja, da ga može za posao upotriebiti, ako pako nevalja, onda gleda, da se nevaljanca rieši, a škola kao nekakav korekcionshaus neka gleda, kako će s-njim na kraj izajti. A što će s-takovimi škola, ako nejma sredstva, da drzovitomu prkosu na kraj stane. Ili zar da sve takove prkosljivce proćera; — ne gospodo — bolje pametno ošinuti, nego proćerati. Ja sam dakle za to, da se za sad tjelesna kazna sasvim neukida, ali da se u koliko samo moguće ograniči.

Stjepan Basarićek. Ja se nepokoravam rado nigdje autoritetom, te neću ni ovdje reći: ja sam proti ukinuću tjelesne kazni zato, jer je to rekao ovaj ili onaj pedagog; ali ipak, gospoda moja, ako prodjemo svu pedagogijsku literaturu, najti ćemo, da su skoro svi pedagogi i staroga i novijega vremena izjavili se, da se tjelesna kazan nejma u školi sasvim dokinuti. To vam govore i u Cislajtaniji svi pedagogi počam od najvećega radikalca Dittesa, pa do klerikalca Močnika.

Radi saborskoga zaključka pako, nemoramo upravo tjelesnu kazan ukidati, jer ako je sabor zaključio, da se ukinu batine, nesliedi, da se ukine šiba. Ako se drvo neklaštri, nesliedi zato, da se nejma mladica klaštriti. Djeca već po nagonu rado prkose i srde učitelja, a to joj treba izćerati, inače će uzgoj i obuka trpiti. Škola je kao mala državica, koja mora sva sredstva upotriebiti, da mir i poredak uzdrži, te da svoj cilj postigne; a tu se višeput neda nikako izbjeći tjelesnoj kazni, ako nećemo da nam se sve neporemeti.

Što se tiče prigovora, da je tjelesna kazan nečovječna, ja držim, da bi uprav nečovječno bilo diete nekazniti s-otom kaznom, kad je potrebna, te ga pustit u zlu.

Učiteljevo je postupanje mnogo nalik lječnikovu, koj kad je moguće lieči s-ružičnim uljem, ali kad treba reže i ranu, ali zato ga nitko s-nečovječnosti nebiedi.

Moja gospodo, sunčana je toplina blaga, s-nje sve živi i uspjeva, ali se ona ljeti pretvara često i u omaru. pa onda treba bure, da se atmosfera očisti.

Nu ako sam za to, da se tjelesna kazan neukine, to ipak treba, da se čim više ograniči i na najmanju mjeru stegne. Neka se dakle na učiteljstvo djeluje, da se toga sredstva samo u najvećoj nuždi laća.

Digitized by Google

Napokon mi je spomenuti, da smo dužni sve učiniti, da ugled novijoj školi nepodkopamo, jer što će nam neprijatelji kazati, ako u disciplini popustimo, te mladež razpuštenija bude, nego: evo vam te nove slobodne škole, i posljedica njezina uzgoja!

Lj. Modec: Kad razpravljamo o ukinuću tjelesne kazni, pitajmo najprije: treba li u obće kazni? Veli se, dobro samo dobrim radja, a zlo zlim; po tom bismo morali djecu i ljude samo dobrim, dakle poukom, ljubaznom rieči naklanjati, da budu dobri, valjani, kriepostni. Ali žalibože, da nas izkustvo protivno uči. Odkad sviet obstoji, te nam poviest o ljudstvu pripovieda, nečusmo za takovo zlatno doba, da bi se odrasli ili djeca ma kojega stališa samo liepom rieči navesti dala na dobar put, i da bi na tom putu uztrajala; nego da je uviek trebalo i neumiljnih upravo sredstva, da se od stranputice odvrate, paće da se uz sva moguća sredstva neda ljudstvo ni danas od zla odvratiti. Neću ovdje razpravljati, što je tomu uzrokom, da li je u čovjeku već od naravi zlo usadjeno, ili što li je; ali žalibože što znamo, da je sbilja tako.

Treba dakle svakako i neumiljnih sredstva, dakle kaznij, da mladež, koja neće slušati ljubaznjivih rečij i opomena, na pravi put svedemo. Pita se sada, kakova da bude kazan. — Nije mi ovdje razpravljati; kakove sve kazni mogu rabiti učitelju, koj proučava ćud i narav djetinju; o tom se ovdje ni nerazpravlja, nego samo o tom, da se tjelesna kazan ima bezuvjetno zabranit.

Za razlog tomu navodi se, da nije čovječna, da je uz to i pogibelna, paće da mladež kvari.

Gospodo moja, što se toga novovjeka humaniteta tiče, mislim, da se tuj samo sviet zasliepljuje. Država je, veli se, ukinula tjelesnu kazan s-čovječnosti, jer da je nedostojno tući čovjeka, koj je stvoren na priliku božju, i da se tim vriedja njegovo dostojanstvo. Pristajem uz to, te ću biti za ukinuće batinjanja, ali samo nemojte za boga rabiti mjesto batina drugih nečovječnih sredstva.

Država neda tući prekršiteljâ zakona, ali jih zatvara u tamnice. U novije se vrieme osobito mnogo piše o zdravstvoslovju, paće i sami to već u pučkoj školi svoju djecu učimo, da treba našemu tielu ponajprije čista zraka, čiste i svježe vode, treba da mu bude stan čist i suh, treba mu toliko hranivâ ove vrsti, a toliko one vrsti, i da se samo tako može uzdržati čovječji organizam u skladu, te čovjek uzdržat si zdravlje. Ako pako čovjeku sve to uzkratiš, te mu hotimice organizam poremetiš i zdravlje narušiš, zar si radio čovječno. Koliko li nije već nesretnika unišlo u tamnice mladih, čilih i zdravih, a izašlo ih sliedih, uvehlih lica te skrozimice slomljenih, a koliko ih je s-tih par excellence humanitarnih uredba i dušu u tamnici spustilo.

Ja pako mislim, da nebi bili više povriedili dostojanstva otih nesretnika, da su ih za dobe prošibali, nego što su ih kašnje polagacko ubijali. Zatvorite dakle ote nečovječne tamnice, te blagom rieči i na čovječju griešnike izpravljajte, pa onda tekar govorite o humanitetu sadanjega vieka!

Ovo sam samo zato naveo, da dokažem, što li je s-tim hvaljenim humanitetom.

Digitized by Google

Ali pustimo to iz vida, te recimo, dokinuli smo tjelesnu kazan. Učitelj je vješt pedagog, te je kao takav sva nježna sredstva upotriebio, da uzgoji mladež kako valja; ali uzprkos tomu, nejde mu sasvim posao od ruke. Tuj mu kvari kuća, ondje opet ini uplivi, i diete neće te neće da sluša, već učitelju u lice prkosi, dà izgrdi ga pred saučenici. Što će sad? Neprieti li tu pogibel, da će to zlo djelovati i na drugu djecu, te ju poticati na sličan odpor. Druge nije, nego takova nepokornika iz škole odstranit. Uzmimo, da nam je i to slobodno. Zar smo tim čovječnije postupali? Pustismo ga u nepokornosti, na zlu putu, pa neka si vrat slomi, te bude na nepriliku i nesreću drugim državljanom — zar je to čovječno? A zar nije mnoge i jedan jedini šikac pameti doveo? Ja mislim, daj šikac u horu, pa ćeš manje davati na tamnice. Ali mi ni nesmijemo nit u kojem slučaju djece iz škole odpuštati, jerbo imademo obveznu školu. Što ćemo onda? Tuj bi se dakle morala takova neposlušna djeca od druge odlučiti, te napose podučavati. Morali bismo imati tako zvana popravilišta (Correctionsanstalten). Je li ih imamo? Hoće li ih država skoro podignuti? Dokle ih nepodigne, dokle nejmamo novoga sredstva, nebacajmo staro iz ruku. Neću medjutim ni spominjati, da li su ta popravilišta upravo najshodnije sredstvo; navodi se bo proti njim mnogo i mnogo prigovora. S-razloga dakle, što se tjelesna kazan ukazala do sada kao jedino radikalno sredstvo u izvanrednih slučajevih; s-razloga, što nejmamo do sad drugih sredstva, kojimi bi mogli tjelesnu kazan zamjeniti, a da mladeži još više neškodimo, glasujem za to, da se tjelesna kazan nezabrani, ali da se čim manje i to samo u krajnjoj potrebi upotriebljava.

Janko Tomić: Da je g. Fabković naveo u svojih razpravah više dokaza iz vlastitoga izkustva, možda bi bio stekao više privržnika; ali toga nisam u njegovih člancih našao. Ja sam doživio takovih slučajeva, gdje učitelju nije drugo preostalo, ili da dokaže nepokorniku, a i ostaloj djeci svoj autoritet, ili mu je bilo školu ostaviti, jer inače bi mu bio sav dalnji rad bezupješan. Pošto u današnjih okolnostih drugih sredstva nejmamo, da se krajnjemu neposluhu i drzovitosti na put stane, glasujem, da se nezabrani tjelesna kazan, ali dakako, da se ima čim više ograničiti.

Ž. Šug. Ja nisam pedagog-strukovnjak, neću se dakle kao takav u potankosti upuštati, već ću kao otac s-čustvenoga gledišta spomenuti, da sam proti načinu izvršivanja tjelesne kazni, kako se je žalibože odprije ivršivala a možda se i danas jošte gdje gdje obavlja. Nepristojnim i okrutnim izvršivanjem kazni ne samo da kazan gubi svoju vriednost kao takova, nego dapače pobudjuje i druge učenike na nesmiljenost, okrutnost i druga svakojaka zla svojstva. Neka učitelj djecu tjelesno kazni samo u sporazumljenju s-roditelji, i to nikada neka ju neovršuju sami učenici.

Fabković preporuča još jednom svoj predlog, uvjeravajuć skupštinu, da se samo tim načinom može uzgojiti bolji i ćudoredniji naraštaj.

Predsjednik Filipović: Pošto se o tom pitanju razpravlja već od prošle godine, to se je jamačno već dovoljno razbistrilo, te već sjegurno nikoga

Digitized by Google

nejma, koj nebi bio već o tom odlučio; za to predlažem, da se o predlogu g. Fabkovića glasuje.

Pošto nije za predlog g. Fabkovića nitko glasovao, bude formulovana i prihvaćena sliedeća resolucija:

Glavna skupština hrv. pedagog knjiž.-sbora izjavljuje, da se tjelesna kazan u sadanjih okolnostih dokinuti nemože, nu da se upotriebi istom onda, kad su sva ostala sredstva izcrpljena, ali načinom dostojnim i nevriedjajućim; ujedno osudjuje kod toga svako ovršivanje tjelesne kazni po saučenicih. Upravljajući odbor obrazložit će medjutim to pitanje, te će podnieti vladi i predstavku, u kojoj će se umoliti, da ona učitelje u takovih slučajevih proti napadanju neukih i surovih roditelja u zaštitu uzme. (Svršetak)

Raznice.

— (Imenovanja). Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije imenovao je učitelje na kapt. glavnoj učioni u Zagrebu Ivana Filipovića i Ljudevita Modca učitelji na višjoj djevojačkoj učioni u Zagrebu, a učiteljicu na djev. gl. učioni u Sisku Mariju Stromayerovu učiteljicom ženskoga ručnoga posla na istom zavodu. Nadbiskupski duh. stol imenovao je definitivnimi učitelji: Nikolu Sutlića u Bosiljevu, a Petra Haramiju u Šišincu.

— Austrijska uzorna škola, koju opisujemo u prvom članku, neće se rušiti, nego će ostati onako, kako je uredjena i nadalje, da bude uzorom školskim odborom, učiteljem i drugim prijateljem škole. Troškove za uzdržavanje nositi će cislajtansko ministarstvo za bogoštovje i nastavu.

— Riedka uztrajnost. U občini Domažlice u Českoj dogodio se dolese možda bez primjera slučaj, da su u drugom razredu tamošnje narodne škole uzastopce otac i sin ukupno 104 godine učiteljevali. Iva Petrik najme učiteljevao je u rečenom razredu 50, a za njim sin mu Josip 54 godine. Potonji bje prije nekoliko godina odlikovan srebrenim krstom za zasluge, te je istom koncem pr. g. otišao u stanje mira. L. z. n. u.

— Austrijski učitelji tjelovježbe zaključiše u svojoj dne 28. i 29. Rujna u Beču obdržavanoj skupštini, da će družtvo ministarstvu javne nastave preporučiti takove naredbe, da se u učiteljištih tjelovježba uvrsti medju obvezne predmete, te da na svjedočbe i na usposobljenje ima isti upliv, kao što i ostali redovi. Nadalje predlažu, da se pomnoži broj satij, koji su u ženskih učiteljištih opredieljeni za tjelovježbu, pa da izpitatelji tjelovježbe mogu biti samo strukovnjaci, zatim da se konačno uredi stanje učitelja tjelovježbe na srednjih školah i učiteljjštih, a oni narodni učitelji, koji osim svojega razreda još i drugi koj razred podučavaju u tjelovježbi, da dobiju odštetu; napokon da se tjelovježbačke škole stave pod strukovni nadzor.

Natječaji.

— Za učitelja i orguljaša na pučkoj učioni u Mrkopolju, županiji riečkoj. Plata: 400 for; paušala 24 for., te od svake pjevane mrtvačke mise 33 novč. Osim toga ima učitelj vrt uz kuću u obsegu od 248 □ hv., sjenokošu i pašnjak od 14 ralij, potrebita drva za ogriev za sebe i za školu, te slobodan stan u novo sazidanoj kući.

Molbenice s-dokaznicami šalju se do 10. Prosinca t. g. veleč. g. Ferdinandu Pleše, podarcidjakonu i župniku na Fužini. Prednost dati će se natjecatelju, koj dokazao bude, da je vješt u orguljanju.

— Za podučitelja na pučkoj učioni u Ludbregu, županiji križevačkoj. Plata: 300 for. bezplatan stan od jedne sobe u školskoj sgradi i tri hvata drva.

Molbenice s-dokaznicami šalju se do 23. Studenoga t. g. občinskomu poglavarstvu u Ludbregu.

☞ **P. n. gg. predbrojnici, koji su naručili naš list, a nisu ga predplatili, pozivlju se, da čim prije predplatu namire.**

Hrv. pedagog.-knjiž. sbor.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor". Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 33. U ZAGREBU, 20. STUDENOGA 1873. **Tečaj XIV.**

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora".

„Napredak" izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarsko) državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka, novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora". Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Narodna škola prema narodnosti.

Misli u oči izradbe novih čitanaka od Josipa Klobučara.

Već po samom svom imenu, a još i više po svom zvanju kao njegovateljica i širiteljica svega, što je plemenita i po povjerenu joj gojenčad koristna, ter životu potriebna: dužna je škola nedvojbeno, da tako mnogostranoj svojoj zadaći udovolji, da se prigodom probudjivanja i obrazovanja duševnih sposobnostij i osjećaja takodjer osvrne na prirodjeno, nu u djevičanskih grudih duboko uspavano čuvstvo gojenaca, koje no u praktičnom i burnom životu takodjer jedno od prvih mjesta zauzima, mislimo: čuvstvo narodnje.

Tko bi zagovarao u narodnoj školi jedito pedmete realne, zanemarujuć ili možda ća koreć etične, činio bi se, kao u blatu valjajući materijalista bez svakoga idealnoga poleta, što je danas tim odsudnije, što sav sviet za materijom hlepi, držeći se pogubna načela: Sve za novac.

I u istinu bez narodnje sviesti, toga čovječjega nakita, ljudi bi bili više manje ravni neumnim stvorovom, koje je priroda prikovala samo na mater zemlju, nenadariv ih krilima plemenitih mislij i čuvstva. Jer, koj je bez narodnjega čuvstva, taj — po mojoj misli bar — nemože ljubiti svoga naroda, nemože prigrliti svoje domovine: dosljedno — tomu nije ništa sveto.

Sasvim tim, ako i je narav i promisao, uzkrativ živinstvu svako uzvišenije čuvstvo, ukrasila u obće čovječji rod onom ljubavi, kakovom se odlikuje prama obitelji, svojem porodu i narodu, zavičaju i domovini; nesmije se ipak tim samim narodna škola dati zadovoljiti, već tim prilježnije ove osjećaje buditi, a neslieditи onih nadri-mudraca, koji sva svoja argumenta, kada njim to u prilog ide, svode u ovu: svi su ljudi djeca jednoga nebeskoga otca bez ikakvih omedjašenja, dakle i bez narodnosti.

Ili, nije li to u obće poznata deviza zapadnih kulturtregera, dočim znamo, da im je pod njom sasvim druga javno-tajna svrha sakrivena?

Nam se pako usuprot čini kako pojedinac, tako cio narod bez narodnosti spodobnim duhu bez lišća, bez kojega ga neznamo u koju herbarijalnu katego-

Digitized by Google

riju da ga uvrstimo; držimo ga nadalje za individuum za svako plemetije domoljubno djelo i narodnje požrtvovanje obamrlo i neplodno.

Ima ljudij, koji, smjelo možemo uztvrditi, nezasluženi ukor i nepravdu narodnoj školi u obraz bacaju, veleći: da nam se upravo s-toga neda tako hitro narod na vlastite noge osoviti, niti u ničem, pak ni u prosvjeti napredovati, što se u njem školom neprobudjuje narodni ponos, što nepojima blagozvučne zvukove narodnjega čuvstva, koji začaraju i podižu kako pojedince, tako čitave narode na orijaške i divne patriotične čine.

Jadna školo! ti si dakle i u tom onaj nedužni jaganjac, koj strpljivo sve krivnje na sebe uzimati moraš; dá — ti si zaista onaj jaganjac, koj mjesto Izaka trpiš i život žrtvuješ, a takovih Izaka imaš mnogo.

Što vjekovi zanemariše i što s-nebrige i nehaja i danas drugi grieše: sve to mora jedino škola na pleća uzeti, samo zato, da si drugi tim laglje nemirnu sviest utiše.

Ništa nije bez razloga, pak i tuj je tako.

Ako narodna škola sbilja nenieti ovu čudotvornu iskru onom silom, kakva se potriebnom čini, to ima toj neizdašnosti i povoda i razloga, o čem niže.

Uzmemo li na um, da rušitelji, silnici i zatornici narodâ, kad hoće da jim i ono malo samostalnosti, što je imaju, otmu; da jim ime unište i obstanak do temelja uzkolebaju, najprije uznastoje lišiti ih narodnosti, a da opet to poluče, odmah u prvom početku svoga jurišanja zaskoče na škole, pa da iste odnarode, u nje tudje ili otudjene učitelje pošiljaju, a narodu odane progone, te udomljivaju učila narodnost zatirajuća, a sebi pogodna uvadjaju: to je onda za svakoga misaonoga više no jasno, da je škola u istinu svojim blagouplivajućim uticajem po narodnost ono, što su svjetlosti traci uspješnomu razvoju biljki, a ova opet glavnom polugom bivstvu i obstanku naroda.

Zato ju svi kulturni národi ciene i ljube više no sve drugo; biju i krv liju jednako, kako za vjeru, tako i za nju, kako to poviest narodâ dovoljno posvjedočava.

Da su Grci imali toliko i tolikih slavnih junaka, kojimi su sebe i svoju domovinu prodičili ne samo zavremeno, imadu s-veće strane takodjer zahvaliti svojoj dobro osnovanoj obučnoj metodi, dok se nije u čupanje pretvorilo, u nemejskih, korintskih i olympijskih igrah. Oni su doduše ove igre u prvom redu za fizičnu gojitbu upotrebljivali; ali su to i ujedno bila nepromašna sredstva i poticala u svojih obredih i odlikovanjih u zažarivanju narodnjega zanosa kako u pojedincih tako u cielom narodu.

A to se oboje najjasnije odtuda vidi, što k-ovim narodnim svečanostim nisu bili van Grci pripuščeni, i što si je slavu pobjeditelja prisvajao i cieli njegov zavičaj, kao i sramotu pobjedjenika morao jednakim načinom trpjeti.

Neda se dakle tajiti, da su upravo ove svečanosti bile svoje vrsti narodne škole, te najviše dopriniele k-uzdržavanju narodnjega u Grka jedinstva.

I Rimljaninu bijaše domorodni duh i domoljubje najveća kriepost, od njih nam je i poznata ova: Sladko je za domovinu mrieti.

Digitized by Google

Kako pojedinac, tako i čitav narod zna manje više indiferentan biti u toj posebnosti svojoj, što je uviek dokaz nizko stojeće njegove duševne kulture. Primjer imamo u fizičko jakih Avarih, Tatarih i dr.

Novi je viek, koj sve budi, oživljuje i napred tjera, navlastito i duh narodnosti uzkrisio, nu kao u svačem, tako se naš narod našao i u tom u dubokom driemežu, i to više može se reći u provincijalu, nego u krajini. Nu mi krivnju nebacamo u tom obziru sgoljno na njega, već naziremo toj obamrlosti razloge u onom robovanju naroda našega, u kojem je po feudalnih odnošajih tro sve svoje moralne i fizičke sile u slavu i korist predpostavljene si vlastele, a još k-tomu često narodu neprijazne, koja ga i nije za drugo smatrala, no za marvu i roblje. U roba pak zahman ćemo tražiti i trune traga kakovoj samosviesti, koja je ipak preduvjet dalnjim i drugim kriepostim.

Narod se je naš istina vježbao i u hrvanju i rasao gotovo u neprestanih bojevih, nu malo ga je na tom putu vodila narodna ideja, oduševljenje i ponos, jer su ova ležala u povojcih u obće; kod nas pak pogotovo već ga tjerala ili nužda, ili, što je češće bivalo, osveta i uvredjena taština trećega, kojoj je on sliepim orudjem bio, te ga tako zatiralo, a ne narodnimi dobrinjami nadahnjivalo. Tek god. 1848. dala je našemu narodnjemu osjećaju izraz.

Dočim su indi do danas drugi narodi, okolo nas stojeći, i u tom daleko pokročili, pak i danas rade, da nesamo občuvaju svoju eksistenciju, kojoj je narodnost dragocjenim ruhom, već oni i dopuštenimi i nedovječjimi sredstvi se napinju, da svojoj narodnosti granice razmaknu i korienje joj čim u dublje slojeve zaćeraju: dotle mi i danas dosta bezbrižno gledamo, što se sve oko nas sbiva, valjda oslanjajuć se i u tom jedino na hrvatski genij, a zaboravljamo, kako nam je promisao narod u takav geografički okvir stisnula, prieko kojega se pogodno može širiti korienje tudje narodnosti na štetu, a možda i na zator naše.

S-razloga dakle širjega, što se moderna škola sa svimi naprednimi idejami sprijateljiti ima i mora, ter sve njegovati, što je plemenita; i s-razloga užjega, što našom narodnosti znade pogibelni potres potresti; dužnost narodnoj školi prinadleži narodu svomu u pomoć priteći, pak u narodnjem mladjem naraštaju — na mladjih bo sviet ostaje — duboko u srcu usadjenu klicu narodnosti pomno buditi i njegovati, da joj gorostasnim stablom ponaraste, zada se njegovim plodom u burnom životu na podig roda i doma svoga okoristiti znala bude.

Treba indi, da učitelj kao buditelj duševnih sposobnostij nastoji gojence upoznati s-osebinami naroda našega posebice, a poriekla slavjanskoga u obće, kojemu kao uda velikoga tiela pripadaju; osebinami, kojimi se kao vrlimi nikada i pred nikim stiditi, već ponositi moraju; jerbo im ga je slavjanska mati-narav medju ostalimi nakitila i takovimi, s-kojih zavidnikom danomice zazubice rastu.

Istina, imade svaki narod i zlih i sramotnih obilježja, pak nam bez takovih i naš narod nije, a što i da jest pod ovim suncem savršena? Nu takovim mora narodni obrazovatelj u mladom naraštaju za dobe nastojati korienje podsjeći: kao kletvam, nečistoći, kradji itd. u selu; pretvaranju, lahkoumnu povadja-

*

Digitized by Google

nju za tudjim krojem i govorom itd. u gradu; — ova bo nanose mu porug i sramotu u svietu, a nepodižu u njem narodna ponosa; jer su ona ovomu, što nametnice biljke plemenitomu bilju.

Jer je dakle u školu narodnu u nas po dosada navedenom i po predmnjevi narodnih prijatelja toliko i tako rekuć sve pouzdanje stavljeno; jer je ona u istinu u sried obćine, kao ognjište, koje ozeble na znanju i duhu ogrievati ima; to se upitajmo: je li prema tomu izčekivanju toli pouzdano sidro bačeno; i je li prema toj ozebloj ukočenosti toliko goriva slogom doprineseno, da bude sbilja svietlo, a ne — dim?

Sgodno bilo bi nam ovdje, da opet tim nadri-prijateljem, koji tvrde, da je djelatnost narodne škole krnjava i od slaba uspjeha, ovdje cielo čislo tužaljka nanižemo i pokažemo, da niti je inače moglo biti, niti će biti sve dotle, dok se tako maćuhinski tim zavodom postupalo bude. Al čemu da rane, stotinu putij odkrivene, i opet dražimo? Velimo samo, da narodna škola i po svom spoljašnjem i nutarnjem ustrojstvu priliči čovjeku sputanu i izvrženu, da se sobom i sa svietom bori.

Kako se danas slažemo, to nam ima u narodnoj školi svim kako realnim tako moralnim predmetom podlogom služiti čitanka, izbjegavši pojedine stručne knjižice. Pak komu da se i nenasmijemo, koj bi htio u pučkoj školi n. p. narodnost na temelju teoretičkih zasadâ predavati?

Čitanka je dakle onaj medium učitelju, kojim svojim učenikom svu elementarnu naobrazbu podieljuje: pamet bogati, razum razsvietljuje i srdce plemeni. Čitanci dosljedno imade takodjer svrhom biti: u mladeži buditi i nju nadahnuti čistim narodnim čuvstvom.

Prenesemo li sada naše misli u naše sadanje čitanke, pak kao u kitu saberemo sve, što se tamo u prilog našoj narodnosti ističe: to velikim negodovanjem opaziti moramo, da se tuj i tamo dosta toga nalazi, čim se narodni ljudi uzdižu i hvale i po čem se ponos diže, no ne hrvatski, već tudji; a hrvatsko se ime i njegovi sinovi tek po nekakovoj milosti dosta površno spominju.

Što bi dakle moralo glavno biti, to je u naših čitankah podredjeno.

Evo dakle gore napomenutoj neizdašnosti ne malih razloga.

Čitanke imale bi po našem smjernom mnienju obuhvaćati sve najsvečanije momente iz naše narodnje poviesti, u kojih se prikazuje, kako je Hrvat znao i znade cieniti svoj rod i dom, te se nežapa ni života svoga na žrtvenik domovine položiti, kad se o spas njen radi; imalo bi se iztaknuti, kako se je vazda bezprimjernom vjernosti odlikovao prama svomu kralju i gospodaru; kako odvažno skoči na branik svoga prava i svoje svetinje, narodnosti, kada joj pogibelj zaprieti. Bar najslavniji naši predji, koji su nesamo maćem, no i perom sebe i svoj narod na veću cienu i slavu podigli, jednako imali bi se u čitankah u kratkom nekrologu zrcaliti i svojimi djeli na nasliedovanje dozivati.

Gore svojimi starodrevnimi gradinami, gradovi svojimi odlikovanji i poveljami, rieke i more svojimi trgovačkimi, povjestničkimi i prirodnimi znamenitostmi neka nam budu i u čitankah znamenite.

Digitized by Google

Dočim bi tako moralo biti, učiti moramo iz sad. čitanka, kako se tudjin odlikuje; ubijati moramo djeci u glavu, kako se, inače odlična i po čovječanstvo moguće zaslužna imena, izgovarati moraju, kao: Salm, Valdštein, Švarcenberg itd., kao da nije košulja preća od kabanice; kao da moja voda nije tako zdrava kao tudja.

Hrvatska čitanka neka nam bude dakle to u strogom smislu rieči; to iziskuje od nas naš narodni ponos, kao i pedagogično-didaktično načelo, po kojem imademo djecu upoznati najprije s-onim, što je bliže i laglje, a poslie s-onim što je dalje i teže.

Pak ja mislim, kada tko nepoštuje sebe, nemože ni drugoga!

Još je jedan važan faktor tuj, za koj se drži, da mnogo utiče na očuvanje naše narodnje osebitosti, i koj mi se s-uma smetnuti nedade, a to je: **cirilica.**

S-mnogimi sam se vanjskimi učitelji o tom predmetu razgovarao, i mogu reći, da skoro svi bez iznimke drže cirilicu u seoskih katoličkih učionah za nepotrebnu. I u meni, pitam li čuvstvo i razum, nastaje borba. Čuvstvo rad sloge i ljubavi prigrljuje istu, a razum naprotiv ju zabacuje; jer u njem nenalazi praktične vriednosti; a da je to istinito, valjda su uvidjeli i oni, koji su čitanke za srednja učilišta stvarali, jer i tamo cirilicom tiskana štiva lako na prste jedne ruke prebrojiti možemo.

Nu bolje je, da i žrtvu doprinesemo sa svoje strane, samo da slogu doma uzbudimo, nego li da dajemo i nadalje našim narodnim neprijateljem povoda i prilike zloradoj radosti.

Sloga ta i uzajamnost može samo našoj narodnosti od koristi biti, jer će nam ugled od vana i moralnu vriednost iz nutra namaknuti.

Budimo iudi prilieżno iz sna narodnje čuvstvo i sviest u i izvan škole, pak ćemo uzkrisiti ujedno i prosvjetu i književnost, osigurati narodu i njegovu budućnost i dobrostanje; jer se veli: narod bez narodnosti srće svojoj propasti.

I sastavitelji novih čitanaka, ufamo se, imati će ovu neoprovrzivu istinu pred očima, pak oni će i htjeti i znati ovu opasnost od našega naroda zadobce, u koliko je to do njih stalo, odvrnuti, ter naše čitanke nadahnuti skroz narodnim dahom: uzveličajući odlike naše narodnosti, a koreć pogrješke, što se jedno i drugo dade u dobro udešenih štivih polučiti.

Hrvatski pedagogijski muzej u Zagrebu.

Svjetska izložba u Beču imala je više izložaka u 26. t. j. nastavnoj grupi glede školstva, nego li je razmjerno ikoja od njezinih predšastnica; no tim se nekaže, da je bilo dovoljno i dostojno sve prema važnosti školstva izloženo, što bi bilo moglo i moralo biti. Pomislite samo na Hrvatsku i Česku! Ali je ipak i ono potaknulo razne pedagoge i prijatelje obuke na liepe i koristne misli. Poznato je, da je u mnogih naprednih državah oživotvorena ideja permanentnih iliti stalnih izložba i to ne samo u glavnih gradovih, nego i u pomanjih, a napose po-

Digitized by Google

svuda uza pedagogije iliti preparandije mora biti takva stalna izložba učila. To je najbolje sredstvo ne samo, da se poduče budući učitelji, nego da si i stari pedagozi izpravljaju svoju metodu i nauku živom ovom kritikom. Imade u mnogih naprednih državah u novije doba i obrtničkih muzeja, u kojih je poseban odjel za učevna sredstva školska. Nu uza sve to rodila se nova ideja pedagogijskih muzeja.

Neumorni i neprestrašivi profesor dr. Gustav Heinrih, (koga bi kod nas mnogi „surovim“ prozvali), zauzimlje se za magjarski ped.-muzej u Pešti. Gradiva i sredstva već ima za to mnogo.

Peštansko je ministarstvo odlučilo na molbu mnogih učitelja ustrojiti i podiči poseban muzej za stalnu izložbu učila u Pešti. Ministerijalni savjetnik Pavao Gönczy umolio je sve ugarske izložitelje, da školske i naučne svoje predmete poklone tomu muzeju. I mi oviem molimo naše hrvatske izložitelje, da isto tako poklone svoje predmete hrv. ped.-književ. sboru u Zagrebu, koj već više toga ima, makar i u siromašnih prostorijah. Za stalnu izložbu učila još je važnije to, što je sklopljen medjunarodni ugovor izmedju onih država (okrom Hrvatske države), koje su bile zastupane kod bečke izložbe, po kom će si ugovoru ote države zamjenice (tauschvertrag) slati sva učila i nova djela, koja imaju ili će imati.

Tiem će u pedag. muzeju imati priliku svatko razgledati i kritizovati, te se poučiti o svemkolikom napredku naprednih škola. Peštanska se vlada takodjer obvezala, te je već i pristala uz taj zamjenični ugovor (tauschvertrag). I mi već sada moramo misliti na takav pedag. muzej hrvatski u Zagrebu.* Zato treba već sada, da se obrati hrv. učiteljstvo ne samo na vladu i zagreb. magistrat, nego i na državni sabor hrvatski, da i Hrvatska dobije takov pedag. muzej i da pristupi onomu toli važnomu ugovoru, pošto je Hrvatska u nastavi samostalnom državom. Tim će u pedagogiji nastati nova era. Svaki učitelj, došav u Zagreb k pedag. ili drugoj kojoj skupštini ili po kakovu poslu, moći će spojiti koristno s-ugodnim za dobro naroda. — Bit će i tomu predlogu protivnika; no nemojmo se dati preplašiti. P. Tomić.

Hrvatski pisci.

Priobćuje Janko Tomić.

(Dalje.)

Gjono Gjore Palmotić. Najproduktivniji i najslavniji od svih dubrovačkih dramatika jest Gjon Gjore Palmotić, koj se rodi u Dubrovniku g. 1606.,

* Mislilo se na to već god. 1871., kada se je priredjivala izložba učila u Zagrebu; a hrv. ped.-književ. sbor želio upravo od najboljih izložaka udariti temelj takovoj permanentnoj izložbi, koja bi imala našemu učiteljstvu onako koristiti, kao što se gore napominje. Sbor je i nastojao, da svoje sbirke popuni, a da se nije zasnovana ideja sasvim izvela, uzrok je, što nejma sbor sam toliko sredstva, da bi mogao toliko za obće koristnu stvar žrtvovati. Pa da se je glede toga i obratio bio na vladu ili grad, reklo bi se jamačno bilo, da su to prećerane ideje; ali sada, kad su na te ideje i drugi došli, te ih već i izvode; sad će ih možda ipak odobriti. Pedag. će književ. sbor medjutim pokucati, te ćemo se doskora osvjedočiti, da li se u nadi neprevarismo. Ur.

Digitized by Google

a umro 4. Srpnja 1657. Otac mu Gjuro umre jošte za njega mlada, a mati mu bijaše Uršula iz plemena gospar Gradićâ. Gjono Gjore Palmotić bio je stasa omalena, uzrasta i lica bieloputna, ali vrlo liepa, te i ostalo izvanjsko pokazivalo je, da ga narav ukrasila izvanrednimi darovi duha. Već djetetom dokazà ljubav prama naukom, te pripoviedaše često o vilah i citarah, koje je u snu vidjevao. Poslie smrti otčeve podučavaše ga Mihalj Gradić u govorničtvu, naravoslovju i pjesničtvu, a za studia humaniora imadjaše učitelje: Kamila Gorca i ježuvitu Ign. Tudisića, oba pobožna i naukom slavna muža.

U Palmotiću je bila s-ljubavlju za nauke sdružena i marljivost i uztrpljivost. Palmotić je bio uviek prisutan, kad bi Gradić svojoj djeci i njihovim vrstnjakom štogod tumačio.

Palmotić se dade na pjesničtvo latinsko, a kašnje ga predobi za slovinsko pjesničtvo: slava rodjaka mu Ivana Gundulića, i ostalih za njega živućih pjesnika.

Stari je bio običaj u Dubrovčana, da se svaki druži s-ljudmi svoga stališa i svoje dobe, te tako se dieliše već od djetinstva u razne hrpe, što oni zvaše: družtva. Ova su se družtva držala stanovitih zakona, izbirala si poglavarstva na godinu ili na mjesec dana, nagradjivala si pokorne i kaznila oporne, riečju: imala su svemu obličje dobro uredjene države. U ostalom nisu imala ništa ozbiljnoga, ništa strogoga, već je sve smjeralo onamo, da se život veselo i ugodno sprovede, da se poštene razkoši i znanstvene zabave prirede. Medju glavna razveseljenja ovih družtva spadalo je kazalište s-inimi igrami, osobito takovimi, koje su obične po primjeru Italije u pokladno vrieme. To je pružalo liepu priliku pjesnikom da se proslave; jerbo se svako od pomenutih družtva trgalo za tu slavu, da razveseli obćinstvo u kazalištu. Svako družtvo želilo je predstaviti nove jošte nevidjene komade. Uza sve to nikad nije uzmanjkalo komada, jerbo se mladež jako podala na ovu struku književnosti. Najveću slavu stekao si je Palmotić u pomenutoj struci. Divna bijaše hitrina, kojom je slagao stihove. On nije trebao više vremena, da sastavi koj komad, nego ga je trebalo osobam, koje su imale predstavljati, da nauče zadaću. Što više? Palmotić je riedko dao pisani komad, već kako je koji komad sastavio u glavi, onako je svakoj osobi na pamet kazivao ono što je imala predstavljati: nu ipak je prije mnogo mislio o predmetu: kako bi ga trebalo razrediti, te bi glede toga pitao takodjer za savjet svoga ujaka i druge naobražene ljude, osobito Ivana Serafinića Bunića, vješta i razborna muža.

Historici kažu: Palmotić je bio tolike produktivnosti, da je svake godine po dva komada sastavljao, i to tolikom lahkoćom, da mu istom trebaše predmet, razabrati pak bi predstavljačem njihove uloge govorio, kako prije spomenusmo. Omiljeli bijahu njegovi komadi toliko, da nam od nijednoga dramatika nije toliko drama u toliko prepisa preostalo kao od Palmotića, i da nijednoga dubrovačkoga dramatika neopjevaše toliki epigramatici kao upravo njega.

Kadkada zaoštrio je Palmotić pero i za satiru i to samo onda, kad je imao uzrok k-tomu. Nu najviše bavio se je dramom i takovimi pjesmami, koje u veselih sastancih mužkih i ženskih pjevaju ne samo dubrovčani, nego svi Dalma-

Digitized by Google

tinci i njim obližnji ini Slaveni. Oni pjevaju ove pjesme na način prosti i jednostavni tako, da mogu sve prisutni složiti. Ovaj njihov način pjevanja, uz koji zajedno i zaplešu, sada se nigdje drugdje više nepozna. Da je ovaj način bio kod starih Hetruska (stare Atenjane, koje je naučio Dedalo i ine, netreba spominjati) vidi se iz opisa seoskoga života od Ive Bocacia. Tuj nahodiš kolovodje i inu družbu, koja se kreće za kolovodjom, te pjeva za njim u slogu vesele pjesme. (Ovdje se razumieva obično kolo, te poskočnice, koje se uz kolo pjevaju).

Palmotić bi dohodio na takove sastanke nepripravan. O njegovu umu pripoviedaju suvremenici, da je divnom brzinom sve svoje umotvore uzpisao. Osobito se je odlikovao u kolu, gdje je improvizatorom skladao pjesme. Dok je kolo jednu kiticu ponavljalo, sastavi on sliedeću sve ljepšu i umniju.

Sad nam je redomice proći Palmotićeva dramatička djela. Po najnovijih historicih znali bismo za 19 Palmotićevih drama: 1. Akile, 2. Natjecanje Ajača i Ulisa za oružje Akilovo, 3. Ariodante, 4. Atalanta svladana u bjegu od Hipomena, 5. Armida, 6. Ariodante, 7. Bisernica, 8. Captislava, 9. Danica, 10. Enea kako silazi k-Ankizu, 11. Enea i Didona, 12. Elena, 13. Edip kralj, 14. Ipsipila, 15. Gomnaida, 16. Kolombo, 17. Pavlimir, 18. Lavinia, 19. Svevia. Od ovih Gomnaida nije drama, nego pamflet; Ariodante je ono isto što i Danica, a Enea i Didone nije od Gjone Palmotića nego od Jaketa Palmotića. Ostaje nam dakle 16 poznatih Palmotićevih drama, od kojih još za dobe latinskoga dubrovačkoga epigramatika Jurja Ferića bijahu izginuli prievod Sofoklova Edipa kralja, Donatove Svevie i Atamanta, kako ju u trčanju nadvladao Hipomene. Tako je za Jurja Ferića bilo samo 13 Palmotićevih drama poznato, u kojih slavu spjeva distihon:

> Scripta tibi tredecim (mentis labor) enthea, Juni,
> dramata, pol superas Amphitrioniaden.

Sva je prilika, da su to one iste Gjonine drame, koje su i do nas sačuvane došle: 1. Akil, 2. Natjecanje Ajača i Ulisa, 3. Alcina, 4. Armida, 5. Bisernica, 6. Captislava, 7. Danica, 8. Enea kako silazi k-Ankizu, 9. Elena, 10. Ipsipila, 11. Kolombo, 12. Pavlimir, 13. Lavinia, od kojih je u slavu svake osim Kolomba, Bisernice i Armide spjevao po epigram.

Isto tako doznajemo iz tih rukopisa i iz sigurnih konjektura kronologički red, kojim sliede Palmotićeve drame. U Armidi nam pjesnik dramatizuje Tassovo 16. pjevanje: Oslobodjenja Jerusolima, a po što Gundulić još g. 1620. spominje svoju Armidu, nećemo pofalit, ako Palmotićevu Armidu metnemo prije Gundulićeve, dakle još u djačku dobnu pjesnikovu, na što nas ovlaštuje posvema neznatno djelo. Poslie Armide sliedi Pavlimir g. 1632., onda Akil g. 1637; Natjecanje Ajača i Ulisa g. 1639.; Elena g. 1640., Danica g. 1644., Alcina g. 1647., Lavinija 1648., Captislava g. 1652. i Bisernica, za koju neznamo godine, ali pada sigurno poslie Captislave, jer se u njoj čin ove nastavlja. Za Kolomba, Enea i Ipsipilu neznamo godine, kao ni za izginula Edipa, Sveviu i Atalantu.

Glede Armide treba spomenuti ovo: U prologu dolazi sreća i pripovieda, kako Gottfrid obsieda Jerusolim i svi se vitezovi s njime biju do jedinoga Ri-

Digitized by Google

nalda, kojega je Armida zatravila. Ta Armida je kći Sirene na Eufratu i kralja Damascenskoga, koji za rana umire, a ona se odgojila kod svoga dunda Idraota, koji ju naučio svesilnoj magiji. Kao magika dolazi i zatravlja kršćanske junake, dok se i sama zaljubi u Rinalda, koga povede sobom na otok, gdje je sagradila labirint i prekrasnu vrhunaravsku palaču, te s Rinaldom, koji joj robuje, uživa ljubav. Bog, koji hoće da se Jerusolim osvoji, odredio je, te su junaci Ubaldo i Karlo dobili magička sredstva, da neeštećeni dodju u labirint i Rinalda iz njega pozovu u boj. —

Elena ugrabljena. Cieli dramatić u 3 akta nije nego naivno izpripoviedana otmica Elene, Paridom izvedena.

Natjecanje Ajača i Ulisa za oružje Akilovo nije nego dubrovački prevod Ovidijeva: „Crtamen Ajacis et Ulixis.“ Agamemnon otvara vieće. Prvi govori Ajant, drugi Odisej. Agamemnon kupi glasove. Prvi je Menelaj, drugi Nestor, treći Diomed, četvrti Merione, peti Idmoneo, šesti Euripilo, sedmi kor za Odiseja. Agamemnon dosudjuje Ulisu, ovaj se zahvaljuje, Ajač se ubije, kor pjeva, kako je nerazborno, kada je čovjek srdit i plah.

Došašće od Enee k Ankizu njegovu otcu. Ovdje je Palmotić razporedao Virgilijevo 6. pjevanje u 5 činâ, 2400 osmeraca, medju kojimi Ankizov duh govori u dvanajestercih. U prologu govori „glas“, da je Dubrovčanom prikazati čudesa, a zatim dolaze pred Eneu, kojega vodi Sibila, Karon, Didona, Hektor, Ankiz, Cesar, Pompej, dva Bruta itd., pak svaki s-Eneom razgovara kao kod Virgilija. Prema takovu razporedanju čina nejma ni o kakovoj motivaciji promjene scena i akta dakako razgovora, i kako pjesnik u prologu sam izpovieda, nejmamo ovdje pred sobom dramu, nego tabló magičkih slika, koje se prikazuju i izčezavaju, kako je volja pripovjedača, a ne kako nuždna posljedica karaktera sobom donosi.

Lavinija. U prologu tuži se Juturna, sestra Junonova, Junoni, što će joj brat u boju pasti, a Enea dobiti njegovu vjerenicu Laviniju, kćer latinske kraljice Amate, i tužeći se boginji, pita ju pomoć. Uzalud sve, odgovara Junona, er je već sedam godina Trojance po moru progonila. Zeus je odredio, da se ono sbude, a proti njegovoj odredbi nejma pomoći. Dalje pripovieda Junona, kako je doznala, da je Jupiter, taj hotim, jutros zakleo se flegetontom, da se sve gori spomenuto ima dogoditi i da je Veneri zapovjedio, neka pošalje Kupida, da zatravi Laviniju za Eneom; tu da nejma druge pomoći, nego da Juturna nastoji brata Turna od svakoga dvoboja s-Eneom odvratiti, a Amata da gleda iz potaje ubiti Eneu. Dodje do dvoboja: Turno pade mrtav, a Enei zapade Lavinija. — Predmet je uzet iz Virgilijeva dvanajestoga pjevanja. Od tragičkih razporedanih sgoda Virgilijevih načinio je Palmotić posvema kimavu sastavinu bez ikakova tragičkoga smisla.

Alčina, drama od jedno 2600 osmeraca u 2 čina, kojoj je predmet uzet iz sedmoga pjevanja Ariostova Orlanda. Znamenit je prolog, u kojem Neptun sa Proteom govori, da su došli u Dubrovnik mir uživati, pošto se sav sviet na okolo kolje: Francezi, Englezi, iztočni zmaj i zapadni lav, a samo on uživa blagodati mira.

Digitized by Google

Ipsipila. U prologu, koji je dialogički sastavljen, ukazuje nam se liepa komička slika, po kojoj razaznajemo, da će se u tom dramatiću raditi o tragikomičkom zamršaju boja medju ženami i mužkarci, koji će se riešiti višjom moći ljubavi, nastalom s-ljepote.

Vulkan stoji medju svojimi jednookimi kalfami, Ciklopi, u špilji na otoku Lemnu, razjaren na svoju ženu Veneru i sina Kupida, što su njihovim nagonom Lemnjanke poklale sav mužki porod na otoku, te tako nejma ljudij, koji bi njegovu vlast štovali. U to opazi taj šepavi rutavac, gdje baš dolazi Venera s-Kupidom k-njemu, pa govori, da im neće više volji ugadjati, kujući im ljuvene striele, dok god nepoprave, što se tim pokoljem mužkoga roda na Lemnu zla počinilo Ipsipila je medju Palmotićevimi dramami veoma ugodna.

Akile, drama u 3 činenja, 2845 osmeraca. Ima predmetom, kako su Ulis i Diomed razpoznali medju Likomedovimi kćermi na djevojačku preobučena Akila, i doveli ga na boj. U prvoj polovici tako je ugodno razporedan čin, ima tako ugodnih situacija, stil mnogo jezgrovitiji nego obično, mjestimice jak na pjesničkih slikah i narodnih frazah. Mora se priznati, da je na toj, od mnogih drugih mladjoj drami, pjesnik pomno i trudno radio. Prema tomu je veoma žaliti, što se u drugoj polovini čin veoma dosadnim pripoviedanjem rješava.

U prologu govori Protej, da ide Tetidi navjestiti, da joj nije sinu Akilu pomoći, da nebi išao u boj, akoprem ga je medju Likomedovimi kćermi preobučena sakrila itd.

Mimogred spominjemo ovdje Kolomba, koji nije drama nego dialog medju Kolombom i njegovom družbom u 129 osmeraca spjevan. Družba govori Kolombu, da ju je svojim znanjem svih sebi privezao, da će ga slieditи kud mu je drago. Kolombo im odvraća, da će s-takovom družbom, u kojoj

zemlje Ispanske i Latinske
vitezi su ovdi izbrani,
i države cviet slovinske
slavni u svemu Dubrovćani,

lako prebroditi ocean preko Erkulovih stupova i tim si steći veću slavu istih Grka, koji su plovili u nove zemlje radi zlata, dočim oni plove, da po svem svietu razprostru kršćanstvo. Družba mu odgovara, neka ju vodi, kud ga je volja, da će s njim sve nevolje podnieti, i već se vesele, kako će se prebrodivši more sretno kući vratiti i pasti u krilo svojim ženam. (Dalje).

Slika dobre kćeri.

(Pismena radnja u VIII. razr. viš. djev. škole.)

Dispozicija.

I Uvod: *a)* Oznaka dobre djece *b)* Na čem se temelje dužnosti djece?

II Prelaz na predmet: *a)* Odluka biti dobrom kćeri. *b)* Što je k-tomu potrebno?

III. Slika dobre kćeri.

Digitized by Google

A. Odnošaji prama roditeljem: *a)* Dragovoljna poslušnost. *b)* Štovanje, zahvalnost i podanje u njihove želje. *c)* Dvorba u starosti. *d)* Popustljivost prama slabućam. *e)* Ponašanje u boljih odnošajih.

B. Odnošaji prama braći i sestram: *a)* Sloga. *b)* Primjeri prama mladjim. *c)* Uztrpljivost i požrtvovanje.

C. Odnošaji prama družini: *a)* Misao da su i oni ljudi i bližnji *b)* Izbjegavanje velikoga prijateljstva. *c)* Zapoviedanje u svakoj malenkosti. *d)* Dvorenje sama sebe.

D. Odnošaji prama školi: *a)* Poslušnost, štovanje, odanost i pomnja. *b)* Plaća učiteljâ. *c)* Dužnost glede olakćivanja, zahvalnost, prijanjanje uz njihov nauk i savjete učiteljâ.

E. Odnošaji prama javnomu životu i družtvu: *a)* Ponašanje u javnom družtvu. *b)* Čednost. *c)* Nečednost, prpošnost, nadutost, težnja za sjajem i odlikovanjem. *d)* Odlična svojstva i neizticanje.

IV. Zaključak: *a)* Tegoba u izvedjenju te liepe slike. *b)* Mogućnost izvedjenja. *c)* Konaćni nagovor.

Izradba.

I. Obće je poznata istina, da su dobra djeca najveća radost svojih roditelja, nevaljana naproti najveća žalost, dapače više puta i uzrokom prerane njihove smrti. Kako je zato opet sveta i osbiljna takodjer dužnost djece, da nastoje svojim roditeljem biti na radost i poštenje, to nam najbolje svjedoći sama četvrta zapovied božja, koja je ujedno i jedina, u kojoj se mahom i nagrada obriće dobroj djeci.

II. S-toga se svaka kći ima vazda truditi, da svojim roditeljem u istinu što više veselja napravi, da u obće bude čestitom i valjanom kćeri.

Ali k-tomu je neobhodno potrebno, da si podpuno svjestna bude svih svojih dužnostij, da si stvori sliku uzorne kćeri, koja bi joj onda vazda pred očima lebdila, i u koju bi se svako doba ugledati mogla.

III. A. Prva bez sumnje a i najglavnija crta valjane kćeri jest dragovoljna poslušnost u svem, što je pravedno i dobro. A sjećajući se mnogih i mnogih žrtva, što su ih otac i mati djetetu svojemu od poroda njegova prinosili; to onda moramo mahom toj prvoj dužnsti pridodati još štovanje, zahvalnost i radostno podanje u sve njihove želje. U starosti pako i bolesti ima ih što ljubeznije dvoriti i njegovati; a prama mogućim slabućam njihovim neka opet bude vazda što popustljivijom, i čuva se svake nečednosti, nestrpljivosti i nadutosti. A ako se je kćerka što više učila, te i nešto više zna nego li otac i mati; to neka nesmeće s-uma svoga, da na tom zahvaljivati ima svojim roditeljem i povoljnim odnošajem, u koje su ju oni postavili.

B. S-braćom i sestrami tu joj je nada sve nastojati, da s-njimi živi u miru i slogi, jer ništa mržjega, nego li je nesloga, svadja i prepiranje medju braćom i sestrami; pa da im takodjer i po volji čini, gdje i kada što može. Uz to kod svake sgode neka mladjim prednjači dobrim primjerom; posve malene pako neka dvori i njeguje ljubeznim požrtvovanjem i uztrpljivošću.

Digitized by Google

C. I naprama družini nezaboravlja nikada dobra kći, da su oni takodjer ljudi i njezini bližnji. To medjutim nezahtieva, da se ona s-njimi upušta u bog zna kako veliku iskrenost, u bog zna kako veliko prijateljstvo; ali svakako da je s-njimi vazda blaga, nu i osbiljna. Pa neka se ni u svakoj malenkosti odmah na nje neobraća, niti im nedosadjuje nepotrebnim zapoviedanjem. Uviek neka joj je na umu, da je još sama mlada, i da se u mnogom sama poslužiti može i poslužiti ima.

D. Nu osim dužnostij naprama roditeljem, braći i sestram i družini ima ih dobra kći i naprama školi; a tu su opet najglavnije: poslušnost, štovanje, odanost i pomnja, jer je bez toga nemogućan svaki uredni napredak. Njoj nigda ni na um nepada nedostojna pomisao o svojih učiteljih, kano da bi oni tobože plaćeni bili za svoj trud; ona je dapače osvjedočena, da oni kako za to, tako i za duševno blago, što ga u obće od njih prima, nigda dovoljno nemogu nagradjeni biti; pa da joj je jedna izmedju najsvetijih dužnostij, da im olakoćuje vršenje njihovih težkih posala svojom zahvalnošću i što revnijim prijanjanjem uz njihov nauk, uz njihove savjete.

E. Napokon joj je i to imati pred očima, kako da se vlada i ponaša u javnom životu i družtvu. Tu je čednost prvi i najmiliji cvietak, kojim treba da se dobra kćerka okiti budi prama starijim ili drugaricam, budi prama mladjim, jer to je najsigurniji put, kojim će svim omiliti, od svih rado gledana biti Naproti opet nemože ništa djevojku tako nagrditi kanoti nečednost, prpošnost, nadutost i prodrzljiva težnja za sjajem i odlikovanjem. Ima li dobra kćerka sbiljam kakovih odličnih svojstva, to neka ih ona sama nigda neiztiče, niti ih treba da iztiče, jer upravo čednošću samom dolaze ona do najboljega sjaja i priznanja.

IV. Eto liepe i plemenite slike dobre i valjane kćeri; ali ujedno i tegobne, da se vjerno i točno izvede u svih svojih crtah! Nu na svietu nejma ničesa, što se nebi postići moglo božjom pomoćju, te dobrom voljom i stalnom pomnjom. Imajte dakle vazda čvrsto pouzdanje u Boga; a uz to budite voljni i stalni u svojoj težnji za ovim uzorom, i vi ćete ga sigurno postići!

Druga glavna skupština hrv. pedag.-književnoga sbora.

(Nastavak.)

Upravljajući odbor predloži za tim skupštini na razpravljanje dvie osnove, i to: osnovu čitanke za produžne seoske škole, koju je izradio pravi član Bartol Francelj, realni učitelj u Varaždinu, i osnovu čitanke za produžne gradske škole. Prvu osnovu, koju smo već i u ovom listu priobćili, primila je glavna skupština s-neznatnimi promjenami, te uz dodatak, da se uz manje poznate rieči uvrste u zaporci svi mogući pučki izrazi. Isto je tako prihvatila glavna skupština i osnovu za drugu čitanku, koju evo sada obielodanjujemo.

Osnova čitanke za produžne gradske učione.

Prvi dio: 1. Primjeri iz hrvatske književnosti za moralno i estetično obrazovanje mladeži.

Digitized by Google

2. Opis naše domovine i poviest našega naroda; uz to kratke zemljopisne i poviestne crtice drugih zemalja Austro-ugarske monarkije.

3. Dužnosti i prava gradjanina u ustavnoj državi i socijalni život našega gradjanstva.

4. Crtice iz zdravstvoslovja.

Drugi dio: Uvod. Poviestne crtice o obrtnosti; *a)* Obrtnost u staro doba; *b)* propast obrtnosti u sriednjem vieku; *c)* razvoj obrtnosti u novom vieku.

I. Proizvodi rudni.

1. Ilovača i glina; svojstva ilovače i gline, priredjivanje ilovače i gline; razni proizvodi od ilovače i gline; porculanaća i proizvodi od nje.

2. Kamen. O vlastitosti kamena; njegova uporaba, vrsti koristnoga kamenja; kamenarstvo, kiparstvo; zidine od kamena tesanca, kamena običnoga i opeke; zidarski strojevi; o vapnu, žganje vapna i njegove vlastitosti; cement, njegova svojstva i uporaba njegova; liep, sadra, svojstva žežene sadre, sadrenine; stiva proizvodi od stive, patvorenje stive.

3. Lem. Od kakovih se tvarij pravi lem; *a)* tvari rudne, *b)* slučenine, *c)* tvari bilinske; vrsti lema i njegova uporaba.

4. Staklo. Poviest stakla; staklana; staklenina, zrcala, brušenje stakla, čišćenje i krasanje stakla, pozlaćivanje i mjedovanje stakla, te slikanje na staklu; leće, sitnozori i dalekozori.

5. Željezo. Željezna ruda, lievko željezo, vlastitosti i poraba njegova, kovko željezo, ocao, ocalna željeznina; željeznik; bravarstvo, kovačnica, ljevaonica, lievana roba, priredjivanje žica, žičanih čavlova, bumbača i t. d. kose i srpovi; nožar puškar, te glavna mjesta za proizvadjanje željeznina.

6. Mjed (bakar). Vlastitosti mjedi, slitine mjedi: *a)* s-kositrom, *b)* tutijom, *c)* nikaljem, *d)* sičanom, *e)* platinom; kotlarstvo, proizvodi od tuča, zvonarstvo, topovi.

7. Zlato srebro i živa. Vlastitosti, nalazišta i izpirališta zlata; zlatarstvo, ciena zlatu, zlatni novac, pozlatarstvo u ognju, galvanički, oblaganjem ili talmisovanjem. Vlastitosti i nalazišta srebra; novac, ciena srebru, posrebrenje, oblaganje. Znamenitost žive u obrtu.

8. Tutija, kositer i olovo. Rude tutije, kositra i olova, vlastitosti i korist tih kovina, slučenine tih kovina; liep, gledja, crljenka, bjelilo; kalajsanje (kositrovanje); lim, limar, spajka: ciena kovine.

9. Gorivo. Kameni ugalj, suri ugalj, treset; tuha, olovke.

II. Proizvodi iz bilinstva.

10. Drvo. Tvrdo i mekano drvo, drveni ugalj i ugljarstvo; mekaničke vlastitosti drveta, kao: tvrdoća, težina i t. d., vrst drva; kako se dobiva katran, trpentin, trpetinska žesta, kolofonij, smola, čadje. Stolarija; djelovanje uzduha (zraka) vlage i topline na drvo (gnjilenje, vitlanje, propadanje, trganje, luženje, nakvašnj, drveta; bojadisanje i politiranje drveta, lakiranje. Gradja (lies), sieče-

Digitized by Google

nje i priredjivanje gradje ili liesa; lies za brodove; brodogradnja; nešto o pomorstvu.

11. Dizala. *a)* Jednoramena i dvoramena poluga, *b)* kolo na vratilu, englezko dizalo *c)* kolotur i paranak; tesarija i gradnja od drveta, priredjivanje drvena posudja, tokarstvo, kolarstvo, rezbarstvo, pletenine od šiblja i trske.

12. Konoplja i lan. Vlastitosti konoplje i lana te njihovo priredjivanje; priredijivanje vlakna, platnarstvo, užarstvo.

13. Pamuk. Gojenje pamuka i pamučni proizvodi, te nešto o razvitku pamučarstva.

14. Bojadisanje vlakna, predje i tkanina, uporaba tkanina i nešto o šivanju i šivaćih strojevih.

15. Obrtničko bilje. Burak, sladorovac, duhan, biljevna ulja i smoline.

16. Papir. Poviest o papiru, tvari za proizvadjanje papira, način proizvadjanja; vrsti papira.

III. Proizvodi iz životinjstva.

17. Vuna. Ovčarstvo njegda i sada, razvitak obrtnosti vunene, česanje i predenje vune, proizvadjanje vunenih tkanina, domaće narodno tkanje i bojadisanje, sredstva koja naš narod rabi za bojadisanje, a koja ini narodi: narodna ornamentika.

18. Svila. Svilarstvo kod različnih naroda, razvitak svilarske obrtnosti i svileni proizvodi.

19. Koža. Svojstva i priredjivanje kože, krznarstvo, kožarstvo, remenarstvo, sedlarstvo, čižmarstvo, opančarstvo, rukavičarstvo, perǧamenat.

20. Dlake i razni odpadci životinjski. Dlaka, uporaba dlake, klobučarstvo; struna i uporaba njezina, šćetina i kefarstvo; rogovina, željvina i proizvodi od njih (češljarstvo); perje i uporaba toga; kosti i zubi, svojstva kostij, žeženje kostij, priredjivanje spodija i drugi proizvodi od kostij, kostik i njegova svojstva; slonovina i njezina uporaba; kitova us, tukovine, obća njihova svojstva, loj, salo, svieće, sapun i sapunarstvo; svojstva voska i od njega proizvodi; crieva, strunarstvo, klija (kelj).

IV. Žito i voće.

21. Vrsti žita i njihova važnost u obrtu; mlin, mûka, škrob, sago škrobov, hljeb, pekarstvo, slama i pletiva od slame.

22. Slad, pivovarstvo, rakija, proizvadjanje rakije i octa.

23. Voće, uporaba voća, trgovina s-voćem; vinova loza i vinarstvo.

Sve ovo gradivo imalo bi se izraditi u štivih što više popularno, a kod manje poznatih tekničkih izraza neka se doda u zaporkah i njemačko nazivlje. Čitanka bi imala obsizati do 30. tisk. tabaka.

Nakon toga čitao je g. S. Fabković zanimivu razpravu o talijanskih školah, koju evo ovdje u izvadku priobćujemo.

Napomenuv povod svomu putovanju u Italiju, najme da potraži ondje pomoći svomu razklimanomu zdravlju, te kako ga ondje nježno i najohotnije pri-

Digitized by Google

malo a blago mu podneblje tako prijalo, da se već mjeseca Svibnja bio u toliko oporavio, da je mogao zaviriti malo i u život Talijana, pak ujedno pohadjati im učilišta i gojilišta narodna, uze nizati svoje misli o razvijanju talijanskoga školstva. Baciv se ponajprije u prošlost, dokaza, da je veličanstvena prošlost Talijana čvrstim i jakim temeljem sgradi njihova svega duševnoga napredka. U davnoj prošlosti već, god. 629. stvoren bi zaključak koncilija vaesonskoga, kojim se nalaže župnikom, da uče u svojih kućah čitat, pisat, računat i zakon božji, pa od onda se veselo prihvaćale i izvadjale sve odredbe toga smisla, dolazile one od svjetovne ili duhovne vlasti. Nu ako su u početku obučavali djecu samo duhovnici, znade se, da se već davno povjeravala obuka i svjetovnjakom, jer eno već g. 1248. imala je Genova početnu školu povjerenu nepopu.

U početku se doduše brinilo tako za mladež u većih gradovih, i to onu boljih i bogatijih obitelji, ali se našlo i čovjekoljuba, koji su uzeli osnivati javna sirotišta za dječicu iz puka, dječicu bez hrane tjelovne i duševne, te ju uzgajati i obučavati. Sve pako gradove pretekla Genova, u kojoj bje takovo sirotište osnovano već g. 1512. Ali slobodnih je država nestalo, a raznimi vladavinami zavladao i razni smjer uzgoju i obuki naravski prema naumu i koristi pojedinih gospodovavših vlada. Tim je trpila mnogo masa talijanskoga naroda, nu otimalo se što više moglo raznovrstnim jarmom talijansko gradjanstvo. U njem se uciepilo mnogo krieposti grčke; gradjanin se uviek s-ponosom sjećao velike prošlosti talijanske te nastojao uviek oko znanostij i umjetnostij, a time je nesamo kriepio sebe, već i sav svoj narod osvješćivao, kad no je mogao smjelo svemu svietu u brk reći: evo plodova ruku i uma našega; evo ti dokaza, da smo još narod čvrstih mišica, snažne ruke, dobre volje i čila duha!

(Svršetak.)

Raznice.

— Djevojačka škola na Cetinju. „Glas Crnogorca“ javlja, da je djevojačka škola na Cetinju već otvorena. U nju su ove godine pridošle učenice i iz drugih pokrajina, tako: iz Dalmacije došle su dvie djevojčice, iz Boke tri, iz Skadra jedna. Ukupan je broj učenica ove godine 30.

— Uredjenje učiteljskih plata u Njemačkoj. Grad Berlin dopitao je svojim učiteljem stanarine 30 odnosno 20 % redovite plate, Kolonja oženjenim 150, a neoženjenim 60 talira, Frankfurt n. M. (gdje je redovita plata 600—1000 talira) 16⅔ %. U Eschwegu ustanovljena je kao minimalna plata provizornomu učitelju 200, a definitivnomu 250 talira, te svake šeste godine doplatak od 50 talira, tako da poslie 30godišnjega službovanja naraste kao maksimum na 500 talira. Grad Mainz razredio je u najnovije doba plate svojim učiteljem u 5 razreda po dobi službovanja. Najmanju platu dobivaju učitelji, koji službuju izpod 5 godina, platu 2. razreda dobivaju oni, koji službuju preko 5 do 10 godina; platu 3. raz. oni, koji službuju do 15 g., 4. raz. oni, koji službuju do 20, a 5., koji službuju do 25 godina. Dotične plate iznose: 750, 900, 1050, 1200 i 1350 fr. bez stana ili razmjerne stanarine. Učiteljke dobivaju uključiv stanbinu 750 fr., te desetgodišnji doplatak od 50 for.

— † August Lüben, ravnatelj učiteljišta u Bremenu, preminuo je 27. p. m. Njim gubi opet njemačko školstvo jednoga svojih korifeja, ali zasluge njegove na polju pedagogijskom tako su velike, da se i daleko preko granica Njemačke države na visoko ciene. Za sad kličemo samo: Laka mu zemljica! a doskora ćemo donieti ocjenu njegova neumornoga rada.

— Soskudice učitelja u Českoj trpi tamošnje školstvo sve to više, te je već došlo dotle, da namještaju na učiteljska mjesta osobe neizpitane, izslužene vojnike i četnike, gostioničare, propale učenike srednjih i gradjanskih škola, da i učenike narodnih škola.

Digitized by Google

A uza sve to manjka u Českoj preko 700 učitelja. U 85 kotarih dolazi na jednoga učitelja preko 80 učenika, a medju njimi u 53 kotara i preko 100 učenika. Radi te oskudice ostati će ove godine u krieposti naredba od 1. Kolovoza 1871. te se ima i ove školske godine učiteljištni tečaj svršiti trećom godinom. Ako će ta oskudica i nadalje potrajati, to će se morati ozbiljno zamisliti, kako bi se buduće škol. godine toj nevolji predusrelo.

— Razdjelenje učila siromašnim školam. Kao što je već više spomenuto bilo, dopalo je Hrvatsku skupa s-Krajinom 24.000 for. od lutrije državom priredjene u svrhu, da se za to ponamiču učila za pučke škole siromašnih občina. Občinstvo će sigurno zanimati, kako je taj novac upotriebljen, pa stoga priobćujemo evo popis, koja je i u kojem broju učila zemaljska vlada ovih dana na pojedine županije preko knjižare Lav. Hartmána odpremiti dala, naznaćiv ujedno županijam i dotične škole, kojim će one opet dostaviti ta učila. Evo toga popisa:

Županije	Naklada Lav. Hartmana				Hrv. ped.-knjiž sbor.	Od Hermana
	Globusi	Polukruglje	Zemljovid Evrope	Računalo	Metrički sustav	Slike za zornu obuku
Zagrebačka	33	28	28	28	30	31
Varaždinska	30	28	28	28	28	28
Križevačka	18	15	15	15	16	16
Belovarska	42	38	38	38	40	40
Požežka	18	15	15	15	16	17
Sriemska	42	40	40	40	40	40
Virovitička	56	52	51	51	53	54
Riečka	4	27	28	28	20	17
Ukupno	243	243	243	243	243	243

Ovim medjutim čini nam se nije stvar ta još okončana, i ako se nevaram, to će se u istom broju valjda porazdieliti još i karta trojedne kraljevine, što no se sada izradjuje.

Nu kod svega bi vrlo dobro bilo, da se priobći i popis svih pojedinih škola, da se zna, koje su što dobile, a to zato, da se onda nenadarene za vremena pobrinuti mogu za ono, što im treba. Napokon bi nam vrlo milo i drago bilo, kad bi saznali, što je krajisko visoko zapovjedničtvo od novca njoj pripadšeg pokupovalo, i kako je to na pojedine županije ili okružja porazdielilo. Čim o tom što saznali budemo, nećemo propustiti, da štovano občinstvo neubaviestimo.

— Ministarska galantnost napram gospodjicam. Uslied naredbe cislajtanskoga ministra za nastavu ima se u buduće izpustiti rieč »gospodin« u učiteljištnih svjedočbah, štono se podieljuju učiteljskim pripravnikom, a jedino samo može se rabiti u svjedočbah o učiteljskom osposobljenju; naprotiv u svih svjedočbah za učiteljske pripravnice ima se rabiti rieč »gospodjica«.

Natječaji.

— Za učitelja na pučkoj učioni u Rakovcu. Plata 300 for., stanarine 100 for. te petogodišnji doplatak i pravo na mirovinu.

Molbenice s-dokaznicami šalju se do 16. Prosinca t. g. ces. kralj. kotarskomu uredu u Bariloviću.

Izpravak. Pometnjom je posljednji broj ovoga lista označen brojem 31., mjesto 32., što ovim izpravljamo.

☞ **P. n. gg. predbrojnici, koji su naručili naš list, a nisu ga predplatili, pozivlju se, da čim prije predplatu namire.**

Hrv. pedagog.-knjiž. sbor.

Izdaje ga **„Hrv. ped.-knjiž. Sbor“**. Uredjuje ga **Ljudevit Modec.** Tiska ga **Drag. Albrecht.**

Digitized by Google

Br. 34. U Zagrebu, 1. prosinca 1873. Tečaj XIV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka, novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora“. Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Školstvo na svjetskoj izložbi u Beču.

2. Kolektivna izložba austr. ministarstva nastave.

Austrijsko, t. j. cislajt. ministarstvo za nastavu preduzelo si, da predstavi na izložbi svietu sliku svegakolikoga školstva u zapadnoj polovini monarkije počam od zabavišta i pučke škole, pa sve do najviših učilišta, a da nebude koj odjel prazan, ili koja struka zanemarena, a u drugoj se opet izložilo svašta i to u više nego u duplikatih, uzelo je čitavu tu izložbu samo u svoje ruke, te ju uredilo pod imenom nastavne kolektivne izložbe. Nu mora se objektivna, ako i gorka istina kazati, da se je to ministarstvo istom onda krepčije za tu izložbu zauzelo, pošto je bilo iznenada postidjeno Švedskom, Amerikom, Švajcarskom i Rusijom. Zato su revni štovatelji i hvalitelji austrijskoga školstva uzalud očekivali vidjeti tu izložbu onakovu, kakova je mogla i morala biti. Zna se, da je austrijska škola „Schulhaus“ istom onda sagradjena, kad su u Beču već vidjeli švedsku i američku dopraćenu školsku sgradu. Zato onakove školske sgrade nejma u svoj Austriji, kakovu su u Beču bečlije izložili. Sgrada se imala onakova prikazati i izložiti, kakova jest u istinu, a ne fingirana.*

Uza to se bečki ministar prosvjete nije dobro pazio s-učiteljstvom, a to je mnogo škodilo. Još je više naškodilo i okrnjilo školstvo na bečkoj izložbi to, što su Česi s-polit. i nar. razlogâ izostali, te nisu poput Hrvata ništa skoro izložili. —

Napokon je i to krivo, da nije zadnja grupa t. j. školstvo bilo bolje predočeno i zastupano, što se školam i učiteljstvu još posvuda velike zaprieke meću na put, ter što se mnogo manje čini, nego li se obećaje i piše po strpljivu papiru u raznih praznih deklamacijah o prosvjeti i nastavi. Nu podjimo sada na stvar.

* Fingirati bi i drugi a valjda i mi mogli. Tako smo vidjeli u nekih izložbah, n. p. u ugarskoj raznih učila, koja su posakupljena po Njemačkoj i drugdje, ili pako po tudjih uzorcih ponačinjena. Ako je bila zadaća izložbi pokazati ideale, a ne faktične stvari, to smo sbilja mi Hrvati jako pogriešili, jer bismo i mi jamačno znali bili pokupiti po svem svietu, što je dobra i valjana, a valjda i sami koju svoju na vidik iznieti, što no žalibože leže u carstvu skromnih želja, a tvrda i nesmiljena sbiljnost nikako im neda, da se oživotvore, pa bi bili i mi stekli kakovo takovo ma i jalovo priznanje. Ured.

Digitized by Google

Austrijsku nastavnu kolektivnu izložbu smjestilo je u nadkritom dvorištu pod brojem 14. B. Čitavi je prostor razdielilo na tri odjela: prvomu i to najmanjemu stojalo je na pročelju napisano: „Volksschule“, drugomu: „Mittelschule“ a trećemu: „Hochschule“. Pustimo drugi i treći odjel, jer nismo pozvani, da o njem sudimo, pa jer i za prvi trebalo bi, da ga kritički prosudimo, mnogo više vremena, nego što nam odmjereno bijaše. Stupiv u taj 14. odjel B., te razgledav se desno i lievo, smotrio si umah uza se s-jedne i druge strane ormare staklenjake s-knjigami. U jednom bijaše smještena knjižnica za pučku učionu, u drugom za srednja učilišta, a u trećem knjige, što ih je izdala c. k. naklada školskih knjiga za razne narodnosti u monarkiji.

Bijahu tuj izloženi i školski časopisi u raznih jezicih Cislajtanije, te bi to valjda imalo predstavljati školsku austrijsku žurnalistiku. Ali loša bijaše to i manjkava slika, slavenskih bo časopisa, a osobito slobodoumnijih malo si tu našao. Podjimo dalje. U sriedi evo ti na stolovih stvarij iz zabavišta, na desno risarija i krasopisa iz raznih strana, (iz Češke samo iz njemačkih škola), sa strane dalje risarije gradjanskih škola; na lievo opet sredstva i učila, te i radnje sliepačkih zavoda, pa onda dalje uzduž i poprieko razna učila za zemljopis, poviest, prirodopis, prirodoslovje itd. Može se smjelo reći, da se baš nitko nije zapanjio s-osobita poredka, što je tu vladao; — bio je bo i tu mali chaos. Nu prodjimo se toga, pa hajd da prihvatimo jednu granu, koja nam je najbližja, a to nam je evo sad upravo geografijsko-poviestna, pa ćemo njom i započeti.

Liepo je označio zamašnost toga predmeta Herder, kadno veli: „Durch den Unterricht in der Geographie wird der Schüler, ohne dass er sein Vaterland verlässt, ein Ulyses, der die Erde durchreist, viele Völker, Länder, Sitten voll Weisheit und Thorheit kennen lernt; und wenn ihm jedes von diesen anschaulich gemacht wird, so müsste er eine stupide Missgeburt sein, die dadurch nicht Ideen in den Kopf und grosse oder geläuterte Empfindungen in's Herz erhielte“. U geografiji se mnogo veći napredak u narodnih, gradjanskih, kao i srednjih školah ondje postizava, gdje se ovaj predmet onako predaje, kako to treba. Htjedoh reći ondje, gdje se nedrže učitelji stare metode, najme one, gdje se počima najprije matematičkim, onda prirodnim itd. zemljopisom. Istom onda, kad se proučila Evropa, dohodi red na domovinu. Ovu su metodu napredmjaci već odavna zabacili ne samo u narodnih već i srednjih školah. Ako se i dade pomenuti postupak stare metode opravdati u višjih razredih srednjih škola, nikako ga nemožemo odobriti u nižjih razredih pomenutih zavoda, kao niti u narodnih i gradjanskih školah s-pedagogičko-didaktičkih razloga. Nemora ono mjerodavno biti, što objektivna narav znanosti zahtieva, nego ono, što subjektivna narav djeteta nalaže. Ovdje valja ova: od poznata k-nepoznatu. Metoda, kako je svakomu strukovnjaku znano, ima više. Što se djetetu tumači, ono mu se mora i na oči pokazati. Ima različitih metoda, kojimi se ovo postizava, ali prvensto ide onu: po kojoj se mladež ono odmah nauči i risati, što joj se predaje, pa tako će laglje zapamtiti ne samo pojedina mjesta, gore, rieke i gradove itd., već će joj uz ove i slike uviek pred očima lebditi. Tako rade Amerikanci i ostali napredni narodi, o čem se

Digitized by Google

je mogao svatko na izložbi osvjedočiti; samo kod nas ima još takovih, koji su protivnih nazora. Da vidimo kakovih nam je sve geografijskih učila, kolektivna izložba pružala.

Najprije nam je spomenuti česku knjižicu pod imenom: O mapách. Jaké a kolikeré jsou, jak ve škole jich užívati a je kresliti. Sepsal dr. Antoň Tille, ředitel c. kr. realneho gimnasia v Třeboni. S-26mezi slova vloženými výkresy. V Praze 1874. u nakladi kod Fr. A. Urbánka. Ciena 50 novč. Knjiga ima 55 strana. Govor je u toj knjizi o vrsti mapa kao i o porabi istih. Počam od 26. strane pak skoro do kraja su same slike liepo izvedene. Na 28. strani jest jednostavna sličica, koju može diete iz prvoga razreda narisati. Njom se pokazuje, kako treba Česku risati. Na 29. str. već je ista slika podpunija. Tako se sve dalje i dalje postupice riše, dok se najposlje sve nepokaže. Kaže se nadalje: kako treba narisati Austriju, Evropu itd. Mi tu metodiku preporučamo svakomu učitelju ne samo narodnih, već i srednjih škola. Umoljavamo g. nakladnika, da čim prije izda manuscript sa slikami g. dr. Tille-a, što smo ga vidjeli u izložbi pod naslovom: Navod jak maju žaky kresleni map učiti. Liepo su tuj izvedeni svi zemljovidi, te odgovaraju posve onoj svrsi, kojoj su namienjeni. Samo bi želili, da prije izdanja g. sastavitelj zaviri i u amerikanske atlase, jer bi možda mogao koješta popuniti. Izdanjem pomenutih zemljovida t. j. metodike, a to bi bio po mom sudu II. svežčić pomenutoga djela, zatro bi se u mnogih narodnih i srednjih školah i zadnji trak mekanizmu i priresivanju.

Mnogi učitelj nije vješt u risanju zemljovida. Takovim preporučamo zemljovid Austrije, što no se dobiva kod Ignjata Fuchsa, c. kr. tiskarni u Pragu i Hof-Papier-Handlung u Beču. Zemljovid Austrije izveden je na ploči, a vući je moći kredom po potezih naznačenih, koji zaokružuju svaku zemlju. N. pr. kad učitelj predaje Galiciju, pak ako nezna iste narisati, uzme kredu i povuče njom po naznačenih crtah, i eto ti Galicije. Taj zemljovid ima dvostruku vriednost: jedno služi ujedno kao zemljovid, a drugo olakčuje učitelju posao kod zemljopisne obuke. Samo bi želili da se kod drugoga izdanja pomenutoga zemljovida koješta izpusti i da se neprepuni gorami, riekami, potoci i malimi a uz to neznatnimi mjestmi kao što je to dosad. Uradi li se tako, to će odgovarati podpunoma namienjenoj svrsi. Vriedne su preporuke i tablice za zemljovide t. j. tako zvane Schiefertafel, dobivaju se: pod naslovom: kais. kön. auschl. Schulkarten von H. Stein, Wien.

Dalje nam je spomenuti prekrasnu plastičku kartu Austrije od Franje Košerta, nadporučnika. — Dobro bi bilo nabaviti za svaku školu: Modell für den geografischen Unterricht, v. Gustav Braut, Wien. Zatim: Bilder aus der Geschichte, bei A. Hartinger, Wien. Nadalje: Tabellen zum Unterricht in der Weltgeschichte v. J. C. Markus bei Sallmayer, Wien. Preporuke su vriedna još ova djela: Atlanten, welche in der Volks- und Bürgerschule verwendet werden. Wien. Atlas für Volksschulen bei Artaria u. Comp. in Wien. Fuchcs nakladnik: Normallandkarten und stumme Landkarten von Hil. Vogel. Wien; H. Stein, Wien: geographischer Karten-Selbstverlag; Wandkarte von Mähren u. Schlesien, von Joseph Erben bei Karl Jansky, Neuhaus. Konačno ima mnogo priredjenih zemljovida i

*

Digitized by Google

djela, kao od Josipa Mašeka: Karte des Jičiner Kreises; Heimatskunde und Geographie für Volksschulen v. Joseph Haala. Bilo bi dobro, da pomenuti zemljovidi čim prije sviet ugledaju. Tolīko u kratko o tom, a sad nam je koju reći o prirodopisnih kao i prirodoslovnih sredstvih kao i zornoj obuci u obće.

Medju najvažnija sredstva kod prirodopisa spadaju bez dvojbe dobre slike i modeli. Što čovjek nemože u naravi pokazati, to neka pokaže na slici i modelu. Punim pravom moramo već kod elementarne obuke veliku važnost dati dobrim slikam i modelom. Kolektivna izložba i u tom pogledu obiluje prekrasnimi stvarmi. Što se tiče zorne obuke, nam je najviše oko zapelo u djelo: „Orbis pictus major“ od dr. Ammerlinga iz Praga. Ima 15 svezaka. U tom su djelu prekrasne kolorirane slike izvedene da nemogu biti bolje. Poznati prirodoslovac A. Pokorni čudi se, da malo tko ovo djelo traži a borme je to i nam za čudo, jer se to djelo t. j. slike mogu natjecati sa onimi, koje vidismo u švedskoj školi. Mi to djelo toplo preporučamo svakomu, a tko si nemože isto nabaviti, neka si nabavi barem „Orbis pictus minor“. Podupirajmo najprije ono, što je izašlo dobra kod Slavena, onda istom, nebude li u nas što takova, utičimo se tudjinstvu. Dosad je učiteljstvo rado nabavljalo ovo djelo: otrovne biline t. j. Abbildungen von Giftpflanzen, bei Tempsky Prag. Preporučamo u Pragu izašli atlas kod nakladnika Kobera i to: za botaniku sa českim tekstom od J. Klika i „Käferbuch“ sa finimi bojadisanimi slikami. Pomenuta djela sama se preporučaju svojom izvrstnošću. Nadalje izvrstne su anatomičke table za stienu t. j. pod naslovom: Anatomische Wandtafeln od N. Kundrata, i Hartingerove (iz Beča) prekrasne slike pod naslovom: Essbare- und giftige Schwämme, onda: Giftpflanzen. Gospodarstvene table (t. j. Landwirtschaftliche Tafeln) od Hartingera mogu se takodjer kod prirodopisa upotriebiti, a osobito kod pčelarstva, svilarstva. Medju učevnimi sredstvi kod prirodopisa još uviek zauzimlje odlično mjesto Fitzingerov Atlas der Wirbelthiere. Slike su tako majstorski izvedene, da si ih nemožeš ljepše i finije pomisliti. Čovjek misli, da žive životinje gleda. Pomenute se slike same preporučaju za narodnu školu, jerbo su prekrasne i kao da su upravo stvoreno za nju.

Recimo koju i o modelih, koji služe za točnije proučanje prirodnina. U tom je Njemačka kolektivnu izložbu nadkrilila. Najbolja pomoćna sredstva u tom pogledu bijahu: kristalni modeli kao i imitacije dragoga kamenja i okaminâ. Leopoldštadtski gimnazij u Beču izložio je do 120 malih kristalnih modela. S-početka spomenusmo, da je bilo u kolektivnoj izložbi i zabavištnih stvarij; sad nam je i o njih koju reći. Bijaše dakle izložen model dvokatne sgrade za zabavište. Razi zemlje nahode se dvie dvorane: prva je zabavna, gdje možeš vidjeti u dužini i po širini u kvadrate razdieljene stolove. Pokraj ovih su dugačke klupe sa nasloni a o zidu visi crna tabla. Druga soba je dvorana za igru. Tuj vidiš mali stol, zdjelu za umivanje, stolicu za zabavilje i na zidu su izvješene razne slike. U prvom katu su takodjer dvie sobe: jedna za učenike, a druga je opredieljena za radnju. Tik ove su izložene dječje radnje. Tuj možeš opaziti najprije laglje stvari, izvedene po učenicih, onda sliede, teže a na posljedku sasma pravilni oblici bilina kao i životinja. Ima i pletiva iz bojadisanih papirnatih vrpca, oblikâ od komadićâ drva itd.

Digitized by Google

Ima tu i model narodne škole sa dviema školskima dvoranama u katu, a prizemlje je opredieljeno učitelju za stan. Na dvorištu se nahodi tielovježbalište sa potrebnimi spravami, a medju listnatim drvećem je šetalište, cvietnimi slogovi nakićeno. Sbirka za zornu obuku veoma je bogata. Za zornu obuku štiva: „ovca“ ima dolnji dio ovčje noge s-papkom, rog, češalj, tutkalo, komadić sira, vuna sirova i izprana, onda bojadisana i napokon komadić vunene tkanine, sve to izložio badenski učitelj Grimmo. U jednoj gromadi ima opet gospodarstvenih sprava u malom: čekić, pila, sjećkarnica, dlieto itd. K-štivu: „svilena buba“, ima sve od čahurice pa do gotove svilne tkanine, dà i gusjenica u svih promjenah. K-štivu: „voće“, ima voće, sjemenje, suho grožđje, paprika, biber itd. Zatim se vidi sbirka ptičjih jaja. Izložen je i parostroj u malom od lima i to tako, da ga možeš pokrenuti. Ima pokraj toga liepa prirodoslovna sbirka za pčelarstvo počamši od jajeta, pa do voska i voščanih svieća. Vidiš na zidu bojadisanih slika, n. pr. ka gospodarstvu, gdje se prikazuje poslovanje ljudij na polju, gospodarstvena marva i sve gospodarstvene sprave i biline; k-šumarstvu, gdje se može viditi i šuma, škodljivi šumski crvi, zareznici, drveno pokućtvo. — Hieber je izložio crnu tablu od platna u okviru, koja se pomoćju dvaju vitala može podići i spustiti. — Za učenje računstva služi obična računska ruska kretaljka (računaljka), s-kojom je skopčana i makina za slomke. — Za oblikoslovje služe razni oblici od papira i drveta, a ima i jedna iz dielova sastavljena kruglja. Frič iz Praga izložio je krasnu prirodopisnu i geologijsku sbirku. Toliko o samoj kolektivnoj izložbi, koju ocienismo, u koliko nam to bijaše u kratkom vremenu moguće. Na koncu dodajemo štatistički pregled školstva u zapadnoj polovini monarkije, iz kojega se najbolje vidi, kako stoji školstvo u pojedinih zemljah.

Pregled školstva u Cislajtaniji:

Zemlja	□ milja	Žiteljstvo	Broj škola	Osobljе učiteljsko	Djeca školu polazeća od 1870.—1871. godine			Pedagogijskih		Gospodarskih	
					mužka	ženska	sbroj	zavoda	djaka ili slušatelja.	zavoda	djaka
Dalmacija	232	460.000	241	319	8.436	1.898	10.334	2	45	—	—
Istra	523	583.535	151	218	7.961	4.146	12.107	1	4	—	—
Trst i okolica			71	316	6.188	4.373	10.560	2	5â	—	—
Gorica i Gradiška			174	234	8.183	6.441	14.624	2	59	1	22
Kranjska	181	463.273	234	450	19.554	17.590	37.144	2	78	1	10
Koruška	188	336.400	318	439	15.665	14.785	30.450	2	163	1	34
Štajerska	408	1,131.309	690	1.349	52.060	48.086	100.146	3	211	2	50
Češka	944	5,105 682	4195	7.151	345.145	338.708	683.853	12	787	9	362
Moravska	404	2,011.406	1866	2.885	130.619	130.159	260.778	5	329	9	213
Šlezka	93	511.581	433	707	35.279	34.917	70.196	4	223	1	25
Galicija	1422	5,417.343	2374	3.453	94.715	61.053	155.768	9	532	3	89
Bukovina	190	511.964	167	283	6.858	2.957	9.815	1	22	1	19
Tirol	523	878.524	1723	2.500	51.293	49.870	101.163	5	237	—	—
Vorarlsberg			204	324	6.907	7.053	13.960	1	31	—	—
Salzburg	130	151.410	155	294	8.473	8.801	17.274	1	53	—	—
Gornja Austrija	218	731.541	506	1.004	41.577	41.897	83.474	2	105	1	14
Dolnja Austrija	360	1,954.251	1267	3.333	103.584	105.480	209.064	5	356	6	284
Svega			14769	25.259	942.497	878.213	1,820.710	59	3.285	35	1.122

Digitized by Google

Tako dakle na prostor od 6.000 □ m. Cislajtanije i na 21,000.000 žiteljstva dolazi do 15.000 škola i do 2,000.000 djece, koja ih polaze. A to je po čednih i treznih pravilih obće prosvjete jošte nedovoljno, premalo. Pokraj toga ima Cislajtanija 93 gimnazija sa 24.430 djaka; za tim 48 realnih gimnazija sa 7.042 djaka (što jasno govori proti onim nevještakom, koji ih nepoznaju, te im kažu da nisu ni „Fleisch ni Fisch“ tobože.) Napokon 64 realke sa 18.349 djaka i 42 obrtničke škole sa 8.226 djaka. Trgovačkih škola 38 sa 5.300 djaka; umjetničko-muzikalnih zavoda 108 sa 5.126 djaka. Šestero sveučilišta u Pragu, Krakovu, Lavovu, Beču, Gradcu i Insbruku sa 624 profesora i 9.028 djaka. Za ženske radničkih škola (weibliche Arbeitsschulen) bilo 214 zavoda sa 7.440 učenica g. 1871.

Zabavišta (Kindergärten) većinom po Froeblovoj metodi bila su 72 spojena s obćimi pučkimi školami. Čuvalište za djecu (Kinderbewahranstalten) bilo 71, a samostalnih čuvališta 201, a uz to 17 jaslica (Krippen).

Da sl. čitateljstvo laglje prosuditi uzmogne stanje ukupnoga školstva u Austro-ugarskoj monarkiji, dodajemo još u kratko i podatke o Ugarskom i našem školstvu.

U Ugarskoj s-Hrvatskom na prostoru od 5.853 □ m. sa preko 15.000.000 žitelja bijaše 1871. godine 14.550 škola, koje je polazilo 1,224.480 učenika i učenica, kaže izložbeni katalog za „Magyarorszag“ na strani 179. Gimnazija bilo 146 i 22 realke uz 2 sveučilišta u Pešti i ono u Kološvaru, koje je istom lani otvoreno. Broj djaka u gimnazijah iznosi 29.947 (do 30.000) a u realkah 3.903 dakle do 4.000. Na Hrvatsku sa Slavonijom odpada po Matkoviću 559 pučkih škola, a na Krajinu 526 t. j. ukupno 1085 sa 1375 učitelja i učiteljica. Od ovih su 63 glavne škole. Poprieko dodje jedna škola na 1.800 žitelja, a u Krajini i na 1500 ž. jedna učiona! Još smo daleko od 1.000, a o 500 nejma ni govora. Djece je u Civilnoj Hrvatskoj polazilo školu 46.340 (!) samo, u Krajini 27.295, s-kojom se inače običaju častnici glede škola ponositi; a moralo bi u Krajini najmanje 71.771 diete, a u Civil. Hrvatskoj 73.361 ići u školu. Gimnazija ima Hrvatska civilna i vojna 9 i 1 realni gimnazij na Rieci sa 83 profesora i 35 suplenta za 1.800 djaka! (dakle ni 2.000 djaka!) Prema tomu ide 1 gimnazij istom na 175.600 žitelja, dočim bi morao na 50—70.000, a u Krajini odpada ća na 350.998 žitelja 1 gimnazij!

Realka ima Hrvatska s-Krajinom 7. sa 852 djaka! indi ni 1.000 djaka! koje naobrazuje 50 profesora i 21 suplent!

Pedagogijâ ima dvogodišnjih po staroj formi u Zagrebu za učitelje, a kod opatica (duvna) za djevojke, zatim u Djakovu; u Petrinji je istom uvedeno trogodišnje učiteljište. Plata je učitelja jako slaba i neuredjena; zato stoje škole u Hrvatskoj tako slabo. Uz to je školski zakon u Hrvatskoj još ondje, gdje je bio prije 20 godina za Thuna, dočim se u svih krunovinah, dapače i u istoj Krajini već promienio na bolje. Glede škola čini danas Civilna Hrvatska jedino iznimku u svem prostranom carstvu.

Janko Tomić.

Digitized by Google

Hrvatski pisci.

Priobćuje Janko Tomić.

(Dalje.)

I drame treće vrsti nisu svojom kompozicijom vriednije, ali nam se u njih manjak umjetnički ponešto nadoknadjuje zanimljivošću sadržaja, a to su Palmotićeve drame, kojim je predmet crpljen iz narodne historije. Nejmamo u tih dramah podnipošto tražiti historičke vriednosti, jer su u njih historičke sgode u posvema izmišljene situacije svedene, kao što u Danici i Pavlimiru, ili je sve skupa izmišljeno, i sgode i imena, kao u Captislavi i Pavlimiru i u Bisernici. U Danici dramatizuje Palmotić peto pjevanje Ariostova Orlanda, u Pavlimiru nas mnogo opominje na Virgilija, samo u Captislavi i Bisernici čini se posvema originalan, akoprem nas opominje na Ariosta, rješavajući katastrofu pomoćju vila i vilozmaja, i drugih takovih vrhunaravnih sredstva i bića, od kojih sve vrve.

Glede Danice reći nam je ovo: U prologu govori rieka Sava kratku apoteozu gradu Dubrovniku, a za tim pripovieda šlušateljem, kako se je s-Bosnom i palačom kralja Ostoje premjestila ovamo, da se obnovi uspomena na ljubav i junačtvo, koje se je sgodilo za vrieme kralja Ostoje. Glavni dio toga junačtva pada na Ostojinu kćer Danicu, zatim na mlade Dubrovčane: Ivana i Matijaša. Ovomu posljednjemu kumovao je kralj Ostoja pri njegovu porodu u Dubrovniku i uzeo kumče na svoj dvor, gdje je vremenom stekao podpunu ljubav kraljeve kćeri Danice. Ta ljubav mu skoro bi uzrokom te se utopio u mojih valovih, veli rieka Sava. Nu evo gdje dolazi hudi i oholi Hrvoja „ban Hrvatskieh strana“, čovjek moguće i svietle krvi, ali zločeste ćudi. On je ljubovnik Jerine, preko koje mu je namjera preoteti Matijašu Danicu, a sebi ju za ženu steći.

Hrvoja pade na mejdanu radi Danice, a Matijaš postane mjesto Hrvoje ban hrvatski i dobije Danicu za ženu.

Druga Palmotićeva drama te vrsti, u kojoj su lica djelujućih uzeta iz narodne historije, opominje mnogo na Virgilija, to jest njegov Pavlimir. U prologu dolazi „Epidavro grad“ i predstavlja se publici, što je bio; kako ga Goti i Saracini sharaše, da sada od gradjana, neostaše nego pastiri: kako se nad tiem ne ljuti, jer će danas „vrh“ ovieh oštrieh hridi gluho more, gdje se vidi razbijati svê valove grad Dubrovnik, slava svih gradova, podići se; kako eto kralj Pavlimir, plovi iz Rima u slovinske krajeve, gdje mu nekoč djed kraljevaše; kako je glavar vila i vilenika Strmogor poslao u Studenicu, koja vjetrove drži Tmora i Snježnicu, neka proti njemu pusti vjetrove; kako je ova to i sbilja učinila, ali kralju naudila nije, jer nosi sobom svete moći, koje ga občuvaše, te mu evo njegova jedina ladja od svih dolazi k-zemlji; kako baš slučajno narod ide u crkvu na slavu, što je nekoč sv. Ilar ubio Drakuna Voasa, tako nazvana što ciele volove požderaše, koji ležahu kraj grada u špilji Šipun; napokon se ugiblje pred dolazećim Tmorom i Snježnicem.

Treća Palmotićeva drama pomenute vrsti jest Captislava. U prologu dolazi Slava s-družbom Hvala i govori, kako je obišla sve Slovinstvo pak napo-

Digitized by Google

kon došla k-njim, da jim pripovieda, kako je u ovih zemljah nekoč kraljevao Krunislav, koj nije podloženim narodom nametao drugoga haraca, nego da govore slovinskim jezikom, čemu Moschi, Rusi i Poljaci, Pomerani i Vandali, Čehi, Srblji i Bošnjaci i Bosanski puci ostali veoma rado pristadoše. Taj Krunoslav došao je stanovati u Epidaur, da svoje dni u pokoju potraje. Nije od njih tražio drugoga nameta, nego da slovinski govore, što oni veoma rado primiše jedinim uvjetom, da im zakoni ostanu u latinskom jeziku, i tako obljubiše kralja, da svomu gradu po njegovoj kćeri- Captislavi nadjenuše ime. Tu Captislavu obrekoše roditelji već za rana nekomu mladiću, ali ona je zaljubljena u Gradimira i sviet će danas imat priliku vidjeti, kako vjere nesliede po ispraznom ljudskom svietu nego što višnji sgar odredi. Odlaze dvorit Captislavu.

U prvoj sceni govori kraljica Ljubislava kralju Krunoslavu, kako je blag prema narodom i prema njoj, koju bje oženio, kada joj otca bosanskoga kralja bješe pridobio i zašužnjio. Kralj joj odvraća, da joj ima hvaliti, jer mu je jedini ures i slava, i jer mu je porodila junačkoga sina Vladimira i tri kćerce: Captislavu, ujedno s-Vladimirom, za tim Ljubicu i Teuku. Captislavu je još za mlada odredio sinu srbskoga kralja Kažimira Bojnislavu, koj jednom sgodom sredinju Ljubicu oslobodio zmaja. Kraljica veli, da bi bila velika sreća, kad bi još mogla udati Ljubicu za Gradimira, sina kralja ugarskoga, koji im došao na dvor junakovati.

U drugoj sceni veli Bojnislav svojoj družini, da će danas dospjet brodovi njegova otca srbskoga kralja Kažimira, da odvedu njega i vjerenicu Captislavu, koja mu je već od djetinstva obrećena. —

U trećoj sceni dolaze: Gradimir i Lauš, sinovi braće, onaj ugarskoga, ovaj bosanskoga kralja.

U četvrtoj sceni govori mati Captislavi, da uzme Bojnislava, za koga ju obrekoše, dok još bijaše diete. Videći majka, gdje joj kćerka pobliedila, zove ju u kraljevski dvor, da joj reče, što joj je na srcu.

U prvoj sceni drugoga akta veli kraljica kralju, da je sa kćerkom govorila, ali da na sve spremno odgovara, samo kad joj se Bojnislav spomene, da se zastidi i šuti, i tako da ju je mnogi strah, neće li joj Bojnislav biti neugodan.

U trećoj sceni odkrije Captislava bratu si Vladimiru tajnu, veleć mu, da nemože poći za Bojnislava, jer se zaljubila u Gradimira.

U prvoj sceni trećega akta dolazi Bojnislav kralju naviestiti, da su mu ljudi ugledali plavi kako dolaze morem i neka spravi Captislavu, da ju sutra povede u Srbiju, gdje je otac sazvao sve srbske bane na pir. Kralj se raduje svatbi a ujedno hvali Bojnislava, što mu je Ljubicu izbavio od aždaje. Ljubica se, koja je prisutna, zahvaljuje odužom peroracijom i veli, da će Bojnislava uviek štovati kao brata. Bojnislav joj odvraća, da će on nju kao sestru štovati i da bi ju baš za ženu uzeo, kap nebi Captislavu prije bio dobio obrečenu.

U četvrtoj sceni nuka Captislava Gradimira, neka joj očituje, koja ga vila zatravila. Gradimir se uzstručava od straha ime Captislave izreći, nego sve govori o vili, koja je evo tu, te ju Captislava gleda, koju evo sada sliedi i š-njom

Digitized by Google

je združen, ali Captislava sve bajage odvraća na sliku, koju na svom štitu ima i odvraća ga, neka neljubi dvie vile. Gradimir veli samo je jedna, a ona odvraća, neka joj ime njezino reče.

U petoj sceni govori sama Captislava: o da zna Gradimir, kako ja za njim ginem i kako znam za njegovu ljubav, ali se hotomice držim kao da neznam!!

U prvoj sceni četvrtoga akta dolaze pred kralja, kraljicu i Ljubicu: Bojnislav s-poklisari, koje kralj pita, kako su putovali i što radi Kažimir. Poklisari odvrate: sve je dobro, samo je Kažimir ostario i želi čim prije vidjeti nevjestu u svom domu. U Drenopolju će biti svatovi i doći će na pir sin cara Konstantina sa svimi vitezi i župani grčke carevine, a i Krunoslava i ženu pozivlje itd.

U trećoj sceni stoji Captislava sama, a Gradimir dolazi i kaže joj, da ima dva načina, kako će joj pokazati svoju ljubu, a prije neka mu kaže, da li joj je povoljna vjera s-Bojnislavom. A šta te to tišti? — Tišti me, u tom je moja sreća ili nesreća. — Pusti to i ukaži mi, što si mi obećao. — Prvi način dakle jest, da ti otvorim svoje grudi i da mi u srcu kao zrcalu motriš moju ljubovcu. Toga mi netreba, jer ja te neću mrtva, nego živa te hoću za svoga brata. — A ti gledaj u ovo zrcalo, i vidi, to mi je moja ljuba, za kojom gorim i sada reci, da li za me mariš. — To je veoma plaho, da tim zrcalom kušaš moje htjenje, kad znaš, da sam zavjerena. — U to dodje dvorkinjica i pozove Captislavu k-roditeljem.

U četvrtoj sceni tuguje ostali Gradimir nad svojom nesrećom i neće više da živi, kad mu je sunce života zapalo, nego hoće da umre. —

U petoj sceni veli Vladimir Laušu: Ja sam Captislavu poučio, neka otcu rekne, da voli prije umrieti nego za Bojnislava poći; a ako se otac na to neumekša, neka s-Gradimirom na konju uteče. Lauš veli: to se neće bez božje pomoći riešiti.

U petoj sceni petoga akta pita se zamišljena dvorkinjica, kad li je Captislava s-ozdravljenim Gradimirom pobjegla, a kujigu ostavila? Sve joj se čini, da su na onu ugarsku ladju pobjegli. I sbilja ih upazi, kako se za ruke drže. Kralj se ljuti a za njim Bojnislav, vičući za Gradimirom, neka stane i neka se s-njime pobije; da nije kraljevski sin nego gusar i da će ga on svojimi ladjami već stići. Kralj ga na to bodri i on ode.

U četvrtoj sceni veli kralj kraljici, da je pravo, da Bojnislav poteče sa svojih šest plavi za timi neharnici, i bit će ljuta boja, neka ih samo posieče. Tko bi se nadao, veli kraljica da će se pir ovako izvrnuti. U to dolazi Vladimir sasvim pobliedio i nosi rodireljem od Captislave pismo. Otac veli, neka ga pročita. Vladimir čita, gdje Captislava piše roditeljom, neka nemisle, da ona s-neposluha bjega, jer ona si je Gradimira oružjem stekla, i on joj je Bogom odredjen.

U to se ukaže u gori Snježnica s-pigmeji, kraljica se prepane, a kralj veli, neka se neboji, to je vilinja prikaza, kako ju on u mladosti često gledao i nije se ničesa bojati. Na to zapjevaju oni u gori, neka ljudi nerade proti zviezdam, i ako ljubav dvoje sveže, ništa ih nemože razdieliti. Kraljica se pjesmi i svirki čudi, a u to izadje Snježnica govoreći, da je gospodarica Samojeda, gdje se svjet-

Digitized by Google

sko kolo vrti i svakojakih nakaza ima, da pozna Captislavu, koja je kod nje bila, i da je iz zviezda proučila, da se ima za Gradimira uvjeriti. A to je i pravo po zakonu slovinskom, po kojem se djevojčice mačem stiču. Gradimir i Captislava stekoše se izmjenice, pak je prema tomu pravo, da opet Bojnislav dobije Ljubicu, pošto ju je od zmaja oslobodio, pa tim na oružju stekao. Ona im dakle dolazi na taj dvostruki pir i vodi im pigmeje na dar. Kralj ju radostno pozdravlja i veli, da će joj ugoditi, ali tko bi Gradimira i Captislavu dozvao, kad su utekli. Snježnica veli, da ona zapovieda vihrom i da će ih ma s-kraja svieta dovesti, samo mu neka rieč da, da će ga mirno primiti, i neka Bojnislava umire. Kralj dade rieč i posla Vladimira, da dozore Bojnislava, u to pigmeji pjevaju njih sedam jedan za drugim pjesmu, kako ih Captislava oslobodila ždrala, kako će biti liepa kraljica, kako će Epidaur od Captislave dobiti ime itd.

U petoj sceni sprema se najprije Bojnislav s-družinom na boj proti Gradimiru. Bojnici gore od strasti. U to dodje Vladimir, da umiri Bojnislava. On ga miri i veli mu, ne Captislavu, nego Ljubicu će dobiti. Dugačkim mu govorom razlaže, kako je pravo, da Captislava podje za Gradimira, a Ljubica za njega. Bojnislav prima savjet.

Prikazanje šesto. Galija se vraća i u njoj Gradimir i Captislava, na palku Lauš i Sjevernica. Ova im govori, kako je sve uredila. Oni joj hvale, a ona odvraća: to nije treba tako su nebesa već od vieka htjela i ja sam ona, koja ti (Gradimiru) donesoh štit sa slikom u snu. Od vas će se roditi slavni kralji, Karli, Mauši, Stjepani, Matijaši, a nad sve slavni Ferdinandi. U to se primakoše toliko, da već Captislava veselo ugledava vesela lica otca, majke, brata Bojnislava, Ljubicu i Teuku.

„Scena ultima: ovi posljednji i oni prvi“. Ovi došavši, veli Sjevernica da ih evo vodi. Kralj prašta Gradimiru i Captislavi i daje im, da se uzmu. Bojnislav i Ljubica im čestitaju kao zaručnici Bogom odredjeni i sprijatelje se. Gradimir veli, da mu otac piše da za Vladimira daje Bisernicu, na što se Vladimir jako veseli; Snježnica veli, kad se već vrše i tolike božje odluke neka, još i ta, da Lauš uzme Teuku; u što otac, mati, a i dvoje mladih veoma rado pristaju. Snježnica se prašta od njih i proriče Epidauru sreću, koj će se po Captislavi od sada zvati, a iz njega će postati Dubrovnik.

Posljednja Palmotićeva drama te vrsti jest Bisernica. Bisernica, drama u pet akta, 2760 osmeraca, nije nego mnogo dosadni nastavak čina Captislave, za kojom još i tim zaostaje, što se u Captislavi pjeva u slavu gradu Captatu, Epidauru, majci Dubrovnika. U prologu pripovieda Dunaj, vjerenik Save, svojoj vjerenici, da se s-toga sprema po ugarskoj zemlji toliko veselje, što se vraća, Vladislavov sin Gradimir oženjen s-Captislavom, i što se danas vjeri Captislavin brat Vladimir s-Bisernicom, kćerji Vladislava.

Prema koncu reći nam je još koju o Palmotićevu životu kao i njegovoj Kristijadi. U Palmotiću sjedinjena su dva najuzvišenija pojma: Bog i narod. Da

Digitized by Google

pokaže potomstvu, da je bio kršćanin prevede latinsku kristiadu* Jerolima Vida, te joj doda osim Vidovih 6 pjevanja jošte osamnaest svojih. Tako ostavi spomenik svoga štovanja prave vjere; a uz to izpjeva i svetu Katarinu od Siene; mnogo inih pjesama na slavu Boga, Bogorodice i svetaca. — Ako i nije prevod Kristijade tako ugladjen, kao je izvorno djelo, a on je obširniji i sposobniji za probudjenje pobožnosti kršćanske. Baš i nije puno vremena i truda upotrebio za pomenuti prevod, ali kada ga trebalo pregledati i izpraviti, onda je bio neutrudljiv, sam sobom nezadovoljan i namrgodjen. On nije mogao zadosta izpravljati, s-prijatelji saobćivati i izmjenjati, samo da nebi ostalo što opornoga, neshodnoga i zastarjeloga, što se u prvom poletu uma podkrade. Kod toga posla pokazao je osim velikoga duha svoga takodjer divnu pamet; nije bo znao samo dovršeno i izpravljeno djelo od rieči do rieči na pamet, već ga je znao na izust kazati i onako, kako ga je sastavio prvi put, da i razne promjene, kako ih je jednu za drugom uveo. Jezik je Palmotićev jezik bosanski čist i kriepak, kako ga nauči na svom putovanju po Bosni, kamo je u tu svrhu i pošao.

Baveći se tako naukami i pisanjem, živio je Palmotić do 1657. godine, te doživio istom 50. godinu svoga života, kad mu je valjalo ovaj sviet ostaviti. Umro je 4. Srpnja 1657. g. i pokopaše ga u crkvi svetoga Dinka u Dubrovniku. Život mu bijaše ponajviše miran; jedina ga nesreća stignu smrću otca mu, dvajuh udatih sestara i od srca mu brata Ivana. Hrvati se mogu ponositi svojim Palmotićem, jer se liepo odužio domovini svojim radom. Slava mu!! (Dalje.)

Druga glavna skupština hrv. pedag.-književnoga sbora.

(Svršetak.)

Podigao se je dakle po Italiji liepi broj gradova, punih palača, kipova i umotvorina svake ruke, a nikao i u liepom natjecanju usavršio se liep vienac muževa kao: Dante, Petrarka, Boccacio, Ariosto, Torkvato Tasso, Michelangelo, Colombo, Rafaelo, Macchiavelli, Galileo, Alfieri, Napoleon V., Manzoni, Leopardi, Niccolini, Giobrti, Rossini, Cavour, Garibaldi, Mazzini itd., kojimi se nesamo Italija nego i sav sviet diči i ponosi. Ti veledusi pobudjivahu kroz više viekova svu masu naroda svoga, te i nepismeni očaran umotvori zemljaka svojih ponosno se nazivao Talijanom i smjelo se oslanjao na snagu svoga naroda, u kojem su takovi sinovi niknuli.

Tako prodjoše viekovi, dok se napokon Italija nesjedini u jednu kraljevinu pod vladajućom kućom Savojskom. Čim se država na novo ustrojila, morale se prema tomu kao i prema zahtjevom današnjega vieka i razne grane državne uprave priudesit, a prama tomu se uredilo i školstvo.

Evo nekoliko crta samo da razjasnimo današnje stanje narodnjega uzgajanja i obrazovanja u Italiji:

1. I vlada i sabor uvjeriv se, da ima još sila naroda (do 18 milijuna) duševno sliepa, odlučiše da se ima mahomice sav narod obučavat. U tu svrhu po-

* Kristiada je preštampana g. 1852. Može se dobiti u Zagrebu.

Digitized by Google

digoše za najmanju dječicu od 3 — 7 godina sijaset tako zvanih „utočišta djetinjih“ ili „Fröblovih vrtova“, i to podporom dobrotvornih družtva. Najviše si zasluga steklo družtvo veronežko „Lega italiana d'in segna mento“, koje je dosele u samoj Veroni 6 takovih vrtova svojimi sredstvi otvorilo.

2. Sva mladež od 7 — 12 god. polazi narodnje škole, koje uzdržavaju občine, ali ujedno prosto ih osnivati i posebcem i privatnim družtvom., koja dokažu za to nuždna svojstva i sposobnosti. U većih gradovih su upravo uzorne takove učione; u malih občinah pako radi premalene plate (nudjaju se bo učitelji svećenici i za 200 lira t. j. 80 f.) kukavne.

3. Po svoj zemlji razgranjene su produžne narodnje škole, namienjene učenikom raznih obrta. Podučavaju se pako u njih učenici po nedjeljah i svakim danom na večer u svem, što treba gradjaninu obrtniku za praktičan život.

4. Po svih ovećih mjestih ima Italija sirotišta za obadva spola, u kojih se sirotčad uzgaja i obučava do 18 god., ali dotle mora se svako naučit kakov zanat, a onda ga puste u sviet s-glavnicom od 200 — 500 lira. Takove zavode podupiru ponajviše rodoljubivi dobrotvori.

5. I po većih i po manjih mjestih drže se uredno od početka Studena do konca Travnja javna predavanja za pismeno gradjanstvo bez razlike dobe i stališa; nemanje pako i za nepismen sviet obojega spola.

6. U svakom domala gradu imadu institute za sliepce i gluhonieme, gdje uče čitat, pisat, računat i druge znanosti, ali i ujedno radit razne poslove.

7. Talijani uzgajaju si splohomice i uredno čitavu vojsku, naročito one, koji stupaju u nju nepismeni. Zakon veli: koj se nenauči u tri godine dobro čitat, pisat i računat, taj mora ostati tako dugo u vojsci, dok se nenauči.

8 Osobito se nastoji, da se ženskinje naobraze za praktičan život. U višjih djevojačkih školah pripravljaju se djevojke tako, da iz njih mogu prelaziti u obrtničke škole. U sirotištih pako uče svom strogošću kuhat, prat, te razne ručne poslove. U nekih mjestih pače ih vježbaju i uče za dadilje i učiteljice.

9. U kaznionah nastoje da kažnjenike opomenom, naukom te neprestanom radnjom bolje uzgoje, da budu kad dodju opet u družtvo po mogućnosti barem bolji, ako već ne sasvim dobri.

10. Občine, pa i država se brine, da nebude bezposlene mlade klateži; za to ju povjeravaju vriednim radnikom bud koje vrsti, koji opet poručaju svakoga ćedna vlastim, kako se je koj vladao i tako neprestance bdijuć nad njimi, naravski je, da se tim načinom zaisto premnogi spase, česa nebi bilo bez rodo- i čovjekoljubljiva nastojanja i vlade i občina i pojedinaca talijanskih.

Nadoglavimo li javno obučavanje još realkami, tehnikami, gimnaziji, gospodarskimi, obrtničkimi, mornarskimi, bogoslovnimi i velikimi školami; uzmimo na um, da je ciela zemlja poplavljena raznovrstnimi novinami, da nejma mjesta bez javnih knjižnica, da se na temelju slobodna udruživanja neprestano posvuda drže javni sastanci, javna poučna predavanja, da se napokon i po crkvah svakim danom drže najuzletnije propovjedi mogosmo sbilja reći: Sva se Italija danas istodobce obučava, uzgaja prema naravnosti i potrebući svojoj. Ali

Digitized by Google

usupor tolikomu naporu, tolikim žrtvam svaki ga tamo priznaje, da su se istom maknuli, istom malo samo približili žudjenomu cilju.

Završujuć svoju razpravu spominje, da ja čitavo uzgojstvo i školstvo stavljeno pod nadzor ministra za nastavu i bogoštovje; u pojedinih prefekturah (naših županijah) su školski odsjeci, a glava jim sam prefekt. Uz školske odsjeke su i školska vieća, kojim je opet predsjednik vrhovni školski nadzornik; uza to ima i više škol. nadzornika.

Općine uživaju podpunu samoupravu i u školstvu; u svakoj je općini sindak (općinski glavar) i glava školstvu. Po bok su mu jedan viećnik kao referent i više (u većih gradovih) nadzornika, ali strukovnjaka u pravom smislu. Osim toga ima svaka škola i posebnih prigledača, koji se imaju brinuti za razne potrebštine školske, te na uredan polazak djece i učitelja u školu.

Na zanimivoj ovoj razpravi, koja bi s-osobitom pozornošću saslušana, oduži se skupština čitaocu sa srdačnim: ž i v i o!

Pošto bi za tim proglašeni novo imenovani počastni, pravi i dopisujući članovi, zaključi skupština jošte sliedeće:

a) da se novi godišnjak „Smilja“ štampa za srbske škole i ćirilicom, ako bude najme izgleda, da bi se taj podhvat izplatio; urednikom pako da mu ostane i nadalje g. V. Mařik.

b) izabran bi urednikom „Napredka“ pošto se g. S. Fabković zahvalio, g. Ljudevit Modec.

c) „Napredak“ ima i nadalje izlaziti triputa mjesecom, ali pošto je ciena papiru poskočila, a slog znamenito poskupio, to mu se ima ciena povisiti na 4 forinta.

Napokon opunovlasti skupština upravljajući odbor, da se u ime družtva pokloni njeg. Prenzvišenosti banu Ivanu Mažuraniću.

„Školski nadzornik“ na našem narodnom kazalištu.

Čitajuć ovih dana medju domaćimi viestmi u „Obzoru“ izvješće o predstavljanih komadih na našem nar. kazalištu u Zagrebu, nadjoh, da je i naslovni komad ovoga članka predstavljan, te izvjestiteljem „Obzorovim“ i preporučen za repertoir nar. kazališta kao „dobra vesela igra, koja ima svoju dobru tendenciju.“

Kako je taj komad sastavljen srbskim književnikom g. Trifkovićem, mislim, da neće biti suvišno, ako u ovom listu priobćim našemu učiteljstvu mnienje srbskoga školskoga lista, izlazećega u Vršcu pod imenom „Учитељ“, što on najme ob istom kazališnom komadu sudi u 6. broju od ove godine. Evo što piše:

„Školski nadzornik“ taj pozorišni komad g. A. Trifkovića držimo, da je većini poznat. Toliko je puti već predstavljan, pa niko se još nenadje, da izrekne, da li taj komad ugled škole i učitelja podiže ili obara. Ja sam isti komad pre neki dan gledao, pa evo ću, da o njem nešto reknem.

Digitized by Google

Ja najtvrdjim ubedjenjem (uvjerenjem) izričem, da je taj „školski nadzornik“ najgroznija ironija po celo učiteljstvo naše. Štogod se taj komad više predstavljao bude, to će učitelj srbski sve većem podsmjehu publike da se izlaže. To je moje uverenje i evo zašto. — G. Trifković sigurno je htio, starog učitelja da predstavi za razliku naprama novim somborskim pripravnikom. Pa i ako je to nameravao, ja ipak tvrdim, da onake budale i fantaste ni u ludnici nema, kao što je taj stari učitelj. Onako se hvalisati, pretiti i razbacivati — pa još pred družtvom pre dolazka referentovog, a posle najgadnija podloga postati i upravo totalno se ubezumiti — to ne samo za krajnu ludost, nego i samu neprirodnost pokazuje. Pa onda učitelj, koji svake godine po dva put pred referentom izpite polaže, koji je dakle toliko godina imao s-takimi ljudmi posla — taj učitelj do take bezkrajne smetenosti i ludosti da dodje, da Platonova slova referentu govori i da ni dva reda nije u stanju bar jedan put kao što treba izgovoriti — to je braćo krajnje titranje i podsmehavanje, kojim g. književnici samo učitelje častiti znaju. Sve i ako jesu stari učitelji u nadzornicih najvišu zver predstavljali, to ipak nitko dopustiti neće, da su pred njima i pamet i glavu i sve gubili, kao ovaj stari učitelj, koji više na majmuna nego na čovjeka naliči. Susretanje njegovo sa nadzornikom izaziva kod svakog iole uvidjavnijeg čoveka najveće gnušanje, a kod prostaka smeh. Zato kad se iz pozornice izadje i deca i ljudi najvećim podsmehom podražavaju starom učitelju, koji publici pajacku ulogu igra. Kad se još kaže, da je komad za narod pisan, a narod ga baš shvati kako ne treba — onda zaista da g. Trifković najveće priznanje od celog učiteljstva zaslužuje kome je on tako divne usluge svojim komadom učinio.

A šta je sa svršenim pripravnikom somborskim? U njemu je predstavljen jedan lutak, koji samo piskara i u svoju ljubaznicu pilji. Osim pripovedaka i prevoda njegovih, nigde se ne pokazuje, da je za učitelja vešt i kao što valja spreman. Nigde se nije iznelo, da on kao izobraženiji čovek od svojih predaka na opštinu i ostale bolje ljude u selu upliviše. Nigde se nevidi, da on — ma da nije u školi — družtveni seoski život svojim znanjem, il vještinom pokreće. A to su sve stvari, koje osobito seoskom učitelju u zadaću spadaju. Al naš ti somborski pripravnik ne zna ništa, nego da očajava zbog štacije — a ovamo je najbolje svršio. Pa i ono malo književna rada svog sam omalovažava i kalja, jer ga za 10 fr. prodaje. U svoju ljubaznicu zaludeo se kao mačak, i u opšte ne čuješ od njega nikakvih planova kao čovjeka, koji će da nastupi tek svoje zvanje; nego čuješ samo lelek i uzdisaje. Ako su taki najbolji somborski pripravnici, onda valja šk. savet zamoliti, da i tu jednu preparandiju zatvori, jer narod naš ne traži ljubovnike i mlakonje nego ljude za rad.

Ali da se obazremo još na jednu zabludu g. Trifkovića. Mi svi vrlo dobro razumemo, da su stari inšpektori učiteljima razdavali štacije, koji je kad više za nju platiti mogao. Novac, prijateljstvo itd. naravski da je prvu ulogu igralo. Ali danas toga više nema a i ne treba da bude. Novi referenti naši dodjoše do svoga zvanja na osnovu novih naredaba i preustrojstva narodnog života. Toliko primjera pokazaše, da niko po ćefu, prijateljstvu itd. ne može učitelje name-

Digitized by Google

štati i skidati. Eparhijski škol. odbori, školski savjet itd. jedini su pozvani, da to na zakonitim osnovima čine. Al taj novi nadzornik g. Trifkovića, uplivom lepe devojke, starog učitelja i žene mu, naimenova bez ikakvih školskih vlastih novog pripravnika za učitelja. Ovo referent ni u šali činiti ne sme. Sve što u tome činiti može to je, da ovog, il onog preporuči. Ali čovjeka, koji se za jedno mjesto ni tražio nije, niti ga je taj promućurni referent bar uputio, da to čini — proglasiti za učitelja, to je čista zloupotreba, i mi za takovog referenta velimo: dole s-njim!

Kad se dakle sve glavne ličnosti u tom komadu u obzir uzmu, vidi se, da je i bez njih a i bez celog komada naše pozorište moglo ostati. U kratko, cio taj komad nejma nikakove celi, već ako ne ide na to, da i stare i nove učitelje a tako i nove i stare inspektore ismeje i na vašar iznese. Dakle, mi svi treba da smo g. Trifkoviću za njegov trud bez krajnosti obvezani i zahvalni; jer nas baš veštački izkasapi. To je dakle, što sam za „školskog nadzornika“ imao da rečem.“ A ja bih dodao: Izvješća o nar. kazalištu obično se stavljaju u rubriku „prosvjeta“, nu u koliko se takvimi ludorijami, kao što je komad „školski nadzornik“ njeguje prosvjeta i naobraženje naroda, neka prosude gg. koji takove komade preporučuju kazališnoj upravi. L. V. . . . ć.

Dopis.

U Petrinji sastojaše djevojačka učiona iz tri razreda i na njoj podučavahu dvie podučiteljice. Koncem prošle školske godine zaključilo ovdašnje gradsko poglavarstvo, da se ima 4. razred na istoj učioni otvoriti. Natječaj se dakle razpiše za jednu učiteljicu.

Medju drugimi molbenicami bijahu dakako i molbenice ovdje namještenih podučiteljica. Po zakonu krajiškom mogu učiteljski pripravnici svršivši učiteljište istom poslie dvie godine praktične službe učiteljski izpit položili i definitivno namješteni bit.

Jedna od ovdje namještenih učiteljica služi već pet, a druga tri godine; a učiteljski izpit su položile jedna u Petrinji, druga u Zagrebu.

Mudri otci grada Petrinje neuvaživši to ni najmanje izabraše ove godine za učiteljicu jednu izpitanu djevojčicu.

Ova je sada po zakonu predstojnica naše djevojačke učione, ona koja još ni učiteljevala nije, ravna zavodom a njoj su ostale praktične i takodjer izpitane učiteljske sile podvržene.

To doista odgovara zdravu razumu!!! Takovo postupanje može služeće i sposobno učiteljstvo sigurno na rad uzbuditi! Zar ne? — o — .

Raznice.

— (Imenovanja) U Lukovdolu imenovan je učiteljem g. Dragutin Hirc; a učiteljicami imenovane su gdjice: M. Knežević-eva u Petrinji, a Ljubica Bek-ova u Sv. Ivanu (na Zelini).

— († Antun Lepić,) revan i marljiv učitelj konščinski, preminuo je 2. p. mj. Oplakuje ga jadna udova i četvero neobskrbljene sirotčadi. Pokojnik bijaše revan član „Učiteljske zadruge“, te će ona i podupirati mu sirotčad u koliko joj sredstva dotječu, ali da li će to biti dovoljno? Dužna je tu svakako i občina, kojoj je preko 27 god. služio na obću pohvalu, priteći u pomoć, a nadamo se, da neće jadne sirotčadi zaboraviti ni preuzvišeni gospodin nadbiskup Josip Mihalović kao visoki pokrovitelj župe i škole konščinske.

Digitized by Google

— (Uslied krize u srbskom ministarstvu) odstupio je i dosadanji ministar prosvjete g. St. Novaković a zamienio ga g. F. Hristić. Kao što smo radostno pozdravili bili bivšega ministra, tako sada žalimo, što je tako brzo drugomu ustupio toli važno mjesto, tim više, što je bio kratkim svojim djelovanjem kao vještak i strukovnjak nadkrilio očekivanja, što se unj stavljala. Nu nadamo se, da će se započete reforme na školskom polju u kneževini i nadalje bez zaprieke izvadjati.

— Strukovne škole za postolare. Predsjedničtvo bečke zadruge postolarskih djetića obratilo se je na ministarstvo trgovine s-molbom, da dobije podporu za podignuće strukovne škole. Za zlatare i srebrnare otvorit će se još ove godine strukovne škole.

— Ukinute zasatnice. Pražko okružno školsko vieće dokinulo je zasatnice (correpeticije) početkom g. 1874., te se s-toga gradsko vieće sad brine za popravak i uredjenje učiteljskih plata.

Natječaji.

— Na novootvorenoj višoj djevojačkoj učioni u gradu Karlovcu ima se za sada popuniti mjesto učitelja i učiteljice za jezikoslovno-povjestnu struku, te je s-tim mjestom skopčana plata od 700 for. na godinu, stanbina u iznosu 10. pos. aktivne plate i pravo na kvinkvenalne doplatke u iznosu od 50 for. na godinu. Za popunjenje toga mjesta razpisuje se natječaj do 31. Prosinca t. g.

Natjecatelji ili natjecateljice imaju svoje, na kr. zem. vlad. odiel za bogoštovje i nastavu upravljene, te krstnim listom i svjedočbom ob učiteljskom osposobljenju, bezprikornom vladanju i dosadašnjem možda službovanju podkriepljene molbenice do gori naznačenoga roka predati kotarskomu učione nadzorniku župniku dubovačkomu Ivanu Mašeku.

Mimo osposobe, koja se traži, za učiteljstvo na malih nesamostalnih realka ili gradjanskih učiona, mogu se za ovo mjesto natjecati i vrstni učitelji i učiteljice glavnih učiona, ali samo uz uvjet, da će najkašnje za godinu dana položiti izpit propisani za pripravnike učiteljstva na malih nesamostalnih realka i gradjanskih učiona.

— Na gl. djevojačkoj učioni u Sisku ima se popuniti mjesto učiteljice, s-kojim je skopčana plata od 320 for., stanbine od 60 for. i nagrade od 100 for. na godinu.

Za popunenje toga mjesta razpisuje se ovim natječaj do 31. Prosinca t. g.

Natjecateljice imaju svoje, na kr. zem. vladni odiel upravljene, te krstnim listom, svjedočbom ob učiteljskom osposobljenju, ćudorednom vladanju i dojakošnjem možda službovanju podkriepljene molbenice do gore naznačenog roka predati kotarskomu učionah nadzorniku, podarhidjakonu i župniku u Martinskoj Vesi, Lavoslavu Crnkoviću.

— Za novoustrojeno mjesto učiteljice na pučkoj trorazrednoj učioni u Krapinskih Toplicah, s-kojim je osim slobodna stana i drvah za ogriev spojena plaća od 250 for. a. vr. na godinu, razpisuje se natječaj do 20. Prosinca t. g.

Natjecateljice imadu svoje dobro obložene molbenice do rečenoga roka podnesti velečastnomu gosp. Eduardu Finku, podarhidjakonu i župniku u Radoboju (Krapina).

— Školske godine 1873. 4. ima se na kr. učiteljištu zagrebačkom podieliti pet štipendija, i to dva po 120 fr. a tri po 73 fr. 50 nč. a. vr. za one mladiće, koji se posvećuju pučkom učiteljstvu u Hrvatskoj i Slavoniji.

U tu svrhu razpisuje se natječaj do 10. Prosinca 1873.

Natjecatelji za te štipendije imaju svoje na kr. vladni odiel upravljene molbenice podkriepiti krstnim listom, školskimi svjedočbami o dovršenoj s-dobrim uspjehom maloj gimnaziji, ili maloj realci, lečničkom svjedočbom o podpunom zdravlju, i vlastitoručno pisanim i podpisanim očitovanjem, da će u slučaju, ako postignu koji od razpisanih štipendija, bar deset godina u Hrvatskoj i Slavoniji učiteljevati.

Tako podkriepljene molbenice imadu se do naznačenoga roka putem dotičnoga školskoga ravnateljsva predati duhovnomu stolu nadbiskupskom u Zagrebu.

(Prilozi „Učiteljskoj zadruzi“). Osim izkazane već svote, koja je unišla prigodom koncerta, štono ga priredište gg. narodni učitelji u Križevcih prispjelo je naknadno u blagajnu od gg. Andrije Radića 1 fr., Marka Heraka 1 fr., Vjekoslava Cvergera 50 nč. i Vatroslava Horvata 50 nč.

A. Irgolić,
blagajnik.

☞ **P. n. gg. predbrojnici, koji su naručili naš list, a nisu ga predplatili, pozivlju se, da čim prije predplatu namire.**

Hrv. pedagog.-književ. sbor.

Izdaje ga **„Hrv. ped.-književ. Sbor“**. Uredjuje ga **Ljudevit Modec.** Tiska ga **Drag. Albrecht.**

Digitized by Google

Br. 35. U Zagrebu, 10. prosinca 1873. Tečaj XIV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka“ novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora“. Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Poziv na predplatu.

Četrnajesti je tečaj „Napredku“ evo na izmaku, pa da nebude prekidanja u odpremi lista, pozivamo p. n. čitateljstvo za dobe na predplatu XV. tečaja, jer tko se nepredplati, ili se barem neprijavi, da želi držat nadalje list, neće mu se dostavljati.

Mnijemo, da nam netreba tek spominjati, da će „Napredak“ i novim tečajem ostati vjeran imenu si svomu, te i odsele krjepko raditi za slobodoumni razvitak naše narodnje škole i što dostojniji i bolji položaj narodnjega učiteljstva.

Nu druga nam je na srdcu, koju moramo da iskreno rečemo. Kada je „Napredak“ prije četrnajest godina prvi put bieli sviet ugledao, udariše mu za onda već dosta nizku cienu od 2 f. 50 n., dotično 3. f., pa od onda i sve do sad nije mu ciena poskočila. Ali u četrnajest godina mnogo se toga promienilo, te i ciena artiji i slogu malo da se nije podvostručila; kako dakle da sada izdajemo list uz istu cienu u većem obliku i to tri puta na mjesec? Uz toliki trud nemožemo nikako, da još i novčane žrtve zanj ulažemo.

S-ovih je razloga ovogodišnja glavna skupština hrv. pedagog.-knjiž. sbora zaključila, da se ciena listu za toliko samo povisi, koliko je neobhodno potriebno, da bude mogao list tri puta izlaziti. Ciena će listu odsele dakle biti:

Za Zagreb	**3**	for.	**50** nč.
„ vanjske u Austro-ugarskoj državi	**4**	„	— „
„ strane države	**4**	„	**50** „

Upozorujemo osobito još i na ovu: predplata neka se šalje: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica br. 90), rukopisi pako kao i dosele: Uredničtvu „Napredka“ (Tesarska ulica br. 493).

Hrv. pedagog.-književni sbor.

Digitized by Google

Moje putovanje i hamburžka učiteljska skupština.

(Piše Stjepan Basariček.)

X.

Osvrt na razprave hamburžke skupštine.

(Dalje.)

Burgwardtovu razpravu, kojom je nastojao dokazati, da padanje javne ćudorednosti stoji u jednakom razmjeru s-napredovanjem pučke škole, popratili smo djelomice već u prvom svom članku pod naslovom: „Pučka škola prema javnoj ćudorednosti i političko-kulturnom napredku naroda“*. Preostaje nam dakle, da se osvrnemo još na jezgru samoga predloga, koji za tim smiera, da se odieli uzgoj od obuke.

Predlog taj nije posve nov, dapače ponavljaju ga veoma često protivnici napredne pedagogije, nu on je posve neizvediv, jer je u protuslovju s-psihologičkim izkustvom i pravim pojmom uzgoja. — Uzgajati znači **sveukupne** čovječje sile i sposobnosti, tako fizične, kako moralne i **intelektualne,** skladno i suglasno rukovoditi i razvijati. Ako hoćemo da nam bude uzgoj cjelovit i harmoničan, to nesmijemo nijedno uzgojno sredstvo, koje služi općoj uzgojnoj svrsi, zanemariti ili zapustiti, dakle ni **obuku,** jer je ista potrebna ne samo po razvitak intelektuelnih, već i po razvitak moralnih sposobnostij. — Zanemariti obuku značilo bi sveukupno uzgojno djelovanje ograničiti jedino na primjer i naviku. Dopušćamo, da bi to donekle možda i moguće bilo u prvoj uzgojnoj periodi, dokle dječje umne sposobnosti nisu još podpuno razvite, te dokle je moguće, da njihovim cielim uzgojem ravna jedino neposredna moć osobnoga upliva roditelja; — nu u školi se to nemože izvesti, jer obuka je u školi, ako ne jedini, a to svakako najmoćniji i najglavniji faktor uzgojnoga djelovanja, pa s-toga pravi učitelj stavlja najveću važnost u obuku, i to takovu, koja kako uplivom valjana metodičkoga postupka, tako uplivom svoga sadržaja sveukupne dječje sile i sposobnosti svrsishodno i prema njihovoj naravi razvija, vježba i jača, i tako u pravom smislu ne samo obučava, nego i uzgaja.

Tko bi uslied toga hotio izvadjati, da nam je jedino od intelektualnoga razvitka mladeži, to jest da nam je više do naobraženja uma, nego li do oplemenenja srdca, pokazao bi, da nerazumije ni nas, ni naravi pravo uredjene i rukovodjene obuke. Sigurno nam je mnogo do toga, da uzgojimo valjanu, poslušnu i ćudorednu mladež, to jest i mi nastojimo o naobrazbi čuvstva, nu mi nismo zato da se mladež sliepo i bezobzirno podaje svomu čuvstvu, već da ju u tom pogledu ravnaju umni i razboriti razlozi, jer samo ono čuvstvovanje, koje se slaže sa zdravom pameću i bistrim umom, može biti blagoslovno. Gdje se jedna od ovih duševnih sila opire drugoj, tu je čovjek razdvojen u samom sebi, i postaje biedan, nevoljan i nesretan stvor na svietu. Vriedno je u tom pogledu uvažiti mnienje našega častnoga starine Mijata Stojanovića, koji sigurno nije zaplovio strujom

* Vidi „Napredak“ tečaj XIII. st. 105.

Digitized by Google

rationalističkom ili materijalističnom. U svom oduljem članku pod naslovom „Pedagogijski odlomci“* veli on: „Snažnost ili jakost duha (umne snage) jest onaj skupocjeni dar, po kom se uzdržaje duša u božjem miru, i od nje se sve uklanja, što bi joj moglo taj mir narušiti. Ako čovjek nije jaka duha, nemože nikako i nikada sretan biti. Onaj, koga je duh uviek u nemiru i kolebanju, s-kojim svaki vjetar giba, kad mu volja, kao slabom, šupljom trskom, taj se ljulja kao slabačak brodić na uzburkanoj pučini morskoj.“

Svaka pravo podieljivana obuka krije u sebi ne samo intelektualnu, već i moralnu snagu, jer nijednoj se znanosti nemože i nesmije odreći nešto, što u čovjeku pobudjuje čuvstvo za ljepotom i dobrotom, a to je objektivna istina, koju nam predstavlja i koju nas uči. Znade li učitelj valjanim i shodnim postupanjem postići, da si učenici priobćenu istinu ne samo prisvoje, već i svim žarom svoga **srdca** obljube, te čvrstom **voljom** odluče, da će ju svega svoga života izvršivati, — to je njegova obuka djelovala tako na um, kako i na srdce i volju mladeži, a on je svojoj uzgojiteljskoj dužnosti u podpunom smislu zadovoljio.

Nekadašnja stara škola odricala je obuci, osim vjerouke,** svaki ćudoredni značaj, te ju uslied toga posve zanemarivala, nu to bijaše jedino nuždna konsekvencija tadašnjih političko-socijalnih okolnostij, uslied kojih se je zahtievala u svih životnih odnošajih, dakle i kod uzgoja mladeži sliepa pokornost, te nepokolebiva vjera u moć i istinu autoriteta. Današnje okolnosti su posve drugčije, jer uslied demokratičke ustavnosti uzdignuto je subjektivno pravo pojedinca u svakom pogledu, te je svakomu slobodno, da traži istinu na svoj način, te da se podvrgava onomu, što odgovara umnim razlogom i njegovom nutarnjem osvjedočenju.

Nu iz toga možemo ujedno zaključiti, kamo teži Burgwardt sa svojimi jednomišljenici. Njegov ideal nije samo stara škola, već i svekoliki starovječni državni i socijalni odnošaji. Na taj nas zaključak ovlašćuje i način, kojim povladjuje bivšu prusku vladu u tom, što je dokinula breslavsko učiteljište, skinula Diesterwega, te uvela poznate već tri regulative. Državne regulisane škole, u kojih bi se mladež uzgajala ne prema etičkim i psihologičkim zahtjevom, već prema političkoj potrebi pojedinih državnika, to je njegov ideal i na taj način misli on, da bi se mogla s-nova dozvati stara vremena, i potlačiti slobodan razvitak ciele Evrope.

Mnogo važniji i vriedniji je predlog Zimmermanov, koji hoće, da se učevno gradivo s-jedne strane ograniči, s-druge razširi i tako udesi, da uzmogne što više na formalno naobraženje mladeži djelovati.

Dosadanji napredak u svih strukah javnoga života toliko je gradiva nagomilao pučkoj školi, da ga ni onakove škole, koje su na više razreda podieljene i sa svimi potrebnimi sredstvi obskrbljene, svladati nemogu, kamo li pak jedno-

* Vidi „Napredak“ tečaj I. str. 209.

** Vjerouci se mora priznati ćudorednа snaga u najvećem obsegu — nu kad bi nam se htjelo, mogli bismo navesti najodličnije katoličke pedagoge, kao Fenelona, Sailera, Kellnera itd., gdje dokazuju, da vjeronauk onakov, kakav se još i dan danas po gdjekojih školah predaje, ni najmanje nepospješuje religiozno ćudorednoga naobraženja mladeži.

Digitized by Google

stavne seoske škole. To mu treba doskočiti, a zato hoće Zimmermann, da se sve ono gradivo, što je nuzgredno i suvišno, te što neodgovara potrebi ni svrsi škole, izostavi, pa da se čim manje memorira i mekanizira, naročito kod predavanja katekizma i slovnice.

Istina, to su sve stare želje i predlozi, nu zato je ipak bilo potrebno da se iztaknu, nebi li strukovnjaci i nestrukovnjaci, koji sa školstvom upravljaju, u tom pogledu jednom već štogod svrsishodna odlučili.

Preći nam je napokon na posljednju Hofmanovu razpravu „o utemeljenju posebnoga njemačkoga učiteljskoga družtva, te ob odnošaju istoga napram obćoj učiteljskoj skupštini".

U tom pitanju obstoje u Njemačkoj dvie stranke. Jedna zabacuje obće skupštine, jer da se u tako veliku skupu, a u tako kratko vrieme, nemogu sva pitanja temeljito obraditi, te hoće, da se stvori obće njemačko učiteljsko družtvo. Druga po broju i inteligenciji premašnija stranka brani opet obće učiteljske skupštine kao prave nezavisne i svake formalnosti proste inštitucije.

Kao što smo već prije spomenuli, tomu nesporazumljenju kriva je stranom osobna taština nekih berlinskih učitelja, koji nemogu podnositi, što nisu kao takovi na čelu svegakolikoga njemačkoga učiteljstva, stranom pako neuztrpljivost radikalnih elementa, koji se nezadovoljavaju umjerenim postupkom tako zvane „stare garde", to jest „stalnoga odbora" njemačkih učiteljskih skupština.

Prem se mora priznati, da svaka ogromna skupština ima svojih nedostataka, to ipak prianjamo uz one, koji brane inštituciju obćih učiteljskih skupština. Prigovori protivnika nisu upravo tako odlučni, jer ako se, kako oni predbacuju iztaknuta pitanja u vrieme od dva, tri dana i nemogu podpuno i sustavno riešiti, nije to baš ni glavna zadaća skupštine. Dovoljno je, ako se one najvažnijih pitanja taknu, te ako jih s-principielnoga gledišta označe i pretresu. Dalnje i potanje može se propustiti užjim skupštinam i pedagogijskoj literaturi. Glavna je stvar, da se učitelji skupštinskim djelovanjem za svoje zvanje ohrabruju i oduševljavaju, nuz to pako i poneke važne i plodne ideje svojim kućam ponesu, koje jih tim više na samoradnju i samostalno promišljanje i proučavanje potiču, čim su manje i nepodpunije razglobljene; a to je veoma važno s-gledišta učiteljskoga samoobrazovanja.

Nesmije se pri tom zaboraviti ni ono, što je o tom pitanju jur na bečkoj skupštini spomenuo vriedni Lüben, da bi najme učiteljsko družtvo usliel svojih pravila mnogo izgubilo u pogledu svoga slobodnijega kretanja, jer sada je skupština posve slobodna, nu čim bi zadobila pravila, to bi se sama u svom djelovanju ograničila. Moguće da bi njemačko učiteljstvo kroz učiteljsko družtvo svojim zahtjevom kod ove ili one njemačke vlasti veću važnost zadobiti moglo, nu to je veoma dvojbeno i nesigurno. Berlinski se učitelji oslanjaju na današnjega svoga nastavnoga ministra, nu bog zna, kako će dugo on gospodovati, i neće li možda prije, nego li se misli, uskrsnuti stara Mühlerova vlada, a onda s-bogom sloboda učiteljskoga družtva.

Digitized by Google

Napokon utemeljenje obćega učiteljskoga družtva razcjepkalo bi po svoj prilici njemačko učiteljstvo u dva tabora, i tako bi njihove skupštine predstavljale više nekakove stranačke sastanke, tim pako izgubile svoj obći narodni karakter.

Uslied toga želimo njemačkoj učiteljskoj skupštini još dugačak život. Ona je zasvjedočila svoju vriednost ponajviše tim, što je postala strašilom svih neprijatelja zdravijega i slobodnijega napredka, pa kao što je u najtežja vremena znala uspješno raditi, te na napredak pobudjivati, znati će jamačno i odsele sve to većom snagom i oduševljenjem stojati uz obranu naprednih i slobodoumnih načela U tom pogledu naći će i u hrvatskoga učiteljstva vjernih i neustrašivih privrženika.

Hrvatski pisci.

Priobćuje **Janko Tomić.**

(Dalje.)

Samim Gundulićem i Palmotićem izpunjena je druga doba dubrovačke drame, to jest vrieme od početka 17. vieka do silnoga potresa od g. 1666. Tim nije rečeno, da sav repertoir ovih dvijuh trećina 17. vieka činjahu drame samih ovih dvajuh pjesnika, jer ako njihovim po imenu poznatim 27 drama dodamo još toliko njih, od kojih nam se i imena izgubiše, još uviek ih fali znamenit broj, da ih bude na svaku godinu toga vremena po dvie, to jest 130, a čuli smo, da natjecanje pjesničkih družina ovoga vremena bijaše toliko revno, da je sam Palmotić svake godine po dvie sastavio. Nu ako ih i moraše biti mnogo više od mnogih drugih pjesnika, jasan su nam dokaz ove, što nam još od njih preostaše, da svi ti drugi pjesnici manjom vještinom sliedjahu pravac, kojim udariše prvaci Gundulić i Palmotić. Gundulićeva posljednja drama Dubravka pada g. 1628., Palmotićeva prva izvjestnoga data Pavlimir g. 1632. po čem se vidi, da se ova dvojica izmieniše: kad je Gundulić svršio, Palmotić je počeo. Gundulićeve drame bijahu, ako progledamo imena izginulih s-preostalimi, sama melo-dramata, Palmotićeve kako vidjesmo posvema druge vrsti, koju je težko jednom riečju označiti. Pa kao od Gundulića, isto tako imamo i od njegova starijega suvremenika Paskoje Primoevića melodram, koji je velikom slavom uspio, a taj je melodram preveden od istoga talijanskoga pjesnika, od kojega i Gundulićeva Ariadna, to jest od Oktavia Rinunčina melodram Euridiče. Euridiče, tragi-komedia, prevod je Paske Primoevića Latinčića dubrovčanina, prinesena po njem u jezik dubrovački iz jezika latinskoga. Prevod je veoma liep.

Čin joj je ovaj:

Prvi akt. Euridiče se veseli s-pastiri, gospojami i vilami, što se zaručila s-Orfejem.

Drugi akt. Isto tako Orfejo s-drugovi, kojim dodje vjestnik javiti, da je Euridiču pecnula zmija, te je umrla.

Treći akt. Radmio pripovieda Koru naricanje Orfejevo na mjestu, gdje mu žena umrla, i kako mu je Venere s-nebesa sišla u pomoć.

Digitized by Google

Četvrti akt. Orfejo pjeva u podzemlju pred Plutonovim dvorom i dobije prošenu Euridiču.

Peti akt. Kor doznaje, da su Euridiče i Orfejo skupa, a malo za tim dolaze ovi, te pripovieda Orfejo kako ju je pjevajući izbavio.

Kao Primoević za Gundulićem, tako se opet Palmotićev suvremenik Vice Pučić Soltanović povodi za ovim, te u svojoj drami „Sofronia i Olinto“ dramatizuje drugo pjevanje Tassova Jerusolima, a u „Ljubici“ imamo opet dramu, kao što je Palmotićeva Captislava i Bisernica, poslie kojih i pada, kako je izrično na rukopisu ubilježeno „spjevana godine 1656.“ Evo ih redom.

Sofronia i Olinto prinesene iz 2 libra T. Tassa na hrvatski jezik. U prologu dolazi pravda, pripoviedajući kako je ostavila nebo, da pomogne Gofredu, proti kojemu se zaludu sprema Ismeno svojimi čarolijami, kojimi je kralja nagovorio, da sliku Marije iz kršćanske crkve u svoj hram prenese, te ga sada, po što je izginnla, nagovara, neka sve kršćane u gradu ubije, jerbo će im doći spasenje od Sofronije i Olinta. Ova drama nije za danas nikakove vriednosti, jer nejma nikakova postupačna, iz pojedinih motiva potičuća razvoja karakterâ, koji bi čin sačinjavali, a prema ostalim dubrovačkim dramam u toliko za najboljimi zaostaje, što se pjesnik baš posvema bez ikojih preinakâ drži originala.

Ljubica, po gospodinu Vici Soltanoviću, vlastelinu dubrovačkomu, spjevana lita gospodinova 1666. U pet akta, jedno 2500 osmeracâ, očita imitacija Palmotićeve Captislave. Ne samo da nas čin po čin sjeća na ovu, nego u činu sceni po sceni, pače u sceni opeta jedna misao za drugom, samo da nije upravo istimi riečmi izrečena. Ima mjedjutim u cjelosti nekih promjena, koje Soltanoviću u prilog padaju. Takova jest, da je u Soltanovića Vladislav (kod Palmotića Bojnislavov karakter), brat Ljubičin (Captislava), kojega je vila Snježnica u djetinstvu njegovu radi opasnosti prieteče kraljevskomu domu, izniela, pa sada boravi kao pseudo kraljević poljski na dvoru. Ovako je kod Pučića bolje motivirano, što Vladislav neuzimlje Ljubice, dočim proti sdruženju Captislave s-Bojnislavom Palmotić nije znao naći drugoga motiva, nego volju nebesa. Nadalje pada Soltanoviću u prilog, što i u njega na kraju ima ženitba, ali ipak jedna manje. Na drugu ruku fali kod Soltanovića liep karakter Captislavina brata, koji doduše u Palmotića nije liepo izveden, ali barem liepo izmišljen. Još većma fali, da nezna za promjenu scena motivirati, uviek se ljudi ugiblju, „jer neko dolazi“, napokon, što mu je verz mnogo tvrdji nego u Palmotića, a najposlje, da cieli čin nije uzet iz domaće historije.

U prologu govori „Ljubav u prilici od ljubovnika“, da ide u Budim gledati smeće, gdje Ljubica ljubi Boemca Branislava, a otac Branimir ju vjeri za Ljubimira; ide tamo, pošto je u Dubrovniku zaman strielao za nekom vilom.

(Početak monologa uzet je iz prologa k-Tassovu Aminti.)

I ježuvite Giva Jera Gučetića tragikomedija Jo spada na drame, kakove su Palmotićeve od prve vrsti. „Učinio ju Gučetić najprije u jezik latinski (talijanski), a poslie ju je istom g. 1653. iztumačio u svoj rodni dubrovački“. Akoprem nam Gučetić u toj „Jo“ posvema točno označuje sceniranje čina, uzeta iz prve

Digitized by Google

knjige Ovidijevih metamorfoza, ipak se čini, da nije nikada prikazivana, nego da spada medju anagnostičke kao i ono njegovo prikazanje „Leo Filozof“. Prikazuje nam se u njoj, kako Junona pretvorila Ju od ljubomorstva, što ju Zeus ljubi, u kravu, pa kako ta krava piše nogom svomu otcu Argu, što se s-njom dogodilo, i kako se poslie opet pretvorila u božicu Isis, pak kao takova polazi na ognjenih kolih u nebo.

Na kraju ove dobe dubrovačke drame, stoji Gjonov rodjak Ivan Palmotić Jaketa Dionorić, koji se za vrieme potresa učinio Dubrovniku prezaslužan, obranivši ga od posvemašne propasti svojim neumornim nastojanjem kod kuće, i izvan kuće kao poslanik u Carigradu i u Rimu. Manje vriednosti od ovoga njegova političkoga djelovanja jest njegov dramatički rad. U svom Enei dramatizuje četvrto pjevanje Virgilijeve Eneide, ali mu je i kompozicija i dikcija, a osobito metar mnogo slabiji od Gjonova. U ostalom spada ta drama u veoma ranu dobu Ivanovu, jer je prikazivana od družine smetenieh g. 1646., a pjesnik je umro 1680. Evo joj potanje spripoviedana čina. Čin je sličan onomu u Eleni, Akilu i Armidi izveden. Enea se zaljubio i zaboravio uz to na krepostna djela; Ahat, njegov odgojitelj, se na to veoma ljuti i tješi ga dokazujući mu, da nečini izdajstvo, ako ostavi Didonu. Enea ju sbilja ostavi i ode; Didona pod izlikom žrtava zapovjedi načiniti lomaču, i u trećem aktu Koru pripovieda glasnik, kako je na toj lomači udarila mač u srdce, a drugi glasnik, kako joj nad tim sestra od jada umrla.

Ivan Bunić Vukičević (ili Vučić), dubrovčanin. Kada se je rodio i kako je svoju mladost sproveo, nenapominju mu njegovi životopisci; samo to znamo, da mu se je otac zvao: Saro. Oženiv se, dobi dva sina: Nikolu i Sara, oba bogoljubna, domoljubna i podobra pjesnika. Nikola umre u Silistriji u tamnici turskoj 16. Kolovoza 1678. požrtvovav se domovini svojoj, s-česa mu u Dubrovniku u viećnici velikoga vieća bì epigraf postavljen.

Ivan Bunić bijaše čovjek vrlo uman i dobar državljanin. O njem veli Cerva: summa prudentia rempublicam vir patrius administrasse fertur. Dakle bio je i knez dubrovački. Gradić pako kaže, da je bio onaj multarum artium et consumati judicii. Počić kaže da je bio jedan od najćutljivijih i najplemenitijih duša našega književstva. Šafařik pako dodaje, da je Bunić u svojoj školi, koja se Petrarkove držala, na koju su Gundulić i Palmotić spadali, ponajbolje srednjom stazom koracao, jer: indem er mit den ältern Dichtern an Originalität Kraft und Fülle wetteifert, weiss er seinen Gedichten so oft es der Stoff erfordert, eine solche Zartheit, süsse und spielende Anmuth anzuzaubern, dass ihnen desshalb die erste Stelle unter den lyrischen Producten der Ragusaner gebührt.

Ivan Bunić umre g. 1658. God. 1630. napisao je svoju Mandaljenu, a pjesme, koje su poznate pod imenom: „Plandovanja“, biti će većom stranom proizvod njegovih mladih ljeta. Vučić pjevao je veoma milo ljubav poput Grka Anakreonta u raznih mjerilih i jeziku čistom; a uz to pjevao je i na slavu božju u „Duhovnih pjesmah“ i u svojoj „Mandaljeni“, koju zove Šafařik: „eine

Digitized by Google

äusserst schätzbare Erzählung". Dočim se u ljubavi približuje do nježnosti Anakreontove, diže se u duhovnih pjesmah k-mislim starih otaca.

Od njegova sina Nikole osta: 1. Glavosečenje Ivana u tri pjevanja. 2. Grad Dubrovnik vlastelom u trešnji i 3. Feniče. — Od Sara Nikolina ostaše: „Pjesme duhovne", a od njegova sina Ivana mladjega prevodi iz francezkoga jezika.

Suvremenik Gundulićev i Palmotićev bijaše Paskoje Primoević Latinić takodjer dubrovčanin, umro je 1630 g. Ako i jesmo o njem već govorili, neće biti suvišno spomenuti njegov ukupni rad i to: 1. Euridiče, tragikomedija. 2. Iztumačenja duhovna u pjesni. 3. Savjet Tripete Korčulanina i odgovor Korčulana Tripeti. 4. O upućenju rieči božje u 6 pjevanja. 5. Iztumačio je neke pjesni Davidove. U pjesmi o Kotoru se mienja vrs latinski sa hrvatskim.

Vladislav Minčetić dubrovčanin, sin Jerolima i Ane Gučetićke, posveti se već za mlada naukom i pjesničtvu, na što ga osobito nukaše slava njegova vremena. On umre god 1666., a ostavi sina Šiška, takodjer pjesnika, koji je god. 1708. kao viećnik dubrovački umro. Od Vladislava ima sliedeća djela: 1. Trublja slovinska (tiskana u Jakinu 1665. na slavu Petra Zrinskoga). 2. Zorka ili suze Radmilove, izdana u Budimu g. 1826. od J. Popovića. 3. Pastirska pjesan Radonja, tiskana u djelu Appendinovu „Notizie" etc. 1803. 4. Pjesme ljuvene u rukopisu, a osim toga ima jošte nedovršenu dramu Justinu i Poslanicu Nikoli Restiću u ime M. Kaboge.

Jakob Palmotić Dionorić bijaše rodom iz Dubrovnika i suvremenik Junijev. Koliko on štovan bijaše, pokazuju dovoljno njegova poslaničtva k-papi i turskomu caru, što smo već prije napomenuli, kad je bio govor o Gundulića i Juniju Palmotiću. Od Palmotića Dionorića je preostalo: Dubrovnik ponovljen (iza trešnje 1667.), epos u 20 pjevanja. Didona, kraljica kartažka, tragedija. (O toj tragediji bio govor prije). On umre 22. Veljače 1680.

Ivan Ivanišević rodom iz Brača, plemić, rodio se g. 1608. Pošav u svećenike dotjera do kanonika hvarskoga, a umre 1665. Njegovo djelo: Kita cvića razlikova, iliti skup različnih pjesnij i molitava u prozi, napisane su nježnom prostotom i riedkom živošću masti, ćućenja i jezika. Napisao on toga i više, nu sve se negdje izgubilo. (Dalje.)

Pogled u lučbu.

Po A. Bernsteinu preveo Gj. Ester.

(Dalje.)

Hrana bilju.

Svakoj bilini treba hrane, mora dakle da ima u tu svrhu i hranitbenih ustroja, kroz koje, kao i životinja i čovjek kroz usta, može uzimati hranu. Nu bilje nejma ustiju, ono ima korjenje, kojim hranu usisava i lišće, kojim zrak udiše.

Već ova okolnost, što bilje mora tvari, koje za hranu treba, korjenjem usisati, dostatna je za dokazati, da hrana bilju nemože biti tvrda, ko čovjeku i životinji, već da bilje treba hrane tekuće.

Digitized by Google

Znamo, da čisti ugljik nije tekućina, a da se niti neda pretvoriti u tekućinu. U svakom pako bilju ima mnogo ugljika, kao što to svjedoči ugljen, koj se takodjer od bilja dobiva. S-toga dakle već nemože se bilje hraniti čistim ugljikom, nego se mora prije izvan bilja načiniti ugljična kiselina t. j. plin, koj se sastoji od ugljika i kisika. Ova kiselina dospieva u bilje kroz lišće, koje ju udiše, i kroz korjenje, dočim svaka voda može upiti ugljičnu kiselinu, a voda, koju bilje usisava, ima obično takve ugljične kiseline.

Prostim okom dakako neda se vidjeti. kako je moguće, da lišće može upijati ugljičnu kiselinu; nu jakimi se sitnozori posve točno vidi, da lišće nije čvrsta masa, već da je spredeno od stanica, u kojih se nalazi neki sok. Ovaj stanični sok nije zelen, nego bezbojan kao voda, samo u pojedinih raztepeno ležećih stanicah ima kapljica zelene boje, koje se zovu listno zelenilo (Blattgrün) i koje dobiva svoju boju samo po svjetlu. Ove su zelene kapljice tako maljušne, i tako na gusto jedna do druge, da nam se od toga čini zelen čitav list. Ako ga pako pogledaš sitnozorom, opaziti ćeš, da ima velikih praznina medju zelenimi timi kapljicami, čega radi izgleda list na sitnozor posve drugčije, nu zelen nije.

Na sitnozor vidi se takodjer, da u svakoga lista ima množina pojedinih luknjica, koje izgledju upravo tako, kao za disanje priredjena otvorena čovječja usta. Kroz ova usta upija bilje ugljičnu kiselinu, što no se u zraku nalazi.

Kako jur spomenusmo, ima u zraku, gdje živu ljudi i životinje, i gdje gnjije bilje i životinje, mnogo ugljične kiseline. Ova ugljična kiselina nalazi se doduše u zraku, ali sa zrakom nije lučbeno slučena. Nu lasno je dobaviti tu ugljičnu kiselinu iz zraka. Treba samo nešto čiste vode vapnenjače ulit u čašu, pak ćeš za kratko vrieme opaziti, kako se načinila na toj vodi neka bjelkasta mrenica, koja kašnje padne na dno. Ova mrenica postaje tim, što vapno, koje je u vodi raztvoreno, privuče ugljičnu kiselinu, te stvori onu mrenicu od ugljikokisela vapnenca, dakle od krede, koja kao neraztvoriva u vodi na dno pada.

Moglo bi se polag ovoga uzeti, da i lišće na isti način prima ili upija ugljičnu kiselinu kroz svoje drobne rupice, da najme do tih rupica lišće neprestano pušća svježa soka, koj naginje na slučivanje s-ugljičnom kiselinom. Nu nije valjda ipak sasvim tako, jerbo znamo, da lišće samo danju upija ugljičnu kiselinu, i samo danju da iz njega izlazi kisik, a noću da protivno biva.

Budi kako mu drago, to ipak stoji, da bilje ugljičnu kiselinu upija, a da izhlapljuje kisik, pa s-toga sliedi, da preostaje još nešto ugljika u bilju, koj mu je odredjen za život.

Ovako se hrani bilje kroz lišće, a ta je hranitba veoma važna; jerbo se može uztvrditi, da bi znatan dio svoje životne snage izgubilo svako drvo, koje bi lišio svega lišća.

Nu premda se sastoji zrak od dušika i kisika, pak premda bilju treba za rast i ovih tvarij, to ti ono ipak nedobiva niti dušika niti kisika iz zraka, a to valjda iz toga uzroka, što u zraku dušik i kisik nisu lučbeno slučeni, već čine samo prostu smjesu. Dušik i kisik dobiva bilje kroz korjenje.

Digitized by Google

Ako uzmemo, da su rupice u lišća samo bilinski nos, kroz koji bilje samo disati može, ali nemože jesti, to možemo uzeti i nazvati korjenje u bilja sbilja ustima, kojima bilje pije ili bolje, hranu usisava, u koju svrhu i treba, da svaka hrana u vodi bude raztvorena prije, nego li ju bilje uzmogne trošiti.

Pošto je pako i kod ugljične kiseline taj slučaj, pošto u svakoj vodi ima ponešto ugljične kiseline, to dakako upija i korjenje, kako jur spomenusmo, ugljičnu kiselinu, radi česa i mora poginuti ono drvo, kojemu su gusjenice obrstile sve lišće. Nu kroz korjenje dolazi i ostala hrana u bilje, pak zato ćemo o tom odmah i govoriti.

Hranitba bilja kroz korjenje.

Hrana, kako već rekosmo, dolazi u bilje ponajglavnije kroz korjenje, te krozanj uzima toli voda, kao i amonijak i druge soli put u bilje.

Rekli smo, da bilje ove tvari kroz korjenje usisava, nu buduć bi ovaj izraz mnogoga na krivi put zavesti mogao, izraziti ćemo se o tom jasnije.

Obično predstavljaju si ljudi, da korjenje upija vodu poput bugačice (Löschpapier), kroz koju se voda provlači odmah, čim si ju u vodu stavio. Misle takodjer mnogi ljudi, da voda prolazi korjenjem onako, kako ju vidiš probijati u komadiću sladora, koj si umočio u kavu.

Nu nesmijemo si to tako predstavljati, jer taj upoj sasvim drugačije biva. Nije doduše tomu odavna, što su i učenjaci bili istoga mnienja; nu točnijim iztraživanjem dokaza nam znanost, da se posve drugim načinom šire tekućine u bilju.

Bilje sastoji od nebrojenih sgušćenih maljušnih stanica. Stiene tih stanica izvanredno su fine; nu ipak su ote stanice podpuno zatvorene, tako, da nevodi od jedne u drugu nikakov put. Svaka stanica u stanju naravnu puna je neke tekućine, a nejma nigdje otvora, kroz koji bi ta tekućina ulaziti mogla. Nu zato ti je u stiena tih stanica takovo svojstvo, da se one pote t. j. da pušćaju iz sebe u stanicah nahodeću se tekućinu potom, i opet da od obližnje stanice primaju u njoj nalazeću se tekućinu, koju ova kroz svoje stiene izhlapljuje. Ova izmjena tekućina biva glavno medju stanicami nejednake tekućine. Uzmi sada, da u jednoj stanici ima tekućina druge vrsti od one u susjednoj, to se u njima izmjenjuju te tekućine tako dugo, dok u obih stanicah nepostanu iste.

Dalo bi se tuj još koješta reći; nu za sada moraš se zadovoljiti tim, da se voda, koja unilazi u korjenje bilja, nevuče gore u bilje kao ulje kroz stienjak, već da voda dospjevši do korjenja, prouzroči tuj promjenu u stanicah, koja promjena čini, da se tekućine u pojedinih stanicah izmienjuju tako dugo, dok ti djelovanje kroz korjenje uljezle vode nedospije ća u lišće bilja.

Ovim ti je načinom u bilju neprestano mienjanje sokova, te svaki dio bilja dobiva za svoju iztrošenu jur tekućinu uviek novu, čim je korjenju pritekla nova voda. Pošto se pako voda sastoji od kisika i vodika, to ti ovako dospievaju u bilje ove tvari, od kojih se onda pravi bilje samo po sebi.

Digitized by Google

Većina, a slobodno nam reći i sve bilje, koje nam služi za hranu, sadržaje u sebi stanovitu množ dušika, pak premda znamo, da lišće ima spomenuta ustašca, kroz koja upija bilje ugljičnu kiselinu iz zraka, pak premda se u zraku većim dielom nalazi dušik, to ipak bilje nedobiva svoga dušika iz zraka, nego ga dobiva kroz korjenje, pošto se je prije lučbeno slučio s-vodom, koja se slučenina zove amonijak.

Amonijak nije drugo van plin, koj postaje od životinjskih gnjilećih tjelesa, a u vode je medjutim to svojstvo, da ona neizmjerno veliki dio takova plina upija, tako, da polić vode može upiti do 700 polića amonijaka, a tim dobijemo tekući amonijak, koj se obično u ljekarnah prodaje.

Od gnoja, koj se velikim dielom sastoji od gnjilih tvarij, postaje u zemlji, s-kojom si ga pomiešao, amonijak, a i u zraku ima uviek ponešto amonijaka. Kiša uzima iz zraka amonijak, te i tako dolazi po kiši amonijak do korjenja i po tom kroz korjenje u bilje dušik. (Dalje.)

Slavenskomu učiteljstvu.

Prva skupština slavenskih pedagoga u Beču priznala je jednoglasno u drugoj svojoj sjednici dne 27. Kolovoza t. g. neobhodnom potrebom, da ima za promicanje svojih ciljeva svoj vlastiti sveslavenski list, kojim bi se zagovarala i razširivala načela i zaključci skupštinom prihvaćeni. Zaključkom pako središnjega odbora primljen je jednoglasno za organ skupštine slavenskih pedagoga časopis „Slavenski pedagog“, koji je g. 1872. u Pragu izlazio nakladom Emanuela Kittla.

Izdavanje i uredjivanje toga lista povjereno je našima rukama, i naloženo nam je, da se u ime skupštine slavenskih pedagoga što više postaramo ne samo za potrebna k-tomu materijalna sredstva, nego i za duševni kapital, bez kojega osobito nije moguće da se to preduzeće izvede dostojnim i po Slavenstvo probitačnim načinom. Ta je zadaća doista težka i mi smo si podpunoma svjestni, da joj nemožemo zadovoljiti bez izdašne podpore slavenskih svojih sudrugova.

U našem listu imat će se probirati i temeljito ocjenjivati spisi za učitelje i za mladež u svih literaturah slavenskih, da se što je gdje dobra čim prije obratiti može u korist svim plemenom.

Osim toga preuzeli smo, da se brinemo za temeljito ocjenjivanje obukovnih načina u obće a pojedinih predmeta na pose, za opisivanje i prosudjivanje učila a osobito za izradjivanje i izdavanje novih učila. Napokon će nam briga biti, da se u našem listu obaziremo po literaturah slavenskih, te ako bi se gdje šta nova i dobra pojavilo, da to odmah svim obznanimo. Odavle se vidi, da toj zadaći nemogu zadovoljiti pojedinci, a i ne nekoliko samo osoba, nego, da to za rukom poći može jedino sdruženim silam, ako se posao k-tomu razumno podieli.

Primajući se dakle zadaće, kojoj naša snaga nije dorasla, činimo to jedino, jer se za stalno nadamo, da će nas podpomagati sva naša braća, koja su se sabrala pod zastavu skupštine slavenskih pedagoga, jer zadaća nam izručena potiče

Digitized by Google

od njihovih zaključaka, a da bi oni činom postali, do toga mora da bude svakomu podjednako stalo.

Naš list donosit će sastavaka u svih slavenskih jezicih, ako nam za rukom, podje steći si suradnika medju učiteljstvom svih slavenskih plemena; za tumačenjem pako članaka i sravnjivanjem jezika trsiti ćemo se, da bi tako svim štovanim štiocem olahkotili učenje slavenskih jezika.

Komu je dakle u istinu do napredka tako plemenite stvari, neka se osbiljno pobrine, da se preduzeću našemu u pomoć pritekne što obilnijom materijalnom i duševnom podporom. „Slavenski pedagog“ izlaziti će 8 puta na godinu u šestnedjelnih rokovih a u svezcih sve po tri arka velike osmine. Prvi svezak izać će mjeseca Siečnja 1874.

Godišnja predplata iznosi 3 for., polugodišnja 1 fr. 50 nč. bez poštarine a poštom na godinu 3 fr. 50 nč., na po godine 1 fr. 80 nč. Novci šalju se najbolje poštovnom naputnicom neposredno „Uredničtvu „Slavenskoga pedagoda“ na Smichovu u Pragu br. 339.

Gospodinu dru. Josipu Riegeru, crkvenomu učitelju u Zagrebu.

U „Kat. listu“ od 6. Novembra dao je gosp. dr. Rieger proti meni naštampati punih 90 redaka sbog onoga članka, kojim sam se zauzeo za hrvatsko učiteljstvo te u kojem sam stvarmi, brojevi i dokazi pokazao g. dr. Riegeru, kako su netemeljiti, nepravedni i neumjestni njegovi na učiteljstvo napadaji.

G. dr. Rieger sada priznaje, da je on 1. bio onaj bezimenjak; 2. izpovieda, da je iz tudjih i pristranih spisa preveo onaj članak proti učiteljem, ter da se nemože smatrati za samostalno njegovo djelo onako, kako ni protunauka g. dr. Ž-a protiv Darwina; 3. taji veleuč. g. dr. R. zlobu, s-kojom je išao u susret hrv. školam i hrv. učiteljstvu. To nedokazuje ništa, jer se crno na bielu djelo dade samo pokajati, ali zatajiti nikada; jerbo što je učinjeno, neda se više učiniti neučinjenim; 4. Ja se frazami nenabacujem, nego, ako komu kažem vizantinac, ili ježuvita, natražnjak itd. sigurno sam mu to prije te konkluzije dokazao, jerbo bez dokaza neobičajem ništa tvrditi, a još manje koga bez uzroka i dokaza koriti, pa još javno. No g. dr. Rieger nemari za moje dokaze u premisah, već je samo moje zaključke iztrgnuo, pa ih tako svojim čitateljem predao. To je doduše lahak, ali nije pošten postupak. To nesluži nikomu na čast, a najmanje onim, koji napose imaju istinu slovom i riečju širiti i braniti. Svakomu svoje. Članak g. dr. Riegera nejma inače nijedne samostalne i dokazi podkriepljene tvrdnje proti meni. To se mora kao karakteristika zabilježiti. Iz ovoga i svega, što g. dr. R. piše proti školam, viri sadržaj i to u radnika, koj pred makinami ovako sbori: Proklete makine (t. j. škole) i on, koj vas je pronašao i uveo. Vaš broj raste svakom godinom a svake godine bacate vi tisuće i tisuće radnika, težaka u biedu i nevolju, jer nam otimljete radnju, a s-njom i platu (ugled), te

Digitized by Google

tako i kruh! Proklete makine i oni, koji vas uzdržaju i promiču na sve vieke viekova, amin!

G. dr. R. predbacuje meni debelimi pismeni „surovost“ zato, što zahtievam, da bude učitelj jednak popu barem onako, kako je seljak grofu iza g. 1848. pa i zato, jerbo tražim, da od ministra prosvjete pa do zadnjega podučitelja na selu smije samo strukovnik biti. Pa se te „surovosti“ g. dr. Riegera nestidim, dapače ja se njom ponosim. Surovost je pako relativan pojam, jest batina, koja ima dva kraja. U ostalom, tko od nas dvojice ima pravo, a tko krivo, neka sudi občinstvo i potomstvo. Žao mi je, što se pri svojoj nesamostalnosti g. dr. Rieger pozivlje na gospodina Vebera kao na svjedoka i auktoritetu. Pop popu proti učitelju nemože svjedočiti; a uz to g. Veber nije auktoritetom ni ondje, gdje bi morao i možda mogao biti, kako mu je to dokazao već godine 1864—1865. u književniku prof. V. Jagić glede filologije. Auktoritetom bez dokaza nemože nitko biti, a još manje g. V., koj ni toliko časa nejma, dá novine pročita. Njega prieče bolest, poslovi i udobnost. Zato sam mu rekao lani, da se je preživio, a on meni s-osvete zato „surovost“ predbacio*. Tim odpada i to nadrisvjedočanstvo g. dra R.

G. se dr. R. pozivlje i na javno mnienje Veberovo proti meni. G. dr. nezna definovati, što je javno mnienje. Javno je mnienje osudilo „auktoritet g. dr. R., „jer dobar pastir, što kaže inom, i sam potvrdjuje činom“, veli I. M. u Čengić-Agi. — Još mi g. dr. R. predbacuje, da nenižem mislij uviek u savezu. To je istina, jer osobito kad u naglosti izbrajam glavne griehe protivnikom, počnem otraga „duhovna lienost, lakomost, taština, nepogrešljivost“ itd. — U ostalom to predbacuju i Bismarku. S-toga me glava neboli. Moram i to naglasiti, da ja i školske magjarone mrzim, jer oni najdublju jamu narodu kopaju. Zato ih neštedim, već oštro kažem bobu bob, popu pop po primjeru nezaboravnoga rodoljuba župnika Žužela. Pišem iskreno i bez pritajivanja zato, jerbo služim istini i jerbo nisam član privilegovana stališa.

Opetujem, da je po mom mnienju divlje ćudi svaki čovjek, koj vojuje proti sirotčadi i udovicam učiteljskim, kada proti kukavnoj plaćici učitelja ustaje i više. Nije ni patriot, koj to radi. Jer kakova plata, takov i posao, t. j. napredak škola. Zato zaključujem ovom karakterističnom: Kad su gosti popu i ravn. učitelju T—u kod „Cara“ u Zagrebu psa od stola gonili, što je htio jesti, reče nam: ja dvojim o dobru srdcu čovjeka, koj psa netrpi.“ — Mi još većim pravom kažemo, „da dvojimo o patriotismu i dobru srdcu čovjeka, koj učitelja netrpi“. Mogu svakoga uvjeriti, da sam ja pri osudah protivničkih miran i hladan kao najhladniji sudac. To vam i datum svjedoči. — U ostalom kad vi crkvenjaci nemožete biti za škole, za koje vas je mala briga, budite barem za crkvu, te metite pred svojim pragom, imate šta, da vam bude bolje pri duši.

Dne 3. Decembra 1863. Petar Tomić.

---

* Ja ću po zahtjevu g. dr. R—a odgovoriti g. V—u drugom sgodom, nije još prekasno. P. T.

Digitized by Google

Otvoreni list na učiteljstvo kotara našičkoga i na prijatelje moje.

Obće siromaštvo i oskudica, malena plaća a velika skupoća, neuredna uprava kako sa materijalnoga, tako i sa školskoga gledišta, učiniše me ostaviti svoju domovinu, gdje sam se rodio, odhranio, učio i 11 i pol ljeta učiteljevao — više rekuć, sa nevoljom se borio. — Ta poznato vam je većini, kojimi nepogodami sam se imao boriti, i kako su me proganjali zato, što nisam hotio biti prilizavcem, te što sam svesrdno odbijao svaka napadanja, braneć vazda ugled škole i učitelja.

Pokušali su napadaći moji svaku sgodu upotriebiti, da me ocrne i podlimi osvadami ozloglase, ali na svoju sramotu neuspješe. Rovarili su i kod mojih občinara, ali ni ovdje nepolučiše žudjena cilja, jer se osvjedočiše, da mi je žiteljstvo sve to više privrženo bilo. Konačno su uplivale tako neznatne osobe i na moju plaću, koja i onako dosta kukavna bijaše, jer je zavisila od takovih bilježnika i blagajnika, koji nisu niti pojma imali o dužnostih svojih. Što pako mislite prijatelji moji, tko je bio taj podli ocrnitelj, koji je hotio svojim prilizivanjem steći milost u osobâ upliv imajućih za školu, jer inače nije bio kadar pokriti premnoge mahne svoje, koje bi mu već odavna imale zabraniti učiteljevati. — To je bio jedan u kotaru, o kom ću vam jednom u kratko nacrtati životopis, da poznajete i drugi tu osobu i čim se ova zanima, te koji si dičnо ime učitelj prisvojava — ali ga na uštrb drugih ruži —. Nisam vičan iztraživati mane drugih osoba i na javu iznašati, ali proti takovim kradljivcem tudjega poštenja moram se toga sredstva poprimiti, da se pobliže poznademo, tko smo. — O tom drugi put. —

Ovim sam vam, mili prijatelji, hotio objaviti, da sam se iz Dolnje Motičine, kotara našičkoga, odselio u kršno Primorje medju svjestan, nabožan i miroljubiv narod, koji shvaća što je pučka škola i njeno djelovanje i znade svoje učitelje cieniti.

Ta izkustvo vas uči, da vam u kotaru već četiri učitelja manjkaju, — a zašto? to ćete tekar znati, kad budete ondašnje stanje škole i učiteljâ promatrati iz onoga gledišta, iz kojega sam ja to činio, te sravnjivati kotar s-kotarom, ako budete do onoga osvjedočenja došli, do kojega sam ja došao; tada ćete me i razumjeti. Medjutim i o tom predmetu drugi put obširnije, ta duga je godina, ako ne jedna a ono dvie.

Jer mi nije moguće bilo svakoga osobno posjetiti prije moga odlazka, da se raztanem s-vami možebit za uviek, zato milim prijateljem navlastito gg. N. K., L. V., G. G., L. P., G. K. i I. Š.; učiteljem kotara onoga i svim ostalim, koji su mi iskreni prijatelji, kličem s-kršovitoga Primorja „s-Bogom", želeć vam bolju slogu nego što ste je dosad uživali, jer kroz rovarstvo nije se do sad dotakove doći moglo.

Ja sam podpuno zadovoljan i sretan, jer uživam mir i prijatnost slavnoga ovoga občinstva. Oglasite mi se, koji ste mi vjerni prijatelji, a ja neću takodjer uzmanjkati biti uviek vaš iskreni drug i prijatelj

U Kraljevici, 16. Studenoga 1873. Šimun Vudy.

Digitized by Google

Raznice.

— Dne 2. Prosinca slavilo se po svoj Austro-ugarskoj monarkiji, a navlastito i u našoj domovini slavje radostno, dvadesetpetgodišnjica najme nastupa vlade našega premilostivoga vladara, cara i kralja Franje Josipa I. Kako se gdje proslavila ta svetkovina, kako su pozdravile razne korporacije Nj. Veličanstvo, a kako im ono opet odzdravilo i zahvalilo se, objavile su potanko dnevne novine, a nam je samo napomenuti jedan momenat, koj se za čudo kao dogovorom u svih krajevih velike monarkije sjajno ukazao, a to su: žrtve, prikazane na žrtveniku čovjekoljublja i prosvjete. Srdce ti od veselja kucalo čitajuć, kako se gradovi i sela, bogati i siromašni natječu, da što ljepši darak poskite u tu krasnu svrhu. Neukaza li se to domoljublje i milokrvnost u mnogo ljepšoj slici, nego kad se kupe prinesci za puške, sablje i ino ubojito oružje! Dao Bog, nastupio tu stazu sav ljudski rod, te se sbilja jednom uljudio!

Nas pako Hrvate tim više to raduje, što se evo i u našega naroda, vična dosele samo na oružje, milokrvnost i ljubav k-prosvjeti takodjer liepo pojavila, jer evo nejma skoro občine u domovini, koja nije što u tu svrhu doprinela. Da spomenemo samo neke: Grad Zagreb zaključi osnovat sirotište, a mnogo darova priteče od privatnih, da se ustroji toli nuždna popravilnica i radionica za pokvarenu i zapuštenu djecu; županija zagrebačka namieni takodjer liepu svotu u obće koristnu svrhu, koju će glavna skupština županije pobliže opredieliti, grad Križevci zaključi podignuti ondje toli potrebnu malu realku, druge opet občine obdarište Jugoslavensku akademiju i druga družtva ili pako utemeljište razne štipendije, a napokon i občine i privatni obdarište mladež budi odielom, budi drugimi potrebštinami.

Kličemo zaoto iz svega srca: Živio kralj! Slava njegovim narodom!

— Ovih je dana obavljena obnova zastupstva grada Zagreba, a izabrani su splohomice muževi, koje je predložio središnji odbor narodne stranke. Kao što se radujemo, da je gradjanstvo povjerilo upravu glavnoga grada rukam toli vrlih rodoljuba, to ipak nemožemo zašutjeti, da se kosnulo jako srca svega učiteljstva glavnoga grada, što se gledalo i nastojalo, da bude u zastupstvu ljudij iz svih stališa, a samo jedan jedini se kao šuteć mimoišao. Pa kada se i u samu gradjanstvu pojavili glasovi, da bi svakako, pošto je u gradskoj upravi jedna od najvažnijih struka upravo školstvo, (što se nitko tajiti nije usudio) trebalo takodjer i zanj strukovnjaka, našao se sretno izgovor: Učitelj nemože biti občinskim zastupnikom, jer je občinski činovnik, ili barem jer dobiva platu iz gradske blagajne*. Nije se tuj slušalo na dokazivanje, da učitelj nije gradski činovnik u strogom smislu**, jer nepodpada pod disciplinarnu oblast gradskoga poglavarstva, nit se mislilo na sve konsekvencije, koje bi se dale izvoditi iz toga, da nemože najme biti gradskim zastupnikom nitko, koj vuče beriva iz gradske blagajne,*** nego upravo htjelo se dokazati, da za škole u zastupstvu strukovnjaka netreba, ili barem, da nijedan učitelj nije časti zastupničke dostojan, jer bi inače predložili i izabrali bili zastupnikom barem takova učitelja, koj nedobiva plate iz gradske blagajne, a takovih u Zagrebu jamačno ima. Nu bilo i to, pak prošlo; učitelji su i onako na to navikli, da ih u obće drže nesposobnimi ma za kakov javni râd osim školskoga, dočim je s-druge strane svaki i sliednji, bio on: svećenik, liječnik, činovnik, trgovac, zanatnik, dá i seljak, ako samo čitat znade eo ipso školski strukovnjak.

Tješimo se ipak tim, što će sadanji gradski zastupnici, ako i nisu školski strukovnjaci, već iz rodoljublja, kojim im hrv. grudi odišu, za razvitak gradskih škola sve učiniti, što iole samo moguće bude, i to tim više, što si je i dosadanje zastupstvo, makar se nanj s-političkih razloga i vikalo, ipak za procvjetanje gradskih škola steklo velikih zasluga.

— Kako „Škola“ javlja, podnieti će srbsko ministarstvo prosvjete narodnoj skupštini više zakonskih osnova, a medju inimi i ove: projekt zakona o izdržavanju učiteljskih udovica i sirotčadi; izmjene zakona o osnovnih školah, što se tiče izdržavanja učiteljâ, koji su za službu nemoćni; predlog da se naučniku Gj. Daničiću u profesorske godine uračuna i vrieme provedeno u sekretarstvu „Jugoslavenske akademije“.

— Učitelji zastupnici naroda. Došlo je napokon ipak do toga, da je i učiteljem povjerio se narod, da ga zastupaju ondje, gdje se zakoni kroje. Tako su evo izabrani za zastupnike u carevinsko vieće: dr. M. Dittes (u Beču), pražki ravnatelj Josip Heinrich (u Českoj), okružni školski nadzornik dr. Vrečko (u Štajerskoj), te profesori sveučilištni dr. Dunajevski i dr. Čerkavski (u Galiciji). Usuprot u glavnom gradu Zagrebu nejde inteligenciji nikako u glavu, da bi učitelj mogao biti ma samo članom občinskoga zastupstva!

— Što vriedi valjan nadzor škole. J. Brigth, glasoviti englezki državnik i sada član ministarstva, držao je nedavno govor pred svojimi biraći u Birminghamu. Tom pri-

---

* U Virovitici i nekih selih ipak su velikodušniji napram učiteljstvu, ili su barem stvoreni za ta mjesta velikodušniji zakoni, jer tamo mogu biti učitelji, pa i jesu sada faktično občinskimi zastupnici.

** To je izreklo i samo dosadanje gradsko zastupstvo, dočim je prigodom podieljenja stanarine načinilo razliku izmedju gradskih činovnika i učitelja.

*** A zar sada nejma u zastupstvu takovih?

Digitized by Google

likom je potanko razlagao nedostatke novoga englezkoga školskoga zakona, te je osobito kudio, što se nije dovoljno pobrinulo za nadzor vjeroizpoviednih škola; s h o d a n b o i s i g u r a n n a d z o r d a j e g l a v n i u v j e t z a p r o v e d b u s v a k e r e f o r m e.

— U č i t e l j i u b u d a p e š t a n s k o m š k o l s k o m v i e ć u. Uslied novoga ustrojenja oblastij glavnoga grada Ugarske preustrojit će se budapeštansko školsko vieće. U tom pogledu nalaze se nuždne odredbe u tečaju, te će se izbor školskih savjetnika za nekoliko tjedana obaviti. U č i t e l j i b u d a p e š t a n s k i b i r a j u u š k o l s k o v i e ć e č e t i r i, e v e n t u a l n o p e t č l a n o v a. — Koliko imademo u Hrvatskoj školskih vieća, i koliko biraju članova učitelji u ta vieća?!

— M e t o d a n a o b r t n i č k i h š k o l a h. Dolnjo-austrijsko školsko vieće predložilo je ministarstvu prosvjete, da se način obućavanja u obrtničkih školah nebi razlikovao od onoga narodnjih škola. i da se u obućavanju izbjegava svako tradiranje poput onoga na srednjih školah, pak da se nada sve pozornost baca na predmete nuždne u praktičnom životu i obrtničtvu.

Književnost.

— Ovih dana izašla je nakladom knjižare Franje Župana (Albrecht i Fiedler) knjižica pod naslovom: Z o r n a o b u k a u p r v o m r a z r e d u p u č k i h u č i o n a. K a o t u m a č e n j e T e m p s k i e v i h s l i k a k - z o r n o j o b u c i s a s t a v i o F r a n j o H e r r m a n n. P o n a š i o V j e n c e s l a v Z a b o j M a ř í k. Str. 72 u 8ni. Ciena 42 nč. Kako je zorna obuka u I. razredu jedan od najznamenitijih predmeta, tako je i težka, t. j. učitelju treba mnogo vještine, da ju tako priudesi, da o svakom predmetu upravo toliko reče, koliko na tom stupnju treba, uza to da djecu navodi kako valja zrieti, da ju vježba u govoru, a napokon (što je najglavnije) mora znati tu obuku začiniti, da bude zanimiva. Dično poznati pedagog F. Herrmann latio se bio sam pera, te napisao djelce, u kojem je liepo pokazao, kako valja kod zorne obuke i to kod tumačenja slika postupati. Pošto su slike za zornu obuku od Tempskoga i u Hrvatskoj razširene. to smo pomenutoj knjižari zahvalni, što je to djelce izdala i na hrvatskom jeziku. Prievod sam moramo pohvaliti, jer se je prevodilac sbilja mnogo trudio, dok je sakupio nazivlje za razne naslikane predmete, a da su začinke krasne, netreba nam ni spominjati, dočim su nekoje potekle iz pera slavnoga našega pjesnika I. T. Preporučamo dakle što toplije to djelce svakomu učitelju, kojemu rabe slike od Tempskoga.

— Nakladom kr hrv. slav. dalm. zemaljske vlade izašla je na hrvatskom jeziku školska knjiga pod naslovom: „K r a t k a p o v i e s t c r k v e I s u s o v e, p r i r e d i o C v j e t k o R u b e t i ć, v j e r o u č i t e l j n a z a g r e b a č k i h g l. u č i o n a h.“ Knjiga ima 10 ¼ tab., a stoji 60 novč.

Ova će knjiga dobro doći preparandijam, gradjanskim, te višjim djevojačkim učionam, gdje su se dosele morali služiti njemačkimi knjigami; a vriedna je preporuke tim više, što je pisana pravilnim i liepim jezikom.

Natječaji.

— Za dva učiteljska mjesta na kaptolskoj glavnoj učioni u Zagrebu. Plata: 700 for., 20 postot. u ime skuparine i stanarine, desetgodišnji doplatak od 100 for. i pravo na mirovinu.

Molbenice se imadu upraviti na kr. zemaljsko-vladni odjel za bogoštovje i nastavu te sa potrebitimi dokaznicami poslati do 10. Siečnja 1874. preč. g. kot. učiona nadzorniku, kanoniku Stjepanu Matkoviću u Zagrebu.

— Za učitelja na jednorazrednoj učioni u Oraovici, okružju banskom. Plata: 300 for., paušala 6 for., 6 hv. drva, stan u naravi, petogodišnji doplatak, te pravo na mirovinu. Putni troškovi neće se odštetiti.

Molbenice s-dokaznicami šalju se do konca Prosinca t. g. kotarskoj upravnoj oblasti u Dvoru.

Za učitelja na trorazrednoj pučkoj učioni na Rečici kod Karlovca. Plata: 315 for., u ime paušala 30 f., za orguljašku službu 39 vagana prosa, 12 hv. drva za učitelja i učionu. napokon slobodan stan sa jednom rali oranice.

Molbenice s-dokaznicami šalju se do 20. Prosinca t. g. podarhidj. i župniku u Duboveu kod Karlovca Ivanu Mašeku.

☞ **P. n. gg. predbrojnici, koji su naručili naš list, a nisu ga predplatili, pozivlju se, da čim prije predplatu namire.**

Hrv. pedagog.-knjiž. sbor.

Izdaje ga **„Hrv. ped.-knjiž. Sbor“**. Uredjuje ga **Ljudevit Modec.** Tiska ga **Drag. Albrecht.**

Digitized by Google

Br. 36. U ZAGREBU, 20. PROSINCA 1873. **Tečaj XIV.**

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 2 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarsko) državi 3 for., za strane države 3 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka“ novci pako blagajniku „Hrv. ped. književnoga Sbora“. Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Poziv na predplatu.

Četrnajesti je tečaj „Napredku“ evo na izmaku, pa da nebude prekidanja u odpremi lista, pozivamo p. n. čitateljstvo za dobe na predplatu XV. tečaja, jer tko se nepredplati, ili se barem neprijavi, da želi držat nadalje list, neće mu se dostavljati.

Mnijemo, da nam netreba tek spominjati, da će „Napredak“ i novim tečajem ostati vjeran imenu si svomu, te i odsele krjepko raditi za slobodoumni razvitak naše narodnje škole i što dostojniji i bolji položaj narodnjega učiteljstva.

Nu druga nam je na srdcu, koju moramo da iskreno rečemo. Kada je „Napredak“ prije četrnajest godina prvi put bieli sviet ugledao, udariše mu za onda već dosta nizku cienu od 2 f. 50 n., dotično 3. f., pa od onda i sve do sad nije mu ciena poskočila. Ali u četrnajest godina mnogo se toga promienilo, te i ciena artiji i slogu malo da se nije podvostručila; kako dakle da sada izdajemo list uz istu cienu u većem obliku i to tri puta na mjesec? Uz toliki trud nemožemo nikako, da još i novčane žrtve zanj ulažemo.

S-ovih je razloga ovogodišnja glavna skupština hrv. pedagog.-knjiž. sbora zaključila, da se ciena listu za toliko samo povisi, koliko je neobhodno potriebno, da bude mogao list tri puta izlaziti. Ciena će listu odsele dakle biti:

Za Zagreb	**3**	for.	**50** nč.
„ vanjske u Austro-ugarskoj državi	**4**	„	— „
„ strane države	**4**	„	**50** „

Upozorujemo osobito još i na ovu: predplata neka se šalje: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica br. 90), rukopisi pako kao i dosele: Uredničtvu „Napredka“ (Tesarska ulica br. 493).

Hrv. pedagog.-književni sbor.

Digitized by Google

Moje putovanje i hamburžka učiteljska skupština.

(Piše Stjepan Basariček.)

XI.

Zaglavak.

Završujem svoje izvješće, kojim sam, u koliko su mi sile i okolnosti dopuśćale, nastojao što točnije i podpunije opisati tako stanje pruskoga školstva, kako i tečaj razprava hamburžke učiteljske skupštine. Da li sam u tom pogledu zadovoljio visokoj oblasti, kojoj na podpori i štovanomu čitateljstvu, komu na uztrpljivosti zahvaljujem, nije moje odlučivati. Želim tek naglasiti, da, izradjujuć ovo izvješće, nisam postupao bez svake osnove i namjere, samo da zadovoljim pukoj dužnosti svojoj, već sam i tu nastojao, da u koliko moguće što više priznanja pribavim onim uzvišenim načelom, koja sveukupnim napredkom današnjega vieka odlučuju i pokreću.

Pri tom mi je pako lebdilo pred očima dvoje, i to: Prvo, da dokazi osnovanimi na faktičnih dogodjajih razjasnim, kako se sveobći napredak i sloboda pojedinoga naroda osigurati može jedino **sveobćom narodnom prosvjetom**; drugo, kako nam sveobću narodnu prosvjetu pružiti i zajamčiti može jedino **slobodna škola.**

Veliki učenjaci od vajkada su ponos naroda, s-koga su ponikli, i u kom su se proslavili, pa oni to i zaslužuju, jer njihove su zasluge najveće i najtrajnije, njihova djela doprinašaju više k-sreći i napredku naroda i čovječanstva, nego li djela velikih junaka ili državnika. Aristotel je slavnu uspomenu Grčke ovjekovječio više, nego Aleksander, isto je tako Cicero po Rim zaslužniji od Cezara; jer Aleksander i Cezar propadoše skupa sa svojimi političkimi stečevinami, dočim Aristotel i Cicero još i danas tako rekuć vladaju duševnim našim svietom. — Na temelju toga običaje se prema većem ili manjem broju učenjaka, kojim se pojedini narod ponositi može, suditi njegov napredak u znanosti i obćoj prosvjeti, pa s-toga nije ni čudo, ako su mnogi narodi s-uvjerenja, da je širenje i njegovanje znanosti od veće važnosti po narodni napredak, nego li pučki uzgoj u užjem smislu, nastojali jedino o naobraženju učenjaka, podižuć same velike škole, gimnazije, sveučilišta, akademije itd.

U sriednjem vieku, dokle su obstojali posve drugi socijalni i politički odnošaji, dokle je puk i duševno i materijalno zavisio od višjih stališa, moglo se je takovo pristrano pospješavanje kulturnih interesa pojedine družtvene klase donekle izpričati, no danas, gdjeno su porušeni bedemi, koji su nekoč dielili pojedine družtvene klase, i gdjeno iz tih trulih ruševina probija posve nov život, nesmije se bez velike pogibelji po obće družtvene i državne interese i nadalje tjerati monopol sa prosvjetom, nesmije se zapuščati onaj dio naroda, koji je najbrojniji, i koji najvećim dielom javne terete podnosi. — U današnje vrieme može se samo ona zemlja uzdržati na visini napredka, koja pokraj njegovanja

Digitized by Google

višje znanosti i umjetnosti, jednakom brižljivošću nastoji i o tom, da širenjem cielokupnoga kulturnoga stanja uzdigne svoj puk, i tim osigura svoj politički i materijalni obstanak.

Dokazuje nam to i najnovija poviest. Njemačka je, kako smo to na više mjesta ovoga izvješća naglasili, najvećom revnošću nastojala oko promicanja pučke prosvjete, pa zato si je i izvojevala političko i moralno prvenstvo u Evropi, te se najradikalnijim načinom osigurala proti svakomu prevratu nižje klase. Francezka naprotiv, koja je pogledom na višju prosvjetu predišla tako rekuć cieli sviet, koja se je svojim parižkim sveučilištem ponosila još onda, kad su Niemci nazivani barbari*, doživila je najsramotniji sedanski poraz, doživila je komunu i 24. Svibanj 1873., doživila je, da ju danas i najveći njezini štovatelji sažaljuju. — S-jedne strane nestoji nijedna zemlja tako visoko kao Francezka, s-druge opet nije još nijedna tako nizko pala, kako upravo ona. — Svojom zlatnom glavom, t. j. svojimi visokimi znanostmi uzdigla se je nebu pod oblake, kao što poznata slika proroka, ali badava, kad je pučka prosvjeta, koja bi imala biti temeljem toj zlatnoj glavi, poput podnožja spomenute orijaške slike, pusto i ništetno blato, — Prva oluja i poplava uništi svu uzvišenost i ljepotu njezinu.

Taj opaki nerazmjer medju prednošću višje i nevoljnošću nižje klase uzrok je francezkomu porazu i političkoj njezinoj nestalnosti, dobro bi dakle bilo, da se mi Hrvati primjera Francezke u tom pogledu okanimo, te da počnemo ćutiti potrebu svestranoga kulturnoga razvitka, potrebu svestrane pučke prosvjete, da se što temeljitije upoznamo sa smjerom i duhom današnjega civilizatornoga nastojanja, a da se neobsjenujemo tek pustim sjajem visoke prosvjete. Bez svestrane pučke prosvjete bila bi narodna naša kultura, narodna naša znanost i umjetnost pust i prazan san — a sav trud u tom pogledu naličio bi nastojanju onoga, koji bi zato jer je na svoje zapušćeno i zarašteno zemljište porazbacao nekoliko zrna dobra sjemena, očekivao dobru i obilnu žetvu.

Bez pučke prosvjete nejma napredka, nejma sreće ni budućnosti narodnje. Pa kad nas na promicanje pučke prosvjete nikoji drugi obziri silili nebi, to bi nas na to mogao ponukati primjer susjednih nam naroda Niemaca, Talijana i Magjara, koji su u najnovije vrieme u tom pogledu veliku revnost pokazali. — Hoćemo li njihovoj kulturnoj navali i premoći odoljeti, to moramo nastojati, da se sličnim oružjem proti njim osiguramo, jer u današnje vrieme neodlučuje toliko fizična prednost. koliko duševno naobraženje pojedinoga naroda. Naš Ivan Filipović reče u tom pogledu veoma sgodno: „Badava je tu sva vika, sva mržnja, sve huštenje proti ovomu ili onomu kulturnomu elementu, dok koji narod svojim radom nezadovoljava kulturnim i prosvjetnim potrebam svakdanjega života, dok sva masa naroda nije skroz osviešćena i narodnim ponosom zadahnjena; dotle će stranska, jača i bujnija kultura i prosvjeta, usprkos svakomu naporu, sve dalje i dalje prodirati, sve dalje i dalje mah preuzimati i narod sve više raztvarati i u se pretapljati.“**

* Čitajuć izvješće na ugarski sabor od pokoj. baruna Etveša „Napredak“ teč. XII. st. 37.
** „Kulturni protivnici Hrvata i Srba“ „Slavenski pedagog“. teč. I. br. 1. st. 12.

*

Digitized by Google

Prizna li se jednom, da je sveobća pučka prosvjeta jedina, koja nam može osigurati obstanak i narodnost, to će se eo ipso morati priznati i to, da se pučka prosvjeta može postići jedino kroz pučku školu, i da pučkoj školi treba najbrižniju njegu posvetiti.

Ali da pučka škola uzmogne odgovoriti svojoj svrsi, da uzmogne pravu i zdravu prosvjetu širiti i pospješivati, mora biti slobodna. Samo **slobodna** škola dovodi narod **k-slobodi** — **neslobodna** ga uzdržaje u **neznanstvu** i **duševnom robstvu.**

Pod slobodom škole mislimo podpuno njezino oslobodjenje izpod svega, što bi ju u vršenju njezine lih narodne i obće humanitarne svrhe priečiti moglo, dakle njezinu vanjsku i nutarnju slobodu. — To dvoje stoji u neposrednom savezu tako, da se jedno bez drugoga ni pomisliti nemože, pa s-toga je posve naravan pojav, ako su ne samo kod nas, već i drugdje protivnici vanjskoga ustrojstva škole, ujedno najveći protivnici njezinoga slobodnijega i naprednijega nutarnjega razvitka. Oni morajn, ako hoće, da budu iole konsekventi, težiti za uniformom, absolutismom, centralizacijom i birokracijom, to smo dokazali i u člancih, govorećih o nutarnjem razvitku pruske škole, gdje se je svatko mogao o tom uvjeriti, kako je svako natražnjačko ministarstvo „budućnost“ svoje reakcionarne politike nastojalo osigurati regulisanjem i uniformiranjem škole. Po tom mogli bismo uztvrditi, da je borba naprednoga učiteljstva u svojih posljedicah veoma znamenita po narodnu politiku, jer ona neznači ništa drugo, van borbu izmedju absolutizma i ustavnosti, birokratizma i autonomne uprave. Naša borba nije dakle isolirana, već je u najužjem savezu s-obćom svjetskom borbom Pobjeda ili poraz slobodne struje u Evropi znači i njezinu pobjedu ili poraz i obratno. Znadu to dobro naši protivnici, pa s-toga se i uzhićuju nad svakom pobjedom Chambordovaca ili Karlista, dočim se prepadaju nad najmanjim izgledom poštenih — postojanih i značajnih republikanaca ili ustavnih i naprednih monarhista.

Braneć u tom smislu slobodu i napredni razvoj škole, morali smo se i proti svojoj volji upustiti u polemiku sa „Šk. prijateljem“. Ta polemika bijaše veoma oštra, osobito s-protivne strane, nu uz sve to urodila je veoma dobrim plodom, jer se je njom javno mnenje razbistrilo, a mnogi je učitelj došao do osvjedočenja, da je on najglavniji i najodlučniji faktor školskoga djelovanja. O čem nemože biti ni najmanje dvojbe, jer sbilja učitelj je duša škole, pa ako je on dobar, dobra je i škola; nasuprot zločest učitelj neće ni uz najbolje naredbe svrhe polučiti, što više, one će ga još većma stezati u radnji te će napokon postati pukim robom mrtvih naredba.

Kamo li sreće, kad bi se sveukupno naše učiteljstvo na temelju toga osvjedočenja zamislilo u ogromnu svoju zadaću, te uznastojalo, da se uzdigne na visinu pedagogijske nauke marljivim i neutrudivim usavršivanjem u svojoj struci. Tvrdo smo uvjereni, da bi tad našoj pučkoj školi i pučkoj prosvjeti bio osiguran napredak i trajan razvitak. — A to je najglavnija i najprečja potreba!

Digitized by Google

Hrvatski pisci.

Priobćuje Janko Tomić.

(Dalje.)

Petar Kanavelić, inače Canavelli, rodio se u Korčuli od uglednih i plemenitih roditelja početkom sedamnajestoga vieka. Već djetetom pokaza, kakav čovjek imadijaše postati. Svršiv u svojoj otačbini nauke običajne u ono vrieme, odè u Dubrovnik, nekoč Athenu našu, gdje se o ostancih prijašnjih vremena i slave njihove zabavljahu rodoljubivi učenjaci toga znamenitoga grada još sveudilj svakovrstnimi znanostmi. Našav tudier, za čim je težio, duhova sebi srodnih, sprijatelji se s-njimi i pristade uz nje, prigrlivši po silnom nagonu srdca svoga: krasnu književnost, najme: pjesničtvo. Koliko je u njem napredovao, svjedok su nam djela, koja nam je ostavio. Budući slava književna u toliko baština grada Dubrovnika, da su ju s-izvrstnimi muževi dielile i gospodje uma prosvjećena i srdca plemenita; i time se koristiti scieneć oženi se upravo dubrovkinjom i po toj ženitbi srodi se i sprijatelji s-najpoglavitijimi kućami toga grada. Veći dio svoga života proveo je u Dubrovniku, družeć se neprestano sa najodličnijimi pjesnici i ine ruke spisatelji svoga vremena. Umro je god. 1690. Žaljen od svih, koji su ga znavali, ostavi za sobom uspomenu neumrlu i ime slavno u svojih spisih. Bijaše po naravi veoma ponesen za pravičnost, i s-toga nepraštaše nikomu. Na staru pakost ljudsku odapeo bi kadšto po koju strielu, zadojenu, što no bi rekli stari: krvlju Lykambovom. Ali, buduć istina slabo komu mila, navuče na se time mnoge neprijatelje i za života i po smrti.

Od spisa, koje nam je ostavio, najznatniji su: *a*) Život sv. Ivana Uršina, biskupa trogirskoga. *b*) Preveo je iz talijanskoga glasovito stihotvorje Guerini evo pod naslovom: Vjeran pastir (il pastor Fido). *c*) Pjesma vrhu trešnje Dubrovnika, štampana u Mletcih, a god. 1843. u Danici zagrebačkoj. *d*) Žalostno stihotvorje o muci Isukrstovoj prikazano u Korčuli g. 1663. Uz to skup igrokaza, izmedju kojih broji se Andro Stitikeca, smiešna narodna poviest, koju napisà u dubrovačkom pučkom nariečju. *e*) Pjesan: Dubrovnik oslobodjen od harača na blagdan ruke svetoga Vlaha god. 1685., štampana prvi put u br. 10. god. 1846. Zore dalmatinske. *f*) Skup pjesnij bogomilih. Dvie krasne priobćio je A. Ročić u knjizi: „Duh kàrstjanski“, u Beču 1844. god. *g*) Život Jobov, u rukopisu. *h*) Smotak različnih pjesnij, navlastito ljubovnih i medju ovimi jedna preliepa, nazvana: Ljubav, obraćena u omrazu. *i*) Oda Fulvia Testi-a, prevedena iz latinskoga. *k*) Nadpisi, iliti kratke pjesmice, sladko začinjene i smiehom osoljene. *l*) Oda talijanska, kojom poziva glasovitoga slikara dubrovačkoga Benedikta Stay-a, da naslika oslobodjenje Beča. Priobćena g. 1844. u br. 63. „Zadarskih novina“. *m*) Pjesan, kojom slavi oslobodjenje Beča od Turčina. U njoj uznosi junačtvo kralja poljskoga, Ivana Sobieskoga. Toliko znamo za sada o njem i djelih njegovih; a sada valja, da mu naznačimo mjesto medju ostalimi pjesnici dalmatinskimi.

Digitized by Google

Neki govoreć o pjesničkoj vriednosti djela Kanavelićevih, sravnjivali su ga sa slavnim pjesnikom Osmanide i takmacem mu Ignjatom Gjorgjićem i drugimi čuvenijimi pjesnici dalmatinskimi. Kao što čovjek, tako i spis mu, što vriedi, to vriedi o sebi, niti treba, da se sunča o tudjoj slavi, niti da se zaklanja sjenkom tudjih mana. Gundulić i Gjorgjić veliki su duhovi pjesnički: ali po tom negubi Kanavalić od svoje ciene nimalo; pače mu slava tim raste, što je nadmašio doba, u koje je živio te uzkrisio i on svojimi djeli, kao što poslie i Gjorgjić, prem za malo, sunce slave, koje s-Gundulićem Dubrovniku zapalo bješe. Svakomu najboljemu poslu nadje se mana; i ako Kanavelić i stoji u obće ponešto izpod svoga slavnoga prednjaka, to se je umio snagom duha svoga uznieti kadšto i vrhu njega. A čime mu lovor nadsieva pjesničku slavu mnogih inih, jest to: što si je predmet ovomu svomu djelu uzeo iz domaće povjestnice, čime je rodu svomu ugodio i osvojio si ime pjesnika narodnoga u svakom obziru. Neda nam se dakle podnipošto pristati na to, da se Kanavelić kakono pjesnik srednje ruke stavlja izmedju Gundulića i Gjorgjića i potonjih pjesnika lošija glasa, držeći se onoga, što reče Horacio: „mediocribus esse poetis Non homines, non die, non concessere columnae"; nego tvrdimo, da je on po duhu i vještini pjesnik prvoga reda.

Predmet djelu jest: „vojna ugarskoga kralja Kolomana na Dalmaciju god. 1105. i čudotvorno djelovanje sv. Ivana, biskupa trogirskoga, u istom ratu". Njegovim mogućim, na Boga oslonjenim napredovanjem, bi kralj prinuždien obsadu grada Zadra dignuti i mir učiniti. Epičnim razmicanjem grada razpukla se ta mala klica na dvadeset i četiri goleme grane, kao što je Homer iz malena zameta „srčbe Ahillove" iztjerao istim načinom svoja dvadeset i četiri pjevanja Ilijade.

Najznamenitije epizode u djelu jesu: sgode bana Radomira i Vladimira s-jedne, a Radomira i Jerine s-druge strane; zatim Pelinka (Slavomira) i ljube mu Rosinde: gradivo za tri posebna romana. Pobjeda Radomirova nad Vladimirom i čudne prigode u onoj gorskoj špilji izmedju Najksela i Kašovije prikazuju nam sliku, koja ljepotom zanima, a ozbiljnošću uzdrmava čitatelja. Vješto su takodjer udešene obe anagnorize: izmedju Radomira i Jerine, Pelinka i Rosinde (Bielolavskia) nakon raznih čudnovatih sbića. To je sve upleteno naredno u postupni odmotaj glavnoga čina po onom pravilu za pjesnika:

> Ut iam nunc dicat iam nunc debentia dici,
> Pleraque differat et praesens in tempus omittat. Horat.

Glavni izvor, koga se je pjesnik glede historičke jezgre djela držao, jest bez dvojbe: Život sv. Ivana, biskupa trogirskoga, spisan god. 1203. po Treguanu, arkidjakonu trogirskom, a izdan tiskom najprije u XVI. stoljeću po Ivanu Statiliću i god. 1667. po Ivanu Luciju u Rimu.

Djelo je prikazano cesaru austrijskomu i kralju ugarskomu, vladavšemu u ono doba. Po svem se vidi, da je taj slavni vladar bio Leopold (umro g. 1705).

Epos Sveti Ivan radjen je točno po pravilih poprimljenih za tu struku pjesničtva, a najme po kalupu klasičnih umotvora te vrsti grčkih i latinskih.

Digitized by Google

Odtud mimogred zaključujemo na znamenitu klasičnu učenost pjesnikovu, prem je odreći nemožemo ni drugim našim starim pjesnikom, najme dalmatinskim. No jedno svojstvo epičnoga pjesničtva, najme obširnost, pocrpio je, skoro bismo rekli, preko mjere; jer dočim bi se glavni čin u nekoliko redaka stegnuti mogao, narasla je evo, kao što vidimo, kroz razne umetke gomila od 24 velika pjevanja, od kojih nekoja nepripoviedaju ništa novoga, nego stvar već poznatu na širje razvode; kao što na primjer nemalo cielo pjevanje šesto nesadržaje ništa, nego umjetno izpjevane litanije svih svetih, a pjevanje sedmo govor sv. Ivana šibeničanom, kojim ih opominje na pokoru. Odtud nije čudo, što se nalaze tamo amo, štono reče Horacio „versus inopes rerum“, kojih ima i u najizvrstnijih epičkih pjesmotvorih, pa im se svim rado prašta.

Koa što je predmet djelu naznačen u prvoj kitici uvodnoga pjevanja sam sobom svet: tako ga je i pobožni spisatelj izveo od kraja do konca u duhu posve kršćanskom i sa pravom bogoslovnom učenošću. Ljudi naučni naći će u njem silu mjesta sgodno pocrpljenih iz sv. pisma obojega zavjeta, zatim iz sv. otaca i drugih pobožnih pisaca. Mi, koji ga danas čitamo, nebismo gotovo vjerovali, da je čovjek, koji je to i tako opjevao, bio svjetovnjak. Iz Kanavelićeva svetog Ivana govori nam duša Bogu čvrsto odana i unj posve zanesena; i za to su osobito uzvišene u njem molitve i razgovori s-Bogom; duboke i velemudre su mu primjetbe i razmatranja o Bogu i moralnom napredku ovoga njime vladanoga svieta.

Jezik se glede čistoće može uzporediti s-jezikom drugih te i najboljih pisaca srednje i novije dobe. Narodna izvornost bori se sa neodoljivim uplivom susjedne talijanštine i učene latinštine. Primjerâ netreba; takovi su nam i drugi te dobe. Da su u tom, kamo sreće, stare nasljedovali, mjesto što su se poveli onoliko za blagoglasjem veraza i umjetnošću izraza.

Ostatci neki čakavskoga narečja, budući posvojeni od svih starijih dalmatinskih pjesnika, nemogu se navoditi kao posebine Kanavelićeve; kao što je milos = milost, jes = jest itd., nisan = nisam; podvostručeni infinitivi: pastiti, rastiti, jestiti, smestiti = pasti, rasti, jesti smesti: što sve i onako nije rabljeno dosliedno, nego sada ovako, sada onako. Instrumentali: kàrvim, slastim itd. = kàrvju, slašću, mora da su vrlo stegnute provincijalne porabe.

U skladnji i sriku (Reim) ukazao je malo manju vještinu od Gundulića i Gjorgjića, koji su u tom nepostizivi. Stihovi su tako nazvani osmerci. Stope dvoslovke vrlo se često razriešavaju troslovčanim daktilom ili anapestom, počem se takodjer krivo tvrdi, da su ti tobožnji osmerci naši osnovani na troheičkom stihomjeru. Koji su to tvrdili, zamjenili su dizanje i padanje glasa (rythmus) sa trajanjem (quantitas) slovaka.

Za primjer mnogih razriešba navodimo sliedeća tri stiha:

Život | slavni | čudno viti
Na kîeh | najprie | misli | udriti
Da ne | ostanem | kô i prije | ružan.

Digitized by Google

Pače valja često misliti na tako zvanu anakrozu, kako u stihu:

Da | inieh | na put | tvoj ja | upravim;

a još češće na synizezu, koje su nam obe poznate iz metrike staro-klasičnoga pjesničtva.

Srik nije nikad bio od koristi, nego dosta puta od velike štete pjesničtvu. Njemu za volju valja žrtvovati često ljepši izraz i ljepšu misao. Kanaveliću služi na slavu, da mu, ko što se vidi iz lahko i naravno tekućega verza, te spone nisu mnogo smetale. No da mu se bude lašnje kretati u skladanju mislij, pomagao se je poput drugih nekimi sloboštinami, od kojih se jedne osnivaju na sličnosti glasova te se i rado praštaju, al druge se moraju osuditi s-toga, što su njimi zatrvene gramatične forme. U prvi red ide zamjena oštrih zvižgavaca (s, š) sa blažijimi (z, ž); na primjer u rimovih: izvezé — uresè; bàrže — dovàrše itd. U drugi red idu rimovi: stisli (slagano sa tuge) — zamisli; sinu! (sine!) — ganu; sada — vlada' (mjesto vladaj na mnogo mjestâ). Nabavi si knjigu: Sveti Ivan, biskup trogirski i kralj Koloman, pjesan Ivana Kanavelića vlastelina Hvarskoga. Izašla u Osieku god. 1858. Štampa Dragutina Lehmanna i druga. (Dalje.)

Pogled u lučbu.

Po A. Bernsteinu preveo Gj. Ester.

(Dalje.)

Čim i kako treba da se bilje hrani.

Pošto smo dakle vidjeli, kako neke lučbene tvari dolaze u bilje, valja nam sada razmotriti još i druge sastojine bilja, pak zatim ajde odmah da prodjemo u kratko na prava načela poljodjelstvene lučbe.

Svaki nas znade, da izgorjelo drvo, slama, ili druga koja izgorjela biljevna tvar iza sebe ostavlja pepeo. Odkuda taj pepeo, od česa je?

Od kisika, vodika, ugljika i dušika nepostaje pepeo. Ove glavne tvari gube se izgaranjem, pretvoriv se u zrak, te iza njih neostaje na mjestu ništa. Pepeo dolazi od posve drugih tvarij, koje svaka bilina u sebi imati mora, a to su ti neke zemlje, vapnenaste slučenine i soli.

Najglavnije tvari, od kojih postaje pepeo, jesu: kovine pepelik, sodik, vapno, magnezija i željezni kis, a k-tomu dolazi još kostična kiselina, sumporna kiselina, solična kiselina, ugljična kiselina i kremična kiselina, koje su se s-prije spomenutimi kovinami lučbeno slučile.

Ako je dakle tko voljan znati, kakovo treba za koje bilje tlo, to mu nije dosta poznavati glavne tvari toga bilja, nego je treba iztraživati i pepeo mu, ter znati, kakov je taj pepeo. Velika je razlika medju pšeničnim i korunovim pepelom, a isto tako i medju pepelom od bukova drveta i onoga od borovine. Svaka vrst bilja druge vrsti ima pepeo, koj dolazi od drugih tvarij i zato poljodjelstvena lučba brižno iztražuje pepeo pojedinih bilina, ter zna točno označiti

Digitized by Google

ne samo sve tvari pojedinih bilina, nego ti zna ustanoviti i množinu smjese u njoj nalazećih se tvarij.

Sastojine ove, kojim smo tvari evo naznačili, prave su sastojine bilja, a nisu unj možda slučajno dospjele.

I najtočniji pokusi pokazaše, da nije moguće odgojiti bilje na tlu, koje ima doduše tvarij, od kojih može postati pepeo, nu u kojem tlu nejma upravo tvarij, koje su istomu bilju potrebne t. j. od kojih se isto bilje sastoji. S-toga ti znanstven poljodjelac iztražuje prije tlo oranice svoje ili drugoga zemljišta lučbenim putem da sazna, čim će ga nauspješnije zasijati moći.

Nemožemo ovdje navesti način, kako se lučbeno iztražuje tlo. Samo nam je toliko kazati, da ti je dosta, da doneseš izkusnu lučbaru šaku zemlje, pak će ti on znati kazati, kakovo bilje na tvom zemljištu uspjevati može, i koje tvari tomu zemljištu pridati moraš, da na njem stanovito bilje uspješno odgojiti uzmogneš.

Nu glavnim je tuj ipak načelom ono, da sastojine pepela dolaze jedino kroz korjenje u bilje, pak budući korjenje samo prima vodu, to valja da sve tvari, za koje rekosmo, da od njih postaje pepeo, budu u tlu u takovoj slučenini, da se u vodi mogu raztvoriti.

Po ovih općenitih načelih poljodjelstvene lučbe moguće nam je protumačiti si mnoge pojave u gospodarstvu, koji su zagonetkom mnogomu poljodjelcu, koj jih svakim danom vidi; moguće nam je protumačiti si i mnoge poljske radnje, koje vrši mnogi neznalica poljodjelac a nezna jim koristi niti svrhe.

Prije svega ore poljodjelac zemljište t. j. on ga čini rahlim, te meće gornji sloj zemljišta ozdo, a doluji ozgo. A u koju to svrhu radi? Čini to zato, da uzmogne kiša i kisik iz zraka dublje u tlo proniknuti, nego li je to moguće u otvrdnulu zemlju. Ako i ima u zemljištu tvrdih tvarij, koje bi zasijanu bilju za hranu služiti mogle, to ti ove tvrde tvari nekoriste posve ništa, jerbo treba da budu u vodi raztvorene, prije nego li uzmognu dospjeti u bilje. Vidjeli smo već, da je ugljik sam po sebi kruto tielo, nu da se pretvara u zrak, čim se sluči s-kisikom. Kada se dakle nalazi u kojem zemljištu množina korjenja od prošlogodišnjih bilina, to ti takovo korjenje nehasni ništa u hranjenju na novo zasijana bilja, ako se nemože na brzo u vodi raztvoriti. Ako pako to korjenje oranjem prevrneš, te ga tako staviš gore, gdje nanj može djelovati zrak i kiša, sagnjije t. j. sluči se s-kisikom zraka i postaje u vodi raztvorivo, te prva kiša, koja nanj padne, napuni se onda hranivimi za bilje tvarmi, a bilje uslied toga mnogo bolje uspjeva, nego li onda, kada zemljište nebi bilo izorano.

Nu glavna je ipak stvar za uspjevanje bilja gnoj, te zato ajde da koju rečemo o gnojenju.

Gnojenje zemljišta.

Najvažnija je zadaća poljodjelstvene lučbe, da se čim točnije iztraži gnoj i kroza to upoznaju njegove sastojine, a ujedno da se sazna, kako svaka sastojina postepeno na bilje djeluje.

Digitized by Google

Naći će se još ljudij, koji će mukom vjerovati, da najglasovitiji lučbari neumorno rade iztražujuć tvari, koje nam se obično gruste. Nu zato je poljsko gospodarstvo u toliko uspjelo, da se znade, koje su to tvari, od kojih gnoju sva vriednost, te da su već mnoga gospodarstva po znanosti uredjena, te im se tim i plodovitost znamenito povisila. Dà, možemo se nadati, da će s-razprostranjenjem lučbena znanja i uporabom takova na gospodarstvo plodnost naših zemljišta sve to više rasti.

U običnom gnoju ima gnjilećega bilja i životinjskih odpadaka. Lišće pako od drveća, zelinje i razno korjenje, štono se u zemlji nalazi, sastavljeno je od istih tvarij, od kojih postaje novo bilje, ali samo treba da budu ote tvari u vodi razmočljive, a u tu svrhu moraju upravo sagnjiti, te pretvoriti se u crnu neku masu, koju zovu obično crnicom (humus).

Svaki je sigurno već opazio, kako list kad na jesen sa stabla odpadne, počima smedjiti, dok napokon pocrni i zavine se tako, da se osušiv, posve razpadne u prašak, koji prašak onda kiša izpere i sa zemljom pomieša. Upravo tako biva i sa svimi bilinskimi ostanci, ter ovo gnjijenje, ovo povraćanje u prvobitnu tvar i izvorom je nova života bilju; novi bo usjev hrani se tvarmi stara bilja.

Nu ipak manjka u crnici jedno bilinsko hranivo; pa zato je ta tvar za nas veoma važna, jer je životinjskomu tielu neobhodno potrebna, a ta je tvar dušik.

Spomenusmo jur, da je veliki dio bilja sastavljen samo od trijuh tvarij, najme od kisika, vodika i ugljika, usuprot tomu u životinji i čovjeku sačinjava glavnu sastojinu dušik, te s-toga je ono bilje, koje sadržaje dušika, od najveće važnosti za ljude i životinje.

Zašto nismo siti od voća i povrtelja, te se hranimo ponajviše žitom i sočivom? Zato, brajane moj, što u voću i povrću većinom nejma gotovo nimalo dušika, dočim ga u žitu i sočivu obilnije ima. Pošto je pako naše meso sastavljeno ponajviše od dušika, to nam treba, da se meso uzmogne tvoriti, takodjer i takove hrane, u kojoj ima dušika. I s-toga ti je važno za nas ono bilje, koje sadržaje dušika, pak zato je i gojitba takova bilja glavnom zadaćom poljodjelstva. Hoćeš li pako, da ti uspjeva bilje, koje u sebi dušika ima, da ti uspjeva žito i sočivo, to treba da se u zemljištu nalazi dušika, a toga ti u crnici nejma, ili ako ga ima, to vrlo malo; treba dakle zemljištu dati dušika, a dao si mu ga samo gnjilećimi životinjskimi tvarmi. I gle, radi toga i jesu od velike ciene poljodjelstvu ljudski i životinjski odpadci.

Dušik se nalazi u gnoju od životinjskih odpadaka u onom obliku, koji no jur spomenusmo, najme sličen s-vodom t. j. kao ammonijak. Ammonijak upije kiša, te tako dolazi do korjenja i po ovom u bilje, po čem se vidi, kako ljudski i životinjski gnoj pruža lahkim načinom bilju hranu, koje doduše ima inače u naravi u obilju, nu ne u obliku onom, u kojem bi se mogla u vodi raztvoriti.

Gnojilo se od vajkada, nu dok se nije znalo, što li je ono u gnoju, što toli blago djeluje, nisi mogao gnoj nadomjestiti drugim sredstvom. Poljodjelac bijaše

Digitized by Google

držan uzdržavati mnogo marve, za proizvesti dostatno gnoja za svoja zemljišta; a opet plod zemljišta mu većim dielom potrošila bi marva. — Nu odkada se znade, da je ammonijak upravo ona tvar, koja toli blago djeluje na zemljišta, počela se tražiti za gnojenje druga sredstva, u kojih ima mnogo ammonijaka, a na udobniji se način mogu pribaviti nego li gnoj. Samlivene kosti, brašno od repice, te guano rabe dandanas kao gnoj u svakom gospodarstvu, koje se vodi na znanstvenu ruku. U Englezkoj rabe u veliko ovakav umjetni gnoj, u kojem ima osobito mnogo dušika, a u Njemačkoj pako najviše u Saskoj, pak i kod nas mjestimice vidio si, da rabe umjetni gnoj, za koji ti nije treba držati množinu stoke, pa ipak po svjedočavstvu mnogih strukovnjaka podaje žetvu obilnu, kakove nisi kadar postići običnim domaćim gnojem.

Znanstveno iztraživanje gnoja.

Nu nesamo, da je poljodjelstvena lučba pronašla način, kako možeš nadoknaditi običan gnoj, nego ona nas uči takodjer, kako se s-običnim domaćim gnojem ima postupati, i onda tek, kad ova nauka prodre u naš puk, kod se ova nauka razprostrani u našem seljačtvu, onda će se tek povećati dohodci njegovi, te hrana postati jeftinija, a i zdravlje toli čovjeka koli i životinje znatno se poboljšati.

Obični naravni gnoj ima najme to svojstvo, da onda tekar djeluje na bilje, kad je počeo gnjiti, od onuda i dolazi onaj neugodni vonj, koj okužuje zrak; jerbo ammonijak, prava i najvrednija hrana bilju, jest plin, koj se u zraku razprši. Po tom pako radjaju se nesamo često bolesti medju ljudmi i životinjami osobito u toplo i suho doba, nego ti gnoj i gubi svoju pravu hranivu jakost.

Naš seljak raduje se tomu, kad mu gnoj živo smrdi držeć, da će tim bolji biti, a nezna jadan, da mu ta smrdež gnoja nanosi znatnu štetu. Ima naš seljak u tom posve pravo, da je ono, štono tako osjetljivo vonja, pravi gnoj; nu upravo ono, što ti je provonjalo jur, izgubilo se već u zraku, ter nemože više koristiti zemljištu. Vonjajući gnoj gubi svakim trenutkom svoju vriednost, ammonijak mu prolazi u zrak, ter mu ostaju samo ostanci, od kojih doduše može biti pepeo, ali ne hrana bilju.

Poljodjelstvena lučba ima posve jednostavno sredstvo, kojim se ovim nevoljam može pomoći, te oto sredstvo i rabe umni gospodari, pak kod njih nevonja doduše gnoj nesnosljivo, ali zato se njim gnoji vrlo uspješno. Uman gospodar polieva gnoj sumpornom kiselinom, po čem se tvori nevonjajući sumporokiseli ammonijak, koj no kao lučbenu sol u svakoj ljekarni dobiti možeš. Ova sol vrlo se lasno u vodi raztvara, ter podaje bilju ne samo zadosta hrane (ammonijaka), nego i sumpora, koji je takodjer sastojina hraniva bilja, pri čem imaju još i tu korist, što se raztvaranjem ovih tvarij i druge još tvari u gnoju ili zemljištu, koje bi inače ostale neraztvorive, laglje raztvore.

Znanstveno je dokazano, a tvrde to i premnogi gospodari, da jedan groš, koji si upotriebio za sumpornu kiselinu, uporabljenu za polievanje gnoja, da taj grošić čini gnoj za pet grošića vriednijim.

Digitized by Google

Čovjek nebi niti mislio, kako je mučno ovaj jednostavni nauk o poboljšanju gnoja razprostraniti u puku, pa ipak je tako; jerbo u našega seljaka vladaju još uviek svakojake predsude, koje nam je mučno nadvladati, ter koje na štetu služe nesamo njemu, nego i čitavomu čovječanstvu. Nu nesamo tužit nam se u tom obziru jedino na seljaka, već i na mnoge naobražene gospodare po gradovih; jer jih dosta ima, koji zabacuju jednostavno sredstvo poljodjelstvene lučbe, kojim bi mogli ne samo svoju kuću občuvati od smrdećih plinova, koji okužuju zrak i uzrokom su raznim bolestim, nego bi i gnoju vriednost znamenito povisili. A to je sredstvo željezna galica.

Dočim sumporna kiselina odstranjuje samo vonj ammonijakov, to se željeznom galicom uništuje još mnogo gadniji vonj sumporo-vodika, koj veoma neugodno vonja po gnjilih jajih. Tim se pako domaći gnoj znamenito popravlja, te bi voljni gospodari lasno mogli uputiti mnogoga seljaka, da nevonjajući gnoj više koristi bilju, nego li vonjajući, od koga u zrak prolaze tvari, koje su bilju poglavito potrebne. — Izkustvo je pokazalo, da se ovakovim postupanjem s-gnojem postigla do tri put jača žetva, nego li od običnoga gnoja.

Ima istinabog i kod nas dosta već posjednika, koji si i u tom osvjetlaše lice; nu dok poljodjelstvena lučba nebude prodrla sasvim u naše seljačtvo, dotle nemožemo se nadati u bitnosti poboljšici u našega naroda.

Treba dakle što više poučati svekoliko pučanstvo u temeljih valjana gospodarstva, nu i za ovakovu pouku, kako ju mi ovdje u kratko samo podajemo, treba već nešto lučbenoga znanja, pa zato bi trebalo, da se sa temelji lučbe upoznaje mladež već u pučkih školah, a osobito u opetovnicah. (Dalje.)

Molba na sve prijatelje slavenske uzajemnosti.

Priznavajući prva skupština slavenskih pedagoga u Beču znamenitost slavenskih pedagogijskih knjižnica za uzajemnost slavensku u obće, a na polju školstva na pose, naložila je nama podpisanim, da bi se od strane njezine postarali za skoro zavedenje pedagogijskih knjižnica za sada barem u glavnih mjestih slavenskih zemalja.

Da te knjižnjice promaknu cilj, što ga je skupština slavenskih pedagoga stvarajući taj zaključak na umu imala, moraju one imati sve do sada izašle pedagogičke spise u slavenskih jezicih i moraju se stalno dopunjavati novimi plodovi iz svih slavenskih literatura.

K-tomu je pako potrebno glavnice, koje požrtvovno inače slavensko učiteljstvo, buduć većinom u oskudnom stanju, samo nemože smoći.

Toga radi obraćamo se ovim na sve prijatelje slavenske uzajemnosti u zemljah slavenskih s-tom svesrdnom molbom, da bi nas oni u ovom radu za slavensku uzajemnost velikodušno podpomogli. Svaki i najmanji novčani prinesak bit će primljen najsrdačnijom zahvalnošću.

Ujedno molimo štovane nakladatelje i sve čuvene pedagogijske pisce, da bi barem po jedan iztisak svojih pedagogijskih spisa darovali u tu istu svrhu.

Digitized by Google

Prineske novčane i spise darovane slavenskim pedagogijskim knjižnicam prima uredničtvo „Slavenskoga pedagoga“ na Smichovu u Pragu (u Českoj) broj 339.

Prispjeli novčani prinesci i spisi obznanjivati će se u „Slavenskom pedagogu“.

Stjepan Bačkora, ravnatelj u Pragu. Josip Fuksa, učitelj na Karlinu. Ivan Mašek, urednik „Slavenskoga pedagoga“ na Smichovu. V. Podhajský, ravnatelj realke u Poličci. V. Vaniček, učitelj u Jilemnici.

Ivan Filipqvić, učitelj višje djevojačke škole u Zagrebu. Ljudevit Modec, učitelj višje djevojačke škole u Zagrebu. Tomislav Ivkanec, učitelj u Zagrebu. Martin Sekulić, profesor u Rakovcu. Ante Otovčević, kot. škol. nadzornik i profesor učitelj. škole u Petrinji. Nikola Vukičević, ravnatelj učiteljske škole u Somboru. Mita Petrović, profesor učitelj. škole u Somboru.

Još jedna o tjelesnoj kazni.

Pošto se već ove godine toliko razpravljalo o tom važnom pitanju, nadovežimo još jednu kao zaglavak, a to je najnovija naredba o tjelesnoj kazni, što ju je izdalo nastavno ministarstvo velike vojvodine Saksonske. Tom se naredbom pošlo srednjim putem, te mnijemo da bi i većina naših učitelja uz nju prionula, jer se u glavnom skoro sasvim sudara i sa zaključkom glavne skupštine hrv. pedagog.-književnoga sbora. Naredba ota glasi: „Pošto smo saznali, da su neki učitelji neoprezno rabili tjelesnu kazan, te tim dali povoda raznim pritužbam, uglavismo saslušav prije sva školstva nadzorničtva velike vojvodine sliedeće ustanove glede tjelesne kazni. Ove se ustanove imaju obielodaniti u svakom nadzorničkom okružju, te se imaju po njoj suditi sve pritužbe koje bi možda stigle glede zlouporabe kaznene vlasti.

Tjelesna se kazan nemože u pučkoj školi sasvim dokinuti, ali se ima upotrebljavati samo u izvanrednih slučajevih i to: kad su kod većih pogrješaka upotriebljene već opetovno sve druge kazni, te opet nisu koristile, ili u slučaju kad se nebi moglo zlim nagnućem, nećudorednosti i tvrdokornosti nikako drugačije na kraj doći.

Razumieva se, da se u svakom slučaju ima obzir uzeti i na individualnost djeteta kao i na posebnost slučaja, te samo onda, ako se nebi nikako dalo diete popraviti blažjimi sredstvi, ima se upotriebiti tjelesna kazan.

Uslied toga smije se diete tjelesno kazniti, kada uztrajno i drzovito laže, kad je tvrdokorno, kad s-objesti mladju djecu zlostavlja, kad muči životinje, kad opetovno ozledjuje voćke i drveće, ili kad navlaš krade.

Moglo bi se diete i onda tjelesno kazniti, ako je uz sve opomene i druge kazne lieno, kad nebi to možda pojedine učitelje zavelo, da kazne i djecu duševno slabu ili nezrelu.

Pošto se nejma tjelesnom kaznom proizvesti samo tjelesna bol, a učitelj kad kazni zastupa napram krivcu otca, to nesmije učitelj ni prije ni poslie kazne kazati ni hladne ravnodušnosti, ni porugljivosti, a osobito se pako ima čuvati svake razdraženosti i srditosti.

U nekih slučajevih bit će shodno, da se krivac kazni tek nakon svršena nauka. Kaznit se smije samo tankim slabim štapićem, koj se ima čuvati u ormaru, te samo kad je potreba iz njega uzeti. Tući se nesmije po glavi, po ledjih, ni po rukuh. Djevojke i mladja djeca prvoga i drugoga razreda nesmiju se

Digitized by Google

tjelesno kazniti. U ostalom nadamo se, da će učitelje kod uzgoja i obuke uviek voditi uvjerenje, da si pravi uzgojitelj vanjskimi uzgojnimi sredstvi neće niti steći niti uzdržati potrebna ugleda. Čim je učitelj odaniji i savjestniji u svojem zvanju, čim je više u svom radu vješt i siguran, čim ga više vodi u njegovu djelovanju prava ljubav, tim će laglje naviknuti svoje učenike na red i posluh, a tim manje trebati tjelesne kazni".

Dopis.

Garčin, 3. Prosinca (Dječačka učiona u Garčinu postala utemeljiteljnim članom hrv. pedagogijsko-književnoga sbora). Kako svuda, tako se evo i ovdje proslavi 2. Prosinac, kojim je danom Njeg. ces. kr. apoštol. Veličanstvo pred 25 godina nastupilo priestolje svojih prejasnih predja.

Tu riedku svečanost bilježim tim radostnije, što su se prigodom iste u rodoljubih porodile ideje, da na njem u spomen prikažu darove za kakovu dobrotvornu svrhu. Namišljeno učinjeno! Pa jer su se baš oko školskih interesa te ideje vrtile, upotriebih tu liepu sgodu, i svratih pozornost p. n. prisutne gospode na djelovanje hrv. ped.-književ. sbora, crtajuć probiti, koje bi škole, učitelji a i sama školska mladež od dotičnoga sbora crpiti mogla, ako bi iste položiv jednom za svagda 25 stotinjaka a. vr. utemeljiteljnim članom pomenutoga sbora postale. Nu jer ovom prigodom izgleda bijaše samo jednu školu — od sedam u političkoj občini nalazećih se — dionicom te blagodati učiniti, to na izreku prisutne gospode ta blagodat ovdašnjoj dječačkoj učioni u dio pade. Uslied toga bi zaključeno, da se upotriebe dobrovoljni prinesci za pomnožanje ovdješnje školske knjižnjice, a tom bi prigodom i drugim učionam dotično učiteljem na volju stavljeno, da se knjigami, što će ih knjiž.-pedag. sbor ovamo pošiljati, mogu takodjer služiti za dalnje svoje obrazovanje, držeć se izreke: Tko želi druge uspješno podučavati, mora da je sam dobro podučen. Dakle iz toga se vidi, da bi ovaj hvale vriedni čin dotičnih rodoljuba po svih sedam ovdašnjih škola žudjenim plodom uroditi mogao.

Da i štovano učiteljstvo za p. n. gospodu darovatelje, saznade evo im imena:

Nikola Glumac, crkveno-školski podpredsjednik u Novom Topolju 1 for.; Julio Vončina, župnik u Garčinu 4. for; Edmundo Pŏniš, c. kr. satnik i kotarski upravitelj u Garčinu 3 fr; Izak Vitas, c. kr. poručnik i pristav u Garčinu 2 for; Nikola Petrović, crkveno-školski predsjednik u Novom Topolju 1 for; Luka Komlenić, župnik u Novom Topolju 2 for; Ivan Pihert, kotarski liečnik u Garčinu 1 for. 50 nč; Mato Golubović, čekaonik u Garčinu 1 for; Šimo Vukovac, čekaonik u Garčinu 50 nč; Antun Božić, dnevničar u Garčinu 20 nč; Antun Šil, trgovac u Garčinu 1 for; Petar Ferić, obć. načelnik u Garčinu 1 for; Mato Lončarević, nadšerežanin u Garčinu 10 nč; Martin Severac; šerežanin u Garčinu 10. nč; Antun Zečević, starešina u Bidjskom selu 30 nč; Petar Dorić, starešina u Svilaju 10 nč; Josip Matošić, učitelj u Starom Topolju 1 for; Marin Barić, starešina u Sapcu 30 nč; Josip Trgovčević, učitelj u Svilaju 1 for; Andrija Stanišić, starešina u Poljancih 20 nč; Fabijan Marić, obć. pisar u Garčinu 40 nč; V. Čelikoviċ, kot. poslužnik u Garčinu 40 nč.; Andrija Beraković, starešina u Oprisavcih 10 nč; Petar Stanković, starešina u Novom Topolju 50 nč; Josip Miljević, starešina u Selu 50 novč.; Viktor Peharc, trgovac u Brodu 2 for. Ukupno 25for. 20 nč.

Konačno mi je još primietiti, ugledali se u njihov hvalevriedni primjer i drugi, koji su za širenje narodnje obrazovanosti posredno ili neposredno pozvani,

Digitized by Google

te neka nasmetnu s-uma, da svaki ma najmanji dar — namienjen kulturnoj svrsi, stostrukim plodom radja, a nemanje važnu poslovicu: „Zrno do zrna pogača, kamen do kamena palača“.

Jakov Kalajdžić,
učitelj.

Raznice.

— Glavna skupština učiteljske Zadruge, obdržavana 9. Prosinca t. g., zaključila je medju ostalim, da se nekoji §§. družtvenih pravila promiene. Nadalje je odobrila predlog odborov, da se stariji učitelji, kojim su djeca odraslija, te nejmaju od družtva više podpore izčekivati, rieše plaćanja prinesaka, pa da mogu i nadalje ostati kô članovi ili odbornici u družtvu. Sirotčadi udovicâ, koje su se poudale, odmjerivat će odbor podporu od sele po §. 15. družtvenih pravila, a učitelji pako, koji svoju službu bez potrebe i nužde boljom zamiene, nemogu ostati i nadalje u svom novom zvanju članovi Zadruge. Napokon je izabran revizionalni odbor, koj ima družt. račune pregledati, i upravljajući odbor, sastojeći iz gg: Iv. Filipovića, Ante Irgolića, Tome Ivkanca, Gjure Kutena, Iv. Šaha, i Mije Vrbanca. Upravlj. odbor izabra si predsjednikom g. Ivana Šaha, tajnikom Gj. Kutena, a blagajnikom Antu Irgolića. .

Sa žalošću nam je ovdje primietiti, da se je ta gl. skupština po dva puta sazivati morala, pa da je i drugi put samo četvorica vanjskih učitelja došla. Onomu oduševljenju, što si ga za osnutka Zadruge opaziti mogao, nejma u vanjskom učiteljstvu više ni traga, te broj članova po vrsti i broju dokazuje jasno, da su učitelji popustili, pa da nije bilo u upravlj. odbora pravoga pregnuća, te domoljubnoga požrtvovanja, stajala bi Zadruga po nebajnosti vanjskoga učiteljstva na vrlo slabih noguh. — S-toga braćo nedajte, da vam Zadruga još na gorje spane !

— Krajiško zemaljsko školsko vieće, što no je viećalo ovih dana u Zagrebu, završilo je svoje sjednice. Članovi mu bijahu sliedeća gg.: c. k. major Josip Spilauer, kao predsjednik, zemaljski školski nadzornik za srednje škole Živko Vukasović, zem. škol. nadzornik za pučke škole Andrija Knežević, gimnazijalni ravnatelj Pavao Petračić, realni ravnatelj Žiga Šoštarić, ravnatelj gradjanske škole Mato Valić, ravnatelj pravoslovne akademije Mato Mesić kao zastupnik kat. svećenstva, protestantski župnik neudorfski (kod Vinkovaca) kao zastupnik protestanskoga svećenstva i ravnatelj petrinjske preparandije Josip Velko sudjelovao je kao strukovnjak.

— Učitelj obretnik u brzojavstvu. Jütlandski učitelj Orloff iznašao je za tajno brzojavljanje takovu sistemu znakova, koju je nutarnje i ratno ministarstvo prihvatilo; obretnik dobi za to nagradu od 600 talira. Sad mu povjeriše, da ujednostruči brzojavljanje na prugah velikoga sjevernoga brzojavnoga družtva.

— Liep poklon. Švedska je vlada svoju na bečkoj izložbi nalazeću se školsku kuću sa svim, što je u njoj, poklonila austrijskoj vladi.

— Napredak školstva u Austriji Odkad su u dolnjoj Austriji uvedeni školski zakoni i bezplatna obuka, od onda je broj učenika narasao za 17·000, a broj učiteljskih sila narasao je za više nego poltreću stotinu.

— Obrtničko družtvo i obrtničke škole u Ugarskoj. U gornjoj Ugarskoj ustrojilo se družtvo, koje si uzelo za zadaću, da u svakoj pokrajini gornje Ugarske podigne i uredi škole za teoretičnu i praktičnu obuku u ručnom i umjetnom obrtu; a da se domaći obrt što više razširi, podići će se i urediti obučne radionice, uztrojit će se obrtne izložbe, te će napokon izvrstne mladiće, koji se posvete ručnomu i tvornickomu obrtu u svrhu višjega naobraženja podupirati štipendiji. Utemeljujućim članom družtva može biti svatko, tko plati 60 f. Na godinu plaćajući članovi plaćaju kroz 10 g. svake god. 3 f. Podupirajući članovi plaćaju jedanput za uviek po volji. Svaki član plaća kod upisa 50 novč. za pokriće troškova ustrojivanja. Družtvo oživotvoruje si načelo „pomozi si sam“, u ostalom mu je djelokrug dielomice isti, kao što zemaljskoga obrtničkoga družtva.

Tako se radi i napreduje u Ugarskoj, a mi nejmamo nijednoga obrtničkoga družtva, nijedne obrtničke škole, pače ni u samom glavnom gradu.

Čovjek bi proplakao kad vidi nedjeljom u tako zvanih opetovnicah naše šegrte; to ti je divlje, kao da je uteklo iz kakove prašume; većina nezna ni čitat ni pisat, pak ako štogodj i znade, to nejma ovaj knjige, onaj artije, a o kakovoj sustavnoj obuci u risanju nejma ni govora, jer kako će risat bez risaćih sprava.

Liepih nam obrtnika, liepih gradjana od takovih šegrta!

— Ženska akademija. Fini su u Helsingsfortu otvorili novo ustrojenu akademiju za ženske. Učevni tečaj traje dvie godine. Dosele je upisano 40 učenica.

— Kulturno nasilje. Poznanjski vrhovni president izdao je glede naučnoga jezika na narodnih školah obširnu naredbu, kojoj je glavni smisao sliedeći: Naučni jezik za

Digitized by Google

sve predmete okrom vjerouke i crkvenoga pjevanja ima biti njemački; jezik poljski smije se samo u toliko rabit, koliko je to za sporazumljenje neobhodno potriebno. Kad se djeca u njemštini dosta učvrste, ima se u višjih razredih i vjerouka i crkveno pjevanje naučati njem. jezikom. Poljski jezik imaju kao predmet učiti samo poljska djeca, nu vlada može u stanovitih slučajih i inače odrediti. Uzraći li se pako Njemčetu učit poljski, to mora zamoliti dozvolu u okružnoga školskoga nadzornika!! Poljskomu jeziku odredjeno je na tjedan 3 do 5, a njemštini 8 do 11 satij!

Natječaji.

— Za učitelja i orguljaša u Konšćini. Plata: 315 fr., 10 ved. vina, 12 vag. raži, 16 hv. drva, 1 ral livade, 6 hv. oranice, zatim udoban stan.

Molbenice s-dokaznicami šalju se do konca Prosinca t. g. veleč. g. Tomi Capeku, podarhidjakonu i župniku u Orehovici [Mihovljan].

— Za učitelja i orguljaša u Kupincu. Plata: 370 fr., 4 jutra oranice i livade, drva i slobodan stan.

Molbenice s-dokaznicami šalju se do konca Prosinca t g. veleč. g. Josipu Kurilu, podarhidjakonu i župniku u Sv. Mariji pod Okićem [Jaska].

— Za učitelja u Dolnjoj Motičini, župe našičke. Plata: 315 fr. stan, vrt i 10 hvatij drva.

Molbenice s-dokaznicami šalju se do konca Prosinca t. g. veleč. g. Josipu Kršnjavomu, podarhidjakonu i župniku u Feričancih.

— Za učitelja i orguljaša u Čadjavici Plata: 315. f., 10 hv. drva, stan i vrt.

Molbenice s-dokaznicami šalju se do konca Prosinca t. k. veleč. g. Josipu Kršnjavomu u Feričancih.

— Za učitelja i orguljaša u Feričancih. Plata: 400 f., 10 hv. drva, stan, vrt i pol jutra oranice.

Molbenice s-dokaznicami šalju se do konca Prosinca t. g. Josipu Kršnjavomu u Feričancih.

— Za učitelja na područnoj učioni u Badljevini. Plata: 315 f., stan, 1 ral vrta, 2 rali oranice, 12 hv. drva i 12 f. paušala.

Molbenice s-dokaznicami šalju se do konca Prosinca t. g. Drag. Pavčecu, kanoniku i župniku u Kutini.

— Za učiteljicu i voditeljicu djevojačke učione u Ogulinu. Plata: 300 f., funkcionalne doplate 100 f., stanarine 100 f., paušala 6 f., 6 hv. drva, te petogodišnji doplatak i pravo na obskrbu

Molbenice s-dokaznicami o učiteljskom usposobljenju, te o podpunom znanju hrvatskoga i njemačkoga jezika šalju se do konca Prosinca t. g. preko predpostavljene oblasti c. k. kotarskomu uredu u Ogulinu.

— Za učitelja na dvorazrednoj pučkoj školi u Dubici. Plata: 300 f., stanarine 100 f., 6 hv. drva, 6 f., paušala, te petogodišnji doplatak i pravo na obskrbu. Putni troškovi neće se nadoknadjivati.

Molbenice s-dokaznicami šalju se do 10. Siečnja 1874 preko predpostavljene oblasti ili pako neposredno kotarskoj upravnoj oblasti u Dubici.

— Za učitelja i orguljaša u Imbriovcu. Plata: 400 f., za orguljanje 50 f., 6 hv. drva, 2 rali oranice, vrt i pravo paše za stoku na na obćin. pašnjaku, zatim slobodan stan

Molbenice s-dokaznicami šalju se do konca Prosinca t. g. veleč. g. Josipu Šavoru, podarhidj. i župniku u Velikom Bukovcu (Mali Bukovec).

— Za učitelja i orguljaša na novoustrojenoj učioni u Krajskojvesi. Plata: 315 f., za drva 72 f., u ime paušala 13 f., bezplatan stan, zemlje s vrtom do 2 rali, zatim 50 f. privremene podpore od 200 f. po preuzvišenom g. nadbiskupu pomenutoj učioni dopitanih, te i stoga i tih 50 f. imadu se smatrati izvanrednom i privremenom podporom učiteljevom.

Molbenice s-dokaznicami šalju se do konca Prosinca t. g. veleč. g. Ferdi Krajačiću, podarhidjakonu i župniku u Kraljevcu (Dubravica).

☞ **P. n. gg. predbrojnici, koji su naručili naš list, a nisu ga predplatili, pozivlju se, da čim prije predplatu namire.**

Hrv. pedagog.-knjiž. sbor.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

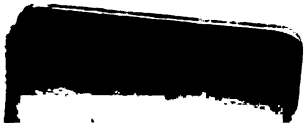

Digitized by Google

Fr. Hollnstein
k.k. Hof-Buchbind
in
WIEN